

Historical Inscriptions of Gujarat

(From ancient times to the end of Vaghela dynasty)

PART 3

Edited by:

Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. E. A. S.

Retired Curator: Archaeological Section

Prince of Wales Museum, Bombay.

Published by

The Forbes Gujarati Sabha

No. 365 Vithalbhai Patel Road, Bombay 4.

Published by :

Hon. Justice Harsiddhabhai V. Divetla

Hon. Sect. The Forbes Gujarati Sabha

Bombay No. 4.

(All rights reserved by The Forbes Gujarati Sabha, 500-)

~~~~~
Printed by :

Natvarlal I. Desai B. A.

**THE 'GUJARATI' PRINTING PRESS
FORT, BOMBAY 1.**

શ્રી કુર્બસ ગુજરાતી સભા-અધ્યાવસિ ૧૫

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

(પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના)

ભાગ ૩મો

સંશ્લેષક કરનાર

આચાર્ય ગિરજનારાંકર વડસલજી બી. એ; એમ. આર. એ. એસ.

નિવસ કુપરેટર, આર્કાઇવોલોજીકલ વિભાગ, પ્રિન્સ બોફે વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુંબઈ.

પ્રકાશક

શ્રી કુર્બસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

પ્રકાશક—હરસિદ્ધભાઈ વલ્લુભાઈ દિવેદીઆ

માનવ મંત્રી : શ્રી કાર્બસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શ્રી કાર્બસ ગુજરાતી સભામંદિર, ડકપ, વિદ્યુતભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.
(સર્વ હક્ક પ્રકાશકોને સ્વાધીન છે)

મુદ્રક—રા. રા. નરવરલાલ ધનુષારામ દેસાઈ, બી. એ.

‘ગુજરાતી’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, એફ.સી.નરટન સર્કલ, ફોટ, મુંબઈ નં. ૧

શ્રી ક્ષાર્જસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના

સંગ્રહ માટે અરધી કિંમતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

મુંબઈ ઇલાકાનાં સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ ઋનિસિપાલ્ટીરીઓના અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓ, અભ્યાસ તથા વાંચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને આપવાં ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે શ્રી ક્ષાર્જસ ગુજરાતી સભાએ પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે ઉપલી સંસ્થાઓને વેચાતાં લઈ શકવાની અનુકૂળતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) ઉપલી સંસ્થાઓને ૧૨૫-ટકા ઠગીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ ત્રેસાય તે માટે પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે ભેળતો હશે તેને ટપાલ અર્થેનાં રૂ. ૦-૧-૬ મોકલ્યે મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અરધી કિંમતે વેચાતાં લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાએ નીચેના શિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

માનાય* મંત્રી, શ્રી ક્ષાર્જસ ગુજરાતી સભા.

શ્રી ક્ષાર્જસ ગુજરાતી સભામંદિર

૩૬૫, ચિટ્ટલ્લાર્ક પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

શ્રી કાર્ખસ ગુજરાતી સભાએ પ્રકટ કરેલાં પુસ્તકો

૧ સભાની માસિકીની પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો

૩ આ.પા

(૧-૨) રાસમાળા, ૧-૨, તૃતીય સમિત્ર આવૃત્તિ. (૧૯૨૬-૨૭)	દરેકનું મૂલ્ય	૫- ૮-૦
(૩) કાર્ખસજીવનચરિત્ર (રાસમાળા ભાગ ૧ સાથે.) (૧૯૨૬)		
(૪) માર્કસ એન્ડેલિયસ એન્ડેનોનસના સુવિચારો (૧૯૨૮)		૨- ૦-૦
(૫-૬) હસ્ત. લિ. પુસ્તકોની સચિત્કર નામાવલિ ભાગ ૧-૨ (૧૯૨૮)	દરેકનું મૂલ્ય	૨- ૦-૦
(૬-૭) શ્રી કા. ગુ. સભાનાં હસ્ત. પુસ્તકોની ચિત્રાલપાર મોતી (૧૯૨૯)		૦- ૪-૦
(૭) ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨ (૧૯૨૯.)		૧- ૦-૦
(૮) રસકલ્પોદ-સીજીવનનાં પ્રાચીન ગીતો. (૧૯૩૦.)		૦-૧૦-૦
(૯) “પ્રત્યક્ષબીજી”, ને “પ્રાચીન કોદરીસ” વગેરે. (૧૯૩૦.)		૦-૧૨-૦
(૧૦) પ્રાચીનકાવ્યચિનોદ, ભાગ ૧ લો. (૧૯૩૧.)		૧- ૦-૦
(૧૧) અપૂર્વવર-વારસી ધર્મતરતું વૈદિક દૃષ્ટિએ અવલોકન. (૧૯૩૧.)		૦- ૮-૦
(૧૨) ચતુર્વિંશતિપ્રવચ્ચઃ (૨૪ રાત્ર, કવિ, આદિનાં જ્ઞાતાંતો) (૧૯૩૨.)		૨- ૮-૦
(૧૩) પ્રવચ્ચચિન્તામણિઃ (૧૯૩૨.)		૧- ૮-૦
(૧૪) શાકતસંપ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, વગેરે. (૧૯૩૨.)		૧- ૮-૦
(૧૫) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો, ભાગ ૧ લો. (૧૯૩૩.)		૪- ૮-૦
(૧૬) મહાભારત (પદ્યમંથ)-ભાગ ૧ લો, આદિપર્વ ને સભાપર્વ. (૧૯૩૩.)		૧- ૦-૦
(૧૭) ગુજરાતના ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ, (૧૯૩૩.)		૦-૧૨-૦
(૧૮) ચતુર્વિંશતિપ્રવચ્ચઃ (ગુજરાતી અનુવાદ.) (૧૯૩૪.)		૧- ૦-૦
(૧૯) પંચદંડ (ન૧પતિષ્ઠ સ. ૧૫૪૦) (૧૯૩૪.)		૦-૧૨-૦
(૨૦) મહાભારત ભાગ ૨ લો (આશ્વક પર્વ નાકરકૃત) (૧૯૩૪)		૧- ૦-૦
(૨૧) પ્રમંથચિન્તામણિ (ગુજરાતી અનુવાદ) (૧૯૩૪)		૧- ૦-૦
(૨૨) રૂપસુન્દરકથા (પ્રાચીન હોમોપદ્ય સંગ્રહાલય) (૧૯૩૪)		૦- ૮-૦
(૨૩) રાઘવચંદ્ર ભાગ ૨ લો-નમતનો ઇતિહાસ, નિરપક કવિ નર્મદ. (૧૯૩૫)		૦-૧૨-૦
(૨૪) બુદ્ધિવર્ધક વ્યાખ્યાનમાળા (સભાની તવારીખ અને વ્યાખ્યાનો) (૧૯૩૫)		૦- ૧-૦
(૨૫) હંસાવતી-વિક્રમચંદ્રિવિવાહ (૨-સં. ૧૧૧૪) (૧૯૩૫)		૦-૧૨-૦
(૨૬) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો-ભાગ ૨ લો. (૧૯૩૫)		૪- ૮-૦
(૨૭) જીવન ને ઉત્કાન્તિઃ રા. ભીમભાઈ લા. દેસાઈ, એમ. એસ.સી. (૧૯૩૬)		૦-૧૨-૦
(૨૮) હંસામાનઃ ગુજરાતની આગોદવાઃ રા. સ. સુકું ઉત્કાન્ત. (૧૯૩૬)		૦-૧૨-૦
(૨૯) રોષધર્મઃ તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર. દ્વિતીય આવૃત્તિ. લે. રા. રા. દુર્ગાચંદ્ર કેવળરામ ચાસી. (૧૯૩૬)		૧- ૦-૦
(૩૦) પૃથ્વીનો ઇતિહાસઃ રા. રા. યશવંત જી. નાયક, એમ. એસ.સી. (૧૯૩૬)		
દ્વિતીય સમિત્ર આવૃત્તિ (૧૯૩૬)		૦-૧૨-૦
(૩૧) મહાભારત પદ્યમંથ, ભાગ ૩ લો, વિરાટ પર્વ અને ઉવોષ પર્વ-સંશોધક રા. રા. કેવળરામ કાશીરામ ચાસી. (૧૯૩૬.)		૧- ૦-૦
(૩૨) રા. રા. નરસિંહરાવ લો. દેવેદીયાનાં “કાષ્ઠલોહીજીવલ લેકચરસ” ભાગ ૧ લો. આપાન્તરા રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બંધી, બી. એ. (૧૯૩૬)		૩- ૦-૦
(૩૩) કપીરસંપ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર, રા. રા. કિસનસિંહ જી. જાવડો, (૧૯૩૭.)		૧- ૦-૦
(૩૪) ગુજરાતનું પ્રાકૃતિક અને વ્યાપારી ભૂગોળવિજ્ઞાનઃ રા. રા. સોમીલાલ મિ. મહેતા, એમ કેમ. (૧૯૩૭.) દ્વિતીય સમિત્ર આવૃત્તિ (૧૯૩૬)		૫-૧૬-૦
(૩૫) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસઃ રા. રા. દુર્ગાચંદ્ર કે. સામી. દ્વિતીય, સમિત્ર, સોધિતવર્ધિત આવૃત્તિ. (૧૯૩૬)		૨- ૦-૦

- (૩૬) શ્રી કામદેવ ગુજરાતી સમા-મહેલસનમંથ: ગુજરાતના ઇતિહાસ અને સાહિત્યના સંશોધનના લેખો. (૧૯૪૦)
 (૩૭) સરસ્વતીપુરાણ: સં. લે. રા. રા. કૈલાસલાલ બા. દવે. (૧૯૪૦)
 (૩૮) સ્વ. ડૉ. ડી. રા. રા. અંથ: પ્રકાશક રા. રા. સમિતિ. (૧૯૩૮)
 (૩૯) મહાભારત ભાગ ૪ થો, (ભીષ્મ, દ્રોણ અને કર્ણ પર) પદ્ય (૧૯૪૧)
 (૪૦) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો ભાગ ૩ નો (પ્રાચીન કાળથી તે વાલેલા વંશના અંત સુધીના) (૧૯૪૨)

૩. આ. પા.
 ૩- ૦-૦
 ૨- ૦-૦
 ૨- ૦-૦
 ૨- ૮-૦

૨ પત્રિકાઓ ફરફુ મૂલ્ય ૦- ૧-૦ (સાદી-મીરાન વગર)

- (૧) હાથિનવાદ. (૧૯૩૫)
 (૨) ગુજરાતની સાંસ્કૃતિક સ્થિતિ: (મ. સ. ૧૪૦૦-૧૬૦૦) મો. અનુ ચક્ર નદની. (૧૯૩૧)
 (૩) હિન્દુસ્તાનમાં તેમ: મો. અનુ ચક્ર નદની. (૧૯૩૬)
 (૪) અરબી ભાષા: ડૉ. કાન્તલાલ ઇ. પંથ. (૧૯૩૭)
 (૫) ગુજરાતનું શિક્ષણપત્ર: (હિન્દુકાલીન) રા. રા. રજુલાલલાલ ધ. જાની. (૧૯૩૭)
 (૬) સિધ્ધિદેવ: (૧-૩ લેખ) રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૭)
 (૭) હારમાળા: (નરસિંહ મહેતા સંબંધી) સંખ ૧૭૩૩ ની પ્રતિ ઉપરથી સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ સાક્ષી. વિસ્તૃત ઉપદેશ સાથે (૧૯૩૭)
 (૮) વિદ્યાનિક શબ્દસંગ્રહ: સંશોધક રા. રા. પાપટલાલ ગો. યાદ, એમ. એ. બી. એસ. સી. અને રા. રા. ભોમીલાલ કે. પદ્યા, બી.એ. (૧૯૩૭)
 (૯) ગીતામાં ન્યૌતિપૂ: રા. રા. ન્યૌતિર્દેવ જગજીવન ન. બેઠે. (૧૯૩૭)
 (૧૦) ગુજરાતની ભૂચર્યા: (ઉત્પત્તિ) ડૉ. આરદેસર સો. કાલાપેસી. (૧૯૩૭)
 (૧૧) અગીઆરની સદી પૂર્વેનો ગુજરાત ગુરદીમ સંબંધ: રા. રા. મદનમદ ઉમરા: કવિ કોશિક. (૧૯૩૮)
 (૧૨) ઉત્કાશી સમયના ગુજરાતનું વર્ણનપદ્ય: રા. રા. કાચ સેવક પ્રવીન હુસેન એડમહુરોન (૧૯૩૮)
 (૧૩) ગુજરાતનું પુરાતત્ત્વશાસ્ત્ર: રા. રા. રજુલાલલાલ ધ. જાની. (૧૯૩૮)
 (૧૪) પ્રાચીન પાટણ: રા. રા. માણેકલાલ ચકુલાલ દવે. (૧૯૩૮)
 (૧૫) ઇતિહાસવર્ણન હેમચંદ્રાચાર્ય એટલે: રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૯)
 (૧૬) રાસસહસ્રપદી: (નરસિંહ મહેતા) સં. શાક્ષી કેશવરામ કાશીરામ ઉપદેશ સાથે અને પૂરવળી સાથે (૧૯૩૯)
 (૧૭) પરમ માહેશ્વર રાજા કુમારપાળ: રા. રા. હરિશંકર મહારાજ સાક્ષી. (૧૯૩૯)
 (૧૮) આધુનિક સમયમાં સંયુક્તકુટુંબવ્યવસ્થા: (સ્વ. કરસનદાસ બે નિબંધો, વૃત્તાન્ત) (૧૯૩૯)
 (૧૯) નર્મદનું ગદ્ય: રા. રા. રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠક (૧૯૩૯)
 (૨૦) ગુજરાતમાં સૂર્યપૂજા અને ચંદ્રપૂજા: રા. રા. અગવાનલાલ લ. માંડક, એમ. એ. બી. સી. (૧૯૩૯)
 (૨૧) સ્વ. પુરાતત્ત્વવિદ્ ભગવાનલાલ ઈંદ્રજી: બા. સ્વ. ડૉ. ઇ. વાલ્મિકિ અને રા. રા. મુદનમદ ઉમરા: કવિ કોશિક. (૧૯૪૦)
 (૨૨) અફરિકાના વાલિક: ગુજરાતનો અગ્રીમ ઇતિહાસ. અનુ. રા. રા. મુદનમદ ઉમરા-કવિ કોશિક (૧૯૪૦)
 (૨૩) ગુજરાતનું શિક્ષણપત્ર (મુસ્લીમકાલીન) બા. રા. રા. રજુલાલલાલ ધ. જાની (૧૯૪૦)

- (૨૪) ભારતીય સાપ્તાસપ્તિકા: અંગ્રેજ લે. ડૉ. ગ્રીન્સ્ટીન: ગુજ. અનુ. રા. રા. કેશવરામ કા. સાગી (૧૯૪૦)
- (૨૫) કેળવણીના ગુજરાતની આર્થિક સ્થિતિ: સ્વ ક. મૂ. નિ. વ્યા. મીસ જી ડામુસાર્થ ડામુ (૧૯૪૦)
- (૨૬) ગુજરાતની રાનીપરજી કોમ: વ્યા. રા. રા. મણિભાઈ દિવેડી. નવસારી. (૧૯૪૧)
- (૨૭) કપૂરમંજરી (પ્રાચીન કાવ્યવાર્તા) સં. સેતીલાલ. સાંકેસરા (૧૯૪૧)
- (૨૮) પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ ગુજરાતના પ્રાચીન ધર્મો. વ્યા. ડૉ. હસમુખલાલ બી. સાંકેડીઆ (૧૯૪૧)
- (૨૯) ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસ પર દૃષ્ટિપાત. વ્યા. રા. રા. દુર્ગાશંકર કે. સાગી. (૧૯૪૧)
- (૩૦) લોકસાહિત્ય, તેનું અન્વેષણ અને મૂલ્યાંકન. વ્યા. પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૪૧)
- (૩૧) કાવ્યની દૃષ્ટિએ ગુજરાતી હિંદુ જીઓની સ્થિતિ: ૨૪. કશનલાલ મ. સ્મારક નિબંધો. (૧૯૪૧)

૩ સભાના પારિતોષિકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો

(૧૯૧૮ થી ૧૯૨૫ સુધી)

- (૧) મેદરલીકના નિબંધો-(બાબાન્ટર) રા. રા. ધનસુખલાલ ક. મહેતા.
- (૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેશવરામ સાગી.
- (૩) રાંધમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેશવરામ સાગી.
- (નં. ૨ અને ૩ ની બીજી આવૃત્તિઓ સભાએ પોતાના ખર્ચે છપાવી છે. છુઓ ઉપર અંક ૨૬ અને ૩૫).
- (૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા-(બાબાન્ટર) રા. રા. પ્રેમરામ નારણુલ દવે.
- (૫) લોર્ડ મેયરની કૃત કેમ્બ્રિજિસ-(બાબાન્ટર) "સત્યાગ્રહની અર્થાટ" રા. રા. મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ, બી. એ., એલ.એલ. બી.

૪ સભાના આગ્રયથી પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથો

- (૧) નર્મકોશ-કવિ નર્મદાસીક લાલસંકર દવે. (૧૮૭૦)
- (૨) "કવિ દયારામનું જીવનચરિત્ર"-ત. રોડમસાદ છ. રાવળ. (૧૯૨૬)
- (૩-૪) કાકિયાવાડનું કંકરુપ સાહિત્ય, ભાગ ૧-૨ એ (પ્રાચીન વાર્તાઓના સંગ્રહો) રા. રા. હરગોવિંદ પ્રેમરામ વિરેડી. (૧૯૨૨) અને (૧૯૨૮)
- (૫) અભિમન્યુ આખ્યાન-નવતાપીટી રા. રા. મેહુલાલ ર મજમુદાર. (૧૯૩૦)
- (૬) સંપ્રતાપ્યાન-રા. રા. ગંગેન્દ્રસંકર લાલસંકર પંથા, એમ. એ. (૧૯૩૨)
- (૭) ડ્રીફ્ટિંગીડી કાવ્ય (બાગવતરામસંકર પદમંથ સં. ૧૫૨૯) સં. રા. રા. જંગલાલ બુ. ભગી. (૧૯૩૩). મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
- (નં. ૭ થી ૮ સભામંદિરમાંથી મળી ચક્રો.)

પ્રાસ્તાવિક ઐતિહાસિક વિવેચન

(આખા સંગ્રહને ઉદ્દેશીને)

વલ્લુમિતિ સુકરમચ્ચવલિદં ત દુષ્કરં ।

આ લેખસંગ્રહનું ત્રીજું પુસ્તક જનતા સમક્ષ રજૂ કરી પરમશાંતિ અને કૃતમૃત્યતા અનુભવું છું. અમુક દૃષ્ટિગિહું તથા ક્ષેત્ર નિશ્ચિત કરી કાર્ય કર કર્યા છતાં જેમ જેમ જાણુપો જણાતી નય તેમ તેમ તે પૂરી કરવાની અભિલાષા ઉપજ થાય અને તેને તૃપ્ત કરવી પડે છે. તેવી જ પરિસ્થિતિને લીધે જ આ સંગ્રહનું કદ તથા પ્રમાણ ધાર્યા કરતાં વિસ્તૃત થયાં ગદાં પણ તેમ ધરાયી આ સંગ્રહની ઉપયોજિતામાં વધારો થયો તે પૂરતો બદલો મળી રહ્યો છે.

પહેલા અંકમાં ૧૦૭, બીજામાં ૯૮ અને ત્રીજામાં ૧૧૩ લેખો મળી આખા સંગ્રહમાં કુલ ૩૧૮ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવ્યા છે અને તેની વંચવાર વિગત નીચે મુજબ છે. મૌર્ય ૧ દાનપ ૧૨ ત્રૈલોક્ય ૨ ગુપ્ત ૧ વલ્લભી ૯૫ આલુક્ય (પાચાત્મ) ૬ ગુજ્જર ૧૨ રાષ્ટ્રકૂટ ૨૧ આલુક્ય (સાલગ્રામી) ૯૩ વાલ્મીકી ૩૦ અને પરચુરણ ૪૫. ત્રીજા અંકમાંના પુરવણીના લગભગ ૬૦ લેખો પાછળથી છાંટાચિત્રોની સલાહ અનુસાર ગુજરાત બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. આગેા સંગ્રહ મેં અગાઉ જણાવ્યા મુજબ સદાને માટે અપૂરો જ કહેવાય; કારણ નવી શોધ બોળતો અંગે નવા લેખો મળતા રહેવાના જ. તેવી સ્થિતિમાં આ સંગ્રહની જાણુપો શોધવાને બદલો કરેલા સંગ્રહથી સંતોષા માની પોતપોતાનો સંગ્રહ લલિખ્યમાં પૂર્ણ રાખતા જવાનો આગ્રહ રાખવા વિનંતિ છે.

વાલ્મીકી વંચના અંત પછીના એટલે કે ૧૪ મી સદી પછીના લેખો દેવનાગરી તેમ જ કારસી સમકાલીન ઇતિહાસ ઉપર નવું અજવાળું નાંખે તેવા ગુજરાતમાં સારી સંખ્યામાં અસ્તિત્વમાં છે અને ખાસ શોધબોળ થાય તો બીજા અઘાત પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે તે બધાને આ જ શૈલીથી અગર બીજા વધારે સુગમ્ય અને સરલ સ્વરૂપમાં સંગ્રહીત કરાવી છાપાવવાનો પ્રયત્ન શ્રી કામ્પસ ગુજરાતી સભા અગર કોઈ અન્ય સંસ્થા માથે લેશે તો આખા ઐતિહાસિક યુગનાં ઇતિહાસોપયોગી સળંગ સાધનો તે ક્ષેત્રમાં કાર્યકર્તાઓને પ્રાપ્ત થઈ શકે. તે પ્રવૃત્તિ શ. રા. રજુછાડકાલ જાની જેવા કારસી બહુનારા ગુજરાતી ભાષાને સોંપાવી જોઈએ અને તેને સંસ્કૃત વિભાગ માટે મદદનીશની સળવડ કરી લેવા છૂટ આપવી જોઈએ અને તેમ થાય તો જ તે કામ પૂર્ણ સંતોષપૂર્વક ખનતી ત્વરાથી પાર પાડી શકાય.

ગુજરાતના પ્રાચીન તથા અર્વાચીન યુગનો ઇતિહાસ લખવો જોઈએ, લખાવવો જોઈએ, કેમ લખવો, કોણે લખવો ક્યાંદિ ચર્ચા, સૂચના અને ઉદ્દાપોહ તો પુષ્કળ પ્રમાણમાં થએલ છે. તેવા ઉદ્દાપોહ માનથી ઇતિહાસ લખવાની ચાંચ દાખીને ઇતિહાસ લખાવી લેવાય નહીં પણ જો આવા રચનાત્મક પ્રાથમિક પ્રયત્નો તેવા ઇતિહાસના પાપાર્ણ હાથ ધરાશે તો જ કોઈ કાળે ભવિષ્યમાં છટાપતિ સાધી શકવા શકિતમાન થઈશું.

અખિલ હિન્દનો ઇતિહાસ લખવાના જે પ્રયાસો થઈ રહ્યાં છે તેની સાથે સદકારથી જો આપા પ્રાંતિક પ્રયત્નો થાય તો સ્વાર્થ તથા પરમાર્થ એકી સાથે સાધી શકાય. ગુજરાતના ઇતિહાસની તૈયાર થતી વાનીઓ તેઓને ઉપયોગ માટે રજૂ કરી શકાય તેથી તેઓનો બોળો તરફે દરજ્જો ઓછો થાય અને આપણને તેઓના અનુભવથી માર્ગદર્શન મળે. લગભગ અડીધી ત્રણ હજાર વર્ષ જેટલા લાંબા

સમયનો ઇતિહાસ એક કે બે વ્યક્તિદ્વારા લખાય એ સંભવિત નથી તેથી શુદ્ધાશુદ્ધ વિદ્વાનો મારફત શુદ્ધાશુદ્ધ યુગના ઇતિહાસનાં સાધનો તપાસાય, સંશોધાય અને જેનાં થાય અને એક સર સમિતિને તેનો સમન્વય કરવાનું સોંપાય તો થોડા સમયમાં બહુ જ પદ્ધતિસર અને પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ ઉપજવી શકાય. પ્રત્યેક યુગના લેખકોને સહાયકો આપવાના તથા આર્થિક મદદ કે મહેનતાણું આપવાના પ્રયત્નો વિગતમાં લક્ષ્ય નહીં તેવા હોય આદર્શ ચર્ચવા અરથાને મહત્ત્વ, દિવંતા એક ખુલામો આવેલા નાના સરખા ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે આટલા બધા લેખકોને સંડોવવામાં આકસ્મિક જેવું દેખાય એ બનવા ભ્રમ છે પણ કેવો ખોદનારાઓની મુશ્કેલીના કાંઈ ઉપર ભેસી પડકાર કરનાર પ્રેક્ષકને સાક્ષાત્કાર થાય નહીં તેવી રીતે પ્રમાણભૂત ઐતિહાસિક સાધનોની ઊણપ, હાંટ્યો તથા અધ્યાત્મણી ન્યાં સુધી કાળે રચ્ય આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી દૃષ્ટિગોચર થાય નહીં. દિવંતા ઇતિહાસ હજી સુધી શિલ્પ-શિલાખંડ લખાયો નથી અને અમુક અમુક યુગ માટે તો કાંઈ પણ જાતનાં સાધનો અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી. તેવા યુગ માટે જે આકસ્તરી રીતે સાધનો મળે તેનાથી અનુલવના આધારે આનુમાનિક બંધ બેસતું વર્ણન લખીને જ સંતોષ માનવે રહેશે.

આ સંકલના અવસોડનથી પ્રતીતિ થશે કે દરેક વંશમાં એક જ નામના લણ્ણા રાખ્યો, પ્રત્યેક વંશમાં વપરાતા શુદ્ધાશુદ્ધ સંવત્સરો, દાનપત્રોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે ચેતવેલાના આશયદારોનાં અતિસંયોજિત ભરેલાં પ્રશંસામય વર્ણનો, દાન લેનારાઓનાં સ્થળનિર્દેશમાંની અચોક્કસતા, ઇતિહાસિક રચનાનાં નામાંતર અગર સંસ્કૃતાંતર, માપ, તોલ, લેવડળ, ગણના વગેરે માટે વપરાતા પારિભાષિક શબ્દોનું અત્તાન, દાનપત્રોના લેખકો અશિક્ષિત હોવાને લીધે વપરાતા અર્જુન અને અનુજ જેવા સંજ્ઞા બતાવનારા શબ્દોમાં કરેલા શંયવાડા અને આવાં સાધનો બાંગીતુટી અવસ્થામાં પ્રાપ્ત થાય વગેરે અનેક કારણોને લીધે અનિવાર્ય પરિસ્થિતિ બની થવાથી આટલું આટલું સહિત્ય મળ્યું છે છતાં કેટલાક વંશોની વંશાવળી પણ નિઃસંદેહપણે ઉપલબ્ધી શકાઈ નથી. રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં કેટલાક રાખ્યોને ક્યાં મુકયા, તેઓ રાખ્યાસગ ઉપર આવ્યા હતા કે નહીં છતાંઈ ઘણી અપૂર્ણતા છેલામાં છેલા પ્રસિદ્ધ યુરેશ તો વંશના લેખોમાં ડૉ. અલ્તોફર અને ડૉ. હદાયાબેગ જેવા વિદ્વાનો પણ પૂરી શક્યા નથી અને તેઓને પણ અનુમાનો બાંધી સંતોષ માનવે પડે છે. અત્તાનને લીધે હજી પણ તેવાં કેટલાંક દાનપત્રો ખાનગી વ્યક્તિઓ પાસે હોવા સંભવ છે અને જો તેઓ સમજીને તેનાં બધાં આવી સંરચાઓદ્વારા પ્રસિદ્ધિમાં લાવે તો સંભવ છે કે આવી હુટિઓ ભવિષ્યમાં પૂરી શકાય.

પ્રત્યેક વંશના રાખ્યોએ આપેલાં દાનપત્રોની ધન્યારત સંકલના ઇતિહાસમાં વિગતનો ફેરફાર હોવા છતાં તે બધાંમાંથી અમુક અનુક્રમમાં નીચેની દરખાસ્ત મળી શકે છે: (૧) ન્યાંથી દાન અપાયું હોય તે સ્થળ-દાન એકે ઘણાંખરાં રાખ્યાનીના સહેરમાંથી અપાતાં છતાં લાઝ અગર યાત્રાપ્રસંગે જાણી અગર તીર્થયાત્રેથી આપવાના પણ રીવાજ હતો. (૨) ત્યારબાદ દરરોજ છુટેવતાની સ્તુતિ-પ્રાર્થનાના એક બે મંગળાચરણુથી શ્લોકો હોય છે જેમાંથી દાતાના ધર્મ અગર પંથ વગેરેની માહિતી મળે છે. (૩) વંશવર્ણન દાતાના મૂળ હુડુપથી આરંભી પ્રત્યેક રાખ્યોની પ્રશંસા અને પરાક્રમેનાં વર્ણન પૂર્ણ વિસ્તારથી આપવામાં આવે છે જેમાં બીજાં રાખ્યો ઉપરનાં આક્રમણો વગેરેનો સમકાલીન ઐતિહાસિક દ્વાંત મંચો આવે છે. (૪) દાન લેનાર વ્યક્તિ સંબંધી-દાન લેનાર વ્યક્તિનાં પૂર્વજનાં નામ, જોત, સર્મ, વેદ, મૂળ વતન, દાયક રહેવાનું સ્થળ વગેરે સંપૂર્ણ વિગત દાન આપતી વખતે આપવામાં આવે છે. (૫) દાનસંબંધી-દાનમાં અપાએલું ગામ અગર અપાએલી જમીનનું ક્ષેત્રફળ અને તેની પરિસીમા, સંરચના નિમાય માટે અપાએલી રકમ, બંદિર અગર નિકારના નિર્વાહ તથા ગ્રેહરોગ માટે અમુક ક્ષેત્ર વગેરેનું જે ઉત્પન્ન આપવામાં આવે છે તેની વિગત ઉપલબ્ધ થાય છે. (૬) અધિકારી વર્ગ-દાનની ભણ કરતી

વખતે તેમ જ તેના લેખક અને દૂતક તરીકે લુદાલુદા અધિકારીઓનાં નામ તથા વર્ણન અવશ્ય આપવામાં આવે છે. (૭) કાળનિર્ણય-અંતમાં દાનનો સમય ચાલુ સંવત્સર, માસ, પક્ષ, તિથિ, વાર સહિત આપવા ઉપરાંત કેટલાંક દાનપત્રોમાં એક કરતાં વિશેષ સંવત્સરો પણ આપેલા હોય છે. (૮) શાપવિભાગ-દાનનો લોપ અમર ઉચ્છેદ કરનાર માટે મહાભારતાદિ ગ્રંથોમાંથી તેવા અનાચારને લગના શ્લોકો ઠીકી દાનનો અવિચ્છિન્ન ઉપભોગ સાધવામાં આવે છે.

સંવત્સરો-આખા લેખસંગ્રહમાં વંશવાર લુદાલુદા સંવત્સરો વાપરવામાં આવેલ છે ત્યારે કેટલાંક લેખોમાં એકાસાથે બે ત્રણ સંવત્સરો પણ આપેલા છે. (લુઓ નં. ૧૫૪, ૧૬૨, ૨૧૭) આ બધા સંવત્સરો સંબંધી દૂકું વિવેચન આ પ્રસંગે માર્ગદર્શક થશે એમ ધારી આંદો આપેલ છે. (૧) શક સંવત ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો. ક્ષત્રપેલા બધા લેખો તથા સિક્કામાં શક સંવત એટલે ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો સંવત વાપરવામાં આવેલ છે. માત્ર ઉચ્ચરદો પોતાના સિક્કામાં ચાલુ સંવતને બદલે પોતાના રાજ્યકાળનું વર્ષ આપેલ છે. રાષ્ટ્રકૂટ વંશના લેખોમાં પણ આ જ સંવતનો ઉપયોગ થયેલ છે. (૨) ચૈદી અગર કલચુરી સંવત ઇ. સ. ૨૪૯ થી શરૂ થતો-ત્રેકૂટ રાજાઓના તેમ જ શુભંરવંશના લેખોમાં ચૈદી અગર કલચુરી સંવતનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. સિક્કામાં આ સંવતનો ઉપયોગ જોવામાં આવતો નથી. ઇ. સ. ૨૪૯ થી આ સંવત્સરની શરૂઆત થાય છે એટલે ચૈદી અગર કલચુરી સંવતમાં ૨૪૯ મેળવવાથી ઇ. સ. મળી શકે છે. (૩) ગુપ્ત વલ્લભી સંવત ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થતો-વલ્લભીના રાજાઓના બધા લેખોના સમય ગુપ્ત સંવત અગર વલ્લભી સંવત અગર ગુપ્ત વલ્લભી સંવતના નામથી ઓળખાતા સંવતમાં આપેલ છે. અને તે ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થાય છે એટલે કે ગુ. વ. સંવતમાં ૩૧૯-૨૦ મેળવવાથી ઇ. સ. પ્રાપ્ત થાય છે. આ સંવત્સરનો નિશ્ચય કરવા માટે કોઈ સ ઇન્ડોપ્રાચીનનામ ઇન્ડોકારમ વો. ૩ ગુપ્તવંશી લેખો નામના ગ્રંથમાંની પ્રતાવનામાં ડૉ. ફ્રાંકે બહુ લંબાવુપર્યંક ચર્ચા કરેલી છે. (૪) સિંહ સંવત-લેખ નં. ૧૫૯ ૧૬૨ ૨૧૭ અને ૨૪૧ ક માં અનુક્રમે સિંહ સં. ૯૩, ૯૬, ૧૫૧ અને ૧૮ નો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે તે પૈકી નં. ૨૧૭ માં વિક્રમ સંવત, હીજરીસન, વલ્લભી સંવત અને સિંહ સંવતનો એકાસાથે ઉપયોગ થયેલ છે તે ઉપરથી સિંહ સંવતની શરૂઆત ઇ. સ. ૧૧૧૩ થી પુરવાર થાય છે. (૫) વિક્રમ સંવત-છેવટમાં સોલંકી વંશના તેમ જ આધુનિક લેખોમાં વિક્રમ સંવત ઇ. સ. પૂર્વે ૫૬ મા વર્ષથી શરૂ થતો વાપરવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રો તથા લેખો સંબંધી આટલી જાણના હકીકત આખા પછી હવે વંશવાર લેખોનો વિચાર કરી તેમાંના મુગ્ધવ્યવહાર મુદ્દાઓ લેખિયમાં ઉકેલ લાવવાના હેતુથી તે તે યુગના પારંગત અભ્યાસીઓના ધ્યાન ઉપર મુકું છઉં.

ભૌત્યવંશી-ભૌત્યવંશી રાજાઓનાં ચોદ શાસનો અખિલ હિંદમાં લુદાલુદા સ્થળોએ કાતરેલાં છે તે પૈકી એક પ્રતિ શોર-જૂનાગઢમાં ગિરનાર જવાના રસ્તા ઉપર દક્ષિણ યાત્રુએ એક ખડક ઉપર આઠી લિપિમાં કાતરેલાં મળ્યાં છે. તેનું અક્ષરોત્તર તથા લાપોતર આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવેલ છે તે વાંચવાથી આવાં સ્વાત્મક સાહનોમાં પણ અધિકારીઓ માટે વપરાયેલાં મામો જેવાં કે ચૂના, રાણુક, પ્રદેશિક, મહામાત્ર, ધંમમહામાતા, ઇથીજ્ઞમહામાતા વચ્ચેમિકા ઇત્યાદિનો અર્થ નિર્દેશ હજી સુધી ચોક્કસપણે થયો નથી એમ દેખાઈ આવશે. વળી ભૌત્યવંશી નામો જેવાં કે ચોડ, પાણ્ડ્ય, સતિષપુત્ર, કેતકપુત્ર, તામ્રપણી, ચૈન કંબોજ, ગંધાર રિરિક, પેતેલિક એ બધા પ્રદેશ તથા જાતિઓનો ચોક્કસ સ્થળનિર્દેશ કરવો હજી બાકી રહેલ છે તેમ જ સમાજ પાસંક, પરિસા, પરિપદ ઇત્યાદિ જનસમૂહવાચક શબ્દો માટે અને વિમાનદસણ, હરિદસણ, અગ્નિખંધાનિ, દિવ્યાનિશ્પાનિ ઇત્યાદિ શબ્દોના વિશિષ્ટાર્થ માટે શોધજોળ હાથ ધરવી જોઈએ. આ બધો જોડેલ આજુવા માટે છૂટાછવાયા શબ્દો ઉપર વ્યુત્પત્તિ અને વ્યાકરણના નિયમોને આધારે લાજિગ

કરવાને બદલે અલગે સંપત્તિના બુદ્ધિભરે પ્રસંગે ઉપયોગ થએલ હોય તેવાં બધાં વાક્યો ભેળાં કરી બધે બધેએસતો અર્થ શોધવા પ્રયાસ થાય તો જ સતોષકારક પરિણામ આવે એ દેખીતું છે. આ ઉપર લખ્યું સંશોધન માત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બાકી રહેલું આંદોલન દર્શાવવામાં આવ્યું છે બપોરે લિપિશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, ઇત્યાદિ તથા ભેખપદ્ધતિ સંબંધી શોધભોળ તે તે શાસ્ત્રપારંગત માટે બચત રાખવામાં આવેલ છે.

1

ક્ષત્રપવંશી—આ વંશના રાજાઓની ઐતિહાસિક સંકલના લખાણ ત્રીસ વર્ષ પહેલાં પ્રો. ઇ. જી. રેપ્સને બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાંના ક્ષત્રપ વગેરે વંશોના રાજાઓના સિદ્ધાંત કેટલોગ તૈયાર કરેલ તેની પ્રસ્તાવનામાં આપેલું હતું. ત્યારબાદ વાંસવાડા સ્ટેટમાં સરવાણીવામાં ૨૩૯૩ સિદ્ધાંતો જથ્થો મળ્યો હતો જેનું વાચન અને રિપોર્ટ ડૉ. ડી. આર. ભાંડારકરે સને ૧૯૧૩-૧૪ ના આર્કિઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાવેલ છે. ત્યારબાદ સેન્ટ્રલ ઓરિન્ટીસીકમાં હિંદવાડામાંથી નીકળેલા લગભગ ૬૦૦ સિદ્ધાંત નાગપુર મ્યુઝિયમ તરફથી આવેલા તેમ જ જૂનાગઢ સ્ટેટમાંથી ચોકસ સ્થળની માહિતી વિનાના ૫૨૦ સિદ્ધાંત તથા હિના મહાલના વસોજ ગામમાંથી મળેલા ૫૯૧ સિદ્ધાંત તથાસાવા માટે ચોકસેલા તે બધા ૩૬૦ તપાસી તેનો હેવાલ જર્નલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ ભેંગાલ સને ૧૯૩૭-૩૮ ના મ્યુઝિયમીક સપ્લીમેન્ટના સિદ્ધાંત મ્યુઝિયમી નંબર ૪૭ માં ૫૫, ૯૫ મે છપાવેલ છે. તેને આધારે સ્વ. ડૉ. જયરાવલાનાં કેટલાંક અનુમાનો મારા પરમખિત જયચંદ્ર વિદ્યાલંકારે તપાસ્યા છે અને તે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના જર્નલ વૉ. પ વિભાગ ત્રીજામાં ૫૫, ૨૪૯-૬૧ માં છપાવેલ છે. છતાં આ રાજાઓના વંશવૃક્ષ સંબંધી હતું આપણું લખ્યું અત્યંત છે અને શિલાલેખો પુરાત પ્રમાણમાં મળે નહીં ત્યાં સુધી વિશેષ અજવાળું પડવા સંભવ નથી. આ સંગ્રહમાં તેના જે બાર લેખો ભેળા કરવામાં આવેલ છે તેમાંના બહુખખરા તુટક તથા મટામાયા વિનાના હોવાથી બહુ જ જુદા ઐતિહાસિક સામગ્રી પૂરી પાડે છે. ક્ષત્રપ સંજ્ઞા સેટ્ટપનું કંઈપણ તર ૩૫ છે અને તેઓ કુશાન રાજાઓના સેટ્ટપ હોઈ, તેઓનું પરિગળ મોજું પડ્યું ત્યારે ઇ. સ. ની ખીજ ત્રીજી અને ચોથી શતાબ્દીમાં શુભરાત તથા માળવામાં સ્વતંત્ર સત્તા ભોગવતા થઈ ગયા. આખરે ૩૫૧ ઇ. સ. માં જયપુરે ક્ષત્રપ રાજાઓને દરબી તેમની સત્તાનો નાશ કર્યો. આ લેખોમાં ગિરિનગરમાંના સુદર્શન તળાવ, સુવર્ણ સિકતા તથા પદ્માચિની નદી વગેરેનાં તેમ જ ચવન તુષારક, આદિ શાતકર્ણિ, ૫૬૬૫ કુલેપ તથા સુવિશાળ અને વૈશ્ય પુષ્પગુપ્ત હાવાદિ વ્યક્તિના ઉલ્લેખો પ્રાપ્ત થાય છે. શુંદાના સં. ૧૦૩ (ઇ. સ. ૧૮૧)ના લેખમાં આબીર સેનાપતિ રૂદ્રસિત્તનું વર્ણન સિદ્ધાંતી જાણવામાં આવેલ ઉપરદત્તનું વ્યક્તિત્વ નિશ્ચિત કરવામાં સહાયકૂત થાય તેમ છે. પાળીયા માટે લખેલ સંજ્ઞા કર્ણમાંના અન્ધાકીમાંથી મળેલા ચારે લેખોમાંથી મળે છે.

ત્રેકૂટકવંશી—આ વંશના માત્ર બે જ લેખો આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવ્યા છે. તેમાં વર્ણવેલા રાજાઓના સિદ્ધાંતો પ્રો. ઇ. જી. રેપ્સના બ્રિટિશ મ્યુઝિયમના કેટલોગમાં વર્ણવેલા છે. લેખ તથા સિદ્ધાંતો મદદથી આ વંશના ત્રણ રાજાઓનાં નામ નીકળી ચકાયાં છે. મહારાજા મુન્દરદત્તના પુત્ર દદ્-સેનનું દાનપત્ર પારડીમાંથી મળેલું ઇ. સં. ૨૦૭ (૪૫૧-૫૭ ઇ. સ.) નું છે અને બીજું દાનપત્ર તેના (દદ્સેનના) પુત્ર બાધસેનનું સુરતમાંથી મળેલું ઇ. સં. ૨૪૧ (૪૯૦-૯૧ ઇ. સ.)ના સમયનું છે. આ વંશનું સદ્ગુણી પ્રથમ જ્ઞાન કન્દેરીના ઇ. સં. ૨૪૫ના પતરા ઉપરથી થયું હતું. ત્રેકૂટક નામ કાલિ-દાસના રચયેશમાંના ત્રિકૂટ પર્વત ઉપરથી પડેલું મનાય છે. આ બંને પતરામાં સાલ કલચુરી અગર ચેદી સંવતમાં આવેલ છે. બંને દાનોમાંના રાજા પરમ વેણુવ તરીકે વર્ણવાયા છે અને છેલ્લો બાધસેન અપરાન્ત પ્રદેશમાં રાજ્ય કરવાનો દાવો કરાવે છે જેનું મુખ્ય સહેર મલ્લિનાથના મત પ્રમાણે ચુખીક (સોપારા) હતું.

ગુપ્તવંશી—સોરઠમાં ગિરિનગર હાલના જુનાગઢની પૂર્વમાં આવેલા જે મોટા ખડક ઉપર અશોકનાં ચૌદ શાસનો તથા રૂદ્રામનના સુદર્શન તળાવ સંબંધી લેખો કેાતરેલા મળ્યા છે, તે જ ખડક ઉપર ત્રીજી બાજુએ આ લેખ પણ કેાતરેલો છે. લિપિશાસ્ત્રના અભ્યાસીને અશોકથી આરંભી ગુપ્ત કાળ સુધીની એટલે કે ઇ. સ. પૂર્વે ત્રીજી સતાબ્દીથી ઇ. સ.ની પાંચમી સતાબ્દી સુધીની લિપિ એક જ રચણે અલ્પ પરંપર ઉપરથી વાંચવાની આદર્શ અલૌકિક સમ્મત છે. સુદર્શન તળાવનો બંધ જે તુડી જવાથી રૂદ્રામન ક્ષત્રવના સમયમાં તેના અમાત્ય સુવિશાળે ફરી બાંધેલા તે બીજી વખત અતિરૂઢિને કારણે તુડી જવાથી સો દાય લાગી સાઠ દાય પહોળો અને સાત માથેડાં ઉંચો બંધ રૂદ્રગુપ્તના સોરઠના સુખા પશુદંતે અટળે નાહું ખરચીને બંધાવ્યાનું વર્ણન આ લેખમાં છે. છેવટના શાસનમાં ચક્રપાલિતે ચક્રભૂત નામનું વિશ્વનું મંદિર ઇ. સ. ૪૫૭ માં બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ આ જ લેખના અનુસંધાનમાં છે. વૈશ્ણવ ધર્મનું પ્રાપ્ત્ય ઇ. સ. ની પાંચમી સતાબ્દીથી ગુજરાતમાં હોવાનું આ લેખથી પુરવાર થાય છે.

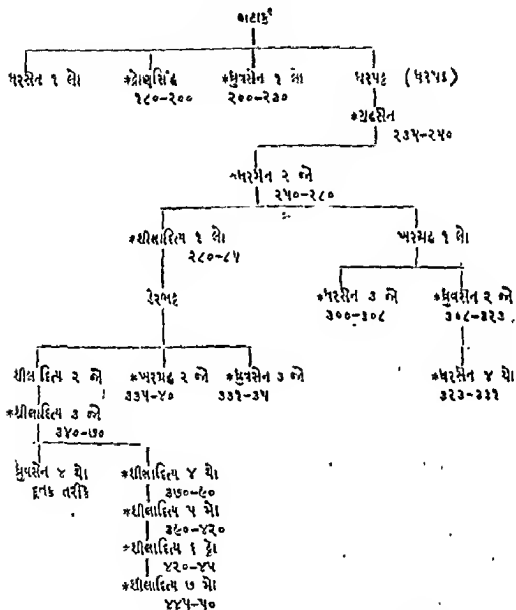
વલભીવંશી—ગુપ્ત શાસનના સેનાપતિ બટાર્ક જે સોરઠમાં વલભીપુર (વળા)માં રાજ્ય કરતો હતો તેના જ વંશજ ઉત્તરોત્તર પંદર રાજ્યોએ જુદેજુદે રચણે અને પ્રસંગે ગુ. સં. ૧૮૬ થી ૪૪૭ (ઇ. સ. ૫૦૨-૭૬૬) સુધીમાં આપેલાં પંચાણ્ દાનપત્રોના સંગ્રહ પહેલા ક્રમમાં કરવામાં આવ્યો છે. માત્ર ટૂંકા વર્ષોનરૂપ પ્રથમ ઉપલબ્ધ રચણા અને દાખલ કરેલા કેટલાક આગળ ઉપર ત્રીજા ક્રમમાં વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી છાપવામાં આવેલ છે. આ દાનપત્રોમાંથી અંદાર દાન બૌદ્ધ ધર્મોપાધી વિદાર અગર મઠના નિભાવ તેમ જ ફરતા ફરતા આવતા ભિક્ષુસંઘના નિર્વાહ માટે આપવામાં આવેલ છે. બે લેખો શાકત દેવીઓના મંદિરના નિભાવ માટે આપેલ છે જ્યારે બાકીના વ્યક્તિગત આશ્રુને બલિયાર વેષદેવાડિ પંપ મદાપય કરવામાં મદદ તરીકે અમુક ગામ અગર જમીનના રૂપમાં આપવામાં આવેલ છે. આ બધાં દાનપત્રોની રચના અને લખાવટ એકબીજાની હોવાથી છુટક અને ધસાઇ ગયેલાં પત્રોને પણ વાંચતાં અને બંધ બેસારતાં મુશ્કેલી નડતી નથી. પ્રત્યેક દાનપત્રની વિશિષ્ટતા હતા, તેના સમય, દાન સેનાર, દાનમાં અપાએલી જમી અને લેખક તથા દૂતકર્તા નામ વર્ણવતા વિભાગમાં જ માહુમ પડે છે. વલભી રાજ્યોના બૌદ્ધધર્મ તરફ પક્ષપાત અને વલજી હોવા છતાં બૌદ્ધેતર મતાનુયાયીઓને પણ મોટી સંખ્યામાં દાન અપાએલ છે. તે બતાવી આપે છે કે તે સમયે જુદાજુદા ધર્મ અને પંથો વચ્ચે સહિષ્ણુતા ધણી હોતી જોઇએ. અશોકના ધર્મશાસ્ત્રનો પણ આ બાબત સારો બોધ આપે છે.

વંશવર્ણન વિભાગમાં જેમ જેમ ઉત્તરોત્તર આગળના રાજ્યોનો સમય આવે ત્યારે વંશમાયુ યજ્ઞ જવાથી અગર દાન ધડાગરને અમુક રાજ્ય પ્રત્યે પડાપાડા હોવાથી વચ્ચેના કેટલાક રાજ્યોનાં વર્ણન સદંતર કાઢી નાંખે છે અગર ટુંકાવી નાંખે છે. આથી વંશવૃક્ષ તૈયાર કરતી વખતે અનેક તક વિતકને સ્થાન મળે છે અને રાજ્યો રાજ્ય કહ્યું જ નહોતું અગર તેને રાજ્યાસને આબ્યાની સારે જ પડખાટ કરી દરો છતાંદિ સંકા થવા માંડે છે. આ પરિસ્થિતિને લીધે અત્યાર સુધી લગભગ બધા વંશમાં અમુક રાજ્યોનું સ્થાન અને સમય પણ નિર્ણીત પદ સકર્ષા નથી. રહે અગાઉ કહ્યું છે તેમ એક જ નામના એક કરતાં વધારે રાજ્યો હોવાથી આ ગુચવાડામાં વિશેષ ઉમેરો થાય છે.

કમનસીબે આ વંશના કહેવાતા સિક્કાઓ બહુ જ જુજ મળે છે અને જેટલી જુદીજુદી જાતના મળી શક્યા તે બધા વર્ગી તે ઉપરથી તેના ઉપરનો લેખ નક્કી કરવાનો એક વધુ પ્રયત્ન રહે કરેલ છે જે જનલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગ્ગાલ ન્યુમિસમેટીક સપ્લીમેન્ટ સિલ્વર ન્યુમીસી નંબર ૪૭ પા. ૯૯ ને છપાએલ છે. તે લેખ લખવા પહેલાં સેન્ટ એલિઅર કૉલેજના રે. ડા. પ્રો. એચ. દેરસે વાંચવા માટે મોકલેલા વલભી સિક્કાનો મોટો જથ્થો રહે તપાસી લીધો હતો અને તેમાંથી જુદી જુદી ઢગના સિક્કાઓ પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ માટે તેમની પરવાનગીથી સંગ્રહીત કર્યા છે. તે બધા

સિકામાં આ વંશના મૂળ મુરુપ કાટાકું નામ આવરીપૂર્વક વાંચી શકાય છે પણ પ્રયેક રાખના નામ વાંચી શકાતાં નથી. આ બધાં ઉપસબ્ધ સાધનો વડે ઉપગમેથી આ વંશની વંશાવળી નીચે ૨૦૬ કું છે.

વલ્લભીવંશના રાજાઓ

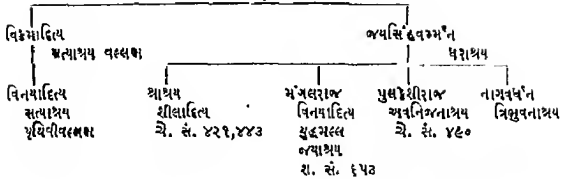
પાશ્ચાત્ય ચાલુક્યવંશી—આ વંશના ૧ લેખો ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી જણાવાયો આંદો દાખલ કરવામાં આવેલ છે. તે એ. સં. ૩૯૪ (ઈ. સ. ૬૪૩)થી ૪૯૦ (ઈ. સ. ૭૩૯) સુધીના સમયના છે. આ લેખોમાંથી વાતાપીના પાશ્ચાત્ય ચાલુક્યો પૈકી જે જે રાજાઓનો સંબંધ બતાવવું વંશ-વૃક્ષ ઉપજાવી શકાયું છે તે નીચે આપ્યું છે. આ બધાં દાન આપવાનાં રથનો તેમજ દાનમાં અપાએલો ગાયો તથા ક્ષેત્રો સ્મરત તથા નવસારી આશુભાણુમાં એટલે કે છાટ અથવા દશિજી ગુજરાતમાં આવેલાં છે.

૧ * આ ચિહ્નવાળા રાજાઓનાં દાનપત્રો આ સમયમાં દાખલ કરેલ છે. ૨ સાથે ગુપ્તવંશી સંવતમાં આવેલ છે.

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય રાજાઓ

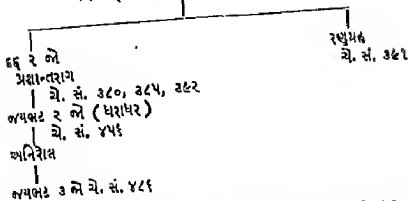
પ્રતિવર્ષ

પુષ્કરી વલ્લભ

ગુપ્ત-૨૫-૨૬—આ વંશનાં કુલ પાર દાનપત્રો નં. ૧૦૮-૧૧૬ આજ પર્વત ઉપલબ્ધ થયેલાં આમાં સંપ્રદીત ૪૨વામાં આવેલ છે. તે બધામાં (નં. ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬ સિવાય) ચેદી અગર કમચુરી સંવત્સરનો ઉપયોગ થયો છે. નં. ૧૧૪ થી ૧૧૬ માં અનુક્રમે સ. સં. ૪૦૦, ૪૧૫ અને ૪૨૭ સેખમાં સ્પષ્ટ રીતે અક્ષરમાં લખેલ છે તેથી શંકાનું સ્થાન નથી છતાં તે ત્રણે બનાવટી સિદ્ધ થયાં છે તેથી વંશવૃક્ષમાં બીજ બેસે નહીં એ સ્વાભાવિક છે. આ રાજાઓનું રાજધાનીનું શહેર ભાર્ય હતું અને દાન આપવાનાં સ્થળો પેણી નાંદિપુરી (નાંદેદ) અકુરેશ્વર (અંકેશ્વર) શ્રીરાયપદક (સીસોદા) અને સંગમગિદ (સંગેદા) તેની આસપાસ અત્યારે પણ જાણીતાં છે. દૂતક તરીકે કામ કરનારનો ઇલકાબ ભોગિક (હકીર). આ દાનપત્રોમાં વપરાયેલ છે. દાન વિભાગમાં સોદાજી, સોપરિકર* ઇત્યાદિ વિશેષણો ઉપરાંત સચીવદં, સર્વાદાનવંશાદિ અને સર્વદિવ્યવિદિપ્રાપ્તિમદિકારિહીના એ તથા નવાં આમાં 'મળી' આવે છે.

૬૬ અને જયભટ્ટ બે જ નામ આ વંશના રાજાઓને મળેલાં હોવાથી ઉત્તરોત્તર બે ૬૬ અને ત્રણ જયભટ્ટ લેખોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે આવે છે તેથી ઘણા યુગવાડો ઉભા થાય છે. સુભાષે જયભટ્ટ ૧ લાને વીતરાગ ૬૬ ૨ જાને પ્રશાન્તરાગ અને જયભટ્ટ ૨ જાને ધરાધર એવાં ચિત્રો લગાડેલાં છે તેથી તે બધાને અલગ પાડવાનું સુલભ થાય છે. નં. ૧૧૭ સં. ૪૫૬ ના દાનપત્રને તથા નં. ૧૧૮ સં. ૪૬૬ ના દાનપત્રને જયભટ્ટ ત્રીજાનાં આજ પર્વત મનાયાં છે પણ નં. ૧૧૬ સં. ૪૬૬ ના નવા મળેલા દાનપત્ર ઉપરથી હવે ખાતરીપૂર્વક કહી શકાય છે કે નં. ૧૧૭ ના જયભટ્ટ અને નં. ૧૧૮ ના જયભટ્ટ વચ્ચે એક રાજ ગાદીએ આવ્યો હતો તેથી નં. ૧૧૭ ને જયભટ્ટ ૨ જાનું અને નં. ૧૧૮ ને જયભટ્ટ ત્રીજાનું દાનપત્ર માનવું જોઈએ. સં. ૪૫૬ અને ૪૬૬ નાં બન્ને એક જ રાજાના માનવામાં જે ત્રીસ વર્ષના ગણાને લીધે ખટક રહેતી હતી તે પણ દૂર થઈ છે. નં. ૧૧૬ માં પ. ૧૫ માં જયભટ્ટ બીજાના વર્ણન પછી પં. ૨૨ માં ૫૨મ મહાશ્વર, સમધિગત પંચ મહાશબ્દઃ મહા સામન્તાધિપતિ શ્રીમદ્ અનિરોધનું નામ પહેલી જ વાર આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. તેના પુત્ર તરીકે પં. ૩૩ માં વર્ણવેલ જયભટ્ટ ૩ જાએ આ દાન આપ્યું છે. આ દાનપત્ર પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુંબઈમાં છે અને તે મે. ઓ. પં. વૉ. ૨૩ પા. ૧૪૭ મે પ્રસિદ્ધ કયું છે. ત્યાં તેને જયભટ્ટ ૩ જાના દાનપત્ર તરીકે જ વર્ણવ્યું છે તે સ્પષ્ટ છે. નં. ૧૧૮ અને ૧૧૬ જાનેના દાન આપનાર જયભટ્ટનું વર્ણન તદ્દન એક સરખું એક જ શબ્દમાં છે તેથી તે બન્ને જયભટ્ટ ૩ જાનાં જ માનવાં જોઈએ. આ વંશનું નવું સુધારણું વંશવૃક્ષ નીચે આપેલું છે:

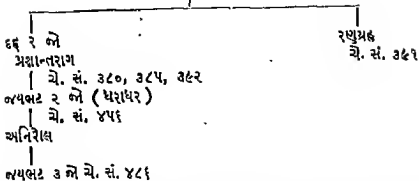
આ દાનો નં. ૧૨૮ અને ૧૨૫ બ સિવાય બધાં અલિયર વૈષ્ણવાદિ પંચમઠકિયા માટે જુદાજુદા શ્રાવણોને આપવામાં આવેલ છે. ૧૨૮ કાનિપથ તીર્થમાંના બૌદ્ધ નિહારને આપસંનના શિષ્યોને માટે જ્યારે ૧૨૫ બ જેન ચૈત્યાલયના સમારકામ માટે આપવામાં આવેલ છે. આ સંઘદ સાથે સંબંધ ધરાવતા મૂળ તેમ જ અગ્રરાત શાખાના રાજચાતુ વંશજો તૈયાર કરી નીચે આપેલ છે અને તેમાં જે જે રાજચોના દાનપત્રો આ સંઘદમાં છે તેના નામ સામે* ચિહ્ન કરેલ છે.

આલુક્ય અગર સોલંકી વંશી—આ વંશનાં દાનપત્રો તથા શિલાલેખો મળીને કુલ ૯૩ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવેલ છે; તેમાંથી ૬૯ મૂળ સંગ્રહમાં અંથ ૨ ભાગે આપ્યા છે જ્યારે ૨૪ પુરવશ્ચી વિભાગમાં અંથ ૩ ભાગે આપેલાં છે. ગુજરાતની બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા આ-સંગ્રહમાં-દાખલ કરતા કેટલાક સુલક જનની સ્વયંના અનુસાર જોધપુર, આણં વગેરે સ્થળોના લેખો પાઠગણી દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. નં. ૧૫૪ અને ૧૫૬ મિત્રાપત્ર બધા લેખો વિ. સં. અનુસાર અ-૫

ગુજરાતી રાજાઓ

સામંત દ્વ ૧ લો ચે. સં. ૩૦૦, ૩૪૬

નયભટ (વીતરાજ) ૧ લો ,, ૩૫૫

રણુપ્રહ—આ વંશના કુલ એકવીસ દાનપત્રો આમાં દાખલ કર્યા છે જેમાંથી ચૌદ ગુજરાત સામ્રાજ્યના રાષ્ટ્રકૂટોનાં છે બ્યારે સાત મૂળ સામ્રાજ્યના રાજાઓનાં હોવા છતાં દાન લેનાર અગર રથજી વગેરે ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી હોવાથી આ સંગ્રહમાં તેને રથાન આપવામાં આવ્યું છે. તે બધાં દાન સાત આઠ અને નવમી સદીમાં અપાએલ છે અને તેનો સમય શક સંવતમાં દેખાયો છે. મૂળ તેમજ ગુજરાત સામ્રાજ્યમાં એક જ નામના એક કરતાં વધારે કક્ષ, ગોવિન્દ, ઇન્દ્ર, ઇન્દ્રાદિ નામધારી રાજાઓ હોવાથી તેઓનું વ્યક્તિત્વ ચોક્કસ કરવામાં અશક્ય છે. ઉભો થાય છે અને કેટલાંકનાં બિરુદો પણ એકસરખાં હોવાથી વિશેષ ભાંજગડ ઉભી થાય છે. સદ્ભાગ્યે આ બધાં દાનપત્રો બહુ જ વિસ્તાર-પૂર્વક લખાએલાં છે અને વંશવૃક્ષનું બહુ જ ઊંચી ઇમારતવાળું જેવામાં આવે છે. દરેક રાજાનાં નજી આર બિરુદો વપરાએલાં છે તેથી નર્પા તેનો અભાવ દેખાય ત્યાં તેની સત્તા તથા અધિકાર માટે શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. તેપણુ સમકાલીન રાજાઓ સાથેના સંબંધ વગેરેથી કેટલીક ચોક્કસાઈ આપોઆપ થઈ જાય છે. છતાં કેટલીક અસંબંધતા અને અસ્પષ્ટતાનો ખુલાસો વિષયસનીય થતો નથી. ગોવિન્દ ૨ નો (સં. ૭૭૨) અને મુવ ધારાવર્ષ (સં. ૭૧૭) બે ભાષાઓમાં ગોવિન્દ ગાદી ઉપર આવ્યો હતો કે નહીં અને મુવની પહેલાં કે પછી અને મુવે પાછળથી પોતે કરેલા અન્યાયનું કાન ચલાવી ગાદી છોડી ગોવિન્દને આપી હત્યાદિ કદવનાઓનો હજી સુધી નિવેડો આણવા આપણી પાસે સાધન નથી. તેવી જ રીતે ગુજરાત સામ્રાજ્યના રથાપક ઇન્દ્રના પુત્ર કક્ષનાં શ. સં. ૭૩૪, ૭૩૮ અને ૭૪૯ ની સાલનાં દાનપત્રો અને ગોવિન્દનાં ૭૩૫, ૭૩૮, ૭૩૯, ૭૪૯ નાં દાનપત્રો સાથે સાથે અસ્તિત્વમાં હોવાનો ખુલાસો થઈ શકતો નથી. તેનો ખુલાસો શોધવામાં મુખ્ય સામ્રાજ્યના અમોઘવર્ષને કરેલી મદદ અને તેને ગાદી અપાવવાની કીલચાલ અને તેને લીધે પોતાની ગેરહાજરી ઇન્દ્રાદિ વિગતો વિશેષ અશક્ય છે. ઉભો કરે છે. આ બાબતમાં કક્ષના સં. ૭૪૬ ના દાનપત્ર (નં. ૧૨૫ ક અંક ૩ ને પા. ૧૪૪)ના પ્રાસ્તાવિક વિશ્લેષમાં ડૉ. બી. ભટ્ટાચાર્યે બે કલ્પના કરીને તેનો માલ્યાગ્રાહનો નિર્ણય કરવાનું ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ ઉપર રાખ્યું છે.

આ દાનો નં. ૧૨૮ અને ૧૨૫ બ સિવાય બધાં બલિયર વૈશ્વદેવાદિ પંચયતક્રિયા માટે જુદાજુદા આલોચને આપવામાં આવેલ છે. ૧૨૮ કાગિયલ ત્રીયમના જીદ વિહારને આપકંધના શિષ્યોને માટે બ્યારે ૧૨૫ બ જૈન ચૈત્યાલવના સમારકામ માટે આપવામાં આવેલ છે. આ સંગ્રહ સાથે સંબંધ ધરાવતા મૂળ તેમજ ગુજરાત સામ્રાજ્યના રાજાઓનું વંશજીવ તૈયાર કરી નીચે આપેલ છે અને તેમાં જે જે રાજાઓના દાનપત્રો આ સંગ્રહમાં છે તેના નામ સામે* ચિહ્ન કરેલ છે.

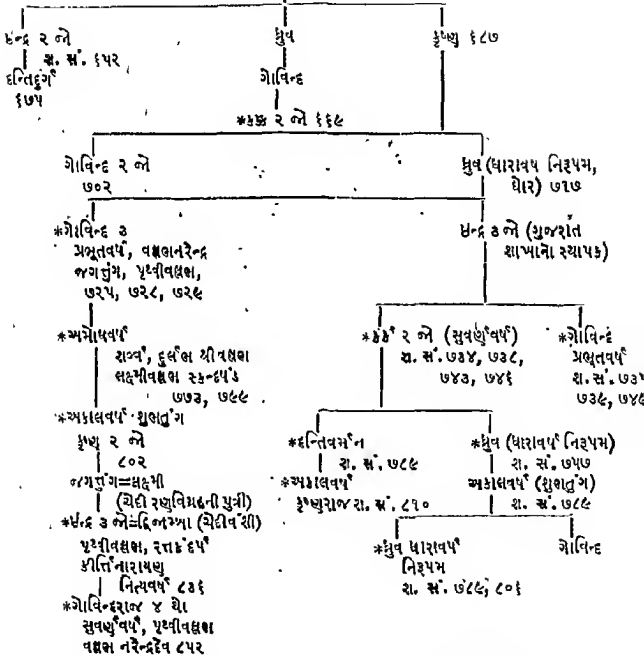
સાબરમતી સુખ્ય શાખા

દત્તિવર્મા શ. સં. ૫૫૨

ધન્વ " " ૫૭૭

ગોવિન્દ ૧ લો " " ૬૦૨

કક્ક ૧ લો " " ૬૨૭

આસુક્ય અગર સોલંકી વંશી—આ વંશનાં દાનપત્રો તથા શિલાલેખો મળીને કુલ ૯૩ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવેલ છે; તેમાંથી ૬૬ મૂળ સંગ્રહમાં અંચ ૨ જામાં આપ્યા છે બ્યારે ૨૪ પુરવણી વિભાગમાં અંચ ૩ જામાં આપેલાં છે. ગુજરાતની બહારના પશુ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા આ સંગ્રહમાં-દાખલ કરવા કેટલાક સુલ્લ જનની સ્થળના અનુસાર નેલપુર, આશુ વગેરે સ્થળોના લેખો

લખાએલા છે. નં. ૧૫૪ માં ગુ. વ. સંવત્ તથા સિંહ સંવતનો અને નં. ૧૫૮ માં કેવળ સિંહ સંવતનો ઉપયોગ થયો છે. ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦ મે આ વંશની ૧૧ દાખરા પ્રગટ કર્યાં છે તેનો પ્રાસ્તાવિક વિભાગ જે આ સંગ્રહમાં અંચ ર જમાં નં. ૧૩૭ ની શરૂઆતમાં આપેલ છે તેમાં આ વંશના મૂળ પુરુષની ઉત્પત્તિ તથા આગમન સંબંધી તેમજ વંશના બીજા રાજાઓ સંબંધી ઐતિહાસિક વિવેચન કરેલ છે તેથી આદર્શ પુનરાવૃત્તિ કરતા જરૂર નથી. તે વિવેચન, આ સંગ્રહમાંનાં લેખો તેમજ આજ પર્વત ઉપસન્ધ બીજા સંદિગ્ધને આધારે તે રાજાઓની તૈયાર કરેલી વંશાવલી નીચે આપવામાં આવી છે. તે પૈકીના બધા રાજાઓના લેખો આમાં મળી આવે છે. ચામુંડરાજનું એક પણ દાનપત્ર આજ પર્વત મળ્યું નહોતું. દી. બ. સ્વ. કેશવલાલ કુવે મોહનેલા શેટ્ટાગ્રાફ ઉપરથી ચામુંડરાજનું વિ. સં. ૧૦૩૩નું અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્ર નં. ૧૩૬ અ અંચ ૩ જમાં દાખલ કર્યું છે. બીમ ૨ જના એકલાના લગભગ ૫૧ લેખો છે જેમાંથી ઘણાખરા આશુ અને શિરનાર ઉપરના જૈન મતાનુયાયીઓના છે. પ્રાચીન લેખોમાંનાં ઉત્તમ કવિઓનાં રચેલાં શ્લોકબદ્ધ વર્ણનો આ સમયનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવતાં નથી. ઉપરના રાજાઓના સમયનાં દાનોમાં આખી વંશાવલી પણ બંધ થાય છે. માત્ર દાતાને જ ભેજેક વિશેષણ લગાડી તેનાથી જ દાનવિભાગ આગળ આવે છે. વંશરક્ષ પૈકી ચામુંડરાજ પછીના વલ્લભરાજે દૂક સમય રાજ્ય કર્યું હોવાથી તેનું નામ ઘણાખરા લેખોમાં આપેલ નથી. માત્ર બીમ ૨ જના સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (નં. ૧૬૫)માં પં. ૫ ની શરૂઆતમાં વલ્લભરાજનું નામ છે અને પં. ૨૦ માં બીમ ૨ જને અભિનવ સિદ્ધરાજ ઉપરાંત જ્યંતિર્મંદ તરીકે વર્ણવ્યો છે. નં. ૧૬૨ માં મૂળરાજ ૨ જનું વર્ણન આવે છે તે પ્રસંગે કાવીના રાજા નાગાજીનને હરાખાતો ઉલ્લેખ પં. ૧૭ માં સ્પષ્ટ રીતે આપેલ છે. છેલ્લા રાજા ત્રિભુવનપાલના નં. ૨૦૫ ના દાનપત્રમાંથી તેની ૧૨૬૯ ની સાલ આપણને મળે છે.

જ્યારે ક્ષત્રપ, ત્રેકૂટક અને ગુપ્ત રાજાઓના ગુજરાત દખના સંખ્યાબંધ રૂપાના તથા ત્રાંખાના (ખમાણમાં જુજ) સિક્કાઓ આજ પર્વત મળ્યા છે અને હજી મળે જાય છે ત્યારે વલભી અને ત્યાર પછીના આ બધા વંશના રાજાઓના સિક્કા ખાતરીપૂર્વક અમુક રાજના માત્રી શકાય તેવા મળ્યા નથી.

ત્રુટક નામવાળા અમુક અક્ષરો લખેલા સિક્કાઓ જ્યારે સિંહના નામવાળા અગર રાષ્ટ્રકૂટ વંશના એકાદ બે જાતના વર્ણવ્યા છે પણ તેના ઉપર આધાર રાખી શકાય તેમ નથી. સંપૂર્ણ માંતમાં ઝારી પરાણમાં પન્દવાહ ગામમાંથી મળેલા સોનાના સિક્કા મિ. જર્ને સોલંકી રાજાના માન્યા હતા તે રા. બ. પ્રયાગ દયાલે ન્યુમિસ્મેટીક સપ્લીમેન્ટ સિદ્ધવર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ માં પા. ૧૧૭ મે ફરી વર્ણવેલ છે અને તેની બન્ને બાજુનાં ચિત્ર આપેલ છે. રા. બ. કે. એન. દીક્ષિત ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ આર્કાઇઓલોજી તેના ઉપરના અક્ષરો ગ્રીસિદ્ધરાજ વાંચ્યા છે. તેનું શરૂઆત વજન ૬૫-૬૬ ગ્રેન અને ૬૬ ૮૫ ઈંચ છે અને તે એક વંશના ગણિતવાદિના સિક્કાને અક્ષરો અને છાત્રધૃતમાં મળતા આવે છે. પરંતુ બન્ને બાજુએ માત્ર તેટલા જ અક્ષરો કાતરેલા છે તેથી સિક્કા તરીકે તેણે પ્રચલિત હોવાનું સંભવતું નથી. કોઈ પ્રસંગ ઉજવના અગર બેટ નજર માટે આવી મુદ્રો પાડવામાં આવતી તેથી આ પણ તેવી મુદ્રો હોય એ વધુ સંભવિત લાગે છે. કૃષ્ણરાજના નામવાળા રૂપાના અમુક સિક્કા આર્કાઇઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઈન્ડિયાના રિપોર્ટમાં વર્ણવેલાં મળે જોવા છે પણ જ્યારે કૃષ્ણરાજ ઇત્યાદિ નામો અતિ પ્રચલિત હોવાથી તે કયા વંશના કૃષ્ણરાજના છે તે ચોક્કસ યર્થ શકતું નથી. આ વંશના સિક્કાના અસાદ માટેની ચર્ચા, વડોદરા મુકામે બરાએલ સાતમી ઓરિયેન્ટલ કોન્ફ-રન્સ પ્રસંગે ગુજરાતના સિક્કાઓના ઇતિહાસ એ નામે મદ્દ એક લેખ વાંચ્યો હતો અને જે તેના રિપોર્ટમાં પા. ૬૮૯ મે છપાયો છે, તેમાં ફરી છે તેથી આદર્શ પિતૃપેણ કરવું ઇષ્ટ નથી.

આ સમયમાં જૈન ધર્મનું પ્રાગ્વહ્ય ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવું છે અને રાજાઓની વંશાવળી જેવી દ્રવ્યથી મંત્રી વસ્તુપાળ અને તેજપાળના કૌટુંબીઓનાં નામ આણુ અને ગિરનારની ઉપરનાં જૈન મંદિરોમાંના લેખોમાં જોવામાં આવે છે. આ મંત્રીઓનું વંશવૃક્ષ પણ નીચે આપવામાં આવેલ છે:

આણુકેય (સોલંકી) વંશવૃક્ષ

શ્રીરાજ (રાજ) = શીલાદેવી ચાવડાવંશી

મુલરાજ = માધવી (આદિમાન લોજની પુત્રી)

૯૯૮-૧૦૫૩ (વિ. સં.)

ચામુંડરાજ

૧૦૫૩-૧૦૬૬

વલ્લભરાજ
૧૦૬૬

કુલશ્રીરાજ
૧૦૬૬-૭૮

નાગરાજ

ભીમદેવ ૧ જો

૧૦૭૮-૧૧૨૦

કણ્ઠ્ય ત્રેલોક્યમથ

૧૧૨૦-૫૦

જયસિંહ સિદ્ધરાજ, અવન્તિનાથ,
ત્રિભુવનમથ, વર્ણકર્મિણ્ય,

૧૧૫૦-૧૧૯૯

કુમારપાલ

૧૧૯૯-૧૨૨૯

અજયપાલ

૧૨૨૯, ૧૨૩૧, ૧૨૩૩

મુલરાજ ૨ જો

૧૨૩૩-૧૨૩૫

ભીમદેવ ૨ જો અગિયવ સિદ્ધરાજ

ખાલનારાયણદતાર સમમ

ચક્રવર્તિન શ્રીમજ્જિમતસિંહ

૧૨૩૫-૯૮

ત્રિભુવનપાલ ૧૨૬૯

વસ્તુપાળ તથા તેજપાળનું વંશવૃક્ષ

અણુદિસપુર પાટણમાં પ્રાગ્વાદ વંશમાં

ચણ્ડપ

ચણ્ડપ્રસાદ

સોમ

અશ્વરાજ = કુમારદેવી

હુણિગ	મલ્લદેવ	વસ્તુપાલ	તેજપાલ	નલદેવ	માહિ	સાહિ	ધણ્ડેવી	સોદગા	વણ્ડુશ	પદમલા
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧

નં. ૨ મહિદેવ=વીરુદા

૧૧૬૬=અમલજીદેવી

પેયડ

પુનપાલ=પુનદેવી

નં. ૩ વરુપાલ=૧ હસિતાદેવી

કાન્દડ

રાણુ

=૨ સોલુમા

શાસારાજપાલ

જયન્તસિંહ=જયતલદેવી

=સુદવદેવી

=૩૫દેવી

જેતસિંહ

માગા

પરજીમ

નિશુવનદેવી

નં. ૪ તેજપાળ=૧ અનુપમદેવી

કા. અમલજી

કા. આમા

કા. રાવીસંતોષા

=૨ મુદડા

લાવજયસિંહ

ગજસદેવી

જયસિંહ=જયમદેવી

=૨૫જીદેવી

ગજદેવી

વાઘેલાવંશી—આ વંશના ૨૧ લેખો મૂળ સંમદમાં પ્રથમ ૨ જામાં અને ૬ લેખો પુરવણી વિભાગમાં પ્રથમ ૩ જામાં આપવામાં આવ્યા છે. આમાંના પછાતપરા જેન મતાનુવાયીઓએ બંધાવેલાં મંદિરો સંજોગી છે અને જાણીના મુદક તથા અલ્પિન રિયતિમાં મળેલા છે તેથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી નથી. આ વંશના રાજાઓની વંશાવલી નીચે આપેલ છે. નં. ૨૧૬ ના વીસલદેવના રાનપરમાં તેને અભિનવ ભીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપરાણુન કંપાદિ હિપનાગોથી વધુ લેલ છે. નં. ૨૨૨ માં પ્રચલિત નાણાં તેમજ તેલ તથા માપનાં નામ જેવાં કે કપ, દમ, મણ, માણક, માળિ, પલિમ, મડા, પાકરી, છાટા દત્તાદિ મળે છે. નં. ૨૨૫ માં વાઘેલા સાથે જોડાયેલાં આલુક્ય તથા રામુદ કુળનો સંજોગ જતાવનારું વર્ણન આપેલ છે.

વાઘેલાવંશના રાજાઓ

ધવલ (૧૨૧૬)

અણેરાજ=સલ્લજીદેવી (૧૨૨૬)

લવજયસાહ=મનદેવી

વીરપાલ=વધજયદેવી ૧૨૮૬-૯૪

વીરમદેવ

૧૩૦૦

વીરસદેવ

૧૩૦૦-૧૮

વિશ્વમલ=નાગદેવી

મનાપમા

અણુનદેવ ૧૩૧૮-૩૧

સારમદેવ ૧૩૩૧-૫૩

કણુદેવ ૧૩૫૩-૬૦

પરચુરણ લેખો—જે સમયના લેખોનો અંથ ૧ લા અને ૨ જામાં સંગ્રહ કરેલો છે તે સમયના હોવા છતાં જે લેખોને તેમાં આપેલા મુખ્ય વંશના કાષ્ઠપણુ રાજા વિગેરે સાથે જોડી ન શકાય તેવા બધા લેખો આ વિભાગમાં કાલક્રમ અનુસાર આપ્યા છે. આ વિભાગમાં છૂટા છૂટા પણુ બધી જુદી જુદી ઐતિહાસિક યાજ્ઞાઓનાં પ્રાંતિક અધિકારીઓના આપેલાં દાન સંબંધી દફતીકત મળે છે.

વલ્લભી રાજાના સામન્તો

ગાફલકવંશ

સર ૧ લો મહારાજ

વરાહદાસ ૧ લો સેનાપતિ

સર ૨ જો
(સામન્ત, મહારાજ
બાદશિર)

વરાહદાસ ૨ જો
(મહાસામન્ત મહારાજ)
| ઇ. સ. ૫૪૯
મહારાજ સિંહાદિત્ય
(સામન્ત) ઇ. સ. ૫૭૪

કલ્હ
|
(વાફુક) ધવલ
અવનિવર્માન ૧ લો
બલવર્માન ઇ. સ. ૮૬૩
અવનિવર્માન ૨ જો ઇ. સ. ૯૦૦

ચાપ
|
નિકમાક
|
અદક
|
પુલકેરી
|
દુવલક
|
ધરણીવરાહ
|
જ. સં. ૮૩૬

નં. ૨૩૭ અને ૨૩૮ પરમાર વંશના રાજા સીચક ૨ જાનાં વિ. સ. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬ નાં દાનપત્રો છે. તેમાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના અગ્રણી અને અકાલ-વર્ષના કલ્લેષ છે. દાતાના દાદા અને પુત્રનાં નામ આ

પરમારવંશ

અષ્ટપરાજ વાકપતિ ૧ લો

કુખ્ય
|
વેરિસિંહ
|
સીચક ૨ જો મહામાર્યાસિકયુગમણિ
| વિ. સં. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬
વાકપતિ ઝુંજ. વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬

નં. ૨૨૯ અને ૨૩૦ ગાફલકવંશના મહા-

સામન્ત વરાહદાસ ૨ જાના ઇ. સ. ૫૪૯ ના અને સિંહાદિત્યના ઇ. સ. ૫૭૪ ના દાન સંબંધી છે. તે લેખોમાંથી તે વંશની ઉપજાવેલી વંશાવલી દાસિ-યામાં આપેલી છે. નં. ૨૩૧ સેન્દ્રક વંશના ભાતુ-શક્તિના પુત્ર આદિત્યશક્તિના પુત્ર નિકુમ્ભસ-શક્તિના દાન સંબંધી છે. જ્યારે નં. ૨૩૨ ઇ. સ. ની સાતમી શતાબ્દીમાં બીલના મુખી નિરિ-હક્કના સેનાપતિ શાન્તિલના દાન સંબંધી છે.

નં. ૨૩૩ ના વિ. સં. ૭૬૪ નું દાન આપનાર રાજા જાઇક દેવને સૌરાષ્ટ્ર મંડાલપિપતિ તરીકે વર્ણવેલો છે જેની રાજધાની શ્રુમિલિકા હતી. તેનું લાંબન માછલી હોઇને હુમલી, ળાયા, પૌરબંદરના જેઠવાની યાજ્ઞાનો હોવો જોઇએ. નં. ૨૩૪ અને ૨૩૫ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ધણી ઉપયોગી છે. તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અને તેના ખડિયા બલવર્માનાં (ઇ. સ. ૮૯૩) અને અવનિવર્માનાં (ઇ. સ. ૯૦૦) દાનપત્રો છે. તે દાનપત્રોમાં ધરણીવરાહ, જર્જર, યક્ષદાસ ધર્મ ઇલાદિ સમકાલીન રાજાઓને દરાબ્યાની દફતીકત આપેલ છે. તે ઉપરથી સમજાય છે કે ઇ. સ. ની ૯ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય, દક્ષિણ કાડિયાના સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું. આ જે પૈકીનું પહેલું બલવર્માનું ઉનામાંથી મળેલું છે. આ રાજાઓનું વંશવૃક્ષ દાસિયામાં આપેલું છે. નં. ૨૩૬ નું શ. સં. ૮૩૬ નું વલ્લભાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર છે જેમાં મૂળ પ્રુપ ચાપથી ધરણીવરાહ સુધીનો માર્ગિનમાં બતાવ્યા મુજબનો સંબંધ બતાવેલો છે.

નં. ૨૩૭ અને ૨૩૮ પરમાર વંશના રાજા સીચક ૨ જાનાં વિ. સ. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬ નાં દાનપત્રો છે. તેમાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના અગ્રણી અને અકાલ-વર્ષના કલ્લેષ છે. દાતાના દાદા અને પુત્રનાં નામ આ લેખોમાંથી મળ્યાં છે. તે માર્ગિનમાં બતાવ્યાં છે. નં. ૨૪૦ થી ૨૫૫ સુધીના ઉત્તર ગુજરાત આણુ અને શિયાળ ખેટમાંના જૈન લેખો છે જેમાં મૂર્તિઓની સ્થાપના સંબંધી દ્વંડી દફતીકત આપેલી છે. નં. ૨૪૩ અને ૨૫૬ વિ. સ. ૧૨૬૪ લગભગનાં જે મેહેર રાજાઓનાં દાન સંબંધી છે. પહેલું મેહેર જગમલલતુ દિગ્માણુક (દિગ્માણુ)માંથી જાહેર કરેલું દાન છે. જેમાં તળાજમાં જે લિંગો સ્થાપ્યા સંબંધી તેમ જ તેના નિભાવ માટે જુગિષપડા આપ્યાની દફતીકત છે, અને બીજા

દાયસણીના લેખમાં છુટ્ટુંદુર્ગમાં સંગવાપીની માફક દાયસણીમાં ડુવાવાપી બંધાવવાનો ઉલ્લેખ છે. મેહર-મેહર-મેર જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો હુણુ લોકોની એક શાખા હતી. હુણુ લોકોએ તોરમાણુ અને મિહિર કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના ગુપ્ત રાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો હતો. નં. ૨૩૦ અ કલચુરી વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા શંકરગણુના દીકરા હુદરાજ સંબંધી

મહેશ્વરદામ
|
ભીમદામ
|
ભતૃવંશ ૧ લો
|
હરદામ
|
ક્રુષ્ણદેવ
|
વાતૃવંશ ૨ એ

ક. સં. ૩૬૧ નો લેખ છે. નં. ૨૩૩ અ હર્યમ્માં રહેતા ચાહમાનની અગ્રાત શાખાના રાજા ભતૃવંશનાં દાસોદમાંથી મળેલા દાનપત્ર સંબંધી છે. તેમાં તેની પાંચ પેઢીનાં નામ માર્જિનમાં અગ્રાત મુજબનાં આપેલાં છે. આ ભતૃવંશ જીજ્ઞે વલ્લીવંશના શીલાદિત્ય ૬ શ અને સાતમાનો સમ્રાટની હતો અને તેનું દાન વિ. સ. ૮૧૩ ની સાલનું છે. નં. ૨૩૮ અ નો લેખ વિ. સં. ૧૦૫૩ નો દરિવગમન અને રૂચિના પુત્ર વિદગમના પુત્ર મમમટના પુત્ર ધવલના દાન સંબંધી છે. તેણે ચાલુક્ય મૂળરાજને તથા ધરણીવરાહને મદદ કરીની દહીકત આ લેખમાંથી મળે છે. નં. ૨૩૮ અ યાજ્ઞાના સિલદાર અપરાદિત્યના અધિકારી લક્ષમણ નાથકે આપેલા દાન

સંબંધી છે પણ તે દાન સોમનાથ પાટણની પૂજા માટેનું છે તેથી આંદાં આપવું ઉચિત ધાયું છે. બાકી રહેલા બધા જૈનમંદિરમાં મુર્તિઓ સ્થાપ્યા સંબંધીના મારવાડના ચાહમાનના વિ. સં. ની ૧૩ મી સનાયદીના લેખો છે.

છેવટમાં આ ત્રીજા ગ્રંથની અંતે ત્રણ જુદીજુદી અનુક્રમણિકાઓ આપેલ છે જેમાં પહેલી કૌતોલિક નામોની, બીજી ત્રિશેષ નામોની, અને ત્રીજી પારિભાષિક શબ્દોની છે. આવી અનુક્રમણિકા દરેક ગ્રંથને અંતે તે તે ગ્રંથની જુદી આપવા કરતાં ત્રણે ગ્રંથની સાથે આપવાથી સંશોધકને વધુ સરલતા થાય અને દરેક બાબત સંબંધી બધી દહીકત એક સામગ્રી મળી શકે એ આશયથી આ ગોડવણ માફક રાખી છે. મતલબ સંમદને ઉપયોગ કરનારાઓની ખતલી સંગવડતા સાચવવાની શુદ્ધ જુદીથી સંકલ્પના કરી છે અને આશા છે કે તેવા જ સદ્ભાવથી બનસમાજ આ રજૂ કરેલ સામગ્રી સ્વીકારી ઉપકૃત કરશે—અરુ.

વિ. સં. ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૪

આચાર્ય ગિ. વ.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

વાઘેલા વંશી

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	કાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૦૬	આશુ ઉપર દેલવાડાનો વીર- ધનસના સમયનો	વિ. સં. ૧૨૬૭	પ્રા. સં. ૪.	દેલવાડા	૩
૨૦૭	ગિરનારના લેખો નં. ૧	શ. વ. ૧૦	ભા. પા. ૧૭૪		
		વિ. સં. ૧૨૮૮	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૧૪
		શ. સ. ૧૦	ખો. પા. ૩૨૮		
૨૦૮	" નં. ૨	વિ. સં. ૧૨૮૮	" ૩૩૧	"	૧૬
૨૦૯	" નં. ૩	" "	" "	"	
		શ. સ. ૧૦	" ૩૩૩	"	૨૩
૨૧૦	" નં. ૪	"	" ૩૩૭	"	૨૮
૨૧૧	" નં. ૫	"	" ૩૪૧	"	૩૨
૨૧૨	" નં. ૬	"	" ૩૪૪	"	૩૭
૨૧૩	" નં. ૨૩	વિ. સં. ૧૩૦૫	" ૩૫૮	"	૪૨
		વે. સુ. ૩			
૨૧૪	વીસલદેવનો અમદાવાદમાંનો	વિ. સં. ૧૩૦૮	એ. ઇ. વો. ૫	અમદાવાદ શાહ	૪૩
		ઇ. સ. ૧૨૫૧	પા. ૧૦૨		
૨૧૫	શ્રી વૈદનાથ પ્રસન્ન કબોધ	વિ. સં. ૧૩૧૧	એ. ઇ. વો. ૧	કબોધ	૪૫
		જ્યે. સુ. ૧૫	પા. ૨૦		
		ઇ. સ. ૧૨૫(૩)			
૨૧૬	વીસલદેવના સમયનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૧૭	ઇ. એ. વો. ૬	...	૫૪
		જ્યે. વ. ૪	પા. ૨૧૦		
		ઇ. સ. ૧૨૬૧			
૨૧૭	અશ્વિનદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૨૦	ઇ. એ. વો. ૧૧	વેરાવળ	૫૮
		આષાઢ વ. ૧૩	પા. ૨૪૧	હરસદ માતાના	
		હી. સં. ૬૬૨		મંદિરમાં	
		વ. સં. ૬૫૪			
		શિ. સં. ૧૫૧			
		ઇ. સ. ૧૨૬૪			
૨૧૮	વીસલદેવના રાજકવિ નાનાકની પ્રસન્ન પંડેલી	(વિ.સં. ૧૩૨૮)	ઇ. એ. વો. ૧૧	કોડીનાર	૬૪
			પા. ૯૮-૧૦૮		
૨૧૯	" બીજી	વિ. સં. ૧૩૨૮	"	"	૭૩
૨૨૦	સારંગદેવનો કચ્છમાં જોખરા ગામના પાળાયા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૩૨	ઇ. એ. વો. ૨૧	જોખરા કચ્છ	૭૭
		માર્ગ. સુ. ૧૧	પા. ૨૭૬		
		ઇ. સ. ૧૨૭૫			
૨૨૧	સારંગદેવનો ચિદ્રિશ મુઝિયમ- મનિ	વિ. સં. ૧૩૩૫	કોલ્લેજની લીસ્ટ	શિ. મ્યુ.	૭૮
		વે. સુ. ૫	એ. ઇ. વો. ૫		
		ઇ. સ. ૧૨૭૬	એવેન્યુક્લ		
			નં. ૨૩૭		

દાથસણીના લેખમાં છુટ્ટુંકુટ્ટામાં સંગવાપીની માફક દાથસણીમાં ઠવાવાપી અંધાવવાનો ઉલ્લેખ છે. મેહેર-મેહેર-મેર જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો હુણ લોકોની એક શાખા હતી. હુણ લોકોએ તોરમાણ અને મિહિર કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના ગુપ્ત રાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો હતો. નં. ૨૪૦ અ કલચુરી વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા શંકરમણના દીકરા શુદ્ધરાજ સંબંધી

મહેશ્વરદામ
|
બીમદામ
|
ભાટવડ ૧ લો
|
દરદામ
|
કુશલદેવ
|
ભાટવડ ૨ નો

ક. સં. ૩૬૧ તો લેખ છે. નં. ૨૪૪ અ ભર્યમાં રહેતા ચાહમાનની અગ્રાત શાખાના રાજા ભાટવડનાં હાસિટમાંથી મળેલા દાનપત્ર સંબંધી છે. તેમાં તેની પાંચ પેઢીનાં નામ માહિતીમાં આપાળ્યા મુજબનાં આપેલાં છે. આ ભાટવડ બીજા વલભીવંશના શીલાદિત્ય ૬ ક્ષા અને સાતમાનો સ્વમ્ભાલીન હતો અને તેનું દાન વિ. સ. ૮૧૩ ની સાલનું છે. નં. ૨૩૮ અ તો લેખ વિ. સં. ૧૦૫૩ તો દરિવગમન અને રચિના પુત્ર વિદગ્ધના પુત્ર મગમટના પુત્ર ધવલના દાન સંબંધી છે. તેણે ચાલુક્ય મૂળરાજને તથા ધરણીવરાહને મદદ કર્યાની દર્શકત આ લેખમાંથી મળે છે. નં. ૨૩૮ અ યાજ્ઞાના સિલહાર અપરાદિત્યના અધિકારી લક્ષ્મણ નાયકે આપેલા દાન

સંબંધી છે પણ તે દાન સોમનાથ પાટણની પૂજા મઠિનું છે તેથી આંદો આપણું ઉચિત ધાધું છે. બાકી રહેલા બધા જૈનમંદિરમાં મૂર્તિઓ રચાયા સંબંધીના મારવાડના ચાહમાનના વિ. સં. ની ૧૩ મી શતાબ્દીના લેખો છે.

છેતરમાં આ ત્રીજા ગ્રંથની અંતે ત્રણ જુદીજુદી અનુક્રમણિકાઓ આપેલ છે જેમાં પહેલી બૌદ્ધિક નામોની, બીજી વિશેષ નામોની, અને ત્રીજી પારિવારિક શબ્દોની છે. બાકી અનુક્રમણિકા દરેક ગ્રંથને અંતે તે તે ગ્રંથની જુદી આપવા કરતાં ત્રણે ગ્રંથની સાથે આપવાથી સંશોધકને વધુ સરસતા થાય અને દરેક બાબત સંબંધી બધી દર્શકત એક સામગ્રી મળી શકે એ આશયથી આ ગોઠવણ ગ્રાહ્ય રાખી છે. મતલબ સંકલ્પનો ઉપયોગ કરનારાઓની બનતી સગવડતા સાચવવાની શુદ્ધ બુદ્ધિથી સંકલ્પના કરી છે અને આશા છે કે તેવા જ સદ્ભાવથી જનસમાજ આ રજૂ કરેલ સામગ્રી સ્વીકારી ઉપકૃત કરશે—અરુ.

વિ. સં. ૧૯૯૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૪

આચાર્ય શિ. વ.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

વાદેક્ષા વંશી

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	દાલ કયાં છે ?	પાનું
૨૦૬	આશુ ઉપર દેશવાડાનો વીર- ધવલના સમયનો	વિ. સં. ૧૨૬૭	પ્રા. સં. ૪,	દેશવાડા	૩
૨૦૭	ગિરનારના લેખો નં. ૧	શ. વ. ૧૦	બા. પા. ૧૭૪		
		વિ. સં. ૧૨૮૮	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૧૪
		શ. સુ. ૧૦	ખો. પા. ૩૨૮		
૨૦૮	" નં. ૨	વિ. સં. ૧૨૮૮	"	૩૩૧	" ૧૯
૨૦૯	" નં. ૩	" "	"		
		શ. સુ. ૧૦	"	૩૩૩	" ૨૩
૨૧૦	" નં. ૪	"	"	૩૩૭	" ૨૮
૨૧૧	" નં. ૫	"	"	૩૪૧	" ૩૨
૨૧૨	" નં. ૬	"	"	૩૪૪	" ૩૭
૨૧૩	" નં. ૨૩	વિ. સં. ૧૩૦૫	"	૩૫૮	" ૪૨
		વે. સુ. ૩			
૨૧૪	વીસજદેવનો અમદાવાદમનો	વિ. સં. ૧૩૦૮	એ. ઇ. વૉ. ૫	અમદાવાદ શાદ	૪૩
		ઇ. સં. ૧૨૫૧	પા. ૧૦૨		
૨૧૫	શ્રી વૈદ્યનાથ પ્રશસ્તિ કબોધ	વિ. સં. ૧૩૧૧	એ. ઇ. વૉ. ૧	કબોધ	૪૫
		જ્યે. સુ. ૧૫	પા. ૨૦		
		ઇ. સં. ૧૨૫(૩)			
૨૧૬	વીસજદેવના સમયનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૧૭	ઇ. એ. વૉ. ૬	...	૫૪
		જ્યે. વ. ૪	પા. ૨૧૦		
		ઇ. સં. ૧૨૬૧			
૨૧૭	અશુનદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૨૦	ઇ. એ. વૉ. ૧૧	વેરાવળ	૫૮
		આષાઢ વ. ૧૩	પા. ૨૪૧	કરસાદ માતાના	
		લી. સં. ૬૬૨		મંદિરમાં	
		વ. સં. ૬૫૪			
		શ્રિ. સં. ૧૫૧			
		ઇ. સં. ૧૨૬૪			
૨૧૮	વીસજદેવના રાજકવિ નાનાકની પ્રશસ્તિ પહેલી	(વિ. સં. ૧૩૨૮)	ઇ. એ. વૉ. ૧૧	કોડીનાર	૬૪
			પા. ૬૮-૧૦૮		
૨૧૯	" બીજી	વિ. સં. ૧૩૨૮	"	"	૭૩
૨૨૦	સારંગદેવનો કચ્છમાં બોખરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૩૨	ઇ. એ. વૉ. ૨૧	બોખરા કચ્છ	૭૭
		માર્ગ. સુ. ૧૧	પા. ૨૭૬		
		ઇ. સં. ૧૨૭૫			
૨૨૧	સારંગદેવનો ક્ષિત્રિકા મુદ્રિયમ- મનો	વિ. સં. ૧૩૩૫	ક્રીસ્ટોફ લીસ્ટ	શ્રિ. મુ.	૭૮
		વે. સુ. ૫	એ. ઇ. વૉ. ૫		
		ઇ. સં. ૧૨૭૬	એપેન્ડિક્સ		
			નં. ૨૩૭		

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	કપા પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૨૨	સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં દેવપટ્ટન પ્રશસ્તિ	વિ. સં. ૧૩૪૩ માધ સુ. ૫	ઓ. ઇ. વો. ૧	સિન્દ્રા	૭૯
૨૨૩	સારંગદેવનો અનાવડામાંનો	વિ. સં. ૧૩૪૮ આષાઢ સુ. ૧૩	ઇ. ઓ. વો. ૪૧ પા. ૨૦	અનાવડા વહી- વટદાર કચેરી	૮૮
૨૨૪	ખંભાતમાં ચિન્તામણિ પાથનાથનો	વિ. સં. ૧૩૫૨	પ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૨૭	તેજ મંદિરમાં	૯૧
૨૨૫	સારંગદેવના સમયનો વંથળી (સોરઠ)માંથી મળેલો	વિ. સં. ૧૩૪૬ ?	ઓ. ઓ. ભા. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૭૧	વોટસન મ્યુઝિ- યમ રાજકોટ	૯૭
૨૨૬	ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ	...	પ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૧૪	ખંભાત કુન્ત- નાથમંદિર	૧૦૨

પરચુરણ લેખો

૨૨૭	ગોરખીનું જાલકદેવનું તામ્રપત્ર	સં. ૫૮૫ કા. સુ. ૫	ઇ. ઓ. વો. ૨ પા. ૨૫૭	ગોરખી	૩
૨૨૮	સુનાવકલાનાં સંગમસિંહનાં પતરાં	ક. સં. ૨૯૨ કા. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૫૪૦-૪૧	ઓ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૭૨	...	૬
૨૨૯	વળાનાં ગારલક વરાહદાસ બીજાનાં તામ્રપત્રો	શુ. સં. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯	અપ્રસિદ્ધ	વળા	૯ ફરી વિસ્તાર - પૂર્વક ૨૨૦
૨૩૦	પાલીતાણાનાં સિંહાદિત્યનાં પતરાં	સં. ૨૫૫ આશ્વિન સુ. ૧૩	ઓ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૬	...	૧૦
૨૩૧	બગ્રામાંનું નિકુલસક્ષકિતનું દાનપત્ર	ઓ. સં. ૪૦૬ ભાદ્ર. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૬૫૪-૫૫	ઇ. ઓ. વો. ૧૮ પા. ૨૬૫	બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ	૧૩
૨૩૨	સંજેડાનાં નિરહુલકનાં સેનાપતિ શાન્તિલક્ષ્મીનું દાનપત્ર	ઇ. સ. ૫૯૭ થી ૬૧૧ સુધીમાં	ઓ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૧	...	૧૮
૨૩૩	ધીનકાનું જાલકદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૭૯૪ કા. સુ. ૧૫	ઇ. ઓ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૧	...	૨૧
૨૩૪	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં તામ્રપત્રો	વ. સં. ૫૭૪ માધ સુ. ૬ ઇ. સ. ૮૯૩	ઓ. ઇ. વો. ૬ પા. ૧	...	૨૪
૨૩૫	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન બીજાનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૬૫૬ માધ સુ. ૬	ઓ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨	...	૨૮
૨૩૬	વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૩૬ પૌષ સુ. ૪	ઇ. ઓ. વો. ૧૨ પા. ૧૯૦	...	૩૫
૨૩૭	હરસોલનાં પરમાર સીધકનાં બે દાનપત્રો	વિ. સં. ૧૦૦૫ માધ વ. ૩૦ ઇ. સ. ૬૪૯	ઓ. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૨૩૬	હરસોલ	૪૦

અનુક્રમ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	કલા કયા છે ?	પાનું.
૨૩૮	પરમાર સીયકર્તુ તામ્રપત્ર બીજી	વિ. સં. ૧૦૨૬	એ. ઇ. વો. ૧૯	...	૪૯
		આશિ. વ. ૧૫	પા. ૧૭૭		
		કા. સુ. ૬૭૦			
૨૩૯	સુરતનાં ચૌલુક્ય ત્રિલોચનપામનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૯૭૨	ઇ. એ. વો. ૧૨	સુરત	૫૧
		કા. સુ. ૧૦૫૦	પા. ૧૬૬		
૨૪૦	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી લેખો નં. ૯	વિ. સં. ૧૨૧૧	એ. ઇ. વો. ૨	...	૫૮
		વે. સુ. ૫	પા. ૨૮		
૨૪૧	" નં. ૧૦	વિ. સં. ૧૨૧૭	" "	...	૫૯
		કા. સુ. ૧૦			
૨૪૨	" નં. ૧૨	વિ. સં. ૧૨૫૯	" "	...	૬૦
		કા. સુ. ૧			
૨૪૩	ટિમાણના મેદર જગમજનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૨૬૪	ઇ. એ. વો. ૧૧	...	૬૧
		આ. સુ. ૨	પા. ૩૩૭		
		કા. સુ. ૧૨૦૭			
૨૪૪	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી લેખો નં. ૧૩	વિ. સં. ૧૨૬૯	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૭
			પા. ૨૬		
૨૪૫	ભારાખાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંથી ૧ લેખો	વિ. સં. ૧૨૭૨	રી. લી. એ. રી.	...	૬૭
		જી. વ. ૨	બા. પા. ૨૫૩		
૨૪૬	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી લેખો નં. ૧૧	વિ. સં. ૧૨૮૨	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૮
		પા. સુ. ૪	પા. ૨૮		
૨૪૭	કેલાણા (મોગરાજી)માંના નાયના આરસ ઉપરનો	વિ. સં. ૯૧૧	આ. પ્રા. શો. સં. ધેલાણા		૬૮
		કા. સુ. ૧૨૩૦	પા. ૬૬		
૨૪૮	ઉત્તર ગુજરાતના લેખો નં. ૪	વિ. સં. ૧૨૮૫	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૯
		પા. વ. ૮	પા. ૨૪		
૨૪૯	" નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૯૯	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૯
		વે. સુ. ૧૩	પા. ૨૬		
૨૫૦	ભારાખાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંથી ૩ લેખો	વિ. સં. ૧૩૦૦	રી. લી. એ. રી. તેજ સ્થળે		૭૦
		વે. વ. ૧૧	બા. પા. ૨૫૩		
૨૫૧	" ૩ લેખો	વિ. સં. ૧૩૧૫	" "	...	૭૦
		કા. વ. ૭			
૨૫૨	આણ ઉપર અચલેશ્વર ગામના તેજ નામના મંદિરના મંદિરમાંથી	વિ. સં. ૧૩૪૨	આ. પ્રા. શો. મા. સુ. ૧	...	૭૧
		કા. સુ. ૧૨૮૬			
૨૫૩	ભારાખાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંથી ૩ લેખો	વિ. સં. ૧૩૪૩	રી. લી. એ. રી.	...	૮૨
		મા. સુ. ૧૦	બા. પા. ૨૫૩		
૨૫૪	વઢવાણમાં માધવવાવનો	વિ. સં. ૧૩૫૦	" "	...	૮૨
		કા. વ. ૮	૨૪૧		
		કા. સં. ૧૨૯૬			

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૫૫	ઉત્તર ગ્રન્થોત્તમાંથી લખાઈ લેખો નં. ૨૭	વિ. સં. ૧૩૫૬ ચેત્ર વ. ૧૧	એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૩૩	...	૮૩
૨૫૬	હાથસળીમાંનો મેઢર રાજા ટપકનો	વિ. સં. ૧૩૮૬ આ. ૭	ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૬૦	...	૮૪
૨૫૭	વળામાંની પુષ્પેશ્વરી માટીની સીલ		ઇ. એ. વો. ૩૮ પા. ૧૪૫	...	૮૮

પુસ્તકોના લેખો

૬ અ	જૂનાગઢમાંથી મળેલો જીવદામન પહેલાનો	શ. સં. ૧૦(૦)	એ. ઇ. વો. ૧૮ પા. ૩૩૯	પઢાકુર ખાનગી મુદ્રિયમ	૯૧
૨૬ અ	કુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર	શ. સં. ૨(૦૬)	એ. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૩૦૨	...	૯૩
૪૪	બંદીપાનાં ધરસેન ૨ જાનાં પતરાં	શ. સં. ૨૫૭ વે. વ. ૧૫ ઇ. સ. ૫૭૩	એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૭૯	...	૯૫ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૪૪ અ	ધરસેન ૨ જાનું દાનપત્ર	શ. સં. ૨૫૨ વે. વ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૮ પા. ૩૦૧	...	૯૭
૫૬	વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપ્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૨૮૭ કા. વ. ૭	જ. યુ. જો. વો. ૩ પાર્ટ ૧ થી પા. ૮૦	...	૧૦૦ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૮	વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપ્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૨૯૦ લા. સં. ૧૦	જ. યુ. જો. વો. ૩ પાર્ટ ૧ થી પા. ૮૫	...	૧૦૨ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૯	" "	શ. સં. ૨૯૦ લા. વ. ૭	" પા. ૮૨	...	૧૦૩ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૯ અ	ભરેશ્વરપુર શીલાલિપ્ય ૧ લાનું દાનપત્ર	શ. સં. ૨૯૨ જે. સુ. ૧૪ ઇ. સ. ૬૧૦-૧૧	એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૧૬	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્થ મુદ્રિયમ	૧૦૫
૬૬	વળામાંથી મળેલાં કુવસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૩૧૯ જે. સુ. ૭ ઇ. સ. ૬૩૮	જ. યુ. જો. વો. ૩ પાર્ટ ૧ પા. ૮૮	...	૧૦૬ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૯૨	જેસરનાં શીલાલિપ્ય ૩ જાનાં પતરાં	શ. સં. ૩૫૭ વે. વ. ૪ ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬	એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૧૧૪	...	૧૧૧ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૧૨૫ અ	ડોબોઈનાં શ. રાષ્ટ્રકૂટ ગોવિંદ ૩ જાનાં પતરાં	શ. સં. ૭૩૯ વે. વ. ૭	અપ્રસિદ્ધ	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્થ મુદ્રિયમ	૧૧૫
૧૨૫ બ	સુરતનાં કકરોજ સુરજીવં વધનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૭૪૩ વે. સુ. ૧૫ ઇ. સં. ૮૨૧	એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૩૩	...	૧૨૦

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાક્ષ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	ફાલ ક્યા છે ?	પાત્ર
૧૨૫ ક	બ્રાહ્મણપદ્ધતિનું કક્કરું સુવર્ણ વર્ણનું દાનપત્ર	શ.સં. ૭૪૬ વ. સં. ૧૫.	એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૭૭	વડોદરા ઓરિયેન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ	૧૩૪
૧૩૦ અ	ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટ કુવ ર નાનું નાનું દાનપત્ર	શ.સં. ૮૦૬ માર્ગ. સં. ૨ ઇ. સં. ૮૮૪	એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૬૪	પ્રિન્સ ઓફ વેસ્ટ આફ્રિકા	૧૪૩
૧૩૬ અ	આલુક્ય આમુવડ રાજનાં તામ્રપત્રો	વિ.સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૫૪
૧૪૦ અ	પાલણપુરનાં બીમદેવનાં તામ્રપત્રો	વિ.સં. ૧૧૨૦ પા. સં. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૭૧	...	૧૫૬
૧૪૪ અ	ઉજ્જૈનનો જયસિંહનો શિલાલેખ	વિ.સં. ૧૧૬૫ જય. વ. ૧૪	ઇ.એ. વો. ૪૨ પા. ૨૫૮	...	૧૫૯
૧૪૪ બ	કચ્છમાં ભદ્રેશ્વર પાસે ચોખવડા મહાદેવમંત્રી	વિ.સં. ૧૧૬૫ આ. સં. ૧૦	આ. રી. વો. સ. નં. ૨ એપે. નિઝસ નં. ૫૬	...	૧૬૦
૧૪૪ ક	દોહદનો આલુક્ય જયસિંહનો શિલાલેખ	વિ.સં. ૧૧૬૬-૧૨૦૨	ઇ.એ. વો. ૧૦ પા. ૧૫૮	...	૧૬૧
૧૪૪ ડ	ગાળાનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ.સં. ૧૨૦(૧)	પુના ઓરિયેન્ટ લિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૦	...	૧૬૪
૧૪૮ અ	પાલીનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ.સં. ૧૨૦૯ જય. વ. ૪ ઇ. સં. ૧૧૫૪	...	પાલીસોમનાથ મંદિર	૧૬૬
૧૪૮ બ	ભાટુવડાનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ.સં. ૧૨૧૦ જય. સં. ૬ ઇ. સં. ૧૧૫૪	...	તેજ સ્થળે	૧૬૭
૧૪૮ ક	નાડોલનું કુમારપાળના સમયનું તામ્રપત્ર	વિ.સં. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ. ૧૦	ઇ.એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦૨	નાડોલ ગામના પંચ પાસે	૧૬૮
૧૪૯ અ	બાલીનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ.સં. ૧૨૧૬ આ. વ. ૧ ઇ. સં. ૧૧૬૦	પુના ઓરિયેન્ટ લિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪	બાલી બલિમતાના મંદિરમાં	૧૭૦
૧૪૯ બ	કિરારુનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ.સં. ૧૨૧૮ આધિ. સં. ૧ ઇ. સં. ૧૧૬૨	પુના ઓરિયેન્ટ લિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૭	કિરારુ શિવમંદિર	૧૭૩
૧૫૫ અ	રતનપુરનો કુમારપાળના સમયનો શિલાલેખ	ઇ. સં. ૧૧૪૩- ૭૪ સુધીમાં	ભા.પ્રા.સં. ઇ. પા. ૨૦૫	રતનપુરમાં શિવમંદિરમાં	૧૭૭
૧૫૫ બ	પ્રાચીનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	...	પુના ઓરિયેન્ટ લિસ્ટ વો. ૧ નં. ૪ પા. ૩૮	પ્રાચી બીમનું મંદિર	૧૮૦

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	કાલ ક્યા છે ?	પાનું
૧૫૭ અ	ઉંઘાનો અજમપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૧ ચૈ. વ. ૧૧	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૧ નં. ૪ પા. ૪૦	ઉંઘા કાલેશ્વર મહાદેવમાં	૧૮૨
૧૫૭ બ	મળરાજ બીભુનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૩૨ ચૈ. સુ. ૧૧	હુદિપ્રકાશ એ. લુન ૧૮૩૮ પા. ૧૬૩	...	૧૮૩
૧૫૭ ક	કિરાડુનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૧ નં. ૪ પા. ૪૧	તેજ રમળે	૧૮૭
૧૫૭ ડ	ગાળાનો બીમનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૪૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૯૦
૧૫૭ ઇ	ગિરનારનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫૬ ચૈ. સુ. ૧૩	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૧ નં. ૪ પા. ૪૫	ગિરનાર	૧૯૧
૧૫૮ અ	સોમનાથ ખાટલુનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫૬(X)	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૨	વેરાવળ કોશન દારી ઉતારામાં	૧૯૩
૧૪૩ અ	સિદ્ધરાજ જમસિંહનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૧૮૪ ચૈ. સુ. ૧૫	અપ્રસિદ્ધ	વામળના પટેલ પ્રકાશ આત્મારામ	૧૯૬
૧૪૩ બ	"	વિ. સં. ૧૧૯૩ શ. વ. ૭	"	"	૧૯૮
૧૪૪ ઇ	કુમારપાળનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૦૧ ચૈ. સુ. ૨	"	"	૧૯૯
૨૧૪ અ	અયોધ્ય રાજનું દાનપત્ર	...	"	"	૨૦૧
૨૧૫ અ	પોરબંદરનો વીસળદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૧૫ ચા. સુ. ૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૫	મીડી માંડવીમાં કંદોઈની કુકાન પાસે	૨૦૨
૨૧૬ અ	કટિલાનો અલ્લુનદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૦ ચૈ. સુ. ૪ ક. સ. ૧૨૬૪	" પા. ૨૨૭	કોટલા રેવતી કુંડ પાસે મહા- કાલેશ્વરના મંદિરમાં	૨૦૪
૧૬૪	ભરાણાનો અલ્લુનદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૭(૬)	" પા. ૨૩૨	નવાનગર તામે અંબાળિયાના ભરાણા ગામમાં મહુપતિની મુર્તિની બેસણી ઉપર	૨૦૮
૨૧૯ અ	કચ્છ તામે રવમતી શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૮ ચા. સુ. ૨	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા. ૨૦	...	૨૦૯

અનુક્રમનં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્રમાં પ્રસિદ્ધ ?	કાલ કેવી છે ?	પાન
૨૧૬ બ	ગિરનારનાં શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૩૦ વે. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૧૨૭૪	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા. ૨૧	ગિરનારનાં નેમિનાથના મંદિરમાં ગણ- ધર મંડપમાં	૨૧૦
૨૨૦ અ	આમરજીનો સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૩૩ વે. સુ. ૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા. ૨૩	આમરજીનાં દરબાર ગદમાં	૨૧૧
૨૨૨ અ	વંચળીનો સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૪૬ વે. વ. ૬ ઇ. સ. ૧૨૬૦	" પા. ૨૮	"	૨૧૩
૨૨૩ અ	આશુ કૃપર વિમલવજ્રદિગ્ધર્મીનાં સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૫૦ મા. સુ. ૧	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૨ પા. ૬૬	"	૨૧૫
૨૨૫ અ	અજ્ઞાતનાં સારંગદેવનો લેખ	"	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા. ૨૨	"	૨૧૮
૨૨૫ બ	મગરોળનો કથુ ૨ નનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૫૫(X)	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૨ પા. ૭૩	મગરોળ જુમા મસ્જિદની બહાર	૨૧૬
૨૨૬	વળામીથી મળેલું ગારેલકુંપરજી દાસજી દાનપત્ર	ગુ. સં. ૨૩૦ મા. સુ. ૧ ઇ. સ. ૫૪૬	બ. યુ. બો. વો. ૩ પાટ ૧ લો પા. ૭૭	"	૨૨૦ વિસ્તારપૂર્વક રીતી
૨૩૦ અ	સસંગિયાનાં જુહારાજીનાં તાત્રપત્રો	ક. સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૧૦૯-૧૦	એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૬૪	તેજ ગામના પટેલ પાસે	૨૨૩
૨૩૨ અ	હસીટનાં આદિમાન લતવર્ણનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૮૧૩ ઇ. સ. ૭૪૬	એ. ઇ. વો. ૧૨ પા. ૧૬૭	હસીટનાં શુક્લ દલપતરામ	૨૨૬
૨૩૮ અ	બીજાપુરનો હરિતકુંડિના ધવલનો લેખ	વિ. સં. ૧૦૫૩	એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૧૭	રાજપુતાના મ્યુઝિયમ અબમેર	૨૩૭
૨૩૮ બ	તિલકવાડાનાં પરમાર જામનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૧૧૦૩ માર્ગ. પર્વણ	પ્રોસિડિંગ્સ ઓરિયેન્ટલ કોન્ફરન્સ પુના પા. ૩૧૬	"	૨૪૬
૨૩૯ અ	સોમનાથ પાટજીનો અપરાધિતનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૭૬ વે. સુ. ૧૪	એ. લા. આ. રી. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૬૬	મિન્સ બોર્ડ વેલ્થ મ્યુઝિયમ સુબર્બ	૨૫૦
૨૪૬ ક	આશુ કૃપર વિમલના મંદિરમંત્રી	વિ. સં. ૧૨૦૧	વો. મ્યુ. રબિંગ કપરથી	"	૨૫૧

અનુક્રમનં.	લેખની વિગત.	સાદ.	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૪૧ અ	મારવાડના ચાહમાનના લેખો વિ. સં. ૧૨૨૧	એ. ઇ. વૉ. ૧૧	એધપુર તામે	૨૫૨	
	નં. ૧૯	૧૨૪૨, ૧૨૫૬	પા. ૫૪	ભલોરની	
		૧૨૫૮		મસીદમાં	
૨૪૧ બ	„ નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૨૮	„	...	૨૫૩
		માર્ગ. સં. ૧૩			
૨૪૧ ક	ગિરનાર કુમારના વંડામાં જાડ શિ. સં. ૫૮	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૨૫૪	
	નીચેની બેઠકની કાર ઉપરનો ઇ. સ. ૧૧૭૨	મા. ગ્રે. પા.			
		૩૫૭ (નં. ૨૦)			
૨૫૦ અ	વેરાવળ હરજી દેવીના મંદિર- યુ. વ. સં. ૬૨૭	એ. ઇ. વૉ. ૪	તેજ મંદિરમાંની	૨૫૪	
	માંના સિંહાસેખ વિ. સં. ૧૩૦૨	પા. ૩૦૨	મૂર્તિની બેઠકની		
			ઉપર		
૨૫૧ અ	ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના વિ. સં. ૧૩૩૩	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૨૫૭	
	દરવાજા ઉપરનો	જ્યે. વ. ૧૪	મા. ગ્રે. પા. ૩૫૩		
			(નં. ૧૦)		
૨૫૧ બ	„ પૂર્વબાજુએ	વિ. સં. ૧૩૩૫	પા. ૩૫૩	„	૨૫૮
		વે. સુ. ૮	(નં. ૬ બી)		
૨૫૧ ક	„	વિ. સં. ૧૩૩૬	„ પા. ૩૫૨	„	૨૫૮
		જ્યે. સુ. ૯	(નં. ૬)		

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

વાઘેલા વંશના લેખો

अक्षरान्तर

- १ ॐ वंदे सरस्वतीं देवीं याति या कविमानसं नीयमाना निजेनेव यानमानसवा-
सिना १ यः शांतिमानण्यरु(णः) प्रकोपे शांतोऽपि दीप्तः स्मरानिग्रहाय निमी
लिताक्षोऽपि समग्रदर्शी स वः शिवायास्तु शि-
- २ वातनूजः २ अणहिपुरमस्ति स्वस्तिपात्रं, प्रजानामजरजिद्रघुतुल्यैः पाल्यमानं
चुलुक्यैः चिरमतिरमणीनां यत्र वक्त्रे (कें) दुर्मदीकृत इव सितपक्षप्रक्षयेष्यधकारः
३ तत्र प्राग्वाटान्वयमुकुटं कुटजप्रसून-
- ३ विशदयशाः दानविनिर्जितकल्पद्रुमखंडश्चंडपः समभूत ४ चंडप्रसादसंज्ञः
स्वकुलप्रासादहेमदंडोऽस्य प्रसरत्कीर्तिपताकः पुण्यविषाकेन सनुरभूत् ५ आत्म
गुणैः किरणैरिव सोमो रोमोद्गमं सतां कु-
- ४ वन् उदगादगाधमध्याहुग्धेदधिबांधवात्तस्मात् ६ तस्मादजनि जिनाधिनाथमक्तिं
विभ्राणः स्वमनसि सश्वराजः तस्यासीद्वयिततमाकुमारदेवी देवीव त्रिपुररिपोः कुमा-
रमाता ७ तयोः प्रथमपु-
- ५ त्रोऽभूमन्त्रीलूणिगसंज्ञया दैवादवाप बालोपि सालोक्यं वासवेन सः ८ पूर्वमेव
सचिवः सकोविदैर्गण्यते स्म गुणवत्सु लूणिगः यस्य निस्तुपमतेर्मनीषयाधिकृतेव
धिषणस्य धीरपि ९ श्रीमल्लदेवश्री
- ६ तमल्लिदेवस्तस्यानुजो मंत्रिमतल्लिकोऽमृत बभूव यस्यान्यधर्मागनासु लुब्धा न बुद्धिः
शमलव्यबुद्धेः १० धर्मविधाने भुवनभिल्लि (छि) द्रपिधाने विभिन्नसंधाने
सृष्टिकृता न हि सृष्टः प्रतिमल्लो मल्लदेव-
- ७ स्य ११ नीलनीरदकदम्बकमुक्तश्चेतकेतुकिरणोद्धरणेन मल्लदेवयशसा गलहस्तो
हस्तिमल्लदशनांशुषु दत्तः १२ तस्यानुजो विजयते विजितेन्द्रियस्य सारस्वतायु-
तकृताद्भुतहर्षवर्षः श्रीवस्तु-
- ८ पाल इति मालतलस्यतानि दौल्याक्षराणि सुकृती कृतीनां विलुपन् १३ विरयचति
वस्तुपालश्चुलुक्यसन्निवेपु कविषु च प्रवरः न कदाचिदर्थहरणं श्रीकरणे काव्य-
करणे वा १४ तेजःपालः पालितस्वा-
- ९ मितेजः पुंजः सोयं राजते मंत्रिराजः दुर्वृत्तानां शंकनीयः कनीयानस्य आता विश्व-
विभ्रातकीर्तिः १५ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् स्थितं जगत्रयीसूत्रं
यदियोदरकंदरे १६ जारूलूमाकुसाकु-
- १० वनदेवीसोहगावयजुकाल्याः पदमलदेवी चैषां क्रमादिमाः सप्त सौंदर्यः १७ एतेऽथ-
राजपुत्रा दशरथपुत्रास्त एव चत्वारः किल पुनरवनावेकोदरवासलोभेन १८ अनु-
जन्मना समेतस्तेजःपा-

११ लेन वस्तुपालेयं मदयति कस्य न हृदयं मधुमासो माघवेनेव १९ पंधानमेको
न कदापि गच्छेदिति स्मृतिप्रोक्तमिव स्मरतौ सहोदरौ दुर्घरमोहचैरे समूय घर्मा-
ध्वनि तौ प्रवृत्तौ २० इदं सदा सो-

१२ दरयोरुदेतु युगं युगव्यायतदोर्युगध्री (श्रि) युगे चतुर्थेप्यनृणेन येन कृतं कृत-
स्यागमनं युगस्य २१ मुक्तामयं शरीरं सोदरयोः सुचिरमेतयोरस्तु मुक्तामयं
किलमहीवल्यमिदं भाति यत्कीर्त्या २२ पा

१३ कोत्पचिनिमिचौ यद्यपि पाणी तयोस्तथाप्येकः वामोभूदनयोर्न तु सोदरयोः
कोऽपि दक्षिणयोः । २३ धर्मस्थानां कितामूर्वी सर्वतः कुर्वतामुना दत्तः पादो
बलाद्धुयुगलेन कलेर्गले २४ इतश्चौलुव्यवीरा-

१४ णां वंशे शाखाविशेषकः अर्णोराज इति ख्यातो जातस्तेजोमयः पुमान् २५
तस्मादनंतरमनंतरितप्रतापः प्रापक्षिति क्षतरिपुर्लवणप्रसादः । स्वर्गापगाजलवल-
क्षितशंखशुभ्रावभ्रामयस्य लवणाब्धिमतित्य कीर्तिः

१५ २६ सुतस्तस्मादासीदशरथककुत्स्थप्रतिकृतेः प्रतिक्षमापालानां कवलितवलो वीर-
धवलः । यशः पूरे यस्य प्रसरति रतिक्लान्तमनसामसाध्वीनां भग्नाऽभिसरणकला-
यां कुशलता २७ चौलुव्यः सुकृती स वीरधवलः क-

१६ णैजपानां जपं यः कर्णेपि चकार न प्रलपतामुद्दिश्य यौ मंत्रिणौ । आभ्यामभ्युदया-
तिरेकरुचिरं राज्ञ्यं स्वभर्तुः कृतं वाहानां निवहा घटाः करटिनां वद्धाश्च सौघाङ्गणे
२८ तेन मंत्रीद्वयेनायं जानेजानूपवर्तिना व (प्र)

१७ मुर्धुजद्वयेनेव सुखमाश्लिष्यति श्रियं २९ इतश्च गौरीवरस्व (ध) सुरभूधरसं-
भवायमस्त्यर्बुदः ककुदमद्रिकदं वकस्यमंदाकिनीं घनजटे दधदुत्तमांगे यः श्यालकः
शशिमृतोऽभिनयं करोति ३० कचिदिह विहरंतीर्वा-

१८ क्ष्यमाणस्य रामाः प्रसरति रतिरंतमोक्षमाकांक्षतोऽपि कचन मुनिभिरर्थ्या पश्यत-
स्तीर्थवीथी भवति भवविरक्ताधीरधीरात्मनोऽपि ३१ श्रेयः श्रेष्ठवशिष्ठहोमद्रु (हु)
तमुक्कुंडान्मृतंडात्मजप्रचोताधिकदेहदीधितिभ-

१९ रः कोप्याविरासीन्नरः । तं मत्वा परमारणैकरसिकं स व्याजहारश्रुतेराधारः परमार
इत्यजनि तजामाथ तस्यान्वयः ३२ श्रीधूमराजः प्रथमं बभूव भूवासवस्तत्र नरेंद्र-
वंशे । भूमीभृतो यः कृतवानभिज्ञान् (प) क्षद्वयोच्छे

२० दनवेदनासु ३३ धंधुकध्रुवमटादयस्ततस्ते रिपुद्विपघटाजितोभवत् । यत्कुलेऽजनि
जगन्मनोरमो रामदेव इति कामदेवजिन् ३४ रोदः कंदरवर्तिकीर्तिलहरीलि-
तामृतांशुद्युतेरप्रद्युम्नवशोयशोधवल इ-

- २१ त्यासीचनूजस्ततः । यश्चैलुक्क्यकुमारपालनृपतिप्रत्यर्थिमावागतं मात्रासत्त्वसमं च मालवपतिं बल्लालमाब्धवान् ३५ शत्रुघ्नीगलपिदलनोन्निद्रनिस्त्रशघारो धारावर्षः समजनि मुतस्तस्य विश्वप्रशस्यः ॥ क्रोधाक्रान्तिप्य-
- २२ धनवमुधानिश्चले यत्र जाताश्च्योतयेत्रोत्पलजळकणाः कौंकगधीजपत्न्यः ३६ सोयं पुनर्दाशरथिः पृथिव्यामव्याहतौजाः स्फुटमुज्जगाम । मारीचवैरादिवयोऽधुनापि (स्वं) राज्यमव्यग्रमतिः करोति ३७ सामं-
- २३ तसिंहसमितिक्षितिविस्तौजाः श्रीगुर्जरक्षितिपरक्षणदक्षिणाभिः । प्रह्लादनस्तदनुजो दनुजोत्तमारि चारित्रमत्र पुनरुत्पलयांचकार ३८ देवीसरोजासनसंभवा किं कामप्रदा किं सुरसौरभेयी प्रह्लादनाकारधरा-
- २४ धरायामायातवत्येष न निश्चयो मे ३९ धारावर्षमुतोयं जयति श्रीसोमसिंहदेवो यः । पितृतः शौर्यं विद्यां पितृव्यकादानमुभयतो जगृहे ४० मुक्ता (का) विप्रकरा-
नरातिनिकरान्निर्जित्य तर्किकेन प्रापत्संप्रति सोम ।
- २५ सिंहनृपतिः सोमप्रकाशं यशः । येनोर्वीतलमुज्ज्वलं रचयतापुत्राम्यतामीर्षया सन्ने-
पामिह विदिषां नहि मुखान्मालिन्यमुन्मूलितं ४१ वसुदेवस्येव सुतः श्रीकृष्णः कृष्ण-
राजेदेवोस्य मात्राधिकप्रतापो यशोद-
- २६ (द) यासांथितो जयति ४२ इतश्च अन्वयेन विनयेन विद्यया विक्रमेण सुकृत-
क्रमेण च कापि कोऽपि न पुमानुपैति भवस्तुपालसदृशो दृशोः प्रथि ॥ ४३ दयि-
ता ललितादेवी तुनयमती तनयमापसाचिवेन्द्रात् नान्मा जयंत-
- २७ सिंह जयंतमिन्द्राप्नु (स्तु) लोमपुत्रीव ॥ ४४ ॥ यः शैशवे विनयवैरिणि देव-
धार्य्यं घृते नयं रंचि (तदा) यगणोदयं च । सोयं मनोभवपराभवजागरूकरूपो
न कं मनसि चुंबति चैत्रसिंहः ॥ ४५ श्रीवस्तुपालपुत्रः कल्यायुरयं जयं-
- २८ तसिंहोस्तु । कामादधिकं रूपं निरूप्यते यस्य दानं च ॥ ४६ ॥ श्रीतेजःपालः
सचिवश्चिरमस्तु । तेजस्वायेन जना निश्चिताश्चितामणिनेव नंदति ॥ ४७ यद्याण-
व्यामरगुहमरुद्वयाविशुक्रादिकानां प्रागुत्पाद्यं व्यधित सुचरितं
- २९ गंत्रिणां बुद्धिघात्रां ॥ चक्रेम्पासः स खलुविधिना नूनमेनं विधातुं तेजःपालः
कथमितरथा धिक्च (तां प्राप्य) प तेपु ॥ ४८ ॥ अस्तिस्वस्तितनिकेतनं तनुत्र
(भृ) तां श्रीवस्तुपालानुजस्तेजःपाल इति स्थितिं बलिहृतामुर्वीतले पालयन् ।
आत्मीयं व-
- ३० तु मन्यते नहि गुणग्रामं च कामंदकिश्वाणक्योपि चमत्करोति न हू (ह) दि ।
प्रेक्षास्पदं प्रेक्ष्य यं ॥ ४९ ॥ इतश्चमहं श्रीतेजःपालस्य पत्न्या श्रीअनुपदेव्या
पितृवंशवर्णनं ॥ प्राग्वटान्वयमंडनैकमुकुटः श्रीसांद्रचंद्रावतिवास्तव्यस्त-

- ३१ वनीयकीर्तिलहरीप्रक्षालिदक्ष्मातलः । श्रीगंगाभिधया गुदीरजनि यद्भक्तानुसगा-
दभूत् ॥ को नासप्रमदो नदोलितशिरा नोद्धूतोमापुमान् ॥ ५० अनुसृतसज्जनस-
रणिर्घरणिगनामा बभूव तत्तनयः ॥ स्वप्रव्रज (जे) यथा
- ३२ गुणिना हारेणेव स्थितं येन् ॥ ५१ ॥ त्रिभुवनदेवी तस्य त्रिभुवनविख्यातशील-
संपन्ना दयिताभूदनयोः पुनरंगं द्वेधा मनस्त्वेकं ॥ ५२ ॥ अनुपमदेवी देवीसाक्षा-
द्दाक्षायणीव शलिनेन तद्गृहिता सा दत्ताश्रितेजःपाल-
- ३३ पत्येभूत् ॥ ५३ ॥ इयमनुपमदेवी । दिव्यव्रतप्रसूनव्रततिरजनितेजः पालमंत्रीशपत्नी
नयविनयविवेकैर्नित्यदाक्षिण्यधामप्रमुखगुणगणैर्दुद्योतिताशेषगोत्रा ५४ लावण्य-
सिंहस्तनयस्तयोरयं रयं जयेत्-
- ३४ द्वियदुष्टवाजिनां लब्ध्वापि मीनध्वजमंगलं वयः प्रयाति धर्मैकविधायिना धु(ध्व)-
ना ५५ श्रुतिजपालतनयस्य गुणानुप्यश्रीलुणसिंहकृतिनः कति न स्तुवंति
श्रीबंधनोद्धुरतरैरपि यैः समंताद्बुद्धीमतानिजगतिक्षि-
- ३५ यत्तेस्म कीर्तिः ५६ गुणधननिधानकलशः प्रगटोयमसेवितश्चखलसप्पः उपचय-
मयते सततं सुजनैरुपजीव्यमाणोऽपि ॥ ५७ मल्लदेवसचिवस्य नंदनः पूर्णसिंह
इति लीलुकासुतः तस्य नंदति सुतोऽयमल्लहण-
- ३६ देविभूः सकृद्वेशेषेयडः ॥ ५८ अभूदनुपमा पत्नी तेजःपालस्य मंत्रीणः लावण्य-
सिंहनामायमायुष्मानेतयोः सुतः ॥ ५९ ॥ तेजःपालेन पुण्यार्थं तयोः पुत्रकल-
त्रयोः हर्म्य श्रीनेमिनाथस्य तेने तेनेदमर्बुदे ६०
- ३७ तेजःपाल इति क्षितींद्रसचिवः शंखोज्ज्वलामिः शिलाश्रेणीभिः स्फुरद्दिदुकुंदरु-
चिरं नेमिप्रमोर्मदिरं ॥ उच्चैर्मंडपमत्र राजतिजिनावासद्विर्पंचाशतं तत्पाश्वरेषु बला-
नकं च पुरतो निष्पादयामासिवान् ६१ श्रीमच्छंड
- ३८ पसंभवः समभवच्छंडप्रसादस्ततः सोमस्तत्प्रभवोऽध्वराज इति तत्पुत्राः पवित्राशयाः
श्रीमल्लुण्णिगमल्लदेवतनयाः श्रीवस्तुपालद्वयास्तेजःपालसमन्विता जिनमत्तारामा
नमन्तीरदाः ॥ ६२ श्रीमंत्रीध्वरवस्तुपालतनयः श्रीजै-
- ३९ त्रिसिंहादकयस्तेजः पालसुतश्च विश्रुतमतिर्लावण्यसिंहाभिधः एतेषां दशपुत्रयः (?)
करिवरस्कंधाधिरुढाश्चिरं राजंतेजिनदर्शनार्थगतयो दिङ्नायकानामिव ६३ मुह-
नीनामिव पृष्ठतः करिदधुः स्वेष्टप्रतिष्ठाजुषा तन्मूर्ध्विर्म-
- ४० लाश्मखन्नकमताः कांतासमेता दश चौलुक्यक्षितिपालवीरधवलस्याद्वैतबाहुः सुधी-
स्तेजःपाल इति व्यधापयदयं श्रीवस्तुपालानुजः ॥ ६४ तेजःपालः सकलत्रः
जायाजीव्यस्य वस्तुपालस्य सविधे विभ्राति सफलः

४१ सरोवरस्येव सहकारः ६५ तेन आतुयुगेन या प्रतिपुरग्रामाध्वशैलस्थले वापी-
कूपनिपानकाननसरः प्रासादसत्रादिका ॥ धर्मस्थानपरंपरातिरुचिरा चक्रेय
जीर्णोद्धृता व्याख्यातुं किमु शक्यते यदि परं सा मेदि-

४२ निमोदनी ६६ शंभोः श्वासंगतागतानि गणयेद्यः सन्मतिर्योऽयवा नेत्रोन्मीलन-
मीलनानि कलयेन्मार्कंडनान्नो मुनेः संख्यातुं हृदि चंद्रसीधुकणिकामेतामपेता-
परव्यापारः शुभसत्रकीर्चनतर्ति सोप्युज्जिहीते न हि

४३ ६७ सदाप्रवर्ततां कीर्तिरश्वराजस्य शाश्वती ॥ सुकर्तुमुपकर्तुं च जानीते यस्य
संततिः ६८ आसीचंडपमंडितान्वयगुरुः संशुद्धबुद्धिः साधुर्हेममतिश्चचारुचरितः
श्रीज्ञाति

४४ स्मरस्ततोप्याचंद्रामरस्मरिणः समुदयचंद्रांशुदीप्तद्युतिः ६९ श्रीजैनशासवनीनवनी-
रवाहः श्रीमांस्ततो ... .. नविद्यविद्यः ख्यातस्ततो ... ..
मेरुमुनीश्वरोयं ७० ज्ञाना-

४५ मृतक्षमापात्रं । स्मरिस्त्युदयप्रभः मौक्तिकानीव सूक्तानि । भांतियत्प्रतिभांबुधेः ।
७१ एतद्धर्मस्थानं स्थानस्य तस्य यः कर्त्ता तावदद्वयमिदमुदियादुदयत्ययमर्बुदो
यावत् (७२) श्रीसोमेश्वरदेवश्चलुक्यनरदेवसेवितपाद-

४६ युगः ॥ रचयांचकार रुचिरां धर्मस्थानप्रशस्तिमिमां ॥ ७३ ॥ श्रीनेमरंशिका-
याश्च प्रसादादुर्बुदाचले ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ७४ ॥
गजधरकान्हडस्य पुत्रकडुवाकेन प्रशस्तिरियमुत्कीर्णा ॥

४७ श्रीविक्रमसंवत् १२६७ वर्षे फाल्गुन वदि १० सौम्यदिने ... ..

લાલાન્તર

કવિઓનાં મનમાં નિવાસ કરતી અને માન સરવરમાં રહેતા હુંસોના વાહનથી ત્યાં લઈ જવાતી સરસ્વતી દેવીને નમન કરું છું.

શાન્તિમાન હોવા છતાં કૌપથી રક્ત, શાન્ત હોવા છતાં રમરનિશ્વરમાં પ્રદીપ્ત, અને અશુભ છતાં જે સર્વ ભુજ્યે છે તે, પાર્વતીનો પુત્ર ગણપતિ તમારું કલ્યાણ કરે.

અજ્ઞરના (?) પરાજય કરનાર, રઘુ સમાન ચોલુકયોથી રક્ષિત પ્રજાના સુખનું સ્થાન બન્યાં શુકલ પક્ષની અંતે પલ્લુ સુંદર રમણીઓનાં શરી સમાન સુખથી ચિરકાળ સુધી તિમિર પલ્લુ મંદ થાય છે તે અણહિલપુર પાટણ છે.

આ પુર (નગર)માં પ્રાગવાદ અન્વયના મુગટમણિ સમાન ચણડપ થઈ ગયો. તેનો યશ કુટજ પુષ્પ જેવો શુદ્ધ હતો અને દાનમાં કલ્પતંત્રથી અધિક હતો.

તેને સકર્મનાં ક્ષણરૂપી તેના કુળના મહેલના સુવર્ણ દણ્ડ સમાન જેના યશનો ધ્વજ સદા પ્રસરતો હતો તે ચણડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો.

પયોદધિમાંથી પ્રગટેલો સોમ (ધન્દુ) સજ્જનોને કિરણોથી આનંદ આપે છે તેમ પયોદધિ સમાન તે (ચણડપ્રસાદ)માંથી સોમ સજ્જનોને આનંદ આપનાર પ્રકટ થયો.

તેને જિનેશ્વરની ભક્તિપરાયણ શશ્વરાજ પુત્ર હતો. તેને શિવ ભગવાનની પત્ની અને કાર્તીવૃદ્ધ સ્વામિની માતા પાર્વતી સમાન કુમારદેવી પ્રિયતમા હતી.

શશ્વરાજ અને કુમારદેવીનો પ્રથમ પુત્ર લૂણિગ નામનો મંત્રી હતો. તે દૈવવશાત્ સુવાવસ્થામાં મૃત્યુ પામ્યો હતો.

વિદ્વાનો આ લૂણિગ મંત્રીને શુણિજનોમાં અગ્રસ્થાને મૂકતા.

તે પૌતાનાં શુદ્ધ બુદ્ધિ અને હઠાપણથી બૃહસ્પતિની બુદ્ધિ કરતાં પણ અધિકતા વાળો હતો તેનો અનુજ મંત્રીવર શ્રીમાન મલ્લીદેવ જેણે મલ્લીદેવનો આશ્રય લીધો હતો તે હતો તેનું મન એવું સંતુષ્ટ હતું કે તે પરસ્ત્રી અથવા પરધનથી આઠધાનું નહીં.

ધર્મ વિધાન, અન્યની નિર્ભળતા ઢાંકવામાં અને કલહસમાધાનમાં વિધાતાએ મલ્લીદેવનો પ્રતિસ્પર્ધિ કદિ સંજોઈ ન હતો.

ધન વાહનમાંથી સુક્રત બનેલા શશિનાં કિરણોનો ઉદ્ધાર કરતો મલ્લીદેવનો યશ પ્રબળ ગજાના દંતમાંથી નીકળતાં કિરણો સાથે મિત્રતા કરતો.

ધન્દ્રિયો પર વિજય મેળવનાર મલ્લીદેવના અનુજ, સારસ્વત અમૃતથી અદ્ભુત હર્ષની વૃદ્ધિ કરનાર, અને વિદ્વાનોના લાલ પરનો આપદ શબ્દ ભૂંસી નાંખનાર શ્રી વસ્તુપાલનો જ્ય થાઓ.

ચોલુકયના સચિવો અને કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુપાલ તેની કાવ્યકૃતિ માટે અથવા ધનવૃદ્ધિ માટે કદાપિ કંઈ પણ ધન સ્વીકારતો નથી કે લેતો પણ નથી.

તેનો અનુજ તેજપાલ જે સ્વામિના મહાન તેજ (પ્રતાપ)નું પાલન કરે છે, જેનો હુષ્ટોને ભય છે અને જેનો યશ ચારે દિશામાં પ્રસરે છે તે મંત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ સ્થાને વિરાજે છે.

તેજપાલ અને વિષ્ણુના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કાણ કરી શકે ? કારણ કે બંનેનાં ઉદરની શુક્રામાં અને શુક્ર જેવા ઉદરમાં ત્રણ જગતની વ્યવસ્થાનું સૂત્ર છે.

તેને ભલૂ, માકુ, સાકુ, વનદેવી, સોહગા, વયલુકા અને પદમલદેવી એવા અનુક્રમવાળી સાત પરણેલી પત્નીઓ હતી.

ખરેખર આ અશ્વરાજના ચાર પુત્રો એક જ ઉદરમાં રહેવાનાં લોકે પૃથ્વીપર અવતરેલાં દશરથના ચાર પુત્રો જ છે.

† X આ નામે બૃલથી આગળ પાછળ મૂકાઈ ગયાં લાગે છે.
લેખ ૩

પ્રાગ્વાટ અન્વયનો મુગટ, ચન્દ્રાવતી નગરીનો નિવાસી, મોઢી ગાંગા યઈ ગયો. તેણે ભૂમિ-તલનું પ્રશંસનીય કીર્તિથી પ્રક્ષાલન કર્યું હતું. તેના વ્રતમાં અનુરાગ વિષે સાંભળી કોણ પોતાનું શિર ડોલાવશે નહીં કે આનન્દ નહીં લે.

તેને ધરણીગ નામે સજ્જનોનો પંથ અનુસરતો, શુભી હોવાથી પોતાના યોગ્ય સ્થાનમાં રહેતા શુભી હાર સમાન પુત્ર હતો.

તેને ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત, શિલ સંપત્ર અને તેને અતિ પ્રિય ત્રિભુવનદેવી પત્ની હતી. આ બન્નેના દેહ જૂદા હતા પણ મન એક જ હતું.

તેઓએ પાર્વતી જેવા આચારવાળી સાક્ષાત્ દેવી સમાન તેમની પુત્રી અનુપમદેવીનું શ્રી તેજપાલ સાથે લગ્ન કર્યું.

સદાચાર રૂપી પુષ્પ ધારતી દિવ્ય રજની, આ અનુપમદેવી— મહામાતૃય તેજપાલની પત્ની જે ઉદારતાનું નિલ નિવાસ સ્થાન હતી તે પોતાના આખા કુલને નય, વિનય, વિવેક, ઉચિતતા, અને દાક્ષિણ્યથી ચંદ્ર માફક ઉજ્જવળ કરતી.

આ બન્નેનો આ પુત્ર લાવણ્યસિંહ દુષ્ટ અશ્વેની નિરંકુશ ગતિપર અંકુશ રાખતો અને કામદેવથી પૂર્ણ અરક્ષિત યૌવન અવસ્થામાં પણ સદાચારને પંથે ચાલતો.

તેજપાલના ભાગ્યવંત પુત્ર લુણ્ણસિંહના અતિધનથી મલિન થવાના સંભવવાળા સદ્ગુણો તે બુદ્ધિમાનથી તેના યશનું રક્ષણ કરનારા છે.

સદ્ગુણથી પૂર્ણ આ પાત્ર જે સર્વ જેવા દુષ્ટ જનોથી ઈર્ષાઈ ગયેલું નથી તે તેનેા સત્પુરુષો ઉપલોગ કરતા હોવા છતાં સદા વૃદ્ધિ પામે છે.

મલ્લદેવ મંત્રીને પૂર્ણસિંહનામે પુત્ર હતો, જેને (પૂર્ણસિંહને) અલ્લહદેવીથી પેથડ નામે રૂપવાન પુત્ર હતો.

તેજપાલ મંત્રીને અનુપમા પત્ની હતી. લાવણ્યસિંહ તેમનો આયુષ્યમાન પુત્ર હતો.

નિજ પુત્ર અને નિજ પત્નીના કૈયાર્યે તેજપાલે અર્જુન પર્વતપર નેમિનાથનું આ મંદિર બાંધ્યું.

પૃથ્વીપર સચિવોમાં શ્રેષ્ઠ તેજપાલે, શંખ જેવા શ્વેત પત્થરાથી, ઉજ્જવળ ઈન્દુસમાન અને ખીલેલા કુણ્ડ પુષ્પ સમાન, રમ્ય ઉંચા મંડપવાળું નેમિનાથનું આ મંદિર બંધાવ્યું. તેની સમીપમાં બાબુપર જિનેનાં પર (બાવન) ગૃહ અને અગ્રે બલાનક ઉભાં કર્યાં.

શ્રીમાન્ ચણ્ડપને ચણ્ડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો. તેને સોમપુત્ર હતો. તેને અશ્વરાજ પુત્ર હતો તેને પવિત્ર હૃદયવાળા, જિનમતમાં પરાયણ અને ધર્મકામોના પ્રભાવથી વાદળાને પણ નમાવનાર શ્રીમાન્ લલિગ, મલ્લદેવ, વસ્તુપાલ અને તેજપાલ પુત્રો હતા.

મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલનો પુત્ર જૈત્રસિંહ અને તેજપાલનો પુત્ર ધીમત લાવણ્યસિંહ દિગ્નાયકો સમાન હતા. અને હાથી પર આરોહણ કરી જિનેશ્વરના દર્શને જતી તેમની ૧૦ (દશ) પુત્રીઓ રમ્ય લાગે છે.

સૌલંકી નૃપ વીરધવલના અતુલ કર જેવા વસ્તુપાલના સુમતિવાળા અનુજ તેજપાલે આ જિનના મંદિરમાં આ પુત્રીઓનાં (?) હાથીપર વિરાજતાં પત્થરનાં ૧૦ (દશ) પુતળાં કરાવ્યાં.

સરવર સમીપમાં ફલ સદિત આગ્ર વૃક્ષ સમાન તેની પત્નીનો આધાર, તેજપાલ નિજ પત્ની સદિત વસ્તુપાલના મહેલમાં દેખાય છે.

વાપી, કૃપ, જલાશય, વૃક્ષઘટા, તડાગ, મંદિર, સત્રો આદિ સુંદર અસંખ્ય સ્થાનો આ બે ભાષ્યોએ દરેક ગામમાં, દરેક શહેરમાં, દરેક માર્ગ અને દરેક પર્વતપર બંધાવેલાં અને ભુનાં સ્થાનો નો છુલોદાર કરીને પૃથ્વીને રમ્ય બનાવતાં. એ સ્થાનોનું વર્ણન કોણ કરી શકે ?

સુમતિસંપન્ન જન સર્વ કાર્યોનો ત્યાગ કરી શંકરના પ્રવાસોદ્યાસ ગણી શકે, માર્કણ્ડેય મુનિ ની આંખના પલકારા ગણી શકે અથવા ચંદ્રમાંથી ઝરવાં અમૃતબિંદુ ગણવા પ્રયત્ન કરે. પણ સત્રોને અપાતી સ્તુતિની મહાન સંખ્યા કોઈ ગણી શકે નહીં.

અન્ધરાજ જેના વંશજો સુકૃત્ય અને સહાય કેમ કરવાં તે બાંહે છે, તેની કીર્તિ સદૈવ સર્વ દિશામાં પ્રસરે.

પ્રજા અને નિર્મળ હૃદયનો હેમમતિ ચણ્ડપના પ્રતાપી વંશનો ગુરૂ હતો. તેના પછી સત્કાર્ય કરનાર શાન્તિ સૂરિ હતો અને પછી ઉદય થતા શશિના કિરણ જેવા ઉત્તમવળ રૂપવાળો અન્દ્રા-મરસુરિ આવ્યો.

તેના પછી.....પ્રતાપી જેન મતના ઉદ્યાનમાં નવા વાદળ સમાન.....
તેનો વિખ્યાત અને.....મહાવિદ્યાવાળો મેરૂ મુનિશ્વર હતો.

ઉદય પ્રભસૂરિ જ્ઞાનામૃત અને ધૈર્યનો સંચય (નિધિ) છે. તેની સાગર સમાન બુદ્ધિ મૌકિક સરખા આદેશ આપે છે.

આ ધર્મસ્થાન અને ધર્મસ્થાન સ્થાપનાર અર્જુન પર્વતના કાળ સુધી વૃદ્ધિ પામે.

ચૌલુક્ય નૃપોથી સેવન થતા ગરણવાળા શ્રી સોમેશ્વરથી આ ધર્મસ્થાનની આ સુંદર પ્રશસ્તિ રચાએલી છે.

શ્રી નેમિનાથ અને અંગિકાના પ્રસાદથી આ પ્રશસ્તિ વસ્તુપાલના અન્વયને અર્જુનચલમાં લાભકારી અને મહિમાવાળી નિવડે.

આ પ્રશસ્તિ ગજધર કન્હડના પુત્ર કડપાએ કોતરી હતી.

વિક્રમ સંવત ૧૨૬૭ કાગણ વહી ૧૦ બુધવારે.

ગિરનારના લેખો નં. ૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ક્રા. ૧૦ શુક્રવાર

ગિરનાર પર્વત ઉપર વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર એક લંબ-ગોળ શિલા છે. તેના ઉપર નીચેની ૧૨૦ અક્ષરોવાળી ૧૩ પંક્તિઓ કાઢેલી છે. લિપિ ઘણી ખરી સ્પષ્ટ છે, અને લખાણ એકંદરે શુદ્ધ છે.

અક્ષરાન્તર

॥ નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ પાયાન્નેમિજિનઃ સ યસ્ય ક [યિતઃ] સ્વામીકૃતાગ-
સ્થિતાવપ્રેરૂપદિદૃક્ષ્યા સ્થિતવતે

પ્રીતે સુરાણાં પ્રભૌ ॥ કાયે ભાગવતે [વનેવ-ક] .... [દ્વિપોલાચિવે]
શંસતામિદશા .... મપિ

... [વનાજવે] ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે પાગુણ
શુદ્ધી ૧૦ વૃષે શ્રીમદળહિલ-

પુરવાસ્તવ્યપ્રામ્વાટાન્વયપ્રસૂત ઠ૦ શ્રીચંદ્રપાત્મજ ઠ૦ શ્રીચંદ્રપ્રસાદાંગજ ઠ૦
શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનં-

વનસ્ય ઠ. શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંમૂતસ્ય ઠ. શ્રીલુણિગમહં શ્રીમાલદેવયોરનુજસ્ય મહં.
શ્રી તેજઃપાલાપ્રજન્મનો મહામા-

ત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજે મહં શ્રીલલિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાયમાનં મહં.
શ્રીજયતસિંહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્વંમતીર્થમુદ્રાગ્યાપારાન્ વ્યાપ્તગ્વાતિ સતિ
સં. ૭૭ વર્ષે

શ્રીશત્રુંજયોજ્જયંતપ્રમૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રભાવાવિર્ભૂતશ્રીમદ્દેવાધિદેવપ્રસાદાસા-
દિતસંઘાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનમસ્ત-

લપ્રકાશનૈકમાર્ત્તંડમહારાજાધિરાજશ્રીલવળપ્રસાદદેવેષુતમહારાજશ્રીવીરઘવલદેવ-
પ્રીતિપ્રતિપત્નરાજ્યસર્વૈશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન તથા

अनुजेन सं. ७६ वर्षपूर्वं गुर्जरमंडले घवलककप्रमुखनगरेषु मुद्राव्यापारान् व्याप-
वतामहं श्रीतेजःपालेन च श्रीशत्रुं-

जयावुदाचलप्रभृतिमहातीर्थेषु श्रीमदणहिलपुरभृगुपुरस्तंभनकपुरस्तंभतीर्थदर्मव-
तीघवलककप्रमुखनगरेषु तथा अन्यसप्तस्तस्थानेष्वपि कोटिशोभिनवधर्मस्थानानि
प्रभूतजीर्णोद्धारार्थं कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेन इह स्वयं निर्मापि-
तश्रीशत्रुंजयमहातीर्थवतारश्रीमदादि-

तीर्थंकरश्रीकृष्णदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्रीमहावीरदेवप्र-
शस्तिरहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुगलअम्बावलोका-
नाशान्धप्रद्युम्नाशिल्लरेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृत देवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपि-
तामहमहं. श्रीसोमनिजपितृ ठ. श्रीआशाराजमूर्ध्निद्वितयचारुतोरणत्रयश्रीनेमिनाथ-
देवआत्मीयपूर्वजाप्रजानुजपुत्रादिमूर्तिसमन्वितमुखोदघाटनकस्तंभ श्रीअष्टापद-
महातीर्थप्रभृति अनेककीर्तनपरं-

परविराजिते श्रीनेमिनाथदेवाधिदेवविभूषितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थ आत्मनस्तथा-
स्वधर्मचारिण्याः प्राग्वाटजातीय ठ.

श्रीकान्हडपुण्याः ठ. राणकुक्षिसंभूताया महं श्रीललितादेव्याः पुण्यागिवृद्धये श्री-
नागेंद्रगच्छे महारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशांतिशूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्री-
अमरसूरिप-

दे महारकश्रीहरिमद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिमतिष्ठितश्रीआजितनाथ-
देवादिर्विंशतितीर्थंकरालंकृतयोममिनवः समंडपः श्रीसमेतमहातीर्थवतारप्रासादः

कारितः ॥ पांयूषपूरस्य च वस्तुपालमंत्रांशितुश्चायमियान् विभेदः ॥ एकः पुन-
र्जीवयति प्रमीतं प्रगीयमाणं तु भुवि

द्वितीयः ॥ १ ॥ श्रीदश्रीदयितेश्वरभृतयः संतु क्वचित्तेपि ये प्रीणंति प्रमवि-
ष्णवोपि विमवैर्नाकिंचनं कंच-

न ॥ सोयं सिंचति कांचनैः प्रतिदिनं दारिद्र्यदावानलप्रम्लानां पृथिवीं नवीनज-
लदः श्रीवस्तुपालः

पुनः ॥ २ ॥ आतः पातकिनां किमत्र कथया दुर्भेत्रिणामेतया येषां चेतसि
नास्ति किंचिदपरं लोकोपकारं

विना ॥ नन्वस्यैव गृणान्गृणीहि गणशः श्रीवस्तुपालस्य यस्तद्विश्वोपकृतिव्रतं
चरति यत्कर्णेन चर्णि पुरा ॥ ३ ॥

मीत्वा भानुं भोजराजे प्रयाते श्रीमुंजोपि स्वर्गसाम्राज्यमाजि ॥ एकः संप्रत्यर्थिनां
वस्तुपालस्तिष्ठत्यश्रु-

संदनिष्कंदनाथ ॥ ४ ॥ चोलुक्यक्षितिपालमौलसचिव त्वत्कीर्तिकोलाहलल्लेलो-
क्योपि विलोक्यमानपुलकानं-

दाशुभिः श्रूयते ॥ किं चैषा कलिदूषितापि भवता प्रासादवापीप्रपाकूपारामसरो-
वरप्रभृतिमिर्धात्रो पवित्रीकृता ॥ ५ ॥

स श्रीतेजःपालः सचिवश्चिरकालमस्तु तेजस्वी ॥ येन वयं निश्चिताश्चितामणिने-
व नंदामः ॥ ६ ॥ लवणप्रसादपुत्रश्रीकरणे लवणसिंहजनकोसौ ॥ मंत्रित्वमत्र
कुरुतां कल्पशतं कल्पतरु-

कल्पः ॥ ७ ॥ पुरा पादेन दैत्यारैर्भुवनोपरिवर्तिना ॥ अधुना वस्तुपालस्य
हस्तेनाधः कृतो बलिः ॥ ८ ॥ दयिता ललि-

तादेवी तनयमत्रीतनयमाप सचिवेन्द्राद् ॥ नान्ना जयंतसिंहं जयंतमिन्द्रात्सुलो-
मपुत्रीव ॥ ९ ॥

[एते] श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहित ठ. श्रीसोमेश्वरदेवस्य स्तंभतीर्थेन कायस्थवंशे वाजड-
नंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंह ध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥ बाहडस्य तमुजेन
सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहन समुत्कीर्णा प्रयत्नतः ॥ २ ॥

श्रीनेमेलिजगद्गर्तुरम्बायाश्च प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिस्त्वस्ति-
शालिनी ॥ ३ ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન નેમિજિન.....જેનું.....રક્ષો.....

સ્વરિત શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગુણ સુદિ ૧૦ બુધવારે

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો કહુર ચંડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ, તેનો પુત્ર શ્રી લલિતા દેવીની સરોવર સમાન કુળથી રાજકુંડ સરજો જયતસિદ્ધ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિદ્ધ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુંજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી રપટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયક પદથી, ચૌહુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજધિરાજ લગ્નપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુંજય, અર્બુદાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં-ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રશરિત સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને બે જિન અરબા, અવલોકના, શારણ અને પ્રદ્યુમ્નાં ચાર શિષ્યો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત હોયો—અન્નપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેનાં પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો મુખોદ્ગાદનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભુતિ અનેક કીર્તન-પરંપરાથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂવિત તે શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી કાન્હકની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રી લલિતા દેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગરુડના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિ-સૂરિના શિષ્ય શ્રી આનંદસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અન્નિતાનાથ દેવ આદિ વીર તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંદપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર,—આ સર્વ બાંધું.

(સંક્ષેપ) અમૃતના પૂરમાં અને સચીવેશ્વર વસ્તુપાલમાં આંટલો તફાવત છે. પહેલું (અમૃત) મરેલાને સજીવન કરે છે, બીજો (વસ્તુપાલ) ભૂમિપર મરવાને જીવાડે છે.

“લક્ષ્મીના દાતા કુબેર, લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુ અને પ્રભુવર શિવ જ્યાં હોય ત્યાં ભલે હોય—કારણ કે શક્તિમાન હોવા છતાં હીનોને વૈભવના લંકારથી તેઓ સંતોષતા નથી; જ્યારે વિખ્યાત વસ્તુપાલ પ્રતિદિન દારિદ્ર્યના અગ્નિથી કુશ્માએલી પૃથ્વીને નવા વાહણ માફક સુવર્ણથી સિંચે છે. હે ભાઈ! હોકો તરફ ધ્વાં સિવાય બીજું કંઈ મનમાં નથી તેવા પાપી અને દુષ્ટ મંત્રીઓની વાંત કરવામાં શો સાર છે? શ્રી વસ્તુપાલ જે પુરાંતન સમયના કહુની માફક વિધના શ્રેયના મતનું પાલન કરે છે તેના શુભોર્તુ ગાન સર્વ એકત્ર થઈ કરે. સૂર્ય કરતાં અધિક લોજ રાજના લેખ પ

ગયા પછી અને મુજ સ્વર્ગમાં સમ્રાટ થયો પછી દીનોનાં આંસુ હુછનાર ક્ષત વિખ્યાત વસ્તુ-પાલ જ ઉભો છે.

“ચૌલુક્ય નૃપના ઓ મંત્રીશ્વર ! તારી કીર્તિને ઘોવ ત્રણે લોકમાં હવેથી ઉભાં થયેલાં રૂવાં સાથે અને આનંદનાં અશ્રુ સાથે સંભળાય છે. કારણ કે કલિથી દોષિત થયા છતાં તારાથી પૃથ્વી મંદિર, વાપી, પ્રપાં, તકાગ, ઉદ્યાન, અને સરોવરોથી પવિત્ર થઇ છે.

“તેજપાલ મંત્રી જેનાથી અમે ચિંતામણિ માફક નિશ્ચિંત સુખી દિવસો પસાર કરીએ છીએ તે ચિરકાળ તેજસ્વી રહેા.

“લવણપ્રસાદના પુત્રનાં શ્રીકરણકાર્ય કરનાર, લવણસિંહના પિતા સમાન, કંઠપતરૂ સરખો તે સો કંઠ્ય થયેલ મંત્રીપણાનો ઉપલોભ કરો.

“પ્રાચીન કાળમાં ભૂમિમાંથી દૈત્યારિ વિષ્ણુએ પગથી બલિને નીચે ડાળી દીધો હતો. હમણાં તેમ વસ્તુપાલના હાથથી થાય છે.

“તેની પત્ની લલિતાદેવીને આ મંત્રીવરથી નમ્ર શુણ્વસંપન્ન જ્યંતસિંહ નામનો પુત્ર હતો, જેમ પુલોમની પુત્રી શચિને ધન્વંતરી જ્યન્ત હતો.

“આ (સોલોકો) શ્રી શુર્જેશ્વરના પુરોહિત ઠાં શ્રી સોમેશ્વર દેવની કૃતિના છે.

“કાયસ્થ વંશમાં જન્મેલા વાજડના પુત્ર સુણુદિવાળા જૈત્રસિંહ ધ્રુવથી આ પ્રશસ્તિ લખાએલી છે.

“વાહડના પુત્ર ધીમત સૂત્રધાર કુમારસિંહથી સંભાળપૂર્વક આ લેખ કાવરાયો છે.

“ત્રણ જગતના ભર્તૃ શ્રી નેમિનાથ અને અમ્માના પ્રસાદથી વસ્તુપાલના અન્વયને આ પ્રશસ્તિ સ્વસ્તિશાલિની થાઓ.”

ગિરનારના લેખાનં. ૨

વિ. સં. ૧૨૮૮

આ લેખ વસ્તુપાલ અને તેજપાલનાં મંદિરોના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર છે. તેમાં ૧૪ લાંબી પંક્તિઓ છે. પહેલો ભાગ જરા ભુસાઈ ગયો છે. લખાણનો ગદ્ય ભાગ બહુ જ થોડા ફેરફાર સાથે લેખ નં ૧ માં છે તેમ જ છે. પરંતુ શ્લોકો નવા છે.

અસરાન્તર

॥ .... યં: પુ ... તથદુકુલક્ષીરાણવેદુર્જિનો
યત્પાદાબ્જપવિત્રમૌલિરસમશ્રી-

રુઝ્યંતોપ્યયં ॥ ઘટે મૂર્ધ્નિ નિજપ્રભુપ્રસન્નરોહમપ્રભામંડલો વિશ્વલોગિમૃદાધિપત્ય-
પદવી નીલાતપત્રોજ્વલાં ॥ ૧ ॥

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે રહિ-

[હપુરવાસ્ત] વ્ય. હુણિગમહં. ઠ. શ્રીમાલ. લલિતાદેવી-

[કુશિસરોવરરાજહં] સાયં સં. ૭૯. પૂર્વ સ્તંભતીર્થમુદ્રાલ્યાપારં વ્યા° ધિરાજ-
શ્રીલવણ-

[પ્રસાદવેવસુત] મહારા° મહાતીર્થેપુ

[શ્રીમદ્ગણિલપુર] શ્રીમૃગપુર° શ્રીઋષભદેવ-

[સ્તંભનકપુરાવતાર] શ્રીપાર્શ્વ° ચતુષ્ટયજિનદ્વંદ્વજંબાવલો° રુદ્રનિજપિતામહ ઠ.
શ્રીસૌમસ્ય નિજ પિતૃ ઠ. શ્રીઆશારાજ-

[મૂર્તિદ્વિતય] ચારુતો° શ્રીહજ્જયંતમહાતીર્થે આત્મનસ્તથા સ્વમાર્યાયાઃ ઠ.
કાન્હડપુત્ર્યાઃ ઠ.

[રાણકુશિસમૃતાયા] મહં શ્રીલોલુકાયાઃ પુણ્યાં પટ્ટાલંકરણશ્રીવિજયં ઇતિશ્રી-
ઋષભદેવપ્રમુક્ષચતુર્વિંશતિતીર્થે સમંહ-

[૫: શ્રીસમેતમહા] તીર્થાવતારપ્રધાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ છ ॥ ચેતઃ કિં કલિ-
કાલ સાલસમહો કિં મોહ-

નો હસ્યતે વૃષ્ણે કૃષ્ણમુલાસિ કિં કથય કિં વિજ્ઞોષ મોષો ભવાન્ ॥ ડૂમઃ કિં
નુ સત્તે ન સ્વેલતિ કિમપ્યસ્માક-

મુજ્જન્મિતં સૈન્યે° યત્કિલ વસ્તુપાલકૃતિના ધર્મસ્ય સંવર્ધિતં ॥ ૧ ॥ યં વિષું
વંષવઃ સિદ્ધમર્થિનઃ શત્ર-

... .. ॥ ... .. पश्यति वर्ण्यतां किमयं मया ॥ २ ॥ वैरं विमूति-
भारत्योः प्रभुत्वप्रणिपातयोः ॥

तेजस्विताप्रशमयोः शमितं येन मंत्रिणा ॥ ३ ॥ दीपः स्फूर्जति सज्जकज्जलमल्लोहं
मुहुः संहर्त्रिर्दर्मदलवृत्तखं-

हनपरः प्रद्वेष्टि मित्रोदयं ॥ शूरः कुरकरः परस्य सहते तेजो न तेजस्विनस्तत्केन
प्रतिमं ब्र-

[वीमि सचिवं श्री]वस्तुपालमिधं ॥ ४ ॥ आयाताः कति नैव यांति कति नो
यास्यंति नो वा कति स्थाने

स्थाननियासिनो भवपथे पांथोभवंतो जनाः ॥ अस्मिन् विस्मयनीयबु-
द्धिजलधिर्विध्वस्य दस्युन् करे कुर्वन् पुण्यनिधिं

धिनोति वधुषां श्रीवस्तुपालः परं ॥ ५ ॥ दग्नेस्य वीरघवलक्षितपस्य राज्यभारे
धुरंधरधुरं

... .. ॥ श्रीतेजपालसचिवे दधति स्वबंधुमारोद्धृतावविधुरैकधुरीणभावं ॥ ६ ॥
इह तेजपालंसचिवो

विमलितविमलाचलेंद्रममृतभृतं ॥ कृत्यानुपमसरोवरममरगणं प्रीणयांचके ॥ ७ ॥
[एते] श्रीमलधारिश्रीनरचंद्रसुरिणां ॥

इह बालिगसुतसहजिगपुत्रानकतनुजबाजडतनूजः ॥ अलि-

[खादिमां कायस्थस्तं]मपुरीयध्रुवो जयतर्हिहः ॥ ८ ॥ हरिमंडपनंदीश्वर-
शिखीश्वरसोमदेवपौत्रेण ॥ वकुल-

स्वामिसुतेनोत्कीर्णां पुरुषोत्तमेनेयं ॥ ९ ॥ श्रीनेमेलिजगद्भर्तुं शालिनी ॥ १० ॥
माहामात्यं रियं ॥ महामात्य-

श्रीवस्तुपालमार्यामहंश्रीसोखुकायाधर्मस्थानमिदं ॥

ભાષાન્તર

“ યાદવ કુળના ક્ષીરના ઉદ્ધિ ઇંદુ..... માફક પવિત્ર કરતા

.....જિન.....વિજય કુંચો.....આ ઉત્તમચન્તનું શિખર તેના ચરણ-
કમળથી પવિત્ર થયેલું છે અને તેના પ્રભાવ અરપણિત છે. છતાં નિજ પ્રભુના અતિ પ્રભા-
વાળા મંડળથી આવૃત બની સર્વ પર્વતો પર નીલ છત્ર માફક ઉત્તમચન્ત અધિપતિની પદવી
પોતાના શિર પર ધારણ કરે છે.

“ સ્વરિત શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગુણ શુદ્ધ ૧૬. બુધવારે શ્રી અણહિલપુરનિવાસી
પ્રાગ્વાટ કુળના ઠંકુર અરુણપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો શ્રી
કુમારદેવીથી અવતરેલો હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો ન્યેઠ બંધુ મહામાત્ય
શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર લલિતા દેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતાસિંહ જનમ્યે.
સંવત ૭૯ પૂર્વે જયતાસિંહ સ્તંભતીર્થમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુંજય,
ઉત્તમચન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી
પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયક પદથી, ચૌલકય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ
લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી
શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે શુન્દરાતનાં
નગરોમાં સુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રી શત્રુંજય,
અયુધીચલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ
ફલંબતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં
અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થપરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર
શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સસ્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીર
દેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ આ ચાર દેવ અને
બે જિન-અર્યા, અવલોકિના, શામળ અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરોપર શ્રી નેમિનાથ દેવથી
અલંકારિત દેવો-અર્થપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ, અને પિતા
શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ તેના પૂર્વે
ન્યેઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદધાટનક સ્તંભ, શ્રી અઘાપદ
મહાતીર્થ પ્રભુતિ અનેક કીર્તન પરંપરાથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે,
શ્રીમદ્ ઉત્તમચન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી કાઠહની
રાણીથી થયેલી પુત્રી શ્રી સોણુકાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્ર
સૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ
કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત
શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ ચોવીસ તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંડપ-સહિત મહાતીર્થોવતારનું
ભવ્ય નવું મંદિર, આ સર્વ બાંધ્યું.

(મ્લેકે) હે કલિકાલ ! તારૂં ચિત્ત કેમ ઘાટી ગયું છે ? વિશ્વના મોઢ તું હાર્ય કેમ નથી
કરતો ? હે જીણા ! તારૂં સુખ કેમ સ્થાય છે ? હે વિશ્વના સમૂહ ! તારો શ્રમ કેમ ફળીભૂત
નથી થયો ? (તેઓ ઉત્તર આપે છે) વસ્તુપાલનાં સુકૃત્યોથી ખલવાન બનેલા, શુણ્ણના સૈન્યને
લઇને અમારો ઉપાય સુખેથી આગળ વધતો નથી, એ વિના બીજે શો ઉત્તર અમે આપીએ ?

સોમ ૧

“જેને બન્ધુજનો શશિ સમાન ગણે છે, યાચકગણ સિદ્ધિ ગણે છે, શત્રુઓ વિનાશના દેવતા જેવા લેખે છે, તેવા આ પુરૂષને હું કેમ વર્ણવી શકું ?”

“શ્રી અને વિદ્યા” પ્રભુત્વ અને પ્રણિપાત, તથા અભિમાન અને નમ્રતાનાં સ્વાભાવિક વેર શમાવનાર આ મંત્રી છે.

“દીપક તેલ (સ્નેહ) સૂર્યાં કરે છે અને કાળજી આપે છે, ઇન્દુ સાથે સરખાવતાં ઇન્દુ સદા ક્રળામાં ક્ષીણ થાય છે અને સૂર્ય (મિત્ર)ના ઉદયની ઈર્ષા કરે છે, ત્યારે સૂર્ય પોતાનાં પ્રચંડ કિરણોથી અન્ય તેજસ્વી પદાર્થનું તેજ સહન કરતો નથી. આથી વિખ્યાત વસ્તુપાલ સચીવને કેાની સાથે સરખાવી શકાય ?

“આ ભવના પંથમાં ટુંક સમય નિવાસ કરતા કેટલા પંથીજનો નથી આવ્યા ? કેટલાં આલ્યા નથી જતા ? અને હવે કેટલા નહીં આલ્યા જાય ? પણ વિસ્મય પમાડે તેવી બુદ્ધિના સાગર વસ્તુપાલ સર્વ શકોના સંહાર કરે છે અને પુણ્ય નિધિ પોતાના કરમાં રાખી પૃથ્વીનું પાલન કરે છે.

“તે મંત્રીશ્રેયે શ્રીવીરધવલ નૃપના રાજ્યને બાર ધારણ કરી અને વિખ્યાત તેજપાલે તેના ભાઈના ભારમાં ભાગ લીધો.

“અહીં શત્રુજયને પવિત્ર કરતા અમૃત જળનું અતુલ સરવર બનાવી તેજપાલ સચીવે અમર ગણને સંતુષ્ટ કર્યા.

“શ્રી મહાધારિ નરયન્દ્રસુરિથી આ રચાએલા છે.

“વાલિગના પુત્ર સહજિગના મૃત આટકના તનુ, વાહજના પુત્ર, સ્તંભપુરના કાયસ્થ હુવ જયતસિંહે આ (લેખ) લખ્યો છે.

“વિષ્ણુના મંદિર અને શિવના વૃષના શિલ્પિઓના નાયક સોમદેવના પૌત્ર બકુલસ્વામિના પુત્ર પુરુષોત્તમે આ કોતર્યું છે.

“આ મહામાત્ય વસ્તુપાલની પ્રશસ્તિ છે.

“મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલની બાર્યો મહાશ્રી સોણકાનું આ મંદિર છે.

ગિરનારના લેખો નં. ૩

વિ. સં. ૧૨૮૮ ક્રમણુ સુદિ ૧૦ પુષ્યવાર

આ લેખ વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના ઉત્તર દરવાજા ઉપર, ૧૮ પંક્તિઓના છે. ગદ્યલખાણ પહેલા અને ખીના લેખોને બહુ મળતું આવે છે.

અસરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વશય ॥ પ્રણમદમરપ્રેક્ષન્મૌલિસ્કુરન્મણિધોરણી તરુણકિરણશ્રેણી.
શોણીકૃતાસિલવિમહઃ ॥

સુરપતિકરોન્મુકૈઃ [લા]નોદકૈર્ધૃમૃનારુણઃ ક્રુતતનુરિવાપાયાત્ પાયાઙ્ગતિ શિવાં-
ગજઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમં વ્યમા-

મ્વાટાં સાયમાને-

મહં શ્રીં વ્યાપારંભ્યાષ્ટં વીરધવ-

લ્લેવપ્રીં દર્મવત્તીધવ-

લક્ષ્મકં શ્રીસત્યપું રવેવ-

પ્રશસ્તિં ધિરુદ્ધનિજપિં સ્વપિતૃં દ્વિતયકુંજરાધિરુદ્ધમહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલઅનુજ-
મહં શ્રીતેજઃપાલમૂર્તિદ્વય-

ચારુતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસમેતમહાત્તીર્થમં તથા સ્વમાર્યાયાશ્ચ પ્રાં પુત્ર્યાઃ ઠ.

રાણુકૃષિં શ્રીસોલુકાયાઃ પું પ્રતિષ્ઠિતશ્રીઋષભદેવમુલ્લેવાલંકૃતોયમભિનવઃ
સમંડપઃ શ્રીઅષ્ટાપદમહા-

તીર્થાવતારનિરુપમપ્રધાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ છ ॥ પ્રાસાદૈર્ગંગાંગણપ્રણયિમિઃ
પાતાલમૂલંકપૈ કસારૈશ્ચ

સિતૈઃ સિતામ્બરગૃહૈર્નૈલૈશ્ચ લીલાવનૈઃ ॥ યેનેયં નયનિર્નિર્તેદ્રસાચિવેનાલંકૃતાલં-
ક્ષિતિઃ ક્ષેમૈકાયતનાં ચિરાયુલ્લયી

શ્રીવસ્તુપાલોસ્તુ સઃ ॥ ૧ ॥ સંદિદં તવ વસ્તુપાલ પલિના વિશ્વત્રયીયાત્રકાન્
મત્વા ના-

રવતશ્ચરિત્રમિતિ તે હૃદોસ્મિ નંદ્યાશ્ચિરં ॥ નાર્યિમ્યઃ ક્રુધમર્થિતઃ પ્રથયસિ સ્વલ્પં
ન દત્તે નવ સ્વશ્ચાર્યાં વહુ

मन्यसे किमपरं न श्रीमदान्मुह्यसि ॥ २ ॥ अरिबलदलनश्रीवीरनामायमुन्या
सुरपतिरवतीर्णस्तर्कयामस्तदस्य ॥

निवसति सुरशास्त्री वस्तुपालाभिधानः सुरगुरुरपि तेजः यालसंज्ञः समीपे ॥ ३ ॥
उदारः शूरो वा

रुचिरवचनो वास्ति न हि वा भवतुल्यः कोपि कचिदिति चुलुक्येदसचिव ॥
समुद्रतुल्यं प्रतिनियतमवगंतुं तव

यशस्ततिर्गेहे गेहे पुरि पुरि च याता दिशि दिशि ॥ ४ ॥ सा कुत्रापि युगत्रयी
वत गता सृष्टा च सृष्टिः सतां सीद-

त्साधुरसंचरत्सुचरितः खेलस्वलोभूत्कलिः ॥ तद्विधार्तिनिवर्त्तनैकमनसः प्रचो-
धुना शं-

भुना प्रस्तावस्तव वस्तुपाल भवते यद्रोचते तत्कुरु ॥ ५ ॥ के निधाय वसुधातले
धनं वस्तुपाल न यमालयं

गताः ॥ त्वं तु नंदसि विवेशयन्निदं दिक्षु धावति जने लुधावति ॥ ६ ॥ पोत्रेण
धारय वराहपते धरित्रीं सूर्यप्रका-

शय सदा जलदाभिधिं च ॥ विश्राणितेन परिपालय वस्तुपाल भारं भवतु यदिमं
निदधे विधा-

ता ॥ ७ ॥ आत्मा त्वं जगतः सदागतिरियं कीर्तिमुखं पुष्करं मैत्री भञ्जिवरः
स्थिरा घनरसः श्लोकस्तमोघः

शमः ॥ नोक्तः केन करस्तवामृतकरः कायश्च भावानिति स्पष्टं धूर्जटिमूर्चयः
कृतपदाः श्रीवस्तुपाल त्वयि ॥ ८ ॥

विद्या यद्यपि वैदिकी न लभते सौभाग्यमेषा क्वचित् न स्मार्त्तं कुरुते च कश्चन
वचः कर्णद्वये य-

द्यपि ॥ राजानः कृपणाश्च यद्यपि गृहे यद्यप्ययं च व्ययश्चिता कापि तथापि
तिष्ठति न मे श्रीवस्तुपाले सति

॥ ९ ॥ कर्णे खलप्रलपितं न करोषि रोषं नाविः करोषि न करोष्यपदे च लामं ॥
तेनोपरित्वमवनेरपि वर्त्तमानः

श्रीवस्तुपालकलिकालमयः करोषि ॥ १० ॥ सर्वत्र आतिमती सर्वविदस्त्वद-
भवत्कथं कीर्तिः ॥

श्रीवस्तुपालपैतुकमनुहरते संततिः प्रायः ॥ ११ ॥ सोपि बलेखलेपः स्वरूपतरो-
भूषधैव कल्पतरोः ॥ श्रीवस्तु-

पालसचिवे सिंचति दानामृतैर्जगती ॥ १२ ॥ नियोगिनामेषु नरेश्वराणां मद्र-
स्वभावः खलु वस्तुपालः ॥ उद्दामदर्शन-

प्रसरस्य यस्य विभाव्यते कापि न मच्चभावः ॥ १३ ॥ विबुधैः पयोधि-
मध्यादेको बहु-

भिः करीदुरुपलब्धः ॥ बह्वस्तु वस्तुपाल प्राप्ता विबुध त्वयैकेन ॥ १४ ॥
प्रथमं धनप्रवाहैर्वाहैरथनाथमा-

त्मनः सचिवः ॥ अधुना तु मुकृतसिंधुः सिंधुरवृद्धैः प्रमोदयति ॥ १५ ॥ श्री-
वस्तुपाल मधता जलधर्गभीरता किलाक-

लिता ॥ आनीय ततो गजता स्वपतिद्वारेयदाकलिता ॥ १६ ॥ [८] ते श्रीमद्-
गुर्जेश्वरपुरोहि-

तठ सोमेश्वरदेवस्य ॥ इह बालिगमुत्तसहजिगंजः ॥ अलिखादिमां क्रायस्यस्तंभ-

मन्यसे किमपरं न श्रीमदान्मुह्यसि ॥ ३ ॥ अरिबलदलनश्रीवीरनामायमुन्वा
सुरपतिरवतीर्णस्तर्कयामस्तदस्य ॥

निवसति सुरशाखी वस्तुपालाभिधानः सुरगुरुरपि तेजः पालसंज्ञः समीपे ॥ ३ ॥
उदारः शहो वा

रुचिरवचनो वास्ति न हि वा भवत्तुल्यः कोपि कचिदिति तुल्यक्येदसचिव ॥
समुद्भूतभ्रांतिर्नियतमवगंतुं तव

यशस्ततिर्गेहे गेहे पुरि पुरि च याता दिशि दिशि ॥ ४ ॥ सा कुत्रापि युगत्रयी
वत गता सृष्टा च सृष्टिः सतां सीद-

त्साधुरसंचरत्सुचरितः खेलत्सलोमूकलिः ॥ तद्विधार्चिनिवर्त्तनैकमनसः प्रचो-
धुना शं-

धुना प्रस्तावस्तव वस्तुपाल भवते यद्वोचते तत्कुरु ॥ ५ ॥ के निधाय वस्तुपातले
धनं वस्तुपाल न यमालयं

गताः ॥ त्वं तु नंदसि विवेशयन्निदं दिक्षु धावति बने क्षुधावति ॥ ६ ॥ पोत्रेण
धारय वराहपते धरित्रीं सूर्यपका-

शय सदा जलवाभिर्पि च ॥ विश्राणितेन परिपालय वस्तुपाल भारं भवत्सु यदिमं
निदधे विधा-

ता ॥ ७ ॥ आत्मा त्वं जगतः सदागतिरियं कीर्तिमुखं पुष्करं मैत्री भञ्जिवरः
स्थिरा धनरसः श्लोकस्तमोघः

शमः ॥ नोक्तः केन करस्तवामृतकरः कायश्च भास्वानिति स्पष्टं धूर्जेटिर्मूर्त्यः
कृतपदाः श्रीवस्तुपाल त्वयि ॥ ८ ॥

विद्या यद्यपि वैदिकी न लभते सौभाग्यमेवा कचिद् न स्मार्त्तं कुरुते च कश्चन
वचः कर्णद्वये य-

द्यपि ॥ राजानः कृपणाश्च यद्यपि गृहे यद्यप्ययं च व्ययार्थिता कापि तथापि
तिष्ठति न मे श्रीवस्तुपाले सति

॥ ९ ॥ कर्णे खलप्रलपितं न करोषि रोषं नाविः करोषि न करोष्यपदे च लाभं ॥
तेनोपरित्वमवनेरपि वर्त्तमानः

श्रीवस्तुपालकलिकालमघः करोषि ॥ १० ॥ सर्वत्र आतिमती सर्वविदस्त्वद-
भवत्कथं कीर्तिः ॥

श्रीवस्तुपालवैतृकमनुहरते संततिः प्रायः ॥ ११ ॥ सोपि बलेखलेपः स्वरूपतरो-
भूतयैव कल्पतरोः ॥ श्रीवस्तु-

पालसचिवे सिंचति दानामृतैर्जगती ॥ १२ ॥ नियोगिनागेषु नरेश्वराणां भद्र-
स्वभावः खलु वस्तुपालः ॥ उद्दामदान-

प्रसरस्य यस्य विभाव्यते कापि न मत्तभावः ॥ १३ ॥ विबुधैः पयोवि-
मध्यादेको बहु-

भिः कर्तुं दुरुपलब्धः ॥ बहवस्तु वस्तुपालः प्राप्ता, विबुध त्वयैकेन ॥ १४ ॥
प्रथमं धनप्रवाहैर्वाहैरथनाथमा-

त्मनः सचिवः ॥ अधुना तु मुकुतसिंधुः सिंधुरष्टदैः प्रमोदयति ॥ १५ ॥ श्री-
वस्तुपाल मंत्रता जलधैर्गभीरता किलाक-

लिता ॥ आनीय ततो गजता स्वपतिद्वारेयदाकलिता ॥ १६ ॥ [५] ते श्रीमद्-
गुरुेश्वरपुरोहि-

तठ सोमेश्वरदेवस्य ॥ इह वालिगमुतसहजिगंजः ॥ अलिखादिमां प्रावस्थस्तंभ-
पुरीयध्रुवो जयतसिंहः

॥ १ ॥ हरिमंडपनं नेयं ॥ २ ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालप्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥
शुभं भवतु ॥

धीनेमेलिजं शालिनी ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालभार्या महं श्रीसोस्तुकाया धर्मस्थाना-
मिदं ॥ श्रीकल्याणमस्तु ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન. પ્રણામ કરતા દેવોના મુગ્ધતા ઉત્તરવળ મણિનાં મૃદુ કિરણોની શ્રેણીથી રક્ત થયેલા, આખા અંગવાળો શિવનો પુત્ર અને જે સુરપતિના કરથી નંખાતા સ્નાનના જળથી પ્રક્ષાલન થતો (કુંકુમ) જેવો રક્ત દેખાય છે તે દેવનો પુત્ર જગતને વિપત્તિમાંથી રક્ષો!

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાલ્ગુણ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

શ્રી અણ્ણિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ણ, તેનો પુત્ર ચણ્ણપ્રસાદ તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમાર દેવીથી અવતરેલો પુત્ર લૂણિય અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ : તેનો પુત્ર, શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુબળી રાજ્યના સરજો જયતસિંહ. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો; સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુજય, ઉત્તરવળ વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌલક્રય કુળના નલમાં પ્રકાશતા, સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદ, ના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક્ક છે તેમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રી શત્રુજય, અણ્ણિલપુર વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણ્ણિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, કલિવતી, ધવલકક્ક, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને છણ્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રી શત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રથસ્તિ સહિત કરમીરના અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને બે જિન અગ્રા, અવલોકના, શામળ, અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થે પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાયેલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉત્તરવળ મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી કાન્હડકની રાણીથી થયેલી પુત્રી શ્રી સોમકાના પુણ્યની વૃદ્ધિ ગાટે શ્રી નાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્ર સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રણુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું લગ્ન નવું મંદિર આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) ગગનમાં રાક્ષસ શિખરવાળા અને પાતાળમાં જતા મૂળવાળા મહેલોથી, સરવરોથી, પ્રવેતાગ્ધરોના પ્રવેત મઠોથી, અને લીલી લીલા કરવાની વાટિકાઓથી ભૂમિ અલંકારિત કરનાર, નયમાં ઈન્દ્રના સચિવનો પરાજય કરનાર અને પૂર્ણ અભયનું સ્થાન વસ્તુપાલ ઉદય પામો અને દીર્ઘાયુથી થાઓ.

“હે વસ્તુપાલ ! વારંવાર પ્રાર્થના કર્યા છતાં તું આચરો વરક્કોષ કરતો નથી અને તેમને અદ્ય આપતો નથી અને વારી સ્તુતિને તું કંઈ લેખતો નથી. તું ટુંકાણમાં શ્રીના મહાવાળો નથી, એમ ત્રિભુવનમાં ગમન કરતા નારદ પાસેથી સાંભળી હું પ્રસન્ન થયો છું, એમ બલિએ સંદેશ મોકલ્યો છે.

શત્રુઓને સંહારનાર વીરધવલના નામથી સુરપતિએ ભૂમિપર અવતરણ કર્યું છે અને તેથી વસ્તુપાલના વેશમાં કદપદ્મ અને તેજપાલના વેશમાં દેવના ગુરૂ બૃહસ્પતિ તેની સમીપમાં છે.

“ચૌહુક્ય નૃપના હે સચિવ ! તારા સમાન શૂરો, ઉદાર, અને મધુર વાણીવાળો અન્ય પુરૂષ કોઈ સ્થળે છે કે નહીં, એ બ્રમ થવાથી તેનો નિર્ણય કરવા તારો યશ ઘેરઘેર અને શહેરશહેરમાં સર્વ દિશામાં તપાસ માટે ગયો છે.

“અફસોસ, ત્રણ યુગ કંઈ પણ વીતી ગયા અને સજ્જનોની ઉત્પત્તિ અટકી છે. ઋષિ-જનોને હુખ આપતો અને જેમાં માણસો સત્કૃત્યો આચરતા નથી અને શકો ખેલે છે તે કલિ-કાળ પ્રસર્યો છે. આ સંજ્ઞાઓમાં, હે વસ્તુપાલ ! શિવે સાંભળ્યું છે કે તારૂં ચિત્ત વિશ્વની વિપત્તિ દૂર કરવામાં જ ફક્ત દોરાયું છે. તને ગમે તે તું કર.

“ભૂમિમાં ધનનો સંચય મૂકી, યમના ધામમાં કોણ નથી ગયું ? પણ હે વસ્તુપાલ ! તું સર્વ દિશામાં સર્વત્ર ફરતા ભૂખ્યા માણસોને તે (ધનનિધિ) આપવામાં આનન્દ લે છે.

“હે વરાહપતિ ! તારાં હંતમાં તું વસુધા ધારણ કર ! આ સૂર્ય તું તેને પ્રકાશિત કર ! આ વાદળ ! તમે તેના પર જળ સિંચો અને હે વસ્તુપાલ ! તું તારાં ઉદાર દાનથી તેનું. રક્ષણ કર ! કારણ કે વિધાવાએ એ ફરજે તારે શિર મૂકી છે.

“હે વસ્તુપાલ ! શિવની પ્રતિમાઓ સ્પષ્ટ રીતે તારામાં રહી છે; કારણ કે તું જગતનો આત્મા છે. પવન માફક તારો યશ સદા પ્રસરે છે. તારૂં સુખ કમળ જેવું (નલ જેવું) છે. હે મંત્રીવર ! તારી મૈત્રી ભૂમિ જેમ સ્થિર છે. તારો યશ જળ સમાન મધુર છે. તારૂં ધૈર્ય સૂર્ય જેમ તિમિર હણનાર છે અને ચંદ્ર સમાન અમૃત પ્રભાવવાળો તારો કર અને અગ્નિ જેવો તારો દેહ ઉજ્જવળ કોણે નથી કલો ?

“વૈદિક જ્ઞાન કોઈ સ્થળે સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરતું નથી, કોઈ શ્રુતિનો શબ્દ પણ કાનમાં લેતું નથી, નૃપો કુપણ છે અને ગૃહમાં અતિશય વ્યય હોય છે, છતાં વસ્તુપાલ છે ત્યાં સુધી મને કંઈ જ ચિંતા નથી.

“તું હુષ્ટોનો શબ્દ પણ સાંભળતો નથી, કોઈ પ્રદર્શિત કરતો નથી, અયોગ્ય ચીજમાં તારી તૃષ્ણા કોરતો નથી. આથી હે વસ્તુપાલ ! તું ભૂમિપર વસતો હોવા છતાં કલિને તારા અરણ્ય નીચે કચરે છે.

“બહુધા (સાધારણ નિયમ પ્રમાણે) સંતતિ તેના પિતાને અનુસરે છે. હે વસ્તુપાલ ! તારા સર્વજ્ઞ દેહમાંથી તારી કીર્તિ જન્મેલી છતાં ભાન્તિવાળી કેમ હોઈ શકે ?

“દાનના અમૃતથી ભૂમિપર સિંચન કરતા વિખ્યાત વસ્તુપાલ સચિવથી બલિ અને કંદપ-તરૂનો ગર્વ ધણે આંધો થઈ ગયો છે.

“ગજ સમાન નૃપના દરબારીઓમાં વસ્તુપાલ ભદ્રના સ્વભાવવાળો છે કારણ કે તેનામાં થી અતિમદ ઝરતા છતાં ઉન્માદ નહીં બનેલા ભદ્ર માફક સદા દાનનો પ્રવાહ વહે છે, છતાં કદિ પણ પ્રમત્ત ભાવ પ્રકટ કરતો નથી.

“ઘણા દેવોથી સાગરમાંથી ફક્ત એક જ હાથી પ્રાપ્ત થયો હતો, પણ હે વસ્તુપાલ ! એક સુત્ર જ નથી (તારામાંથી) સાગરમાંથી (સાગરતટના દેશમાંથી) ઘણા હાથી પ્રાપ્ત થયા છે. વસ્તુપાલ ! તે તારા સ્વામિને પ્રથમ ધનપ્રવાહથી અને પછી અશ્વોથી પ્રસન્ન કર્યો છે. હવે તું જે સંકૃત્યોને સિંધુ છે તેણે તેને અસંખ્ય ગજોથી પ્રસન્ન કર્યો છે.

“વસ્તુપાલ ! તે ખરે સાગરની ગંભીરતા માપી છે. કારણ કે તે તેમાંથી અસંખ્ય હાથી લઈ તારા સ્વામિના દ્વાર આગમ મૂક્યા છે.

“આ શ્લોકો શુન્દેશ્વરના પુરોહિત ઠાકુર સોમેશ્વર (ચેલા) છે.

“વાલિગના પુત્ર સહજિગના પુત્ર આટકના સુત વાજડના પુત્ર સ્તંભપુરનિવાસી કાયસ્થ જયતસિંહ ધ્રુવ” વગેરે વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખા-નં. ૪^૧

વિ. સ. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ શુક્રવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ છે. અને પથર આખો છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીનેમિનાથદેવાય ॥ ॥ તીર્થેશ્વાઃ પ્રણતેન્દ્રસંહતિશિરઃ કોટીરકોટિ-
સ્ફુટત્તેજોજાલજલપ્રવાહહહ-

રીપ્રક્ષાલિતાગ્રિદ્વયઃ ॥ તે વઃ કેવલમૂર્તયઃ કવલિતારિષ્ટાં વિશિષ્ટામમી તામધ્યા-
દશશૈલમૌલિમળયોવિશ્રાણયંતુ શ્રિયં ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીં ફાગુણ શુદિં
પાલસ્યાત્મજે

મહં શ્રીલં તીર્થધેલાકુલમુદ્રાવ્યાપારં વ્યાપૃતં પ્રકાશનૈકમાર્તં પાલેન ચ શ્રી
શત્રુંજં કોટિશો ધર્મસ્થાનાનિં જયમહાતીર્થાવતારં ધિરુદનિ-

જપિતામં સૂપિતૃં દ્વિતયતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસંમેતાવતારમહં મહાતીર્થે આ-
સ્મનસ્તથા સ્વભાર્યાયાઃ પ્રાં મહં શ્રીસોમુલ્લકાયાઃ પું લંકરણશ્રીવિજયસેં છિ-
તશ્રીમદાદિજિનારાજશ્રીરૂપમદેવપ્રમુલ્લચતુર્વિંશતિતીર્થકરાલંકૃતોયમભિનવઃ સમં-
દપઃ શ્રીઅઘાપદમહાતીર્થા-

વતારપ્રધાનં પ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ ॥ છ ॥ ॥ સ્વસ્તિ શ્રી વલ્લે નમોસ્તુ નિતરાં,
કર્ણાય દાને યથોરસ્પેષેપિ દૃશાં

યશઃ કિયદિદં વંધાસ્તેદેતાઃ પ્રજાઃ ॥ દૃષ્ટે સંપ્રતિ વસ્તુપાલસચિવત્યાગે કરિ-
વ્યંતિ તાઃ કીર્તિ કાંચન યા પુનઃ

સ્ફુટમિયં વિશ્વેપિ નો માસ્યતિ ॥ ૧ ॥ કોટીરૈઃ કટકાંગુલીયતિલકૈઃ કેયૂરહારા-
દિભિઃ કૌશોયૈશ્ચ વિભૂષ્યમાણવપુષો

યત્પાણિવિશ્રાણિતૈઃ શિદ્ધાંસોગૃહમગતાઃ પ્રણયિનીરપ્રત્યભિજ્ઞામૃતસ્તૈસ્તૈઃ સ્વં શપથૈઃ
કથં કથમિવ પ્રત્યાયયાંચ-

કિરે ॥ ૨ ॥ ન્યાસં વ્યાતનુતાં વિરોચનસુતસ્ત્યાગં કવિત્વશ્રિયં ભાસવ્યાસપુરઃ
સરાઃ પૃથુરુપાયાશ્ચ વીરવતં ॥ પ્રજ્ઞાં નાકપતાકિનીગુરુરપિ શ્રીવસ્તુપાલ

ધ્રુવં જાનીમો ન વિવેકનેક્રમકૃતોસ્તેકંતુ કૌતસ્કુતં ॥ ૩ ॥ વાસ્તવં વસ્તુપાલસ્ય
વેત્તિ કશ્ચરિતાદ્યુતં ॥ યસ્ય દાનમ-

વિશ્રાંતમર્થિત્વપિ રિપુત્વપિ ॥ ૪ ॥ સ્તોત્રવ્યઃ સ્વલુવસ્તુપાલસચિવઃ કેનીમ
વાગ્દૈવદૈવ્યસ્ય

ત્યાગવિધિર્વિધૂયવિવિધામ્ દારિદ્ર્યમુદ્રાં હઠાત્ ॥ વિશ્વસ્મિન્નસિલેપ્યસૂત્રયદસા-
વર્થાંતિ વાતેતિ ચ દ્વૌ શબ્દાવમિધેયવ-

स्तुविरहव्याह्न्यमानस्थिती ॥ ५ ॥ आधेनाप्यपवर्जनेन जनितार्थित्वप्रमाथान्पुनः
स्तोकं दत्तमिति क्रमांतरगतानाह्वययन्त्रार्थिनः ॥ पूर्वस्माद्गणसंख्ययापि गुणितं
यस्तेष्वनावर्तिषु द्रव्यं

दातुमुदस्तहस्तकमलस्तस्थौ चिरं दुस्थितः ॥ ६ ॥ विश्वस्मिन् कलि पंकम-
किलतले प्रस्थानवीथीं विना सीदनेप पदे

पदे न पुरतो गतेति संचितयन् ॥ धर्मस्यानशतच्छलेन विदधे धर्मस्य वर्षीयसः
संचारायशिलाकलापपदवीं श्रीवस्तुपालस्फुटं ॥ ७ ॥ अंभोजेषु मरालमंडलरुचौ
डिंडीरपिंडत्वपः कासार-

पु पयोधरोधसि लुठश्रिण्णिकमुक्तश्रियः ॥ ज्योत्स्नाभाः कुमुदाकरेषु सदनोद्यानेषु
पुष्पोल्लवणाः स्फूर्ति कामिव वस्तु-

पालकृतिनः कुर्वति नो फीर्त्तयः ॥ ८ ॥ देव स्वर्नाथ कष्टं ननु क इव भवान्
नंदनोद्यानपालः खेदस्तात्कोद्य केनाप्यहह

ह्रवहतः काननात्कल्पवृक्षः ॥ हुं मा वादीस्तदेतत्किमपि करुणया मानवानां
मयैव मीत्यादिष्टोयमुर्व्यास्तिलकयतितलं वस्तुपालछलेन ॥ ९ ॥ श्रीमन्नीधर-
वस्तुपालयशसा-

मुचावचैर्वीचिभिः सर्वसिद्धापि लंभिते धवलतां कलोलिनीमंडले ॥ गंगैवेयमिति
प्रतीतिविकलास्तार्थ्येति कामं भुवि भ्राम्यं-

तस्तनुसादमंदितमुदो मंदाकिनीयात्रिकाः ॥ १० ॥ वत्सं निर्वासनाज्ञानयनप-
थगतं यस्य दारिद्र्यदस्योर्दृष्टिः पीयूषवृष्टिः प्रणयिषु परितः पेतुषी सप्रसादं ॥
प्रेमालापस्तु कोपि

स्फुरदसमपरब्रह्मसंवादवेदीनेदीयान्वस्तुपालः स खलु यदि तदा कोन भाग्यैकभूतिः
॥ ११ ॥ साक्षात् ब्रह्म परं धरागतनिव

श्रेयोविवर्तः सतां तेजःपाल इति प्रसिद्धमहिमा तस्यानुजन्माजयी ॥ यो घटे
नदशां कदापि कलिनावयामविचामयीं यं चोपास्य परिस्पृशति कृतिनः सद्यः परां
निर्वृतिं ॥ १२ ॥ आकृष्टे कमलाकुलस्य कुदशारमस्य संस्तंभनं वश्यत्वं जगदा-
शयस्य यशसामार्घातनिर्वासनं ॥ मोहः शत्रुपराक्रमस्य

भूतिरप्यन्यायदस्योरिति सैरं पद्भिविधकर्मनिर्मितिमया मंत्रोस्य मंत्रीशितुः ॥ १३ ॥

[ए] ते मलवारिनरेद्रसुरिणां स्तंभतीर्थे न का भुवः सुधीः ॥ १ ॥ हरि
मंडपनं नेयं ॥ २ ॥

श्रीवस्तुपालप्रभोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ मंगलं महाश्रीः ॥ ॥ छ ॥ ॥

ભાષાન્તર

“શ્રી નેમિનાથ દેવને નમન. જેનાં ચરણનું નમન કરતા દેવોના શિરપરના અનેક મુગટ-માંથી નીકળતા પ્રકાશના પ્રવાહથી પ્રક્ષાલન થાય છે, અને જે અઢાર (૧૮) પર્વતોના શિખર પર રત્ન સમાન છે, અને જેઓની પ્રતિમા અતુલ છે, તે તીર્થસ્થાનના દેવતા તમને ઉત્તમ અને પાપ સંહારનાર શ્રી અર્પો.

“સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ છુધવારે

“શ્રી અણ્ણહિલ્લપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ણપ, તેનો પુત્ર ચણ્ણ પ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલ-દેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાલ્ય શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરજો જયતસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભ-તીર્થમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુઞ્ચ, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌહુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાત્નધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર મહામાલ્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે જુજરાતનાં નગરોમાં સુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રીશત્રુઞ્ચ, અણ્ણહાયલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણ્ણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં-કાટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને છર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

“તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુઞ્ચના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થ-કર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથદેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રીમહાવીર-દેવ, પ્રસન્નિ સહિત કરમીરના અવતાર શ્રીસરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને જે જિન—અરખા, અવલોકના, શામળ, અને પ્રદુમ્નનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ-દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાજો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૃતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાવાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણીથી ચચેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીનાં પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્ર જચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદધારણ કરતા, ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્ર-સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂલણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભગ્ય મંદિર,—આ સર્વ બાંધું.

(શ્લોક) નમસ્કાર હોજો શ્રીભલિ અને કર્ણને—જેનાં હાનો અદૃષ્ટ હોવા છતાં કેટલાં યશવાળાં છે અને તેથી જ પ્રભૂ પૂજવા યોગ્ય છે. જ્યારે વસ્તુપાલ સચિવનાં હાન લોકો પોતાની દૃષ્ટિથી એટલાં મહાન જુએ છે કે વિશ્વમાં પણ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી.

“વસ્તુપાલના હાથથી અપાયેલા હાર, સુદ્રા, તિલક, કડાં, માલા અને રેશમના જબ્બાની ભેટથી વિભૂષિત થઈ અનેક વિદ્વાનો એટલા તો ભદલાઈ ગયા કે તેઓએ કેમે કરી અને શપથથી પોતાની પત્નીઓને પોતાની અભિજ્ઞા માટે સમજાવી શક્યા.

“વિદેશનનો પુત્ર તેનું દાન ભલે આપે; ભાસ, વ્યાસ વગેરે તેમની કવિત્વ શ્રી, પૃથુ, રથુ આદિ વીરવ્રત અને દેવોની સેનાનો ગુરૂ તેની બુદ્ધિ ઉછીની આપે, પણ વસ્તુપાલ ! અમને સમજાતું નથી કે તે વારો મહા વિનાનો વિવેક ક્યાંથી પ્રાપ્ત ક્યાં છે,

“જેનાં દાન (ભેટ અને દણ) જે અર્થિઓને અને રિપુઓને સરખાં આણ છે તે વસ્તુપાલનાં અદ્ભુત કૃત્યો ખરા સ્વરૂપમાં કોણ જાણે છે ?

“જેના દાનની વિધિથી દારિદ્ર્યની સુદ્રાને સત્વર નાશ થયો છે અને અખિલ વિશ્વમાં દાતા અને અર્થિનું એવા શબ્દોને સૂત્રથી બાંધી દીધા છે અને નિરૂપયોગી બનાવી દીધા છે તે માહામાત્ય વસ્તુપાલના મહિમાની કયા નામથી સ્તુતિ કરીએ ?

“પહેલાં દીધેલા દાનથી તુષ્ઠ થઈ પુનઃ આગમન કરવા નહીં ઇચ્છાવાળા યાચકોને પોતે થોડું આપ્યું છે એમ માની, તેમને કર પ્રસારી પહેલાં કરતાં ઘણું જ અધિક આપવા બોલાવતો ઉભો રહ્યો.

“જગતને ઠસિના પંક જેવા દોષોથી બગડેલું માની અને અસ્થિર ગુણો પહેપહે સંચરવા માટે પંથ ન હોવાથી સ્થપિત થયે, એમ માની તે માહામાત્યે જુના ધર્મને ગમન માટે પથર જડેલા માર્ગ જેવાં દાનનાં સ્થાનો બંધાવ્યાં.

“વસ્તુપાલનો યશ ક્યાં નવીન રૂપ નથી ધારતો ? તેઓને કમળપરના ભ્રમર જેવું સૌંદર્ય છે, સરોવરમાં શીજીના ઠંગી ઉત્તમવળતા છે. સાગરવટના વિમલ મૌકિલકની રચતા છે. કુમુદ-ગણમાં જ્યોત્સ્ના સમાન દેખાય છે અને ગૃહના ઉદ્યાનમાં પુષ્પ જેમ પ્રવેત પ્રસરે છે.

“અકુસોસ ! સ્વર્ગના પતિ ! મહાત્મ આપદ ! તું કોણ છે ? (તે કહે) સ્વર્ગના ઉદ્યાનનો રક્ષક. તે પૂછે છે:-“તારો ખેડ શો છે?” “લગવાનના ઉદ્યાનમાંથી કેઈકે કષ્ટવટરૂ લઈ ગયું છે?” તે ઉત્તર કરે છે:-“ના એમ ન કહે. મેં માનવોની કરૂણાથી તેને ભૂમિપર વસ્તુપાલના નામથી મોઠવ્યું છે.

“મહામાત્ય વસ્તુપાલના યશના ઉચ્ચાનીચા તરંગોથી સર્વ સરિતા મંડળ પ્રવેત બની જવાથી, પવિત્ર ગંગાના યાત્રા કરનારા દરેક નદીને ખરેખર પ્રવેત જળવાળી ગંગા ભૂલથી માની વફળ થયેલા મનથી અને શ્રમિત અને મંડ થયેલાં ગાત્રોવાળા યાત્રાળુઓ અહીં ત્યાં ભ્રમણ કરે છે.

“જેનું મુખ દર્શનમાત્રથી દારિદ્ર્યને નિર્ગમન આજ્ઞા સમાન છે અને જેના પ્રસાદવાળા દૃષ્ટિપાત પ્રભુધિઓને, મિત્રોને અમૃતવૃદ્ધિ સરખા છે જેના પ્રેમાલાપ સરળ અને અતુલ પરબ્રહ્મ સંવાદ તરફ સદા વળે છે તે વસ્તુપાલ સમીપમાં હોય ત્યારે કોણ સહ્યાગી નથી ?

“તેનો વિજયી અનુજ કદિ પણ નયનોમાં અપવિત્ર કોપ દેખાડતો નથી. અને તેના આશ્રયથી સજ્જનો આપદમાંથી સત્વર મુક્ત થાય છે. તે તેજપાલના નામથી જાણીતો છે અને આ પૃથ્વીપર ગુણસમૃદ્ધના સૌંદર્ય જેવો દેખાય છે.

“તે શ્રીને આઠર્થણ છે, વિપત્તિને વિઘ્નરૂપ છે, જગતના આશયોને વશ કરનાર છે. અને દિશાના પ્રાન્તે યશ મોઠલનાર છે. તે શત્રુઓનાં પરાક્રમોને મૂર્ચ્છિત કરે છે અને અન્યાય રુપી ચોરને મૃત્યુ સમાન છે. આ સચિવમાં આ છ ગુણો સ્વનિર્મિત છે.

“મલધારિ નરેન્દ્રસૂરિના.....આ છે.

ગિરનારના લેખા. નં. ૫^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦, બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના બીજા પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. જે પથર ઉપર એ કોતર્યો છે તે રંગમાં લીલાશ પડતો છે. અને હવાની અસરને લીધે હવે તે જર્જરી ભૂત થતો જાય છે. તેથી કેટલીક પંક્તિઓ ભૂંસાઈ ગઈ છે. અને ઘણી જગ્યાએ લિપિ છાંયો અને અસ્પષ્ટ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ યેદુજ્જયંતં .... જયામૂપજાકલ્યાણા ॥ સ્વસ્તિ
શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮

વર્ષે ફાગણસુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદળહિલપુરવા-

સ્તવ્યપ્રાગ્યાદાન્વયપ્રસૂતઠં શ્રીચંડપાત્મજ ઠં શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠં શ્રીસોમતનુજઠં
શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠં શ્રીકુમાર-

દેવીકુક્ષિસંમૂતસ્ય ઠં શ્રીભુગિમગમંદશ્રીમાલદેવયોરનુજસ્યમહં શ્રીતેજઃપાલામજન્મનો
મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજેમહં શ્રીભુ-

લિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાય-

માનેમહં શ્રીજયતસિંહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંમતીર્યે મુદ્રાભ્યાપારાન્ બ્યાપૃષ્ઠવતિ
સતિ સં ૭૭ વર્ષે શત્રુંજયોજ્જયંત્રમ-

મૃતિમહાતીર્યયાત્રોતસવપ્રસાદાવિર્મૂતશ્રીમદ્દેવાધિદેવપ્રસાદાસાંદિતસંઘાધિપત્યેન ચૌ-
ભુવ્યકુલનમસ્તલપ્રકાશનૈવમાર્તંડમહારાજા-

ધિરાજશ્રીલંબણપ્રસાદદેવમુતમહારાજશ્રીવીરઘ-

ઘલદેવપ્રીતિપન્નરાજ્યસર્વેશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન
તથા અનુજેન સં. ૭૬ વર્ષપૂર્વે ગુર્જ-

રમંડલે ઘલક્ષ્મકપ્રમુલ્લનગરેષુ મુદ્રાભ્યાપારાન્ બ્યાપૃષ્ઠતામહં શ્રીતેજઃપાલેન ચ
શ્રીશત્રુંજયાર્વુદાચલપ્રમૃતિમહાતીર્યેષુ શ્રીમ-
દળહિલપુરમૃગપુરસ્તં-

भनकपुरस्तंभतीर्थदर्मवतीधवलकप्रमुखनगरेषु तथा अन्यसमस्तस्थानेष्वपि कोटि-
शोभिनवधर्मस्थानानि प्रभृतजी-

र्णोद्धारश्च कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेनेह स्वयंनिर्मापितश्रीशत्रुंजय-
महातीर्थवतारश्रीमदादितीर्थकरश्रीऋषभदे-

वस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्री-

महावीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वती मूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुगं-
लअम्बावलोकनाशान्वप्रद्युम्नशिख-

रेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपितामहमहंश्रीसोमनि-
जपितृ ठं श्रीआशाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरण-

त्रयश्रीनेमिनाथदेवआत्मी-

यपूर्वजाप्रजातुजपुत्रादिमूर्तिसमन्वितसुखोद्घाटनकर्त्तृभश्रीअष्टापदमहातीर्थप्रभृ-
तिअनेककीर्त्तनपरंपराजिते श्रीनेमिना-

थदेवाधिदेवविभूषितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थे आत्मनस्तथा स्वधर्मचारिण्याः प्राग्वा-
टजातीय ठं श्रीकान्हडपुन्याः ठं राणुकुक्षिसं-

भूतायामहं श्रीललितादेव्याः पुण्याभि-

वृद्धये श्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसुरिसंताने शिष्यश्रीशांतिमूरिशिष्यश्रीआणं-
दसुरिश्रीअमरसुरिपदे भट्टारकश्रीहरि-

भद्रसुरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसुरिप्रतिष्ठितश्रीअजितनाथदेवादिर्विंशतितीर्थ-
करालंकृतोयममिनवः समंडपः श्रीसंमेतमहा-

तीर्थवतारप्रासादः कारितः ॥ छ ॥

सश्रीनिनाधिपतिधर्मधराधुरीणः स्थापयस्व कथमिवास्तु न वस्तुपालः ॥ श्रीशां-
रदासकृतकीर्त्तिनयादिवेण्याः पुण्यः

परिस्फुरति जंगमसंगमो यः ॥ १ ॥ विद्युताविक्रमविद्या विदग्धताविचविवतरण-
विवेकैः ॥ यः सप्तभिर्विकारैः कलितोपि

बभार न विकारं ॥ २ ॥ यस्य भूः किमसावस्तु वस्तुपालमुतः सदा ॥ नावर्णा-
सावथाप्येतौ धर्मकर्मकृतौ कृतौ ॥ ३ ॥ कस्यापि

कवितांनविन-स्य हृदयामुखं ॥ वास्तव्यं वस्तुपालस्य पश्यामस्तद्वयं च यं ॥ ४ ॥
दुर्गः स्वर्गगिरिः सकल्पतरुभिर्भेनै न

चक्षुः पथे तस्यौ कामगवी जगाम जलपेरंतः स विवामणिः ॥ कालेऽस्मिन्नव-
लोम्य यस्य करुणं तिष्ठेति कोन्यः स्वतः पुण्यः

सोस्तु न वस्तुपालमुकृती दानैकवीरः कथं ॥ ५ ॥ सोयं मंत्री गुरुरतितराशुद्धरन्
धर्मभारं श्लाघामूर्तिं नयति न कथं

वस्तुपालः सहेलं ॥ तेजःपालः स्व—लघवलः सर्वकर्मीणवुद्धिर्द्वैतीकः कलयति-
तरां यस्य धौरेयकत्वं ॥ ६ ॥ एतस्मिन्वस्तु-

धासुघाजलघरे श्रीवस्तुपाले जगज्जीवातौ सित[योचयैर्नवनवै]र्नक्तं दिवं वर्ष-
ति आस्वातन्यजनायनोद्भिन्नतशशीज्योस्सनाच्छवलाद्रुणोद्भूतैरथ ... ..

.... .. ॥ ७ ॥

लक्ष्मीर्मथाचलेंद्रभ्रमणपरिचयादेवपारिप्लवेयं भ्रूमृगस्यैवभंगाच्चकितमृगदृशां प्रेमन-
स्थेतरस्या ॥ आयुर्निश्वासवायुप्रणयपरतयैवेवमस्थैर्यदुस्थं स्थास्तुर्धर्मोयमेकः
परमिति हृदये

वस्तुपालेन मेने ॥ ८ ॥ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् ॥ स्थितं
जगन्नयी [पा]तुं यदा यो वरकंधरे

॥ ९ ॥ ललितादेवीनाम्ना सधर्मिणी वस्तुपालस्य ॥ अस्यामनिरस्तनयस्तनयोयं
जयतसिंहाख्यः ॥ १० ॥ दृष्ट्वा वपुश्च वृ च परस्परविरोधिनी ॥ विवादा जैत्रसिं-
हस्तारुण्यवाद्रिकः ॥ ११ ॥ कृ-

तिरियं मलपारिश्रीसरचंद्रसूरीणां ॥ स्तंभतीर्थेन कायस्थवंशे वाजडनंदनः ॥
प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंहध्रुवः सुधीः

॥ १ ॥ बाढहस्य तनूजेन सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा
प्रयत्नतः ॥ २ ॥ श्रीनेमिस्त्रिजगद्भर्तुरम्बायाश्च

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ छ ॥ शुभमस्तु ॥

સારાંશ :—
“ સર્વજ્ઞને નમન. જેઓ.... ઉત્તમજન્યન્તના પર્વતપર ... પ્રેમના કથાણુ માટે.”

“ સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

“ શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો હકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હાણુગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો ન્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ તેનો પુત્ર શ્રી શ્રીલલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જ્યેષ્ઠસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાભ્યાપાર કરતો હતો. સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુજય, ઉત્તમજન્યન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંધના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્યસમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદા પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે શુજરાતનાં નગરોમાં સુખ્ય ધવલકક્ક છે તેમાં મુદ્રાભ્યાપાર કરતા તેના અનુજ, તેજપાલે શ્રીશત્રુજય, અણ્ણદા-અલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્, અણહિલપુર, જુગુપુર, સ્તમ્ભનકપુર, સ્તમ્ભતીર્થ, હર્લવતી, ધવલકક્ક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીજ્ઞાસુ કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થે કર શ્રીજયલદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથદેવ, સાયપુરના અવતાર શ્રીમહાવીરદેવ, પ્રથસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને જે જિન—અગ્નિ, અવલોકના, શાસ્ત્ર અને પ્રલુચ્છનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથદેવથી અલંકારિત દેવો—અન્ધપર આરોહણ કરેલા, પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, ન્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધારનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ષન કરતાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ઉત્તમજન્યન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણુથી થએલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની દૃઢિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુશ્રી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થેકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થોવતારનું લગ્ન્ય નતું મંદિર, આ સર્વ બાંધ્યું.

(સ્લોકો) શ્રીજિન અધિપતિના ધર્મોનો અથપુરુષ આ વસ્તુપાલ સ્લાધાનું સ્થાન કેમ ન ધાય ? શારદા, સુકૃત્ય, યથા, નય અને અન્યગુણના સમૂહના જંગમ સંગમ માફક પ્રકાશે છે.

“ વિભૂતિ, વિક્રમ, વિદ્યા, વિદગ્ધવા, વિત્ત, વિવતરણ, વિવેક આ સાત વિકાશે (વિથી અરૂપતા ગુણ) સંપન્ન તે છે છતાં વિકારની અસર રહિત છે.

“ પૃથ્વી, નાવ, અને સાગરનાં ધર્મકૃત્યો કરવા માટે સરજેલો વસ્તુપાલનો આ પુત્ર અમર રહો.

“ વસ્તુપાલમાં કવિત્વ અને અન્ય આનંદો અને સુખ અમે ભોજ્યે છીએ.

“ આરોહણ માટે ઠકિન એવા સ્વર્ગના પર્વતપર કદપવૃક્ષ ઉર્ધ્વ, સ્વર્ગીય કામધેનુ દૃષ્ટિ બહાર નાસી ગઈ, અને ચિન્તામણિ સાગરમાં છૂપાઈ ગયો. તો પછી વસ્તુપાલના દાન સાથે

કોણ સ્વર્ધા કરે અને પોતાને એકલાને જ ધર્મી કહાવે ? જો કોઈ જ નહીં તો પછી વસ્તુપાલ અસ્પર્ધિત દાનવીર કેમ ન કહેવાવો જોઈએ ?

“ મહાભાત્ય વસ્તુપાલ ધર્મકૃત્યોનો ભાર વહે છે, છતાં જ્યારે.....સમો સ્વેત અને સર્વ વસ્તુ સમજનાર બુદ્ધિમાન તેજપાલ કારભારમાં ભાગી બન્યા છે ત્યારે તે (વસ્તુપાલ) (નયમાં) સ્તુતિસ્થાન કેમ ન બને ?

“ જ્યારે સુધા જળ ધારનાર અને મનુષ્યોને સહાય દેનાર વસ્તુપાલ વાદળ મુક્ત ધન્ડુના પ્રકાશ જેવા ઉત્તમ શુભનાં ફલ જેવાં રૂપાનાં દાનની વૃદ્ધિ શતદિવસ કરે છે ત્યારે પ્રજા તેના રક્ષણથી રહે (જીવે) છે.

“ વસ્તુપાલ પૂર્ણ ખાત્રીથી માને છે કે લક્ષ્મી મંથન કરતા પર્વતની ભ્રમણાના પરિચયથી ચંચલ છે. મૃગ જેવી ચપલ ચક્ષુવાળી નારીઓનો પ્રેમ અસ્થિર છે, કારણ કે તે શૂર્ણગ્ના ભંગ-પર આધારવાળો છે અને શ્વાસવાયુનું બનેલું જીવન અનિશ્ચિત છે, અને તેથી ફક્ત ધર્મ જ સ્થિર છે.

“ ત્રિભુવનને સ્કંધપર રક્ષતા તંજપાલ અને વિષ્ણુનું રૂપ સારી રીતે કોણ વર્ણવી શકે ?

“ વસ્તુપાલની પત્ની લલિતાદેવી હતી, તેને નયમાં ખાત્રી વિનાનો જયવસિંહ હતો.

“ જૈત્રસિંહે તેનું યૌવન સ્થિર તેના હેઠું અને દુષ્ટવાસના વચ્ચે મૂક્યું.

“ મલધારિ સરચન્દ્રસૂરિની આ કૃતિ છે.

“ જૈત્રસિંહ ધ્રુવ લખનાર અને કુમારસિંહ કાતરનાર ” વગેરે વગેરે.

જિરનારના લેખો નં. ૬૧

વિ. સં. ૧૩૮૮ શકાબ્દ સુદ ૧૦ પુષ્યવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના હક્કિય દ્વાર ઉપર આ લેખ છે. લિપિ સ્પષ્ટ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ સંમેતાદ્રિશિરઃ કિરીટમણયઃ સેરસ્મરાહંકૃતિધ્વંસોછાસિ-
તકીર્તયઃ શિવપુરપ્રાકારવાર-

ધિયઃ ॥ અનત્યશ્રિતસંવિદાદિવિલસદ્ભૌષરત્નાકરાઃ કલ્યાણાવલિહેતવઃ પ્રતિ-
કલં તે સંતુ વસ્તીર્યયાઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ

શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે ફાગુણશુદ્ધ ૧૦ સુધે શ્રીમદ્ગણદિલપુરવાસ્તવ્યામા-
ન્વાટકુલાર્ણવ

શ્રીચંદ્રપાલજ ઠ. શ્રીચંદ્રપ્રસાદાંગજ ઠ. શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠ.
શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંમૂતસ્ય ઠ.

શ્રીભુવિગમહંશ્રીમાલદેવયોરતુજસ્ય મહંશ્રીતેજઃપાલામજન્મનો મહામાત્યશ્રીવસ્તુ-
પાલસ્પાત્મજે મહંશ્રીભલિતાદેવીકુક્ષિ-

સરોવરરાજહંસાયમાને મહંશ્રીજયતસિદ્ધે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થ મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપ્તવતિ સત્તિ સં. ૭૭ વર્ષે, શ્રીશત્રુંજયોજ્યંતમમૃતિગદાતીર્થયાત્રોત્સવમમાઘા-
વિર્મૂતશ્રીમદેવા-

ધિદેવમસાદાસાદિતસંપાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનમસ્તલમકાશનૈકમાર્તંડમહારાજા-
ધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવસુતમહારાજ-

શ્રીવીરધવલદેવપ્રીતિપ્રતિપન્નરાજ્યસર્વેશ્વર્યેન્ગ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામા-
ત્ય શ્રીવસ્તુપાલેન તથા અનુજેન ગુર્જરમંડલે ધવલક્રકમમુશ્વનગરેષુ મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપ્તવત્તા મહં. શ્રીતેજઃપાલેન

ચ શ્રીશત્રુંજયાર્ધુદાચલપ્રમૃતિમહાતીર્થેષુ શ્રીમદ્ગણદિલપુરમૃગપુરસ્તંભનકપુરસ્તંભતી-
ર્થદર્ભવતીધવલક્રકમમુશ્વનગરેષુ તથા

અન્યસમસ્તસ્થાનેષ્વપિ કોટિશોમિનવધર્મસ્થાનાનિ પ્રમૂતજીર્ણોદ્ધારાશ્ચ કારિતાઃ ॥

તથા શ્રીશારદાપ્રતિપન્નપુત્રસચિવેશ્વરશ્રીવસ્તુપાલેન સ્વધર્મચારિણ્યાઃ પ્રામ્વાટજાતીય ઠ.

શ્રીકાન્હલપુત્ર્યાઃ ઠ. રાણકુક્ષિસંમૂતાયામહં શ્રીભલિતાદેવ્યાસ્તથા આત્મનઃ પુણ્યા-
મિવૃદ્ધયે હહ સ્વર્થનિર્માપિતશ્રીશત્રું-

जयमहातीर्थावतारश्रीमदादितीर्थंकरश्रीऋषभदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेव-
सत्यपुरा-

वतारश्रीमहावीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टय-
जिनयुगलअम्भावलोऽकना-

शाम्भप्रद्युम्नाशिखरेषु श्रीनिमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढनिजपि-
तामहमहं श्रीसोमस्वपितृ ठं श्रीआ-

शाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरणत्रयश्रीनिमिनाथदेवआत्मीयपूर्वजाप्रजानुजपुत्रादिमूर्तिस-
मन्वितसुखोद्घाटनकस्तंभश्रीअष्टापदमहातीर्थप्रभृतिअनेककीर्तनपरंपराविराजिते
श्रीनिमिनाथदेवाधिदेवविभू-

पितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थेश्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशां-
तिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्रीअमरसुरिपदे

भट्टारकश्रीहरिभद्रसुरिपटलंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसुरिप्रतिष्ठितश्रीमदजितनाथदेवम-
मुखविंशतितीर्थंकरालंकृतोयमभिनवः समंढपः श्रीसंमैतावारमहातीर्थप्रासादः का-
रितः ॥ छ ॥

शुष्णाति प्रसभं वसु द्विजपते गौरीगुरुं लंघयन् नो घचे परलोकतो भयमहोहंसा-
पल्लवे कृती ॥ उच्चैरास्तिक-

चक्रवालमुकुटश्रीवस्तुपाल स्फुटं भेजे नास्तिकतामयं तव यशः पूरः कुतस्त्या
मिति ॥ १ ॥ कोपादोपपैः परैश्वलचमूरंगजुरंगक्षतक्षोणीक्षोदवशादशोपि जलधिः
श्रीस्तंभतीर्थे पुरे ॥ स्वर्दाम-

स्तदिनीघटाघटनयाश्रीवस्तुपाल स्फुरजेजस्तिग्मगमस्तिवसतनुभिस्तैरेव संपूरितः
॥ २ ॥ दिग्यात्रोत्सववीरवीरधवलक्षो-

णीववाच्यासितं प्राज्यं राज्यरथस्य भारमभितः स्कंधेष्वदल्लीलया ॥ माति आतरि
दक्षिणे समगुणे श्रीवस्तुपालः फयं

न श्लाघ्यः स्वयमश्वराजतनुजः कामं सवामास्थितिः ॥ ३ ॥ लावण्यांग इति
द्युतिव्यतिकरैः सत्याभिधानोभवद्भ्राता

यस्य निशानिशांतविकसच्छंद्रप्रकाशाननः ॥ शंके शंकरकोपसंभ्रममरादासीदंगः
स्मरः साक्षादंगमयोगमित्यपहृतः

स्ववर्गगनाभिर्लुधु ॥ ४ ॥ रक्तः सद्गतिभावभानिचरणे श्रीमल्लदेवो पुरोयद्भ्राता-
परमेष्ठिवाहनतया प्राप्तः प्रतिष्ठां

परां ॥ खेलजिर्मलमानसे न समयं कापि अयन् पंकिलं विश्वे राजति राजहंस
इव यः संशुद्धपक्षद्वयः ॥ ६ ॥ सोयं

तस्य सुधारहस्य कवितानिष्ठः कनिष्ठः छती वंशुर्वधुरवुद्धिवोधमधुरः श्रीवस्तुपा-
लामिधः ॥ ज्ञानामोरुहकोटरे भ्रमरतां ॥ १ ॥
सांगसान्यं यशः सोमेऽशौरितुलं च यस्य महिमक्षीरोदधौ स्वंदधौ ॥ ६ ॥
इंदुविंदुरपां सुरेश्वरसरिङ्गिडीरपिडः पतिर्मासां विद्रुमकंदलः किलबिभुः श्रीवस्तु-
लक्ष्मा नमः ॥ कैलासत्रिदशे-

मशंभुहिमवत्पायास्तु मुक्ताफलस्तोमः कोमलवालुकास्य च यशः क्षीरोदधौ
कौमुदी ॥ ७ ॥ हस्ताग्रन्यस्तसारस्वतर-

सरसनप्राप्तमाहात्म्यलक्ष्मीस्तेजःपालस्ततोसौ जयति वसुभरैः पूरयन् दक्षिणाशां ॥
यद्वुद्धिः कल्पि-

[— भं] द्विषगहनपरक्षोणिभृद्वृद्धिसंपन्नोपासुद्राधिस्य स्फुरति लसदिनस्फारसं-
चारहेतुः ॥ ८ ॥ पुण्यश्रीर्भुवि

महदेवतनयोभूत्पुण्यसिंहो यशोवर्यः स्फूर्जति जैत्रसिंह इति तु श्रीवस्तुपाल-
त्मजः ॥ तेजःपालमुतस्त्वसौ विजयते

लावण्यसिंहः स्वयं यैर्विश्वे भवदेकपादपि कलौ धर्मश्चतुष्पादयं ॥ ९ ॥ एते
श्रीनारैर्द्रगच्छे मट्टारकश्रीउद-

[यप्रभ] पुरीणां ॥ स्तंभतीर्थेन कायस्यवंशे वाजडनंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलि-
खत् जैत्रसिंहध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥

वाहडस्य तनुजेन सूत्रवारेण धीमता ॥ पपा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णां प्रयत्नतः
॥ २ ॥ धीनेमेखिजगद्भर्तुरम्बायाश्च

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वपस्यास्ति प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ३ ॥ श्रीवस्तुपाल-
प्रभोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ शुभं भवतु ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન. સમેત પર્વતના મુગટ સરખા શિખરના રત્નો સમાન, સ્થિત કરવા કામદેવેના મહા ઉવારી અધિકૃતા પામેલા યશવાળા, જેની ઉજ્જવળ પ્રભા શિવપુરના દુર્ગ સમાન છે અને શાશ્વત સંબંધી જ્ઞાન આદિ રત્નોની ખાણ જેવા તીર્થકરો વખતે સદા અતિ આશીષ આપો.

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કાશુલુ શુદ્ધિ ૧૦ પુષ્યવાર.

શ્રી અલ્પહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ કુળના હકુર ચણ્ડપ, તેના પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેના પુત્ર સોમ, તેના પુત્ર આશારાજ અને તેના પુત્ર કુમારદેવીથી અવતરેલો લુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહાભાત્ય થીવસ્તુપાલ; તેના પુત્ર લલિતાદેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતસિંહ જન્મે સંવત. ૭૯ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુજય, ઉત્તમચન્દ વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા, સંઘના નાયકપદથી, ચોલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ શ્રીવીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહાભાત્ય વસ્તુપાલે તથા ૭૬ પૂર્વે શુન્દરવતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુજય, અણ્ણદાયલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં શ્રીમદ્ અલ્પહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભલનકપુર, સ્તંભલતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકક, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મ-સ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થકર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર, શ્રીમહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કરમીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને બે જિન—અગ્નિ, અવલોકના, શામ્ભ અને પ્રહુસનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને નિજ પિતા શ્રીઆશારાજની બે મૂર્તિઓ, અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથ, તેના પૂર્વજ, જ્યેષ્ઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો મુખ્યોદ્ઘાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૃતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાએલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ—દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉત્તમચન્દ મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણી થએલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુષ્પની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરીના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રીહરિ-ભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીશ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર આ સર્વ બાંધું.

(શ્લોક) ઉચ્ચ ધર્મ મંડળના મુગટ । ચો વસ્તુપાલ ! તારો યશ પ્રાણજીને દ્રવ્ય ત્યાગ કરાવે છે, ચંદ્રને તેના પ્રકાશને ત્યાગ કરાવે છે અને હિમાલય (પાર્વતીના પિતા) કરતાં અધિકૃતાવાળો તે સ્વર્ગને પણ ભય ધારતો નથી અને હંસોને તિરસ્કાર કરવામાં આનન્દ લે છે એ કોષ ક્યાંથી લાવે છે ?

“ શ્રીસ્તંભતીર્થ સમીપમાં સાગર, કોષ પ્રદર્શિત કરતા શત્રુઓના સેનાના અશ્વોથી ભૂમિમાંથી ઉડેલી રજ્યથી સૂઝાઈ ગયો હતો. પણ તે પુત્ર વસ્તુપાલના પ્રતાપનાં ચણ્ડ કિરણોથી વપેલાં તેમનાં શરીરના શ્વેદના પાણીની વહેલી નદીઓથી ભરાયો.

ગિરનારના લેખો નં. ૨૩

વિ. સં. ૧૩૦૫ વૈશાખ સુદિ ૩ શનિવાર

વસ્તુપાલનાં મંદિરોમાંનું એક વચ્ચું મંદિર શ્રી પાર્શ્વનાથનું છે, જેમાં શ્રી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની એકક ઉપર આ લેખ દેાતરેલો છે.

અક્ષરાન્તર

૬૦ સંવત્ ૧૩૦૧ વર્ષે વૈ-

શાલ્યુદિ ૩ શનૌ શ્રીપત્તનવાસ્ત-

વ્યશ્રીમાલજ્ઞાતીય ઠ. વાહદ-

સુતમહંપદ્મસિંહ પુત્ર ઠ.

પથિમિદેવી અંગજ-----

—નજમહં શ્રીસામતસિંહ

તથા મહામાત્યશ્રી-

સલ્લખણસિંહાભ્યાં શ્રીપાર્શ્વનાથ-

વિંવં પિત્રોઃ શ્રેયસેઽન્ન કા-

રિતં તત્તો બૃહદ્રચ્છે શ્રીપ્રણુન્નસારિ

પદોદ્ધરણ શ્રીમાનદેવ

સૂરિશિષ્ય શ્રીજયાનં [દ] — પ્રતિષ્ઠિતં [શુભં ભવતુ]

સાધાન્તર

ૐ ! સંવત્ ૧૩૦૫ વૈશાખ શુ. ૩ શનિવારે, શ્રી પાર્શ્વનાથની આ પ્રતિમા ઠાકુર વાહદ પટ્ટનનિવાસી અને શ્રીમાલ જ્ઞાતિના મહામંત્રી શ્રી સલ્લખણસિંહે પોતાના માતાપિતાના શ્રેય માટે ઉભી કરાવી છે. બૃહદ્ ગચ્છના પ્રણુન્નસૂરિના પુત્ર પદ્મસિંહના પથિમિદેવીથી પુત્ર, અને ... નો અનુજ, સામંત સિંહના પવિત્ર આસનનો અલંકાર પૂજ્ય માનં દેવસૂરિના શિષ્ય જયાનંદ ...

વીસલદેવનો અમદાવાદનો લેખ

[વિક્રમ-] સંવત ૧૩૦૮

આ લેખ અમદાવાદમાં ભદ્રમાં અહમદ શાહ ૧ લા(ઈ. સ. ૧૪૧૧-૧૪૪૩)ની મસ્જીદમાં એક થાંભલા ઉપર છે. તે હું પહેલી વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. કોતરેલો થાંભલો વ્યાસાસનની જમણી બાજુએ અને બાળી વાળી ઓસરીની સામે છે. એકંદરે અક્ષરો સુરક્ષિત છે, એકે થોડાને તુક-શાન થયું છે. પહેલી પંક્તિ, જેમાં તારીખનો થોડો ભાગ છે, તેના શરૂવાત તથા અંતના ભાગ સિવાય આખો લેખ સંપૂર્ણ છે. મહિનાનું નામ નાશ પામ્યું છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પણ તેને ગુજરાતીની અસર થઈ હોવાથી તે સમયની સાધારણ મિશ્ર ભાષા થઈ છે. અક્ષરોનો આકાર વીસલદેવના લેખો તથા તે સમયના બીજા ચૌલુક્ય રાજાઓના લેખોમાં હોય છે તેવો છે.

લેખ વીસલદેવન રાજ્યનો છે, તેના ઉપર સાલ વિક્રમ સંવત ૧૩૦૮ (ઈ. સ. ૧૨૫૧ લગભગ), ૧૧ મો દિવસ ને, રવિવાર (અને માસનું નામ બાંગી ગયું છે) છે. સોલલદેવીના સેવક પેઠે માર્હિસકમાં ઉત્તરેશ્વરના મંદિરમાં એક બાળીનું ઘન કર્યાનું તેમાં લખ્યું છે.

આસ ઉપયોગી સવાલ માર્હિસક જ્યાં આ હિંદુ મંદિર હતું અને તેના ઉપયોગ મહમદ શાહે મસ્જીદ બાંધવામાં કર્યો હતો, તે સ્થળ ઓળખાવવાનો છે. તેને અમદાવાદથી દૂર કેાઈ સ્થળ તરીકે ઓળખાવવાનું છે. આવાં નામવાળાં ત્રણ સ્થળો છે. તેમાં માણસા અને મેસાણુ તે અમદાવાદની ઉત્તરે છે, અને મહિસા તે ખેડા કલેક્ટોરેટના ઠાસરા વાલુકામાં છે. પરંતુ આ ત્રણમાંથી કેાઈ પણ સ્થળમાં એવાં ખંડેરા નથી કે જેના ઉપરથી મહમદશાહે પોતાની મસ્જીદ માટે તેના ઉપયોગ કર્યો હોય એવું બાણી શકાય. મુસલમાન રાજાઓના સાધારણ રિવાજ એવો હતો કે, તેઓ હિંદુ મંદિરોને મસ્જીદ માટે લાયક બનાવવા સાડ તેને ચલુગારતા તથા જરૂર નેતોજ ફેરફાર કરતા. જો આર્હિ પણ એવું થયું હોય તો માર્હિસક એ અમદાવાદ પાસેનું ગામ હોવું જોઈએ, અને તેનું નામ નિશાન નાશ પામ્યું હોવું જોઈએ.

અસંતર

- ૧ — [સં] વત્ ૧૩૦૮ વર્ષે—
- ૨ [દિ] ૧૧ રવૌ અઘેહ માહિસકે
- ૩ મહારાજાધિરાંજશ્રીમત્વૌસ[લ]દિ
- ૪ વવિર્જયરાજ્યે તનિયુક્તમહાપ્રધા[ન]
- ૫ રાણકશ્રી [વ] દેમ । તથા મૂલરાજ । વા-
- ૬ ર્દે^૧ સોઢલદેવિ^૨[મ]સા[હ]ળી પેથડે-
- ૭ ન શ્રી^૩ઉત્તરેશ્વરદેવમંડપે જાલી
- ૮ કા [રા] પિતા । ઉપદ્રષ્ટા સ૦ મ[છ] ।
- ૯ સુત્ર સૂમણ ॥
- ૧૦ વા

ભાષાન્તર

સંવત ૧૩૦૮ માં, ... ના ૧૧ મે દિને, રવિવારે આજે, આહિં માહિસકમાં, મહારાજાધિરાજ શ્રીવીસલદેવના વિજય રાજ્યમાં, જ્યારે તેણે નિમેલા મહાપ્રધાનો રાણક શ્રી-[વ]દેમ અને મૂલરાજ (હતા)—ત્યારે સોઢલદેવીના મસાહળી પેઠડે ભગવાન શ્રીઉત્તરેશ્વરના મણ્ડપમાં એક જાળી મૂકાવી છે. ઉપદ્રષ્ટા રા(ઉત્ત)મ(લ્)આ (હતો), (અને) શિલ્પી સૂમન હતો,

હોમોઈના શિલાલેખ. શ્રીવૈદ્યનાથ-પ્રશસ્તિ^૧

સંવત ૧૩૧૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ બુધવાર

હોમોઈ (દર્ભાવતી) ગામની હીરા ભાગોળની બાબુની દિવાલના અંદરના ભાગમાં આવેલો આ શિલાલેખ ૫૬ પંક્તિની, દેવનાગરી લિપિમાં લખાયેલી, પંથમંથ પ્રશસ્તિ છે, જેના ઘણા ભાગ ખંડિત છતાં છેવટેનો ભાગ સ્પષ્ટ છે.

ધોળકાના રાણકોના પુરોહિત, કોત્તિકૌમુદીના કૃતાં સૌમિશ્વરદેવે એ પ્રશસ્તિ રચી છે. વિ. સં. ૧૩૧૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ બુધવારે (૧૪ મી મે ઈ. સ. ૧૨૫૩ માં), એટલે કે વીરધવલ અને વરતુપાલના મૃત્યુ પછી આ પ્રશસ્તિ રચાઈ છે. વીરધવલની ગાદીએ એનો બીજો પુત્ર વીસલદેવ બેઠો હતો જેણે સં. ૧૩૦૦—૧૩૦૨ માં આખા શુજરાતમાં આંખું વર્તાવી હતી.

આ પ્રશસ્તિ રચવાંતું નહોતું કારણે વીસલદેવની આત્માથી હોમોઈ (દર્ભાવતી)માં વૈદ્યનાથ શિલાલયનો. છણેદ્વાર અથવા બાંધકામની નોંધ કરવાનું હતું.

અંતરાન્તર

૨ .... પાદ .... પુ તપાણિ [ના]—મદ્યમિસ્તનુ-
મિસ્તનોત્વમિ[મતં] શ્રીવૈદ્ય[નાયઃ સ્વયમ્ ॥ ૨] .... વિધેત્વિ[દધતુ]-
કિલકે ....

૩ પ્રસિદ્ધા ॥ ૬ .... શુ .... તદપત્યઃ
પરંપરાસૌ । શક્યાનિ શાક્યનિપુણૈરપિ—રિ— [મ] પિસુહદઃ મુક-
તાનિ યસ્યાઃ ॥ [૪] .... [૫]
[આવ—]

૪ ક્ષિતા જિતારા [તિગુણૈર્વાણ]રિ [પોરિલ] ગૂર્જરેશ્વર [રાજ્ય] શ્રીયસ્ય જ્ઞે-
સ્વયંવરા ॥ ૬ યસ્મિન્ શરીરવતિ વીરરસ [પ્રવ] હિ [મ] હિ [દ્ર] ષ્ઠમાધિઃ
તિષ્ઠતિ યુદ્ધચુદ્ધવા અંતઃપુરાણિ—રાણિક—
—[૭] ... ..

૫ .... ગુણરત્નરાંજિ .... ગમીરતો જગતિ ॥ ૮ ધવલસ્યં મુતેતોપિ ચેન-
કૃષ્ણાનુકારિણા । શ્રીગૂર્જરધરારાજ્યમેતન્નિષ્કંડકીકૃતં ॥ ૬ રાવણમિવ રણ[સિ]-
હં સંહ [ત્ય] ર [ન] િ [મણે] .... [૧] ....

૧ એ. ઇ. ગો. ૧ પા. ૨૦ છ. ૫૫૬૨. શ્લો. ૨ હંદઃ શાહલવિદીકૃતે શ્લો. ૪ હંદઃ વસંત-
તિલકા શ્લો. ૬ હંદઃ અનુકુલ શ્લો. ૭ હંદઃ વસંતતિલકા શ્લો. ૮ હંદઃ ઝોયો (૧)
મેખ ૧૨

१३

राजस्य ॥ २२ — — परि ०००—०००—

पवित्रमतेऽर्जनस्य — धर्मार्थजननं ००—०—०—०—०००—००—०—
०—०००—०००— प्रयत्नः ॥ २३ नर्मदातटनिविष्टविष्टया नंदिनं ०००—०—
०— [१] —०—०००—०—०—०—०००—०—०— ॥ २४ सु[त-]

१४

[स्तस्यादासी] दशरथकुसुमप्रतिष्ठाति [प्र] तिष्मापालानां
कवलितबलो वीरधवलः यद्यः पूरे यस्य [प्रसरति रतिक्लांतमनसा-] [मसाध्वीनां
भामाभिसरणक] लापां कुशलता ॥ २५ ते .... किमपि ... ..
... ..

२३

... .. ॥ [४ धारापतिर्दक्षिण ०—
—०— युगप[त्तं] मेतै । धीरस्तयोरेव समानतंत्रं निका ०—०० पञ्चकार ॥
[४६] .... ..
... ..

२५

... ..
... .. ॥ ५१ ... वीरेश्वरेण श्रीबीसली ... ..
... ..
... ..

२९

... .. श्रीबीसलः क्षमापतिर्धाराधीश्वरदक्षिणेश्वरा ... ..
... ..
... ..

३०

... .. [१] —०—
—०—०—०—सिन्धुतीरे वीरव्रतं चरति बीसलदेव एव ॥ ५६ ... ..

३९

... .. प्रजानां च तत् । सा येन
स्यतिरघ्यगामि-तः पूर्वं ययातिर्यया —०—०—०—०—०—०—
[॥ ७६] —

४०

—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—
—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—०—
॥ ७७ आधिपत्यमधि (म) त्य जगत्याः पार्थिवेन्दुरथ बीसलदेवः । स ०

१० — — — धन्वन्तरेर्यदि । तथाप्येष विशेषज्ञैरुत्तुलः परिकीर्त्यते
॥ ९८ नूनं दास्यति दानदुर्द्धर — — — कनका-
चलं तदधुना किं धाम मो वयं । एवं पञ्चवयंति यावद — — —
— — — — —

५१ — — — — — ॥९९
येन [कल्प]लतादानं निदानं विप्रसंपदां । दीयते धर्म्मलब्धेन प्रत्यब्दमधि-
काधिकं ॥ १०० दानानि .... प्रदत्तानां । अलमस्मि नास्य यस्मा-
द्गुणयितुमेकं गुणग्रामं ॥ १०१ अन्येषां ि — — — — —
— — — — —

५२ — — — य — । अश्रातकतुदक्षिणममुदितमकप्रशुक्तः पुनर्व्वेदानां ध्वनिरध्वनि
श्रवणयोरस्यैव देशेऽवि—[॥१०२] [कनक]वितरणमसिद्धिमस्य क्षितिरम-
णस्य निशम्य लज्जमानः । बलिरपि मलिनं विभर्त्ति वषट्त्रं किमपि न ज — — —
— — — [॥ १०३]

१३ — — — मे तावतीः समाः । तद्वाग्रा येन पात्राणां तुप्तं दारिद्र्यशासनं
॥ १०४ वराकानुर्व्वराकातान्कस्तुस्यां — — — ते । सुषामवंतमंशुं वा हिमांशुं
या भुवे समं ॥ १०५ असुस्यः काकुस्यः कृतकुलहतिः कौरवपतिर्व्यपादे —
नो — — — कलश्रीवपुः — ।

५४ — — — श्वेतः शमिपु पुरुषः सोपि नहुपस्ततः श्लाघ्यं लोके तमहमवल्लोके
नृपवरं ॥ १०६ वरोचने र[चितवत्य]मरेशमैत्रीमेकत्र नागनगरं च गते द्विती-
ये दीनाननं सुवनमूर्द्ध्वमधश्च पश्यदाश्वासितं पुनरुदारकरेण येन ॥ १०७
धर्म्मस्थानं विधिना विधा — — — तिलकोयः

५५ धर्म्मस्थानैः स्वकृतैः सुकृती सोयं चिरं जयतु ॥ १०८ इतश्च मान्वाटवंशे — — —
गता मा श्रीचंडसिंहस्य सुतो वसुव । यः क्षोणिपालेन निजप्रीत्या वैधेशितुर्दुर्ग-
पदे० विचक्रे ॥ १०९ किं वर्णनीयमधुना साचिवस्य तस्य सत्कोर्त्ति [५]

५६ रपरिपूरितमूतलस्य । यत्कारितोद्दमरनिर्विवरमकारभाकारपद्धतिरगाहत नाकि-
लोकं ॥ ११० [आ]सीत्सादेवनामा सकलगुणनिधिः स्रुतभृततोऽभुन्मूलस्था-

श्लो. ९८ छं६ : अनुष्टुप श्लो. ९९ शार्ङ्गविक्रीडित श्लो. १०० अनुष्टुप श्लो. १०१ आपा
श्लो. १०२ शार्ङ्गविक्रीडित श्लो. १०३ प्रुपिताश्रया श्लो. १०४ अने १०५ छं६ : अनुष्टुप श्लो. १०६ छं६ :
द्विपञ्चश्लो. श्लो. १०७ शार्ङ्गविक्रीडित श्लो. १०८ आपा श्लो. १०९ छन्दोमन्त्र श्लो. ११० वसंततिश्लो.
श्लो. १३

कार[सु] जनं ि — — — — — [७८]

....

४१ ....

मिद्र इव विश्वमन — ॥ ७९ ॥

श्रीमल्लराजकुलजेपु मृगांकमौलिभक्तेषु भूपतिषु तेषु दिवं गतेषु । यस्ये ऽसंप्रति
समं ऽतिपन्नविचक्षिते ऽवेश्मभिर— [८०] —

४२ — दु— मंघकरिषुः सुरमीकरोति ॥ ८१ ॥ रत्नाकर
रत्नसंपदमिमामुचैः कचि— [त्वं] नीचैर्भव कांचनाचल[यथा] किं नापि
नालोक्यसे । — स्थं जगतेऽ[पि] निर्दलयितुं— [८२] —

४३ — ति विजृम्भितानि । करोति वरैरधिकाधिकैर्यः पूर्वाणि पुष्पाण्यधराणि ॥ ८३ ॥
आत्मा यत्करवालः पी[त्वा] मातंगकुम्भीलालं । अनुतापीव प्रतयति रिपुन्मृ-
तीनां— [८४] ....

४७ .... लोक - स्तत्र - दाह्यायव यः शाकरं कारयति — —
॥ ९०] ....

४८ — — — — श्रीमल्लस्थानमंदिरं । — — पुरुषा—न पुराणं पुनरुद्धृतं
॥ ९१] हरादिशिखराकारं प्रसादं कारय — — — —
[९२] ....

४९ — — — — [१] कस्य वसुधावंधुरुद्धधार कुलद्वयं ॥ ९५ ॥
यः प्राकारं स्मराकारः कारयामासिवाजवं । ....
— ९६ धातुकु[त्ररूप] सिद्धिः — — — संधिः स्वरो वितन्य ....
[१] — — — महामाध्यगुणः [९७]

१० — — — धन्वन्तरेर्यदि । तथाप्येष विशेषज्ञैरुतुलः परिकीर्त्यते
॥ १८ नूनं दास्यति दानदुर्द्धर — — — — — कनका-
चलं तदधुना किं धाम मो वयं । एवं पल्लवयन्ति यावद — — — — —
— — — — —

५१ — — — धि ॥ १९
येन [कल्प] लतादानं निदानं विप्रसंपदा । दीयते धर्म्मलब्धेन प्रत्यब्धमधि-
काधिकं ॥ १०० दानानि .... प्रदत्तानां । अलमस्मि नास्य यस्मा-
द्गणयितुमेकं गुणग्रामं ॥ १०१ अन्येषां ि — — — — —
— — — — —

५२ — — — य — । अश्रांतकृतुवाक्षिणममुदितप्रसन्नमुक्तः पुनर्वेदानां ध्वनिरध्वनि
श्रवणयोरस्यैव देशेऽपि — [॥ १०२] [कनक] वितरणमासिद्धिमस्य क्षितिरम-
णस्य निशम्य लज्जमानः । बलिरपि मलिनं विभर्त्ति वक्त्रं किमपि न ज — — —
— [॥ १०३]

१३ — — — मे तावतीः समाः । तद्वात्रा येन पात्राणां लुप्तं दारिद्र्यशासनं
॥ १०४ धराकांनुर्वराकांतात्कंस्तुल्यां — — — — — । सुधामवंतमंशुं या हिमांशुं
या ध्रुवे समं ॥ १०५ असुस्थः काकुस्थः कृतकुलहतिः कौरवपतिर्विधादे —
नो — — — कलश्रीवपुः —

५४ — — — येतः श्वेतः शमिषु पुरुषः सोपि नहुषस्ततः श्लाघ्यं लोके तमहमवलोक्य
नृपवरं ॥ १०६ वरोचने र[चितवत्य] मरेशमैत्रीमेकत्र नागनगरं च गते द्विती-
ये बीनाननं सुवनमूर्द्धमधश्च पश्यदाश्वासितं पुनरुदारकरेण येन ॥ १०७
धर्म्मस्थानं विधिना विधा — — — तिलकोयः

१५ धर्म्मस्थानैः स्वकृतैः सुकृती सोऽयं चिरं जयतु ॥ १०८ इतश्च माग्वटवंशे — — —
गना मा श्रीवंशसिंहस्य सुतो वसुव । यः क्षोणिपालेन निजप्रीत्या वैधेशितुर्दुर्ग-
पदे० धिचक्रे ॥ १०९ किं वर्णनीयमधुना साचिवस्य तस्य सत्कोर्त्ति [पू]

५६ रपतिपूतिभूतलस्य । यत्कारितोद्भूतरनिर्विवरप्रकारप्राकारपद्धतिरगाहत नाकि-
लोकं ॥ ११० [आ] सीत्तादेवनामा सकलगुणनिधिः सूत्रभृत्ततोऽभुनमूलस्या-

श्लो. ८ ७६ : अनुष्ठुभ श्लो. ८८ शार्ङ्गविहीडित श्लो. १०० अनुष्ठुभ श्लो. १०१ आपा
श्लो. १०२ शार्ङ्गविहीडित श्लो. १०३ पुष्पितात्रा श्लो. १०४ अने १०५ ७६ : अनुष्ठुभ श्लो. १०६ ७६ :
शिखरश्री श्लो. १०७ शार्ङ्गविहीडित श्लो. १०८ आपा श्लो. १०९ धर्म्मस्थानं श्लो. ११० पसंततिषडा.
वेध १३

नाख्यमानोर्भवनविरचनाख्यातिभृद्वा]मदेवः । तस्योत्पन्नस्तनूजो मदनसमभिधो
वि[श्वक] —

५७ र्म्म]मसूनः श्रीमद्वैद्येश्वरप्रपविततसदनद्वार-
शाखाधिकर्त्ता ॥ १११ आहादनस्य तन[यो भुतो] वैद्येशितुः स्थिरः स्थपतिः ।
देवादित्यसमारूपः ख्यातोः धुरि सूत्रधारणां ॥ ११२ श्रीवैद्यनाथ भगवन्
भुवनैकनाथ त्वार्मथये किमपि देव तव प्रसादात् । नि[त्थं प-]

५८ राधिरहितः साहितश्च पुत्रैः कल्यायुतं जयतु वीसलदेव एषः ॥ ११३ प्रशस्ति-
मेता[म]— — संभूतभूपालपुरोहितेन्द्रः । चकार सोमेश्वरदेवनामायामार्द्ध-
निष्पन्नमहाप्रबंधः । ११४ श्रियामंदस्य तनयः श्रीनंदिपरगो[त्र]जः ।

५९ प्रहादनोऽलिख[त्तां च] प्रशस्तिं द्विजपुंगवः ॥ ११५ सूत्रसज्जनपुत्रेण पद्मासिंहेन
शिल्पिना ॥ सूत्रधारधुरीणेन [प्रशास्तेरुद] कीर्यत ॥ ११६ संवत् १३११
वर्षे ज्येष्ठ शुदि १५ बुधदिने ॥ छ ॥ ॥ शु[भं] भवतु ॥ छ ॥ ॥

— — —

... શ્રી વૈદનાથ પોતે પોતાના આઠ શરીરો વડે પ્રાણિઓનું પ્રિય કરે ॥ ૨

શ્લોક ૪ ... તેની આ અપત્યપરંપરા જેનાં સુકૃત્યો વાક્યવિશારદોથી પણ (વર્ણવાવાં) અશક્ય છે. ॥ ૪

શ્લોક ૬ શત્રુને જિતનાર રાજાના શુભ્રાથી ઔચાચેલી ગુર્જરેશ્વરની [રાજ્ય]શ્રી જેમ લક્ષ્મી બાણાસુરના મારનાર વિષ્ણુને વરી હતી તેમ, એને સ્વયંવરથી વરી હતી ॥ ૬

શ્લોક ૭ શરીરધારી વીરરસના પ્રવાહ જેવો એ રાજા જ્યારે [મહેન્દ્ર પર્વતની] પીઠ ઉપર સુદની ધર્યાથી ચઢે ત્યારે અંતઃપુરે

શ્લોક ૧૦ ધવલના પુત્રે હોવા છતાં કૃષ્ણનું અનુકરણ કરતાં એ રાજાએ ગુર્જર ધરાનું રાજ્ય નિષ્કંટક કર્યું ॥ ૬-૮ સવલું જેવા રણસિંહને રણંગલમાં હણીને ... ૧૦

શ્લોક ૧૧ જ્યારે પોતાનો ધૈર્યશાળી પુત્ર લવણપ્રસાદ ગુર્જર ભૂમિભાર (ઉપાડવાને સમર્થ) થયો ત્યારે સંસારથી વિરક્ત થઈને એણે, જેમાં પોતાનું અલિપ્ત જ દક્ષિણાને સ્થાને હતું એવો રણયજ્ઞ કર્યો. ૧૧

શ્લોક ૧૨ વિરમય પમાડે એવા પરાક્રમ શુભ્રથી સુક્ત એ રાજા જ્યારે આ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો હતો ત્યારે ... ક્ષીણ થયા ... આ ગુર્જર રાજ્ય રામરાજ્યથી પણ અધિક બન્યું ॥ ૧૨

શ્લોક ૧૩ બાહુના દર્પથી હુધર બનેલા શત્રુના શિરમાં અધિરક્ત (આસક્ત) એવા એ રાજાએ શ્રીવર્ધમાન (વઢવાણ) નજીક ભૂમિને લીધીને હણાયેલા હાથીઓનાં કુસરથળોમાંથી ખરતાં મોતી વડે જેણે વર્ધમાન (વધતા જવા) અશિમાનને ... ૧૩

શ્લોક ૧૪ [જેણે અસિંહરૂપે ગાઠ હણ્યો નહુલ] નાયક; તે નિર્દોષથી, બંધે દે, આજે પણ બૂલતો કંપે છે. ॥ ૧૪

શ્લોક ૧૫ પૃથ્વીમાં દેવ જેવા રાજાઓ તો ખરેખર કેટલા કેટલા નથી? પણ એ સઘળા તુરંદ શાજની વાત સાંભળીને જ અસ્વસ્થ બની જાય છે. એ તુરંદશાજ જ્યારે લડવા આવ્યો ત્યારે જે (લવણપ્રસાદ જ) કેવળ ... ધારણ કરે છે ... ૧૫

શ્લોક ૧૬ (જેણે) મહોત્કટ હાથીઓ ... અને અનેક નરેન્દ્રાનાં કપાયેલાં માથાં-આમાંથી વહેતા લોહીથી જેણે પૃથ્વીનું સ્થિત્ય કર્યું તેવો એ તુરંદનૃપતિ પણ એની પાસે (લવણપ્રસાદની સામે) સૂકાયેલા હોડવાળો અને લયયુક્ત બનીને આવ્યો અને (લવણપ્રસાદે) એને ખડગથી લીધેલ સ્વંલ જેવા બાહુ વડે [સ્વંલ સૂકામે] છાંયો. ૧૬

શ્લોક ૧૮ ... તો એ એમ કેમ થયું? જો એ મર્ત્ય હતો તો એણે મનુષ્યથી અજેય રહેછાધિનાથને શી રીતે જિત્યો? ધારાધીશ્વર, દક્ષિણેશ્વર, અને મરુભૂમિના ધણી એ ત્રણનો સમૂહ જ્યારે (ત્યારે) (રોગોની ચિઠત્સા કરે તેમ, ... વિક્રમ રૂપ ઔષધના ભંડાર એવા એણે (લવણપ્રસાદે) ચિકિત્સા કરી ... જવર ... એક એ ધન્વંતરિ હતો ॥ ૧૮

શ્લોક ૧૯ (યુધિષ્ઠિર અને લવણપ્રસાદ) બન્નેનો શદ્યનું ઉદરણ કરવાનો પ્રભાવ એક સરખો હતો-છતાં પોતાના બન્ધુઓનો ધ્વંસ કરાવનાર યુધિષ્ઠિરના કરતાં કુલનો ઉદ્ધાર કરનાર આ લવણપ્રસાદ મને વધારે યશસ્વી લાગે છે ॥ ૧૯

શ્લોક ૨૦ યાદવપતિનું એ ચારિત્ર્ય આ ઔલુક્યચંદ્રે... ૨૦

શ્લોક ૨૧ વર્ધમાન (વઢવાણ) શહેરની નજીકમાં જેણે સાગરની સ્પર્ધા કરતું અને સુધાસાર (ચન્દ્ર ?) કરતાં આદિયાતું કુમાર (મંદિર) કરાવ્યું ॥ ૨૧

શ્લો. ૨૪ નર્મદાવટ ઉપર ગૃહોનાં નિવેશં જેણે કર્યો છે... ..
... .. ૨૪ [પુત્ર]

શ્લો. ૨૫ [તેના હૃતો] દશરથ કકુથ જેવો, શત્રુપાર્થિવોનાં સૈન્યોનાં સંહારકે
વીરધવલ, જેનું કીર્તિપૂર ફેલાવાં રતિથી કલાન્ત મનવાળી અસાધવી સ્ત્રીઓની અભિસરણુકલાની
કુશલતા ભાંગી પડી ॥ ૨૫

શ્લો. ૪૫ ધારાપતિ અને દક્ષિણ ... .. ખત્રે સાથે આવ્યો આ
ધીર નૃપે તેઓના જ સમાન તંત્રને ૪૫

x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

॥ ૫૧ ... .. વીરશ્વરે શ્રીવીસલ x x x x

પં. ૨૬ x x x x શ્રીવીસલ પૃથ્વીપતિયે ધારાધીશ અને
દક્ષિણેશ્વરને x x x x x

પં. ૩૦ x x x x — — — —
x x x x સિંધુતીરે વીરમત એકલો વીસલદેવ જ પાળે છે ॥ ૫૬

પં. ૩૯ x x x x x x પ્રજાઓનું તે । તેણે
એ જ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી, જે વડે ચયાતિ પૂર્વે x x ॥ ૭૬

પં. ૪૦ x x x x પોતાના પ્રતાપમાં વીસલે શલભતાને
(પતંગિયાપણાને) ॥ ૭૭

આખા જગતનું આધિપત્ય મેળવીને પાર્થિવચન્દ્ર વીસલદેવે x x x ॥ ૭૮

પં. ૪૧ x x x x x x — — — — ॥ ૭૯
શ્રીભૂલરાજના વંશજ અને શંકરના ભક્ત એ ભૂપતિઓ જ્યારે સ્વર્ગે ગયા ત્યારે
— — — — — ‡ ॥ ૮૦

પં. ૪૨ — — — — ‡ અધકરિયુ સુરભિ બનાવે છે ॥ ૮૧
હે રત્નાકર વારી આં રત્નલંપતિને કયાંક જાણે હે સુવર્ણગિરિ તું નીચો યા જેથી કોઈની
નજરે ના ચડે ... .. જગવના; ...નું નિહાળ કરવાને ‡ ‡ ‡ ‡
‡ ‡ ‡ x ॥ ૮૨

પં. ૪૩ — — અત્યંત વિસ્તાર પામેલાં ‡ જે પોતાની અધિક ...વડે ‡
પૂર્વનાં પૂર્વનાં નીચાં નીચાં બનાવે ‡ . ‡ છે ॥ ૮૩

જેનું ખડ્ગ ભૂલમાં માતંગના કુભસ્થળનું લોહી પીને, પશ્ચાત્તાપ કરતું હોય તેમ મતરુપે
શત્રુનૃપતિઓનાં ૮૪

પં. ૪૭ ‡ ‡ ‡ ... શંકરનું.....કરાવે છે. ‡ ‡ ‡
પં. ૪૮ ... .. શ્રીભૂલરાયાન મંદિર ... .. પુરુષોનું...ન પુરુષાણોના
પુનરુદ્ધાર કર્યો ॥ ૮૨

હરપદ્મતા (કૈલાસના) શિખર જેનો આસાદ કરાવ ૮૩
x ‡ ‡ ‡ ... ..

પં. ૪૯ ... .. ૧ ...વસુધાના એ બંધુએ કુલદ્રવ્ય ઉદ્ધાર્યું ॥ ૮૫

જે મહન સરખા આકારના નૃપે નવી દિવાલ બંધાવી x § ‡ § ॥ ૬૬
§ ‡ x ‡ § ॥ ૬૭

પં. ૫૦ ... ધન્વંતરિનો ભ...તોપણ વિશેષ પુરુષ એને અંતુલ કહે છે ॥ ૬૮
અરેખર, દાનદર્ધર ... એ...કનકાયલ આપી દેશે, તેથી આપણે ક્યાં બધું,
એમ ન્યાં ... ॥ ૬૯

પં. ૫૧ જે, બ્રાહ્મણની સંપત્તિનું કારણ એનું કલ્પલતા...દાન ધર્મલોભથી પ્રતિવર્ષ અધિક
અધિક આપે છે. ॥ ૧૦૦ ...
જેથી એનો એક શુભસમૂહ વર્ણવવાની પણ મારામાં શક્તિ નથી. § ‡ §

§ ‡ § ‡ §
પં. ૫૨ - - - અવિરત યજ્ઞ દક્ષિણાથી આનંદિત બ્રાહ્મણને કરેલો વેદોનો ધ્વનિ
એના દેશમાં જ રસ્તામાં શ્રવણોમાં— ॥ ૧૦૨.

એ પૃથ્વી રમણની સુવર્ણ દાનની ખ્યાતિ સાંભળીને શરમાવા બહિનું પણ મ્હો બાંધું બન્યું
છે. — — — ॥ ૧૦૩

પં. ૫૩ - - - આટલાં વર્ષો! તે દાનેશ્વરીએ પાત્રાનું દરિદ્ર શાસન લૂંટી લીધું ॥ ૧૦
અસ્વસ્થ કાકુસ્થ ॥ કુલસંહાર કરનાર કૌરવપતિ, - - - ૧૦૫

પં. ૫૪ - - - શમયુક્ત (સુનિયો) તરફ પુરુષ બન્યો નહુપ, તેથી વખાણવા લાયક,
આ સંસારમાં, હું આ નૃપવરને ભેળે છું ॥ ૧૦૬ એક તરફ વૈરાગ્યને ધન્વંતરી મૈત્રી કરી,
અને ધીમે નાગલોકમાં જઈ રહ્યો. તેથી ઉભે અને નીચે ભુવનને દીનવંદન ભેળે ને આ
રાજાએ ઉદાર હાથે આશાસન આપ્યું ॥ ૧૦૭

વિધિએ ધર્મસ્થાન બનાવીને

પં. ૫૫ - - - તિલક જે રાજા - - - તે રાજા પોતે બનાવેલાં ધર્મસ્થાનોથી કૃત-
કૃત્ય થયેલો લાંબું જીવો ॥ ૧૦૮ અને તેથી પ્રાગ્વાદવંશમાં - - - ગનામનો શ્રીચંડસિંહનો પુત્ર
થયો, જેને વિશ્વાસપાત્ર ગણીને રાજાએ વેદનાથના દુર્ગપદ ઉપર નીચ્યો ॥ ૧૦૯ એ સચિવનું
હવે શું વર્ણન કરવું, જેણે

પં. ૫૬ સત્કીર્તિના પૂરથી ભૂતલને ઘરપૂર કયું છે; એણે બંધાવેલો વિવરરહિત પ્રકાર
(કોટ) સ્વર્ગલોક સુધી જઈ પહોંચ્યો છે ॥ ૧૧૦ સાહેવ નામે સકલચુલનો નિધિ સૂત્રધાર
હતો; તેનો પુત્ર વામદેવ ઉત્પન્ન થયો, જેણે મૂલસ્થાન નામે સૂર્યના મંદિરની રચનાથી ખ્યાતિ
મેળવી; એનો પુત્ર, વિશ્વકર્માના વંશનું કુસુમ, મહન નામે હતો, જે શ્રી વૈદ્યશનો ગઠ, વિરતીર્ણુ
મંદિર અને દ્વાર,

પં. ૫૭ તથા શાખાઓ વગેરેના રચનાર હતો ॥ ૧૧૧ આહ્વાદાનનો પુત્ર દેવાદિત્ય
નામનો થયો જે વૈદ્યશિતાનો કાયમ રથપતિ બન્યો અને સૂત્રધારોના અગ્રણી વરીકે વિખ્યાત
થયો ॥ ૧૧૨ શ્રી વેદનાથ ! ભગવન ! ભુવનોના એક ઘણી ! તારી કૃપાથી હે દેવ ! તારી
પાસે એક પ્રાર્થના કરું છું : આ વીસલદેવ શત્રુઓની આધિપતિ રહિત અને

પં. ૫૮ પુત્ર સહિત અયુવ કલ્પ પર્યંત વિજયી રહેા ॥ ૧૧૩ આ પ્રશસ્તિને - -
- - ઉત્પન્ન થયેલા બપાલોના મુખ્ય પુરોહિત સોમેશ્વરદેવે રચી છે, જેણે અર્ધ યામમાં
મહાપ્રબંધ રચ્યો છે ॥ ૧૧૪ ત્રિયામંદના (૧) પુત્ર, શ્રીનંદપુર ગોત્રમાં થયેલા

— પં. ૫૯ પ્રહ્લાદાન નામના દ્વિપુત્રવે એ પ્રશસ્તિ લખી છે ॥ ૧૧૫ સન્મન નામે સૂત્રધારના
પુત્ર, સૂત્રધારોમાં મુખ્ય, પદ્મસિંહ શિલ્પીએ [એ પ્રશસ્તિ] કોતરી છે ॥ ૧૧૬ સંવત ૧૩૧૧
વર્ષ જ્યેષ્ઠ શુક્ર ૧૫ બુધવારે ॥ છ ॥ — ॥ શુભ ભવતુ ॥ ૭ ॥

वाधेला राजा वीसलदेवना समयनुं दानपत्र^१

वि. सं. १३१७ ज्येष्ठ १६ ४ शुद्ध १२

असुरान्तरं

पतलं पहेलं

- १ ॥१०॥ स्वास्ति श्रीमद्विक्रमकालातीतसप्तदशाधिकत्रयोदशशतिकसंवरसरे लौकिक-
ज्येष्ठमासस्य
- २ कृष्णपक्षचतुर्थ्यां तिथौ गुरावद्येह श्रीमदणहिल्लपाटके समस्तराजावलीविराजित-
परमेश्वरपरम-
- ३ भट्टारक उमापतिवरलब्धप्रसादमौढप्रतापचौलक्यकुलकमलिनीकलिकाविकाशमार्त-
हसिघण-
- ४ सैन्यसमुद्रसंशोषणवडवानलमालवाधीशमानमर्वनमेदपाटकदेशकलुपराज्यवल्लीक-
दोच्छे[व]-
- ५ नकुद्दालकरूपकर्णाटराजजलधितनयास्वयंवरपुरुषोत्तमभुजबलमीम अभिनवसिद्ध-
राज अप-
- ६ रार्जुनेत्यादिसकलविरदावलीसमलंकृतमहाराजाधिराजश्रीमद्वीसलदेवकल्याणविज-
यिराज्ये
- ७ तदनुशासनानुवर्तिनि महामात्यश्रीनागडे श्रीश्रीकरणादिसमस्तमुद्राव्यापारान्
परिपंथयतीत्येवं
- ८ काले प्रवर्तमाने अस्यैव परमप्रभोः श्रीमहाराजस्य प्रसादश्रुतलायां वद्विपथके
भुज्यमानमंडल्यां
- ९ जयश्रीनिर्भरालिंगितशरीरः महामंडलेश्वरराणकधीसामवर्तिहदेवः नगरपौरान्
अन्यानपि स-
- १० त्वं [ान] धिक्कृत्य सर्वेषां विदितं पत्रशासनं अयच्छति यथा ॥ यन्मया महा-
दानोदकप्रसालितवामेतरकरत-
- ११ तेन परमधार्मिकेन भूत्वा तीर्थपुण्योदकैः खात्वा सुकृवांससी परिधाय चराचर-
त्रिभुवनगुरुं भगवन्तं-

१४. अ. वा. १ भा. २१०. ३१. अ. शुद्ध. अस्तावना आशुभ्यानां दानपत्रेऽती शश्वतनी अस्तावना
साधे छेः पतरानु भापा ११. ४१३३. छेः लिपि-नेन देवनागरी पं. १ वांशे ज्येष्ठमासस्य. पं. १ वांशे विष्वा
५. ६ वांशे सामन्तसिंह पं. १० वांशे प्रयच्छति पं. ११ वांशे सुकृवांससी

- १२ भवानीपतिं समन्वय्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीवल्लगतजलवतरलतरं जीवित्वं यौवनमश्नु-
तव्यं यौवनमश्नु-
- १३ यं चावगम्य षोडशं पारात्रिकं च फलभंगीकृत्य पितामहाराणकश्रीलूणपसाजदेव-
श्रेयोर्थं आशापल्यां
- १४ पूर्वसंकल्पितसत्रे अपूर्वं अष्टौ ब्राह्मणान् भोजयितुं तथा तत्रत्यप्रपाभरापनार्थं च
तथा मंडल्यांस्वपि-
- १५ तुः राणकश्रीसंभ्रामसिंहदेवश्रेयसे अपूर्वद्वादशसंख्यकान् ब्राह्मणान् राजाजपान-
व्यञ्जनतांबूला-
- १६ दिसर्वोपस्करसहितभोजनं भोजयितुं तथा कन्यागतापरपक्षे चतुर्दशब्रह्मपुरीयक-
ब्राह्मणानां पंचद-
- १७ शदिनानां श्राद्धे सदक्षिणा निर्वापाः तथा सदैवामावास्यायाममावास्यायां अमी-
पामपि ब्राह्मणानां अनुप-
- १८ पाठ्या सदक्षिणा पंच निर्वापाः तथा पारायणोपविष्टकपिलावर्चब्राह्मणानां निर्वापा
तथा प्रपाभरापनार्थं
- १९ तथा बल्लालनारायणरूपनारायणदेवयोर्नित्यं पंचोपचार पूजनैवेकार्थं तथा विशेष-
पचोपस्करपू-

पतरुं बीजं

- १ जानैवेयर्थं तथा पतितश्रुषितचर्मस्थानागद्धरणार्थं वैशाखीपर्वणि अस्मिन्नेव पक्षेक
संतिष्ठमान
- २ मेह्णाभिधानग्रामे कस्य तथा मंडल्यां भूमिहल ६ तथा हाट १२ तथा रिण-
सीहवसणग्रामेपलमा
- ३ नभूमिहल ६ तथा लुंडावसणेत्यवाटिका १ तथा रूपापुरेत्यवाटिका १ तथा
जाशापल्यां शुक्लमंडपिका-
- ४ यां दिनं प्रति द्व १ नृमैकः करदपल्लडिका १ एतेषां समस्तानामुत्सर्गं कृत्वा
श्रीमूलेश्वरदेवीयमठपतिम-
- ५ हामुनीद्राजकुल श्रीविज्जमित्रस्य निर्वाहरणार्थं शासनं समपितं । मेह्णाग्रामस्या-
घाटा यथा । पूर्वस्यां दि-
- ६ शि चूजरिग्राममुहासडाग्रामरजनीग्रामत्रषाणं सीमायां सीमा । दक्षिणस्यां दिशि
वाडिहाग्रामनालोडाग्राम-

— ॥ ५५ ॥ १२-वांशे मैत्र ५० १८-वांशे सदक्षिणाः निर्वापाः ५५ १ ५५ १ नैवेयार्थः कृतः अथवा ३६१५
द्वितः सुदेणार्थः वैशाखी संतिष्ठ ५० २ ५५ १ ३६१५ ग्रामेमे. ५. ३ ५५ १ शुक्ल ५० ४ ५५ १ दम्भैकः, अष्टमे
एक दाम. ५० ५ ५५ १ पित्राभिरव्यः, समर्पितं ५० ६ ५५ १ प्रपाणः, दक्षिणस्या

ભાષાન્તર—સારરૂપે

૧ પ્રસ્તાવના— વિક્રમ સંવત ૧૩૧૭ જેઠ વદી ૪, ચુરવારે, સમસ્ત રાજવલીવિરાજીત, ઉમા-પતિના વરની પ્રસાદિ પ્રાપ્ત કરનાર, ચોલકચં કુલના કમલદેવને વિક્રસાવનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી સૂર્ય-જેવો, સિંધણના સૈન્યસાગરને જવાણામુખીના અગ્નિ માફક ઘુલક કરનાર, માલવાના નૃપને કચડી નાંખનાર, મેદપાટક દેશના કલુષ રાજ્યની લતા (વેડી) ના મૂળના છેદનથી કુદાલ (કુહાડી) સરખો, કુર્ણટની રાજપુત્રીએ પતિ તરિક પસંદ કર્યો હોવાથી સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મી જે પુરુષોત્તમને વરી હતી તે પુરુષોત્તમ જેવો, બાહુબળને લીધે અભિનવ ભીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપર અર્ચ્યુન વિગેરે અસંખ્ય માનખિતાભથી આભુષિત થએલો મહારાજાધિરાજ શ્રી વીસલદેવ અલ્પહિલ-પાટકમાં મંગળમંથે અને વિજયો રાજ્ય કરતો હતો અને જ્યારે તેનો આજ્ઞાકિત મંત્રીશ્વર શ્રી નાગડ શ્રીકરણાદિ સર્વ મોટા હોદ્દા ધારણ કરતો હતો ત્યારે તેના પરમ સ્વામિના પ્રસાદવાળા વર્ષિપથકમાં આવેલી મણ્ડલીમાં રાજસત્તા ચલાવનાર રાજા સામન્તસિંહે નીચેનું દાન આપ્યું છે.

૨ દાનપાત્ર અને આશય—(૧) દાન આપનારના પિતામહ રાજા લુણપસાજના કલ્યાણાર્થે તથા પૂર્વે રથાપેલા આશાપદ્મીમાં ૮ પ્રાદ્યણોના લોજનાર્યે અને પ્રપા ભરવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૪) (૨) દાન દેનારના પિતા રાજા સંઆમસિંહના શ્રેય માટે, મણ્ડલીમાં ૮ પ્રાદ્ય-ણોને પૂર્ણ થાય એટલું ઉત્તમ અજ પાન વાંચુલ વિગેરે માટે, ભાદ્રપદ કુચુપક્ષમાં પચદશ દિન આદ્યમાં પ્રાદ્યપુરાના ૧૪ પ્રાદ્યણોને દાન અને દક્ષિણની યોજના માટે, અને તે જ પ્રાદ્યણો માટે દર અમાસે દાન અને દક્ષિણ માટે અને તે ઉપરાંત કપિસાવતના આખો વેદ લાણતા પ્રાદ્યણોને દાન માટે, અને પ્રપા ભરવા માટે. (પતરૂં ૧ પં ૧૫—૧૮) (૩) બલ્લભરા-યણ અને રૂપનારાયણના મંદિરમાં નિત્ય પૂજા અને નૈવેદ્ય અર્થે અને ત્રૂટેલાં મંદિરો સંમા-રાવવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૬) (પતરૂં ૨ પંકિત ૧)

૩ દાન : — (અ) મેહુણા ગામમાં ૬ હલવાહુભિ, મણ્ડલીમાં ૧૨ દુકાનો અને રિણ્ડીહવસણ ગામમાં ૬ હલવાહુ ભૂમિ.

(બ) લુણાવસણમાં બગીચો

(ક) રૂપાપુરમાં વાટિકા

(૬) પલ્લહિકા — પ્રતિદિન એક દામના કરવાળી પલ્લહિકા આ સર્વ મણ્ડલમાં શ્રીમૂલેશ્વરદેવના મઠના સ્થાનપતિ યોજીવર રાજકુલ વિદ્યામિત્રને વ્યવસ્થા માટે સમર્પાયું હતું

સીમા : —

(૧) મેહુણાની : —

(અ) પૂર્વે ચુત્રરી, સુહાસડા ને રોણી ગામો

(બ) દક્ષિણે પાંડિકા અને નાલોદા ગામો

(ક) પશ્ચિમે દુધખા ગામ

(૬) ઉત્તરે તાપકાગામ

૪ રાજપુરુષો— દ્વતક મહાસાંધિવિગ્રહિક (રાણાનો), હાકુર શ્રીધર લેખક મહાક્ષપટ-લિક મહુ ગોવિંદ લેખ ૧૫

ગુજરાતના રાજા અર્જુનદેવનું દાનપત્ર^૧

વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦ આષાઠ વદિ ૧૩ ઇ. સ. ૧૨૬૪

નીચે આપેલો સોમનાથ પાટણનો શિલા-લેખ, જે હાલ વેરાવળમાં હરસદમાતાના મંદિરમાં છે તે વિષે પ્રથમ કર્નલ ટોટ નોંધ લીધી હતી.

પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ એક સળંગ ઉપરથી તૈયાર કરેલો કુંદર કોટોર્જીકોગ્રાફ પ્રોફેસર બુલ્હરે મને આપ્યો હતો. તેના વડે કેટલીક મુશ્કેલીઓ દૂર થાય છે. તે પત્થર સુરક્ષિત નથી અને તેમાં જણાવેલા કેટલાક પારિભાષિક શબ્દો વિષે યોક્તસ સમજાવી અપાઈ શકે તેમ નથી.

લેખની તારીખ હીજરી સંવત ૬૬૨, વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦, વલ્હી સંવત ૬૪૫, અને સિહ સં. ૧૫૧ આષાઠ વદિ ૧૩, ની છે. વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના કાર્તિક માસમાં શરૂ થતું હોવાથી વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ના આષાઠનો અત ઇ.સ. ૧૨૬૪ ની લગભગ મધ્યમાં આવે છે. પુરટેનકેલ્ડના ટેબલસ મુજબ, ઇ. સ. ૧૨૬૪ નો મધ્ય સમય ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના નવેમ્બર ની ૪ થી તારીખે શરૂ થતાં હીજરી સંવત ૬૬૨ માં આવે છે. આ પ્રમાણે વિક્રમ અને હીજરીની તારીખો બરાબર મેળમાં આવે છે. વલ્હીના રહેવાસીઓના કહેવા પ્રમાણે, તે શહેર વિક્રમ સંવત ૩૧૫ ઇ. સ. ૩૧૮-૧૬ માં નાથ પામ્યું હતું અને “બલભ સંવત” ની શરૂવાત શક સં. ૨૪૧ અને વિક્રમ સં. ૩૭૬ ઇ. સ. ૩૧૬ — ૨૦ માં અલ ધીરની આપે છે. લેખની તારીખ ત્યાંના વતની ઇતિહાસકારોની પ્રભુલિકાને ટેકો આપે છે; કારણ કે તેના ઉપરથી વિક્રમ સં. ૩૭૫ અને ઇ. સ. ૩૧૬ આવે છે.

અલ ધીરનીના લખાણમાં એક વર્ષનો તફાવત આવે છે તેનું કારણ શકસંવતનું નૂતન વધ એકથી શરૂ થાય છે તેથી વલ્હી સંવતનું નૂતન વર્ષ વિક્રમ સંવતનાં નૂતન વર્ષ કરતાં મોડું આવે છે, એ હોય જોઈએ. સિહ સંવત વિક્રમ સં. ૧૧૬૬ અને ઇ. સ. ૧૧૧૩ માં શરૂ થયો જોઈએ તેને ટોંક શિવ-સિંગ સવત કહે છે, અને તે દીવના બેટ માં રહેતા ગોહિલોએ સ્થાપ્યાનું કહે છે.

રાજા અર્જુનદેવ વિષે આમાં બહુ થોડું આપ્યું છે. પ્રો. બુલ્હરે તેના અગીઆર ચોલુક્ય લેખોની પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે તેમ વ્યાખ્યાપદિસ અથવા વાવેલાવંશનો ખીલો સ્વતંત્ર રાજા વિ. સં. ૧૩૧૮ થી ૧૩૩૧ ઇ. સ. ૧૨૬૧—૬૨ થી ૧૨૭૪—૭૫ માં થયો હતો. સં. ૧૩૨૦ ના સોમનાથ પાટણના દાનપત્ર સિવાય અર્જુનદેવનું વિ. સં. ૧૩૨૮ નું કચ્છનું દાનપત્ર પણ છે. અર્જુનદેવનાં બે દાનપત્રો મળી આવ્યાં હતાં તે જગ્યા ઉપરથી જણાય છે કે તે વીસલ દેવનો ઉત્તરાધિકારી થવા માટે લાયક રાજા હતો, કારણ કે તેનું રાજ્ય કચ્છ અને કાઠિયાવાડ સુધી પણ પોહ્યું હતું. તેના રાજ્યની ઉત્તર વરફની સીમા આણુ પર્વત સુધી હોવી જોઈએ; કારણ

૧ ઇ. એ. રો. ૧૧ પા. ૨૪૧ ઇ. હુશ. ૨ એનાલ્સ ઓફ રાજસ્થાન વો. ૧ પા. ૭૦૫. ૩ એવા કે દોણી, મદાયણ, સીકાતરી, મદાયણપાલી, મેલુક, દાનપત્ર.

કે તેના પછી સારંગદેવનું એક દાનપત્ર ત્યાંથી જાહેર થયું છે. નીચેના લેખમાં તેને તેના પહેલાંના રાજાઓએ ધારણ કરેલા ઇલકાઓ આપેલા છે. તેનો પ્રધાન માલદેવ હતો, આ લેખની નવમી પંક્તિમાં બીજા જે નામો ગંડશ્રી પરવીરભદ્ર અને શ્રી અભયસિંહ આવે છે; જે નામો મી. ધ્રુવે પ્રસિદ્ધ કરેલી જે પ્રશસ્તિઓમાં પણ આવે છે (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૯૮) પહેલી પ્રશસ્તિ, જે અર્જુન-દેવના રાજ્યનાં પહેલાં દશ વર્ષ માં લખાઈ હશે, એમાં ગણ્ડશ્રી વીરભદ્રે એક દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. ક્ર. ૧૩૨૮ ની બીજી પ્રશસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સંમતિથી કોતરી હતી.

દાનનો હેતુ દાન આપનાર હર્મગના એક મુસલમાને બંધાવેલી એક મસ્જિદને, જે હુકાનો, એક તેલની મિલ તથા એક જમીનનો હુકડો જે બધાની ઉપજ આપવાનો છે. સોમનાથ પાટણના શીઆઈટ ખારવાઓના કેટલાક ધાર્મિક ઉત્સવો ઉજવવા માટે પણ દાનનો ઉપયોગ કરવાનો છે. અને બાકી રહેલી ઉપજ મક્કા અને મદીનાના પવિત્ર સ્થળોમાં આપી દેવાની છે. આના દ્રશ્યો સોમનાથ પાટણના મુસલમાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑં ॥ ઑં નમઃ શ્રીવિશ્વનાથાય ॥ નમસ્તે વિશ્વનાથાય વિશ્વરૂપ નમોસ્તુતે ।
નમસ્તે સૂન્યરૂપાય
- ૨ લક્ષાલક્ષ નમોસ્તુતે ॥ ૧ શ્રીવિશ્વનાથપ્રતિવદ્ધતૌજનાનાં વોધકરસૂલમહંમદ-
સંવત્ ૬૬૨ ત-
- ૩ થા શ્રીનૃપ [વિ]ક્રમસં ૧૩૨૦ તથા શ્રીમદ્વલભીસં ૯૪૧ તથા શ્રીસિંહ સં ૧૧૧
વર્ષે આપાદ વદિ ૧૩ ર-
- ૪ વાવચેહ શ્રીમદળહિલ્પાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વરપરમમદ્વારક-
- ૫ શ્રીઝમાપતિવરલ્લખપ્રોદપ્રતાપનિઃશંકમલ્લારિરાયહૃદયશરયશ્રીચૌલુવ્યચક્રવર્તિમ-
- ૬ હારાજાધિરાજશ્રીમત્અર્જુનદેવપ્રવર્દ્ધમાનકલ્યાણવિનયરાજ્યે તત્પાદપન્નોપજીવિનિ
- ૭ મહામાત્યરાણકશ્રીમાલદેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તસુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથય-
તીત્યેવં કા-
- ૮ લે પ્રવર્તમાને હ્ર શ્રીસોમનાથદેવપત્તને પરમપાશુપતાચાર્યમહાપંડિતમહત્તર
ધર્મમૂર્તિ-
- ૯ ગંડશ્રીપરવીર ભદ્રપારિ 'મહં' શ્રીઅમયસીહપ્રમૃતિપંચકુલપ્રતિપદૌ તથા હુમુજવેલા-
- ૧૦ કૂલે અમીર શ્રીરુકનદીનરાજ્યે પરિપંથયતિ સતિ કાર્યવશાત્ શ્રીસોમનાથદે-
વનગરં સ-
- ૧૧ માયાસહમુજદેશીયલોજાનોં અબૂનાહિમસુતનાહૂં નોરદીનપીરોજેન શ્રી-
- ૧૨ સોમનાથદેવદ્રોણીપ્રતિવદ્ધમહાયણાંતઃ પાતિપ્રત્યયવૃહ્તુરુપઠં શ્રીપલ્લુગિદેવ-
- ૧૩ વૃહતુરુપરાણકશ્રીસોમેશ્વરદેવવૃહ્ [ત્સુ]રુપઠં શ્રીરામદેવવૃહ્તુરુપઠં શ્રીમીમ- "
- ૧૪ સીહવૃહ્તુરુપરાજં શ્રીછાહાપ્રમૃતિસમસ્તમહળલોકપ્રત્યક્ષં તથા સમસ્તજમા-
- ૧૫ થપ્રત્યક્ષં ચ રાજં શ્રીનાનસીહસુતવૃહ્ રાજં શ્રીછા[હા]પ્રમૃતીનાં પાર્શ્વાત્
શ્રીસોમનાથ-
- ૧૬ દેવનગરવાહે સીકોચર્યાં મહાયણપાર્યાં સંતિષ્ઠમાનમૂપંડં નવનિધાનસહિ-
- ૧૭ તં યથેષ્ટકામકરણીયત્વેન સ્પર્શનન્યાયેન સમુપાત્તં ॥ તતઃ નાહૂં પીરોજે-
- ૧૮ ન સ્વધર્મશાસ્ત્રમિપ્રાયેણ પરમધાર્મિકેણ ભૂત્વા આચંદ્રાર્ક સ્થાયિનીકીર્તિપ્ર-
- ૧૯ સિદ્ધયર્થે આત્મનઃ શ્રેયોર્ઽર્થે ઽપર્યાલાપિતમૂપંડસ્ય સ્થાને પૂર્વામિમલ્લમિજિગિતિ-
- ૨૦ ધર્મસ્થાનં વૃહં રાજં શ્રીછાહાસલાયત્વેન ધર્મવાંધવેન કારિતં ॥ નાહૂં પીરોજેન
- ૨૧ અસ્ય મિજિગિતિધર્મસ્થાનસ્ય વર્તમાનાર્થે પ્રતિદિનં પૂજાદીપતૈલપાનીય તથા મા-

પં. ૧ વાંચો શૂન્ય. પં. ૨ વાંચો લક્ષ્યાલક્ષ અને તૌજનાનાં, પં. ૩ વિ નો ૧ ૨૫૪ છે. પં. ૪ વાંચો
ધિષ્ઠિત પં. ૫ વાંચો 'નિઃશંકમહારાજ' (?) પં. ૭ સ્તમુદ્રા ભૂસાર્થ ગયું છે. પં. ૧૩ ત્સુ નો ૧ ૨૫૪
દેખાય છે. પં. ૧૪ 'સમસ્ત' નો ન ભૂસાર્થ ગયો છે. 'મહળ' નો ન લગભગ ન જોવો દેખાય છે. પં. ૧૫
ના થોડો ૨૫૪ છે. પં. ૧૬ વાંચો સંતિષ્ઠમાન 'મૂપંડ.' પં. ૧૮ વાંચો શંકર અને મુલ ૩

- ૨૨ લિમમોદિનમાસપાઠક તથા નૌવિત્તકાનાં સમાચારેણં વરાતિરાવિલ્લતમરાતિ-
 ૨૩ વિશેષપૂજામહોત્સવકારાપનાર્થ તથા પ્રતિવર્ષ છોહચૂનાભંગવિશીર્ણસમારચ-
 ૨૪ નાર્થ ચ શ્રીનવધણેશ્વરદેવીયસ્થાનપતિ શ્રીપરત્રિપુરાંતકં તથા વિનાયકમટારક-
 ૨૫ પરસ્તેશ્વરપ્રમૃતીનાં પાર્શ્વાત્ ઉપાત્ત શ્રી સો મનાંશુદેવનગરમધ્યે શ્રીવલ્લેશ્વ-
 ૨૬ ર્વદેવીયસમગ્રપ્લહિકા નાનામુલતુળઘચકચેલુકાઘાદિતૃહૈરુપેતા તથા ઉત્ત-
 ૨૭ રામિસુલ્લક્ષ્મીમમઠસમેતાપરં અસ્યા મધ્યે સૂત્રં કાન્દૈઆસક્ત પૂર્વાભિમુલ્લ ગૃહૈ-
 ૨૮ ક વાલ્લં ચતુરાષાઢેષુ અલ્પપ્રાંકારોપેતા ઉત્તરાભિમુલ્લપ્રતોલીપ્રવેશનિર્ગમેપે-
 ૨૯ તા યથાવસ્થિતચતુરાષાઢનવિશુદ્ધા યથા પ્રસિદ્ધપરિભોગા તથા ઘાળી ૧ સક્તદાનપલ્લં
 ૩૦ તથા અસ્યા મિજિગિતિ અમતઃ પ્રત્યયં નિર્માલ્યલઢાસોદલસુતકીલ્હણદેવ તથા ઠં
 ૩૧ સોહણસુતલૂણસીહધરણિમસૂના તથા વાલ્યધરકરણેણાધિષ્ટિતરાણં આસધરપ્રમૃ-
 ૩૨ તીનાં પાર્શ્વાત્ સ્પર્શનેનોપાત્તં હટ્ટદ્વયં ઇવમેતત્ ઉદકેન પ્રદત્તં ॥ અનેન આયપદેન
 ૩૩ આંચંદ્રગ્રહતારકં યાંવત્ નૌ પીરોજસક્તમિજિગિતિધર્મસ્થાનમિદં નૌ પીરો-
 ૩૪ જશ્રેયોઽર્થ પ્રતિપાલનીયં વર્તપનીયં મમવિશીર્ણ સમારચનીયં ચ ॥ અનેન આય-
 ૩૫ પદેન ધર્મસ્થાનમિદં વર્તપયતાં પ્રતિપાલયતાં તથા વિશેષમહોત્સવપર્વધ્યે
 ૩૬ કુર્વતાં ચ યત્કિંચિત્ શેષદ્રવ્યમુદ્ગરાતિ તસર્થં દ્રવ્યં મપામદીનાધર્મસ્થાને પ્રસ્થાપ-
 ૩૭ નીયં ॥ અસ્ય ધર્મસ્થાનસ્ય આયપદં સદૈવ જગાથમધ્યે નાલુયાનોરિકજગાથ ત-
 ૩૮ થા સત્તીવસહિતસમસ્રશહહસક્કષટ્ટિકાનાં જમાથ તથા તુણકરજમાથ તથા પ-
 ૩૯ થપતીનાં મધ્યે મુશલમાનજમાથપ્રમૃતિમિઃ સમસ્તૈરપિ મિલિત્વા આયપદમિ-
 ૪૦ દં પાલાપનીયં ધર્મસ્થાનમિદં વર્તપનીયં ચ ॥ દાતા ચ પ્રેરકઞ્ચૈવ યે ધર્મપ્રતિ-
 ૪૧ પાલકાઃ । તે સર્વે પુણ્યકર્માણો નિયતં સ્વર્ગગામિનઃ ॥ યઃકોઽપિ ધર્મસ્થાનમિ-
 ૪૨ દં તથા આયપિદં ચ લોપયતિ લોપાયતિ સ પાપાત્મા પંચમહાપાતકદોષેણ લિ-
 ૪૩ પ્ય [તે] નરકગામી ભવતિ ॥

પ. ૨૨ વાંચો નૌવિ અરપટ છે. પ. ૨૩ વાંચો કારાપનાર્થ; છોહચૂના સંશયવાળા છે. પ. ૨૪ વિના-
 યક ના વચલા અક્ષરો ભૂસાર્થ ગયા છે. પ. ૨૫ વાંચો ઉપાત્તા પ. ૨૬ વાંચો તુળ નો તુડુ જેવો દેખાય છે;
 ઘાલક નો ઘાઃ અને ઘાદિત નો ત અરપટ છે. પ. ૨૭ વાંચો દ્વિતીમ અને સર્વક પૂર્વાભિમુલ્લ ચલમેક પ. ૩૧
 મસૂના ને મસૂના વાંચી શકાય; વાલ્યધર્મ ધલોજ શકારપદ છે. વાંચો ધિષ્ટિત પ. ૩૨ વાંચો આયપદેવ
 નો ય પંક્તિની નીચે ક્રાંતરેલો છે. પ. ૩૫ વાંચો વ્યય પ. ૩૬ વાંચો મરવા પ. ૩૭ વાંચો નાલુદા
 (૧) પ. ૩૮ વ્ય સંશયવાળો છે. પ. ૪૧ વાંચો મદોઢનો દ્વિતીવાર્ધનો થોડો ભાગ ભૂસાર્થ ગયો
 છે. પ. ૪૨ વાંચો આયપદમિદં પ. ૪૩ વાંચો તે નો દક્ષિણ નીચેનો કોટી ૨૫૬ છે.
 લેખ ૧૧

ભાવાન્તર

ૐ ! ૐ ! વિશ્વનાથને નમસ્કાર હોજી ! જે વિશ્વનો નાથ છે, વિશ્વરૂપ છે, જે શૂન્ય રૂપ, એક જ વખતે લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય છે તેવા તને નમસ્કાર હોજી !

શ્રી વિશ્વનાથના મંદિર સમીપ નિવાસ કરતા નાવિકોના ઉપદેશક પયગંબર મુહમ્મદના (હીજરી) સંવત્ ૬૬૨, ને વિક્રમ સંવત્ ૧૩૨૦, અને શ્રી વલ્લી સંવત્ ૯૪૫ અને શ્રી સિંહ સંવત્ ૧૫૧માં રવિવારે અષાઢ વદિ ૧૩ ને દીને આજે અત્રે:—શ્રીમદ્ અણુહિલ્લ પાટકમાં નિવાસ કરતા, સમસ્ત રાજવલીથી મંડિત પરમેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક શ્રી ઉમાપતિના વરથી પ્રોઠ પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, નિઃશંકમલ્લ નામના રિપુરાજના હૃદયમાં કંટક સમાન શ્રીચૈલુક્ય વંશના ચક્રવાર્તિ મહારાજધિરાજ શ્રી અણુનંદેવના, કલ્યાણ રૂપ અને વિજયશાલિ રાજ્યમાં તેનો પાદપદ્મોપલવિન મહાઅમાલ રાણુક શ્રી માલદેવ શ્રી શ્રીકરણુ આદિ સમસ્ત મુદ્રાવ્યાપાર કરે છે તે સમયે—અહીં શ્રી સોમનાથ દેવના શહેરમાં પાશુપતના પરમ આચાર્ય મહાપંડિત, ધર્મમૂર્તિ મહત્તર ગંડાશ્રી પરવીરભદ્રના પાશ્વિક (પારિ) મહં(ત)શ્રી અભયસોહ જેવા પંચકુસોની અનુમતિથી અને હુર્મુજના કાંડા ઉપર અમીર શ્રી રૂઠનદીન રાજ્ય કરતા ભારે—શ્રી સોમનાથદેવ નગર આવેલા હુર્મુજ દેશના જોગ અબુઈઆહીમ નૌવાહનો (નાવના માલિક) પુત્ર નૌવાહ તૂરૂદીન પીરોજે શ્રી સોમનાથ દેવની દ્રોણી સમીપ મહાયજુના ઠકકુર શ્રી પહુગિ દેવ, બૃહદ્પુરૂષ રાણુક શ્રીસોમેશ્વર, બૃહદ્પુરૂષ ઠકકુર શ્રીરામદેવ, બૃં પું શ્રી ભીમસિંહ, બૃં પું રાજ (કુલ) શ્રી છાડ આદિ સમસ્ત મહાન પુરૂષો પ્રત્યક્ષ તથા સમસ્ત (સુસલમાન) જમાય પ્રત્યક્ષ, રાજ (કુલ) શ્રી નાનસીહુના પુત્ર બૃં પું રાજ (કુલ) શ્રીછાડા આદિ પાસેથી શ્રીસોમનાથ દેવ નગર બહાર સીકોત્તરી મહાયજુપાલીમાં આવેલો ભૂમિખંડ નવ-નિધાન સહિત, યથેચ્છા કાર્ય કરવાના હક્કસહિત, સ્પર્શન ન્યાયથી ખરીદ કર્યો.

પછી નૌવાહ પિરોજે, જે સ્વધર્મશાસ્ત્ર (કુરાન) અનુસાર પરમધાર્મિક, હુતો તેણે ચંદ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ પર્યંત યશ ટકે અને પોતાના મોક્ષાર્થે (ઐવાર્થે) ઉપર જણાવેલા ભૂમિખંડ ઉપર બૃં પું રાજ શ્રી છાડાની દોસ્તીને લઈને આ ધર્મ કાર્યમાં તેને પંજુ (શ્રીછાડાને) સાથી તરીકે રાખીને, પૂર્વ દિશા તરફ મહોવાણું પૂજસ્થાન બાંધ્યું.

આ ધર્મસ્થાન(મસીદ)ના નિભાવ, દીપ, તેલ, નિત્ય પૂજનાં જલ, ઉપદેશક, બાંગ પોકારનાર તથા કુરાન વાંચનારા માસિક માણુસ માટે નાવિકોના આચાર પ્રમાણે ખરાતિ રાખિખ-તમરાતિના અમૂક ધાર્મિક મહોત્સવના ખર્ચે આપવા માટે તથા પ્રતિવર્ષ છોહ, ચૂના, ભજ સ્થાન અને બીજા ખોડખાંપણોના સમારકામ માટે નૌવાહ પીરોજે નીચેનું (આવકસ્થાન) પાણીના અર્ધ સાથે આપ્યું:—

(૧) શ્રી નવધણેશ્વર મઠના સ્થાનપતિ શ્રી પરત્રિપુરાંતક તથા વિનાયક ભટ્ટારક પરતનેશ્વર આદિ પાસેથી ખરીદ કરેલી, સોમનાથદેવ નગર મધ્યે શ્રીવલ્લેશ્વરના મંદિરની સમગ્ર પલ્લડિકા. આ પલ્લડિકાધરોથી ભરેલી છે, તે ધરોનાં મ્હોં જૂલી જૂલી દિશામાં છે. અને તુણ, છાઘક અને ચેલુકથી છવાયેલી છે. તેની ઉત્તરે બે માળનો મઠ છે. તેની પશ્ચિમે મધ્યમાં સૂતાર કાનહૈઆની મિલકત; પૂર્વમાં એક ઘર બાહ્ય લાગમાં, ચારે બાજુની હદેપર એક સળંગ દિવાલથી

+ ખરીદી કરતી વેળા આવેા કોઈ રિવાજ હતો + શ્રી વાહરમુન્ડ, જેને મેં આ સમ્મ માટે પૂછ્યું હતું તે આ એક ભાતમંડળનું નામ હતો એમ ધારે છે, જેનો અર્થ “કૃષ્ણ આપનારાં-સહૃદયો” એમ થાય છે. જોકે આ અર્થ ઘણી જ સારી રીતે યોગ્ય છે, પરંતુ આસપાસના સંબંધી ઉપરથી આ કોઈ ઉત્સવોનાં નામોના સમાસ-સમ્મ હોવાનો નોંધવો. પહેલો ઉત્સવ હિન્દી વસ્તી—લગ્નની આગત. એનો કાલ્ય હોય.

તે (પહાડિકા) ઘેરી લીધી છે અને તેને પ્રવેશ અને નિર્ગમન માટે ઉત્તર દિશાના માર્ગ તરફ દ્વાર છે. આ પ્રમાણે તેની ચારે હદ નક્કી થઈ છે અને તેનો વિસ્તાર બાણીતો છે.

(૨) એક ઘાણીના કબજાનું દાનપત્ર.

(૩) આ મસીદની આગળ નિમલ્લિયછકા સોહલના પુત્ર કીલ્લુલ્લુદ્દિન તથા કકકુર સોહલ્લુના પુત્ર લણ્ણસીહધરજિભસૂમા તથા બાલ્યર્થ કરેણમાં રહેતા રાણક આસધર આદિ પાસેથી તેણે પૂર્વે સ્પર્ધાથી ખરીદ કરેલી બે હુકાનો.

આ આવકમાંથી, ચંદ્ર, અહો અને તારાઓના અસ્તિત્વ કાળ પર્યંત નૌવાહ પીરોજની મસીદ-નું નૌવાહ પીરોજના ઐયાદે પ્રતિપાલન કરવાનું અને બન્ન (ભાગેદુ) રથાન અને ખોડખાંપણ-નું સમારકામ કરવાનું છે.

આ આવકમાંથી આ ધર્મસ્થાનનો નિભાવ અને પ્રતિપાલન થતાં અને અમુક ઉત્સવોના દિવસોનાં ખર્ચ આપતાં જે દ્રવ્ય વધે તે સર્વ મહા અને મહીનાના ધર્મસ્થાનમાં મોકલવાનું છે.

જમાથોમાં નૌવાહોની જમાથ, ઉપદેશક સહિત સમસ્ત શહડ સક્ત ધટ્ટિકોનીઝ જમાથ તથા સુલુકર જમાથ તથા પથપવિ(જમીનદારો)માં મુસલમાન જમાથ આદિ સર્વે મળીને આ ધર્મસ્થાનની આવકના રથાનની રક્ષા સદા કરવી જોઈએ અને ધર્મસ્થાનનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ.

દાન દેનાર તેનો પ્રેરક અને ધર્મ પ્રમાણે તેનું રક્ષણ કરનાર તેમનાં સુકૃત્યો માટે અચિત્ત સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરશે.

જે કોઈ આ ધર્મસ્થાન અને તેની આવકનું રથાન લૂંટશે અથવા લૂંટ કરાવશે તે દુર્જન પંથ-મહાપાતકના દોષથી પાપાત્મક થશે અને નરકમાં જશે.

ગુજરાત કોલેજના પ્રો. એ. વી. કાથવટેને મળી આવેલા એક અજ્ઞાત નામવાળા લેખ ઉપરથી જણાય છે કે લવણપ્રસાદ ભીમદેવ ૨ જાનો પ્રધાન હતો અને વીરધવલ તેનો સુવ-રાજ હતો. આના, સોલંકી રાણા લુણપસૌ અને તેના પુત્રે સ્થાપેલાં ધાર્મિક સ્થાનેને તેજ રાજાએ આપેલાં હાનો ઉપરથી આ હકીકત સાબીત થાય છે. ભીમદેવ મૃત્યુ પામે છે. વીર-ધવલના મૃત્યુ પછી વીસલ ધોલકામાં ગાદીએ આવ્યો છે. લવણપ્રસાદ વૃદ્ધ હોવાથી પોતાના પ્રિય પુત્ર વીરમને ગાદી આપવા માટે બોલાવે છે. પણ તે પોતાના વૃદ્ધ પિતાનું અપમાન કરે છે, એટલે તેનો પિતા પોતાનો વિચાર ફેરવે છે. આ વખતે નાગડ પાટણમાં છે. તેને કુમાર વીસલદેવને લઈ આવવા મોકલ્યો છે. તેના ગુજરાતના રાજા તરીકે રાજ્યાભિષેક થાય છે. રાજધાની ધોળકા મટી પાટણ થાય છે અને નાગડ આ નવીન રાજ્યમાં તેનો પ્રધાન થાય છે. કંઠાચ પોતાના પુત્ર તરફ ફરીથી પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય એ બીકથી લવણપ્રસાદને દૂર કરવામાં આવે છે. વીરમને વીરમગ્રામની લાંચ આપવામાં આવે છે, પણ છેવટે તે પોતાની મૂળંડાને લીધે પોતાનો વિનાશ કરે છે. નાગડ અથવા નાગદેવના ઉદયથી નાગરરાજાતિનો ઉદય થાય છે. કવિ સોમેશ્વર પુરોહિત હોઈ કાવ્યનો પણ વીસલદેવના દરબારમાં સત્કાર થાય છે. રાજા પોતાની જન્મભૂમિ દલાવતી (રહોઈ)માં યજ્ઞ કરે છે, અને ત્યાર બાદ નાગરોની શાખાઓના વીસલનગરા, ષટ્રપદ્રા (અથવા સોડોદ્રા), કૃષ્ણપુરા (અથવા કૃષ્ણોરા), ચિત્રપુરા (અથવા ચિત્રોદા) અને પ્રાશ્નિકો (અથવા પ્રશ્નોરા), એમ વિભાગ કરીને તેઓના ઉપયોગ માટે ઇક્ષ્વપુરીઓ બંધાવી, આ જ્ઞાતિઓ તેનાં સાહિત્યનાં જ્ઞાન માટે ‘પ્રખ્યાત છે. રાજશેખર પણ પોતાની ‘અભયચતુર્વિંશતી’ માં (જે ઇ. સ. ૧૪૦૫ માં લખેલી હતી) જણાવે છે કે કેટલાક નાગરો તેમ જ આપણી પ્રશસ્તિને નાષક નાનાક પણ વીસલદેવના દરબારમાં રહેતો હતો. એટલે ૧ લી પ્રશસ્તિના લેખકે નાગર જ્ઞાતિ તથા નાનાકની બહુ પ્રશંસા કરી છે તેમાં નવાઈ નથી.

બીજી પ્રશસ્તિમાં નાનાક વીસલદેવના દરબારમાં ગયો છે ત્યારે વેદ તથા શાસ્ત્રના વિષયોમાં હતો તે પણ ખ્યાતિ થયેલી તેની પરીક્ષાનું વર્ણન આપ્યું છે, જે હકીકત માટે રાજશેખરમાં પણ પુરાવો મળે છે.

આ પ્રમાણે નાનાક એક સુવિખ્યાત રાજકવિ છે એમ કહ્યું છે. તેનો લાઈ મહદંશ જે યોગ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હતો તે પણ ખ્યાતિ મેળવે છે. રાજા તેના ઉપર પુરાણોનાં વાંચનને લીધે પ્રસન્ન થાય છે. તે સોમનાથ પાટણની યાત્રાએ લઈ જઈ તેના પગ પૂજી તેને રહેવા માટે ઇક્ષ્વપુરીમાં મહેલ આપે છે. અને સોમેશ્વરની પૂજા કરવાની આજ્ઞા કરે છે. પાર્વણી શ્રાદ્ધો માટે બગસરા નામનું ગામ પણ ભેટ આપે છે. તથા ગણક, શ્રીવીરલદ્રથી એક બીજા ગામનો ઉત્તમ સાતમા ભાગનો ભાગીદાર પણ તે થાય છે.

નાનાક વેદવેદાંગમાં પારંગત હતો તથા તેનું આખું કુટુંબ પણ જ્ઞાન તથા ધાર્મિક ભાવના માટે પ્રખ્યાત છે. તેઓ મૂળ નગર અથવા આનંદપુર (હાલનું વહનગર)ના રહેવાસી હતા, પરંતુ ચોલુક્ય રાજાએ (ઘણું કરી જયસિંહદેવે) વૈજવાપ ગોત્રનાઓને પ્રધાનપદે સેવા કરવા બદલ, આપેલા ગ્રંથમાં આવી વર્યા હતા. ‘ચતુર્વિંશતી’ માં તે વીસલનગરા નાગર હોવાનું જણાવ્યું છે.

આ વંશના સ્થાપનાર કાપિલ ગોત્રના ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર વિષે કંઈક કહેવું જોઈએ; કારણકે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી જણાય છે. બીજી પ્રશસ્તિમાં તેને “ધર્મેશ્વરધર” કહ્યો છે. આ પ્રમાણે ઇચ્છાબ આપવાનું કારણ કદાચ જયસિંહદેવના મિત્ર અને કવિ શ્રીયાલ તથા તેના પુત્ર સિદ્ધપાલ અને દ્વારકાના શંકરાચાર્ય દેવજોષી સરસ્વતીની કુમારપાલના સમયના મેષ ૧૭

હેમચંદ્ર તથા તેના જૈનો ત્રિફલ ધાર્મિક ચળવળમાં તેણે ભાગ લીધો હતો તે હોય એવું છે. આ શ્રીપાલ એ વડનગરપ્રશસ્તિ વિ. સં, ૧૨૦૮ની નો કર્તા છે.

લેખોના કર્તાઓની પણ થોડી નોંધ લેવી જરૂરની છે. તેમાં કૃષ્ણરાત્નનો પુત્ર અને “કુવલયાશ્ચરિત” નો કર્તા છે. તેની “અણ્ણવધાન શક્તિથી તેને “બાલસરસ્વતી” પણ લોકો કહેતા હતા. ગણપતિ વ્યાસ કરતાં તે ચઢીયાતો હતો. ગણપતિ વ્યાસે વીસલદેવની માલવા સાથેની લઢાઈનું વર્ણન “ધારાધ્વંસ” માં કર્યું છે. ડૉ. યુલ્હરે કહેલી “ક્રીતિકૌમુદી” તથા “સુકૃત સંકીર્તન” ની શોધ ઉપરથી તથા આદિ ઉપયોગમાં લીધેલો એક અજ્ઞાત નામ લેખની તથા નં ૧ માં બતાવેલ “કુમારપાલચરિત” ઉપરથી જ્યસિંહદેવના રાજ્યનો અંત અને વીસલદેવના ઉદય વચ્ચેના સમય ઉપર ઘણું અજવાળું પડે છે. તેજ પ્રમાણે ઉપયોગનાં વસ્તુપાલચરિત, ધર્મારણ્ય અને પરિશિષ્ટ, પ્રળંધચતુર્વિંશતી, લોજપ્રળંધરાજ અને અન્ય દુર્લભ પુસ્તકો આપણને મળે છે.

વીસલદેવને “પૃથ્વીપાલક” કહ્યો છે. તે સિદ્ધરાજની બરોબર છે, ચક્રવર્તિનું પણ કહેવું છે. માલવાના રાજાનો પરાજય કર્યો હતો. તેણે કેટલીક પ્રજાપુત્રીઓ રથાપી હતી, જેમાંની એકમાં તાનાક રહેતો હતો તે પ્રજાપુત્રી સરસ્વતી અને સમુદ્રના સંગમ ઉપર પ્રભાસમાં આવી છે.

प्रशस्ति १ पहेली

अक्षरान्तर

श्रीगजाननो जयति ॥ श्रीसरस्वतीसागरसंगमाभिष्ठात्रीभ्यो नमः ॥
यन्नो गोचरयन्ति लोचनरुचो वाचो निवृत्ता यतः चेतो मुह्यति यत्र यच्च न मतेः
पन्थानमालम्बते । तन्निष्कैतवंमक्तियोगसुलभं सोमेशलिंगस्थलं स्पष्टीभूतमभिष्टुवी-
महितमां किञ्चिन्महश्चिन्मयम् ॥ १ ॥

दन्तांशुमञ्जरितहस्तलताभिरामः सिन्दूरचारुभगो मदनिर्झराब्जः ।
देवः स कोऽपि नरसिन्धुरमूर्तिमाली शर्माणि वो दिशतु सिद्धिविलासशैलः ॥ २ ॥
अधानि वो हन्तु बिहगमोदकं सरस्वतीसागरसंगमोदकं ।
यदोघकूले परमक्षमालया जपन्ति सन्तः परमक्षमालयाः ॥ ३ ॥

सेधं शिवानि वितनोतु सरस्वती वः प्रीता हराच्युतविरचनयाचनाभिः
औषं प्रतापमिव सर्वतरंगिणीनां वाक्पाशबन्धविधुरं पिदधेऽम्बुधौ या ॥ ४ ॥

तं मेघमेदुरमहोमहनीयमूर्तिं तापत्रयव्यपनयाय वयं श्रयामः ।
यः शातकुम्भनिभया विमया स्फुरन्तीमंकेन विद्युतमिव श्रियमाविभर्त्ति ॥ ५ ॥

क्रीताभिः प्रघनेन मालवनृपानिर्धूतमुक्तामणि श्रेणि श्रीभिरमण्डयस्मियतमां यः
कीर्त्तिभिर्मैदिनी । तस्येयं नयविक्रमैकवसन्तः श्रीवीसलक्ष्माभुजो मूर्तिर्मंडनतां
दधातु सुचिरं धाम्नीह सारस्वते ॥ ६ ॥

त्रेताधूमपत्रितोम्बरचरं स्वाध्यायघोषोत्तरं स्थानं तीर्थमनोहरं नगरमित्यास्ते
किलानश्वरं । आर्योपासनया वृषप्रियतया यच्च द्विजेन्द्रश्रिया व्यक्तं वक्ति फणीन्द्र-
भूषणभृतो देवस्य संस्थापनं ॥ ७ ॥

गुंजा नाम ग्रामस्तदन्तिके वैजवापगोत्राणां । श्रीकरणव्यापारात्प्रीणितचौलुव्य-
नृपदत्तः ॥ ८ ॥

तरिमन् समुज्ज्वलकपिष्ठलगोत्रजन्मा सोमेश्वरः समजनि द्विजमौलिरत्नं ।
यस्योपचर्य चरणविह वेदवाचामाचार्यकेषु कृतिनः कति न प्रवृत्ताः ॥ ९ ॥

प्रमेव महसाम्पत्युज्योत्स्नेवामृतदीधितेः तस्यासीद्वितमस्तापा सीतिति सहचा-
रिणी ॥ १० ॥

अध्वरविधौ पटीयानामटनमा ततोऽभवत्तनयः । विष्वक्सेनानुगतः कलिनापि
न बाधितो बलिना ॥ ११ ॥

सज्जनीतिगृहिणी गुणाम्बुषेस्तस्य मृरिगुणरत्नभूषणा ।
सर्वकालमवलोकते स्म या भर्तृपादनस्यदर्पणे मुखम् ॥ १२ ॥

गोविन्द इत्यभिधया तनयस्तदीयो वृत्तेन चन्द्रशुचिना तु विरद्विकल्पः ।
सर्वज्ञतामपि कलाकलितेन तन्वन् देवत्रयीमय इवावतरत्सरोजे ॥ १३ ॥

गृहालंक्रुतिरस्यास्तां पत्नीरस्तेनयोः पुनः (?) । जुगुहू सहवा
वृत्तलाकिरासीदलांछना (?) ॥ १४ ॥

कथमेकया रसनया जडो जनः सहवां सहः स्तोत्रं (?) ।
यदिह प्रशस्तिकर्तुर्मम रसनाकोटिरपि मूका ॥ १५ ॥

तया समं साधयतोऽस्य धर्ममृणत्रयापाकृतिनिर्वृतस्य । स्नातस्य रेवाम्बुनि देह-
शुद्धयै जातं षडब्दव्रतपौनरुक्त्यम् ॥ १६ ॥

यास्यन् दण्डावलम्बेन विपमां मोक्षपद्धतिं । अतौ शमवतां धुर्य्यस्तुर्ध्व-
माश्रयदाश्रमम् ॥ १७ ॥

त्रेताहुताशमहसौ महेशपुरजिद्विरिञ्चिमहिमानः । मुरसारिदोषशक्त्राः जयन्ति
पुत्रास्तयस्तस्य ॥ १८ ॥

ज्येष्ठः सुतोऽस्य भगवान् पुरुषोत्तमश्च नाम्ना श्रिया द्विजपतिप्रथया च तुल्यः ।
भेदस्तु सौज्यमुभयोर्मुस्तवारिजेऽस्य ब्राह्मीस्थितिर्यदपरस्य च नामिषये ॥ १९ ॥
क्रीडागारं मुमतिवसतेः सांगन्धर्ववेदकण्ठे गंगास्नानक्षपितकलुषो मरुहणस्तत्कनिष्ठः
अध्याराहेन् महिमवलम्बी भाग्यनिःश्रेणियोगाद्योगात्स्वार्तिं सदासि नृपतेः
पद्गुणन्यासनिष्ठः ॥ २० ॥

श्रीमानितोऽपि कम्पनीयगुणः कनीयान् नानाकर्मस्यभिधया सुधियां धुरीणः ।
प्राचीनसत्कविकृतव्ययतापशान्त्यै चाम्देवता स्थितिगुपैति यद्वाननेन्दो ॥ २१ ॥
लक्ष्मीरमुन्य पत्नी द्वितीयमंगं बहिश्चराः प्राणाः । विमलकुलद्वयमूषा प्रत्यूषाम्भोज-
मज्जुमुखी ॥ २२ ॥

नयनिपुणः प्रथितगुणः संयतकरणः समुज्ज्वलाचरणः । कस्य वयस्यो न स्यान्ना-
नाको नागरोत्तंसः ॥ २३ ॥

श्रौतस्पर्चसमाजमण्डनमणिः कातन्त्रनिर्घातधीः छेकश्छन्दसि नाटकेषु निपुणोऽ-
लंकारसर्वस्वभाक् । श्रीरामायणमारतामृतकथाम्बोराशिपारंगमः केषां नैप कवित्व-
केलिरसिको वर्ण्यः सवर्णाग्रिणीः ॥ २४ ॥

पुरमयनपुरेऽस्मिन्नात्मनः स्थापनाया मतिगारिवविराजद्वेष्टमनि ब्रह्मपुर्ण्या ।
मुदितमदित यस्यै साधवे सौधमेकं तदमलग(गु)णदृष्ट्या विश्वलक्षणेनिपालः ॥ २५ ॥
सोमेशमनुदिनं यः प्रमोदयन् शालितंडलार्चनया । सफल्यति वीसलोर्वापतिदत्त-
बगसराग्रामं ॥ २६ ॥

यः पौराणैर्वचनमधुमिः प्रौढपीयूषपाकप्रेयोमिः प्रागधिकमधिकलो (sic.) दि (sic.)
श्वलक्षोणिपालः । तृप्तिं तस्य त्रिदशसुहृदः पिण्डदानैरिदानीं दर्शं दर्शं रचयति
च यः शेखरः श्रोत्रियाणां ॥ २७ ॥

तीर्थान्नुशतपत्रालिशालिनैवेद्यवन्दनैः । यः प्रीणयति नानाकः
पिनाकमृतमन्वहम् ॥ २८ ॥

सन्तुष्यता यदुरुमाकिगुणेन गण्डश्रीवीरभद्रवपुषि सकलां निवेद्य ।
यः शंकरेण निरमीयतमंगलारूपप्राप्ताभिरामतमसप्तममामगोमी ॥ २९ ॥
सरस्वत्यामत्यादरजनितनित्यादिकविधिर्महायज्ञैः पूतः सततमतिथीन् भोजयति यः ।
स नन्दारानाकश्चिरसमयमानाकविकिसद्यः स्तोमः सोमेश्वरचरणचि-
न्ताचतुरधीः ॥ ३० ॥

यो मुख्यः सुधियां यमादुरननं येनार्जिताः कीर्त्तयः यस्मै वेश्म दिदेश विश्वल-
नृपो यस्मान्न दोषोदयः । यस्य श्रेयसिं वासनातिमहती यस्मिन्नमन्ते गुणाः
सोऽयं सप्तपदीनमेतु मुहूर्तैर्नानाकनामा कृती ॥ ३१ ॥

मानुष्यैर्द्विजता दुरासदतरा तत्राप्यसौ नागरज्ञातिः ख्यातिमती श्रुतौ परि-
चयस्तावा (?) त्रयोत्थाः श्रियः । मायैरेतदवाप्य यौवनगृहस्वर्णादिषण्पांगना
(sic.) चेतश्चञ्चलमप्यवेत्य मुहूर्तं नानाक एवार्जति ॥ ३२ ॥

श्रीमद्वीसलमेदिनीपरिवृद्धप्रक्षालितांघ्रिद्वयः सोऽयं नागरनीरजाकराविर्नानाकनामा
कविः तीर्थोत्तुंगसरस्वीकृतपरिष्वंगस्य सारस्वतं क्रीडाकेतनमेतदत्र विदधे वारां-
निधे रोषसि ॥ ३३ ॥

श्रीसोमनाथमहिमा भुवनेषु यावथावन्निहन्ति दुरितानि सता (तां) कपर्दी । यावच्च
गर्जति पयोनिधिरेप तावत् सारस्वतं सदनमक्षयमेतदस्तु ॥ ३४ ॥

नानाक एष जयतादृयितास्य लक्ष्मीः शाश्वत्सुखमुन्मवसन्तैव जरामुपैतु । किंचैनयोः
सुतनयोऽपि नयोपसंगी गंगाधरः सुचरितेन कुलं पुनातु ॥ ३५ ॥

अष्टावधानपरितुष्टहृदा जनेन यः कीर्त्तितो जगति घालसरस्वतीति ।
पुत्रः कविः कुवल्याश्वचरित्रघातुः कृष्णः प्रशस्तिमिह रत्नसुतः स तेने ॥ ३६ ॥

॥ सो' पाण्डुरूपेण प्रशस्तिरालिख्योत्कीर्णा ॥

ભાષાંતર

ગજનનનો જય હો ! સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમસ્થાનની અધિષ્ઠાત્રીઓને પણ નમસ્કાર હો !

(૧) સોમશના લિંગમાં સ્પષ્ટ પ્રકટતી બુદ્ધિની અવર્ણનીય પ્રભા, જેને આંખતું તેજ નોઈ શકતું નથી, જેને માટે વાણી મૌન રહે છે, જેના વિચારથી મન મોહ પામે છે અને જે તર્કના પંથમાં પણ આવતી નથી પણ જે નિરંતર ભક્તિ અને યોગથી સુલભ છે તેની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

(૨) જેની મૂર્તિ માણસ અને હાથી જેવી છે તે અતુલ દેવ, જે સિદ્ધિનો વિલાસ ગિરિ છે, જે દંતુશળનાં કિરણોમાંથી નીકળતી વેલી જે સૂંઠથી આભૂષિત છે, જે સિન્દૂરથી આંખોને આનન્દ આપે છે, અને જે મદ ઝરે છે, તે તમને આશિષ અર્પો.

(૩) જેના તીર પર પરમ ક્ષમાવાળા સન્તો નિત્ય અક્ષમાલા વડે મંત્ર જપે છે તે સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમનાં પક્ષિઓને આનન્દ આપતાં જળ તમારું પાપ હણો.

(૪) શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માની સ્તુતિથી સંતુષ્ટ થઈ, સર્વ નદીઓના પ્રવાપ જેવા ઓંવંને વાકપાશબંધનમાં સમુદ્ર મધ્યે ઠંપતો બંધીવાન કરનાર સરસ્વતી તમને સર્વ ઉત્તતિ અર્પો.

(૫) જે ઘન જેવી ક્ષ્યામ પ્રભાને લીધે પૂજનીય છે અને જે અંકમાં સુવર્ણ જેવી ચળકતી કાન્તિવાળી વિદ્યુત સમાન દેવી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે, એ (વિષ્ણુ) નો ત્રિવિધ તાપ દૂર કરવા માટે અમે આશ્રય લઈએ છીએ.

(૬) નય અને વિક્રમનું એક જ સ્થાન, માલવાના નૃપ પાસે ત્યાગ કરાવી અને તેની પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલી કીર્તિ વડે મોતીની માલા પેઠે પોતાની પ્રિયતમા પૃથ્વીને આભૂષિત કરનાર આ વીસલ નૃપનું રૂપ સરસ્વતીની આ પવિત્ર ભૂમિને આભૂષણ થાઓ.

(૭) ત્રણ યજ્ઞોના ધૂમથી પવિત્ર બનેલા આઝાશવાળું, સદા વેદોચ્ચારના ધ્વનિથી ગાજતું આ મનોહર તીર્થસ્થાન જે ‘ નગર ’ કહેવાય છે એ અરેખર અનશ્વર છે; વળી, તે સ્થાન સન્નનોનાં સંમેલનોથી, ધર્મના પ્રેમથી, અને દ્વિજેન્દ્રો એટલે નાગર બ્રાહ્મણોની સમૃદ્ધિને લીધે, અગ્નિઘાથી સેવાયેલા, નન્દિમાં પ્રેમવાળા, અને લલાટપર ચંદ્રની કાન્તિથી શોભતા, કૃષ્ણીન્દ્રના ભૂષણવાળા શ્રી શિવનું નિવાસસ્થાન છે, એમ સ્પષ્ટ ભાસ કરાવે છે.

(૮) તેની પાસે, મંત્રીશ્વરના કાર્યથી પ્રસન્ન થઈ, ચૌલુક્ય નૃપે તેમને લીધેલું શુગળ નામનું ગામ વેળવાપ કુલના માણસોની માલિકીનું છે.

(૯) તે સ્થળમાં ઉજ્જવળ કાપિલ જોત્રમાં દ્વિજોના મુગ્ધ મલિ સોમેશ્વર જન્મ્યો હતો. તેની ચરણપૂજ કરીને વેદવાણીમાં કેટલા સામ્યવન્દ માણસોએ નિપુણતા નથી પ્રાપ્ત કરી ?

(૧૦) સૂર્યની સ્ત્રી પ્રભા જેવી અને ચંદ્રની જ્યોત્સ્ના સમાન અજ્ઞાન અને કોપથી મુક્ત એવી તેને સીતા નામની પત્ની હતી.

(૧૧) તેનાથી આમટ નામનો યજ્ઞના શાસ્ત્રમાં નિપુણ, વિષ્ણુ સરખો, અને પ્રબળ કલિની અસર વિનાનો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૧૨) શુણોના સાગર રૂપ તેને અનેક શુણોથી અલંકૃત થયેલી ‘ સન્નની ’ નામની ગૃદિણી હતી, જે સર્વકાલ પોતાના પવિત્ર પાદનખરૂપી દર્પણમાં મુખ જોયા કરતી હતી.

(૧૩) ચંદ્ર જેવા નિર્મલ ચાન્દ્રિયથી બ્રહ્મા સમાન અને સર્વકલામાં નિપુણ હોવાથી સર્વ-જ્ઞતા પ્રતાપવતો દેવત્રયીમય કમલમાં જાણેકે અવતરતો ન હોય તેમ તેનાથી ગોવિંદ નામે પુત્ર જન્મ્યો.

(૧૪) તેને વિમલ સૂદર્શન નામની તેના ગૃહના ભૂષણ રૂપ પત્ની હતી. (૧)

(૧૫) જડ માણસ સૂદર્શની એક છલથી સ્તુતિ શીરીતે કરી શકે ? કારણ કે મારી પોતાની જે પ્રશસ્તિનો છતાં છું તેની રસનાકોટિ, પણ મૂક (શાંત) છે.

(૧૬) તેણીના સાથમાં રહી ધર્મકાર્યો કરનાર, ત્રણ ગુણમાંથી સુક્રત યર્ષ સુખી, દેહ-શુદ્ધિ માટે નર્મદાના જળમાં સ્નાન કરનાર એવા તેને ષડ્ઘનતની પુન રૂક્તિ પ્રાપ્ત થઈ.

(૧૭) ધ્વજિયો ઉપર નિશ્ચય રાખનારાઓમાં એક તેણે દણ્ડ (સંચારીનો પવિત્ર દણ્ડ) પર અવલંબન કરી વિષય મોક્ષમાર્ગ પર પ્રયાણ કરતાં ચોથા આશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો.

(૧૮) ત્રણ પવિત્ર અગ્નિની પ્રમા વાળા, શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માના મહિમાવાળા અને ગંગા નદીના પ્રવાહ જેટલા શુદ્ધ તેના ત્રણ પુત્રો વિજય પામ્યા.

(૧૯) તેનો જેઠ પુત્ર ભગવાન અને પુરુષોત્તમ, નામથી, શ્રી વડે, દ્વિજ પતિની ખ્યાતિથી સમાન હતો. જિજ્ઞાસુ એટલી જ હતી કે ભગવાનના સુખારવિંદમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી, ન્યારે પુરુષોત્તમના નાલિ કમળમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી.

(૨૦) સુમતિવાળા જનોનો કૃષિમાર, ગંગાસ્નાનથી પાપનો નાશ કરનાર અને સાંગ મન્વેદ મોટે ભાગ્યનાર તેનો કનિષ્ઠ પુત્ર મહાભૂત હતો, જેણે ભાગ્યની સીડીથી મહિમાની એટલે મહાકાંઈની ટોંચે ચઢતો હોય એમ રાત્રની સલામાં પોતાના યોગના જ્ઞાનથી ખ્યાતિ મેળવી અને જે છ પ્રકારના ન્યાસમાં પ્રવીણ હતો.

(૨૧) તેનો વચ્ચેનો પુત્ર નાનાકભૂતિ નામે હતો, જે લક્ષ્મીનાથ લાકકવાયો છતાં મુંઢે શુભવાળો અને વિદ્વાનોમાં એક હતો, અને પ્રાચીન સત્કવિઓથી કરાએલા વ્યયને, અંગે ઉદ્ભવેલા તાપની શાન્તિ માટે વાન્દેવતા જેના સુખરૂપી ચંદ્રમા પર અવલંબન કરીને રહી હતી.

(૨૨) તેને, પોતાના ણીંગ અંગ જેવી, દેહમાંથી બહાર નીકળીને ફરતા પોતાના પ્રાણ, સમાન પિતા અને પતિનાં વિમળ હૃલય કુળના અલંકાર રૂપ, અને વિકસતા ઉવાના પદ્મ જેવી મધુર વદનવાળી લક્ષ્મી નામે પત્ની હતી.

(૨૩) નયમાં નિપુણ, પ્રખ્યાત ગુણવાળો, જિતેન્દ્રિય, અને ઊત્તમવળ આચરણવાળો, નાગર જ્ઞાતિના અલંકારરૂપ નાનાક કોનો મિત્ર નથી ?

(૨૪) શ્રુતિ અને સ્મૃતિમાં નિપુણ જનમંડલના ભૂષણરૂપ, કાતંત્ર (વ્યાકરણ)માં મતિને સ્નાન કરાવનાર, છન્દોમાં અરધધિવ, નાટકમાં નિપુણ અલંકારશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ, અને શ્રી રામાયણ અને મહાભારતની કથાના અમૃતસાગરની પાર પહોંચેલો કવિવલકેશમાં રસિક, ત્રણે વર્ણનો અગ્રણી એવો તેની સ્તુતી કોણ નહીં કરે ?

(૨૫) આ ત્રિપુરારિ (શિવના) પુરમાં પોતે બંધાવેલી મોટાં શોભતાં ગૃહોવાળી બ્રહ્મ-પુરીમાં વિમલ ગુણોને ભણનારા વિશ્વલ (વીસલ) રાજાએ આ સાધુપુરુષને (નાનાકને) ખુશી થઈને એક હવેલી (મહેલ) આપી.

(૨૬) જે (નાનાક) સોમેશને નિત્ય અક્ષતની પૂજાથી પ્રસન્ન કરતો, અને વીસલ નૃપે તેને આપેલા બગસરા ગામને સફલતાથી ઉપભોગ કરતો હતો.

(૨૭) જે (નાનાક) પોતાના ઉત્તમ અમૃતના પાક જેવા પ્રિય લાગે તેવા પુરાણોના મધુર પાઠથી વિશ્વલ નૃપતિને તેની હયાતીમાં અધિકને અધિક તૃપ્તિ આપતો હતો, અને હાલ જ્યારે તે રાજા દેવલોકમાં વાસ કરે છે ત્યારે આ ક્ષત્રિયોનો સુગટમણી પ્રતિપર્વ પિંડદાનથી તેની તૃપ્તિ કરી રહ્યો છે.

(૨૮) તીર્થનાં (પવિત્ર) જલ, કમલની માલાઓ, શાંઙિનૈવધ અને વંદન વગેરેથી નિત્ય શિવને જે નાનાક પ્રસન્ન કરી રહ્યો છે.

(૨૯) તેની ભક્તિથી સંતુષ્ટ થઈ શંકર ભગવાને પોતાની કલાથી ગણક શ્રી વીર ભદ્રના દેહમાં પ્રવેશ કરીને તેની દ્વારા મંગલ નામના ગામના, શ્રેષ્ઠ સાવમા ભાગનો ભાગી તેને બનાવ્યો.

(૩૦) સ્વર્ગપૈયંત વિકાસ પામેલી કીર્તિવાળો, સોમૈશ્વરની ચરણભક્તિમાં મગ્ન, સરસ્વતીમાં અતિ આહરથી નિત્ય વિધિ કરનાર, મહા યજ્ઞોથી વિશુદ્ધ અને અતિથીઓનો સદા સત્કાર કરનાર આ નાનાક વૈભવમાં દીર્ઘાયુષી થાઓ.

(૩૧) વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ, જે પાપરહિત છે, જેણે યજ્ઞ પ્રાપ્ત કર્યો છે; જેને વિશ્વલ નૃપે મહેલ આપ્યો છે, જેનામાં તલ માત્ર પશુ દોષ નથી, જેના ઉદય માટે સર્વની મહા અભિલાષ છે, અને જે સર્વ ગુણસંપન્ન છે તે બધો નાનાક, સુકૃત્યો કરનારનો મિત્ર થાઓ.

(૩૨) મનુષ્યોમાં દિવ્યતા પ્રાપ્ત કરવી ઠકિન છે, અને તેમાં પશુ ખ્યાતિવાળી આ નાગર ભત્તિ; તેમાં વળી વેદોનો પરિચય અને તેમાં વળી નય વડે પ્રાપ્ત કરેલી લક્ષ્મી અને પછી આ બધું સદ્ભાગ્યથી પ્રાપ્ત કરીને જેવા કે—ધૌવન, શ્રી, રત્નો અને અંગનાઓ વિગેરે અને ચિત્ત ચંચલ છે એમ માનીને નાનાક ફક્ત સુકૃત જ મેળવે છે.

(૩૩) નાગરો જુધી કમલસમૂહના સૂર્ય જેવા અને જેની ચરણપૂજા વિખ્યાત ભૂમિપતિ વિસલ કરે છે તે નાનાક કવિએ અહીં સરસ્વતીના પવિત્ર તીર સાથે સંગમ કરતા સાગરના કિનારાપર આ સારસ્વત ક્ષીરાસ્થાન બાંધ્યું.

(૩૪) આ સારસ્વત મહેલ ત્રણ ભુવનમાં સોમનાથનો મહિમા, સજ્જનોનાં દુઃખ હણનાર શિવ ભગવાન, અને ગર્જના કરતો સાગર, એ ત્રણેના અસ્તિત્વકાળ સુધી અખંડ રહ્યો.

(૩૫) આ નાનાક વિજયી બનો, તેની પત્ની લક્ષ્મી નિત્ય રક્ત વસ્ત્રો ધારી વૃદ્ધાવસ્થા પામે અને તંમને નયનો સંગી ગંગાધર પુત્ર કુળને સુચરિતોથી મહિમાવાણું કરે !

(૩૬) જેની અષ્ટાવધાનની શક્તિથી સંતુષ્ટ પામીને પ્રજાજનોએ જગતમાં જેને બાલ સંસ્વતી એવું ઉપનામ આપ્યું છે તે રતના પુત્ર કુવલયાશ્વ અસ્તિતા કર્તા, કૃષ્ણ આ પ્રશસ્તિ લખી તે પ્રશસ્તિ પાહલણથી લખાયેલી અને કાવરાએલી છે.

प्रशस्ति २७

(वि. सं. १३२८)

अक्षरान्तर

॥ ऊँ नमो गणपतये ॥

अस्त्यानन्दपुरे गरीयसि कुलं कापिठलं निर्मलं धर्मोद्धारधुरंधरोऽभवदुपाध्यायोऽत्र
सोमेश्वरः । तस्माद्दीक्षित आमठः श्रुतिमठः पुत्रः पवित्रद्युतिर्गोविन्दोऽस्य च
नन्दनः सहृदयश्रेणिमनोनन्दनः ॥ १

मियोविरोधोपशमाय सिद्धः श्रमः श्रियः शारदयास्य सूनुः । नानाविधानामव-
धिर्विधानां नानाकनामा सुकृतैकधामा ॥ २

यो वेद ऋग्वेदमखण्डमेव बभूव च व्याकरणप्रवीणः । साहित्यसौहित्यमवापदन्त-
र्वाणिः पुराणस्मृतिपारगोऽमृत ॥ ३

घौरियो धवलान्वयेऽत्र समये श्रीसिद्धराजोपमः धाम्नां धाम बभूव धीरध्वला-
द्राजा विभुर्वीरसलः ॥ यस्यौघैरभिपेणनव्यतिकरोज्ज्वालज्ज्वलन्मालवोन्मीलज्जूमपरं-
पराभिरभवद् घोरान्धकारं नमः ॥ ४

राज्ञोऽस्य सम्पान् सुकृतैकलभ्यानभ्येत्य नानाक उदारबुद्धिः ।

मौ(?)यैकधुर्यो विबुधप्रतीक्षां वेदादिशस्त्रेषु ददौ परीक्षां ॥ ५

अथैकदा वीरसलचक्रवर्ची वीरावलीमानसमध्यवर्ची । पवित्रगोत्रो नियमैर्विचित्रै-
श्चकार सोमेश्वरदेवयात्रां ॥ ६

सरस्वतीसागरसंगमेऽसौ स्नात्वाथ सोमेश्वरमर्चयित्वा । विद्याविशेषं परिभाव्य
विप्रविशेषवित्कल्पितगुण्यवेषः ॥ ७

क्षेत्रे प्रभासे सुकृताधियासे स्वकारिता (?) ब्रह्मपुरीगृहेषु । प्रह्लादस्य पादौ प्रददौ
स सौधं नानाकनाम्ने कविपण्डिताय ॥ युग्म ॥ ८

उपेयुषा वेदपुराणज्ञाननिर्घर्णं संश्रितहारलक्ष्मीः । विनाति येन द्विजनायकेन
श्रीवीरसलत्रयपुरीपुरेऽस्मिन् ॥ ९

बन्धे विध्वजनेन मूर्द्धनि सरस्वत्या वधानः पदं माप्यार्विष किल बाढवः परम-
भूदात्मभरिर्गर्गवः । नानाकः पुनरेव तं भगवतीं मूर्त्नी नमन्नागरो वण्यो विप्रश-
तोदरंभरिरहो तीरे वसन् वारिषेः ॥ १०

गोविन्दनन्दनः सोऽयं प्रद्युम्नोभूत्किमद्भुतम् । चित्रमेतच्चदेतस्य कान्तः शान्त-
रसोऽधिकम् ॥ ११

स्नानं यस्य सरस्वतीशुचिजले पूजा च सोमेश्वरे व्यर्थं नातिथयो व्रजन्ति मुकुतश्री-
संग्रहाद्यद्गृहात् ॥ वित्तं यस्य च साधुवन्द्यमुद्गदां साधारणं सर्वदा नानाको धरणी
तले समधिकं धन्यः स मान्यः सताम् ॥ १२

स्वस्योच्चैः प्रतिपर्वं शालिकणिकापिण्डेन सुधुद्वया सार्द्धं वेदपुराणपाठनिष्ठैः
पुण्यापणैर्ब्राह्मणैः ॥ श्राद्धं तेन विधीयमानमतुलं सारस्वते सैकते दर्शदर्शमतीव
हृष्यति दिवि श्रीवीसलक्ष्मापतिः ॥ १३

मुखे यदीये विमलं कवित्वं बुद्धौ च तत्त्वं हृदि यस्य सत्त्वं करे सदा दानमयावदानं
पादे च सारस्वततीर्थयामं ॥ १४

काल्येषु नल्येषु ददाति कर्णं प्राप्नोति यः संसदि साधुवर्णं ।

विभूषणं यस्य सदा सुवर्णं प्राप्ते तु पात्रे न मुखं विकर्णं ॥ १५

रचित उचित उच्चैः यस्य भक्त्यार्चनाय द्युतिजितकुमुदालिः शालिजस्तंडुलौघः ।

नयति सुमहसः श्रीसोमनाथस्य कामं शिरसि शशिकलायाः कौमुदीर्मंदुरत्वं ॥ १६

श्रीवीसलक्ष्मपुरीद्वितीयावासवासिना । तेन नानाकनान्नेदं तेने सारस्वतं सरः ॥ १७

गार्तेण्डप्रतिप्रतापवसतेः श्रीवीसलक्ष्मापतेर्धाराध्वंसमहाप्रबन्धमधुरोन्मीलघशो

वैभवः

पूता सत्कविसंगतिर्गणपतिन्यासः प्रयासं विना चक्रे निर्मलचित्रकाव्यरचना-
भिर्चिं प्रशस्तिं नवाम् ॥ १८

सगुलसन्मौलिरुहद्विरेफः प्रपन्नकेदारपपदारविन्दः ।

लिलेल चोद्वंकितवान् कलादः प्रह्लादगोविन्दसुतः प्रशस्तिम् ॥ १९

जागर्त्तिपातुतनयस्य यस्य (?) सावित्रि भर्तुर्महिमा स कोऽपि । यस्यानुजो
पाह्णनौमधेयश्चकार केदारसुवर्णपूजां ॥ २०

संवत् १३२८ वर्षगड श्री भाव यजुर्वेद अग्रां बृहत्पुरुषराज लाडाणरिहं श्री
अमर्यासिंह प्रतिपत्तौ प्रशस्तिरुद्धाटिता ॥

જે ગણપતિને નમસ્કાર હોય.

(૧) મોટા આનન્દપુર (નગર અથવા વડનગર)માં નિર્મલ કાપિલે કલ છે. તેમાં પ્રાદ્યુષ ધર્મેના ઉદ્ધારકના સારનું વાહન કરનાર ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર જન્મ્યો. તેને પવિત્ર દુતિ-વાળો, શ્રુતિનું પાત્ર આમક દિક્ષિત, નામે પુત્ર થયો. તે તેને સજ્જનોના મનને આનન્દ આપનાર ગોવિન્દ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૨) શ્રીના શારદા સાધિના પરસ્પર વિરોધ શમાવવાનો શ્રમ, વિવિધ વિદ્યાવાળા જનોમાં શ્રેષ્ઠ, સુકૃત્યોના એક સ્થાન જેવા તેના પુત્ર નાનાકથી સિદ્ધ થયો.

(૩) જે નાનાક આખો સ્વયેદ જાણતો હતો, જે વ્યાકરણમાં પ્રવીણ હતો જે સાહિત્ય-જ્ઞાની અને પવિત્ર શાસ્ત્રોમાં નિપૂણ હતો અને જેણે સ્મૃતિ અને પુરાણના સાગરને ઓળંગ્યો હતો.

(૪) ધવલ કુળમાં શ્રેષ્ઠ, શ્રીસિદ્ધરાજની તુલનાવાળો અને સર્વ તેજોમાં તેજસ્વી વીસલ નૃપ આ સમયે વીરધવલથી જન્મ્યો હતો, અને જ્યારે તેણે માળવા પર ચઢાઈ કરી તે વખતે નક, માળવામાં સળગાવેલા અગ્નિમાંથી નીકળતી ધૂમપરંપરાથી, અંધકારમય બન્યું.

(૫) સર્વ સામંતોમાં અગ્ર ઉદાર નાનાકે સુકૃત્યોથી પ્રાપ્ત કરાય તેવી અમાત્યપદવી મેળવી અને વેદ અને અન્ય શાસ્ત્રોમાં વિદ્વાનોની અભિલાષવાળી પરીક્ષા આપી.

(૬) એક સમયે ચોદાઓના હૃદયમાં વસનાર, પવિત્ર ગોત્રવાળાં અકુવર્તિ રાજા વીસલે સોમેશ્વરની યાત્રા નાના પ્રકારના નિયમોથી કરી.

(૭) સરસ્વતી અને સાગરના સંગમ પાસે સ્નાન કરીને, સોમેશ્વરની પૂજા કરીને, અને પવિત્ર વસ્ત્ર ધારણ કરીને સારાં અને અન્યને લેઈ પૂર્ણ જાણનાર, તેણે વિદ્યાવિશેષ પ્રાદ્યુષને,

(૮) સુકૃત્યોના નિવાસ પવિત્ર પ્રવાસમાં, ઠવિ અને પંડિત નાનાકને તેનાં ચરણ ધોઈ પોતે બનોવલી બ્રહ્મપુરીના મહેલોમાંથી એક મહેલ આપ્યો.

(૯) વેદ અને પુરાણની કસોટીથી બનેલા ઉત્તમવળ દ્વિજનાયકથી, આ શહેરમાં વીસલની બ્રહ્મપુરી એક સુંદર માલા જેવી ચોભે છે.

(૧૦) સાગરને પ્રાપ્ત કરીને વિશ્વને વંદન કરવા ચોથ સરસ્વતીના મસ્તક પર તે જૂગુ કુલના પ્રાદ્યુષ (પરશુરામે) ખરેખર પગ મૂક્યો અને છેવટે સ્વાર્થી બન્યો, પણ તેનાથી ઉલટું આ નાનાક નાગર તે દેવીને શિષ્ય નમાવી, નમન કરતો સાગરતીરે નિવાસ કરીને સેંકડો પ્રાદ્યુષોને ભોજન કરાવતો હતો.

(૧૧) ગોવિન્દને આ પુત્ર પ્રદુષ્ટ સમાન હતો તેમાં અદ્ભુત શું છે? પણ વિચિત્ર એ હતું કે તેને શાન્તરસ સૌથી અધિક ગમતો હતો.

(૧૨) તે નાનાક પૃથ્વી ઉપર અત્યંત ધન્ય છે; અને તેને સદા સજ્જનોથી માન મળતું બેઠે; કારણ કે તે સરસ્વતીનાં પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરે છે, અને સોમેશ્વરની પૂજા કરે છે, તેના સુકૃત્ય અને શ્રીના સંચક જેવા તેના ઘરમાંથી અતિથિલોકો વ્યર્થ પાછા નથી જતા; અને તેની સંપત્તિ, સાધુ, બંધુ અને મિત્રોને સર્વને હરમેશાં સામાન્ય છે.

(૧૩) સરસ્વતીના તીરે પ્રવિર્ત્ત પુણ્યકર્મના લાંડાર જેવા, અને વેદ અને પુરાણના પાઠમાં નિપુણ પ્રાદ્યુષ સાથે, ચોખાની ઠણકના પિણ્ડથી તે નાનાકથી શદ્ધાપૂર્વક પોતાનું અતુલ શાદ્ધ થતું બેઠે વીસલ નૃપ સ્વર્ગમાં ઘણો જ આનન્દ પામે છે.

(૧૪) જેના (નાનાકના) મુખમાં વિમલ કવિત્વ છે, બુદ્ધિમાં વત્ત્વ છે, હૃદયમાં સત્ય છે, જેના હર નિત્ય દાન આપે છે અને જેના ચરણે સારસ્વત તીર્થગમનના ચિહ્ન વાળાં છે.

(૧૫) જે નવાં કાવ્યો શ્રવણ કરે છે, જે સભામાં સારી પ્રશંસા મેળવે છે, જેના અલંકાર સદા સુવર્ણના છે, અને જે તેની સહાય શોધનાર જ્ઞેનાર્થી કદિ મુખ ફેરવતો નથી.

(૧૬) શિવપૂજન માટે ઉચ્ચ લક્ષિતથી યોગ્ય રીતે ગોઠવેલો કુમુદનાં પુષ્પોની હાદોથી અધિક ઉજ્જવળ વાંદુલનો દગ શ્રી સોમનાથ દેવના મસ્તક પરની શશિકલાને ઘણી જ આંખપ આણે છે.

(૧૭) શ્રી વીસલની પ્રજાપુરીના ખીન્ન મહેલમાં વાસ કરવા તે નાનાકે આ સારસ્વત-સરોવર બાંધ્યું.

(૧૮) આ પ્રશસ્તિની રચના વગર પ્રયાસે નિર્મલ અને પ્રશંસનીય કાવ્યથી ગણપતિ વ્યાસથી થઈ છે, જે વ્યાસનો યશમહિમા, સૂર્ય જેવા પ્રવાપી શ્રી વીસલથી ધારા નગરીના નાશનું વર્ણન કરતી મહાન્ કૃતિ સાથે વૃદ્ધિ પામે છે.

(૧૯) મસ્તક પર કીડા કરવા ભ્રમરવાળા અને કેદારના ચરણકમળનો આશ્રય લેનાર પ્રજાદ ગોવિંદના પુત્ર કલાદે આ પ્રશસ્તિ લખી અને કૌતરી.

(૨૦) સાવિત્રીના સ્વામી.....પાતૂના પુત્ર જેના કોઈ અનુજ પાદહણ નામનાએ કેદારની સુવર્ણથી પૂજા કરી એનો મહિમા જાગૃત છે.

વિક્રમ સંવત્ ૧૩૨૮માં આ પ્રશસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સમક્ષ (અથવા અનુ-મતિથી) વર્ણગદના (વડનગરના) યજ્ઞવેદના મહાન્ પુરુષ (?) શ્રીશાવ લાડાણુ(?)થી દેવરાઈ હતી.

કચ્છમાંના ખોખરા ગામના પાળીયા ઉપરના^૧

સારંગદેવના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૧

કચ્છના ઇતિહાસ ઉપર ઘણી રીતે અજવાળું નોંખનાર, સ્વ. રા. સા. ડી. પી. ખખખરે મને લેખની એક નકલ મોકલી હતી. તે ખોખરામાંના પાળીયા ઉપરના શિલાલેખની નકલ છે અને રા. સા. ખખખરે તેની નીચેની માહિતી આપેલી છે.

પાળીયામાં ગાયનું ચિત્ર છે અને તે ખડ ખાતી હોય અને બચ્ચાને ધવરાવતી હોય એમ ચિત્રેલ છે. તે પાળીયા ભદ્રેશ્વરના કિલ્લામાં હતો, પરંતુ ખોખરાની એક બાઇ ભદ્રેશ્વરમાં પરણી હતી તેણે તે ગાયની પૂલ પોતાના આપના ગામમાં થાય તો ઠીક એમ માની તે લેખ ત્યાં મોકલાવ્યો. તે વખતે લેખ દટાએલો હતો અને માત્ર ગાયની પૂલ ધતી હતી. સં. ૧૯૩૬ માં મેં તે નીચેના ભાગ મહા મહેનતે ખોદાવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે લેખવાળા ભાગનો અમુક ટુકટો તૂટીને શુભ થયેલો છે અને વપાસ કર્યા છતાં તેનો પત્તો મળ્યો નહોતો.

લેખ ચાલુ ૧૩ મા સૈકાની દેવનાગરી લિપિમાં છે અને તેનું અક્ષરાન્તર નીચે મુજબ છે :

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑં ॥ સંવત્ ૧૩૩૨ વર્ષે માર્ગ શુદ્ધિ ૧૧ રાનાવચેદ શ્રી
- ૨ [મ] વળદિહાસપાટકે સમસ્તરાજાવલી[ય] સમલંકૃતમહા-
- ૩ જાધિરાજ પરમમાહેશ્વર પરમમદારક પ્રો[ઐ] દ પ્રતામ[પ] નારા-
- ૪ ય[પા] વતારલક્ષ્મીસ્વયંવરમહારાજાશ્રીસારંગદેવ ક-
- ૫ ર્યાણવિજયરાજ્યે શ્રી શ્રીકરણાદો(દૌ) મહામાત્ય શ્રી માવ-
- ૬ વમહં રાવિ શ્રી' કાન્હે સમસ્તજ્યાપારાન્ પરિપન્ન(ય)ય- ...

આ લેખ વાઘેલા રાજા સારંગદેવના રાજ્યનો છે અને તેમાં કાન્હ એટલે કૃષ્ણ નામના અમાત્યનું નામ આવે છે. તેની તિથિ વિ. સં. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુદિ ૧૧ રાની ડા. રહેમના પત્રક અનુસાર ઇ. સ. ૧૨૭૫ ડીસે. ૧ લી રાત્રિવાર સાથે મળતી આવે છે.

વિચારબેણીમાં, ડા. લાઉ દાણીની પટ્ટાવલીમાં અને ડા. ભાંડારકરના ઐતિહાસિક ક્રકરામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં અસંખ્ય વારીયો નીચે મુજબ આપેલી છે.

વીશલદેવે રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૦૦-૧૮; (૨) વિ. સં. ૧૩૦૨-૨૦. અર્જુનદેવે કર્યાં સુધી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૩૧ (૨) વિ. સં. ૧૩૩૩, સારંગદેવે કર્યાં સુધી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૫૩ (૨) વિ. સં. ૧૩૫૩

આ લેખ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે ઐતિહાસિક ક્રકરામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં સારંગદેવ ગાદી ઉપર બેસવાની તિથિ બહુ મોડી છે અને માન્ય થઈ શકે તેમ નથી.

સારંગદેવના ખ્રિષ્ટિય સ્યુઝિંમમમાંના શીલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૪૫ વૈશાખ સુ. ૫ સોમ

ઇ. સ. ૧૨૭૬ એપ્રિલ તા. ૧૭

ડા. ખરજેસે આ લેખનાં સ્થિતિ મોટાં હવાં તે ઉપરથી આ લેખની ડા. કીલહોર્ન નામ લીધેલી છે.

પં ૧ સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાખ (૨૫) શુદ્ધ ૫ સોમે સેહ શ્રીમદ્ગણદિલ્લવાટકા-
ચિહ્નિત .... સારંગદેવકલ્યાણ વિજયરાજ્યે

વાઘેલા રાજ સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં રાખેલી દેવપટ્ટનપ્રશસ્તિ^૧

વિ. સં. ૧૩૪૪ માઘશુદ્ધ ૫ સોમવાર.

નીચે આપેલી પ્રશસ્તિની એક નકલ સર ચાલ્સ વિલિન્સના ભાષાન્તર સાથે મરફીની "ટ્રાવેલ્સ ઇન પોર્ટુગલ" (૧૭૬૮) માં પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થઈ હતી. એ પત્રકે દશ વર્ષ પહેલાં ડૉ. બર્નેસે મે. આ. સ. વે. ઈ. (ખાં. ૧૮૭૮) નં. ૬ પા. ૧૦૪ માં ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીના સંસ્કૃત અક્ષરાન્તર સાથે તથા પ્રશસ્તિના ટુંક સાર સહિત પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. ડૉ. ભગવાનલાલનું અક્ષરાન્તર એકંદરે સાચું છે, તોપણ હું માનું છું કે મો. જી. ડી. વાર્કોન્સેલોસ એ જુએ મને આપેલાં પેન્સીલ રજિબગ ઉપરથી નવીન આવૃત્તિની પ્રસિદ્ધિ વધારાની નહીં ગણાય. આ પ્રતિકૃતિ ઉપરથી કેટલીક શંકાઓ દૂર થાય છે, જે ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજી અનુમાનથી ઉકેલી શક્યા ન હતા, અને તે ઉપરાંત કેટલાક સ્થાનોમાંની તેમની પૂર્તિઓ અસલની બરાબર છે એમ પણ આ પ્રતિકૃતિથી બતાવી શકાય છે.

લેખ બહુ સંભાળપૂર્વક એક લાંબા લીસા કાળા પત્થર ઉપર કોતરેલો છે. તેનું માપ ૪૨ ઈંચ x ૨૦ ઈંચ છે, અને તેમાં ૬૬ પંક્તિઓ છે. આ પત્થર હાલ સિન્દ્રામાં ડોન જોઆઓ ડી કેરેદ્રોના કિવન્ટામાં રાખેલો છે; પણ તેની હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે તે અસલ સોરઠમાં સોમનાથ અગર દેવપટ્ટનના મંદિરનો હતો. તે એકંદરે સુરક્ષિત છે, ફક્ત થોડાક અક્ષરો કોઈ કોઈ સ્થળે નાશ પામ્યા છે. લિપિ ૧૩ મી સદીની પ્રચલિત દેવનાગરી છે.

સોરઠમાં, (કાઠિઆવાઠમાં) હાલ વેરાવળ પાસે બાણીતા પ્રખ્યાત શેવતીર્થ સોમનાથપટ્ટન અગર દેવપટ્ટન અગર પ્રભાસમાં ત્રિપુરાન્તક નામના શૈવ સાધુએ પાંચ લિંગોની બનાવેલી પ્રશસ્તિ આ લેખમાં આપી છે.

-અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑ ॥ ઑ નમઃ શિવાય । હૃદિ સ્થિતં ચિન્મયમાત્મવેદિનઃ સમાધિમાસ્થાય વિલોકયંતિ યં । સ ચિત્સંતાપમપાકરોતુ વઃ સ્તનંધયશ્વેતમયૂત્તમૂષણઃ ॥૧૥
- ૨ શૈલાત્મજોરસિજશૃંગકુરંગનાભિપત્રાવલીતલિનતરુપશંયાલુપાણિઃ । પીયૂષમાનુકલિકાકલિતાવતંસો દેવઃ શિવાનિવ-
- ૩ તનોતુ દિવાનિશં વઃ । ૨ [॥] ત્રૈલોક્યમંગલમનંગરિપોરપત્યમંકુરિતૈકદશનો-લ્લસદાનનશ્રીઃ । દેવઃ પ્રપથ હૃદયૈકપર્દાં કપર્દાં
- ૪ ભૂયાદનેકપમુલઃ મુલસંપદે વઃ । ૩ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્હ હિતિ ભૂપતિમૌલિરક્તં ચૌલુક્યવંશમવતંસયતિ સ્મ જિષ્ણુઃ । યસ્ય દ્વિધારમપિ
- ૫ સંયતિ મંડલાપ્રમારાદમંસ્ત શતધારમરાતિવર્ગઃ । ૪ [॥] આવદ્ધમૂલમભિતઃ ક્ષિતિપા[દ્રિ]જાતમુન્મુલયન્ કુલિશવંશંબુવા બુજેન । સર્વ-
- ૬ સ્ય યઃ કિમપિ ધામ જનેન રાજનારાયણેતિ જંગદે જગદેકનાથઃ । ૫ [॥] યસ્મિન્નાત્મકર્તા ન્યધત્ત સકલક્ષત્રાવતંસે જગત્તાપભ્યાપદપા-
- ૭ કરિષ્યુમહિમા શ્રીવૈધનાથઃ પ્રભુઃ । શસૈસ્તેન ચિકિત્સિતાસ્તદુચિતં વિશ્વોપકારત્રતસાતેન પ્રતિભૂખામપિ હૃદઃ પ્રૌઢા મદમંથયઃ । ૬ [॥]
- ૮ નાગહૃદેવીતિ ચમૂવ યસ્ય જાયા જયશ્રીરિવ દેહચદ્ધા । તથા સ રાજા સુતરાં વમાસે માસેવ દેવો હરિણાંકમર્તિઃ । ૭ [॥] આશાંતવિશ્રાંત-
- ૯ મુજંપ્રતાપઃ પ્રતાપમલ્હાવરજઃ સ રાજા । સ્વપૌરુષોત્કર્ષરસાતિરેકોદેકાતપત્રાં બુમુજે ધરિત્રીં । ૮ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્હઃ સ્વપદેભિપિચ્ય પ્રતાપ-
- ૧૦ મલ્હાત્મજમર્જુનં સઃ । સાકં સુધાપાકમમુક્ત[નાક]નિતંવિનીનામધરામૃતેન । ૯ [॥] સકાનિશાકરસનાભિગુણાભિરામોદામોદરાંશં દ્વ વિ-
- ૧૧ કમમાંસલશ્રીઃ । મૂપાલમૌલિમણિરર્જુનદેવનામા કામાર્જુનીમિવ ધનાનિ ધરા-મદુગ્ધ । ૧૦ [॥] હસ્તે વિચાય કદનાયદુરાશયાનાં દાના-
- ૧૨ વધૂતસુરશાલિનિ ભૂમિચક્રં । યઃ સ્વૈહદારચરિતૈત્તેનઘઃ પ્રજાનાં રક્ષાં ચકાર કિલ ચક્રચરાવતારઃ । ૧૧ [॥] તત્સ્યાંગમૂર્જયતિ ગૂર્જરાજ્ય-

શ્લો. ૧ ઇંદ્રઃ વંશસ્થ શ્લોક ૨ થી ૫-ઇંદ્રઃ વસંતિલક્ષકા શ્લોક ૫- ક્ષિતિપાત્રિ*નો ચોથો વર્ણન તદ્દન નાશ પામ્યો છે; જગદે ના પહેલા બે અક્ષરો પશુ ઝાંખા થઇ ગયા છે. શ્લો. ૬ ઇંદ્રઃ શાર્દૂલવિક્ષિતઃ. શ્લોક ૭-૬ ઇંદ્રઃ ઉપભાતિ શ્લો. ૧૦ વંચો 'મમુક્કઃ મમુ' શબ્દો ઝાંખા છે બ્યારે નાક લગભગ તદ્દન નાશ પામ્યું છે. શ્લોક ૧૦-૧૨ ઇંદ્રઃ વસંતિલક્ષકા ત્રીજા પાદનો વ્યાક્રમે અક્ષર અને ચોથાનો બીજો ત્રીજો ૨૫૯ નથી.

- १३ लक्ष्मीसंभोगकंदालितसौख्यनिमग्नचेताः । क्षोणीसमुद्धरणकेलिरसोत्तरंगः सारंग-
देव इति शार्ङ्गधराभुवावः । १२ [॥] शुचि यादवमा-
- १४ लवेश्वरावकृत क्षीणबलौ बलेन यः । प्रयुचिग्रहधारिणौ पुरापतगेंद्रौ गनकच्छपा-
विव । १३ [॥] इतश्च । भट्टारकश्रीलकुलीशमूर्त्या तपः-
- १५ क्रियाकांडफलप्रदाता । अवातरद्विज्वमनुग्रहीतुं देवः स्वयं बालमृगांकमौलिः ।
१४ [॥] अनुग्रहीतुं च चिरं विपुत्रकानुलूकभूतानभिशाप-
- १६ तः पितुः । ललाटमुर्ध्वा इव लाटभूषणं समेत्य कारोहणमभ्युवास यः । १५ [॥]
अवतेरुश्चत्वारः पाशुपतव्रतविशेषचर्यार्थं । इह कुशिकगा-
- १७ र्ग्यकौहपमैत्रेया इति तदंतसदः । १६ [॥] ततस्तपस्विनां तेषां चतुर्द्धा जा-
तिरुद्धता । भुवं विभूषयामास चतुर्णवमुद्रितां । १७ [॥] एतैरनुगृ-
- १८ हीतानामन्वयेन महात्मना । निःसीमवैभवं श्रीम $\times + \times \times$ कमित्यभूत् ।
१८ गार्ग्येयगोत्राभरणं बभूव स्थानाधिपः कार्तिकराशिनामा ।
- १९ मूर्धस्तपोराशिरीवाश्रितानामालोकमात्रेण हरलघानि । १९ [॥] तेन स्वहस्त-
कमलानुगृहीतजन्मा वारुमीकिराशिरुदियाय दयालुचेताः [॥]
- २० वाणीं च तीर्थपदवीं च सदा पदानां न्यासैः स्वचिचविमलाकृ [ति]भिः
पुनानः । २० [॥] तेनानुगृह्य समकेति सतां प्रयोधकारी तपोधनयुवा त्रि-
- २१ पुरांतकेति साक्षाद्भवति विबुधाः किल तद्विधानां हस्तांशुजेन दृष्ट्वापि कृतप्रतिष्ठाः॥
२१ [॥] वारुमीकिराशेः सुगृहीतनाम्नस्तस्यैव शिष्यश्चिपुरांतकेति ।
- २२ तीर्यंतरालोकनकौतुकेन पवित्रयामास दिशश्चतस्रः । २२ [॥] पूर्वं तपस्विगृ-
हिणीस्मृहणीयमूर्ध्विर्वा देवदासविपिने वि[जहार]
- २३ देवः । आशावधूलवणिमानमनुग्रहीतुं तीर्यवगाहनमिषेण चचार सोयं । २३
[॥] समाधिपूतेन हृदंशुजेन यः —यि—०—०—०—[॥]
- २४ ततः शुचिब्रह्मसरः सरोजैरानर्च केदारपदाराधिते । २४ [॥] जगद्गुरुं चेतसि
यः प्रपद्य यागेश्वरं मूर्ध्नि—०—०—०—[॥] ०—०—०—०—
- २५ प्रसादसंपत्तिलभ्यानि तपः फलानि । २५ [॥] मिथो मिलज्जन्हुकलिकदन्त्यात-
रंगहस्तोपहृतैः पयोमिः । ससर्ज यस्याजि ०—०—०—०—०—
- २६ यः पाद्यमिव प्रयागः । २६ [॥] प्रदक्षिणीकृत्य सतां दीपः श्रीपर्वतं यः
किल सर्वतोपि । श्रीमल्लिनाथस्य विलोकनेन कृतार्थ— — ०—०—

श्लो. १२ निमग्नं पदेष्टुं ५६ अस्पष्ट छ. श्लो. १३ छंदः पेंताशीय श्लो. १४ छंदः उपजाति
श्लो. १५ छंदः पंधरथ श्लो. १६ छंदः आर्षा श्लो. १७-१८ अतुष्टु श्लो. १९ छंदः धन्वपदा
श्लो. २०-२१ वसंततिवहा श्लो. २२ छंदः उपजाति श्लो. २३ छंदः वसंततिवहा श्लो. २४-२७ छंदः
उपजाति.

- ४१ से यः संतां सीमा निरमासीदुमेश्वरं । ४३ [॥] इह स्वनाम्ना त्रिपुरांतके-
श्वरं महत्तरश्रीत्रिपुरांतको व्यधात् । प्रियाभिधानेन मनोरमं श्रिया रमा-
४२ पतिः संविदधे रमेश्वरं । ४४ [॥] गोरक्षकं भैरवमांजनयं सरस्वतीं सिद्धि-
विनायकं च । चकार पंचायतनांतराले बालेन्दुमौलिस्थितमानसो
४३ यः ४५ [॥] आत्मबाहुयुगसौहृदांचितस्तमसौरभशुभसुतोरणं । दूरमस्तदुरित-
स्तदुत्तरद्वारभूपरिसरे चकार यः । ४६ [॥] सम्माज्जनाय देवा-
४४ नां कावडिद्वयर्मभसः । सम्मार्ज्जनी जगत्याश्च कोलिनी प्रतिवासरं । ४७ [॥]
कर्त्तव्यमेतदुभयं बटुकेन पटीयसा । स्वमासपाटकद्रव्यनैवेद्या-
४५ नोपयोगतः । ४८ युग्मं । श्रीखंडहेतोः शशिखंडमौलिपुरानुकुल्येन मपारके
यः । द्रम्माश्चकार प्रतिमासमष्टावष्टापदोत्सर्गानिसर्गपूतः । ४९ [॥]
४६ दातव्यं मालि[क] श्रेण्या शतपत्रशतद्वयं । नवीनकणवीराणां द्वे सहस्रे च नि-
त्यशः । ५० [॥] घाटीवाहाय घाटीभ्यो ग्रीहीतुं शुचि[वेदि]कां । चको परी-
४७ क्षिप्टे यः पङ्क्त्वा द्रम्मान्मासपाटके । ५१ [॥] माणकद्वितयं चोपा मुद्रानामेक-
माणकं । धृतं कर्पाश्च चत्वारस्तैलं दीपायतादृशं । ५२ [॥] जात्यानि पंच-
४८ पूगानि स्थितके स्थितिशालिना । कोष्टागारे गुणज्ञेन प्रत्यहं येन चाग्निरे । ५३
युग्मं । इहैव धूपवेलाय गुग्गुलुस्य मणद्वयं । यः पुण्येषु समा-
४९ सक्तः प्रतिमासमकारयत् । ५४ [॥] पत्र — — च पंचाशत् पत्राणि
फणिवीरधां । मेहरेण प्रदेयानि नित्यं बीकटहेतवे । ५५ [॥] पशुपालेन तदे-
५० वं धर्मस्थानोपहारसंबद्धं । श्री — — — कोष्टागारादानाय दातव्यं । ५६
[॥] चोपा माणकमेकं निर्वापे पल्लिकाद्वयं मुद्राः । नित्यं धृतकर्पां द्वाविति
५१ पशुपालाय दातव्यं । ५७ [॥] [इद] × × ~ दातव्यं नित्यं नैवेद्यहेतवे ।
ततस्तदन्नं बटुना पचनीयं प्रयत्नतः । ५८ [॥] पशुपालेन संकल्प्य तैवे-
५२ द्यं सवीटकं । बटुकाय प्रदा[तव्यं] — — [कर्म] विधाधिने । ५९ [॥]
मंडपिकायां स्थितके चातुर्जातकशासनात् । प्रत्यहं यः सतां सीमा द्रम्मेकमका-
५३ रयत् । ६० [॥] अत्रैव कारयामास प्र — — — मुदारधीः । स्थितके यो
नव द्रम्मान् बटुक्रासहेतवे । ६१ [॥] पूजामप्रतिमां कर्तुं प्रतिमासमुपेयुषः ।
५४ देयाः पंचदश द्रम्माः पशुपालस्य[धर्म]तः । ६२ [॥] चातुर्जातकपादानां
यः संमिलितपोचके । ततः पंचदश द्रम्मान् प्रतिमासं व्यधत् यः ६३ [॥] इहानि

श्लो. ४४ पंशस्य. श्लो. ४५ उपनाति श्लो. ४६ रथोद्धता श्लो. ४७-४८ अनुदुल्ल श्लो. ४९
७६: उपनाति श्लो. ५० श्री ५५ अनुदुल्ल. श्लो. ५६-५७ आर्षा रे. लजवनसात् श्लो. ५६ नी आली
पादभां 'सोमनाथ' अथ 'पुति' सत्ये ८. श्लो. ५८ श्री ६४ अनुदुल्ल श्लो. ५८ — प्रति ८९-— इमेव
प्रदातव्यं पांथो 'नैवेद्य' पांथो 'पूजाकर्म' श्लो. ६१ पांथो प्रतिमासमुदारधीः

- ५५ यो विशिष्टानि त्रीणि त्रीणिमानसः । चातुर्जातकपादेभ्यो वित्तेनादाय दत्तवान् ।
६४ तेषां मध्यादुत्तमं हृद्मेकं देवश्रद्धामालिना मालिकेभ्यः ।
- ५६ नित्यं पूजापुण्यजातोपहारैः श्रीमचातुर्जातकेन प्रदत्तं । ६५ [॥] चैत्रीमहे
भाद्रपदीमहे च पवित्रकं विस्तरणं च कर्तुं : महाजनोपि प्रतिहृद्-
- ५७ मेकं द्रुमं विशेषस्थितके चकार । ६६ [॥] कोष्टागारेण पूगानि मेहरेण
दलानि च । शिवरात्रौ प्रदेयानि चातुर्जातकवीटके । ६७ [॥] श्रीसोमनाथप्रमु-
- ५८ राजपाटिकात्रये त्रिमिहृद्वणिगिरात्मना । स्रग्मालिकेराणि युगाश्च कोमलाः सदा
विधेयानि विशुद्धबुद्धिभिः । ६८ [॥] अमृनि सोमेश्वरदेवरीत्या-
- ५९ संपूज्य पंचायतनानि पूर्वं । अनेन पश्चात्पशुपालकेन श्रीदेवपाट्यामाधिरोहणीयं
। ६९ [॥] चैत्रीभाद्रपदीभद्रपतितोद्धारहेतवे । चातुर्जा-
- ६० तकपादेभ्यो धर्मस्थानमदत्तः यः । ७० [॥] स्वोपाजितेन शुचिना विभवेन
धर्मस्थानं च शासनमिदं च विनिर्भने यः । तेनास्य कीर्तननिबद्धयशः-
- ६१ पताका राकामृगांकषवलाकृतिरुल्लास । ७१ [॥] श्रीगंडराणकवृहस्पति-
कीर्तनस्य सारंगभूपतिसरस्तटभूषणस्य । यः श्रीविलासगृहमा-
- ६२ यतनस्य मध्ये स्वात्मीयदेवकुलिकां रचयांचकार । ७२ [॥] तादृक् विशेषशु-
चिताधिगमाय संतश्चित्तेषु बिभ्रति यदीयगुणानजसं । पुष्पांति
- ६३ सिंधुतनयाहृदयाधिनाथनाभीसरोस्त्वमृणालसनाभितां ये । ७३ [॥] निर्व्याजभ-
किरसवासितविश्वनाथमाविभ्रतः सरिदमीकगभीरमंतः ।
- ६४ एतस्य शारदतुषारमयूखलेखानिः कल्पपाणि चरितानि जगत्पुनंति । ७४ [॥]
सोमार्कवक्रशशिमंडलतो निपीय पीयूषबद्धसखितानि सुमा
- ६५ पितानि । एषाप्रशस्तिरनवद्यपदार्थं वज्रा । घंघातमजेन विदधे घरणी घरेण ।
७५ [॥] एनां लिलेख मंत्री विक्रम इति पूर्णं सिंहतनुजन्मा । इ-
- ६६ दंत्कयदय शिल्पी नाहडतनयश्च पूषसीह इति । ७६ [॥] श्रीनृपविक्रमसं
१३४३ वर्षे माघशुदि ५ सोमे लिंगप्रतिष्ठानहोच्छ्रवः समजनि ॥

श्री. ६५ शाबिनी. वांशि. पूजापुण्य* श्री. ६६ ७५ गति श्री. ६७ वांशि. कोष्टागारेण अनुष्टुप् श्री. ६८
पद्मवंशा श्री. ६८ ७५ गति श्री. ७० अनुष्टुप् श्री. ७१ ७१-७५ वसंततिलका वांशि. *वृहस्पति वांशि. संतश्चित्तेषु
वांशि. निष्कल्पपाणि, श्री. ७५ गति वांशि. प्रतिष्ठाप्रदोत्सवा

ભાષાન્તર

ઓમ્ ॥ ઓમ્ નમઃ શિવાય

શ્લોક. ૧-૨ (શિવની સ્તુતિ)

૩ (ગણપતિની સ્તુતિ)

૪ પૂર્વે, ભૂપતિઓના મુકુટમણિ જયશાલી શ્રી વિન્દ્યમદ્દ્ય ઔલુક્યવંશનો અલંકાર હતો; જેના બેધારા ખડ્ગને યુદ્ધમાં શત્રુઓ અનેક ધારવાળું માનતા.

૫ ચોતરફ મૂળ નાંખી રહેલા પર્વત જેવા રાજાઓને વજ્ર સમાન ભુજવડે ઉગ્રહી નાખતો એ સત્ત્વશાલી, જગતનો એકલો ધણી, રાજનારાયણ કહેવાયો.

૬ જગતના તાપને દૂર કરવાવાળા શ્રી વૈવનઘ્ય પ્રભુએ ક્ષત્રિયોના ભવણ એવા એ રાજામાં પોતાની એક કલા મૂર્તિ; તેથી વિશ્વના ઉપધારની દીક્ષા લીધેલા એ રાજાએ શત્રુરાજાઓનાં હૃદય-માંની મદકૂંપ ગાંઠોની યોગ્ય ચિકિત્સા કરી.

૭ તેની શણી નાગદંડદેવી હતી, જે દેહધારી જયશ્રી જેવી હતી; જેના વડે, જેમ પ્રભા વડે ચંદ્ર શોભે તેમ, રાજા શોભતો હતો.

૮ દિશાઓના અન્ત મૂર્ધી જેનો પ્રતાપ પહોંચેલો છે એવો પ્રતાપમદ્દ્ય જેનો નાનો ભાઈ હતો એવો એ રાજા પોતાના પૌરુષ વડે પૃથ્વીના એક છત્રધારી બન્યો હતો.

૯ પોતાની ગાદીએ પ્રતાપમહાના પુત્ર અર્જુનને બેસાડીને એ રાજા સ્વર્ગસુન્દરીઓના અધરામૃત અને સુધા પીવા આદ્યો ગયો.

૧૦ પૂર્ણચંદ્રના જેવા શુભથી આનંદદાયક, દામોદરના અંશ જેવા, પરાક્રમથી યશસ્વી થયેલા ભૂપતિઓના મુકુટમણિ, એવા અર્જુનદેવે કામધેનુની માફક પૃથ્વી દોહીને ધન મેળવ્યાં.

૧૧ દાનમાં સુરવૃક્ષથી ચઢીઆતા હાથમાં એણે દુષ્ટના સંહાર માટે પૃથ્વીચક્ર ધારણ કર્યું, અને કૃષ્ણના અવતાર જેવા એ નિષ્પાપ રાજાએ પોતાના ઉદાર અસ્તિત્વ વડે પ્રજાની રક્ષા કરી.

૧૨ ગર્જર રાજ્યલક્ષ્મીના સંલોગસુખ આનંદમગ્ન બનેલો, પૃથ્વીનો ઉદાર કરવાની કીડાનો રસિયો, શાર્ફધર જેવા મહિમાવાળો, એનો પુત્ર સારંગદેવ વિજયી છે.

૧૩ જેમ ગરૂડે પૂર્વે ગજ અને કચ્છપને હરાવ્યા હતા તેમ એ રાજાએ મોટા વિશ્વહ- (: શરીર) ધારી રહેલા યાદવેશ્વર અને માલવેશ્વરને લગાઈમાં હરાવ્યા.

૧૪ તપઃક્રિયાઓનું કૃણ આપવાવાળા બાલેન્દુશેખર દેવ પોતે વિશ્વના અનુગ્રહને અર્થે ભટ્ટારક શ્રી લકુદીશ રૂપે અવતર્યાં.

૧૫ અને પિતાના શાપથી લાંબા વખતથી વિપુત્ર રહેલા ઉલ્લુક્યુતોના (? ઉલ્લુકના વંશ-જેના ?) અનુગ્રહ માટે પૃથ્વીના લલાટ જેવા લાટ દેશમાં આવેલા કારોહણમાં આવી વસ્યા.

૧૬ પાશુપત મત પાળવા માટે એના ચાર શિષ્યો મુક્ટ થયા: કુશિક, ગાગ્ય, કૌરુષ અને કૈતેય.

૧૭ એ તપસ્વીઓમાંથી ઉદ્ભવેલી ચાર નતિઓએ ચાર સમુદ્રથી બંધાયેલી પૃથ્વીને શબ્દગારી.

૧૮ (ખંડિત છે).

૧૯ મૂર્તિમાન તપોરાશિ. દૃષ્ટિ વડે જ આશ્રિતોના પાપનાશક, ગાગ્ય ગોત્રના અલંકાર કાર્તિક રાશિનામે, સ્થાનાધિપ (મહાધિકારી) હતા.

૨૦ એના હસ્ત કમલ વડે જેના જન્મનો અનુગ્રહ થયો હતો તેવા, દયાહુ ચિત્તવાળા, વાદમીકિરાશિ ઉત્પન્ન થયા, જે પોતાના ચિત્ત જેવા વિમલ પદ્મ્યાસ વડે વાણીને અને તીર્થ-પદ્ધતિને પાવન કરતા.

૨૧ તેણે વરૂણ તપોધન ત્રિપુરાંતકને અનુગ્રહ કરીને સત્પર્યોનો ઉપદેશક નીમ્યો, એવા પુરુષોના હસ્તકમલ વડે પ્રતિષ્ઠા પામેલા પત્થરા પણ સાક્ષાત્ દેવો બને છે.

સંખ ૨૨

૨૨ જેતું નામ લેતાં પુણ્ય થાય એવા વાઢમીકિરાશિના એ શિષ્ય ત્રિપુરાન્તકે તીર્થો જોવાની ઇચ્છાથી ચારે દિશાઓ પવિત્ર કરી.

શ્લો. ૨૩-૩૩ (તીર્થયાત્રા વર્ણન) હિમાલય—કેદારનાથ, પ્રયાગ, શ્રીપર્વત, નર્મદા, ગોદાવરી—અંબક, રામેશ્વર—રામસેતુ, એ પ્રમાણે છેક ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી ત્રિપુરાન્તકે યાત્રા કરી અને પછી ઉત્તરમાં પાછા ફરીને એ પશ્ચિમ કિનારે દેવપટ્ટન અથવા પ્રભાસ આવ્યો, જ્યાં સરસ્વતી સમુદ્રને મળે છે.

૩૪ અહિંયાં ઉમાના પતિ ગંડ બૃહસ્પતિએ (બૃહસ્પતિનામે મન્દિરપૂજારીએ) ત્રિપુરાન્તકને આર્થ બનાવીને છઠ્ઠો મહત્તર કર્યો.

૩૫-૩૬ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

૪૦-૪૬ (ત્રિપુરાન્તકે સોમનાથમાં કરેલાં કાર્યોનું વર્ણન) પાંચ દેવળો બંધાવ્યાં, પાંચ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને બે સ્તંભના આધારવાળું તોરણ રચાવ્યું.

૪૭-૭૨ (પોતે બંધાવેલાં મંદિરોની પૂજાને અર્થે ત્રિપુરાન્તકે આપેલાં દાનોનું અને પૂજા વિધિનું વર્ણન)

૭૩-૭૪ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

(૪૭) નિત્ય દેવોની શુદ્ધિ અર્થે બે કાવડ જળ અને ઝિંઝી ફસ જીજીભની સાવરણી મકાનો સાફ કરવા માટે—

(૪૮) નૈવેદ્ય અન્ન અને માસિક ખર્ચના આપેલા દ્રવ્યના બદલામાં એક ચાલાક બટુકે આ જાને ચીજો મેળવવાની અને તેમને ઉપયોગ કરવાનું (આ શ્લોકો એક જોડકું રચે છે.)

(૪૯) તે (ત્રિપુરાન્તક) જે સુવલ્લુ આપવાની નૈસર્ગિક લાવનાથી પવિત્ર થયો હતો. તેણે શિરપર ઇન્દુકલા ધારતા દેવની પુરી તરફ કૃપાને લઈને પ્રતિભાસ ૮ દ્રમ્મ મપારકમાં ચંદનકાંઠ ખરીદવા આપ્યા.

(૫૦) માળીઓનું મંડળ પ્રતિદિન ૨૦૦ શ્વેત કમળ અને ૨૦૦૦ સુગંધિત કનેરનાં પુષ્પ (કલ્પવીર) આપશે.

(૫૧) તેણે ઘાટી વાહને માટે વાડીમાંથી શુદ્ધ વેદિકા પ્રાપ્ત કરવાના માસિક ખર્ચ માટે પરીક્ષપટ્ટમાં ૬ દ્રમ્મ આપ્યા.

(૫૨) “ બે માણક જોખા, અને એક માણક સુદ ચાર કર્ષ ધૂત (ધી) અને તેટલું લીપ માટે તેલ ” અને

(૫૩) સારી જાતનાં પાંચ સોપારી, (આ સર્વ) તે અન્યના શુભજ સ્થિર જનથી પ્રતિદિન કોઠારમાં અપાયું હતું. (આ જાને શ્લોકો જોડકું રચે છે.)

(૫૪) તે કે જે પુણ્ય કાર્યોના અનુદાનમાં પરાયણ હતો તેણે અહીં પણ પ્રતિભાસ ધૂપ વેળા માટે બે માણ સુગંધિત શુગુલ આપવાની વ્યવસ્થા કરી.

(૫૫) મેહર પ્રતિદિન ૫૦ ... નાગર વેલનાં પાન બીટક (પાનપટ્ટી) કરવા આપશે.

(૫૬) આ જેની ધર્મ સ્થાન (મંદિર)માં ઉપહાર માટે વ્યવસ્થા થઈ છે તે પશુપાલે શ્રીસોમનાથના કોઠારમાંથી લાવવું જોઈએ અને (પૂજા કરનાર માણસને તેણે) આપવું.

(૫૭) એક માણ જોખા અને બે પક્ષિકા સુદ તથા બે કર્ષ ધૂત આદિ કોઠારીએ પશુપાલને ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ.

(૫૮) (આ પછી) નૈવેદ્ય ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ; પછી તે અન્ન સંભાળ-પૂર્વક બટુકે રાંધવું જોઈએ.

(૫૯) સંકલ્પ કર્યા પછી, પશુપાલે તે નૈવેદ્ય અને ખીરક પૂજા કરનાર બટુકને આપવા જોઈએ.

(૬૦) શુભિજ્ઞોનામાં શ્રેષ્ઠ, તેણે (ત્રિપુરાન્તકે), મણ્ડપિકામાં આવકમાંથી પ્રતિદિન એક દ્રમ આતુર્જાતકના શાસનથી અપાવ્યું.

(૬૧) ત્યાં પછી આ ઉદાર મનના પુરૂષે મંદિરોની સેવા કરતા બટુકના પાલન માટે પ્રતિ માસ ૬ દ્રમ અપાવ્યા.

(૬૨) વિધિ અનુસાર અનુષ્ઠાન પૂજા અર્થે આવનાર પશુપાલને પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ આપવા જોઈએ.

(૬૩) આ આશય માટે તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય આતુર્જાતકના સંચયમાં (ખજાનામાં) પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ મૂક્યા.

(૬૪) હૃદયમાં આનન્દ કરતાં, તેણે પૂજ્ય આતુર્જાતકના દ્રવ્ય માટે ત્રણ ઉત્તમ હાટ ખરીદ્યાં (દુકાનો ખરીદી) અને (તેનાં મંદિરોને ઉપહાર તરીકે) અર્પ્યાં.

(૬૫) તેમાંની ઉત્તમ (દુકાન), (શિવ) દેવમાં શ્રદ્ધાની માળા ધારે છે તે શ્રી આતુર્જાતકે, નિત્ય પૂજા, નિત્ય પૂજા અર્થે જોઈતાં પુષ્પ આપવાના બદલામાં માળીઓને આપી.

(૬૬) મહાજનોએ ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાના ઉત્સવ સમયે પવિત્રક અને વિસ્તરણની ક્રિયા માટે દશક હાટ (દુકાન) માંથી એક દ્રમ આપ્યો.

(૬૭) શિવરાત્રિના ઉત્સવ સમયે આતુર્જાતકના બીરક માટે સોપારી (સોમનાથના મંદિરના) કેઠારથી અને પાન મેહરથી અપાવાં જોઈએ.

(૬૮) ત્રણ વિમળ મનના વેપારીઓએ નિત્ય જાતેજ શ્રી સોમનાથ પ્રભુના ત્રણ રાજ પાંદિકામાં હાર, શ્રીફળ અને કોમળ યુગ આપવાં.

(૬૯) ભગવત સોમેશ્વરની પૂજા માટે નિર્માણ થયેલી વિધિ અનુસાર આ પાંચ મંદિરોની પ્રથમ પૂજા કરી, પશુપાલક શ્રીમાન દેવના મંદિર જતાં પગથીઆં ઉપર આરાહણ કરશે.

(૭૦) તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય આતુર્જાતકને ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાને દિને ભક્ત અથવા પતિત થયેલાના ઉદાર માટે આ ધર્મસ્થાન આપ્યું.

(૭૧) આ ધર્મસ્થાન અને આ શાસન સ્વઉપાર્જિત વિમળ વિભવથી ગ્રામ કર્યું હતું તેથી તેનો યશસ્વજ જોનાં મંદિરો સાથે યોગ છે તે પૂર્ણ ઇન્દુસમાન ઉજ્જવળ પ્રકાશે છે.

(૭૨) શ્રી ગણેશ રાણક બૃહસ્પતિના યશની પ્રતિમા અને સારંગ નૃપના સરવરના તટના ભૂષણ રૂપે તે મંદિરના મધ્ય ભાગમાં તણે તેના કુલદેવનું સ્થાન, શ્રીનું વિલાસ ગૃહ બંધાવ્યું.

૭૩-૭૪ શ્લોકમાં ત્રિપુરાન્તકની સામાન્ય પ્રશસ્તિ પછી ૭૫ શ્લોકમાં ધંધેના પુત્ર ધરણી-ધર પ્રશસ્તિનો કર્તા (રચનાર) હતો તે આપણે જાણીએ છીએ. ૭૬ માં શ્લોક આગળ જણાવે છે કે કવિતાનો હસ્તલેખ પૂર્ણ સિંહના પુત્ર મંત્રી વિક્રમથી લખાયો હતો અને તે શિલ્પિ પૂણ્ડીક-નાહડના પુત્રથી કૌતરાયો હતો. અનુલેખ અનુસાર વિ. સં. ૧૩૪૩ ના માધ્યમ શુદ્ધ ૧૫ ને સોમવારે, અથવા ડૉ. શ્રામની ગણતરી પ્રમાણે ઈ. સ. ૧૨૮૭ જન્ય. ૨૦ ને સોમવારે, પાંચ લિંગની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. આ તિથિ (તારીખ) ઐતિહાસિક મહત્વની નથી કારણકે તવારિખ અનુસાર સારંગે ૨૨-૨૩ વર્ષ ઈ. સ. ૧૨૬૬-૬૭ સુધી રાજ્ય કર્યું.

સારંગદેવના અનાવડામાંથી મળેલો શલાલેખ*

વિ.સ. ૧૩૪૮ આષાઢ શુ. ૧૩

વડોદરા રાજ્યના કુડી પ્રાંતમાંના પાટણ ગામથી ત્રણ માઈલ ઉપર આવેલા અનાવડા (પ્રાચીન અણ્ણિલવાડ)માં નેહર ખાતાવાળા જોડકામ કરતા હતા ત્યારે આ લેખ મળ્યો હતો. અત્યારે તે વહીવટદારની કચેરીમાં પડેલો છે.

લેખની ૨૪ પંક્તિ છે અને તે ૧-૪૫ પહેલો અને ૧-૫૩ ઉંચો છે. પહેલી સાત પંક્તિની શરૂવાતના અક્ષરો ઉખડી ગયા છે પણ તે સિવાય એકંદર રીતે પથ્થર સુરક્ષિત છે. લીપી નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે અને મંગલાચરણના એક શ્લોક સિવાય આજો લેખ ગદ્યમાં છે.

૧ પછીના વ્યંજન બેવડા લખ્યા છે અને બને બહુલે વ એક જ વાર પંક્તિ પહેલીમાં હચ્ચિત્રે માં લખેલ છે પ્રેક્ષી (જ)ક અને તિત્તક પંક્તિ ૭ મી માં તેમજ વ્યક્તિ પંક્તિ ૮ અને ૨૧ માં ખાસ નોંધ લેવા જેવા શબ્દો છે. પહેલાનો અર્થ નાટ્યપ્રયોગ બીજાનો કાયમી દાન અને ત્રીજાનો વિગતોનું સ્પષ્ટીકરણ એમ થાય છે. પંક્તિ ૭, ૮, ૧૦ માં આવતા વલ્લભ નો અર્થ અચોક્કસ છે. તે જ શબ્દ બીજા લેખોમાં જેવા કે ચાલુક્ય તામ્રપત્ર વિ. સં ૧૨૮૦ (ધ.એ. વો. ૬ પા. ૧૯૭ પત્ર ૩ બીજું) પંક્તિ ૩ જીએ આપેલા)માં પૂર્વ પ્રવ્રત્તા અર્થમાં આપેલ છે; કહાય તે પાલ્યવાન ને બહલે બલથી લખાયું હોય.

જયદેવના ગીતગોવિંદમાં જે દશાવતારના વર્ણનવાળો એક શ્લોક છે તે જ શ્લોકથી મંગલાચરણ કરેલું છે, ત્યારબાદ તિથિ આપેલ છે જે રવિવાર આષાઢ શુદ્ધ ૧૩ વિ. સ. ૧૩૪૮ ની છે તે વખતે મહારાજાધિરાજ સારંગદેવ અણ્ણિલ વાટકામાં રાજ્ય કરતા હતા. તેનો મહા-સંધિવિશ્વદિક મહામાત્ય મધુસૂદન દસ્તાવેજમાં સીલ વિગેરેનું કામકાજ કરતો હતો. મહંત પેથક વિગેરે પંચમાં હતા. પેથક પાલણપુરમાં મુદ્રાધિકારી હતો. શ્રીકૃષ્ણનીમૂર્તિ પાસે પૂજા નેવેલ તથા નાટ્ય પ્રયોગો માટે ઉપરની તિથિએ તેમજ અગાઉ દાન આપવામાં આવ્યું હતું. અગાઉના દાનમાં નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ હતાં. (૧) કરજી આપેલા ૧૮૦ દ્રમ પ્રતિવર્ષ કાયમને માટે (૨) માંડવીમાંથી ૭૨ દ્રમ હમેશને માટે (૩, ૪, ૫) દ્રમ ૭૨, દ્રમ ૩૬ અને દ્રમ ૪૮ દરેક અમાસને માટે શેઠ દેવલે પોતાની સિક્કિરિમાંથી આપેલા.

નવું દાન ગામના પેથક વિગેરે પંચ, પુરોહિત એટલે બ્રાહ્મણોએ, મહાજને એટલે કે સાધુ (સાહુકાર) શ્રેષ્ઠિ (શેઠ) કકુર સોની કંસારા વિગેરેએ વણિજ્યારકે (વણીજારઓ) અને નોવિત્તકે (વહાણવાળાઓ) આપેલું હતું. દાનમાં નીચે મુજબ આપેલ હતું: (૧) મલ્હની એક ધડી દીઠ વેચનાર તરફથી ૧ દ્રમ, (૨) હોંબની એક ધડી દીઠ વેચનાર તેમજ ખરીદનાર તરફથી ૧ દ્રમ (૩) દરેક અનાજના ગાડા દીઠ અમુક (-તે સ્પષ્ટ નથી) ૪ ધીની એક ઘડા ઉપર વેચનાર તરફથી ૧ પળી ધી.

આનો મંગલાચરણનો શ્લોક ગીત ગોવિંદમાંનો જ છે અને ગીત ગોવિંદ જયદેવે રચેલું છે જે લક્ષમણસેનના રાજ્યમાં એટલે ૧૨ મી સદીના છેલ્લા ભાગમાં લખેલો હતો. આ લેખમાં તે શ્લોક ટાંકેલો છે તે ખતાવી આપે છે કે તેટલી ટુંકી મુદતમાં ગીત ગોવિંદ પવિત્ર મનાયું હતું. વિશેષમાં આપણા લેખમાં આપેલ છે તે મુજબ શ્રીકૃષ્ણનું મંદિર સારંગદેવના સમય પહેલાં અનાવડામાં અસ્તિત્વમાં હોયું જોઈએ. આ હકીકત ઉપયોગી છે કેમ કે લેખોમાં શ્રીકૃષ્ણના મંદિરનો ઉલ્લેખ કયાંઈ બીજે જોવામાં આવતો નથી. મારા ધ્યાનમાં તેવો ઉલ્લેખ છે જે ધારાના દેવપાલના વખતના વિ. સ. ૧૨૭૫ ના લેખમાં રંભુના મંદિર પાસે કેશવે કૃષ્ણની મૂર્તિ સ્થાપ્યા બાબતનો છે.

* ઈ. એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦ ડો. ડી. આર. ભાંડારકર. (૧) જ. એ. સો. બ. વો. ૨ નં. ૫ (મે ૧૯૦૬) પા. ૧૬૭-૬૮. (૨) ઈ. એ. વો. ૨૦ પા. ૩૧૨. પં. ૧૪.

अक्षरान्तर

- १ ॥ वेदानुद्धरते जगति बहते भुगोलमुद्धिञ्जते दैत्यान् दारयते बलिं छलयते
क्षत्रक्षयं कुर्वन्-
- २ (ते)। [से]तुं बंधयते हर्षितं कलयते कारुण्ययातन्वते म्लेच्छान् मूर्च्छयते दशा-
कृतिकृते कृष्णाय
- ३ (तस्मै नमः ॥ [१] संवत् १३४८ वर्षे आपाद सुदि १३ रवावचेह श्रीम-
दणहिलवादकाधिष्ठितमहारा-
- ४ (जाधि)राज श्रीसारंगदेव कल्याणविजयराज्ये तत्पादपञ्चोपजीविनि महा-
साधिं महाना-
- ५ (त्य) [श्री]मधुसूदने श्री श्रीकरणादि समस्तमुद्राव्यापारान् परिपंथयतीत्येवं
काले प्रवर्तमानेऽमु
- ६ (नै) [व] स्वामिना पा[रुह]णपुरमुद्रायां नियुक्तमहं श्रीपिथडप्रभृति पंचकुल-
प्रतिपत्तौ देव-
- ७ (श्री) [कृ]ष्णपादानां [पू]जनैवेद्य प्रेक्षणकनिमित्तं अग्नें पलमानस्थित-
कर्त्तुं तथा संप्रति महं
- ८ (श्री) पेथडप्रभृति [प]ंचकुलेन तथा पंचमुखसमस्तनगरेण च कृतनव्यदेवदायस्य
च शा-
- ९ सनपट्टिका यथा अग्नीकपलमानदेवदायस्येव्यक्तिः ॥ ४० करण स्थितके
द्र० १८० तथा ४ (०)
- १० मंडपिकायां स्थितके द्र० ७२ तथा अग्नें देवलेन आत्मनः क्षेयोऽर्थं पलमान
आत्मीय सीकरि
- ११ सक्त श्रीकृष्णपा[दानां] दत्त द्र० ७२ तथा तत्स्यद्र० ३६ तथा अमावास्यां
२ स्थितके द्र० ४ वर्षं प्रतिजातं
- १२ द्र० ४८ एवमेतत् पूर्वं स्थितकं सांप्रतं उपविष्टमहं श्रीपिथडप्रभृतिपंचकुलेन
तथा पुरो० ध
- १३ रणीधर । पुरो० सि(र)धर । पुरो० मोपादित्य । पुरो० हरिसम्म । सा
आभा । सा हेमा । सा महण-
- १४ सीह । द तेजा । सा मयधर । अग्नें सादल । अग्नें देवल । सा समरा । सा
घणपति । अग्नें आसधर

१ भूग ५५२ ७५२५५. २ वांयो मुद्धिञ्जते ३ वांयो हर्षितं ४ वांयो म्लेच्छान् ५ प अने तौ नी पथभां
पुं ७०५५ छ. ६ वांयो प्रेक्षणक ७ वांयो अग्ने ८ वांयो पाल्यमान ९ वांयो अग्नीय पाल्यमान १० वांयो
पाल्यमान ११ सीकिरि भुधर सीकरने अहरे लप्यायुं होय. १२ वांयो तत्स्य १३ वांयो अमावास्यायां.
देय २३

१५ सां गुणधर । सां भडसीह । श्रें नाग[ड] । श्रें सामत । सां शांशा ।
सां वयजलदेव । सां कूर-

१६ पाल । सां पदमसीह । श्रें मदनसीह । श्रें देवसीह । भणशां पेता । मणं
गांधी । सां जा[॥]]-

१७ रुहण । श्रें गुणराज । सां केसव । सां शंशा । श्रें रतन । सां त्रीकम ।
सोनीं अर्जुन । सां चांग-

१८ देव । सां दामर । कंसां जयता । पूर्णीं तेजा । सां केसव । सां मूरा ।
सां कुंदा । सां नागपाल-

१९ प्रभृति समस्त महाजन । तथा समां स्त] वणिज्यारक । तथासमस्त नौवि
त्तकप्रभृति पंचमुखन-

२० गरेण निजपूर्वजानां श्रेयसे देवश्रीकृष्णपादानां पूजनैवेद्यप्रेक्षणीकनिमित्तं
कृतनव्य-

२१ देवदायस्य व्यक्तिः ॥ मांजिष्टा धडी १ द्रं ६०॥ विक्रेतु कामो ददाति तथा
हींगुदा बडा १ द्रं ६१

२२ दायकग्राहकौ ददतः ॥ कणश [क] ट १ पायली १ छाटडा १ पायली पां
पुंतेतैलघडा १ प (॥)-

२३ ली १ एतत् विक्रेता दधाति । एष समस्तदेवदायो आचंद्रार्कितारकं यावत् सम-
स्तपंचमुखनग-

२४ रेण दातव्यः पालनीयश्च

ખંભાતમાં ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથના શિલાલેખ.*

(વિ. સંવત ૧૩૫૨.)

ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનું જૈન મંદિર, જ્યાં આ શિલાલેખ છે, એ ગુજરાતમાં ખેડા કલે-
ક્ટોરેટના એક સુસલમાન સ્ટેટના મુખ્ય શહેર ખંભાતમાં ખદલ નામના એક મોઢ વાણીયાએ
બંધાવ્યું હતું. આ શહેર એ જ નામના અખાત ઉપર આવેલું છે. મંદિર સંવત ૧૩૫૨, ઈ. સ.
૧૨૯૬ માં. વાઘેલા વંશના અર્જુનદેવના પુત્ર રામદેવના સમયમાં બંધાયું હતું. લેખ એક
સારા કક્ષિત પત્રમાં કોતરેલો છે. તે સુરક્ષિત છે, પરંતુ ઉપરના હાથા ખૂણાના થોડા ટુકડા
ફક્ત કપાઇ ગયેલા છે. તેની સપાટીનું માપ ૩૨ ઇંચ x ૧૬ ઇંચનું છે. અને તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં
સંસ્કૃતની ૨૪ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અસરાન્તરં

- ૧ .... તો જાતં વિઘ્નીધ્વંસદૈવતં
॥ ૧ ॥ શઠદલકમટેન ગ્રાવસંઘાતમુક્તં પ્રશમકુલિશવન્દેઃ
- ૨ .... શ્રિયં વઃ ॥ ૨ ॥ ઔદાસિન્યેન
યેનેહ વિજિતારાતિવાહિની ॥ પાર્શ્વનાથજિને નૌમિ કૌમારં મારસંસ્તુતં ॥
- ૩ ૩ ॥ ... દિનોદર્યં સ ચક્રે ગુરુગંગામ્બુદિતઃ સહસ્રકીર્તિઃ ॥ ૪ ॥ સંવત્ ૧૧૯૫ વર્ષે
જ્યેષ્ઠ વદિ ૭ સોમે સજગ(તિ)
- ૪ .... પાતિજગંતિ ॥ ૫ ॥
દિવ્યેર્ગુર્જરમંડલેતિવિપુલે વંશોઽતિદીપ્તયુતિશ્ચૌલ્લવ્યો વિદિતઃ પરૈરકલિતઃ
શ્વેતાતપત્રોજ્વલઃ ॥ ક્ષમા-
- ૫ .... વાગતોનિજમુજો
પાર્જ્યાં ચ રાજ્યશ્રિયં ॥ ૬ ॥ શ્રીમાન્ લુણિગદેવ એવ વિજયીશંમુપસાદોદિતસ્ત-
સ્માદ્વીરસૈકવીરઘવલઃ પુત્રઃ પ્રજાપાલકઃ
- ૬ .... જયી યેનાધીશમુદસ્ય કંદમિવ
તં કીર્તિઃ પુના રોપિતં ॥ ૭ ॥ રિપુમલ્લપ્રમદીયઃ પ્રતાપમલ્લ ઈન્દિતઃ ॥ તત્સુ-
ર્જુનો રાજા રાજ્યેઽજન્યર્જુનો પરઃ ॥ ૮ ॥ અ
- ૭ .... ક્તિવિજયીપરેપાં ॥ તત્રંવનોઽર્નિદિતકીર્તિરસ્તિ જ્યેષ્ઠોઽપિ
રામઃ કિમુકામદેવઃ ॥ ૯ ॥ હમૌ ધુરં ધારયતઃ પ્રજાનાં પિતુઃ પદસ્યાસ્ય ચ
ધુર્યક્લ્પૌ ॥ કલ્પદ્રુમૌ

- ८ .... गौ भुवि रामकृष्णौ ॥ १० ॥ श्रीस्तंभतीर्थ तिलकं
पुराणां स्तंभं जयश्रीमहितं महद्भिः ॥ आस्ते पुरं प्रौढिममोदवंशे सुभूषिते भूप-
तिवर्णनीये ॥ ११ ॥ निदर्शनं साधुसुसत्यसंधौ वं
- ९ ... कीर्तिरामः ॥ खलख्यया यो विदितो महर्द्धिर्द्धि-
गतो धर्मघनी विनातः ॥ १२ ॥ रूपलक्षणसौभाग्यधर्मदाननिदर्शनं । जाताया
प्रौढनारीषु सातोऽस्य वादहा .... १३ सं ....
- १० ... देशात्साध्वी ह्यकार्षीज्जीनपार्श्वचैत्यं यन्मंडलं नागपते फणाग्ररत्नं नु किं
पुण्यममूर्त्तमस्याः ॥ १४ ॥ अविकलगुणलक्ष्मीर्विकलः सूनुराजः सममवदिह
पुण्य शीलसत्यास
- ११ .... लमुदयस्थं । हेतयोर्थेन चक्रे रविरिव भुवनं यो मानितः सर्वलोकैः ॥
१५ सवितृचैत्यस्य पुरः सुमंडपं योऽकारयत्पूज्यसुधर्ममंडनं ॥ स्वसा च तस्या-
जनि रत्नसंज्ञिका मुरत्नसूर्या धनसिंहगेहिनी
- १२ १६ भीमडजाह्नणकालवयजलस्त्रीमडगुणिमाधाः तयोर्बभूवुस्तनया निजवंशोद्धरण
धौरेयोः १७ पितृव्यकसुतैः सार्द्धं यशोवारी यशोधनः । पालयन्नरितः पुण्यात्मा
शैवं धर्मं जिनस्य च
- १३ १८ आस्वडपुत्रौ ... सुमदनपालमिधौ धन्यो वृत्तानंदितलोकौ प्रीतया राम-
लक्ष्मणसदृशौ (शौ) । १९ जाया जाह्नणदेवीति स्वजनकैरवकौमुदी । तस्य पुत्रौ
तया प्रसूतौ शब्दार्थाविव भारतीदेव्या २० ये (खे) तलः क्षितिपति
- १४ गुणिगण्यो योच्छलत्कलियुगं सुविवेकात् सिंहशावबदभीर्विजयादिसिंहविश्रुत
इल्लेदुरयं किं । २१ दिवं गते आतरि तस्य सूनौ लालामिधे धर्मधुरीणमुख्ये
श्रेयोऽर्थमस्यैव जिनेद्रचैत्ये येनेह जी
- १५ णोद्धरणं कृतं तु ॥ २२ जयताद्विजविसिंहः कलिकुम्भैकविदारणैककृतयत्नः । निज-
कुलमंडनमानुगुणिदीनोद्धरणकल्पतरुः २३ सदृचावेमलकीर्त्तिस्तस्यासीद्गुणवंशभूः
पुण्यपटोदयक्षमामृतपठप-
- १६ पदीधिति ॥ २४ अनुपमा नाम सुवृत्ततोपि श्रियादिदेवीस्सुभये तु जाये । पुरोगवं-
धोरभवच्च तस्य कांता वरा सूहृवी धर्मशीला ॥ २५ देवसिंहः सुतोऽप्यस्य मेरु-
वन्महिमास्पदं । दीपवद् द्योतितं येन कुलं चार्थयमा ....
- १७ २६ गुरुपट्टे बुधैर्वर्ण्यो यशः कीर्तिर्यशोनिधिः । तद्वोघादहृतः पूजां यः करोति
त्रिकालजां ॥ २७ हुंकारवंशजनहर्धमणीयमानः श्रीसांगणः प्रगुणपुण्यकृतावतारः
तारेशस्तन्निभयशोजिनशा
- १८ सनार्हो निःशेषकल्मषविनाशनमव्यवर्णः ॥ २८ सिंहपुरवंशजन्मा जयताख्यो
विजितएनसः पक्षः । शुभधर्ममार्गचारीजिनभूमौ ननु च कल्पतरुः २९ महा-
दनो महामन्यो जिनपूजापरायणः ॥ पात्रदानामृतेनैव क्षालितं वसुधातलं

- १९ लं ३० अपरं च अत्राऽ गमन्मालवदेशतोऽभी सपादलक्षादधचित्रकूटात् । आभा-
नुजेनैव समं हि साधुर्यः शंभदेवो विदितोऽ य जैनः ३१ घांघुर्बुधः साधुक-
ल्हः प्रबुद्धो घन्यो धरित्र्यां धरणी धरोऽपि । श्रीसंघम
- २० मुनिमानसाधुर्हस्तथा राहड इष्टदर्शो ३२ साधुगर्जपतिमान्यो भूषेश्वरसु सर्व-
दा । राजकार्यविधौ दक्षौ जिनश्रीस्कंधपारकः ३३ नरेवपेण घर्म्मोयं घामा-
नामा स्वयं भुवि । सुतोत्तमो विनीतोऽस्त्यजिनचिंतामणिप्रभुः
- २१ नाम्नानभोपतिरिहाधिपमाननीयः साधुः सुभक्ताः सुहृदः प्रसिद्धः । नोडेकितः
साधुमदात्कदापि योदानशौडः शुभसौ [शौ] डनामा ३५ घेहेडोऽपि सुध-
र्म्मस्थः साधुः सोमश्च सौम्यधीः । दानमंडन सौभाग्य ....
- २२ कः सतां मतः ३६ अजयदेव इह प्रगटो जने तदनुश्वेतहरिः कुशलो जयीअनु-
जपून् हरिर्हरिविक्रमः । सुजननामइहापि परिश्रुतः ३७ सल्लक्षणो वापणनामधेयो
देदो विदाश्रेयतरश्च साधुः । सना ....
- २३ पुरंदो जिनपूजनोद्यतो रलोपि रत्नत्रयभावनारतः ३८ छाजुः सुधीः पंडितमा-
नमर्दनः साधुः सदा दानरतश्च जैनः एते जिनाभ्यर्चन पात्रमक्ताः श्रीपार्श्व-
नाथस्य विलोक्यपूजां ३९ संभूय सर्वैर्विधिवत्सु
- २४ भव्यपूजाविधानाय विवेकदक्षैः । श्रीधर्म्मवृद्धः प्रभवाय शश्वर्त्कीर्चिस्थितिः सुस्थि-
तकं महद्भिः ४० वरु खंडतथाकुष्टमुरुमासीसटंकणाचर्मरंगाद्यसद्रव्यमलत्यातृ-
पमं प्रति ४१ एको द्रम्मस्तथा
- २५ मालतीलपुवस्तुतः गृहकंवल तैलाद्यतंगडादिद्रुपं प्रति ४२ श्रीपार्श्वनाथचैत्येऽ
स्मिन् द्रम्माद्धं स्थितके कुवं नव्यलोकस्य कामानां चिंतामणिफलप्रदे ४३ संवत्
१३५२ वर्षे श्रीविक्रमसमतीतवर्षेषु
- २६ त्रिशता, समं द्विपंचाशद्विनैरेवं कालेऽ स्मिन् रोपितं ध्रुवं ४४ यावत्तिष्ठति
सर्वज्ञाः शाश्वतप्रतिमामयाः तावत्तथादिमेमव्याः स्थितकं वात्र मंगलं ४५
श्रीमान् सारंगदेवः पुरवरमहितः स्तंभतीर्थं मुतीर्थं न
- २७ द्याचैत्यं जिनानामनधगुहकुलं श्रावकादान घन्याः नानातेजाधनाद्याः सुकृतपथ-
पुषो मोपानामाहराब्ददेवो राजादिदेवो जिनमवनाविधौ मुख्यतां ये गतास्ते ॥ ४६
मावाब्जौभावभूपस्य
- २८ जनपरिवृतो आजदेवोपि दाता जैन धर्म्मेऽनुरक्ताः श्रुतिगुणसहिताः साल्हरत्नौ
वदान्यौ । अन्ये केऽपि संतः स्थितकमिह सदा पालयेत्यत्र वृद्धिं पुष्पंतस्तेषु
पार्श्वो विदधतु विपलां ... ..
- २९ तीं तामहाश्रीः ४७ छं ६४ प्रशस्तिरिय लिखिता ४० सोभेनउत्कीर्णा सूत्र०
पाल्हा तेन

ભાષાન્તર

- (૧) ... માંથી ઉદ્ભવેલું ... વિદ્ય હણુનાર દેવ.
- (૨) શિલા (પથર)ના રાશિમાંથી (દગમાંથી), શકોને હણુનારથી ... વળતા અગ્નિની ... લક્ષ્મી તમને ...
- (૩) કૌમાર પાર્શ્વનાથ જિન જે કામદેવથી સ્તુતિ થએલો છે અને જેણે ક્રૂર લીલાથી શત્રુમંડલનો પરાજય કર્યો છે તેને નમન કરું છું.
- (૪) નમ સમાન શુરમાં અબ્યુદય પામેલો, સહસ્રપટ કીર્તિ સહિત ... ઝંઝું ... દિન
- (૫) સંવત ૧૧૬૫ વદિ જેઠ ૭ ને સોમવારે ... તે વિરાજે છે ... જગમાં.
- (૬) રમ્ય અને વિશાળ ગુર્જર મંડળમાં અતિદીપ્ત દ્યુતિવાળો, અન્યથી અદ્ભુત શ્વેત છત્રથી ઉજ્જવળ ચૈલુડય વંશ છે. ભૂમિ ... હતી ...
- તેના નિજ બાહુબળથી પ્રાપ્ત કરેલી રાજ્ય ગ્રીથી.
- (૭) શિવના પ્રસાદથી ઉદય પામેલા શ્રીમાન્ બુદ્ધિગ્ર દેવ, પ્રતાપી વિજેતા હો. અતુલ વિક્રમવાળો અને નિજ પ્રભુનો પાલક વીરધવલ તેના પુત્ર હો. ... કીર્તિના કંઠ માફક નૃપને ખસેડી પુનઃ સ્થાપતો (!)
- (૮) પછી બળવાન શત્રુએને હણુનાર પ્રતાપમદ્દસ આવ્યો. તેને રાજ્યમાં બીજો અર્જુન (પાંડવ ભાઈઓમાંનો એક) સમાન અર્જુન પુત્ર હો.
- (૯) ... રિપુનો વિજેતા ... જેઠ હોવા છતાં કામદેવ સમાન ભાસતો રામદેવ વિમલ કીર્તિવાળો પુત્ર હો.
- (૧૦) તે બ્રહ્મ પ્રભાની ધુરી ધારણ કરવા શકિતમાન હતા. તેમના પિતાની ગાદીના મુખ્ય માલિક હતા અને કલ્પતરુ સમાન હતા ... તેઓ ભૂમિપર રામ અને કૃષ્ણ સમાન હતા.
- (૧૧-૧૨) સર્વ નગરોના સ્વંલ સમાન હોવાથી તેઓમાં અગ્ર અને પોતાની દિવ્યતાથી સ્તુતિ પામતું શ્રી સ્તંભતીર્થ (ખંભાત) નામે વિખ્યાત નગર છે. ત્યાં સુજનોના ઉદાહરણ રૂપ સત્ય વચની ... યશમાં રામ સમાન, ધર્મ કાર્યોની મહાસંપદવાળો, ઉન્નવ, અતિ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરનાર, અને વિવેકી એવા નામે એક પુરૂષ રહેતો હતો, તે પ્રૌઢ સુભવિત અને નૃપોથી સ્તુતિ થવા લાયક મોઢ વંશનો હતો.
- (૧૩) તેની જ્ઞાતિમાં, રૂપ, લક્ષણ, સૌભાગ્ય ધર્મ અને દાન માટે ઉદાહરણ રૂપ તેને બાદશા પત્ની હતી.
- (૧૪) અભિલાષ પ્રમાણે ... શેષ નામની કુલા પરના મણિ સમાન ભાસતું અથવા તેની પુણ્ય મૂર્તિ સાક્ષાત્ ન હોય (!) તેણે પાર્શ્વનાથ જિનનું મંદિર તે સદ્ગુણી સ્ત્રીએ બંધાવ્યું.
- (૧૫) વિમલ અને પૂર્ણ ... પ્રભાવાળા શુભવાળો વિકલ નામનો પવિત્ર પુત્ર તેણીને હતો ... સર્વથી પૂજિત સૂર્ય જગને પ્રકાશિત કરે છે. તેમને સર્વ જનોથી પૂજીતો હતો; તેણે માવપિતાનું શુદ્ધ પ્રકાશિત કર્યું.
- (૧૬) તેણે આદર અને સદ્ગર્ભના ભૂષણ રૂપ સૂર્યના મંદિરના અગ્રસ્થાનમાં મંડપ બંધાવ્યો તેને રતન નામની બહેન હતી. તે ધનસિંહની પત્ની હતી અને પોતાના બહુ રતનોવડે સૂર્યની પત્ની જેવી હતી.

(૧૭) આ બન્નેને, વંશને અંતિ ઉજ્જવળ કરનાર (ઉદ્ધારનાર) બિમ્બ, જલ્દહન, કાકલ, વયજલ, બિમ્બ, શુનિમ આદિ પુત્રો હતા.

(૧૮) મહાનુ વીર પવિત્ર મેનવાળો વંશોદયન નિજ પોતાના પિત્રાઈ ભાઈ સહિત શૈવ અને જૈન ધર્મ અનુસરતો.

(૧૯-૨૦) અથેદને જે પુત્રો ... .. પ્રમળે સદાચારથી રંજનાર, પરસ્પર રનેહમાં રામ અને લક્ષ્મણ સમાન. મહાનપાલ અને ... .. કુચુક સમાન રવજનને શશિ સરખા તેની પત્ની જલ્દહણ દેવીથી જેમ સરસ્વતીએ શણદને અને અર્થને જન્મ આપ્યો તેમ ઉત્પન્ન થયા.

(૨૧) શુણ્ણિઓમાં અથ ખેતલ રાજ્યો કલિયુગને છળ્યો. સિંહના ખાલ સમો નિર્લય વિજયસિંહ નામે વિખ્યાત તે ભૂમિપર શશિ સમાન ભાસતો હતો.

(૨૨) ધર્મના પરમ અનુયાયી તેના અનુજ લાલાના મૃત્યુ પછી તેના શ્રેયાર્થે તેણે જિનેન્દ્રના મંદિરનો છુણોદાર કરાવ્યો.

(૨૩) ગજ સમાન કલિયુગને એકી હસ્તે તોડવા પ્રયત્ન કરનાર, સૂર્ય માફક વંશને ઉજ્જવળ કરનાર, અને કલ્પવૃક્ષ જેમ શુણ્ણિ અને દીનને સહાય કરનાર વિજયસિંહ જય પામ્યો.

(૨૪) સદાચારથી વિમળ શ્રીતિ તેના ચરણમાંથી (શુણ્ણતું અનિવાર્ય કૃણ ૩૫) હોય તેમ પવિત્ર ... ..

(૨૫) તેને, જેનો ભાઈ તેના પહેલાં મૃત્યુ પામ્યો હતો એવાને, સદાચારમાં પણ અતુલ અનુપમા અને શ્રીયાદેવી પત્નીઓ હતી. અને ત્રીજી પત્ની અર્તધર્મી અને પવિત્ર સહાયિ હતી.

(૨૬) તેના પુત્ર દેવસિંહ મેરૂ સમાન મહિમા પ્રાપ્ત કરી વંશને દીપક માફક પ્રકાશિત કર્યું.

(૨૭) આ દેવસિંહ, પોતે માન્ય કરેલા ગુરૂ, અને વિદ્વાનોથી રતુતિ પાસેલા યશઃસાગર યશઃકાર્તિના બોધ પ્રમાણે ત્રણવાર અર્હંતની પૂજા કરે છે.

(૨૮) હુંકાર વંશમાં અમૂલ્ય મણિ સમાન, નિજ પુણ્યકૃત્યોને અવતાર, શશિ સમાન યશ સંપન્ન, જિન શાસન અનુસરવા યોગ્ય, સર્વ પાપનો પૂર્ણ નાશ થયાથી ઉજ્જવળ સાંગણુ નામનો એક પુરૂષ હતો.

(૨૯) સિંહપુરના વંશમાં, પાપના માર્ગનો વિજય કરનાર, સદાચારી, જૈન ધર્મની ભૂમિ ઉપર કલ્પ તરૂ સમાન જયત જન્મ્યો હતો. ..

(૩૦) જિનની પૂજાપશયણ અતિ મહાન પ્રહલાદને પાત્ર માણસોને દ્વાન રૂપી અમૃત સિંચન કરીને પૃથ્વીતલનું પ્રજ્ઞાલન કર્યું.

(૩૧) વધારામાં માત્રવદેશમાંથી ચિત્રકુટમાંથી સવાલણ સહિત (?) આભા અનુજ સહિત આ સાધુ સાંભિદેવ જૈનના નામથી જાણીતો અહીં આવ્યો.

(૩૨) પ્રજ સાધુ ધાન્ધ, છુદ્ધિમાન કલ્દુ, ધરણીમાં સુખી ધરણુધર ... ..

(૩૩) વળી સાધુ ગાજપતિ પણ હતા. જેની આજ્ઞાનું પાલન નુપના મહેલમાં સદા યતું; જે રાજ્યકાર્યોમાં દક્ષ હતા અને જિનની શ્રી સ્કંધ ઉપર ધારનાર હતા.

(૩૪-૩૫) તે ધામો નામે પૃથ્વીપર ધર્મનો અવતાર હતો. તેને વિનયી જિનચિંતામણિ પ્રભુ નભોપતિ નામનો નૃપોથી પૂજનીય સાધુ, સુભક્ત, મિત્ર અને પ્રસિદ્ધ પુત્ર હતા. આ

સર્વ હોવા છતાં તે કદિ મદ વાળો હતો નહીં. અને દાન કરવામાં સદા પ્રવૃત્ત હતો અને પૌણ્ય નામવાળો હતો.

(૩૬) વળી ઘેહુડ જે સદા ધર્મના ધંધપર રહેતો હતો, તે પ્રજા, પ્રભાવાળો, બુદ્ધિમાન અને દાનના ભૂણુથી ઉજ્જવળ હતો, અને સન્નિધિમાં માન પામતો.

(૩૭-૩૮) અને પ્રભને જાણીતો અન્નદેવ હતો. તેના પછી સુખી અને સફળુષી ખેત-હરી તેના અનુજ પૂતહરિ, સિંહના વિક્રમવાળો, મુજન સારા નામવાળો; સદલક્ષણવાળો બાપણ, વિદ્વાન સાધુઓમાં શ્રેષ્ઠ દેહ, જિનની પૂજામાં પ્રવૃત્ત પુરેન્દ્ર, અને ત્રણ રત્નોની ભાવનામય રત્ના.

(૩૯-૪૦) વિદ્વાનોનો મદ ઉત્તરનાર બુદ્ધિમાન સાધુ છાત્રુ જૈન ધર્મનો અનુયાયી, અને સદા દાન કરવામાં ચિત્તવાળો હતો, આ સર્વ જીવનના પૂજન પાત્ર બકતો હતા. પાર્શ્વનાથની પૂજા જોઈ, સર્વ મહાન અને વિવેકી પુરૂષોએ એકત્ર થઈને વિધિ અનુસાર પૂજા માટે, ધર્મ પ્રચાર માટે, અને તેનો સદા માટે યથા સ્થાપવા કંપક વ્યવસ્થા કરી.

(૪૧-૪૨-૪૩) આ શ્રી પાર્શ્વનાથ જે ચિંતામણિ માફક સન્નિધિમાં સર્વ અશિલાય પૂર્ણ કરે છે તે, વસ્ત્રખંડ, કુટ, મુરખાંસિ, ટંકન, ચેમેર ... ... આદિ બળદના વજનની ચીજપર એક દ્રામ પ્રાપ્ત કરશે. અને એછા મૂલનાં ગુડ, કંગળ (કાંગળા), તેલ અને તગર આદિપર એક બળદ ઉપાડી શકે તેટલા વજનપર અડધો દ્રામ પ્રાપ્ત કરશે.

(૪૪) શ્રી વિક્રમના સમય પછી ૧૩૫૨ વરસમાં આ સદાને માટે નક્કી કરાયું છે.

(૪૫) જિનોની પ્રતિમા રહે ત્યાં સુધી તે મહાન પુરૂષો અને તેમની કરેલી વ્યવસ્થાનું પાલન થાઓ અને તેઓ સુખી થાઓ.

(૪૬) યાત્રાનું એક સારું સ્થાન સ્તંભતીર્થ, શ્રીમાન સારંગદેવ, જિનદેવનું મંદિર, ગુરુનું પાપરહિત કુળ, શાવક, નાનો, તેજો, ધનો આદિ જેઓ નિત્યદાન કરવા વત્તપર હતા, અને મોષ, હરદેય, રાગદેય જેઓ મતનું પાલન કરનાર જિન ધર્મ પોષનાર, ને જેઓ સુખ્ય ભાગે જૈન મંદિરની સંભાળ લેવામાં સંબંધવાળા છે તે આ સર્વે અબ્યુદય પામે.

(૪૭) ભાવ ભૂપતિ જેને કુળ સહિત અતિ શ્રદ્ધા છે; મહાદાની લોજદેવ જૈન ધર્મના તે સર્વ અનુયાયીઓ અને જેઓ તેમનાં ગુણવત્તા માટે સ્તુતિ પામ્યા છે ... ... ઉદ્ધાર આદેહ રત્ન આદિ સંતમુજનો જે આ વ્યવસ્થાનું પાલન અને તેમાં વૃદ્ધિ કરશે તે સર્વેને અતિ રૂપવાન, પાર્શ્વનાથ અતિ અબ્યુદય અર્પો. ... ... આ (પ્રશસ્તિનો) લેખ ૬૦ સોમથી લખાયો અને સુત્ર. પદ્મહાથી કોતર્યો.

(વાઘેલા રાજ સારંગહેવના સમયનો) વંથલીમાંથી

ઉપલબ્ધ એક અધુરો લેખ

વિ. સં. ૧૩૪૬. ૧

રાજકોટના મ્યુઝિયમમાં એક અધુરો, નીચે આપેલો લેખ હું પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. તે રાજકોટના પોસ્ટલ મ્યુઝિયમમાં છે. એ વિષે એટલું જ જણાયું છે કે તે કાકિયાવાડમાં જૂનાગઢ સ્ટેટના વંથલી ગામમાંથી ૩૫ વર્ષ પહેલાં મળી આવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ તે મ્યુઝિયમને ભેટ કરવામાં આવ્યો હતો.

તે એક જાડા પીળાંશ પડતા પથ્થરની ચિલા ઉપર કોતરેલો છે, જે ચિલાનું માપ ૨'૫" x ૧'-૮" છે. થોડા અક્ષરો પહેલી ચોદ પંક્તિઓની શરૂવાતમાં નાશ પામ્યા છે, તે સિવાય લેખ એકંદરે સુરક્ષિત છે. એક ઉભી પંક્તિ વડે જમણી અને ડાબી બાજુએ અર્ધા ઇંચનો માણન બતાવેલો છે.

તેના ઉપર ૩૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. જે ૨'-૪"x૧-૬" ના માપની જગ્યા રોકે છે, છેલ્લી પંક્તિ અર્ધા કોતરેલી રહી છે, આનું કારણ સમજાતું નથી.

લિપિ નાગરી છે. તે એકંદરે સુંદર રીતે કોતરેલી છે. અક્ષરો શરૂવાતમાં મોટા છે, પણ પછીથી તેનાથી અર્ધા કદના આવે છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે. ૪૪ શ્લોકો સંપૂર્ણ છે અને છેલ્લો શ્લોક અધુરો છે.

લેખની શરૂવાત શિવ અને ચાર્વતી તથા વિષ્ણુની સ્તુતિથી થાય છે. ત્યારપછી જગતસિંહના નામથી શરૂ થતા એક વંશનું વર્ણન આવે છે. તેણે મહાકલીકને લઢાઈમાં હરાવ્યો હતો. વામનરથદી (હાલનું વંથલી) માં તેણે વિંજલેશ્વર (શિવ) નું મંદિર બંધાવ્યું હતું.

તે પછી રાષ્ટ્રકૂટ વંશનું વર્ણન આવે છે. તે વંશમાં ઉદ્દાલ નામનો મહાન યોદ્ધો થયો હતો. તેની બહાદુરી જોઈ તેને લવણપ્રસાદે પોતાનો પ્રતિનિધિ બનાવ્યો હતો.

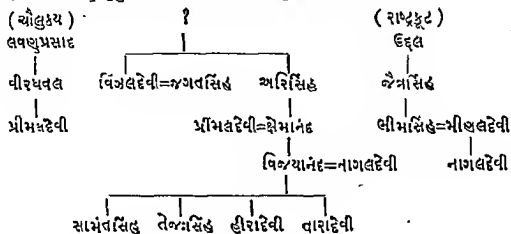
તેના વંશજોના વર્ણન પછી લાવણ્ય શર્મા જે કુટુંબમાં જન્મ્યો હતો તે મૌનસ ગોત્રના વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વૃત્તાંત આવે છે.

છેવટે લેખમાં કપિષ્ઠ ગોત્રના આનંદપુરના એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વર્ણન શરૂ થાય છે. તેમાં ગોવિન્દ જન્મ્યો હતો. તેના પુત્રનું નામ કોતરવાનું હતું, ત્યાંથી કામ અધુરું રહ્યું છે.

આ લેખ ઉપરથી ગુજરાતના ચૌલુક્ય (વાઘેલા) રાજાઓના તાબામાં કાકિયાવાડ હતું તે સમયનો જાણવા જેવો ઇતિહાસ મળી આવે છે. શરૂવાતની પંક્તિ અધુરી હોવાથી લેખની તારીખ જાણી શકાતી નથી. પરંતુ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના એક અપ્રસિદ્ધ લેખના ૩ જા શ્લોક સાથે આપણા લેખનો ૩૧ મો શ્લોક અક્ષરશઃ મળતો આવે છે. એટલે માની શકાય કે આ લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અંરસામાં લખાયો હશે. એ બંને લેખો એક જ રથજેથી મળ્યા હતા અને એક જ ખંડીયા રાજા વિજયાનંદના સમયનું સૂચન કરે છે. - કયા લેખમાંથી બીજાએ આ શ્લોકની નકલ કરી હતી એ કહી શકાતું નથી, પરંતુ આપણો લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અંરસામાં લખાયો હતો એટલું ચોક્કસ કહી શકાય.

આ લેખમાં ચૌલુક્ય રાજાનાં બે જાગીરદારકુટુંબોનું વર્ણન આપ્યું છે. એક રાષ્ટ્રકૂટ અને બીજાનું નામ બેમાંથી એક પણ લેખમાં આપ્યું નથી. આ બે કુટુંબો વિજયાનંદ અને નાગલ-

દેવીનાં લગ્નથી જોડાયા હતાં. ખાસ ઉપયોગી હકીકત એ છે કે, વિજયાનંદ જેમાં જન્મે હતા તે અરિસિંહનું કુટુંબ ગુજરાતના વાઘેલાઓના રાજકુટુંબ સાથે જોડાયું હતું, કારણ કે, વાઘેલા મહારાજા વીરધવલે પોતાની પુત્રી પ્રીમલ દેવીનાં શ્વેમાનંદ સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં. તેઓનો પુત્ર વિજયાનંદ હતો. આ ત્રણ કુટુંબોનો સંબંધ નીચે પ્રમાણે છે:—

અરિસિંહના વડિલ જંધુ જગતસિંહે મણલિકને હરાવ્યાનું કહ્યું છે. આ મણલિક વંધલી- (વામનચંદ્ર) માં રાજ્ય કરતા ચૂડાસમા કુટુંબનો હતો. તેણે મુસલમાનોને હરાવીને ગિરનાર ઉપર નેમિનાથનું મંદિર સુવર્ણથી મઢાવ્યું હતું. જગતસિંહે તેને હરાવી નસાડી મૂક્યો હતો અને જગતસિંહના વંશજોએ વિજયાનંદના સમય સુધી ત્યાં રાજ્ય કર્યું હતું. મણલિકના એક વંશજ રા' મહીપાલે ને પાણ્ડુ અમરસિંહ અને તેજસિંહ પાસેથી જિતી લીધું હતું.

બીજે સ્થળે કહ્યું છે કે, ચૌલુક્ય (વાઘેલા) રાજા વીરધવલે પોતાના રાજ્યારોહણ પછી તરત જ વંધલી ઉપર ચઢાઈ કરી અને ત્યાં રાજ્ય કરવા પોતાના સાળા સાંગણ અને ચામુણ્ડ એ બે ભાઈઓને હરાવી મારી નાંખ્યા હતા, કારણ કે તેઓએ તેને ખંડણી આપવા ના કહી હતી. આ બધી હકીકતો વંધલીના ઇતિહાસમાં કેટલીક સુરકેલીઓ ઉપસ્થિત કરે છે. પરંતુ એકલું માની શકાય છે કે, મણલિકને હરાવી ઠાઠી મૂક્યા પછી વીરધવલે પોતાના સાળા સાંગણ અને ચામુણ્ડ એ બે ભાઈઓને ત્યાં નિગ્યા હતા, પણ તેઓએ ખંડણી આપવા ના કહ્યાથી તેઓને પણ મારી નાંખ્યા હતા, અને શ્વેમાનંદને (કદાચ તેના પિતા અરિસિંહને) વંધલીમાં રાજ્ય કરવા નિમ્ણે અને પોતાની પુત્રીનાં તેની સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં.

લેખમાં બે ગ્રાહ્ય કુટુંબો શા કારણથી આખ્યાં છે તે કહ્યું નથી. પરંતુ શ્રીધર કવિ જેણે આ લેખ લખ્યો હતો, તે કપિલ્લ ગોત્રના કુટુંબનો સગો દરે એમ લાગે છે. એ આ સત્ય હોય તો જાને નાગરગ્રાહણ કુટુંબો હોવાં જોઈએ, કારણ કે તે કુટુંબ આનંદપુર એટલે હાલના વડનગર ને સુવિખ્યાત નાગરગ્રાહણ સ્મૃતિનું મૂળ પવન હતું, ત્યાં રહેતું હતું એમ સ્પષ્ટ જણાયું છે. વળી ઉપર નક્ક કરેલા બીજા લેખ* માધવ નામના બીજા કવિએ લખ્યો હતો, તે પણ (વિચિત્રપુર એટલે વડનગરનો) નાગરગ્રાહણ હતો.

अक्षरान्तर

- १ ... [१] .... [दे]वतारातिदून त्रिभुवनवनराजी[नी]रदो नीलकंठ
[: ज]यति तदनु तस्य प्रेयसी पीतपीतच्छविरविरत
- २ .... [॥ १] .... तपांडुरपुंडरीकसौखमसुप्तिकविरं [च] नचि चिरी-
कः । देव पयोमयपयोधपयोधिशायी पातु प्रियांकशय
- ३ .... [॥ २] .... ण[स्तेज]स्विनामग्रणीरग्रामीणगुणार्ण-
वोनिजगत्सिंहो जगद्धांधवः । जित्वा संयति मंडलिकनिवहं स्थाने हयानां ततो ।
- ४ .... [॥ ३] .... यवासकावनिरहव्यूहव्यघाविस्तरव्यापाराप-
रिभूतभूतलपति प्रौढप्रतापानलः । उन्मीलितरपुष्करव्यतिकरः संग्रामसीमा
- ५ .... राघर ॥ ४ मातुर्विद्वलदेव्यायः(याः) श्रेयसे विद्वलेश्वरं श्रीवापनपुर-
स्याते विधकान्तमचीकरत् ॥ ५ अरिर्हिंसह इति श्रीमान्वीरस्तस्यानुभूरभूत् [१]
- ६ .... [॥ ६] .... व्योमांतः शशिदंभंतः शशि कलालंकारमौलौ सुरस्रोतः-
पूतपयस्तरंगपटलीलीलायितव्याजतः । नाभीपांडुरपुंडरीकनिष[तः पाथो ?]
धिपुत्रीपति
- ७ .... [॥ ७] .... कीर्त्तयः ॥ ७ सा(मंतमु)कूटः श्रीमान्क्षेमनंदस्तदं-
गभूः यभूव भूवनानंदकंदकंदलनांबुदः ॥ ८ चौलुक्कपनृपतेः पुत्री श्रीवीरघवल-
प्रभोः श्रीमत्प्रीमलेद
- ८ .... [॥ ९] .... [वि]जयानन्दस्तयोरजनिनंदनः । अपि
वाचस्पतिर्मूकः के वयं तदुणस्तेवे ॥ १० कल्पांतरमटीपतिपुपुरमिद्वालाक्षिकाला-
नलज्वालाजालनिमप्रभा ।
- ९ .... [१] त्रयलक्ष भक्षणकलाविल्यातकौक्षेयकः क्षोणी चक्रमलंच-
कार विजयानंदो मुकुंदोपमः ॥ ११ सर्वज्ञः शक्तिपाणिर्धनपतिरमृतज्योतिरं-
भोजनेत्रः सौ
- १० .... [पा]वको धर्मराजः विद्यानंदो विरेजे । सकलसुरमयः
किंतूलंघोदरत्वं कर्त्तव्यं मंदतां च क्वचिदपि कलयामास नासौ चिराय ॥ १२
यस्योच्चैः कीर्त्तिपूरे परि
- ११ .... चन्द्रारश्चंद्रलोकप्रतिभटरुचयः सप्तलोकायभूतुः । शैलाः कैलास-
लीलायितमसमशरारातिशोभाममलानियो गंगाविलासं सुरगजललितं कुंभिनः किं
- १२ .... [॥ १३] .... दशमुखो दनुजारिणा समं निर्मम [वैरम]
चलोपि सतानतानवं । सैवैपि शेषसमतामयतामनेनलोकंष्टेणनहरिमक्तिसमृद्धवंधु-
ना ॥ १४ श्रीवापनपुरे ब्रह्मपुत्री

- १३ .... [॥] .... ब्रह्मपुरीं कृत्वा ब्राह्मणेभ्यः सुधीरदात् ॥ १९ श्रीविंशले-
शनिलयाभरणं चकार यस्तोरणद्वितयमंवर [चुंविशृंगं] आंदोलकं महनी
यमहो वितानमुत्तालपट्टमपि बंधुर
- १४ .... ॥ १६ ॥ इहैव देवनिलये निजकीर्त्तिनिमप्रभं । पश्चिमाभिमुखं शंभु-
सौधमुद्धरतिस्र यः ॥ १७ अवदानानि दानानी [धर्म] स्थानानि यानि
यः । चकार गणितं नैषा विधिनापि विधीयते ॥ १८
- १५ लोकानंदकरः प्रतापनिकरः प्रत्युप्तवीरोत्करः कल्याणाकरकौमुदीहिमकरः प्राची-
ण्यरत्नाकरः । चंचरकीर्त्तिचयप्रपंचसिचयप्रच्छादिताशोच्चयः श्रीलीलानिल-
यश्चिरायज
- १६ [यति] श्रीराष्ट्रकूटान्वयः ॥ १९ वीरचूडामणित्त[त्र] .... डलः ।
उदलः सदलंकारः कारुण्यरसभूरभूत ॥ २० चौलुक्य वंशकमलानालिनीम-
रालस्तादृग्यशोलवणिमा लवणं
- १७ सादः वीरेषु वीरमवलोक्यमहः समेतमेतंचिरायनिजचि[न्हष] रं चकार २१
यदीय कीर्त्तंरधरोत्तरीयमासोयुगदुग्धपयोधिगंगे । शशी शिखा रत्नमुद्गनि
हारस्तद्वीतयथंदन चंद्रलेपः
- १८ ॥ २२ तदंगभूर्मंगल[भू]र्मनोभूमनोज्ञरूपोजनि जैत्रसिंहः । यशोभरो-
भूदनिरुद्ध एव यस्याधिकप्रीणितचित्रलेखः ॥ २३ तदनु मदनतुल्यस्तस्य
कंसारिशक्तेरजनि तनुजरत्नं रत्नगर्भावतंसः । गु
- १९ गगमिगमीरो वीरकोटीरहीरः समरविजयलक्ष्मीमा[जनं] भीमसिंहः ।
[॥ २४ हंतुं] वीसलभूपते रिपुगजस्तोमं रणप्रोग[णे सिं]हो भवततार
तस्य भगवन्सान्निध्यमास्तां तव । पार्वत्येतिनिशम्य सम्यगुदितं
- २० भीमस्तथैवाकरोत्तेनासौ वसुधातलेप्यभिधया श्रीभीमसिंहोभवत् ॥ २५ कुलेन
शौर्येण नयेन कीर्त्या [श्रि]याभिरामो भुवि भीमसिंहः । तद्वीसलशो-
णिधवेन तेने परिच्छदो [स्वैवनि] देशवर्त्ता ॥ २६ तस्य .
- २१ भीमलदेवीति कलत्रमतुलाकृतिः । रतिः प्रीतिश्च गौरी च यथा जिग्ये तनुश्रिया
॥ २७ रावणारीरमणी रमणीया तत्सुताजयति नागलदेवी कीर्त्तयस्तिलकयंति
यदीया नागनाकनखंति जगति ॥ २८ स ।
- २२ त्यावाचां विभूति[विं]लसति वदने चित्रलेखा पदेस्या गौरीकान्तिः [श]
रीरे हृदि रतिरलकश्चेणिका भूर्ध्नि कृष्णा । पाणौ लक्ष्मीरनेता मनसि
गुणततिः किं वदामोतिरेकादेका निःशेषलोकोत्तरयुव

- २३ तिमयी भाति नागलदेवी ॥ २९ लालियं दधती मनोहरपदन्यासाभिरामाकू-
तिर्विभ्राणा रसपद्धति मधुरतामाविभ्रती संततां । आहारैरमृतोपमैरहरहः संनोद-
यती सतामंतः सत्कवितेव कस्य न मुदे
- २४ नागलदेवी भुवि ॥ ३० वीरः श्रीविजयानंदः क्षेमानंदस्य नंदनः । ताममंदगु-
णोदारान्दाराभ्याप्य मुदं दधे ॥ ३१ मंडलेश्वरकोटीरमणोरस्य महीयसः ।
श्रीमन्नागलदेवीयं पट्टराज्ञीपदेभवत् ॥ ३२ मुकुंद ।
- २५ इव कान्तासु विद्यानंदो घनास्त्वपि । सत्यायामिव सत्याब्धिवर्षस्यामधिकनिर्वृतिः
॥ ३३ [श्रीमासामंतसिंहः] श्रुतिर्जसिहस्तयोः सुतौ ॥ हीरादेवी तथा तारा-
देवी देवीनिभे सुते ॥ ३४ भस्मोद्भूतशूलिमौलिमिलित
- २६ स्वर्लोककल्लोलिनी कल्लोलप्रतिमल्लकीर्तिसलिलप्रक्षालितक्ष्मातलः । आचंद्रार्क
[मसां] बुदेतु विजयी राजा नको जानकी जानिश्रोररिसिंह वंशमुकुटः सामं-
तसिंहः सुधीः ॥ ३५ यः शत्रूणां समिति शमयत्य
- २७ द्रुतं बाहुतेजस्तेजः सिंहः स जयति जगन्मानसोत्तंसहंसः । धिक्कुर्वीणः सारमापि
वपुः शोभया चित्रमेतं भेजे लक्ष्मीरतिरपि तथा कीर्तिपूरो निरुद्धः ॥ ३६ हीरा-
देवी गभीरासौ लावण्यधवला
- २८ कृतिः । तदस्यै विचिना दसो लावण्यधवलो धवः ॥ ३७ लावण्यधवलो वीर-
शौलुष्यकुलदोषकः । खड्गवत्या सुदशया दिदीपे दीप्तया यमा ॥ ३८ हीरादेव्या-
मय विधिवशात्कल्लोकं गतायां
- २९ तस्या माता महिमलहरीधामनागलदेवी । अस्या मूर्तिं त्रिभुवनगुरोर्विश्लेशस्य
गर्भागारे गौरीमिव शशिमुखी प्राङ्मुखी निर्ममेसौ ॥ ३९ अचंडचंडद्युतिमंडल-
भ्यां द्यौः कुंडलाम्यामिव भा ।
- ३० ति यावत् । नागलदेवीदुहितुः पवित्रा मूर्तिः क्षितौ नंदतु तावदेवा ॥ ४०
विद्वान्मौनसवंशरत्नमवनीसीमंतमुक्ततामणेर्विद्यानंदविभोर्विमाति[सु]वने लाव-
ण्यश्रम्या गुरुः । धीमानस्ति नरायण ।
- ३१ स्तदनुजस्तस्यानुजन्मान्जनि श्रीधंस्तनुजोस्य राजविकृती श्रीमानयं श्रोधरः ॥
४१ सती च सीता च सरस्वती च गंगा च गोदा च कलिंदजा च । नागल-
देवी च नितांतमेता जयंतु सप्तापि यश
- ३२ स्तमेताः ॥ ४२ रहस्यमिव शौचस्य सौभाग्यस्येव माग्यम् । पुण्यस्येव परीषाकः
श्रीमन्नागलदेव्यसौ ॥ ४३ वंशे कपिष्ठलमुनेरवनीवतंसरत्नवनीषकवनीनवनी-
रवाहः । मूजानिपूजि
- ३३ तपदः पदभिंदिराया गोविंद इत्यजनि कोविदसार्वभौमः ॥ ४४ धी सिंधुरा-
नंदपुरद्विजस्य तस्यांगजन्मा

ગુજરાતમાં ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ શિલાલેખ*

ગુજરાતમાં ખેડા કલેક્ટોરેટ નીચે એક મુસલમાન સંસ્થાનની રાજધાની ખંભાતમાં કુન્ત-નાથના મંદિરમાંથી આ શિલાલેખ મળી આવ્યો છે. પ્રવેશદ્વારની જમણી ખાણની ભીંતમાં જડેલા ધોળા આરસપાણના દુકડામાં તે ફાટરેલો છે. આ લેખમાં ખાસ નવીનતા એ છે કે તે અધુરો રહી ગયો છે. તેનું માપ ૩૧ x ૧૬ ઇંચ છે. તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત શ્લોકોની ૧૬ પંક્તિઓ છે. તેમાં સોલંકી વંશની વાઘેલા શાખાના ચાર પુરુષોનાં નામો આપેલ છે. આમાં છેલ્લો વર્ણવેલો પુરુષ વીસલદેવ છે, જે ગુજરાતનો પહેલો વાઘેલા રાજા હતો. તે લેખ અધુરો હોવાથી તારીખ અગર લેખનો સંભવિત સમય પણ આપી શકાય તેમ નથી.

अक्षरान्तर

- १ ॥ ६० ॥ अहं ॥ अथोसि प्रतनोतु वः प्रतिदिनं श्रीनामिजन्मा जिनो यस्यांक-
स्थलसीमिन् केशपटलीभिर्जेंद्रनीलप्रभा ॥ सोत्कंठं परिरंमसंभ्रमजुपः साम्राज्यल-
क्ष्म्या .... विटं
- २ कंकणकिणश्रेणीव संभाव्यते ॥ १ ॥ सोव्यात्पार्श्वविमुर्नतौ कणीपतेः सप्तास्य-
चूडामणिसंकांतः किलयोऽष्टमूर्तिरब्जनि स्पष्टाष्टकर्मछिदे ॥ यद्भक्तं दशविगजन
व्रजमभिन्नांतु तथा
- ३ सेवितुं यं यसादनस्ताविशतनुरभूदेकादशांगोऽपि सः ॥ २ ॥ त्रैलोक्यालयसप्तनिर्भ-
यमयध्वंसलीला जयस्तं मादुस्तरसप्तदुर्गतिपुरद्वाराकरोर्ध्वांगलाः ॥ प्रीतिप्रोक्षितस
४ सतत्वाविष्टापिप्रोद्धूतनूनांकुराः शीर्षे सप्तभुजंगपुंगवफणाः पार्श्वप्रभोः पांतु
वः ॥ ३ ॥ लोकालोकलसद्विवारविदुरा विस्पष्ट निःश्रेयसद्वारः सारगुणा-
लयसिधुवनस्तुत्यांघ्रिपंकरुहः ॥ श
- ५ श्वद्विध्वजनीनधर्मविभवो विस्तीर्णकल्याणभा आद्योन्मोऽपि मुदं जनस्य ददतां
श्रीतीर्थराजः सदा ॥ ४ ॥ दैत्यारिर्नियतावतारनिरततत्रापि कालमितं
त्राताकेंदुभवान्ववाय
- ६ पुरुषास्तेपि नृदत्तैरुषाः ॥ कः कर्ता दितितनुसुदनमिति ध्यातुर्विपातुः पुरा संध्या
म्भश्चुलुकाद्भटोमवदसिदैत्यैः समं कंपयन् ॥ ५ ॥ चौलक्यादमुतः समुद्ररस
नोदौरकधौरयतादुद्ध
- ७ पांडुदशुदं च दमयश्चौलुक्यनामान्वयः ॥ जातास्तत्र न के जगत्रयजयप्रारंभनिर्दे-
मदोस्तंमस्तमितविधविक्रमचमत्कारोज्जिता भूमजः ॥ ६ ॥ तेषामुद्गमघाम्ना-
मसमतममहः संपदा ।
- ८ संप्रदायैर्वीरश्रीदर्प्यगानां दिवसपतिरिव द्योतकोऽभूत् ॥ राजार्णोराजनामा रणरु-
धिरनदीशोणमर्णोधिगरणोभारैर्द्विद्विस्त्रैणसाद्रांजननयनभवैः श्यामतामानयधः
- ९ ॥ ७ ॥ यस्यासिः समरांबरवधुरवद्वारापतैरिपुस्त्रीगंडस्तनमितिचित्ररचनाः
स्मर्तव्यमात्राः सृजन् तेनेकामपि तां प्रतापतडितं यस्याद्युतिर्द्योततेधापिस्थाणुल-
लाटलोचनदिनस्वाम्यौर्ध्ववन्दिच्छ
- १० लात् ॥ ८ ॥ अंगचंगीमतरंगितरंगा रंगदुल्लवणांगुणप्रगुणश्रीः ॥ राजनीतिरिव
यस्य नरेदोर्वल्लभाज्जनि सलक्षणदेवी ॥ ९ ॥ तस्मिन्निदुक्लोपदंशकमुधाकल्प-
द्रुदत्तासक्त्वादेभ्यो ध्रुवधूजनाधर-
- ११ सं संबुध्यमानेऽधिकं ॥ तरपुत्रोलवणाब्धितीरविलसद्वीरप्रणादो जयप्रासादो लवण-
प्रसादनृपतिः पृथ्याः प्रपेदे पतिः ॥ १० ॥ रणप्रणुत्तारिमनः प्रसादः सधर्मक-
र्मासशिवप्रसादः

- १२ दानप्रदानक्षतविप्रसादः कस्यानमस्यो लवणप्रसादः ॥ ११ ॥ खेदीचेदीश्वरो-
भृद्गुरुमयतरलः कुंतलः कामरूपः कामं निष्कामरूपः कलहकलह्यच्छेदशीर्षो
दशार्णः ॥ कांबोजस्तु-
- १३ व्यदोजः स्थितिरतिसरलः केरलः सूरसेनस्वामीनिःशूरसेनः प्रसरति परितो यत्र
दिग्जैत्रयात्रे ॥ १२ ॥ रम्यसर्वविषयाद्भुतलक्ष्मीकाननाक्षिरिजातिमनोन्या (ज्ञा) ॥
प्रेयसी मदनदेवीरमंदं त-
- १४ स्य संमदमदत्तमहीव ॥ १३ ॥ किंनोस्वप्रतयाथनिर्ज्वरतयाभृत्युजयत्येन वा नित्यं
दैत्यजयोद्यमेन नयतः प्राणप्रियाकेलयः ॥ इत्यर्चिं द्युसदारणैर्दनुजमुनिर्द्वारणैर्द्वारुणै-
र्लुपत्यत्र
- १५ सुतोऽस्य वीरधवल्लो भारं वभार क्षितेः ॥ १४ ॥ श्रीदेव्या नव्यनीलोत्पलदल-
पटलीकल्पिताकेलिशय्यास्फुर्ज्ज्वाह्मवन्हेर्निखिलरिपुवनप्रोपिणो धूमपंक्तिः ।
वीरत्वे दृष्टिदोषोद्ध-
- १६ यविलयकृते कज्जलस्यां कलेपा (खा) पाणौ कृष्टारिलक्ष्म्याः श्लथतरकवरी
यस्य रेजेसि यष्टिः ॥ १५ ॥ भूपत्यास्य प्रतापं भूवनमभिमविष्यंतमत्यंततापं
जाने ज्ञानेन मत्वा पृथुदवधुभिया पूर्वमेव प्रतेने ॥
- १७ बन्हिर्वेदमोग्रमाले शशिकरशिशिरस्पर्धुनीसंनिधाने । वार्धावौर्वानिवासं पुनरिह
भिहिरो मज्जनोन्मज्जनानि ॥ १६ ॥ गौरीभूतभृजंगमरुचिरा रुचिपीतकालकूटघटा ॥
अकलंकितविधृत्यविधुर्यत्की-
- १८ त्रिर्जयति शिवमूर्तिः ॥ १७ ॥ बहुविग्रहसंगराचितमहसा धनपरमहेलया श्रितया ।
जयलक्ष्म्येव सदेव्या वयजलदेव्यादिदेवनरदेवः (ः) ॥ १८ ॥ तस्मिन्
शंभूसमासदां विदधति प्रौढप्रभाषप्रभाप्राम्भारैः परमेश-
- १९ दर्शनपरानंदस्पृशां विस्मयं ॥ तज्जन्माजगतीपतिर्विजयते विश्वत्रयीविश्रुतः ॥
श्रीमान् विश्वलदेव इत्यरिबलस्वातेषु शरत्वं क्षिपन् ॥ १९ ॥ यं युद्धसज्जामिव
चापधरं निरीक्ष्य स्वमे विपक्षनृपतिः प्रति (अधुतं)

ભાવાન્તર

(૧) અહીંતોને નમસ્કાર હજે. નાભિમાંથી જન્મેલા (નમ્બલદેવ) શ્રીજિન તમારા શ્રેયાર્થે સદા હજે, ઈંદ્રનીલ મણિની પ્રભા સાથે સ્પર્ધા કરતી અથવા ભળતી કેશની લટા જેના સ્કંધ ઉપર પડીને અતિ ઉત્કંઠાથી ભેટવાની ટેવવાળી સામ્રાજ્ય લક્ષ્મીના કાંડા પરના કુદરતી કંકણથી પહેલી નિશાનીઓ સમાન લાગતી.

(૨) શેષ નાગ નમન કરવા આગ્યે ત્યારે તેનાં મસ્તકે ઉપરના સાત મણિમાં તેના રૂપનું પ્રતિબિંબ પડતું ત્યારે જાણે કે આઠ (૮) પાપ હણવા આઠ રૂપ ધાર્યા હોય તેવા પાર્શ્વનાથ તમને રક્ષા. તેના બદલામાં શેષ નાગે પણ તેના પદનખમાં પ્રતિબિંબ પડવાથી દશે દિશામાં વસતાં લઠતમંડલોને રક્ષવા અગિઆર રૂપ ધારણ કર્યાં.

(૩) ત્રેલોક્યના વાસીઓને નિર્ભય કરીને સર્વ ભય શાંત કરવા, લીલામાં જયસ્તંભ કર્યા હોય તેવી દુસ્તર નરકના માર્ગના સાત દ્વારને ગંધ કરવાની અર્ગલા સમાન, પ્રેમથી સિંચાએલા સમં તલોના વૃક્ષના અંકુર સમાન શેવનાગની સાત ક્ષુભ જે પાર્શ્વનાથના શિર પર પ્રસરેલી છે તે તમને રક્ષા.

(૪) તેના પછી લોક અને અલોકના બે પર્વતો વચ્ચે (દુનીઆમાં) થતું સર્વ જાણનાર, યોક્ષનાં ખુદલાં દ્વાર જેવા, સદ્ગુણોનો નિધિ ત્રિભુવનથી પૂજાતા અરણ્યવાળો, સર્વ જનોને સામાન્ય ધર્મકાર્યોથી ઉદ્ધલવતા સુકૃતથી સદા પૂર્ણ ઉદારવાની અતિપ્રસરેલી પ્રભાથી રમ્ય લાગનાર આદિતીથીરાજ સદૈવ જનોને આનંદ આપે.

(૫) હૈથેનો અરિ વિશ્વ અમુક અવતારો ધારણ કરે છે, જેના પણ ટુંક સમયમાં અન્ત આવે છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય વંશના નૃપો જે રક્ષણ કરવા સમર્થ તે પુરુષાર્થ શુભાવે છે. ત્યારે દિવિના પુત્રને કોણ હુણશે? આ એક સમયે બ્રહ્મા વિચાર કરતો હતો ત્યારે ચુલુકમાંથી એક યોધો સંધ્યા કરતાં હૈથેની સાથે તરવાર હલાવતો ઓગિતો આવ્યો.

(૬) સદા વહેતા પ્રતાપથી પૂર્ણ, અને સાગર અને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનાર ચૌકુલ્યમાંથી નિર્ભય ચૌલુક્યોનો વંશ ઉતરી આવ્યો. ત્રિભુવનનો જય કરવા પ્રવૃત્ત સ્તંભ સમાન હસ્તથી અખિલ જગને આશ્ચર્ય પમાડતાં છતાં મહરહિત રહેનાર આ વંશના કથા નૃપો વિખ્યાત નથી.

(૭) સૂર્ય માફક અતિ મહાન વિક્રમવાળા બીરજનોના દર્પણ જેવા પ્રતાપને પોતાના ઉજ્જવળ આચારથી પ્રકાશ આપનાર, અણોરાજ આ ઉજ્જવળ યશરાજા વંશમાં થઈ ગયો. તેણે રણક્ષેત્રમાં પાડેલા લોહીની નદીઓના પ્રવાહથી પહેલાં રક્ત હતો તે સાગરનાં જલ યત્ન ઓળી રમણીઓનાં નયનમાંથી (અશ્રુ સાથે) વહેતા ઘટ કાળજના ભગવાથી કાઢી કંડી નાંખ્યાં.

(૮) જેની અસિ ભૂતકાળમાં વાદળમાંથી વૃષ્ટિ જેવા સતત પ્રદારથી યત્નઓળી પત્ની-ઓના લલાટ અને સ્તનપર ચિત્રરચના કરતી, તેણે એવી અતિ-પ્રકાશિત ત્રિવૃત્ત પ્રસરાવી છે કે તેની પ્રભા હજી પણ શિવના લલાટ પરના લોચન રૂપે, સૂર્ય રૂપે, અને વાવાનલ (જળમાં મહાઅગ્નિ) રૂપે દેખાય છે.

(૯) આ નૃપને રાજનીતિ માફક શુદ્ધ અવયવવાળી અને મહાન હુણોના અવિયથવાળી સસક્ષણ દેવી પત્ની હતી.

(૧૦) ત્યારે અણોરાજને શશિનાં કિરણોના અમૃત અને કપ્પડના રમ્ય કંદાં સ્વર્ગની સુંદરીઓના અધરામૃતનો સ્વાદ અધિક તારો લાગ્યો ત્યારે તેને સુત્ર જેવો પ્રત્યક્ દર-સસુત્રના કિનારાપર ગાજતો અને જે વિજયના પ્રસાદ (મહેક) સમાન હતો તે દર-પ્રસાદ રાજ થયો.

(૧૧) રણેત્રોમાં શત્રુઓના આનન્દનો અન્ત આણનાર, ધર્મ અને સત્કાર્યોથી શિવની પ્રસાદી પ્રાપ્ત કરનાર, અને આદ્યજ્ઞાનાં અવિદ્યનથી વિદ્ય હણનાર, લવણપ્રસાદને આદરપાત્ર કોણ નહિ લેજે ?

(૧૨) જ્યારે લવણપ્રસાદ દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યો ત્યારે ચેદિનો નૃપ ભય પામી ગયો, કુરુટલનો નૃપ મહાભયથી ગળડવા લાગ્યો, કામરૂપનો નૃપ સર્વ સૌંદર્ય વિનાનો થઈ ગયો, દશાર્ણનો નૃપ યુદ્ધના આશ્વોની ખરીઓથી તુટી ગયો હોય તેમ થઈ ગયો, કામ્બોજના નૃપનું ગલ લંગ થઈ ગયું, કેરલનો નૃપ સરગ થઈ ગયો અને શુરસેન સ્વામિ તેની સેના સહિત સર્વ શૌર્ય વિનાનો બની ગયો.

(૧૩) લવણપ્રસાદ તેની પ્રિય પત્ની મદનદેવીના તથા તેની પ્રિય ભૂમિના મદવાળો હતો. મદનદેવી સર્વ રીતે સુંદર હતી, અને અદ્ભુત મુખ હતું અને તે તેનું મન પાર્વતીની માફક પ્રસન્ન કરતી. ભૂમિ ઉપર પણ સુંદર દેશે હતી, અદ્ભુત વનો હતા, અને વિવિધ રમ્ય પર્વતો હતા.

(૧૪) નિત્ય દૈત્યોનો પરાજય કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેવાથી આપણી પ્રાણપ્રિયાઓનો ઉપભોગ ન કરી શકીએ તો નિદ્રામાંથી સુક્તિ, જરાઅવસ્થામાંથી સુક્તિ, અને પૃથ્વીના વિજયનો પણ શો અર્થ ? જ્યારે લવણપ્રસાદ દારૂણ યુદ્ધોમાં દૈત્યોને હણીને તેમનાં વિદ્યો દ્વર કરવા દેવો પાસે ગયો ત્યારે તેનો પુત્ર વીરધવલ આ જગનો ભાર ધારણ કરવા લાગ્યો.

(૧૫) નવવિકસિત નીલ કુમુદની શ્રીદેવીની ઠેલી માટે રચેલી શર્યા સમાન, શત્રુમંડળના વનને ભસ્મ કરવા સર્વ દિશામાં હાલતા ભુજના પ્રતાપની ઉષ્ણતાના પ્રળાપ અગ્નિમાંથી નીકળતા ધૂમધંકિત સમાન, દહિદોષની અસર દૂર રાખવા માટે કાળજીની શ્રેણી સમાન, શત્રુની નિજ કર વડે કેશથી ખેંચાતી લક્ષ્મીના વિખરાએલા કેશ સમાન તેની અસિ પ્રકાશિત હતી.

(૧૬) આ નૃપનો પ્રતાપ ભુવનનો પરાજય કરનાર અને અત્યંત તાપવાળો છે એ જ્ઞાનથી અને દહનના ભયથી અગ્નિએ પ્રથમથી જ શિવના લલાટ પર ઇન્દુ અને શીતળ ગંગાની સમીપમાં નિવાસ સ્થાન શોધી લીધું, વડવાનલ સાગરમાં નિવાસ કરવા ગયો અને સૂર્ય સાગરમાં વારંવાર ડૂળકી મારવા લાગ્યો.

(૧૭) તેનો યશ શિવની મૂર્તિ સમાન હતો. કારણ કે મૂર્તિ (દેહ) ગૌરિથી, ભૂતોથી ભુજંગથી અને આનન્દથી પાન કરેલા કાલકૂટ વિષની પ્રભાથી અને વિમલ ઇન્દુથી રમ્ય દેખાય છે, તેમ તેનો યશ જ્યેત બનાવેલા નાગથી, સમસ્ત વિભિર હણવાથી, અને શશીને નિર્મળ કરીને શોભિત દેખાય છે.

(૧૮) અસંખ્ય યુદ્ધોમાં પ્રાપ્ત કરેલા પ્રકાશવાળી, સર્વ શ્રેષ્ઠ લીલાથી સેવાએલી વિજયદેવી સમાન રમ્ય ગાત્રોથી અતિ સુંદરતાવાળી શ્રેષ્ઠ રમણીઓથી સેવન થતી વયજલદેવી તેની પત્નીથી તે (વીરધવલ) સુંદર દેખાતો.

(૧૯) જ્યારે વીરધવલ પરમેશ્વરને જોવાથી અતિ આનંદ પામતા શિવના સમાસહોને, તેના મહાન પ્રતાપ વડે, વિસ્મય પમાડવા ગયો, ત્યારે તેનો પુત્ર વિસલદેવ જેનો પ્રતાપ ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત હતો, અને જે શત્રુઓના હૃદયમાં શૂળ સમાન હતો તે ભૂમિપતિ થયો.

(૨૦) યુદ્ધ માટે તૈયાર ધનુષ સહિત તેને સ્વપ્નમાં જોઈને શત્રુ રાજાઓ ... (અપૂર્ણ)

શ્રીઃ
ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

પરચુરણ લેખો

પરચુરણ લેખો

નં. ૨૨૭

મોરબીનું તામ્રપત્ર

સંવત્ ૫૮૫ ફા. સુ. ૫

મેજર જે. રબલ્યુ. વૉટસનની કૃપાથી આ પત્રું એક વર્ષથી વધારે સમય અગાઉ મોરબી-
દરબાર પાસેથી મને ઉછીનું મળ્યું હતું. તેની પ્રતિકૃતિ તૈયાર કરવામાં આવી હતી, જે માત્ર
હાલમાં જ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

ચોરાં વર્ષો અગાઉ બે પતરાં હતાં, પરંતુ પહેલું પત્રું તે પછી ગુમાઈ ગયું છે. એમ મનાય
છે કે કોઈને ઉછીનું આપ્યું હતું જેના તરફથી પાછું મળેલું નથી. આ ઘણું જ અફસોસજનક
છે; કારણકે તેમાં તેના દાતાની વેશાવળી હતી.

તારીખ શબ્દમાં આપી છે, જે આંકડામાં સંવત્ ૫૮૫ તરીકે ઉલ્લેખી બીજી પંક્તિમાં
જણાવાયલું છે.

अक्षयान्तर

पतरुं बीजुं

क्षणअग्रहारवास्तव्य शाण्डिल्यसगोत्रनैत्रायर्णाय सत्रक्षचारित्राक्षणन ....

जाज्जाकाम्यां सीदादित्यसुताभ्यां ययः पूर्वमाशशाङ्कातपनार्णवस्थितेः संता-
नोपभोग्यतयामार्त्तण्डमण्डलाश्रयिणि स्वर्मानौ बलिचरुवैश्वदेवादिसत्रक्षकृ[क्रि]यार्थं पित्रो-
रात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धयेप्रतिपादितभेतयोश्चेदमुपभुञ्जतेर्न केनापि देशाधिपतिना व्यासेघः परिपन्या न
वा करणीयो भा-विमिश्र भूमिपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यैर्वा सामान्यं भूमिदानफलमनित्यान्यैश्वर्याणि
मानुष्यक-मपि प्रवलमारुताहतपद्मिनीपत्रस्थितजल[ल]वलेलमाकलय्यदुःपरिहरदुःखं क्ष-
णिकं च जीवित-मालोच्य[क्या ?]तप्रचुरकदर्थनासंचितमर्थजातमनिलसंगिदीपशिखाचंचलमालो-
च्य वाच्यताद्युक्तिकामै-रमरलमण्डलशरविबुधुतिधवलयशेषितानाच्छाद्यं ममोभागमिषारमानमिच्छद्भिर-
तित्वच्छमनोभिर-भ्यर्त्यनानुबध्यमानैरयमस्मद्वर्मादायोनुसंतः । व्यासादिमुनिनिगदितपौर्वा-
र्म्मिकनृपपरि-कल्पितर्पचमहापातकसमयश्रावण्यं च चिन्तयित्वा भूयो भूयो याचनानुबध्यमानै-
रिदमनुस्मर्त्तव्यंसृष्टिकारोपदिष्टं वचः ॥ षष्टि वरि[र्ष]सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ।
आच्छेत्ताचानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् । स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत्तु[तु]वसुं-
धरां । गर्वां शतसहस्रस्य हन्तुःप्राप्नोति किल्बिषं ॥ विंघ्याटवीश्वतोया[सु]शुष्ककोटरवासिनः । महाहयो
हि जायते ब्रह्मदायाप-हारिणः ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्मात्थयशस्कराणि । निर्मा-
ल्यवांतप्रति-मानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ इति कमलदलांबुविंदुलोलांशि-
यमनुचित्यम-नुप्यजीवितं च ॥ सकलमिदमुदाहृतं च बुध्वा न हि पुरुषैः परकीर्त्तयोविलो-
प्याः ॥ पंचाशीत्या यु-

તેતીતે સમાનાં શતપ્ચક્રે । ગૌતે દદાવદો નૃપઃ સોપરાગેર્કમંદલે ॥ લસ-
દ્વર્ણાલીકં સમુચિ-

તપદન્યાસરુચિરસદાન્મયેનામં નૃગનશુ[હુ ?]પકરુપસ્ય નૃપતેઃ । મુલસ્યે-
નામાતં દ્વિનમિ-

વ શિવસ્વસ્તિવચસાલિજ્ઞજ્ઞાન્યોદ[:] શુચિત[ર]મના[:] શાસનમિતિ
સંવત્ ૫૮૫

ફાલ્ગુનસુદિ ૫ સ્વહસ્તોયં શ્રીજાંઙકસ્ય શંકરમુતદેદકેમુ[નો]ક્ષિરિતં ॥ ૬ ॥

ભાષાન્તર

ચેતાના માતાપિતાના શ્રેયાર્થે પાણી અર્ધ સહિત સૂર્યચંદ્રબુદને સમયે બ્રાહ્મણો અને
સીદ્ધાદિત્યના પુત્રો જન્મકર્તે હંણુ અગ્રહારમાં વસતા, શાહિરુદય ગોત્રના અને મૈત્રાયણિ શાખાના
તેઓને પુત્રપૌત્રાનુલોચ્ય યાવચ્ચંદ્રદિવાકરો દાનમાં અર્પણ કરેલ છે. આ દાન બ્રહ્મચરો
જેવા કે બાહિ, ચરુ, વૈશ્વદેવ વિગેરે માટે આપેલું છે. કોઈ પણ રાજપુરુષે આ લોકોને ઉપસોગ
કરવામાં બાધા કરવી નહીં. અને ભૂમિદાનનું ક્ષણ સામાન્ય જઈ ભાવિ રાજાઓએ પણ, ઐશ્વર્ય
અર્જિત્ય છે, માનુષ્ય પ્રબળ વાયુથી ચાલતાં કમલપત્ર પરનાં અમ્બુ સમાન છે, અને ભવિત
દુઃખશાળું અને ક્ષણિક માનીને, મહામહેનતે લેગી કરેલી લક્ષ્મી બળવાન વાયુથી કંપમાન
દીપની પેઠે ચંચલ છે, એમ વિચારીને અને વાચ્યતામાંથી બચવાને, અને કલંક રહિત શરદના
ચંદ્રથી શોભતાં નભની પેઠે શ્વેત યશથી શોભાયમાન દેખાવવા માટે અને પવિત્ર મનોવૃત્તિ
મેળવવા માટે અમારી યાચનાથી આ દાનને અનુમોદન આપવું અને તેનું રક્ષણ કરવું. વળી,
બ્રાહ્મણ, મુનિઓએ કહેલાં અને પૂર્વના ધાર્મિક નૃપતિઓએ ખતાવેલાં પાંચ મહાપાતકો ઉપર
વિચાર કરીને અમારાથી વારંવાર યાચના કરાયેલા એવા ભાવિ રાજાઓએ નીચેનું સ્મૃતિપ્રદાન
વચનનું સ્મરણ કરવું—

(અંદિ રીવાજ મુજબના શાસનના પ્રલોકો છે)

શુભનાં પાંચસો અને પંચાશી વર્ષ પસાર થયેલા સમયે, રાજાએ સૂર્યચંદ્રબુદને સમયે આ
દાન કર્યું છે. રાજાનું આશાસન પત્ર નિર્મલ શુદ્ધિવાળા જગ્યાએ લખેલું છે, જે નૃગ અને નહુપની
હરિક્ષ્પ કરતાં હોતો. આ શાસનપત્ર ઉચિત પદન્યાસથી રૂચિર અને શિવ અને સ્વસ્તિવચનથી
પવિત્ર લાગતું હતું. સંવત્ ૫૮૫ શકેશુન સુદ ૫ જાંઙકના સ્વહસ્ત છે. શંકરના પુત્ર દેવકે કોતરેલું છે.

સંગમસિંહનાં સુનાવ કલાનાં પતરાં^૧

(કલચુરી) સં. ૨૬૨ કાર્તિક સુ. ૧૫

ઈ. સ. ૫૪૦-૪૧

પ્રથમ આ પતરાં સફળત મી. એ. એમ. ટી. જેકસને જ. બી. બી. આર. એ. એસ મા પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં. મી. જેકસને અસલ પતરાંની પ્રતિકૃતિ પ્રકટ કરેલી ન હતી. હવે હું મી. હેનરી ક્રીન્સની કૃપાથી મળેલી છાપો ઉપરથી તે ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાંની સંખ્યા બે છે, અને મી. જેકસન પ્રમાણે તે ભરૂચ ડિસ્ટ્રીક્ટના હાંસોટ મહાલમાં સુનાવ કલા નામના ગામમાં ગાડાના ચીલાની સપાટી નીચેથી બેકુટના અંતરે દટાઈ ગયેલાં હતાં ત્યાંથી મળી આવ્યાં હતાં. પહેલું પતરું આખું છે. બીજાને મુદ્રા ઉપેડી લેવાથી અને ડાબો ખુલ્લો ખંડિત થવાથી નુકશાન થયેલું છે. પહેલા પતરાની નીચેની કોર બીજા પતરાની ઉપરની કોર સાથે પહેલાં બે વાઅકડીઓથી જોડાયેલી હતી જેમાંની એક દરેક પતરાને જોડાઈ રહેલી હયાવ છે. ડાબી કડીમાં પરોવેલી મુદ્રા ઉપેડી નાંખવામાં આવી છે અને તેથી શુભાર્થ ગઈ છે. અક્ષરો ઊંડા કેવરેલા છે અને તેથી પતરાંની પાછળ પણ દેખાય છે.

બન્ને પતરાંનું માપ એકસરખું ૧૨૬“x ૬૬” છે. પહેલામાં ૧૨ અને બીજામાં ૧૩ પંક્તિઓવાળું સારી કૃતિવાળું લખાણ છે. દરેક અક્ષરનું કદ આશરે ૬” છે. લિપિ દક્ષિણ ભાગની છે અને શુભરાવ ઓલુકયેનાં તેમ જ વલ્મી લેખોનાં રૂપો સાથે લગભગ મળતી છે.

લેખ ભરૂચમાંથી બહાર થયો છે, અને મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનો છે. અને તેમાં મહાકવિત્રિની પ્રસંગે ઘણા બ્રાહ્મણોનું અન્વતરખંડાદિવચનમાં સોલુવ્યા ગામનું દાન દીધાની નોંધ લેવામાં આવી છે. તારીખ સંખ્યામાં વર્ષ ૨૬૨ ના. કાર્તિક સુ. ૧૫ ની છે.

આ દાનપત્રમાં જણાવેલાં ભૌગોલિક નામો પૈકી મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનું રહેઠાણ સ્થાન ભરૂચ એ હાલનું ભરૂચ છે. દાન આપેલું ગામ સોલુવ્યા કાં સુનાવ કલા (૨૧°૨૮’ ઉત્તર અને ૭૨°૫૪’ પૂર્વ) તરીકે કે પછી સુનાવ ખુરડ (૨૧° ૨૯’ ઉ. અને ૭૨° ૫૩’ ૩’ તરીકે ઓળખાવલું જ જોઈએ. પતરાં સુનાવ કલામાંથી ઉપલબ્ધ થયાં છે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेलं

ॐ [स्वस्ति] [॥] भरुकच्छो[न] मातापितृपादानु[द] ध्यातो मह-

[आसाम]न्तश्च[इ] [महा]राजसंगमसीहः[सिंहः]

२ [सर्वा]नेव स्वान् राजस्थानीयोपरिकुमारा मात्यविपपत्याराक्षिकद्रांगिक-

३ कुलपुत्रक चाटभटादींस्तदादेशकारिणश्च कुशलमनुवर्ष्य समनुदर्श-

४ यति अस्तु वो विदितं यथास्माभिरन्तर्गम्यदाविषयान्तर्गतशोणव्वाप्रामो भारु-

५ कच्छकछन्दोगिसगोत्रछन्दोगसत्रक्षचारित्रासणानन्तदत्त तथा गालव-

६ सगोत्रछन्दोगसत्रक्षचारिमजापतिशर्म तथा लौकाशिसगोत्राध्वर्युसत्रक्ष-

७ चारिशिवदेव तथा लौहायनसगोत्राध्वर्युसत्रक्षचारिमानुदेव तथा पौण्ड्र [?] स-

८ गोत्र सत्रक्षचारिभवरुचिभ्यो बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रहवनपञ्च-

९ महायज्ञक्रियोत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्काण्यवग्रहवक्षक्षितिस्थितिसमकालीनः

१० सोद्रंगस्तोपरिकरस्सभूतवातप्रत्यायो चाटभटप्रावेश्यो भूमिच्छिद्रन्यायेन

११ पुत्रपौत्रान्वयभोग्यो मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोवासयेय पुण्यतमां

१२ महाकार्चिकीतिथिमगीकृत्य उदकातिसर्गेण प्रतिपादितो यत एषां ब्राह्मणानाम्

पतरं बीजं

१३ उचितया ब्रह्म देयाग्रहा रस्थित्या भुजता[म्] कृ[प]तां [क]रिष्यतां
प्रदिशतां च न केनचित्

१४ निषेधे वर्चितव्य[म्] तद्ग्राम]निवासिभिरप्यमीषां विषेयैर्भूत्वासमुचित-

१५ मेय हिरण्यादिप्रत्ययोपनयः कार्य्यः [।] भविष्यद्राजमिश्वास्मद्वंशैरन्यैर्व्या सा-

१६ [मा]न्यं भूमिदानपुण्यफलमभिवाञ्छद्भिर्विमवानमावानुब[न्]धानाद्युव्वियोगा-

१७ [नुग]तं गुणांश्च दीर्घकालानुगुणान्विगणय्य दानं च गुणवतामवदातमिति

१८ [प्रमा]णीकृत्य शशिकरशुचिरुचिरं चिराय यश[श्]चिचीपुभिरयमत्स दायो-
नुमन्तव्यः

१९ [पाल]यितव्यश्चेति ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ षष्टि वर्षसहस्राणि
स्वर्गे मोदति

२० [म्] उमिदाः [।] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ बहुभि-
र्व्यमुषा मुक्ता राजभिःस्त-

२१ गरादिभिः [।] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ पूर्वदत्तां
द्विजातिभ्यो य-

- ૨૨ ત્નાદ્રક્ષ યુષિષ્ઠિ [I] મહીં મહિમતશ્ચિઃ વાનાચ્છ્રેયોનુપાલનં ॥ વિન્ધ્યાટવીપ્વતો
 ૨૩ યામુ[ન્] ડખ્કકોટરવાસિનઃ [I] કૃષ્ણાહયોભિજાયન્તે પૂર્વદાયાન્હરન્તિ ચે ॥
 ૨૪ મહાપ્રતિહારગોપાધ્યક્ષપ્રાપિતાગ્રયા સાન્ધિવિગ્રહિકેવાધ્યક્ષદૂતકં
 ૨૫ લિ[ં] સિ[ં] તં વિષ્ણુશેષેનેતિ ॥ સં. ૨૦૦ ૯૦ ૨ કાર્તિક શુ. ૧૦ ૧

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! ભરૂંછમાંથી મહાસામન્ત મહારાજ શ્રીસંગમસીદ્ધ (સિદ્ધ) પોતાના સમસ્ત રાજસ્થાનીય, ઉપરિક, કુમારામાત્ય, વિષયપતિ, આરક્ષિક, દ્રાગિક, કુલપુત્રક, ચાટ, ભટ, આદિ અને હુકમનો અમલકરનારાઓને, કુશળ પૂછી નીચેનું શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે, અમારાં માતાપિતા અને અમારા પુણ્યયશની પ્રાપ્તિ અર્થે પુણ્યવંતી મહાકાસ્તિકી તિથિ નિમિત્તે પાણીના અર્ધથી અમારાથી અન્તર્ગર્ભદા વિષયમાં આવેલું સોણ્ણવા ગામ ભરૂંછના (નીચે જણાવેલા) છન્દોગિ ગોત્રના, છન્દોગ સપ્તદ્યારિ બ્રાહ્મણ અન્તર્ગત તથા ગાલવગોત્રના છન્દોગ સપ્તદ્યારી પ્રજાપતિશર્મ તથા લૌકાક્ષિગોત્રના અર્ધવશ્યુ સપ્તદ્યારિ શિવદેવ તથા લૌહાયન ગોત્રના અર્ધવશ્યુ સપ્તદ્યારિ ભાણ્ણદેવ તથા પૌષ્ઠિ (?) ગોત્રના ઋગ્વેદ (બહુવ્રચ) સપ્તદ્યારિ ભવરૂષિને ભલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, હવન, પચ્ચ મહાયજ્ઞ આદિ અનુષ્ઠાન અર્થે, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, ઘડ, નક્ષત્ર, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી, ઉદ્દેગ સહિત, ઉપરિકર સહિત, જીવવાત પ્રત્યાય સહિત, ચાટ અને ભટના પ્રવેશ મુક્ત, ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે અપાયું છે. આથી આ બ્રાહ્મણોને ત્યાં તેઓ દેવાઓથી ભૂમિનો બ્રહ્મદેવ અને અગ્નિદેવના નિયમ અનુસાર ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને તે સોંપે ત્યારે કૌણે કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અને તે ગામના વાસીઓએ તેમની આજ્ઞા પાળવી અને રૂઢિઅનુસાર (હંમેશના) ગ્રેય, સુવર્ણ આદિ ઉપજ તેમને આપવી. અને ભૂમિદાનના સામાન્ય કૃણની અભિલાષવાળા અને ઇન્દુ કિરણ સગી દુતિવાળા અને ઉન્નવજ યશની ચિર કાળ સુધી સંચયના સુચુ અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ લક્ષ્મી નાશવંત છે, જીવિત વિયોગથી અનુસર્યોલું છે અને શુભ દીર્ઘકાળ પર્યંત ટકે છે અને સંજ્ઞોને દાન ઉત્તમ છે, એમ માનીને આ અમારા દાનને અનુમંતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું અને ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે:— [અહીં શાપ આપનાર ચાહુ ચાર સ્ત્રોક આવે છે] મહાપ્રતીહાર ગોપાધ્યક્ષના આવેલા શાસન મુજબ, (આ દાન) જેનો દૂતક સંધિવિગ્રહિક દેવાધ્યક્ષ હોતો તે વિષ્ણુપેણ્ણી લખાયું. સંવત્ ૨૦૦. ૯૦, ૨ (૨૬૨) કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૦. પ. (૧૫)

વળામાંથી મળેલાં ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસ બીજાનાં તામ્રપત્રો.^૧

ગુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯.

ઇ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો 'પૈકીનું' આ એક છે. તે ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસના સમયનું છે અને ગુ. સં. ૨૩૦ ના વર્ષનું છે. ફ્રંકપ્રસવણમાંથી દાન અપાયું હતું.

વંશાવલિ—મહારાજ સૂર તેનો દીકરો સેનાપતિ વરાહ દાસ અને તેનો દીકરો મહારાજ સૂર બીજો હતો. તેનો નાનો ભાઈ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ બીજો હતો. તેણે દ્વારકાના નાથને જિત્યો હતો. (આ જિતવું વર્ણન પાલીવાણામાંથી મળેલાં ગાંડલક સિંહાદિત્યના ગુ. સ. ૨૫૫ માં વર્ણના તામ્રપત્રમાં પણ કરેલું છે.)

દાનવિભાગ. મહારાજ ધ્રુવસેન ૧ લાએ વરાહદાસને આપેલા ગામ ભટ્ટિપદ્રમાંના વિહાર-માં રહેતી બિશુણીઓને કપડાં ખોરાક વિગેરે માટે અને ભગવાન યુદ્ધની પૂજા માટે ધૂપ, દીપ, તૈલ વિગેરે માટે વલ્લભીની પાસેના તે ભટ્ટિપદ્ર ગામમાં સો પાદાવર્ત જમીનનો કટકો વરાહદાસ બીજાએ દાનમાં આપ્યો.

ગાંડલકો વલ્લભીના રાજ્યોના સામન્તો હતા. તેઓનું મુખ્ય સ્થળ ફ્રંકપ્રસવણ લાગે છે કારણકે મહારાજ વરાહદાસ બીજાના દીકરા સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્યનાં પાલીવાણાનાં પતરામાંનું દાન પણ તે જ જગ્યાએથી અપાયું છે.

ગાંડલકોનાં બે ભણીતાં તામ્રપત્રો ઉપરથી વંશાવલિ નીચે મુજબ ઉપજવી શકાય છે :

- ૧ મહારાજ સૂર
- ૨ સેનાપતિ વરાહદાસ
- ૩ સામન્ત મહારાજ-સૂર બીજો અથવા ભટ્ટિસૂર
- ૪ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ બીજો ગુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯
- ૫ સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય ગુ. સ. ૨૫૫ ઇ. સ. ૫૭૪

સિંહાદિત્યનાં પાલિતાણાનાં પતરાં

અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ આશ્વિન શુક ૧૩

ઈ. સ. ૫૭૪

આ પતરાંની હેયાતી મી. એ. એમ. ટી. જેકસને (આઈ. સી. એસ) ઇ. એ. વો. ૩૯ માં. પા. ૧૨૯ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી હતી. આ પતરાં પાલિતાણા સ્ટેટ કઠિયાવાડ માં)ની માલિકીનાં છે અને લગભગ આલિશ વર્ષ પહેલાં પાલિતાણામાંથી શોધી કાઢવામાં આવ્યાં હતાં. જ્યારે તે પ્રથમ મળ્યાં ત્યારે એક વલણી મુદ્રાથી છ મૈત્રક દાનપત્રો સાથે જોડા-એલાં હતાં. મેં નીચે પ્રકટ કરેલો લેખ સચ બહાદુર વેંકયે પૂરી પાટેલી સાહીની છાપો પરથી છે.

આમાં બે તામ્રપત્રો છે. દરેકનું માપ પહોળાઈમાં ૯” અને ઉંચાઈમાં ૭” થી ૭” ની વચ્ચે છે. દરેક પત્રો ઉપર અંદરના ભાગમાં ચોઈ પંક્તિવાળું સ્પર્શિત લખાણ છે. બીજા પત્રોની પછવાડે અક્ષરો દેખાય છે. પહેલા પત્રોની નીચે અને બીજાને મથાળે કઠી માટેનાં બે કાણાં છે; પરંતુ કઠી અથવા મુદ્રા બન્નેમાંનું એક પણ ઉપલબ્ધ નથી. લિપિ પ્રાચીન દક્ષિણ પદ્ધતિની છે. તારીખ આંકડામાં દર્શાવી છે, લેખની બાબા સંસ્કૃત ગદ્ય છે.

લેખવિષય ગાફલક વંશના સામંત મહારાજ સિંહાદિત્યે કરેલા એક ભૂમિદાનની નોંધ લેવાનો છે. દાન ફ્રેન્કપ્રસવણ નામની જગ્યાએથી જાહેર થયું હતું, અને દાનનું પાત્ર એલાપદ્રમાં રહેતા મૈત્રાયણિક શાખાનો એક બ્રાહ્મણ હતો. દાનની વસ્તુ દર્ભચાર ગામમાં એક વાપી સાથે એક હોત હતું. ફ્રેન્કપ્રસવણ અને દર્ભચાર જોળખી શકતાં નથી. એલાપદ્ર, ડો. ફલીટની સૂચના મુજબ, પંચમાહાલમાં ગોધરા તાલુકામાં ‘વેલવાડ’ ગામ હોઈ શકે.

દાનની તારીખ અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ ના આશ્વિનના શુકલ પક્ષની ૧૩ તેરમી તિથિ છે. મી. જેકસનની સૂચના મુજબ આ વર્ષ ૬૬૫ ઇ. સ. ૩૧૯ નો શુભ વલણી સંવત્ હશે. જો એમ હોય તો જણાવેલો માસ આ લેખને ઇ. સ. ૫૭૪ માં મૂકે છે,

મી. જેકસનના જણાવવા પ્રમાણે, ગાફલક વંશ હતું સુધી અપ્રસિદ્ધ મૈત્રક રાજાઓના સામંતોનો એક વંશ છે. ગાફલક સિંહાદિત્ય વલણી રાજા ધરસેન ૨ જાનો સમકાલીન હતો. ગાફલક અથવા ગાફલક એમ સૂચવે છે કે આ વંશ પોતાને વિષ્ણુનાં વાહન ગરુડના વંશજ તરીકે જણાવતો હતો. લેખમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવલી આપી છે:—

સેનાપતિ વરાહદાસ (૧)

સામન્ત મહારાજ લટ્ટિપૂર

સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ (૨)

સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય (ઇ. સ. ૫૭૪)

ઐતિહાસિક ઉપયોગિતાવાળી એક જ હકીકત આ લેખમાંથી જણાઈ આવે છે કે વરાહ દાસ ૨ જાએ કઠિયાવાડના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર આવેલા દારકાના રાજાને હરાવ્યો, જે રાજાનું નામ આ લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું નથી.

पतरू पहेलुं

- १ ओं स्वस्ति [।] फङ्कप्रसवणात्प्रकृष्टकर्म्मरम्भाद्भूतान्मुदयामिमूतांशेषद्विपामने-
कसमरश्चत-
- २ संपातात्यन्तविनयिनां प्रभूतयशकीर्त्यलङ्कारालङ्कृतान्वयमुवां गारुलकानां
- ३ वंशानुक्रमेणाविर्भूतो दीनानाथाश्रितार्चार्थिवान्धवजनोपजीव्यमानविमवविस्तरः
- ४ तरुरिवाक्षीणफलच्छायतैयकान्तपरोपकारीप्रशस्तलक्ष्यलक्षणः क्षान्तिमान्
- ५ क्षीणशत्रुरक्षीणकुशलाशयो युधिष्ठिरवदसाधारणधर्म्मेतेतुः श्रीसेनापति-
- ६ बराहदासस्तस्य सत्सुनुर्दशरथादिनृपसदृशचरितो नयविनयदमदया-
- ७ दानदक्षदाक्षिण्योत्साहसंपन्नो मन्वादिप्रणीतस्मृत्यन्तरसलिलावगाहनविशु-
- ८ द्धधीर्द्वारः स्वरपरिभूतारितिमिरनिकरो निजकुलगगनसकलामलेन्दुरम-
- ९ लिनगुणविभूषणस्सामन्तमहाराजमद्विशरस्तदनुज २ प्रतिदिनमुपचीयं-
- १० मानानेकविधधर्म्मान्मुप्रवाहोपहतकलिप्रतापः सततमितरेतरावि-
- ११ रुद्धधर्म्मात्सुखाधिगोपारीणः शार्ङ्गपाणिरीव निरङ्कुशपराक्रमा-
- १२ क्रान्तद्वारकाधिपतिरेकदेवतायतनसमाप्रपारामावसथविहारका-
- १३ रयिता कलादपि कृतियुगधर्म्मावलम्बी परमगुरुवत्सलः परमब्रह्मण्य-
- १४ शरण्यः परापरजः सामन्तमहाराजबराहदासस्तत्पुत्रः

पतरू बीजुं

- १५ प्रसममहाहवसमागमावाप्तदिङ्मुखोद्गीयमानानेकयथाः
- १६ स्फुटमधुरललितोदारधीरगम्भीरवल्गुप्रसृताभिधानः श्यामोजतविपुल-
- १७ वक्षस्थलस्थिरातिशयानुरक्तश्रीः [सामन्तमहाराजसिंहादित्य × कुशली सव्वानिव
- १८ राजपुत्रराजस्थानीयामात्यद्राक्षिकमहचरचाटचारमटहस्त्यधरोहादीनं
- १९ समाशपयत्वस्तु वस्त्रविदितं यथा मया मातादिभ्यो २ पुण्याप्यायनायात्नै-
- २० नञोभयलोकहितसुखावास्ये १२ एलापद्रवास्तव्यब्राह्मणवप्सस्वामिने
- २१ मैत्रायणिकसब्रह्मचारिणे क्षिप्वात्रेयसगोत्रायै दूर्ध्वचारमामे मोण्डक-
- २२ बधिरकुटुम्बीसह बाप्या भूमिच्छिद्रन्यायेन ब्रह्मदेयस्थित्याचन्द्रार्काण्यवक्षिति-
- २३ समकालीन २ पुत्रपौत्रान्वयभोज्यतया निरुष्टो यतोस्य भुंजतो न केनचि-
- २४ दावापा कार्येति ॥ उ [चं] च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ पठि वर्षसहस्रा-
- २५ णि स्वर्गे मोदति भूमिदः [।] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ [१]
- २६ यानीह दारिद्र्यमयाजरेद्रैर्देनानि धर्म्मायतनीकितानि १ [।] निर्माल्यवान्तप्रतिमा-
- २७ नि तानि को नामसाधु २ पुनराददीत् [॥ २] इति ॥ सं २०० ५० ५
अधयुजं शु १० ३ [॥]
- २९ स्वहस्तो मम ॥

१ गी. वंशे व्यापेली ७५० ७५१५. २ चिह्नये छे. ३ वांशि नां ४ वांशि वंशा ५ वांशि
निरुहस्त ६ वांशि द्य ने ७६६ दाक्ष ७ वांशि कलावपिहृत ८ वांशि प्रथिता ९ वांशि सिंहादित्य
१० वांशि दीन ११ वांशि मित्रो १२ वांशि वास्य १३ वांशि कृष्ण १४ वांशि भुंजतो १५ कृतानि १६ वांशि आध.
लेख ३०

ભાષાન્તર

પં. ૧ ઐ સ્વસ્તિ પ્રકૃષ્ટ કૌમોના આરગ્ભમાંથી ઉદ્ભવેલા અશ્વિદયથી સર્વ શત્રુઓને નમાવનાર, અનેક સમરોમાં અંતે સંકટોવાર વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, અને બહોળા યશ અને કીર્તિરૂપી અલંકારથી શોભાયમાન અન્વયવાળા ગારૂડક વંશમાં, દીન, અનાથ, આશ્રિત, અર્થિ; બન્ધુજનોથી જેને વૈભવ ભોગવાતો હતો તેવો, વૃક્ષની પેઠે અક્ષીણ ફલ અને છાયાવાળો હોવાથી એકાંત પરાપકારી; પ્રશસ્ત લક્ષ્ય અને લક્ષણવાળો, શાન્ત, શત્રુઓ જેના નાશ પામ્યા છે તેવો, અક્ષીણ કુશલ આશયવાળો અને યુધિષ્ઠિર પેઠે અસાધારણ ધર્મસેતુ એવેશ્રી સેનાપતિ વરાહદાસ ઉત્પન્ન થયો.

પં. ૬ તેનો પુત્ર સામન્ત મહારાજ ભટ્ટિશૂર હતો, જે દશરથાદિ રાજાઓનાં જેવાં ચરિત્રવાળો હતો, જે નય, વિનય, હમ, હયા, હાન, દાક્ષ્ય, દાક્ષિણ્ય અને ઉત્સાહ સંપન્ન હતો, જેની યુદ્ધ મનુ વગેરેએ રચેલી સ્મૃતિઓનાં અવગાહનથી વિશુદ્ધ થએલી હતી, જે ધીર હતો, સ્વભાહુબળથી અરિરૂપી અંધકાર જેણે દૂર કર્યો હતો, જે પોતાના કુલરૂપી આકાશમાં કળાવાળા અને નિર્મળ ઇન્દુ સમાન હતો, અને જે નિર્મળ શુભોના વિભૂષણ રૂપ હતો.

પં. ૬ તેનો નાનો ભાઈ સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ હતો જેણે પ્રતિદિન અનેકવિધ ધર્મગુણના પ્રવાહને એકઠો કરીને કલિના પ્રતાપને દાબી દીધો હતો; જે સતત એક બીજને વિરોધ ન કરે તેવા ધર્મ, અર્થ અને સુખ પ્રાપ્ત કરવામાં નિપુણ હતો, જેણે કુળ પેઠે નિરંકુશ પરાક્રમથી દારકાના રાજાને હરાવ્યો હતો, અનેક દેવાયતન, સભાઓ, પ્રપા, બગીચાઓ, મુસાફરખાનાંઓ તથા વિહારો પંધાવવાથી કલિયુગમાં પલ્લુ કૃતયુગના ધર્મને જે અવલમ્બી રહેલો હતો, અને જે પરમ શુરભક્તિવાળો, પરમ બ્રહ્મના શરણુવાળો અને પરાપરના જ્ઞાનવાળો હતો.

પં. ૧૦ તેનો પુત્ર ભયંકર મોટી લડાઈઓમાં શત્રુઓના નાશથી દિગ્ગન્ત વ્યાપ્ત અનેક યશ વાળો, મધુર, લલિત, ઉદાર, ધીર, ગમ્ભીર, વદનુ એવાં પ્રખ્યાત ઉપનામવાળો, અને જેનાં શ્યામ ઉન્નત અને વિપુલ વક્ષસ્થળ ઉપર શ્રી સ્થિરતાથી આશ્રય કરી રહી છે તેનો સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય કુશળ હાલતમાં ક્રન્ક પ્રસવણ સ્થાનમાંથી સર્વ રાજપુત્રો, રાજસ્થાનીઓ, આભાત્ય, દ્રાગિક, મહત્તર, ચાટ, ચાર, ભટ, હાથી અને અશ્વાદોહિ અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે:—

તમને બહિર થાઓ કે મારાં માતાપિતાનાં પુણ્યવૃદ્ધિ માટે અને મારા પોતાના ઉભય લોકમાં હિત અને સુખની પ્રાપ્તિ માટે, એલાપદકના રહીશ મૈત્રાયણિક ગોત્રના સપ્તવંશી અને કુળુત્રિય ગોત્રના બ્રાહ્મણ બપ્પસ્વામિને દર્ભચાર ગામમાં લોહક બધીર કુટુમ્બીનું એક ખેતર એક વાપી સાથે ભુમિછિદ્રના ન્યાયાનુસાર, બ્રહ્મદેયથી ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર, ક્ષિતિના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્રપૌત્રાન્વય લોભ્ય, મેં દાનમાં અર્પણ કર્યું છે. તેથી ઉપર પ્રમાણે એ ભોગવે ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહીં.

(આંહિ વ્યાસના ચાલુ શ્લોકો છે)

સંવત્ ૨૫૫ આન્ધયુજ સુદિ ૧૩

આ મારા સ્વહસ્ત છે,

નિકુમ્મલશક્તિનું અગુઆનું દાનપત્ર^૧

(ચેદી) સં. ૪૦૬ ભાદ્રપદ સુ. ૧૫

ઈ. સ. ૧૫૪-૫૫.

નીચે જણાવેલું અગુઆનું નિકુમ્મલશક્તિનું દાનપત્ર મી. ફલીટે લીધેલી સાહીની છાપ ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

દાનપત્ર એ તામ્રપત્રોપર કેાવરવામાં આવ્યું છે, જે તામ્રપત્રો હાલ બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમાં છે અને જેનું માપ દરેકનું ૭૪"૪"૫"૨ છે. કાંઠા ઉંચા વાળેલા છે. પહેલા પતરાની નીચેની પહોળી બાજુએ અને બીજા પતરાની ઉપરની બાજુએ એ કાણાઓ છે જે દર્શાવે છે કે બન્ને પતરાં એ કંડીઓથી જોડાયેલાં હતાં અને તે કંડીઓ ગુમ થઈ ગઈ છે. અંદરની બાજુએ જ પતરાં કેાતરેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિઓ અને બીજામાં ૨૦ પંક્તિઓ છે. કેાતર-કામ ઘણી જ ખરાબ રીતે કરેલું છે. અક્ષરો ગુર્જરરામ જયભટ્ટ ચોધાનાં કાવી અને નવસારીનાં પતરાંના અક્ષરોને લગભગ મળતા આવે છે.

દાનપત્રનો હેતુ વિજયાનિરૂદ્ધ પુરીના રહીશ શુકલ સુશુવેદની માધ્યન્દિન શાખાના અનુયાયી અને ભારદ્વાજ યોત્રના અપ્પ સ્વામી દીક્ષિત નામના બ્રાહ્મણને ત્રેયણ્ણા હારમાં આવેલું બલિસ ગામ દાનમાં આપ્યાની નોંધ લેવાનો છે. દાતા શ્રી પૃથ્વીવલ્લભ નિકુમ્મલશક્તિ સેન્દ્રક રાભ હતા.

ત્રેયણ્ણ એ હાલનું બારડોલી નજીક તેન ગામ છે તેજ છે અને બલિસ તે હાલનું તેનાશી અગ્નિકોણમાં આવેલું બનેસ ગામ છે. આ બન્ને સ્થાન પતરાંનું ઉપલબ્ધિસ્થાન અગુઆથી બહુ દૂર નથી. વિજયાનિરૂદ્ધ પુરી ઓળખાવવાને હું સમર્થ નથી.

ઉપરનાં ગામોની ઓળખાણ પરથી એટલું ચોક્કસ થાય છે કે પૃથ્વીવલ્લભ સેન્દ્રક રાભ નિકુમ્મલશક્તિની દક્ષિણ ગુજરાતના અમુક ભાગ પર રાજ્ય સત્તા પ્રવર્તી હતી.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓ[-]' પ્રથમે દિક્સરસીમિ (ટ) ધુપંકજં ગગનવારિધિવિદ્રુમપલ્લવં [। *
ત્રિદશરક્તજૈપાકુસુમં નવં
- ૨ દિશતુ વો વિજયં રવિમંડલં ॥ સ્વાસ્તિ મેલ્મહીષરવિજરસ્થિરરચિતસમુજતે વિકાસિ-
- ૩ તમહાતિ યર્શસિ સેંદ્રક રાણામન્વયે નૈકચાનુ(તુ) દ્વિન્તગજપદોહસમદ સહ્વટ્લ
- ૪ ઠવ વિજયો વિજિતાશેષ રિપુગણઃ સ્વમુજબલવિક્રમાક્રાન્તૈ મહીમંડલઃ પ્રણતાશે-
- ૫ પ સામન્ત શિરોમુકુ[ટ*] નિષ્ટુદ પાદપંકજઃ નયવિનયસત્યશૌચાચારદમદ-
યાદાનદા-
- ૬ ક્ષિપ્ય શ્રીસંપદુપેતો નરપતિઃ શ્રીમદ્રાણશક્તિઃ તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાતો(તઃ)
શરદમ-
- ૭ લશ્વશાંકમંડલામલ યશસઃ સવિતારમિવોદયવન્તં ઐનુરક્તમંડલં (શ) ચ
કલ્પલુ(દ્રુ)-
- ૮ મમિર્વા મિર્વાંછિતાશેષજનોપમુજ્યમાનવિમવો જૈનાર્દનમિવાપહિ[હ] તમશેષં
ચલ્ [િ x] -
- ૯ રાઝય [: *] પરચક્રાનુરક્તલક્ષ્મીકઃ શ્રીમન્ [ન *] રપતિઃ આદિત્યશક્તિઃ
તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાત [: *]
- ૧૦ શ્રીમાન્ દક્ષિણગુર્ [ડ x] ચાહુદંઢઃ (ડ) પ્રિ(ટ) ધિવી પારુનક્ષમો વ્યપગ-
તસજલજલે જલધર-
- ૧૧ પટલવ્યા (વ્યો) મતલગત શરદિન્દુક્ષિણચલતરયશેષિસાનંલેખિતાનો ધિય્
(િ) વંરે-
- ૧૨ પરમગમીરો દિ (દે) વ દ્વિજાત્ (િ *) તથ જૈર્ને વં (િ *) ઘવા(િ)
પમુજ્યમાનવિમવો મવસુનુરિવ પ્ર-
- ૧૩ તિહતારાતિઃ શચિરિવોપાષ્પરાજ્યઃ સમદ દ્વિરદવરસલીસગતિરર્જુન હ્વાશેષસં-
- ૧૪ ગ્રામવિજયી અનવરતવિક્રમા(િ) સ્સાહ શક્તપર્પતૈઃ કામ હવ સમાનયુવતિજા-
(જ) ન-
- ૧૫ નયમન વર્નેઃ શ્રીમ (ત્ *) પ્રી (ટ) ધિવીવલ્લમ નિકુમ્મલશક્તિઃ સર્વોનેવ
યથા સ [- x] વધ્યમા-

૧ વલશી ૯ ના ચિહ્નરૂપે દર્શાવેલ છે ૨ દ્રુતચિહ્નિત. ૩ રક્તચિહ્નશ'કાવાળું છે, ૪ બે અક્ષરાન્તર આજ પ્રભાણે હોવાનો વાંચો. મહાયત્સિ પ્રેરતુ મહતિ યશ પદો શંકવાળાં છે ૫ આક્રાન્ત હોવાનો સંભવ છે. ૬ વાંચો. યશઃ ૭ વાંચો સવિત્ એવોદયવાન્ ૮ વાંચો કલ્પદ્રુમ હવ ૯ વાંચો જનાર્દન હવ ૧૦ વાંચો અપહૃતા શેષ ૧૧ આ શબ્દ બૃંક્ષી નાંખો. ૧૨ આ શબ્દ બૃંક્ષી નાંખો ૧૩ આ બે પદો બૃંક્ષી નાંખો ૧૪ વાંચો યુવ ૧૫ વાંચો શનુમર્દનઃ ૧૬ વાંચો આનન્દનઃ

१६ नकादी[न *] राजरास्थानीयचोरा(रो) ध्वरणिक दांडपाशिकं दूतगमगमिक-
भटचाटसि (से)-

१७ वकादी[न *] ब्राह्मणोत्तरां(न) वणिग्द(ज)नपदाम्(न) अन्या-
[- *]श्च विषय[प x] तिराष्ट्रामरू (कृ)-

१८ द् [१ *] युक्तकमहचराधिकारिकादीम(न)युत्यस्तु वो विदित[- x]-
मैय्[१ *]

१९ परलोकवैश्वतम[- x]गीकिं(कृ)रय

पतरं बीजं

२० महार्थ व(च) श्रुत्वा दतैःत्रेयण्णाहारांतर्गतविषये वलिसग्रामो

२१ वलिचरुवैश्वदेवाग्नी(नि)होत्रादि क्रियोत्सर्प्याणार्थ[- *] मातापित्रू[ओ *]-
रात्मनश्च पु-

२२ ण्ययशोभिनि(वृ)द्वये आच[न x] द्वार्क(क) । ण्यवक्षितिस्यतिसमकालीनः
पुत्रपो (पौ) वान्वयक्रम (० *)-

२३ पमोग्यः समूतवातप्रत्यु[१]योपरिकरैः सर्वोदानदित्य विष्टिप्र[१ *]तिभेदि-
कापरिहीनः

२४ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचटमटप्रवर्धयं सोद्वंगः स्[० *]परिकरः भाद्रपदपौर्ण-
[१ *]स्यां विज-

२५ यानिरुद्धपुरीवास्तव्य भारद्वाजसगोत्रवाजि(ज)तनेयु[१ *]ग्र[१ *]-
ध्यंदिनसम्रचाखिणे वण्यस्वामि-

२६ न्[१ *] दीक्षितस्त्ये उदकातिसर्गेण प्रतिपादितः[१ *] यतोस्मद्-
[- *] शजैरन्यै र्वा-

२७ गामिनि(नृ)पतिभिर्जलव्[० *]णुकदलीसारं संसारं जलबुद्बुदोपमंच
जीवितमवधार्य

२८ शिरीषकुसुमसद्वि(वृ)शाचंपाचै यैवन[- +] गिरीनदीसलिलगतवराणि
चैश्वर्य्यु[१ +]णि प्रवस(ल)-

२९ पवनाहताश्वत्थापत्[नृ +]त्रचंचला च राजः श्रीरित्ययमाकैलयायमस्मद्दायो-
नुमंतैर्वः

३० प्रतिपालयितव्यश्च यो वाज्ञानतिमिरपटलाग्रि(वृ)तमतिराच्छिन्नादाच्छिद्यमा-
नं व्[१ *]नुमेदेत

१ वांशे अनुदशयत्य २ आ सण्ड पथी यथा उभेरा उ तम् स्पेटले अतस् ४ परिकरः न् ५ पथीनी
पंक्तिर्भा ५ पथी आवे छे ते भूँसी नांजे। ५ वांशे चाटमटमावेक्ष्यः ६ वांशे दीक्षिताय अथवा दीक्षितायेत्य ७ वांशे
आपायं च ८ वांशे राजप्री ९ अयं भूँसी नांजे। १० वांशे अनुमंतव्यः
सं ३१

- ૩૧ સ પંચમિર્મહ[૧ +]પ[૧ +]તર્કઃ સોપવાટકૈશ્વે સંયુક્તઃશ્યાદિશ્યુક્તે ધ
ભગવતા પારશર્યેણ વે-
- ૩૨ દવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ મહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિભિર્યસ્ય યસ્ય યદા
મૂર્મિ[સ્ *]-
- ૩૩ તસ્ય તસ્ય તદા કલં ॥ વિંધ્યાટવીપુ તોયાસું શુષ્કકોટરવાસિનઃ ક્રિ(કુ)-
પ્પાહ્યો હિ જાયન્તે મૂર્મિદ[૧ +]-
- ૩૪ x x રન્તિ યે ॥ પથિ[૨ *] વર્ષસંહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ મૂર્મિદઃ [૧ +]
આચ્છેષ્ટા ચા x x મન્તા ચ તાન્યેવ નરક્[૨ *]
- ૩૫ ક્ષે x x x x x પરદતા[૨ *] વેવા ય[ત]નાદ્રક્ષણુધિષ્ઠિ(ણિ)ર મહં[૧ *]
મતાં શ્રે x x x x યોનુપાલનં [॥ *]
- ૩૬ યાનીહદત્તાનિ પુરા નરેન્દૈર્દાનાનિ ધર્માર્થ યશસ્કરાણિ નિ x x x x x
માનિ તાનિ કો
- ૩૭ નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ॥ સંવત્સર શ્વત ચતુષ્ટયે પહુત્તરે ભાદ્રપદ શુ(શુ)દ્ધ
પંચદશ્ય[૧ *]
- ૩૮ દૂતકોત્ર શ્રીવલ્લભવપ્પઃ [૧ *] મહાબલાધિક્રિ(કુ)ત માસમોદશાર્મે લિ-
લિતમિ[દં] તસ્યેવાનુ
- ૩૯ [જે]ન સ[૨ *] ધી(ધિ)વિમ્બદાધિક્રિ(કુ)ત દેવાદિજ્ઞેનેતિ

ભાષાન્તર

૦ ! પૂર્વ દિશા રૂપી સરોવરનું પંકજ, આકાશસાગરનું વ્યોમ(આકાશ) વિદુમપદલવ-
દેવી રક્તજપાનું નવ કુસુમ જેવું રવિમંડલ તમને જય અર્પે !

(પંક્તિ ૧) સ્વરિત ! વિનાશયુક્ત, મેરૂ પર્વતની મહાન અને સ્થિર રચનાવાળી જેની મહાન ખ્યાતિ સ્વયં વિદ્યસેલી છે, તે સેન્દ્રક જાતિમાં, ચતુર્દત ગજવૃક્ષના પ્રબળ હુમલા કરીને, વિજય પામનાર, શત્રુગણોને વિજેતા, પોતાના બાહુબળથી ભૂમિમંડળ પ્રાપ્ત કરનાર, નમન કરતા સામંતોના શિરમુગ્ધ જેના પાદપદ્મનું ઘર્ષણ કરતા, રાજચાતુર્ય, વિનય, સત્ય, શૌર્ય, સદાચાર, દમ, દયા, દાન, શ્રી અને સંપદસંપન્ન નરપતિ શ્રીમાન્ ભાહુશક્તિ હતા.

(પંક્તિ ૬) તેના પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્ નરપતિ આદિત્યશક્તિ હતા તે નિર્મળ શરદ્ શશીમંડલ જેવો નિષ્કલંક યશસ્વી હતા; જે સદા ઉદયશક્તિ હોવાથી અને જેની આસપાસ અતુરકત મંડલ હોઈ નિત્ય ઉદય પામતા અતુરકત મંડલવાળા સૂર્ય સમાન લાગતો હતો; સમસ્ત પ્રજા જેની લક્ષ્મીને અભિલાષ અને ઉપલોગ કરતી હોવાથી જે કૃપદુમ જેવો હતો; અને જે બલવાન રાજ્યો પાસેથી પંડલી લેવાથી બલિતું રાજ્ય પડાવી લેનાર જનાર્દન જેવો હતો અને જેની લક્ષ્મી શત્રુરાજ્યો સાથે જોડાયેલી હતી.

(પંક્તિ ૯) તેના પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્, દક્ષિણ (જમણા) દંડ સમા બાહુથી પૃથ્વીપાલન કરવા સમર્થ, જલમહેલાં વાહણ વિષરાઈ જઈ નિર્મળ થયેલા ગગનમાં શરદ્ ધન્દુકિરણથી ઉન્નત યશવાળો, ગંભીર, બુદ્ધિશાળી, દેવો, બ્રાહ્મણો, અને શુર્યોથી ઉપલોગ પતી લક્ષ્મીવાળો, શત્રુઓને લવના પુત્ર જેમ અવગણનાર, શક્તિ માફક રાજ્યપ્રાપ્તિ કરનાર, સર્વોત્તમ સમઢ જીલવા માતંગ જેવી ગતિવાળો અર્જુન જેમ સર્વ શુદ્ધમાં વિજ્યથી, સર્વદા પરાક્રમ અને બળથી શત્રુ સંહાર કરનાર, કામદેવ જેમ યુવતિજનોના નયનોના અતુરંજક (અતુરંજનાર), શ્રીમાન્ પૃથ્વીપદલ લ નિકુમ્મલશક્તિ સર્વ રાજા, રાજસ્થાનીય, ચૌરોધર-હીય (પગી), દણ્ડપાશિક (પોલીસ) હૂત, ગમગમિક, સૈનિકો, સેવકો વિગેરે બ્રાહ્મણોત્તર વણિકજનો અને અન્ય વિષયોના રાજકર્તા, રાષ્ટ્રો અને ગામડાંના સરદાર, આયુક્તક, મહત્તર અને અધિકારી આદિને જાહેર (આજ્ઞા) કરે છે કે:—

(પંક્તિ ૧૮) તમને જાહેર ઘાઓ કે ભૂમિદાનને પરલોકમાં સંબંધ અંગીકાર કરીને અને તેના મહાઅર્થ શ્રવણ કરીને મારા અને મારા માતૃપિતાના પુણ્યયશની વૃદ્ધિ માટે ત્રેયણ્ણ આદારમાં આવેલા વિષયમાં બલિસ ગામ યાવર્યંદ્ર, સૂર્ય, સાગર અને પૃથ્વીના કાળ સુધી, પુત્ર, પ્રપૌત્ર અને તેમનાં સંતાનોના ઉપલોગ માટે, ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, ઉદ્રક્ત સહિત અને ત્યાં નહીં વસતા જરૂરોના કર સહિત, સર્વ આદાન, દિત્ય, વેઠ, પ્રાવિલેદિકા અને સૈનિકોના પ્રવેશયુક્ત, જેડવા અયોગ્ય જમીનના નિયમાનુસાર, ભાદ્રપદ પુનમે વિજય-અનિરૂદ્ધપરીના વતની ભારદ્વાજ ગોત્રના વાજસનેયિ(યજુર્વેદ)ના માર્ગદર્શનના અચ્ચાસી બપ્પ સ્વામી દીક્ષિતને બલિ, ચરૂ, વૈશતદેવ, અગ્નિદેવ અને ધીજી વિધિના ખર્ચ માટે મેં પાણીના અર્ધ સાથે દાન આપ્યું છે. આથી અમારા વંશના કે અન્ય જાવિ રાજાઓએ, સંસારનું અસ્તિત્વ નલ (ખરૂ), પેલું (વાસ) અથવા કદલીના સાર જેવું જાણી, જીવનને પાણીના પરપોટા સમાન જાણી, અને યૌવન શરદ્કુસુમ જેમ કરમાઈ જાય તેવું છે, રાજસત્તાગિરિ નદીની માફક જતી રહે છે, અને રાજ્યલક્ષ્મી પ્રબળ પવન સામે અચ્ચત પહોં જેવી ચંચલ છે તેમ માની, આ દાનને અનુમતિ આપીને તેનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ. પણ જે ગાઠ વિભિરના અંધકારમાં ઘેરાયેલા ચિત્તથી દાન પાકું લેશે અથવા તેમ થવા દેશે તે પંચ મહાપાતકી થશે. અને લગવત પ્રસારના પુત્ર વેદ વ્યાસે કહ્યું છે કે ... ..

(પંક્તિ ૩૭) સંવત ૪૦૬ ના ભાદ્રપદ શુક્લપક્ષ ૧૫ દિને. આ દાનને દૂતક શ્રી વદ્મલભાષ્ય છે. મહાજલધિકારી (મહાસિનાપતિ) સાસમની આજ્ઞાથી તેના નાના ભાઈ સંધિ-વિશ્વજીવિકારી દેવદિત્તથી દાનપત્ર લખાણું છે.

સંખેદામાંથી ઉપલબ્ધ નિરિહલક્ષકના

સેનાપતિ શાન્તિલક્ષનું દાનપત્ર^૧

ઈ. સ. ની. ૭ મી શતાબ્દી

આ પત્રનાં માપ ૮૪"×૩૪" છે, અને તેમાં પહેલાંનાં ચાલુક્ય દાનપત્રોના અક્ષરોને તેમ જ ડા. ફલીટે પ્રસિદ્ધ કરેલા મહાકુટરતલના લેખના અક્ષરોને (ઈ. એ. વો. ૧૯ પા. ૭) વદન મળતા અક્ષરોવાળી ૧૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. મથાળેથી પત્રારાને જરા ઈત્ત થઈ છે તેમ જ નીચેની બન્ને બાજુએ પણ થોડું નુકશાન થયું છે. નીચેની બાજુપરનાં બે કાણાં પરથી કડી-ઓની અસલ જગા જણાઈ આવે છે. દાનપત્રની ભાષા થોડી અશુદ્ધ સંસ્કૃત છે.

દાનપત્રનો વિષય નીચે પ્રમાણે છે. નિરિહલક્ષકના સેનાપતિ શાન્તિલક્ષ નિરજુન્દી પદ્મકના વિજયસ્થાનમાંથી વાજસનેથી શાખાના અનુયાયી અને કૌતસ ગોત્રના પાશાણિહદના રહીશ-ભણક અનન્તસ્વામિને એક ચોખા પિટકના વાવેતર ચોખ્ય ક્ષેત્ર જે વાન્દુલપદ્મક વિષયમાં આવેલું પર્ણાકાની પશ્ચિમ સીમામાં આવેલું હતું તે દાનમાં આપે છે. દાનનો હેતુ હરમેશ મુજબનો પંચમહાયજ્ઞોના ખર્ચની સગવડ મારેનો છે.

લેખમાં જે નામો આપવામાં આવેલ છે તેમાંથી શાન્તિલક્ષનો દરજ્જો તો સ્પષ્ટ છે. તેનો શેઠ નિરિહલક્ષ લીલનો મુખી હોવો જોઈએ. કારણકે તેના બિરૂદ મહાપદ્મલપતિનો અર્થ જંગલી જાતના થાણાનો મુખી એવો થઈ શકે.^૨ તેનું નામ દેશી શબ્દ છે તે પણ ઉપરની કલ્પનાને સમર્થન કરે છે. શંકરગણના પાદાનુધ્યાતનો અર્થ આંહી તેનો ખંડિયો અથવા નોકર એમ કરવો જોઈએ. તે અર્થમાં તે ઘણી વાર વપરાય છે.^૩ શંકરગણ અને કૃષ્ણરાજના વંશ સંબંધી માત્ર અટકજ જ થઈ શકે તેમ છે. ડા. જુલ્હર મુચવે છે કે જો શંકરગણને શંકરણ વાંચીએ તો તે જન્મે રાજા હૈહય અગર ચેદીના કલચુરી હોવા જોઈએ. મને આ સૂચના ઠીક લાગે છે. કારણ કે શુર્જદેએ કલચુરી સંવત્તનો ઉપયોગ કરેલ છે તેથી એમ માની શકાય કે તેઓનો અમલ શુજ-રાતમાં હોવો જોઈએ. વળી ચાલુક્ય લેખોમાં શંકરગણના પુત્ર કલચુરી રાજા જુલ્હરાજનું વર્ણન છે, અને તેની પાસેથી મંગલીયે પૈસા મેળવ્યા હતા. ચાલુક્ય લેખો માંહેના શંકરગણ તે જ આપણા લેખનો શંકરગણ છે એમ સંભવિત છે. કારણ કે આ લેખની લિપિ શરૂઆતના ચાલુક્ય લેખોની લિપિ સાથે તેમ જ થોડે દરજ્જે દફનાં ખેડનાં તામ્રપત્રોની લિપિ સાથે પણ મળતી આવે છે. લેખ મંગલીયના રાજ્ય સમયનો એટલે કે મી. ફલીટે બતાવ્યું છે તે મુજબ શક સંવત્ ૫૧૬ અને ૫૩૧ (ઈ. સ. ૫૯૭-૬૮ થી ૬૧૦-૧૧) વચ્ચેના સમયનો હોવો જોઈએ, આ અનુમાનને ટેકા આપનારી બીજી એક હકીકત પણ છે.

ગ્રેફેસર આર. જી. ભાંડારકર પોતાના “મુંબઈ ઇલાકામાંનાં અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોની શોધના” ઈ. સ. ૧૮૮૩-૮૪ ના રીપોર્ટમાં પાને ૩૧-૩૨ એ લખે છે કે કર્મકાંડ ઉપરના બધા પ્રસિદ્ધ

જો. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૧ એચ. એચ. કુવ.

૧ ડા. બિહલીએના સંક્ષિપ્ત સંસ્કૃત કાશમાં જુઓ શબ્દ વજ મી. વી. એસ. આખેએ પોતાના સંસ્કૃત ઉપેક્ષ કાશમાં આ શબ્દનો અર્થ મેટા કાશર એવો કર્યો છે. રચાનિક તપાસ કરનાં જણાવું છે કે સંખેદા આસપાસનો મુલક વજ (શુભ્રાતી પાલ) કહેવાય છે જે જુઓ કાખલા તરીકે ડા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૦ અને ૧૭ નોટ ૨, ૩ ઈ. એ. વો. ૧૯ પા. ૧૬.

લેખકોના નામ પાછળ સ્વામિન્ શબ્દ લગાડવામાં આવે છે. ૧૩ મી સદી પછીના લેખકોના નામ સાથે તે જોવામાં આવતો નથી અને તેને બદલે હલ્દો, આચાર્યો યજ્ઞવલ્કે દીક્ષિતો અને યાજ્ઞિકો જોવામાં આવે છે, સ્વામિન્ શબ્દ મીમાંસકો તેમજ કર્મકાંડીઓ સાથે લગાડવામાં આવતો અને તેના નીચેના દાખલા આપેલ છે :

શબર સ્વામિન્—જૈમિનિના મીમાંસા સૂત્રના લાખ્યનો કર્તા

અગ્નિસ્વામિન્—લાટયાચનના શ્રૌતસૂત્રનો ટીકાકાર

ભવસ્વામિન્—બૌદ્ધાચનના લાખ્યનો કર્તા

કેશવસ્વામિન્—બૌદ્ધાચન પ્રયોગ શાસ્ત્રની પ્રસ્તાવનાનો કર્તા

દેવસ્વામિન્—ત્રિકાંડમંડનમાં વર્ણવેલો અને આશ્વલાયના સંક્ષિપ્ત લાખ્યનો કર્તા.

પૂર્ત સ્વામિન્ કપર્દિસ્વામિન્ વિગેરે. કુમારિલ સ્વામિન્ અને હટ્ટ બન્ને છે. સ્વામિન્ શબ્દ શરૂવાતના આલુક્ય લેખોમાં અને સાતમી સદી સુધીના એક વલ્લી લેખમાં પણ વપરાયેલો છે. વિક્રમાદિત્ય ૧ લો જેણે ઇ. સ. ૬૮૦ પહેલાં રાજ્ય કર્યું હતું તેના એક સાલ વગરના લેખમાં દાન લેનારનાં નામ નન્દિસ્વામિન્, લોહસ્વામિન્ અને ભલ્લસ્વામિન્ આપેલાં છે.^૧ ઇ. સ. ૭૦૦ ના બીજા દાનપત્રમાં રેવાસ્વામિન્ દીક્ષિતનો પૌત્ર જનસ્વામિન્નો દીકરો દાસસ્વામિન્ આપેલ છે. ઇ. સ. ૭૦૫ ના બીજા લેખમાં દેવસ્વામિન્, ઈર્કસ્વામિન્, યજ્ઞસ્વામિન્, રૂદ્રસ્વામિન્ વિગેરેનાં નામ આપેલ છે.^૨ વલ્લી દાનપત્ર સં. ૩૨૬ (ઇ. સ. ૬૪૫)માં મંકસ્વામિન્નું નામ આવે છે.^૩ ડો. ભાંડારકર અગ્નિસ્વામિન્, દેવસ્વામિન્, અને ભવસ્વામિન્ ને સાતમી સદીમાં મૂકે છે જ્યારે શબર સ્વામિન્ને બે ત્રણ સદી પહેલાં મૂકે છે. આ લેખમાં પણ બનિકન્ત સ્વામિન્નું નામ છે અને ડો. ભાંડારકરના મત પ્રમાણે તેને સાતમી સદીમાં મૂકવો જોઈએ.

ભૌગોલિક નામો જે લેખમાં આવે છે તે સંબંધમાં એમ ધ્યાનમાં લઈ શકાય કે નિર-શુન્ધિ પદ્ધતિનાં ન્યાંથી લેખને તારીખ અપાઈ છે તેનો હાલનાં શુજરાતીમાં ' નાગરવાડા ' અથવા એવો કોઈ બીજો અર્થ થઈ શકે. અને દેહિઆદા બોક્ષ ગાયકવાડી વિલેજમાં ઉલોધથી ૬ કોસ દૂર નાગરવાડાનો હલ્લેખ છે. વળી દાન લેનારનું અસલ વતન પાશાણિહરને ઉલોધથી ૧૪ કોસ પર આવેલા સણિઆહરી સાથે બોળખી શકાય. તાંહલપદ્ધક દેખીતી રીતે ઉલોધથી ૧૪ કોસ પર આવેલું તાંહલજ છે; અને શ્રીપણિક્ષિ ઉલોધથી ૫ કોસ દૂર હાલનું ઉજ્જડ ગામ પનીઉ છે. વડોદરા રાજ્યના સુલકના નકશામાં તાંહલજ અને સણિઆહરી તદ્દન પાસે પાસે જ બતાવેલાં છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं स्वस्ति निर्गुण्डपद्रकावस्थितविजयकटकात् स [क्षिति] - - -
 २ स्थितचरणकमलः श्रीकिष्णराजैः तत्सूनुरनेकस[म]रविजय - - -
 ३ चिरहितवधूवदनपङ्कज म्लानिकरः श्रीशंकरणः स्तत्पादानुध्यास्तकल-
 ४ महिमण्डलतलप्रथितकीर्तिभोगिकपालमहापलुपतिनिरिहल-
 ५ कस्तद्वलधिक्रितेशान्तिह्र सर्वानेव परमपादीया स्त्वांश्चावदेयंति
 ६ यथा पापाणिहृदवास्तव्यकौत्ससगोत्रवाजिसनेय सबलचारिणो
 ७ भजिकनन्तस्वामिने पञ्चमहायज्ञधर्माक्रियोत्पर्पणायं परममहा
 ८ रकपादानां पुण्ययशोभिद्विद्वेये तण्डुलपद्रकान्तर्भक्तैः श्रीपर्णाका-
 ९ यां पश्चिमसीमनि अचाटभट्टप्रवेश्यं पत्रपौत्रान्वयभोज्यं आदि^{१५}
 १० - परागकालमुदकातिसर्गेण व्रीहिपिटकवापक्षेत्रं आञ्चादि^{१६}-
 ११ - - वक्षति[स्थि]तिसमकालीनं प्रतिपादिष्ट अनुस्यौ.
 १२ - - ररानुव्याथा भवुनिपत्तिभिः^{१७}

१ वांयो 'उत्कलक्षितमण्डल' २ वांयो 'कृष्णराजः' ३ वांयो 'लब्धकी' ४ वांयो 'शंकरगणस्त', 'मुण्यातस्व'
 ५ वांयो 'कीर्तिभोगिक' ६ वांयो 'धिकृतशान्तिह्रः' ७ वांयो 'यान्स्वा' ८ वांयो 'हृद' ९ वांयो 'वाजसनेयि;
 'चारिणे. १० वांयो 'त्यपंगाय' ११ वांयो 'मिष्टद्वे' १२ 'न्तर्मक्त' १३ 'न्तर्मक्त' ने १४ 'हो' १५ '१
 १३ वांयो 'पुत्र' १४ वांयो 'त्योपराग' १५ वांयो 'आचन्द्राकांयं' १६ वांयो 'प्रतिपादिष्ट' १७ 'आ' पंदि
 निपुत्र १८ '५५५' १९ 'वांयो' अतोऽन्योचितया प्रहारस्यित्या भवुनिपत्तिभिः

રાજા જાઈકદેવનું ધિનિક્કિનું દાનપત્ર^૧

વિ. સં. ૭૬૪ ક્રાંતિક સુદિ ૧૫

સૌરાષ્ટ્રના રાજા જાઈકદેવનું દાનપત્ર ૧૮૯૬-૮૦ ના દુકાળનિવારણકાળ વખતે કાઠિ-આવાહના ઓખામંડળ માંનું ધિનિક્કિ નામનાં ગામમાંથી ઇશાનમાં એક માઈલ દૂર આવેલા તળાવ ઉંડકે તળાવમાંથી ખોદી કાઢવામાં આવ્યું હતું. પાછળથી આજમ વજેશંકર ઓજાએ કર્નલ વોટસનને કાગળની છાપ ઇ. સ. ૧૮૮૧ માં પૂરી પાડી હતી, અને તે જ સમયે રા. બ. ગોપાલજી દેસાઈએ મને એક રળિંગ મોકલ્યું હતું. કર્નલ વોટસનને લખવાથી તેણે મને બીજું રળિંગ, ફોટોગ્રાફ અને છેવટે અસલ પતરાં મોકલી આપ્યાં; તે ઉપરાંત કર્નલ વોટસને એક હસ્તલિખિત ગ્રંથ પણ મને મોકલી આપી.

લેખ જે પતરાંની અંદરની બાજુએ કોતરેલો છે, જેનું માપ દરેકનું ૮ઝૂં“૪૫” છે. પહેલા પતરાને તળીએ અને બીજાને મથાળે એક ન્હાના કાણા ઉપરથી જણાય છે કે પ્રથમ આ જે પતરાં એક કડીથી જોડાયેલાં હશે. કડી સાથે સુદ્રા હતી કે નહીં તે શંકાવાળું છે. કારણ કે રાજાની સંજ્ઞા માછલી બીજા પતરાંને તળીએ કોતરેલી છે. પતરાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, પહેલા પતરાની બીજી પંક્તિના થોડા અક્ષરો અને બીજાની પાંચ પંક્તિઓના થોડા અક્ષરો કાટથી થોડા ખવાઈ ગયા છે. તેમ છતાં દાનપત્ર વાંચવામાં ઘણી જ સુરેલી નડે છે. અને તેમાંનાં કેટલાંક નામો તો ઘણાં શંકાસ્પદ છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ તદ્દન નહીં ઉઠેલી શકાય તેવાં છે. આનું એક કારણ કૃતિકાસ્તી કુવડતા છે.

લિપિ પશ્ચિમ હિન્દ અને વળી કદાચ મધ્ય હિન્દની સાક્ષરી 'લિપિ' જે પાંચમા સદ્કાનાં સુરેર દાનપત્રોમાં રાજાના સ્વહસ્તમાં માલુમ પડે છે તેવપર્યાય છે. ધિનિક્કિ શાસનની ભાષા તદ્દન સંસ્કૃત નથી, પરંતુ કેટલીક જગાએ પ્રાકૃત રૂપો અને શબ્દો પણ વાપરવામાં આવ્યા છે.

ધિનિક્ક દાનપત્રનો દાતા સૌરાષ્ટ્રનો અધિપતિ જાઈકદેવ છે, જે પરમભદ્રારક, મહારાજા-ધિરાજ વિગેરે મગડૂબીભરેલા ઇલકાઓ ધારણ કરે છે; અને તેથી કોઈનું રક્ષણ સ્વીકાર્યા વગર-નો સ્વતંત્ર રાજા તરીકે પોતાને ઓળખાવે છે. તેની રાજધાની ભૂમિલિકા હતી અને તેની સંજ્ઞા 'માછલી' હતી. તેનું નામ અને માછલીની સંજ્ઞા મોરબી દાનપત્રના દાતા જાઈક સાથે તેનો સંબંધ બતાવે છે, અને તે ભૂમિલિકામાં રાજ કરતો હતો તે હકીકત એમ દર્શાવે છે કે પ્રાચીન રાજપૂતોની એક શાખા જેઠવાની શાખાનો તે હતો. જેઠવાના પ્રતિનિધિઓ હાલના પોરબંદરના રાણાઓ છે. ભૂમિલિકા શબ્દ હાલનું ભરૂચી અગર ભૂમલકીને બરાબર મળતો છે. જે કે કાઠિઆવાહના નકશામાં આ નામનાં ઘણાં ગામો છે, છતાં સૌરાષ્ટ્રમાં ભૂમિલિકા ગામ એટલે બરડાના પર્વતોમાં તળાવોથી જેઠવાની રાજધાની જ છે, જે હજુપણ ભરૂચી, ભૂમલકી, અથવા ઘુમ્લી કહેવાય છે. અને આ ભૂમિલિકા જેઠવાઓની ચઢતીના સમયમાં જરૂર સૌરાષ્ટ્રની રાજધાની હશે.

ધિનિક્ક શાસનની તારીખ વિ. સં. ૭૬૪ ક્રાંતિક સુદિ ૧૫ રવિવાર જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રની આપી છે.

આપણાં દાનપત્રનો હેતુ સુન્દલ (સુદ્ધલ) ગોત્રના અને અજ્ઞાત કુલના ઈશ્વર નામના પ્રાણણને ધેનિકા ગામ દાનમાં અર્પણ કર્યાની નોંધ લેવાનો છે. ધેનિકા એ પ્રાચીન ધિનિક્કિનું નામ પામેલું ગામડું છે, જ્યાંથી આ પતરાં મળેલાં છે. બાકીનાં સ્થાનો ઓળખવા મં પ્રયત્ન કર્યો નથી. કારણ કે પતરાંનો આધાર ઘણો જ બીનસલામતીભરેલો છે.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રં

- ૧ ઑ સ્વસ્તિ વિક્રમસંવત્સરશતેષુ સપ્તસુ ચતુર્નવત્યધિકેષ્વંકતઃ ૭૯૪ કાર્તિકમા-
સાપરપક્ષે
- ૨ અમાવાસ્યાયાં આદિત્યવોરે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રે રવિગ્રહણ પર્વણિ । અસ્યાં સંવત્સર માસપ-
- ૩ ક્ષાદિવસપૂર્વાયાં તિથાવયેહ ભૂમિલિકાયાં સૌરાષ્ટ્રમ્ણડલાધિપતિઃ પરમમદ્દા-
- ૪ રકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઃ શ્રીજારકદેવઃ મહામાત્ય મદ્દનારાયણ-
- ૫ ધર્મસાહ્યાનુમતેન સંસારસ્યાંનિત્યતાં જ્ઞાત્વાત્મધર્મયશોભિવૃદ્ધયે રથે-
- ૬ રુપરાગસમયે ધર્મકાલમપેલય ચતુવેદાવિદે .... સંતાનાય મુન્તલ-
- ૭ ગોત્રાય વિપ્રવરાય ક્ષત્રનામ્ને બ્રાહ્મણાય તદ્દેનિકા નામગ્રામં સતૃણકા-
- ૮ ટ્વજલં સવૃક્ષ માલાકુલં દેવદાય વેર્જ ઉદક પૂર્વ ભૂમિલિકામણ્ડલમ-
- ૯ ધ્યેદત્તવાન્ ॥ ઇદાનીં કાલાન્તરમુક્તિનિશ્ચય કરણાર્થમસ્ય ગ્રામસ્ય ચતુર્દિ-
- ૧૦ શમાઘાટા લિલ્ચેન્ત ॥ ઉત્તરમાગે સામાપલેત્રે સમુદ્રઃ । પૂર્વમાગે સવન-
- ૧૧ ગરુજા નાલિકા રોહર ધારાસમેતા । દક્ષિણમાગે સયલા શતકાંતગ-
- ૧૨ રિચા નદી યાવત્ ॥ પશ્ચિમમાગે પર્વતસ્ય ધારા સમુદ્રગામિની ॥

પત્રં વીજું

- ૧ एवं चतुर्धाटविशुद्धां तद्धनिकामग्रामभूमिमीश्वरं ना]मा ब्राह्मणो मुं [ज]-
- ૨ न भोजं चा न नाकनापि परिपंथनीयः ॥ बहुभिर्ज्वमुषा भुक्ता राजभिः
- ૩ मगरादिभिः । यस्य यस्य यद्वा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ मयि
- ૪ राज्ञि व्यक्तिक्रान्ते योन्यो राजा भविष्यति तस्याहं रत्नमोस्मि शासनं
- ૫ न व्यक्तिक्रमेत् । लिखितमिदं शासनं महाक्षपटालिकेन नेरहरि [ना]-
- ૬ न्ना मयेति । शिवममु धी

પં. ૧ વાંચો ઑ. પં. ૨ વાંચો જ્યેષ્ઠા; અસ્યાં નો જ લગભગ છુ'સાઈ ગયો છે પં. ૩ પૂર્વાયાં નો પ્રથમાક્ષર પૂરો ક્રોડાયો નથી વાંચો સૌરાષ્ટ્ર પં. ૪ વાંચો મદ્દ પં. ૬ ધર્મકાલમ' ના બે મ પૂરો ક્રોડાયો નથી વાંચો મપેલય; ચતુર્વેદ; મુદ્ગલ; તથા અક્ષરો જે ગુપ્તાઈ ગયા છે તે મેલ્લીવ્ય, જેવા વંચાય છે તેનો અર્થ કાંઈ નથી પં. ૭ વાંચો 'ઈશ્વર'. ૮ વાંચો 'વર્જ', પૂર્વ. પં. ૯ 'વાન્ વાજા જેવા દેખાય છે. કારણ કે ન ની સાથે બે વિરામ જોડાઈ ગયા છે. વાંચો કરણાર્થમ; 'ચતુર્દિશામ'. પં. ૧૦ અર્ધાં નામો ધણી જ અચોક્કસ છે. વાંચો લિલ્ચેન્તે; પૂર્વ. પં. ૧૧, ૧૨ નામો ધણી અચોક્કસ છે. પં. ૧ વાંચો ચતુરાષાટ વિ. પં. ૨ વાંચો 'ન ભોજયન્વા ન કેનાપિ પં. ૩ વાંચો મગરાદિભિઃ પં. ૪ વાંચો 'કેન નરહરિ'. પં. ૬ વાંચો શિવમમુ.

લાવાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વિઠ્ઠલ સંવત્સર સાવસો ચોરાણું (સંખ્યામાં) ૭૬૪. કાર્તિક માસના બીજ પક્ષમાં અમાસ ને રવિવારે, જેઠા નક્ષત્રમાં સૂર્યચંદ્ર સમયે (પૂર્વોક્ત) સંવત્સર, માસ, પક્ષ, અને તે દિને સૌરાષ્ટ્ર મંડળનો અધિપતિ પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી જાણકદેવ, ધર્મકાર્યમાં સહાય કરનાર મહામાત્ય ભટ્ટ નારાયણની અનુમતિથી સંસારની અનિત્યતા જાણીને સૂર્યચંદ્રસમય દાન કરવા યોગ્ય છે એ મનમાં રાખીને આત્મ, ધર્મ અને યશની વૃદ્ધિ અર્થે ચાર વેદના જ્ઞાની, મુદ્રણ ગોત્રના, અને ... .. અને ત્રણ પૂર્વજ્ઞેના નામથી અગ્નિની આરાધના કરનાર ઈશ્વર નામનો આદ્યજ્ઞે ધેનિકા નામનું ગામ તૃણ, કાષ્ઠ, જલ, વૃક્ષ, અને ક્ષેત્રો (વૃક્ષોની હાર) સહિત દેવને કરેલાં દાન વર્ચ્ય કરી પાણીના અર્ધથી ભૂમિલિકામાં આવેલું આર્થું છે. ભવિષ્યમાં તેની ભુક્તિના નિશ્ચિન્તપણા માટે આ ગામની ચાર સીમાઓ અપાશે.

ઉત્તરે સામાપખેત્રમાં સમુદ્ર (?) : પૂર્વે સવત ગરૂજ જલમાર્ગ (નારીયું) શેહર ધારા સહિત; દક્ષિણે સયલાશવ કાન્ત ગરિયા (?) નદી સુધી. પશ્ચિમે-પર્વતની ધારા જે સમુદ્ર તરફ જાય છે. આ ચાર સીમાવાળા ધનિકા ગામની ભૂમિનો ઈશ્વર નામનો આદ્યજ્ઞ ઉપલોગ કરે અથવા તેમ અન્ય પાસે કરાવે તો કોઈએ તેને નિષ્ઠ કરવું નહીં. (કારણ કે સ્મૃતિ કહે છે)— સગર આદિ બહુ નૃપોથી ભૂમિનો ઉપલોગ થયો છે વગેરે ... (અનેવળી) “ યાચક તરીકે હું વિનંતિ કરું છું કે મારું રાજ્ય પૂરું થયા પછી અન્ય નૃપે (આ મારા) દાનની વિરૂદ્ધ કાર્ય કરવું નહિ ” આ શાસન મહાદાપટલિક નરહરિથી મારાથી લખાયું છે. તે સ્વસ્તિ થયો ! શ્રી !

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં

ઉનામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

વલ્લભી સં ૫૭૪ માઘ. સુ. ૬ ઈ. સ. ૮૬૩

કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ સ્ટેટ તાળેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોનો ફોટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્ર-પાલના સમયનું આ દાનપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજા બલવર્મને સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વલ્લભી સંવત ૫૭૪ નું, એટલે ઈ. સ. ૮૬૩ ની સાલનું છે.

આનાં પતરાં બે છે અને બન્ને એક બાજુએ કોતરેલાં છે. તેમાં ૩૬ પંક્તિ નાગરી લિપિમાં સુરક્ષિત રિચિતમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત અને સરલ છે. પથ્રુ પં. ૧૭ માં રેવેન્ચુ ખાતાનો પારિભાષિક શબ્દ છે જેનો અર્થ હું કરી શકતો નથી. પં. ૭-૯માં લક્ષ્મી ચંચલ છે. ઇત્યાદિ બે શ્લોકમાં આપેલ છે. અને પં. ૨૨ થી ૨૬ શાપ સૂચવતા ૬ શ્લોકો છે. સિવાયનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર લોજદેવનાં અરણ્યનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. ૫. મહેન્દ્રાણુધદેવનો ખંડિયો રાજા મહા સામન્ત બલવર્મન જે ચાલુક્ય વંશના અવનિવર્મન (૧ લા) નો દીકરો હતો અને જેણે પાંચ મહારાજ સંપાદન કર્યા હતા તેણે દાનમાં જમીન આપી તે સંબંધી આ લેખ છે. નક્ષિત્રપુરમાંથી બલવર્મન બધા અધિકારી તેમ જ બીજાઓને જાહેર કરે છે કે માધ સુદિ છઠ ને દિવસે અપવાસ કરીને પોતાના બાહુ બળથી મેળવેલ નક્ષિત્રપુર ચોરાસીમાંનું જયપુર ગામ કણ્ણવીરિકા નદીના કાંઠા ઉપર આવેલા તરુણાદિત્ય નામના સૂર્યના મંદિરને આપ્યું છે. તે ગામની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વમાં સીંહવાહલક ગામ દક્ષિણમાં રાજ્ય સ્થૂલ ગામ પશ્ચિમે પેદિલક ગામ અને ઉત્તરમાં અંબુલક (અંબુલક) ગામ આવેલાં છે. આ દાન ચાલુ રાખવા માટેની ચાલુ સૂચના તથા શાખાત્મક શ્લોકો આપ્યા બાદ બાર સાક્ષીઓનાં નામ આપેલ છે; જેમાંના ચાર બ્રાહ્મણ ચાર વૈશ્ય અને ચાર મહત્તરો હતા. ત્યાર બાદ લેખકનું નામ આપેલ છે, જે બરોબર વાંચી શકાતું નથી અને યાદી તિયિ વલ્લભી સંવત ૫૭૪ માઘ સુદિ છઠ અંકમાં તેમ જ દશાંશમાં આપેલ છે. લેખની અંતમાં સ્વહસ્તો શ્રી વ(બ)લવર્મણુઃ અને સ્વહસ્તઃ શ્રી ધીર્ધક એમ સહીઓ આપેલ છે. બીજા સ્વહસ્તની પહેલાં કાંઈ ચિહ્ન છે; જે ધીર્ધ-કની સહી હશે. આ ધીર્ધક કોણ હતો તે આ લેખમાંથી જણાતું નથી, પણ અવનિવર્મનાં બીજાના વિ. સ. ૯૫૬ ના તામ્રપત્રમાંથી એમ અટકળ થાય છે કે મહેન્દ્રપાલનો તે મોટો અધિકારી હોવો. બેઠએ, જેની સદા દાનમાં જરૂરની ગણાવી હોવી બેઠએ.

અસ્રાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં જયશ્ચામ્યુદયશ્ચ । સ્વસ્તિ ॥ નક્ષિસપુરાત્પરમમદ્વારક મહારાજ[૧]ધિ
- ૨ રાજપરમેશ્વર શ્રી મોજદેવપાદ[૧]તુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપર-
- ૩ મેશ્વરશ્રીમહેન્દ્રાયુધદેવપાદમસાદાક્ષૈતસમાધિગતપદ્મમહાશંબ્દ[વ્દ]મહાસામન્ત
શ્રી ચ [૧]-
- ૪ લુક્યાન્વયમસૂતથી* અવનિવર્મ્મસુત શ્રી વ[વ]લવર્મ્મા સર્વાનેવ રાજરા-
જન્યરાજસ્થાનીયોપરિકામા-
- ૫ ત્યા[ચા]ટ મટ મટ[દ]ખ્ડવા[પા]શિક દખ્ડ[ઓ]દ્વરણિકદ્વાંગિક
મહત્તર ચારું ચાર મટહસ્યશ્વારોમ(હ)કમરૈત્તિ:
- ૬ યુક્તક નિયુક્તકાં સ્વાના[ન]ન્યાં શ્ચ યથાસંવ[ચ]ધ્યમાનકાન્સમનુ વો-
(વો)ધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા પદ્મપદ્મ
- ૭ સ્થિતજલ[વ]તરલા શ્રી દટ્ટનદટ્ટજીવિતં: પંથપત્રજલવિદુચ્ચંચલં જીવિત-
વ્યમસિલાશ્ચ સંપદ:
- ૮ ઇત્યેવેત્ય જગતઃ સ્થિતિ[-]નૃપાઃ કિં ધનૈઃ કુરુત ધર્મમર્નિચં: ॥ પલ્લવાપ્રે
જલવિદુચ્ચંચલે ફલેશ-
- ૯ જાલ પરિવેદિતે મયે । યો ન ચિંતયતિ કર્મસત્પથં તસ્ય જન્મ ભવતીહ નિઃકૈલં
एवं सर्वमधुव-
- ૧૦ માલો[વ્ય]ધર્મ મતિઃ સ્થાપ્યતાં ॥ તન્મયા સ્વેમુજોપાર્જિત નક્ષિસપુરચ-
તુરશીતિકા પ્રતિવ(વ)દ્વો જયપુરા-
- ૧૧ મિથાનો ઝોમઃ માધશુક્રપક્ષપદ્મૈયાં ઉપોપ્ય(વ્ય)ગ્નધૂપપુવ્ય(પ)દ્વીપસ્તાન
વિલેપનોવલેપન[સન્મા ?]"
- ૧૨ ઝન સ્ખંડ સ્ફુટિતસુષાકૂર્ચકાદિશુશ્રુ[શ્રુ]પાકૃતે સ્વમાતાપિત્રો રાત્મનશ્ચૈપેદિ-
કામુખ્મિક પુણ્યયશો-

૧ ઓ. ગૌરીશંકર હી. બોઝા એ આપેલ ફોટોગ્રાફ ઉપરથી. ૨ ચિદ્રૂપે ૩ વાંચો કદાચ પ્રગાદીવૃત્ત
૪ વાંચો ધ્ય ૫ બીજા તાત્પર્ય મારફત ચૌરોદ્ધરણિક દોષુ નોંધએ. ૬ વખતે ચારમટ દોષા નોંધએ.
૭ વાંચો પ્રવૃત્તીનામુક્ત નિયુક્તકાન્ ૮ વાંચો પદ્માસ્થિતત્ત્વતરલા શ્રીઃ ૯ વાંચો જીવિતં ૧૦ વાંચો પદ્માવ્ર.
આ અને પછીના શ્લોકોનો ઉદ્દેશોદ્ધતા છે. ૧૧ આ અર્થ નથી, ૧૨ બીજા કાંઈ અટકળા મધ્ય શકતી
તપી ૧૨ નિષ્કર્ષે ૧૩ પ્રથમ રજાનું કાતરેલ પથ્થ પાછળથી કાનો રક કરેલ છે. ૧૪ વાંચો માગો
૧૫ વાંચો વટવાસુ ૧૬ વાંચો સમાર્જન ૧૭ વાંચો ધિહિ.

- ૧૩ મિતૃદ્વયે ભગવતઃ સરિત્કળવીરિકાતટાવસ્થિત સહસ્રદીધિતેઃ શ્રીમતસ્તરુ[ણા]
દિવ્ય દેવયં મક્તિમા-
- ૧૪ વિતમનસૌં ઉદક્[આ]તિસર્ગેણ ધર્મદાયો નિસૃષ્ટઃ પ્રતિપાદિતશ્ચ યસ્ય પૂર્વતઃ
સીંહવાહલક આમ
- ૧૫ સીમા મર્યાદ્[આ]દક્ષિણત રા[જ્યસ્થ]લગ્રામસીમા મર્યાદા । અપરતઃ
પેદિલ્લકગ્રામસીમા[મ]ર્યાદા ઉત્ત-
- ૧૬ રતઃ ઇંજુલૈક આમ સીમા મર્યાદા એવં ચતુરાષાઢ(ટ)નોપલક્ષિતઃ સમોગભાગઃ
સહિરણ્ય[।]દાનઃ
- ૧૭ સદળ્લદશાપરાધઃ સસીમાપર્યન્તઃ સોદ્ર [-]ગઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સપરિકરઃ ચો-
લ્લકૈવણિઃ વૈ-
- ૧૮ ગિકકોપ્યદિસહિર્તઃ આચાટમટપ્રવેશવર્જિતો ભૂમિચ્છિદ્ર ન્યાયેન ધર્મદાયો નિગૃ-
[સ્ત]ષ્ટઃ ॥
- ૧૯ અસ્ય મુંજતો ભોજાપયતઃ કૃપતઃ કર્ષાપયતો વા અસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા ભોક્તુમિઃ
- ૨૦ પ્રતિપે[ધો] ન કરણીયઃ પાલયિતવ્યશ્ચ ॥ યતઃ સામાન્યં ભૂમિદાનફલમવે
ત્યાયમસ્મદ્દા-

૧ વાંચો દેવસ્ય ૨ આંદિ અને બીજા સંધિ કરેલ નથી ૩ વાંચો અમ્યુલ્લક ૪ આનો અર્થ કદલી
સમાનો નથી. શાલિસક શબ્દ એ. ઇ. નો. ૩ પા. ૨૧૭ પં. ૨૩ મે આપેલ છે. ગ્રી. હુંદસ યો. ૧ પા.
૮૮ નોટ ૯ તરફ માંડ્યાન ખેંચે છે. ૫ આંદી કાંઈક રીઠી ગયું લાગે છે. પૂર્વ દત્ત દેવ પ્રકાશન કે
એવા કાંઈ શબ્દો હોવા જોઈએ.

पतरं वञ्जुं

- २१ योनुमन्तव्योऽस्मत्प्रीत्याभ्यर्थनया च पालनीया इति ॥ तथा चोक्तं [भ] गव
 २२ ता व्याशे[से]नं व्यासेन ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैः दानानि धर्मार्थं यश-
 २३ स्कराणि । निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधु पुनराददीत
 २४ वैष्टिर्व्यसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । [आ] च्छेत्ता चानुमन्ता च [तान्ये]
 २५ व नरके वसेत व[व]हुभिर्वसुधा भुक्ता राजनैः सागरादिभिः यस्य यस्य
 यदा[भू]-
 २६ मिस्तस्य तस्य तदा कलं ॥ यष्टिर्व्यसहस्राणि यष्टिर्वर्षं शतानि [च] । [गवां
 कोटिप्रदाने]
 २७ न भूमिहर्ता न शुष्यति ॥ विंध्याटवीष्वतोयाशु[सु] शुष्ककोटरवासिनः
 [कृष्णाहयो द्विजा]-
 २८ यन्ते भूमिदायं हरति(न्ति) ये ॥ स्वदत्तां परदत्(आं)वा य[ल]आद्
 रक्ष नराधिप । महीं महीनु[ऋतां श्रेष्ठ]
 २९ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ अव[व] साक्षी व[वा]हमणदहेड सुतमावः ।
 तथा व्रा(व्रा)हमण [कौ....?]
 ३० नरसुतनागेश्वरः ॥ तथा व्रा[व्रा]हमण जज्जक सुत हरिः ॥ तथा व्रा (व्रा)
 हमण भा[स्कर] सुत
 ३१ वासुदेवः ॥ तथा वणिक् नोष सुत इषुवः तथा वणिक् नागसुत पा[ह]ल्लहः ॥ त
 ३२ था वणिजेज्ज सुत नन्नकः । तथा वणक् संगमसुत देउथः ॥ तथा श(म)
 हत्तर व्रं [ग्] इय-
 ३३ सुत सीहः । तथा मा(म)हत्तर गोवाससुत अजैनः । तथा महत्तर गोवाससुत
 मेह(रि)प [क]-
 ३४ : । तथा महत्तर धुरसुतकण्हकः ॥ लिखितं चैतन्मि(न्म)या कुलपुत्रक दत्तं-
 सुत [धा !]-
 ३५ [र] आदि[त्ये]नेति ॥ ॥ श्री बलमि संवत् १७४ माघशुद्ध ६ ॥
 ३६ स्वहस्तो [व] श्री व[व]लवर्मणः ॥ १ स्वहस्तः श्री घईर्कं ॥

१ वांयो ४४५५ देव्यासेन २ छंदः ३ अना आने पञ्जीना अश्वेकने छंदः अनुष्टुप छं.
 वांयो पष्टिवर्षं ४ वांयो राजभिः सगरा ५ पष्टिं वर्षं ६ वांयो वणिग् ७ वांयो वणिगे ८ वांयो वणिगे
 ९ छं. ओ. यो. १२ पा. १११ पं ६६ ने ओज्ज शण्ड छं. १० आ अक्षर नथी पक्ष सही लागे छं.
 ११ साधारण रीते घईकस्य होतुं ओज्ज.
 क्षेप ३४

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન

ખીજનાં ઉનામાંથી મળેલા તામ્રપત્રો^૧

વિ. સં. ૯૫૬ માધ સુ. ૬

ઠાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ રેલ્વે તાબેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોના ફોટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ એએએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનું આ તામ્રપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજા અવનિવર્મન ખીજાએ સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વિ. સં. ૯૫૬ ની સાલનું છે.

આ દાનનાં ત્રણ પત્રો છે જેમાંનું ખીજું બન્ને બાબુ અને પહેલું તથા ત્રીજું એક જ બાબુ કોવરેલ છે. પંક્તિઓ કુલ ૬૮ છે. કોતરકામ ધણું બેઠકારીથી કરેલું છે અને અસંખ્ય ભૂલો છે, જે દાનવિભાગમાં તો સુધારવી કઠણ થઈ પડેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ૧-૪૫ માં વંશાવલિ આપેલ છે અને પં. ૬૫ થી ૬૭ માં શાપના શ્લોકો છે બાકીના બધા ભાગ ગદ્યમાં છે. ચાલુક્ય વંશના મહાસામન્ત અવનિવર્મન ખીજાે ઉર્ફે ચોગે આપેલા દાનનું વર્ણન છે. (શ્લોક. ૨) આ વંશમાં કદ્દલ અને મહદલ્ નામના બે મોટા રાજાઓ (મહા મહીપતી) હતા. (શ્લોક. ૩) શ્લોક. ૫-૬ માં કદ્દલનાં ચાલુક્ય મુજબ વખાણ કરેલાં છે. કદ્દલને એક દીકરો હતો જેનું નામ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતું નથી (શ્લોક. ૭) અને તેના દીકરાનું નામને છેડે ધવલ શબ્દ હતો. કદાચ આખું નામ વાલુક ધવલ (શ્લોક. ૯) હોય. આ રાજાએ કોઈ ધર્મ નામના રાજાને હરાવ્યો, રાજધિરાજ પરમેશ્વરને જિત્યા અને કર્ણાટકના લશ્કરને હરાવ્યું. (શ્લોક. ૧૦-૧૧) તેના દીકરો અવનિવર્મન ૧ લો (શ્લોક. ૧૨) અને તેના દીકરો બલવર્મન હતા, જેણે વલ્લ્હી સંવત ૫૭૪ નું દાન આપેલ છે. બલવર્મનએ કોઈ વિશકને હરાવ્યો અને તેની પાસેથી બે મોટા ટોલ (!) પડાવી લીધા તેમજ જજ્જપ અને ખીજ રાજાઓને મારીને હણ વંશમાંથી પૃથ્વીને બચાવી (શ્લોક. ૧૬-૧૭). તેના દીકરો અવનિવર્મન ખીજા હતા, જેનું ખીજું નામ ચોગ હતું (શ્લોક. ૧૮). તેણે યશ્વદાસર અને ખીજ રાજાઓ ઉપર હુમલો કરી હરાવ્યા અને (શ્લોક. ૧૯-૨૦) ધરણિવરાહને નસાડ્યો (શ્લોક. ૨૧). પં. ૪૫ અને આગળ લખેલ છે કે પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર ભોજદેવનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. ૫ મહેન્દ્રપાલદેવનો ખંડિયો રાજા મહાસામન્ત ચોગ (અવનિવર્મન ખીજા) પોતાના અધિકારી વિગેરેને તેમજ ભવિષ્યના રાજાઓને બહાર કરે છે કે શ્રીમાન્ ધીરકની સંમતિથી ચોતે અમ્બુલક (અમ્બુલક) ગામ જે સુરાપૂ મંડલમાં નક્ષત્રપુર ચૌરાશીમાં આવેલું હતું તે જયપુરની પડોશમાં કણ્વીરિકા નદીની પાસે આવેલા તરુણદિત્યના (દેવળને) દાનમાં આવેલું છે. ગામની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વમાં વિથરક ગામ દક્ષિણમાં જયપુર ગામ પશ્ચિમમાં સેન્ડુલક અને કોરિણક ગામો અને ઉત્તરે વણિક ગામ હતાં. શાપસૂચક શ્લોકો વિગેરે આપ્યા બાદ પં. ૬૮ માં છેવટે સાલ વિ. સં. ૯૫૬ માધ સુદિ ૬ આપેલી છે.

આ ચાલુક્ય રાજાઓનાં નામ ખીજે જ્યાંથી મળતાં નથી. ખિલહરીના મોટા લેખમાં^૨ ચાલુક્ય અવનિવર્મનું નામ છે અને તેની દીકરી નેહલા કલચુરી ચેટ્ટી રાજા સુવરાજ ૧ લાને

^૧ એ. ઈ. વો. ૯ પા. ૨ પ્રો. એફ. શ્રેન્ડર્જ

^૨ શ્લોક. ૧૯ માં આપેલ છે કે યશ્વદાસને હરાવી તેની પાસેથી સાગરજોશ નામની તુરી પડાવી લીધી. યશ્વદાસ મદ્રદેસ ઉપર રાજ કરતો હતો એમ એ મનેલ પણ કોતરનારે જ ને બદલે જ ધણું ઉઠાણું કોતરેલ છે. તેથી મુખ્યત્વે ને મદ્ર મુર્તિ નહીં પણ મુખ્યત્વે સુધારવું. તેથી કે એમ લાગે છે કે આ ધીરક મહેન્દ્રપાલનો અન્તપાલ (અગ્રહરના રક્ષક) હોવા જોઈએ અને અવનિવર્મન તેના ભાઈમાં હોવા જોઈએ. ૪ આ ગામ બલવર્મન દાનપત્રમાં પણ લખેલું છે. ૫ બલવર્મનના દાનપત્રમાં આ ગામ દાનમાં આવેલું છે ૬ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૬૧

લગનમાં આપેલ હતી. આ અવનિર્મા^૧ કદાચ આ દાનપત્રનો અવનિવર્મા હોય પણ તેના બાપ તથા દાદાનું નામ સધન્વ અને સિંહવર્મન હતાં જ્યારે આ અવનિવર્માના બાપ દાદાનાં નામ બલ્લવર્મા અને અવનિવર્મા હતાં.

બલવર્માની સાલ તેના તામ્રપત્ર ઉપરથી ઈ. સ. ૮૯૩ મળે છે. તેથી અટકળ થઈ શકે કે તેનો દાદા વાહુકધવલ ૯ મી સદીની મધ્યમાં હોવો જોઈએ અને તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના પૂર્વજ લોજદેવનો ખંડિયો હતો. લોજદેવની સાલ ૮૪૩ થી ૮૮૧ ઈ. સ. મળેલ છે. દક્ષિણના લેખના લીસ્ટમાં નં. ૭૭ માં આ લોજદેવને શુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ ધ્રુવરાજ ખીનએ હરાવ્યો હતો, એમ લખેલ છે. કલ્ચાટના લશ્કરને હરાવ્યાનું જે આમાં લખેલ છે તે આ ઉપરથી રાષ્ટ્રકૂટનું લશ્કર હશે એમ પુરવાર થાય છે. આમાંના ધર્મ તે પાલ રાજા ધર્મપાલ હોવો જોઈએ કારણકે તે કનોજના રાજા સાથે લડવાનું જણવામાં છે.

બલવર્માએ કોઈ વિષદને હરાવ્યાનું તેમ જ જગજપને મારી હુણ વંશમાંથી પૃથ્વીને બચાવી એમ લખેલ છે. વિષદ કોણ હતો તે કહી શકાતું નથી. હુણ રાજાઓ સાથેની લડાઈ થણ લેખોમાં વર્ણવાઈ છે અને હુણની રાજપુત્રી આવલલદેવીને કલચુરી કર્ણ ૧૧ મી સદીમાં પરણ્યો હતો. પણ આ જગજપનું નામ હુણ રાજા તરીકે પહેલું જ મળે છે અને તેને ૯ મી સદીના છેલા ભાગમાં સુકી શકાય.

અવનિવર્મા ખીનના શત્રુઓ યક્ષદાસ અને ધરણીવરાહ છે. આમાંના પ્રથમ આપણને જાણીતા છે જ્યારે બીજો કાઠિયાવાડમાંના વર્ધમાન(વઢવાણ)માંથી આપેલા દાનનાં હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંનો ચાપ વંશી મહાસામન્તાધિપતિ ધરણીવરાહ હોવો જોઈએ. તેને રાજધિરાજ મહીપાલદેવનો ખંડિયો લખેલ છે અને આ મહીપાલદેવ કોણ તે સહેલાઈથી જાણી શકાય તેમ છે.

નક્ષિપુર ખીન ગામડાંઓ તથા કલ્ચીરિકા નદી ઓળખી શકાય નથી. પણ એટલું તે જાણ્યું છે આ નક્ષિપુર ચોરાશી સૌરાષ્ટ્ર મંડલમાં હતું. સૌરાષ્ટ્ર કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં છે. અને બલવર્મા તથા અવનિવર્મા બંને કનોજના મહેન્દ્રાયુધદેવ અથવા મહેન્દ્રપાલદેવના ખંડિયા હતા, તેથી ઈ. સ. ની ૯ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય દક્ષિણ કાઠિયાવાડ સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું, એમ કહી શકાય. વળી હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંના રાજધિરાજ મહીપાલદેવ તે કનોજ મહેન્દ્રપાલદેવની પછી ગાદીએ આવેલો જ હોવો જોઈએ, એમ પણ પુરવાર થઈ શકે છે. તે મહીપાલદેવ જુનાગઢનો ચૂડાસમા રાજા હોઈ શકે નહીં.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રોમાં મહેન્દ્રપાલને મહેન્દ્રાયુધ લખેલો છે. આ નામ ઉપરથી ઇન્દ્રાયુધ અને ચક્રાયુધ નામે યાદ આવે છે. ઇન્દ્રાયુધ હરિવંશપુરાણના આધારે ઉત્તરમાં શક સં. ૭૦૫= ૭૮૩-૮૪ ઇ. સમાં રાજ કરતો હતો. ખીન ચક્રાયુધને ઇન્દ્રરાજને હરાવીને પાલ ધર્મપાલે કનોજનું રાજ્ય આપ્યું હતું. તેને કનોજના લોજદેવના દાદા નાગજીતે હરાવ્યો હતો.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રમાં વલ્લી સંવત લખેલ છે જ્યારે આમાં વિક્રમ સંવત લખેલ છે. મૌરખીના સં. ૫૮૫ ના તામ્રપત્રમાં ગુપ્ત સંવત એમ લખેલ છે જ્યારે વેરાવળના ભાવ ગૃહ-સ્પતિના દેવળના લેખમાં વલ્લી સંવત ૮૫૦ આપેલ છે પણ આ બલવર્માના લેખમાં વલ્લી સંવત સહુથી પહેલી વાર જોવામાં આવે છે. વલ્લી તામ્રપત્રોમાં માત્ર સંવત એટલા જ શબ્દો વપરાયેલા છે. એ જરા નવાઈ જેવું છે કે કાઠિયાવાડમાં તે સમયે બધા જુદા જુદા સંવતો લેખોમાં વપરાતા હતા.

૧ કલચુરી ધ્રુવરાજ ૧ લાની દીકરી કન્હકદેવીને રાષ્ટ્રકૂટ અમોઘવર્ષ ત્રીજે પરણ્યા હતા. તેની સાલ ૯૩૭ અને ૯૫૯ ઈ. સ ની છે. ૨ પાલ દેવપાલે હુણની બડાપ બાંજી (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૬૩ પ્લો. ૧૩) રાષ્ટ્રકૂટ કર્ણરાજ ખીનના ઇ. સ. ૯૩૨ ના તામ્રપત્રમાં લખેલ છે કે હુણ રાજા સાથે આ રાજા લડાઈ લડ્યો. ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૬૫ પં. ૩૨ પરમાર ઉત્પલ (ચુંવરાજ) હુણની જીતેલી લીધી ઇ. એ. વો. ૧૬ પા. ૨૩ પં. ૪૧ તેના નાનાસાઈ સિધુસાહે હુણરાજાઓને હરાવ્યા. એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૩૫ પ્લો. ૧૬ ઇલ્લાહ.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં [॥] જયશ્ચામ્ય [ડ] દયશ્ચ ॥ જયતિ^૧ જગતાં પ્રસૂતીર્વિશ્વાત્મા સહજમૂષળં
નમસઃ । દ્રુતક-
- ૨ નકસદશદશશતમયૂક્ષમાલાર્ચતઃ સવિતા ॥ [૧] ઐસ્તીદિ સારો વ(વ)-
હિરંતરા ચ ચિહ્નૈઃ પરી-
- ૩ તો ન વિપત્રશતઃ । મેઘઃ પરૈર્નૈવ મહીપતીનાં વા (વા) લક્ષ્ય નામાપરતુંગ[વં]
શઃ । [૨] વ [વ] હવ-
- ૪ તુતિ (સ્ત) [જ] મહા મહીપતી મહ [હા] મતી કલ્પમ [હ] છ સંજિતૌ ।
યયોઃ સિતા કીર્તિરુપાગમદ્ગુ-
- ૫ જૈઃ પરાં પ્રસિદ્ધિઃ (ં) સતત (ં) મુનિર્મલૈઃ ॥ [૩] સૌભ્રાર્ષ્વ ષ્ચ યયોરાશી
(સી) દન્યોન્યમવિમિત (ન્ન)-
- ૬ યો [:] ॥ કલ્પવૃષ્ટપમાંયાતે^૨ રામલક્ષ્મણાય (ઓ રિવ ॥ [૪] મધ્યે^૩ નૃપાણાં
મુવિભૂયિ (યિ) તાનાં
- ૭ રરાજ કલ્પઃકુલકી(ર)તિ યુ[ક્ત]ઃ । કા[ં]ત્યા મહત્યા સ્થિરયા
શ્રિયા વ (વ) કલ્પદ્રુમાણામિ-
- ૮ વ પારિજાત [:] ॥ [૫] રાજ્યે [ં] મ [જ]^૪ મહીપતૌ ગુણગણાલંકાર-
ભૂતે સતિ ક્ષીણા[રા]તિ પ-
- ૯ રાકમાન્[વ] ઇતતૈર્નિર્માતૃકે^૫ શાસતિ લોકાનામભવન્મનોરતિયુત[ં]ધર્મપ્રાં-
- ૧૦ [ષ] આન[ં] સદા તુષ્ટિર[વ્વ (ઘ)] ન્ધુ] જનસ્ય મૌખ્યજનિતા
દાનશ્ચ સત્યત્તિપ^૬ (?) [૬] સૈર્માન્મહીન્ (આ (દ્વિ-
- ૧૧ તતોક વીર્તિઃ^૭ લક્ષ્મીનિધાનં શરણં ગુણાનાં ॥ શૌર્યસ્ય ભૂમિવસતિર્મતીનાં

૧ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ્ર ઓઝા એ આપેલા ફોટોગ્રાફ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે ૩ ૭ન્દ આપો ૪ વાંચો માલાર્ચિતઃ ૫ ૭ન્દ ઈદ્રવળ ૬ વાંચો વિપત્રશતઃ એટલેક વિપત્રશતઃ (પાંદડાં અને શાખા વિનાનો) અને વિપત્રશતઃ (જેની શાખો વિપત્તિમાંથી બચાવે છે.) વાસને પાંદડાં ને શાખા હોય છે, પણ આગ્રુમ વંશ (સાત) વંશથી જૂદી ભતના છે એટલેક પાંદડાં અને શાખા વિનાનો છે. બીજા અર્થમાં તેની શાખા વિપત્તિમાંથી બચાવે છે. તેવી રીતે બીજા વિશેષણો પણ બે ભતના વંશો વચ્ચેના તફાવત સુચવે છે. છેલ્લા પાંદડો અપર અપૂર્વના અર્થમાં છે. (જુઓ એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૨૬૮ પં. ૮) અપર તેજ અર્થમાં ઇ. એ. વે. ૧૨ પા. ૧૯૩ પં. ૧૦ માં વપરાયો છે. ૭ ૭ન્દ વંશસ્થ ૮ ૭ન્દ મ્ત્રીક અગ્રુમ ૯ વાંચો કુલ ધર્મસમાયાતં ૧૦ ૭ન્દ ઉપભૂતિ ૧૧ ૭ન્દ શાર્દૂલવિક્રીડિત ૧૨ વાંચો યજ ૧૩ વાંચો ક્ષત્રિય નિર્માતૃક ૧૪ વાંચો સમ્પતિજં ૧૫ ૭ન્દ ઈદ્રવળ ૧૬ વાંચો ચિત્તોદ્ધતિર્

- १२ राजैर्यमामैः तनया (यो) व (व) भूव ॥ [७] वैरुगत्वरग्मा मातुगमत्तमातंग-
दुग्गमान् । यच्च-
- १३ ण्डदण्डतस्तः शत्रवो शिश्रियन्वन् ॥ [८] अजनि ततोपि श्रीमां [न्गा]
हुकषवेलो
- १४ महावु (नु) भावो यः । थ [र] ममवन्नपि नित्यं रणोत्थमो ? नीनसद्रमं ॥
[९] राजाधिरा-
- १५ जपरमेश्वर भूमिना [थ] आन्यस्तानपि स्वभुजवीर्यवशाद्विजिग [थ] ए ।
- १६ निखंशनिग्रयविल्ल [जी] रिपूतिमागैरब्जैरिवे .... सितितलम्
पतरुं वीजुं गहेली बाजु
- १७ समरे पुविन्य ॥ [१०] कुन्त [था ?] शासि [ह] सिम [च] उर
नरकरिभाजा (ज्य) वरुगत्तरुं
- १८ कर्णाटं शै (सै) न्यमाजो (जौ) मयरहितमना भूरिशो भु (नु) प्रविश्य ।
एकाकी खड्ग
- १९ यद्यथा द्रुतमत्तिसितर्या योरिमुद्धिप्रवाह [~] बाहुरंदोवगादं कमल-
- २० वनमिव श्रत्यखेदं ललाव ॥ [११] तस्मादंजायत सुतोऽयनिवर्मनाम शौर्यप्रता-
- २१ पविनयादि-गुणौतपेतैः सन्नाहवद्भू (द्रु) शमिमावता धरित्रीमन्वर्धतान्निजम
- २२ नीयत येन नाम । (॥) [१२] अंवीवम्म [र्म] णि थ [त्र] सुकम्पणि
व्यथित शत्रवमर्मणि वर्मणि (?) [१]
- २३ युवतिनिर्मितनर्मणि भूपतो (तौ) न जनताभिर्श [र] म्माणिश [.]
किते ॥ [१३] तस्मै सुतुरजनिह
- २४ सुकर्मा मित्रव (व) न्य [उ] जनंतहिर्यो [र] म्मा । कीर्तितो विदितशा-
त्रवमर्मायो जनैरभि-
- २५ धया व (व) लवर्मा ॥ [१४] सततंमंथितयोक्तिः स्नानजाप्यादिशा (शी)-
लः प्रणयिशतसहस्रा-
- २६ धीन विस्तीर्णसंपत् । भिजमुहं विहिताशो यः सदारभ्य वा (वा) ह्यास्वि
(त्रि) नयन, चरणा-

१ आ आतुद्ध पाठमार्था राजकुं नाम आपी शकातुं नथी. छ-हमां तो राजेन्द्र नाम अधेसेतुं
आवे, पथु ते अट्कण भाटे आतरी आपी शकाती नथी. २ छ-ह अतुद्ध श्लोक नीये मुञ्ज्य वांथो.
वलातुरंगमातुगमत्तमातंगदुर्गमात् । यचण्डदण्डतस्तः शत्रवो शिश्रियन्वन् ॥ चण्डदण्ड भाटे लुओ ओ. छ. वो. ६
पा. १० श्लो. २०. ३ छ-ह आपां. ४ आदी पथु अरु नाम कल्पी शकातुं नथी. वपन अरे।
पाठ नीये मुञ्ज्य होय धीमान्वाहुकषवलो ५ वांथो रणोत्थो नीनसद्रमं श्लोकने छेउ निःशंक घर्मे नाम छे.
६ छ-ह वसन्ततिवका. धीजुं पाठ नीये मुञ्ज्य वांथो निखिणनिर्दयविलुनरिपूतमांगैरब्जैरिवसितितलं समरे प्रविश्य ॥
७ छ-ह स्वधरां वांथो पुनतप्रासातिहस्त ८ वांथो मतिशितयागोरिमुद्ध. ९ वांथो सस्तखेदं १० छ-ह वसन्ततिवका
वांथो तस्मादंजायत. ११ वांथो गुणैर्यतैः १२ छ-ह द्रुतनिर्दयिना १३ छ-ह रवायता १४ वांथो वन्धुजनताहित
१५ छ-ह श्लोक १५ थी १८ भाविनी. १६ वांथो द्विजगुह. १७ वांथो वीजुं गहेली बाजु
देव ३५

- ૪૧ છુટ્ટમુઢૈધમોઢિતં । યત્રાજિમ[આ]જિ જટિ[તિ] સસપાળૈઃ રણાંગણં ॥
[૨૨] નરેપતિમમું યુક્તા
૪૨ કાલે કલૌ સતિ સ[ં]પ્રતિ ત્રિજગતિ પરિત્રાતું શક્તો ન કશ્ચિદપીહ માં ।
સુ[જ]નનિવ [હો]મ-
૪૩ ત્વેતીવ ન્નતિકમાવિ[ક્ર]ર્મે શરણમનસં શ્રીમંતં યં સમાશ્રયદુ [ચ્છ] હત
[ં] ॥ [૨૩] તેન પ્રેવ(ચ) ણ્ડયરુદ [અ]-
૪૪ ચલા [ં] વિ [મૂર્તિ] [પદ્મસ્થ ?] હતાત્રુ(હુ)કળિકાત[ર]લાતનાસુ
[ન્]' । વિઘ [ડ]દ્વિલાસવ (ચ) પલાન્ન વિધિ [ં] ત્વ લ-
૪૫ ક્ષ્મી પ્રાવર્ત્યત સ્ફુટમયં ક્ષિતિદાનઘ[ર્]ન્મઃ ॥ [૨૪] સ ચ મહાસામન્ત-
શ્રીયોગ પવસુ[ક્ત] વાન્ પથૈ
૪૬ સપ્રાનેવામિસંવધ્યકાં સ્વાનન્યાંશ્[ચ] ગામિમાવિ ભૂપાલશ્ચ સમનુવો(વો) ધયત્યસ્તુ
૪૭ વઃ સંવિદિતં યથાસ્મામિઃ પ્રતાપમળતસમસ્તસામન્તશો(મૌ)ભિમાલાર્ષિતચરણશુ-
૪૮ ગલસ્ય શશશરકરણિકરામલયશ્[:] પ્રવાહપ્રવલિતધરાવલયસ્ય સમીહિતામ્બ-
૪૯ ધિકપ્રદાનાનન્દિતત્રંદિવૃન્દોપગીયમાનસમસ્તગુણગણસ્ય પરમ મટ્ટાર-
૫૦ કમહ[૧] રાજાધિરાંજપરમિ(મે)શ્વર શ્રી મોહદિ(દે)વ પાદાનુધ્યાતપરમ-
૫૧ મટ્ટારકમહાર [૧] જાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી મહેન્દ્રપાલદેવપ્રસો

પતરું બીજું

- ૫૨ પાદપસાદાવાપ્તં તન્તિ(ન્તિ) યુક્તં[ંત્રંદ્ર]પૌલ શ્રીધીશ્વકપ્રતિવં(વ)દૈસ્ત
૫૩ દનુમત્યા ચ શૌ(સૌ)રામ્મુળ્ડલાન્તઃ પાતિ નક્ષિતપુરચતુરા(ર)શીતિ પ્રતિ-
૫૪ વ(વ)દેઁ અમ્બુલકામિવાનપ્રામઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સ સીમાપર્યન્ [ત્] અઃ
૫૫ સમોગમાગઃ સહિરણ્યાદાનઃ સદ્બલ્લદશાપરાઘઃ સામજમાનવેષ્ટિકૈઃ
૫૬ સકલરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીમ(ય) આચદ્ધાવર્ક્ષ(ક્ષ)આર્ણવક્ષિતિસ
રિત્પર(વ્)અતસમ
૫૭ કૌલીનઃ હૈવ જયપુરપ્રામામ્યાસે કળવીરિકા સરિદુપકળે નિવિપ્(દ)
અ ત[રુ] ણા-

૧ વાંચો મુઢૈધ ૨ વાંચો શત્રુપાળૌ ૩ ૭'૬ હરિણી ૪ વાંચો ત્રિક્રમત્રિક્રમે ૫ ૭'૬ વસન્તતિશકા.
૬ વાંચો તૈરલાંસ્તયાસુન્ ૭ વાંચો યથા પથુ એવમુજ્જવાન્ યથા એ શબ્દો અરથાને છે. ૮ વાંચે સન્વનિકામિસંવધ્ય-
માનકાન્ સ્વાનન્યાંયાગામિમાવિ ૯ આ એ અક્ષરો પ્રતા અરથાને છે ખરી રીતે મહેન્દ્રપાલદેવસ્ય હેતુ યેષમે.
પરંતુ પ્રતાપ પ્રગત થી શરુ થયો કુદરો મહેન્દ્રપાલ દેખી આયે સંબંધ ધરાવતો આખો સમાસ હોય એમ
લખે છે. ૧૦ આંહી કાંઈ શબ્દો પડ્યા લાગે છે. યોગને મહેન્દ્રપાલ તરફથી શું મળ્યું તે સમજી શકાતું નથી.
૧૧ કાંઈસમાના બને અક્ષરો શંકાવાળા છે. કદાચ તરંગલાલ લખવાનો છરાદો હોય એમ લેવાય છે. ૧૨ વાંચો
દ આમ્બુલ્ક ૧૩ વાંચો સૌત્યમાનવિષ્ટિકઃ અથવા વેષ્ટિકઃ જે બધે બેવામાં આવે છે. ૧૪ વાંચો કાલીનાં.

- १८ दित्यदेवाय खण्डस्फुटितसुक(घा) दुग्धक(र)चक स्नपनविलेपन पुष्पघूपदीप
त[ऐ]रुने (नै)वे-
- १९ घ दारिकाद्युपकृतये म्[आ]तापित्रैरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्ययश[ओ]
मिष्टद्वये भूमिच्छिद्र-
- ६० न्याय[ए]न प्रवि(ति)पादितस्तदयं स्वघ(र्) म्मदाय निर्धि(त्वि)-
शेष(घ) : पालय(यि) तव्योऽनुन(म) न्तव्यश्च ॥ यश्य(स्य)-चा-
- ६१ घाटनानि पूर(व्व) तो वियरकग्रामसीमा । दक्षिणतो जयपुरग्रामसीमा(मा) ॥
अपरतः से-
- ६२ ण्डवक कोरिण्डक ग्राम सीमे । उत्तरतः ववुलिक ग्रामसीमा । तदे[न] -
चबुराघाटनो (न) परि-
- ६३ क्षिप्तग्रामं भुंजतो भोजयतः क्ष(कृ)पतः कर्ष[य] तः प्रतिदिशते (तो)
रा(वा)न कैश्च [ना]ल्यपि परिप-
- ६४ थना व्याशे वा कार्यः । यतः सामान्य सनपलमवित्यास्मत्प्रीत्या पालनीया
इत(ति) तथा द्(च्)ओ-
- ६५ क्तं व्याशे(से)न वै (व)हुभिर्व्वसुधा मुक्ता राजनि (मि)ःश(स) गरादि
मिः । यश्चै यन्या यदा भूमिशुश तस्य त-
- ६६ रा पल्ले ॥ [य्] आनीद दहा(न) पुंरा नरेन्द्रैर्दानानि भ्माश्रमशस्कराणि ।
निर्मह्यवान्प्रति
- ६७ भानि तानि को नाम शा(सा)धुः पुनराददीत ॥
- ६८ संवत् ९५६ माघ शुदि ६ ॥

१ वांशो व्यासेषो २ वांशो सामान्य दानफलमवैत्य. ३ छंद श्लो६ अमनुषुम् ४ वांशो यस्य यस्य
यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ५ छंद ४ मन्दवन् ६ वांशो दत्तानि ७ वांशो नि धर्माय यशस्कराणि ।
निर्माह्यवान्.

વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર^૧

શક સં. ૮૩૬ વૌષ યુદ્ધ ૪

આ દાનપત્રની પ્રતિકૃતિ ડા. બર્ગેસે મને આપી હતી. આ દાનપત્ર ઘોળકા ધંધુકાના જુના માર્ગે આવેલા હડાલા ગામ પાસેના કેટલાક કોળીઓએ શોધી કાઢેલું હતું. આનું કાગળનું રાખિય કર્નલ વોટસને મને કૃપા કરી આપ્યું હતું; મને લાગે છે કર્નલ વોટસનને અસલ પતરાં મળ્યાં હતાં. દાનપત્રના ધીન અર્ધ ભાગની સીસા ઉપરની છાપ મેં છ વર્ષ અગાઉ હડાલાના એક સોની પાસેથી મેળવી હતી.

આ દાનપત્ર બે અર્ધ ઉપસેલાં પતરાં ઉપર લખેલું છે જેનું માપ ઉંચાઈમાં ૧૨ " છે તંબીએ ૧૧ " પહોળાં છે. કડીઓ મટેનાં કાણાં જેવામાં આવતાં નથી. લેખ ઘણી જ સારી દશામાં સાચવત્રામાં આવ્યો છે. કૃતિ પશુ ઘણી જ સંભાળપૂર્વક અને ઉત્તમ છે.

આ લેખની લિપિ કાયરથ નાગરી છે, જે આપણને દ્વિતીકું અને ભરૂચના મુવ ૩ ત્રીજાના સોઠા લેખમાં અને બાઈકનાં પિનિકિ પતરાં ઉપર માલુમ પડે છે. માત્ર થોડા જ અક્ષરોમાં ભેદ છે. હડાલા શાસનનો ઐતિહાસિક લાગ શિવના ધનુષ્યમાંથી ઉત્પત્ત થયેલો આપ નાગનો વર્ધમાનના ખંડગ્રીઆ રાજાઓના અત્યાર સુધી અજ્ઞાત એક વંશની હેવાતી પ્રકટ કરે છે. મૂળ પુરૂષ આપને બાદ કરીને વંશાવળી નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ વિક્રમાર્ક

૨ અદક

૩ સુલકેસિ

૪ મુવભટ

૫ ધરણીવરાહ

ધરણીવરાહનું દાનપત્ર શક સંવત ૮૩૬ અગર ઇ. સ. ૯૧૭-૧૮ નું હોવાથી અને હિન્દી પેદીનો સમય આશરે ૨૬ વર્ષનો હોવાથી, વિક્રમાર્કને આપણે આશરે ઇ. સ. ૮૦૦ માં મૂકી શકીએ.

ધરણીવરાહ વર્ધમાનમાં રહેતો હતો, જે હાલનું વઢવાણ શહેર છે. આની સાબિતી ૧૨ મી તેરમી સદીના જૈન અને હાલનાં બ્રાહ્મણ ગ્રંથકારોનાં લખાણો પરથી થાય છે. જેમાં વઢવાણને વર્ધમાન અથવા વર્ધમાનપુર નામ આપવામાં આવ્યું છે. અદાણ એ હાલનું હડાલા છે; ત્યાંથી આ પતરાંની ઉપલબ્ધિ છે.

આ દાનપત્રનો આશય શિવદેવાચાર્યના પુત્ર મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિદ્યાના સન્માનાર્થે એક વિકળ નામનું ગામ દાનમાં આપવાનો છે. આ મહેશ્વરાચાર્ય આમદકસન્વાનનો હતો. આમદક કાળ ભેરવનું નામ છે. તેથી એમ સાબિત થાય છે કે આ આચાર્ય શિવ પંથનો હતો. ગુજરાતમાં જો કે શૈવમત પ્રધાન ન હતો, તોપણ અગાઉ તે સુલકમાં શૈવમત પ્રવર્તતો હતો. મધ્ય ગુજરાતમાં નકુદ્રીશોના મઠોનાં ખંદેર ઘણી જગ્યાએ માલુમ પડે છે. વળી, અણહિલવાડના જુના સોલંકી રાજાઓ શૈવપંથી હતા અને આ શૈવપંથ પાછળથી ઘણી વૈષ્ણવ રીતોથી પૂરાઈ ગયો હતો.

अक्षरान्तर

- १ ओं पुण्यं व्योमसरिज्जलेन बहता चंद्रांशुभिः
- २ शीतलं सत्पुष्पं कनकारविन्दनिचयो निर्व्याणसंपत्
- ३ लं व्यालालीविषकन्दलीमृगपतिमांतं न संतापदं श्री-
- ४ धन्धेश्वरमूर्ध्नि सुखदं वस्ताज्जटाकाननं ॥ [१ ॥] ध्यानात्पूर्वमुवाच
- ५ सप्रतिखं शंभुं प्रणम्यावनी ध्यानाध्यासितलोचने त्वयि विमो पीडा-
- ६ महं नासुरीं । शक्ता सोढुमितार्थमुद्धतवपू रक्षाक्षमः शक्तिमान्
- ७ स्वाच्चापावरमध्वरेण विहितधापाभिधानो नृपः ॥ [२ ॥] अपि च ॥ नीरन्ध्रो गत-
- ८ कंटकोऽक्षततनुः सञ्ज्ञायमूर्तिः सदा सत्प्रव्रोपि विषत्रतामनुगतः सेव्यो
- ९ स्त्यगम्यो द्विपां । शश्वत्सौख्यफलप्रदोपि सुतरां वृद्धेर्विधातात्मनो मृमृमूर्ध्नि
- १० कृतास्पदोपि नतिमान् श्रीचापवंशोपरः ॥ [३ ॥] तस्मिन्नुष्णरुचेर्वम्ब
सदृशः श्री-
- ११ विक्रमाकौ नृपः संपन्नाखिलशक्तिषड्गुणयुतो राजा ततो प्यङ्कः । तस्माच्छ्रीपुल
- १२ केसिभूमदजनिं क्षमापालचूडामणिः संजातः पृथिवीपतिर्ध्रुवभट्टो धर्मस्य मूर्ति-
- १३ स्ततः ॥ [४ ॥] तस्यानुजः सकलभूपनतांघ्रिपद्मः पद्मावपुष्यभिरतो धर-
णीवराहः ।
- १४ जातोखिलप्रणयिकल्पतरुर्महात्मा लीलावतीमुखसरोरुहराजहंसः ॥ [५ ॥] किं
- १५ शौर्यं प्रभुता पुराभिहणनं गम्भीरता सत्यता प्रोत्साहः किमुतोच्यतामसदृशो यस्य
- १६ प्रतापो महान् । औदार्यं कुलजावतीपतिसुतेष्कत्यादरः कोप्यसौ येनैवं मुहुरेति मो-
- १७ हममला कष्टं कवीनां मतिः ॥ [६ ॥] यस्यागशौर्यसौभाग्यगर्वितः कर्ण-
पार्थकुसु-
- १८ मशरान् । हेपयतीवाधिकतरनिजचरितैर्ह्रील्लयैव नृपः ॥ [७ ॥] ० ॥ नयं
च प्राप्ता
- १९ चळश्रीरपि सहजविवेकादेवमभावयत् । चत्वरनिहितानिलाहतदीपशिखा-
- २० समानमायुरारोग्यादिकं ॥ यत्पश्य तादृग्बलसमन्विता अप्यत्मदादिपूर्ववंशजा
- २१ तथाविधाविधिविलसितविशेषात् । कीर्त्तियशोनाममात्रावशेषीभूताः समभ
- २२ वन् । तद्वरं धर्मविषयमेव मनो विहितं । दानंशीलतपो भावनात्मके च धर्मे
- २३ प्रायो राज्यावस्थितनृपाणां । दानभावेनैव प्रवर्त्तिते । तद्वसुन्धरादिदानं स्वर्ग-

पतरुं बीजुं

- १ सोपानमाकलय्यामितगुणभाजानेन व-
- २ र्द्धमानावस्थितेन समधिगताशेषमहाशब्दम-
- ३ हासामंताधिपति श्रीधरणीवराहेण स्वपितामहना-
- ४ माङ्कितमङ्गाणकदेशमन्यं च भूयान्सं । राजाधिराजपरमे-
- ५ श्वरश्रीमहीपालदेवपादप्रसादतः समनुशासता सता
- ६ यथा दानं प्रवर्चितं । तथासौ सर्वान् स्वसम्बन्धमानभाविभूपानन् न्या-
- ७ श्व राष्ट्रपतिग्रामपतिभोगिकमहत्तरकुटुंबिकपांचकुलिकदण्डपा-
- ८ सिफमध्यगमप्रभृतीन्समनुबोधयत्यस्तु वः संविदितं । यथा मया माता-
- ९ पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोमिवृद्धये तथैवासुष्मिफलावाप्त्यर्थं श्रीमदामर्दकसन्तानी-
- यश्रीशिवदेशाचार्यमुत श्रीमहेश्वराचार्याय । विद्याधनं
- १० कन्यिकास्थलीसंबन्धमानः विकलाभिधानग्रामः ससीमापर्यन्तः सदाणीभोग-
- ११ भागः सदण्डदशापराधः सदृक्षमालाकुलः सकलराजकीयानामहस्तप्रक्षे-
- १२ पणीयः अपरिपन्यनीयश्च प्राप्तोदगयनमहापर्वणि परमभक्त्या मया उद-
- १३ फातिसर्गोण प्रतिपादितः । यस्य चाघाटनानि पूर्वतः उत्तरकफाभिधानग्रामः
- १४ दक्षिणतः खिविखरिआणकाभिधानग्रामः । अपरतः कुरलाभिधानग्रामः । उत्त-
- १५ रतः शणाइचाणकाभिधानग्रामः । एवं चतुराघाटनोपलक्षितोयं विकलाभिधान-
- ग्रामः सो-
- १६ येनाचंद्रार्काणवर्णवक्षितिसरित्पर्वतकालीनः श्रीमहेश्वराचार्यस्य पुत्रपौत्रान्वयन्याये-
- १७ न भुञ्जतो भोजयतो वा न केनचिद्व्यासेधनीयः॥०॥ यत् उक्तमेव मंगवता वेदव्या-
- १८ सेन व्यासेन ॥ बहुभिर्वसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा
- भूमिस्तस्य तस्य तदा
- १९ फलं ॥ षष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गं तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च ता-
- न्येव नरके वसेत् ॥
- २० यानीह दृश्यानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि मर्मार्थयज्ञस्कराणि ॥ निर्माल्यवान्तप्रतिमानि
- तानि कां ना-
- २१ म साधुः पुनरावदीतेति ॥ शक संवत् । ३ ड ५३९ पौष सुदि ४ उत्तरायणे ॥
- यथा चैतदेवं त
- २२ या ग्रामं दाता स्वहस्तमारोपयति । स्वहस्तोयं श्रीधरणीवराहस्य
- २३ लिखितं चैतद्राजादेशात् साधिविग्रहिकमर्हिदकेन
- २४ पार्थियलसुतेनेति ॥

લાખાન્તર ,

ૐ !

(૧) શ્રી ધન્વેન્દ્રના શિરપરની જટાનું વન, જે વ્યોમસરિતાના વહેતા જળથી પવિત્ર બન્યું છે, ઇન્દુકિરણથી શીતલ થયું છે, જે મોક્ષના સુખ રૂપે સુવર્ણનાં કમળ અને ફળ જેવાં ઉત્તમ કુસુમ ધારે છે, જે સર્પોની શ્રેણી, કંઠના કન્દલી વિષ અને વ્યાધિચર્મ પર્યંત છે છતાં હુઃખદાયી નથી તે વમને સુખ અર્પો.

(૨) તે ઉઝા ધ્યાનમાં મગ્ન થયો તે પહેલાં ચંભુને પૃથ્વીએ નમન કરીને ગર્જિત અવાજે કહ્યું:—“જ્યારે તમારાં લોચનમાં ધ્યોન વર્તે છે ત્યારે હે પ્રભુ ! અસુરોથી ઉદ્ધલવેલી વિપત્તિ સહેવા હું અશક્તિમાન છું.” પછી પૃથ્વીના અર્થે તેના આપમાંથી વિપુલ અને કદાવર હોવાથી તેનું રક્ષણ કરવા સમર્થ આપ નામનો પ્રતાપી નૃપ તે પરમેન્દ્રે સન્નર્થો.

વળી:—

(૩) દોષરહિત અને પક્ષમાં કંઈક વિનાના અક્ષત તનુવાળો, અતિ ઉન્નતવળ ઉત્તમ અરિ ધારતાં છતાં નિત્ય સત્પત્ર, વિપત્તિમાંથી રક્ષણ કરી અન્યને સદા સુખનું ફળ આપે છે, છતાં તેની ઉજ્જ્વલતામાં વૃદ્ધિ આપે છે, જે અન્ય નૃપોના શિર પર રથાન પસંદ કરે છે છતાં દેવો અને શુર્યો પાસે નમ્ર છે તેથી વિપત્રની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરનાર, સર્વથી ઉત્તમ આપવંશ સેવા કરવા યોગ્ય છે અને તેના શત્રુઓથી અજિત છે.

(૪) તે વંશમાં સૂર્ય સમાન, રાત્ર્યશ્રી અને નૃપના છ શુભસંપત્ત શ્રી વિક્રમાર્ધ નૃપ જન્મ્યો હતો. તેનાથી અડક નૃપ અવતર્યો તેનાથી ભૂમિપાલોમાં મણિ શ્રીપુલકેસિ નૃપ જન્મ્યો તેમાંથી ન્યાયની મૂર્તિ દ્રુવભટ્ટ નૃપ અવતર્યો.

(૫) તેનો અનુજ, જેનાં ચરણકમળને સર્વ નૃપો નમન કરે છે, જે રાત્ર્યશ્રીને મેટી સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, જે સર્વ મિત્રોને કષ્ટવત્ સમાન છે, જે મહાત્મા છે અને (તેના અન્તઃપુરમાં) શુદ્ધરીઓનાં સુખકમળમાં રાજહંસ છે તે ધરણીવરાહ હતો.

(૬) તેનાં શૌર્ય, પ્રભુતા, નગરોને નાશ, ગાંભીર્ય, સત્યતા, મહાન ઉત્સાહ, કે અતુલ મહિમાનું વર્ણન શા માટે કરવું ? ઉદારતા અને તે ઉચ્ચજન્મના નૃપોના પુત્રો માટે અતિ માન અને પ્રભાવ વર્તે છે, જેથી ખરેખર ! કવિઓની શુદ્ધમતિ વારંવાર મુંઝાઈ જાય છે.

(૭) દાન, શૌર્ય, તે સૌંદર્યના મહવાળા આ નૃપે કહ્યું, પાર્થ અને કુસુમશર કેવને તેમના કરતાં અધિક (વક્રમથી રહેલાછથી) શરમાવ્યા.

અને તેણે અચલ શ્રી પ્રાપ્ત કર્યાં છતાં વિવેક મતિથી આમ વિચાર કર્યો:—

“ભવિત, સુખાકારી આદિ પવન લાગતા અને આંગણમાં મૂકેલા હીપકની જ્યોત્ત સમાન છે. મારા વંશના કે અન્ય પૂર્વના નૃપો અતિ શક્તિમાન હોવા છતાં તેમના યશ, ખ્યાતિ, અને નામ સિવાય લાગ્યની અદ્ભુત લીલાથી કંઈજ રહ્યું નથી. તેટલા માટે પૂણ્ય કર્મની પ્રાપ્તિમાંજ (દરેક જને) હૃદય લગાડવું વધારે શ્રેય છે, અને જ્યારે દાન, સદાચાર, તપ અને ધ્યાનથી પૂણ્ય પ્રાપ્ત કરાય ત્યારે નૃપોએ નિત્ય દાન કર્યો છે અને ધ્યાન ધર્યો છે.”

આથી ભૂમિદાન સ્વર્ગની સીડી સમાન છે, એમ માનીને મહાસામંતોના અધિપતિ, અમાપ શુભનિધિ, સર્વ મહાશયદ્ર પ્રાપ્ત કરનાર, વર્ધમાનમાં નિવાસ કરતા, ‘રાત્નધિરાજ’ અને ‘પરમેન્દ્ર’ શ્રીમહીપાલકેવળા ચરણના પ્રસાદથી, અહંબુક વિષય, જે તેના પિતામહના નામ

ઉપરથી કહેવાતો, અને અન્ય વિષયમાં અનુશાસન કરે છે તે શ્રી ધરણીવરાહ એવી રીતે દાન કર્યું છે કે તેના વંશના કે અન્ય ભાવિનૃપો, રાષ્ટ્રપતિ, ગ્રામપતિ, લોગિક, મહત્તર, કૌટુંબિક, પંચકુલિક, દણ્ડપાલિક, મધ્ય વર્ગના જનો, આદિને નીચેનું શાસન જાહેર કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે પરમ ભક્તિથી ઉત્તરાયણને દિને મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય-યશની વૃદ્ધ માટે અને પરલોકમાં કૃણ પ્રાપ્તિ માટે, વિખ્યાત આમરકક ગોત્રના શ્રી શિવદેવા-આર્યના પુત્ર શ્રી મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિધાના ઉપહાર અર્થે કંથિકા સ્થલીમાં આવેલું પિંકલ ગામ તેની સીમા પર્યંત દાણીભાગલોગ, ઉત્પદમાં હિસ્સા સહિત, દશ અપરાધનાં કૃત્યોના નિર્ણય અને દણ્ડ સહિત, વૃથોની હાર સહિત, રાજપુરોના હસ્તપ્રણેપણ અને પ્રતિબંધમુક્ત મારાથી પાણીના અધ્યંથી અપાયું છે. તેની સીમા: પૂર્વે—ઉત્તર કક્ષ ગામ: દક્ષિણે—કિકખરિ આલુક ગામ; પશ્ચિમે કુરલ ગામ અને ઉત્તરે શણાઈ ચાણુક ગામ ॥ શ્રીમહેશ્વરાચાર્યના ન્યાયે પુત્રો, પૌત્રી, વંશજોના ન્યાય અનુસાર, આ ચાર સીમાવાળું વિકલ ગામ જે સૈનિકોના પ્રવેશ મુક્ત છે તે ઉદ્ભવતી વેડના હક્ક સહિત, પૂર્વે દેવો અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાન વર્જ કરીને ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાય અનુસાર, ઉપલોગ કરે અથવા ઉપલોગ કરાવે ત્યારે ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પવંતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. કારણ કે ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે: ... .. શક સંવત ૮૩૬ પોષ. શુદ્ધ ૪ ને ઉત્તરાયણને દિને. અને આ પ્રમાણે સર્વ છે તેને સ્વહસ્ત ગામનું દાન દેનાર આપે છે. આ મારા શ્રી ધરણીવરાહના સ્વહસ્ત છે, અને આ પારિત્યલના મુત્ર સાધિવિગ્રહીક મહિદકથી લખાયું છે.

પરમાર સીયકનાં હરસોલનાં બે દાનપત્રો (ચાર તામ્રપત્રો)

વિ. સં. ૧૦૦૫ માઘ વ. ૩૦ સુધવાર

ઈ. સ. ૯૪૯, ૩૧ જાનેવારી

ગુજરાતમાં અમદાવાદના પ્રાંતિજ તાલુકાના હરસોલ ગામમાં રહેતા વિસનગરા નાગર બ્રાહ્મણ ભટ્ટ મગન મોતીરામના કબજામાં આ દાનપત્રો છે. અમદાવાદના રા. બ. ટેશવલાલ હ. ધ્રુવને તેની ખબર પડી અને મહા મુરકેલીથી તેનો ફોટોગ્રાફ લેવા તથા જોવા માટે તે માલિક પાસેથી મેળવ્યાં. તેમણે તે ફોટોગ્રાફ તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આપ્યા તેમ જ રા. હાહાભાઈ. પી. દેરાસરીની મદદથી ખુદ પતરાં યોડા દિવસ માટે મળ્યાં અને તેના ઉપરથી છાપ લેવામાં આવી.

બે દાનપત્રો “ અ ” અને “ બ ” નાં બંને પતરાં છે અને બંધાં અંદરની બાબતોએ કેટલેક રેલાં છે. રા. બ. ધ્રુવને તે મળ્યાં ત્યારે બે પતરાં ઠીકથી બાંધેલાં હતાં, જ્યારે બીજાં બે છૂટાં હતાં. આ ચારમાંથી એક જ ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર છે તેથી તેમ જ આ દાન એક જ રાત્રીએ એક જ દિવસે બાપ તથા દીકરાને આપેલ છે. તેથી સંભવ છે કે આ ચારે પતરાં સાથે બાંધેલાં હશે. “ અ ” દાનપત્ર એટલે કે બાપને આપેલા દાનપત્રના બીજા પત્રની હાંખી બાબત નીચે ગરૂડનું ચિત્ર છે અને તેના હાંખી સર્પ છે. ગરૂડનું ચિત્ર કેટલાંક રાષ્ટ્રકૂટનાં તામ્રપત્રોમાં, સીયકના અમદાવાદના વિ. સં. ૧૦૨૬ ના તામ્રપત્રમાં તેમજ સીયકના પુત્ર અને પૌત્ર વાકપતિ સુંજ અને લોજનાં દાનપત્રોમાં પણ જોવામાં આવે છે.

“ અ ” ના પહેલા પત્રમાં ૧૬ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૧ મળી કુલ ૨૭ પંક્તિ છે. “ બ ” માં ૧૩ અને ૧૬ મળી કુલ ૨૯ પંક્તિ છે. પહેલાનાં પત્રો સારી રીતે કેવલેલાં છે, બીજામાં અટકળ ન રહેવાથી શરૂઆતમાં મોટા અક્ષર કેવલેલી છેવટમાં સંકોચ લોગવવો પડેલ છે.

ઈ. સ. ૬૨મી સદીમાં વપરાતી એટલે કે પરતાપગઢના પ્રતિહાર મહેન્દ્રપાલ બીજાના સં. ૧૦૦૩ ના તામ્રપત્રમાં વપરાયેલ છે તેવીજ આમાં પણ લિપિ છે. કેટલાક અક્ષરો પ્રાચીન પદ્ધતિથી લખેલા છે તેમજ કેટલાક જરા અર્વાચીન લાગે છે. લાખા સંસ્કૃત છે અને શરૂઆતના તેમ જ અંતના શ્લોકો બાદ કરીએ તો બાકીનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

દાનપત્રો નૃસિંહાવવારની સ્તુતિથી શરૂ થાય છે. પછી અમોઘવર્ષ અને અકાલવર્ષનો ઉલ્લેખ છે અને તેનાં બિરૂદો પરમભદ્રારક મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર આપેલાં છે. અકાલવર્ષને અમોઘવર્ષનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર તરીકે વર્ણવેલ છે. તેનાં પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રી-વલ્લભનરેન્દ્ર એમ બે બીજાં બિરૂદો છે. આ બે રાજાઓ માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ વંશના હતાં તો અમોઘવર્ષ ૧ હો અને કૃષ્ણ બીજો જેણે જન્મે મળીને ઇ. સ. ૮૧૪-થી ૯૧૧ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું તે અથવા તો અમોઘવર્ષ ૩ જો અને કૃષ્ણ ૩ જો (૯૩૪ થી ૯૬૧ ઇ. સ. સુધીના)

૧ જો. ઈ. સ. ૧૯ પા. ૨૩૬ કે. એન. દીક્ષિત અને ડી. બી. દિરંગરે ૩ કૃષ્ણ ૩ જોનાં કરદાંડનાં રા. સ. ૮૮૦ ના તામ્રપત્રો (એ. ઈ. સ. ૪ પા. ૨૭૮) માં આ બંધાં બિરૂદો આપેલાં છે અને તે જ રાત્રીનાં દેવલીનાં રા. સ. ૮૬૨ નાં તામ્રપત્રો (એ. ઈ. સ. ૪ પા. ૧૮૮) માં પરમાદેવર એ એક બિરૂદ વધારે છે. આ તામ્રપત્રની સાલ ૬૨૬ અને દેવલીની સાલની વચમાં છે. સંભવ છે કે કૃષ્ણ ૩ જો સીયકના સર્વોપરી રાત્રી હતો અને તેથી તેનું નામ આમાં અમરથાને મૂક્યું છે. મહામહાલિક શ્રામણિ બિરૂદથી ઉપરની કલ્પનાને ટકા મળે છે. પણ બીજી રીતે જોતાં નરેન્દ્રપાદનામ્ સખ્દો રાષ્ટ્રકૂટ બીજાને ઉદ્દેશીને હોય, એ વધુ સંભવિત લાગે છે.

હોવા નોંધ્યો. આંહી સુત્રદાનેા અંશુક લાગ કોતરનારે ભૂલથી મૂઢી દીધો લાગે છે. કારણ કે પછી તરત જ તે કુટુંબમાં અપૈપસજ ન્નયો, જેના દીકરાં વૈરિસિંહ હતા, એમ લખેલ છે. તેની પહેલાના શબ્દો નરેન્દ્રપાદાનામ્ બંધાયેલતા નથી. ત્યારબાદ વૈરિસિંહનાં વખાણ આવે છે અને ત્યાર પછીના શ્લોકમાં તેને સીયક પુત્ર પ્રાપ્ત થયાનું લખ્યું છે. પછીના ગદ્યભાગમાં સીયકનાં વખાણ છે અને તેને મહામણ્ડલિક, સૂક્ષ્મણિ અને મહારામધિરાજપતિ એમ લખ્યો છે. યોગરાજ ઉપર કૃતેહમંદ ચડાઈ કરીને પાછો વળતી વખતે રાજાને મહી નદીને કાંઠે સુકામ હતો. ત્યાં શિવનાથની (ધણું કરીને સરનાલની) પૂજા કરીને મોહડવાસક વિભાગમાંનાં કુમારેટક અને સીહુકા ગામો અનુક્રમે ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને અને તેના દીકરા નીના દીક્ષિતને દાનમાં આપ્યાં. તેઓ આનન્દપુરના નાગર બ્રાહ્મણ હતા અને તેનું ગોત્ર ગોપાલિ (ગોપાલ) હતું. દાપંકા જેના મારકૂત દાન અપાયાં તેનું નામ ઠક્કર શ્રી વિષ્ણુ હતું. કાવર્ય શુભધરે દાન લખ્યું હતું. છેલ્લી પેક્ટમાં રાજા સીયકની સહી છે.

તિથિ વિ. સં. ૧૦૦૫ માઘ વ. ૩૦ શુક્રવાર આપેલ છે જે ઇ. સ. ૯૪૯ ની ૩૧ જાનેવારી સાથે મળે છે. તેથી અંવત કાર્તિકાદિ ગત વર્ષ મુજબ ગણેલ છે અને માસ અમાન્ત છે. દાનનું પ્રયોજન અન્દ્રાકં યોગ પર્વ છે, એટલે કે અમાસ એમ સમજવું નોંધ્યો. સૂર્યગ્રહણ કલ્પવાની જરૂર નથી, તેમ તે તિથિએ શ્રદ્ધા હતું પણ નહીં.

આ પત્રનાં ઇતિહાસ માટે ઘણાં ઉપયોગી છે. કારણ કે પરમાર વંશનાં સૌથી પ્રાચીન દાનપત્રો હોયને ગુજરાતના ઇતિહાસ સાથે ઘણો સંબંધ છે. ચાવડા રાજ્યનાં છેવટનાં વર્ષ (૯૪૦ થી ૯૬૦ ઇ. સ. સુધીનાં) ના ઇતિહાસ માટે જૈન ગ્રંથો ખુબ જ પરસ્પર વિરોધવાળા જણાવ્યા છે. બા. ગે. વો. ૧ ભાગ ૧ પા. ૧૫૫ એ ઠા. ભગવાનલાલ ઇંદ્રજી પણ લખે છે કે અશુદ્ધિલવાડના ચાવડા વંશનેા ઇતિહાસ ૧૨ મી સદી પછીની સોહંકી ઇતિહાસકારની દંતકથા ઉપરથી ઉપજાવેલો હોવાથી તે વખતના લેખો ન મળે ત્યાં સુધી ભરોંસાલાયક ગણાયો નહીં. ઇ. સ. ૯૧૪ પછી માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટનો અમલ ગુજરાત ઉપર ક્યાં સુધી કાયમ હતો તે નક્કી કરવા કાંઈ પણ સાધન નથી તેથી તે અનુમાન કરે છે કે ચાલુક્ય રાજા તૈલ અથવા તૈલપે તેઓનો ઇ. સ. ૯૭૨ માં નાશ કર્યો ત્યાં સુધી તેઓનો અમલ ચાલુ હતો. આ બાબતમાં આ દાનપત્રો ઘણે અંશે અજવાળું પાડશે. આમાંનો યોગરાજ અશુદ્ધિલવાડ પાટણના ચાપોત્કટ અગર ચાવડા વંશનેા (દેટલાક જૈન પ્રબંધની માન્યતા મુજબ ચાવડા વંશનેા વિ. સં. ૯૯૮ માં નહીં, પણ વિ. સં. ૧૦૧૭ માં અંત આવ્યો એમ માનીએ તો) અગર દક્ષિણ કાઠિયાવાડના ચાલુક્ય વંશનેા રાજા હતા. યોગરાજ ઉપર ચડાઈ કરીને વળતાં સીયકે મહી નદીને કાંઠે (સારનાલ પાસે) સુકામ ક્યોં હતો તે ઉપરથી જણાય છે કે યોગરાજની રાજધાની મહી અને ખેટક મણ્ડલ જે તેના કબજામાં હતાં તેની પશ્ચિમમાં હોતી નોંધ્યો. પાટણના ચાપોત્કટ દક્ષિણ કાઠિયાવાડના ચાલુક્યો કનેાજના પ્રતિહાર રાજાનું સર્વોપરીપણું સ્વીકારતા હતા, અને પ્રતિહારના હુરમત રાષ્ટ્રકૂટ સાથે સીયકને ઘાટો સંબંધ હતો તેથી યોગરાજ ઉપરની તેની ચડાઈનો ખુલાસો થાય છે.

આ દાનપત્રોનેા સીયક તે વાકપતિ મુંજનેા પિતા^૧ સીયક બીજા નિઃશંક માનવો નોંધ્યો. મુંજનાં ધરમપુરી તામ્રપત્રો^૨ ઇ. સ. ૯૭૪ નાં એટલે કે બરોબર ૨૫ વર્ષ પછીનાં છે. મેળલ ૩૬૧

૧. જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૧૭૮ નોટ ૨ જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૮ પા. ૩૨૧ ૩ બા. ગે. વો. ૧ ભાગ ૧ જુઓ. ૧૩૧ ૪ જુઓ એ. ઇ. વો. ૯ પા. ૨ ૫ જુઓ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૪૮. ૬ કોનોલિયો એફ ઈડિયા પા. ૬૨ ૭ બા. જર્નલ એફ ઈડિયન હીસ્ટરી વો. ૪ પા. ૮૦

સીયક બીજાની સાલ ૬૫૦ ઈ. સ. ની કદવી છે તે કદાચ સુંજનાં તામ્રપત્ર ઉપરથી જ હશે. વિ. સં. ૧૦૨૬ નાં અમદાવાદનાં પતરાંમાંના પશુ આજ સીયક છે. આમાં તેમ જ બીજાં દાનપત્રોમાં તેના બાપનું નામ વૈરિસિંહ આપેલું છે.

વાકપતિ સુંજના તામ્રપત્રમાં વૈરિસિંહના બાપનું નામ કૃષ્ણ આપેલ છે તે અને આ તામ્રપત્રમાંના બપૈય રાજ અને ચરિમલના નવસાહસાંકચરિતમાંના અને ઉદયપુર પ્રશસ્તિમાંના વાકપતિ ૧ હો તે બધા એક જ હોવા ભેદબે. બપૈય તે વાકપતિનું પ્રાકૃત રૂપ છે તે ધ્યાનમાં રાખવું ભેદબે.

ઉદયપુરપ્રશસ્તિમાં વૈરિસિંહ ૧ હો અને સીયક ૧ હો એમ બે નામ આપેલ છે. પશુ તેના સંબંધમાં ઐતિહાસિક ઉલ્લેખ નથી. તેથી તેઓ એક બીજા પછી ગાદીએ આવ્યા હશે, પણ તેઓએ પોતાની સત્તા જમાવી હશે નહીં. ૨ તે વંશનો બપૈય અગર વાકપતિ અગર કૃષ્ણ જ પ્રથમ બહાર આવ્યો હશે.

આણુ પર્વત ઉપર યજ્ઞના અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થએલ પરમાર નામના મૂળ પુરુષનો ઉલ્લેખ આ તામ્રપત્રમાં નથી. અગ્નિકુળ સંબંધી મી. સી. વી. વૈદના નિબંધમાં તેણે કહ્યું છે કે ચાર વંશમાંથી માત્ર પરમાર વંશે પોતાની ઉત્પત્તિ અગ્નિમાંથી કદવી છે. પરમારવંશનાં સૌથી પ્રાચીન આ તામ્રપત્રોમાં તે સંબંધી કંઈ પણ ઉલ્લેખ નથી.

વાકપતિ સુંજનાં બિરુદો અમોઘવર્વ, પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રીવલ્લભ વિગેરેનો ખુલાસો જે હબ્બુ સુધી થયો નથી તે પણ આ તામ્રપત્રોમાં દેખાડેલા રાષ્ટ્રકૂટ સાથેના પરમારના સંબંધથી થાય છે. અમોઘવર્વ ૧ હો અને અઠાલવર્વ (કૃષ્ણ ૧ જો) એ બેનાં જ નામ આમાં આપેલાં છે તે ઉપરથી સંમત થઈ છે કે તે બેને માટે પરમારોને વધુ મળતા હશે. બે વંશે વચ્ચેના સંબંધ શો હશે તે કદવી શકાતું નથી, પણ એમ અનુમાન થાય કે કદાચ રાષ્ટ્રકૂટની પુત્રીમાંથી પરમારો ઉતર્યા હોય. જેમ વાઠાટક તામ્રપત્રોમાં શુભ રાંઠાંએ કે જેમાંથી રાણી પ્રભાવતી ઉવરેલી છે તેનું વર્ણન છે તેમ આમાં પણ હોય, એ સંભવિત છે. અગર એવો પણ સંભવ છે કે ઈ. સ. ૬૦૦ માં કૃષ્ણ બીજાએ ગુજરાત ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે બપૈય રાજ તેના સેનાપતિ હોય અને તે અગર તેના દીકરા વૈરિસિંહે ગુજરાતમાંથી માળવામાં જઈને પોતાના વંશનું રાજ્ય સ્થાપ્યું હોય.

આ તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાય છે કે સીયકની રાજધાની મળિવામાં હતી, કારણકે તે મહીની પૂર્વમાં પંચમહાલ અને આણુઆ રાજ્યમાં થઈને કુચ કસતો હતો. ગુજરાતમાં છેવટ ખેટકમંડલ સીયકના કબજામાં હોવું ભેદબે. રાકુપતિ અગર રૂદ્રપટિના રાજને સીયકે હરાવ્યો એમ નવસાહસાંકચરિતમાં લખ્યું છે તે કદાચ આમાં લખેલો યોગરાજ હોય. આ લેખના સમયે જો કોઈ સર્વેપરી રાજ (કદાચ રાષ્ટ્રકૂટ રાજ) ના તાબામાં સીયક હતો એમ માનીએ તો ઉદેપુરના લેખમાંથી જણાય છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજ ખોદ્દિગને (આશરે ઈ. સ. ૬૭૦ માં) હરાવ્યો હતો.

આ તામ્રપત્રોના સમય પછી વિ. સં. ૧૦૨૬ સીયકના અમદાવાદના તામ્રપત્રની વારીખ સુધી પરમારોના ગુજરાત સાથે સંબંધ હતો, જો કે અણહિલવાડના ચાલુક્ય વંશના સ્થાપક મૂલરાજે ઉત્તર ગુજરાતમાં પોતાના અમલ બેસાડ્યો હતો. એમ જણાય છે કે સીયક વાકપતિ અને સિમ્હુરાજના સમયમાં પરમારોએ ગુજરાત ખોડ્યું હશે. ઈ. સ. ૬૭૫ માં મૂલરાજ લાટ એટલે કે દક્ષિણ ગુજરાતના સેનાપતિ બારખ સાથે લડતો વર્ણવ્યો છે. અણહિલવાડ અને લાટ વચ્ચે તે વખતે પરમાર હોય તો ઉપરની લડાઈ સંભવે નહીં. વિ. સં. ૧૧૦૩ ની સાલનાં પરમાર

૧ એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૩૩ ૨ અગર વંશવલિમાં તે નામો બહુથી આવ્યાં હશે. જુઓ મદ્રાસ એરીએન્ડલ ઇન્ફર્મેશન રીપોર્ટ પા. ૩૦૩ અને સી. વી. વૈદની દીરકરી એન્ડ મિડિયવલ ઇસ્ટિયા વો. ૨ પા. ૧૧૮ ૩ જ. બો. બે. રો. એ. સો. વો. ૨૬ પા. ૧૧૦ ૪ એ. ઇ. વો. ૧૪ પા. ૩૬ અને ઈ. એ. વો. ૫૩ પા. ૪૬

લોખનાં વિલકવાડાનાં વાઝપત્રો^૧ ઉપરથી સમજાય છે કે લોજે ઉત્તર ગુજરાતનો અમુક ભાગ જિત્યો હશે, હારણ વડોદરા રાજ્યના સંજોડા મહાલના રાજાએ તેની સત્તા સ્વીકારી હતી.

પરમારોનો માલવા સાથે સંબંધ કયારે થયો તે ચોક્કસ નથી. વિ. સં. ૧૦૦૩ ના પરવાળ-ગઢના લેખમાં^૨ લખેલ છે કે પ્રવિહાર રાજા મહેન્દ્રપાલ બીજાનો અમલદાર માધવ ઉજ્જન ઉપર રાજ્ય ચલાવતો હતો. આ હકીકતથી પરમારોએ ધારનો કબજો લીધાની હકીકતને વિરોધ થતો નથી. પણ ઉજ્જનની આસપાસનો મુલક સીયકના છેવટના ભાગમાં અગર વાક્યપતિ મુંજના શરૂઆતના વખતમાં મેળાવ્યો હશે.

ખેટક મણ્ડલના રાજાને સીયકના વાળાનો વર્ણવ્યો છે, પણ તેનું નામ કે વંશ આપેલાં નથી. શ. સં. ૮૩૨ (ઈ. સ. ૯૧૦)ના કપડવંજના વાઝપત્રમાં લખેલ છે કે પ્રહલાદ વંશનો પ્રચંડ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા અકાલવર્ષની મેહેરબાનીથી ખેટક મણ્ડલનું રાજ્ય મેળવ્યું હતું અને હર્ષપુર હાલનું હરસોલ કે જ્યાંથી આ વાઝપત્રો મળ્યાં છે ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. સીયકના સમયમાં ખેટક મણ્ડલમાં રાજ કરતો હતો તે પ્રચંડ વંશનો કોઈ હશે.

સ્થળો પૈકી ખેટક મણ્ડલ તે હાલનું ખેડા અને અમદાવાદનો અમુક ભાગ હોવો જોઈએ. મોહક વાસક તે હાલનું મોહકાસા અગર અમદાવાદના પ્રાંતિજ વાલુકાનું મોહકાસા હોવું જોઈએ. દાનમાં આપેલાં ગામો કુશારોટક અને સીહકા તે મોહકાસાની પૂર્વમાં ૧૩ માઈલ ઉપરનું કામરોડ અને દક્ષિણમાં ૮ માઈલ ઉપરનું સીકા હશે. મહી ઉપરનું શિવનાથ કે જ્યાં રાજાનો સુકામ હતો તે બી. બી. એન્ડ સી. આંધની આનન્દ ગોધરા રેલ્વે જ્યાં મહીને મળે છે ત્યાંનું સરનાલ હોવું જોઈએ.^૩ તે જગ્યા અત્યારે પણ પવિત્ર મનાય છે અને ત્યાં ગલતેશ્વર નામનું શિવનું મંદિર છે. તે આર્કિઓલોજિકલ ખાવા વરકથી રક્ષિત છે. તે કાસરા વાલુકાના કાકોરના જનોદ ગામ પાસે છે અને આનન્દ ગોધરા રેલ્વેના અન્ગાડિ સ્ટેશનથી જવાય છે. આનન્દપુર તે નાગર પ્રાદ્યોત્તું મૂળ સ્થાન છે અને અત્યારે તે વડોદરા સ્ટેટના કડી પ્રાંતના ખેરાળુ વાલુકાના વડનગર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. જો કે નાગર પ્રાદ્યોત્તું વર્ણન વલ્લી લેખોમાં છે પણ નાગરાનું આ પહેલામાં પહેલું વર્ણન છે.

૧ પુના ઓરિએન્ટલ કોન્ફરન્સનાં પ્રોસીડિંગ્સ ૨ એ. ઇ. વો. ૧૪ પા. ૧૭૭ ૩ આ સુચના મટિ બી. આર. ડી બનરજીનો ઉપકાર માનવો. જોઈએ જુઓ. એ. રી. આ. સ. ને. સ. ૧૬૨૦-૨૧ પા. ૬૧
લેખ ૪૮

અક્ષરાન્તર

દાનપત્ર અ

પત્રં પહેલું

૧ ઔ^૨ વિદ્યુચ્ચક્રકડારકેસરસદાભિનૌતુ(બુ)દશ્રેણયઃ શોણં નેત્રહુતાશઢંવ(વ)-
રમૃતઃ સિંર્ષો-

૨ કૃતેઃ શાન્નિનઃ । વિસ્ફૂર્જિતગલગર્જિતાર્જિતકુન્માતંગદર્પેદયાઃ સંરંભાસુલય-
ન્તુવઃ સ્વરન-

૩ સ્વક્ષુન્દવિપદ્વક્ષસઃ ॥૧॥ પરમગદ્ધારકમહારાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીમદમોઘવર્ષદેવપાદા

૪ નુધ્યાતપરમમદ્ધારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીમદકાલવર્ષદેવ પૃથ્વીવલ્લભ
શ્રીવલ્લ-

૫ મનરેન્દ્રપાદાનાં । તસ્મિન્કુલે કલમપમોદક્ષે^૧ । જાતઃ પ્રતાપાગ્નિહુતારિપક્ષઃવ(વ)ત્પૈપ

૬ રાજેતિ નૃપઃ પ્રસિદ્ધસ્તસ્માત્સુતો મૃદનુ વૈરિસિધૈઃ । [॥ ૨ ॥] દૃપ્તારિવિનિ-
તાવક્ત્રચંદ્રવિ(વિ)વ(વ)કલં-

૭ કતા નો ધૌતા યત્થ કીર્ત્યાપિહિરહાસાવદાતમા ॥ [૩] દુર્બારિપુમ્પૂણ્ણરણંગૈકના-

૮ થકઃ નૃપઃ શ્રી સીયકસ્તસ્માત્કુલકલ્પદુમોભવત્ ॥ [૪] સ એવંવિધઃ પ્રણત
સકલસામંત-

૯ શિરોમણિઃ મરીચિરંજિતચરણયુગલઃ શ્રી લેટકમણ્ડલાધિપતિપ્રતિપતિ પ્રતિવ-
(વ)દ્વ શુક્તિ (?)

૧૦ સતુર્યારવસંસ્તનેકરિપ્રસમૂહઃ અનેકશંસ્રધ્વનિ વ(વ)ધિરિતપંચવર્ણપતા-
કારાજીવિરા-

૧૧ જિતવિશાલવક્ષ[સ્]સ્યલાવલમ્બિ(ન્ચિ)ત કુસુદવા(વા)ન્ધવઃ અતુલદાન-
સંપાદનૈકકલ્પદ્રુમઃ મહામંદ-

૧૨ લિક ચૂડામણિમહારાજાધિરાજપતિ શ્રી સીયકઃ સ્વધુજ્યમાન મોહદવાસકવિષય
સંવ(વ)દ્વ કું

૧૩ મારોટક આમઃ^૨ । સમસ્તરાજપુરુષાન્પ્રતિવાસિજનપદાંશ્ચ વો (વો)ધયત્યસ્તુ
વૈઃ યથા યોગરાજ- ૧^૩

૧૪ સ્યોપરિ યત્રાસમયસંસિદ્ધ કાર્યાનંતર વ્યાઘ્રટિતૈર્મહીનદીતટ નિવાસિભિરસ્માભિશ્ચંદ્રા-

૧૫ કૈયોગપર્વણિ શિવનાથં સમમ્ય[ર્]જ્યાવ[ધા]ર્ય ॥ વાતાન્નવિન્નમમિદં વસુધા
ધિપત્યમાપાત-

૧૬ માત્રમધુરો વિપયોપભોગઃ । પ્રાણાસ્તૃણામ્જલવિદુસમા નરાણાં ધર્મઃ સત્વા પરમહો

૧ મૂળ પત્રાં ૭૫૨૫ ૨ ચિહ્ન ૩૫ છે ૩ વાંચો મિત્ર ૪ વાંચો સિંહા ૫ વાંચો કુળ્ણ ૬ લીટી
નકામી છે ૭ વાંચો વૈરિસિંહઃ ૮ સ્વધુજ્ય.....પ્રામઃ એ વાક્યનો આગલો ૯ ખાહલો શબ્દ સાથે કાંઈ
સંબંધ નથી ૬ વઃ ૫ શી સંપિદિતં ઉમેરું ૧૦ લીટીની ૪૪૨ નથી. ૧૧ વાંચો સ્તુળા

बीजं पठं

- १७ परलोकयाने ॥ [५] इति जंगदमित्यं सकलमवधार्योपरि लिखितोमामः ससीमा-
तृणगोचरपर्यं [५]
- १८ तः सोपरकरः सर्वादायसमो (सु) पेतः श्रीमदानन्दपुरीय नागराय व्याख्येयाय
गोपालिस-
- १९ गोत्राय गोवर्धनसुनवे लज्जोपाध्याय मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययसोभिवृद्धये
षट्षष्टक-
- २० लम्गीकृत्याचंद्रार्कावशितिसमकालं परयाभक्त्या शासनेन उदकपुर्वकं प्रति-
पादितै-
- २१ ति ॥ तं निवासि जनपदैर्यथा दीयमानभागभोगकर हिरण्यादि सर्वमाज्ञाश्रवणवि-
धेयैर्भूत्वा
- २२ तत्पुत्रपौत्रादिभ्यः समुपनेतव्यं । इति बुध्वा अस्मद्वर्षे जैरन्यैरपि मावि भोक्तृभिः
मत्प्रदत्त ध-
- २३ र्मदायोयं मनुमंतव्यः पालनयिश्च । उक्तं च । व (व) हुभिर्वसुधा शुक्ला राज-
मिस्तरादिभिः यस्य
- २४ यस्य यदा मूनिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [६॥] यानीह दत्तानिपुरानरेन्द्रैर्दी-
नानि धर्मास्तर्था यशस्कराणि । नि
- २५ र्मास्त्यवान्तप्रतिमानितानि को नाम साधुः पुनराददति ॥ [७॥] संवत् १००५
माघ व (व) दि १० बुधे दात
- २६ कोत्र ठक्कुरः श्रीविष्णुः राजाज्ञया लिखितं कायस्थ गुणंपरेणे ॥ स्वहस्तोयं
श्रीसीयक-
- २७ स्य ॥ ८ ॥

अक्षरान्तर

दानपत्र व.

पतरुं पहेलुं

- १ ओं ^१विद्युच्चक्रकडारकेसरसटाभिर्नांनुं(बु)दध्रेणयः शोणं नेत्रहुताशडव(व)र
मृतः सिंघा
- २ कृते शार्ङ्गिणः विस्फूर्जं [द्]गलगर्जितार्जित ककुन्मातंग दर्पोदयाः संरंभाः सु-
खयंतु वः खरनखकुर्नैद्विषद्वक्षतः ॥ [१] ॥ परमभट्टारकमहाराजाधिराज
परमेश्वर श्री-
- ४ मदमोघवर्षदेव पादानुध्यातपरमभट्टारक महाराजाधिराज परमेश्वरश्रीमद्वक्ता-
- ५ लवर्षदेव पृथ्वीवल्लभ श्रीवल्लभनरेंद्रपादानां । तस्मिन्कुले कल्पम[म]ओष-
दक्[पे] जातः
- ६ प्रतापामि हुतारिपक्षः व(व)ल्लैपराजेति नृपः प्रसिद्धस्तस्मात्सुतोभूदनु वै-
रिसिंघैः [२] दृप
- ७ प्तारिबनिता ववत्र चंद्र विं(विं)व(व)कलंकता .[१] नो धौता यस्य
कीर्त्यापि हरहासावदतया [३] दुर्वार रि-
- ८ पुमूपाकरण र(र्)गैक नायकः नृप. श्री सीयकस्तस्मात्कुलकल्पद्रुमोभवत्
[४] सपर्ववि-
- ९ धः प्रणतसकलसामंत शिरोमणिमरीचिरंजितचरणयुगलः श्रीखेटकमंडला
- १० धिपतिप्रतिपत्तिप्रतिव(व)धनुक्ति (?) सत्(ऊ)यारव स(म्)वस्तानेक
रिपुसमूहः अनेक शंखध्व-
- ११ नि व(व)धिरितपंचवर्ण पताकाराजी विराजितविसालं वक्ष(स्)स्थलाव-
लम्बि(न्नि)तकुमुद वां(वां)ध
- १२ वः अतुलदान सं(प्)आदनैककल्पद्रुमः महामंडलिकचुर्डामणिमहाराजाधि-
- १३ राजपतिश्रीसीयकः स्वसुर्ज्यमान मोहदवाप्तकविषयसं व(व)द्व सीहका आ-

- १ अिह ३ पे छे. २ वांशो मित्र ३ वांशो सिंहा ४ वांशो क्षुण्ण ५ प्रतिभूतिगां व (व) ल्लैय छे
६ वांशो वैरिसिंहः ७ वांशो विशाल ८ वांशो चूडामणि ९ स्वसुर्ज्य यी ग्रामः सुधीना वाङ्मने आशसा पाउला
शपुड साथे संबंध नधी.

पतरं दीजुं :

- १४ मः । समस्तराजपुरुषान्प्रतिवासिजनपदांश्च वो(वो)ध यत्यस्तु वः यथा योगरा-
- १५ जत्योपरि यात्रासमयसंसिद्ध कार्यान्तरव्याघाटितैर्महीनदीतटनिवासिभि-
- १६ रस्माभिश्चंद्राकं(कं)योगपर्वणि शिवनाथं समभ्यर्च्यविधाय वाताग्रविभ्रम-
मिदं वसु-
- १७ धाधिपत्यमापातमात्रमधुरो विषयोपभोगः प्राणाशिणामजलविन्दुसमा नराणां धर्म-
- १८ स्सखा परमहो परलोक्याने [१॥] इति जगद्वनित्यं सकलमवधार्योपरिलिखितो
- १९ ग्रामः ससीमावृणुगोचरपर्यंत(:) सोपरकरः सर्वादायसमो(ड)पतेः
श्रीमदानंद-
- २० पुरीय नागराय ज्योतिषाय गोपालिसमो(त्रा)य लङ्घोपाध्याय सुत नीना
दीक्षिताय
- २१ मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये अद्वष्टफलमंगीकृत्या चंद्रार्क्षीर्ण-
- २२ व क्षितिसमकालं परया भक्त्या शासनेन उदकपूर्वकं मतिपादित इति ॥ तनिवा
- २३ सिजनपदैर्यथा दीयमान भाग भोगकर हिरण्यादिसर्वमाज्ञाश्रवणविधिवैभू-
- २४ त्वा तत्पुत्रपौत्रादिभ्यः समुपनेतव्यं [१] इति बुद्धा अस्मदसंज्ञैरन्यैरपि भावि-
भोक्तृभिः मत्प्र
- २५ दत्तधर्मदायोयं अनुमंतव्यः पालनीयश्च । उक्तं च व(व)हुभिर्वसुधा भुक्ता
राजमिस्सागदा-
- २६ द्विभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । [६॥] यानीह दत्तानि
पुत्रा नरैर्द्वैर्दानानि धर्मार्थ-
- २७ यशस्कराणि निमाल्य वान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत [७]
स (म्) १००५ माघ व (ब) ३ (०)
- २८ [बुध]दापकोत्र ठकुरः श्रीविष्णुः राजाज्ञया लिखितं कांयस्वगुणधरेण स्वहस्तोयं
- २९ श्री सीयकस्य ।

१ वः ५७१ संविदितं उभेये २ वाशि लूणा ३ वांशि याने ४ वांशि सोपरकरः ५ वांशि यशो
६ वांशि तमिवासि ७ वांशि विधेय ८ वांशि बुद्धा ९ वांशि वंराजे १० वांशि भोक्तृभिः ११ वांशि
निमाल्य १२ वांशि ठकुरः
६५ ३५

સંક્ષિપ્ત ભાષાન્તર

(શ્લો. ૧) વિષ્ણુના નૃસિંહ અવતારની રત્નતિ.

(પં. ૩-૫) પ. મ. પ. અમોઘવર્ષના પાદાનુધ્યાત શ્રીઅકાલવર્ષ

(શ્લો. ૨) તે વંશમાં અપૈપરાજ જન્મે અને તેના દીકરા વૈરસિંહ તેની પછી ગાદીએ આવ્યો.

(શ્લો. ૪) તેના પુત્ર સીયક હતો.

(પં. ૮-૨૦) તે સીયક બધા અમલદારોને તેમજ કુમનારટિક (દાનપત્ર અ) સીકક (દાનપત્ર બ) ના રહેવાસીઓને હુકમ કરે છે કે તમને બધાને વિદિત થાઓ કે યોગરાજ ઉપર ચઢાઈ કરીને પાછા વળતી વખતે મહી નદીને કાંઠે સુકામ હતો ત્યારે શિવજીની પૂજા કરીને ... .. સંસારની અસારતા વિગેરે વિચારીને ... .. ગોવર્ધન આનન્દપુરથી નીકળી આવેલા ગોપાલિ ગોત્રના ત્રિપ્રવરવાળા ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને (દાનપત્ર અ) લલ્લોપાધ્યાયના દીકરા નીના દીક્ષિતને (દાનપત્ર બ) ઉપર લખ્યાં ગામો દાનમાં આપ્યાં છે.

(પં. ૨૧ પછી) તિથિ સંવત ૧૦૦૫ ના માઘ વદિ ૩૦ ને સોમવાર દાપક ઠકકુર વિષ્ણુ હતો. લેખક કાયસ્થ શુભધર હતો. શ્રી સીયકની સહી.

પરમાર રાજા સીયકનું તામ્રપત્ર^૧

પતરું ધીબું

વિ. સં. ૧૦૨૬ આસુ. વ. ૧૫

ઇ. સ. ૬૭૦

ખેડાના એક વકીલે આ તામ્રપત્ર અમદાવાદના કંસારા પાસેથી મેળવ્યું હતું અને સાત વર્ષ પહેલાં ગુજરાત પુરાતત્વ મંદિરના મુનિ જીનવિજયજીને આપ્યું હતું. તેના તરફથી પ્રસિદ્ધિ માટે મળેલું છે.

આ ધીબું પતરું છે અને તેમાંનાં બે કાણાં કે ઈંચ વ્યાસનાં તથા એક બીજાથી ૭ ઈંચ છેડે છે. કડીઓ ઉપલબ્ધ નથી. કેાર ટીપીને નાડી કરવામાં આવેલ છે. તે ૧૬—૧૬ ઈં. લાંબું અને ૭૩ ઈંચ પહોળું છે. લખાણની દશ પંક્તિઓ છે. અને છેલી પંક્તિ ત્રણ ગણા મોટા અક્ષરોમાં શ્રી સીયકની સહી છે. નીચે ડાબી બાજુના ખુણામાં માળવાના પરમાર રાજાઓનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવે છે તેવો ઉડતો ગરૂડ ચિત્રેલો છે. તેના હાથા હાથમાં સર્પ છે અને જમણે હાથ મારવાને માટે હાથમેલો છે.

કેાતરનારે બહુ જ બેરકારીથી કામ કરેલું છે. અક્ષરો સીધા હોવાને બદલે ડાબી બાજુ અગર ઘણે ભાગે જમણી બાજુ વળેલા છે. તેનું કદ કે ઈંચ ઉંચાઈ તેમ જ પહોળાઈમાં છે. વ્યાકરણની ઘણી ભૂલો છે અને અનુસ્વાર ઘણી વખતે મૂકી દીધું છે. લિપિ દશમી સદીમાં વપરાતી જૂની નાગરી જ છે. પરમાર રાજા વાકપતિ મુંજ^૨ અને લોજનાં દાનપત્રોની લિપિ સાથે તે મળતી આવે છે પણ વિ. સં. ૧૦૦૫ નાં સીયકનાં તામ્રપત્રોની લિપિ કરતાં જરા જુદી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે.

પતરાના શરૂઆતના ભાગમાં પહેલીથી આઠમી પંક્તિ સુધીમાં શાપના આહુ પ્રહોકો છે છેલ્લી પંક્તિમાં ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકત છે. નવમી પંક્તિમાં વિ. સં. ૧૦૨૬ આશ્વિન વદિ ૧૫ દાનની તિથિ આપેલી છે અને દાપક (દાન દેવરાવનાર) તરીકે કર્ણદેવકનું નામ છે.

પહેલા પતરાના અભાવે સીયકનું વંશવૃક્ષ મળતું નથી પણ તે માળવાનો પરમાર રાજા હતો એમાં શંકા નથી. વાકપતિ અને લોજનાં તામ્રપત્રોની માફક ગરૂડ આમાં ચિત્રેલ છે.

આ તામ્રપત્રનો સીયક, વાકપતિ મુંજ કે જેનાં બે દાનપત્રો વિ. સં. ૧૦૩૧ અને ૧૦૩૬ નાં મળેલાં છે તેનો બાપ ધાય એમ કહી શકાય તેમ છે. આમાં અને વિ. સં. ૧૦૩૧ ના દાનપત્રમાં દાપક^૩ તેને તે જ છે. વિ. સ. ૧૦૨૬ સુધી સીયકે રાજ્ય કર્યું એમ અટકળ કરી શકાય છે. કારણ કે ધારાનો કવિ ધનપાળ પોતાના પાઈલછી નામના પ્રાકૃત કોશના પ્રલોક ૨૭૬ માં લખે છે કે તે ગ્રંથ તેણે ઇ. સ. ૧૦૨૬ માં જ્યારે માળવાના હોદ્દાએ માન્યપેટ લટક્યું^૪ ત્યારે

૧ એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૭૭ ડી. બી. ફિસ્લકર ૨ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦
૩ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૮૧ અને ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૫૩ ૪ આમાં વદિ ૧૫ આવેલ છે ત્યારે આ જ રાજની વિ. સં. ૧૦૦૫ ના દરસોલાના દાનપત્રમાં વદિ ૩૦ એમ લખેલ છે તે ઉપરથી અટકળ થાય છે કે બન્ને રીતિ આહુ હતી. વક્લશીનાં ૮૦ તામ્રપત્રમાંથી નવમાં પ્રથમ રીતે લિપિ આવેલ છે. ૧ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦ મે આવેલ વાકપતિ બે દાનપત્રોમાં આ ચન્દને દાપક લખેલો છે અને તેની પહેલાના આહા ચન્દ સાથે જોડેલો છે. પરંતુ આ દાપક ચન્દ દ્વંતરે બદલે વપરાયેલો છે અને સ્વયમાહા એટલે રાજની આહા એ અર્થમાં વપરાયેલ છે. તે જ અર્થમાં “કારાપક” ચન્દ પણ વપરાયેલ છે. ઇ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૧ નેહ ૫૩ અને એ ઇ. વો. ૬ પા. ૧૮૬ ૨ ઇ. એ. વો. ૩૬ (૧૯૩૩) પા. ૧૬૬ ૩ એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૭૫

પોતાને બેન સુન્દરા માટે બનાવ્યો છે. ઉદયપૂરપ્રશસ્તિના ૧૨ માં શ્લોકમાં શ્રી હુવે (સીયકનું બીજું નામ) જોડીગનાં મુલક ઉપર હુમલો કરીને લૂંટ્યાનું લખ્યું છે, તેમાં પણ ઉપરના જ બનાવનો ઉલ્લેખ હોયો જોઈએ

માળવાના પરમાર રાજાઓના તામ્રપત્રોમાંથી સહુથી પ્રાચીન આ અને હરસોલનાં તામ્ર-પત્રો અમદાવાદમાંથી મળ્યા. એ હકીકત નોંધવા જેવી છે. બીજાં તામ્રપત્રોના દાનમાં પણ તે જ પ્રદેશનો ભાગ આપેલ છે. આ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે શરૂઆતના વખતમાં પરમારોનો ગુજરાત માથે સંબંધ હતો

અક્ષરાન્તરં

૧ સામાન્યં ચૈતત્પુણ્યફલં બુદ્ધાસ્મદ્વજ્રજૈરન્યૈરપિ ભાવિમોક્તૃભિરસ્મત્પદત્તધર્મદાયોય-

૨ મ [નુ] ગન્તવ્ય પાલમીયશૈ [૧] ઉક્તં ચ મગ [વ] તા વ્યાસેન [૧]

૩-૮ શાપવાળા પાંચ શ્લોકો.

૯ ..... સં ૧૦૨૬ વ્યાશ્વિન વદિ ૧૫ [૧] સ્વયમાજ્ઞા વાપકશ્વાન શ્રી
કળ્હપૈકઃ

૧૦ ગરુડેનુ ચિત્ર શ્રી સીયકસ્ય સ્વહસ્તોય ।

લાટફેશના ચૌલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલનું

તામ્રપત્ર દાન^૧

(શક ૬૭૨ ઈ. સ. ૧૦૫૦)

આ દાનપત્ર સુરતના એક કંસારાના કળખમાં છે અને મી. નરભેરામ મનસુખરામે મને લેાન તરીકે મેળવી આપ્યું હતું. પતરાંના માલિકે તેની ધણી પૂજા કરી હતી, જેથી અક્ષરો કેસર અને ચંદનથી ધણા જ ભરાઈ ગયેલા હતા. વળી કાટની પણ અસર થઈ હતી, જેથી તેમને સાફ કરવામાં ધણા દિવસો લાગ્યા હતા.

પતરાંની સંખ્યા ત્રણ છે, અને રાજ્યવૃદ્ધિ ધારણ કરતી એક મજબુત ત્રાંખાની ક્ષીયી સુ-રક્ષિત જોડાએલાં છે. તેનું વજન ૬ થી ૧૦ સ્તલ થાય છે.

આ પતરાંથી ગુર્જરા અને રાષ્ટ્રકૂટોનું લાટફેશમાંથી પતન અને વલ્લી અને ચાપોટકૂટોનું ગુજરાતમાંથી પતનના સમય પછીના લાટફેશ તથા ગુજરાતના ઐતિહાસિક સમય પર ઘણું જ અજવાળું પડે છે. આ પતરાંનો દાનકર્તા લાટફેશનો ચૌલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલ છે, જે ગુજરાતના શુક્તરાજ સોલંકીનો હરીફ અને સમકાલીન બારબંધી પાંચમો હતો. દાનપત્રની તારીખ શક ૬૭૨ (ઈ. સ. ૧૦૫૦) છે.

દાનમાં આપેલું ગામ એરથાણુ સુરત જીલ્લાના એલપાડ તાલુકામાં આવેલું છે. એરથાણુથી પાંચ કોસ કરણ પારડી ગામ છે. કરન્ન પાસે મેહેલાડન ટેકરા નામનો નાનો ટેકરા છે. કરન્નથી આશરે દોઢ કોસ પર ભગવાદાની ગામ છે. કરન્ન અને ભગવાદાની વચ્ચે એક ખાડી છે. નાગામ્વા એ એરથાણુથી દક્ષિણે નગડા (?) વડ થાય છે. નગડા હાલમાં ઉત્તર છે. વડ-પદ્મક એરથાણુની અગ્નિકોણમાં વડોદ છે તે અને લિંગવટ એરથાણુની દક્ષિણનું લિંગોદ અથવા નગડા છે અગર સચીન રટેટના ચોરાસી તાલુકામાં લીંગટરાજ કદાચ હોય. ઇન્દિયાન હાલનું નરથાણુ હોઈ શકે ? તેમજુડક એ ચોરાસી તાલુકાનું દીમ્યુર્વા છે. તલપદ્મક એ એરથાણુની દક્ષિણે આવેલું તળોદ અથવા તળહ ગામ છે. બીજાં સ્થળો ઓળખાઈ શકાતાં નથી.

अक्षरान्तर

पतरं बीजं

१ ९ उ नमो विनायकाय ॥ स्वस्ति जयोभ्युदयश्च ॥ वाणं वीणाक्षमालं कमलमहिमयो
२ बीजपूरं त्रिशूलं खट्वाङ्गं दानहस्ताभयकरसहिताः पाणयो धारयन्तः ।
रक्षन्तु व्यज-

३ यन्तः सकलरसमयं देवदेवस्य चित्तं नोचेदेवं कथं वा त्रिभुवनमखिलं पालितं दान-
४ वेभ्यः ॥ १ ॥ दधाति पद्मामथ चक्रकौस्तुभे गदामथो शंखमिहैव पंकजं । हरिः

५ स पातु त्रिदशाधिपो भुवं रसेषु सर्वेषु निषण्णमानसः ॥ २ ॥ कमण्डलुं दण्डम-

६ थ श्रुचं विभुर्विभर्ति मालां जपदत्तमानसः । स्रजत्यजो लोकमपोहितुं रिपूत्रसैश्च

७ सर्वै रसितो विशेषतः ॥ ३ ॥ कदाचिदैत्यखेदोत्थाचिन्तामन्दरमन्थनात् । विरिञ्चेश्व-

८ लुकाम्भोधे राजरत्नं पुमान्भूत् ॥ ४ ॥ देव किंकरवाणीति नत्वा प्राह तमेव
सः । समा-

९ दिष्टार्थसंसिद्धौ तुष्टः सष्टाव्रीच तं ॥ ५ ॥ कन्याकुब्जे महाराज राष्ट्रकूटस्य कन्य-

१० कां लब्ध्वा शु(सु)खाय तस्यां त्वं चौलुक्यामुहि सन्ततिम् ॥ ६ ॥ इत्थमत्र
भवेत्क्षत्रसन्तति-

११ त्वितता किल । चौलुक्यात्प्रथिता नद्याः श्रो(स्रो)तांसीव महीधरात् ॥ ७ ॥
तत्रान्वये दयित-

१२ कीर्तिरकीर्तिं नारीं संस्पर्शमीत इव वर्जितवान्परस्य । वारपाराज इति विश्रुतना-

१३ मपेयो राजा बभूव भुवि नाशितलोकयोः ॥ ८ ॥ श्रीलाटदेशमधिगम्य कृतानि

१४ येन सत्यानि नीतिवचनानि मुदे जनानाम् । तत्रनुरज्य जनमाशु निहत्य शत्रून् को

१५ शस्य वृद्धिफलमाप निरन्तरं यः ॥ ९ ॥ तस्माज्जातो विजयवसतिर्गोङ्कि(?)
राजः क्षि-

१६ तीक्ष्णो यस्मादन्ये मनुजपतयः सि(धि)क्षिता राजवर्मन् । यो गोत्रस्य प्रथ-
मनिलयः

१७ पालको यः प्रजानां यः शत्रूणाममितमहसां मूर्ध्नि पादं व्यधत् ॥ १० ॥

पतरं बीजं-अ

१ आत्मभूरुद्धता येन विष्णुमे (ने ?) व महीयता । बलिभिः सा समाक्रान्ता दा-

२ नवैरिव वैरिभिः ॥ ११ ॥ प्रद्युम्नवन्मदनल्पवरोच्च्युतस्य श्रीकी-

३ र्तिरामनृपतिः स बभूव तस्मात् । यो लाटभूपपदवीमधिगम्य चक्रे धर्मेण

४ कीर्तिघवलानि धि(दि)भन्तराणि ॥ १२ ॥ सन्तानतन्तुषु प्रोताश्चौलुक्यमणयो नृ-

५ पाः । तस्यां तु माणिमालयां नायकः कीर्तिभूषतिः ॥ १३ ॥ गोः विण्डे भौति-

६ के मूरि पदार्यायतने गुरौ । सृते क्षीरं शिरा कापि माता स्त्रीषु तथैव तं ॥ १४ ॥

७ आजन्म दृष्ट्या (?) तिमनोहरस्य मुदा तथापूर्यत सर्व लोकः । यथामृतापूर्ण-
घटीसमानं नारि-

८ च्यतापि स्तुतिविन्दुपातैः ॥ १५ ॥ समेपि स्पृहणीयत्वे पकाजस्येव योषितां । भोगस्तेन

९ परस्त्रीणामुच्छिद्यस्येव वर्जितः ॥ १६ ॥ रुमं तथा क्ष्मापतिपाणिप (पा) दे
स्थितं यथा व-

१० क्षसि रत्नसारैः । गौणं त्यजद्विः श्रुतिकुण्डलाभ्यां कृत्वा पदं मुख्यमथास्थितं तैः ॥ १७ ॥

११ आलम्बनीभूतमहीधरास्तानुलङ्घ्य जुष्टं पतनं गुणौघैः ॥ कुतोऽन्यथा ते सहजा व-

१२ भूयुः कथं च ते तत्सह वृद्धिमायुः ॥ १८ ॥ स यौवनोन्मत्तगजेन्द्रपार्श्वार्द्धावन्मनो-

१३ मारयदेवमेतत् । तस्माद्वेदेहीन्द्रियखेटकेन बिलंषिता वैपथिकी न सीमा ॥

१४ ॥ १९ ॥ कायेन गेहादिनिभेन जीवो व्योमेव जन्तोर्व्यवधीयते स्म । तस्मात्परस्मिन्-

१५ हेमेव मत्वा लक्ष्मीं समां योर्धिनैरमुं ॥ २० ॥ बाह्वबलौ कोपगुरोश्च वासोवसस्तथा

१६ नम्रमवेक्ष्य चापं । दप्पोद्धतं मस्तकमेव येषां द्विपां छिनत्ति स्म रणे स
धीरः ॥ २१ ॥

पतरुं वीजुं व

१७ गृष्टं ददद्वापमभिद्विषं यः प्रियं चकार द्विपति प्रयुक्ताः । लक्षानुगा मार्गण-

१८ पुंगवास्ते जाताः कृतार्थास्तत एव यस्मात् ॥ २२ ॥ तस्यासीदविचारकीर्षिदयि-

१९ तानिस्तुं (छिं) शहस्तस्य या संप्रामे समयेव हन्त सहसा गच्छत्येषां गृहं ।
सा वाच्या

२० पगमाय तेन दधती दिव्यं प्रतापं पुरोद्गमन्ता सप्तसमुद्रपण्डलमुवं सु (शु) द्धेति

२१ गीता सुरैः ॥ २३ ॥ तस्माच्च बत्सराजो गुणरत्नमहनिर्घर्जातः । शूरो युद्धमहार्णव-

२२ मथनाय मन्दरः ख्यातः ॥ २४ ॥ आवाल्यादियमत्र मूर्तिमवने भद्रैः समं
श्रीः स्थिता

२३ श्रीडाप्यत्र बधूरिव स्वविषयं प्रच्छादयन्ती सती । तामेवाधिकतां नयत्यविरतां

२४ मूर्तिमनो जानती सा विष्णोरिव बत्सराजनृपतेः सापत्नवर्जं स्थिता ॥ २५ ॥

२५ सहैकम्बरदुःस्थिते काश्चित्कोणश्रिता दिशः । इतीवाच्छादयत्यागी बत्सेभ्यः

२६ कीर्षिकर्षटैः ॥ २६ ॥ हेमरत्नप्रभं छत्रं सोमवायस्य भूषणं । दीनानायकृते सत्र-

२७ मवारितमकारि सः ॥ २७ ॥ तस्याङ्गसंमयः श्रीमांछिलोचनपतिर्नृपः । भोक्ता

२८ श्रीलाटदेशस्य पाण्डवः कलिभूमुनां ॥ २८ ॥ त्प्योगेपि मार्गणा यस्य गुणग्रह-

२९ णगामिनः । सत्ये घर्मे घवे वक्रः सौ (शौ) ष्ठे गोपाळविक्रमः ॥ २९ ॥ अहो वृद्ध

३० स्य तस्यासन् शत्रवो विफला मृसं (शं) । भोक्तृस्तस्यैव ते चित्रं विहारम-
लशालिनः ॥ ३० ॥

- ३१ शत्रोः संगरभूषणस्य समरे तस्यासिन(ना ?) पातिते मूर्धन्यासु(शु)गलत्सु कण्ठ-
 ३२ बलयाद्रक्तस्य पूरेष्वलम् । तत्तेजोमयवन्दितावितवप्रुस्तस्यासवर्णस्य (?)

पतरुं बीजुं

- १ तन्नूनं भाजनमुल्लास सहसा खड्गोर्ध्वहस्तं चलं ॥ ३१ ॥ गर्मशीलेन तेने-
 २ दं चलं वीक्ष्य जगत्त्रयं । गोभूहिरण्यदानानि दधानीह द्विजन्मनां ॥ ३२ ॥
 ३ सा(शा)के नवस(श)तैर्युक्ते द्विसप्तत्यधिके तथा । विहृते वत्सरे पौषे
 मासे पक्षे च ता-
 ४ मसे ॥ अमावास्यातिथौ सूर्यपर्वण्यहगारवारके । गत्वा प्रत्यगुदन्वन्तं तीर्थे चाग-
 ५ स्यसंज्ञके ॥ गोत्रेण कुशिकायात्र भागवाय द्विजन्मने । वैश्वामित्रदेवराता-
 ६ बौदलः प्रवरास्त्रयः । इमानुद्गते ग्रामं माघवाय त्रिलोचनः । धि(or वि)
 लीश्वरप-
 ७ यकान्तद्विचत्वारिशसंख्यके । एरधाननवशतमदादुदकपूर्वकं ॥ समस्ता-
 ८ यं ससीमानमाघाटैस्तरुभिर्युत (sic.) । देवब्राह्मणयोर्दायान्वर्ज्यित्वा क्रमाग-
 तान् ॥ पूर्व-
 ९ स्या(स्या) दिशि नागाम्बा आमस्तंतिका तथा । घटपद्रकमामेय्यां याम्यां
 लिङ्गवटः सि-
 १० वः । इन्द्रोत्थानं तु नैऋत्यां बहुण्दध्वा परे स्थितः ॥ वायव्यां मेम्बरुकं च
 सौम्यां तु तरुप-
 ११ द्रकं । ईशान्यां कुरुणग्रामः सीमायां खेटकाष्टकं । आघाटनानि चत्वारि आयैः स-
 १२ ह ससीमकैः । तस्माद्विजवरस्यास्य भुंजतो न विकल्पना कर्तव्या कैश्चन
 नरैः सार्धसा-
 १३ घुसमाख्यकः । अथैवं यदि लोसास्य स तदा पापभाजनः । पालने हि परौ-
 (रो) धर्मो हरणे पातकं म-
 १४ हत् । तथा चोक्तं सामान्योयं धर्मसेतुर्नृपाणां काले काले पालनीयो भवद्भिः
 स्ववंशजो वा परवंस(श)जो वा रामो वत प्रा-
 १५ र्थयते महीसा(शान् व्यथवा शा संभोधनी अहुवथन) कन्यमेकां गवामेकां
 भूमेरर्द्धार्द्धमंगुलं । हरन्नरकमाप्नोति जा(या)वदाभूतसंस्तुवम् । जा (या) नीह
 १६ दत्तानि पुरा नैर्द्वैर्धर्मार्थकामादियस(श)स्कराणि निर्मात्यवांति प्रतिमानि
 तानि(?) कोनाम साधुः पुनराददाति । बहुभि-
 १७ र्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फल-
 म् लिखित (sic.) मया महासाधिविग्रहि-
 १८ क श्रीसं(शं)करेण ॥ मन्त्रतश्रीमिति ॥ ० ॥ श्रीत्रिलोचनपालस्य ॥

ભાષાન્તર

“હાં ! વિનાયકને નમન ! સ્વસ્તિ ! જય અને અભયુદય ! ધાઓ !

દાન દેનાર અને ભય પમાડનાર (આઠ કરમાં) બાણ, વીણ, માળા, કમળ, સર્પ, વિજયુર, ત્રિશૂળ અને ખટ્વાંગ ધારનાર, સકલ રસમય ચિત્ત સ્પષ્ટ કરતા, દેવાધિદેવ (શિવ) ના ઠર (વંશોદ્કે આપણું) રક્ષણ કરો. નહીં તો દાનવોથી પૃથ્વીનું રક્ષણ કેવી રીતે કર્યું હશે ? (શ્લોક. ૧).

“ પદ્મ, ચક્ર, કૌરતુલમણિ, ગંદા, શંખ, અને કમળ ધારનાર સર્વ (કવિતા) રસમાં પૂર્ણ ચિત્તવૃત્તિવાળા દેવાધિપ હરિ ભૂમિનું રક્ષણ કરો (શ્લોક. ૨).

“ કમંડલુ, સુચર અને માળા (જેના મણકાપર મંત્ર જપતા) સ્વયંભૂ (બ્રહ્મા) ધારે છે. (કવિત્વ) રસની વિશેષતાવાળો તે, શત્રુઓને દૂર રાખવા માનવ જાતિ સર્વ છે. (શ્લોક. ૩)

“ એક સમયે દેવોના બેઠથી દિપત્ર થયેલી ચિંતા રૂપી મંદર પર્વતના મંથનથી તેના ચુલુકના સાંગરમાંથી રાજરત્ન સમાન પુરૂષ પ્રકટયો. (શ્લોક. ૪).

“ તેણે તેને નમન કરીને કહ્યું— “ હે પ્રભુ ! હું શું કરું ? ” અને તેને અતિ પ્રસન્ન થયેલા સરજનહારે અર્થસિદ્ધિ માટે કહ્યું— (શ્લોક. ૫)

“ હે રાજધિરાજ ઔલુક્ય ! કન્યાકુળના મહારાજ રાષ્ટ્રકૂટની કન્યા ગ્રહણ કરીને તેની સંવતિથી પૃથ્વીને સુખી કર ! (શ્લોક. ૬)

“ આથી પર્વતમાંથી સરિતાના ઘણા ઝરા સમાન ઔલુક્યથી જન્મેલી ક્ષત્રિયની મહાન બાતિ ખરેખર અહીં થઈ છે. (શ્લોક. ૭).

“ તે વંશમાં કીર્તિનો અતુરાગી, સ્પર્શથી પણ ભય રાખી અરિની પત્નિઓના લાગ કરનાર (શ્લોક. ૮) લાટદેશ પ્રાપ્ત કરીને નીતિવચન પ્રજાની પ્રસન્નતામાં સત્ત્વ કરનાર, પ્રજાને અતુરુંદા અને શત્રુઓનો સંહાર કરીને સંયમની વૃદ્ધિનું નિરંતર ક્ષણ પ્રાપ્ત કરનાર, વિખ્યાત આરમ્પરાજ (નૃપ) હતા. (શ્લોક. ૯).

“ તેનાથી વિજય જન્મભૂમિ સમાન, જેની પાસેથી સર્વ નૃપો રાજ્યધર્મ શીખેલા, જે વંશનું પ્રથમ ગૃહ હતો, પ્રજાનો પાલક હતો, જેણે અતિ પ્રબળ પ્રતાપવાળા શત્રુઓના શિરપર ચરણ મૂક્યો હતો. (શ્લોક. ૧૦) જેણે દાનવો સમાન પ્રબળ શત્રુઓથી આપી ગએલી પૃથ્વીને મહાન વિષ્ણુ માફક પોતાની ભૂમિને સુક્ષ્મ કરી હતી તે ગોગિરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લોક. ૧૧)

“ તેનાથી અમર્યુતના પ્રંદુર સમાન, કામદેવ જેવા રૂપવાળો, લાટદેશની રાજગાદી પ્રાપ્ત કરી નિજ યશ વડે ધર્મથી દિશાઓ ઉત્તમવલ કરનાર શ્રીકીર્તિરાજ અવતર્યો હતો. (શ્લોક. ૧૨)

“ ઔલુક્યના મૂલ્યવાન ભણિ સમાન નૃપોની, સંવાનવંતુપરની મણિમાલામાં નાયક કીર્તિ નૃપ હતો. (શ્લોક. ૧૩) ધેનુના પિણ્ડમાં પદાર્થોના વિશ્રામસ્થાન સમાન કોઈ અઠલિત નસ દૂધ આપે છે તેમ સર્વ નારીઓમાં તેની માતાએ તેને જન્મ આપ્યો. (શ્લોક. ૧૪) તેના જન્મકાળથી જ, તેના દર્શનથી સર્વ જનો આનન્દથી પૂર્ણ હતા. તે એટલો રૂપવાન હતો કે તેઓ સ્તુતિબિદુષાંવથી અમૃતઘટી હોય તેમ ખાલી થઈ જતા નહીં. (શ્લોક. ૧૫)

“ જો કે રૂપ અને પદ્મવાન સરખા આકર્ષનારા છે, છતાં તેણે પરસ્પરીના લોગ લોજન પછી ઉચ્છિન્ન અંતના લોગ માફક વર્ત્ય કર્યો. (શ્લોક. ૧૬) તેની છાતી પર ઉત્તમ રત્નો મળ્યુવ

૧. ખન્ટાજ-ગાપરીના મથાળાવાળો એક દંડ ૫૭, જે શિવનું ચંદ્ર ગણાય છે. સાધુઓ અને યોગીઓ તેને ધારણ કરે છે. ૨. સુચ-પલારા અથવા ખરીનાં લાકડાંમાંથી બનેલો દાનમાંથી ટોમવાળો યાત્રી. ૩. ૫૫

રીતે જોડાયાં તેમ, કુણ્ડોના સાધનથી મુખ્ય સ્થાન ગ્રહણ કરી, ગોલુનો ત્યાગ કરી, કુણ્ડો શ્રુતિના સાધન વડે તેના કર અને ચરણને જોડાઈ ગયાં. પણ અકસોસ ! તેઓ ત્યાં સ્થાન રાખી શક્યાં નહીં (શ્લો. ૧૭)

“તેના આધારરૂપ નૃપોનો ત્યાગ કરી, ગુણસંચયોએ ઉપર પ્રમાણે અવતરણ પસંદ કર્યું નહીં તો તે કુદરતી ક્યાંથી હોય અને તેની સાથે વૃદ્ધ કેમ પામ્યા હોય ? (શ્લો. ૧૮) તે યૌવન ઉન્નત ગજેન્દ્રની બાબુ પરથી દોડનાર મન તેણે મારી નાંખ્યું; કારણ કે તેના સિવાય ઈન્દ્રોએનું મંડળ વિષયવાસનાની સીમાપાર પગલું ભરી શકતું નથી. (શ્લો. ૧૯) કાયાથી આકાશ માફક જીવ આવૃત છે, જેમ ગૃહ વિગેરે ... .. તેથી સદા અન્યને આત્મવત્ માની, અર્થિનો સહિત પોતાની લક્ષ્મીને સમાન ઉપલોભ કર્યો. (શ્લો. ૨૦)

“તેના ... .. કર જે અતિક્રોધનો નિવાસ હતો તે જોઈ અને તેણે જ હૃદય અને નમાવેલું ધનુષ્ય જોઈ—તે વીર નૃપે શત્રુઓનાં હર્ષવાણાં શિર રણમાં છેદી નાંખ્યાં. (શ્લો. ૨૧) શત્રુ તરફ ધનુષ નીચું નમાવી કેણે જાણ્યું ? તેથી તેનાં શત્રુ તરફ છોડાતાં ઉત્તમ બાણ ખરે નિશાન ભેદી કૃતાર્થ થતાં. (શ્લો. ૨૨) તેની કીર્તિ અચિત્ય હતી; જે અકસોસ ! તેના કરમાંની અસિથી બચલીવત ધર્મ શત્રુનાં ગૃહમાં ગઈ અને પુનઃ આવવા તિરસ્કારપાત્ર થઈ હતી. તે કીર્તિ જે સાત સાગરથી આવૃત ભૂમંડળના દિવ્ય પ્રતાપવાળી અને પુરાતનમાં બ્રાન્તિ વાળી છે, તે દેવોથી શુદ્ધ છે, જેમ ગવાય છે. (શ્લો. ૨૩)

“તેનાથી ગુણુરત્નોનો મહાનિધિ, યુદ્ધના મહા અર્જુવના મંથન માટે મન્દર પર્વત સમાન ખ્યાતિવાળો, શૂરો વત્સરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લો. ૨૪) અહીં બાલપણથી જ મૂર્તિલવનમાં ભદ્ર સહિત શ્રી (લક્ષ્મી દેવી) વસે છે. અને અહીં સતત મહિમા લાવનાર ભર્તૃનું મન બાળુનારી, સ્વવિષય છુપાવતી વધુ સમાન ત્રીડા છે તે વિષ્ણુની માફક વત્સરાજ નૃપ સાથે સ્પર્ધા વિના રહે છે. (શ્લો. ૨૫)

“એક અગરમાં બધી ન સમાઈ શકવાથી પૃથ્વીની કેટલીક દિશાઓએ ખુણામાં આશ્રય લીધો; તેથી ત્યાગી વત્સ નૃપે તેમને યશના જજ્જાનાં વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. (શ્લો. ૨૬)

“તેણે સોમનાથ દેવને અલંકાર માટે સુવર્ણ અને રતનથી પ્રકાશિત છત્ર આપ્યું. અને દીન અને અનાથ માટે એક ચાહુ રહેતું સત્ર તેણે સ્થાપ્યું. (શ્લો. ૨૭)

“તેના પુત્ર નૃપ શ્રી ત્રિલોચન પતિ, લાટ દેશનો જુવ કલિકાળના નૃપોમાં એક પાણ્ડવ સરખો હતો. (શ્લો. ૨૮) તે સત્ય ને ધર્મ હતો અને, શક સાથે વફ હતો અને બળમાં વિષ્ણુ સમાન હતો. (શ્લો. ૨૯) અરે ! તેના જુના શત્રુઓ ઘણા મુંઝાઈ ગયા હતા. તે ભોક્તા હતા ત્યારે તેઓ વિહારના મળના નિશાનવાળા હતા ત ત્રિચિત્ર હતું. (શ્લો. ૩૦)

“શત્રુનો સંશ્રામભૂષણ, શત્રુનું અસિથી શિર છેદી નાંખતો ત્યારે (અસિપ્રહારથી) કંઠની આંબુઆંબુના ગોળ જખમમાંથી જોશથી વહેતા રક્તાની ધારાઓ વહેતી. ખરેખર તેનું (શત્રુનું) અંગ એકાએક તેનાં સર્વ અવયવો તેનાં પ્રસાવના અગ્નિથી વધી જઈ રંગમાં બદલાઈ ગયું અને કરમાં અસિ ધારી સહસ્રા આગળ ધસ્યો. (શ્લો. ૩૧)

“તે અતિ ધર્મી નૃપે ત્રિભુવન ચંચળ છે, જેમ માની અહીં ભૂમિ, ધેનુ અને અર્ધનાં દાન દિલેને આપ્યાં. (શ્લો. ૩૨)

શક સંવત ૯૭૨ વિકૃત વર્ષમાં પૌષ વદિ અમાસ સુર્યગ્રહણ ને મંગળવારે પશ્ચિમ સાગરના તીરે જઈ, અગસ્ત્યતીર્થના પવિત્ર સ્થળે જઈ, ત્રિલોચન નૃપે, કુશિક ગોત્રના, ભાગવ માધવને,

વિશ્વામિત્ર, દેવરાત, ઓહલ તેના પ્રવર સહિત, અરધાણુ ૬૦૦ (ગામ)માં ૪૨ (ગામ)ના પેટા વિભાગમાં અને (વિ—કે) ધિલ્લીથિર વિષયમાં એક ગામ પાણીના સંકલપથી આપ્યું છે. આ સમસ્ત તેની યોગ્ય સીમા સહિત, વૃક્ષસહિત (પલ્લ) કેવો અને વંશપરંપરાના ગ્રાહ્યોના હક વર્ત્ય કરીને (આપેલ છે.)

તેની પૂર્વે નાંગારમા ગામ અને તન્તિકાઃ અગ્નિપુષ્પામાં વટપદકઃ દક્ષિણે સિંગવટ શિવઃ નૈઋત્યમાં ઇન્દોત્થાનઃ પશ્ચિમે ખડુનદત્તઃ વાયવ્યમાં તેમજકઃ ઉત્તરે તલપદકઃ ઇશાનમાં કુરુણુ ગ્રામ. આમ આઠ ગામ તેની સીમા છે. આથી તે ચાર સીમાનો તેના ઉત્પન્ન સહિત, તે ગ્રાહ્ય ઉપલોગ કરશે, જેથી સાધુઓ કે શાહુકારોની જાતિના કોઈએ તેને કંઈ વિદ્વ કરવું જોઈએ નહીં. અને જો કોઈ લોપ કરશે. તો તે તેનાથી દોષિત થશે. એના રક્ષણમાં મહાન યુવ્ય છે. લટ્ટી લેવામાં મહાન પાપ છે, અને તેથી કહ્યું છે કે:—

“ધર્મસેતુ સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે. અને હર વખતે મારા વંશના કે અન્ય વંશના નૃપોથી તેનું રક્ષણ થવું જોઈએ. આમ રામ ભાવિ નૃપોને પ્રાર્થના કરે છે, “કન્યા, ધેનુ, અને અર્ધા ઇંચ જેટલી પલ્લ ભૂમિ જે હરી લે છે, તે વિશ્વના પ્રલયકાળ સુધી નરકમાં જાય છે” ધર્મ, અર્થ, કામ આદિ.... પૂર્વેના નૃપોથી દેવાએલાં તેમને પવિત્ર માની કયો સર્જન યુગ લઈ લેશે ?

સગર આદિનાં સમયથી ધણાઓએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયનું કૃણ. આ મારાંથી મહા સાંવિવિશ્રહીક શંકરદ્વારા લખાયું છે.

શ્રી ત્રિલોચનપાલના સ્વહસ્ત.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો. નં. ૯^૧

વિ. સ. ૧૨૧૧ વે. સુ. ૫

પ્રાસ્તાવિક

ગુજરાતમાંથી નીચે જણાવેલા લેખો મી. ઠાકીન્સે લેખા કર્યા હતા. તે ગ્રા. યુલ્કરે મને વાંચવા માટે આપ્યા હતા.

૧ ભીલરીમાંથી નં. ૧—૩

૬ રોહિમાંથી નં. ૧૨-૧૬

૨ દિલ્લમાંથી નં. ૪—૭

૭ સરોત્રામાંથી નં. ૧૬ થી ૨૬

૩ માંડલમાંથી નં. ૮

૮ સોનકમાંથી નં. ૨૭-૩૮

૪ મુંજુરમાંથી નં. ૯

૯ તારંગામાંથી નં. ૨૯

૫ પાલણુપુરમાંથી નં. ૧૦-૧૧

નં. ૮ ની પહેલી ૬ પંક્તિ અરેબીકમાં લખેલી છે અને છેલ્લી ગુજરાતીમાં લખેલી છે તે સિવાય બધા લેખો દેવનાગરીમાં લખેલા છે. તે ઘણા ખરા ખંડિત અને ભ્રંસાઈ ગયેલા છે. બાપા સંસ્કૃત અને ગુજરાતીનું મિશ્રણ છે. તેથી લેખોનાં વાંચન અને ભાષાન્તર સંતોષકારક નથી.

તેમાંથી મળતી ઉપયોગી હકીકત નીચે મુજબ ગોઠવી શકાય. ગુજરાતના રાજદારી ઇતિહાસની થોડી હકીકત તેમાંથી મળે છે. નં. ૭ માં સુલતાન અહમદના રાજ્યની એક વારીખ મળે છે. તેમ જ તેના પિતા સુલતાન મહમદનું તેમજ તેના પિતા મહમુઅર શાહનાં નામ મળે છે. વિશ્વગામ તાલુકામાં માંડલિ(હાલના માંડલ)ના અધિકારી માલિક કામચંડનું નામ તેમ જ રાણક નામે પેટા તાલુકદારનું નામ છે. નં. ૧૧ માં ઠોડીઆ કુટુંબના રજપુત મુખી વનરાજના સં. ૧૨૮૨ માં થયેલા મૃત્યુનું વર્ણન છે. નં. ૧૭ થી ૧૯ માં સરોત્રાના બે મુખીઓનું વર્ણન છે. (૧) અરબુલજ જે સ. ૧૬૭૮ માં રાજ કરતો હતો અને (૨) તેનો દીકરો હરદાજ જે ૧૬૮૫ અને ૧૬૮૬ માં રાજ કરતો હતો. નં. ૨૭ માં સૂણક હાલના સોનકનું ગામ સં. ૧૩૫૬ માં જેના કબજામાં હતું તે મહારાણા ખેતલનું વર્ણન છે.

વપાગચના મહારાજે સંબંધી નીચે મુજબ હકીકત મળે છે : નં. ૨૯ માં લખેલ છે કે હીરવિજય સં. ૧૬૪૨ માં ભટ્ટારક હતા. તે જ લેખમાં તેની પછીના વિજયસેનનો પણ ઉલ્લેખ છે. તેની પછીના વિજયદેવનો ઉલ્લેખ નં. ૨૦ થી ૨૩ માં તેમ જ ૨૫ અને ૨૬ માં છે. તે બધા લેખો સં. ૧૬૮૯ ના છે. તેની પછીના વિજયસિંહનું વર્ણન લેખ નં ૨૦ માં છે. લેખ નં. ૨ માં મહિદેશ્વરીય મઠના શરૂ ભરાજ એટલે કે ઘણું કરીને જેરાજ અગર જયરાજના નામની માહિતી મળે છે.

અસરાન્તર

૧ સંવત ૧૨૧૧ વર્ષે વૈશાખે શુદ્ધ ૫ વર-

૨ દહા[યાનમ]માન્તયા માય-ન[ચરિ[સી[ક]સ

૩ મતાલ સા -- ઘવ-શ્રીત્રિ[પુર]સદેવ કારાપિત...

ભાષાન્તર

લેખ ઘણા જ ઘસાઈ ગયેલા અને ઘણું કરીને જમણી બાજુએથી તૂટેલા છે સંવત ૧૨૧૧ વૈશાખ શુદ્ધ ૫ સિવાય બીજું કંઈ અર્થ સહિત વાંચી શકાય તેમ નથી.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૦^૧

વિ. સં. ૧૨૧૭ ઇ. સુ. ૧૦

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૨૧૭ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦
- ૨ ક્રે' સ્ત્રીવાળાસ્થાને શ્રીમદ્દાવીર
- ૩ ત્યે' ચોસા પેદિકાયાં[સ્ત્ર]વિકા પ
- ૪ [થ]' સ્ત્રી સ્વં જમેકં કારાપિતં ॥ [યે]વિ

ભાષાન્તર

આ લેખ ખંભાણીમાં સંવત ૧૨૧૭ વર્ષમાં કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦ ને શુક્રવારે કરેલા મહાવીરના મંદિરમાં દાનના સંબંધવાળો જણાય છે, તેથી આ શિલા, પણ તેના અસલના સ્થાનથી ખસેડાયેલી હોવી નોંધાયે.

૧. એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૮ ડો. જે. કોસ્ટે ૩ પા. ૧૫૫૨માં : એક કલાની બાજુએ. ૪ વાચો છોકે ૪ વાચો ચૈત્યે.
લેખ ૪૨

મેહર રાજા જગમલનાં દિમાણામાંથી મળેલ તામ્રપત્રો*

વિ. સંવત ૧૨૬૪ આષાઢ સુદિ ૨ સોમવાર
(ઈ. સ. ૧૨૦૭)

ભાવનગર પાસે દિમાણામાંથી મળેલાં નીચે આપેલાં તામ્રપત્ર-દાનપત્ર-નો એક ફોટોગ્રાફ ડૉ. ખર્જેસે મને આપ્યો હતો. એમને એ ફોટોગ્રાફ ભાવનગરના મી. વગેશંકર ગૌરીશંકર તરફથી મળ્યો હતો. પતરાનું માપ ૧૦.૬૦" x ૭.૫૦"નું છે, અને તેના કાંઠા બહાર કરેલા છે.

તમાંથી જાણી શકાય છે કે, સંવત ૧૨૬૪ ના આષાઢમાં, એટલે આશરે ઇ. સ. ૧૨૦૭ ના મધ્યમાં, શેત્રુંજી નદીને કિનારે અણહિલપાટકના ચૌલુક્ય રાજા ભીમદેવ ૨ જાના તાબામાં હતો; અથવા દુકામાં કાઠિયાવાડના તે ભાગ ઉપર તેની સાર્વભૌમ સત્તા સ્વીકારાઈ હતી. રાજ્ય પચાવી પાડનાર જયંતસિંહના સં. ૧૨૮૦^૨ ના દાનપત્રની માફક આ દાનપત્રમાં પણ ભીમદેવના હંમેશના ઇલકાએ "અમિતવસિદ્ધરાજ" અને "સમચક્રવર્તિન," જેમાંનો પહેલો ઇલકાએ તે પોતાનાં સં. ૧૨૫૬^૧નાં તથા સં. ૧૨૬૩^૩માં દાનપત્રોમાં ધારણ કરે છે, તે આપ્યા નથી. આપણા દાનપત્રમાં ભીમદેવને આપેલાં ખર્જે "ગિરુદો—હંફેવનગરાયણવત્તાર" અને "સગલક્ષ્મીસ્વવર"—એક ખીજ દાનપત્રમાં^૧ પણ આવે છે. વળી તેમાં તેના સુખ્ય મંત્રિ ચાચિગદેવ^૨નું નામ પણ આપ્યું છે.

આ દાનપત્ર મેહર^૩ રાજા જગમલસે^૪ દિમાણાક^૫માંથી જાહેર કર્યું હતું. તેમાંની સુખ્ય ખાળતો નીચે પ્રમાણે છે—જગમલસે તલાજ^૬નાં મોટાં શહેર (મહાસ્થાન)માં બે લિંગો સ્થાપ્યાં; જેને પોતાનાં માતાપિતાનાં નામો આપ્યાં, અને તે લિંગોને કાંબલોલિ^૭ અને ફૂલસર^૮માં બે ભૂમિખંડો અર્પણ કર્યા અને તેને ખેડવા માટે ત્રણ ખેડુતોની નિમણૂક કરી. દારપાલ સાખડાએ ત્રણ દાનો આપ્યાં હતાં, તેમાંનું એક તલાજનાં મંદિરને અને કાંબલોલિ અને ફૂલસરનાં બે પવિત્ર સ્થળોને; બીજું પોતાની બાલાક^૯ની મિલકતમાંથી રાઉલઉચ્છેદવને નવા દેવોની પૂજા માટે, અને ત્રીજું દિમાણાકમાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો દિમાણાકના વેપારીઓ તરફથી નોંધાયેલાં છે; તેમ જ એ જ વેપારીઓએ આપનારા કરો, તથા તલાજ, કાંબલોલિ અને ફૂલસરની દુકાનોએ આપવાના

* ઇ. એ. લે. ૧૧ પા. ૩૩૭ ઈ. હુય ૧ ચેત્રુંજી નદી ને પશ્ચિમમાં, પાસેથી વહે છે. ૨ પ્રો. બ્યુલ્લરનાં "ચૌલુક્ય દાનપત્રો" માંહેનું નં. ૪ (ઈ. એ. લે. ૬ પા. ૧૮૦) ૩ ચૌલુક્ય દાનપત્રો નં. ૫ થી ૧૦-૪ મી. એચ. એચ. કુવે પ્રસિદ્ધ કરેલું (ઈ. એ. લે. ૧૧ પા. ૭૧) ૪ ચૌલુક્ય દાનપત્ર નં. ૩ પત્ર પહેલું પં. ૧૧ ૬ નારાયણવતાર—ચૌલુક્ય દાનપત્ર નં. ૪ પત્ર પહેલું પં. ૧૫ અને હરમીરવંશવર નં. ૬ ૭ સમમાલા લે. ૧ પા. ૨૧૧ ૮ પ્રો. બ્યુલ્લર મને જણાવે છે કે મેહરો હાલની મેર નદિ છે, જેમાંનાં મૂળસ્થાનો રાજપૂતાનામાં મેરવાડા (મેરવારા)માં છે, પરંતુ જેમાંની દરિય કાઠિયાવાડમાં પણ નજરે પડે છે. ૯ જગમલ ને ખલે આ પ્રાપ્ત ૩૫ દાનપત્રમાં વાપર્યું છે. ૧૦ હાલનું દિમાણા નવાંથી પતરાં મળી આવ્યાં હતાં અને ને તલાજની વાચવ્ય કાણુમાં છે. ૧૧ આ શહેર ચેત્રુંજી નદી ઉપર કાઠિયાવાડમાં અગિયોલમાં આવેલ છે, ને ખોદી રીતે તલાજ એમ જાણાય છે, પ્રો. બ્યુલ્લરના મત પ્રમાણે જન નોંધ પ્રમાણે તેનું નામ "તાલવળ" છે. ૧૨ હાલનું કાંબલોલ (તલાજની પશ્ચિમે) ૧૩ હાલનું ફૂલસર (તલાજની દક્ષિણે)

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૨^૧

વિ. સં. ૧૨૫૯ શ. સ્ત. ૧

અક્ષરાન્તર

૧ સંવત્ ૧૨૧૧

૨ પે કાર્તિક સુદિ ૧

૩ શુક્રે । [જ] સદેવસુત

૪ [તો] જો ગા — — શ્રે

૫ યં — — પં — — કું

૬ — — કારાપિતા ॥

લોપાન્તર

સંવત ૧૨૫૯ વર્ષમાં, કાર્તિક શુદ્ધ ૧ ને શુક્રવારે, જસદેવના પુત્ર ... .. થી
... .. કરાવેલી.

મેહેર રાજા જગમહલનાં

ટિમાણામાંથી મળેલ તામ્રપત્રો*

वि. संवत् १२६४ आषाढ सुद्धि २ सोमवार

(ઇ. સ. ૧૨૦૭)

ભાવનગર પાસે દિમાણામાંથી મળેલાં નીચે આપેલાં તામ્રપત્ર-દાનપત્ર-નો એક ફોટોગ્રાફ
ડૉ. બર્ગેસે મને આપ્યો હતો. એમને એ ફોટોગ્રાફ ભાવનગરના મી. વજેશંકર ગૌરીશંકર તરફથી
મળ્યો હતો. પતરાનું માપ ૧૦ ૧/૨" x ૭ ૧/૨" નું છે, અને તેના કાંઠા બહાર કચેલા છે.

તેમાંથી જાણી શકાય છે કે, સંવત ૧૨૬૪ ના આષાઢમાં, એટલે આશરે ઇ. સ. ૧૨૦૭ ના મધ્યમાં, શેત્રુંજી નદીને કિનારે અણહિલપાટકના ચૌલુક્ય રાજા ભીમદેવ ૨ જના વાળામાં હતો; અથવા દુકામાં કાઠિયાવાડના તે ભાગ ઉપર તેની સાર્વભૌમ સત્તા સ્વીકારાઈ હતી. રાજ્ય પચાવી પાડનાર જ્યંતવસિંહના સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્રની માફક આ દાનપત્રમાં પણ ભીમદેવના હુમેશના ઇલકાળે "અમિનવસિદ્ધરાજ" અને "સમચક્રવર્તિનું," જેમાંના પહેલો ઇલકાળ તે પોતાના સં. ૧૨૫૬નાં તથા સં. ૧૨૬૩નાં દાનપત્રોમાં ધારણ કરે છે, તે આપ્યા નથી. આપણા દાનપત્રમાં ભીમદેવને આપેલાં બે "ગિરુદો—હ્રેષ્ઠનારાયણવતાર" અને "રાજ્યસ્ત્રીસ્તવર"—એક બીજા દાનપત્રમાં પણ આવે છે. વળી તેમાં તેના સુખ્ય મંત્રિ આચિગદેવનું નામ પણ આપ્યું છે.

આ દાનપત્ર મેહુર રાજ જગમલેઈ ટિબાણક^{૧૦}માંથી જાહેર કર્યું હતું. તેમાંની મુખ્ય ખામતો નીચે પ્રમાણે છે:-જગમલેઈ તલાજ^{૧૧}નાં મોટાં શહેર (મહાત્માન)માં બે લિંગો સ્થાપ્યાં; જેને પોતાનાં માતાપિતાનાં નામો આપ્યાં. અને તે લિંગોને કાંબલોલિ^{૧૨} અને ફૂલસર^{૧૩}માં બે ભૂમિખંડો અર્પણ કર્યો અને તેને ખેડવા માટે ત્રણ ખેડુતોની નિમણૂક કરી. દ્વારપાલ સાખડાએ ત્રણ દાનો આપ્યાં હતાં, તેમાંનું એક તલાજનાં મંદિરને અને કાંબલોલિ અને ફૂલસરનાં બે પવિત્ર સ્થળોને; બીજું પોતાની બાલાક^{૧૪}ની મિલકતમાંથી રાઉલઉચ્છદવને નવા દેવોની પૂજા માટે, અને ત્રીજું ટિબાણકમાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો ટિબાણકના વેપારીઓ તરફથી નાંધાયેલાં છે; તેમ જ ટિબાણકમાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો ટિબાણકના વેપારીઓ તરફથી નાંધાયેલાં છે; તેમ જ વ્યાપારીઓએ આપનારા કરો, તથા તલાજ, કાંબલોલિ અને ફૂલસરની દુકાનોએ આપવાના

* ૬. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૩૭ ઈ. હુસ ૧ ચેત્રેન નદી ને પાલિતાણા, પાસેથી વહે છે. ૨ પ્રો. બ્યુલ્ડરનાં " ચૌલુમ્બ હાનપત્રા " માંહેનું નં. ૪ (ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦) ૩ ચૌલુમ્બ હાનપત્રા નં. ૫ થી ૧૦-૪ મી એચ. એચ. કુલે પ્રસિદ્ધ કરેલું (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૭૧) ૫ ચૌલુમ્બ હાનપત્ર નં. ૩ પત્ર પહેલું પં. ૧૧ ૬ " નારાયણવાતર " ચૌલુમ્બ હાનપત્ર નં. ૪ પત્ર પહેલું પં. ૧૫ અને લક્ષ્મીચંદ્રવંશ નં. ૬ ૭ રાસમાલા વો. ૧ પા. ૧૧૮ ૮ પ્રો. બ્યુલ્ડર મને જણાવે છે કે એટલી હાલની ઝેર નાવિ છે, જેઓનાં મુજબનાં રાજપૂતાનમાં મેરવાડા (મેરવાણ) માં છે, પરંતુ જેઓની હસ્તિ કાઠિયાવાડમાં પણ નજર પડે છે. ૯ જાનમહા ને ખલે આ પ્રકારે ૩૫ હાનપત્રમાં વાપરું છે. ૧૦ હાલતું દિમાના ન્યાંથી પત્રાં મળી આવ્યાં હતાં અને ને તલાનથી વાયવ્ય કાણમાં છે. ૧૧ આ ચહેર ચેત્રેન નદી ઉપર કાઠિયાવાડમાં અગ્રિકાણમાં આવેલ છે, ને ઝોટી રીતે તલાલ એમ જાણાય છે, પ્રો. બ્યુલ્ડરના મત પ્રમાણે નેન નોંધ પ્રમાણે તેનું નામ " વાલ્ધ્વન " છે. ૧૨ હાલતું કાચોલ (તલાનથી પશ્ચિમે) ૧૩ હાલતું રૂલસર (તલાનથી દક્ષિણે)

કરો તેમ જ ટિપ્પણિક આન્તના 'પૂજામાલ્યે' આપવાના કરોની પણ નોંધ આ દાનપત્રમાં છે. રાહલ ઉચ્છદેવ અને ખીલ આઠ ટૂંટીઓને મંદિરની દેખરેખ રાખવાનું અને એક સોબારકના તાળા નીચેની વસુલાવના વહીવટનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું.

દાનપત્રની ભાષા અર્જુનદેવના દાનપત્રના જેવા જ ખરાબ સંસ્કૃતમાં છે. ઘણાં નામોનાં ખાસ કરીને વિશેષ નામોનાં રૂપાંતર કર્યાં નથી. (પત્ર ૧, પં. ૧૨—૧૪; પત્ર ૨, પં. ૨, અને પં. ૧૧) (પત્ર ૧, પં. ૮, ૧૪ પત્ર ૨, પં. ૪ થી ૬) એક વાર દ્રમ્મૈકઃ અને રૂપકૈકઃ, દ્રમ્મ એક રૂપક એકઃ ને બદલે આવે છે. છત્ર ને જાહેલે હંમેશાં ઝત્રનું ગ્રામ્ય રૂપ વાપર્યું છે.

દાનપત્રના લખાણમાં, વ્યંજનોના કેટલાક સમૂહો બેઠરકારીથી ઠાવેલા છે. 'દ્વિ' માટે જૂની વધા નવી બન્ને નિશાનીઓ વાપરી છે, એ ખાસ જણાવવા યોગ્ય છે. (પત્ર ૧ પં. ૧૪). અંત્ય 'લ' બે વાર ખોટો લખ્યો છે, ('एतल' માં પત્ર ૨ પં. ૭, અને 'यावल' માં પત્ર ૨, પં. ૧૪). દાનની શરૂવાતના શબ્દ 'ओं' ના બન્ને અક્ષરોનું રૂપ જૂની પદ્ધતિનું છે.

અસરાન્નર

પતરું પહેલું

- ૧ જો ॥ સંવત્ ૧૨૬૪ વર્ષે લૌં આષાઢ શુદ્ધિ ૨ સોમેડ્યેહ શ્રીમદળહિલપટકં
- ૨ સમસ્તરાજાવલીસમલંકૃત મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરપરમમહારકડમાપતિ-
- ૩ વરલઘ્વપાર્વતીપતિવરપ્રૌઢપ્રતાપલંકેશ્વરનારાયણાવતારારાજ્યલક્ષ્મીસ્વયંવર-
- ૪ શ્રીમદ્દીપ્તદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપન્નોપજીવિનિ મહામાત્યરાણકશ્રી-
- ૫ ચાચિગદેવે શ્રીશ્રીકરણાદૌ સમસ્તશુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતીત્યેવં કાલે
- ૬ પ્રવર્તમાને ડ્યેહ ટિમ્વાળકે મેહરરાજશ્રીજગમલ્લપ્રતિપત્તૌ પ્રતીં સાસઢાલ્યાં-
- ૭ પારે શ્રેયોર્થે શાસનં પત્રમભિલિખ્યતે યથા । મેહરરાજશ્રીજગમલ્લેન શૃં મેહર-
- ૮ રાજઆનડં ચંડડરા તથા સ્વીયમાતૃસેઘહેરાજીપ્રથિવિદેવ્યાઃ શ્રેયોર્થે તલાશા-
- ૯ મહાસ્યાને દેવશ્રીચંડેરશ્વરપ્રથિવિદેવીશ્વરૌ કારિતૌ । તદનયોર્દેવયોર્ગ-
- ૧૦ મોગપૂજાનૈવેધચૈત્રીપવિત્રીદીપોસ્તવલિંગોરણ મમસ્થાનકકારાપનાય તથા પ્ર-
- ૧૧ તિવર્ષે ધવલાપનાય કાંવલડલિમ્મને પૂર્વદિગ્માગે સૂનવદ્રીપાર્થે વહમાનાડ્વહમા-
- ૧૨ નમ્મિ દત્ત પાથ ૫૫ પંચપંચાશત્ તથા ફૂલસરમામે કુંઢાવલીમામસમીપે
- ઉપરિતન-
- ૧૩ સદ્ગમ્મિ દત્ત પાથ ૫૫ પંચપંચાશત્ ઉમય ૧૧૦ દશાચર શત । આંતો
- મધ્યાત્ આરામિક-
- ૧૪ સ્ય દેય પાથ ૧૦ દશ । તથા શ્રેયોર્થે કુંઢુવિક .... .. ઉત્તસડંસરિયડ
- તથા ચાઈયા-
- ૧૫ ઉત્તપંચ ચાંઢપ તથા કોલિં ઈસરાઉત્તચાઈય ૩ ઇતે ત્રયો જનાઃ પ્રદત્તાઃ
- કુંઢુવિકલે-
- ૧૬ ન [૧] પ્રતીં સાસઢાકેનાપિ આત્મીયવસ્ત્રાભાલ્યં દ્રમ્માણાં શતેમેકં તલાશામહા-

પતરું બીજું

- ૧ સ્થાનમમ્મુતિસ્થાનત્રયસરકં પ્રતિવર્ષે શ્રેયોર્થે દેવેભ્યઃ પ્રદત્તં । અમીષાં દેવા-
- ૨ નાં પૂજાદય રાડલઠચદેવસ્ય સપુત્રપૌત્રસ્ય ચાલાકીયપાદ્મં પ્રતિ પ્રતિવર્ષે
- દત્ત દ્ર ૧ દ્રમ્મૈ-
- ૩ કઃ । તથા ટિમ્વાળકે તલપદસુલ્કમઢપિકાયાં પ્રતિદિનં દત્ત રૂ ૧ રૂપકૈકઃ ।
- અસ્ય ધર્મસ્થાન-

૧ ૫૪૩ પહેલું ૫. ૧ વાંચો શુદ્ધિ ૫. ૩ શુંસી નાંચો 'પાર્વતીપતિવર' ૨ પં. ૧ :-વ્યાપારે ના બ્યા ઉપર એક ટપકું છે. ૫. ૩ વાંચો શાસનપત્રમ્. ૫. ૮ સ્વીયમાતૃ ના બે અક્ષરો. સ્વી અને મા યંકારપદ છે ૫. ૧૦ વાંચો 'કારાપનાય' ૫. ૧૨ ઉપરિતન ના ઉ ની ઉપર એક ટપકું છે. ૩ ૫૪૩ બીજું ૫. ૨ વાંચો પૂજાર્થ; પ્રતિવર્ષે ને બદલે પ્રતિવર્ષે દેખાય છે. ૫. ૩ વાંચો 'શુલ્કમળડપિકાયાં'.
લેખ ૪૩

કરો તેમ જ ટિપ્પણીક પ્રાન્તના 'પૂળમાત્યે' આપવાના કરોની પણ નોંધ આ દાનપત્રમાં છે. રાઉલ ઉચ્છેદ અને ધીબ આઠ દૂસ્ટીઓને મંદિરની દેખરેખ રાખવાનું અને એક સોભારકના તાળા નીચેની વસુલાતના વહીવટનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું.

દાનપત્રની ભાષા અભુત્તરેવના દાનપત્રના જેવા જ ખરાબ સંસ્કૃતમાં છે. ઘણાં નામોનાં ખાસ કરીને વિશેષ નામોનાં રૂપાંતર કયાં નથી (પત્ર ૧, પં. ૧૨-૧૪; પત્ર ૨, પં. ૨, અને પં. ૧૧) (પત્ર ૧, પં. ૮, ૧૪ પત્ર ૨, પં. ૪ થી ૬) એક વાર દ્રમ્મૈક અને રૂપકૈક; દ્રમ્મ એક; રૂપક એક ને બદલે આવે છે. છત્ર ને બદલે હંમેશાં ઝત્રનું આગ્ય રૂપ વાપર્યું છે.

દાનપત્રના લખાણમાં, વ્યંજનોના કેટલાક સમૂહો ભેદરહીતી ક્રોધરેલા છે. 'દ્વિ' માટે જુની તથા નવી બન્ને નિશાનીઓ વાપરી છે, એ ખાસ જણાવવા યોગ્ય છે. (પત્ર ૧ પં. ૧૪). અંત 'ત્વ' બે વાર જોડો લખ્યો છે, ('સ્ત્વ' માં પત્ર ૨ પં. ૭, અને 'વાસ્ત્વ' માં પત્ર ૨, પં. ૧૪). દાનની શરૂવાતના શબ્દ 'ઓ' ના બન્ને અક્ષરોનું રૂપ જુની પદ્ધતિનું છે.

अक्षरान्तर
पतरं पहेलं

- १ ओं ॥ संवत् १२६४ वर्षे लौ० आपाद शुदि २ सोमेश्वेह श्रीमदणहिलपटकं
- २ समस्तराजावलीसमलंकृत महाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकउमापति-
- ३ वरलब्धपार्वतीपतिवरप्रौढप्रतापलंकेश्वरनारायणावतारराज्यलक्ष्मीस्वयंवर-
- ४ श्रीमद्भीमदेवकल्याणविजयराज्ये तत्पादपञ्चोपजीविनि महामात्यराणकश्री-
- ५ चाचिगदेवे श्रीश्रीकरणादौ समस्तमुद्रान्यापारान् परिपंथयति सतीत्येवं काले
- ६ प्रवर्चमाने ऽश्वेह टिम्बाणके मेहरराजश्रीजगमल्लप्रतिपत्तौ प्रती० सासडाव्यां-
- ७ पारे श्रेयोर्थं शासनं पत्रमभिलिख्यते यथा । मेहरराजश्रीजगमल्लेन वृ० मेहर-
- ८ राजजानउ० चउंडरा तथा स्वीयमातृसेठमहेराजीप्रथिविदेव्याः श्रेयोर्थं तलाज्ञा-
- ९ महास्थाने देवश्रीचउंडरेश्वरप्रथिविदेवीश्वरौ कारितौ । तदनयोर्देवयोरंग-
- १० भोगपूजनैवेद्यचैत्रीपवित्रीदीपोत्सवलिङ्गोरण भग्मस्थानककारापनाय तथा प्र-
- ११ तिवर्षं घवलापनाय कांवलउलिङ्गमे पूर्वदिग्भागे सूनवद्रीपार्श्वे बहमानाऽवहमा-
- १२ नभूमि दत्त पाथ ५५ पंचपंचाशत् तथा झूलसरग्रामे कुंदावलीग्रामसमीपे
उपरितन-
- १३ सदृशभूमि दत्त पाथ ५५ पंचपंचाशत् उभय ११० दशाक्षर शत । आंतो
मध्यात् आरामिक-
- १४ स्व देय पाथ १० दश । तथा श्रेयोर्थं कुंडुविक ..... उत्रसउंसरियउ
तथा चाईया-
- १५ उत्रपंच चांडप तथा कोलि ईसराउत्रचाईय ३ एते त्रयो जनाः प्रदत्ताः
कुंडुविकत्वे-
- १६ न [१] प्रती० सासडाकेनापि आत्मीयवत्सामाव्यं द्रम्माणां शतमेकं तलाज्ञामहा-

पतरं चीजुं

- १ स्थानप्रभृतिस्थानत्रयसत्कं प्रतिवर्षं श्रेयोर्थं देवेभ्यः प्रदत्तं । अमीषां देवा-
- २ नां पूनाद्यय राउलउच्चदेवस्य सपुत्रपौत्रस्य चालाकीयपादं प्रति प्रतिवर्षं
दत्त द्र १ द्रम्मै-
- ३ कः । तथा टिम्बाणके तलपदसुल्लकमडपिकायां प्रतिदिनं दत्त रु १ रूपकैकः ।
अस्य धर्मस्थान-

१ पनई पहेलु प. १ वांशि शुदि पं. ३ लुंसी नांजे। 'पार्वतीपतिवर' २ पं. ६ :-व्यापारे ना व्या ७५२
अक ८५३ छे. पं. ३ वांशि। सासनपत्रम्. पं. ८ स्वीयमातृ ना ये अक्षरौ। स्वी अने मा संक्षारपद छे पं. १०
वांशि। 'कारापणाय' पं. १२ उपरितन' ना उ नी ७५२ अक ८५३, छे. ३ पतई श्रीलु पं. २ वांशि। पूजायर्थे;
प्रतिवर्षे ते अक्षरे प्रतिवर्षे देयाय छे. पं. ३ वांशि। 'शुल्लकमण्डपिकायां'.
लेख ४३

- ૪ સ્ય તલાજ્ઞામહાસ્થાનીયનાદ્વણસહદેવઞ્ઞઠં દાહડ ચાહુટડં ઠં છાજ
વાલળઞ્ઞ સીલા-
- ૫ ત્રિ વાહિવાલાઞ્ઞ કાન્હડ ગોગાઞ્ઞ આલડ ચાહડઞ્ઞ સોલા વ્યવઞ્ઞ આચાઞ્ઞ
સૂમેશ્વર વાલડ-
- ૬ રાઞ્ઞ ધરાણિયા એતૈરઘમિર્ગોષ્ટિકૈ રાઞ્ઞલઞ્ઞચ્ચદેવસહિતૈરાચંદ્રાર્ક સારા કર-
ણિયા । એતૈઃ
- ૭ સમવાયેન સ્થિત્વા સર્વ પ્રયોજનં કર્તવ્યં । કાલવશાત્ યદ્યેતત્ ધર્મસ્થાનં
કોપિ પાપાત્મા હું-
- ૮ પતિ તદા રાઞ્ઞ ઞ્ઞચ્ચદેવસહિતૈરેમિર્ગોષ્ટિકૈઃ સ્વવચનં તથા પ્રાણાન્ દત્ત્વા
રક્ષણીયં [।] યદ્યેતે-
- ૯ પાં મધ્યાત્ કશ્ચિદનુચારકો ભવતિ તસ્ય સત્કં જન્મત્રયાર્જિત સુકૃતં
મેહરરાજગમલઃ પ્રાપ્નોતિ [।]
- ૧૦ તથા એતેપાં દેવાના મેહરરાજશ્રીજગમલશ્રેયોર્થ ટિમ્વાણકીયશ્રેઞ્ઞ વલહલપ્રમૃ
તિસમસ્તમહાજ-
- ૧૧ નેન વર્ષં પ્રતિ પ્રતિહૃદ્દં દત્ત રૂ ૧ ઈકો રૂપકઃ । દેવશ્રીચઞ્ઞડરેશ્વરપૃથિવિ
દેવીશ્વરશૃષ્ઠ શ્રીવર્દ્ધમા-
- ૧૨ નેશ્વરસુંદરેશ્વરસોહિણેશ્વરસીતેશ્વરાણાં ઈમિરેવ ગોષ્ટિકૈસ્મા દેવાય દાનમધ્યાત્ સદ્-
૧૩ શો ભોગઃ કર્તવ્યઃ । ટિમ્વાણકે ચ યઃ કોપિ શ્રેષ્ઠી ભવતિ તેન પ્રતિવર્ષ
દેવેભ્યો દ્રમ્મ ઈકો દાતવ્યઃ
- ૧૪ ॥ પારિ પૂનપાવેન લિખિતમિદમિતિ ॥ સૂર્યાચંદ્રમસૌ યાવત્ યાવન્મેરુર્મ-
હીષરઃ । યાવત્સસા
- ૧૫ ગરા પૃથ્વી તાવન્નંદતુ શાસનં ॥ તથા તલાજ્ઞાપ્રમૃતિસ્થાનત્રયે યાવંતિ હૃદ્દાનિ
તાવદ્ધિઃ પ્રતિવર્ષં ઈકૈ-
- ૧૬ કો દ્રમ્મો દેયઃ । ટિમ્વાણકે મંદલકરણીયપૂજામાત્ર્યેન ચ વર્ષં પ્રતિ દ્રમ્મ ઈકા
દેયઃ ॥ વહુભિર્વશુ-
- ૧૭ ધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિમિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા ધૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥
શુભં ભવતુ ॥
- ૧૮ સૌ આલહેનોત્કીર્ણમિદં ॥ આ ચાંદપઞ્ઞ સોમાર્કો ગોષ્ટિકાનાં મધ્યે પ્રમાણમેવ ॥

પ. ૪ પહેલો ટં ' ડ ' જેવો જણાય છે ચાહુટ ના પ્રયત્ન બે અક્ષરો સંકારપદ છે પં. ૫ વાંચો સૂમેશ્વર
પ. ૧ એતૈ ધાતુ સંશયવાળુ છે પં. ૧૦ દેવાના, વેલહલ એમ વાંચી શકાય પં. ૧૧ વાંચો શૃષ્ઠ ૫, ૧૨ વાંચો
ગોષ્ટિકૈસ્મૈ, દાનમ્ નીચેનું વિરામચિહ્ન ભૂંસી નાંખો. પં. ૧૬ પૂજામાત્ર્યેન નો જા તદ્દન ભૂંસાઈ ગયો છે.
જા અને મા ઉપર બે ટપકાં માત્રુમ પડે છે, વાંચો ઈકો અને વહુમિર્વશુવા.

લાષાન્તર

ૐ સંવત ૧૨૬૪ વર્ષમાં, લૌકિક આધાર શુદ્ધિ ૨ સોમવારે આજે શ્રીમદ્ અણહિલપાટકમાં, સમસ્ત રાજવલીથી મંડિત, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર પરમભદ્રારક, ઉમાપતિનું વર પ્રાપ્ત કરનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી, લંકેશ્વર (લંકાના નાથ), નારાયણનો અવતાર, રાજ્યલક્ષ્મીના સ્વયંવર (પોતે પસંદ કરેલો) શ્રીમદ્લીમદેવ કલ્યાણમય અને વિજયી રાજ્ય કરતો હોતો બારે, અને તેના પાદપદ્મોપજવિન્ મહામાય રાણક શ્રી ચાચિગદેવ શ્રી શ્રી કરણ આદિ સમસ્ત મુદ્રાવ્યાપાર ચલાવતો હોતો તે સમયે પ્રતિહાર સાખ્યાના કાર્યમાં મહેર રાજ શ્રીજગમલ્લની અનુમતિથી દિગ્માણુકમાં શ્રેયાર્થે નીચેનું શાસન પત્ર લખાઈું છે.

મહેરરાજ શ્રી જગમલ્લે પોતાના પિતા, બૃહત્પુરુષ મહેરરાજ આનના પુત્ર, ચઈડરાનાં તથા પોતાની માતા સેઠાહુ રાણી પૃથિવિદેવીનાં શ્રેયાર્થે તલાજા મહાસ્થાનમાં (પોટા શહેરમાં) દેવ શ્રી ચઈડેશ્વર અને પૃથિવિદેવીશ્વરની બે મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરાવી. પછી આ બે દેવોના ફંગ-લોગ, પૂજનવેદ્ય ચૈત્રી પૂનમના ઉત્સવ, પવિત્રી ઉત્સવ, દીપોત્સવ, લિંગોરણને, ભગ્ન સ્થાનના સમારકામ માટે તથા પ્રતિવર્ષ ધોળાવવા માટે કાંવલઉલ્લાસમાં, સુનવદ્ની તરફ પૂર્વ દિશામાં અજના પાક વાળી તથા પાકવિનાની (ખેતી કરેલી અને પડતર) ભૂમિ ૫૫ (પંચાવન) પાથ,* તથા ફૂલસર ગામમાં, કુંઠાવલી ગામ સમીપમાં, ઉપર જણાવેલા જેવી ભૂમિ ૫૫-પંચાવન પાથ, બન્ને મળી ૧૧૦, એકસો દશ પાથભૂમિ તેણે આપી. આ ૧૧૦ એકસો દશ પાથમાંથી ૧૦, દશ પાથ ભાળીને આપવાના છે. અને (તેના) શ્રેયાર્થે કુટુંબિક ... ના પુત્ર સઈ-સરિયઉને તથા ચાધ્યાના પુત્ર પંચકુલ ચાંડપને તથા કોલિકાઈ ઈસરના પુત્ર ચાધ્યને આ ત્રણ માણસોને તેણે દાન આપેલી ભૂમિની ખેતી કરવા આપ્યા.

પ્રતીહાર સાખ્યાએ પણ પોતાની જાતમલકતમાંથી પ્રતિવર્ષ ૧૦૦ દ્રમ્મ તલાજા મહાસ્થાનમાં અને બીજાં બે સ્થાનોમાં દેવોને તેના શ્રેયાર્થે આપ્યા. આ દેવોની પૂજા આદિ માટે રાઉલઉચ્ચ દેવ, તથા તેના પુત્રો અને પૌત્રોને બાલાકમાં દરેક પાદ્ર (૧)માંથી પ્રતિવર્ષ દ્ર. ૧, એક દ્રમ્મ આપ્યો તથા દિગ્માણુકમાં તલપદ* શુદ્ધકમંડપિકામાં પ્રતિદિન રૂ. ૧ એક રૂપક આપવા જોકવણુ કરી.

આ ધર્મસ્થાનની તલાજા મહાસ્થાનના વતની સદેવ બ્રાહ્મણના પુત્ર ઠંકુર કાહડ, આહુટના પુત્ર ઠંકુર છાજ, વાલણના પુત્ર સીલાનિ, વારિવાલાના પુત્ર કાહડ, ગોગાના પુત્ર આલડ, ચાહુટના પુત્ર મોલા, વ્યવહારિન (વેપારી) આજાના પુત્ર સુમેશ્વર અને વાલડરાના પુત્ર ધરણિયા આ ચાઠ ગોષ્ઠિકાએ રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત ચંદ્ર સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ સુધી સંભાળ લેવી. આ ગોષ્ઠિકા (ટુટીઓ)એ (દાનને લગતાં) સર્વે કાર્યની વ્યવસ્થા કરવાની છે. કાલવશાત્ જો આ ધર્મસ્થાન કોઈ પણ પાપાત્મા લૂંટે ત્યારે રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત આ ગોષ્ઠિકાએ સ્વવચન (સત્તા)થી અને પ્રાણના જોખમે તેની રક્ષા કરવી. જો આમાંથી કોઈ એક જણ ધર્મસ્થાનપર ચઢી આવેલા સામે વાંધો ન ઉઠાવે તો તેના ત્રણ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરેલું સુકૃત (પુણ્ય) મહેરરાજ જગમલ્લ પ્રાપ્ત કરશે.

અને મહેરરાજ શ્રીજગમલ્લના શ્રેયાર્થે આ દેવોને દિગ્માણુકના ઐશ્વિન્ વલહુલે અને સમસ્ત મહાજને પ્રતિવર્ષ દરેક હુકાન માટે રૂ. ૧ એક રૂપક આપ્યો. દેવશ્રી ચઈડેશ્વર અને

* વિદસનના કોરા પ્રમાણે—૧ એક પથક=૨૪૦ રકવેરીટ + દાહનો. કોણી દોષ એમ જણાય છે; અથવા કોલિક એટલે વણકર એમ પણ અર્થ થઈ શકે ૦ રાજ્યને સાહુ આપતી જમીન—વિદસન કોય.

પૃથિવિદેવરના મંદિર પાછળ આવેલા ઓવર્ધમાનેદર, સૂર્યસદેવર, સોહિલેદર અને સીતેદરનાં મંદિરના લોગ જેવા જ લોગ તેજ ગોઠિકે (દ્રુટીઓ)એ આ દેવોને દાનમાંથી ધરવાના છે.

અને ટિમ્બાલુકમાં હરેક વેપારીએ દેવોને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે.

આ પાર્વિઃ પૂણ્યપાઠથી લખાયું છે.

જ્યાં સુધી સૂર્ય ચંદ્રનો ઉદય થાય, મેઢપર્વત ઉભો રહે, પૃથ્વી સાગરથી વિંટળાયેલી રહે ત્યાં સુધી આ શાસન કાયમ રહે.

અને તલ્લાઝામાં અને બીજાં બે સ્થાનોમાં હરેક દુકાને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે. અને ટિમ્બાલુક મંડલમાં પૂજામાત્રે પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે.

સગર આદિ ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયે તેનું ફલ.

અબ્યુદય થાઓ. સૌ. આલાડથી આ કેતરાયું. આ ચાંડપનો પુત્ર સોભાર્ક ફક્ત ગોઠિકે મધ્યે સત્તાવાળો છે.

उत्तर गुजरातभांथी उपलब्ध लेखानं. १३

वि. सं. १२९६

अक्षरान्तरं

१ संवत् १२९ [९] - ती

२ - - - - - वदि १४

३ - - - - - देव - र्य सि

४ रीहा - - - - - ना

५ - - - - - प्रदत्ता ॥

नं० २४५

नरहराभाह पासेना शियाण भेटना भेतरभांनो लेख

वि. सं. १२७२ ज्येष्ठ व. २

अक्षरान्तर

६० ॥ संवत् १२७२ वर्षे ज्येष्ठ वदि २ रवौ अघेह टिब्रानके मेहरराज-
श्रीरणसिंह

प्रतिपत्तौ समस्त संघेन श्रीमहावीरविभवकारितं प्रतिष्ठितं श्रीचंद्रगच्छीय श्रीशान्ति-
प्रमस्वरि शिष्यैः श्रीहरिप्रमस्वरिभिः ॥ छ ॥

१ अ. घ. वो. २ पा. २६ उ. के शीरट्ट.

२ शिहोभा— अ. लुना कुदना श्रील माणना थांलशा उपर—धलो ल लूसार्ध गयो छ.

३ री. वी. अ. री. मे. पा. २५३ ज्येष्ठ अने कशी-स.
क्षेप ४४

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૧^૧

વિ. સં. ૧૨૮૨ ચો. સુ. ૪

અક્ષરાન્તર

૧ સંવત્ ૧૨૮૨ વર્ષે પૌષ શુદ્ધ ૪ શુક્રે ગેડીઆ

૨ રાત્રિ [મે]ર્ગ [સુત્ર]વળાં । [ઘા]રાત્રીર્થે પતિતઃ ॥

ભાષાન્તર

સંવત ૧૨૮૨ વર્ષમાં, પૌષ શુદ્ધ ૪ ને શુક્રવારે ગેડીઆ, રાત્રિ (રાજપુત્ર) મેઘાનો પુત્ર વણરાં (વણરાજ) મૃત્યુ પામ્યો.

શિલા જેને પાળિઆ કહેવામાં આવે છે તે હાવી બેઠ્યે.

નં ૦ ૨૪૭

માંગરોળ પાસે ઘેલાણામાંના કામનાથ મહાદેવના

ઔરસીયા ઉપરના લેખ^૨

વલણી સં. ૯૧૧

માંગરોળ બંદરની પૂર્વ દિશાએ ચાર માઇલ ઉપર ઘેલાણું નામે ગામ છે. તેની પાસે નાળી નામે નદીના કાંઠાપર કામનાથ મહાદેવનું જીર્ણવીર્યસ્થાન છે, તેમાંના ઔરસીયા ઉપરના લેખનું અક્ષરાંતર વલણી સંવત્ ૯૧૧ (વિ. સ. ૧૨૮૬ ઇ. સ. ૧૨૩૦)

અક્ષરાન્તર

૧ ॥ ૭* ॥ શ્રીમદ્ભગી સંવત્ ૯૧૧ વાપ ॥ ... હાદ ૪ શુદ્ધે પ્રત્ય યજનક-

ઠ* મૂલ સુત રાંજક રાજ્ય.....

૨ શ્રી મુગમેઠે દેવપૂજાર્ય આસન પટ્ટઃ પ્રદત્તઃ ॥

ભાષાન્તર

ચોખાયમાન વલણી સંવત્ ૯૧૧ ના વર્ષમાં (અમુક માસ) શુદ્ધ ૪ શુક્રવારે (વિશ્વાસને ઉત્પન્ન કરનાર અથવા આધીન રાજા (ઉપરી રાજ્યના વાળાનો રાજા) મૂળપૂત્રના પુત્ર રાણકના રાજ્યમાં (અમુક પુરુષે) શ્રી ભૃગુમહર્ષા દેવની પૂજા માટે આસનનો પાટલો આપ્યો.

. ૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૮ રો. ૭. કાર્ટ. ૨ પાલકપુરમાં રહેલ પાસે પડેલા એક છટા પત્થરપર.
૩ ભા. પ્રા. રો. પા. ૧૧ વિજયવંશી ગીરીશંકર જોશી.

નં. ૨૪૮

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૪^૧

વિ. સં. ૧ (૨)૯૫ પૌ. વ. ૮

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧[૨]૯૫ વર્ષે પૌષે વદિ ૮ ગુરો
ગમલામામે ડીલવિક-
- ૨ મંગાનંતરં શ્રીપાર્શ્વનાથદિવે માતૃપિતૃમૂર્તિ-
શ્ચ કારિતા શ્રે:
- ૩ સોહડમુતકુમરમદેનૈ

ભાષાન્તર

સં. ૧૨૯૫ (૧) વર્ષમાં, પૌષ વદિ ૮ ગુરવારે, ડીલવિક પ્રાંતમાં ગામલા ગામમાં શ્રી. પાર્શ્વનાથની પ્રાંતમાં અને નિજ ગાતાપિતાની મૂર્તિ સોહડના ગુપ્ત શ્રેષ્ઠ કુમરભદ્રે (૧) કરાવી હતી.

નં. ૨૪૯

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૪^૨

વિ. સં. ૧૨૯૬ વૈ. સુ. ૧૩

અક્ષરાન્તર

- સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૩ સો મે ન્નપમદેવી
ચૈત્યે નિર્વૃત્તિગચ્છે ગૌરદેવી સુતે[નવાલા]કેન
માતાનિમિત્તં નેમિનાથ દિવં કારા[પિતં]
શુભં મયલુ ॥

ભાષાન્તર

સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષમાં, વૈશાખ, શુદિ ૧૩ ને સોમવારે અષાઠદેવી(?)ના મંદિરમાં નિર્વૃત્તિ ગોમના ગૌરદેવિના ગુપ્ત વાણકથી નિજ માતા નિમિત્તે નેમિનાથની પ્રતિમા કરાવવામાં આવી.

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૪ ને. ક્રિસ્ટે દિલ્હલમાં પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની બેઠકપર ૨ વચ્ચે વિંચે
૩ "ચંદ્રેન પથુ હેાય.

૫ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૬ ડો. ને. ક્રીસ્ટે.

બાફરાબાદ પાસેના શિયાળ ખેટના ખેતરમાંના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૦૦ વૈ. વ. ૧૧

કાઠિયાવાડમાં બાબરિયાવાડના શિયાળ ખેટનાં ખેતરોમાં આર શિલાલેખો આરસના પત્થરો પર કોતરેલા હયાત છે, તે પૈકીનો લેખ.

અક્ષરાન્તર

૧ ૫૦॥ સં ૦ ૧૩૦૦ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧૧ બુધે સહજિગપુરવાસ્તવ્ય પછીજાતીયટ૦
દેવા માર્યા કહ્નદેવિકુક્ષિસંમૂતપરી૦મહીપાલ મહીચંદ્રતસ્મુતરતનપાલવિજયપાલૈર્નિજપૂ-
ર્વજટ૦ શંકરમાર્યાલક્ષ્મીકુક્ષિસંમૂતસ્ય સંઘપતિર્મુધિગદેવસ્ય નિજપરિવારસહિ-
તસ્ય યોગ્યદેવકુલિકાસહિત શ્રીમહિનાથર્ધિવં કારિતં ॥ પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીચંદ્રગછીય
શ્રીહરિપ્રમસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીયશોમદ્રસૂરિભિઃ ॥ છ ॥ મંગલં ભવતુ ॥ છ ॥

બાફરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટમાંના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૧૫ શ. વ. ૭

ખેતરમાં આર લેખો ઉભેલા છે તે પૈકીનો

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૩૧૫ વૈષ્ણવ વદિ ૭ શનૌ અનુરાધાનક્ષત્રેષ્ઠ્યેહ શ્રીમધુમત્યાં
શ્રીમહાવીરદેવચૈત્યે પ્રાગ્વાટજાતીયશ્રેષ્ઠિ આસદેવસુત શ્રીસપાલસુતગંધિવીવીકેન
આત્મનઃ શ્રેયોર્થ શ્રીપાર્શ્વનાયદેવર્ધિવં કારિતં ચંદ્રગચ્છે શ્રીયશોમદ્રસૂરિભિઃ
પ્રતિષ્ઠિતં ॥

आधुपर्वतपर अयलेश्वर गाम पास अयलेश्वर महादेवना मंदिरना मठमांना लेख^१

संवत् १३४२ (ध. स. १२८९)

- १ ॥ ३० ॥ उँनमः शिवाय ॥ ध्यानानंदपराः सुराः कतिकति ब्रह्मादयोऽपि स्वसं-
वेद्यं यस्य महःस्वभावविशदं किंचिद्विदां कुर्वते । मायासुकवपुः स्वसंगतभवा
ऽभावप्रदः प्रीतिवो लोकानामचलेश्वरः स दिशतु श्रेयः प्र०
- २ भुः प्रत्यहं ॥ १ सर्गार्थं स्वतनुं हुताशमनिशं पद्मासने जुहुतः प्राणैः प्राजनि
नीललोहितवपु र्यो विश्वमूर्तेः पुरा । दुष्टांगुष्ठनखाङ्कुरेण हठतस्तेजोमयं पंचमं
च्छिन्नं पातुशिरः करांबुजतले विप्रत्स वल्गा-
- ३ यतां ॥ २ अव्यक्ताक्षरनिर्भरध्वनिजः सत्यकान्यकर्मश्रमः स्वं देहा स्तितिमान
मुद्दिशतुमना दानांबुसंवर्धितः । यत्कुंभाचलग स्तपांसि वितनोत्यद्यापिभृंगप्रजः
प्रत्यूहापगमोवतिर्गजमुखो देवः स वोऽस्तु श्रिये
- ४ ॥ ३ ॥ किंच ॥ क्षुभ्यद्धारिषिदीर्यमाणशिलरिश्रेणिन्नमद्भूतलं नुदद्य व्योमदिगंतसं-
हतिपतद्भ्रालांडभांडस्थिति । कल्पांतस्य विपर्ययेऽपि जगतामुद्वेगमुच्चैर्दिश स्तिषो-
र्लघनमद्भुतं हनुमतः पायादपायास्स नः ॥ ४ ॥ शाखोपशाखा
- ५ कुलितः सुपर्वा गुणोचितः पत्रविमूलांशः । कृतास्पदो मूर्द्धनि भूधराणां जय-
त्युदारो गुहिलस्य वंशः ॥ ५ ॥ यद्वंशो गुहिलस्यराजमगवजारायणः कीर्त्यते
तत्सत्यं कथ मन्यथा नृपतय स्तं संश्रयतेतरां । मुक्तेः कल्पितवेत
- ६ सैः करतलव्यासक्तदंडोज्ज्वलाः प्राणत्राणधियः ध्रियः समुदयै र्न्यस्तापहस्ताः
सदा ॥ ६ ॥ मेदः क्लेदमरेण दुर्ज्जनजनस्या ह्लावितः संगरे देशः क्लेशकथापक-
र्षणपटु र्यो वप्पकेनोच्चकैः लावण्योत्करनीर्जितामरपु-
- ७ रः श्रीमेदपाटामिषामानवेच स्म स एष शेषनगरश्रीगर्वसर्व्वकर्त्तुः ॥ ७ अस्ति
नागहृद् नाम सायामनिहपत्तनं ॥ चक्रे तपांसि हारीतराशि र्यत्र तपोधनः ॥ ८
केपि क्वापि परप्रभावजनिनैः पुण्यै र्हेविभि र्विभुं प्रीणन्ति ज्वलनं हिता-
- ८ य जगतां प्रारब्धयागक्रमाः । अन्ये प्राणनिरोधबोधितसुखाः पश्यन्ति चात्मस्थितं
विश्वं सद्ब्रिजनस्थलीषु मुनयो यत्रासतत्त्वोदयाः ॥ ९ अस्मि क्षेप वने तपस्विनि
जने मायःस्खलद्वंघने वृत्तांतं सुवनस्य योगनियतः प्रत्यक्षतः पश्यति । हा-

९ रीतः शिवसंगमंगविगमात्प्रातः स्वसेवाकृते वप्पाय प्रथिताय सिद्धिनिलयो राज्यश्रियं दत्तवान् ॥ १० ॥ हारीताकिल वप्पकोऽद्विवलयन्याजेनलेभे महः क्षात्रं धातुनिभा द्वितीर्यमुनये ब्राह्म्यं स्वसेवाच्छ-

१० लात् । एते चापि महीभुजः क्षितितले तद्वंशसंभुतयः शोभंते सुतरा मुपात्तवपुषः क्षात्राहि धर्म्मा इव ॥ ११ वप्पकस्य तनयो नयनेता संवभूव नृपतिर्गुहिलालयः । यस्य नामकलितां किल जार्ति

११ भूभुजो दधति तत्कुलजाताः ॥ १२ यत्सीयूपमयूपसुंदरमति विद्यामुघालंकृति-
निःप्रत्यूहविनिर्जितस्मरगतिः प्राकाम्यरम्याकृतिः । गांभीर्योन्नतिसंभृतस्य जलधे-
र्विस्फोटिताहंकृति स्तस्माद्भोज

१२ नरेश्वरः स समभूत्संसेवित श्रीपतिः ॥ १३ शीलः सशीलकरवालकरालपाणि-
भंजे भूजेन तदनु प्रतिपक्षलक्ष्मी । उत्साहभावगमकं पुलकं दधानो वीरः स्वयं
रस इव स्फुटवद्भेदः ॥ १४ चोडर्षार-

१३ तिलंडनः कुलनुपश्रेणिशिरोमंडनः कर्णार्देश्वरदंडनः प्रभुकला भैत्रीमनोनंदनः ।
तत्सूनुर्नयमर्मनर्मशचिवः श्रीकालभोजः क्षमापालः कालकरालकर्कशधनुर्दंडम-
चंडो जनि ॥ १५ छाया-

१४ भिर्वनिताः फलैः सुमनसः सत्पत्रपुंजैर्दिशः शाखाभिर्द्विजवर्ग मर्गलभुजः कुर्वन्
मुदामास्पदं ॥ तद्वंशः प्रबलांकुरो तिरुचिरः प्रादुर्भववा वनीपालो भर्तृभट खि-
विष्टपतरो गर्वाभिहर्षा ततः ॥ १६ मुष्टिप्र-

१५ मेयमध्यः कपाटवक्षस्थलस्तदनु । सिंह खासित मूरमत्तेमोभूपति जयति ॥ १७
तजन्मा स महायिकः स्वभुजयोः प्राप्तैकसाहायिकः क्षोणिभार मुदार मुन्नतशिखा
धचे स्म भोगीश्वरः ॥ यत्क्रो-

१६ धानलविस्फुल्लिगमहसि प्रत्यर्थिनोऽनर्थिनः प्रांचत्यक्षपरीग्रहा कुलधियः पेतुः
पतंगा इव ॥ १९ पुंमाणस्य ततः प्रयाणधियति क्षोणीरजो दुर्दिने निक्षिशांनु-
धरः शिषेच सुभटान् धारा-

१७ जलै रुज्वलैः । तन्नारीकुचकुंकुमानि जगलुश्चित्राणि नेत्रांजनैरित्याश्चर्यमहो
मनस्तु सुधिया मद्यापि विस्फूर्जति ॥ १९ अलटोजनि ततः क्षितिपालः संगेर
नुकृतदुर्जयकालः । यस्य वैरिष्ट-

१८ तनां करवालः क्रीडयैव जयति स्म करालः ॥ २० उदयति स्म सतो नरवाहनः
समितिसंहतभूपतिवाहनः । विनयसंचयसेवितशंकरः सकलवैरिजनस्य भयंकरः ॥
२१ विक्रमविघृतविश्वप्रतिभ-

- १९ टनतिस्तथागुणस्कीतेः । कीर्ति स्तारकजैत्री शक्ति (कुमा) रस्यसंज्ञे ॥ २२
आसीचतो नरपतिः शुचिवर्मनामा युद्धप्रदेशरिपुरदर्शितचंडधामा । उच्चैर्मही-
धराशिरः मुनिवेशिताङ्घ्रिः शंभो
- २० विशाख इव विक्रमसंभृतश्रीः ॥ २३ स्वर्लोके शुचिवर्मणि स्वमुकृतैः पौरंदरं
विभ्रमं विभ्राणे कलकंठकिन्नरवधूसंगीतदोर्विक्रमे । माघन्मारविकारवैरितरुणी-
गंडस्थलीपाङ्कजैर्ब्रह्मांडं न-
- २१ रवर्मणा घवलितं शुभ्रैर्यशोभिस्ततः ॥ २४ जाते मुरलीपरिमसौख्यसमुत्सुके-
श्रीनरवर्मदेवेररक्ष भूमोमथकीर्तिवर्मा नरेश्वरः शक्तसमानधर्मा ॥ २५ काम-
क्षामनिकामतापिनि तपेऽमु-
- २२ पिमनूपे रागिणिस्वः सिंधोर्ज्वलसंप्रुते रमयति स्वर्लोकावामभुवः । दोर्दंडद्वयमग्न-
वैरिवसतिः क्षोणीश्वरो वैरटश्चके विक्रमतः स्वपीठविलुठन्मूर्ध्निश्चिरं द्वेपिणः ॥ २६
तस्मिन्नुपरेत राशिमुदिनाशेषविद्विषि । वैरिसि-
- २३ हस्ततश्चके निजं नामार्थवद्भुवि ॥ २७ व्युढोरस्कस्तनुर्मध्ये क्षेपेडाकंपितमुधरः ।
विजयोपपदः सिंहस्तोत्रारिकरिणोऽवधीत् ॥ २८ यन्मुक्तं हृदयांगारागसहितं गौरस्व
मेतद्विपन्नारीभिर्विरहात्ततोऽपि समपूत् किं कर्णिका-
- २४ रक्रमः ॥ घटे यत्कुसुमं तदीय मुचितं रक्तत्वमाभ्यंतरे बाह्वे पिंजरतां च कारण-
गुणग्रामोपसंवर्गणं ॥ २९ ततः प्रतापानलदग्धवैरिक्षितशिशून्मोच्छमस्तीरसेन नृपो
रिसिंहः सकलासुदिक्षु लिलेख वीरः स्वयशः प्रशस्ति
- २५ ॥ ३० लोचनेषु सुमनस्तर्णीना मंजनानि दिशता य दनेन । वारिकल्पित महो
वैत चित्रं कज्जलं हृत मरातिवधूनां ॥ ३१ नृपोत्तमांगोपालकांति कूटप्रकाशिता-
ष्टापदपादपीठः । अमृदुसुप्मादय चोडनामा नरेश्व-
- २६ रःसूर्यसमानधामा ॥ ३२ कुम्भिकुम्भविलुठत्करवालः संगरे विमुक्तनिर्मितकालः । तस्य
सूनु रथ विक्रमसिंहे वैरिविक्रमकथां निरमाइत् ॥ ३३ सुजवीर्यविलासेन समस्तो-
धृतकंटकः । चक्रेभुवि ततः क्षेम क्षे-
- २७ मसिंहो नरेश्वरः ॥ ३४ रक्तं किञ्चिन्निषीय प्रमदपरिलसत्पाद विन्यासमुग्धाः
कांतिभ्यः प्रेतवध्वो ददति रसमरोद्गारमुद्राकपालैः । पायं पायं तदुच्चैर्मुदितसह-
चरीहस्ताविन्यस्तपात्रं प्रीतास्ते ते पिशा-
- २८ चाः समरमुवि यशो यस्य संन्याहरंति ॥ ३५ सामंतसिंहनामा कामाधिकसर्वमुद्र-
शरीरः । भूपालोजनि तस्मादपहृतसामंतसर्वस्वः ॥ ३६ पोमाणसंततिवियोग-
विलक्षलक्ष्मीं सेना मड-

- २९ छविरहां गुहिलान्वयस्य । राजन्वर्ती वसुमतीमकरोत्कुमारासिंहस्ततो रिपुगता मपहृत्यभूयः ॥ ३७ नामापि यस्य जिष्णोः परवलमथनेन सान्वयं जज्ञे विक्रम-
विनितशत्रुर्नृपति रभूमथनसि-
- ३० होऽय ॥ ३८ कोशस्थितिः प्रतिभटक्षतजंनमुक्ते कोशं न वैरिरुधिराणि निपीय-
मानः । संग्रामसीमनि पुनः परीरम्य यस्य पाणिं द्विसंश्रयमवाप फलं कृपाणः ॥ ३९
शेषनिः शेषसारेण पद्म-
- ३१ सिंहेन भूभुजा । मेदपाटमहीपश्चा त्पालिता लालितापि च ॥ ४० व्यादीर्णवैरि-
मदसिंधुरकुंमकूटनिघृतमौक्तिकमणिस्फुटवर्णभाजः । युद्धप्रदेशफलिकासु समुल्लि-
लेख विद्वानयं स्वभुजवीररसप्र-
- ३२ वंधान् ॥ ४१ नहूलमूलं कर्त्तव्यंहुलक्ष्मी स्तुरुष्कसैन्यार्णवकुंभयोनिः । अस्मिन्
सुराधीशसहासनस्थेररक्ष भूमीमथ जैत्रसिंहः ॥ ४२ अद्यापि संघकचमूलधिरावमत्त-
संघूर्णमानरमणीपरिरंभणेन आ-
- ३३ नंदमंदमनसः समरोपिशाचाः श्रीजैत्रसिंहभुजविक्रम मुद्रुणंति ॥ ४३ धवल्यत्तिस्म
यशोभिः पुण्यैर्ममंडलं तदमुं । विहिता हितमृपशंक स्तेजः सिंहो निरातंकः ॥
४४ उत्तं
- ३४ मौक्तिकवीजमुत्तमभुवि त्यागस्य दानांबुभिः सिक्ता सद्गुरुसाधनेन नितरामादाय
पुण्यं फलं । राज्ञाऽनेन कृपाणकोटि मटता स्वैरविगाह्य श्रियः पश्चात्केपि विवादिता
दिशि दिशि
- ३५ स्फारा यशोराशयः ॥ ४५ आद्यक्रोडवपुः कृपाणविलसंदृष्टांकुरोयः क्षाणान्मग्रा
मुद्धरतिस्म गूर्जरमही मुच्चै स्तुरुष्कार्णवात् । तेजः सिंहसुतः स एष समरः क्षोणी-
श्वरप्रामणीरावते बलिकर्णयोर्धु-
- ३६ र मिलागोले वदान्योऽधुना ॥ ४६ तालीभिः स्फुटतूर्यतालरचनासंजीवनीभिः
करद्वंद्वोपाचकबंधमुग्धाशिरसः संनर्त्तयंतः म्रियाः । अद्यायुज्जदराक्षसास्तव यशः
खंडे प्रतिष्ठं रणे गायंति प्रति-
- ३७ पक्षशोणितमदा स्तेजस्विसिंहात्मज ॥ ४७ अप्रमेयगुणगुंफकोटिभिर्गाढबद्धवृष-
विग्रहाकृतेः । कीर्त्यतेन सकलातव रतुतिर्ग्रयगौरवभयान्नरेश्वर ॥ ४८ अर्जुनो
विजयते गिरिरु-
- ३८ चै देवसेवितकुलाचलरत्नं । यत्र षोडशविकारविपाकै रुडिस्ततोऽकृत तपांसि
वसिष्ठः ॥ ४९ क्लेशवैशविमुग्धदांतजनयोः सद्भुक्तिमुक्तिप्रदे लक्ष्मीवेश्मनि
पुण्यजहनुतनयासं-
- ३९ सर्गपूतात्मनि । प्राप प्रागचलेश्वरत्वमचले यस्मिन् भवानीपाति विध्वन्यासिविमाव्य-
सर्वगतयादेवश्चलोपि प्रभुः ॥ ५० सर्व सौंदर्यसारस्यतोऽपि पुंज इवाद्भुतः ॥ अयं यत्र

- ४० मठस्तिष्ठत्यनादिस्तापसेचिताः ॥ ५१ यत्र कापि तपस्विनः सुचरितः कुत्रापि मर्त्याः कचि दीर्घाणाः परमात्मनिर्द्युतिमिवप्राप्ताः क्षणेपु त्रिपु। यस्याद्योद्गति मर्तु-
देन सहिता गाय-
- ४१ न्ति पौराणिकाः संघत्ते स खलु क्षणत्रयमिपत्रैलोक्यलक्ष्मीमिह ॥ ५२ जीर्णो-
द्धारमकारयन्मठमिगं भूमीधरग्रामणीर्देवः श्रीसमरः स्वभाग्यविभवादिष्टो निज-
श्रेयसे । किंचास्मि-
- ४२ न्परमास्तिको नरपतिश्चक्रे वसुभ्यः कृपासंश्लिष्टः शुभभोजनस्थितिमपि प्रीत्या
मुनिभ्यस्ततः ॥ ५३ अचलेशदंड मुचैः सौवर्ण समरभूषालः । आशुर्वायुचला-
चलमिह दृष्ट्वा कारयामास ॥ ५४
- ४३ आसीद्वावाग्निनामेह स्थानाधीशः पुरा मठे हेलोन्मूलितसंसारबीजः पाशुपतैर्व्रतैः ॥
५५ अन्योन्यवैरविरहेणविशुद्धदेहाः स्नेहानुबंधिहृदयाः सदया जनेषु । अस्मिन्
तपस्यति मृगं-
- ४४ द्रुगजादयोऽपि सत्त्वाः समीक्षितविमोक्षविधायितत्वाः ॥ ५६ शिष्यस्तस्यायमधुना
नैष्टिको भावशंकरः । शिवसायुज्यलाभाय कुरुते दुष्करं तपः ॥ ५७ फलकुसुमसमू-
- ४५ द्वि सर्वकालं बहंतः परमनियमनिष्ठां यस्य भूमीरुहोऽमी अपरमुनिजनेषु प्रायशः
सूचयन्ति स्खलितविषयवृत्तेरबुद्धाद्रिप्रसूताः ॥ ५८ राज्ञा समरसिंहेन भावशंक-
- ४६ रशासनात् । मठः सौवर्णदेनेन सहितः कारितोऽर्जुदे ॥ ५९ योऽकार्षीदेकलिंग-
त्रिभूवनविदितश्रीसमाधीशचक्रस्वामिप्रासादवृंदे प्रियपटुतनयो वेदशर्मा
- ४७ प्रशस्तीः । तेनैवापि व्यधायि स्फुटगुणविशदा नागरज्ञातिभाजा विभेणाशेष-
विद्वज्जनहृदयहरा चित्रकूटस्थितेन ॥ ६० यावदबुद्धमही धरसंगं संविभर्त्ति भगवा-
- ४८ नचलेशः । तावदेव पठतामुपजीव्या सत्प्रशस्तिरियमस्तु कवीनां ॥ ६१
लिखिता शुभचंद्रेण प्रशस्तिरियमुज्ज्वला । उत्कीर्णा कर्मसिंहेन सूत्रधारेण
धीमता ॥ (६२) सं १३४२ वर्षे मार्गशुदि १ प्रशस्तिः कृता ।

ભાષાન્તર

આબુ પર્વત ઉપર અચળગઢની પાસે અચળેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે તેની પાસેના મઠની અંદરના શિલાલેખનું ભાષાન્તર:—

॥ શિવજીને નમસ્કાર ॥ ધ્યાનનો છે શ્રેષ્ઠ આનંદ જેમને એવા કેટલાએક પ્રજ્ઞાદિત દેવતાઓ પણ પોતાને જ બલુવા યોગ્ય (તથા) સ્વભાવથી નિર્મળ એવા જેના તેજને દ્વિચિત્ માત્ર બાણે છે. માયારહિત શરીરવાળા અને લોકોને પોતાની મેળે મળેલા સંસારને મટાડનાર તે અચળેશ્વર પ્રભુ પ્રીતિથી પ્રતિદિવસ કૃત્યાણ કરે. ॥ ૧ ॥

પદ્માસન ઉપર (બેસીને) સૃષ્ટિ કરવા માટે પોતાના શરીરરૂપી આંત્રને પ્રાણો વડે આહુતિ આપતા એવા વિશ્વભૂતિ (જગતરૂપ) ઈશ્વરથી પૂર્વે નીલલોહિત (કંઠસ્થામ અને કેશરાતા એવું) છે શરીર જેનું એવા શિવજી ઉત્પન્ન થયા, દુષ્ટ એવા અંશુકાના નખના અંકુર (ટોંડા) વડે કાપેલા પ્રજ્ઞાના તેજ્જમય પાંચમા માથાને હાથરૂપ કમળમાં ધારણ કરનાર તે શંકર તમારી રક્ષા કરે. ॥ ૨ ॥

નથી સમજાતા અક્ષરો જેના એવો છે અત્યંત શબ્દવાળો જપ જેનો, (અને) ત્યાગ કરેલ છે બીજા કામમાં પરિશ્રમ જેણે એવો, તથા દેહમાંથી પોતાના ઘોળાપણુને ત્યાગ કરવાનું મન છે જેને એવો મહજળો કરીને વૃદ્ધિને પામેલો જે ભ્રમરાઓનો જરથો તે આજ સુધી પણ જેના કુભસ્થગરૂપ પર્વતને પામીને તપશ્ચર્યા કરે છે; વિદ્યાના નાશનો છે ઉદય જે થકી (અને) હાથીનું છે મુખ જેને એવા તે (ગણપતિ) દેવ તમને લક્ષ્મી આપે. ॥ ૩ ॥

સંકેતને પામતા સમુદ્રમાં ફાટતા પર્વતોની પંક્તિએ કરીને ભમતું છે ભૂતળ જે વડે એવું અને તુટી પડતું આકાશ તથા દિશાઓના ઇશનું એકું થવું અને પડતી બદ્ધાંકરૂપ પાત્રની છે સ્થિતિ જે વડે એવું, (તેમ જ) કંઠપાંતના વિપરિતપણામાં પણ જગતને અત્યંત ઉદ્વેગને આપનારું (જે) હનુમાનનું અદ્ભુત એવું સમુદ્રનું ઓળંગવું (છે) તે હનુમાન આપણી નાશથી રક્ષા કરે. ॥ ૪ ॥

શાખા અને ઉપશાખાએ કરીને અથવા મોટી નાની ડાળોએ કરીને વ્યાપ્ત એવો અને સુંદર છે વંશ અથવા ગાંઠયો જેની એવો શુભોએ કરીને યોગ્ય અથવા પ્રત્યક્ષાની દોરી બાંધવા લાયક અને રાજાઓના મસ્તક ઉપર વા પર્વતોના શિખર ઉપર કરેલ છે રહેવાનું સ્થાન જેણે એવો મોહિટો શુહિલવંશ વા વાંસ જય પામે છે. ॥ ૫ ॥

જે મોહિલનો વંશ રાજાઓમાં ભગવાન નાશયણ કહેવાય છે તે સત્ય છે; એમ ન હોય તો મુક્તિ માટે કલ્પના કરેલા નેતરો વડે હાથમાં રાખેલા છે ઉજ્જવળ ટંડો જેમણે એવા અને પ્રાણુની રક્ષા કરવામાં છે બુદ્ધિ જેમની એવા અને લક્ષ્મીના ઉત્તમ ઉદય સાથે સદાકાળ ત્યાગ કરેલા છે હાથ જેમણે એવા રાજાઓ તેનો કેમ આશ્રય કરે ? ॥ ૬ ॥

કલેશની વાર્તા ટુંટી કરવામાં ચતુર એવો જે દેશ બાપા રાવળે દુર્જન માણસોના મેદની દુર્ગંધીના સમૂહે કરીને અત્યંત ચ્ષાર્દ્ર કરેલો છે, (માટે) તે દેશની શોભાની વૃદ્ધિ વડે જિતેલ છે સ્વર્ગ જેણે એવો અને સર્વ શકેશની શોભાના સઘળા ગર્વને કસોટીમાં લાવનાર (પરીક્ષા કરનાર) એવા થકે મેદપાટ એવા નામને ધારણ કરે છે. ॥ ૭ ॥

આ મેદપાટ અથવા મેવાડ દેશમાં મોટાઈવાળું નાગહૃદ (નાગદા) નામે શહેર છે, જેમાં તપ એ જ છે ધન જેને એવા હારીતરાણી મુનિએ તપશ્ચર્યા કરેલ છે. ॥ ૮ ॥

અને જ્યાં જગતના હિત માટે આરંભેલ છે યજ્ઞનો અનુક્રમ જેમણે એવા કેટલાએક (ગૃહસ્થ પુરોહો) ઉત્તમ મહિમાવડે ઉત્પન્ન થયેલાં પુણ્યરૂપ હવિષ્ (યજ્ઞકુંડમાં હોમવાનાં પદાર્થો) વડે સમર્થ એવા અગ્નિને પ્રસન્ન કરે છે, (તેમ જ) બીજાઓ પ્રાણાયામે (પ્રાણવાયુને

નાસાર્ધથી ઉચો ખેંચી રૂંધીને કમ વડે પાછો ઉતારી વશ કરવાના આપારે) કરીને જણાવેલ છે સુખ જેમને એવા અને પ્રાપ્ત થયેલ છે તત્વજ્ઞાન જેમને એવા મુનિઓ સુંદર એકાન્ત સ્થળમાં (રહીને) આત્મામાં રહેલા વિશ્વને જુવે છે. ॥ ૯ ॥

તપરિવ પુરૂષો જેમાં રહે છે, અને બહુધા કરીને ગંધન જ્યાં જૂટી જાય છે, એવા આ વનમાં યોગે કરીને વશ કરેલી છે ઇંદ્રિયો જેણે એવા જે હારીત મુનિ જગતના વૃત્તાન્તને પ્રત્યક્ષ પણે જુએ છે. પોતાના શરીરના નાશ પછી શિવજીના સંગને પામ્યા થકા સિદ્ધિના સ્થાનરૂપ તે હારીત મુનિએ પોતાની સેવા માટે પ્રખ્યાત એવા જાપા રાવળને રાજલક્ષ્મી આપી. ॥ ૧૦ ॥

જાપા રાવળ પોતે કરેલી સેવાના છળ થકી બ્રહ્મા સરખા હારીત મુનિ પાસેથી પગની ખેડી (પુરૂષોએ યગમાં પહેરવાનું કડકું તે) ના મિથે કરીને પોતાનું બ્રાહ્મણ સંબંધી તે જ મુનિને આપીને ક્ષત્રીનું તેજ પામ્યા. તેના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા આ (ગોહિલ) રાજાઓ પૃથ્વીમાં આજ સુધી પણ દેહધારી ક્ષત્રીઓના ધર્મજ હોય નહીં શું । એવા નિરંતર શોભે છે. ॥ ૧૧ ॥

જાપા રાવળનો પુત્ર ન્યાયને પ્રવર્તાવનાર શુદ્ધિલ એવે નામે રાજ થયો. તેના કુળમાં જન્મેલા રાજાઓ જેના નામે કરીને ઝોળખાતી એવી (ગોહિલ) જાતિને નિશ્ચય ધારણ કરે છે. ॥ ૧૨ ॥ તે શુદ્ધિથી અમૃતનાં ફિરણ કરવાં સુંદર બુદ્ધિવાળો, (આંહી સમાસાત પદ છે. તેમાં ફિરણવાચક શબ્દ મધુષ ભેદ્યે તેને બદલે લેખ કોતરનારે મધુષ લખ્યો છે.) વિદ્યારૂપી અમૃતના અલંકારવાળો, વિદ્ધ વિના કામદેવના વેગનો જિતનાર, અતિશય મનોહર આકૃતિવાળો, ગાલીય તથા ઉદય વા વૃદ્ધિએ ભરેલા સમુદ્રના ગર્વને ભાગી નાંખનાર, અને લક્ષ્મીના પતિનો સેવક ભોજ નામે રાજ થયો. ॥ ૧૩ ॥ તેની પછી શીયળ (સુંદર સ્વભાવ) રૂપ તીક્ષ્ણ તરવાર સહિત હાથવાળો, (અને) પ્રીતિપણને જણાવનારા શૈભાંચને ધારણ કરનાર એવો પોતે, રસની પેઠે ઉત્તમજળ ગંધાયેલ છે દેહ જેનો એવો શૂરવીર શીલ નામે હાથવડે શત્રુઓની લક્ષ્મીને ભોગવનાર થયો. ॥ ૧૪ ॥ પગનાં આંગળાં ચર્ચત વચ્ચે પહેનારી સ્ત્રી અથવા શબ્દ સ્તોમ મહાનિધિ નામે કોશમાં ચોલ શબ્દનો અર્થ દ્રાવિડ અને કલિંગ દેશની મધ્યનો દેશ કરીને લખેલ છે, તે પ્રમાણે એ દેશમાં રહેનારી સ્ત્રીની પ્રીતિને ખંડન કરનાર, કુળવાન રાજાઓની પંક્તિના મુકુટરૂપ, કણ્ઠાટક દેશના રાજાનો દંડ કરનાર, ભગવાનની પ્રતિમાઓ સાથે મૈત્રીવડે મનને આનંદ આપનાર, ન્યાયનું મર્મ (રહસ્ય) તથા પરિહાસવાક્યનો મંત્રીરૂપ, કાળ સરખા ભયંકર તીક્ષ્ણ ધનુષના દંડે કરીને અસદ્ય એવો, તેનો પુત્ર કાળભોજ નામે રાજ ઉત્તમ થયો. ॥ ૧૫ ॥

તેનો વંશ પોતાની છાયાએ કરીને સ્ત્રીઓને અને કૃષ્ણોએ કરીને વિદ્વાનોને તથા સારાં વાહનોના જથ્થાઓએ કરીને દિશાઓને અને શાખાઓએ કરીને દ્વિજવર્ગને, હર્ષનું સ્થાન જેમ હોય તેમ આનંદને ભોગવે એવાં કરનાર, વળીખટ અંકુરવાળો, અતિ મનોહર, પૃથ્વીને પાળનાર, અને કલ્પવૃક્ષના ગર્વનો હરનાર, ભર્તૃભટ નામે થયો. ॥ ૧૬ ॥

તેની પછી મુઠીમાં સમાય એવા કટિભાગવાળો, અને પટ્ટોળી છાતીવાળો, તથા ત્રાસ પમાડેલ છે પૃથ્વીને ધારણ કરનાર રાજાઓરૂપ મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે અથવા પર્વતોના મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે એવો પૃથ્વીપતિ સિદ્ધ, જય પામે છે. ॥ ૧૭ ॥

તેનો પુત્ર મહાધિક નામે પોતાના હાથની જ પ્રાપ્ત થયેલ છે એક સહાયતા જેને એવો અને નહીં નમેલા મસ્તકવાળો ભોગીશ્વર, પૃથ્વીના ચોટા ભારને ધારણ કરે છે; જેના કોષ રૂપ અગ્નિના તણખાના તેજમાં દુઃખી શત્રુઓ દોડે છે તેમ જ ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન રાખવામાં વ્યાકુળ બુદ્ધિવાળો પતંગીયાઓની પેઠે દોડે છે. ॥ ૧૮ ॥

તે પછી, પૃથ્વીની રજ વડે ઝાંખો છે દિવસ જેમાં એવા પ્રયાણ (યુદ્ધ માટે જવાતી તૈયારી) સમયના આકાશમાં ઇંમાણનો ખડ્ગરૂપ મેઘ ઉજળી ધારા રૂપ જળવડે ઉત્તમ યોદ્ધા એવો સિંચે છે. અને તેમની સ્ત્રીઓનાં નેત્રનાં અંજનો સહિત વિચિત્ર એવાં કુચ ઉપરનાં કુંકુમ ધોવાઈ બાય છે. તેમ જ સુંદર બુદ્ધિવાળાઓનું મન આજ પણ વિદ્યુત્પાતની પેઠે ગર્જના કરે છે; તે અતિ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૧૯ ॥

તેની પછી સંગ્રામમાં ક્રોધથી જિતાય નહીં એવા કાળનું અનુકરણ (ખરોખરીપણું) કરનાર અને જેનો ભયંકર ખડ્ગ શત્રુઓની સેનાને રગત વડે જિતે છે, એવો પૃથ્વીનો પાળનાર અદ્ભુત થયો. ॥ ૨૦ ॥

તે પછી, સંગ્રામમાં રાત્રીઓનાં વાહુને હરી લેનાર, વિવેકના સંગ્રહ કરીને શિવજીની સેવા કરનાર, તથા સર્વ શત્રુઓને ભય આપનાર, નરવાહન ઉદય પામે છે. ॥ ૨૧ ॥

ત્યાર પછી, પરાક્રમ વડે સર્વ શત્રુઓની નીતિને ધોઈ નાંખનાર, શુભોચ્ચે કરીને ઉત્તમવળ એવા શક્તિકુમારની કીર્તિ વારાઓને જિતનારી (વારાઓથી ચળકતી) ઉત્પન્ન થઈ. ॥ ૨૨ ॥

જેમ ઉંચા પર્વતોના શિખરો ઉપર પગ મૂકનાર શંકરથી શેભાએ ભરેલા કાર્તિક સ્વામિ થયા તેમ જ મોટા રાજાઓના મસ્તક ઉપર પગ મૂકનાર તે (શક્તિકુમાર) થી યુદ્ધભૂમિમાં શત્રુઓને પ્રચંડ તેજ દેખાડનાર શુચિવર્મા રાજ થયો. ॥ ૨૩ ॥

મધુર સ્વરવાળી કિન્નરની (દેવતાઓના ગાયકની) સ્ત્રીઓએ ગવાયેલ છે હાથનું પરાક્રમ જેનું એવો, શુચિવર્મા પોતાનાં સત્કર્મો વડે સર્વ લોકમાં ઇન્દ્રના વૈભવને પામ્યો. તે પછી, મહેને પામતા કામદેવના વિકાર વાળી શત્રુઓની સ્ત્રીઓની ગંડસ્થળી છે પાંડુર (સ્વેદ પીત રંગ વાળી) જે વડે એવા ઉત્તમવળ યશોએ કરીને આખું બ્રહ્માંડ નરવર્મા રાજાએ ધોળું કર્યું. ॥ ૨૪ ॥

એ નરવર્મા રાજા દેવતાઓની સ્ત્રીઓને મળવાના સુખમાં ઉત્સાહવાન થયા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) ઇન્દ્રના સરખો છે ધર્મ જેનો એવો કીર્તિવર્મા રાજા પૃથ્વીની રક્ષા કરતો હવો. ॥ ૨૫ ॥

કામે કરીને દુર્લભ અને અત્યંત તાપવાળા તપમાં પ્રીતિવાળો આ (કીર્તિવર્મા) રાજા સ્વર્ગની સિંધુ જે ગંગા નદી તેના જળમાં ન્હાયે સતે (તથા) સ્વર્ગલોકની સ્ત્રીઓને રમાડતે સતે (પોતાના) બે હાથ વડે ભાંગી નાંખેલ છે શત્રુઓને રહેવાનાં સ્થાનો જેણે એવો વૈરટ પરાક્રમે કરીને દ્વેષીઓનાં માથાં પોતાના સિંહાસન નીચે રખાડાવનાર થયો. ॥ ૨૬ ॥

હર્ષને પામેલ છે સર્વ દ્વેષીઓ જે વડે એવો તે (વૈરટ) રાજા મૃત્યુ પામ્યે સતે ત્યાર પછી વૈરિસિંહ પૃથ્વીમાં પોતાનું નામ અર્થવાળું કરનાર (શત્રુઓમા સિંહ સરખો) થયો. ॥ ૨૭ ॥

તેની પછી, પડોળી છાતીવાળો અને પાતળી કટિવાળો તથા ક્રીડા માત્રમાં પર્વતોને વા રાજાઓને કંપાવનાર, વિજય છે ઉપપદ (પાસેનું સ્થાન) જેનું એવો સિંહ, (વિજય સિંહ,) શત્રુરૂપ હાથીઓને મારનાર થયો. ॥ ૨૮ ॥

એના શત્રુની સ્ત્રીઓએ (પોતાના પતિના વિયોગજન્ય) વિરહથી છોડી દીધેલું જે હૃદયની ઉપર ચોપડેલું ચંદન સહિત ઔરપણું, તે થકી જ કાર્ણિકાર (ગરમાળાનાં ઝાડ) નો કુમ (નિરંતર ભાવ) ઉત્પન્ન થયો છે કે શું ? કેમ કે જેનું ફૂલ, કારણ અને શુભના સમૂહની સાથે સારી રીતે મળતું આવે તેમ તેના યોગ્ય એવા રાતાપણાને માંછલી કોરે અને પીળાપણાને ખહાર ધારણ કરે છે. ॥ ૨૯ ॥

તે પછી, પ્રતાપ રૂપ અંશિમાં બળી ગયેલા શત્રુરાજાઓના ધુમાડામાંથી થયેલી શાહીના રસ-વડે શૂરવીર એવો અરિસિંહ રાજા સર્વ દિશાઓમા પોતાના યશની પ્રશસ્તિ લખતો હવો. ॥૩૦॥

વિદ્વાનોની વચ્ચે સ્ત્રીઓનાં નેત્રોમાં અંજનને આપનાર, એવા આ રાજ્યે તે નેત્રોમાં જળ (હર્ષાશુ) કદબું અને શત્રુઓની સ્ત્રીઓનું કાન્તજળ (રૂદનાશુથી) હરી લીધું તે ખેડ જેમ હોય તેમ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૩૧ ॥

એ પછી, આ અરિસિંહથી રાજ્યોનાં મસ્તકરૂપ રત્નોની કાન્તિવાળા પર્વતના શિખર ઉપર પ્રકાશ પામતું છે સુવર્ણનું સિંહાસન જેનું એવો, સૂર્ય સરખા તેજવાળો, ચોડ નામે રાજ થયો. ॥ ૩૨ ॥

તે પછી, હાથીઓના કુમ્ભસ્થળ ઉપર ગતિ કરનાર છે ખરૂં, જેનું અને સંગ્રામમાં પાછો વાળેલ છે કાળ જેણે એવો, શત્રુઓમાં પરાક્રમની કથા પ્રવર્તાવનાર, તે (ચોડસિંહ) નો પુત્ર વિક્રમસિંહ થયો. ॥ ૩૩ ॥

હાથના પરાક્રમની ચેષ્ટાએ કરીને ઉખેડી નાંખેલ છે સર્વ સંકટ (સઘળા કૂર શત્રુઓ) જેણે એવો, હોમસિંહ રાજ તે પછી પૃથ્વીમાં કૃત્યાણ કરનાર થયો. ॥ ૩૪ ॥

કાંઈક રૂધિર પીને (થયેલા) હર્ષ વડે અથવા ઉત્કૃષ્ટ મદ વડે શોભામયન જે પગનું મૂઠલું (ગતિ કરવી) તેમાં મૂઠ (ખેલાના) એવી પ્રેતોની સ્ત્રીઓ રસના આતશયપણાએ કરીને ઉદ્ગારસુદ્રાએ (તૃપ્ત થયાની નિશાનીએ) યુક્ત એવાં કપાલો (અપ્પરો) સહિત ઉચે સ્વરે કરીને પીઓ પીઓ એમ બોલતી થકી હવેને પામેડી, સાથે રહેનારી દાસીઓના હાથમાં રાખેલું પાત્ર (પોતાના) પતિઓને આપે છે, (અને) પ્રસન્ન થયેલા તે પિશાચો જેના થયને ગાય છે; ॥ ૩૫ ॥

તે હોમસિંહ થકી કામદેવ કરતાં (પણ) વિશેષ સુંદર શરીરવાળો, પોતાના મંડળેશ્વર રાજ્યોનું સર્વસ્વ (સઘળું ધન) હરી લેનાર, સાર્વતસિંહ નામે પૃથ્વીને પાલક થયો. ॥ ૩૬ ॥

સુમાણની પ્રભાના વિયોગથી વિસ્મયકારક છે લક્ષ્મી વા શોભા જેની એવી અને વિરહને નહીં જોનારી એવી, ગોહિલ વંશની સેના તેને શત્રુઓમાં ગમેદી પૃથ્વીને ફરી વાર પાછી લઇને કુમારસિંહ રાજ્યે યુક્ત કરતો હોવો. ॥ ૩૭ ॥

એની પછી, જિતનાર એવા જે પુરૂષનું નામ શત્રુઓનાં સૈન્યનું મથન કરે એવા અનુકૂળ અર્થ સહિત થયું છે, તે મથનસિંહ નામે રાજ પરાક્રમ વડે શત્રુઓને જિતનાર થયો. ॥ ૩૮ ॥

મિયાનમાં રહેલું હોવા છતાં દરેક ચોદાના રૂધિરને લોગવતું નથી અને રૂધિરને પીલું હોતું છતાં મિયાનને ભજતું નથી એવું અક્ષ જે (મથનસિંહ) ના હાથને મળીને સંગ્રામની સીમાને વિષે બે આશ્રયવાળા કળને પામે છે. (હલુમાં રૂધિરને અને હલુમાં મિયાનને પામે છે). ॥ ૩૯ ॥

પાછળથી બાકીના સઘળા સારરૂપ પદ્મસિંહ રાજ્યે એવાહની પૃથ્વી પાળી અને રમાડી રાજ્ય રાખી. ॥ ૪૦ ॥

વિદ્વાન્ એવો આ પદ્મસિંહ રાજ ચીરી નાંખેલાં, શત્રુઓના મહોન્મત હાથીઓનાં કુંભસ્થળેરૂપ પર્વતોનાં શિખરોમાંથી નીકળી પડેલાં મોતીરૂપ મણિ સરખા ચોખ્ખા વર્ણને લોગવે એવા પોતાના હાથ સંબંધી વીરરસના પ્રળયોને સંગ્રામ ભૂમિરૂપ પાટિયોમાં સારી રીતે લખતો હોવો. ॥ ૪૧ ॥

આ (પદ્મસિંહ) દેવતાઓના આસન ઉપર બેઠા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) મદૂલ (કાંઈક શત્રુરાજ) ના મૂળને ઘર્ષણ કરનારી છે હાથની લક્ષ્મી (રાક્ષા) જેની એવો અને સુરૂષ્ક (તુર્ક-સ્થાનના રહેવારાઓ) ના સૈન્યરૂપ સમુદ્રને માટે અગસ્ત્ય સુનિ સરખો જૈત્રસિંહ રાજ પૃથ્વીની રક્ષા કરનાર થયો. ॥ ૪૨ ॥

સિંધિઓની સેનાના રૂધિર વડે મહોન્મત તેમ જ ઘેનમાં ઘરાએદી (પોતાની) સ્ત્રીઓના આલિંગને કરીને આનંદમાં મગ્ન છે મન જેમનાં એવો, પિશાચો સંગ્રામમાં આજ સુધી પણ શ્રી જૈત્રસિંહના હાથનાં પરાક્રમને ઉચે સ્વરે ગાય છે. ॥ ૪૩ ॥

(આ શ્લોકના ઉત્તરાર્ધમાં 'ભૂશંક' લખેલ છે ત્યાં 'ભુશંક' એમ લખવું ભ્રમ્યે.)
કરેલ છે શત્રુઓને ઘણી શંકાઓ જેણે એવો નિરોગી, તેજસિંહ રાજ (જેત્રાસિંહની પછી) પુણ્ય
રૂપ યથા વડે આ ભૂમંડળને ઉજ્જવળ કરે છે. ॥ ૪૪ ॥

જેહુતોની કોટી પ્રત્યે ફરનારા એવા આ (તેજસિંહ) રાજાએ ઉત્તમ ભૂમિમાં ત્યાગ (દાન)
સંબંધી મોતીનું (મુક્તિનું) બીજ વાળ્યું, (અને) તેને દાનનાં (સંકલ્પ કરેલાં) જળ વડે સિંચીને
સફળરૂપે રૂપ સાધન વડે પુણ્યરૂપ ફળને લઈને (અને) પછી ન્હાઈને પોતાની મેળે લક્ષ્મી
સંબંધી કેટલાક વિસ્તારવાન યથાના ઢગલાઓ દિશાદિશાઓમાં વૃદ્ધિ પમાડ્યા. (વિશેષ વધાર્યો) ॥ ૪૫ ॥

કસોટી સરખો શોભાયમાન છે દાઢનો અંકુર જેનો એવા, જે આદિવરાહ તુરૂષ્ક (તુરકો)
રૂપ સમુદ્રમાંથી બૂડી ગયેલી ગુજરાતની પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરે છે તે જ આ તેજસિંહનો પુત્ર પૃથ્વી
પતિયોનો પતિ હાલો સમરસિંહ રાજ હુમણાં ભૂગોળમાં બળિરાજ અને ઠલું રાજાની ધુંસરીને
ધારણ કરે છે. ॥ ૪૬ ॥

હે તેજસિંહના પુત્ર ! શુદ્ધ એવા વાઘભેદના ચોથા વાલની રચનાને સજીવન કરનારી
તાળીઓ વડે બે હાથમાં લીધેલાં છે ધરથી છુટાં પડેલાં મસ્તકો જેમણે એવા, અને (પોતાની)
પ્રિયાઓને નથાવતા એવા, અને શત્રુઓનાં રૂધિરનો છે ફેફડ જેમને એવા, ઉન્મત્ત રાક્ષસો ખટ્ટી
પ્રતિષ્ઠાને પામેલા તમારા યથાને આજ સુધી પણ સંગ્રામમાં ગાય છે. ॥ ૪૭ ॥

હે તરના ઈશ્વર ! પ્રમાણમાં ન આવે (માપી શકાય નહીં) એવા શુભોનું ગુંથાવું તેની
કરોડ સંખ્યાઓએ કરીને દહ બાંધેલ છે ધર્મના દેહ સરખી આકૃતિ જેની એવા, તમે છો, તેની
સઘળી (ગાવા યોગ્ય છે તેટલી) સ્તુતિ ગ્રંથ મોટો થવાના ભયથી ગાઈ શકાતી નથી. ॥ ૪૮ ॥

દેવતાઓએ સેવેલા કુલાચલો (મોટા પર્વતો)માં રત્નરૂપ આબુ પર્વત ઘણા જ્યને પામે
છે, જેમાં સોળ વિકારોના વિપાકે (પરિપક્વપણાએ), કરીને રહિત (દેહાભિમાન શૂન્ય) એવા
વસિષ્ઠ મુનિ તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૪૯ ॥

કલેશમાં છે પ્રવેશ જેમનો એવા, વિશેષ મૂઠ પુરૂષ અને હાથ પુરૂષને અનુક્રમ સારો વૈભવ
તથા મુક્તિ આપનાર અને લક્ષ્મીનું ઘર તથા પુણ્યરૂપ ગંગાજીના સંગથી પવિત્ર છે આત્મા
(દેહ) જેનો એવા, જે પર્વતમાં સમર્થ ભવાનીપતિ દેવ જગતમાં વ્યાપીને રહેવાનો ભાવ
જાણાય એમ સર્વમાં રહેવાપણાએ કરીને અચળેશ્વરપણાને (પૃથ્વીના ઈશ્વરપણાને) અથવા
ક્યારે પણ ચલાયમાન ધાય નહીં એવી, સ્થિતિને પામ્યા છે. ॥ ૫૦ ॥

સર્વ સુંદરપણાના સારનો ઢગલો જ હોય નહીં શું ? એવા અદ્ભુત તપસ્વિઓનો (રહેવા)
યોગ્ય આ અનાદિ મઠ જેમાં રહેલ છે. ॥ ૫૧ ॥

જેમાં ક્યારેક તપસ્વિઓ અને સુંદર આચરણવાળા મનુષ્યો અને દેવતાઓ આત્માની
નિવૃત્તિને જ જેમ તેમ ત્રણે ક્ષણમાં (ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન કાળમાં) પરબ્રહ્મને પામ્યા છે,
જેની પ્રથમ ઉત્પત્તિને આબુ પર્વત સહિત પીરાણિકો (પુરાણને કહેનારાઓ) ગાય છે; તે મઠ
ત્રણ ક્ષણના મિષ્ટે કરીને ત્રણે લોક (સ્વર્ગ, મર્ત્ય, પાતાળ), ની લક્ષ્મીને આ પર્વતમાં ધારણ
કરે છે. ॥ ૫૨ ॥

પૃથ્વીનો પતિ શ્રી સમરસિંહ પોતાના ભાગ્યના વૈભવે આજ્ઞા કરવાથી પોતાના કંઠાણ
માટે આ મઠનો જીર્ણોદ્ધાર કરતો હવો. કેમકે આવા કામમાં ઉત્તમ આસ્થાવાળો છે (માટે)
સુક્ત થકો રાજ સંન્યાસીઓ અથવા મુનિયોને માટે સુંદર ભોજનની સ્થિતિ (અન્નસત્ર) પણ
પ્રીતિ સહિત ધણા દ્રવ્ય વડે કરતો હવો. ॥ ૫૩ ॥

સમરસિંહ રાજાએ આણુપને વાણ તથા વીજળી સરખું ચલાયમાન બેઠાને અચળેશ્વરના સુવર્ણને ઉચા ધ્વજસ્તંભ કરાવ્યો. (આ શ્લોકમાં કર્તરીપ્રયોગ છે, પરંતુ અર્થની અનુકૂળતા માટે ભાષાન્તરમાં કર્મણીપ્રયોગ લખ્યો છે.) ॥ ૫૪ ॥

શંકરનાં પ્રતોએ કરીને (પ્રતો પાળીને) અનાદર માત્રમાં ઉખેડી નાંખેલ છે સંસારનું બીજ જેણે એવો, ભાવાગ્નિ નામે સ્થાનાધીશ (સ્થાનકનો સ્વામિ) પૂર્વે આ મઠમાં હતો. ॥ ૫૫ ॥

પરસ્પર વૈરના ત્યાગે કરીને શુદ્ધ દેહવાળા, સ્નેહમાં બંધાયેલ છે હૃદય (મન) જેમનું (અને) મનુષ્યોમાં હયાવાળા, સારી રીતે લખેલ છે ચોક્ષને કરનારૂં (આપનારૂં) તત્ત્વ જેમણે એવા થકા સિંહ તથા હાથીઓ આદિ જીવો આ મઠની પાસે તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૫૬ ॥

તે ભાવા અગ્નિના નિષ્ઠા (વતપરતા)વાળો ભાવશંકર નામે શિષ્ય શિવજીના સાયુજ્ય- (સ્વદેહે મેળાપ)ના લાભ માટે હુખે કરી શકાય એવું તપ કરે છે. ॥ ૫૭ ॥

આણુ પર્વતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં, કુળ અને કૂલોની સમૃદ્ધિને સદાકાળ ધારણ કરનારાં આ વૃક્ષો, નાથ પામેલ છે વિષયવાચના જેમની એવા પુરૂષોની ઉત્તમ એવી નિયમ વિધેની નિષ્ઠાને બીજા મુનિઓમાં ઘણાક પ્રકારે કરીને સૂચના કરે છે. (વિષયસુખનો ત્યાગ કરનારા મુનિઓ જેવા દૃઢ નિયમો પાળે છે તેવા તમે ઇતર પુરૂષો પણ અમારી જઠ એવાં વૃક્ષોની વૃત્તિને બેઠાને શીખો, એમ દેખાડે છે.) ॥ ૫૮ ॥

સમરસિંહ રાજાએ ભાવશંકરના ઉપદેશથી સુવર્ણના દંડ સહિત મઠ, આણુ પર્વતમાં કરાવ્યો. ॥ ૫૯ ॥

એકલિંગ ગામમાં ત્રિભુવન (સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાળ લોક)માં પ્રખ્યાત એવા શ્રી સમાધીશ ચક્રસ્વામિ (શ્રી એકલિંગજી)નાં શિવાલયોના સમૂહમાં પ્રિય પટુનો પુત્ર જે વેદશર્મા પ્રશસ્તિનો કરનાર હતો, તે ચિત્રકૂટમાં રહેનાર નાગર જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ—વેદશર્માએ સર્વ વિદ્યાનેના મનને હરનારી અને પ્રકાશિત શુભેએ કરીને ઉત્તમવળ એવી, આ પ્રશસ્તિ કરી. ॥ ૬૦ ॥

લગવાન અચળેશ્વર ન્યાં સુધી આણુપર્વતના સંગને ધારણ કરે ત્યાં સુધી વાંચનારા કવિ-એને આ પ્રશસ્તિ આજીવિકારૂપ થાઓ. ॥ ૬૧ ॥

આ ઉત્તમવળ પ્રશસ્તિ શુભચંદ્ર લખી (અને) જુદાિમાન શલાટ કર્મસિંહે કેાતરી. ॥ ૬૨ ॥
(વિક્રમ) સંવત ૧૩૪૨ ના વર્ષમાં માગશર શુદ્ધ ૧ ને રોજ પ્રશસ્તિ કરી.

(ઇતિ ભાષાન્તર)

નં. ૨૫૩

ઝાફરાબાદ પાસે શિયાળા ખેટમાંના લેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૪૩ માઘ સુ. ૧૦

ખેવરામાં ચાર લેખો ઉલ્લેખ છે તે પૈકીનો

અક્ષરાન્તરં

(૪) ૬૦ ॥ સંવત્ ૧૩૪૩ માઘ શુદ્ધિ ૧૦ ગુરૌ ગુર્જર પ્રાગ્વાટ ત્રાતીય ઠં
પેથડશ્રેયસે

તત્સુત પાલ્હણેન શ્રી નમિનાથર્થિર્થં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં । શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિશિષ્ય-
શ્રીનયચંદ્રદ્વારિભિઃ ॥

નં. ૨૫૪

વઢવાણમાં માધવ વાવના લેખ^૨

વિ. સં. ૧૩૫૦ (ઇ. સ. ૧૨૯૬) કાર્તિક વદ ૮ શુક્રવાર

કાઠિયાવાડમાં વઢવાણ શહેરમાં લાખા પોળ નામે પશ્ચિમ દરવાજે માધવ વાવ આવેલી
છે, જેના એક દુમટના ખુણામાં નીચેના લેખ કાતરેલો છે.

અક્ષરાન્તર

પ્રથમ વાજુપરે

સંવત્ ૧૩૬૦ વર્ષે કાર્તિક વદી ૮ ગુરુ નાગરજાતીય શ્રીસામસુતમીદયં શ્રીસીર્પુ

વીજી વાજુપર

નાગરજાતીય મહં શ્રીસાદલસુતામદ શ્રીવશમાદીતી.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૨૭^૧

વિ. સં. ૧૩૫૬ ચૈ. વ. ૧૧

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૩૫૬ વર્ષે ચૈત્ર વ ૧૧
- ૨ ગન । ચલેહ સ્થળક ગ્રામે મ—
- ૩ હારાણ શ્રી[લે]તલપ્રતિપતૌ
- ૪ લીધ મહિપાકેન દેવી શ્રી—
- ૫ શિવલીયાત્રાયાં નાટ[પૂજાય]
- ૬ પ્રદત્ત પા[દ્ર] સં દિ[ન]પ્રમિ—
- ૭ [ય] નં — — ના માતા [ત્રિયો]—
- ૮ પીલક[મ્મપુરે]સહિત [સક]
- ૯ લમપિ આ[મં] ॥ શ્રીઃ ॥

ભાષાન્તર

દેવી શ્રી શિવાલીની યાત્રાપ્રસંગે સૂણક નામના ગામમાં મદારાણા શ્રી ખેતલના રાજ્ય સમયમાં સં. ૧૩૫૬ ચૈત્ર વ. ૧૧ ને દિવસે લીધ મહિપાકે કાઠિ દાન આપ્યું તે સંબંધી આ લેખ છે.

મેહર રાજા ઠેપકનો હાથસણીના લેખ^૧

સં. ૧૩૮૬ આવાહ ૭ સોમવાર

કાઠિઆવાડમાં ગોહિલવાડ પ્રાન્તના પેટા તાલુકા ઉડ સર્વેયામાં સર્વેયા રાજપૂતોની માલીકીનું એક ખંડણીનું સંસ્થાન હાથસણી છે. હાથસણી ગામ લોચિ ડુંગરાની તળેટીમાં પાલિતાણાથી નૈઋત્ય દિશામાં આશરે તેર માઈલના અંતરે શેત્રુંજી નદીના કિનારા પર ઉત્તરમાં આવેલું છે. હાલનો લેખ હાથસણીમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી એક શિલા ઉપરથી લીધેલો છે. અને હુમણાં ભાવનગરના સંગ્રહસ્થાનમાં રાખેલો છે.

શિલા ચાર ખંડમાં ભાંગેલી છે; પરંતુ તેથી કરીને લેખનો કોઈ પણ ભાગ નાશ પામ્યો નથી, સિવાય કે પંક્તિ ૮ માં બે અક્ષરો, પંક્તિ ૧૩ મીમાં પાંચ—(જે બહુ અગત્યના જણાતા નથી)—અને પં. ૧૭ માં તિથિનો ત્રીજો આંકડો નાશ પામેલ છે, જે કે તારીખનો નષ્ઠ થયેલો. એક તે જ પંક્તિમાં શબ્દોની સંખ્યાથી પૂર્ણ થયો છે.

લેખનો વિસ્તાર આશરે ૧૬ઝૂં પહોળી અને ૧-૦ઝૂં ઉંચી જગામાં છે. અક્ષરોનું સરાસરી કદ ૧૧” જેટલું છે. લિપિ દેવનાગરી લેખના સમયને અનુસરતી છે.

ડા. કુલીટની નોંધ:—આ લેખ પ્રાપ્ત બાણવા લાયક હોવાનું કારણ એ છે કે તેમાં મૈત્રકોના હાલના પ્રતિનિધિ મેહર અથવા મેરની જાતિનો ઐતિહાસિક હેવાલ છે. આ જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો, હુણુ લોકોની એક શાખા હતી. હુણુ લોકોએ તોરામાણ અને મિહિર-કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના શુક્તરાજ્યોની સત્તાનો અંત આણ્યો, અને કાઠિઆવાડ તથા ઉત્તર હિંદના બીજા ભાગોમાં પોતે વસી રહ્યા અને પછી તેઓને સેનાપતિ બટારકે કાઠિઆવાડમાં જિતી લીધા હતા. તેમના સંબંધી અન્ય લેખોમાં પણ ઉલ્લેખ મળી આવેલો છે. શક સં. ૭૮૯ (ઈ. સ. ૮૬૭-૬૮) નાં બશુઆ દાનપત્રની ૪૫ મી પંક્તિમાં શુક્તરાજના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા કુવ ૩ બાએ મિહિર નામના એક રાજાનો પરાજય કરેલો જણાવવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે ચૌલુક્ય રાજા લીમહેવ ૨ જનાં વિ. સં. ૧૨૬૪ નાં ટિમાણા દાનપત્રમાં બે મેહર રાજાઓ નામે જગમદસ અને આનનાં નામોનો ઉલ્લેખ છે. આપણો લેખ મેહર રાજા ઠેપક અથવા ઠેવક (વિ. સં. ૧૩૮૬)નો ઉલ્લેખ કરતું ત્રીજું પ્રમાણ છે. આ જાતિનું ચોથું પ્રમાણ કાઠિઆવાડના અમિકોણમાં શિયાળખેટ પર ગોરખમલી નામના સ્થાનમાં એક જૈન મૂર્તિના સ્થાનક પરના ટુંક લેખની અંદર છે. મેર અથવા મેહર લોકો હાલમાં કાઠિઆવાડની એક બહુ અગત્યની જાતિ ગણાય છે. અને ઘણા જ ગ્રામીન સમયથી જેઠવા રાજપૂતોની સાથે પોતાને જોડાયેલી હોવાનું જણાવે છે. મેહર લોકોનું બીજું વસવાટનું સ્થાન રાજપૂતાના છે. દિલ્હીની પઠોશમાં આવેલા મેહરૌલી નામના ગામમાં પણ તેમની નિશાનીઓ મળી આવે છે. સિંધમાં પણ આ જાતિનો બહુ વહેલા સમયમાં વસવાટ હોવાનો સંભવ છે.

- १४ मम पितृव्येन जीर्णदुर्ग निवासि[ना] । कारिता संगवापीति ठेवावापी प्रकारय
१३ [॥] । मे—
- १५ हरेण समादिष्टो धर्मबुद्धिः सकौ नरः । कारयामास सहसा वापी जरुमनोहरां
१४ [॥]
- १६ अखं[ड]^{१०} मायुर्लभतां मेहरो द्विजवल्लभः । सहितः पुत्रपौत्रैश्च परिवारजनैः
समं [॥ ×]
- १७ संवत् १३[८] ६ वर्षे ॥ भावे संवत्सरे पूर्णे आपाढे षडशीतिके सप्तम्यां
सोमवारेण
- १८ वापीयं पूर्ण[तां] गता ॥ १६ [॥ ×] श्रीमभानिष्ठवास्तव्यसूत्रवाचासुत-
सांडाकेन कारापिता [॥ ×]

ભાષાન્તર

લેખનો પ્રારંભ ભારતી દેવીની સ્તુતિથી થાય છે. શ્રી સોમવંશ પૃથ્વીમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. અદિરાજઓમાં મંડનરૂપ એવાં એ કુલમાં પુણ્યશાસ્ત્રિઓમાં વરિષ્ઠ ખગાર નામે ભૂપતિ ઉત્પન્ન થયો.

તેના કુળમાં સકલગુણનિધાન અને રૂપથી વિખ્યાત કીર્તિવાળો જશધવલ જન્મ્યો, જેના સૌંદર્યને અંગે વિજય અને સુભટના પુત્રો સાથે સૂર્યવંશમાં જન્મેલી પ્રિયમલદેવી તેને વરી-પ્રિયમલ દેવીથી યશોધવલને, મદન મંડલ અને મેલિંગ નામે ત્રણ ઉત્તમ પુત્રો થયા. આ સમયે વાખલ રાજના કુળમાં નાગાર્યુન નામે વીર પ્રગ્ન્યો. એ શ્રી મંડલીકનો સહાયકારી હતો; અને એણે પોતાના બાહુબળે અરિમંડલ જિતેલું હતું. તેના પુત્ર મહાનંદ થયો, જેના જન્મથી તેના પૂર્વજોના આનંદનો પાર રહ્યો નહોતો. મંગલરાજની મનોહર રૂપવાળી પુત્રી રૂપાથી (આ મહા-નંદને) ઠેપક નામે વીરપુત્ર ઉત્પન્ન થયો. ... જો સ્વામિવત્સલ હતો. એના ગુણોને વર્ણવવાને વાચરપતિ પણ અસમર્થ છે, તો પછી અમે તો એ વિષયમાં કેાણ ? તેણે આપેલાં હાનોની સંખ્યાની ગણતરી કહેવી અશક્ય છે. કુલ, શૌર્ય, નય, કીર્તિથી તેણે પ્રગ્નનો અનુરાગ મેળવ્યો. આ મેહર રાજનો શબ્દચાલિયેક વિગ્રોને પ્રિય એવા તાલવજ ગામમાં. મહીય રાજએ ક્યોં. એ પ્રમાણે જ્યારે આ મહાત્મા ઠેપક પોતાના ચાર પુત્રો સહિત રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે કેાઈ અગાધ નિર્જલ પ્રદેશમાં સર્વ પ્રાણિઓની તૃષાને દૂર કરનારી એક મહાવાપી બંધાવવાની ધર્મ-શુદ્ધિ તેનામાં ઉદ્ભવી. તેથી કુન્તરાજને તેણે કહ્યું કે “હું વલ્લાદિત્ય કુલમાં જન્મેલા, અને સૂર્ય વિકલના વંશના રાજા ! મારું ધર્મમય અને હિતવાળું વાક્ય સાંભળ. જેવી રીતે મારા પિતૃએ જીર્ણદર્શમાં સંગવાપી બંધાવી તેવી જ રીતે હું ઠેવાવાપી બંધાવ.” મેહરના આ આદેશ પ્રમાણે તે ધર્મશુદ્ધિ કુન્તરાજે સહસા જલ મનોહર વાપી બંધાવી. (આ ધર્મકાર્યથી) પુત્રપૌત્ર પરિવારજનો સહિત દિગ્વલ્લભ મેહર અર્થઠ આશુઃ પ્રાપ્ત કરો.

સંવત ૧૩૮૬ વર્ષ, ભાવ સંવત્સર પૂર્ણ આઘાઠ ૮૬ મે વર્ષ, સપ્તમી સોમવારે આ વાપી પૂર્ણવા પામી છે. શ્રી પ્રભાનિષ્ઠના રહીશ સૂત્રવાચાના પુત્ર ‘સોડકથી’ આ લેખ ઉત્તરીયું થયો છે.

પુષ્પેણુની વળામાંથી મળેલી માટીની સીલ^૧

આ સીલ ઉપરના લેખ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૭૪ મેં ડૉ. બુલરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે.

ડૉ. ફ્લીટે મને તેનો ઉત્તમ ફોટોગ્રાફ મોકલ્યો અને ફોટોગ્રાફ સાથે ફરી અક્ષરાન્તર તૈયાર કરવા ઇચ્છા જણાવી તેથી તે મુજબ રજૂ કરું છઉં.

લેખના અક્ષરો અંદર ઊંડા ફોતરેલા છે અને તે અવળા છે. તેથી ધાતુની અગર પથ્થરની મળા અડીમાં અક્ષરો ઉપડતા હશે. ડૉ. બુલરે લખેલ છે તે મુજબ ચોથી પંક્તિનો છેલ્લો અક્ષર ત્રુટક છે. બીજી પંક્તિની શરૂવાતનો પહેલો અક્ષર પણ કપાઈ ગયેલ છે, પણ તે તો સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે.

ડૉ. બુલરના અક્ષરાન્તરથી આ અક્ષરાન્તર એક જ બાબતમાં જૂઠું પડે છે અને તે એ છે કે પહેલી લીટીમાં પુષ્પેણુના પૂર્વજનું નામ જયદ્રથ નથી, પણ જયદ્રથ છે. મહાભારતમાં આવેલ છે તે પ્રમાણે આ નામ સિંધુ સૌવીરના એક રાજાનું છે અને તેને અર્જુને માર્યાની હકીકત પણ મળે છે.

અક્ષરાન્તર

૧ આ જયદ્રથાદાવ્યવચ્છિન્નરાજ-

૨ વંશસ્ય ધીર્મ્મદ્વા[ર]જા[હ]ર્વિર્મ. ....

૩ સૂનો મહારાજ મહા-

૪ પતિ પુષ્પેણ[સ્ય] [॥]

ભાષાન્તર

જયદ્રથથી અવ્યવચ્છિન્ન ઉતરો આવેલા મહારાજ અહિવર્માનના દીકરા મહારાજ મહાસેનાપતિ પુષ્પેણુની (સીલ).

શ્રીઃ
ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

પુરવણીના લેખો

સા. સં. ૧૯૫૧-૫૨

પુરવણાના લખો

નં. ૬ અ.

જીવદામન ૧ લાના જૂનાગઢમાંથી મળેલો શિલાલેખ

ઈ. સ. ૧૯૧૬ ના ચોમાસામાં જૂનાગઢના કિલ્લાના મથાળા ઉપર કામ કરતા કેટલાક મજૂરોને આ શિલાલેખ મળ્યો હતો. રેટ એન્જનીઅર મી. એસ. બ્રુક્સેસે આ પત્થરને ઓફીસમાં મૂકાવ્યો અને તેની છાપ મોકલીને આર્કાઇવોલોજીકલ ખાતાને ખબર આપી. હવે તે પત્થરને જૂનાગઢમાંના બહાદુરખાનજી મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવેલ છે અને લાંબી લેખને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે સારી છાપ લાવવામાં આવી.

લેખકારે શિલા ઉપર અને ૩૧ ઇંચ લાંબી અને ૧૦ ઇંચ પહોળી સપાટી ઉપર કોતરેલ છે. તે બે પંક્તિમાં છે અને બન્ને પંક્તિવાત શરૂવાતના તથા છેડાના ભાગ અંકિત થયેલા છે. પહેલી પંક્તિની શરૂવાત ક્ષત્ત્વ શબ્દથી થાય છે અને અંતે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે. બીજી પંક્તિ કોઈ વિશેષ નામથી શરૂ થાય છે અને છેવટે ગુપ્ત શબ્દ છે. પંક્તિની લંબાઈ ૩૦ ઇંચ છે અને અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૨૬ ઇંચ છે. લખાણ ઉપરથી અટકળ થાય છે કે મૂળ પંક્તિઓ વધારે લાંબી હોવી જોઈએ. આ પત્થર પાછળથી ચણતરકામમાં વપરાયેલો હોવો જોઈએ અને લેખવાળો ભાગ નીચે હોવાથી તેમાં ઇટનો ભૂકો અને ચુનાનું બનાવેલું પ્લાસ્ટર બરેલું હતું. બીજી પંક્તિની નીચેની પંક્તિઓ પત્થર કાપ્યે ત્યારે શુભ ધર્મ હોવી જોઈએ.

લેખની લિપિ, ઇ. સ. ના બીજા સદીમાં પશ્ચિમ હિન્દમાં વપરાતી અને અન્ધોના રૂદ્રદામન ૧ લાના લેખોમાં છે તેવી જ છે. ક અને ર ના નીચેના ભાગો ડાબી બાજુ વળેલા છે. વ ના ઉભા ત્રણ લીટા અને વ ના ઉભા બે લીટા સરખા લાંબા છે. વ અને મ ના નીચેના ભાગ ત્રિકોણ આકારના છે. વ ના બન્ને ઉભા લીટા સરખી ઉંચાઈના છે. જ નો નીચેનો ભાગ જમણી બાજુએ લંબાયેલો છે. ક્ષત્ત્વ માંના વ માં આડી લીટી જમણી બાજુની ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે જ્યારે વર્ષમાં બન્ને ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે.

લેખ ગદ્યમાં છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. તે અંકિત હોવાથી લેખનો આશય સમજી શકાતો નથી. જ્યાં સંવત્ લખ્યો છે તે ભાગ સુરક્ષિત નથી, તેથી ૧૦૦ ના ચિહ્ન સિવાય બીજું કંઈ વંચાતું નથી. લેખમાં જીવદામનને ઉદલેખ છે પણ તેના ઇલકાળ વિગેરેના વર્ણનવાળો ભાગ શુભ થયો છે. તેથી વંશાવળીમાં તેનું સ્થાન નિર્માણ રદ શક્ય નથી. તે ક્ષત્ત્વ હતો એટલું જ કહી શકાય છે. કાઠિયાવાડમાં બે જીવદામન જણવામાં આવેલ છે; જેમાંના પહેલો રૂદ્રદામનના પૌત્ર અને દામજીરી પહેલાનો પુત્ર શ. સં. ૧૦૦ થી ૧૧૮-૧૯ સુધીમાં સત્તામાં હતો એમ તેના શિક્ષા ઉપરથી માલુમ પડે છે, જ્યારે બીજો જીવદામન જે સ્વામિ જીવદામન તરીકે ઓળખાય છે તે તેના દીકરા રૂદ્રસિંહ બીજાના શ. સં. ૨૨૭ લગભગના શિક્ષા ઉપર આપણને મળે છે. ચંદન અગર રૂદ્રસિંહ ૧ લાના સીધા વંશની સમાપ્તિ બાદ તે ગાદીએ આવ્યો હોય એવો સંભવ છે. લિપિ ઉપરથી મારો મત એવો છે કે આ લેખમાંના જીવદામન તે પહેલો જીવદામન હોવો જોઈએ. આ લેખમાંની બીજી પંક્તિમાં આ ચાર વિશેષ નામો આપેલા છે: [વ] જ્વલ, વાસુદેવિક, વાસુદેવિક, અને રામક. બીજી પંક્તિના છેલા શબ્દને ગુપ્ત[નાં] લાંચીએ તો આમાંની પહેલી ત્રણ વ્યક્તિઓ રામક ના પુત્રો કહવી શકાય. આ ત્રણ બાઈઓએ કરેલા ધર્મકાર્ય અગર બાંધેલા મકાનની યાદગીરી કાયમ રાખવા-આ લેખ લખાયેલો હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... [ક્ષ]ત્રપસ્ય સ્વ[ા]મિ જીવદામસ્ય ઇતાય પૂર્વાય વર્ષ[૧૦૦]
 ૨ ... [વ]સ્તદત્તસ્ય વાસ્તુન [૨]દિકસ્ય વસ્તુ [૩]શર્મકસ્ય રામકસ્ય પુત્ર[૧]

ભાષાન્તર

[મહા]ક્ષત્રપ રવામિ શુવદામનતા, ઉપર કહેલા વર્ષ ૧૦૦ રામકના પુત્રો [વ]સ્તદત્ત, વાસ્તુનંદિક (વાસ્તુનંદિન), વસ્તુશર્મક.

પકિત ૧ કી—(અ) ક્ષનો ઉપરનો ભાગ વહેલો છે. (બ) વર્ષેના ૫ માનો આડો કીટો શુ'સાધ ગયો છે. (ક) છેલ્લો અક્ષર યા જેવો લાગે છે, પણ જમણી બાજુના ઉભા કીટાનો નીચલો છેડો લંબાવેલ છે, તેથી તે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે, એમ નિશ્ચય થાય છે

પકિત ૨ શુ વસ્તદત્ત નો વ શકિત છે. દાહ અગર કાલ પશુ વાંચી શકાય. વાસ્તુનંદિક માનો વા જરા વિચિત્ર છે, નીચેનો ભાગ વધુ વળેલો છે અને ઉપરની આડી લીટી ધસાધ ગઇ છે તેથી ઉભી કીટીના બે કીટા જેવી લાગે છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર^૧

પૂનાની ડેક્કન કોલેજના પ્રોફેસર ડૉ. એસ. કે. બેલ્લકરે આ પતરાં, આશરે દશેક વર્ષ પહેલાં, તે વખતના આર્ક્ષિઓલોજીકલ સર્વેના વેસ્ટર્ન સરકલના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પ્રો. ડી. આર. લાંડારકરને આપ્યાં હતાં. તેને સાફ કરવાં તે અપ્રસિદ્ધ નું દાનપત્ર છે, એમ જણાયું.

બન્ને પતરાંમાં લેખ અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે. કડીઓ માટે બન્નેમાં બન્ને કાણાં છે, પણ કડી તેમ જ સીલ ઉપલબ્ધ નથી. પતરાં ૧૨ફે ઈંચ લાંબાં અને ૭ ઈંચ પહોળાં છે અને તેની જાડાઈ ૬ ઈંચ છે. દરેક પતરાના બે મોટા અને બીજા નાના કટકા થઈ ગયેલ છે.

અક્ષરો લિડા કોતરેલ છે. પંક્તિ ૧૨ માં જીહ્વામૂલીય વિસર્ગનો અને પંક્તિ ૫, ૧૧ અને ૧૪ માં ઉપધામાનીયનો ઉપયોગ કરાયો છે. પંક્તિ ૨૩ માં જ્યોત માં વિસર્ગનો જ થયેલો છે.

મૈત્રક વંશના મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેન ૧ લાનો આ લેખ છે, અને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ આદિ ક્રિયાના નિર્વાહ માટે લારદ્વાજ ગોત્રના વિશ્વદત્ત અને વસુદત્ત નામના બે બ્રાહ્મણોને હસ્તવપ્રાહરણીમાં આવેલું કલહાટક ગામ વલ્લી સુધ્ધામેથી દાનમાં આપ્યાની તેમાં નોંધ છે. પંક્તિ ૧૪ મી માંના હસ્તવપ્રાહરણાં કલહાટકગામઃ પૂર્વજુકમુગ્ધમાત્રકઃ અને પંક્તિ ૧૮-૧૯ માંના પૂર્વજાચારિત્રયા પ્રતિષ્ઠાદિતઃ એ બે વાકયોથી આગલા દાનને આ પતરામાં અનુમતિ આપવામાં આવેલ છે, એમ અનુમાન થાય છે. દાન લેનારના નિવાસસ્થાનના નામવાળો ભાગ શુભ થયેલ છે. આ વાકયોનો અર્થ નીચે સુખજ થાય. મૂળ દાન લેનારના ભોગવટાનું ગાંમ કલહાટક જે હસ્તવપ્રાહરણી વિભાગમાં આવેલું છે તે ચાલુ રીવાજ સુજળ અમે આપ્યું છે,

શુભ સં. ૨૦૬ થી ૨૧૭ સુધીનાં ધ્રુવસેન ૧ લાનાં દાનપત્રોમાં લેખક વરીકે કિલ્લક ચાલુ રહેલ છે, પરંતુ દૂતકના નામમાં ફેરફાર થયેલ છે. સં. ૨૦૬ થી ૨૧૦ ના શ્રા. સુ. ૧૫ સુધીનાં દાનપત્રોમાં દૂતકનું નામ મમ્મક મળે છે, જ્યારે ૨૧૦ ના આસુ. વ. ૫ નાં પાલીતાણાના પતરામાં રૂદ્રધર નામ આપેલ છે. ત્યારપછી ૨૧૬ ના દાનપત્રમાં દૂતક વરીકે ભોગિક રાજસ્થાનીય લટ્ટિનું નામ આપેલ છે. આ નામોના ફેરફારને આધારે આ દાનપત્રમાં મમ્મક દૂતક વરીકે છે, તેથી તે ૨૦૬ થી ૨૧૦ શ્રા. સુ. ૧૫ ના સમયમાં અપાએલું માની શકાય, પરંતુ તે બહુ આધાર ભૂત મનાય નહીં. કારણ એકી વખતે બે દૂતક પણ હોઈ શકે. હસ્તવપ્ર તે હાલનું હાયળ હોયું બોધાયે અને કલહાટક તે હાયળ પાસેની ખાડીના પૂર્વકિનારા ઉપરનું કોળીઆક ગામ હોયું બોધાયે.

અક્ષરાન્તરં

પતરૂ પહેલું

૧૪ [સ્તુ]વ[સ્સંવિદિત] યથા હસ્તપ્રાહરા[ર]ળ્યા કલ્હાટક ગ્રામ ૨ પૂર્વ
મુક્તમુજ્ય[મા]નક

પતરૂ વીજુ

૧૫ — — — નગરવાસ્તવ્યબ્રાહ્મણ વિશ્વદત્ત વસુદત્તામ્યા મરદ્વાજસગૌત્રામ્યા

૧૬ — — — [સ]બ્રહ્મચારિમ્યા મયા માતાપિત્રો.

૧૪ [આચ્છેત્તા] ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસે[ત્] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો
હરેત વસુન્ધરા[મ્]

૨૫ ગર્વાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુ પ્રાપ્નોતિ કિલિપમ્ [॥]ગૃહમિર્વસુધા મુક્તા રાજ-
[મિસ્તિગરા]

૨૬ દિમિ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા મૃમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ[॥] ૧

૨૭ સ્વદત્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય [॥] દૂતક પ્રતીહારમમ્મકઃ

૨૮ લિખિત કિક્કેને [॥] — — — યુ — — —

૧ પહેલા પતરાની પકિત ૧ થી ૧૩ મુજસેન ૧ લાના સંવત ૨૦૬ ના પતરાની પકિત એ સાથે મળી આવે છે. લુઓ. એ ૪ વે. ૧૧ પા. ૧૦૫ ૨ અંકીરી આગળના લાગ પછી એ. ૪. વે. ૧૧ પા. ૧૦૫ એ આપેલ દાનપત્રમાંના લાગ સાથે મળતા આવે છે.

ધરસેન ર જાનાં બંટીયાનાં પતરાં

શુ. વ. સં. ૨૫૭ વ. વ. ૧૫ (ઇ. સં. ૫૭૩)

વોટસન મ્યુઝિયમનું દફતર તપાસતાં અપ્રસિદ્ધ વલ્લભીના દાનપત્રનાં બે પતરાંની છાપો મળી આવી હતી. ૨૬. વલ્લભજી આચાર્ય જે પ્રથમ વોટસન મ્યુઝિયમમાં ક્યુરેટર હતા તેમણે છાપો ઉપર આવી નોંધ કરી હતી કે આ પતરાંની છાપો ઈ. સ. ૧૯૦૪ માં તેમને કાઠિયાવાડની નૈઋત્યમાં બાન્દરા તાલુકાના ગામ બન્દિયાના ગુજરાતી મહેતાજીએ આપી હતી. એમ જણાય છે કે તેઓ તે અસલ પતરાં મેળવી શક્યા ન હોતા, અને તે તે મેળવવા માટે મારો પ્રયત્ન પણ સફળ થયો નહીં. પરંતુ લેખની ઉપયોગિતા ધ્યાનમાં લઈ છાપો ઉપરથી તે પ્રસિદ્ધ કરું છું.

છાપો બરાબર લેવાએલી ન હોતી અને કાંઈક ભ્રમ લગભગ ૨૨^૧ વર્ષ સુધી રહ્યાથી કાગળ બહુ જ ખટકેલો થઈ ગયો હતો. એમ જણાય છે કે પતરાં સુરક્ષિત છે. દરેક પતરાંનું માપ ૧૨ ફૂટ ઈંચ લંબાઈ અને ૮ ઈંચ પહોળાઈ છે અને કડી માટે બે ઠાણાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૭ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૫ છે.

લિપિ વલ્લભી દાનપત્રોમાં વપરાતી છે. દાન આપનાર રાજનું નામ બીજા બધામાં હોય છે તેમ ધરસેન નહીં, પણ ધસેન લખેલ છે. જીન્હામૂલીય અને ઉપધમાનીયનો ઉપયોગ પં. ૧૫ અને ૩૦ માં થયેલો છે. મુજા શબ્દ પં. ૩૦ માં બહુમિર્ચવુષા પ્રછી કેાતરવા માટે છોડી દેવામાં આવેલ છે. દાનપત્ર એકંદર રીતે ભૂલો વગરનું છે.

લેખ વલ્લભી કે. જ્યાંથી દાન આપવામાં આવ્યું હતું તે શબ્દથી શરૂ થાય છે. પછી વલ્લભી વંશના સ્થાપક ભટ્ટાર્કથી શરૂ કરી, દાન દેનાર ધરસેન ર જા સુધીના રાજ્યોનું દરેકનું કવિતા. મય મર્જન આવેલ છે આ મર્જન પ્રીત કરસેનતા તામ્રપત્રમાં છે તેને અર્જન માટે છે. જેને દાન આપ્યું છે તે ત્રિત્રાયણીય શાખા અને શાંઘિલ્ય ગોત્રનો દેવદત્ત નામનો પ્રાદાણ છે (પં. ૨૦). સુરાષ્ટ્રમાં કૌલિડન્યપુરની ઉત્તરમાં આવેલું ભટ્ટક (અથવા ભટ્ટક) પત્ર (૨ ?) ગામ દાનમાં આપેલું છે (પં. ૧૧, ૧૭, ૧૮). પ્રાદાણોને આપેલાં દાનોમાં હોય છે તેમ એમાં દાન આપવાને આશય પંચમહાયજ્ઞ નિભાવવાનો છે (પં. ૨૦). અધિકારીઓનાં નામ અને દાનની સાથે આપેલા હક્કો આ ધરસેનના સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રમાં મળે છે તે જ છે. સંધિવિજયના અધિકારી રત્નદસજી લેખ લખ્યો છે (પં. ૩૧) અને દૂતક ચિર્જિબર છે (પં. ૩૨). લેખની સાલ શુ. વ. સં. ૨૫૬ વૈશાખ વદિ ૧૫ છે. (પં. ૩૨) તે દિવસે સૂર્યચંદ્રણ હતું (પં. ૨૨). ધરસેન ર જાનાં ૨૫૨ ની સાલનાં સાત દાનપત્રોમાં જે દૂતક અને લેખક છે તે આમાં પણ છે. સં. ૨૬૯ ના દાનપત્રમાં દૂતક જૂહો આવેલ છે.

લેખમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી વલ્લભી તે હાલનું કાઠિયાવાડમાંનું વળા છે. કૌલિડન્યપુર જે કાઠિયાવાડની દક્ષિણે આવેલું કોલીનાર માની શકાય. સુરાષ્ટ્રમાંનું ગામ ભટ્ટકપત્ર (૨) બોળખી શકાયું નથી.

ધરસેન ૨ જાનાં બાર દાનપત્રો મળેલાં છે. આમાંનાં સાત^૧ સ. ૨૫૨ નાં, એક ૨૬૯નું,^૨ બે સં. ૨૭૦ નાં,^૩ અને બાકીનાં બે^૪ ત્રુટક હોવાથી સાલ વગરનાં છે. આ દાનપત્રની સાલ સાથે સૂર્યગ્રહણનું વર્ણન ઉપયોગી છે, જે તેનાં બીજાં દાનપત્રોમાં ક્યાંઈ આપેલ નથી. લેખમાં ગ્રહણનો ઉલ્લેખ કદાચ આ પહેલો જ હોઈ શકે. મી. એલ. ડી. સ્વામિકન્નુ પિલ્લાઇના ઇન્ડિયન એક્સિમેરીસ (વો. ૧ પાર્ટ ૧ પા. ૨૨૦) પ્રમાણે ચૈત્ર માસમાં (પૂર્ણિમાન્ત ગણતરી પ્રમાણે વૈશાખમાં) ઇ. સ. ૫૭૩ ના માર્ગની ૧૬ મી વારીએ સૂર્ય ગ્રહણ હતું, તેથી દાનપત્રની તે વિધિ તથા તારીખ હોવી ભેધએ.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

૧ ઑં સ્વસ્તિ [૧*] વલમીતઃ પ્રસન્નૈ ....

૧૫ પાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીમહારાજધર્મેનૈકુશલી સર્વનિવાયુક્તક ....

પત્રું બીજું

૧૮ કૌણ્ડિન્ય[પુર] ઉત્તર પટ્ટે મટ્ટકપત્ર (દ્ર) પ્રામત્સોદ્રજઃ ....

૨૦ મૈત્રાયણિક સત્રસચારિશાળિહલ્યસગોત્રાસણ દેવદત્તાય વલિચરૈશ્વદેવામિહોત્રા-
તિથિપંચ મહાયાજિકા-

૨૧ નાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્ણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસારિક્ષિતિ (સ્થિતિ) સંમકાલીનઃ
પુત્રપૌત્રાન્વયમોજ્યઃ પૂર્વ-

૨૨ મુજ્યમાન[વૃત્યેહ] સૂર્યોપરાગે ઉદકસર્ગેજ વ્રણદેયો નિમૃષ્ટઃ^૫ ....

૩૧ દિમિઃ [૧*] યસ્ય યસ્ય યદા મૂમિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ । લિખિતં
સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતસ્કન્દમટેન ॥

૩૨ સ્વહસ્તો મમ મહારાજધીધરસેનસ્ય ॥ દ્વ ચિર્ચિવરઃ સં ૨૦૦ ૧૦ ૪ । વૈશર્લ
વ ૧૦ ૬ ॥

૧ ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૧૮૭ વો. ૭ પા. ૬૮ વો. ૮ પા. ૧૦૩ વો. ૧૩ પા. ૧૬૦ ફરીથી કે. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૬૪ સં. મા. ઈ. એફ ક્રિયાવાદ પા. ૩૫ એ. સા. ઈ. વો. ૪ પા. ૩૮ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૮૦
૨ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૬૩ ન. બાં. પ્રં. રા. એ. સો. (ન્યુ સી.) વો. ૧ પા. ૬૬ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૦
૪ ન. બાં. ઈ. રા. એ. સો. (ન્યુ સી.) વો. ૧ પા. ૨૪ અને ૨૧

૫ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ મે પ્રસિદ્ધ ચમ્પેલ સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રને લગભગ મળતું જ અક્ષ-
રાન્તર છે તેથી આઠી મુદ્દાનો ભાગ આપ્યો છે. લટાર્ક, દ્રોણસિંહ, દુવસેન ધરપટ અને ગુહસેનનાં નામો
૨,૩,૫,૭,૮ અને ૧૨ મી પંક્તિમાં આપ્યાં છે. ૬ વાંચો ધરસેન ૭ ચાલુ શાપાત્મક મદોકો ૮ વાંચો વૈશાર્લ.

ધરસેન ર જાનું દાનપત્ર^૧

શુ. વ. સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તેનું દરેકનું માપ ૧૧૮ ઈંચ લંબાઈ અને ૭૩ ઈંચ પહોળાઈમાં છે. તે બહુ જ સુરક્ષિત છે. પતરાંની કોર વાળીને બહી બનાવવામાં આવી છે. જમણી બાજુની ઠંડી જે સાદી વાળાની હશે તે શુભ થઈ છે. ડાબી બાજુની ઠંડી કપાએલી નથી, પણ તેમાં કાપા કરેલા છે, જેથી તે સરી શકે. તે અખંડ બાબતી છે અને હું ઈંચ બહી છે. તેના ઉપરની સીલ લંબગોળ ૨ ઈંચ અને ૧૮ ઈંચ લાંબી છે અને ખોદેલી સપાટીમાં જમણી બાજુ વરફ સુખ કરી બેઠેલા નંદી છે. અને તેની નીચે શ્રી મદ્દક શ્રીમદાક્રંતું ખોદું ૩૫ લખેલું છે. પતરાં કયાંથી મળ્યાં હતાં તે ખબર નથી.

લેખમાં બટાકર્કથી ધરસેન ર જા સુધીની ચાલુ વંશાવળી આપેલ છે અને પછી સં. ૨૫૨ ના વૈશાખ વદિ ૧૫ ની તિથિએ તેણે મદસરસ, વીરયુત્ર, પૃથયુત્ર અને ઇંધરદેવસેનક નામનાં ગામડાંમાં આપેલાં દાનનું વર્ણન છે.

દાનવિભાગની વિગત સિવાયના બધા ભાગઈ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ દાનપત્ર સાથે લગભગ મળતો આવે છે. પરંતુ આ પતરાં વધારે સંભાળપૂર્વક લખાયેલાં છે. તે લેખની માફક આમાં પણ લેખક સંધિવિગ્રહના અધિકારી રકનદભટ છે અને હૂતક ચિહ્નિર છે. તિથિની વિગત અને દાનપત્રમાં સરખી જ છે.

એક બાજુ કોતરેલાં પતરાંની બીજી બાજુએ કેટલીક વાર ઉંધા અક્ષર ઉપડી આવે છે. આ પતરાં બંડાં છે, છતાં બીજી બાજુ ઉંધા અક્ષર ઘણા ઉપડતા છે. વળી બેડાક્ષરમાં અક્ષરોના ભાગ છૂટા છૂટા લખ્યા છે તે ઉપરથી એમ લાગ્યું કે આ પતરાંમાં અક્ષરો કોતરવાને બદલે અડીથી પાડ્યા હશે. પણ વધુ બારીકીથી તપાસતાં અક્ષરોના વળાંકના ભાગ હથીયારથી કોતરેલા જણાય છે. તેથી પ્રથમની માન્યતા ખોટી ઠરે છે. એકે લીથોગ્રાફર હલુ માને છે કે ગમે તેટલાં પતરાં ગરમ હોય તો પણ હાથના કોતરેલા અક્ષર બીજી બાજુ આટલા બધા ઉપડતા હોય નહીં, અને વળાંકના ભાગ સિવાયના અક્ષરો અડીથી છાપ્યા હશે, એમ તે હલુ માને છે.

અક્ષરાન્તર
પતરું પહેલું

પં ૧—૧૮

પતરું બીજું

પં ૧૯—૨૨^૧

- ૨૩ ન્સમાજ્ઞાપયસ્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં મયા માતાપિત્રૌઃ પુણ્યોપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈહિકા-
મુખિકયથામલપિતફલાવાપ્તયે મદસર-
- ૨૪ સિ દક્ષિણસિ(સી)મ્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પ્પ(પં)ચાશત્ તથા વીરપુત્રે ઉત્તરસિ-
(સી)મ્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પાદિ બહ્વૃચકેરાદિસગોત્રબ્રાહ્મણલુદ્ર તસ્યેદં પૃથઃ
- ૨૫ પુત્ર ઇશ્વરદેવસેનકે અપરસિ(સી)મ્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પદ્માશતેઃ બહ્વૃચ તૃતી-
ત્રૈવાલબાયનસગોત્રદસિભાય પાદાવર્ત્તા અશિ(શી)તિ ઇત[વ]
- ૨૬ સોદ્રઙ્ગ સોપરિકર સવાતમુ(મૂ)તધાન્યહિરણ્યદેયં સોત્પદ્યમાનવિદિકં સમસ્ત-
રાજકીયાનામહસ્તપ્રલે-
- ૨૭ પળિ(પી)યં મુ(મૂ)નિચ્છિદ્રન્યાયેનૈપામેવ ચ બલિચરુશ્વદેવાગ્નિહોત્રાતિથિ પંચ
મહાયાજ્ઞિકાનાં ક્રિયાણાં સમુત્ત-
- ૨૮ ધ્વર્ણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિત્થિતિસ્થિતિસમકાલિ(લી)નં પુત્રપૌત્રાન્બયભોગ્યં ડદ-
કસર્ગેણ વ્રહ્મદેયં નિસૃષ્ટં
- ૨૯ યતોસો(સ્યો)ચિતયા વ્રહ્મદેયસ્થિતયા મુંજતં કૃપતં (તાં) કર્ષયતાં પ્રદિશતાં વા,
ન કેનચિત્પ્રતિપેધે વર્તિતવ્યમા
- ૩૦ ગામિમદ્રનૃપતિમિશ્વાસમ્દંશજૈરનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યસ્થિરં મ(મા)નુપ્યં સામાર્ન્યં ચ
મૂમિદાનફલમવગચ્છદ્ધિઃ
- ૩૧ અયમસ્મદ્વયોનુમત્(ન્ત)ઙ્યઃ પારિપાલયિતવ્યશ્ચૈ યશ્યૈ(શ્વૈ)નમાર્ચિઙ્ગાવાર્ચિઙ્ગ્યમાનં
વાનુમોદેત સ પં-
- ૩૨ ચામિમ્મહાપાતકૈઃ સોપપાતકૈઃ સંયુક્તૈઃ સ્યાદિત્યુક્તં ચ મગવતા વેદવ્યાસેન-
વ્યાસેનઃ (ન) [૧*] વર્ણિતં
- ૩૩ .... પૂર્વદત્તં
- ૩૪ .... બહુભિર્વં
- ૩૫ યસ્ય યસ્ય યદા મુ(મૂ)મિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ ॥ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહ-
ધિકૃત સ્કન્દમટેન ॥ સં ૨૫૨ વૈશાખ વ ૧૧ [૧*]
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય [૧*] દ્વ ચિરંધરઃ [૧*]

૧ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ મે આ જ શબ્દો આ જ તિથિનું દાનપત્ર પ્રગટ થયું છે અને આ સંમહર્ષા
નં. ૪૩ પા. ૮૫ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તેની સાથે જાણી વિગતમાં આ દાનપત્ર પં. ૧-૨૨ સુધી મળતું
આવે છે. ૨ વિસર્ગ નામનો છે. ૩ આ તથા બહુવચની પહેલાં લખાવો જોડો. ૪ ૧૨નાર પ્રથમ તથા અગર
બહુવચ બુધી ગયો દરો અને ૫ જી પાછળથી તે હમેશાં દરો. ૪ પ્રથમ છે ક્રાંતિનું હતું, પણ પછી જે છઠી
નીચેલ છે છઠી છાપમાં તે દેખાતા નથી પણ મૂળમાં દેખાય છે. ૫ મૂળમાં આ વિસર્ગ (અધૂરો) છે
અને તેનો નીચેનો ભગ બૂધાઈ જવાયો છે.

ભાષા-તરંગ (દર્શનવિભાગનું)

(પં. ૨૨) ... ધરસેન કુશળ હોઈને બંધા આયુક્તકે, વિનિયુક્તકે, દ્રાક્ષિકે, મહત્તર, આટ, ભટ, શોલિકકે, આટ, ભટ, બીજા લાગવાવળગતાને આજ્ઞા કરે છે કે:—

(પં. ૨૩) તમને માહુમ થાય કે મારાં માતાપિતાના પુણ્ય માટે અને આ દુનીયામાં તથા પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળ મેળવવા માટે (સંકલ્પના) જળ સંહિત બ્રહ્મદેવ વરીકે નીચેનું દાન કર્યું છે. મહસરસની દક્ષિણ સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત અને વીરપુત્રની ઉત્તર સીમામાં સાઠ પાદાવર્ત જમીન બહુવૃથ શાખાના કેરાડી ગોત્રના બ્રાહ્મણ હુદ્રને અને પૃથ્વિપુત્ર ઇશ્વરદેવ સેતકની પશ્ચિમ-સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત (તે જ માણસને) અને છેલ્લા બે ગામડાંમાંથી બહુવૃથ શાખાના, ત્રૈવાલમ્બા, યત્ર ગોત્રના દસલેને ૮૦ પાદાવર્ત જમીન આપી છે. (અને તે) ઉદ્દગ, ઉપરિકર, વાત, ભૂત, ધાન્ય, હિરણ્ય, અને આદેય સહિત વેકના હક્ક સહિત, કોઈ પણ રાજપુત્રની દરખાશ રહિત ભૂમિચિદ્ર ન્યાયથી, અને તેઓ બલિચર, વૈશ્વદેવા, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિ (સત્કાર) એ પાંચ મહાચર કરે તેટલા માટે અને ચંદ્ર, સૂર્ય, સસુદ્ર, નદી, અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી ટકે તેવી રીતે અને પુત્ર અને પૌત્રથી લોગવાય તેવી રીતે આપેલ છે.

(પં. ૨૬) બ્રહ્મદેવની શરત મુજબ તે લોગવે, ખેડે, ખેડાવે અગર બીજાને આપે તેમાં કોઈએ આડે આવવું નહીં. લક્ષ્મી નિત્ય નથી, છુવન ક્ષણિક છે. અને ભૂમિદાનનું ફળ બંધાને મળે છે, એ વિચાર કરીને આ મારા દાનને મારા વંશના બવિધ્યમાં થનાર રાજાઓએ અનુમતિ આપવી અને પાળવું. આ દાન પડાવી લે, અગર પડાવી લેવામાં સંમત થાય તેને પાંચ મોટાં અને બીજાં નાનાં પાપો લાગશે.

(પં. ૩૨) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે—શાપના શ્લોકો—

(પં. ૩૫-૩૬) આ લેખ સંધિવિશ્વહના અધિકારી સ્કન્દ ભટ લખ્યું છે.

સં. ૨૫૨ વૈશાખ વદિ ૧૫ આ મારા શ્રીધરસેનના હસ્તાક્ષર છે. દૂતક ચિર્મિર (હતો).

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૮૭ કા. વ. ૭ (ઈ. સ. ૬૦૬)

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં એક જ બાબત કોતરેલાં છે અને ઉપર જે કાણું છે તેથી કડી વડે બેઢેલાં છે. ઠાળી બાબતની કડી ઉપર લંબગોળ સીલ છે, જેમાં ઉપડતો વૃષભ કોતરેલો છે અને ધીમવાક: શબ્દો લખેલા છે. પતરાં ૧૨ ફૂં લાંબાં અને ૮ ફૂં ઇંચ પહોળાં છે. કેટલીક જગ્યાએ કટાઈ ગયાં છે, પણ બાકીના ભાગ બરાબર વાંચી શકાય છે.

દાન વલ્લીમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. યજ્ઞશૂર વિહારમાં રહેતી મિત્રુણી માટે કપડાં, ખોરાક, દવા વિગેરે માટે, શુદ્ધ ભગવાનની પૂજામાં જોડવાં ચંદન, ગંધ, પુષ્પ માટે અને વિહારના કુટ્યા-તુટ્યા ભાગના સમારકામ માટે ઘાસરકમાંનું નિગુરુક ગામડું શિલાદિત્ય ઉદ્ધૃધમાંદિત્યે દાન આપેલું છે. પં. ૨૨ થી ૨૪ માંથી જણાય છે કે પોતાનો વિહાર વડી જવાથી યજ્ઞશૂરે બાંધેલા વિહારમાં મિત્રુણીઓ રહેલી હતી. શુદ્ધસેનનું નામ વંશાવળીમાં ભટ્ટક પછી વરત જ લખેલું છે અને વયમાંના, ચાર રાતનાં નામ મૂકી દીધાં છે.

આયુક્તક, વિનયુક્તક, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, કુમારામાત્ય વિગેરે અધિકારીઓનાં નામ આપેલાં છે.

દૂતક ભટ્ટાદિત્યયજ્ઞસર હોતો અને લેખક સન્ધિવિગ્રહનો અધિકારી વત્રભટ્ટિ હોતો. વિધિ શુ. સ. ૨૮૭ ના કાર્તિક વદિ ૭

૧ જ. યુ. ભો. ચો. ૩ પાઈ ૧ મા. ૮૦ એ. એસ. ગ્રે. ૨ સં. ૨૮૬ અને ૨૮૭ નાં પતરાંમાં જ દૂતકનું નામ ભટ્ટાદિત્યયજ્ઞસ લખેલું છે. સાધારણ રીતે વલ્લી તામ્રપત્રોમાં પાટથી કુમાર દૂતક તરીકે લેખ્ય છે. આ ભટ્ટાદિત્ય યજ્ઞસ પાટથી કુમાર હશે ? અને તેના બાપ પહેલાં મરી ગયો હશે ? શિલાદિત્ય ૧ લા પછી તેના નાનો ભાઈ અશ્વદ ૧ થી પાટીએ આપ્યો છે. આ અશ્વદ સં. ૨૯૦ નાં બે દાનપત્રોમાં દૂતાતરીકે આવે છે, અશ્વદ ૧ લાનાં બે દાનપત્રો ઈ. સ. ૧૬૩૨ માં લાડી વાળે વિરદીમાંથી તેમ જ અમરેલીમાંથી મળ્યાં છે.

અક્ષરાન્તરે

પતરું પેહું

૧ ઓં સ્વસ્તિ વલંભિતઃ ... ..

પતરું વીજું

૨૦ [શીલાલિપ્ય X કુ] શીલી સર્વનિકાયુક્તક ... ..

૨૧ ... .. માતાંપિત્રો પુણ્યાપ્યાયનાય વલ ... ..

૨૨ ત ... .. કુ [પી] સંપ્રસેદાની તદ્વિદ્યારસ્યાનમાવાયક્ષરવિહારે-
મતિવસત [શ્રીવરપિંડપાતશયનાસનગ્લા]

૨૩ નમ્ર [ત્યયમૈપન્] યપરિક્ષકારાત્મ્યં બુદ્ધાનાં ચ મગવતાં પૂજાસપનગન્ધધૂપપુષ્પમાલ્યદી-
પતૈલયુપયોગાય [વિહાર]

૨૪ સ્ય ત્ર લખ્ડસ્ફુદિતપ્રતિસંસ્કારાય ઘાસરકપથકાન્તર્ગતો નિમ્ગુહકામઃ પૂર્વ-
મુક્તમુજ્યમાનકઃ પ્રનંદશં ... ..

૨૫ ઇતિ કૃત્વાન્વિપ્ય સોદ્રઙ્ગસ્તોપરિકરસ્સવાતમૂતપત્યાયઃ ... ..

૨૬ ... .. દૂતકથાત્ર મદ્દાલિપ્યશઃ લિસિતં સન્ધિવિ-

૨૭ [પ્રદાધિ] કૃત દિવિરપતિવત્રમાદિતાં ॥ સં ૨૦૦૫૮૦૫૭ કાર્તિક વ ૭ ॥ ઓં ॥
સ્વદસ્તો મમ

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૬૦ ભાદ્રપદ સુ. ૧૦

પતરાં બે કાણાંમાં પસાર થતી કડીઓથી બેઠેલાં છે. ઠાળી કડી ઉપરની સીલ ઉપર નંદી તથા શ્રીમદ્ધર્મઃ ક્રોતરેલ છે. દરેક પતરે ૧૪ ઇંચ લાંબું અને ૮-૮ ઇંચ પહોળું છે. પતરાં બહુ ઘસારા ગમેલાં છે અને બીજાં પ્રસિદ્ધ થએલ પતરાંની મદદ વિના વાંચી શકાય તેમ નથી.

પં. ૧૫ માં મા નો દાનો જમણી બાજુ ઉપરને બદલે નીચે લખેલો છે.

દાન વલ્લીમાંથી અપાયું છે. દશપુરમાંથી નીકળીને વલ્લીમાં રહેતા ઓઢરેપણિ ગોત્રના રૂદ્રશર્મનના પુત્ર મિત્રશર્મન અને ગણેશ્વર નામના બે બ્રાહ્મણને મણ્ડલીદ્રંગમાં ઢનુરાપુત્ર ગામ શિલાદિત્યે આપેલું હતું.

દશપુર તે વાલીઅરના માલવામાંનું મન્દસુર છે. દૂતક ખરબહ છે અને લેખક સંધિવિગ્રહા. મિત્રારી વત્રમદ્દિ છે. તિથિ શુ. સં. ૨૬૦ ના ભાદ્રપદ સુ. ૧૦ છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રં વીજું

૧૯ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય[૨૮૬]લી-

૨૦ સર્વાનેવાયુક્તક ....

૨૧ .... યથામયા માતાપિત્રોઽપુણ્યાપ્યાયનાય દશપુરવિનિગતવલ્ મિવૈસ્તવ્યાર્યચાતુ-

૨૨ વિંચસામાન્યઔદરેપણિસગોત્રછન્દોગસમ્રક્ષચારિત્રાક્ષણરુદ્રશર્મપુત્રબ્રાહ્મણમિત્રશર્મ-
ગણેશ્વરામ્યાં

૨૩ મણ્ડલીદ્રંગે ઢનુરાપુત્રગ્રામસ્સોદ્રજઃ સોપરિકટઃ ....

૨૪ .... દૂતકશ્યાત્ર ક્ષી

૨૫ સરમદઃ લિલિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિવત્રમદ્દિના ॥ સં ૨૦૦ ૧૦
માદ્રપદ શુ ૧૦

૨૬ સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ જ. પુ. બી. નો. ૩ પા. ૧ પા. ૮૫ બે. બે. ૨ શિલાદિત્ય મુખીનું વંશ વર્ણન તેમ જ ઉપરના કાપવિશાલ તેના ૨૮૬ બે. ૧ ના તામ્રપત્ર[૮૬] બે. નો. ૧૪ પા. ૩૨૦]ની સાથે મળતા આવે છે, તેથી આંદો ઉપરથી વિશ્વાસુ જ અસાધ્ય આપેલ છે.

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. વ. સં. ૨૬૦ ભાદ્રપદ વ. ૭

આ બન્ને પત્રો એક જ બાળુ કોતરેલાં છે અને એક જ ઠીથી ભેટેલાં છે. દરેક પત્રમાં બે કાણાં છે, પણ બીજી ઠીથી ગુમ થયેલી છે. ઠી ઉપરની સીલ ઉપરનો લેખ ભુંસાઈ ગયો છે અને વાંચી શકાય તેમ નથી. પત્રો દરેક ૧૨ ઇંચ લાંબાં અને ૯ ઇંચ પહોળાં છે. તે બહુ જ સુરક્ષિત દશામાં છે.

લિપિ ચાલુ વલ્લી પત્રમાંની જ છે. પં. ૩૨ માંના મ્ વ્યંજન ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. વલ્લીના દરવાજા બેહાર ભદ્રેશ્વર મુકામે છાવણીમાંથી દાન આપવામાં આવ્યું છે. વલ્લીની અંદર યક્ષશૂરે બધેલા ભિક્ષુણી માટેના વિહારમાં ચારે દિશાથી આવતી ભિક્ષુણી માટે કપડાં, ખોરાક, ફવાદાંડું વિગેરેના અર્ચ માટે, ભગવાન્ બુદ્ધની પૂજામાં ભેટતાં ચંદન ગંધ, પુષ્પ, વિગેરે માટે અને વિહારના કુટ્યાતુટ્યા લાગના સમારકામ માટે, ધાસરક પ્રાંતમાં વદદ્રહની પાસે આવેલું અમદાસપુત્ર ગામ શિલાદિત્યે દાનમાં આપેલું હતું.

આયુક્તક, વિનિયુક્તક વિગેરે અધિકારીઓને હુકમ કરવામાં આવેલ છે.

દૂતકં શ્રી અંરમ્હ છે અને સંધિ વિશ્વહાધિકારી વત્રભટ્ટિએ દાન લેખેલું છે.

તિથિ શુ. સં. ૨૬૦ ના ભાદ્રપદના વદિ ૭ છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ વિજયસ્કંધાવારાદ્વલભીપ્રદ્વારમદ્રેશ્વરવાસકાત્પ્રસન્નપ્રજાતા ....
 ૧૮ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય ૭૮ કુશલી
 ૧૯ સર્વોન્નિવાયુક્તક ....
 ૨૦ .... યથામયામાતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય

પત્રું બીજું

- ૨૧ લભીસ્વતલનિવિષ્ટયક્ષ્મશૂરકારિતેભિક્ષુણિવિહારે તન્નિવાસિચતુર્દિશામ્યાગ-
 ૨૨ તાર્યમિશુળીસદ્ગુણ ચીવરાપિણ્ડપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયભૈષજ્ય-
 ૨૩ પરિષ્કારોપયોગાય બુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં પૂજાસ્તપનગન્ધપુષ્પમાલ્યદીપતૈલાદ્યપ્ય-
 ચચ્છિત્તયે વિ-
 ૨૪ હારસ્ય ચ સ્વણસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય ઘાસરક્ષપથકે વટદ્રુહમત્યાસન્ન
 [અમદાસપુત્ર] પ્રા-
 ૨૫ મસ્સોદ્રજ્જસોપરિકરસસવાતભૂતપ્રત્યાયઃ ....
 ૨૭ ... સમકાલીનઃ વિદ્યારાર્યમિશુળીસંઘોપમોગ્ય[ઃ]
 ૨૮ [ધર્મ]દાયો વિમૃષ્ટઃ
 ૩૪ ... ॥ દૂતકથાન્ શ્રીસ્રવમહઃ ॥
 ૩૫ લિખિતં સન્ધિવિમદ્દાધિકૃતાદીવિરપાતિવત્રમાદિના ॥ સં ૨૦૦ ૧૦ માત્રપદ
 બહુલ ૭
 ૩૬ સ્વહસ્તો મમ

શિલાદિત્ય ૧ લાનું ભદ્રેણિયકનું દાનપત્ર^૧

શુ. સં. ૨૬૨ ચૈત્ર. સુ. ૧૪ (ઈ. સં. ૬૧૦-૧૧)

સ્વ. ડા. જી. કુંહાની વિધવા પાસેથી, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમના ટ્રસ્ટીઓએ, ખરીદેલાં વામ્બપત્રો પૈકીનાં આ બે છે. તે કયાંથી મળ્યાં હતાં તે બાબતમાં નથી.

આ પત્રો ૧૧૬ ઈંચ લાંબાં અને ૮૬ ઈંચ પહોળાં છે. બડા ત્રાંખાના વાળાથી તે બંને સાથે બાંધેલાં છે. પત્રોની એક જ બાજુએ લેખ કોતરેલો છે અને પહેલા પત્રોમાં ૧૯ અને બીજા પત્રોમાં ૧૩ પંક્તિ આપેલી છે. આ શિલાદિત્યના વંશની સીલોમાં હાથ છે તેમ સીલ ઉપર શ્રી મટ્કઃ કોતરેલ છે અને તે ત્રાંખાના વાળાના છેડા સાથે ચોટાડેલ છે.

લેખ સંભાળપૂર્વક કોતરવામાં આવેલ નથી અને તેથી ઘણી ભૂલો રહી ગઈ છે. થોડો ભાગ સંભાળપૂર્વક કોતરેલો છે, પણ બાકીનો ભાગ (પં. ૧૩ થી ૧૯) બહુ જ છીછરા કોતરેલો છે. લેખ સંસ્કૃત ભાષામાં છે અને શાપાત્મક ત્રણ શ્લોકો સિવાય બાકીનો ગદ્ય ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સાવત્રી સદીમાં ઉત્તર હિન્દની પશ્ચિમ વિભાગમાં ચાલતી વપરાયેલી છે.

લેખ શિલાદિત્ય ૧ લાના સમયનો છે. તે ધરસેનનો પુત્ર હતો અને ધરસેન શુદ્ધસેનનો પુત્ર હતો. તે બધા પરમ શૈવ હતા. છેવટના રાજાઓનાં બીજાં દાનપત્રોની માફક આમાં પણ વશાવલીમાં સેનાપતિ ભટાર્કના ચાર પુત્રોનાં નામ છેડી દેવામાં આવેલ છે.

આ દાનપત્ર હેવીસરસમાં મુકામ હતો ત્યારે શુ. સં. ૨૬૨ ના^૨ ચૈત્ર સુદ ૧૪ ને દિવસે આપવામાં આવેલ છે, અને સંધિવિગ્રહિક દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિએ લખ્યું હતું. દુતક ખરબદ હતો, જે રાજાનો નાનોભાઈ અને પાટલી કુમારની જગ્યાએ હાઈ શિલાદિત્ય પછી ગાદીએ આવેલ.

આ શાસનમાં લખ્યું છે તે મુજબ ખાર વનસ્પતીમાં આવેલા ભદ્રેણિયક ગામમાં ૨૦૦ પાદાવર્ત જમીન તે ગામમાંના સૂર્યમંદિરની પૂજા માટે આપવામાં આવેલી. આ ખરસો પાદાવર્ત-માંથી સો પાદાવર્ત ગામની પૂર્વ સીમમાં બ્રાહ્મણ પ્રબંધત્તને મળેલી જમીનથી પૂર્વ તરફ, બ્રાહ્મણ રૂદ્રને મળેલી જમીનથી દક્ષિણ તરફ ખરટિકા દણ્ડકથી ઉત્તરમાં, અને ગોખપર વાટક ગામની સીમની સંધિથી પશ્ચિમ તરફ, આવેલાં હતાં. બાકીના સો પાદાવર્તની ચતુઃસીમા આપેલી નથી, પણ લેક્ષક માટે પ્રથમથી જૂદી કાંટેલી જમીન^૩ સૂર્યનામંદિરને બીજા એક દુકંડા સહિત આપેલી હતી, એમ લખેલ છે. આ જમીન પૂજા, સ્વપન, ગંધ (ચંદન), પુષ્પમાલા, દીવાને માટે તેલ, વાદ્ય ગીત, નૃત્ય, બલિચરૂ વિગેરે માટે તેમ જ પાદમૂલના પ્રજવન માટે તેમ જ દેવાલયના ખંડન, કાટકૂટના છર્ણોદ્ધાર વાસ્તે આપવામાં આવેલ છે.

આ દાનમાં આવેલાં સ્થળો જેવાં કે હેવી સરસ (પં. ૧) ભદ્રેણિયક (પં. ૧૯, ૨૦, ૨૨) ખારવનસ્પતી^૪ (પં. ૨૨) ખરટિકા^૫ દણ્ડક (પં. ૨૩) ગોખપરવાટક (પં. ૨૩) વિગેરે બોળાબાઈ શકાર્થો નથી.

૧ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૧૬ ચાર. ડી. બેનરજી ૨ ૨૫. મી. બેનરજીએ ૨૬૦ વર્ષિય અને નો ઈ. ઈ. વો. ૨૦ પા. ૧૮૧ મે તે જ સાલ લખેલ છે, પરંતુ ૬^૬ ૨૬૨ વાંચ્યું હતું તેથી શિલાદિત્ય ૧ લાની આ ઉંદામાં ઉલ્ટી સાલ મળે છે. આ અને ત્યારપછીના ધરસેન ૩ નાં ૩૦૪ ના દાનપત્ર વચ્ચેના ગણમાં એકાદ રાજાએ એટલે કદાચ તેના બાઈ ખરબદે રાજ્ય કર્યું હોય, એવો સંભવ છે. શિલાદિત્ય ૧ લાનાં પછાં દાનપત્રોમાં તે દુતક તરીકે આવે છે, અને તેનું એક દાનપત્ર પણ દમણમાં મળી આવ્યું છે. (ગવે. એપી.) ૩ આ વત્રભટ્ટિને કીર્તીદાન લીસે નં. ૧૩૪૧ માં વચમટ્ટિ અને નં. ૧૩૪૬ માં વચમટ્ટ લખ્યો છે. નં. ૧૩૩૭ માં^૭ વટપભટ્ટિ. નં. ૧૩૩૮ નં. ૧૩૪૬ અને નં. ૧૩૪૫ માં^૮ વત્રમટ્ટિ એ બધાં વાંચન યોગ્ય છે. રકંદબજ તે વત્રમટ્ટિનો પિતા, વત્રમટ્ટિ તેનો દીકરો, રકંદબજ અને તેનો દીકરો, અર્નાદલ એમ આ કુટુંબની ચાર પેઢીએ ઉત્તરાતર ચેતકકુટુંબના આદ્ય રાજાઓના સમયમાં લગાડ આવેલા અધિકાર કોતરેલા હતા. (ગવે. એપી.) ૪ લલ પછીના બે ટપકોને ૨ વાંચીએ તો જમીનના બંને દુકાં મળી સો પાદાવર્ત જમીન થવી જોઈએ. (વત્રી) ૫ આ મંડળને માટે વપરાયેલું હોય તે જોઈએ જતાગઢ પાસે વંચળી ગામ છે તે કદાચ હોય પણ તેનું બંધનું નામ વામનસ્પતી હતું (વત્રી) ૬ ખરટક, ભદ્રાણ્ણ ગામડા તરફ જતો રસ્તો અને આદિત્યની માલિકીનો હોય, એ બધાં આજ રાજાનાં સં. ૨૬૦ ના દાંડના વામનપત્રમાં આપેલાં છે, તેથી આ બંને દાનપત્રોમાં સૂચવેલી જમીન પાસેપાસે હોવી જોઈએ, એમ અડાળ કરી યાચ.

ઐશ્વરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ [૧] વિજયસ્કન્ધાવારહે [વી] સરો વાસ્તકાન્ પ્રસમપ્રણતા-
મિત્રાણા [~] મૈત્રકાણામતુલ્યલસન્નમ્મળલ [લા] ભોગસં-
- ૨ સક્તપદ્મહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગદનુરક્તમૌ-
મૃતશ્રેણીપ(વ)લાવાસ-
- ૩ રાજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વર શ્રીમટ(ટા)કર્કાદવ્યચ્છિત્તરાજવંશાન્માતાપિતૃચર-
નારવિંદપ્રણતિપ્રવિઘૌતાશેષકલ્મષઃ
- ૪ શે(શૈ)શવાત્પ્રમૃતિ સ્વદ્ગાદ્વિતીયબાહુરવે સમદપદગજપટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વ
નિકપસ્તપ્રતાવૈ પ્રન(ણ)તારાતિચૂડ(ઢા)૧-
- ૫ ત્નપ્રમાસ(ઁ)સક્તપાદનચરશ્મિસંહતિસ્સકલસ્મૃતો(તિ)પળીતમાર્ગસન્ધ્યપરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરક્ષનાન્વ(ર)ચ્છરાજશબ્દઃ
- ૬ રુપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ભીર્યવુદ્ધિસપ્પ(સ્પ)દ્વિ સ્મરશશાંકાદ્રિરાજોદધિત્રિદશ-
ગુરુધનેશાનતિશયાન[:] શરણાશ(ગ)તામય-
- ૭ પ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યકલ [:] પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાન-
ન્દિતવિદ્વત્સુહૃદ્પ્રણય(યિ)હૃદયઃ પાદ-
- ૮ ચારીવ સકલમુવનમળ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પા-
વનસ્વમયૂક્તસન્તાનવિસ્ત-
- ૯ તજાહવીજલૌપપક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાસમ્પદ્મ(પ)-
લોમાદિવાશ્રિતઃ સરમસમા-
- ૧૦ મિગામિકૈર્ગુણેસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માતાપિતાંશિલચલચનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરવતિ
સમતિમૃષ્ટા[ના]મનુપાલચિતા-
- ૧૧ ધર્મદાયાનાં મપાકર્ષા પ્રેજોપધાતકારિણાશુપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરે-
કાધિવાસસ્ય સ્પ(સં)હતારાતિપક્ષલ-
- ૧૨ ક્ષમો વ[પ]રિમેગદક્ષવિક્રમા[મો] વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમ
માહેશ્વરઃ શ્રી ધરસો[સે]નસ્તસ્ય સુતસ્તત્પ્રદાનુ
- ૧૩ ધ્યાતસ્સકલદિ[જ]ગદાનન્દનાત્યદ્મુતગુણસમુદ[ય]સ્થગિતસમગ્રદિગ્ [હ]
મળ્ડલસ્સમરશતવિજયશોમાસનાધમળ્ડલામ
- ૧૪ યુતિ માસુરવરન્સ(દસ)પીઠ ઓદૃઢ ગુરુમનોરથમા(મ)દ્વામારસ્સર્વવિદ્યા પરાપર
વિમાગાધિગમવિમલમતિરવિસર્જ્ય-

પતહેં બીજું

- ૨૦ ણિયક ગ્રામા(મ) નિ પિ(વિ)દ્યાદિત્યદેવપાદાનં પૂજાસ્નપનગંધદીપપુષ્પમાલ્યદીપ-
તૈલાદ્યુપયોગાય વાદ્યગીતનૃત્યા
- ૨૧ ઘાત્યેં વલિચરુસર્ગોત્સર્પણાય પાદમૂલમર્જીવા(વ)નાયા(ય) દેવકુલસ્ય ચ
સ્વપ્નહસ્તુદિતપતિસંસ્કારાય
- ૨૨ ચ વારવનસ્થલ્યાં ભદ્રેણિયકગ્રામે પૂર્વસીન્નિ બ્રાહ્મણપ્રમન્દતસત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રા
ત્પૂર્વતઃ રુદ્ર-
- ૨૩ સત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રાદ્દક્ષિણતઃ વરટિકાદપ્નઢકાદુત્તરતઃ ગોપ્પરવા(વા)ટક [ગ્રા]
મસીમાસન્ધેરાપરતઃ પાદાવર્ચ શતં
- ૨૪ તથાસ્મિન્નેવ ગ્રામે મૈક્ષકઃ^૧ લવમેતત્પાદાવર્ચશતં મૈક્ષકંશ્ચ સોદ્રંગં સોપરિકરં
સવાતમૂતપ્રત્યાયં સધાન્ય-
- ૨૫ હિરણ્યાદેયં સદશાપરાધં સોત્પદ્યમાનવિદિઃ^૨ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપનીયં
પૂર્વપ્રત્તબ્રહ્મદેય-
- ૨૬ વર્જિતં ભૂમ(મિ)ચ્છિદ્રન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિત(તિ)સરિત્પર્વતસમકાલીનં
ધર્મદાયતયા નિમૃદ્યં યતઃ ૩-
- ૨૭ પરિ[લિ]ક્ષિતસ્થિત્યા મુજ્યમાનસ્ય ન કૈશ્વિદ્યાસેધે વર્તિ[ત]વ્યમાગા
મિમદ્રનૃપતિમિરપ્યસ્મદ્ગંજૈરન્યૈર્વા અનિત્યા-
- ૨૮ નૈશ્વર્યાણ્યાસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્ય[ં] ચ ભૂમિદાન ફલમવગચ્છદ્ધિરયમસ્મ
દ્વાયોન્યવ્યાઃ(વ્યઃ) પરિપાલયિ-
- ૨૯ તવ્યાશ્ચેત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેનં વહુભિર્વસુઘામુક્તા રાજમિસ્સ
ગરાદિમિઃ યસ્ય યસ્ય યદા
- ૩૦ ભૂમિસ્તા(ત)સ્ય તસ્ય તદા ફલં યાનીહ દારિદ્ય ભયાન્નરેન્દ્રૈર્દેવનાનિ
ધર્મીયતનાનિ(ની)ત્રિ(કિ)તાનિનિર્મૂ(વ્મુ)ક્તમાલ્ય
- ૩૧ પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુત્રરાદદીત ષદિં વર્ષં સહસ્રાણિ સ્વર્ગે
મોદતિ ભૂમિદઃ આચ્છેષ્ટા ચા-
- ૩૨ નુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ^૩ દૂતકાશ્વાત્ર શ્રીસ્રવગ્રહઃ લિખિતં સન્ધિ
વિગ્રહાધિ મિ(કિ)ત દિવિરપતિ
- ૩૩ વત્રમાદિના સંવત્ ૨૯૨ ચૈત્ર શુ ૧૪ સ્વહસ્તો મમ

૧ વિસર્ગ નક્રામે છે તે કદાચ એનું ચિહ્ન પણ હોય. (તંત્રી) ૭ વાંચો વિદિકે ૮ વિરા
ચિહ્નને માટે ૨૫૬ છે. ૬ વાંચો વસેત્ [૧] રૂઠિ.

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં જસરનાં પતરાં

વ. સં. ૩૫૭ દ્વિતીય પૌષ વ. ૪ (ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬)^૨

આ તામ્રપત્રો કાઠિયાવાડમાં ભાવનગર રેલ્વે ટાપુના જસર ગામડામાંથી ઈ. સ. ૧૯૧૫ માં મળ્યાં હતાં. તે ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરને આપેલાં અને તેમણે શીલાદિત્ય ૩ જાનાં એક બીજા દાનપત્રની સાથે જોડેલી નોંધ લીધી છે.

૧-૨૪' લાંબાં અને ૧ ફુટ પહોળાં બે જડાં તામ્રપત્રોની અંદરની બાજુએ લેખ કોતરેલો છે અને તે લાંબી ત્રાંબાની કડીથી જોડેલાં છે. કડી ઉપર કાઠિયાવાડનાં બીજાં તામ્રપત્રની સીલ ઉપર હોય છે તે શ્રી મદક અક્ષરો છે. સીલની ઉપરના ભાગમાં નંદીનું ચિત્ર છે. બીજી બાજુનાં છિત્રો છે, પણ તેમાંની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. કુલ ૬૨ પંક્તિ લખાણની છે, જેમાંથી ૨૬ પહેલા માં અને ૩૩ બીજા પત્રમાં છે. છેલા ત્રણ શાપાત્મક શ્લોકો શિવાય બાકીનો બધો લેખ ગદ્યમાં છે. લેખની ભાષા સંસ્કૃત છે અને પૂર્વજોનાં પતરાંમાંથી નકલ કરેલાં આડંબરમય વાક્યો છે. રૂઢવાણા વ્યંજનો બેવડા લખ્યા છે. ૧ અને ૬ ની પહેલાં ઉપધ્યાનીય અને જીહ્વા-મૂલીયનો ઉપયોગ કરેલ છે.

લિપિ ઉપર દક્ષિણ તરફની અસર છે. જુઓ પં. ૩૨ માં રત્નાલંકાર નો. ૬ ની બેઠકનો લીટો દાખી દેવામાં આવેલ છે. અનુસ્વારની જગ્યાએ ઘણીવાર ન લખેલ છે જુઓ. મન્ત (પં. ૧૦) વિચ્ચિત્ત (પં. ૧૬) પં. ૨૫ અને ૪૪ માં ણ્વ નો ૧ નોંધ દેવા જેવો છે.

લેખની પહેલી ૪૫ પંક્તિમાં વંશાવળી છે. વલભી વંશના છેવટના રાજાઓના તામ્રપત્રમાં હોય છે તેમ ભટાર્કના દીકરાનાં નામ છોડી દેવામાં આવેલ છે. ભટાર્ક પછી તેના ચોથા દીકરા ધરપટ્ટના દીકરા ગુહસેનનું નામ પ્રથમ લખ્યું છે. પછી તેના દીકરો ધરસેન ૨ જો, તેના દીકરો શીલાદિત્ય ૧ લા ઉદ્ધે ધર્માદિત્ય, તેનો નાનો ભાઈ ખરગ્રહ ૧ લો અને તેના દીકરો ધરસેન ૩ જો. તેની પછી ગાદીએ તેનો નાનો ભાઈ ધ્રુવસેન ૨ જો ઉદ્ધે બાલાદિત્ય અને તેની પછી તેના દીકરો ધરસેન ૪થો આવ્યો. ત્યાર બાદ શીલાદિત્ય ૧ લાના દીકરા ડેરભટ્ટનો દીકરો ધ્રુવસેન ૩જો આવ્યો. ધ્રુવસેન ૩જો પછી તેનો મોટો ભાઈ ખરગ્રહ ૨જો અને તેની પછી તેના મોટા ભાઈ શીલાદિત્ય ૨જોનો દીકરો શીલાદિત્ય ૩ જો, આ દાનનો દાવા ગાદીએ આવ્યો. [સ્વ. આર. ડી. બેનરજીએ આ તામ્રપત્રની સાલ ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ. વ. ૧૦ વાંચેલ છે. પ્રો. ભાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ છે.^૧ આ જન્મે વિદ્વાનોએ સાલના વાંચન અનુસાર આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩જાના પુત્ર અને અનુયાયી શીલાદિત્ય ૪થાનું માન્યું હતું. પરંતુ વંશાવળી શીલાદિત્ય ૩જાથી પૂરી થાય છે અને સ્વ. બેનરજીએ એમ કલ્પના કરી કે શીલાદિત્ય ૪થાનું વર્ણન આમાં રહી ગયું હતું, પરંતુ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટે સાલ ૩૫૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩જાનું ઠરાવ્યું છે. દશકનું ચિહ્ન શીલાદિત્ય ૩ જાના હુસડીના તામ્રપત્રમાં

૧ એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૧૧૪ આર. ડી. બેનરજી ૨ આ તામ્રપત્રોની સાલ આર. ડી. બેનરજીએ ૩૮૭ દ્વિ. પા. વ. ૧૦ વાંચેલ અને ડો. ડી. આર. ભાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ, પણ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટે ૩૬૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને તેને શિલાદિત્ય ૩જાનું દાનપત્ર ઠરાવેલ છે. ૩ હવે પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૨૧૦ ૪ પ્રો. રી. આ. સ. વ. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ પારા. ૧૦-૫ પ્રો. રી. આ. સ. વ. સ. ૧૯૮૫-૮૬ પા. ૫૫ અને ઉત્તર હિન્દના લેખો નં. ૧૩૬૮ ૧ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૬ અને આ. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૪૫ લેખ ૫૫

છે તેવું જ ૫૦ માટેનું છે. વળી શીલાદિત્યના ૩૪૭ સાલના જેસર^૧ના તામ્રપત્રમાં જે દાન લેનાર છે તે જ આ દાનપત્રમાં દાન લેનાર છે. ફરક માત્ર એટલો છે કે આંહી તેને દીક્ષિત લખ્યો છે અને તેના જેસરના દાનપત્રમાં વાપરેલ જે નામ સગળ અને પ્રકાશ આપ્યાં નથી. તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે શીલાદિત્ય ઝળએ તે જ પુરૂષને ખીજું દાન દશ વર્ષ પછી આપ્યું હોતું જોઇએ— ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટ]

(૧) પુખ્ત—સામ્બપુરમાંથી નીકળી આવેલા, કૌશિક ગોત્રના યજુર્વેદની વાજસનેયશાખાના સામ્બદત્તના પુત્ર બ્રાહ્મણ દીક્ષિતને સુરાષ્ટ્રમાં મડસર ગામમાં મડસરસ્થલીમાં રાજકીય જમીનમાંથી ૨૫ પાદાવર્તવિસ્તારવાળી વાવ દાનમાં આપી તેની નોંધ આ લેખમાં છે. દાનની સીમા નીચે સુજળ છે. પૂર્વે પાણ્ડવ ખણ્ડ, દક્ષિણે દત્ત (દત્ત)ની માલિકીનું [૪] ગિપલિકકા ખુણ્ડ તરીકે જાણીતું પ્રચીકા, પશ્ચિમે સીસગર ક્ષેત્ર અને ઉત્તરે કુટુંબિન સદ્ગિલકનું ક્ષેત્ર (૨) (તે ગામની) ઉત્તર સીમામાં ૧૦૪ પાદાવર્ત ભૂમિ પાંચ કટકે—કોઇ નષ્ટ થયેલા કુટુંબની પહેલો કટકો ૧૬ પાદાવર્તનો હતો. તેની સીમા નીચે સુજળ—પૂર્વે બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે ચમ્બ અને માતૃલનું કૌટુંબિક ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે મહવાનક અને સગર (?) ક્ષેત્ર, કોરટપદ્રક ગામડાને રસ્તે આવેલું; ઉત્તરે પત્તિયાણક દુર્ગક્ષેત્ર નામનું ક્ષેત્ર, ખીજે કટકો ત્રીસ પાદાવર્તનો કોઇ નષ્ટ થયેલા કુટુંબની માલિકીના તેની સોમા:—પૂર્વે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે કૌટુંબિકના હોટકનું ક્ષેત્ર; ઉત્તરે તે જ બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું ક્ષેત્ર, ત્રીજે કુટકો ૪૩ પાદાવર્તનો જે કિકક ખેડતો હતો તેની સીમા:—પૂર્વે સુસાવસધી ગામ જતો માર્ગ; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ સદ્ગકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પત્તિઅણ્ડ અને માતૃસ્થાન નામે ક્ષેત્ર; ઉત્તરે સુસાવસધી ગામની સીમા. ચોથો કુટકો પણ કિકક ખેડતો હતો અને તે દશ પાદાવર્ત હતો. તેની સીમા:—પૂર્વે શાહરસ્તો; દક્ષિણે ગ્રામશિખર; પશ્ચિમે કુલપુત્ર વરૂણની પ્રચીકા; ઉત્તરે કકકકનું ક્ષેત્ર પાચમો કુટકો પાંચ પાદાવર્તનો હતો અને તેને કિકક ખેડતો હતો. તેની સીમા:—પૂર્વે બ્રાહ્મણ ચમસનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે દાસનક નામનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે (રાજવટ્ટા) રાજમાર્ગ; ઉત્તરે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેયક્ષેત્ર.

દાનને દ્વતક રાજપુત ખરચ્ય હતો, અને લેખક સન્ધિવિગ્રહાધિકૃત, દિવિરપતિ, મહાપ્રતિહાર, સામન્ત મમ્મક હતો. રાજપુત નીચેનાં તામ્રપત્રોમાં દ્વતક તરીકે આવેલ છે. (૧) શીલાદિત્ય^૧ ઝળનાં સ. ૩૫૬ ના ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૨) શીલાદિત્ય ૪૫નાં સં. ૩૬૨નાં ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૩) દેવલિનાં સં. ૩૭૫ નાં અને સંવત્ ૩૭૬ નાં તામ્રપત્રો વિધિ મં. ૩૫૭ ના દ્વિતીય પૌષ વદિ ૪ જે ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬ ની ણરોણર આવે છે. દાન મેઘવનની છાવત્તીમાંથી આપવામાં આવ્યું હતું. શીલાદિત્ય ઝળનાં હુન્સડીનાં ૩૫૨ નાં તામ્રપત્રો પણ ત્યાંથી આપવામાં આવ્યાં હતાં. લેખમાંના મડસર, સુસાવસધી વિગેરે સ્થળો ઓળખાઇ શક્યાં નથી. આ લેખ ભાવનગર દરબારે મૂળ પતરાઓ આપ્યાં હતાં તે ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

૧ ઑં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધ(ન્યા)વ(વા)રા[ત] મેઘવનવા(વા)શ(સ)
 કા[ત] પ્રસમંપ્રણતા .....
 ૨૯ ..... સહવિન્ધ્યસ્તનયુગાયાઃ

પત્રું ધીજું

- ૩૦ ક્ષિતેઃ પત્યુઃ શ્રીઢેરમટસ્ય .....
 ૪૫ ..... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્યઃ કુશલી સર્વાનેવ સમાજાપયત્યસ્તુ
 વસ્ત[ ] વિદિત[ ] યથા મયા માતાપિત્રો-
 ૪૬ સ્પુષ્યાપ્યાયનાય પુષ્યસામ્બપુરવિનિર્ગતતત્ત્વાતુર્વિવિધસામાન્યકુશિકસગોત્રવાજસને-
 યિસપ(ત્ર)ક્ષચારિત્રાક્ષણસામ્બદત્તપુત્રબ્રાક્ષણદી-
 ૪૭ ક્ષિતાયં સુરાદ્યે મહત્તરસ્યસ્ય મહત્તરમામે પૂર્વોત્તરસીન્નિ રાજકીયાત્પદ્યવિક્ષિત-
 મૂપાદાવર્તપરિસારાવાપી યસ્ય આધારનાનિ પૂર્વતઃ પાણ્ડવસ્ર્વણ્ડ[:]
 ૪૮ દક્ષિણતઃ દત્ત(ત :)સત્કમ્પિલિક્ષાલુખ્ણકસંજિતમચીદા અપરતઃ ક્ષેત્ર-
 સીસંગરઃ ઉત્તરતઃ કુદુમ્બિસક્લિકપ્રકૃત(ટ)પતિયેળક ક્ષેત્રં તથા ઉત્તરસીન્નિ
 પદ્મસ્ર્વણ્ડાવ-
 ૪૯ સ્થિતાં ચતુરુત્તરમૂપાદાવર્તશતપરિમાણક્ષેત્રં [॥] યત્રૈકલ્પલ્પં ઉત્તસ્રંકુદુમ્બિક-
 પોઢશમૂપાદાવર્તપરિમાણં યસ્ય પૂર્વતઃ બ્રાક્ષણં અળહકસત્ક વ્રક્ષદેયક્ષેત્રં દક્ષિ-
 ૫૦ ણતઃ ચચ્ચમાતૃલ્યોસત્કકોટુમ્બ ક્ષેત્રં અપરતઃ મહદાનંક ક્ષેત્રં કોરટપદકપ્રામ-
 યાયી સાગરશ્ચ ॥ ઉત્તરત્(ત) પતિયાળકદુર્ગક્ષેત્રસંજિત ક્ષેત્રં [॥] દ્વિતીય
 સ્ર્વણ્ડ[ ] ઉત્તસ્રં ॥
 ૫૧ કુદુમ્બિકમેવ ત્રિહૂપાદાવર્તપરિમાણં સ(ય)સ્ય પૂર્વતઃ બ્રાક્ષણશક્કરસત્કવ્રક્ષ-
 દેયક્ષેત્રં । દક્ષિણતઃ બ્રાક્ષણં અળહકસત્કવ્રક્ષદેયક્ષેત્રં । અપરત[:]
 કુદુમ્બિ મોટુક-
 ૫૨ સત્કક્ષેત્રં ઉત્તરતઃ બ્રાક્ષણં અળહકસ્યૈવસત્કક્ષેત્રં [॥] તથા ત્રિ(તૃ)તીય
 સ્ર્વણ્ડં કિલકપ્રકૃદં ત્રિચત્વારિહૂપાદાવર્તપરિમાણ[ ] યસ્ય પૂર્વતઃ સુસાવ-
 સઘીમામયાયી પન્થા[:] દક્ષિણતઃ

૧ વંશાવળી વિભાગનું અક્ષરાન્તર શીલાદિત્ય ૩ જ્ઞાનાં સં. ૩૫૬ ના જ્ઞેષ્ઠ ૭ (જ. જો. મે. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭) ના તામ્રપત્ર સાથે મળતું આવે છે. આ દાનપત્રની પં. ૧-૪૫ સુધીનું વર્ણન તે ૩૫૬ ના દાનપત્રની પં. ૧-૫૦ સુધીના વર્ણનને મળતું આવે છે. ૨ વાંચો પિત્રોઃપુણ્ય ૩ વાંચો છુપદ્રેષ્ઠ ૪ સ્ર્વણ્ડો સ પંકિતની નીચે પાછળથી લખેલ છે.

- ५३ ब्राह्मण सङ्गकसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं अपरतः पत्तिणवक्षेत्रं म[। तृस्थान क्षेत्र[॰]
च उत्तरतः सुसावसधीग्रामसीमा [॥] चतुर्थं खण्ड[॰] किककप्रकृष्टमेव
दशभूपादावर्चपरिमा-
- ५४ णं च (णञ्च) पूर्वतः राजवर्मादि(द)क्षिणत[:] ग्रामशिखरं अपरतः
कुलपुत्रकवरुणसत्क प्रचीहा उत्तरत[:] कर्ककसत्क क्षेत्रं [॥] तथा पञ्चम-
खण्डं किककप्रकृष्टमेव पञ्चभूपादावर्च-
- ५५ परिमाणं यस्य पूर्वतः ब्राह्मणचमससत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं दक्षिणतः दासनकसंज्ञित-
ब्रह्मदेयक्षेत्रं ॥ अपरतः राजवट्टा(त्मा) उत्तरतः ब्राह्मणशङ्करसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं [॥]
- ५६ एवमिदं चतुराधा[टन] विसु(शु) [द्] धं वापीक्षेत्रं सोदङ्ग[॰] सोपरि-
कर[॰] समूतवातप्रत्याय[॰] सधान्य हिरण्यादेयं सदशापर[।] धा[॰]
सोत्पद्यम[।] नविष्टिक[.] सर्वराजकीयान[।] म
- ५७ हस्तप्रक्षेपणीय[॰] पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेना च [न्] द्र
[।] कर्णवक्षितिसरिपर्वतसमकालीन[:] पुत्रपौत्रान्वय भोग्य[:] उदकाति
सर्गेण धर्म्मा-
- ५८ दायो नृ(नि) सृष्टः [।] यतोऽस्योचितयाय ब्रह्मदेयं (य) स्थित्या मुञ्जतः
कृशत[:] कर्षयत[:] प्रदिशतो वा न कैश्चिद्भ्यासेधे धर्चितव्यमागामिभद्रनृ-
पतिभिरप्य[स्म] द्वंशजैरन्यैर्वा
- ५९ अनित्यान्यैश्चर्यान्व(ण्य) स्थ (स्थि) रं भानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमव-
गच्छद्विरयमस्मदा[दा] योनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्व्य-
सुधा मुक्ता राजभिः [:] सगरादिभिः
- ६० यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य त [दा] फल[॰] ॥] यानीह दारिद्र्यमया-
न्नेन्द्रेर्द्वानि धर्मायतनीकृतानि [।] निर्मु(र्भु) क्तमाख्यप्रतिमानि तानि
कोनाम साधुः पुनराददीत [॥] पष्टि(ष्ठि)
- ६१ वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [।] आच्छेत्ता चानुमन्ता चः (च)
तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्रखरग्रहः [॥]
- ६२ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपति महाप्रतिहारसामन्त मम्मकेनेति ॥
सं ३०० ५० ७ द्वि पौष व ४ [॥] स्वहस्तो मम ॥

ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ રાજ ગોવિંદ ૩ બનાં ડભોઇનાં પતરાં^૧

શ. સં. ૭૩૬ વે. વ. ૭.

નીચે વર્ણવેલાં તામ્રપત્રો રાજ ગોવિંદરાજ ત્રીજાએ લોગિક નામના બ્રાહ્મણને આપેલા ભૂમિદાનની નોંધ રૂપે છે. કારીગરીવાળા ફરવાળ માટે તથા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પ્રખ્યાત ડભોઇ નગરીના એક રહેવાસી પાસેથી તે પતરાં ખરીદવામાં આવ્યાં છે અને અત્યારે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં સંચરિત કરવામાં આવેલાં છે.

આ તામ્રપત્રો સંખ્યામાં ત્રણ છે. તેમનાં માપ ૬"૪૭" છે અને બડાઇ બધી જગાએ સરખી નથી, પણ આશરે ૬" છે. દરેકમાં થોડો થોડો અંતરે બે બે કાણાં પાડેલાં છે અને દરેક પતરાની જમણી બાજુના કાણામાંથી એક તાંબાનો સળીયો પસાર કરીને કડી બનાવી છે અને તેના બંને છેડાએને ભેગા કરીને બાંધે બનાવી દીધેલો છે. તે ગઢા ઉપર કોઈ પણ બતની સીલની નિશાની ભેગામાં આવતી નથી. ડાબી બાજુનાં કાણાંની સળીયાની કડી ખોવાઈ ગયેલી છે. તામ્ર પત્રોની ફિનારીને બધી બાજુથી થોડી થોડી ઉંચી ચઢાવેલી છે, જેથી કરીને અક્ષરો ઘસાઈ ન જાય.

આ બધાં તામ્રપત્રો બરાબર બળવાવામાં આવ્યાં છે અને તેથી સારી સ્થિતિમાં છે. પહેલું અને ત્રીજું તામ્રપત્ર કૂટ અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે જ્યારે બીજું તામ્રપત્ર બંને બાજુએ કોતરેલ છે. અક્ષરો ચોક્ષા અને ઊંડા કોતરેલા છે. બીજા તામ્રપત્રનો જમણા હાથનો નીચેનો ખૂણો ઘસાઈ ગયેલ છે અને બંને બાજુએ કેટલાક શબ્દો બરાબર સંતોષ થાય તેમ વાંચી શકાતા નથી.

પહેલા તામ્રપત્રમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે, ૧૭ પંક્તિઓ બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુએ અને ૧૫ બીજી બાજુએ અને ત્રીજા તામ્રપત્રમાં કૂટ ૭ પંક્તિઓ છે. લિપિ ઉત્તર હિન્દની વદલથી લિપિ પ્રમાણેની છે. ભાષા શુદ્ધ સંસ્કૃત છે. લખાણમાં કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ નોંધવા લાયક છે. સ્વર વગરના શબ્દાન્ત વ્યંજનોને ખોડા વરીકે બતાવવા માટે તેમના ઉપર ન્હાની રેખા દોરેલી છે. દા. ત. સકાશાત્, પક્ષપાતાત, શ્રીમાન્, વસેત્ ઇત્યાદિ. નીચેના સ્વરો શબ્દોની શરૂવાતમાં માહુમ પડે છે; આ, ઇ, ઉ.

દાનના દાતાનું નામ રાજ ગોવિંદરાજ ત્રીજા છે. આ રાજાની પૂરેપૂરી વંશાવળી આંહિં દર્શાવેલી છે. પં. ૧ થી ૨૮ સુધીના વંશાવળી વિભાગ પછમાં છે અને તેમાંના ૪, ૫, ૬ અને ૧૩ એમ ચાર સિવાય બાકીના બધા શ્લોકો આ સંચરણના નં. ૧૨૩ થી ૧૨૬ સુધીના લેખોમાં આપણને મળે છે. આ વંશનો પહેલો રાજા કૃષ્ણરાજ છે, જુઓ પંક્તિ ૧. તેનો દીકરો ધ્રુવરાજ જુઓ પંક્તિ ૩ અને તેનો પુત્ર ગોવિંદરાજ ૨ જો થયો. તેની પછી તેનો ભાઈ ઇન્દ્રરાજ ગાદીએ આવ્યો. તેની પછી તેનો દીકરો કંકરુરાજ ગાદીએ આવ્યો. કંકરુરાજને ન્યાયી, માયાળુ અને પ્રતાપી રાજ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. તેના રાજ્યમાં ચોરોની વસ્તી જ સમૂળગી નહોતી અને છેવટે દાનનો દાતા ગોવિંદરાજ ત્રીજા કર્કરાજનો ભાઈ આવે છે. તેણે શક સંવત્ ૭૩૯ (ઈ. સ. ૮૨૧) વૈશાખ વદિ ૭ ને દિવસે આ ભૂમિદાન આપ્યું.

દાન લેનાર બ્રાહ્મણનું નામ લોગિક છે. તે... હદેવનો પુત્ર છે. પહેલો અક્ષર બીલકુલ વાંચી શકાતો નથી એટલે આખું નામ પૂરું મેલતું નથી, કદાચ તે જ હોય.

વળી લખાણના પ્રમાણમાં જગ્યાની વહેંચણી પણ બરાબર કરી નથી. પહેલું તામ્રપત્ર અને બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુ લખાણથી ખીચોખીચ ભરી દીધી છે, જ્યારે બીજા તામ્રપત્રની બીજી બાજુ પર તથા ત્રીજા તામ્રપત્ર પર લખાણના શબ્દો તથા પંક્તિઓ છૂટાં છૂટાં લગેલ છે. વળી ત્રીજું તામ્રપત્ર તો અર્ધું જ કોતરેલું છે.

દાનમાં આપેલું ગામ વહાઉલ ચોરાશી ગામના સમૂહમાં આવેલું છે અને તે ગામના નામનો પહેલો અક્ષર ઘસાઈ ગયો છે, જ્યારે બાકીનો ભાગ ધસાણુક વાંચી શકાય છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ ओं आसीसुरारिसंकाशः कृष्णराज क्षितेः पतिः अप्र[पु]र्व्वेण वसोर्हाता साक्षाद्दर्म्
- २ इवापरः । [१] शुभ तद्गुणतुरगप्रवृद्धरेणूर्ध्वरुद्धरविकिरणं ग्रीष्मेपि न-
- ३ भोनिखिलं प्रावृट्कालयते स्पष्टं ॥ [२] तस्यात्मजः श्री ध्रुवराजनाभो महानुभावो
- ४ प्रहृतप्रतापः ॥ प्रसाधिताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्व्वमूव ॥ [३]
- ५ शशधरकरनिकरनिमं यस्य यशः सुरनागाभ्रसानुस्यैः परिगीयते समन्ता-
- ६ द्विधाधरसुन्दरी निवहैः ॥ [४] तस्याप्यमृद्भुवनभारभृतेः समर्थः पा-
- ७ त्योपमः पृथुसमानगुणैर्गुणज्ञः दुर्व्वरिवैरिविनितातुलतापहेतु-
- ८ ग्गोविन्दराज इति सूनुरिण प्रतापः ॥ [५] यस्य प्रमोक्षतुरचालुदार्-
- ९ कर्त्तारसोदिवान्निरूपमस्य पितुः सकाशात् ॥ सत्त्वप्यनेकतनये-
- १० पु गुणातिरेकान्मूर्द्धामिपिकनृपसम्मतमाशुराज्यं ॥ [६] रक्षा[क्ष]ता ये-
- ११ न निःशेषं चतुरम्भोधिसंयुतं ॥ राज्यं धर्मेण लोकानां कुतो तुष्टिः प-
- १२ रा हृदि ॥ [७] भ्राता तु तस्येन्द्रसमानवीर्य्यः श्रीमान् भुवि क्षमापतिरिन्द्र-
- १३ राजः शास्ता बभूवाद्भुतकीर्त्तिसूतिस्तद्दत्तलोटेक्षरमण्डलस्य ॥ [८] य-
- १४ स्याद्भमात्रजयिनः प्रियसाहसस्य क्षमापालवेष-

पतरुं बीजुं प्रथम बाजु

- १५ फलमेव बभूव सैन्यं ॥ मुक्ता च सर्व्व भुवने-
- १६ श्वरमादिदेवं नाबन्धतान्यममरेष्वपि यो मन-
- १७ स्त्री ॥ [९] अद्यापि यस्य सुरकिन्नरसिद्धसाध्यविधाधरधिपतयो गु-
- १८ णपक्षपातात् ॥ गायन्ति कुन्दकुसुमश्रियशोयथास्वधामस्थिताः
- १९ सहचरीकुचदत्तहस्ताः ॥ [१०] सूनूर्ध्वमूवखलु तस्य महानुभावः
- २० शास्त्रार्थबोधसुखलालितचित्तवृत्तिः यो गौणनामपरिवारमु-
- २१ बाह् पर्व्व श्रीकर्कराजसुभगव्यपदेशमुच्चैः [११] राज्ये यस्य न तत्कर-
- २२ स्य वसतिर्व्याधिः प्रसूतिर्मृतादुर्मिक्षं न च विग्रमस्य महिमा नैवो-

- ૨૩ પસર્ગોદ્ભવઃ ક્ષીણઃ શત્રુગણઃ પ્રતાપવિનિતાધોપારિવર્ગસ્તથા નો
૨૪ વિદ્યતરિપન્થિની પ્રમદતીઃ કૂરાં સ્વલનાં મતિઃ ॥ [૧૨] સ્વપ્ત્થોનુજસ્તસ્ય સેવિ-
૨૫ તઃ સતતં બુધેઃ [ગો] વિન્દરાજમ્પાઠઃ ॥ સાક્ષાચ્છંમુરિવાપરઃ ॥ [૧૩]
ફલોન્મુલૈરાપતિતૈર્બિદૂરતઃ
૨૬ સમં સમન્તાદ્રુણપક્ષાપતિમિઃ મહાંહેવેદાનવિધૌ ચ માર્ગેર્જેર્નકુઠિતં યસ્ય સદૈવ
૨૭ માનસં ॥ [૧૪] અન્તઃસ્થિતેશ્વરશિરોઽધૃતશુભ્રચન્દ્રાચ્યુતન્મુધારસવિમાવિત-
સ — મ — ચઃ લો-
૨૮ કસ્ય નિર્વૃત્તિકરઃ સ્પૃહણીય જન્માર્જતઃ 'સદામૃતમયંચં' ગુણેન યશ્ચ ॥ [૧૫]
[પરમમા] હેશ્વ-
૨૯ રઃ સમધિગતાશેષમહાશબ્દમહાસામન્તારિ [ષિ] પતિપ્રમૃતવર્ષશ્રીગોવિન્દરાજ-
દેવઃ [સ] ર્વી-
૩૦ નેવ ભાવિભૂમિપાલાન્સમનુબોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં । યથા મયા માતા [પિત્રો
રાત્મ] ન
૩૧ શ્વ પુણ્યયશોભિવૃદ્ધયે ॥ પદિકામુખિકફલાવાઃ૪મર્થે ચર્મનિહૌ પથમવ—

પતરં ચીજું ચીજી યાજુ

- ૩૨ ગૌડેશાદાયાતાત્રેયસગોત્રચ્છન્દોગસ બ્રહ્મચારિમાત્સળમોગિકાય [હુદ્ધ] દેવપુત્રા-
૩૩ ય ધલિચસ્વૈશ્વદેવામિહોત્રાકતુક્રિયાધ્યાસર્પ્પગાર્થં વાહાડલચતુરાશીસ્યન્તર્ગતમહ-
૩૪—સૌજનકપ્રામઃ સહિરણ્યાદાનઃ સમોગમાગઃ સદળ્લડદશપરાષઃ સસીમાપર્ય [ન્ત]
૩૫ સમસ્તરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાથ મહા વૈશાલ્યામુદકા-
૩૬ તિસર્ગેણ પ્રતિપાદિતો યતોસ્ય મુજ્જતો ન કૈશ્વિદ્ વ્યાસેધે પ્રવર્તિતવ્યાં ॥ આગામિભદ્રતુ-
૩૭ પતિમિરપ્યનિત્યાન્યૈશ્વર્યાંઽન્યથિરં માનુષ્યં હામાન્યશ્ચ ભૂમિદાનફલં તદપહરણ પા-
૩૮ પચગચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્વાયોનુમચન્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ તથા ચોક્તં પુરાણમહ [પિં-]
૩૯ [મિ] ॥ [વ] હુમિર્બલુષા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિમિર્થસ્ય યસ્ય યદા
ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય
૪૦ તદાફલં ॥ ઉક્તશ્ચ મગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ અગ્રેરપત્યં પ્રથમં સુવર્ણં
૪૧ મૂર્વેન્ગવીર્યસુતાશ્ચ ગાવઃ લોકાસ્યસ્તેન ભવન્તિ દત્તા યઃ કાશ્ચનં ગા-
૪૨ શ્વ મહીશ્ચ દદ્યાત્ ॥ સર્વેધામેવદાનાનામેકજન્માનુગં ફલં ॥ હાટકાક્ષિતિ-
૪૩ ગૌરીણાં સપ્ત જન્માનુગં ફલં ॥ યાનીદ્ દત્તાનિ પુરાનેન્દ્રૈર્દ્દનાનિ ધર્માયતા-

- ૪૪ નીકૃતાનિઃ' નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાની તાની કો નામ સાધુઃ પુનરાદદી-
 ૪૫ ત ॥ ષષ્ટિ વર્ષસદૃશાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ ॥ આચ્છેષ્ટા ચાનુ-
 ૪૬ મન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત્ ॥ વિન્ધ્યાટવીપ્વતોયામુશુષ્ક-

પતરું ત્રીજું

- ૪૭ કોટરવાસિનઃ કૃષ્ણાહયોભિજાયન્તે^૧
 ૪૮ ભૂમિદાયાપહારિણઃ ॥ ઉક્તઞ્ચ મગવતા રામમ-
 ૪૯ દ્રેણ ॥ સર્જ્વોનેતાન્માવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાન્ ભૂયોભૂયો યાચ્છતે
 ૫૦ રામભદ્રઃ સામાન્યોયં ધર્મસૈતુર્નૃપાણાં કાલેકાલે પાલની-
 ૫૧ યો ભવદ્વિ ॥ સ્વહસ્તોય શ્રીગોવિન્દરાજસ્ય શ્રીમદિન્દ્રરાજદેવપુત્રસ્ય ॥ લિખિત
 જ્ઞૈતન્મયા શાસનં
 ૫૨ મહાસન્ધિવિગ્રહિક શ્રીપદ્મનાભમુતજજ્જુહ્વેનેતિ શક નૃપકા
 ૫૩ [લા]તીત સંવ ૭૩૯ વૈશાખ [મ]હુલ ૭

બાબાન્તર

પત્રકે ૧ હું

પં. ૧ પૃથ્વીનો પતિ કૃષ્ણરાજ ભગવાન્ મુરારિ જેવો દેખાતો હતો, અને પૃથ્વીનું અપૂર્વ દાન કરવાથી તે સાક્ષાત્ બીજા ધર્મરાજ જ હોય, એમ લાગતું હતું.

પં. ૫ થી ૧૦-અને ચન્દ્રનાં કિરણોના ઢગલાં જેવોં જેવોં શુભ્ર યશ વાહનાંઓનાં શિખર-પર ઉભેલાં દેવતાઓ, નાગો અને વિદ્યાધરીઓનાં ટોળાંઓથી ગવાય છે; પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડનાર તે રાજાને પણ સમર્થ, અર્જુન જેવો અને પૃથ્વીના જેવા ગુણવાળો, ગુણ બહુવાળો અને શત્રુઓની સ્ત્રીઓને અતુલ તાપ પમાડનારો ગોવિન્દરાજ નામનો હિંમતવાન અને અતાપી પુત્ર હતો; જે ચતુર, દેખાવડો અને ઉદારકીર્તિ હતો; પિતાની પાસે જ રહેતો હોવાથી તેના પિતાને ઘણા પુત્રો હતા છતાં પણ ગુણમાં તે ગણાના કરતાં ચઢીઆતો હોવાથી તેનો જ રાજાની સંમતિથી જલ્દી રાજ્યાભિષેક કર્યો.

પત્રકે ૨ નું બાબુ ૨ છ

પં. ૩૨-૩૬-ગૌડ દેશમાંથી આવેલા આત્રેય ગોત્રના છન્દોગસ પ્રજ્ઞચારી બ્રાહ્મણ ભોગિકને, (બુ)દ્ધદેવના પુત્રને બલિ, ચર, અગ્નિહોત્ર, યજ્ઞ અને અન્ય વિધિના અતુલ્ય માટે વાહાઉલ ચોરારીમાં આવેલું (ઘ)સૌણ્યક ગામ હિરણ્યના દાન સાથે, ભોગવટાના અધિકાર સાથે તથા હેડ અને દશ અંપરાધની સત્તાસહિત, સીમાપર્યન્ત, બધા રાજકીય પુરૂષોને તેમાં દબાવવા કરવાની મનાઈ સાથે, ભૂમિચ્છંદના ન્યાયાનુસાર આજે મહાવિશાખીને દિવસે પાણીના અર્ઘ્યથી મેં આપ્યું છે.

પત્રકે ૩ નું

પં. ૫૧ થી ૫૩-આ મારા શ્રીમાન છન્દ્રરાજના પુત્ર ગોવિન્દરાજના રત્નહસ્તાક્ષર છે. મહા-સન્ધિવિગ્રહિક શ્રીજન્મભુલે શ્રીપદનાભના પુત્રે લખેલું છે. શકનૃપ કાળના સં ૭૩૬ વૈશાખ માસની ગહલ સપ્તમીને દિવસે.

કર્કરાજ સુવર્ણવર્ષનાં સુરતનાં તામ્રપત્રો^૧

શ. સં. ૭૪૩ વૈ. સુ. ૧૫ (ઈ. સ. ૮૨૧)

આ પત્રાં જે પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનો ઉલ્લેખ ડૉ. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીએ જોગેડીઅર વો. ૧ પાર્ટ ૧ લામાં કરેલ છે. તેના પા. ૧૨૫ મે તેમાંની થોડી હકીકત આપી છે, પણ કેાને અને કયાંથી મળ્યાં તે સંબંધી કાંઈ પણ એ માહિતી તેમાં આપી નથી. તેણે તેને સુરતનાં પત્રાં કહ્યાં છે, તેથી તે સુરતની આસપાસથી મળ્યાં હોવાં જોઈએ. ડૉ. ડી. આર લાંડારકરે તે પત્રાં મને પ્રસિદ્ધ કરવા આપ્યાં, તેથી હું પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પત્રાં નંગ ત્રણ છે. તેનું માપ ૧૩.૬"×૭.૬" છે. નડાઈ ૧ ઇંચ છે. કોર વાળીને નડી કરેલી છે. ડાબી બાજુએ ખરોખર વચમાં કોરથી ૦.૭ ઇંચ અંદર ઠાણું છે તેમાંથી પસાર થતી કડીથી પત્રાં બાંધેલાં છે. કડી. ૦.૪ ઇંચ નડી છે અને ૩.૨ ઇંચ તેના વ્યાસ છે. તેના છેદા ૧.૧૧ ઇંચ વ્યાસની સીલથી જોડેલા છે. તેના ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર મનુષ્યસ્વરૂપમાં બન્ને બાજુ પાંખવાળું છે. તે પગ વાળીને અને હાથ જોડીને બેઠેલા છે અને પગનાં તળીયાં એક બીજાને અડે છે. તેના ઉપર કાંઈ લેખ નથી.

લેખ પહેલા અને ત્રીજા પત્રાની અંદરની બાજુએ અને બીજાની બન્ને બાજુએ કોતરેલા છે. છેલ્લા પત્રામાં ૭ લીટી છે, બ્યારે બીજાં ઠાંધાંમાં સરેરાસ ૧૮ પંક્તિ છે. અરપો લેખ કોતર્યા પછી જ્યારેના સંકોચ કરવા અક્ષર નાના લખવા માંડ્યા છે અને એક પંક્તિમાં ૩૮ ને બદલે ૫૫ અક્ષરો સમાવ્યા છે. પરિણામે ત્રીજા પત્રામાં સાત જ પંક્તિ છે.

પત્રાં સુરક્ષિત છે; ક્યાંક ક્યાંક સપાટીમાં જરા નુકશાન થયેલું છે, પરંતુ પં. ૪૫ ની શરૂવાતના ભાગ સિવાય બાકી બધો ભાગ વાંચી શકાય છે. પત્રાંની સપાટી ખરોખર લીસી કરેલી નથી અને તેથી કેટલાક ખાડા અનુસ્વાર જેવા (જુઓ નૈકા પં. ૧૩) અને કેટલાક વચમાંના સ્વર જેવા લાગે છે (જુઓ દ્વયે પં. ૪૪) કેટલેક ઠેકાણે કોતરનારે બૂલો સુધારી છે.

પં. ૪૦ માં લાઙ્ગ ના લા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૫ માં જાન્માણં જા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૧ માં કા સુધાર્યો છે અને ર્વ કાઠી નાંખીને કાર્વ્યોને બદલે કલ્પિયા લખેલ છે. રહી ગયેલા અક્ષરો આગલા અગર પાછલા અક્ષરોની નીચે ઉમેરેલા છે; જેમકે (પં. ૨૭ ના વર્ષક નો ક, પં. ૩૨ ના મહાસંયુગે નો હા, પં. ૩૩ ના ફલાવાસિ નો ફ, પં. ૩૬ માં સૌર્યેણ નો ર્ય અને સદાશ્યા નો યા). તેવી જ રીતે પત્રાંની નીચે પણ અક્ષરો ઉમેરેલા છે; જેમકે પહેલા પત્રામાં નીચે આર્ત્તર્તિ અને ત્રીજા પત્રા નીચે તથા શાસનદાતા અને હસ્તેન સ્વ. કેટલીક વાર આ ઉમેરા દર્શાવવા કાઠપદ મૂકેલાં છે. પરંતુ પત્રાં કોતરતાં પહેલાં લેખ ફરી વાંચ્યો નહીં હોય જેથી શ્લો. ૨૫ માં ચાર અક્ષરો રહી ગયા છે અને કેટલાક અક્ષરો બે વાર લખાયા છે. શબ્દો કાપી નાંખવાના રહી ગયા છે. (જુઓ નોટ પં. ૩૮, ૪૩, ૪૫, ૪૬, ૫૨, ૫૫ ઇત્યાદિ.) પં. ૩ માંના રણસર્વરીપુ ના પ નો આડો લીંટો રહી ગયેલ છે જ્યારે પં. ૪૬ માં પ્રચિવ્ય ના પ્ર માં ખોટો

કરેલો છે. પં. ૧૨૪/માં પરિણીયતે શબ્દના રિ અને ત્રી બંધુ જ. વિચિત્ર રીતે કાતરેલો છે અને પં. ૨૫ માં સાદર્યો માં રિ નો ગાળો પણ બેદરકારીને લીધે જ કાતરેલો છે.

લિપિ ઉત્તર વિભાગની લિપિને મળતી અને પૈઠલુ વણી કિણ્ડારી, અને રાધનપુરનાં ગોવિન્દ ત્રીભાનાં પતરાંમાં છે. તેવી જ છે. પં. ૮ માં. 'રાદ્રકૂટ' શબ્દના પં સિવાય બીજે કયાંઈ દક્ષિણ વિભાગની લિપિની અંસર નથી.

દાનપત્રને અંતે છેલ્લી એ પંક્તિની વચમાં એ 'પાદ્યિક્ક' ચિતરેલો છે તે જે સંસ્થાને દાન આપેલું છે તે સંસ્થામાં પૂલતાં મહાવીરનાં પગલાં હોવા સંભવ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને તે ઘણે ભાગે શુદ્ધ છે, જે કે ક્યાંક ક્યાંક ભૂલો કરેલી છે.

નાગસારિકા એટલે હાલની નવસારીમાંની જૈન સંસ્થાને એક ખેતર દાનમાં આપ્યાની હકીકત આ દાનપત્રમાં છે. પં. ૪૨-૪૭ માં લખેલ છે કે ઈંદ્રરાજનો દીકરો સુવર્ણવર્ણ ઠક્કરાજ વિક્રિમાં છાવણી નાંખીને રહ્યો હતો, ત્યારે શક સંવત્ ૭૪૩ (ગવ)ના વૈશાખ માસની પૂનમે (ઇ. સ. ૮૨૧ ના એપ્રિલની તારીખ ૨૧ વાર રવિના રોજ) તેણે દ્વિસ્થય યોગા જે દેખીતી રીતે ખેતરનું નામ હોવું જોઈએ, જે ખેતરને ઢાપુ નામના માણસની માલિકીની અગર તેણે આંધેલી વાવમાંથી પાણી પવાવું, હતું તે મલ્લવાદિનના શિષ્ય સુમતિના શિષ્ય જૈનચુડે અપરાજિતને આપવામાં આવ્યું હતું. મલ્લવાદિનના ચાચા અક્ષર સ્પષ્ટ નથી. તે 'રિ', 'દિ' અગર 'ડિ' વંચાય તેમ છે. પ્રથમ 'રિ' લખેલ તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. તેને દિ બનાવ્યો કે ડિ તે સ્પષ્ટ નથી. એ નામ મલ્લવાદિન નહીં, પણ મલ્લવાદિન હોવું જોઈએ. નવસારીના મઠનો સ્થાપક મલ્લવાદિન ધર્મોત્તરાચાર્યની ન્યાયબિન્દુટીકા ઉપર ધર્મોત્તર ટિપ્પણક નામની ટીકા લખનાર મલ્લવાદિન જ હોય એ સંભવિત છે. ડા. સતીષચંદ્ર વિદ્યાલુપણે બતાવ્યું છે કે આ મલ્લવાદિન હી સદીના પૂર્વાર્ધમાં અગર દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયો હશે. આ દાનપત્ર બતાવે છે કે પહેલી અટકળ સાચી હોવી જોઈએ. ઇ. સ. ૮૨૧ ની સાલના દાનપત્રમાં દાન લેનાર મલ્લવાદિનના શિષ્યનો શિષ્ય લખ્યો છે તેથી મલ્લવાદિન દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયાનું સંભવતું નથી. તેને આઠમી સદીની છેલી પચીસીમાં મૂકવો જોઈએ. ડા. વિદ્યાલુપણના મત પ્રમાણે ધર્મોત્તરાચાર્ય કે જેની કૃતિ ઉપર મલ્લવાદિને ટીકા લખી છે તે આશરે ૮૪૭ ઇ. સ. માં થયાનું આપણે સ્વીકારીએ, તો ઉપરનો નિર્ણય ટકી શકે નહીં. પણ તેનો તે મત ખોટો છે, કારણ તેનો આધાર વનપાલ રાજા બંગાળામાં ઇ. સ. ૮૪૭માં રાજ્ય કરતો હતો, એ બીન સાબિત થયેલી હકીકત ઉપર છે.

મલ્લવાદિન અને તેના શિષ્યો દિગમ્બર વિભાગના સુખ્ય મૂલસંઘની શાખા સેન સંઘનું હતા. પટ્ટાવલિમાં લખેલ છે કે ઇ. સ. પહેલી સદીમાં દેવસંઘ, નન્દિસંઘ, અને સેનસંઘ નામના ત્રણ પેઠાસંઘો મૂલસંઘમાંથી ઉત્પન્ન થયા. આ દાનપત્રમાંનાં જાણકાર શબ્દથી આ આર પેઠાસંઘોને ઉલ્લેખ કરાયો છે. પટ્ટાવલિને આ ઉપરથી લેખમાંથી પુરાવો મળે છે. અત્યારે નવસારીના પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં એ મઠો છે, જેમાંનો એક પુરૂષો મઠ અને બીજો સ્ત્રીઓ મઠો છે, તે મંદિર શ્રવેતાંબર પંથનું છે અને તેની મરામત થાય છે. અસલ તે ૧૩ મી સદીમાં વસ્તુપાલે બંધાવ્યું હતું, એવી માન્યતા છે. લોકપ્રિય સંઘને માટે તે સુખ્ય વસ્તુપાલે મંદિર બંધાવ્યું હોય, એમ સંભવ છે અને તેથી શ્રવેતાંબર પંથ તે મંદિરથી પણ જૂનો છે, એમ સ્વીકારવું જોઈએ.

નવસારીના મૂલસંઘની જે સંસ્થાને કહ્યું આ દાન આપ્યું છે તે આ મંદિરથી ભિન્ન હોવી જોઈએ, કારણ તે દિગમ્બર પંથની હતી અને જે પાછળથી નાશ પામી હોય.

આ પછી શ્લોક ૧લામાં જીનેન્દ્રના શાસનનો જય સૂચવે છે. ત્યાર પછીના ૩૯ શ્લોકોમાં રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાની અમોઘવર્ષ ૧લા સુધીની અને ગુજરાત શાખાની કહ્યું સુવર્ણવર્ષ સુધીની વંશાવલિ આપેલ છે. આમાંના ઘણાખરા શ્લોકો રાષ્ટ્રકૂટ વંશનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ યજ્ઞેલાં દાનપત્રોમાં આપેલ છે, તેથી તેનો સાર આપવાની જરૂર નથી. થોડા ઉપયોગી મુદ્દાની જ ચર્ચા કરવી યોગ્ય છે. વંશાવલિ ગોવિંદ ૧ લાથી શરૂ થાય છે. તેના પિતા અને પિતામહ ઈન્દ્ર પૃથ્વક રાજ અને દન્તિવર્ષનનાં નામો જે કોનનૂરના લેખમાં,^૧ સન્નનનાં અમોઘવર્ષ ૧લાનાં વામપત્રોમાં^૨ અને દશાવતાર ગુફાના^૩ લેખમાં આપેલાં છે તે આ દાનપત્રમાં આપેલ નથી. આમાં દન્તિદુર્ગતું નામ મૂકી દેવામાં આવ્યું નથી, તેમ જ વણીદિગ્ગોરી^૪ અને રાધનપૂરનાં^૫ ગોવિંદ ત્રીજાનાં દાનપત્રોમાં તથા આ જ દાતાનાં વડોદરાનાં પતરાંમાં^૬ અને કૃષ્ણ બીજાનાં કપડવંજનાં પતરાંમાં^૭ ચાલુક્યના પરાજયનો યથા દન્તિદુર્ગને બદલે કૃષ્ણ ૧લાને આપવામાં આવ્યો છે તેમ કરવામાં આવ્યું નથી. ત્યાર પછીના રાજ કરનાર કૃષ્ણ ૧લાનાં પરાક્રમે ત્યાર પછીના સાત (૧૨-૧૮) શ્લોકોમાં વર્ણવેલાં છે. પણ તે વર્ણન ચાલુક્યકારનું છે. ગાંગ અને પૂર્વના ચાલુક્ય સાથેના તેના વિગ્રહનો ઉલ્લેખ નથી. માત્ર રાહપનો પરાજય એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ વર્ણવ્યો છે, પણ તે દુરભનની ઓળખાણ આપેલી નથી. કૃષ્ણ ૧લાની પછીના રાજ્યકર્તા ગોવિંદ રાજને મૂકી દીધો નથી, પણ તેના નાનાભાઈથી થયેલા તેના પરાજય સંબંધી કાંઈ હકીકત નથી. ત્યાર પછીના ૬ શ્લોકો (૨૦-૨૫) ધ્રુવની કારકીર્દી વર્ણવે છે. શ્લોક ૨૫ સિવાયના બધા આપણા જાણેલા છે અને ચાલુ પ્રશંસાત્મક છે. શ્લોક ૨૫ મારી સમજ સુજળ બીજાં કોઈ પણ દાનપત્રોમાં આવેલો નથી અને તે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી છે. આ શ્લોકમાં ગાઢૈયસન્નતિ-નિરોધવિદ્વક્તિઃ એ શબ્દો શિવ અને ધ્રુવના વર્ણન માટે વપરાયા છે અને તે પાશ્ચાત્ય ગાંગ અને ક્ષાય પાલો અને ગુર્જર પ્રતિહારો ઉપર મેળવેલા વિજય સંબંધી હોય, જેને કેદ કર્યો તે ગાંગ રાજા શિવમાર જે તેનો સમઘાતીન હતો તે હાલો જોઈએ. કેટલાક ગાંગના લેખોમાંથી પણ આ હકીકતને ટેકો મળે છે. શિવમારના દીકરાનાં મધ્યેનાં પતરાંઓ^૮ ઇ. સ. ૭૬૭ નાં જોઈ બનાવેલી છે, પણ તેમાં પણ શિવમાર ચારે તરફથી મુરકેલીઓથી ઘેરાયો હતો તે હકીકત સાત્ય લાગે છે. ગદ્વાડિપુરનાં પતરાંમાં લખ્યું છે કે શિવમારે પોતાના નાનાભાઈ વિજયાદિત્યને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો પણ તેણે ભરતની માફક પૃથ્વી પોતાના મોટા ભાઈની પત્ની સમાન માની તેને ભોગબી નહીં. આ રામાયણની ઉપમા ઉપરથી એમ અટકળ થાય છે કે શિવમાર ક્ષાય રાષ્ટ્રકૂટના કેઢખાનામાં હશે અને તેનો નાનો ભાઈ તેની ગેરહાજરીમાં લડત ચલાવતો હશે. ગાઢૈયસન્નતિ-નિરોધ એ શબ્દોમાં પાત્ર અને ગુર્જર લશ્કરો ઉપર ધ્રુવે જિત મેળવવાની હકીકત સન્નત અને વડોદરાનાં પતરાંમાં છે તેનો ઉલ્લેખ પણ કદ્યુ છઉ. ગંગા બોળગતા રાષ્ટ્રકૂટના લશ્કરને ગંગાનો પ્રવાહ રોકનાર શિવની સાથે સરખાવવાની પણ ઠવિની કદવના હોય.^૯

ત્યારપછીના ૬ શ્લોકોમાં (૨૬-૩૧) ત્યારપછીના રાજા ગોવિંદ ૩જાનાં પરાક્રમે વર્ણવ્યાં છે, જે ચાલુ રીવાજ સુજળનાં છે. સ્વમ્ભનુ દુલ્લહ એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ છે. ઉત્તર અને દક્ષિણ હિન્દના રાજાઓ સાથેના ગોવિંદના યશસ્વી વિગ્રહો સંબંધી કાંઈ પણ લખ્યું નથી. તેનાં રાધનપુરનાં પતરાંમાં એક શ્લોકમાં લખેલ છે કે પોતાના પિતાના ગાદી છોડી તેને જાહી આપવાના

૧ એન્સાઈક્લોપીડિયા ઓફ રીસીઅન્સ એન્ડ એપીકસ વો. ૬ પા. ૨૬. ૨ એ. ઈ. વો. ૧૮ પા. ૨૩૫. ૩ આ. સ. ૨. ઈ. વો. ૫૫ પા. ૨૭. ૪ એ. વો. ૬૧ પા. ૧૫૭. ૫ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૨૪૨. ૬ એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૭ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૫૩. ૮ એપીગ્રાફીયા કન્જીટા વો. ૬ નેવ મન્ડલ નં ૬૦ ૯ આ કદવનાને દુર્ સમત નથી (તંત્રી).

વિચારને તેણે સ્વીકાર્યો નહીં અને કહ્યું કે 'યુવરાજની કહડીથી તે સંતુષ્ટ છે. કાવિનાં પતરાંમાં સ્પષ્ટ લખેલ છે કે રીતસર રાજ્યાભિષેકથી ગોવિંદે તેના પિતા પાસેથી રાજ્ય મેળવ્યું. આ દાનપત્રને ૩૦ મે. શ્લોક કાવિનાં પતરાંની હકીકતને ટેકો આપે છે કારણ તેમાં તેને યૌવરાજ્યને નહીં પણ રાજધિરાજ પરમેશ્વરતાને ઇલકાબ આપ્યાનું લખેલ છે. પોતાનાં છેલ્લાં વર્ષો અગર મહિના દરમિયાન ધ્રુવે ગાદીત્યાગ કર્યો હતો કે નહીં તે બાબત નિશ્ચયપૂર્વક કાંઈ કહી શકાતું નથી. કાવિનાં અને આ પતરાંમાં રાજ્યાભિષેકકલ્પે અને રાજધિરાજપરમેશ્વરતા એ શબ્દો યુવરાજ તરીકેના અભિષેક માટે વપરાયા હોય એમ સંભવ છે, તેમ જ ચોતે પોતાના મોટાભાઈ ગોવિંદ ર. જા. તરફ જે વર્તણૂક ચલાવી હતી તે યાદ હોવાથી તેમ જ માત્ર યુવરાજ તરીકે સ્થાપ્યાથી ગાદી માટેનાં ઇલકાબ બંધ પડતો નથી, એમ સમજી પોતાની હયાતીમાં જ ગાદી છોડી તેને ગાદી એ બેસાડ્યો હોય એમ પણ સંભવે. બીજો વધુ પુરાવો ન મળે ત્યાં સુધી આ બાબત કઈ હકીકત સાચી તે નિશ્ચય ઉપર આવી શકાતું નથી. શ્લોક ૩૨-૪૦ માં અમોઘવર્ષ ૧૯૦ તેના કાકો ધન્વ અને તેના પુત્ર કર્ક જે આ દાનને દાતા છે, તેનાં વર્ણન છે. આ બધા શ્લોકો બીજાં દાનપત્રોમાંથી આપણા બહુવામાં આવેલ છે, પણ શ્લોક ૩૬ અને આ દાનપત્રની લિપિમાંથી ઘણી ઉપયોગી ઐતિહાસિક બીના મળે છે. તે શ્લોકમાં લખેલ છે કે, ન્યારે રાષ્ટ્રકૂટ ખંડિયા રાજાએ બળવો કર્યો હતો ત્યારે અમોઘવર્ષને તેના કાકાનાં હાથમાં (કર્ક) ફરી ગાદીએ બેસાડ્યો. નવસારીના ૮૧૭ ઇ. સ. ના દાનપત્રમાં બળવા સંબંધી કાંઈ ઉલ્લેખ નથી, ન્યારે તેના પુત્ર ધ્રુવનાં ઇ. સ. ૮૩૫ નાં વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં કર્ક તેના કાકાને મદદ આપ્યાનું સ્પષ્ટ લખ્યું છે. આ ઇ. સ. ૮૨૧ ના દાનપત્રમાં કર્કે તેને ફરી ગાદીએ બેસાડ્યાની હકીકત છે તેથી અનુમાન કરી શકાય કે તે બળવો ઇ. સ. ૮૧૭ થી ઇ. સ. ૮૨૧ સુધીમાં થયો બોધ્યો. અમોઘવર્ષને ફરી ગાદીએ બેસાડ્યો ત્યારે તે માત્ર ૧૨ વર્ષના હતો તેથી સંભવ છે કે કર્કે રાજ્ય વહીવટ ચલાવતો હોય. આ દાનપત્ર બળવાના સમયનું જ છે અને તેમાં બળવો સમાવવાનું માન કર્કેને આપેલ છે. ત્યાર પછીનાં બીજાં ગુજરાતનાં દાનપત્રોમાં પણ તેમ જ લખેલું છે. અમોઘવર્ષ ૧૯૦નાં તાજેતર પ્રસિદ્ધ થયેલાં સન્મનનાં તામ્રપત્રોમાં આપેલ છે કે બાળરાજ, પાતાલમદલની મદદથી પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવી શક્યો. આ પાતાલમદલ કદાચ કોઈ સગો અગર ખંડિયા રાજા હોય જેણે કર્કેને મદદ કરી હોય અગર ડો. લગવાનદાએ કહ્યું છે તેમ પાતાલમદલ માત્ર કર્કે ખિસ્ક જ હોય.

આમાંના ઘણાપર શ્લોકો બીજાં તામ્રપત્રોમાંથી બાણીતા છે. શ્લોક ૨ થી ૨૧ આજ રાજાના નવસારીના તામ્રપત્રોમાંના શ્લોક ૧ થી ૨૦ સાથે મળતા આવે છે, તથા શ્લોક ૨૩-૨૪ અને ૨૬-૨૮ તેજ દાનના શ્લોક ૨૧ થી ૩૫ સાથે મળતા આવે છે. શ્લોક ૩૬ ધ્રુવના વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં મળે છે અને શ્લોક ૨૨ અને ૪૦ ગોવિંદ 'ઉલ્લેખ' પૈકલનાં તામ્રપત્રોની પ. ૩૮-૩૯ અને ૪૧-૪૨ સાથે મળે છે. શ્લોક ૨૫ જ એક નવો છે જેની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા બતાવી છે.

દાનવર્ણન ગદ્યમાં આપ્યા પછી શાપના ચાલુ શ્લોકો અને અંતમાં જૈન ધર્મની પ્રશંસા બે શ્લોકમાં આપી છે. દાનમાં કર્કના હસ્તાક્ષર છે, પણ તે બીજાં દાનપત્રોમાં છે તેમ કેનેરીઝ લિપિમાં હોવા બોધ્યો. તેથી સ્પષ્ટતાથી ધ્યાનિ શબ્દો કર્કના હસ્તાક્ષર હશે કે નહીં, તે ચકાસપદ છે. કર્કના સુલેહ અને લડાઈ ખાતાના મંત્રી કુલપુત્રક શ્રીહર્ષમટ્ટને પુત્ર નારાયણ આ દાનને લેખક છે. વડોદરાના ૮૧૧-૧૨ ની સાલના તેમ જ નવસારીના ૮૧૭ નાં દાનપત્રોને લેખક નેમાદિત્ય આ નારાયણને લાઈ હતો. નારાયણ તેના પિતા પછી સુલેહ તથા લડાઈ આવનાર મંત્રી નિભાવ્યો હતો.

ઘણાંખરાં વાઘપત્રોમાં લેખક સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો મંત્રી હતો. આ મંત્રીને લેખકનું કામ કેમ સોંપાયું હશે તેનો કાંઈ ખુલાસો શોધાયો નથી. સ્મૃતિમાં પણ આ સ્થિતિને ટેકો મળે છે. શાસવલ્લય સ્મૃતિ ૧-૩૧૬ માં આ સંબંધમાં વિજ્ઞાનેશ્વર લખે છે કે:—

સન્ધિવિગ્રહકારી તુ મવેચસ્તસ્ય લેખકઃ ।

સ્વયં રાજા સમાદિપ્તઃ સ લિખેદ્રાજાસનમ્ ॥

વિજ્ઞાનેશ્વર પોતે કહે છે કે “સન્ધિવિગ્રહકારિણા (શાસનં કારયેત્) નાન્યેન કેનચિત્” યાસવલ્લય ૧-૩૧૬ માં આદેશ કરે છે કે ભૂમિદાનમાં દાવાની વંશાવલિનું વર્ણન હોવું જોઈએ. તેમાં દાવાના પૂર્વજોનાં પરાક્રમેની પ્રશંસા હોવી જોઈએ, જેની નોંધ પરમુલકી દફતરમાં હોય અને તેથી દાનનો મુત્સદ્દો સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો અધિકારી તૈયાર કરતો હોય.

વાઘપત્રોમાંનાં સ્થળો બધાં જાણી શકાય તેવા છે. નાગસારિકા તે સુરતની દક્ષિણે ૨૦ માઇલ ઉપરનું નવસારી છે. પુરાવી તે પૂર્ણા નદી છે, જેના કાંઠા ઉપર નવસારી આવેલું છે. અમ્બાપાટક અને સમ્બપુર એ બે ગામડાં પૈકી પાછલું જાણી શકાયું નથી, પણ આગલું નવસારીથી ખાંચ માઇલ ઉપરનું પૂર્ણા નદીને કાંઠેનું આમડપુર હોવું જોઈએ. નવસારીના સુબા મી. એમ. કે. નાડકાણિ જણાવે છે કે તે દંતકથા અનુસાર તે ગામને થોડી સદી પહેલાં આમડપુર કહેતા હતા. જે વઢિયા નદીને કાંઠે દાન આપ્યું ત્યારે કક્ષની છાવણી હતી તે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઇલ ઉપરની વાંકની આડી હોવી જોઈએ. માત્ર સમ્બપુર મળી શકતું નથી, પણ તે અમ્બાપાટકથી ઉત્તરમાં હતું, તેથી તે કામરેજ તાલુકામાંનું સમપુર હોઈ શકે નહીં, કારણ તે નવસારીથી ૩૫ માઇલ છે. કદાચ તે પાછળથી નાશ પામ્યું હોય, એમ સંભવ છે.

અક્ષરાન્તર^૧

[નીચેના છદોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે:—અનુક્રુલ્ શ્લો. ૨, ૨૪, ૩૨, ૪૧-૪૫ અને ૪૬ આર્યા:—શ્લો. ૧૨-૧૫, ૨૨, ૨૭-૨૯, ૩૩, ૪૦, અને ૫૦, ઇન્દ્રવજ્રા:—શ્લો. ૨૩ ઉપભતિ:—શ્લો. ૫ અને ૨૦. ગીતિ.—શ્લો. ૮. પુષ્પિતાગ્રા.—શ્લો. ૪૮. વંશસ્થવિલકા:—શ્લો. ૧ વસન્તવિલકા:—શ્લો. ૩, ૪, ૬, ૭, ૮, ૧૦, ૧૬, ૨૫, ૨૬, ૩૦, ૩૬-૩૮ શાર્દૂલ-વિક્રીડિત:—શ્લો. ૧૧, ૧૮ અને ૩૧. સમ્બરા.—શ્લો. ૧૭, ૧૯, ૩૪ અને ૩૫.]

- પતલું પહેલું
- ૧ જો' । શ્રિય ૨ પદં નિત્યમશેષગોચરં નયપ્રમાણં પ્રતિષિદ્ધુષ્પથં [૧] જનસ્ય મન્યત્વં સમાહિતાત્મનો જયત્યનુગ્રાહિ જિનેન્દ્રશાસનં ॥ [૧ ॥] સ'વો
  - ૨ વ્યાદ્વેધસા ધામ યજ્ઞામિકમલં કૃતં [૧] હરંશ્ચ 'યસ્ય કાન્તેન્દુકલ્યા કમલં કૃતં ॥ [૨ ॥] આસીદ્વિધિમિરમુદ્યતમણ્ડલમો ધેસ્તિત્રય-
  - ૩ નભિમુલો' રણસર્વરીપું [૧] મૂપશ્ચુચિર્વિધુરિવાસ્તદિગન્તકીર્તિગોમિન્દરાજં
ઇતિ રાજસુ રાજસિદ્ધેઃ ॥ [૩ ॥] દટ્ટા ચમૂમભિ-
  - ૪ મુલ્લી [૧] સુમટાદૃહાસામુજામિતં સપદિ યેન રણેષુ નિત્યં [૧] દટ્ટાધરેણ
દધતા શ્રુકુટિં લલાટે લજ્જં કુલં ચ હૃદ [૫]-
  - ૫ ઘ નિજ [ઘ] સત્વં । [૪ ॥] લજ્જ [ઘ] " કરાપ્રાન્મુલતશ્ચ શોભા માનો
મનસ્તસ્સમેવ યસ્ય [૧] મહાહવે નામ નિશ્ચમ્ય સચ્ચ-
  - ૬ યં રિપુણાં વિગલંત્યકાણ્ડે [૫ ॥] તસ્યાત્મજો' જગતિ' વિશ્રુતદોર્ધ્ધકોર્ચરોર્વા-
ચિહારિહરવિક્રમધામધારી [૧] મૂપા-
  - ૭ સ્તૃવિષ્ટપત્નપાનુકૃતિસ્કૃતજઃ શ્રીકર્કરાજ ઇતિ ગોત્રમર્ણિર્વમૂવ । [૬ ॥]
તસ્ય પ્રમિલ્લકરટચ્યુતદાનદ-
  - ૮ ન્તિદન્તપ્રહારરુચિરોલ્લિલિતાંસપીઠઃ [૧] ક્ષમાપઃ ક્ષિતૌ ક્ષપિતશ્ચતુરમૂતનુજસ્સ
દ્રાહ્લકૂટકનકાદિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૭ ॥] તસ્યોપા-
  - ૯ જિતમદ્વસસ્તનયથુરુદધિવલયમાલિન્યા [: ૧] મોર્કોશુવરશંતકં [તુ] શદ્-
શર્શીદન્તિદુર્ગારાજો મૂત્ ॥ [૮ ॥] કાઞ્ચીચકેર-
  - ૧૦ લનરાધિપચોલપાણ્ડયશ્રીમૌર્વ્યવંજટવિમેદવિધાનદક્ષં [૧] કર્ણાટકં 'વલર્મ-
ચિન્ત્યમજેયમન્યૈર્ધૃત્વૈઃ યદ્વિર-
  - ૧૧ પિ યસ્સહસા જિગાપ ॥ [૯ ॥] અઞ્જવિમંગમગૃહીતવિશાતશક્ષમશ્રાન્તમપ્રતિ-
હતાજ્ઞમપેતપલં [૧] મો વલ્લમં સ્વપદિ' દણ્ડ
  - ૧૨ વલર્ને' જિત્વા રાજાધિરાજપરમેશ્વરભામવાપ ॥ [૧૦ ॥] આસેતૌબ્જિપુલોવ-
લાવલિલસલ્લોર્મમાલાજલાદાપ્રાલેયકૈ-

૧ ચિદ્રૂપે છે ૨ મન્યજ ૩ શાસન ૪ વધિ દિપ ૫ વાંચો જ્વસ્તિ ૬ વધિ નભિમુલો ૭ પુલું
હુલું પાખડું કાંતડું નથી. ૮ વાંચો ગોવિન્દ ૯ વાંચો વિદ્ય ૧૦ વધિ શોભા ૧૧ સંતાર્તા આ અક્ષરો
ધંકિત કાતરતી વખતે રહી ગયા હશે તે પાછળથી પતરાને નાચેને છેડે કાતરેલ છે કો ની ઉપરનું કાંપક
આ સુધારાનું ક્ષયન કરે છે. ૧૨ વધિ મૂપાજ્ઞવિષ્ટ ૧૩ હુન્દા મૂલોવના ચિન્હ માટે પ્રસ્તાવિક વિવેચન
શુભો. ૧૪ વધિ જ્વમૂવ ૧૫ વધિ મોક્ષ ૧૬ વધિ શદ્દ ૧૭ ધીર્મ રાષ્ટ્રકુટ દામપત્રોમાં હવે હોય છે
તેને જલ્દે આખાં મૌર્મ્ય છે. (એન. પી. સી.) ૧૮ વધિ વજ ૧૯ વધિ ઘપદિ ૨૦ વધિ વલ્લ
૨૧ અતુરવાર જેવું સાગે છે તે ક્ષરતી ખાડા બે છે.

- ૧૩ લંકિતામલશિલાજાલાતુષારાચલાદાપૂર્વાપરવારિરાશિપુલિનમાન્તપ્રસિદ્ધાવધેયેનેદ^૩
જગતી સ્વવિક્રમવલ્લેનેકા-
- ૧૪ તપત્રીકૃતા ॥ [૧૧ ॥] તસ્મિન્દિવં પ્રયાતે વલ્લભરાજે ક્ષતપ્રજાવાર્ષઃ [૧]
શ્રીકર્કરાજસુતુર્મ્મહીપતિઃ કૃષ્ણરાજો ભૂત્ ॥ [૧૨ ॥] યસ્ય સ્વમુજય-
- ૧૫ રાક્રમનિશ્ચેષોત્સાદિતારિદિક્ચક્રં [૧] કૃષ્ણસ્યેવા [કૃષ્ણં] ચરિતં શ્રીકૃષ્ણ-
રાજસ્ય । [૧૩ ॥] શુભતુંગતુંગતુરગપદ્મદ્વરેણુદ્ધરુદ્ધે રવિકિરણં [૧] શ્રીષ્મેપિ
નમો નિર્ણિતં
- ૧૬ પ્રાવૃટકાલાયતે સ્પષ્ટં ॥ [૧૪ ॥] દીનાનાથપ્રણયિપુ યથેષ્ટચેષ્ટં સમીર્હીર્તમજસં
[૧] તત્ક્ષણમકાલવર્ષે વર્ષતિ સર્વાર્થિનિર્વર્ષ [૫] જ ॥ [૧૫ ॥] ર[૧] હૃષ્પમા-
- ૧૭ સ્મમુજજાતવંલાવલેપંભાજૌ વિજિત્ય નિશિતાસિલતાપદ્મરૈઃ [૧] પાલિધ્વજા-
વલિશુમામાચિરેણ યો હિ રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
- ૧૮ તતાન ॥ [૧૬ ॥] ક્રોષાદુસ્ત્વાતલક્ષ્ણં ' પ્રમુતરિપુભૈર્ધર્માસમાનં સમન્તાદાજૌદુ-
દૃતૈર્વિરપ્રકટગજપટાદોપસંક્ષોભદક્ષં [૧] સૌર્યર્થસ્યક્તારિ-

પતરં વીજું-પહેલીવાજુ

- ૧૯ ધાગો^૧ મયચકિતવપુ ક્ષપિ હૃષ્ટૈવ સધો દૈમ્પોધ્યાતારિચક્રક્ષયકરમગમધસ્ય
દોદેખ્હરુપં ॥ [૧૭ ॥] પાતા યંશ્ચતુરમ્બુરાશિરસનાલંકારમાર્જૌ સુ-
- ૨૦ વૈષ્ણૈયાશ્ચૌપિ કૃતદ્વિજામરગુરુપ્રાજ્યાજ્યપૂજાદરો^૨ [૧] દાતા માનમૃદમળીર્મુળ-
વતાં યોધૌ શ્રિયો મેલ્લમો^૩ મોક્તું સ્વર્ગકલાનિ ભૂરિતપસા
- ૨૧ સ્યાનં જગામાર્મૈરં ॥ [૧૮ ॥] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહતરવિકરમાતતાપાત્સલીલં
જંન્મે નાસીરધૂલીઘવલિતવપુપા વલ્લમારુપસ્સદાજો [૧] શ્રીમદ્દ્વાવિન્દરાજો જિ-
- ૨૨ તજગદહિતલૈળવૈધૈવ્યદેતુસ્તસ્યાસતિસુનુરેક ર લિતારાતિચેમકુન્મ્ભઃ ॥ [૧૯ ॥]
તસ્યાનુજઃ શ્રીધ્રુવરાજનામા મહાનુભાવઃ પ્રથિતપ્રતાપઃ [૧]
- ૨૩ પ્રસાધિતાશેપનરેન્દ્રચક્ર [૧] ભ્રમેણ વાલૌર્કેવપુર્વધૈવ ॥ [૨૦ ॥] જાતે યત્ર
ચ રાદ્રકૃટતિલકે સદ્ગૃતચૂડા [૧] ગૌ ગુર્વા તુષ્ટિરથાલિલસ્ય જગતસ્તુસ્વામિનિ
પ્રત્યર્હં [૧] [સત્યં] સત્યમિતિ પ્રશા-

૧ લેખકે એ શબ્દના સંધિ કરી દીધી છે. અરુપ પાઃ ૧૨૬ પાશું ભેષ્યે તે ધ્યાનમાં રહ્યું નહીં.
૨ વાંચો યેનેયં ૩ વાંચો કલેષૈકા ૪ વાંચો ધાપઃ ૫ ૬૫૩મું ચિન્હ ભુસાધ ગયું છે. ૬ વાંચો દૃઢ
૭ વાંચો નિરિત્ત ૮ વાંચો સમીક્ષિત ૯ વાંચો ઘણ ૧૦ વાંચો માર્જૌ ૧૧ વાંચો રાત્રપ્રહતરવિચયે
૧૨ વાંચો જ્ઞાતમાનં ૧૩ વાંચો વદુ ૧૪ વાંચો લૌર્મ્ય ૧૫ વાંચો વર્ગો ૧૬ વાંચો દર્શ ૧૭ વાંચો
દોદેખ્હ ૧૮ વાંચો રમ્યુ ૧૯ વાંચો માર્ગો ૨૦ વાંચો દ્રવ્યા ૨૧ વાંચો દરઃ અર્થ પાદને અંતે શબ્દ છે
તેથી સંધિ થાય નહીં. ૨૨ વાંચો વરુનો ૨૩ વાંચો માર્ગ ૨૪ વાંચો જગમે ૨૫ વાંચો વાર્ગ
૨૬ વાંચો વૈવદ્ય ૨૭ કવિએ કદાચ મૂળ લખ્યું ધાર્યું હોય.

૨૪ સતિ સતિ ક્ષમામાસમુદ્રાન્તિકામાસીદ્ધર્મપરે ગુણામૃતનિધૌ સત્યવ્રતાધિષ્ઠિતે
 ॥ [૨૧ ॥] શશ્વરકિરણનિકરનિમં યસ્ય યસસ્સુરનપ્રાગ્સાનુસૈઃ [૧] પરિગી-

૨૫ યતેનુરતૈર્વિદ્યાધરસુન્દરીનિવહૈઃ ॥ [૨૨ ॥] હૃદ્યોન્વહં યોર્થિજનાય નિત્યં
 સર્વસ્વમાનન્દિતર્વન્ધુવર્ગઃ [૧] પ્રાદાત્પરુષો દરતિ સ્મ વેગાત્માણાન્યમસ્યાપિ
 નિતાન્ત-

૨૬ વીર્યઃ ॥ [૨૩ ॥] રક્ષતા યેન નિશ્ચેષં ચતુરમ્બોધિસંયુતં [૧] રાજ્યં ધર્મેણ
 લોકાનાં કૃતા હૃદિ ૨ પરા હૃદિ ॥ [૨૪ ॥] યોસૌ પ્રસાધિત[સમુન્નતૈ]
 સારદુર્ગો ગાંગૌર્ધર્સંતતિનિરોધ-

૨૭ વિવૃદ્ધકીર્તિરોત્તીકૃતોન્નતવૃષાંકંવિભૂતિરુચૈર્વ્યક્તં તત્તાન પરમેશ્વરતામિહૈકઃ ॥
 [૧] ૨૬ ॥] તસ્યાત્મજો જગતિ સત્પ્રથિતોરુકીર્તિર્ગોવિન્દરાજ હ-

૨૮ તિ ગોત્રલભમૂતઃ [૧] ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપસન્તાપિતાહિતજનો
 જનવલ્લભોભૂત ॥ [૨૬ ॥] પ્રિચ્છીવૈલ્લભ ઇતિ ચ પ્રથિતં યસ્યા-

૨૯ પરં જ[ગ]તિ નામ [૧] યશ્વતુરુદધિસીમાનેકો વસુધાં વશે ચક્રે [૨૭]
 ઇકોપ્યનેકરુપો યો દદૃશે ભેદવાદિભિરિવાત્મા [૧] પરવલર્જલધિમપારં

૩૦ તરન્સ્વદોમ્યૌ રણે રિપુભિઃ ॥ [૨૮ ॥] ઇકો નિર્દૈતિરહં ગૃહીતશસ્ત્રા મે પરે
 વૈદ્યો [૧] યો નૈવવિધમકરોચ્ચિત્તં સ્વમેપિ કિમુતાજૌ ॥ [૨૯ ॥] રાજ્યા-
 મિપેક્કલચૈરમિ-

૩૧ વિચ્ચ દર્શાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં ત્વપિત્રા [૧] અન્યૈર્મહાનૃપતિમિર્વૈહું-
 મિર્વૈસંમેલ્ય સ્તમ્માદિભિર્મુજવલદર્વૈર્લુપ્યમાનાં [૩૦ ॥] ઇકોનેકનરેન્દ્ર-
 વૃન્દસહિતા-

૩૨ ન્યસ્તાન્સમસ્તાનપિ પ્રોત્ત્વા [તા] સિલતાપ્રદારવિધુરાં^{૧૩} વર્ધ્વો માહૌસંયુગે [૧]
 લક્ષ્મી [મ] પ્યચલાં ચકાર વિલસત્સંચામરં મ્રાહિણી ॥^{૧૪} સંસીદ્ધુરુ-
 વિપ્રસજ્જનસુહૃદ્-

૧. વાંચો તમામ ૨ વાંચો વન્ધુ ૩ ચાર અક્ષરો ખુટે છે. આ પાઠ અટકશે આખો છે. ૪ મૌ ની પહેલી ઉચ્ચી. હાંડીમાં. કોતરનારનું હાથીપાર જમણી બાજુ સરકી ગયું હશે છે. ૫ વાંચો કીર્તિઃ [૧] આત્મીકૃતો કીર્તિઃ અર્થ પાદને છેડે હોવાથી સંધિ થાય નહીં ૬ ક કોતરતી વખતે રહી ગએલ તે ધક્કા નીચે વાં ની નીચે છે કાકપદની વચમાં કોતરેલો છે. વાં ની ઉપરનું કાકપદ રહી ગએલા અક્ષરનું ભાન કરાવે છે. ૭ વાંચો છુટ્ટી ૮ વાંચો પરવલ ૯ વાંચો વદ્યઃ ૧૦ વાંચો વૈદ્ય ૧૧ જ્વ જુલથી છે વાર લખાયો છે. ૧૨ વાંચો ચલા ૧૩ વાંચો વિધુરાં ૧૪ વાંચો વદ્ધા ૧૫ વાંચો મહા. હા કોતરતી વખતે રહી ગએલા તેથી ધક્કાની નીચે સા અને સં ની વચમાં લખેલ છે. ૧૬ વાંચો સજ્જ ૧૭ આ વિશ્વમ ચિન્દ નકામું ૧૮ વાંચો વન્ધુ ક્ષેપ ૫૯

- ૩૩ ન્ધૂપભોગ્યાં સુવિ ॥ [૩૧ ॥] તસ્પુત્રોઽગતે નાકમાકમ્પિતારિર્મજે [૧]
 શ્રીમાહારાજસૈર્વાસ્થ્ય [:] સ્થ્યાતો રાજાભવદુઃખૈઃ ॥ [૩૨ ॥] અર્થિપુ યથા-
 થતા [-] યસ્યમમિદંતોફેલાસિલઘ્નૈઃ-
 ૩૪ પેપુ [૧] ઘૃદ્ધિચિનાય પરમામમોઘવર્ષાભિધાનસ્ય ॥ [૩૩ ॥] રાજામૃત-
 સ્પિતૃવ્યો રિપુભવવિભવોદ્ભૂત્યમાવૈકહેતુર્લક્ષ્મીવાન્નિન્દ્રારાજો ગુણિજનતિકરાન્તેશ્ચમત્કા-
 ૩૫ રકારી । રાગાદન્યાન્યુદયસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપં સેવમાના રાજશ્રીરેવ
 ચક્રે સ[કલ]કવિજનોદ્ધીર્યૈસ્તેસ્વભાવં ॥ [૩૪ ॥] નિર્વિર્ણાવાસિવાનાસહિત-
 હિતજનો-
 ૩૬ પાસ્પર્માનાં સુવૃત્તં વૃત્તં જિત્વાન્યરાજ્ઞાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો હિંસકેભ્યઃ ॥ (૧)
 ઇકાકી દ્વસૈવૈસ્તિલનકૃતિસહપ્રાતિરાજ્યે શશાઙ્કાદીપનમ્હલં
 ૩૭ યસ્તપન ઇવ નિજસ્વામિદત્તં રરક્ષ ॥ [૩૫ ॥] યસ્થાંગમાત્ર જયિનઃ પ્રિય-
 સાહસસ્ય ક્ષમાપાલવેપલમેવ વ મૂં[વ]સ્યૈન્યૈન્મુક્તૈર્વૈઃ સર્વૈર્ભુવનેશ્વરમાદિદે-

વીજું પતરં ઘીજી વાજુ

- ૩૮ વં નાવન્દતાન્મમરેષ્વપિ યો મમરેષ્વપિ યો મૈનસ્વી ॥ ૩૬ ॥ શ્રીકર્કરાજ इति
 રક્ષિરાતરાજ્યમારસ્સારશુલસ્ય તનયો નયશાલિતૌર્થ્યઃ ૧૮ [૧] તસ્યા-
 ૩૯ ભવદ્વિભ[વ]નન્દિતવન્નુંસૌધૈઃ પ્રૌઢૈઃ સદૈવ ઘનુષિ પ્રથમો ૧ શુચીનાં ॥
 [૩૭ ॥] દાનેન માનેન સદાજ્યૈં વા સૌ ૨ ધ્યેણ વીર્યેણ ચ કોપિ મૂપઃ [૧] :
 ઇતેન સામ્યોસ્તિ
 ૪૦ ન વેતિ કીર્તિસ્સકૌતુકા આમ્યતિ યસ્ય લોકે । [૧ ૩૮] શ્વૈ ૩ (સ્વે) છા-
 ગૃહીતાવિપયા[ન]દ્વદસહ્માજઃ પ્રોદ્ધૃતદ્વત્તરશૌલ્કિકૈતેરાદ્યુદ્યોનુસ્વાતસ્વૈર્હગનિજ-
 ૪૧ વાહુવલેન ૧ જિત્વા યોમોઘવર્ષમચિરાત્સ્વપદે વ્યધત ॥ [૩૯ ॥] તેનેદમનિલ-
 વિશુચ્ચંચલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧] ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યપ્રવર્તિતો ધ-

૧ વાંચો કમ્પિતરિપુત્રજે ૨ વાંચો મદા ૩ આ રાખના નામની આશુ બેઠણી શર્વ છે. ૪ વાંચો સમગ્રીયં
 ૫ આ અક્ષર તા નકામો છે. ૬ ફ પહેલાં શુભાષ્ટ મયો હતો પછી તે પહેલાના અક્ષર તા ની નીચે બે
 કાનાની વચમાં લખેલ છે. ૭ વાંચો લઘ્વ ૮ વાંચો નિન્દ ૯ વાંચો નિકરાતિ પહેલાં લખેલો અક્ષર
 પાછળથી કાઢી નાંખ્યો છે. ૧૦ વાંચો ગીત ૧૧ વાંચો પાસ્ય ૧૨ વાંચો શ્વશકુ ૧૩ વાંચો મમ
 ૧૪ વાંચો સૈન્યમ્ । સુત્રવા ૧૫ વાંચો ચ ૧૬ મમરેષ્વપિ યો એ અક્ષરો શુભથી બે વાર લખાયા છે.
 ૧૭ આ અક્ષર રા વધારાનો છે. ૧૮ વાંચો સૌર્થ્યઃ ૧૯ વાંચો વન્નુ ૨૦ વાંચો માર્થઃ ૨૧ વાંચો પ્રથમ
 ૨૨ પંક્તિની નીચે તા ની નીચે ચા લખ્યો છે. પહેલાં જ પછી શુભથી લખેલ પણ પાછળથી છેપ્રા નાખેલ છે
 ૨૩ વાંચો સૌર્યેણ એ અક્ષર પંક્તિ નીચે જો અને ન ની વચ્ચે લખેલ છે. ૨૪ વાંચો સ્વેચ્છા ૨૫ વાંચો
 શોલ્કિક ૨૬ વાંચો વૃદાન્ । વસ્ત્રાત ૨૭ ક્રેતરનારે પહેલાં ચા ક્રેતરેલ પણ આ નો કોટી પાછળથી છેપ્રા નાંખ્યો
 છે ૨૮ વાંચો વાહુવલેન.

૪૨ મ્મદાયોયમ્ ॥ [૪૦ ॥] સ ચ સમધિગતાશ્વેષમહાશૈવ્દમહાસામન્તાધિપતિ-
સ્તુવર્ણવર્ષશ્રી[ક]ર્કરાજદેવકુશલી સર્વાનેવ યથાસંવૈધ્યમાનાત્રાપૂપતિ-

૪૩ વિપ્રપ્રાપ્તિપ્રામપતિપ્રામકૂટયુક્તનિયુક્તવાસાવકાધિકારિકારિકમહત્તરાદીકાન્
સમનુદર્શયત્યસ્તુ વસ્તંવિદિતં યથા મયા શ્રીવહ્નિકાતટ-

૪૪ સ્થાવાસિતવિજયસ્કન્ધાવારાસ્થિતેન માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકપુણ્યયશો-
ભિવૃદ્ધયે^૧ શ્રીનાગસારિકાસ્વતલસન્નિવિષ્ટાહૈત્યાલ[યા]યતનનિ[વદ્ધ]

૪૫ સમ્બૃપુરામ્બમણ્ડિતવસતિકાયાઃ સ્વઘ્નસ્ફુટિતનવકર્મચરુબલિદાનપૂજાર્થ્યન્તૈથા
તથાં તિવૈધ્યમાનચાતુષ્ટયમૂલસંષોદયાન્વયસેન

૪૬ સેનેસંધમલવોદિંગુરોશિષ્યશ્રીસુમાતિપૂજ્યપાદેઃ તચ્છિષ્યશ્રીમદપરાજિતગુરોઃ શ્રી-
નાગસારિકાપ્રતિવેદ્ધઅન્વાપાટકપ્રામસ્યે ઉત્તરાદિશિ

૪૭ હિરણ્યયોગાભિર્ધોતાં ઢાપુવાર્ષી યસ્યોઘાટનાનિ પૂર્વતઃ શ્રીધરવાપિકા દક્ષિણતો
વહેઃ અપરતઃ પૂરાવી મહાનદી ઉત્તેરતસ્સમ્બપુર-

૪૮ વૉપિકાં [૧] એવમિયં ચતુરાષાઠોપલક્ષિતા સધામ્યહિરણ્યાદેયોં અચાટમટ-
પ્રવેર્યેસર્વરાજકોયાનામહસ્તપ્રક્ષેપનીર્યેઃ આચ-

૪૯ ન્દાર્કાર્ણવક્ષિતસારિત્પર્વતસમકાલીનઃ^૨ શિષ્યેપ્રશિષ્યાન્વ્યક્રમોપમોપેભોગ્યેઃ
શકનૃપકાલર્તિતસંવત્સરશતેપુ સપ્તસુ ત્રિચત્વારિશદ-

૫૦ ષિકેપુંતીતેપુ વૈશાલપૌર્ણમાસ્યાં સ્વાત્તોદકાતિસંગેંગ પ્રતિપોદિતોસ્યોચિતથોં
આચાર્ય્યસ્થિત્યા મુંજતો મોનયત્પૂર્વતઃ કર્પયતઃ પ્રતિદિ-

૧ વાંચિ શબ્દ ૨ વાંચિ સમ્બન્ધ ૩ આ ગ્રા અક્ષર નકામો છે. ૪ ક્ષારિ ભુલથી બે વાર લખ્યું છે. ૫ વાંચિ દિકાન્ ૬ ચે ની કાળી બાજુ બીજો વાંકો લોટો દેખાય છે તે પતરામાંની કુદરતી કાળે લીધે છે. ૭ સમ્બ અક્ષરો ૨૫૭૮ નથી પણ તે ૫૪૭ ખરો છે કારણ નીચે પં. ૪૭ માં સરહદમાં તે સમ્બુર નામ અંવેલું છે. ૮ રા પછી કાકપદ છે પણ પાછળથી કરેલો હિમેરો કયાંય દેખાતો નથી. પ્રાક સંતોષકારક છે. કાંઈ રહી ગયું સાગતું નથી. કાકપદ ભુલથી મુકાયું લાગે છે. ૯ વાંચિ બલિ ૧૦ વાંચિ પૂજાર્ય ત ૧૧ તથા ભુલથી બે વાર લખ્યો છે. ૧૨ વાંચિ નિવૃદ્ધ ૧૩ સેન ભુલથી બેવાર લખાયું છે. ૧૪ વાંચિ માત્ર ૧૫ જાપમાં દિ શક્તિ છે પણ મૂળમાં બહુ જ ૨૫૪ છે. ૧૬ વાંચિ પાદસ્તચ્છિષ્ય ૧૭ વાંચિ શુરવે ૧૮ વાંચિ વદામ્ના ૧૯ વાંચિ પ્રામસ્યો ૨૦ વાંચિ ધાના ૨૧ વાંચિ યસ્યા જાણ- ૨૨ વાંચિ વહોપરતઃ ૨૩ વાંચિ નયુત્તરત ૨૪ વાંચિ સમ્બ ૨૫ વાંચિ વાપિકા ૨૬ વાંચિ દેયાવાટ ૨૭ વાંચિ પ્રવેશ્યાસર્વ. વાપી શબ્દ નારીબલિ છે પણ લેખક નર અને નારી બલિ માટે તેના વિશેષણો વાપરવામાં શંકા ખાય છે. ૨૮ વાંચિ ણીયાચન્દ્રા ૨૯ વાંચિ કાલીના ૩૦ વાંચિ પ્રશિષ્ય ૩૧ વાંચિ મોપ અક્ષરો ભુલથી બેવાર લખાયા છે. ૩૨ વાંચિ મોગ્યા ૩૩ વાંચિ જ્વતીતેષુ ૩૪ વાંચિ પાવિતા । અસ્યા ઠકિત ૩૫ વાંચિ યાચાર્ય્ય.

- ૧૧ શતો વા ન કેનચિત્પરિપન્થના કર્ણીયો ॥ તથાગાર્મિનૃપતિમિરસ્મદ્દયૌરણ્યૈર્વા
સામાન્યં ભૂમિદાનફલમવેત્ય વિદુલોભાન્યનિત્યાન્યૈશ્વ-
- ૧૨ ય્યાણિ તૃણામ્લગ્નચંચલમ્વિન્દુચંચલં ચ જીવિતમાકલપ્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોય
મનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ [॥] ૫૬ધ્યાજ્ઞાનતિમિરપટલાદૃત-
- ૧૩ તેમતિરાચ્છિન્ધાદાચ્છિચમાનકં વાનુનોદેત સ પં [ચ] મિર્મહાપાતૈકરપપાતૈશ્ચ
સંયુક્તસ્યાદિત્યુક્તં ચ મગ [ચ] તા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન [॥] ૫૬૮ વર્ષસ-
- ૧૪ હસાણિ સ્વર્ગેં તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ [૧] આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે
વસેત્ ॥ [૪૧ ॥] વિન્ધ્યાટવીપ્વતોયાસુ શુલ્કકોટરવાસિનઃ [૧] કૃષ્ણાહ્યો
દિ જાયન્તે
- ૧૫ ભૂમિદાનં હરન્તિ યે ॥ [૪૨ ॥] સર્વેષામેવ દાનાનામેકજન્માનુગં ફલં [૧]
હાટકાક્ષિતિગૌરીનાં નૈકજન્માત્મકં ફલં ॥ [૪૩ ॥] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યત્નાદ્-

ગ્રીજું પતરું : પહેલી યાજુ.

- ૫૬ ક્ષ નરાધિપ [૧] મહીમ્મહિમતા [૨] શ્રેષ્ઠ દાનાચ્છેયોનુપાલનં ॥ [૪૪ ॥]
વહુ [મિ] જ્વૈસુષા મુક્તા રાજમિઃ સંકેરાદિમિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય
[તસ્ય] તદા ફલ ॥ [૪૫ ॥] અમ્ભેરપત્યં
- ૫૭ પ્રથમં સુવર્ણં ભૂર્જેષ્ણવી સૂર્યસુતાશ્ચ ગાવઃ [૧] લોકત્રયં તેન ભવેદ્દિ દત્તં
યદ્ધાધ્વનં ગાઘ મહીં ચ દદ્યાન્ ॥ [૪૬ ॥] યાતીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દા-
નાનિ ધર્મા-
- ૧૮ થ્યસ(શ) સ્કરાણિ [૧] નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુ ૨
પુનરાદદીત ॥ [૪૭ ॥] इति कमलदलाम्बुविन्दुलोलां श्रियमनुचिन्त्य
मनुष्यजीवितञ्च [૧] અતિ-

૧ પહેલાં કાર્ય્યા લખ્યું હતું પણ પાછળથી નકામું કર્ણીયા લખ્યું છે. ૨ વાંચો દ્વંશ્યૈ ૩ વાંચો
રન્યૈ ૪ વાંચો ચંચલમ્ ને બદલે જલ ૫ વાંચો વિન્દુ ૬ આ ત વધારાનો છે. ૭ પ્રથમ જા ક્રાંતયો હતો પણ
પાછળથી વચલ્યો જા ક્રાંતિ કાઢીનાખ્યો છે. ૮ વાંચો વહુ ૯ વાંચો મગ ૧૦ વાંચો લામ્બુવિન્દુ

નોંધ—આજ રાજાનાં નવસારીનાં પતરાં જ. જો. પ્રે. રા. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૪૨ મે ડા. ડી. આર. લાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે તેમાં શ્લો. ૨થી—૨૧ ૨૩, ૨૪, અને ૨૬ થી ૩૮ નો તરજુમો આપેલ છે. શ્લો. ૩૫ ની પહેલી બે પંક્તિ તેને ઘેડી નથી તેનો હજીપણ તરજુમો થઈ શક્યો નથી. શ્લો. ૩૬ અને ૪૦ નો હુલ્લો ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૨૦૧-૨ ઉપર તરજુમો કર્યો છે.

શ્લો. ૧ ભગવાન જિનેન્દ્રનું નિત્ય, સંપૂર્ણ રીતે સમગ્રય તેલું, નયના પ્રમાણ વાળું, સર્વદા ઐશ્વર્યનું ધામ, ખરાબ માર્ગના આશયનો નિષેધ કરનારું, લબ્ધ અને વશવર્તી મનવાળા મનુષ્યને પ્રસન્નતા આપનારું શાસન જય પામે છે.

શ્લો. ૨૨ ચન્દ્રકિરણોના સમૂહ જેવી જેની (ધ્રુવની) પ્રવેત કીર્તિ (મેરૂ) પર્વતના શિખર પર ઘેઠેલી વિદ્યાધરીઓનાં ટોળાંઓથી ઉત્સાહપૂર્વક ગવાય છે.

શ્લો. ૨૫ એ (ધ્રુવ) એકલોજ આંહિ (આ દુનિયામાં) પરમેશ્વર (૧ ચક્રવર્તિ નૃપતિ; ૨ શંકર ભગવાન) સ્વરૂપે અવતર્યો છે; કેમકે તેણે (૧ શિવ નામના રાજાએ ૨ ઉંચા વૃષભ-ધ્વજને અને ભસ્મને પોતાનાં કરી લીધાં છે એવા શિવે) વૃશાંકના પરિવાર અને સમૃદ્ધિને પોતાનાં કરી લીધાં છે; તે પોતાના મજબૂત અને ઉંચા કિલ્લાઓની પુરતી સંભાળ લેવાને ટેવાયેલો હતો. (કેમકે શ્રી શંકર ભગવાન ઔદ્યયના સત્વરૂપ (પોતાની પત્ની) દુર્ગાને આલ્મપણે અને અલંકારથી વારંવાર શણગારવાની ટેવવાળા હતા); અને ગાંગકુળના એક અગ્રણી રાજાને કેદ કરવાથી અથવા (તેનાં સૈન્યોએ) ગંગા નદીના વહેવા પ્રવાહને અડચણ કરવાથી એની કીર્તિ વધી છે (અથવા ગંગા નદીના સતત વહેવા પ્રવાહને વારંવાર અડચણ કરવાથી જેણે પોતાની કીર્તિ વધારી છે—ગંગા નદી જ્યારે શંકર ભગવાનની જટામાં ગુંગળાઈ જઈને અદૃશ્ય થયાં હતાં ત્યારે)

પં ૪૨—૪૮. અને હવે રાજા શ્રી કર્ણરાજ અથવા સુવર્ણ વર્ષ જેમને બધાં (પાંચ) વાલોનો ઉપયોગ સાધ્ય છે અને જે મોટા મોટા ખંડીયા રાજાઓના સ્વામી છે અને સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્યવાળા તેઓ સઘળા રાષ્ટ્રપતિઓને, વિશયપતિઓને, ગ્રામપતિઓને, ગ્રામકૂટોને, યુક્તો અને નિયુક્તોને, ગ્રામના મૂળ વસાહતિઓના વડાઓના મુખ્ય અધિકારીઓને અને લાગતાવળગતા બીજા અધિકારીઓને આજા કરે છે કે તમને જાણ થાય કે મારી અને મારાં માતૃપિતાની કીર્તિ અને પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે—પવિત્ર વંકિકાના તીર ઉપર વિજયાંકિત છાવણીમાં હું રહેતો હતો તે વખતે—અબાપાટક ગામની ઉત્તરે આવેલ ઢાશુના કુવાવાળું હિરણ્યયોગા નામનું ખેતર મેં હાનમાં આપેલું છે. તે શ્રી નાગસારિકાની સાથે સંકળાયેલું છે. તેની સીમાઓ નીચે પ્રમાણે છે—પૂર્વે શ્રીધરના કુવાવાળું ખેતર, દક્ષિણે એક બેઠેલીયું, પશ્ચિમે મહા નદી પૂરાવી અને ઉત્તરે સમ્મપુરનો (સાવર્જનિક) કુવો. આ ખેતર મેં મલ્લવાદિના શિષ્ય શ્રી સુમતિના શિષ્ય પ્રતાપી આચાર્ય અપરાજિતને આપેલું છે. મલ્લવાદી મૂલસંઘની ચાર શાખાઓમાંની સેનસંઘનો અનુયાયી હતો. મેં તે દૈનિક પૂજા, વૈશ્વદેવ, તથા શ્રી નાગસારિકાની હૃદમાં આવેલા અરહતના મંદિરને જોડાયેલી અને સમ્મપુરના આલ્મપણ રૂપ મઠની દુરસ્તી તથા તેમાં સુધારાવધારા કરવાના આશયથી આપેલું છે.

પં ૪૮—૫૩. આ પ્રમાણે સીમાઓથી નિર્ણીત આ ખેતર સ્નાનથી શુદ્ધ થઈને શકે સંવત્સ્ર ૭૪૩ મા વર્ષની વૈશાખી પૂર્ણિમાને દિવસે હાથમાં જળ રેડીને શિષ્યોની પરંપરાને સૂર્ય, પૃથ્વી, સાગરો, નદીઓ અને પવનોનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાં સુધી, ધાન્ય તથા સુવર્ણના સ્વરૂપમાં તેની ઉપજ (મહેસુલ) ભોગવવાના હક સાથે, ઠાયની અને ઠામચલાઉ સૈનિકોના

પ્રવેશથી પડતાં દુઃખોથી તથા સર્વ રાજકીય અમલદારોની દખલદારીથી મુક્ત રાખીને લોગવટાને માટે મેં આપ્યું છે. ત્યાં સુધી જેનું આચાર્ય ચોખ્ખું રહેલીકરણી રાખીને આ ખેતરનો લોગવટો કરે અગર કરાવે, ખેડે અગર ખેડાવે અગર તે અથવા તેના વારસો ખીજાને હસ્તક સોંપે ત્યાં સુધી કેાઇએ પણ તેમાં હસ્તક કરવી નહિ. તેવી જ રીતે લવિધ્યના રાજાઓએ પણ તેઓ અમારા કુળના હોય કે ન હોય તેા પણ પોતે આપેલાં દાનોની જ માફક તેને ગણીને તેનું રક્ષણ કરવાનું છે. તેમણે હંમેશાં યાદ રાખવું કે સમૃદ્ધિ સૌદામિનીની માફક ક્ષણભંગુર છે અને ભૂમિદાનનું પુણ્ય સર્વ રાજાઓને સરખે હિસ્સે મળે છે અને જીવન ધાસની આણી ઉપર રહેલા જલખિન્દુ જેવું અસ્થિર છે. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના પડદાથી પોતાનું મન આમ્હાદિત થવાથી જે કેાઈ તે જમીન છિનવી લેશે અગર તે કાર્યમાં મદદ કરશે તે પાંચ પ્રધાન પાપો તથા પાંચ ગૌણ પાપોનો કરનાર થશે. અને વેદોની રચના કરનાર ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે તેમ—

(આહિ આ પછી પ્રચલિત શાપના શ્લોકો આવે છે)

પં. ૫૯-૬૨ આ ખતને સ્વયં વપાવ્યું છે એવા દાતા પોતાના હસ્તાક્ષરમાં પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે આ (કેાતરણી) મૂળ લેખ પ્રમાણે ભરાભર છે. આ ગાડે પોતાનું જ, ઇન્દ્રરાજના પુત્ર શ્રી કંકરરાજનું જ ખત છે. આ ખતનો સુતસદો મેં દુર્ગભટ્ટના પુત્ર, ઉચ્ચ કુળના મુખ્ય પરરાષ્ટ્રમંત્રી નારાયણે લખેલો છે.

શ્લો. ૪૯ પાપનો વિરક્ષાર કરનાર અને ખીલ્લ પાખંડોનો, વજ્ર પર્વતોનો નાશ કરે છે તેવો નારા કરવામાં સફળ થાય છે તેવું જિનશાસન સર્વદા વિજયી થાય.

શ્લો. ૫૦ જિને ઉપદેશેલો ધર્મ જયશાળી છે, છએ જાતનાં જીવન્ત પ્રાણીઓ તરફ સર્વદા દયાળુ છે અને દુનિયાના ખીજા સર્વ ધર્મોના મુકુટમણિ તરીકે પ્રકાશે છે.

કક્ષે સુવર્ણવર્ષનું ગ્રાહણપદ્ધતિનું દાનપત્ર^૧

શક સંવત ૭૪૬ વૈશાખ સુદિ ૧૫

ઉપર સીલવાળી ગોળ કડીથી જોડાયેલાં આ ત્રણ પતરાંઓ વડોદરાના રહીશ પાસેથી અરીદવામાં આવ્યાં હતાં અને હાલ તે ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટના પુસ્તકાલયમાં સાચવી રાખેલાં છે. ગુજરાત શાખાના કક્ષે સુવર્ણવર્ષનાં અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રો પૈકીનું આ એક છે અને તે મુંબઈ ઇલાકા માટે નહીં પણ વડોદરા રાજ્ય માટે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી દાનપત્ર છે. આ અને બીજાં આ રાજાનાં દાનપત્રોમાં દાનમાં આપેલી જમીન તથા ગામડાંઓ વડોદરા રાજ્યની સરહદમાં આવેલાં છે અને તેમાંનાં કેટલાંક પ્રાચીન નામો અત્યારનાં ગામડાં સાથે સરખાવી શકાય છે.

પતરાં ૧૧ ઈંચ લાંબાં, ૮ ઈંચ પહોળાં અને આશરે ૬ ઈંચ જડાં છે અને લખાણનાં રક્ષણ માટે કોર જડી રાખેલી છે. ત્રણે પતરાંને ઉપરના ભાગમાં વચમાં કાંણું પાડેલ છે જેમાં ૬ ઈંચ જડી અને ૪૨ ઈંચ વ્યાસની કડી પરોવેલ છે. પતરાં અને લખાણ સુરક્ષિત છે અને અક્ષરો સ્પષ્ટરીતે કોતરવામાં આવેલ છે. પહેલા અને ત્રીજા પતરાની એકજ બાજુએ અને બીજા પતરાની બન્ને બાજુએ લેખ કોતરેલ છે. વલણીનાં પતરાંઓમાં હોય છે તેવીજ લિપિ આ પત્રાંમાં છે. લાખા અથવા ધર્તિ સુધી સંસ્કૃત છે. શરૂવાતનું ચિહ્ન, પંક્તિ પર થી ૬૮ સુધીમાંના દાનવિભાગ અને પંક્તિ ૭૭ થી ૮૦ સુધીના અંતનો ભાગ સિવાય આખો લેખ પદ્યમાં છે. રાજા સુવર્ણવર્ષની તેમજ શ્રીમાન અમોઘવર્ષની સહીઓ જુદી લિપિમાં છે. અને તે ઉત્તર કરતાં દક્ષિણની લિપિને વધુ મજબૂત આવે છે. આમાંના કેટલાક શ્લોકો ગુજરાત શાખાના રાજા કક્ષે ૧ લાના નવસારીના દાનપત્રમાં^૨ અને ગુજરાત શાખાના રાજા ગોવિંદના કાવીના દાનપત્રમાં^૩ આવેલા છે. સીલ અને પતરાંનો તોલ ૯ રતલ છે.

જોડણી સંબંધી નીચેની વિશિષ્ટતા નોંધવા જેવી છે. (૧) અનુસ્વારને બદલે કંકરધાની અનુનાસિકનો ઉપયોગ (૨) વ ની પહેલાં ધધી જગ્યાએ વિસર્ગનો સ કરી નાંખેલ છે. (૩) ય અને ષ પહેલાં દ અને ઘ ને બેવડા લખ્યા છે. (૪) વિસર્ગ પછી ક આવે ત્યારે તેને જિન્હામૂલીય લખ્યો છે.

બેતાલીસ ગામડાંના માર્હિપક વિષયમાં આવેલું ગ્રાહણપદ્ધતિના ગામ દાનમાં આપ્યું તેનો નોંધ આ પતરામાં કરેલ છે. તેની ઉત્તરે કવલેષકા, દક્ષિણે લિખ્તવલ્લ, પૂર્વે નાબડ અને પશ્ચિમે ધાડિયખ નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. દાનની ત્રિધિ વિગેરે નીચે સુજ્ઞ છે. શક સંવત ૭૪૬ ના વૈશાખ માસની પૂર્ણિમા જેને મહાવૈશાખપર્વનું નામ આપેલ છે. તે દિવસે ઇ. સ. ની ૮૨૪ ની સાલ ૧૭ મી એપ્રિલ અને રવિવાર હોવાં જોઈએ. દ્રવક દુર્ગરાજ છે અને લેખક સાંધિવિમલદિક એટલે કે લડાઈ તથા સુલેહ ખાતાનો અમલદાર નારાયણ છે. શ્રી જગત્તુગદેવના પુત્ર શ્રીમાન રાજા અમોઘવર્ષદેવે આ દાનને સંમતિ આપી છે. અંતમાં દાતા કક્ષરાજની તેમજ અધિપતિ અમોઘવર્ષની સહી છે.

રાષ્ટ્રકૂટની શુજરાત શાખાના ઇન્દ્રના પુત્ર કર્ક સુવર્ણવર્ષના રાજ્યમાં આ દાન અપાયું છે. ગોવિંદ ૩ નાના ભાઈ ઇન્દ્રરાજને, લાટ દેશ કે જે તેને ગોવિંદ આપ્યો હતો તેના રાજ તરીકે વર્ણવ્યો છે. યુક્તરની માન્યતા અનુસાર લાટ તે મધ્ય અને દક્ષિણ શુજરાતને બનેલા છે, એટલે કે મહી અને કોંકણ વચ્ચેનો પ્રદેશ સમજાય છે, પરંતુ કાવી અને વડોદરાના લેખોમાં આપેલાં સ્થળો ઉપરથી એમ નિશ્ચય ઉપર આવેલ કે લાટની સહીમાં લાટનો વિસ્તાર વિશેષ સંકુચિત હતો. પણ નવસારીનાં પતરાં ઉપરથી આપણી ખાતરી થાય છે કે શુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટો ઉત્તરમાં મહી અને દક્ષિણમાં તર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશ ઉપર રાજ્ય કરતા હતા.

ઇન્દ્રરાજને કર્કરાજ અને ગોવિંદરાજ નામે બે પુત્રો હતા. કર્કે ઘણાં ભૂમિદાન કરેલાં હતાં અને તેમાંનાં આ સહિત ચાર દાનપત્રો બાણવામાં આવ્યાં છે. વડોદરાનાં, નવસારીનાં સુરતનાં અને આ જેને આપણે બ્રાહ્મણપત્રિકાનાં પત્રો તરીકે ઓળખાવીશું તે બધાંની સાલ અનુક્રમે શકે ૭૩૪, ૭૩૮, ૭૪૩, અને ૭૪૬ છે. તેટલા માટે એમ જણાય છે કે કર્ક ૭૩૪ પહેલાં થોડા સમયે ગાદી ઉપર આવ્યો હતો અને ૭૪૬ અગર ત્યાર બાદ થોડા સમય સુધી તેણે રાજ્ય કર્યું હતું. પણ ઉપરનાં દાનપત્રો ઉપરથી કર્કે તે સમય દરમિયાન શાન્તિથી અને સતત રાજ્ય કર્યું હોય, એમ અનુમાન બાંધી શકાય નહીં; કારણ કે શ. ૭૩૫ માં તેના નાના ભાઈ ગોવિંદ રાજે ભૂપાલપદે હોધને વડોદરા પાસેનું ગામડું દાનમાં આપ્યાનો નોંધ છે. તે ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે વર્ષમાં તે મધ્ય શુજરાતમાં રાજ્ય કરતો હતો. ગોવિંદરાજનું બીજું દાનપત્ર શ. ૭૪૬ નું એટલે ૧૪ વર્ષ પછીનું છે. આ ગુંચવાડાનો નિકાલ હજી કોઈ પણ શુજરાતના ઇતિહાસલેખકે કર્યો નથી અને કર્કના આ છેવટનાં દાનપત્રથી આ પ્રશ્ન બારીકીથી તપાસવાની જરૂરીયાત ઉભી થાય છે.

આ અપૂર્વ સ્થિતિના બે ખુલાસા રજૂ કરી શકાય. શુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટના ઘણાં લેખોમાં હરીકૃત આપેલ છે કે માન્યખેટના રાષ્ટ્રકૂટાનું રાજ્ય પ્રતિસ્પર્ધી પાસેથી પાછું મેળવીને કર્કે ખરા હકદાર અમોઘવર્ષને સોંપ્યું. આ બનાવ શ. ૭૩૬ (ઈ. સ. ૮૧૪)^૧ લગભગમાં બન્યો હોવો જોઈએ; કારણ કે શ. ૭૩૮ ના દાનપત્રમાં અમોઘવર્ષનું નામ પહેલી વાર આવે છે. કર્કે જે શુજરાત ઉપર રાજ્ય કરતો હતો તેને કુદરતી રીતે અમોઘવર્ષને મદદ કરવા જવું પડ્યું અને સંભવ છે કે પોતાની ગેરહાજરીમાં પોતાના નાના ભાઈને શુજરાતનું રાજ્ય લખાવતો ગયો હોય. તે થોડા સમય બાદ પાછો ફર્યો હોય અને ૭૩૮ નું તેનું બીજું દાનપત્ર મળે છે. શ. ૭૩૫ અને ૭૪૬ માં આપેલાં દાનપત્રો ઉપરથી ગોવિંદરાજની પોતાની મોટાભાઈ તરફની ભક્તિ અને વફાદારીનો ખ્યાલ આવે છે.^૨

આ ગુંચવાડાનો બીજી રીતે નિકાલ કરવામાં એવી કલ્પના થાય કે મોટાભાઈ બરાબર સ્થિતિસર થયો તે પહેલાં નાના ભાઈમાં વૈરભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય અને સાહસિક મનુષ્યોની મદદ લઈને દગલખાળથી તેને પદભ્રષ્ટ કર્યો હોય. કર્કને તેથી મૂળ શાખાના માન્યખેટના રાષ્ટ્રકૂટાની

૧ ઈ. એ. ગ્રા. ૫ પા. ૧૪૫. ૨ જ. બા. એ. રો. એ. સો. ગ્રા. ૨૦ પા. ૧૪૦ પં. ૬૦-૬૧. ૩ ઇ. એ. ગ્રા. ૧૨ પા. ૧૫૬. ૪ જ. બા. એ. રો. એ. સો. ગ્રા. ૨૦ પા. ૧૩૧. ૫ એ. ઇ. ગ્રા. ૨૧ પા. ૧૩૩. ૬ તોરખેડેનાં પતરાં જુઓ. એ. ઇ. ગ્રા. ૩ પા. ૫૩. ૭ ગોવિંદરાજનાં કાવીનાં પતરાં ઈ. એ. ગ્રા. ૫ પા. ૧૪૪. ૮ જુઓ દાખલા તરીકે મુવરાજ પહેલાનું વડોદરાનું દાનપત્ર ઇ. એ. ગ્રા. ૧૪ પા. ૧૬૬. ૯ ઇ. એ. ગ્રા. ૧૪ પા. ૧૬૬ નિવવાહુલેન જિલ્લા લોન્ગોવર્ષનચિત્રલ્લેપે ન્યવત ૧૦ રો. અસ્તિહર આ બનાવ ઈ. સ. ૮૧૭ અને ૮૨૧ ની વચ્ચેમાં બન્યાનું માને છે. ૧૧, ૧૨ નવસારીનાં પતરાં જ. બા. એ. રો. એ. સો. ગ્રા. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૧૩ રો. અસ્તિહર પણ તેજ અનુમાન બાંધે છે. પા. ૬૮.

મદદ લેવા દક્ષિણમાં જવું પડ્યું હોય. ત્યાં પોતાના કુટુંબીઓમાં હક્કદાર વારસ અમોઘવર્ષને ગાદી ન આપવાની હીલચાલ ભેંઈ હોય અને કુદરતી રીતે વ્યાજબી હક્કદારને મદદ આપીને ગાદીએ તેણે બેસાર્યો હોય. બદલામાં અમોઘવર્ષ પાસેથી ગુજરાતમાં ગાદી પચાવી પાઠનાર ગોવિંદરાજને હરાવવા માટે મદદ માગી હોય. વધુ વિગત ન મળે ત્યાં સુધી કાંઈ ચોક્કસ નિર્ણય ઉપર આવી શકાય નહીં અને ઉપરનાં બે અનુમાનમાંથી કયું ખરું છે તે ઇતિહાસના અભ્યાસીઓએ પોતપોતે તુલના કરી લેવી રહી.

કર્કે અને ગોવિંદ બન્ને લાઘવો એકી સાથે રાજ્ય કરતા એવી માન્યતા પણ સંભવતી નથી, કારણ તેમ હોય તો દાનપત્રમાં તે હકીકત આપેલી હોવી જોઈએ. બન્ને લાઘવોએ વડોદરા પાસેની જમીન દાનમાં આપી છે અને વટપદ્રક ગામ દાનમાં અપાયાનું અગર સીમા તરીકે વર્ણવ્યાનું બન્નેનાં દાનપત્રોમાં બેવામાં આવે છે. ગુજરાતના આવા બે નાના વિભાગ થઈ શકે, એ કંઈપી શકાતું નથી.

કર્કેની અને અમોઘવર્ષની બન્નેની સહી આ દાનપત્રમાં છે તેના પ્રયોજન માટે ખાસ વિચાર કરવા જરૂરીયાત ઉભી થાય છે. કારણ માન્યએટની મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના સંબંધ ઉપર તેનાથી અજવાળું પડે છે. ગુજરાત શાખાના રાજ્યો હરમેશાં પોતાને મહાસામન્તાધિપતિ લખે છે અને કેટલેક ઠેકાણે લાટીય અથવા લાટેશ્વર મહુડલના રાજ તરીકે ઓળખાવે છે. પરંતુ સૌથી પ્રથમ આ લેખમાં સામન્ત અને મહારાજ બન્નેની સહી બેવામાં આવે છે. તે ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કર્કે અમોઘવર્ષને મહારાજ તરીકે સ્વીકારે છે, કર્કેના સહુથી પહેલા લેખમાં તેની પોતાની જ સહી છે (શ. સં. ૭૩૪). ત્યાર પછીના શ. ૭૩૮ અને ૭૪૩ માં પણ પોતાની જ સહી છે અને મહારાજ અમોઘવર્ષની સહી નથી. શ. ૭૩૫ ના તોરખેડના લેખમાં તેના ભાઈ ગોવિંદરાજ પોતાને ભૂપાલ લખે છે અને બુદ્ધવર્ષ કે જેને સીંહરખી બારગામ આપ્યાં હતાં તેને મહાસામન્ત લખ્યો છે. આમાં ગોવિંદ અગર કર્કેની તેમ જ મહારાજની કોઈની સહી નથી. શ. ૭૩૪ થી ૭૪૬ સુધીમાં કોઈની સહી નથી અને ત્યારબાદ શ. ૭૪૬ માં બન્નેની સહી પહેલી વાર આવે છે તે હકીકત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. બીજા લેખોમાં મહારાજોનાં નામ આવે છે ખરાં, પણ તેમની સહી બેવામાં આવતી નથી.

ગુજરાત શાખાના રાજ્યોનાં બધાં દાનપત્રો ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ વડોદરા રાજ્ય માટે ખાસ ઉપયોગી છે, કારણ કે ઘણાંખરાં દાનમાં આપેલાં તેમજ વર્ણવેલાં ગામો વડોદરા રાજ્યની હદમાં આવેલાં છે. તેનાં બધાં સ્થળો ઓળખવાને પ્રયાસ આ લેખમાં અસ્થાને ગણાય, તેથી આંહી માત્ર કર્કેના લેખોમાંનાં સ્થળો તપાસવામાં આવશે કે જેથી આગળની ભૂલો સુધરી જાય.

પહેલા (દાનપત્ર)માં વટપદ્રક અથવા વટપુર દાનમાં આપેલું છે. તે અંકેદક ચોરાશી ગામના વિષયમાં આવેલું હતું. અને તેની ઉત્તરે વગ્ધાચ્છ, દક્ષિણે મહાસેનક તળાવ, પૂર્વે

૧ ઇ. એ. વા. ૧૨ પા. ૧૫૮ ૨ ઇ. એ. વા. ૩ પા. ૫૩. ૩ સુરતનાં દાનપત્રોમાંનાં સ્થળો હું ચર્ચિતો નથી, કારણ કે. અદેતેકર માને છે કે તે બધાં નવસારી મહાલમાં આવેલાં છે. પરંતુ કર્કેનું રાજ્ય મહી અને નર્મદા વચ્ચે હતું તેથી તે મત સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. નવસારી માં કર્કેના ટાળામાં હોવાનું તે લેખ સિવાય બીજાં કોઈમાંથી જાણી શકાયું નથી. ડા. અદેતેકર નાગસારિકાને નવસારી માને છે અને પૂરાવી નદીને પૂર્ણ માને છે અને વકિકકા નદીને વંડકીની ખાદી માને છે, જે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઇલ ઉપર આવેલી છે. નાગસારિકાપ્રતિવદ્ધ એટલે નાગસારિકાની પાસે આવેલું અગ્નિપાટક ગામને પૂર્ણની બીજા બાજુએ ૫ માઇલ છેટે આવેલું આમદપુર માને છે; અને હાતા ૩૦ માઇલ ઉપર હોવા છતાં જેન આચાર્યને વાપી સા મટિ આપી હતી તેનું કારણ કંઈપી શકાય નથી. ખરું પૂછે તો તે બધાં સ્થળો માટે મને જાહેર જાણ રહે છે, જે કે હું તેનાથી વધુ સારી રીતે તેમને જાણી શક્યા નથી. જુઓ એ. ઇ. વા. ૨૧ પા. ૧૩૩ [ડા. અદેતેકર કહે છે, કે ગુજરાતમાં ખેતરો વાવના નામથી ઓળખાતાં અને ડિરખયોગાદાસુ વાપી એ ખેતરનું નામ છે, તંત્રી]

જમ્બુવાવિકા અને પશ્ચિમે અંકોદૃક ગામડાં હતાં.^૧ વડોદરાના ઇતિહાસ માટે આ દાનપત્ર ઘણું પયોગી છે, કારણ તેમાં ગાયકવાડના રાજ્યની રાજધાની વડોદરાનો સહુથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ છે. ફલીટે અંકોદૃક અને જમ્બુવાવિકાને હાલનાં અંકુટ અને જમ્બુવા તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. ડૉ. અલ્ટેકરે વચ્ચાચને હાલનું વાઘોડિઆ કહ્યું છે.^૨

નવસારીનાં પતરાંમાં^૩ જોટકસુક્રમેથી બે જૂદાં જૂદાં ગામડાં એક દ્રાક્ષણને દાનમાં આપ્યાનું લખ્યું છે. પહેલું મહી અને નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશમાં આવેલું શમીપદ્રક ગામ હતું, જેની ઉત્તરે ધાહદ દક્ષિણે ચોરુન્ડા પૂર્વે ગોલિકા અને પશ્ચિમે ભર્યાણક ગામે હતાં. ચોરુન્ડકને ચોરુન્ડા તરીકે, ભર્યાણકને ભર્યાના તરીકે અને ધાહદને કરજણ તાલુકાના ધાવટ તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. આ ત્રણ ગામડાં ત્રણ સરહદ ઉપર કદપીએ તો તેની વચમાં એવાં કોઈ પણ ગામડાં નથી કે જેને શમીપદ્રક અથવા ગોલિકા તરીકે ઓળખાવી શકાય. ડૉ. ભાંડારકરે શમીપદ્રકને સોન્દાર્ન કહ્યું છે, પણ તે ભરોંસાપાત્ર નથી.

દાનમાં આપેલું બીજું ગામડું મંકણિકા પ્રાંતમાંનું સમ્બન્ધી નામે છે. તેની ઉત્તરે કાષ્ઠામણ્ડપ, દક્ષિણે દ્રાક્ષણપદ્ધિકા, પૂર્વે સન્નેડક અને પશ્ચિમે કરંજવણિકા નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. ડૉ. ભાંડારકર સન્નેડકને સન્નેડ અને કાષ્ઠામંડપને માંડવા માને છે પણ બન્ને જોટાં લાગે છે. કારણ કે તે જગ્યાઓને અંકલેશ્વર તાલુકામાં નહીં પણ સંખેડા તાલુકામાં શોધવી જોઈએ. મંકણિકા ને માંકણી, સમ્બન્ધીને સમધી, કાષ્ઠામણ્ડપને કાઠમાણ્ડવા અને દ્રાક્ષણ પદ્ધિકાને ખામ્બોલી તરીકે ઓળખવાં જોઈએ. તે બધાં સંખેડા તાલુકામાં આવેલાં છે.

આ લેખમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી દ્રાક્ષણપદ્ધિકા તે મંકણિકા પરગણામાં આવેલા તે જ નામના ગામથી જુદું છે તે ધ્યાન રાખવું જોઈએ, કારણ કે આ ગામડું માહીવક પરગણામાં છે. કવલોધકાનું કોઇલી અગર કોયલી અપભ્રંશ થાય અને વડોદરા તાલુકામાં તે નામનું ગામડું છે. કોઇલીથી નીકળી દક્ષિણમાં જતાં બામણગામ નામનું ગામડું આ દ્રાક્ષણપદ્ધિકા હોવા સંભવ છે. બીજાં ગામો ઓળખી શકાતાં નથી. ૪

૧ ઈ. એ. એ. ૧૨ પા. ૧૬૪. ૨ ગુજરાત કાલિયાવાડમાંનાં પ્રાચીન ગામડાં અને સોદેરા. પા. ૩૭. ૩ જ. બી. એ. એ. સો. એ. ૨૦ પા. ૧૪૭. ૪ આ બધાં ગામો જોસારવામાં વડોદરા રાજ્યના સર્વે અને સોલેમન્ટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ મી. વી. વાય. કરાવર દરમ્યાં ઘણી મહદ મળી છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઔં સ વોવ્યાદ્વેષસા ધામ યત્નાભિકમલઢકતં । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુકલયા
કમલઢકતં ॥ [૧] આસીદ્વિપત્તિમિ-
- ૨ રમુદ્યતમળહાપ્રો ધ્વસ્તિષ્ણયજમિમુલો રણશર્વરીપુ । મૂપઃ શુચિર્વિધુરિવાસ્ત
(સ)દિગન્તકીર્તિર્ગોવિન્દરાજ-
- ૩ શતિ રાજસુ રાજસિદ્ધઃ (સિંહઃ) ॥ [૨]દૃષ્ટા ચમૂમમિમુલ્લીં સુમદાદૃહાસામુ-
જામિતં સપદિ યેન રણેપુ નિત્યં ।
- ૪ દદ્યાધરેણ દધતા ઝુકુટિં લલાટે સ્વદ્ગં કુલં ચ હૃદયં ચ નિજં ચ સત્ત્વં ॥ [૩]
સ્વદ્ગં કરામ્રાન્મુલ્લતશ્ચ શૌભા મા-
- ૫ નો મનસ્તઃ સમમેવ યસ્ય । મદાહવે નામ નિશમ્ય સઘસ્યં રિપુણાં વિગલત્ય-
કાળે ॥ [૪] તત્સ્યાસ્મ-
- ૬ જો અગતિ વિશ્રુતદીર્ધકીર્તિરાર્ચાર્તિહારિહરિવિક્રમધામધારી । મૂપસ્તિવિષ્ણુ [૫]
નૃપાનુક્રુતિ કૃત્તઃ શ્રીકર્કરા-
- ૭ અ શતિ ગોત્રમણિર્વમૂવ ॥ [૫] તસ્ય મમિલ્લકરટચ્ચ્યુતદાનદન્તિ । દૈન્ત-
મદારસ્તિરોલ્લિલિતાંસપીઠઃ ।
- ૮ ક્ષમાપઃ ક્ષિતૌ ક્ષાપિતથઙુરમૂતનૂજઃ સદ્રાઘૂકૂટકનકાદિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૬]
તત્સ્યોપાજિતમહસસ્ત-
- ૯ નયશ્ચતુ [રુ]દધિવલયમાલિન્યા [:] । મોક્તા મુવઃ શતક્રતુસદૃશઃ શ્રીદન્તિ-
દુર્ગરાજોમૂત્ ॥ [૭] કાંચીશકેરલનરાધિપચોલ-
- ૧૦ પાળ્યશ્રાદ્ધર્ષવજ્રટવિમેદવિધાનદક્ષં । કાર્જાટક લમચિન્ત્યમજેયમન્યૈઋભૃત્યૈક્ષિ-
દ્ધિરપિ યઃ સહસા જિ—
- ૧૧ ગાય ॥ [૮] અન્નવિમજ્જમગૃહીતનિશાતશસ્ત્રમશ્રાન્તમપ્રતિહતાન્નમપેતયત્ત્વં । યો
વલ્લમં સપદિ દળદ-
- ૧૨ વલેન જિત્વા રાજાધિરાજપરમેશ્વરતામવાપ ॥ [૯] આસતોઽભિપુલોષ [પ]લાવલિલ-
સલ્લોલોર્મિમાલજલાદા-
- ૧૩ પ્રાલેયકલંકિતામલશિલાજાલાતુષારાચર્ણ [।] દાપૂર્વાપરવારિવાશિપુલિનપ્રાન્ત-
પ્રસિદ્ધાવધેયેનેયં જ-
- ૧૪ ગતી સ્વવિક્રમવલેનૈકાતપત્રીકૃતા ॥ [૧૦] તસ્મિન્દિવમ્પ્રયાતે વલ્લભરાજે
ક્ષત્રમજાવાધઃ । શ્રીકર્કરાજસુ-

- १५ नुर्महीपतिः श्रीकृष्णराजोमूत ॥ [११] यस्य स्वभुजपराक्रमनिःशेषोत्सा-
दितारिदिकचक्रं । कृष्णस्येवाकृष्णं
१६ चरितं श्रीकृष्णरार्जःस्य ॥ [१२] शुभतुङ्गतुङ्गतरगमवृद्धरेणुर्द्धवरुद्धरविकिरणं ।
ग्रीष्मेपि नमो निखि-
१७ लं प्रावृट्कालायते स्पष्टं ॥ [१३] दीनानाथप्रणयिषु यथेष्टचेष्टं समीहित-
मजस्र[-]तत्क्षणम-
१८ कालवर्षो वर्षति सर्वार्त्तिनिर्व्वपणं ॥ [१४] राहपमात्मभुजजातबलाबलेप-
माजौ विजित्य निशितासिल-
१९ तामहारै [।] पालिध्वजावलिशुभामचिरेण यो हि राजाधिराजपरमेश्वरतां
ततान ॥ [१५] क्रोधादुत्सातस-
२० द्गप्रसूततु(रु)चिचयैवमासमानं समन्तादाजानुद्वृत्तवैरिप्रकटगजघटाटोपसंक्षोभदक्षं ।
२१ शौर्यं त्यक्तारिवर्गो भयचकितवपुष्पि हृष्टैव सद्यो दर्पाध्मातारिचक्रक्षय-
करमत(ग)

पतरं बीजं—पहेली बाजु

- २२ मयस्य दोर्दण्डरूपं ॥ [१६] पाता यश्चतुरम्बुराशिरशनालङ्कारमाजो भुवस-
प्याध्यापिकृतद्विजाभरमु(गु)रुप्राज्याज्य-
२३ पूजोदरो । दातामानमृदमणीर्भु(र्मु)णवतां योसौ श्रियो बल्लभो भोक्तुं स्वर्ग-
फलानि भूरितपसां स्यात्
२४ जता(गा)मामरं ॥ [१७] येन श्वेतातपत्रप्रहतरविकरघाततापात्सलीलं
जन्मे(ग्मे)नासीरधूलीषवलितशिरसा
२५ बल्लमाख्यः सदाजौ । श्रीमद्गोविन्दराजो जितजगदहितलैणवैधव्यदक्षस्तस्या-
सीत्सुनुरेकः क्षण-
२६ रणदलितारातिमचमकुम्भः ॥ [१८] तस्यानुजः श्रीधुवराजनामा महानुभावो-
प्रहृतप्रतापप्रसाधि-
२७ ताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्व्वम्ब ॥ [१९] जाते यत्र च राष्ट्रकूट-
तिलके सङ्ग-
२८ चुडामणौ गुर्वी तुष्टिरथाखिलस्य जगतः सुत्वामिनि प्रत्यहं [।] सत्यं सत्य-
मिति प्रशासति स-
२९ ति क्षमासमुद्रान्तिकामासीद्धर्मपरे गुणामृतनिधौ सत्यव्रताधिष्ठिते ॥ [२०]
हृद्योन्वहं योर्त्थिज-
३० नाय सर्वं सर्वस्वमानन्दितबन्धुवर्गप्रदात्प्रकटो हरतिस्म येता(गा)स्त्राणान्यम-

- ૩૧ સ્યાપિ નિતાન્તવીર્યઃ ॥ [૨૧] રક્ષતા યેન નિઃશેષં ચતુરમ્ભોધિસંયુતં ।
રાજ્યન્ધર્મ્મેણ લોકાનાં
- ૩૨ કૃતાં હૃદિ પરા હૃદિ ॥ [૨૨] તસ્યાત્મજો જગતિ સત્પ્રથિતોરુકીર્તિર્ગોવિ-
ન્દરાજ ઇતિ ગોત્રલલા-
- ૩૩ મમૂત [૧] સ્ત્યાગી પરાક્રમઘનપ્રકટપતાપસન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લભોમૂત ॥
[૨૩] પૃથ્વી-
- ૩૪ વલ્લમ ઇતિ ચ પ્રથિતં યસ્યાપરં જગતિ નામ [૧] યશ્ચ ચતુરુધિસીમામેકો
વસુધાં વશે ય(ચ)-
- ૩૫ કે ॥ [૨૪] ઈકોપ્યનેકરુપો યો દદશે મેદવાદિભિરિવાત્મા । પરવલ્લજલ-
ધિમપારન્તરન્સ્વદોઢર્મ્યાં
- ૩૬ રણે રિપુભિઃ [૨૫] ઈકો નિર્હેતિરહં ગૃહીતશસ્ત્રા ઇમે પરે બહવો [૧] યો
નૈવંવિઘમકરોચ્ચિત્તં સ્વમેપિ
- ૩૭ વિમુતાઝૌ ॥ [૨૬] રાજ્યામિષેકલક્ષૈરમિધિચ્ય દત્તાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
સ્વપિત્રા । અન્યૈ-
- ૩૮ મ્મહાનૃપતિ [મિ] ર્બહુભિઃ સમેત્ય સ્તમ્માદિર્ભુર્જવલાદવલુપ્યમાનાં ॥ [૨૭]
ઈકોનેકગરેન્દ્રવૃન્દ-
- ૩૯ સહિતાન્યસ્તાન્સમસ્તાનપિ પ્રોત્તાતાસિલતાપ્રહારવિધુરાન્વધ્વા મહાસંયુગે ।
લક્ષ્મીમપ્ય ચ-
- ૪૦ હાં ચકાર વિલસત્સધામરગ્રાહિણી । સંસીદદ્ધુરુવિપસજ્જનસુહૃદ્ગ્નધૂપમોત્યાં (મ્યાં)પુ-
- ૪૧ પિ (વિ) ॥ [૨૮] તત્પુત્રોત્ર ગતો(તે) નાકમાકમ્પિતરિપુત્રજે । શ્રીમહા-
રાજશર્ચ્ચાલ્યઃ રૂપાત્તો રાજામ-
- ૪૨ વદ્યુગૈઃ ॥ [૨૯] અર્થિપુ યગાર્થતાં યઃ સમમીષ્ટફલાસિલઘ્વતોપેપુ [૧]
વૃદ્ધિ નિનાય પપૈ-

પતરં ધીજું બીજી ગાજુ

- ૪૩ રમામોષવર્ષામિધાનસ્ય ॥ [૩૦] રાજામૂર્છત્પિતૃવ્યો રિપુમવિભવોદ્ભૂત્યભાવૈક-
હેતુર્લક્ષ્મીવાનિન્દ્રરાજો ગુ-
- ૪૪ ગિનૃપનિઃક્રાન્તશ્ચમત્કારકારી । રામાદન્યાન્ધ્યુદસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપા-
ન્સેવમાના રાજશ્રીરેવ ચક્રે
- ૪૫ સફલકવિજનોદ્રીતતત્યસ્વમાલં ॥ [૩૧] નિર્બાણાવાસિવાના(૧) સહિતહિત-
જનોપાસ્યમાનાઃ સુવૃત્તં વૃત્તં જિ-
- ૪૬ ત્વાન્યરાજાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો દિસકેમ્યઃ । ઇકાકી દસૈરિસ્તિલનકૃતિ
સહમાતિરાજ્યેશશંકુછાંટી-

- ४७ यं मण्डलं यस्तपन इव निजस्वामिदत्तं ररक्ष ॥ [३२] यस्याहमात्रजयिनः
प्रियसाहसस्य क्षमापालवेषफ-
- ४८ लमेव बभूव सैन्यं । मुक्त्वा च सर्वभुवनेश्वरमादिदेवं नावंन्दतान्यममरेष्वपि
यो मनस्वी ॥ [३३] श्रीकर्करा-
- ४९ ज इतिराक्षितराज्यभारः सारङ्गलस्य तनयो नयशालिशौर्य [१]^१ स्तस्यामव-
द्विभवनन्दितबन्धुसार्थः^२पार्थः
- ५० सदैव धनुषि प्रथमः शूचीनां ॥ [३४] दानेन मानेन सदाज्ञया वा शौर्येण
वीर्येण च कोऽपि भूपः [१]
- ५१ एतेन तुल्योऽस्ति न वेति कीर्तिः सकौतुका आम्र्यति यस्य लोके ॥ [३५]
तेनेदमनिलविद्युच्चञ्चलमालोक्य
- ५२ जीवितमसारं । क्षितिदानपरमपुण्यं प्रवर्त्तितो धर्मदायोयं ॥ [३६] स च
समधिगताशेषमहा-
- ५३ शब्दनहासामन्ताधिपतिसुवर्णवर्षश्रीकर्कराजदेवः सर्वानिव यथा सम्बन्ध-
मानकाप्रा-
- ५४ धूपतिविषयपतिग्रामकूटायुक्तनियुक्तकाधिकारिकमहचरादीन्समनुदर्शयत्यस्तु
- ५५ वः संविदितं । यथा मया मातापित्रोरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्यशोभिबृद्धये ।
कङ्ठिभरवा-
- ५६ स्तव्य ।^१ कौण्डिन्यसगोत्रा ।^२ वाजिसनेय सत्रसचारि ।^३ महदामोदरसुत
नागकुमाराय ।^४ माहिषकद्विचत्वा-
- ५७ रिङ्गत्प्रतिबद्धब्राह्मणपेल्लिकामिधानमामो । यस्याघाटनानि पूर्वतो ।^१ नावडमामो
दक्षिणतो लिक्कबल्ली-
- ५८ नामाऽपरतो घाडियप्पनामा ग्रामः । उत्तरतश्चलोहकामिधानग्रामः । एवमयं
चतुराघाटनोपलक्षितः
- ५९ सोद्विगः सपरिकरः सदण्डदशापराधः समूतवातप्रत्यायः सोत्पद्यमानविष्टिकः
सघान्यहिरण्य-
- ६० देयोचाटमटप्रवेश्यः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः आचन्द्रार्कावक्षितिस-
रित्पर्वतसम-
- ६१ कालीनः पुत्रपौत्रान्वयक्रमोपमोत्य (ग्य) पूर्वप्रदत्तदेवब्रह्मदायरहितोभ्यन्तर-
सिद्धया शकनृपका-
- ६२ लातीतसंवत्सरशतेषु सप्तसु षट्त्वारिंशदधिकेषु वैशालशुद्धपञ्चदश्यां ।^१ महा-
वैशाखपूर्वणि

- ६३ ज्ञात्वाद्योद(त)कृतिसर्गेण । बलिचलैश्वदेवामिहोत्रातिथिपंचमहायज्ञक्रियो-
त्सर्पणार्थं प्रति-
- ६४ पादितो यतोस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुंजतो भोजयत ऋषत ऋषयतः प्रति-
दिशतो

पतरं श्रीभुं

- ६५ वा न केनचित् परिपन्थना करणीया । तयागामिनृपतिभिरस्मद्वंश्यैरन्यैर्वा
सामान्यभूमिदानफलमवेत्य
- ६६ विद्युलोलान्यनित्यैश्चर्याणि तृणामलग्नजलपिन्दुचंचलं च जीवितमाकलय्य
स्वदायनिर्विशेषो-
- ६७ यमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च यश्चाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्वा-
दाच्छिद्य-
- ६८ मानकं वानुमोदेत । स पंचमिर्न्महापातकैरुपपातकैश्च संयुक्तः स्यादित्युक्तं च
भगवता वेद-
- ६९ व्यासेन व्यासेन । षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्वा
चामुमन्ता च तान्येव
- ७० नरके वसेत् । [३७] विन्ध्याटवीप्यो(प्व)तोयासु शुष्ककोटरघ(वा)
सिन ऋष्णाहयो हि जायन्ते भूमिदानं हर-
- ७१ न्ति ये ॥ [३८] अमेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूर्वेष्णवी सूर्यसूताश्च गावो(वः)
[१] लोकत्रयं तेन भवेद्धि दत्तं
- ७२ यः ऋध्वनं गां च महीं च दद्यात् ॥ [३९] बहुभिर्ब्रह्मणा मुक्ता राजभिः
सगरादिभिर्भ्यः(मिः)स्य यस्य यदा भूमि-
- ७३ त्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [४०] यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि
धर्मार्थयज्ञस्कराणि । निर्माल्य-
- ७४ वान्तप्रतिमानि तानि ।^२ को नाम साधुः पुनराददीत ॥ [४१] स्वदत्तां
परदत्तां वा यत्नाद्रक्ष न
- ७५ राषिप । महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ [४२] इति कमलदला-
म्बुविन्दुलोलां श्रि-
- ७६ यमनुचिन्त्य मनुष्यजीवितं च । अतिविमलमनोमिरात्मनानैर्ले हि पुरुषैः परकीर्त-
७७ यो विलोप्याः [४३] इति ॥ दूतकोत्र श्रीदुर्गराजो (जः) । लिखितं
च सान्निविग्रहिकश्रीनारायणे-
- ७८ न ॥ मतम्मम श्रीजगत्पुत्रदेवमुत्तस्य श्रीमदमोघवर्षदेवस्य यदु-
- ७९ परि लिखितं ॥ मतम्मम श्रीमदिन्द्रराजमुत्तस्य श्रीकर्कराजदेवस्य ।
- ८० यदुपरि लिखितमिति

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ર જાનું નવું દાનપત્ર^૧

શક સં ૮૦૬

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ર જાનું આ દાનપત્ર જે અહીં પ્રસિદ્ધ થાય છે તેના કયાંયે હલ્લુ સુધી ઉલ્લેખ થયો નથી. આ વાગ્રપત્રો મુંબઈમાં સાંટાકુઝમાં રહેતા મી. પ્રતાપરાય એમ. ખારોટે પ્રો. ડી. આર ભાંડારકર મારફત મને મોકલ્યાં હતાં.

પતરાં ત્રણ છે, અને તે ૧૧.૮ ઇંચ લાંબાં અને ૮.૩ ઇંચ પહોળાં છે; જડાઈ. ૧ ઇંચ છે. અક્ષરોના રક્ષણ માટે પતરાંની કોર જરા નહીં અને ઉપકતી રાખેલી છે. પતરાંના ઉપરના ભાગમાં મધ્યમાં કોરથી ૩ ઇંચ નીચે કાણું છે, તેમાં પરોવેલી કડીથી બધાં લેખાં રાખેલાં છે. કડી ૬ ઇંચ નહીં છે અને તેની અંદરની બાજુનો વ્યાસ ૨ ઇંચ છે. તેના છેડા રેવેલા છે અને તે ઉપર ૨ ઇંચ ઉંચી અને ૧૬ ઇંચ વ્યાસની સીલ છે. તેમાં જરા નીચે ઉતારેલી સપાટીમાં ૧ ઇંચ ઉંચાઈની આકૃતિ છે, જેના બન્ને હાથમાં સર્પો છે. રાષ્ટ્રકૂટોનાં બીજાં ઘણાં વાગ્રપત્રોમાં હોય છે તે સુજળ આ આકૃતિ ગરૂડની માનવી ભેષ્યે. સીલ ઉપર કાંઈ લખેલ નથી.

પહેલું અને ત્રીજું પત્ર અંદરની એક જ બાજુએ કોતરેલું છે, બ્યારે બીજું વચ્ચે પત્ર બન્ને બાજુએ કોતરેલું છે. આ આખું દાનપત્ર એક જ કારીગરે કોતર્યું લાગતું નથી. પહેલું પત્ર, અને બીજાની પહેલી બાજુ એક કારીગરે કોતરેલાં છે. બીજા પતરામાં જે કે વધુ પંક્તિઓ છે. પણ તે કદાચ સ્વળસંક્રાયને લીધે કોતરવી પડી હોય. બીજા પતરાની બીજી બાજુ, અને ત્રીજું પત્ર કાંઈ વધારે અરાળ કોતરનારે કોતરેલાં હોવાં ભેધ્યે.

પતરાં સુરક્ષિત છે અને જે કે કેટલેક ઠેકાણે અસુક અક્ષરો ભુંસાઈ ગયા છે, છતાં તે અટકળી શકાય છે. પતરાંની સપાટી સાફ કરેલ છે, છતાં કયાંક કયાંક ખાડા ખમડા છે, તેથી છાપમાં અક્ષર જેવા દેખાતા લીંટા ઉઠેલા છે: જેમ કે પં. ૨૬ ને અંતે પતરાંમાં મચિત્તત્ત્વરે સ્પષ્ટ છે, છતાં છાપમાં સ્વની કાળી બાજુએ ખાડા હોવાથી મચિત્તત્ત્વરે જેવું વંચાય છે. તેવી જ રીતે પં. ૩૬ અને ૩૮ માંના પં ને મયા છાપમાં પરાં અને માયા વંચાય છે. પં. ૫૬ માં વિપુલ નો વિ તે વિ જેવો લાગે છે.

આ દાનપત્રમાં પ્રત્યેક અક્ષરનું કોતરકામ સ્પષ્ટ છે, પણ કોતરનાર અનઘડ હોવાને લીધે દરેક પંક્તિમાં ઘણી ભૂલો ભવામાં આવે છે. પં ૬૧ માં સૂર્યસુતાધગાક ને બદલે સૂર્યસુતાશ્રમાવઃ કોઈ બહુકાર ભાગ્યે જ કોતરે. તેથી પણ વધુ અશુદ્ધ પં. ૪૦ ના અંતમાં અને પં. ૪૧ ની શરૂઆતમાં છે. ત્યાં મગલ્લુદ્ધા ને બદલે મગલ્લુદ્ધા કોતરેલ છે. એમ કહી શકાય કે કોતરાવા આવેલી નકલ બેદરકારીથી લખેલી હોવી ભેધ્યે અને કોતરનારે જેમ વાચ્યું તેમ કોતરી નાંખ્યું. કોતરાયા બાદ પણ સુધારવાની કોઈએ દરકાર લીધી નથી.

૬. મી સદીમાં ગુજરાતમાં જે લિપિ પ્રચલિત હતી. પહેલી મૂળ દેવનાગરી અને બીજી વલ્લેલી લિપિમાંથી ઉતરી આવેલી. આ દાનપત્રની લિપિ પહેલી જાતની છે. કર્ક અને ધ્રુવ ૧ લાનાં નવસારી^૨ અને વડોદરાનાં^૩ દાનપત્રોમાં આપેલ છે તેમ આ દાનપત્રમાં પણ ધ્રુવ બીજાની સદી દક્ષિણ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરીઝ લિપિમાં છે. આ બધાં પતરાંમાં દાવતાના લખેલા અક્ષરની આગેહુબ નકલ કરેલી છે, તેમાં કાંઈપણ શંકા નથી. તેથી ઇ. સ. ૮૮૪ સુધી રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખાના રાજાઓ ઉત્તરહિન્દ, ગુજરાત અગર મહારાષ્ટ્રમાં ચાલતી નહીં, પણ કલ્યાટકમાં ચાલતી લિપિમાં લખાણ જતાં, એમ ખાતરી થાય છે. માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટોનું મૂળ સ્થાન ચોક્કસ કરવામાં આ હકીકત ઘણી ઉપયોગી છે. આ વંશનું મૂળ સ્થાન ક્લીટિ^૪ કહ્યના કરી હતી તેમ

૧ એ. ઇ. વો. ૨૨. પા. ૬૪ એ. એસ. અંતેકર જનારસ. આ પતરાં પ્રિન્સ એડ્ વેલ્સ મુજિયમમાં સંગ્રહીત કરેલાં છે. ૨ જ. બો. જો. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૧. ૩ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૬. ૪ મો. એ. વો. ૧ પાટ ૨ પા. ૩૮૪ એ. ઇ. વો. ૭ પા. ૨૨૩-૬ માં તેણે આ અભિપ્રાય ઓળી દીધાં વધા તેનું મુગરસાન લાહર હોવાનું સૂચવ્યું છે.

ઉત્તર હિન્દમાં હોય, અગર મી. સી. વી. વૈદ્યાના અભિપ્રાય મુજબ મહારાષ્ટ્રમાં હોય તો ગુજરાત ઉપર રાજ્ય લાવનાર યુવરાજે ત્યાં એકાદ સદી રહ્યા બાદ દક્ષિણ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરી લિપિ પોતાની માતૃલિપિ તરીકે શી રીતે માન્ય' રાખતા હશે તે સમજી શકાતું નથી.^૨ એ વાત ખરી છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજ્ય ઇ. સ. ૭૭૦ લગભગ ઠણીટક અને માધસોરના રાજ્ય પર્યંત વિસ્તાર પામેલું હતું; છતાં જો તે વંશનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર અગર ઉત્તરહિન્દમાં હોત તો તે વંશના ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરવા મોકલેલા રાજાઓ, એક સદી જેટલા સમય સુધી ત્યાં રહ્યા બાદ પોતાની સહીમાં રજપૂતાના, મહારાષ્ટ્ર અગર ગુજરાતમાં ચાલતી લિપિ વાપરવાને બદલે છેક ઠણીટકમાં વપરાતી લિપિ વાપરત નહીં. અમોઘવર્ષ પહેલાની બાહ્યાવસ્થા દરમીયાન લાંબા વખત સુધી માલખેડનું રાજ્ય કક્ષ' ચલાવતો હતો. તેટલામાટે તે અને કદાચ તેના દીકરા ધ્રુવ ૧ લા ને માલખેડમાં ચાલતી જૂની કેનેરી લિપિ આવડતી હોય અને પોતાનાં દાનપત્રોમાં તે લિપિ વાપરી હોય, એ સંભવિત છે. પરંતુ આ દાનપત્રના સમયમાં ગુજરાતશાખાને માલખેડ સાથે કાંઈ પણ નિકટ સંબંધ હતો નહીં અને જો કેનેરી લિપિ આ રાજાઓની માતૃલિપિ હોત નહીં તો આટલી લાંબી મુદત ગુજરાતમાં રહ્યા બાદ ધ્રુવ બીજાએ પોતાના આ દાનપત્રમાં જૂની કેનેરી લિપિ વાપરી હોત નહીં. બુદ્ધિભંડની પ્રજાને પોતાની જિતની હકીકત બહાર કરવા જ્યુરાના લેખમાં, પ્રધાનવંશના રાજા કૃષ્ણ ૩ નામે કેનેરી લિપિ અને ભાષા વાપરી છે, તે ઉપરથી પણ એમ જણાય છે કે માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર, તેલંગણ અગર ઉત્તરહિન્દ નહીં, પણ ઠણીટક હતું. આ રાષ્ટ્રકૂટના મૂળ સ્થાનનો આખો પ્રશ્ન અહીં અર્થી શકાય નહીં. અહીં તો માત્ર ગુજરાત શાખાના રાજાઓનાં દાનપત્રોમાંની સહીની લિપિ ઉપરથી આ પ્રશ્ન ઉપર થોડું અજવાળું પાડવાનો ઇરાદો છે.

લિપિ સંબંધી નીચેની હકીકત નોંધ લેવા જેવી છે. રાજવાતમાં ઓ ચિહ્ન રૂપે છે. '૨' અને '૩' નાં બન્ને સ્વરૂપ સાથે સાથે વપરાયાં છે. બુચો પં. ૩ રાજસુરાજસિંહ, અને પં. ૭ શત્રુઘ્ન અને પં. ૮ શત્રુઘ્નસદાશ. '૪' કેટલેક ઠેકાણે બહુજ વળાકવાળો લખેલો છે; જેમકે પં. ૧૪ માં વૃજ્યવદ્ધ અને જ્ઞાતિ. પરંતુ પં. ૧૨૪ માં જ્ઞાતિમાત્ર માં તેના બન્ને મૂળાકારો જુદા પાડી શકાય છે. લેખમાં જ અને મ બન્ને ખોડા મળી આવે છે. પરંતુ વિરામચિહ્ન બે રીતે લખાયું છે. પં. ૧૧માં મૂલ અને પં. ૪૪ માં સરિવ માં જ ને માટે ઉભો લીટો અને તેની ડાબી બાજુએ ટપકું છે. પં. ૨૦ માં વૃજ્યમૂલ અને પં. ૬૨ માં દવાત માં એક ઉપર બીજા એમ ઠાંસ વપરાયા છે. આ ચિહ્ન પં. ૩૭ ના ચિત્ર માં ઉંધી રીતે એટલે નાનો ઉપર અને મોટો નીચે એમ લખેલ છે. પં. ૭૧ માં હુસુદાનામ નું વિરામ હાલની દેવનાગરી માફક લખાયું છે. એક જ શબ્દ બે વાર વાંચવાનો હોય ત્યાં તે શબ્દ પછી બગડો, લખવામાં આવેલ છે. વલ્લ ૨ એટલે વલ્લવલ્લ સમજવું. પં. ૪૭ માંનો અવગ્રહ હાલના જેવો જ લખાયો છે.

દાનપત્રની ભાષા સર્ગગ સંસ્કૃત છે, જોકે સંધિમાં થોડી ભૂલો છે. દાનવિભાગ ગદ્ય છે, બ્યારે બાકીનો બધો લેખ પદ્યમાં છે. જ ને બદલે જ વાપરેલો છે. ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખેલો છે. અનુસ્વાર માટે ટપકું વાપરેલું છે. દંતરયાની વ્યંજન પહેલાં તેનો જ કરેલો છે. પણ કંઠ-સ્થાની અને તાળવ્ય પહેલાં જ અગર જ કરેલ નથી. સંધિ બરોબર લાગવી છે, છતાં શ્લો. ૧૫ ૧૬, ૧૬ અને ૨૬ માં ગોટાળો કરેલ છે.

પં. ૪૬-૫૦ માં સાલ આપેલી છે, પણ તેમાં ભૂલ છે. ભૂલ સુધારીને નીચે મુજબ વાંચી શકાય છે. શકાવકાલતીતલવલ્લસરસેતુ પદ્મસેતુ. સદી બતાવનારો શબ્દ ભૂલથી રહી ગયેલ છે, પણ તે પદ્મસેતુ પહેલાં અષ્ટમુ હશે, એમ નિઃશંક કહી શકાય, જેથી દાનપત્રની સાલ શક ૮૦૬ છે.

૧ હીરડો એક મીડીવલ ઈડિઆ. વો. ૨ પા. ૧૫૨-૫૩. ૨ આ જ રાજના બહુમતના ઇ. સ. ૮૧૭ ના દાનપત્રમાં (ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧) તેમ જ દિવદુર્જના તે જ સાલના દાનપત્રમાં સહી મૂળ દેવનાગરીમાં છે, એટલે કારણ એમ હોવું જોઈએ કે લેખકે રાજાએ વાપરેલી અસલ લિપિ કોતરવાનો પ્રયાસ નહીં કર્યો હોય.

આ સાલ દાતાની છેલ્લામાં છેલ્લી બલુવામાં આવેલી શ. સં. ૭૯૬ અને ત્યાર પછીના રાજાની બહેલામાં બહેલી સાલ ૮૧૦ ની વચમાં છે. શ. સં. ૮૦૬ ની ધનુઃ સંક્રાન્તિ માર્ગશીર્ષ સુદિ બીજને દિવસે હતી. અધિક માસને લીધે તે સાલમાં તે સંક્રાન્તિ પૌષ માસને બદલે માર્ગશીર્ષમાં હતી. તેને મળતી ઇ. સ. ૮૮૪ તા. ૨૩ મી નવેમ્બરની તિથિ છે. પરિણામે આ ધ્રુવ બીજની નવી સાલ મળી છે.

અકાલવર્ષના દીકરા ધ્રુવ ધારાવર્ષની છાવણી શ્રી જ્યેષ્ઠ(૮)ક(હાલનું જોડા)માં હતી. ત્યારે કામ્પિલ્લના બૌદ્ધવિહારને “ધર્યાસહુ” નું ગામ આપેલું, તેની નોંધ આ તામ્રપત્રમાં છે. આ દાતાના નાના ભાઈ દન્તિવર્માએ આ જ વિહારને સાત વર્ષ પહેલાં દાન આપેલ હતું. યુનાઇટેડ પ્રોવીન્સીઝમાં રુરુકાષાદ પરગણામાંનું પ્રાચીન કામ્પિલ્લ આ દાનનું કામ્પિલ્લ હશે, એવી જે કલ્પના ડા. ડી. આર. લાંહારકરે કરી છે તે કરવાનું મન થઇ નય એમ છે, પણ તેમાં સત્ય નથી. યુ. પી. માંનું કામ્પિલ્લ અતિ પ્રાચીન છે, બ્યારે આ કામ્પિલ્લ તે નામના કોઈ બૌદ્ધ સાધુએ સ્થાપ્યું છે અને તે સુરતની પાસે કાન્તારગામ હાલના કતારગામના પરગણામાં આવેલું છે. આ કામ્પિલ્લતીર્થ મદાપી નદીને કાંઠે હતું અને મદાપી તે સુરતથી દશ માઇલ દક્ષિણમાં વહેતી મિન્ધોલા (મીંટાળા) નદી સંભવે છે. કામ્પિલ્લતીર્થ તે મિન્ધોલાના દક્ષિણકિનારે કતારગામની પૂર્વે ૨૫ માઇલ ઉપરનું કામ્પિલ્લા હોય, એમ સૂચવેલું છે. તે કામ્પિલ્લનું અપભ્રંશ હોય અગર તે પ્રાકૃત નામ હોય અને તેનું સંસ્કૃત રૂપાન્તર કામ્પિલ્લ થયું હોય.

શુઅન સ્વાંગની મુસાફરી વખતે પશ્ચિમ હિન્દમાં બૌદ્ધ ધર્મ આખર દશામાં હતો અને તેને લીધે તેની મુસાફરી પછી બૌદ્ધ ધર્મ માટેનાં દાનપત્રો બહુ થોડાં જોવામાં આવે છે. કામ્પિલ્લ તેનું છેલ્લું મયક હોય અને તેમાં ૫૦૦ સાધુ રહેતા હતા, એમ લખેલ છે, પણ તેમાં કદાચ અતિશયોક્તિ હોય.

આ વિહારના સ્થાપક સાધુ કામ્પિલ્લ સંબંધી કાંઈ હકીકત મળી નથી. ઇ. સ. ૮૮૪ માં વિહારના મુખ્ય સાધુ સ્થિરમતિની માગણીથી દાન આપવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રના પહેલા પ્રલોકમાં છુદ્ધના આદેશને નમસ્કાર છે. પછીના ૩૧ પ્રલોકમાં રાષ્ટ્રકૂટનું વંશવૃક્ષ આપેલ છે. શ્લોક ૨ થી ૧૬ સુધીમાં મૂળ વંશનું વર્ણન છે, અને બાકીનામાં શુજરાત શાખાનું વર્ણન છે. ગોવિંદ ૧લાથી વર્ણન શરૂ થાય છે અને તેના પિતા ઇન્દ્ર અને પિતામહ દન્તિવર્મનને છોડી દીધા છે. આમાં કોઈ પણ પ્રલોક નવો નથી અને દન્તિદુર્ગ સિવાય કોઈ પણ રાજાના પરાક્રમનું વર્ણન નથી. આ વર્ણન અમોઘવર્ષ ૧ લા સુધી આવે છે. આ દાનપત્રના સમયથી થોડાં વખત પહેલાં ગાદીએ આવેલ કૃષ્ણ બીજનું વર્ણન નથી, કારણ તે તરત જ ગાદીએ આવેલા હોવાથી તેની સ્તુતિના શ્લોક રચાયા હશે નહીં. બનને શાખા વચ્ચેનું વૈમનસ્ય તે વખતે નાશ પામ્યું હતું અને તેટલા માટે કૃષ્ણનું વર્ણન નથી, એમ સંભવનું નથી, કારણ તેનો પિતા જે વૈમનસ્યના કારણરૂપ હતો તેનું વર્ણન છે. પ્રલોક ૧૭ થી વર્ણન વધારે વિસ્તારવાળું છે, કારણ ત્યાંથી શુજરાત શાખા શરૂ થાય છે. તેમાં પણ કોઈ પણ પ્રલોક નવો નથી. તે બધા તેના પિતામહના વડોદરાના દાનપત્રમાં અગર તેના પાતાના બચુમરાના દાનપત્રમાં મળી આવે છે. શુજરાત શાખા સંબંધી કેટલીક ગેરસમજણ દૂર કરવા થોડી ચર્ચા જરૂરી છે. બીજાં કેટલાંક

૧ એ. ઈ. વો ૬ પા. ૨૮૭ ૨ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૬૫ બચુમરાનું દાનપત્ર. ૩ આંહી વાક્યરચના વિચિત્ર છે પત્રમાં સ્થિરમતિના મિત્રના વચ્ચે જ પાઠ છે. આમજ પાઠ્યના સંબંધ પ્રમાણે આંહી ચોથી વિભક્તિમાં શબ્દ દોવા જોઈએ અને બચુમરાની દેખરેખ નીચેના મતને એમ અર્થ સંભવે. તેને બદલે સ્થિરમતિથી ઉત્તેજિત થઈને અથવા પ્રેરાઈને એમ અર્થ થાય છે. “આ વજ્ર પસંદ કરવું અગર સ્વીકારવું ના અર્થમાં હોઈ શકે અને તેનો અર્થ સ્વીકારવું, એમ સંભવે છે” (તંત્રી). ૪ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૫ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮.

દાનપત્રોની માફક આમાં પણ રાજા કક્ષના નાના ભાઈ ઈ. સં. ૮૨૭ ના કાળીના દાનપત્રના દાતા યુવરાજ ગોવિંદનું વર્ણન નથી. આ ઉપરથી ડૉ. હુલ્લે એવી સૂચના કરી છે કે તેણે કક્ષ પાસેથી રાજ્ય પડાવી લીધું હશે અને તેથી ત્યાર પછીના રાજાનાં દાનપત્રોમાં તેનું વર્ણન નથી. ડૉ. યુલ્લેને પણ તે જ મત હતો અને તે એમ માનતા કે તેની ખીનવશાદારી માટેની શિક્ષા તરીકે ગોવિંદનું નામ મૂકી દેવામાં આવેલ હોયું જોઈએ.^૩ પરંતુ આ ખરેખર વિદ્વાનોનો મત ટકી શકે તેમ નથી. અમોઘવર્ષના સંજ્ઞાના લેખના શ્લોક ૨૬ માં લખેલ છે કે જ્યારે તેના પિતાની છાવણી દક્ષિણ ગુજરાતમાં શ્રીભવન અગર સરભોણમાં હતી ત્યારે તે ઈ. સ. ૮૦૮ માં જન્મ્યો હતો. તેથી તે ગાદીએ બેઠો ત્યારે માત્ર છ વર્ષનો હતો અને તેના કાકો કક્ષ તેની બાલ્યાવસ્થામાં તેના વાલી હતો. પોતાના ભત્રીજાને ફરી ગાદીએ સ્થાપવા માટે ખંડિયા રાજાઓ સાથે તેને સખત લડતું પડ્યું હતું. તેથી એમ સમજાય છે કે તેણે પોતાનો ઈ. સ. ૮૨૭ કાળીના દાનપત્રના સમય સુધીનો વખત માલખેડમાં જ ગાળ્યો હશે. ગુજરાત ઉપર રાજ્ય ચલાવવા માટે કેાઈને પસંદ કરવો પડ્યો હશે. તેને ઈ. સ. ૮૧૧ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં ફત્તક તરીકે વર્ણવેલો દન્તિવર્મન નામે ઉમર લાયક દીકરો હતો.^૪ પરંતુ કૃષ્ણ પછી આ દન્તિવર્મન નહોતો, પણ ધ્રુવ ગાદીએ આવ્યો. એ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે દન્તિવર્મન તેની જીવાનીમાં કક્ષની પહેલાં જ સ્વર્ગસ્થ થયો હશે. આ દાનપત્રના શ્લોક ૨૦ માં લખ્યા મુજબ પુત્રપ્રાપ્તિ માટે ઘણી રાત્રિઓ ચિંતામાં પસાર કર્યા બાદ તેને વૃદ્ધાવસ્થામાં ધ્રુવ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો હતો. ઈ. સ. ૮૨૦ લગભગ ગુજરાતનું રાજ્ય સોંપવા માટે કક્ષને ઉમર લાયક દીકરો હતો નહોતો, એમ જણાય છે. અને તેથી તેના નામે ભાઈ ગોવિંદ જે ઈ. સ. ૮૧૨ માં તે કામ માટે ઉમર લાયક હતો તેને પસંદ કરવો પડ્યો.^૫ ગોવિંદના કાળીના દાનપત્રમાં^૬ તે ગાદીએ આવ્યા સળખ કાંઈ ઉલ્લેખ નથી. તેના ભાઈએ તેને માત્ર રાજવી અધિકારી નીમ્યો હતો. ત્યાર પછીનાં દાનપત્રોમાં તેનું નામ ન હોવાનું કારણ એ હતું કે તે બાપાત હતો અને કદી ગાદી ઉપર આવ્યો ન હોતો. તે ગાદી પચાવી પાડનાર હતો, એ માન્યતા યોગી છે. પોતાના કાળીના દાનપત્રમાં ગોવિંદ ત્યારે આવ્યા શ્લોકમાં પોતાના મોટા ભાઈ કક્ષનાં વખાણ કરે છે અને રાજ્યવહીવટના વખાણના તેમાંના બે શ્લોક કક્ષનાં કે તેની પછીના કોઈ પણ રાજાનાં દાનપત્રોમાં જેવામાં આવતા નથી.^૭ ગાદી પચાવી પાડનાર કોઈ પણ રાજા જેની પાસેથી ગાદી પડાવી લીધી હોય તેનાં આવાં વખાણ કરે, એ સંભવિત છે? અમોઘવર્ષ ૧ લા સામે ગોવિંદે હુલ્લક કર્યું હોય, એ પણ સંભવતું નથી. એ વાત ખરી છે કે કાળીના પતરામાં ગોવિંદ ત્રીજા સુધી વંશવર્ણન કર્યા પછી અમોઘવર્ષ ૧ લાનું વર્ણન નથી, પરંતુ તે આકસ્મિક ભૂલ માનવી જોઈએ. કારણ અમોઘવર્ષ સાથે તેને વૈમનસ્ય હોય તો તેના મોટા ભાઈ કક્ષ કે જેણે અમોઘવર્ષને ગાદીએ ફરી સ્થાપ્યો હતો તેનાં આટલાં વખાણ કરે નહોતો. આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લીધાથી એમ જ સ્પષ્ટ સમજાય છે કે કાળીના દાનપત્રવાળો ગોવિંદ પોતાનો ભાઈ કક્ષ અમોઘવર્ષની બાલ્યાવસ્થા દરમિયાન માલખેડમાં હતો, ત્યારે તેની વતી ગુજરાતમાં રાજ ચલાવવા માટે નિમાએલો પ્રતિનિધિ હતો.

શ્લોક ૨૦ થી ૩૧ માં ધ્રુવ ૧ લાના, અકાલવર્ષ ૧ લાના અને તેના દીકરા આ દાનપત્રના દાતા ધ્રુવ ૨ જાના રાજ્યનું વર્ણન છે. આ બધા રાજાઓ કોઈ વલ્લભ નામના રાજા સાથે આહુ વિશ્વક કરતા હતા. આ ત્રણે રાજાને સમકાલીન રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાનો અમોઘવર્ષ ૧ લા

૧ ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૫, ૨ ઈ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૭, ૩ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧, ૪ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮, ૫ જુઓ તોરખેડનાં પતરાં એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૭, ૬ તેવી જ રીતે આ દાનપત્રમાં ધ્રુવ ૧ લા, ગાદીએ આવ્યાબાલતને ઉલ્લેખ નથી, પણ તે ઉપરથી તે ગાદીએ આવ્યો નહોતો, એમ કદી સંભવ નહોતું (વંત્રો). ૭ જુઓ તેમાંના એક શ્લોક સૌરાષ્ટ્રવલ્લભે ચલિતે પ્રસન્નાન્નિદરશનં વિશ્વજીનીસમ્પત્તિ । પ્રાજ્યં તથાઃ પૂર્વમદો મૂલ્યં સિતાવિદર્ભાં તુ ત્વય તત્ત્વ ॥ ૩૨ ॥

સિવાય બીજા કોઈ આ વલ્લભ હોવો જોઈએ નહીં.^૧ સંજનના પતરામાં તેમજ નીલશુન્ડના લેખમાં^૨ પૃથિવીવલ્લભ અને લક્ષ્મીવલ્લભ એવાં બે વલ્લભાંત બિરૂદ તેને લગાડેલાં છે. ઇ. ૮૩૫ પછી તરતમાં મૂળ શાખા અને શુજરાત શાખા વચ્ચેના સ્નેહસંબંધ નાશ પામ્યો હતો.^૩ કાં. તો અમોઘવર્ષ કૃતબ્દી નીવડ્યો અને કાં તો અમોઘવર્ષને ગાદી ઉપર પુનઃ સ્થાપનાર પોતાના પિતા હતો, એ ખ્યાલથી ધ્રુવ ૧ વધારે ઉદ્ભવ થયો હોવો જોઈએ. બન્ને વચ્ચે યુદ્ધ થયું અને ધ્રુવ મરાયો. શ્લો. ૨૩ માં લખેલ છે કે વલ્લભના લશ્કરને હરાયું, જે કે તેમ કરતાં ધ્રુવને પોતાની જાંઘળી ખોલી પડી. પણ આ હકીકત વદન સત્ય સંભવતી નથી. કારણ શ્લો. ૨૫ માં કહે છે કે ધ્રુવના પુત્ર અકાલવર્ષને પિતાના રાજ્યનો ફરી કબજો લેવો પડ્યો. અકાલવર્ષનું તે કામ સરળ ન હોતું, કારણ પિતાના મૃત્યુ પછી તેના કેટલાક અનુયાયીઓએ તેને વજી દીધો હતો. તેની જિત ખરેખર થઈ હોય એમ માનીએ, તોપણ તેથી તેના પુત્ર અને વારસ ધ્રુવનો માર્ગ સરલ થયો ન હોતો. શ્લો. ૨૮ માં કહે છે કે ભરદ્વાજ શુજરનું લશ્કર તેના ઉપર ચઢી આવ્યું હતું, તેના ભાઈમાંનો એક દુર્યમનોને મળી ગયો અને વલ્લભ અર્થાત્ અમોઘવર્ષે તેને મદદ કરવા ના પાડી. જે શુજરોએ ધ્રુવ ૨ જા ઉપર ચઢાઈ કરી હતી તે ચાપોતડો હતો, એમ છુલ્લેરે સૂચવ્યું છે.^૪ પણ આ મત સ્પષ્ટ કરવો જોઈએ, કારણ ઇ. સ. ૮૬૭ ના ધ્રુવ ૨ જાના તામ્રપત્રમાં શ્લો. ૪૧ માં, ઘોસ્તવાર માટે પ્રસિદ્ધ અને રાષ્ટ્રકૂટના પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે બળવાન બિહિરનો ઉલ્લેખ છે.^૫ આ બિહિર, પ્રતીહાર રાજા લોજ ૧ લા સિવાય બીજા કોઈ હોઈ શકે નહીં. આ ઉપરથી સમજાય છે કે પ્રતીહાર અને રાષ્ટ્રકૂટ વચ્ચેની બુની અને ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ દુર્યમનાવટ અમોઘવર્ષના રાજપર્યંત ચાલુ હતી. મૂળ શાખા અને શુજરાત શાખા વચ્ચેના વૈમનર્યનો લાભ લઈને લોજે શુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરી હતી. આ દાનપત્રમાં લખેલ છે કે શુજરોનો દુમલો ધ્રુવે એકલે હાથે હકાબો હતો; પણ તે નાનો રાજા હતો અને શુજરાતનું રાજ્ય શુજર પ્રતીહારના હાથમાં જશે, એવી શંકાથી અમોઘવર્ષ આખરે તેની મદદમાં ધાવ્યો હોય. બશુમરાના^૬ દાનપત્રમાંથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે તેના પછીના કુળને શુજર-પ્રતીહાર સામે અમોઘવર્ષ પંડીના કુળ ધીમજે મદદ કરી હતી. ધ્રુવ અને અમોઘવર્ષના સંબંધમાં પણ તેમ બંન્નું હોય એ સંભવિત છે.

ધ્રુવ ૨ જે અને ત્યારપછીના કુળ ૨ જા વચ્ચેનો સંબંધ અજ્ઞાત છે, અને આ દાનપત્રથી તેના ઉપર નવું અજવાળું પડે છે. કંઈનો એ દીકરો દન્તિવર્મન જેને ઇ. સ. ૮૧૨ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં^૭ કૂતક તરીકે વર્ણવ્યો છે તેનો દીકરો આ કુળ હોય, એ અસંભવિત નથી, એમ ઠા. બળવાનલાલ માનવા હતા.^૮ પરંતુ દન્તિવર્મનનો દીકરો જે ઇ. સ. ૮૧૨ માં ઉમરલાંચક ચુવરાજ હતો તે, આ દાનપત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, અને તેના ભાઈના વંશમાં ત્રણ પેઢી સુધી ગાદી ગયા બાદ, ૭૨ વર્ષ પછી ગાદીએ આવે તે બહુ અસંભવિત છે. બશુમરાના દાનપત્રમાં વર્ણવેલ દન્તિવર્મન ધ્રુવ બીજાનો નાનો ભાઈ હતો, એ ચોક્કસ છે. બશુમરા દાનપત્રમાં એમ પણ લખેલ છે કે ધ્રુવ બીજા પછી ગાદીએ આવનાર કુખ્લ અકાલવર્ષ, કંઈના દીકરા દન્તિવર્મન નો દીકરો હતો. પણ આ દાનપત્ર બહુ અપૂર્ણ છે અને કંઈ પછી શુજરાત ઉપર ચોક્કસ રાજ્યમકરેલ

૧ એ. ઇ. નો. ૬ પા. ૨૪૮ એ આપેલ ઇ. સ. ૮૬૧ ના પકારીના સ્તંભ ઉપરના લેખમાં વર્ણવેલ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા પરબલ આ વલ્લભ હોઈ શકે નહીં. તેમાં લખેલ છે કે પરબલના પિતામહના ગ્રેહાઘાતએ ક્ષ્મીકેના લશ્કરને હરાવી લાઠ જિતી દીધો હતો અને પરબલે નાથાલચોક નામના રાજાના સખત પરાજય કર્યો હતો. પણ તેમાં પરબલ અચરે તેના કોઈ પણ પૂર્વજને વલ્લભનું બિરૂદ ન હોઈ. ઉપર કહેલી ક્ષમીકે નિવડે. સ. ૮૩૫ પહેલાં ધ્રુવે વખતે વર્ષ દોવે જોઈએ. પરબલ પોતે ઇ. સ. ૮૬૧ માં રાજ્ય કરતો હતો. પરબલના દુર્યમનનું નામ નાતમલોક દત્ત અને શુજર શાખાના કોઈ પણ રાજાનું તે બિરૂદ નહોતું. ૨ એ. ઇ. નો. ૬ પા. ૨૨. ૩ ઇ. સ. ૮૩૫ ના વડોદરાના ધ્રુવના દાનપત્રમાં વલ્લભ સાથેના યુદ્ધનો ઉલ્લેખ નથી. ૪ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૮૧. ૫ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૮૨. ૬ ઇ. એ. નો. ૧૩ પા. ૧૭. ૭ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૮ એ. એ. નો. ૧ પા. ૧ લો પા. ૧૨૩-૨૮ લેખ ૬૪

એવા ધ્રુવ ૧ લા, કૃષ્ણ ૧ લા અને ધ્રુવ ધીન્નનું તેમાં વર્ણન નથી. એમ લાગે છે કે મૂળ દાનપત્રની નકલ કોતરનારને મોકલવામાં આવી ત્યારે એકાદ તાડપત્ર કે જેમાં આ ત્રણ રાત્રીઓનું વર્ણન હશે તે ગુપ્ત થયું હોય, અને ત્યારપછી કોઈએ તે બૂલ સુધારવાની વસ્તી લીધી નહીં. શ્લો. ૧૬ માં ધીન્ન દાનપત્રમાં જમૂલ સ્તુત્યંજનામા હોય છે તેને બદલે જમૂલ સ્તુત્યંજનામા: પ્રવલ્લપ્તાય: લખેલ છે. આ પત્રમાં ઉપરથી એમ સાબીત થતું નથી કે ધ્રુવ પછી ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ દંતિવર્મનનો દીકરો હતો.

આ દાનપત્ર બતાવે છે કે ધ્રુવ ૨ જોઈ. સ. ૮૦૬ સુધી રાજ્ય કરતો હતો, જેથી તેની અને ત્યારપછી શ. સ. ૮૧૦ માં ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ ધીન્ન વચ્ચે ચાર વર્ષનો જ સમય રહે છે અને તેટલા સમયમાં દંતિવર્મન વચ્ચેમાં રાજ્ય કર્યું હોય એ સંભવતું નથી. કૃષ્ણ અકાલ વર્ષના બાગમરાના દાનપત્રમાં દંતિવર્મનનું નામ આપેલું છે, પણ તેણે રાજ્ય કર્યું એમ લખ્યું નથી. શ્લો. ૧૬ પછી એક ત્રુટક અને બે પૂરા શ્લોક કૃષ્ણ અકાલવર્ષ સંબંધીત છે. દંતિવર્મનનું નામ અસંભવ રહે છે. આ દાનપત્રમાં હજી સુધી ન જણાવેલા ધ્રુવ ધીન્નના પુત્ર, ઠક્કરાજનું નામ છે અને તે દ્વતક તરીકે છે. શ. સં. ૮૦૬ માં તે ઉમર લાયક હોવો જોઈએ અને તેને યુવરાજ તરીકે વર્ણવેલ નથી, તેથી એમ માની શકાય કે તેના બીજા મોટા ભાઈ હોવો જોઈએ. ધ્રુવ ૧ લાનો પુત્ર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ અને પૌત્ર ધ્રુવ ધીન્ન હતો. ધ્રુવ ૨ જાના મોટા પુત્રને તેના પિતામહનું નામ કૃષ્ણ અકાલવર્ષ આપવામાં આવ્યું હોય, એ અસંભવિત નથી. પણ આ કૃષ્ણ અકાલવર્ષનું સુરક્ષિત દાનપત્ર મળે નહીં ત્યાં સુધી આ પ્રશ્નનો નીવેડો આવી શકે નહીં.

આ દાનપત્રમાં રધાનાં નામ આપેલ છે, તે પૈકી ઠામ્પિદ્ય, દાન્તારામ અને મદાપી નહીં સંબંધી ચર્ચા થઈ ગઈ છે. મહુવા અને બારડોલી તાલુકાના નકશામાંથી જાણી શકાય છે કે દાનમાં અપાએલું ગામ ધણ્યાસદ તે વડોદરા રાજ્યના નવસારી પ્રાંતમાં મહુવા તાલુકામાંનું ધુરડેસા ગામ હોતું જોઈએ. તેની દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને પૂર્વે અનુક્રમે પુરાવી નદી, સિદ્ધવડાગિકા, પદમ શૃણ અને વડવદલી હવાં. અને તેને હાલનાં પૂર્ણા નદી, શંકરવલીરી, પથરાણ, અને વડોડ માની શકાય. શ્રી જેલુક શ્રીજેટકને બદલે ભૂલથી લખાયું લાગે છે. સોમેશ્વરતીર્થ શોધવું મુશ્કેલ છે. પ્રભાસ સિવાય બે સોમેશ્વર તીર્થો છે, એક પાટણ પાસેના સિદ્ધપુરમાં છે, જ્યાં ગંગા જમના અને સરસ્વતીના સંગમ મનાય છે, બીજું ચાંદોદ પાસે કરનાલિમા છે જ્યાં નર્મદા અને ચોરસંગ મળે છે. પ્રભાસ અને પહેલું સંભવિત નથી, પણ આ બીજું કરનાલી પાસેનું હોય, એવો સંભવ છે. કવરિકા અને સુહિલા હજી જોખાયાં નથી.

[છંદ—શ્લો. ૧, ૧૩, ૧૫, ૩૨, ૩૫ અને ૩૬ અનુબુલ્; શ્લો. ૨-૫, ૭, ૯, ૧૪, ૧૮, ૧૬ અને ૨૧ વસન્તવિહાર; શ્લો. ૬ ગીતિ, શ્લો. ૮, ૧૬, ૨૩-૨૭ ૨૯-૩૧ અને ૩૬ આર્યા; શ્લો. ૧૦ અને ૧૩ સ્વગદ્ય; શ્લો. ૧૧ અને ૨૦, ઉપજાતિ, શ્લો. ૧૨, શાદલવિક્રીડિત; શ્લો. ૨૨, ઇન્દ્રવંશ, શ્લો. ૨૮ પૃથ્વી, શ્લો. ૩૩-૩૪ ઇન્દ્રવંશ; શ્લો. ૩૭ શાલિની અને શ્લો. ૩૮ પુષ્પિતામ્રા.]

અક્ષરાન્તર

પતહં પદેહં

૧. ઑ' સ્વસ્ત્યસ્તુ ભગવતો (તે) મુગતશાસનાય . ॥ સ વોવ્યાદ્વેષસા ધામ યં
(યન્) નૌભિક્કમલં કૃતં (તમ્) । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુક-

૨. લયા કમલંકૃતં (તમ્) । [૧] આસીદ્ધિ (દ્વિ) પતિમિરમુદ્યતમણ્ડલા-
ગ્રી ધ્વસ્તિનયત્રમિમુલ્લી રણશર્વરીપુ । મ્પ: શુચિ જ્વિ (જ્વિ) -

૩. ધુરિવાસ્તદિમ (ગ) ન્તકીર્તિર્મોવિન્દરાજ इति રાજસુ રાજસિ (સિ) હ: ॥ [૧]
દટ્ટા ચમૂમમિમુલ્લી (સ્ત્રી) મુમદાદ્દહાસામુલા-

૪. મિતં સપદિ યેન રણેપુ નિત્ય (ત્યમ્) । વદ્યધરેણ વદ્યતા મુકુટિ (ટિ) લલટે
સદ્ધં કુલ (લં) ચ હૃદયં ચ નિજં ત્ર સત્વં (ત્વમ્) ॥ [૩] ત-

૫. સ્યાત્મજો જગતિ વિશ્રુતશુભ્રકીર્તિરાત્તીર્તિહારિહરિવિક્રમધામધારી મૂપાલિવિદ્ય—
(ઇ) પ નૃપાનુકૃતિ: કૃતર્જી: (જી:)

૬. શ્રીકક્ષ (ક્ષ) રાજ इति ગોત્રમણિર્વ્ય (વ્ય) મૂવ ॥ [૪×] તસ્ય પ્રમિલ (જ)
તાટ (કારટ) ચ્યુતવાનદત્તિ (ન્તિ) દત્ત (ન્ત) પ્રહારક (રુ) ચિરોલ્લશિતાસ (ન્સ) -

૭. પીઠ: । સ્મા (દ્સ્મા) પ: લિ (ક્ષિ) તૌ ય (ક્ષ) પિત શંતુરમૂતનૂજ: સદ્ધ (દ્રા)
પ્રકૂટકનકાદિરિવેન્દ્રરાજ: ॥ [૫] તસ્યોપાર્જિતમ-

૮. હસસ્તનયદય (શ્વ) તુષ્પદધિવલસ (ય) માલે (લિ) ન્યા: [૧] મોક્ષા મુવ:
શતક (ક) તુ સદશ: શ્રીદત્તિ (ન્તિ) દુર્ગારાજોમૂત્ ॥ [૬] કાંચી-

૯. સ (શ) દ્ધ (કે) રલનરાધિપચોલપા (પાં) હ્ય શ્રીહર્ષવજ્રટ વિભેદ વિધાન
વત્પં (ક્ષમ્) । ન (ક) ણ્ણાટક (કં) ક (વ) લમાચિન્ત્યા (ન્ત્ય) મજેયમત્યૈ (ન્યૈ) મૃ-

૧૦. સૈ: (સૈ:) કિયદ્ધિરપિ ય: સહસા જિમા (ગા) ય ॥ [૭] તમ્મિન્દિવં
પ્રયાતે વલ્લભરાજે ક્ષેત્રપ્રજાવા (વા) ધ: [શ્રી] કર્કરાજસુતુર્મ-

૧૧. હીપતિ: શ્રીકૃષ્ણરાજોમૂત્ ॥ [૮] રાહપ્પમાત્મમુજજાતવ (વ) લાવલેપમામૈ-
(જૌ) વિજિલ (ત્ય) નિશિતાસિલતાપ્રહારૈ: ।

૧૨. પાલે (લિ) ધ્વજાવલે (લિ) શુભામચિરેણ યો દિ રાજાધિરાજપરમેશ (શ્વ) રતાં
તતાન ॥ [૯] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહરવિક-

૧૩. રપા (વા) તમ (તા) ખાસલીલં જગમે નાસીરધૂલીધવલે (લિ) તશિરસા વલ્લ-
માલ્ય: સદા જૌ । શ્રીમદ્દોવિન્દરાજો જિ-

૧૪. ન (ત) જગદહિતલેણ વૈષવ્યદક્ષે: સ (ક્ષત્ત) ત્યાસીનુ (ત્સ) નુરેક: ક્ષણરણદલે-
(લિ) તારાતિમત્તેમકુમ્ભ: ॥ [૧૦×] તસ્યાનુ-

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ ના કા ના નેવા લાગે છે. ૩ આંહી ય નું બીજું રૂપ છે. ૪ ક્રમાંના નો આડો લીટો શુભ થયો છે. ૫ હંદ પ્રમાણે અહીં શ્રી ન હોવા નોંધાયે. ઉપરના કર્કરાજનો શ્રી ક્ષયી અહીં લખાયો છે. ૬ ક્ષત્ર આ રૂપ આમાં થયે છે એ હોય છે.

- ૧૬ જઃ શ્રીધુવરાજનામા મહાનુભાવોપ્રહતપ્રત્ય(તા)પઃ [૧] પ્રસાધિતાશેપ-
નરેન્દ્રચક્રઃ ક(ક્ર)મેળ વા(વા)લાર્કપ(વ)-
૧૬ પુર્વ(ર્વ) મૂવ ॥ [૧૧] જાતે યત્ર ચ રાદ્કૂટતિલકે મદૂ(સદૂ)પૈચૂદામળૌ
ગુવી(વ્વી) તુદિરથાસિલસ્ય જગતઃ સુ-
૧૭ સ્વામિનિ પ્રત્યહં(હમ્) (૧) સત્યં સત્યમિતિ પ્રશાસતિ સતિ ક્ષમામા-
સમુપ્રા(દ્રા)તિ(ન્તિ)કામાસીદ્ધર્મપરેયુ-
૧૮ પામૃત નિચૌ(ઘૌ)સત્યવ્રતાધિષ્ઠિ(ષ્ઠિ)તે ॥ [૧૨] રક્ષતા યેન નિઃશેપ-
(પં)ચતુરમ્ભોધિસંયુતં(તમ્) । રાજ્યં

પતરું વીજું પહેલી વાજુ

- ૧૯ ધર્મેણ લોકાના(નાં) કૃતા હૃદિ[:] પરાહદિ ॥ [૧૩]તસ્યાત્મજો જગતિ
સપ્રથિતોરુકીર્તિર્ગોવિન્દર(રા)જ ઇતિ ગોત્રલભામ-
૨૦ મૂતઃ । ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપ[:]સન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લમોમૂત્ ॥
[૧૪] તત્પુત્રોત્ર ગતે નાક-
૨૧ માર્કપિતરિપુત્રજે । શ્રીમહારાજશર્વાલ્યઃ રુયાતો રાજાભવદ્ગુણે [: ॥ ૧૬]ર
(અ)થિપુ યથાર્થતાં ય સમમીદ-
૨૨ ફલાવાસિલ્લ(વ્વ)પોપેપુ । વૃદ્ધિ નિનાય પરમામમોષવર્પાધિધાનસ્ય । [૧૬]
રાજામૂત્પિતૃવ્યો રિપુમયધિમવોદ્ભ્યમ(દ્મૂત્યમા)-
૨૩ વૈકહેતુર્લક્ષ્મીમાનિન્દ્રારાજો ગુણનૃપતિકરાંતથ્થમત્કારકારી । રાગાદન્યાન્ત્યુ(ન્યુ)-
દસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપા[:] સેવ-
૨૪ માના રાજશ્રીરેવ ચક્રે સકલકવિજનોદ્ગીતતથ્યસ્વમાવં(વમ્) ॥ [૧૭]
શ્રીર્કર્કરાજ ઇતિ રક્ષિતરાજ્યમારઃ સારઃ કુલસ્યતનયો
૨૬ નયશાલિર્શૌર્યસ્ત(ર્યઃ) । તે(ત્વ)સ્યા મવદ્વિમે(મ)વ વંદિતવં(વં)ધુસાર્થઃ
પાર્થઃ સદૈવ ધનુષિ પ્રથમઃ શુચીનાં(નામ્) ॥ [૧૮] સ્વેચ્છાગૃહીત-
વિષયાન્દ્ર(ન્દ્ર)-
૨૬ દસંહ(ધ)માજઃ પ્રોદ્ધૃત્તસતરશુક્લિકરાદ(દ્ર)કૂટાનું(ન્) । ડ)સ્વાતસહંગ-
નિજવા(વા)હુ વ(વ)લેન જિત્વા યોમોષવર્ષમચિરા[ત્]સ્વૈપદે
૨૭ વ્યધત્ ॥ [૧૯]પુત્રીયતસ્તસ્ય મહાનુભાવઃ કૃતી કૃતઙ્ગઃ કૃતવીર્યવીર્યો
(ર્યઃ) । વૈશીકૃતાશેપનરેન્દ્રવૃન્દો વ(વ)મૂવ સુનુદુ(ધ્નુ)વરાજનામાં ॥ [૨૦]

૭ જા જના જેવો છે. ૮ સાધારણ દંડ છોડી દીધા છે, એટલું જ નહીં પણ ૧૫ મા શ્લોકના છેલ્લા અક્ષરની ૧૬ મા શ્લોકના પહેલા અક્ષર સાથે સંધિ કરેલ છે. ૯ પતરામાં ખાડાને લીધે ધને બદલે ત્રણ હોલા લીટા દેખાય છે, પણ મૂળમાં એ જ છે. ૧૦ નોટ ૮ મુજબ. ૧૧ એની માત્રા છાપમાં દેખાતી નથી, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૧૨ નોટ ૮ મુજબ. ૧૩ પતરામાંના ખાડાને લીધે છાપમાં ઝાંખા ત્ જેવું લાગે છે, પણ મૂળમાં ત્રીસતરો નથી. ૧૪ નોટ ૮ મુજબ. ૧૫ ચોવ અક્ષરો ખંડિત છે, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે.

- ૨૮ ચન્દ્રો જહો હિમગિરિસ્સહિમ[:] પ્રકૃત્યા વાતશ્ચલશ્ચ વ(ત)પ[ન]સ્તપન-
સ્વભાવઃ । ક્ષારઃ પયોનિધિરિતિ તૈસ્સમમસ્ય નાસ્તિ યેનોપમા-
- ૨૯ નિરુપમસ્તત એવ ગીતઃ ॥ [૨૧] બ્ર(બ્ર)હ્વાણ્ડમેતત્કિમિતિ પ્રજાસૃજા ન
મત્પ્રમાણેન પુરા વિનિર્મિ(મ્મિ)તે(તમ્) । એવં વિચિન્ત્ય ધ્રુવરાજકીર્તિ-
- ૩૦ ઋષિધાતુરાસીત્સુતરામસૂયિની ॥ [૨૨] રણસિ(શિ)રસિ સદ્ગુણતૈર્વલ્લભદંડં
પરાદ્મુલીકૃત્ય । સ(શ)શ્ચયતશુદ્ધદેહઃ સ્વર્મામગાદેક
- ૩૧ એવાસી ॥ [૨૩] તસ્યાશેપનરાધિપદ્મતયશસઃ સ્વર્ગલોકગતકીર્તેઃ । શ્રીમાન-
કાલવર્ષસ્તનયઃ સમમૂલ્કુલભ્રમ્ભઃ(મ્ભઃ) ॥ [૨૪] વલ્લભ-
- ૩૨ દણ્ડાક્રાન્તં વિદંટિતદુષ્ટાનુજોવિવર્ગેણ । પિતૃપર્યાગતર્મચિરાન્મળહલમધ્યાસિતં
યેન ॥ [૨૫] પ્રિયવાદી સત્યધનઃ શ્રીમાન-
- ૩૩ નુજીવિવત્સલો માની । પ્રતિપક્ષક્ષોભકરઃ શુભતુઙ્ગઃ શુભકરઃ સુહૃદામ્ ॥ [૨૬]
તસ્મિન્સ્વર્ગી(ગ્મી)મૂતે ગુણવતિ ગુણવાન્ગુણા-
- ૩૪ ષિકપીતઃ [૧] સમમૂઢ્ઢવરાજસમો ધ્રુવરાજસ્તુષ્ઠિકૃલ્લોકે ॥ [૨૭] હતો
ભિમુલ્લમાપ[ત]ભવ(વ)લગૂર્જરાણાં વ(વ)લં । હતો વિમુલ્લવલ્લ-
- ૩૫ મો વિકૃતિમાગતા વાં(વાં)ધવાઃ । હતોનુજવિકુલ્લિતં શમમગાત્સમસ્તં ભયાદહો
સ્ફુરણમદ્ભુતં નિરુપમેન્દ્રસદ્ગત્ય વે ॥ [૨૮] ગુર્જરવ(વ)લ-
- ૩૬ મતિવ(વ)લ્લવત્સૈમુચ્છુપદ્ધિતં ચ કુર્યેન । એકાકિનૈવ વિહિતં પરાદ્મુલં
લીલયા યેન ॥ [૨૯] યશ્ચામિષિક્તમાત્રઃ પૈરં યશ-
- ૩૭ સ્ત્યાગશૌર્યતોવાપ । શુભતુંગજોતિતુંગં પદં યદામોતિ નો ચિત્રમ્ ॥ [૩૦]
તેનેદમનિલવિશુદ્ધચ્ચલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧]
- ૩૮ ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યઃ પ્રવર્તિતો ધર્મદાયો યં(યમ્) ॥ [૩૧] સ ચ સમધિ-
ગતાશેષ મહાશબ્દ(શ્બ્દ)મહાસામન્તાધિપતિધા(ધા)રાવર્ષશ્રીધ્રુવરા-
- ૩૯ જદેવઃ સર્વાનેવ સમનુવો(વો)ધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં(તમ્) ॥ યથા મૈથા
શ્રીલેખ(લે)કકટકાવસ્થિતેર્ને માતાપિત્રોરાત્મનસ્વૈ(સ્વૈ)દિ-
- ૪૦ કાર્મુખિકપુણ્યયશોમિત્રદ્વયે ચિરંતનકવરિકારૈરંવિપય સંજ્ઞા(જ્ઞ)સાંપ્રતીયકાંતાર-
પ્રામપ્રતિવિ(વ)દ્મદ્વાપી" સારિચૈરે મગ

૧ ર નુટક છે . ૫૫ મૂળમાં ૨૫૪ છે . ૨ છંદ પ્રભાષે વ્યોધિ પાઠ હોવા નોંધાયે . ૩ સ્વ અંકિત છે
૫૫ પતરામાં તદન ૨૫૪ છે . ૪ ચ અંકિત છે . ૫ આ ૬૯૩ નકાનો છે . ૬ ચિા વલમિતો . ૬ ક્ત્સ એ
અક્ષરો પતરામાં ચોખ્યા છે . ૭ વચિા સ્મુલ્લં દૈહિત ૮ પતરામાં આડાને લીધે રં અક્ષર રાં જેવો લાગે
છે . ૫૫ આની આડી લાકડી છે જ નહીં . ૬ મસો અક્ષરો ડાપમાં જોખ્યા છે , ૫૫ મૂળમાં ૨૫૪ છે .
૧૦ પતરામાં આડી હોવાથી મ અક્ષર મા જેવો લાગે છે ૫૫ આ ની લીટી કોતરવામાં આવી જ ન
હોતી . ૧૧ ન અક્ષર માત્ર અરધી કોતરાયો છે . ૧૨ કવરિકાદાર પાઠ હોવા સંભવ છે . (તંત્રી)
૧૩ આ નામનું વાંચન સંકળવાળું છે . (તંત્રી)

વીજું પતરું વીજી વાણુ

- ૪૧ વૈષ્ણુદ્વાધિષ્ટાને પંચશતાનિ તીર્થ્યાનાં વિનયિત્વા કાંપિત્યમુનિના કારિતમહાવિદા-
 ૪૨ રાયતનાય કાંપિત્યતીર્થકસંજકાય સ્થિરમતિનાન્તા મિશુણાવૃજ્યં ચ શ્રીમેતે
 ૪૩ વુ(વુ)દ્ધમદારકાય સુદિલાવિષયાન્તર્વર્તી ઘડયાસહામિષાત(ન)પ્રામો
 યસ્યાધા-

૪૪ ટનાનિ પૂર્વતો વહવહી પ્રામસીમા ॥ દક્ષિણતઃ પુરાવી સરિત્ । [।] પશ્ચિમતો
 લિન્ધ(જ)-

- ૪૫ તઢાગિકાપ્રામસીમા ॥ ઉત્તરતઃ પદમશૃણ પ્રામસીમા ॥ એવમયં ચતુરાષાટ-
 ૪૬ નોપલક્ષિતઃ સોર્દ્(દ્)જ્ઞઃ સ(સો)પરિકરઃ સ(સ્વ)સીમાપર્થ(ય્ય)ન્તઃ
 કલ(ર)સહિતઃ સવૃક્ષમા-

- ૪૭ લાકુલઃ સજ(દ)ળ્લદશાવ(પ)રાધઃ સહિરણ્યાદેયોડ્ચોટમટ પ્રપશૌ વાતોઢરી
 ૪૮ યઃ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ॥ આચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિતિપર્વતસમકા-
 ૪૯ લીનઃ પૂર્વદત્તદેવદાયવ(વ્ર)હદાયરત્તિ(હિ) તોમ્યન્તરસિદ્ધયા શકનૃપ-
 કાલાતીર(ત)સ્ત્વં(સં)-

૫૦ વત્સરશતેષુ [અષ્ટસુ]વડુ(હુ)ચરેષુ માર્ગશિરસુ(શુ)દ્વદ્વિતીયા(વાં)
 મગવતિ સવિતરિ ઘનુપિ સંવકાં-

- ૫૧ ન્તે મહાપર્વર્ણિ સોમેશ્વરસંગમતીર્થે શ્રાત્વોદ્યોદ્ધકાતિ સર્મેળ ગન્ધપુષ્પધૂ-
 ૫૨ પનિ(નૈ)વેચાદિક્રિયોપવર્તનાર્થે તથા કાલાત્યયાતસ્ત્વ(સ્વ)ળ્લસ્ફુટિત સંસ્કારાર્થં ચ વિ-
 ૫૩ હારસ્ય પ્રતિપાદિતસ્ત(સ્ય)સતમુચિતર્યાં દેવદાયસ્થિત્યા સિન્ધુવિષય શ્રીમિશુ-
 ૫૪ સ્તં(સં)ઘસ્ય પ્રતિજાપ્રતો મુંજતો મોજયતઃ કૃપતઃ કર્ષયતો ન પરિપન્થના
 ૫૫ કાર્ય્યા [॥] તથાગામિનૃપતિમિરસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા સામાન્યં મૂમિદાર(ન)કર(લ)-

પતરું વીજું

૫૬ મિત્યવધાર્ય^૧ વિશુલોલાન્યનિત્યાન્યૈસ્વ(શ્ર)ર્યાળિ તૃણામ્લમ્લજલવિ-
 (વિ)ન્દુચંચ-

૫૭ લં જીવિતમાકલવ્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતેભ્યઃ ॥

૧ વાંચો મગવદ્વુદ્ધા. ૨ વાંચો વિનમ્ય. ૩ આ પંકિતની શરવાતમાં બે અક્ષરની જગ્યા મૂકી દીધી છે. [જગ્યા મૂકી નથી. પહેલા ત્રણ અક્ષરો રીયાય વાંચવા ભેષ્યએ. તેની]. ૪ [આ ભેડાક્ષર છાપમાં સ્વ જેવે લાગે છે. તેની] ૫ હાલનો અદ્વચ્છે આ લેખમાં આ જગ્યાએ જ ભેડામાં આવે છે. ૬ વાંચો પ્રવેદયો. ૭ આ ૬૫૩ નકામાં છે. ૮ વાંચો શ્રાત્વોદ અથવા શ્રાત્વાયોદ. ૯ વાંચો સમુચિતયા. ૧૦ કાતરકામ છીઝ્ હોવાથી વિ અક્ષર દિ જેવે લાગે છે. ૧૧ વાંચો પાલયિતવ્યથ.

- ૫૮ યશ્વાજ્ઞાનતિમિરપટલાદૃતમતિરાચ્છિ(ણ્ચિ)ધ્યાદાચ્છિધમાન(નં) વાનુમોદેત સ
પંચમિર્મહાપાતકૈ-
- ૫૯ રુપપાતકૈશ્વ સંયુક્તઃ સ્યાદિત્યુક્તં ચ મગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ પથિર્વર્ધ-
સહસ્રાણિ સ્વ-
- ૬૦ મેં તિયતિ મૂમિદઃ । આચ્છ(ણ્ચે)રા નાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસ્યે ॥
[૩૨] અમરપત્ય(સ્યં)પર્યમ(મં)સુર્વર્ણ(ણ્)મૂર્વે(વ્યે)-
- ૬૧ ણ્વી સ્ય(વ્યં)સુ(સુ)તાશા(શ્વ)મા (ગા)વઃ । લોકાશ્રયસ્તેન મવન્તિ
વેચા યઃ કાંચનં ગાં ચ મહીં ચ વદ્યાત્ ॥ [૩૩] યાનીહ
- ૬૨ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દાનાનિ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ નિર્માલ્યવાન્તપતિમાનિ તાનિ
કો નામ સાધુઃ
- ૬૩ પુનરાવદતિ ॥ [૩૪] વિન્યં(ન્યા)દ(ટ)વીન્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ ।
કૃષ્ણાદયો દિ જાયન્તે ભૂમિદાયં હ-
- ૬૪ રન્તિં પે(યે) ॥ [૩૫] વ(વ)હુમિર્વસુષા મુકાં રાજભિઃ
સગરાદિભિઃ । યસ્ય ૨^૧ યદા તું(મું)મિસ્તસ્ત ૨^૨ તપ(દા)પ(ફ)લં(લમું)
॥ [૩૬] તથા
- ૬૫ ચોક્ત(કં)રામમદ્રેણ ॥ સ્વા(વ્યા)નેતાન્તા(ન્મા)વિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાન્ [ન]-
મૂયો ૨ યાચ્તે રી[રા]મમદ્રઃ સામાન્યોયં ધર્મં ચા[સે]-
- ૬૬ સુવૃષાણાં ચા[કાંલે]કાલે પાલનોયો મવાદ્ધિઃ ॥ [૩૭] ઇતિ કમલદલામ્બુ-
[મ્બુ]વિ[વિ]ન્દુલોલાં ત્રિ[ત્રિ]યમનુચિન્ત્ય મનુ-
- ૬૭ પ્યજીવિતં(વ) ॥ અતિવિમલમનોમિરાત્મનોનૈર્ન દિ પુરુષૈઃ પરકીર્તયો વિલોપ્યાઃ ॥
[૩૮] શ્રીક-
- ૬૮ કૈરાજનામા તદાત્મર્ષે જો ત્રાપિ દાપકો દૂતઃ । યાચકવકા[ક્તૂ]વિવસ્વાન્તા
[ન્સ]તાપશીલોરિકુમુ
- ૬૯ દાનામ્ ॥ [૩૯] સ્વહસ્તો[સ્તો]યં શ્રીધ્રુવરાજદેવસ્ય ॥ "લેખિતં ચૈત
- ૭૦ મ્મેરા[યા]વલમી[મિ]ર્વાસ્તવ્યમહાસન્ધિવિગ્રહાક્ષપટલધિપતિશ્રોદીન્દેત[ન]શ્રીમ-
- ૭૧ દવલોકિતાત્મજેનેતિ ॥

૧ પતરામાં ખાડો હોવાથી ણ્ચિ અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર દેખાય છે, ત્યારે તે કાતરવામાં આવેલ નથી. ૨ ત્યુ અક્ષર ખંડિત છે. ૩ પચો પઠિ વર્ષ. ૪ પચો વસેલ. ૫ મુ અક્ષર ખંડિત છે. ૬-૭ ૨ નો અંક સૂચવે છે કે આગશે ૨૫૬ થે વાર વાંચવાનો છે. ૮ આંહી ભૂલથી એકને બદલે બે દંડ મુકેલા છે. ૯ સહી જૂની કેનેરીઝ સિપિમાં છે. ૧૦ સહી પછી અને લેખિત પહેલાં સુસાધિત આકૃતિ છે.

ચાલુક્ય ચામુણ્ડરાજનાં તામ્રપત્રો

વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૬

આ પતરાંના ફોટોગ્રાફની એક નકલ મને અમુક વર્ષો પહેલાં સ્વ. દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે વાંચવા માટે મોકલી હતી. માફ કરેલું અક્ષરાન્તર તેમણે મુનિશ્રી જીનવિજયને આપ્યું હતું અને તેમણે તેમાં અમુક પાઠાંતરો સૂચવ્યાં હતાં. લાંબો સમય વીત્યા છતાં જ્યારે તે પ્રસિદ્ધ થયાં નહીં ત્યારે સ્વ. કેશવલાલ બાઇને લખી તે પ્રસિદ્ધ કરવાની મેં પરવાનગી માગી, તેમ જ અને તો અસલ તામ્રપત્રો મેળવી આપવા લખ્યું હતું. કારણ કે, કેટલેક ઠેકાણે સ્પષ્ટ વાંચી શકાતું નથી તે કદાચ મૂળ પતરાંમાંથી સ્હેલાઇથી વાંચી શકાય. મૂળ પતરાં અદ્યાપિ પર્યંત મેળવી શકાયાં નહીં, તેથી હવે ફોટોગ્રાફ ઉપરથી કરેલા અક્ષરાન્તર અનુસાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. માલિકની ઇચ્છા હશે તો મૂળ પતરાં પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ ખરીદી લેવા સદા તત્પર છે અને રહેશે.

આ દાનપત્ર બે પતરાંમાં કેટલેકું છે. પતરાં ૬ ઈંચ લાંબાં અને ૨ઈં ઇંચ પહોળાં હોવાં જોઇએ. પહેલા પતરાની નીચેની બાજુએ અને બીજા પતરાની ઉપરની બાજુએ કડી તથા સીલ માટે બંને કાણાં છે. સીલ તથા કડી ઉપલબ્ધ છે કે નહીં તે કહી શકાતું નથી. દરેક પતરામાં દશ દશ પંક્તિ લેખની છે. પતરાં સુરક્ષિત લાગે છે. બે કે બીજા પતરાના નીચેના ભાગમાં જમણી બાજુએ સ્હેજ ઘસાઇ ગયું હોય એમ લાગે છે.

લેખની લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. દાનમાં આપેલા ક્ષેત્રની સીમાના વર્ણનની પંક્તિ ૮ થી ૧૧ સિવાય બાકી બધા ભાગ પદ્યમાં છે.

પંક્તિ પહેલીમાં મંગલાચરણ છે અને પછી પં. બીજા અને ત્રીજામાં મૂલરાજનું વર્ણન છે. પં. ચોથી અને પાંચમીમાં તેની પત્ની માધવીથી જન્મ પામેલ ચામુણ્ડરાજ ચુવરાજનું વર્ણન છે. મૂળરાજની પત્ની માધવીનું નામ આ લેખમાંથી પહેલીવાર જ મળે છે અને તે ચાહુમાન વંશના ભોજની પુત્રી હતી, એમ લખેલ છે.

દાન જૈન ગૃહ(મંદિર)ને ધ્રુવ દીપ વિગેરે પૂજોપચાર માટે આપવામાં આવેલ છે. દાનમાં ક્ષેત્ર આપેલું છે, તથા તેની સાથે ચાર કેદાર (જેતર અગર નીચાણવાળી જગ્યા જેમાં પાણી ભર્યું રહે તેવી) આપેલાં છે.

જૈન મંદિરને માટે દાન આપવાનું કળ બતાવનારો એક શ્લોક છે અને ત્યાર બાદ ચાહુ વષ્ટિવર્ષ વિગેરે શ્લોકો આપેલા છે.

પંક્તિ ૧૭ માં તિથિ વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષની નવમી આપેલી છે.

લેખકનું નામ વાલાઝ્ઞ આપેલું છે. છેવટમાં ચામુણ્ડની સહી છે.

अक्षरान्तरं
पतरं पहेलं

- १ ९ स्वस्ति --- भवप्रताप --- व्यापारय कृता यत्पारयता नृपोत्तमांगविमल ---
- २ भ्यर्च्यमान --- मः । श्रीवंशः चौस्तिकराजवंशतिलकश्रीलयालकांतिप्रभोः संताने
त्रिदशेन्दुतुल्य
- ३ महिमाश्रीमूलराजो नृपः । श्रीमान्सुन्दरलीलनामविहितः यच्चाहमानाह्वयश्रीमद्-
भोजनराशि-
- ४ पोतमसुताश्रीमाधवीकुक्षि- । अ-न्या-दयौवराज्यपदवीलमेप्य- --- कवान्त ---
- ५ ने- गुणाकरः समभवच्चामुण्डराजः सुतः भोगत्यागमुधर्मसाधनपरलाने --- श्रियः
- ६ श्री --- त्वैवं वरुण्यदिशर्मकपुरे तेनात्मनः श्रेयसे । श्रीमज्जनगृहाय वेतनकृतं
- ७ धूपप्रदीपसजां । क्षेत्रं दत्तमुदगिदिशिस्थितमदोसामान्यकेदारकं नागराजक्षेत्रं कदंब
- ८ वलीवेदारी चंद्रराजलोहकारक्षेत्रेकेदारः शालिमद्रपद्महलक्षेत्रे केदारः जोनल
- ९ ण्णग्राममार्गीदक्षिणतः- रहके केदार एमिश्चतुर्भिः केदारैस्सह ॥ आघाट-
स्थाता (ना) नि-
- १० पूर्वतो --- गणहज्यग्रामगामीमार्गः । उत्तरतो दुर्गावदरीतल स्थिता ---

पतरं बीजं

- ११ लांगः । इ- पामक्षेत्राणि । दक्षिणतोवरुणशर्मकीयपद्मदेवताक्षेत्रमि-
- १२ ति । दानपरलं च ॥ जिनमवनं जिनाविष्णं जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात् तस्य
तस्य नरावर
- १३ शिवसुखफलानि करपल्लवस्थानि ॥ षष्ठिर्बर्षं सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः
आक्षेप्ताचानुमं
- १४ ता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यत्नाद्ब्रह्मयुधिष्ठिर । गर्हीमहीभृतां
श्रेष्ठदानाश्रेयो-
- १५ नृपालनं ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुंधरां । स विष्ठायां कृमिभूत्वा
पितृभिः सह मज्जति ॥
- १६ विन्ध्याटवीप्वतोयामु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णसर्पाः प्रजायन्ते मूढि-
दानापहारकाः ॥
- १७ पतैसु- माशेतदशगुणे साग्रे त्रयस्त्रिंशता मार्गे^३ मासि तमिस्तपक्षनवमी सूर्यात्मजे मुंज
- १८ ति । बालाक्रीहयलेखको लिखदिदं स्वामि स्वहस्तोक्तिं यो लोप्यत्यनुशासनं
सजगतां पापं
- १९ पुमान् लास्यति ॥ संवत् १०३३ स- काब्दा- --- देवादी जज्जगुण न
सिद्धुकान् । स्वमतं श्री च
- २० पतैतान् समक्षान् पंचसाक्षिणः ॥ मंगलं ॥ श्रीचामुण्डराजस्य मम मतं ॥

१ श्रेष्ठोपाध् विपर्ययी. २ आदी पाठ शंकावालो हतो. शब्दो दुर्गाहरे नक्षत्र आधयतः गृह-
हृत्ति नामना ग्र-यमां धयेला निनवक्षल सरिता यरित्रमांथी ते श्लेः आधि वधी मोक्षस्थी ते विपर्ययी
शुद्ध बांथी शक्यो. ३ बांथी मार्गे. ४ बांथी स्वहस्तो.
लेख ११

લીમદેવનાં પાલણપુરનાં તામ્રપત્રો

વિ. સં. ૧૧૨૦ પૌષ સુ. ૧૫

આ પતરાં પાલણપુરથી ૪૮ ઇંડીયન મિરર સ્ટ્રીટ કલકત્તામાં રહેતા મી. પુરનચંદ નાદર એમ. એ.એલ. એલ.એમ.ને મળ્યાં હતાં. તે મારી પાસે વાંચવા તથા તેની છોપ તૈયાર કરવા લાવવામાં આવ્યાં હતાં. પતરાં અસાધારણ રીતે (૩ ઇંચ થી ૬ ઇંચ) નાં છે. લાંબી બાજુની મધ્યમાં ૩ ઇંચ વ્યાસનાં કાંજાંમાંથી પસાર થતી ૧૪ ઇંચ વ્યાસની કડીથી તે બેડાએલાં છે. પતરાંની લંબાઈ ૭૪ ઇંચ અને પહોળાઈ ૪૪ ઇંચ છે ફરતી ૨ ઇંચ જેટલી કોર બડી ટીપેલી છે. પતરાં ૬ ઇંચ નાં છે, પણ કડીની બન્ને બાજુ બેડાઈ ૩ ઇંચ છે. પતરાંનું વજન ૧૦૬૬ તોલા છે. બન્ને પતરાં અંદરની બાજુએ કોતરેલાં છે અને લખાણ પંદર લીટીમાં છે.

લિપિ દેવનાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત જ્યમય છે, જેને માટે કાંઈ ખાસ નોંધવા જેવું નથી. કોતરકામ ભૂલથી ભરેલું છે. ગુજરાતના ચાલુક્ય (સોલંકી) વંશના મહારાજધિરાજ લીમદેવ ૧ લાના સમયનો આ લેખ છે. તેણે ઇલા મુકામે ધાવણી હતી ત્યારે બનક નામના મોઢા પ્રાકૃત્યને વરણવાડા ગામમાં ૩ હજ બીન દાનમાં આપી હતી. તેની સીમા આ મુજબ છે : પૂર્વે વારઅસવલીનો માર્ગ, દક્ષિણે પાદરા ગામ પશ્ચિમે છિદ્રિયાલા ગામનો માર્ગ, ઉત્તરે કેશવ અને વાલણનું ખેતર.

દાનની વિધિ વિ. સં. ૧૧૨૦ ના પૌષ સુદિ ૧૫ છે. વિશેષમાં એમ પણ લખેલ છે કે લીમદેવે ઉત્તરાયણ પર્વને પ્રસન્ન દાન આપ્યું હતું. ઉત્તર અને દક્ષિણ, ચાલુ અને ગત એમાંથી કોઈ પણ ગણતરી પ્રમાણે સં. ૧૧૨૦ અગર તેની આગળ પાછળની કોઈ પણ સાલના પૌષ માસની પૂર્ણિમા અને ઉત્તરાયન સંક્રાન્તિ સાથે આવતાં નથી. તે ઉપરથી એમ સમજવું જોઈએ કે તિથિની વિગત કાં તો ખોટી છે અગર એમ સંભવ છે કે દાનની અને તામ્રપત્ર આખ્યાની વિધિઓ આગળપાછળ હોવી જોઈએ. તેમ માનીએ તો સંભવ છે કે મકર સંક્રાન્તિ જે ૨૫ ડીસેમ્બર ૧૦૬૩ ઈ. સ. ને દિવસે હતી તે દિવસે દાન આપ્યું હશે અને તામ્રપત્રનો લેખ ઈ. સ. ૧૦૬૪ ના બનેવારીની ૬ ફી તારીખે આપેલ હશે.

ચાલુક્ય લીમદેવની આ લેખમાં છેલ્લામાં છેલ્લી સાલ છે, તેથી આ લેખ ઉપયોગી છે. મેરૂતુંગની પ્રબંધચિંતામણી પ્રમાણે લીમદેવ વિ. સં. ૧૦૭૮ (ઈ. સ. ૧૦૨૨-૨૩)માં ગાદીએ આવ્યો. આ સાલ સાચી હોવી જોઈએ, કારણ કે તેની પહેલાંના દુર્લભરાજની છેલ્લામાં છેલી સાલ વિ. સં. ૧૦૭૬ મળેલી છે. સુસલમાની ઐતિહાસિક લેખકો અનુસાર સોમનાથ પાટણની બાણીતી લૂટ (ઈ. સ. ૧૦૨૪ આશરે ૧૦૮૦ વિ. સં. વખતે) લીમદેવ ગુજરાત અને દક્ષિણ કાઠિયાવાડનો રાજા હતો. લીમદેવની જોલામાં જોલી સાલ તેનાં રાધનપુર અને મુણકનાં દાનપત્રો ઉપરથી (વિ. સં. ૧૦૮૬ ની છે. ત્યારપછીનો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૦૮૮ (૧૦૩૧-૩૨ ઈ. સ.) નો આખુ પર્વત ઉપર વિમલના મંદિરમાં છે. તેમાં લખેલ છે કે લીમદેવે મુણકનાયક તરીકે નીમેલ વિમલે મંદિર બંધાવ્યું. મેરૂતુંગ પ્રમાણે લીમદેવનું રાજ્ય વિ. સં. ૧૦૭૮ થી વિ. સં. ૧૧૨૦ સુધી હતું, પણ તેના પાછળના લાંબા સમયનાં દાનપત્રો મળેલાં નથી. એક છીંચું દાન વિ. સં. ૧૧૧૯ નું લીમદેવના રાજ્ય દરમીયાન એપાંચું હતું, એમ વિમલશાહના દેવળના લેખમાંથી

નીકળે છે. ભીમદેવ પછીનો કર્ણદેવ એરુતુંગ પ્રમાણે વિ. સં. ૧૧૨૦ ચૈત્ર સુ. ૩ શનિયે ગાદીએ આવ્યો. આ દાનપત્રની તિથિ કાર્તિક મહીનાથી શરૂ થતા વિક્રમ સંવત મુજબ માનીએ તો કર્ણદેવની સાલની સાથે બંધાયેલતી આવે છે. ભીમદેવ ૧૧૨૦ ના પૌષ અને ચૈત્ર માસની વચ્ચેમાં શુજરી ગયો હોવો જોઈએ. ગુણત્રી મુજબ એરુતુંગે આવેલી કર્ણની સાલ ઇ. સ. ૧૦૬૫ ના માર્ગની ૧૨ મી તારીખ શનિવાર (દક્ષિણના વિ. સં. ૧૧૨૧) સાથે મળતી આવે છે અને તે આ દાનપત્રથી ૧ વર્ષ પછી હોવી જોઈએ. કર્ણની પહેલામાં પહેલી સાલ આપણને તેના નવસારીના દાનપત્રમાંથી શક સં. ૯૯૬ અને વિ. સં. ૧૧૩૧ (૧૦૭૪ ઇ. સ.) મળે છે.

આલુકયના વંશપરંપરાના લેખકોના કુટુંબમાંના કાયરથ વટેશ્વરનો દીકરો કેઠક આ દાનનો લેખક હતો. ભીમદેવના રાધનપુરના દાનપત્રનો લેખક વટેશ્વર હતો અને કર્ણનાં નવસારી અને સૂનકનાં પવરાનો લેખક કેઠક હતો. ફક્ત સંક્ષિપ્ત વિગતોનો અધિકારી લોગાદિત્ય હતો જે નવસારીનાં તામ્રપત્રોમાં હતો.

સ્થળોનાં નામ પૈકી ઇલા કે જ્યાં રાજની છાવણી હતી તે પાલણપુરની અગ્નિ ખૂણે મહીકાંડા એજન્સીમાંનું હાલનું ઇલોલનું રાજ્ય હોઈ શકે, ઉત્તર ગુજરાતમાંનાં ગામોને છેડે ચોલ (જેમ કે હાલોલ, કાલોલ, પાલોલ) તે હાલના પુરનું પૂર્વ સ્વરૂપ ઉર અને ઉલ થઈને થયું હોવું જોઈએ તેથી ઇલોલનું સંસ્કૃત રૂપ ઇલાપુર થવું જોઈએ. બીજાં સ્થળો મળી શક્યાં નથી.

જયસિંહનો ઉજ્જનનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૧૬૫ જ્યે. વ. ૧૪

તાજેતરમાં મળેલા લેખનો ટુકડો ઉજ્જન મ્યુનીસીપાલિટીની ઓફીસમાં પડ્યો હતો. ચાલુક્ય અને પરમાર રાજાઓના ઇતિહાસ માટે આ તુટક લેખ છે, છતાં તે બહુ ઉપયોગી છે.

તેની શરૂવાત વિધિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૧૬૫ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ શુક્રવાર આપેલ છે. લેખ ચાલુક્ય રાજા જયસિંહદેવ સંબંધી છે. તેનાં ચાલુ બિરુદો નીચેનાં લેખમાં આપેલાં છે. ત્રિશુવનગઢ, સિદ્ધચક્રવર્તિ, અવન્તિનાથ અને વર્વરકલિણ્ણ અને તે અણહિલનાડમાં રાજ્ય કરતા હતા, એમ વર્ણન છે. મહત્તમ દાદાક અણહિલપાટકમાં સૌલ મારનાર અધિકારી હતો. પં. ૭-૮ જેમાં વ્યાકરણના ઘણા દોષ છે તેમાંથી અર્થ સ્પષ્ટ નીકળે છે કે, માળવાના રાજા યશોવર્મનને હરાવીને અવન્તિ મહુડળ જયસિંહે પોતાના કબજામાં રાખ્યું હતું. તે પ્રદેશ નાગર શાતિના દંડો દાદાકના પુત્ર મહાદેવના અખત્યારમાં સોંપ્યો હતો. ત્યારપછી કેટલીક વ્યક્તિનાં નામ તેમ જ કીર્તિનારાયણનું નામ આવે છે, પણ તે ભાગ ખંડિત હોવાથી વાંચી શકાતો નથી.

યશોવર્મનને હરાવી અવન્તિ પોતાના કબજામાં લીધું તે હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી છે. દ્રયાશ્રયમાં ^૨ યશોવર્મનને હરાવી કેદ કર્યાની તેમ જ અવન્તિ તથા ધાર પોતાનાં તાબામાં લેવાની હકીકત કહી છે તેને આ લેખથી ટેકો મળે છે. યશોવર્મનને કેદમાં નાંખ્યાની હકીકતને દોહડના લેખમાંથી સમર્થન મળે છે. ^૩ તેમાં પરમાર રાજાને જયસિંહે હરાવી કેદ કર્યાનું લખ્યું છે તે આ યશોવર્મન જ હોવો જોઈએ. ઉજ્જનમાંથી મળેલા તામ્રપત્રમાંથી હકીકત મળે છે કે વિ. સં. ૧૧૬૧ માં યશોવર્મન રાજા હતો અને તેને “મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર” એમ વર્ણવ્યો છે. જયસિંહે તે ઉપરથી સમજાય છે કે વિ. સં. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૫ વચ્ચે યશોવર્મનને હરાવ્યો હશે. ^૪ અજમેરના ચૌહાણ રાજાની મદદથી યશોવર્મન કેદખાનામાંથી નાશી જઈયો, પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું અને જયસિંહ સાથે સમાધાન કર્યું, એમ હકીકત મળેલી છે.

૧ ઈ. એ. એ. ૪૨ પા. ૨૫૮ ડી. આર. શાહીદ ૨ ઈ. એ. એ. ૪ પા. ૨૬૬ ૩ ઈ. એ. એ. ૧૦ પા. ૧૫૯ ૪ માળવા વિ. સં. ૧૧૬૩ ના લેખમાં જયસિંહને અવન્તી નાથ લખ્યો છે, તેથી અનુમાન થાય છે કે માળવા વિ. સં. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૩ વચ્ચે છતાંયું ટોડું જોઈએ (આ. વિ. વ.)

ચાલુક્ય રાજ જયસિંહદેવના દોહદનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૧૯૬-૧૨૦૨

પંચમહાલમાં છેલ્લા દુકાળ (ઈ. સ. ૧૮૮૧) સમયે છાલુઆ તળાવ પાસેથી અમુક મૂર્તિઓ તથા નીચેના શિલાલેખ મળી આવ્યાં હતાં અને મામલતદારના ભાણેજ મી. ડી. પી. દેરાસરીએ તેની નકલ તૈયાર કરી હતી. પાછળથી મેં પોતે તેનાં સ્થિતિ તૈયાર કર્યાં હતાં.

તળાવની આવક (આવણા ?) ના ભાગ પાસે આ પથર પડેલો છે. તે લગભગ ૧૫ ફૂટ ઊંચો છે અને છાલુના ઢગલામાં પડેલો હતો. બધી બાજુએથી સુરક્ષિત, હોવાથી પાણી વિગેરેથી બહુ ખવાઈ ગયો નથી. પશ્ચિમ ઉજ્જવિના અંતમાં અને પ. પ અને ૬ ના મધ્ય ભાગમાં સ્કેચ ઘસાઈ ગયેલ છે.

લેખ સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં છે. અરધો ભાગ પદ્યમાં છે અને ત્રીજો શ્લોક આર્યા છે તે સિવાય બધા શ્લોકો અનુષ્ટુપ છે. બાકીનો ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સ્પષ્ટ કાયસ્થનાગરી છે. પં. ૩ અને ૬ માં વ્યાકરણિક દોષો છે. સેનાપતિ ને બદલે સેવે હું વાંચું છું. શેષ (શુજરાતી શેષ તારી જાતિ) તે દેવને ધરેલી ચીજમાંથી થોડી ભકતોને આપવામાં આવે છે તે પ્રસાદી કહેવાય છે. પ્રો. કાથવટે પં. ૬ માં સેનાપતિત્વપ્રાપ્તિ વાંચે છે પણ સેનાપતિત્વ પ્રાપ્તિ વધુ યોગ્ય લાગે છે. ગોદાકેતવ્ય અને ગોદાકેતવ્ય એ બે પાઠમાંથી કયો ઉત્તમ છે તે નિશ્ચય થઈ શક્યો નથી.

દધિપદ્ર (દોહદ) માં રહેતા સેનાપતિએ પોતાની માતાના શ્રેય માટે છ વર્ષ પહેલાં (૧૧૯૬ માં) બંધાવેલ ગોમતે નારાયણ દેવની પૂજા માટે રાણાએ ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી છે. જ્યુલરનાં દાનપત્રો પૈકી અગ્ર્યારમાંમાં વિશલદેવના લેખમાં બદલાલ અને રૂપ-નારાયણ દેવોનાં નામ છે તેવું જ નામ આ નારાયણનું હોયું જોઈએ. છાલુઆ તળાવ પાસે ખારવો અને દેહમધ નદી મળે છે. ત્યાં ગોવાળીયા ચોવરા ઉપર આ મંદિર હોયું જોઈએ. આવો ચોવરા કેકેકાણે હોવા જોઈએ. આ ચોવરાએ લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર હોવાનું ત્યાંના લોકો કહેતા હતા. ગોદાકેતવ્ય તે શુજરાતીમાં ગોધરાને માટે લખેલ છે. વલ્લી દાનપત્રમાં તેમ જ કીર્તિ-કીચીદીમાં આ ગામનું નામ આવે છે. દધિપદ્ર તે હાલનું દોહદ છે. તેને પાછળના લેખમાં દધિપુર પણ લખેલ છે. ઊભલોડ તે હાલનું આબલોડ જે દોહદથી ૨૦ માર્ગલ દુર છે તે ઉપરથી લખાયું હશે. આશિલિયા તે હાલનું નીમનાલિંગ રાજકુલ અને કોડા ગ્રામ તે હાલનું ગડોઈ હોવાં જોઈએ. ક્ષારવહ તે ખારવો અને દધિમતી તે દેહમધ નદી હોવાં જોઈએ.

રાસમાળામાં જયસિંહદેવના મૃત્યુની સાલ ૧૧૯૬ આપેલ છે જ્યારે એનાદસ ચોદ્ર રાજ-સ્થાનમાં ટીડ લખે છે કે સિદ્ધરાજ ૧૧૫૦ થી ૧૨૦૧ સુધી રાજ્ય કરતો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહ સં. ૧૨૦૨, એટલે ઈ. સ. ૧૧૪૫-૪૬ માં રાજ્ય કરતો હતો.

૧ ઈ. એ. વો. ૧૦ પા. ૧૫૮ એચ. એચ. મુલ. ૨ ગોવ મંત્રિના કોઈ પૂર્વજનું નામ હોય એમ સંભવ છે તેનાં નામ જમ્પૂતોમાં હોય છે અને તેના નામ ઉપરથી દેવનું નામ પાડ્યું હોય એ બનવા ભગ છે.

३२७भां लद्रेश्वर पासे योभाषुडा

महादेवमांना शिलावेण

वि. स. ११६५ आषाढ सुं. १०

स्वतिविक्रमसंवत् ११९५ वर्षे आपाढ सुदि १०

रवौ अस्यां संवत्सरमासपक्षदिवसपूर्वायां तिथौऽ

विह श्रीमदणहिलपाठकाविपित समस्तराजावली

विराजितमहाराजाधिराज परमेश्वरत्रिभुवनमंडसिद्ध-

चक्रवर्ती वर्षरक (वर्षरक) जिपुअवंति-

नाथधाराविडंबक त्रैलोक्यमल्ल श्रीजय

सिंघदेव अप्रतिहतबलप्रतापक

ल्याणविजयराजो (ज्ये) तत्पादपशो (भो)पजीविनि महा

मात्यश्रीदारण्कश्री श्रीकरणादौ अमातवि

तां कुर्वतीत्येतस्मिन्काले प्रवचमाने इहवैक

मंडले अति० मां

करप्रभृति पंचजलमपाह श्रीमद्रेश्वरवेलाक्तल-त्कमं

—पिकारांमातां। महं०श्रीददि। प्रतिबद्धबला

०बहुदेवादिपंचकुलप्रतिप्रत्रौसारानलिल्यतेपवा

हेव भद्रेश्वरमले महाराजपुत्रतोडि० तंभ० श्रीप्रासप्प

लमुतश्रीकुरपालेनकारितनवत्तरंदेवा

पनत् श्रीऊदलधर श्रीकुमरपालेश्वर

देवपोः प्रजाऽर्थे. उदीवणात्पांद्रा

.... तबली .... श्रीमहाह ....

कद्रमाणांवतः सतैः, अत्येनजावविक्रीतं

नवनिधिसहितं चत्रुरापाटविश्वद्वंद्वेवराय

प्रत्यर्थपव

ચાલુક્ય રાજ જયસિંહદેવના દાહદંના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૧૯૬-૧૨૦૨

પંચમહાલમાં ઉદ્ભવ દુકાળ (ઈ. સ. ૧૮૮૧) સમયે છાણુઆ તળાવ પાસેથી અમુક મૂર્તિઓ તથા નીચેના શિલાલેખ મળી આવ્યાં હતાં અને મામલતદારના ભાણેજ મી. ડી. પી. દેરાસરીએ તેની નકલ તૈયાર કરી હતી. પાછળથી મેં પોતે તેનાં સ્થાન તૈયાર કર્યાં હતાં.

તળાવની આવક (આવણા ?) ના ભાગ પાસે આ પત્થર પડેલો છે. તે લગભગ ૧૫ ફૂટ ઊંચો છે અને છાણુના ઢગલામાં પડેલો હતો. બધી બાજુએથી સુરક્ષિત હોવાથી પાણી વિગેરેથી બહુ બવાઈ ગયો નથી. પંક્તિ ૩ છના અંતમાં અને પં. ૫ અને ૬ ના મધ્ય ભાગમાં સ્કેચ થસાઈ ગયેલ છે.

લેખ સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં છે. અરથે ભાગ પદ્યમાં છે અને ત્રીજો શ્લોક આર્યા છે તે સિવાય બધા શ્લોકો અનુષ્ટુપ છે. બાકીના ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સ્પષ્ટ કાયસ્થનાગરી છે. પં. ૩ અને ૬ માં વ્યાકરણિક દોષો છે. ચેપામિત્ર ને બદલે ચેપેવ હું વાંચું છું. શેષા (ગુજરાતી ચેષ જારી બાતિ) તે દેવને ધરેલી ચીજમાંથી થોડી ભક્તોને આપવામાં આવે છે તે પ્રસાદી કહેવાય છે. પ્રે. કાથવટે પં. ૬ માં સેનાપતિત્વમપ્રાપિ વાંચે છે પણ સેનાપતિક્રમ પ્રાપિ વધુ યોગ્ય લાગે છે. ગોદ્રક્ષેષ અને ગોદ્રક્ષેષ એ બે પાઠમાંથી કયો ઉત્તમ છે તે નિશ્ચય થઈ શક્યો નથી.

દધિપદ્ર (દોહડ) માં રહેતા સેનાપતિએ પોતાની માતાના શ્રેય માટે છ વર્ષ પહેલાં (૧૧૯૬ માં) બંધાવેલ ગોળ નારાયણ દેવની પૂજા માટે રાણાએ ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી છે. જ્યુલરનાં દાનપત્રો પૈકી અગ્ર્યારમાંમાં વિશલદેવના લેખમાં બદલાલ અને રૂપ-નારાયણ દેવોનાં નામ છે તેનું જ નામ આ નારાયણનું હોવું જોઈએ. છાણુઆ તળાવ પાસે ખારવો અને દેહુમંથ નદી મળે છે. ત્યાં ગોવાળીયા ચોતરા ઉપર આ મંદિર હોવું જોઈએ. આવા ચોતરા ઠેઠેકાણે હોવા જોઈએ. આ ચોતરાએ લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર હોવાનું ત્યાંના લોકો કહેતા હતા. ગોદ્રક્ષ તે ગુજરાતીમાં ગોધરાને માટે લખેલ છે. વલ્લી દાનપત્રમાં તેમ જ કીર્તિ-કીમુદીમાં આ ગામનું નામ આવે છે. દધિપદ્ર તે હાલનું દોહડ છે. તેને પાછળના લેખમાં દધિપુર પણ લખેલ છે. ઊભલોડ તે હાલનું આમલોડ જે દોહડથી ૨૦ માઈલ દૂર છે તે ઉપરથી લખાયું હશે. આશિલિયા તે હાલનું નીમનાલિયા રાંબણલ અને દોહડ આમ તે હાલનું ગડોઇ હોવાં જોઈએ. ક્ષારવહ તે ખારવો અને દધિમતી તે દેહુમંથ નદી હોવાં જોઈએ.

રાસમાળામાં જયસિંહદેવના મૃત્યુની સાલ ૧૧૯૬ આપેલ છે જ્યારે એનાદસ એક રાજ-સ્થાનમાં ટાંડ લખે છે કે સિદ્ધરાજ ૧૧૫૦ થી ૧૨૦૧ સુધી રાજ્ય કરતો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહ સં. ૧૨૦૨, એટલે ઇ. સ. ૧૧૪૫-૪૬ માં રાજ્ય કરતો હતો.

ડૉ. યુલરની લેખસંબંધી નોંધ

આ દોહડનો લેખ પ્રસિદ્ધ કરીને મી. ધ્રુવે બહુ જ ઉપયોગી સેવા બજાવી છે. પંચમહાલની હદ ઉપરના ગામ સંબંધી હકીકત તેમાં મળે છે. તે વખતે પણ ગોધરા પરગણાનું મુખ્ય શેઠેર હતું. ત્યાં વળી સેનાપતિ નીમવામાં આવતા હોવા ભેધએ અને તેના અમલ દાહોદ સુધી હોવો ભેધએ. ગુજરાત-માળવા વચ્ચેનો રસ્તો ગોધરા થઈને જતો અને દોહડ માળવાની સરહદ ઉપર આવેલું છે. માળવા અને ગુજરાત વચ્ચેનો સંબંધ ચાલુક્યોના સમયમાં પ્રતિસ્પર્ધાના જેવો હતો, આ બધી હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

ચામુંડથી વિસલદેવ સુધીના લેખોમાં પરમારોની ગુજરાત ઉપર અને ચાલુક્યોની માળવા ઉપર અનેક ચડાઇઓનાં વર્ણન મળે છે. બીમદેવ ૧ લો. ઈર્ષદેવ, જયસિંહ અને કુમારપાળના સમયમાં ચાલુક્યોની ચઢતી હતી. અને પરમારોને હરાવી માળવા ગુજરાત સાથે જોડી દીધું હતું. જયસિંહે ગોધરામાં નિર્મલા સેનાપતિનું ઉપયોગીપણું ઉપરની હકીકતથી વધુ સ્પષ્ટ થાય છે.

જયસિંહદેવ ૧૨૦૨ સુધી હતો, એમ આ લેખ ઉપરથી મી. ધ્રુવ ઠરાવવા માગે છે, તેમાં હું સમત નથી. પ્રબધચિતામાંણમાં મેરૂતંગે જયસિંહના અવસાનની સાલ ૧૧૬૯ આપેલ છે. વિચાર-શ્રેણિમાં જયસિંહના મૃત્યુની તિથિ ૧૧૯૯ ના કાર્તિક સુ. ૩ આપી છે અને તેની પછીના રાત્રની રાત્ર્યારોહણની તિથિ ૧૧૯૯ માર્ગશીર સુ. ૪ આપેલ છે. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના અમઠાલીન રામચંદ્ર અને બીજા લેખકોના આધારે ઉપરની તિથિઓ આપવામાં આવી છે અને તેને આ લેખના આધારે જોડી ઠરાવવી યોગ્ય નથી. તેનું સમાધાન નીચેના ખુલાસાથી થઇ શકે તેમ છે. મૂળ લેખ જયસિંહના રાજ્યમાં ૧૧૬૯ માં લખાયો હોવો ભેધએ, જ્યારે પાછળનો ભાગ ૧૨૦૨ માં જયસિંહદેવના મૃત્યુ બાદ ઉમેરાયો હોય, એમ સંભવે છે. આ કદપનાના પુરાવા માટે મૂળ લેખની લિપિ સરખાવવી ભેધએ અને જો પહેલી ૬ પંક્તિની લિપિ છેવટની ચાર પંક્તિથી જુદી પછ પ્રાચીન માણસ પડે તો મહારો ખુલાસો પુરવાર થઇ શકે. રબિંગ બારીકીથી તપાસતાં તેવો ખાસ વફાવત માણસ પડતો નથી.^૧

શ્લોક પાંચમાનો મી. ધ્રુવે જે અર્થ ક્યો છે તેને હું મળતો આવતો નથી. હું તેના અર્થ નીચે મુજબ કહું છું. “આ દધિપદ્રમાં નિમાએલા અને (જયસિંહથી) મંત્રી બનાવેલાએ પોતાની માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું” મારા મત મુજબ આ દેવળ બંધાવનાર સેનાપતિ કેશવ હોવો ભેધએ. મંત્રિસંચિત્તઃ નો અર્થ જેને મંત્રિ અને દીક્ષિત બનાવ્યો, અગર જેને મંત્રિ તરીકે સ્થાપ્યો, એમ ઠરવો ભેધએ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં નમો મગવતે વાસુદેવાય ॥ શ્રીજયસિંહદેવોસ્તિ મુ--
- ૨ પો ગુર્જરમંડલે । યેન કારાગૃહે સિસૌ સુરાદ્રામાલવેશ્વરૌ ॥ ૧ ॥
- ૩ અબ્યેપ્યુત્સાદિતા યેન સિંધુરાજાદયો નૃપાઃ । આજ્ઞાં શિરાસિ ઘેપેવે વા--
- ૪ હિતા ઉત્તરે નૃપાઃ ॥ ૨ ॥ અળહિલપાટકનગરં સુરમંદિરરુદ્ધરાણિહય--
- ૫ માર્ગે । યસ્યાસ્તિ રાજધાની રાજોયોઘ્યેવ રામસ્ય ॥ ૩ ॥ પૃથિવીના--
- ૬ થાત્ કેશવો વાહિનીપતિઃ । સેનાપતિક્રમં (?) પ્રાપિ દધિપદ્માદિમંડલે ॥ ૪ ॥
- ૭ અનેન દધિપદ્મેસ્મિન્નિપુક્કો મંત્રિવૌક્ષિતઃ । ગોગનારાયણં ચક્રે જન--
- ૮ ન્યાઃ શ્રેયસે કૃતી ॥ ૫ ॥ શ્રી નૃપવિક્રમસંવત્ ૧૧૯૬ શ્રી ગોગનારાયણ
- ૯ દેવઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ । અસ્ય દેવસ્ય પૂજાર્થં સં ૧૨૦૨ ગોદ્રહકેમહામંદ--
- ૧૦ લેશ્વરશ્રીવાપનદેવપ્રસાદાદવાસપ્રસ્વા ૦ રાણ ૦ સાંકરસીહેનકમ
- ૧૧ લોહપથકમધ્યે આશ્વિલિયા કોઢાપ્રામે હલત્રયસ્ય સૂમિઃ પ્ર--
- ૧૨ દયા । અસ્યાપાટાઃ પૂર્વસ્યાં દિશિ દધિમતી નામ નદી ઉત્તરસ્યાં દિ--
- ૧૩ શિશારવહઃ ॥

આધાન્તર

ઓં ભગવાન વાસુદેવને નમસ્કાર. શ્લો. ૧ શ્રી જયસિંહદેવ ગુર્જર મંડલના રાજા હતા તેણે સુરાદ્રા અને માળવાના રાજાઓને કારાગૃહમાં નાંખ્યા. શ્લો. ૨ જેણે સિંધુરાજ વિગેરે ખીન રાજાઓનો નાશ કર્યો અને ઉત્તરના રાજાઓ તેની આજ્ઞા શેષાની માફક માયા ઉપર અદાવતા શ્લો. ૩ રામની રાજધાની અયોધ્યા હતી, તેમ આની રાજધાની અલ્પહિલપાટક હતી. તેમાં દેવમંદિરે એટલાં ઉંચાં હતાં કે સૂર્યના યોડાના રસ્તામાં આવતાં હતાં. શ્લો. ૪ ત્યાં વાહિનીપતિ કેશવને રાજા તરફથી દધિપદ્મના સેનાપતિની જગ્યા મળી. શ્લો. ૫ આ દધિપદ્મમાં નિમાએલા ડાહ્યા અને સારા મંત્રિએ માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું.

વિ. સ. ૧૧૯૬ માં ગોગનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી. વિ. સ. ૧૨૦૨ (ઈ. સ. ૧૧૪૬) માં ગોદ્રહકમાં રહેતા મહામંડલેશ્વર શ્રીવાપનદેવના પ્રસાદથી રાણ સંકરસીહે મ્હોટાંઈ મેળવી હતી. તેણે આ દેવની પૂજા માટે ભિક્ષુલોહ પથકમાં આશ્વિલિયા કોહા ગામમાં ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી. આ જમીનની પૂર્વમાં દધિમતી નદી અને ઉત્તરમાં શિશારવાહ આવેલાં હતાં.

કુમારપાળનો ગાળાનો શિલાલેખ^૧

(વિ. સ. ૧૨૦(૧))

કાઠિયાવાડમાં ડ્રાંગધા સ્ટેટના ડ્રાંગધા ગામથી પૂર્વમાં આઠ માઈલ ઉપર આવેલા ગાળા નામના ગામડાની પાસે ખંડિત મંદિરના બારશાખ ઉપર આ લેખ ફેાતરેલો છે. જે ભાગમાં લેખ ફેાતર્યો છે તે ખવાઈ ગયો છે અને તે ૩૬ ફીટ લાંબો અને ૧ ફૂટ પહોળો છે. તેની ડાબી બાજુએ બીજો એક લેખ આનાથી વધુ નાના અક્ષરમાં ફેાતરેલ છે, પણ તે બહુ જ ખવાઈ ગયો છે, તેથી તે વાંચી શકાતો નથી, પણ તેમાં વિ. સ. ૧૨૪૫ ની સાલ દેખાય છે.

લેખની શરૂવાત સંવતથી જ થાય છે. વિ. સં. ૧૨૦(૧)ના ચૈત્ર વદિ ૬ ની તિથિ વંચાય છે. લેખ રાજ કુમારપાલના સમયનો છે અને તેમાં નીચે મુજબ બિરુદો આપેલાં છે: સમસ્ત રાજવલી-વિરાજિત, મહારાજ, ઉમાપતિવરલખ. રાજધાનીના શહેર અણહિલપાટણમાં મુખ્ય મંત્રી મહાદેવ બધો રાજ્ય વહીવટ કરતો હતો. મુખ્ય મંત્રી અગ્નિપ્રસાદ અને ચાહડ દેવે પોતપોતાના સમયમાં તે વિભાગમાં નીમેલા જૂદા જૂદા અમલદારોનાં નામ ત્યારબાદ આપેલાં છે. લેખનો છેવટનો ભાગ બહુ જ અસ્પષ્ટ છે. તેમાંથી લાવ નીકળે છે કે માણડલિના રહીશ આચાર્ય ભાસ્કરના દીકરાએ, અક્ષય તૃતીયાના માંગલિક પ્રસંગે ગાળાના મંદિરમાંની ભદ્રારિકા દેવીની પૂજા માટે અમુક દ્રવ્યો દાનમાં આપ્યા હતા.

સિદ્ધરાજ જયસિંહના વિ. સ. ૧૧૬૫ના ઉજ્જનના લેખમાંથી જાણવામાં આવ્યા મુજબ માળવાનો પહેલો સુબો મહાદેવ હતો તે જ આ લેખમાંનો મુખ્ય મંત્રી હોવો જોઈએ. તેને ઉલ્લેખ પાલિ, કિરાડુ^૨ અને પાલિના વિ. સ. ૧૨૦૬, ૧૨૦૬ અને ૧૨૧૬ ના લેખોમાં પણ છે. ગાળાના વિ. સ. ૧૧૬૩ ના લેખમાં^૩ જે મુખ્ય મંત્રી અગ્નિપ્રસાદનું નામ આવે છે તે જ આ અગ્નિપ્રસાદ છે. મુખ્ય મંત્રી ચાહડદેવ તે કુમારપાલના વિ. સ. ૧૨૧૩ નાં નાડાલનાં તામ્રપત્રોમાં^૪ આવે છે, તે જ હોવો જોઈએ.^૫

પંક્તિ છઠ્ઠીમાં આપેલ માણડલિ તે ગાળાથી ઈલાન ખૂણામાં ૨૮ માઈલ ઉપર આવેલું માણડલ ગામ હોવું જોઈએ.

૧ પુના ઓરિએન્ટલિસ્ટ વેડ નં. ૨ પા. ૪૦ જુલાઈ. ૧૯૩૬ ડી.બી. હીરકલકર. ૨ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૩ ૩ જ. બો. પ્ર. રો. એ. સો. વો. ૨૫ પા. ૩૧૨. ૪ ઈ. એ. ૧૯૧૨ પા. ૨૦૨. ૫ આ એમ બતાવે છે કે મહાદેવ અમુક સમય મંત્રી તરીકે કામ નહોતો કરતો હોય.

अक्षरान्तर

- १ संवत् १२० [१ ?] वर्षे [चैत्र वद्य ६] समस्त राजावलीविराजित महाराज ....
- २ लोक..... उमापतिवरलब्धश्रीकुमरपा [ल]..... राज्ये तत्पादपद्मोपजीवि
श्रीश्रीक[रणादि]
- ३ समस्त व्यापारान् परिपंथयतं (ति) महामात्यश्रीमहादेवः (वे) इत्येतस्मिन्काले
प्रवर्त्तमाने ....
- ४ कुमारपाल पर ? तडागकर्मस्थाने महामात्यश्रीअम्बप्रसादप्रतिपद्व मेहै० सजिगै
महाक्षै० श्रीदेऊय प्रतिव
- ५ ध[द्ध] पारे० घवल । महाक्ष० श्रीकलत्रप्रसाद प्रतिपध (द्ध) द्वि० पारे० वाधूय ।
महामात्य श्रीचाहडदेव प्रतिपध (द्ध) त्री० (त्रि०) १ प्रता-
- ६ ....नां प्रतिपातौ (पद्यौ) मांडलीवास्तव्य आचार्य मास्करमुत्त [जळ ?] स्थानस्य
अक्षयत्रितीयापर्वणि समस्ता-
- ७ .....लोकेन ? तदेकं प्रति द्र ९ नव । प्रति द्र ४ ? प्रतिपासि ? नां सत्क
मंत्रि प्रति द्र २ व द्वाव सकलवाणिका.....
- ८ प्रति रुं ? १..... उदकपूर्वकं प्रदधं ॥.....
- ९ म सा (शा)सनं आमसाद्ध कोका ? उमा ...
- १० .... सा उमावदा ... काया .....
- ११ प्रति रु० ..... प्रदचां अस्य अस्य यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं

કુમારપાલના પાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૦૯ એ. વ. ૪

રાજપૂતાનામાં ભેધપુર સ્ટેટ તાબેના પાલી ગામમાં સોમનાથના મંદિરના સભામંડપમાં નિજમંદિર પાસેના સ્તંભ ઉપર આ લેખ છે. તેમાં ૨૦ પંક્તિ છે અને ૧ કુટ ૫ ઇંચ લંબાઈમાં અને ૧ કુટ ૪ ઇંચ ઉંચાઈમાં લખેલ છે. લેખનો ઘણો ખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે, તેથી આરંભની સાત પંક્તિ વાંચી શકાય છે. બાકીના ભાગમાંના છૂટક છૂટક અક્ષરો કાંઈ ઉપયોગી હકીકત આપી શકતા નથી.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સ. ૧૨૦૯ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ તિથિ તરીકે આપેલ છે. ત્યાર પછી પદ્મલક્ષ્મી એટલે હાલના પાલી ગામનું નામ આવે છે અને ચોથી પંક્તિમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલનું નામ આપેલ છે. તેના વર્ણનાત્મક જુદાં જુદાં બિરૂદો પૈકી શાકંભરી બપાલ એટલે કે ચાહમાન અર્જોરાજને^૨ હરાવ્યા બાબતનું ઉપયોગી છે. આ બિરૂદો બીજા લેખોમાં^૩ પણ કુમારપાલને લગાડેલાં છે. તેના મુખ્ય મંત્રી મહાદેવનું નામ ત્યાર બાદ આપેલ છે. પંક્તિ છઠ્ઠીમાં પદ્મલક્ષ્મીવિષય કે જ્યાં ચામુંડરાજ રાજ્ય કરતો હતો તેની હકીકત છે પણ તે સંબંધી વિશેષ માહિતી આમાં કે બીજે ક્યાંયથી મળી શકતી નથી. પંક્તિ ૧૮ માં પ્રજા શબ્દથી અટકળ થાય છે કે કાંઈ દાન સંબંધી આ લેખ હોવો જોઈએ.

આ લેખની સાલ બરોબર બે તારીખો આવે છે, કારણ તે સાલમાં જ્યેષ્ઠ બે હતા. જો અધિક જોડ લઈએ તો ઇ. સ. ૧૧૫૩ ના મેની ૧૩ ત્રી તારીખ અને બુધવાર આવે છે અને બીજો જોડ લઈએ તો ૧૧૫૩ ના ૧૨ ત્રી જુન અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૪

- ૧ ઔં સં ૧૨૦૯ જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ અચેહ શ્રી પલિકાયાં શ્રીમદળહિલ-
- ૨ પાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવર્લીવિરાજિતપરમમદારકમહારા-
- ૩ જાધિરાજ પરમેશ્વર ઉમાપતિવરલગ્નૈ પ્રૌઢપ્રતાપનિજમુજવિક્રમરણાંગ-
- ૪ જવિનિર્જિતશાર્કમરીમૂપાલશ્રીમલ્લુમ(મા)રપાલદેવકચ્યાણવિજયરા-
- ૫ જ્યે તત્પાદવ્યોપજીવિનિ [મહામાત્ય શ્રીમહાદેવે] શ્રી શ્રીકરણાદિ^૫ । સમ
- ૬ સ્તે વ્યાપારાનુ પરિપંચયતિ [સતીત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને] અચેહ શ્રીમત્પલિકાવિ
- ૭ [વયે ?] સમસ્ત .... શ્રીચામુંડદેવપ્રતિ
- ૮ [પૌ] ....

બાકીના ઘણા ખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે.

૧ પુના ઓરિયેન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૧ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દોસ્તલર ૨ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૪૨૨ અને ઈ. એ. વો. ૪૩ પા. ૧૬૫. ૩ જુલો બીમદેવ ૨ જનું દાનપત્ર વિ. સ. ૧૨૬૬ નું ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૧૧૩ ૪ મુપરીન્ટેન્ડ આર્કિઓલોજીકલ સર્વે વેરટર્ન સરકાર પુનાની ઓફિસમાંના રબિય ઉપરથી. ૫ ચિદ્રૂપે છે. ૬ જન્મ પછી પ્રસાદ શબ્દ ઉમેરો.

૭ આ નામ બહુ અસ્પષ્ટ છે, પણ તેની સાધના કેરાડુના લેખ (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૩) માં નામ સ્પષ્ટ વંચાય છે. ૮ આ ઈડ નામો છે. ૯ વ્યાપારાનુ પ્રાચી મુદ્રા ઉમેરો.

કુમારપાળનો ભાટુણનો શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૦ જે. સુ. ૬ શુક્ર ઇ. સ. ૧૧૫૪

રાજપુતાનામાં જોધપુર સ્ટેટના ગોઠવાડ જીલ્લાના બાલી પરગણામાં નાણા ગામથી ઉત્તરે ૧૧ માઈલ ઉપરના ભટુણ ગામમાં ખંડિત મંદિરના સભામંડપના સ્તંભ ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. તેમાં ૮ પંક્તિ છે અને તેની લંબાઈ ૧ ફુ. ૭ ઇ. છે અને ઉંચાઈ ૫' ૬ ઇ. છે. લેખ આખો ઉપલબ્ધ છે, છતાં છેવટના ભાગમાં અમુકો ઘસારો ગયા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. જોડણી સંબંધમાં કુમ્મરવાઢર ખાસ ધ્યાનમાં લેવાજોગ છે. લેખ ગદ્યમાં છે અને પં. ૫-૬ પદ્યમાં છે.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૨૧૦ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૬ અને શુક્રવારની તિથિ આપી છે અને તે ચાલુક્ય રાજ કુમારપાળના સમયનો છે. આમાં અલુહિલપાટકનું નામ નથી. નજીક પરગણામાં રાજ્ય કરનાર દણ્ડનાયક વૈભવકનું નામ ત્યારબાદ આપેલ છે. ત્યારબાદ બાહુદૃપદ ગામનું નામ આપેલ છે, જે હાલનું ભાટુણ હોયું જોઈએ, બાકીનો ભાગ અસ્પષ્ટ છે, પણ તેમાં કેટલાક દ્રશ્યનું દાન આપ્યાની હકીકત છે. સાલની ખરોબર ઇ. સ. ૧૧૫૪ મે માસની ૨૦ મી તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૨

ૐ ॥ સંવત્ ॥ ૧૨૧૦ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૬ ગુરો ॥ સમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વર-
પરમ[પૂજ્ય ?]

૨. નિજમુજચક્રવર્તિરણાંગણવર્દિત શ્રીઝમાપતિવરલગ્નપ્રસાદવિનિર્જિતશાકંમરી-
મૂપાલમહા-

૩ રાજાદિ(ધિ)રાજ શ્રીકુન્વ(મા)રપાલદેવઃ । તત્પાદપદ્મોપજીવિ ....

... નજીલેમુજયમાનમહાપ્રવળવળ્લનાય

૪ કશ્રીવૈજાકઃ । અઘ શ્રીમાટુટ્ટપદનગરે ....

બાકીનો ભાગ અસ્પષ્ટ નથી.

૧-૧ પુના ઓરિએન્ટાલોરઠ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૩ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિરેક્ટલર. ૨ આ જોડણી માટે જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૮

૩ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આર્કીઓલોજીકલ સર્વેયરનું સરકલની ઓફીસમાંના રબિંગ ઉપરથી. ૪ ચિન્હ રૂપે છે. ૫ આ દણ્ડ બાલી નકામો છે. ૬ શબ્દસંકલના બાકી અનિર્ણયિત છે, અને વર્દિત શબ્દની ખરોબરી થાત નથી.

કુમારપાલના સમયનું નાટોલનું તામ્રપત્ર

વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ ૧૦

જોધપુર સ્ટેટના દેસૂરી પરગણામાંના નાટોલ ગામના પંચના કબજામાં આ તામ્રપત્ર હતું. પંચાયતના બધા સભ્યોની હાજરીમાં આ તામ્રપત્ર જોવા મળ્યું અને સમયસંકેતને લીધે અક્ષરાન્તર માત્ર કરી લીધું.

લખાણ ૧૩ પંક્તિમાં છે અને તે ૬૩૫ થિ પહોળી અને ૬૩ થિ ઊંચી જગ્યામાં કોતરેલ છે. લિપિ નાગરી છે. લાખા સંસ્કૃત છે અને છેવટના એક શ્લોક સિવાય બધા ભાગ ગદ્યમાં છે. જોડણી સંબંધી નીચેની બાબતો નોંધેલા લાયક છે. (૧) ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. (૨) તાળવ્ય વને બદલે દંતિ ત બેવાર લખ્યો છે. (૩) વ અને ઘ એક બીજાને બદલે વાપરેલ છે, અને (૪) અવગ્રહ પં. ૭ અને પં. ૮ માં એમ બે વાર વપરાયેલ છે. પં. ૫ મીમાં કોઠાળા શબ્દને પહેલાં પોત્તિય લખેલ છે. પૂર્વ ઉપરથી અશુદ્ધ રૂપ પૌર્વાત્ય ને બદલે પોત્તિય વપરાયેલ છે. પં. ૧૦ માં વપરાયેલ ત્રિહાલ્કો નોંધેલા જેવો શબ્દ છે. રૂપિઆના કેઈ પ્રકાર માટે તે વપરાયેલ હોવો જોઈએ.

લેખની શરૂઆતમાં તિથિ આપેલ છે. વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગશીર્વના કૃષ્ણ પક્ષની દશમ અને શુક્રવારે, જ્યારે કુમારપાળ રાજ્ય કરતો હતો અને તેનો મંત્રી વાહડ દેવ શ્રીકરણ તેમ જ બધો મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો ત્યારે આ દાન આપવામાં આવ્યું હતું; ત્યાર બાદ તેના ખંડિયા મહા-મંડલિક શ્રી પ્રતાપસિંહે દાન આપ્યા સંબંધી હકીકત આપેલ છે. આ પ્રતાપસિંહ પૂર્વ વિભાગના વોડાણા કુટુંબનો હતો અને તે વત્સરાજનો પુત્ર અને ચોગરાજનો પૌત્ર હતો. વોડાણા રજપુત શાખાનું નામ છે અને તે અત્યારે નાણુદ થઈ ગઈ છે. જોધપુરથી ધ્યાન ખૂણે ૩૪ માઈલ દૂર આવેલાં બહુના લેખમાં આ વોડાણાનો ઉલ્લેખ છે. બદરીની માંડવીની ઉપજમાંથી રાજના એક રૂપિઆનું દાન આપેલ છે. ત્રણ જૈન દેવળ માટે આ દાન આપવામાં આવેલ છે, જેમાંના બે નહુલ ડાગિકામાં મહાવીર અને અરિષ્ટનેમિનાં હતાં અને ત્રીજુ લવંદડીમાં અગ્નિવસ્વામિ દેવનું હતું.

આમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી નહુલડાગિકા તે હાલનું નાહલાઇ છે, એમ મારવાડના ચાહમાનો ઉપરના લેખમાં (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૬ અને ૪૩) લેખ નં ૮ અને ૧૧ માં પુરવાર કર્યું છે. લેખ નં. ૧૧ માં બદરીનો ઉલ્લેખ છે અને નાહલાઇની ઉત્તરે ૮ માઈલ ઉપર આવેલું જ્યારલી હોવું જોઈએ. લવંદડી જ્યોળખી શકાયું નથી. આ લેખમાં વર્ણવેલાં મંદિરો પૈકી બે નાહલાઇ અત્યારે હયાત છે. મહાવીરના દેવળને આદિનાથનું દેવળ બનાવી દીધું છે, પણ લેખ નં. ૧૧ આમાંથી મળ્યો છે તેથી અસલ તે મહાવીરનું દેવળ હશે, એમાં શંકા નથી. આ લેખમાંનું અરિષ્ટનેમિનું દેવળ તે નાહલાઇથી અગ્નિખૂણે નાની ટેકરી ઉપર નેમીનાથનું દેવળ, જેને ત્યાંના લોકો બાગ્યાજીનું મંદિર કહે છે તે હોવું જોઈએ. લેખ નં. ૮ આમાંથી મળેલો હતો અને તેમાં નેમિનાથનું નામ સ્પષ્ટ રીતે આપેલું છે.

अक्षरान्तरः

१ ओं [I]सं १२१३ वषे (II) मार्गवदि १० शुके ॥ श्रीमदण्डिलपाटके (I)
समस्तराजावली स-

२ मलंकृतपरममट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरउमापतिवरलध्वप्रसादप्रौ-

३ दप्रतापनिजमुजविकमरणगणविनिजितशाकंभरीम्पालश्रीकुमारपालदेवक-

४ ल्याणाविजयराज्ये । तत्पादपञ्चोपजीविनि महामात्यश्रीवाहडदेवे श्रीश्रीकरणादौ

५ सकलमुद्राव्यापानपरिपंथयति यथा । अस्मिन्काले प्रवर्तमाने पौरित्यबोडानान्वये ।

६ महाराज० श्री योगराजस्तदे तदीयसुतसंजातमहामंडलीक० श्री वस्तराजस्तस्यै

७ सुतसंजातऽनेकगुणगणालंकृतमहामंडलीकश्रीप्रतप(ताप)सिंहः सासनं प्रयच्छ-

८ ति यथा । अत्र नदूतडागिकायां देव श्री महावीरचैत्ये । तथाऽरिष्टेनमिचैत्ये
श्रीलवं

९ ददोप्राप्ते श्री अजितस्वामिदेवचैत्ये एवं देवत्रयाणां स्वीयधम्मार्थे वदर्याः^{१०}
मंडपिकामध्या-

१० त समस्तमहाजनमट्टारकज्राक्षणादयप्रमुखं^{११} प्रदत्तं त्रिहाइको^{१२} रुपक १ एकं^{१३}
दिनं प्रति प्र-

११ दातव्यमिदं । यः कोऽपि लोपयति सो^{१४} ब्रह्महत्यागोहत्या सहस्रेण लिप्यते ।
यस्य यस्य यदा म-

१२ तस्यै तस्य तदा फलं ॥ बहुभिः वसुधा मुर्को राजभिः^{१५} । यः कोपि वालयति^{१६}
तस्याहं पादलम स्तिन्यामीति^{१७} ॥

१३ गौडान्वये^{१८} कायस्य पंडित महोपालेन सासनमिदं^{१९} लिखितं ॥

१ अण पतरा ७५२थी. २ वांथि लब्ध ३ वांथि व्यापारान्परिपंथयति ४ तदे अक्षरे नडामि छ
५ त-अने स्व वन्थि ७२१ ७३था २१पी छ ६ वांथि संजातानेक ७ वांथि प्रतापसिंह ८ वांथि शासनं
९ वांथि नदूतडागिकायां १० वांथि वदर्याः ११ वांथि ब्राह्मणदि १२ वांथि प्रदत्तः १३ वांथि रुपकः
१४ वांथि एकः १५ वांथि स ब्रह्म १६ वांथि मुमिस्तस्य १७ वांथि बहुभिः १८ वांथि मूका १९ उभेरे।
सगरादिभिः २० वांथि पालयति २१ ति व्यप्तीति २२ भाटे लभ्युं छ ते समजातुं नथी. २३ वांथि
गौडान्वयेन २४ वांथि शासनमिदं

કુમારપાલના બાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૬ શા. વ. ૧ શુક્ર. ઈ. સ. ૧૧૬૦

સજ્જુતાનામાં જોધપુર સ્ટેટ તાબે બાલી પરગણાના મુખ્ય શેઠેર બાલીમાં બહુસૂણ અથવા બોલમાતાના મન્દિરમાંના ચોકના સ્તંભ ઉપર આ લેખ બોલેલો છે. આર. એમ. રેડ્ડે લાઈન ઉપર બાલી સ્ટેશન છે. અત્યારે તે લગભગ ખંડિત સ્થિતિમાં છે, પણ અગાઉ મોટું શેઠેર હતું. ચોહાણોનો એક વિભાગ બાલિયા અગર બલેયા આ બાલી ઉપરથી કહેવાય છે.^૨ લેખની લંબાઈ ૪ ફુટ ૪૩ ઇંચ છે અને પહોળાઈ માત્ર ૪૩ ઇંચ છે. પંક્તિ ૬ છે અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ચોથીમાં સંસ્કૃત માત્ર ને બદલે પ્રાકૃત માત્ર શબ્દ વાપર્યો છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સ. ૧૨૧૬ આવલું વર્ષ ૧ વાર શુક્રની તિથિ આપેલ છે. તે વખતે અણહિલપાટકમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલ રાજ્ય કરતો હતો અને મુખ્ય મંત્રી મહાદેવ બધો રાજ્યવહીવટ કરતો હતો. નહુલ (હાલનું નાટોલ)માં દણ્ડનાયક વચજલદેવ રાજ્ય કરતો હતો. વાલરી (હાલનું બાલી) ગામ શ્રી અણુપ્રભેશ્વર દેવને ભેટ આપ્યું હતું.^૩ વળી વાલરીમાં શ્રી બહુસૂણ દેવીની પૂજા માટે ગામની ભૂમિમાંથી એક ફલ જેટલી જમીન અને વાડી વચજલદેવે દાનમાં આપ્યાં હતાં. ઉલ્લી પંક્તિમાં બે સાક્ષીના નામ છે. બહુસૂણ (બહુસૂણ) દેવી બાલીના એક ખીલ વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાં^૪ પણ આવે છે, જેમાં દેવીને બાપલુ વસ્ત્રદાને દાન આપ્યાની હકીકત મળે છે.

આ લેખમાંનો દણ્ડનાયક વચજલદેવ તે ભાટુણના લેખમાંનો વૈજયક હોવો જોઈએ. તે જ હોવામાં તે હોવાનું ખીલ ત્રણ લેખમાં મળી આવે છે.^૫ કુમારપાલે તેને નાટોલમાં નીમ્યો હતો. બાલીના વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાંથી માહિતી મળે છે કે, ચાહમાનો જે હુમ્મેશાં ચાલુક્યો સાથે લડ્યાં કરતા હતા તેને ચાલુક્ય રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહે તાબે કર્યા હતા અને પોતાના ખંડિયા રાજા તરીકે અશ્વરાજને બાલીમાં રાખ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે, નાટોલના નવા પરગણામાં વચજલદેવને નીમ્યો હતો. સમ્ભવ છે કે ચાહમાનોએ ચાલુક્યોને નારાજ કર્યાથી તેમને ગોડવાડમાંથી ઠાઠી મૂક્યા હોય અને ત્યાં રાજ્ય કરવાને વચજલદેવને નીમ્યો હોય.

વળી એમ પણ કહી શકાય કે આમાં વિ. સ. ૧૨૦૬ ના પાલીના લેખમાં અને વિ. ૧૨૦૬ ના કેરાડના લેખમાં^૬ જે કુમારપાલના મુખ્ય મંત્રી તરીકે મહાદેવનો ઉલ્લેખ છે તે વિ. સ. ૧૧૬૫ ના ઉજ્જવનના લેખમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહના મુખ્ય મંત્રી તરીકે આપેલા

૧ પુના ઓરિએન્ટલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪ તુલસી ૧૯૩૬ ડી. બી. દિસ્કવર. ૨ એન્સાયલ રીપોર્ટ આર્કી. સ. વેરટ. સ ૧૯૦૭-૮ પા. ૫૪ ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૮ અને ૪૦ ૪ એ. ડ. વો. ૧૧ પા. ૩૩ ૫ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૭૦ ૬ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૬ ૭ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૪૩

મહંતમ દાદાકનો પુત્ર હોય. તે મુખ્ય મંત્રી થયો તે પહેલાં માલવા ઉપર સૂબા તરીકે હતો.^૧ ડા. ડી. આર. લાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલાં કુમારપાલના વિ. સ. ૧૨૧૩ ના નાણાનાં પતરાંમાં^૨ તેના મંત્રી તરીકે વાહાદેવનું નામ આપ્યું છે. તે કદાચ કુમારપાલના રાજ્યની શરૂઆતમાં તેના સેનાપતિ અને મુખ્ય મંત્રી તરીકે કલ્પનનું નામ મળે છે તેનો દીકરો હોય. પણ આ લેખમાં ફરી મહાદેવનું નામ મંત્રી તરીકે આપ્યું છે. તેથી પ્રાચીન સમ્રાટમાં આવ્યો હોય એમ સમજવે છે. શુજરાતમાં જૂના કાળથી આવી આવતી નાગર પ્રાદાણ અને વૈશ્ય વચ્ચેની સત્તા માટેની સ્પર્ધા આનાથી પુરવાર થાય છે. ત્રણી એમ પણ સમજી શકાય છે કે જૈનોના અન્યમાં લખ્યા અનુસાર જો કે કુમારપાલે જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો, છતાં પ્રાદાણોને મંત્રી તરીકે રાખવામાં તે અચકાતો નહીં. મહાદેવ પછીના મંત્રી યથોધવલની બહેલામાં બહેલી તિથિ કલ્પયુક્તિના હસ્તલિખિત અન્યમાંથી^૪ વિ. સ. ૧૨૧૮ મળે છે.

લેખમાંની તિથિ બરોબર બંધબેસતી નથી. તેની બરોબર ઇ. સ. ૧૧૬૦ ના જુલાઈની ૨૧ મી તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે. સમ્ભવ છે કે તિથિ શુક્રને બદલે શુક્રવાર શરૂ થઈ હોય

^૧ જૈન અન્યમાં આપેલ છે કે કુમારપાલના રાજ્યની શરૂઆતમાં કલ્પન મુખ્ય મંત્રી હતો, અને તેના મૃત્યુ પછી સંસ્કૃત કવિતામાં નિષ્ણાત અને વિદ્વાન કપર્દીને મંત્રી બનાવવામાં આવ્યો. (જુન. ગેઝ. પા. ૧૬૦) તે પ્રાદાણ હતો. (જુન. ગેઝ. પા. ૧૬૪.) પણ તેની બીજી વિગત મળતી નથી. મહાદેવ અને કપર્દી એક જ હોય એમ પણ સંભવ છે. ૨ ઇ. એ. ગ્રે. ૪૧ પા. ૨૦૩, ૩ ઇ. એ. ૧૮૮૬ પા. ૩૪૩ લેખ ૭૦

અક્ષરાન્તર

૧. ઑ [૧] સંવત્ ૧૨૧૬ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૧ શુક્રે ॥ અયોહ શ્રીમદગાંધીપાટકે
સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરુમાપતિવરલબ્ધપ્રશા-
(સા)દમૌઠપ્રતાપનિજમુજવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતશાકંમરી સૂપાલ
- ૨ શ્રીમત્કુમ(મા)રપાલદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્સાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્ય શ્રીમાહ-
દેવે' શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતીત્યેતસ્મિન્ કાલે [પ્રવ]
ર્તમાને શ્રીનરહૃલે દંડ૦ શ્રીવયજલદેવમૃતિ પંચકુલપ્રતિપતૌ [ધર્મપત્ર]
- ૩ મમિલિરુયતે યથા ॥ દંડ શ્રી વયજલદેવેન શ્રીઅણુપમેશ્વરદેવસ્ય મુજ્યમાનવાલહી-
ગ્રામે મટારિકા શ્રીવહુસુણદેવ્યાઃ પૂજાર્થે ગ્રામભૂમેર્મધ્યાત્ ભૂમિઃ [:] હલ [:] ૧
હલૈકસ્ય ભૂમિ(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા [૧] અસ્યાપ્યાઘાટાઃ પૂર્વદિગભાગ્રે' યશે-
(શઃ) પાલભુમી'—માર્ગઃ
- ૪ દક્ષિણે ઘાસાર્થ—નિ(વદ્ધ !)ક્ષેત્રં તથા સુરભી પશ્ચિમાયાં વહુવિયાગ્રામસત્કસીમા
સુરભી ઉત્તરસ્યાં ષણિકજહેડસત્કક્ષેત્રં સુરભી ચ । एवं ચતુરાઘાટોપ [હ]
ક્ષિતહલૈક ભૂમિ(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા । ઇયા ભૂમિ(મિઃ) .... દાજીવકો
મટારિકાં [વા]
- ૫ જયતિ .... ન લેટ .... કમલ (?) ગૃહમેકં .... મ .... પરિપાલનીય । તથા મટારિકા
[પૂજાર્થ] વાટિકા ચ પ્રદત્તા । વાટિકામધે(ધ્યે) તિષ્ઠમાનપુષ્પફલં વૃક્ષાદિકં
ચ મ[ટ્ટા] રિકાયાઃ પ્રદત્તં । અત્રાર્થ કાલ(લે) કાલે .... પરિપં [થા]
કેનાપિ ન કા—
- ૬ યા [૧] દૂતકોડ્ર દેવકરણે મહં૦ સાક્ષ ગુગુળ [:] તથા શ્રીદેશઃ ॥ શ્રીઃ ॥

૧ સુપરી-૨-૩-૪ આર્કિઓસોલોજીકલ સર્વે વેરર્ન સરન્થે આપેલા રબિંગ ઉપરથી ૨ ચિદ્ર રૂપે છે.
૩ વાંચો મહાદેવે ૪ વિ. સ. ૧૨૦૦ ના બાધીના લેખ(એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૦)ના આધારે વાંચો
વહુસુણદેવ્યાઃ વહુગુણદેવી નામને વધુ મંળર્તુ તેનામ છે. ૫ વાંચો માગે ૬ વાંચો ભૂમિઃ ૭ તા બદલે ત્વા હોષ શકે.

કુમારપાલનો કિરાડુનો શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૨૧૮ આશ્વિન સુ. ૧ ચુદ્ધ. સ. ૧૧૬૨

રાજપુતાનામાં બેધપુર સ્ટેટના મલ્લાણિ પરગણાના સુખ્ય શેઠેર બાડમેરથી વાયવ્યમાં ૧૬ માઈલ છેટે હાંથમા પાસેના કિરાડુના ખંડેરમાં ટકી રહેલા શિવના મંદિરની દિવાલમાં ચોડેલી શિલા ઉપર આ લેખ કાતરેલો છે. લેખ ૧ ફુટ ૫ ઇંચ પહોળો અને ૧ ફુટ ૪ ઇંચ ઉંચો છે. લેખમાં ૨૬ પંક્તિઓ છે, પણ લગભગ ચોથા ભાગમાં પોપડાં ઉખડી ગયાં છે, તેથી ઉપયોગી હકીકત ગુમ ગઈ છે. બાકીનો ભાગ સુરક્ષિત છે. કાતરનારે લેખ સારી રીતે કાતર્યો છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. શરૂઆતનો મંગળાચરણનો ભાગ અને અંતમાં તિથિવર્ણનવાળા ભાગ સિવાય બાકી બધો ભાગ પદ્યમાં છે.

પરમાર વંશની આબુની નવી શાખાનું વર્ણન આ લેખમાં આપ્યું છે. શરૂઆતમાં સર્વજ્ઞને નમસ્કાર કરે છે અને ત્યારબાદ શિવસ્તુતિના બે શ્લોક છે. ત્રીજા શ્લોકમાં વસિષ્ઠના અગ્નિ-કુણ્ડમાંથી આ વંશના મૂળ પુરુષની ઉત્પત્તિનું વર્ણન છે. તેણે ઋષિની સુરભિ નામની ગાય લઇ જનાર દુર્યોધનો માર્યા તેથી તેને પરમાર નામ આપવામાં આવ્યું. મી. સી. વી. વેદે પુરવાર કરેલ છે કે આ ઉત્પત્તિની હકીકત સત્ય નથી. તે વંશમાં ઘણા રાજાઓ જનમ્યા હતા. તેમાંના એક સિન્ધુરાજ મહેટા રાજા હતા અને મારવાડ (મેરમરડલ) ઉપર રાજ્ય કરતા હતા. તેમના પૂર્વજનાં નામ લેખમાં આપ્યાં હોય તો તે ઉખડી ગયેલા વિભાગમાં નહીં થયાં છે. આઠમા શ્લોકમાં ધરણીધર એટલે ધરણીવરાહનો ઉલ્લેખ છે. નવમા શ્લોકમાં દેવરાજનું નામ છે, જે ધરણીવરાહના પુત્ર મહીપાલનું બીજું નામ હોય છે. અગીયારમા શ્લોકમાં હુલ્લભરાજનું અને ત્યારબાદ કુલ્લરાજનું નામ આવે છે. આ કુલ્લરાજ તે કુલ્લરાજ બીજો હોવો જોઈએ. હુલ્લભરાજ કોણ હતા તે લેખમાંથી ખબર પડતી નથી. બીજા લેખોમાંથી આપણે જાણીએ છીએ કે દેવરાજ (મહીપાલ) અને કુલ્લરાજ બીજાની વચ્ચે ધનુકે રાજ્ય કર્યું હતું. તેનું નામ આ લેખમાં નથી. તે ઘણું કરીને ઉખડી ગયેલા ભાગમાં ગુમ થયું હશે. વિ. સ. ૧૦૬૬ થી ૧૦૭૮ સુધીમાં અણહિલપાટણમાં રાજ્યકર્તા ચાલુક્ય રાજા હુલ્લભરાજનો આ ધનુક સમ-કાલીન હતા. ધનુક તેના બેડિયા રાજા હોય એમ સંભવે છે. કારણ કે (વળપુરના વિ. સ. ૧૦૫૩ ના લેખમાંથી) માહિતી મળે છે કે ચાલુક્ય રાજા મૂલરાજે આબુના પરમાર રાજા ધરણીવરાહ ઉપર ચડાઈ કરીને ઠાઠી મૂકેલો હતો. તેણે અગર તેના પુત્ર મહીપાલે (દેવરાજ) તેની સત્તા પાછળથી સ્વીકારી હશે અને તે સમયથી ચાલુક્ય વંશના અન્વસુધી આબુના પરમારે અને તેમ જ કિરાડુના પરમારે શુભરાવના રાજાના બેડિયા તરીકે રહ્યા હતા, જો કે ધનુકે થોડા સમય માટે ચાલુક્ય રાજા ભીમને સ્વીકાર્યો નહોતો. તેરમા શ્લોકથી કિરાડુ શાખાના રાજાઓનાં નામ શરૂ થાય છે. કુલ્લરાજના પુત્રનું નામ સોહરાજ હતું, જે તે વંશનો સ્થાપક હતો. તેનો પુત્ર ઉદયરાજ હતો. તેણે ચોલ (કોરો મહડલ કાંઠો) ગોડ (ઉત્તર ગંગાલ) કણ્ઠાટ (કણ્ઠાટિક) અને માલવાના વાયવ્ય તરફનો ભાગ જિત્યાં હતાં એમ લેખમાં આપેલ છે. આ બધા પ્રદેશો જિત્યા એમ લખ્યું છે પણ એવો સંભવ છે કે તેણે સિદ્ધરાજ

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ. વો. ૧ નં ૨ પા. ૪૭ નુવાઇ ૧૬૩૬ ડી. બી. ફિસ્કલકર. ૨ જ. બો. ડે. એ. સો. વો. ૨૬ નં ૭૪ પા. ૧૩ ૩ નવોરાના વિ. સ. ૧૧૭૪ ના લેખમાં સિન્ધુરાજેવરાના મંદિરનો ઉલ્લેખ છે. તે આ સિન્ધુરાજે બાંધ્યું હોય, એમ સંભવ છે. નુઓ ચોરીયાંકરે બોઆ કૃત દિરરરી બોફ સિરાહી સ્ટેટ પા. ૧૪૪ ૪ આ રાજનું વિ. સ. ૧૦૫૬ નું તામ્રપત્ર મળેલું છે. ૫ પ્રો. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૦૭-૮ પા. ૩૮ ૬ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૧૧ અને ૭૨. ૭ એ. ઈ. વો. ૧૦ પા. ૧૮. ૮ નુઓ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૧૫૧ અને જનમણ સુરિનો તીથિકથપ અનુદાહૃત. શ્લો. ૩૬

જયસિંહને તે પ્રદેશો જિતવામાં મદદ કરી હોય^૧ તેવી રીતે મદદ કરી હોય ત્યારે અંકિયા રાજાએ પોતે જિત્યાનો યથા લે છે. ઉદયરાજ પછી તેનો પુત્ર સોમેશ્વર ગાદીએ આવ્યો, જેનું નામ ૧૭ મી પંક્તિમાં હોયું જોઈએ, પણ તે ભાગ ઉખડી ગયો છે. વિ. સ. (૧૧)૬૯ માં સિદ્ધરાજ જયસિંહની મદદથી તેણે સિન્ધુરાજપુર પાછું મેળવ્યું,^૨ ત્યારબાદ વિ. સ. ૧૨૦૫ માં કુમાર પાળની મદદથી તેણે પોતાનું રાજ્ય સ્થિર કર્યું. આ ઉપરથી જોમ કલ્પના થાય કે ભેડે ધન્ધુકને! સંબંધ ચાલુક્ય ભીમ પહેલા સાથે સારો હતો, પણ પાછળથી અલ્પબનાવ થયો હશે અને કેરાડું પરગણું પઠાવી લીધું હશે. પણ ઉદયરાજ અને તેના પુત્ર સોમેશ્વરે સિદ્ધરાજને લડાઈમાં મદદ કરીને તે પાછું મેળવ્યું. કિરાડકૃપ એટલે હાલનું કિરાડ, જ્યાંથી આ લેખ મળ્યો છે. ત્યાં લાખા વખત સુધી સોમેશ્વરે રાજ્ય કર્યું હતું. સંવત ૧૨૧૮ માં આશ્વિન સુદિ ૧ વાર શરના રોજ તેણે રાજા જજ્જકના બે કિલ્લા જિતી લીધા અને ૧૭૦૦ ઘોડા દણડ તરીકે લીધા. પરંતુ તેણે ચાલુક્ય સત્તા સ્વીકારવાથી તેનું રાજ્ય પાછું સોપ્યું. એક કિલ્લાનું નામ વણુકોટ હતું, જે જેસલમીર સ્ટેટમાંનું વનોટ હોયું જોઈએ અને બીજા કિલ્લાનું નામ નવસર હતું તે જોધપુર સ્ટેટમાંનું નૌસર હોયું જોઈએ. રાજા જજ્જક સંબંધી કંઈ પણ જાણવામાં આવેલ નથી. સત્તાવીસમા શ્લોકમાં આ પ્રશસ્તિના રચનાર તરીકે નરસિંહનું લેખક તરીકે યશોદેવનું અને કોતરનાર તરીકે જસોધરનાં નામ આપેલ છે. છેવટમાં સોમેશ્વરની જજ્જક ઉપરની જિતની જે વિધિ ઉપર આપી છે, તે આ લેખની વિધિ તરીકે આપેલ છે.

વિ. સ. ૧૨૦૬ ના કિરાડના લેખમાં આપેલ છે કે કુમારપાળની મેહુરબાનીથી ચાંદમાલુ આલ્હલુદેવને કિરાડકૃપનો કબજો મળ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સમજાય છે કે તે પરમારોના કબજામાં તે વિ. સ. ૧૨૧૮ પહેલાં ઘોડા સમય ઉપર આવેલ હોયું જોઈએ.

તિથિનો મળતો ઈ. સ. ૧૧૬૨ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૧ મી તારીખ વાર મંગળની સાંઘ તારીખ આવે છે. આ લેખમાં વાર જો કે શરવાર આપેલ છે.

૧ જુઓ શખલા તરીકે એ. ઈ. વો. ૧૧ પા ૭૨ ચાંદમાલુ કેદલે ચાલુક્ય ભીમ બીજને સુદમા ધોરીને, જિતવામાં મદદ કરી હતી તેને માટે તેણે જ જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. જુઓ એ. ઈ. વો. ૯ પા ૧૬ પં. ૧૦ સોરાષ્ટ્રીને દરિયાવામાં કુમારપાળને મદદ કરી હતી તેને માટે કેદલે જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. ૨ સપરમી પંક્તિમાં સાલ આપી છે જેનો એકમનો આંકડો સાલ છે. તે (૧૧૯)૭ હોવા સંભવ છે, ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૪

अक्षरान्तरं

१. ओ. [१] नमः सर्वज्ञाय ॥ नमोनंताय सूक्ष्माय ज्ञानगम्याय वेध[से] ॥
विश्वरूपाय शुद्धाय देवदेवाय शंभवे ॥ १ ॥
२. देवस्य तस्य चरितानि जयन्ति शंभोः सख्यं शश्व[स्तृपालवि] मल[त्य]
विभूषणस्य । गर्वः सकोपि हृदि यस्य प-
३. दं करोति गौरीनितं च चिरवल्कल [व] र्पहर्षा[र्पा] व ॥ २. वसिष्ठ ...
भूषिते वृन्दभूषरे । सुरभ्या
४. परमाराणां वेशोस्त्यनलकुंडतः ॥ ३ तंत्रानेके मही ... [१] सिंधुराजो महाराजः
५. समभून्मरु(रु)मंडले ॥ ४ निरर्गलमिलद्वैरिवंश .... [ ] .... प्रतापोज्वलद्वंस-
६. लः ॥ २ शंभुवदभूरिभूमिशाम्यर्चनीयो [भ] ... [१] ... [व्य]
सुः ॥ ६ रणे
७. खड्गारणत्कार[१] रावणोत्पणवैरिणां ॥ व .... [७] सिंधुराजेश्वरा
८. धारपरणीधिरधामवान् ॥ श्री .... [८] जोभवत्तस्मात्
९. सुरराजो हराज्ञया । देवराजेश्वर .... [९] पहाय महीमि
१०. मां । मन्ये कल्पद्रुमः प्रायाददृश्य[क्ष] .... [१०] ... दारणात् । श्रीम-
११. हर्षमराजोपि राजेंद्रो रंजितो ... [११] ... तैः । येन दुर्वार
१२. वीर्येण भूषितं मरु(रु)मंडलं ॥ १२ करीव भू... [१] ... णराजो महा
१३. शब्दविभूषितः ॥ १३ ॥ तत्सु[त]ः सोऽहराजाख्यः स्या .... [१] ...
तस्य महाकलस
१४. हुमोभवत् ॥ १४ तस्मादुदेयराजाख्यो महाराज .... [१] मंडलीकपदाधि
१५. कः ॥ १५ आचोडगौडकण्ठाटिमालवोत्तर पश्चिमाः । .... क[ण्य-
रा] जं ॥ १६
१६. आसिंधुराजमूपातात्पितृपुत्रक्रमात्पुनः । तस्मादुदयरा[ज] ?] ...
॥ १७ उत्तीर्ण
१७. मपि यो राज्यमुद्ध्रे भुजवीर्यतः । जयसिंहमहोपालोत्त[स] ?] व ... ॥ १८ ...
तोष्टनवते वर्षे
१८. विक्रमभूषतः । प्रसादाज्जयसिंहस्य सिद्धराजस्य भूभुजः ॥ [१९] ...
राजेन सिंधुराजपुरो

१. लावनगर भुजविभमाना रणिग उपरधी. २. सिद्ध रूपे छे. ३. आ शब्दतो अर्थ ये शीत
वक्ष्य छे. ४. धनुकुट्ट नाम-आ जग्याये होवा संभव छे. ५. आ लाशमा उदयराजना पुत्र
वदन् नाम होतुं ज्येष्ठये. ६. आनी पहेडा सोमेश्वर शब्द होवा ज्येष्ठये.
वर्ष ७१

- १९ द्वयं । भूयो निर्व्याजसौ(सौ)येण राजमेतत्समु[द्धृतं ॥ २० पुनर्द्वादश-
संख्येब्दे पंचाधिकशतेष्वलं
- २० कुमारपालमूपाळात् सुप्रतिष्ठमिदं कृतं ॥ [२१ ॥ किं]राट् कूपमात्मीयं । ...
समन्वितं । निजेन क्षत्र
- २१ धर्मेण पालयामास यश्चिरं ॥ २२ अष्टादशाधिकवर्षे शतद्वादशकेऽश्विने ।
प्रतिपद्गुरू(रु)संयो
- २२ गे साद्व्यामे गते दिनात् ॥ २३ दंडं सप्तदशशतान्यध्वानां नृपज्जकात् ।
सह पंचनखा
- २३ श्वेव मयूरादिभिरष्टभिः ॥ २४ तणुकोटं नवसरो दुग्गां सोमेश्वरोग्रहीत् । उच्चां
सवरहा
- २४ साधां चक्रे चैवात्मसादसौ ॥ २५ बहुशः[सिध]की कृत्य चौलवयजगतीपतेः ।
पुनः संस्थापया
- २५ मास देपु देशेषु जज्जकं ॥ २६ प्रशस्तिमकरोदेतां नरसिंहो नृपाज्ञया । लेखको
त्र यशो
- २६ देवः सूत्रधारो (र) न्तु जसोधरः ॥ २७ ॥ विक्रम [सिंभ] व १२१८ अधिन
श्रुदि १ गुरौ ॥ मंगलं मद्वाधीः ॥

કુમારપાલના સમયના જોધપુર તાળે રતનપુરના શિલાલેખ^૧

રજપુતાનાની પશ્ચિમે મારવાડમાં દેશી રાજ જોધપુરના તાળાનું રતનપુર ગામ છે. ગામથી ઘરાબર પશ્ચિમે જૂનું શિવમન્દિર છે, જેના લુપ્તમાં આ પત્થર મૂકેલો છે. તેનું માપ ૪'૪૧' છે અને દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત ગદ્યમાં દશ પંક્તિનો લેખ છે. પત્થર ઘણું ખરે ઠેકાણું ખવાઈ ગયો છે અને ખડેલી તેમ જ સાતમી પંક્તિ વાંચી શકાતી નથી. અમાવાસ્યા (અમાસ) અને ખીબ પવિત્ર દિવસોએ પ્રાણીની હિંસા ન કરવા સંબંધી રતનપુર ચોવીસીના માર્લિક શ્રીપૂનપાક્ષે જાહેરાત કાઢી હતી, તેને ઉદ્દેશીને આ લેખ છે. લેખમાં સાલ આપી નથી, પણ કુમારપાળ જેણે ઈ. સ. ૧૧૪૩ થી ૧૧૭૪ સુધી રાજ્ય કર્યું તેના સમયમાં લખાયેલો છે.

लक्षरान्तर

- १ ओं नमः शिवाय भूर्भुवः स्वध्वरं देवं वंदे पीठं पिनाकिनं स्मरति श्रेयसे यस्तं....
.... पुरा .... समस्तराजा
- २ बलिविराजितमहाराजाधिराजपरमभट्टारकपरमेश्वरानिजभुजाविक्रमु(म)रणांगणवि-
निर्जित .... पर्वतोपतिवरलब्धप्रौढमतापश्रोकुमारपालदेवकल्याणविजयराज्ये
- ३ स्वे स्वे वर्त्तमाने श्रीशंभुप्रसादावाप्तस्वच्छपूरत्नपुरचतुराशिकायां महाराजभुपाल-
श्रीरायपालदेवान्महासनप्राप्तश्रीपूनाक्षदेवश्रीमहाराज्ञी श्रीगिरिजादेवां संसार-
स्थारता
- ४ विचिंत्य प्राणिनामभयदानं महादानं मत्वा अत्र नगरनिवासो(सि)समस्त-
स्थाना(न) पतिब्राह्मणान् समस्ताचार्यान् समस्तमहाजनान् तांबोलिकान् प्रकृती
(ति) किंकृतां(ति)नः संबोध्य संविदितं शासनं संप्रयुजति यथा अद्य अ-
५ मावास्यापर्वणि प्राणिनामभयदानशासनं प्रदत्तं स्या(त्ता)स्वा देवपितृमनुष्यान्
—केन संतप्य वारावार....पूर्वैवतां प्रस्व (सा)घ पोहंकपारत्रिकफलमंगीकृत्य
प्रेत्य यशोभिवृद्धये जीवत्य अमारिदानं
- ६ मासे मासे एकादश्यां चतुर्दश्यां अमावास्या(यां) उभयो(ः) पक्षे (पक्षयोः)
श्रेष्ठतियौ भूसहायशासनोदकपूर्वं स्वित्परंपराभिः प्रदत्तं अस्मदोयभुवि भोक्ता
महामात्यः सांघविप्रादिकप्रततिस्वपुरोहितप्रभृति
- ७ समस्तठकुराणां तथा सर्वान् संबोधयत्यस्तु वः संबेदितं .... कारापनाय(करणाय)
- ८ महाजनानां पणेन लिख्यते राज्ञा समयं निग्रहणीयः श्रुत्वा शासमाभिदमाचं-
द्रार्कं यावत् पालनीयं उक्तं च यथा व्यासेन बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः यस्य
यस्य यदा भूमौ तस्य तस्य तदा फलं सर्वानित्यं भाविनः
- ९ पार्थिवेन्द्रान् भूयो भूयो याचते रामचंद्रः सामान्योयं धर्म(से)तुर्नुपाणां
काले काले पालनीयो मवाद्विः अस्मद्वंशसमुत्पन्नो धन्यः कोपि भविष्यति
तस्याहं करसंलग्नो नलोप्यं मम शासनं अमावास्यां पुण्यतिथिं भांडप्रजा (ज्वा)
लनं च (पौर्विकैः) कुमकौरश्चनो कार्यं
- १० तासु त्रिथिव्यवशाविमः प्राणिवधं कुरुते तस्य शिक्षापनां दधिद्र ४ चत्वारि
नडुलपुरवासी प्राम्वाटवंशजः शुभंकराभिधानः सुश्रावकः साधुधार्मिकः तत्सुतौ
इह हि योनौ जातौ पूतिगसालिगौ तै (ताम्यां) कृपा(पया)प्राणिनामर्थं
विज्ञप्य शासनं
- ११ .... स्वहंस्तः श्रीपूनाक्षदेवस्य लिखितमिदं पारि०लक्ष्मीधर सुतठ०जसपा-
लेन प्रमाणमिति॥

ભાષાન્તર

ભુઃ ભુવઃ અને સ્વઃ માં ફરતા અને પીઠપિનાકિન કહેવાતા શિવને નમસ્કાર કરું છું. તેને કહ્યાણુ માટે જે સંભારે છે ... પહેલાં ... બધા રાજાઓથી શોભાયમાન, મહારાજા-ધિરાજ, બધા લડવૈયામાં શ્રેષ્ઠ, પરમેશ્વર, પોતાના બાહુબળથી રણસંગ્રામમાં ... હરાવનાર. પાર્વતીપતિ પાસેથી વરદાન મેળવવાથી જેનો પ્રતાપ બહુ પ્રોઠ હતો, એવા શ્રી કુમારપાલ દેવના કહ્યાણુકારી અને વિજયી રાજ્યમાં, શ્રીશંકરના પ્રસાદથી તે મહારાજ ભૂપાલ શ્રી રાયપાલ પાસેથી રતનપુર ચોરાસીમાં મોટું આસન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એવા શ્રી પૂનપાક્ષદેવની મહારાણી શ્રી ગિરિજાદેવી, સંસારની અસારતાને ખ્યાલ કરીને અને પ્રાણીઓને અલયદાન આપવું એ મોટું દાન છે એમ જાણીને નગરમાં રહેતા બધા બ્રાહ્મણો, આચાર્યો, મહોજનો તથા ગણીઓ અને કુટુંબ કરનારી પ્રજાને સંગ્રાહિને હુકમ બહાર પાડે છે કે આજથી અમાસના પર્વને દિવસે પ્રાણીને અલયદાન આપવામાં આવે છે. સ્નાન કરીને, દેવ, પિતૃ અને મનુષ્યોનું તર્પણ કરીને વારંવાર નગરના દેવતાની (પૂજા કરીને) આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ફલની પ્રાપ્તિ માટે મૃત્યુ પછી યશની વૃદ્ધિ માટે દરેક માસના બન્ને પક્ષની અગીયારસ, ચૌદસ અને અમાસ તેમ જ પુણ્ય-તિથિએ પ્રાણીઓને જમીનના દાન સહિત અલયદાન આપવામાં આવે છે. અમારા તેમ જ ભવિષ્યમાં ભોગવનારા અમાર્ય તેમ જ લડાઈ અને સુલેહના અમલદારો તથા પુરોહિત વિગેરે તેમ જ બધા ઠાકોરોને માલુમ થાય જે ... મહારાજનની સંમતિથી રાજા અમલ કરે છે અને તેઓને (પ્રજાને) દંડ કરીને ભયમાં રાખે છે. આ હુકમ ચન્દ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ સુધી પાળવામાં આવશે તેનો કોઈએ ભંગ કરવો નહીં. મહારાજના વ્યાસે કહ્યું છે કે સગર ... ઈત્યાદિ. રામચન્દ્ર બધા ભાવિ નૃપોને ... ઈત્યાદિ. મહારા વંશમાં ઉત્પન્ન થશે તેની સાથે હું જોડાએલો છઉં તેથી તેઓએ મારો હુકમ તોડવો નહીં. અમાવાસ્યાના પુણ્ય દિવસે ગામના કુંભારોએ પણ નિભાડો સળગાવવો નહીં. પહીક વિનાનો થઈને તે દિવસે કોઈ પ્રાણીની હિંસા કરશે તો તેનો ૪ દ્રમ્મ દંડ થશે. નડૂલપુરમાં સારો શ્રાવક અને ધાર્મિક શુભકર નામનો પ્રાજ્ઞાટ વંશનો રહીશ હતો. તેના પૂતિગ અને સાલિગ નામના બે દીકરા હતા. આ પ્રાણી વરદ્ કૃપા ભતાવનારો હુકમ તેમની દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ. શ્રી પૂનપાક્ષદેવના હસ્તાક્ષર છે. પારિજ લક્ષ્મીધરના પુત્ર કક્કર જસપાલે આ લખ્યું અને તેમાં સાક્ષી કરી.

કુમારપાલના પ્રાચીના શિલાલેખ^૧

કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણની પૂર્વ પંદર માઈલ ઉપર પ્રાચીની ઉત્તરે જે માઈલ છે તે એકાન્ત જગ્યામાં ભીમના દેવળ તરીકે ઓળખાતું મોટું મંદિર છે. તે સસ્સ્વતી નદીના ડાબે કાંઠે છે. પાંડવોને સસ્સ્વતીમાં સ્નાન કરવાની સલાહ શ્રીકૃષ્ણે આપી હતી તેથી પાંડવ ભીમ ઉપરથી આ મંદિરનું નામ પડ્યું હોય અગર ચાલુક્ય ભીમ ઉપરથી કે તેના મોટા કદ ઉપરથી પણ નામ પડ્યું હોય એવો સમ્ભવ છે. પ્રાચીમાં ચાલુક્ય સમયના ઘણા અવશેષો મળે છે. મંદિર કયા દેવનું હશે તે કાંઈ ખબર પડે તેમ નથી, કારણ તે ખંડિત થઈ ગયું છે. ચાળીસ વર્ષ પહેલાં મંદિરને સમારકામ કરાવતી વખતે આ લેખનો કટકો મળી આવ્યો હતો. તેના બીજા કટકોનું શું થયું તે ખબર નથી. આ કટકો અત્યારે જુનાગઢ મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત રાખવામાં આવ્યો છે.

ડાબી બાજુથી જમણી બાજુ તરફ દા. ઈચ જેટલો ભાગ સુરક્ષિત છે. ઉપરથી નીચે સુધીની લગભગ પંદર તૂટી ગયો હોવાથી અટકળી શકાય તેમ નથી. લેખ સંસ્કૃત પ્રયોગમાં સારી રીતે કાતરેલો છે. લિપિ નાગરી છે અને બહુ જ શુદ્ધ છે. ૨ ની પછીના વ્યંજન ભેવડો લખ્યો છે અને પૃષ્ઠ માત્રા વાપરવામાં આવી છે.

કુમારપાળ સુધીની ચાલુક્ય રાજ્યોની વંશાવળી તેમાં નીચે મુજબ આપેલ છે. મૂળરાજ જેતું નામ તુરેલા ભાગમાં નષ્ટ થયું છે, ચામુણ્ડરાજ પં. ૩ છમાં હુલ્લરાજ પ. ૪ થીમાં ભીમ દેવ ૧ લો પં. ૪ કણ્ડદેવ પં. ૬ જયાસિદ્ધ પં. ૬ અને કુમારપાલ પં. ૮ માં આવે છે. રાજ્યે કમ્પલના દીકરા ગુમદેવને સોમનાથ પાટણમાં સુબો નીમ્યો હતો. તેણે ધર્માદિત્ય (?) માટે આશ્વર્થકારક હીચકો બનાવ્યો હતો. નીચેનો ભાગ ખંડિત છે, તેથી તેમાંથી કાંઈ ઉપયોગી હકીકત મળતી નથી. લેખમાંના ધર્માદિત્ય માટે કાંઈ ખબર મળી શકતી નથી.

તેરમી પંક્તિમાં આહીર નતિનો ઉલ્લેખ ઉપયોગી છે. કુમારપાલના સૂબા ગુમદેવે તેને તાબામાં રાખેલ. સોમનાથ પાટણના વાલ્મીકીના લશ્કરમાં તે લોકો હોવા જોઈએ. મહમુદ ગઝનીના સુસલમાની થાણા પાસેથી તે જગા તેઓએ પડાવી લીધી હશે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ [શ્રેયઃ] સ [વિ]....
- ૨ ત્રે જિવારિપાર્થિવવલ્ ....
- ૩ નશ્વામુંહરાજો નૃપઃ । તસ્માદ્વલ્લ[મ] ....
- ૪ નર્જાતો દુર્લભરાજ હત્યવનિપઃ શ્રી-ભીમદેવસ્ત[તઃ] ....
- ૫ ઇ દુષ્ટદલનઃ પ્રાગલ્ભ્યસંમાવિતો રૂપશ્રીજિતમન્યયઃ પૃથ્વી[મુ]
- ૬ કર્ણદેવો નૃપઃ । તત્સનુર્જયસિંહદેવ इति च प्रत्यर्थिपृथ्वीभुजा[મુ]
- ૭ દ્વર્ગ ગુહસાહસૈકારસિકોમૃત્સિદ્ધચૂડામણિઃ ॥ ૪ એતસ્મિન્પૂરે-
- ૮ હૃતપત્તનવધૂનેત્રાતિથૌ સત્યમુચ્છીમાનત્ર કુમારપાલનૃપતિર્દુ-
- ૯ વારિવીરવ્રતઃ । યત્સેનાચરવાજિપુંગવતુરપોત્સાતપૃથ્વીરજઃ સં-
- ૧૦ ધાતાશૃતવિમદે દિનપતૌ નચ્ચાયેત વાસરઃ ॥ ૫ તેન ક્ષમાપતિના ન્ય ॥
- ૧૧ યુજ્યતઃ મુદા નિર્વ્યાજીર્ણયોઽજિતસ્ફારમૌઢિવિજાસમંદિરમસૌ
- ૧૨ શ્રીવક્ત્રકસ્પાંતમજઃ । શ્રીસોમેશ્વરપત્તનાવનવિધૌ શ્રીગૃમ્દેવો વ
- ૧૩ લી, યત્સંજ્ઞાહૃતમીતિકંપતરલૈરામીરધૌરઃ સ્થિત ॥ ૬ તેનાતન્ય[ત]
- ૧૪ [ધર્મ] નિર્દમનેસાડ્રાંદોલકં ધીમતા ધર્માદિત્યકૃતે વિચિત્રચર્[ના]....
- ૧૫ .... સૌ [૧] તત્સૂજનિરતૈઃ સદૈવ મનુજૈઃ સંપ્રાપ્યતે
- ૧૬ .... દવસતઃ સત્યં મુંહુર્મમે ॥ ૭ [મુ]ર્ષિ[ર]....
- ૧૭ .... મેન કૃષ્ણોપમા । [પૂર્ણ]

૧ જૂનાગઢ મ્યુઝિયમમાંના મૂળ પાથર ઉપરથી તેમ જ વેાડસન મ્યુઝિયમમાંના સ્થિત ઉપરથી.
૨ તુટક લેખ વ્યાહીથી થઈ થાય છે. ૩ મી રહી ગયાથી ન ની ઉપર ફાટ્યો છે. ૪. વાંચો પુરૂષ
૫ એટલે જ્યારે તે ગુજ્યો ત્યારે ૬ વાંચો નિઠ

ઉંઝાના અજયપાલના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૩૧ ચૈત્ર વ. ૧૧.

વડોદરા સ્ટેટના કડી પરગણાના સિદ્ધપુર તાલુકામાં બી. બી. એન્ડ સી. આઇ રેલ્વેની મહેસાણા-અજમેર વિભાગ ઉપરના રેલ્વે સ્ટેશન ઉંઝામાં કોલેશ્વર મહાદેવના મન્દિરમાં આ લેખ મળ્યો હતો. સ્ટોકહોમમાં મળેલી આઠમી ઇન્ટરનેશનલ કોંગ્રેસમાં વડોદરા વરફથી પ્રતિનિધિ તરીકે ગએલા સ્વ. એચ. એચ. ધ્રુવે આ લેખનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો તેથી લગભગ પંચાવન વર્ષ પહેલાં આ લેખનું અસ્તિત્વ જાણવામાં આવ્યું હશે. લેખવાળી સપાટી ડાહીટ લાંબી અને ૪ ઇંચ પહોળી છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સં. ૧૨૩૧ ના ચૈત્ર વદિ ૧૧ વાર શુક્રની તિથિ આપી છે; અને અણહિલપાટકના રાજા અજયપાલનો ઉલ્લેખ છે. હંડ શ્રીતાતના સમયમાં રાજા બદલાલના પુત્ર કુમારસિંહે ઉંઝામાં કાલરવામાં દેવની અહોરાત્ર પંચોપચારથી પૂજા કરીને અમુક પદાર્થો દાનમાં આપ્યાની હકીકત આપી છે.

અજયપાલના બીજા બે લેખો જાણવામાં છે. એક માલવામાં ઉદયપુરમાંથી ૧ વિ. સં. ૧૨૨૬નો મળેલો અને બીજું એક તામ્રપત્ર ૧ વિ. સં. ૧૨૩૧નું પણ ત્યાંથી જ મળ્યું છે. નરપતિ જયચાર્યના અન્યમાંથી આ રાજાની છેલ્લામાં છેલ્લી સાલ વિ. સં. ૧૨૩૨ ની મળી છે. આ લેખમાંથી અજયપાલ સમ્બંધી કાંઈ ખાસ હકીકત મળતી નથી.

અક્ષરાન્તર

૧ સ્વાસ્તિ, શ્રીનૃમચિક્રમસંવત્ ૧૨૨૧ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૧૧ ગુરાવચેહ શ્રીમદજાહિલ-પાટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિત

૨ શ્રીમદજયપાલદેવરાજ્યે દંડ શ્રીતાતપતિપતૌ હંજાપ્રામે શ્રીકાર્ણ[સ્વા]મિદેવાય પરં રાજં બહ્મલ પુ રાજં કુમારસિંહેન સમંસ્ત

૩ પ્રામં વિદિતં ધૂત ? સત્ક આઢ ચાઈ દાવકા પ્રમૃતિ દત્વા સંમાલયં દિવારાત્રિકં પંચોપચારપૂજાં મણિત્વા આચંદ્રાર્કં ચાવત્ ધર્મેણ પ્રદત્તમ્ ॥

મૂળરાજ બીજાનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૨૩૨ ચૈ. સુ. ૧૧

પટેદારા રોટના ચાલુસમા મહાલમાં આવેલા પ્રાદ્યલુવાડા ગામના બારોટ ડુંગરજી ભગજીને આ તામ્રપત્ર ધરના પાણીયારામાંથી મળ્યા હતાં. તે વાંચવા માટે તેણે પાટલુના વકીલ જીવાભાઈ કાનજીભાઈને આપ્યાં અને તેણે સાફ કરાવી સુનિશ્ચી ચતુરવિજયજીને આપ્યાં. આના અક્ષરાન્તરની એક નકલ પૂ. સુનિશ્ચી કાન્તિવિજયજીના સંપ્રદામાંથી પૂ. સુનિશ્ચી ચતુરવિજયજીએ મેળવી આપી છે.

દાનપત્ર બે પતરામાં લખાયેલું છે. પતરાં ૧૫ ઈંચ લાંબાં અને ૧૦ ઈંચ પહોળાં છે. લિપિ દેવનાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. અન્તમાં શાખાત્મક વિગેરે શ્લોકો સિવાય બાકી બધું લખાણ ગદ્યમાં છે. બીંતમાંની હવાથી પતરાં ઘસાઈ ગયાં છે અને કેટલીક જગ્યાએ બરોબર પાક સ્પષ્ટ નથી.

આ દાન વિ. સં. ૧૨૩૨ માં એટલે કે અજયપાળના મૃત્યુ પછી તેના પુત્ર મૂળરાજ બીજાના રાજ્યકાળમાં આપવામાં આવ્યું છે. આ મૂળરાજના રાજ્યસમયનું બીજું કોઈ દાનપત્ર હવું સુધી જાણવામાં નથી, તેથી આ દાનપત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી ગણાય.

સોલંકીઓનાં તામ્રપત્રોમાં શરૂવાતથી જ રાજવલી આપવામાં આવે છે તે સુજબ આમાં પણ આવેલ છે. અત્યાર સુધી ચૌલુકીઓનાં એકન્દરે ૧૯ તામ્રપત્રો મળી આવ્યાં છે. તેમાં આ તામ્રપત્રથી એકનો ઉમેરો થાય છે. તે તામ્રપત્રો અનુક્રમે બધા રાજાઓનાં નથી, પણ નીચે સુજબ મળ્યાં છે. મૂળરાજનાં ૨, લીમદેવ પહેલાનાં ૩, કણ્ઠદેવનાં ૩, અજયપાલનું ૧, લીમદેવ બીજાનાં ૬ અને ત્રિભુવનપાળનું ૧ મળી કુલ ૧૯ થાય છે. મૂળરાજ પછી ચાસુરજ, વલ્લભ, દુલ્લભરાજ તથા સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના સમયનું એક પણ તામ્રપત્ર ઉપલબ્ધ થતું નથી. બાળમૂળરાજનું પણ આ પહેલું જ પત્ર મળેલું છે. મૂળરાજ, સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળ જેવા દાનવીરો પૈકી માત્ર મૂળરાજનાં બે દાનપત્રો સિવાય બીજા કોઈ પણ દાનના લેખો મળ્યા નથી, એ આશ્ચર્યજનક છે.

બાળમૂળરાજનું આ તામ્રપત્ર સંવત ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૨ ને. સોમવારે લખાયું છે. મુખ્યઈ ગેઝેટીઅર વો. ૧ પાર્ટ. ૧ પા. ૧૯૫ ચે અજયપાળનું મરણ ૧૨૩૩ માં થયાનું લખ્યું છે. તેમ જ પ્રબન્ધચિન્તામણિમાં બાળમૂળરાજ ૧૨૩૩ માં રાજ્ય ઉપર આવ્યો, એમ નોંધેલ છે. સંવત ૧૨૩૧ નું અજયપાળના સમયનું એક દાનપત્ર મળેલું છે તેમાં લખ્યું છે કે અજયપાળના રાજ્યકાળ દરમીયાન નર્મદાકિનારા ઉપરના પ્રાદ્યલુવાટકમાં રહેતા મહામણ્ડલેશ્વર ચૌહાણ વંશધર વૈજયંતેવે આલવિષ્ઠ ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આ બન્ને હકીકત ઉપરથી અજયપાળનું મૃત્યુ ૧૨૩૨ ની શરૂવાતમાં થયું હોય, એમ નિશ્ચય ઉપર આવી શકાય.

લીમદેવ બીજાનાં કેટલાંક તામ્રપત્રોમાં બાળમૂળરાજનું મિત્ર આહવરામૃતદુર્જયાર્જનકાશિત્રજ આપેલું છે. પોતાની માતા નાઇકા દેવીની સંમતિ અનુસાર રાજ્ય ચલાવતાં તેણે શહાણુદીન ઘોરીને સુદમાં પરાસ્ત કર્યો હતો, તેને લીધે ઉપરનું મિત્ર સંબંધ છે. આ જિતની હકીકતને પ્રબન્ધ-ચિન્તામણિ, સુકુવચંદ્રીતન અને દીતિકોમુદી વગેરે ગ્રંથોમાંથી ટેકો મળે છે. આ દાનપત્રમાં ઉપરનું મિત્ર આપ્યું નથી, તેથી એમ અનુમાન થઈ શકે કે શહાણુદીન સાથેના વિગ્રહ ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર પછી થયો હોવો જોઈએ.

૧ “સુદ્ધિપ્રકાશ” એપ્રિલ-જૂન ૧૯૩૮ પા. ૧૬૩ શ્રીનેવાલાવ બાઈશંકર દવે. ૨ શ્રીદેવનાં કરેલા વિવેચનમાંથી સારરૂપે. ૩ ચામુરજનું વિ. સં. ૧૦૩૩ નું એક દાનપત્ર આ પુરવણી વિભાગમાં છાપવામાં આવ્યું છે.

આ તામપત્રમાંથી બ્રાહ્મણવાડા, કારોડા અને ગાંધુનાં નામો મળી આવે છે. આ બધાં ગામો ગાયકવાડ સરકારના મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલ ચાણસમા મહાલમાંનાં છે. ગાંધુ યાને ગંધુવા એ પ્રાચીન ગામ છે. ગુજરાતની રાજધાની અણહિલપુરની સ્થાપનાસમયે તે વિદ્યમાન હતું. વનરાજના મહામાત્ય નિત્ય શેઠને ગાંધુથી ત્યાં ગોલાવવામાં આવ્યા હતા, એમ અન્નપ્રસન્નચરિત્રની અન્ય પ્રશસ્તિ ઉપરથી જ્ઞાત થાય છે. મૂળરાજે મણડલી ગામના મૂલેશ્વર દેવને આપેલ દાનપત્રમાં ગમ્ભીરતા પથકનો નિર્દેશ કર્યો છે. આથી તોલંદરીઓના રાજ્યકાલની શરૂવાતથી જ તે પથક તરીકે ઓળખાતું હતું, એમ લાગે છે. પથક અમુક ગામડાંઓના જૂથને કહેવામાં આવતું હશે. તે પ્રમાણે ગાંધુને ક્રૂરતા કેટલાંએ ગામડાં તે પથકમાં હોવાં જોઈએ. તેમાં ગાંધુ મુખ્ય ગણાતું હશે. કારણ બીજાં બધાં ગામો ક્રૂરતાં તે મોટું મુખી અને સમૃદ્ધિમાન હશે, એમ માનું છું. તે સમયના રાજકીય વિભાગોનાં પથક, મણડળ, વિષય વગેરે નામો તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાયાં છે. હાલમાં વપરાતા મહાલ, પ્રાંત અને પરગણાને જ મળતા વિભાગો માટે તેવા સંકેતો વાપરવામાં આવતા હશે એમ લાગે છે. પથક શબ્દ વાલુકા જેવા વિભાગને ઉદ્દેશી કહેવામાં આવતો હોવો જોઈએ. મણડળ એ પ્રાન્તનું બીજું સ્વરૂપ છે, જ્યારે વિષય પરગણા જેવો વિભાગ હશે, એમ માનું છું.

આ દાન અજ્યપાળની સીના પુણ્યાર્થે અપાયું હતું. અજ્યપાળની કુલસ્તંભિકા રાણી ઠપૂર દેવીના શય્યાગ્રાહક નાગર બ્રાહ્મણ ધૂહડના પુત્ર પ્રસાદરને બ્રાહ્મણવાડા ગામની બે હલવાહ જમીન દાનમાં આપવામાં આવી હતી. અજ્યપાળની ઓનું નામ નાઈકા દેવી પ્રબંધચિન્તામણિમાં આપેલ છે. તેણે અજ્યપાળના મરણ બાદ બાળમૂળરાજને ગાદીનશીન કરી, રાજ્ય ચલાવ્યું હતું એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વાત છે. પરંતુ ઠપૂર દેવીનું નામ આ દાનપત્રમાંથી પહેલી વાર મળ્યું છે અને એથી અજ્યપાળને બે સ્ત્રીઓ હતી, એમ માની શકાય.

દાન લેનાર નાગર બ્રાહ્મણ હતો. ચૌલુક્યોનું પુરોહિતપણું નાગરો કરતા, એમ સોમેશ્વરે જણાવ્યું છે. દાનમાં આપેલી જમીન બ્રાહ્મણવાડા ગામની સીમની છે. તેની ચતુર્સીમાના અક્ષરો ધરાધર વાંચી શકાતા નથી, પરંતુ એટલું વંચાય છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે જમીનની પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર, ઉત્તરમાં કારોડા ગામનો રાજમાર્ગ, દક્ષિણમાં ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણનું ખેતર અને પશ્ચિમમાં નાગદેવનું ખેતર હતું. આજે પણ કારોડા ગામ બ્રાહ્મણવાડાથી સોડું ઉત્તરમાં છે, એટલે તે ગામ જવાના રાજમાર્ગ ઉપર આ ખેતર આવેલું હશે. પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર હોવાનું જણાયું છે. તે સમયમાં શય્યાપાલક કોને કહેવામાં આવતો હશે તે સમજી શકાતું નથી. શય્યાપાલક એટલે શય્યા (પલંગ)નું રક્ષણ કરનાર, શય્યા લેનાર, કે શય્યા પાથરનાર એમાંથી કોણ હશે, તેને શું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હશે તે સમજાય તેવા કોઈ ઉદ્દેશો વાંચવામાં આવ્યા નથી.

ત્યારબાદ શાપાત્મક શ્લોકો આપેલા છે. લેખક તરીકેના નામમાં મોદાન્વય પ્ર એટલાજ અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. તે મોઢ હશે, એમાં સંશય નથી. તે સમયમાં પાટણમાં કેટલાક મોઢવેશ્યો સારા હોદ્દો ધરાવતા હતા. અજ્યપાળનો મન્ત્રી યશપાલ મોઢ વાણિયો હતો. મહા સાન્ધિવિગ્રહિકનાં નામ તેમ જ રાજની સહીવાળો લાગ ઘસાઈ ગયેલ છે.

अक्षरान्तर-पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति राजावली पूर्ववत् । समस्तराजावलीविराजितपरममहाराजाधिराज-
परमेश्वर-
- २ श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातपरममहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीचामुंडराजदे-
वपादा-
- ३ नुध्यात पं० मं० पै० श्रीदुर्लभराजदेवपा० प० मं०-
- ४ हा० प० श्रीमीमदेव पा० प० म० पं०
- ५ त्रैलोक्यमल्लंश्रीकण्ठदेव पा० प० म० प० रावंतिनाथत्रिभु-
- ६ वनगंडवर्बरकजिष्णु सिद्धचक्रवर्ति श्रीजयसिंहदेव पा० प० म०
- ७ ज प० प्रौढप्रताप निजभुजविक्रमरणांगणविनिजितशार्ङ्गमरी भूपाल श्रीकुमारपाल-
- ८ देव पा० प० म० प० परममाहेश्वर प्रबलबाहुदंडदर्पण-
- ९ कंदर्पकालिकालनिष्कलंकावतारितरामराज्य करदीकृतशार्ङ्गमरीभूपाल श्रीअजय-
पालदेव पादा-
- १० नुध्यात प० म० प० श्रीमन्मूलराजदेवः स्वभुज्यमानगंभूतापथ-
- ११ कान्तपातिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणां (गो)न्त (च)रांस्तज्जिज्ञाताधि-
कारिणो जनपदांश्च बोधय-
- १२ (त्य) स्तु वः संविदितं यथा ॥ श्रीमाद्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु
द्वात्रिंशदुत्तरे-
- १३ पु चैत्रमासशुक्लपक्ष एकादश्यां सोमवारोऽत्रांकतोऽपि सं० १२३२ चैत्र सुदि
११ सोमेऽस्यां
- १४ संवत्सरमासपक्षवारपूर्वकार्यां त्रियावहे (घे) ह श्रीमद (ण) हिलपाटके
ज्ञात्वा चराचरगुरुं मगवन्तं भवानिपति-
- १५ मन्थर्च्य नलिनिदलगतनललवतरलं ज्वित (व्य) माकलय्यैहिकभामुष्मिकं च फ-
- १६ लमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्यफलमिवृद्धये बांमणवाडा (ब्राह्मणवाडाग्रामे)
भूमि हल २ जातभूमि-
- १७ वि १॥ — २॥ सार्धकपर्दकद्वयो (स) (हि) तपादो (नृपद्) विशो-
पका समकर विशोपकं प्रति १७ ति-

पतरुं बीजुं

- १८ प्र १०० शतमेकं अनेन वंचिताभाम्या (हलद्वय भूमि) विशोपका स्वसीमा-
पर्यता सवृक्ष-
- १९ मालाकुला सहिरण्यभागभोगा काष्टतृणोदकोपेता सर्वादायसमेता महाराजाधि-

આ તામ્રપત્રમાંથી બ્રાહ્મણવાડા, કારોડા અને ગાંધુનાં નામો મળી આવે છે. આ બધાં ગામો ગાયકવાડ સરકારના મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલ ચાણસમા મહાલમાંનાં છે. ગાંધુ યાને ગંધુવા એ પ્રાચીન ગામ છે. ગુજરાતની રાજધાની અણહિલપુરની સ્થાપનાસમયે તે વિદ્યમાન હતું. વનરાજના મહામાત્ય નિત્ય શેઠને ગાંધુથી ત્યાં યોજાવવામાં આવ્યા હતા, એમ ચન્દ્રપ્રભ-ચરિત્રની અન્ય પ્રશસ્તિ ઉપરથી જ્ઞાત થાય છે. મૂળરાજે મરુડલી ગામના મૂલેશ્વર દેવને આપેલ દાનપત્રમાં ગંધુવા પથકનો નિર્દેશ કર્યો છે. આથી સોલંકીઓના રાજ્યકાલની શરૂવાતથી જ તે પથક તરીકે ઓળખાતું હતું, એમ લાગે છે. પથક અમુક ગામડાંઓના જૂથને કહેવામાં આવતું હશે. તે પ્રમાણે ગાંધુને ફરતા કેટલાંએ ગામડાં તે પથકમાં હોવાં જોઈએ. તેમાં ગાંધુ મુખ્ય ગણાતું હશે. કારણ બીજાં બધાં ગામો કરતાં તે મોટું સુખી અને સમૃદ્ધિમાન હશે, એમ માનું છું. તે સમયના રાજકીય વિભાગોનાં પથક, મરુડળ, વિષય વગેરે નામો તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાયાં છે. હાલમાં વપરાતા મહાલ, પ્રાંત અને પરગણાને જ મળતા વિભાગો માટે તેવા સંકેતો વાપરવામાં આવતા હશે એમ લાગે છે. પથક શબ્દ વાહુકા જેવા વિભાગને ઉદ્દેશી કહેવામાં આવતો હોવો જોઈએ. મરુડળ એ પ્રાન્તનું બીજું સ્વરૂપ છે, જ્યારે વિષય પરગણા જેવો વિભાગ હશે, એમ માનું છું.

આ દાન અજયપાળની સ્ત્રીના પુણ્યાર્થે અપાયું હતું. અજયપાળની કુલસ્તસ્તિકા રાણી કપૂર દેવીના શય્યાઆલોક નાગર બ્રાહ્મણ દૂહડના પુત્ર પ્રભાકરને બ્રાહ્મણવાડા ગામની બે હલવાઈ જમીન દાનમાં આપવામાં આવી હતી. અજયપાળની સ્ત્રીનું નામ નાઈકા દેવી પ્રબંધચિન્તા-મણિમાં આપેલ છે. તેણે અજયપાળના મરણ બાદ બાળમૂળરાજને ગાદીનશીન કરી, રાજ્ય ચલાવ્યું હતું એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વાત છે. પરંતુ કપૂર દેવીનું નામ આ દાનપત્રમાંથી પહેલી વાર મળ્યું છે અને એથી અજયપાળને બે સ્ત્રીઓ હતી, એમ માની શકાય.

દાન લેનાર નાગર બ્રાહ્મણ હતો. ચૌહાણોનું પુરોહિતપણું નાગરો કરતા, એમ સોમેશ્વરે જણાવ્યું છે. દાનમાં આપેલી જમીન બ્રાહ્મણવાડા ગામની સીમની છે. તેની ચતુઃસીમાના અક્ષરો બરાબર વાંચી શકાતા નથી, પરંતુ જેટલું વંચાય છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે જમીનની પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર, ઉત્તરમાં કારોડા ગામનો રાજમાર્ગ, દક્ષિણમાં ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણનું ખેતર અને પશ્ચિમમાં નાગદેવનું ખેતર હતું. આજે પણ કારોડા ગામ બ્રાહ્મણવાડાથી સોધું ઉત્તરમાં છે, એટલે તે ગામ જવાના રાજમાર્ગ ઉપર આ ખેતર આવેલું હશે. પૂર્વમાં શય્યા-પાલકનું ખેતર હોવાનું જણાયું છે. તે સમયમાં શય્યાપાલક કેને કહેવામાં આવતો હશે તે સમજી શકાતું નથી. શય્યાપાલક એટલે શય્યા(પલંગ)નું રક્ષણ કરનાર, શય્યા લેનાર, કે શય્યા પાથરનાર એમાંથી કોણ હશે, તેને શું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હશે તે સમજાય તેવા કોઈ ઉલ્લેખો વાંચવામાં આવ્યા નથી.

ત્યારબાદ શાપાત્મક ઋણોકો આપેલા છે. લેખક તરીકેના નામમાં મોદાન્વય પ્ર એટલાજ અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. તે મોઢ હશે, એમાં સંશય નથી. તે સમયમાં પાટણમાં કેટલાક મોઢવૈરયો સારા હોદ્દો ધરાવતા હતા. અજયપાળનો મન્ત્રી યશપાલ મોઢ વાણિયો હતો. મહા સાન્ધિવિગ્રહિકનાં નામ તેમ જ રાજાની સહીવાળો ભાગ ઘસાઈ ગયેલ છે.

अक्षरान्तर-पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति राजावली पूर्ववत् । समस्तराजावलीविराजितपरममहारकमहाराजाधिराज-परमेश्वर-
- २ श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातपरममहारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीचामुंडराजदे-वपादा-
- ३ नुध्यात पं० मं० पै० श्रीदुर्लभराजदेवपा० प० म-
- ४ हा० प० श्रीभीमदेव पा० प० म० प०
- ५ त्रैलोक्यमल्लश्रीकणदेव पा० प० म० प० रावंतिनायत्रिभु-
- ६ वनगंडवर्वरकाजिष्णु सिद्धचक्रवर्ति श्रीजयसिंहदेव पा० प० म०
- ७ ज प० प्रौढप्रताप निजभुजविक्रमरणांगणविनिजितशाकंभरी भूपाल श्रीकुमारपाल-
- ८ देव पा० प० म० प० परममाहेश्वर प्रवलबाहुदंडदर्परूप-
- ९ कंदर्पकलिकालनिष्कलंकावतारितरामराज्य करदीकृतशाकंभरीभूपाल श्रीअजय-पालदेव पादा-
- १० नुध्यात प० म० प० श्रीमन्मूलराजदेवः स्वभुज्यमानगंभूतापथ-
- ११ कान्तपातिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणा(णो)न्त(ण)रांस्तन्नियुक्ताधि-कारिणो जनपदांश्च बोधय-
- १२ (त्य) स्तु वः संविदितं यथा ॥ श्रीमद्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु द्वात्रिंशदुत्तरे-
- १३ पु चैत्रमासशुक्लपक्ष एकादश्यां सोमवारेऽङ्कांतोऽपि सं० १२३२ चैत्र शुदि ११ सोमेऽस्यां
- १४ संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां तिथावदे(चे)ह श्रीमद(ण)हिलपाटके जाल्वा चराचरगुरुं भगवन्तं भवानिपति-
- १५ मन्मथ्यं नलिनिदलगतजललवतरलं जिवित(व्य)माकलय्यैहिकमामुष्मिकं च फ-
- १६ लमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्यफलाभिवृद्धये चांभणवाडा (ब्राह्मणवाडाग्रामे) भूमि हल २ जातभूमि-
- १७ वि ९॥ — २॥ सार्धकपर्दकद्वयो(स) (हि)तपादो(नृपद्)विशो-पका समकर विशोपर्क प्रति १७ त्रि-

पतरुं बीजुं

- १८ प्र १०० शतमेकं अनेन वंचेतामाम्या(हलद्वय भूमि)विशोपका स्वसीमा-पर्यता सवृक्ष-
- १९ मालाकुला सहिरण्यभागयोगा काष्टतृणोदकोपेता सर्वादायसमेता महाराजाधि-

- २० राज श्रीअजयपालदेवकुलस्वी (स्ति) का राज्ञिश्रीकपूरदेवीसत्क शय्याग्राहक
नागरत्रां० लाठ—
- २१ शिवागोत्रे सामवेदिक धूहडसुत प्रभाकराय क्षासनोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता
- २२ अस्या भूमेर्व्यक्तिर्यथा ॥ ना(वा) दाक्षेत्रा(त्) भूमिविं(शोप) कः
आघाटा यथा ॥ पूर्वतः शय्यापा—
- २३ लक ब्रांक्षेत्रं । दक्षिणतश्चतुर्वेदीनां....क्षेत्रं । पश्चिमतश्चतुर्वेदीनां० नागदे—
- २४ वक्षेत्रं उत्तरतः कारोढाग्राम .... सारी प्रभृतीव्यक्षेत्रात् भूमि ।
- २५ विम .... अस्याभूमे .... मज्जबालब्रांक्षेत्रं । दक्षिणतः
- २६ कारो(ढाग्रामस्य राज)मार्गः । प (श्चिमतश्चतुर्वेदी) .... ब्रा०
नागदेवक्षेत्रं । उत्तरतो ब्रां० माधव
- २७ ।.... ।र .... क्षेत्रं । एभिः (घाटैरुपल)क्षितां भूमिमेनामवगम्य
यथादीयमानभा (ग)
- २८ भोगकराहिरण्यादिसर्व(दाज्ञाश्रवणविधेयैर्भूत्वाऽ)मु(ष्मै) ब्राह्मणाय समुपने-
तव्यं । सामान्यचै (मे) त (त्)
- २९ पुण्यफलं गत्वाऽस्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्म(त्) दत्तधर्मदायोऽयम—
- ३० नुमंतव्यः पालनीयश्च ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ पृष्टिवर्षसहस्राणि (स्वर्गे)
तिष्ठति
- ३१ भूमिदः आच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ यानीह दत्तानि
पुरा नरेन्द्रै
- ३२ दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्माल्यवांति(त्य) प्रतिमानि तानि को नाम
साधुः पुनराददीत ॥ २ ॥
- ३३ बहुभिर्वसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
तदा फलं ॥ ३ ॥
- ३४ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेष्व बसुंधराम् । स विद्यायां कृमिर्भूत्वा पितृभिः सह
मज्जति ॥ ४ ॥
- ३५ दत्त्वा भूमिं भाविनः पा(श्चिन्वान् भूयोभूयो याचते राम) भद्रः ॥ सामान्यो-
ऽयं दानधर्मो
- ३६ नृपाणां (स्वे स्वे) काले (पालनीयो) भवद्भिः ॥ ५ ॥ लिखितमिदं
शासनं मोढान्वय
- ३७ प (सूत महाक्षपटलिक.... ....

ભીમ ર જાનો કિરાડુનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૩૫

વિ. સં. ૧૨૧૮ નો લેખ જે મન્દિરમાંથી મળ્યો હતો તે જ મન્દિરમાંથી આ લેખ મળ્યો છે. તે ૧ પુટ પછી લાંબો અને ૬ ફી ઈંચ ઉંચો છે. તેમાં લખાણની સોળ પંક્તિ છે. લખાણનો લગભગ ત્રીજો ભાગ નીચેના ભાગમાં મધ્યમાંથી હપડી ગયો છે અને હરેક પંક્તિની મધ્યમાંના અમુક અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. પરંતુ હડીકત બહુ પ્રમાણમાં નષ્ટ થઈ નથી. લિપિ નાગરી છે અને લેખ સંભાળપૂર્વક કોતરવામાં આવ્યો છે. કેટલીક વાર ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. શિવની સ્તુતિનો એક શ્લોક શરૂવાતમાં અને અન્તના શાપના બે શ્લોકો સિવાય બધા ભાગ ગદ્યમાં છે.

શરૂવાતમાં શિવજીને નમસ્કાર છે. પછી શિવસ્તુતિનો એક શ્લોક છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૨૩૫ ના કાર્તિક સુ. ૧૩ શરૂવાતની તિથિ આપી છે. પછી મહારાજધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમભદ્રારંક ભીમદેવ ધીજાના રાજ્યનું વર્ણન છે. પછી કિરાટકૃપ (હાલના કરાડુ) માં રાજ્ય કરતાં બહુધા રાજા મહારાજપુત્ર મહન બ્રહ્મદેવનું નામ આપેલ છે. પછી તે રાજાના મુખ્ય મંત્રી અને સામન્ત વરીકે નોંધરી કરતા મહેલા તેજપાલનું વર્ણન આવે છે. તેની પત્ની જેનું નામ વાંચી શકાતું નથી તેણે અમુક દેવની (દેવનું નામ વાંચી શકાતું નથી) મૂર્તિના તુકોંએ કરેલા હુકમો જોયા, તેથી નવી મૂર્તિ કરાવી તેની પૂજા માટે તથા દીપના તેલ માટે અમુક દાન આપ્યું.

આમાંથી આ ઉપયોગી ઐતિહાસિક હડીકત નીકળે. છે કે સોમેશ્વરની મૂર્તિ મુસલમાનોએ તોડી નાંખી અને તેજપાલની પત્નીએ તે જ વર્ષમાં એટલે વિ. સં. ૧૨૩૫ માં તેમાં ફરી નવી મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ બનાવ મહમુદ ઘોરીના હુમલા સાથે બન્ધબેસતો આવે છે. કારણ તવારીખે ફેરીસ્તામાં મહમુદ ઘોરીનું આ રેવાળ પ્રદેશમાં થઈને જવાનું વર્ણન છે અને તેની સાલ હીજરી ૫૭૪ એટલે ઇ. સ. ૧૧૭૮ એટલે વિ. સં. ૧૨૩૪-૩૫ આપેલ છે. આનો અર્થ એ થાય કે ગુજરાત આવતાં રસ્તામાં ભેઘપુર રાજ્યના મિલાણી પરગણામાં થઈને તે પસાર થયો હશે. આ પ્રદેશ ઉલ્લૂહ રણના રૂપમાં છે અને તેમાં કિરાટકૃપ અગર કિરાડુ ઉપયોગી સ્થળ હોવાથી મુસલમાન બાદશાહો તેને સર કર્યું અને તેમાંના મુખ્ય મન્દિરમાંની મૂર્તિનું ખંડન કર્યું. ૩ મુસલમાની ઇતિહાસની વારીખ આ લેખની વારીખ સાથે મળતી આવે છે.

મહન બ્રહ્મદેવ કોણ હતો તે જાણી શકાયું નથી. પાંચમી પંક્તિમાં મહારાજપુત્ર શ્રીહિલયરાજ ગણ્ઠ વાંચી શકાય છે. પણ બધા અક્ષરો સ્પષ્ટ નથી, તેથી તે પાઠ માટે હું બહુ ચોક્કસાઈથી કહી શકતો નથી. તે અટકળ ખરી હરે તો મહન બ્રહ્મદેવ કિરાડુના પરમાર રાજાનો પુત્ર થઈ શકે. તેનો બીજો પુત્ર સોમેશ્વર વિ. સં. ૧૨૧૮ ના લેખમાં મળી આવે છે. સંભવ છે કે મહન બ્રહ્મદેવ સોમેશ્વર પછી કિરાડુકૃપનો રાજા થયો હોય. તેનો મહોટો ભાઈ જેમ કુમારપાળનો ખંડિયો રાજા હતો તેમ આ ચાલુક્ય ભીમ ર જાનો ખંડિયો રાજા હતો. કિરાટકૃપનો રાજા નામે આસલને ચાહમાન કીર્તિપાલે હરાવ્યાનું સુન્ધા ટેકરીના લેખમાં છે (એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૭૨) સંભવ છે કે મહન બ્રહ્મદેવની પછીનો રાજા હોય.

આ લેખમાં આવતો વિશેષક શબ્દ ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. એ તો ચોકસ છે કે તે એક જાતનો સિદ્ધો હતો. રાજપૂતાના, મધ્યદિન્દ અને ગુજરાતના મધ્યકાલીન ઘણાખરા લેખોમાં તે આવે છે. તેના અર્થ એવો થાય કે તે ખીબ ક્રોઈ સિદ્ધાનો રૂઠ મો ભાગ હોય. સાધારણ રીતે સિદ્ધો પાડનારના નામ ઉપરથી તે જોળખાવવામાં આવતો.^૧ જેમ કે દત્તવીર વિશેષક. પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકર માને છે કે^૨ વિશેષક તે મૂળ દ્રમ કાર્પાપલુનો રૂઠ મા ભાગનો ત્રાંખાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ. પણ આ લેખમાં રાણીએ સોમેશ્વરની પૂજા માટે માત્ર એ વિશેષક રાજના દાનમાં આપેલા છે, તેથી તે રૂપાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ, એમ સમજાય છે.

જે સોમેશ્વરના દેવળમાંથી આ લેખ મળ્યો અને જેને તેજપાળની સ્ત્રીએ સુધરાવ્યું તેનું નામ ઉદયરાજના પુત્ર અને મદન પ્રહલદેવના મ્હોટા ભાઈના નામ ઉપરથી જ પડ્યું હોય, એમ કદપી શકાય. વિ. સં. ૧૨૧૮ ના કિરાડુના લેખમાં તેને શૂરવીર ચોદા તરીકે વર્ણવ્યો છે અને પોતાની જિવ પછી જેમ તેની યાદગીરીમાં વિ. સં. ૧૨૧૮ ની પ્રશસ્તિ લખાવી તેમ પોતાનું નામ અમર રાખવા આ મંદિર બંધાવ્યું હોય.

ભીમ રજા નો આ સહુથી પ્રાચીન લેખ છે. કર્નલ ટોડે તેના ગિરનારમાં મલિકનાથના મંદિરમાં વિ. સં. ૧૨૩૪ પૌષ સુ. ૬ ના લેખનો નોંધ કર્યો છે^૩ પણ તે મળ્યો નથી. ત્યાર પછીના વિ. સં. ૧૨૩૬ ફા. સુ. ૨ શનિવારના લેખનું વર્ણન મીંઠ એચ. એચ. ધ્રુવે વિએના ઓરિએન્ટલ જર્નલ વો. ૭ પા. ૮૭ મે કરેલ છે, પણ તેના પણ મૂળ પત્થર હજી મળ્યો નથી,

તિથિની ખરેખર ઇ. સ. ૧૧૭૪ ૨૬ મી ઑક્ટોબર ગુરુવાર આવે છે.

૧ પ્રો. ડી. આર ભાંડારકરનાં કારમાર્કલ લેક્ચર્સ એન્ડાન્ટ ઇડિયન ન્યુમિસમેટિક્સ પા. ૨૧૦. ૨ તેવી જ રીતે વરાહપ્રિય વિશેષક (એ. ઇ. વો. ૧ પા ૧૭૪), બીમપ્રિય વિશેષક (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા ૬૮) કલ્યાદિ. ૩ ફ્રેન્ચ ઇન વેર્ન ઇડિયા ૩, પુરવણી પા. ૫૧૦

अक्षरान्तरं

- १ ओ^२ नमः शिवायः^३ । स धूर्जटिर्जय .... येपां विज्ञया हव । यस्यैकपालि-
तम्रांति क-
- २ रेत्यद्यापि या(जा)हन्वी ॥ संवत् १२३५ कार्तिक [शु]दि [१३
गुरा] वधे[ह] श्रीमद[ण] [हिलपाटकाधिष्ठितनहाराजाधिराज
- ३ परमेश्वरपरमभट्टारकरिपुवंशा(श)प्ररोह, ... श्रीमद्भीमदेव-
कल्याणविजयराज्ये तत्पुत्रपुत्रसादावाप्तश्रीकिराटकू[पे] रविरिव सप्रतापः
हिमक[रं इव] .... रिव सुवर्णशिया मनोरमो^४ अनेकसमरसंघ
- ५ इवैरिगरिघटापीठदारुणकरवाल .... [श्रीउदयराज ?] महाराजपुत्रश्रीम-
दनब्रह्मदेवराज्ये तस्य स
- ६ दाज्ञाभिघाथी लब्धमहापंचशब्दादिसव्वलंकारो[क] .... वीधिकारस-
कल व्यापारचिंतांतरसकट[क]
- ७ धराधौरेयकल्प [: [महं० श्रीतेजपाल [स्तस्य] सुपत्नी [व]—[न]
.... यी राजहंसी^५ निव ललितपदगा श्रीसुरसुंद
- ८ रीमिवं सततमनिमेषावलोकन .... जलवतरलतरं जीवितव्य ....
षाकल्प्य [पे]
- ९ दिकाऽमुष्मिक [क]लं चांगीक [स्य] ... [सोमेश्व]स्वेव-
भवामूर्च्छिरा[सी]त् सा^६ लुक्कर्म ....
- १० [मां] च निरीक्ष्य तस्मिन्य[न]पि .... सकलसुरासुरमकुटमणि-
किरि[र]ण ....
- ११ संघट्टपर्वितपादपद्मयु .... कारयित्वाऽस्मिन् दिने प्रतिष्ठिता ॥ ....
- १२ तथा च चतुर्दस(श) !हान .... चित्य स्वराजानं प्रशा(सा)वं
यां(या)चयित्वा ...
- १३ श्रीकिराटकूपीय .... ति दिवं दत्तविरवि(—) शोपकद्वयं ॥
- १४ तथा दीपार्थं च दत्तवल .... बैरपि मूपा^७लै[:] आचंद्रार्क
- १५ यावत् पालनीयं ॥ [बहु] .... यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं ॥
- १६ स्वदत्तां परदत्तां वा यत्ना .... पालनं ॥ २ मंगलं महाश्रीः ॥ ....

ગાળાના લીમનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૪૬

ધ્રાંગધ્રા સ્ટેટમાં ગાળાના ખંડિત મંદિરમાંના બારશાખ ઉપર આ શિલાલેખ છે. એ મંદિરમાંથી બીજા બે લેખો પણ મળ્યા છે. લેખવાળો ભાગ ૩ પુટ ૧૦ ઇંચ લાંબો અને ચોક્કસ પુટ પહોળો છે. કમનસીબે આ લેખ એટલો બધો ઘસારા ગયો છે કે નીચેની ત્રુટક જ હકીકત તેમાંથી નીકળે છે. તિથિ વિ. સં. ૧૨૪૬ ના વૈશાખ સુદ પુનમ આપેલી છે. પહેલી બે પંક્તિમાં લીમનું નામ મળે છે. આઠમી પંક્તિમાં શાપાત્મક શ્લોકનો પ્રારંભનો ભાગ છે. લેખ ફાટ બાબત હોવો જોઈએ, પણ તેની વિગત મળી શકતી નથી.

નં. ૧૫૭ ઇ

લીમ ર જાના સમયનો ગિરનારના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૫૬ જે. સુ. ૧૩

પ્રસિદ્ધ ગિરનારની ટેકરી ઉપર સંશ્રામ સોનીના મંદિરથી વાયવ્યમાં નન્દીશ્વરની મૂર્તિના ગોખલાની બન્ને બાજુએ આ લેખ ફેાતરેલો છે.

લેખની ઉચાઈ ૪૬ ઇંચની છે. ડાબી બાજુનો લેખ ૮ ઇંચ પહોળો છે અને જમણી બાજુનો ૬૬ ઇંચ પહોળો છે. અરધો લેખ એટલે સોળ પંક્તિ ડાબી બાજુએ છે અને બાકીનો ભાગ જમણી બાજુએ છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને પહેલી પાંચ પંક્તિની અને ખાસ કરીને બીજી અને ત્રીજી પંક્તિની શરૂવાતનો ભાગ નષ્ટ થયો છે. પહેલી પંક્તિ ગદ્યમાં છે અને બાકીનો બધો ભાગ સંસ્કૃત કવિતામાં લખેલ છે. જોડણી માટે કાંઈ ખાસ નોંધ લેવા જેવું નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. (૧) ૨૫૬ બ્યેકના શુકલ પક્ષની તેરશ વાર શુકની તિથિ આપી છે. ત્યાર પછી લખેલ છે કે ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલના દરબનાયકનો દીકરો અભયદ નામે હતો અને તે જૈન ધર્મમાં આસક્ત હતો તેનો પુત્ર વસન્તપાલ હતો અને તેણે માતા પિતાના ગુણ્ય માટે ઉજ્જયન્ત ટેકરી ઉપર નન્દીશ્વરની મૂર્તિ બેસાડી. ચંદ્રસૂરિના શિષ્ય જીનેશ્વરના શિષ્ય દેવેન્દ્ર સુરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

લેખ વિ. સં. ૧૨૫૬ નો એટલે લીમ ર જાના સમયનો છે પણ તેનું નામ, લેખમાં આપ્યું નથી.

લેખની તિથિ બરોબર બંધ બેસતી નથી. તેની બરોબર ઇ. સ. ૧૨૦૦ માં ૨૮ મી મે અને રવિવાર આવે. આનો કાંઈ મુલાસો મળતો નથી.

अक्षरान्तरे

- १ [संवत् १] २९६ वर्षे ज्येष्ठ शुदि १३ शुक्ले ॥ विभू
 २ .... देवः श्रीमालान्वयगं वरं । कमुदाक
 ३ ... राजते चंद्रमा इव ॥ १ कुमारपाल
 ४ देवस्य चौलुक्यान्वयमास्वतः । प्रताप इव
 ५ रेजे सच्चक्रानंदनोधमः ॥ २ स दं—
 ६ डनायकोचंसस्तत्पुत्रोऽभ्यदा
 ७ ह्वयः । जिनप्रणीतसद्धर्मपारा
 ८ वार निशाकरः ॥ ३
 ९ जनाशाचूतराजीनां वसंतस्तत्सुतोऽजनि [१] ख्यातो वसंतपाला [ख्यो]
 १० राजलक्ष्मीविभूषितः ॥ ४ नंदीश्वरद्वीपैर्जनविब [म] ची
 ११ करत् । जनकश्रेयसे सोयं जगदेव [म] बोधतः ॥ ५ श्री
 १२ चंद्रसूरिसच्छिष्यश्रीजिनेश्वरसदुरोः देवेंद्र
 १३ सूरिभिः शिष्यै द्वीप षषः प्रतिष्ठितः ॥ ६
 १४ द्वीपोयं नंदताम्रावदुज्जयंताद्वये मि ।
 १५ रौ जगत्यामुदितौ यावत्सूर्याचं
 १६ द्रमसाविभौ ॥ ७

સોમનાથ પાટણના ભીમ ર જાના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૫ x

આ લેખ સોમનાથ પાટણમાંથી મળ્યો હતો અને ત્યાંથી ૩ માઈલ છેટે કાઠિયાવાડના ઉપયોગી બંદર વેરાવલમાં કૌજદારી ઉતારામાં પડેલા પીળા પથ્થરમાં કેાતરેલો છે. શિલાની કાળી બાજુનો ભાગ તુટી ગયો છે તેથી દરેક પંક્તિના અમુક અક્ષરો ગુમ થયા છે. જમણી બાજુનો ખૂણો પણ તુટ્યો છે તેથી સાલનો છલો અંક ગુમ થયો છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને તે અત્યારે ૧ ફુટ ૨૩ ઇંચો અને ૧ ફુટ ૫૩ ઇંચો છે. લેખની ૨૫ પંક્તિ છે અને અક્ષરો સીધી લીંટીમાં સુંદર રીતે કેાતર્યા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે અને લખાણ પદ્યમાં છે. ૨ પદ્યોનો વ્યંજન ઘણે ખરે ઠંકાણે ભેવડો લખ્યો છે.

દરેક પંક્તિનો અમુક ભાગ ગયો છે તેથી લેખમાંનો ભાવાર્થ આપી શકાતો નથી જોકે તે જૈન ધર્મ સમ્બંધીનો છે એમ જાણી શકાય છે. પહેલી પંક્તિ-કયા દેવની સ્તુતિ છે તે જાણી શકાતું નથી. બીજી અને ત્રીજી પંક્તિમાં ગુજરાતની પ્રખ્યાત-રાજધાની અણહિલપાટકનું વર્ણન છે. તે ઘણું સમૃદ્ધ યર્થ ગયું હતું. ચોથી પંક્તિમાં રાજા મૂલરાજનું નામ છે, છઠ્ઠી પંક્તિમાં વચ્ચમાંના રાજાઓ અથા સુંકી દૃષ્ટિને ભીમ (૨ જા) નું નામ છે. સાતમીથી ચૌદમી પંક્તિ સુધીમાં જૈન ગણેશદેવે જેમાંનો કુદકુદ એક હતો તેના સ્વર્ગ ગમ્મનું વર્ણન છે. તેમાંનો કીર્તિસૂરિ શ્રી નેમિનાથની યાત્રા કરવા માટે ચિત્રકૂટથી નીકળી અણહિલપુર ગયો. ત્યાં તેને રાજાએ બહુ માન આપ્યું. સૂરિએ ત્યાં મૂલવસંતિકા નામનું મંદિર આપાવ્યું. તેના પછી અગ્નિતચંદ્ર ચાક્રકીર્તિ, યશકીર્તિ, શેમકીર્તિ અને હેમસૂરિ એમ અનુક્રમે સૂર થયા. બુના મંદિરની જગ્યાએ હેમસૂરિએ નવું મંદિર બંધાવ્યું તેનું વર્ણન પં. ૧૭ થી ૨૪ મી સુધીમાં છે. પં. ૨૨ માં લખ્યું છે કે તેણે એક કુંડ બંધાવ્યો જેના પાણીથી કોઠ નારા પામતો હતો. આ લેખ સોમનાથ પાટણમાંથી મળ્યો છે તેથી એમ કલ્પના થાય કે આ ગદ્યમાં ત્યાંજ બાંધ્યા હશે. સોમનાથ પાટણનું સ્પષ્ટ નામ નથી આપ્યું. માત્ર પં. ૨૩ માં પશ્ચિમ સમુદ્ર એટલું લખેલું છે છેલી પંક્તિમાં લખેલ છે કે પ્રશસ્તિ પ્રવરણિતિએ રચી હતી. છવ્ઠે સાલ આપી છે જેનો છલો અંક વંચાતો નથી. (તે ૧૨૫ x છે)

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ સો. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૨ જાનેવારી ૧૯૩૮ ડી. બી. હિરકલકર. ૨ અમરકોટ ઉપરની ક્ષિત્રવામીની કીકાના ગંધમાં તેજપુર નામની જગ્યા આપી છે (પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ નો. ૧ પા. ૨૬) સહ જડનાથ સરકાર આને મહીકાંસ પરગણના કોટાસણ ટાણામાં તેજપુર છે તે હોવાનું માને છે. (પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ નો. ૨ નં. ૨) પણ તે જાણીતી જગ્યા નથી અને જૈન અવશેષો ત્યાં મળતા નથી. તેજપુરને પ્રજાસં બેઠે સોમનાથ પાટણ કંપુડું વધારે સાફ છે અને આ લેખમાં બધાંજા મુજબ તે જોનોનું ઉપયોગી સ્વયં છે.

अक्षरान्तरं

- १ .... [छ] निव स्नाति नित्यमद्यापि वारिधौ ॥ [अ] यादमीष्टसं-
सिद्धयै मुखं चंद्रप्र [मं] ....
- २ ... ... हंपाटकाख्यं पत्तनं तद्विराजते ॥ ३ मन्ये वेधा विधायैतद्विधित्सुः पुन-
रीदृशं । शि...
- ३ .... रैर्देवैर्मंत्रज्ञैश्च लक्ष्मीः स्थिरीकृतो ॥ ५ तन्निःशेषमहीपालमौलि-
घृष्टाग्नि ....
- ४ .... सौ नृपः । तेनोत्खातामुहन्मुखो मूलराजः स उच्यते ॥ ७ एकैकाधिक
भूपालाः सम ....
- ५ .... [स] व्रजतुराहतं । अतुच्छमुच्छलत्पूयं पर्वधर्ममजीजनत् ॥ पौरुषेण
प्रतापेन पुण्येना ....
- ६ .... रन्यूनविक्रमः । श्रीभोमभूपतिस्तेषां राज्यं प्राज्यं करोत्ययं ॥ ११
भालाक्षराण्यनग्राणि यो बभञ्ज म....
- ७ .... [अं] दिसंधे गणेश्वराः । बभूवुः कुदकुदाख्याः साक्षात्कृतजगत्
त्रयाः ॥ १३ येषामाकाशगामित्वं त्या ....
- ८ ... ... शतपंचकमुज्ज्वलं । रमयित्वाथ जन्मति येऽन्यन्नियमपूर्वकं ॥ १४
कालेऽस्मिन् भारते क्षेत्रे जाता....
- ९ .... रीणास्तत्त्ववर्त्मनि । तेषां चारित्रिणां वंशे भूयो सूरयोऽभवत् ॥ १७
सद्वेषा अपि निद्वेषाः सकला अक....
- १० .... प्रभावस्यालोह तत् । श्रीकीर्तिः प्राप्य सत्कोर्षि सूरि [:] सूरि-
गणं ततः ॥ १९ यदीयं देशनावरि सम्यग्दि....
- ११ .... चित्रकूटचाल स । श्रीमेनेमिजिनाधीश तीर्थयात्रानिमित्ततः ॥ २१
अणहिल्लपुरं रम्यमाजगा....
- १२ .... नैद्राय ददौ नृपः । बिल्दं मंडलाचार्यः सच्छलत्रं समुखासनं ॥
२३ श्रीमूलवसंतिकाख्यं जिनमवनं तत्र....
- १३ संशयैव यतीश्वरः । उच्यतेऽजितचंद्रो यस्ततोभूत्स गणीश्वरः ॥ २४ चारुकीर्ति-
यशःकीर्त्ति घ
- १४ .... मुक्तो यो रत्नत्रयवानपि । यथावद्विदितात्माभूत्से (म) कीर्त्तिस्ततो
गणी ॥ २७ उदेति स्म लसज्ज्योति....
- १५ .... लेपि वासिते हेमसूरिणा । वल्लभावरणं येन ॥ २९... ..

- १६ .... कीर्तिर्यत्कीर्तिर्वत्कीय नरिनर्ति । त्रिभुवनरचिता मुक्तिनूपुरशशि-
तिलकनेपथ्या ॥ ३१ ते... ....
- १७ ....ति ॥ ३२ समद्भुत [:] समुच्छलक्ष्मीर्णजीर्णजिनालयः [यः]
कृता रत्ननिर्वाहसमुत्साहशिरोम ।
- १८ ....शयैरवगण्यते ॥ ३४ वादिनो यत्पदद्वन्द्वनखचन्द्रेषु विविताः । कुर्वते
विगत श्रीकाः कलंक....
- १९ ....दं तीर्थभूतमनादिकं ॥ ३६ सीतायाः स्थापना यत्र सोमेशः पक्षपात-
कृत् । प्रमोक्षलोक्य ... ..
- २० ....तदुद्धृतं तेन जातोद्धारमनेकशः ॥ ३८ चैत्यमिद ध्वजमिषतो निज-
भुजमुद्धृत्य सक...
- २१ ....षतो मंडलगणिललितकीर्तिसत्कीर्तिः । चतुरधिकाविंशति लसद्भ्वजप-
टपटुहस्तक ॥
- २२ ... ...मेतदीयसद्गोष्टिकानामपि गल्लकानां ॥ ४१ यस्य ज्ञानपयोनुलिसम-
खिलं कुट्टं दवी.... ....
- २३ ....स चंद्रप्रमः सप्रमुत्तीरे पश्चिमसागरस्य जयताद्विवासतां शासनं ॥
४२ जिनपति गृह
- २४ ... ...वर्णिवर्यो व्रतविनयसमेतैः शिष्यवर्गैश्च सार्द्धं ॥ ४३ श्रीमद्विक्रम-
भूपस्य वर्षाणां द्वाद
- २५ ....ककीर्तिलघुबंधुः । चक्रे प्रशस्तिमनघा [मपि] .... प्रवर कीर्तिरिमां
॥ ४५ सं १२ [५] +

ચૌલુક્ય વંશના ચાર અગ્રસિદ્ધ દાનપત્રો

નં ૧૪૩ અ

૧ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૮૪ ચૈ. સુ. ૧૫ સોમ.

ધેલુજી પશ્ચિમે જે ગાઉ ઉપર સુનસર ગામ છે, તેની દક્ષિણે નદીની લેખડમાંથી એક સાથે સાત તામ્રપત્રો નીકળ્યા હતાં. તે હાલ વામજના પટેલ પ્રદેહાદ આત્મારામ પાસે છે. તેઓ સં. ૧૯૯૧ ના ચોમાસામાં અમદાવાદમાં શેઠ સારાભાઈ ઠાઠ્ઠાભાઈ પાસે તે સાતે પતરાં લઈ આવ્યા હતા. શેઠ સારાભાઈએ તે પટેલને પૂજ્યપાદ મુનિમહારાજ દર્શનવિજયજી જે રતન-પોળમાં ઉજળ બાઈની ધર્મશાળામાં રહેતા હતા, તેની પાસે મોકલ્યો. તેઓએ તે પતરામાંનું લખાણ તે પટેલને સમજાવ્યું તથા જે પાંચ પતરાં તેમને અતાવ્યાં તેની નકલ કરી લીધી. આ પાંચ પતરાં પૈકી પહેલાં બેમાં એક દાન, ત્રીજામાં બીજું દાન અને ચોથા તથા પાંચમા પતરામાં ત્રીજું દાન વર્ણવ્યું છે.

આ પતરું ૮ ઇંચ લાંબું અને ૭ ઇંચ પહોળું છે. આ પતરામાં કડી મારેલું કાણું છે. આ પહેલા પતરામાં ૧૪ પંક્તિ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સંવત્ ૧૧૮૪ ચૈત્ર સુદિ ૧૫ સોમ આપેલ છે. વંશાવળી વિભાગમાં કૃષ્ણદેવનું એકનું જ નામ આપી પછી-જયસિંહદેવનું નામ આપ્યું છે. મહા મંત્રી વરીકે સાંતુપનું નામ આપેલ છે. ત્યારબાદ દાનની વિધિની વિગત આપી છે. ચૌલુક્ય વંશના મહારાજા-ધિરાજ જયસિંહદેવ પોતાના અને પિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ માટે તીર્થજલથી સ્નાન કરી શ્રીનીલકંઠ મહાદેવની પંચાંગ ઉપહારથી પૂજા કરી સંસારની અસારતાનો ખ્યાલ કરી કમલદળ ઉપરના પાણીના ઝિંદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે ઇત્યાદિ બોધ વચનોની મધ્યમાં પતરું પુરું થાય છે. પરિણામે દાનવિભાગ ઉપલબ્ધ નથી અને ખાસ નવી ઐતિહાસિક હકીકત મળી શકતી નથી. ખાકીનાં પતરાં આગળ ઉપર ઉપલબ્ધ થશે તો ફરીથી આ દાનપત્ર છપાવવામાં આવશે.

अक्षरान्तर

पतले पहेले

- १ आ (ओं) स्वस्ति श्रीमद् विक्रमकालातीत संवत् ११८४ वर्षे
- २ चैत्रसुदि १९ सोम — — श्रीमदणहिलपट्टके महाराजाधिराज
- ३ श्रीमत्कर्णदेव महाराजाधिराजपरमेश्वर—
- ४ — — भट्टारकप्रताप सकललक्ष्मी स्वयं
- ५ स्वर्वरकजिष्णु अवन्तीनाथ श्रीमज्जयसिंहदे—
- ६ वक्रयाणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनिमहामात्यश्री
- ७ सांतुपे (के) श्री श्रीकरणदे समच (स्त) मुद्राव्यापारान् परिपंच (ध) यति स
- ८ च (स) चिवं काले प्रवर्तमाने ताम्रद्यासनमभिलिख्यते यथा ॥
- ९ श्रीमच्चौलुक्यवंशान्वयपसूत महाराजाधिराजश्री
- १० मद्विजयसिंहदेवः स्वपितुरात्मनश्च परमपुण्याभिवृद्ध
- ११ ये संभृत तीर्थजलैः स्नात्वा देव श्री नीलकंठ पंचांग पू-
- १२ जोपहारविधिना समभ्यर्च्य नमस्कृत्य च संसारासा
- १३ रता विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरंजी-
- १४ वितं अम्रपटलप्रायं यौवनं प्रहरद्वयहा—यासं

૨ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૬૩ શ્ર. વ. ૭ ભૌમ.

આ પત્ર ૧૦ ઈંચ લાંબું અને ૭ ઈંચ પહોળું છે. કડી માટે નીચેના ભાગમાં કાણું છે. આ પત્રમાં ૧૧ પંક્તિ છે. આ પત્ર ઔલુક્ય વંશના બીજા પતરાની માફક જ લખાયેલું છે. પં. ૧ થી ૭ સુધીમાં ઔલુક્યની સમસ્ત રાજવંશી આપી છે. જેમાં મૂલરાજ, ચામુણ્ડરાજ, હલ્લરાજ, ભીમદેવ, કણ્ઠદેવ અને જયસિંહદેવનાં નામ આપ્યાં છે. પં. ૮ માં ગંભીરતા પથકર્તુ નામ આપ્યું છે જે અભિનવ સિદ્ધરાજના વિ. સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (આ પુસ્તકના લેખ નં. ૧૬૫) માં પણ આવે છે. તે પથકર્તા રહેતા બધા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગને દાનસંબંધી જાણ કરે છે. પં. ૧૦ થી ૧૨ સુધીમાં તથિ વિ. સં. ૧૧૬૩ કાલશુન વદિ ૭ ભૌમવાર આપેલ છે. પં. ૧૩ થી ૧૬ તે દિવસે મકરસંક્રાંતિના પર્વને દિવસે શિવજીની પૂજા કરીને જીવનની ક્ષણભંજરતા વિચારીને પોતાના તથા માતાપિતાના પુણ્ય યશની અભિવૃદ્ધિ માટે (અમુક દાન આપ્યાની હકીકત આગળ હશે). આંહી વિ. સં. ૧૧૬૭ આશ્વિન વદિ ૩ ને દિવસે લડાણા ગ્રામમાં આપેલા કોઈ દાનનો ઉલ્લેખ છે. સમ્ભવ છે કે આ દાન તે અગાઉ આપેલા દાન સંબંધી હોય એટલે તેમાં સુધારો વધારો કરી અમુક હકો વધુ આપ્યા હોય. પહેલું પત્ર આંહી પુરું થયું છે, તેથી દાનની વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ૯ સ્વસ્તિ રાજાવલીસ (પૂ) વૈવત (વ) સમસ્ત રાજાવલી વિરાજિત પરમમહારક મહા
- ૨ રાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમ
- ૩ હારાજાધિરાજ શ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારક મહારાજા
- ૪ ધિરાજશ્રી દુર્લભરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમહારકમહારાજાધિરાજ
- ૫ શ્રીમીમ્વ (મ) દેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમત્ ત્રૈલો-
- ૬ વ્યમલ્લશ્રીકર્ણદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકન (મ) હારાજાદિ (ધિ) રાજપર-
- ૭ મેશ્વરાવંતીનાયત્રિસુવનગંડબર્બરકજિપ્પુસિદ્ધચક્રવર્તિશ્રીમજ્જયસિં-
- ૮ દેવ: સ્વતુષ્ટ્યમાન:(સ્વમુજ્યમાન:)ગંતૂતાપથકાંત: પાતિ ડ:(ન:)સમસ્ત રાજપુરુષા(ન)પ્રા
- ૯ ક્ષણોતરાન્ તન્નિદુ (યુ) ક્ષાવિ(ધિ) કારિણા જનપદાંશ્વબોધયત્યસ્તુવ: સંવિ-(દિ)
- ૧૦ — — ॥ શ્રીમદ્વિક્રમાદિત્યોત્પાદિતસંવત્સરશતેષ્વેકાદશસુત્રિનવત્ય
- ૧૧ ધિકેપુ ફાલ્ગુનવહુલપક્ષસપ્તમ્યાં મૌમવારે ॥ યત્રાંકલિપિસંવત્
- ૧૨ ૧૧૯૩ ફાગુનવદિ મૌમેજ્યેહ શ્રીમદ્વળદિલ્પાટકે-(મ) કરસં
- ૧૩ ક્રાંતિપર્વણિસ્રાત્વા ચરાચરગુરું મમે (ગ) વંતં મવાનીપતિમમ્યર્ચ્ય સંસારા
- ૧૪ સારતા વિચિત્ર્ય નલિનીદલગતજલલવત્તરલત્તરં પ્રાણિતવ્યમાકલ
- ૧૫ યૈદિકામુષ્મિક-ફલમંગીકૃત્ય વિત્રોવાત્મનશ્ચ પુણ્ય યશો
- ૧૬ ઝમિવૃદ્ધયે ॥ સં ૧૧૮૭ આશ્વિમ (ન) વદિ૩મઢાણાગ્રામેશાસને

૩ કુમારપાળનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ.

આ દાનપત્રનાં બંને પતરાં સંદ્ભાગ્યે ઉપલબ્ધ છે. દાન વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ-વારે આપ્યું છે. દાતા તરીકે કુમારપાલદેવે રાજાનું નામ આપેલ છે. પતરાંની લેખાઈ ૯ ઈંચ અને પહોળાઈ ૮ ઈંચ છે. પહેલા પતરામાં નીચે તથા બીજામાં ઉપરના ભાગમાં ઠી માટે ઠાણાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૯ પંક્તિ છે. બીજામાં ૧૮ પંક્તિ છે. પતરાં સુરક્ષિત લાગે છે, અને આખો લેખ વાંચી શકાય છે. બીજાં ચોટુકેયાનાં પતરાંની માફક જ દાનની શરૂવાત થાય છે. પં. ૧ થી ૯ સુધીમાં અંતુકમે મુલરાજ, ચાતુકરાજ, દુર્લભરાજ, બીમદેવ, કલ્યુદેવ જ્યસિહદેવ અને કુમારપાલનાં નામ આપેલ છે. પં. ૧૦ અને ૧૧ માં કુમારપાલ ગમ્ભીર પથકમાં રહેતા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગને બધું કરે છે. પં. ૧૩ અને ૧૪ માં તિથિ આપેલ છે. વિ. સં. ૧૨૦૧ ના પોષ સુદ્ધિ ૨ શનિને દિવસે દાન આપ્યું છે. પં. ૧૫-૨૩ માં લખેલ છે કે યોગેશ્વર, સિદ્ધેશ્વર, વૈદનાથ, વગેરે દેવાની પૂજા કરીને સ્નાન કરીને શિવપૂજા કરીને, સંસારની અસારતા વિચારીને, કમલદળ ઉપરના બિંદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે તે બાણીને, આલોક અને પરલોકમાં પોતાનું અને માતાપિતાનું પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ થાય માટે પ્રાર્થના મધુના પુત્ર પ્રાર્થણ ... (નામ આપેલ નથી) ને ગમ્ભીર પથકમાં સંવત્સર ગામમાં અમુક દેવમાં અમુક જમીન ચાલુ મર્યાદા અને શરત અનુસાર દાનમાં આપી છે. પં. ૨૪ થી ૩૧ સુધી દાનની જમીનની સીમાનું વર્ણન છે. પં. ૩૨ થી ૩૫ સુધીમાં ચાલુ શાપના શ્લોકો છે. પં. ૩૬ માં લેખક તરીકે વિદ્યારામના પુત્ર ઠા. લખ્ખ-નું નામ આપેલ છે, અને પં. ૩૭ માં સાધિ-વિગ્રહિત તરીકે શ્રીપ્રભાકરનું નામ તથા શ્રીકુમારપાલ એટલા શબ્દો છે.

અક્ષરાન્તર

પતરંપહેલું

૧. સ્વસ્તિ રાજાવલીન્લ(પૂ)વ(વે)વત્સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમહારકમહારાજાધિરા-
૨. જપરમેશ્વરશ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિ-
૩. રાજશ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીદુર્લ-
૪. ભરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમીમદેવ-
૫. પાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમૈત્રેલોકયમલશ્રીક-
૬. ણ્ણદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વર ત્રિમુ-
૭. વન ગંઢાવંતીનાથ વવરકજિપ્પુસિદ્ધચકવર્તિશ્રીમજ્જયસિંહદેવ પા ॥
૮. દાનુધ્યાત પરમમહારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરનિજમુજવિક્ર-
૯. મરણાંગણવિનિજિત શાર્કમરી મૂપાલ શ્રીનત્કુમારપાલદેવો વિજ-
૧૦. યોદયી સ્વમૂઝ્યમાનગમ્મ(મૂ) તા પથા (ય) કાન્ત: પાતિન: સમસ્ત રાજપુરુ ॥
૧૧. પાન્ બ્રાહ્મણોત્તરા— (-ત) ત્રિયુક્તાવિ (ધિ) કારિણો જનપદાંશ્ચ બોધય-
૧૨. ત્યસ્તુવ: સંવિદિતં યથા । શ્રીમદ્વિક્રમાદિલ્યોત્પાદિત સંવત્સર ॥
૧૩. શતેન્વેકોતર દ્વાદશમ પૌષમાસ શુક્લપક્ષદ્વિતીયાયાં શનિવા-

- १४ रेयत्रांकतेपि विक्रमसंवत् १२०१ पौषसुदि २ शनावदेह श्री
 १५ चांद्रापल्लीसमोवासित श्रीतचिजठा (य) कटके योगेश्वर श्री सिद्धेश्वरवैद्य (ज्ञ) ना
 १६ थदेव— (यो) — — पर्वणि स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीपतिं समभ्य
 १७ र्च्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजलवतरलतरंगप्राणितव्ये
 १८ माकलच्यैहिकामुष्मिकयत्फलमंगलकृत्यपित्रो रामनश्चपुण्ययशो
 १९ भिबुद्धये ब्राह्मणमधुसुत — — देवाय — — (गंभूता) वार

पतरुं बीजुं

- २० थके सम्वतसरग्रामेवो— — (दिया) इलं १ वणशक्षेत्रे
 २१ मू — — (दिया) इलं १ उभयंजातभूमिइल १—लिकमू(प्ल)
 २२ — — सीमां पर्यंतासवृक्षमालाकुलासकाष्ठतृणोदकोपेता
 २३ स राज्यभागभोगासदंडदशापराधसधकेदाराशासने
 २४ नोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता । श्वस्याभूमेराधायाथा । पूर्वतः
 २५ साटाकेन खेटयमान सीधुराक्षेत्रे सीमा । तथा राजदेवेन खे-
 २६ त्यमान महघडीक्षेत्रे सीमा । दक्षिणतो भोजदेवेन खेटय ॥
 २७ मान-साव(च)राक्षेत्रेसीमा । तथाबूटाकेन खेटयमानवांदा (चांदा) क्षेत्रे सीमा
 पश्चिमतस्त
 २८ दस्य ब्रा०सूरदेवस्याभ्रेकशासनभूम्यां सीमां । उत्तरतो जसराकैन खेटय ॥
 २९ मान नागडक्षेत्रे सीमां । तथा लसडेन खेटयमान को वा क्षेत्रे सीमां । इति
 ३० वतु (चकु) राधा — — मिमेनाम च गम्य तन्निवासिजनपदैर्यथादीय-
 ३१ मानभारा — — दि सर्व्व सर्वदाहा(ज्ञ)थ(श्र)वणकितव्यैमृत्वाऽस्मै-
 ३२ ब्रा० सूरदेव — — लतव्या सामान्यं चैतत्पुणाय — — त्वा — स्मद्वंशजैर-
 ३३ न्यैरपि — — — भिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायोयमनुमंतव्यः पालनीय-
 ३४ थ । उक्तं च भगवताम्ररौन । पट्टिर्वपसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिकः ।
 ३५ आये व्रातानुमंताच तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ लिखितमिद — सनंगौ
 ३६ कायस्थान्वय प्रसूतमहामात्यश्रीविद्यारोमसुतठ० लवम — — — को
 ३७ ऽत्र महासावि(भि)चि(वि)मदिक श्रीममाकरह ? ॥ श्रीकुमरपाल

૪ રોજ અથોકસનું દાનપત્ર

આ પત્રકે કોઈ દાનનું બીજું પત્રક છે. તેમાં વંશાવલી કે તિથિ હોવાનો સમ્ભવ નથી, પણ દાનવિભાગ પણ તેમાંથી મળી શકતો નથી. શરૂવાતથી અન્તમુધી દાનને પાળવા માટેના આદેશો અને 'બહુભિર્વસ્તુષા ભુક્તા' ઇત્યાદિ શ્લોકો આપેલા છે. છેલ્લી બે પંક્તિમાં પોતાના વંશના હવે પછીના રાજાને દાનને હરકત ન કરવા માટે પ્રાર્થના છે. પત્રમાં અગીયાર પંક્તિ છે અને નીચેના ભાગમાં ઠંડી માટે કાણું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ — (સ્વ) મનસિ યદ્રોચતે તત્ કુલ્લતે । સામાન્યમેતત્પુણ્યા-
- ૨ મિસિધ્યૈતદવગમ્યમઃ મજૈરન્યૈરપિમુવો મોલ્કતિ —
- ૩ — પ્રદત્ત ધર્મહા(દા)યોડ્નુમંતેવ્યઃ । પાલનીયશ્ચ યથા દાતા
- ૪ શ્રેયમાગતયા પાલકોપિ શ્રેયમાગમવતિ । તથા ચોક્ત મગવતા-
- ૫ વ્યાસેન મુહુર્મિર્વસ્તુષા ભુક્તા રાજમિઃ સગરાદિભિઃ યસ્ય
- ૬ યસ્ય યદા મૂર્મી(-મિઃ-) તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો
- ૭ હરેદ્ભુવરાં । સવિદ્યાયાં કૃમિ(મિ) મૃત્વા પિતૃમિઃ સહમજ્જ-
- ૮ વિ ॥ દત્ત્વા દાનં માવિનઃ પાર્થિવેદ્રાન્ મૂયો મૂયો યાચતે
- ૯ રામચંદ્રઃ । સામાન્યો યં દાન્ધર્મો નૃપાણાં સ્વે સ્વે કાલે પા-
- ૧૦ ભનીયો મહ(વ)ઃક્રિઃ ॥ મમ વંશ ક્ષણે ક્ષણે કોપિ રાજા મવિષ્ય-
- ૧૧ તિ । તસ્યાહં કરલ્મનોસ્મિ મમ દત્તં ન ચાલયેત્

વીસલદેવના પોરબંદરના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૧૫ ભા. સુ. ૫

કાઠિયાવાડમાં પોરબંદર શેહેરમાં મીડી માંડવીમાં કન્દોઈની દુકાન પાસે પડેલી પાતળી શિલામાં કોતરેલો છે. ત્યાં એ શિલા ઘણા વખતથી પડેલી છે અને ક્યાંથી મળી આવી તે જાણવામાં નથી. લેખવિભાગ ૧ ફુટ ૬ ઇંચ લાંબો અને ૧ ફુટ ૨૩ ઇંચ પહોળો છે. તે બહુ જ ઘસારા ગયો છે, અને ગમે તેટલા શ્રમથી પણ આખો વાંચી શકાય તેમ નથી. લેખની ઉપરના ભાગમાં વાછડાને ધવરાવતી ગાયનું હુંદર ચિત્ર છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૩૧૫ ના ભાદ્રપદ વદિ ૫ આપેલ છે. વાર વાંચી શકતો નથી. ત્યારપછી અણહિલપાટકના મહારાજ શ્રીવિસલદેવના રાજ્યનો તેમ જ સુખ્ય મંત્રી નાગડનો ઉલ્લેખ છે. પછી સૌરાષ્ટ્ર ઉપર અમલ ચલાવવા માટે નીમેલા પંચકુલના સભ્યોનાં નામ આપ્યાં છે, પણ તે વાંચી શકાતાં નથી. બાકીના ભાગમાં ટુટક ટુટક શબ્દો તથા અક્ષરો વંચાય છે અને તેથી કાંઈ સમ્બન્ધવાળું વાંચન ઉપજી શકતું નથી.

જૂદી જૂદી પ્રવૃત્તિમાંટે અમુક દ્રમ્ભોનું દાન આપવામાં આવ્યું છે. દાન દેનાર અને લેનારનાં નામ મળતાં નથી. આઠમી અને બારમી પંક્તિમાં ભૂમલિકાનું નામ છે, જે બરડાના ડુંગરમાંનું ધુમલી હોયું જોઈએ. તે અમલ ગઢોટું શેહેર હતું અને જોડવાની રાજધાની હતી. અત્યારે તે ખંડેર થઈ ગયેલ છે. દાન દેનાર ભૂમલિકામાં રહેતો હશે, એમ અનુમાન થાય છે.

આ રાજાના બીજા ત્રણ લેખો મળેલ છે અને તેની સાલ વિ. સં. ૧૩૦૮^૨, ૧૩૧૧^૩ અને ૧૩૧૭^૪ છે. આ લેખમાં આવેલા નાગડનો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૩૧૭ નાં વાસપત્રોમાં અને કવિ નાનાકની કોડીનારપ્રશસ્તિમાં^૫ પણ આપેલ છે. હર્ષગણિના વસ્તુપાલચરિત્ર ઉપરથી નક્કી થાય છે કે તે નાગર બ્રાહ્મણ હતો. વિ. સં. ૧૩૦૩ પછી નાગડ મંત્રી નિભાવે જોઈએ. તે જ વર્ષમાં તેજપાલને સુખ્ય મંત્રી તરીકે આચારંગસૂત્ર નામના ગ્રન્થમાં^૬ વર્ણવેલો છે. કોડીનારની પ્રશસ્તિના સમય સુધી જોટલે^૭ કે વિ. સં. ૧૩૨૮ સુધી તે પદ ઉપર રહ્યો હશે.

૧ પુના ઐરિચિન્દાદીરઃ વે. ૨ નં. ૪ અને. ૧૬૭૮ પા. ૨૨૫, મી. ડી. બી. ડિરેક્ટર. ૨
૩ પુ. જો. નો. ૧ પા. ૧૫. ૪ ઇ. એ. નો. ૬ પા. ૧૨૦. ૫ ઇ. એ. નો. ૧૧ પા. ૧૦૦. ૬ સંસ્કૃત ગ્રન્થોની
દોષ સમજાવી પિટ૨૨૨નો રીપોર્ટ ૧૮૮૨-૮૩ પા. ૪૦

अक्षरान्तरं

- १ ओं संवत् [१३] १५ वर्षे भादरे [पदं भदि ५]... घेह श्रीमदणहिल[पाट]-
- २ काधि[ष्ठित] समस्तराजावली-विराजितं महारा[ज] श्री[वी]स-
- ३ [ल] दे [व] कल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजिविनि महा[मा]-
- ४ त्यश्रीनागडे समस्तमुद्रान्यापारान्परिपंथयत [ति] एवं का-
- ५ ले वर्त्तमाने श्री सुराष्ट्रमंडले-[म] हं० श्री [वि-रापारा],
- ६ श्री [सिंहप्रभृति] पंचकुलप्रतिपत्तौ [वामक ?....द पुत्र] ..
- ७ [श्री] जयदेवस्य [स्थितकै.....ति] र्दमिह श्री
- ८ .... मलिकोत्सक? समस्तप्रति....
- ९ .... धाम ....
- १० द्र ४ पत्र?.... द्र ४.... राष्ट्रके द्र ४ पद्रे
- ११ .... द्रके द्र ४ क.... पद्रके द्र ४ संकल?.... स्थित
- १२ .... रविकारं ? भूमलिकायां....
- १३ .... बहुभिर्वसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य
- १४ यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । मंगलं महाश्रीः

અર્જુનદેવના કાંટેલાના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૨૦ બ્વે. સુ. ૪

કાઠિયાવાડમાં પોરબંદર રેલ્વેના તાબાના કાંટેલા ગામમાં દેવતીકુણના કાંઠા ઉપર શિવ-
(મહાકાલેશ્વર) મંદિરની દક્ષિણ બાજુના દિવાલમાં ગણપતિની મૂર્તિ નીચે કાળા ચેનાઈટ
પથર ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. તે ગામ પોરબંદરથી વાયવ્યમાં સાત માઈલ દૂર અને દરિયા-
કાંઠાથી એક માઈલ દૂર આવેલું છે.

આ લેખ રવ. તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રિપાઠીએ ૧૯૧૫ ના “બુદ્ધિપ્રકાશ”માં શુજરાતી
ભાષામાં પ્રકટ કર્યો છે. તેની લંબાઈ ૧ ફુટ ૬ ઇંચ અને પહોળાઈ ૧૧ ૩/૪ ઇંચ છે, અને તે
સુરક્ષિત છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. અને છેલ્લી પંક્તિમાં તિથિ આપી છે તે સિવાયના બધા ભાગ
પદ્યમાં છે. લિપિ નાગરી છે, અને કોતરક્રમ સારું છે, આખા લેખમાં કેટલાક અક્ષરોના
પ્રાચીન રૂપ વાપરેલાં છે, જેમ કે પં. ૩-૪-૭ અને ૮ માં ઘ, પં. ૧ અને ૫ માં જોડાક્ષરોના
વ પં. ૪ અને ૫ માં જ્ય જ જેવો લાગે છે. વ ને વ ના પાંખડામાં નાનું ટપકું મૂકીને દર્શાવ્યો
છે, તેથી કેટલીક વખતે તે બન્ને વચ્ચે ગોટાળો થાય છે, પં. ૪ માં જ ના ઉ ની નીશાની લીટીને
લગાડવાને બદલે ડાબી બાજુ લગાડેલ છે. પૃષ્ઠ માત્રા બધે જ વાપરી છે.

પહેલી પંક્તિમાં પ્રાર્થના છે કે દેવતા શત્રુ વિષ્ણુ જેનું રક્ષણ કરે છે^૨ એવા ધર્મવૃક્ષનું
કલ્યાણ થાઓ. શ્રીમાલ કુટુંબમાં ઉદય નામે મંત્રી હતો. તેનો પુત્ર આહત હતો. તેનો પુત્ર
પદ્મસિંહ હતો અને તેની પત્ની પ્રથિમદેવી હતી. તેને મહાસિંહ, સલક્ષ અને સામન્તસિંહ
નામે ત્રણ પુત્રો હતા. સલક્ષને વીસલદેવે સૌરાષ્ટ્રના સૂબા નીમ્યો હતો, પણ પાછળથી લાઠ
પ્રાંતમાં તેની બદલી કરી હતી. ત્યાં તે નર્મદાને કાઠે શુજરી ગયો. સામન્તસિંહે પોતાના
લાઈના પુણ્ય માટે સલક્ષનારાયણ નામે વિષ્ણુનું મંદિર બંધાવ્યું. દેવત (ગિરનાર) પર્વત
ઉપર નેમિનાથના મંદિરની આગળ પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ તેણે બંધાવ્યું.^૩ વીસલદેવે તેને
સૂબા નીમ્યો હતો અને અનુભવે તેને કાયમ રાખ્યો. સામન્તસિંહને બપર પડી કે દ્વારકાના
રત્ના ઉપર આવેલ દેવતીકુંડ ઇન્દ્રજિત સ્થિતિમાં છે. પ્રાચીન સમયનો તે કુંડ છે.
તે જંગલમાં દેવતી પોતાના પતિસાથે ક્રીડા કરતી. તે પવિત્ર સ્થાન માનીને તે દેવતીકુંડને
પગથીયાં બંધાવ્યાં. વળી તેણે શિવ, વિષ્ણુ (જલશાયિન), ગણેશ, હોત્રપાલ, સૂર્ય, ચંડિકા,
દેવતી અને બલરામની મૂર્તિઓ પધરાવી. ઉપરાંત તેણે ત્યાં કુવો અને અવેડા બંધાવ્યાં. તે
કુવામાં ન્હાવાથી દેવતી નક્ષત્રની અસરમાંથી બચ્યાંઓનું રક્ષણ થતું.

પાંડવ મોક્ષાર્કના પુત્ર કવિ હરિહરે આ પ્રશસ્તિ રચી હતી. તેનું સામન્તસિંહના કુટુંબ
સન્માન કર્યું હતું. છેલ્લી પંક્તિમાં સાલ તથા તિથિ આપી છે. અને વિ. સં. ૧૩૨૦ ના બ્વેષ
સુદિ ચોથ અને બુધવાર છે.

લેખની કાવ્યકૃતિ ભેટાં પ્રશસ્તિનો લેખક આ હરિહર કીર્તિકૌસુદીમાં સોમેશ્વરદેવે પ્રશંસા
કરેલ હરિહર કવિની શક્ય તેમ નથી. એક મોક્ષાદિત્યે વિ. સં. ૧૩૨૦ માં ભીમવિક્રમન્યા-
યોગ રચેલ છે. આ હરિહર વખતે તે મોક્ષાદિત્ય (મોક્ષાર્ક) નો પુત્ર હોય. એ સંભવિત છે.

૧ પુના જોરિએટાલીસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ અને ૧૯૩૮ પા. ૨૨૭ મી. ડી. બી. દિસ્લકર. ૨ વિ. સં. ૧૩૦૫ ના
થેષ ઉપરથી તે મંદિર ૧૩૦૫ માં બંધાવ્યું હશે. (કઝીન્સ વિરક આફ એન્ડી. રીમિઈન્સ, પા. ૩૫૮) સલક્ષ તે
સાલ પહેલાં શાહા સમય ઉપર શુજરી ગયા હશે.

જૈન ગ્રંથોમાં લખ્યા અનુસાર કુમારપાળ અને તેના જૈન શુર હિમચન્દ્રના સંબંધમાં આવેલ ઉદયન તે આ લેખનો ઉદય હોવો જોઈએ. તે કર્ણુના સમયમાં ધર્માર્થે શ્રીમાલમાંથી શુભરાવમાં આવ્યો અને કર્ણુ તેને એક મંત્રિ નીમ્યો. સિદ્ધરાજે તેને ખંભાતનો સૂબો બનાવ્યો. કુમારપાળ સિદ્ધરાજના ત્રાસથી ભાગીને ખંભાત ગયો હતો ત્યારે આ ઉદયને તેને સારી મદદ કરી હતી. તે ઉપકારના બદલામાં કુમારપાલે પોતાને ગાદી મળી ત્યારે તેને મુખ્ય મંત્રિ બનાવ્યો. તેણે સૌરાષ્ટ્રના રાંભ સામે લશ્કર સહિત ઉદયનને મોકલ્યો હતો, પણ લશ્કર હારી ગયું અને ઉદયન સખત ઘાયલ થયો. આપણને એવો કોઈ પણ લેખ મળ્યો નથી કે જેમાં ઉદયનને મુખ્ય મંત્રિ વર્ણવ્યો હોય. કુમારપાળકો પ્રથમ મંત્રિ મહાદેવ હતો. ગિરનાર ઉપરના ખીળ લેખોમાં પણ આ ઉદયનનું વર્ણન મળે છે. તેને ચાર પુત્રો વાહડ, આંબડ, ચાહડ અને સલક નામે હતા. જૈન ગ્રંથોમાં પહેલા ત્રણ પુત્રો માટે અસંખ્ય હકીકત આપેલ છે. વિ. સં. ૧૨૧૩ ના નાટોલના પતરામાં કુમારપાળના મંત્રી તરીકે વાહડદેવનું નામ આવે છે, તે આ ઉદયનનો મોટો પુત્ર હોવો જોઈએ. તેની પત્નીનું નામ પૃથિમા દેવી સાંધારણ રીતે આપેલ છે, પણ ઉપરના લેખમાં ગિમ્બોદેવી આપ્યું છે. જો પૃથિમા તે પ્રતિમાંનું અશુદ્ધ રૂપ માનીએ તો પ્રતિમા અને જિભ બન્નેનો એક જ અર્થ થાય છે.

જૈન મતના અનુયાયીએ વિષ્ણુનું અને જીનનું એમ બન્ને મંદિર બંધાવ્યાં એ હકીકત ઉપરથી એમ સમજી શકાય છે કે બન્ને ધર્મના અનુયાયીઓ વચ્ચે પુણ્ય મિત્રાચારી હશે. ગિરનાર ઉપરના ખીળ બે લેખોમાં લખેલ છે કે સામન્વસિદે જૈન મૂર્તિઓ પણ બેસારી હતી. તેવી જ રીતે વસ્તુપાલે પેણ જૈન અને બ્રાહ્મ ધર્મની મૂર્તિઓ કરાવી હતી.^૧

તિથિની ગણતરી કરવાં એમ જણાય છે કે વાર બરોબર મળતો આવતો નથી. લેખમાં છુપવાર આપેલ છે, ત્યારે વિ. સં. ૧૩૨૦ ના જ્યે. સુ. ૪ ને દિવસે શુક્રવાર હતો અને ખ્રિસ્તી વારીખ ૧ લી મે ૧૨૬૪ ઇ. સ. આવે છે. આ ગોટાળાનું કારણ એવું હોઈ શકે કે સૂર્યોદયની તિથિ જુદી હોય અને દાન અપાયાં અગર લખાયું તેની તિથિ બપોરના સાગની બદલાઈ ગઈ હોય.

अक्षरान्तरं

- १ ओं ॥ स्वस्तिमानस्तु दैत्यारिगुप्तो धर्ममहिरुहः । महेन्द्रादिपदं यस्य
परिपाकोज्वलं फलं ॥१ श्री श्रीमालकुले मंत्री प-
- २ वित्रीकृतमूलः । उदयो नाम शीतांशुसितकीर्तिरजायत ॥ २ अंगभूरब्धि-
गंभीरस्ततः श्रीचाहडोऽभवत् । प ॥^१
- ३ प्रसिंहं कुलद्योतिमुतरामस्तु यः ॥ ३ बभूव पद्मसिंहस्य गुरुमक्तस्य गेहिनी ।
मिया पृथिमदेवीति मैथिली ॥
- ४ व रघुप्रभोः ॥ ४ तयोखयोऽभवन्पुत्राः सुत्रामगुरुवाग्मिनः । मिथः प्रीतिजुषां
येषां न त्रिवर्गो पमेयतां ॥ ५ ज्या—
- ५ ग्रान्महणासिंहो मूलसलक्षस्तेषु चानुजः । लेभे सामंतसिंहस्तु कनिष्ठज्येष्ठतां
तयोः ॥ ६ श्रीवीसलमहीपालः श्री ॥
- ६ सलक्षकरांबुजम् । चक्रे सौराष्ट्रकरणस्वर्णमुद्रांशुभासुरं ॥ ७ स लाटदेशाधि-
कृतः प्रभो स्तस्यैव शासनात् ॥ दधौ दिव्या
- ७ तनुं देवात्यक्त मृतमयाकृतिः ॥ ८ श्रेयसे प्रेयसस्तस्य भ्रातुः सामंतमंत्रिणा ।
सलक्ष [ना] रायणं इत्यस्यापि प्रतिमाहरेः
- ८ ॥९ रैवताचलचूलैच श्रीनेमिनिलयाप्रतः प्रांशुप्रासाद मस्थापि बिंबं पार्श्वजिने-
शितुः ॥१० यथा वीसलमूपा-
- ९ लः सुराष्ट्राधिकृतं व्यधात् । सामंतसिंहं सत्त्विवं सयैवार्जुनमूपतिः ॥११ स जातु
जलवेस्तारे पथि द्वारवतीपतेः । शु ॥
- १० ध्राव रेवतिकुंडमिदं कालेन जर्जरं ॥१२ निजप्रभाववीजेऽस्मिन्पूर्वहिकिलरेवती [१]
चिक्रीड सह कांतेन बेलावनवि-
- ११ [हा]रिणी ॥१३ अत एतन्महातीर्थं जननीश्रेयसेमुना नवैरुपलसोपानैः
सुरवापीसमंस्कृतं ॥१४ गणेशक्षेत्रपाला ॥
- १२ कैचंडिकामातृभिः समं । कारितौ कृतिना चेहमहेशजलशायिनौ
॥१५ किं चात्र सच्चरित्रेण रेवतीबलदेवयोः [१]

१ वोटरान् भुजियम राणकोटमाना रनिग ७५२१०. २ सिद्धरूपे छ. ३ आ तेम अशीछ
वीटीओ अया अरवा भाटे क्षपा छ. ४ अर्द्धा छन्दोप छ.

- १३ अस्यापि मूर्तियुगलं नपायतनपेशलं ॥१६ अकारिक्लृपकोल्योः स्मिन्नरघटमनो-
हरः । धर्यति धेनयो यस्य निधाने ।
- १४ बु मुधासखं ॥१७ सेवीग्रहसुञ्जति शिशवो यत्र मज्जनात् । तदेतदत्तु कल्पांत
साक्षि सामंतकीर्त्तनं ॥१८ ख
- १५ नेत्रानलशीतशुभिते विक्रमवत्सरे । ज्येष्ठे सितचतुर्थ्यां जे मूर्त्तमेतत्मातिष्ठितं ॥१९
प्रशस्तिमेतां सा
- १६ मंतमंत्रिगोत्रस्य पूजितः । मोक्षार्कधीमतः मुनुश्चके हरिहरः कविः ॥२०॥ मंगलं
महा श्रीः ॥
- १७ संवत् १३२० वर्षे ज्येष्ठे शुदि ४ बुधे । प्रतिष्ठा

અર્જુનદેવનો ભરાણાનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨(૭)

કાઠિયાવાડમાં નવાનગર સ્ટેટના ખંભાળિયા, મહાલમાંના ભરાણા ગામમાં ગણપતિની મૂર્તિની બેસણી ઉપર આ લેખ કાઢાયેલ છે. આ લેખ “મૌકુલ અને સંસ્કૃત લેખો” પા. ૨૦૪ મે પ્રસિદ્ધ થયો છે, પણ તેની સાલ તથા રાજાનું નામ બરાબર વાંચ્યાં ન હોવાં; તેની સાલ વિ. સ. ૧૨૭૫ વાંચી તે ભીમ ૨ જાનો લેખ ધારવામાં આવ્યો હતો. રાજાનું નામ અર્જુનદેવ છે અને સાલ ૧૩૨(૭) છે. એકમનો અંક રૂપે નંદી, પણ બોડીના અંક માટે સહેજ, પણ શંકા નથી. છેલ્લી ત્રણ પંક્તિ બહુ જ અસ્પષ્ટ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. એકણી માટે કાંઈ નોંધવા લાયક નથી. સિંહને માટે સીંહ શબ્દ બધે વાપર્યો છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે. સાલ ૧૩૨(૭) છે, અને માસ તથા દિવસ બરાબર વાંચી શકાતાં નથી, પણ ભાદ્રપદ સુદિ ત્રીજ હોવા સંભવ છે. પછી અલ્પહિલપાટકના મહારાજા અર્જુનદેવનું નામ છે. ત્યાર બાદ સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિભાએલા બે અમલદાર (પાલ) અને સામન્તસિંહનાં નામ આપેલાં છે. આના હાથ નીચે અરિસિંહ અને (જય)સિંહ ભદ્રાલુક ઉપર રાજ્ય કરવા નિમાયા હતા. આ હાલનું ભરાણા હશે. તેઓએ પાણી માટે માતરા કેવી વાવનું અને અમુક હેતુ (સ્પષ્ટ નથી) માટે અમુક દ્રમ્યનું દાન કર્યાંનું વર્ણન છે.

આજ રાજાના વિ. સ. ૧૩૨૦ ના કાંટેલાના લેખમાંથી આપણને માહિતી મળે છે કે આ સામન્તસિંહને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર સૂબા નીમાયો હતો. આ લેખ વખતે બીજા મહદનીશ અમલદાર નિમાયો હશે. તેનું નામ ખાતરીપૂર્વક વંચાતું નથી, પણ પાલ હશે.

આ રાજાના આર લેખો બે વિ. સ. ૧૩૨૦ ના ૨ એક ૧૩૨૮ નો અને એક ૧૩૩૦ નો એમ મળ્યા છે. એક બીજા લેખ વિ. સ. ૧૩૨૦નો સિરાહી રાજ્યમાં મળ્યો છે. તે આ અર્જુનદેવનો હશે કે કોઈ બીજાનો તે ચોક્કસ થઈ શકતું નથી.

અક્ષરાન્તરે

- ૧ ઓ' [સંવત્] ૧૩૨[૭] વર્ષે [માદ્રપદ ? સુદિ ૧]..... એહ શ્રીમદગહિ—
- ૨ રુપાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતમહારા—
- ૩ જાધિરાજશ્રીમદર્જુ [જુન] દેવકરુપાણવિજયરાજ્યે શ્રીસૌ—
- ૪ રાષ્ટ્રદેશે નિયુક્તમ [હં] શ્રી [ઠ. પાલ્હ?] ઠ. શ્રી સામ્વ[ત] સીહ
- ૫ યો [ઃ] અદિશેન મદ્રા[ણકે મહં. શ્રી અરિસીહ ઠ. શ્રી [જ]
- ૬ [ય] સીહામ્યાં શ્રીમાતરાદેવીવાપિકાયા: પત્રશાસનં કા—
- ૭ રિતં । [ગિવાં પાની] ય વિ—નાર્થ મદ્રાણકમંડપિકા [યા]—
- ૮ —કે દ્ર. ૮? .... શ્રી..... વર્ષે પ્રતિ ....
- ૯ ....

અભ્યુનદેવનો રવ(કચ્છ)માંના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨૮ શ્રા. સુ. ૨

સ્વ. હલપતરામ પ્રાણીજીવને અખખરે ઈ. સ. ૧૮૭૯ માં આ શિલાલેખ આર્કેટેક્ચરલ એન્ડ આર્કિઓલોજિકલ રીમિઈન્સ ઇન ધી પ્રોવિન્સ ઓફ કચ્છ નામના પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. સ્વ. અખખરે તેનું સચિત્ર આપ્યું નથી, તેથી તેના જ આધારે અક્ષરાન્તર ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખ વિ. સં. ૧૩૨૮ ના શ્રાવણ સુદિ ષીજ વાર શુકની વિધિનો છે અને તેમાં અલ્પ-હિલપાટકમાં રાજ્યકર્તા મહારાજાધિરાજ અભ્યુનદેવનો અને તેના મંત્રી મોલદેવનો ઉલ્લેખ છે. રવ નામના ગામમાં શ્રી રવેચી દેવીનાં મંદિર પાસે સ્થિત છે ૧૬૦૦ દ્રમના ખર્ચે વાવ બંધાવ્યાં. લેખમાં લખ્યું છે. તે શિલાલેખ વાવમાં શુકવામાં આવ્યો હશે. રવ ભુજથી પૂર્વમાં આશરે ૬૦ માઈલ દૂર છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ॥ સંવત્ ૧૩૨૮ ચૈત્ર શ્રાવ-
- ૨ ણ સુદિ ૨ શુક્રેષ્વેદ શ્રીમ-
- ૩ દણ્ડિલપાટકાધિષ્ઠિત સમસ્તરા-
- ૪ જાવલીસમલંકૃત મહારાજાધિરાજશ્રી-
- ૫ મદર્જુનદેવકર્યાણવિજય-
- ૬ રાજ્યે તન્નિયુક્તમહામાત્યશ્રીમાલ-
- ૭ દેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુ-
- ૮ દ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંચયુતિ સૂત્રી-
- ૯ ત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને ધૃતપ-
- ૧૦ વાં મંદલકરણપ્રતિવદ્ધરવ
- ૧૧ આમે દેવીશ્રીરવેચીપાદાનાં પુ-
- ૧૨ રતો વાઘર્ણાયા સત્રીય વાઈ
- ૧૩ ચરીયા સુત રવિસિંહેન આત્મ
- ૧૪ શ્રેયોર્થ વાપી કારાપિતા કા-
- ૧૫ રાપને દત્તા દ્ર૦ ૧૬૦૦ શુભં મઘતુ ॥

અભ્યુનદેવના ગિરનારમાંના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૩૩૦ વૈ. સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૧૨૭૪ એપ્રિલ ૨૨

કાઠિયાવાડમાં ગિરનારની ટેકરી ઉપર નેમિનાથના મંદિરની પશ્ચિમ બાજુએ આવેલા ગણધર મંડપની ઉત્તર બાજુએ દીવાલમાં ચણેલ શિલા ઉપર આ લેખ કાટાયેલો છે. ૬ ઇંચ લાંબા અને ૩ા ઇંચ પહોળા ભાગમાં લેખ કાટાયો છે, અને તે સુરક્ષિત છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને સુંદર નાગરી લિપિમાં કાટાયો છે. બેઠણી સંબંધમાં એક હકીકત ધ્યાન ખેંચવા જેવી છે કે તે એકે પૂર્વેના ૨ ની સાથે બેઠાએલો વ્યંજન બેવડો લખવામાં આવ્યો છે, (જુઓ પ. ૨, ૫, ૬.)

વિ. સ. ૧૩૩૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ની તિથિનો છે અને (ચાલુક્ય રાજા) અભ્યુન-દેવના રાજ્ય સમયનો હોઇને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિમેલા પાલક સૂબાને ઉદ્દેશીને છે.

ઉદયપ્રભ સૂરિ અને બીજાઓએ તથા મેહતા ધાંધા જેનો મુખી છે એવા પંચમૂલે, મેવાડા સાતિના ભોગના પુત્ર હરિપાલને પવિત્ર ગિરનાર પર્વત ઉપર નેમિનાથના મંદિર સહિત બીજાં બધાં મંદિરોમાં લેખો કાટાવવાનો હક્ક આપ્યો તે હકીકત આ લેખમાં છે. આ હક્ક હરિ-પાલ પોતે જ નહીં, પણ તેના વંશવારસ ભોગવે એમ 'પણ (તાઅપનેમાં લખે છે તેમ) લખ્યું છે.

ગિરનાર ઉપર લેખ કાટાવવાનો આ હક્ક કેટલે દરજ્જે હરિપાલે ભોગવ્યો હતો તે બજુવા માટે બીજા ત્યાંના લેખો તથાસ્થા ત્યારે હરિપાલે કાટાવેલો માત્ર એક જ લેખ મળ્યો.

પાલક વિ. સ. ૧૩૨૦ પછી સૌરાષ્ટ્રનો સૂબા નિભાયે હોવો બેઠ્યો; કારણ કાટલાના અભ્યુનદેવના લેખમાં સૂબા તરીકે સામન્તસિંહનું નામ છે. તે વિ. સ. ૧૩૩૩ સુધી સૂબા કાયમ રહ્યો હશે, કારણ અભ્યુનદેવ પછીના સારંગદેવના સમયના આમરણના લેખમાં પણ તેનું નામ છે. અભ્યુનદેવના છેલ્લામાં છેલ્લા વિ. સ. ૧૩૨૮ ના કચ્છમાંના રવના લેખનાથી પણ આ લેખ એ તર્ક પછીનો છે.

વિ. સ. ની બરાબર ઈ. સ. ૧૨૭૪ તા. ૨૨ એપ્રિલ રવિવાર આવે છે.

અક્ષરાંતર

- ૧ શ્રીત્વં નરસિંહસૂત્ર ગોગસુત સ્વ. હરિપાલઃ ॥ તદ્ધર્માયં સૂ. રુપિણિઃ ॥ સૂ. પદમલઃ
- ૨ સં. ૧૩૩૦ વૈશાક્ત શુ. ૧૧ શ્રીમદર્જુનદેવરાજ્યે મુરાટ્ટાયાં તન્નિષુક્ત ઠ. શ્રીપાલ્હે
- ૩ શ્રીમદુદયપ્રમસૂરિમૃત્યાવર્ચ્યમર્હં. ધાંધાપ્રમુલપંચકુલેન સમસ્તશ્રીસંધે
- ૪ નાથ મેવાડાજાતીય સૂ. ગોગસુત સૂ. હરિપાલસ્ય શ્રીઉજ્જયંતમહાતીર્થ
- ૫ શ્રીનેમિનાથપ્રાસાદાદિ ધર્મસ્થાનેષુ સૂત્રધારત્વં સપ્રસાદં પ્રદત્તં ॥ હ્રદ."
- ૬ સૂત્રધારત્વં સૂ. હરિપાલેન પુત્રપૌત્રપરંપરયા આચંદ્રાર્કં યાવદમોક્તં."
- ૭ વ્યં ॥ અન્યસૂત્રધારસ્ય કસ્યાપિ સંવંધો નહિ શુભં ભવતુ સૂત્રધારેભ્યઃ ॥

૧ પુના ઓરિએન્ટલીસ્ટ લે. ૩ નં ૧ પા. ૨૧ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિરેક્ટર ૨ જુઓ મિયેક સો. નું કવારટરથી જનલ. ૧૪. ૨૪૨ ૩ રીવાઇઝડ ડીરેક્ટ આર્ક એન્ડી. રીવેઈન્સ. બો. પ્રેસીડન્સી. પા. ૩૫૧ ૪ આજ પાલક પોરબંદરના અમસિંહ વિ. સ. ૧૩૩૪ ના લેખમાં પણ ઘણું જોવા મળે છે. ૫ એન્ડીકેવરીયન રીવેઈન્સ ઈન કચ્છ અખબાર. પા. ૮૬ ૬ વોલસન મ્યુઝિયમ રાજકોટમાં સંગ્રહીત થયેલ રખિત ઉપરથી. ૭ આ પંક્તિ ને ખરે સેખને અંતે શેવશાવી બેઠ્યો તે જગ્યાને અમાને આહી ઉપર કાટતરી છે. ૮ વાંચો રુપિણી ન વાંચો તીર્થ ૧૦ વાંચો શ્રી ૧૧ વાંચો સહ્ય આહી નહીં છે, તેમ જ જો પછીનું મીડું પણ નહીં છે.

સારંગદેવના આમરણના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૩૩ જે. સુ. ૫ રવિ.

કાઠિયાવાડમાં નવાનગર સ્ટેટના બાગીચદારના ગામ આમરણના દરબારગઢના કોઠા ઉપર આ લેખ ચઢેલો છે અને તે ૩ ફુટ ૮ ઇંચ લાંબો અને ૧ ફુટ પહોળો છે. આમરણ નવાનગરથી પૂર્વે ૪૨ માઈલ છેટે અને ચોરણી રેલ્વે સ્ટેશનથી ૧૮ માઈલ ઉપર છે.

લેખવિભાગ ૩ ફુટ લાંબો અને ૬ ઇંચ પહોળો છે અને તેમાં પાંચ પંક્તિઓ છે. તે પ્રમાણમાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. દરેક પંક્તિની શરૂઆતમાં અનુક્રમ અક્ષરો ગયા છે, પણ તે સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે. પાંચમી પંક્તિની શરૂઆતમાં કાતાનું નામ ગયું છે તે ખરેખર શોચનીય છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને લિપિ નાગરી છે. બેકણી સંબંધી કંઈ નોંધવા જેવું નથી.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સં. ૧૩૩૩ નાં બંધેલ સુદિ પાંચમ ને રવિવારની વિધિ આપી છે અને તે મહારાજાશ્રી સારંગદેવના રાજ્યસમયનો છે. સારંગદેવને નીચેનાં બિરુદો લગાડેલાં છે. માલવની ભૂમિને ધૂમકેતુ, શુભજીવ ભૂમિને સમુદ્ધાર કરવાથી વરાહાવતાર, સાતમે ચક્ર વર્તિ, બ્રહ્મના બળથી મલ્લ જેવો. ત્યાર પછી લખ્યું છે કે સોરઠમાં સૂળા તરીકે નિમાચ્છિલ પાલ્લુ જેનો પ્રમુખ એવા પંચકુલના સમયમાં આપોહટ વંશના રાજા લોખદેવના પુત્રે પોતાની માતા સોયનાના પુણ્ય માટે સુમતિસ્વામીની પૂજા માટે દધિમતી નદી પાસેની વાડી કાનમાં આપી. સારંગદેવના પહેલાં બિરુદની બાબતમાં આપણે જાણીએ છીએ કે શુભરાવના ચાલુક્યો અને માલવાના પરમાર વચ્ચેની વંશપરંપરાની દરમિયાન વટ ચાલુક્ય મૂળરાજ અને પરમાર સિંચક (અગર મુન્જ)ના સમયથી શરૂ થઈ અને સારંગદેવના રાજ્ય સુધી કાયમ રહી.^૨

સામ્ય ચક્રવર્તિનું બિરુદ ઘણા રાજ્યોને લગાડવામાં આવતું. સારંગદેવને તે બિરુદ આ લેખમાં જ આપવામાં આવ્યું છે, ચાલુક્ય રાજા ભીમ ૨ જાને તે ઘણીવાર લગાડવામાં આવેલ છે.^૩

સૂળા પાંદડાનું નામ અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૩૦ ના લેખમાં પણ આવે છે. આવડા કુટુંબનો ઉત્તર કાઠિયાવાડમાં કબજે હતો એ હકીકત અહીં નોંધવા જેવી છે.

સુમતિસ્વામિ જૈનના પાંચમા તીર્થંકર છે. આવડા લોખરાજના પુત્રે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો હતો અથવા તે ધર્મ તરફ તેની સહાનુભૂતિ હતી. આ જૈનમંદિરનું આમરણમાં અત્યારે નામ નિશાન નથી. સમ્ભવ છે કે દાવર-ઉલ-મુલક (ઈ. સ. ૧૫૧૦) કે જે ધર્મચુસ્ત મુસલમાન હતો અને જેને શુભરાવના મહમુદ બેગડાએ આમરણનો ફેજદાર નિમ્નો હતો તેના સમયમાં મુસલમાનોએ તે મંદિરનો નાશ કર્યો હોય.

લેખમાં આપેલાં પ્રાચીન સ્થળો પૈકી આમરણ ૬૦૦ વર્ષ જૂનું આ લેખથી પૂરવાર થાય છે; પણ શુ. સ. ૨૫૨ ના વલ્હી કાનપતમાં^૪ આપેલું અખરેણને આમરણ માનીએ તો તેથી પણ વધુ પ્રાચીનતા મળે. દધિમતી નદી તે આમરણથી પશ્ચિમે એક માઈલ દૂર વહેતી દેમર્ધ નદી હોવી ભેદ્ય છે.

લેખની વિધિની ખરેખર ઇ. સ. ૧૨૭૭ ના ૬ મી એ રવિવાર આવે છે.

૧ પુના ચોરિએન્ડાલીસ્ટ વો. ૩ નં ૧ પા. ૨૩ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. ફીલ્ડલેકર. ૨ તેની ઈ. સં ૧૨૮૭ ની સોજની પ્રસન્નિમાં પણ માળવા રામના પરાજેની હકીકત છે. (એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૮૧ પૃષ્ઠા ૧૭) ૩ જોડે. ઇ. એ. વો. ૧ પાના ૧૬૬, ૨૬૧, ૧૦૩, ૨૦૫, ૨૦૭, ૨૦૮. ૪ જોડે. કાઠિયાવાડ મેમેરીઅલ પા. ૩૧૧ ૫ બિનાસ મોહી બી. જોડે. ઈન્ડીયન ઇસ્ટાસી. ૧૧, ૫ પાડે ૧ પૃષ્ઠા.

અક્ષરાંતર^૧

- ૧ [સ્વિ] સ્ત્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુક્રિ ૫ રવૌ માલવધરાધૂમકે-
તુગૂર્જરધરણીસમુ-॥^૨
- ૨ [દ્વરણ] વરાહસપ્તમચક્રવર્તિભુજબલમહામહારાજશ્રીસારંગદેવકલ્યાણવિજય
- ૩ [રાજ્યે તન્નિ] યુક્ત સૌરાષ્ટ્રદેશાધિકારિમહ. શ્રીપાલ્લવપ્રમુતિ પંચકુલપ્રમુતિ^૩
પ્રતિપત્તૌ અચેહશ્રી આં-
- ૪ [વરણે] ચાપેત્કટવંશ સરોવરરાજહંસચાપેત્કટપ્રજાપરિપાલકરાણક શ્રીમોજદેવસુત
રાજ
- ૫ [... તેન માતૃસોયના (!)] થ (શ્રે) યોડ્ય શ્રીસુમતિસ્વામિદેવપૂજનાય
દધિમતીનદીસમીપે વટિકા પ્રદત્તા ॥

૧ વોટસન મ્યુઝિયમમાં સંગ્રહીત રજિશ ઉપરથી. ૨ આ બે લીટા જગ્યા બરવામાં ફેરવાઈ
લાગે છે. ૩ આ શબ્દ બૂલથી બે વાર લખાઈ છે.

સારંગદેવના વંચળીના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૪૬ વ. વ. ૬ ધ. સ. ૧૨૯૦

જાનાગઢ રોટના મહાલ વંચળીમાંથી મળેલા વિ. સં. ૧૪૬૬ ના પાંચ પાળીયાની સાથે મળેલા પીળાંશ પડવા ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. લેખ શુદ્ધ અને સુંદર રીતે કોતરેલો છે. તે ઠીક ઠીક સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લેખ કોતરેલો ભાગ ૧૦૧ ઇંચ લાંબો અને ૬૫ ઇંચ ઉંચાઈમાં છે. બેઠણી સગમ્બી ખાસ નોંધ કરવા જેવું કંઈ નથી. લેખમાં બંધે પૃથ્થમાં વાંપરેલી છે.

લેખની શરૂવાત રેવન્તદેવની વન્દનાથી થાય છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના વૈશાખ વદિ ૬ તથા સોમવારની વિધિ આપેલ છે; અને મહારાજાધિરાજ શ્રી સારંગદેવના રાજ્યનો ઉલ્લેખ તેમાં છે. મહામહાલેશ્વર વિજયાનન્દ દેવ વામનસ્થલીમાં સુખો હતો. સાવત્રી પદ્ધિતમાં જણાવ્યા મુજબ તે હોમાનન્દનો દીકરો હતો. મહલનો દીકરો હરિપાલ જે રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં જન્મ્યો હતો તે વંશનું બે સુંદર શ્લોકમાં વર્ણન છે. જ્યારે ભાનુ સાથે લડવાની ઇચ્છાથી વિજયાનન્દે ભૂલૂતપલ્લી ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે હરિપાલ સાથે ગયો હતો. કેદાર (૧) ના પુત્રોને દુષ્ટ પુરૂષો મારવા હતા તે જોઈને તે તેની સાથે લડ્યો અને પોતાની બુદ્ધિથી જોઈ. તેના ભાઈએ તેથી પોતાના ભાઈની પ્રતિભાવાળો આ પાળીયો ઉલો કર્યો અને સૂર્યના પુત્ર રેવન્તની આગળ છત્રી બનાવી. સુંબિગના પુત્ર ચમત્કારપુરના પ્રાદ્યલ્ભ માધવે આ સાત શ્લોક રચ્યા, અરિસિંહના પુત્ર રાઉલે તે લખ્યા અને સાવલના પુત્ર વીરાડે તે કોતર્યા.

વિજયાનન્દે જે ભાનુ ઉપર હુમલો કર્યો હતો તે પ્રસિદ્ધ યોદ્ધો ભાણુ જેઠો હોવો જોઈએ. ભૂલૂતપલ્લી તે ભમલિલકા હાલનું જમલી હોવું જોઈએ. તે જેઠવાની પ્રાચીન રાજધાની હતી. અને તેના ખંડેર અત્યારે બરડાના ડુંગરમાં છે. યોદ્ધાકેય રાજાનો સૂબો જે વામનસ્થલીમાં રાજ્ય કરતો હતો તે હાલની વંચળીનું સંસ્કૃત બનાવેલું સ્વરૂપ છે. ચમત્કારપુર તે ઉત્તર ગુજરાતમાંનું વડનગર જે પ્રસિદ્ધ નાગર પ્રાદ્યલ્ભનું પ્રાચીન નામ હતું તે હોવું જોઈએ. ગુજરાતના ઇતિહાસના પાને છઠ્ઠી નીચે સુલભ લખેલ છે. “લોકપ્રિય મીનંદવાં એનુંકાર આનન્દપુર એગર વડનગરના ચાર યુગમાં ચાર ભૂદાં ભૂદાં નામ હતાં. પહેલો સત્યયુગમાં ચમત્કારપુર, ત્રેતાયુગમાં આનન્દપુર, દ્વાપરયુગમાં આનન્દપુર અને કલિયુગમાં વૃદ્ધનગર અથવા વડનગર નામ હતાં. આમાંનું પહેલું નામ વદન કલિપત લાગે છે. તે શહેર તે નામથી કલિ યોગખાતું નહીં.” આ લેખથી ચમત્કારપુર નામના અસ્તિત્વને ટેકો મળે છે. એ કે તે ઉલ્લેખ પ્રેમાણીમાં બહુ મોટા સમયનો છે. ચમત્કારપુરથી આવેલો પ્રાદ્યલ્ભ માધવ એક સૌરાષ્ટ્ર કવિ હોવાં જોઈએ.

રાજકોટના વોટસન મ્યુઝિયમમાં સંચાલિત થયેલે વંચળીનાં બીજાં લેખમાંથી મેળવેલ પદ છે કે આલુહય મહારાજા સારંગદેવનો સોરઠનો સૂબો વિજયાનન્દ વાવેલા રાજા લવણપ્રસાદના દીકરા વીરધવલની દીકરી પ્રીમલદેવીના દીકરો હતા. આ ઉપરથી સમજાય છે કે ગુજરાતના મહારાજાઓ અને તેના સોરઠનાં સૂબાં એકબીજાનાં સેવાસંબંધી હતાં. તે લેખમાં વિજયાનન્દના બાપનું નામ હોમાનન્દ અને દાદાનું નામ અરિસિંહ આપેલો છે. આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે વીરધવળના સાંજાં સાંજિલું અને ચામુણ્ડ વંચળીમાં રાજ્ય કરતા હતા, પણ ખંડણી ન આપવાના કારણે વીરધવળના હાથે લડાઈમાં હણાયા. તેથી આપણે એમ કહી શકીએ કે વીરધવળે પોતાના સાળાને હણીને હોમાનન્દને અગર તેના બાપને ત્યાંના સૂબાં નિમેલ હોય અને હોમાનન્દને પોતાની દીકરી પરણાવી દેાય. એમનાં એકે લેખમાં વિજયાનન્દના કુટુંબની કંઈ હકીકત ઠમસાએ મળતી નથી.

રાષ્ટ્રકૂટ વંશ કાઠિયાવાડમાં રાજ્ય કરતો. એ ઉલ્લેખ બહુ ઉપયોગી છે. બીજા કોઈ લેખમાં કાઠિયાવાડમાં આ વંશનો ઉલ્લેખ ભેવામાં આવેલ નથી, વળી તેઓ બહુ ઉપયોગી સ્થાન ભોગવતા હોવા ભેધએ; કારણ વિજયનંદના કુટુંબ સાથે તેમ જ ગુજરાતના ચાલુક્ય કુટુંબ સાથે લગ્નસંબંધ હતો, એમ આ બે લેખ ઉપરથી માલુમ પડે છે.

આમાં આપેલી તિથિને મળતી ખ્રિસ્તી તારીખ ઇ. સ. ૧૨૯૦ ના મે માસની બીજી આવે છે. પણ વાર મળતો આવતો નથી. લેખમાં સોમવાર આવેલ છે, પણ બીજી મેને દિવસે મંગળવાર હતો. સંભવ છે કે તિથિ ખરેખર સોમવારે શરૂ થઈ હોય.

અક્ષરાંતર'

- ૧ ઓં નમઃ શ્રીરેવંતાય ॥ સં. ૧૩૪૬૬૧ વૈશાખ વદિ ૬ સોમે મહારાજાધિરાજ[શ્રી
- ૨ સ [રાંગ] દેવ કરુણાવિજયરાજ્યે શ્રીવામનસ્ય[હ્યાંમહા] મંડલેશ્વર શ્રીવિજયાનં-]
- ૩ દેવપ્રતિષ્ઠા[ચૌ] ॥ શ્રીરાષ્ટ્રકૂટાન્વયમૌલિરત્નં શ્રીમલ્લનામાજનિ શૌર્યસિંધુઃ । તસ્યા-
- ૪ ભગ્નઃ શ્રીહરિપાલનામા[ધન્યો મ]હાસાધનિકો વપૂવ ॥૧' શૃંગારમંગિસુભગ[ઃ શુ]ભ
- ૫ ગાનધીચિવાચારકંઠકુહરા [મુહુ] રાત્રવીણાઃ । [ગાયન્તિ].... [ગિ]-નગરાજ શૃં
- ૬ ગમારુદ્ધ ગુહ્યકચકોરદશો યશોસ્ય ॥૨ વીરઃ' [શ્રી]વિજયાનંદઃ ક્ષેમાનંદસ્ય
- ૭ નંદનઃ । વિપ્રહીતુમના મા[નું] મૃત્યુલ્હીમગાત્કિલ ॥ ૩ નૃપકાર્યાહિતસ્તત્ર હ- ॥
- ૮ રિપાલ કુપાલયઃ । કેદારપુત્રં પિશુનૈહન્યમાનમુદૈક્ષત ॥૪ તૈ સ [મં] [ત]ન્વ ॥
- ૯ સ્તસ્ય સમીકમસવો યયુઃ । તન્મૂર્તિયુક્તં તદ્ભ્રાતા [રણ]સ્તંભમિદં વ્યધાત્
- ૧૦ ॥૧ સહસ્ર ધામસ્તગુજ્જનનઃ શ્રી [રે]વંતનાન્નઃ પુરતો નવીનં ; અન્વીકર [ન્મં]
- ૧૧ હપમ-દ્વિતીયમહો મહાસાધનિક[ઃ]સ એપઃ' ॥૬ શ્રીમુંજિગમુતઃ શ્રીમન્નમત્કારપુર ॥
- ૧૨ દ્વિજઃ સપ્તશ્લોકીયિમાં ચક્રે માધવો વિશ્વ [મા]ધવઃ ॥૭॥ લિખિત
- ૧૩ મિદં મહં અરિસિંહસુત મહં રાઝલેન ॥ ઉત્કીર્ણ સૂત્ર સાંતલમુતસૂત્ર વીરાકેન

આબુ પર્વત ઉપર વિમલવસહિમાંના સારંગદેવના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૫૦ માધ સુ. ૧

આબુ પર્વત ઉપર વિમલ વસહિના મન્દિરની એક દિવાલમાં ચોટાટેલી શિલા ઉપર આ લેખ છે.^૨ લેખવાળો ભાગ ૨ કુટ લાંબો અને ૧ કુટ ૨૨ ઈંચ ઉંચાઈમાં છે. કુલ ચોવીસ પંક્તિ છે અને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ કેટલાક સ્થાનિક વપરાશમાં આવતા શબ્દો વપરાયેલા છે અને તેનો અર્થ બરાબર સમજી શકાતો નથી. લેખક તેમ જ કાવરનાર બેઠરકાર હોવા ભેદ છે. કારણ કે લખાણમાં-ધણી બુલો છે. છેવટમાં પં ૦ ૧૮-૨૦ સુધીમાંના શાપાત્મક શ્લોકો સિવાય બાકીના બધા ભાગ ગદ્યમાં છે. વ અને વ એકબીજાને બદલે વપરાયા છે. થોડી જગ્યાએ ર પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. દ નો ઉપરનો ગોળાકાર તેના પ્રાચીન સ્વરૂપની માફક જમણી બાજુ વળેલો છે. અને લીધે દ્રા હાલના જ જેવો- લાગે છે. ઘ અને ઙ વચ્ચે ભેદ માલુમ પડતો નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. ૧૩૫૦ માધ સુદિ ૧ વાર મંગળની તિથિ આપેલી છે અને વાઘેલા રાજા સારંગદેવનો ઉલ્લેખ છે. તેને કેટલાંક બિરુદો લગાડેલાં છે, જેમાંના એક ઉપરથી સમજાય છે કે તેને માલવાના રાજા સાથે લડાઈ થઈ હતી અને તેમાં તે જિત્યો હતો. તેની માલવાની જિત બાબત તેના ઘણા લેખોમાં લખેલું છે. આ લેખમાં તેને અલિનવ સિદ્ધરાજ વરીકે વર્ણવ્યો છે, જે ઇલ્લાખ તેના બીજા કોઈ પણ લેખમાં નથી.^૩ પં. ત્રીજામાં સારંગદેવના મુખ્ય મંત્રી વાધ્યનું નામ આપ્યું છે. અદારસો ગામના પ્રાંત ઉપર સારંગધરના સૂબા વરીકે રાજ કરતા મહારાજકુલ શ્રી વિસલદેવનું નામ આપ્યું છે, ત્યારબાદ તિથિ આપીને વિસલદેવે આપેલા દાનની વિગત છે. હેમચન્દ્ર અને બીજા મહાજનની વિનંતિ ઉપરથી વિસલદેવે ફરમાન કાઢ્યું કે આબુ ઉપરના વિમલવસહિ અને તેજપાલવસહિના મન્દિરના નિભાવ માટે અને કંથ્યાણકના મેળા માટે કેટલાક વેપારીઓએ અમુક દ્રવ્ય આપવા. આબુ અને ચન્દ્રાવતીના શેહેરીઓને આ ફરમાન લાગુ પડતું હતું. રાજના અધિકારીઓએ યાત્રાળુ પાસેથી કાંઈ પણ કર લેવો નહીં. યહતા અગર ઉવરતા યાત્રાળુની કાંઈ પણ ચીજ ખોવાય તો તેને માટે આબુના ઠાકુરોએ તુકશાની આપવી.^૪ આ ફરમાન રાજના વંશજોએ અને બીજા તે જગ્યાએ રાજ કરનાર રાજાઓએ પાળવાનું છે. પછી ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો છે. દાન જર્વવસિહના પુત્ર પારિખ પેથાકે લખ્યું હતું. છેલી બે પંક્તિમાં સાદી તરીકે અચલેશ્વર, વસિષ્ઠ અને અંબાજીનાં મન્દિરોના પ્રતિનિધિઓ અને ગામના બીજા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોનાં નામ આપેલાં છે. ડાબી બાજુના ખૂણામાં કટારનું ચિત્ર છે.

ચન્દ્રાવતીના મહાલેશ્વર વિસલદેવ ગુજરાતના ચાલુક્ય વંશનો વંશજ હશે. ચન્દ્રાવતીના પરમાર વંશનો છેલો રાજા પ્રતાપસિંહ હતો. તેનો વિ. સં. ૧૩૪૪ નો લેખ સિસોદી રાજ્યમાં ગિરવાડમાંના પાટનારાયણના મન્દિરમાં^૫ છે અને ભાડેદેવના પુત્ર વિસલદેવના વાઘેદાર તરીકે રાજ્ય કરતો તેને વર્ણવ્યો છે. આ વિસલદેવ ચાલુક્ય વંશનો હોઈને પરમાર વંશનો નાશ કરી ત્યાં ચાલુક્યના ખંડિયા તરીકે રાજ્ય કરતો હશે. તે જ રાજના વરમાણ ગામમાં વિ. સં. ૧૩૫૬ ના લેખમાં^૬ મહારાજકુલ વિક્રમસિંહનું નામ છે. તે આ વિસલદેવનો અનુયાયી કદાચ હોય.

લેખની તિથિ બરાબર ઇ. સ. ૧૨૯૩ ના ડિસેમ્બરની ૩૦ તારીખ અને બુધવાર આવે છે. પણ આ લેખમાં વાર મંગળ આપેલ છે.

^૧ પુતા ચોરિજેન્દ્રાલીરૂ વા. ૩ નં. ૧ પા. ૬૯ જુલૈઈ ૧૯૩૮ ડી. જી. દિસ્કલર. ^૨ જુઓ એશિયાટિક રીસર્ચીસ વા. ૧૬ પા. ૩૧૧. ^૩ વિસલદેવને આ ઇલ્લાખ બે વખત લગાડેલો (ઈ. એ. વા. ૬ પા. ૨૧૦) અને વા. ૧૧ પા. ૧૦૨ જર્વવસિહ સહિત માટે ઈ. એ. વા. ૬ પા. ૧૬૭. ^૪ કોઈકના અર્થ-સાક્ષમાં આ પ્રમાણે ચોરાયેલા માલના બદલામાં તુકશાની આપવાનું લખ્યું છે તે સરખાવો. ૫ ઈ. એ. વા. ૪૫ પા. ૭૭. ૬ ૧૮ બ. ઓરીએન્ટ એઝા ફ્રે સોહોનો ઇતિહાસ પા. ૧૫૫.

अक्षरांतर'

- १ ओ० ॥ संवत् १३५० वर्षे माघ सुदि१ भौमेऽद्येह श्रीमदणहिलपाटकाधिष्टि(छि)-
तपरमेस्व(ध्व)रपरमभट्टारकउमापतिवरलब्धप्रौढप्रतावा(पा)कांतदि
- २ कृचक्रपा(वा)लक्ष्मापालमालवेशविहयनीगजघटाकुंमस्थलविदारणैकपंचाननसमत्त-
(स्त)राजावलीसमलंकृत अभिनवसिद्धराजमहारा-
- ३ जाधिराजश्री श्रीमत्सारंगदेवकल्याणविजयराज्ये तत्पादपञ्चजीव(वि)नि महामात्य-
श्रीवाधूयेश्री श्रीकरणादिसमस्तमुद्राव्यापारान् परि
- ४ पंथयति सतीत्येवं काले प्रवत्त(त्ति)माने अस्त्यैव परमप्रभो[:] प्रसाद पत्तलायां
मुज्यमानअष्टा(ष्टा)दशशतमंडले महाराजकुलश्रीवीसलदेव [:]श्रा-
- ५ सनपत्रं प्रयच्छति यथा ॥ स एष महाराजकुलश्रीवीसलदेवः संवत् १३५० वर्षे
म[ ]धशुदि १ भौमे येह श्रीचंद्रावत्यां ऊ(ओ)सवालज्ञातीय सा-
- ६ धु श्री वरदेवसुत साधु श्रीहेमचंद्रेण तथा महा. भीमा महा. सिरधर ध्वे. जगसीह
श्रे. सिरपाल श्रे. गोहन श्रे. वस्ता महं. वीरपाल प्रभृति स
- ७ मस्तमहाजनेन भक्त्याराध्य विज्ञप्तेन श्रीअर्बुदस्यो परिसंतिष्ट(ष्ठ) मानवसहिकाद्वये
निश्रयमाणघनतरकरं मुक्ता (क्त्वा) उद्य(?) कृतकरस्य शांसनपत्रं
- ८ प्रयच्छति यथा ॥ यत् श्रीविमलवसहिकायां श्रीआदिनाथदेवेन श्रीमातादेव्या-
(वी)सत्क सलहडाप्रत्ययउद्यदेय द्र २८ अष्टवि(विं)शति द्रम्माः तथा श्री अर्बुदे
- ९ त्यठकुरसेलहयतलारप्रभृतीनां कापडां प्रत्ययं उद्य (?)देय द्र १६ षोडश द्रम्माः
तथाकल्याणके अमीपां दिनद्वये दिनं प्रति देय कणह(हृ)त् १० दश दा
- १० तव्यानि । तथा महं. श्रीतेजपालवसहिकायां श्रीनेमिनाथदेवेन श्रीमातादेव्यासक्त
(त्क)वर्ष प्रति=देय द्र १४ चतुर्दश द्रम्मा[:]तथा दिनैकेन=कणहत्तां
- ११ देय१० दश तथा श्रीअर्बुदेत्य ठकुर सेलहयतलारत्र(प्र)भृतीनां कापडां प(प्र)त्ययं
देय द्र ८ अष्टौ द्रम्मा[:]तथा प्रमदाकुलसक्त(त्क) नामां ६ षट् नामकं प्रति-
- १२ मल प्रत्ययं द्र ९ पंचद्रम्मा[:]....[वस्वरुद्यः]वर्षं प्रति दातव्या[:]तथा वसहिकाद्वये
पूजारकानां पार्श्वान् निस(श्र)यमाणकरो मुक्तो मणित्वा श्री अर्बुदेत्य ठ
- १३ कुरेण सेलहयतलारप्रभृतिमि[:] किमपि न याचनीयं । न गृहीतव्यं च । अद्य
दिनपूर्वं वसहिका द्वयपार्श्वान् उपरिलिखितविधे ऊर्द्ध श्रीअर्बुदे
- १४ त्य ठकुरेण सेलहयतलारप्रभृतिमिः तथा चंद्रावत्या[:] श्रीपु(म)द्राजकुलेन
महंतकसेलहयतलारडोकराप्रभृतिमि[:] य(यत्) किमपि न याचनीयं न
- १५ गृहीतव्यं च । अनया परथितविधिना प्रतिवर्षं वसहिकाद्वयपार्श्व(ध्वी)त् आमठ-
कुरप्रभृतिमि[:] गृह्यमानैः कल्याणकप्रभृतिमहोच्छ्वेषु समाया

- १६ त समस्तसंघस्य प्रहरकतलारकप्रभृतिकं रुढय[१] सर्वकरणीयं । कारापनीयं च ।
उपरिचीटतलउचीर्यमानसमस्तसंघमध्यात् यस्यकस्यापिकि(किं)
- १७ चित् गच्छति तत्सर्वं श्रीअर्जुदेत्य ठकुरेण लोहमयं रुढया समार्चनीयं । अस्मन्
वंशजैरपि अन्यैश्च भाव(वि)भोक्तृभिः[२] राजभिः[३] वसहिकाद्वये उ
- १८ यकृतकरोयं आचंद्रार्कं यावत् अन्मं(अनुमं तन्मः[४])पालनीयश्च । उक्तं च । भगवता
व्यासेन[५] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजाभिः सगराद(दि)भिः[६] यस्य यस्य यदा
- १९ भूमी(मि)स्तस्य तस्य तदा फलं । [११]विंध्याड(?)वीष्णतोयापुं शुष्ककोटरवाशि
(सि)नः[७] कृष्णसर्पा प्रजापते देवदायोपहरिणः । [१२] न विपं विपमत्याह
- २० देवस्वविपमुच्यते [१]विपमेकाकिनं हैति देवस्वं पुत्रपौत्रकं । [१३]एतानि स्थिति-
वाक्यानि अवलोक्य अस्मृतवंशैः अन्यवंशैरपि भाविभो
- २१ कृभिः अस्मत्कृत उद्यकरस्यास्य प्रतिवंशः(धः)कदापि न करणीव(यः) । न कारापनी ।
[यः १] यथा दत्त्वा च इदमुक्तवान् महंस्या अन्यवंस्या-वा धे भ
- २२ विस्यंति पार्थिवा तेषामहं करलग्नो मि मम दत्तं न लुप्यता ॥ ठः जयतसीहमुत्त,
पारि पेयाकेन लिखित ॥ हीनाक्षरं प्रमाणमिति ॥
- २३ महाराजकुल श्रीवीसलदेव ह्युः महं सागण ॥ अत्र साक्षिण श्रीअचलेश्वरदेवीय
राउ=नंदि श्रीवसिष्ठदेवीयै तपोष
- २४ न ... . अंबादेवासक्त अवोःनीलकंठः । पमाणग्रामीयपंडया. राजामभृतिसमस्त-
पद्व्यात सूत्र नर... ....

સારંગદેવનો કચ્છમાંનો લેખ^૧

(સાલ વગરનો)

કચ્છમાં કંઈ જગ્યાનો આ લેખ છે તે ખબર નથી. આતું સાધારણ માણસે લીધેલું રબિંગ સ્વ. દિવાન બહાદુર રણછોડલાલ ઉદયરામ પાસે હતું. ૧ ફુટ ૩ ઇંચ લાંબી અને ૧ ફુટ ૯ ઇંચ પહોળી જગ્યામાં લેખ કોતરેલો છે અને તેમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે. છેલ્લી છ પંક્તિ વદન અસ્પષ્ટ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સાલ આપેલી નથી. અંતમાં આપી હોય તો તે વાંચી શકાય તેમ નથી. અણહિલપાટકના ચાલુક્ય (વાઘેલા) વંશના સારંગદેવના રાજ્ય સમ્બન્ધી આ લેખ છે. તે જ સમયનો જોખરામાંથી મળેલો ત્રુટક વિ. સં. ૧૩૩૨ નો પણ લેખર મળેલો છે. મંત્રીનું નામ માલદેવ આપેલું જે અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૨૦ ના લેખમાં તેમ જ ખીજા કચ્છના વિ. સં. ૧૩૨૮ ના લેખમાં પણ આવે છે. તેથી આ લેખ સારંગદેવના રાજ્યની શરૂવાતના સમયનો હોવાની અટકળ કરી શકીએ. નીચેનો ભાગ ખવાઈ ગયો છે. તેથી લેખનો આશય વિગેરે જાણી શકાયો નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ^૩ સ્વસ્તિ[!] શ્રીમદણહિલા--
- ૨ ટકે રાજાધિરાજશ્રીસારં--
- ૩ ગદેવપ્રૌઢમતાપ શ્રી[માલદેવ]
- ૪ વં શ્રીશ્રીકરણાદૌ સમસ્તમુદ્રા
- ૫ વ્યાપારાન્ પર (રિ) પંચ[ય]તિ સતીત્યે
- ૬ વં કાલે પ્રવર્તમાને શ્રી દેવ ?
- ૭ રપ..... મ ....
- ૮ વહીરવેશે રાણક સ

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા ૨૨ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિરાવકર. ૨ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૨૧ પા. ૨૭૭
૩ ચિત્રરૂપે છે. ૪ આ ૫ નકામો છે.

કર્ણુ ખીજના માંગરોળના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૩૫૪

કાઠિયાવાડમાં માંગરોળના બંદરેડાડના નાદા ઉપર આવેલી ભુમા મસ્જીદની બહાર પડેલા ચાર સ્તંભ પૈકી એક ઉપર આ લેખ કાતરેલો છે. લેખનો નીચેનો ભાગ, જેમાં લેખનો હેતુ આવે છે તે નષ્ટ થયો છે.^૧ ઉપયોગી હુકીકતવાળી પહેલી પાંચ પંક્તિ સુરક્ષિત છે. લેખની ઉપરના ભાગમાં ૪૬ ઇંચના વ્યાસના ચક્રનું ચિત્ર છે. લેખવાળા ભાગની લંબાઈ ૬૩ ઇંચ છે; અને ઊંચાઈ ૩૩ ઇંચ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. પં. ૫ માં હ નો દ્વિતીય ટપકાંના સ્વરૂપમાં છે. નીચેનું ટપકું જરા હાથી બાબુ લંબાવ્યું છે.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૩૫૪ ના ચૈત્ર માસની શુકલ પક્ષની સપ્તમી અને રવિવારની તિથિ આપી છે. સાલમાંનો એકમનો અંક શુભ થયો છે. પરંતુ તે ૩ થી ૮ ની વચ્ચેમાંનો કોઈ હશે એમ ધારી શકીએ. કારણ કર્ણુના પહેલાંના રાજ સારંગદેવની છેલ્લાંમાં છેલ્લી તિથિ વિ. સ. ૧૩૫૩ ભાદ્રપદ સુ; ૧૩ બહુવામાં છે.^૨ અને કર્ણુ વિ. સ. ૧૩૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું અને તે સાલમાં શુભરાત સુસલમાનોના હાથમાં ગયું. મી. એમ. પી., ખારેઘાટે લેખની તિથિની ગણતરી કરી આપી છે અને તે માને છે કે એકમનો અંક ત્રણ હોવો જોઈએ, જેથી લેખની સાલ ૧૩૫૩ ની હરે છે. તેની બરાબર ઇ. સ. ૧૨૯૭ માર્ચની ૩૧ મી તારીખ અને રવિવાર આવે છે. વિ. સ. ૧૩૫૪ થી ૧૩૫૬ વર્ષ સુધીમાં ખીજ કોઈ પણ વર્ષમાં ચૈત્ર સુદ સાતમને દિવસે રવિવાર આવતો નથી. પાંચમી પંક્તિમાં સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નીમેલા કર્ણુના સૂબાનો ઉલ્લેખ છે, પણ નામ કે જે છઠ્ઠી પંક્તિમાં છે તે વાંચી શકાતું નથી.

માંગરોળમાં આ લેખ મળ્યો છે, તેથી આટલે દૂર સુધી કર્ણુનો અમલ તેના રાજ્યની શરૂવાતમાં હોવો જોઈએ. આ રાજ્યનો ખીજે એક જ લેખ વિ. સ. ૧૩૫૪ નો ઇડર શ્ટેટમાં બહુવામાં છે.

આપણે બહીએ છીએ કે હિન્દુસ્તાનમાંની ઘણી ખરી મસ્જીદો હિન્દુ મંદિરોના અવશેષોમાંથી અગર હિન્દુ મંદિરમાં ફેરફાર કરીને બાંધવામાં આવતી. માંગરોળની મસ્જીદ હિન્દુ દેવળના કાંટમાંથી બાંધવામાં આવી છે અને તે હિન્દુ મંદિરમાંનો આ લેખ હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

૧ ઓં ॥ [સ્વસ્તિ] શ્રીનૃપવિક્રમ સં ૧૩૫૪

૨ વર્ષે ચૈત્રશુદ્ધિ[શ્રાવણ]દેહ શ્રી[મદ]

૩ નહિલપ્તનાધિપિ[તિ] ત [અમિતવર્ષ]

૪ શ્રીકર્ણદેવકલ્યાણવિજ[ય રાજ્યે]

૫ હ હ શ્રીસુરાદ્રામંડલે ક....

૬ .... શ્રી. ....

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ, વો. ૩ નં. ૨ પા ૭૩ બુલેટ ૧૬૩૮ ડી. બી. દિસકલ્કર. ૨ અને વિરેયમાં ૬૨૬ પંક્તિના અંતનાં થોડાં અક્ષર વાળું હુસાર્થ ગયાં છે. અને તેથી સાલનો એકમનો અંક વાંચી શકાતો નથી. ૩ નૈવર્ધ કાલના દસ્તલિખિત ગ્રંથ ઉપરથી.

૪ “શુભરાતી” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસના મી. એ. બી. નાની પાસેના રજિસ્ટ્રેર ઉપરથી. ૫ ચિદ્વરૂપ છે. ૬ વાંચો સુરાદ્રવળલે. લેખ ૮૦

વળામાંથી મળેલું ગારૂલક મહારાજ

‘વરાહદાસનું’ દાનપત્ર^૧

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

ગુ. સંવત્ ૨૩૦ માઘ સુ. ૧ (ઈ. સ. ૫૪૯)

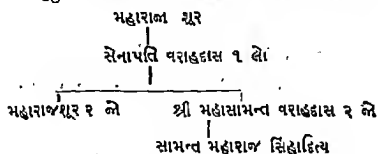
આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તે ૧૨૩ ઈંચ લાંબાં અને ૮૩ ઈંચ પહોળાં છે. દરેકને બન્ને કાણાં છે અને કડીથી બાંધેલાં છે. એક કડી ઉપર સીલ લગાડેલી છે, પણ તેના ઉપરની આકૃતિ તથા લેખ વદન ઘસાઈ ગયાં છે. કદાચ તેના ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર હોય, એમ વંશના નામ ઉપરથી અટકળ થઈ શકે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં ઘણોખરો છે અને તે સુરક્ષિત છે. લિપિ હક્ષિણમાં તે વખતની વપરાતી છે. ઘણા અક્ષરોને મથાળે નાનાં વર્તુળ છે.

ગારૂલકવંશ (પં. ૨)ના મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસે (પં. ૧૨) દાન આપ્યું તેની નોંધ આ લેખમાં છે. તે કુંકમસવલુમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. મહારાજ મુવસેન ૧ લાએ મેહરમાનીથી વેપારી અન્નિતને આપેલું વલણીની પાસેનું ભટ્ટિપદ્રમાં, તેના વિહારમાં રહેતી ત્રિશુભીઓને કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ^૨ વગેરે માટે તથા ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે ગંધ, દીપ માટેનું તેલ વગેરે માટે, વરાહદાસ ૨ જાએ સો પાદાવર્ત^૩ જમીનનો દુકડો દાનમાં આપ્યો. ગારૂલકા વલણીના રાજાઓના સામન્ત અથવા ખંડિયા રાજાઓ હતા. તેઓની રાજધાની કુંકમસવલુ હોવી જોઈએ; કારણ મહારાજ વરાહદાસ ૨ જાના પુત્ર સામન્ત મહારાજ સિંહાદિલના પાલીતાણાનાં પતરાં^૪ પણ ત્યાંથી જ આપવામાં આવ્યાં હતાં. ડો. હુલ્કે એમ માને છે કે ગારૂલક તે ગારૂજક અગર ગારૂડકને બદલે વપરાયેલું હોઈ જોઈએ અને તે કુટુંબ ગરૂડમાંથી ઉતરી આવેલું હોઈ જોઈએ.

૧ જ. બો. ગુ. વો. ૩ પાટ ૧ લો. પા. ૭૭ એ. એસ. ગ્રં. ૧ થય બહાદુર ગોરીસંકર હીરાચંદ બોઝાએ પાદાવર્ત સંબંધી નોંધની નોંધ મોકલી છે. કાઠિયાવાડનાં દાનપત્રોમાં જમીનના માપ તરીકે આ ચન્દ્ર ધણી વાર વપરાયો છે. આ ચન્દ્રનો અર્થ જરાબર હતું સુધી સમજાયો નથી. (૧) બાય લિંગ અને રાયકૃત સંસ્કૃત ગોશ્વર છુદમાં કાત્યાયન ઓત્તરૂતના ટીકાકારને અનુસરીને તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરવામાં આવ્યો છે. (૨) મોનીષર વિલિયમ્સે તેના સંસ્કૃત કોષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા મટિનું ચક્કર એટલે કે અરધ અને ચોરસ કુટ અર્થ લખેલ છે. (૩) ગુ. સ. ૨૫૨ ના વલણી મહારાજ ધરસેન ૨ જાનાં માળીયાનાં પતરાં ડો. ફર્લિટ પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે, તેમાં લખે છે કે-પાદાવર્તનો ચન્દ્રાર્ય પત્રનું ફેરવડું એમ થાય, છતાં મો. વિલિયમ્સે તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરેલ છે. પણ વધુ સંભવિત એ છે કે સો પાદાવર્તનો અર્થ સો કુટ ચોરસ ચોરસ જમીનનો દુકડો એમ થાય, એટલે કે ૧૦૦ ચોરસ કુટ નહીં. પણ ૧૦,૦૦૦ ચોરસ કુટ થવો જોઈએ. ૧૦૦ ચોરસ કુટમાં ૧૦ કુટ લગ્યા અને દસ કુટ પહેળો દુકડો થાય, એ દાન મટિ બહુ નાનો મણાય. વળી કેટલીક વખત તેથી પણ નાના દુકડા આવેલ છે. વાયરપત્થ બૃહદ્વિધાન અને ચન્દ્રાર્યપદ્મ એ બન્ને સંસ્કૃત કોષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા મટિનું ચક્કર એટલે કે અરધ એમ અર્થ કરેલ છે. પણ આ બધા અર્થ ફરીકારી ચકાવ તેમ નથી. એક માળીયાના વામપત્રમાં બજાવિંશતિ વાદાવર્તરિચરાવાવી એમ લખેલ છે, તેનો અર્થ ૨૮ પાદાવર્ત જમીનના માપવાળી વાવ થાય છે. પાદાવર્ત તેથી નિપાળી બોળી જમીન હોઈ શકે નહીં. ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૬. ૪ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૭

આ તેમજ બીજાં તે કુટુંબના પતરામાંથી તે વશની નીચે મુજબ વંશાવળી ઉપજાવી શકાય.

સિંહાદિત્યના ઘાનપત્રમાં સેનાપતિ વરાહદાસ ૧ લાથી વંશાવળી આપેલ છે, અને મહારાજા શૂરને તેમાં મહાસામન્ત ભટ્ટશૂર લખેલ છે.

આ રાજાઓનાં વખાણ ચાલુ શબ્દોમાં કરેલાં છે. પં. ૬-૧૦ માં એક ઐતિહાસિક હસીકવ ઉપયોગી છે. વરાહદાસ ૨ જાએ દારકાના રાજાને (જેનું નામ આપેલ નથી) જિત્યાનું લખ્યું છે. આ જિવનો ઉદ્દેશ પાલીવાણનાં શુ. સ. ૨૫૫ ના વાઝપત્રોમાં પામ્યું છે.

વિધિ શુ. સ. ૨૩૦ ના માધ.સુ. ૧ (ઇ. સ. ૫૪૬) આપેલ છે. સાલ અને વિધિ આંકડામાં લખી છે. પં. ૧૫ માં મહારાજા મુવસેનના ઉદ્દેશઉપરથી સમજાય છે કે વરાહદાસ તેનો સમકાલિન હતો. મુવસેનની મોડામાં મોડી સાલ ૨૨૬૧ છે.

ઘાનપત્ર ભટ્ટિલે લખ્યું છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ પંકમસ્રવણાત્મકૃષ્કર્માવૌષામ્યુદયયશસાં ગારુલકાનાં વંશેતુલૈ-
 ૨ વલસંપલસંસક્તશતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરા-
 ૩ ગોનુરક્તમૌલમૃતશ્રેણીમિત્રવલાવાસરાજ્યશ્રીઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્ય સત્સુ-
 ૪ સ્તત્પાદામિપ્રણામપ્રશસ્તવિમલમૌલિમણિમન્વૌદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મરાજ ઇ-
 ૫ વ વિદિતવિનયવ્યવસ્થાકર્તા પરમભાગવતઃ પરમબ્રહ્મણ્યશરણ્યઃ સેનાપતિ વરાહ-
 ૬ દાસસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણપવિત્રીકૃતશિરાદિશિરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિ-
 ૭ ચ્છુરિતપાદનલખાક્લિદીધિતિર્દીનાનાથાશ્રિતૌતિંવાન્ધવજનોપજીવ્યમાનવિભવાવિસ્તરઃ
 ૮ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્યાનુજો નયવિનયદાનદાક્ષિણ્યોત્સાહસંપ-
 ૯ન્નસકલગગનામલેન્દુરમલિનગુણભૂષણકૃતતયુગધર્માવલમ્બી સ્વવાહુ
 ૧૦ વીર્યાવાસદ્વારકાધિપતિઃ પરમભાગવતોનેકદેવકુલારામમહાવિહારસ[૩]પ્ર-
 ૧૧ પાકારયિતા બુલિયુધિષ્ઠિરાવિવસત્યવ્રતઃ પરમગધટાનીકપ્રમ-
 ૧૨ ર્દનઃ શ્રીમહાસામન્ત મહારાજવરાહદાસઃ—

પતરું વીરું

- ૧૩ કુશલી સર્વાનેવાત્મીયાન્નાજરથાનીયોપરિક્કુમારામાત્યકુલપુત્ર-
 ૧૪ કમહત્તરસાન્ધિવિગ્રહિકાયુક્તક મહત્તર[ગ]૭૬કહસ્ત્યધારોદ્ધાવીન્સમાજ્ઞાપય
 ૧૫ ત્યસ્તુવો વિદિતં યથાસિન્નેવ સન્નિકૃષ્ટે શ્રીમહારાજધ્રુવસેનપ્રતાદીકૃત મ-
 ૧૬ દ્વીપદ્રુપ્રામે દાધક કુટુમ્બિપ્રત્યયક્ષેત્ર પાદાવર્ષશતં ઉત્તરસૃયાં દિશિ દેવવિતાન-
 ૧૭ કપ્રામસીમાસન્ધૌ યસ્ય પૂર્વતો મહત્તરજ્યેષ્ઠસત્કક્ષેત્રમારામસ્ય દક્ષિણેન ગો[ક્ષિ-
 ૧૮ લાનકક્ષેત્રાદુત્તરતઃ જરદ્રવક્ષેત્રપૂર્વતઃ વાણિજકાજિતસત્કવિહારમિશુળીનાં
 ૧૯ ચીવરપિણ્ડપાર્તમગવત્પાદાનાં ચ ધૂપદીપતૈલાદ્યુપપાદિતં મયા માતાપિત્રો રા-
 ૨૦ ત્મનશ્ચોમયલોકસુલ્લયશસે આચન્દ્રાર્કાર્ણવાક્ષિતિસમકાલીનાં સમનુજ્ઞાતં
 ૨૧ યતં આગામિમદ્રારાજમિસ્સંમાન્યં ભૂમિદાનફલમિચ્છદ્વિરયમસ્મદ્વાયોનુમ-
 ૨૨ન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યથેતિ યથૈનમાચ્છિન્ધાદાચ્છિધમાનં વાનુમોદેત સ-
 પદ્ધતિર્મમ્હા-
 ૨૩ પાતકૈસ્તંદ્રકસૃયાંદિતિ[૧] પઠિં વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ'ભૂમિદઃ [૧]
 આચ્છેત્તા ચાનુ
 ૨૪ મન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ સ્વહસ્ત મમ ॥ સં ૨૦૦ ૩૦ લિખિતં
 મટિલેન

૧૫ — — — — સ્વમુલાદેશો માધ સુ ૧

૧ વંશિ. કર્મા. ૨ આપુ. વાક્ય નીચે મુજબ વંશિયું:—વંશેડતુલવલસંપદમગ્ગલામોગસંસક્તપ્રહાર-
 ઘતલબ્ધપ્રતાપઃ વલભી તાત્રપત્રર્મા પથ્ય તે જ પાક હોય છે. ૩ વંશિ. મળિર્મ. ૪ વંશિ. વિધાને. ૫ એ.
 ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૭ માં છે, તેમ વંશિ. પ્રિતાર્થિ. ૬ વંશિ. સ્વપ્નઃ ક્ર. ૭ વંશિ. ઘતસુતરસ્યાં. ૮ આપુ.
 વાક્ય નીચે મુજબ વંશિયું:—ચીવરપિણ્ડપાતશયવાસનમલાવપ્રત્યયમેપજ્યપરિહારોપયોગાય. ૯ વંશિ. યદાગા.
 ૧૦ વંશિ. સંદ્રુકઃ સ્યા. ૧૧ વંશિ. મોદેત. ૧૨ વંશિ. સ્વહસ્તો મમ.

રિક્તાની પાસે કુમારિવડૌ નામનું ગામનું આનન્દપુર મુકામેથી બુદરાજે આપ્યું, તે સંબંધી આ લેખ છે. સંવત ૩૬૧ ના કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિ શબ્દ અને અંકમાં આપેલી છે.

આમાં આવતા ત્રણે રાજાઓનાં કાંઈ બિરૂદ આપેલાં નથી, છતાં તે રાજાઓ સાવ નવા નથી. સંવત્ કલચુરી છે, તેથી સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૬૦૬-૧૦ ની ખરોખર આવે છે.^૧ નેરૂનાં પતરાંઓમાં (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૧૬૧) પશ્ચિમના ચાલુક્ય મંજરાજે (મંજુલેશ) શંકર-ગણુના પુત્ર બુદરાજને નસાડયાની હકીકત છે અને બાદામી (મહાકૂટ)ના સ્તંભ ઉપરના ઈ. સ. ૬૦૨ ના લેખમાં (ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૬) લખેલ છે કે મંજુલેશને ઉત્તર તરફનો પ્રદેશ જિતવાની ઈચ્છા થઈ, તેથી (કલત્સૂર) રાજા બુદને હરાવી, તેની દોલત પડાવી લીધી. આ બંનેમાંનો બુદરાજ તે આ લેખમાંનો બુદરાજ હોવો જોઈએ. શાન્તિલ્લનાં સાંખેડાનાં પતરાંમાં (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૩) લોગિકપાલ મહાપીલુપતિ નિરિહુલ્લક^૨ કૃષ્ણરાજના પુત્ર શંકરગણુનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો એવું લખેલું છે તે શંકરણ આ લેખનો શંકરગણુ હોવો જોઈએ અને એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૨ ને. ડો. બુલરે સુચયું હતું કે શંકરણ ને શંકરગણુ: વાંચ્યું, તે સૂચના આ લેખથી સાચી ઠરી છે.

જોકે આ ત્રણે રાજાનાં વખાણવાળા ભાગમાં કાંઈ ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો નથી, તો પણ તે તદ્દન નીરસ નથી. બીજા રાજા શંકરગણુને લગાડેલાં બિરૂદો જોઈએ તો એમ જણાય છે કે લેખનો મુત્સદ્દો કરનાર સુમ લેખોમાં^૩ વપરાયેલાં બિરૂદોથી વાકેફ હતો, બદલે તેમાંથી કેટલાકની તેણે આમાં નકલ કરેલી છે. તેવી જ રીતે આ દાનપત્રમાંનાં બિરૂદો શુર્જર દદ બીજાનાં^૪ તેમ જ ચાલુક્ય વિજયરાજનાં દાનપત્રોમાં વપરાયાં છે. આ છેલ્લા તામ્રપત્રની પહેલી બે પંક્તિ આ તામ્રપત્રની સાથે અક્ષરશઃ મળતી આવે છે અને વિજયરાજનું વર્ણન (પં. ૫-૮) શંકરગણુના વર્ણનને મળતું આવે છે.^૫ શુર્જર દાનપત્રોમાં તેનું અક્ષરશઃ અનુકરણ જોવામાં આવતું નથી, પણ તેમાં કલચુરી દાનપત્રોનો આધાર લીધેલ છે તે બીજા તકરારી બાબત છે. શરૂવાતમાં શુર્જર રાજાને મહોદધિ સાથે સરખાવવામાં આવ્યો છે અને તેને માટે તેને તે જ શબ્દો વિવિધ, વિમલ, ઇત્યાદિનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ તેમ જ બીજા અક્ષરશઃ અનુકરણ ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે શુર્જર રાજાઓનું પ્રાબલ્ય બુદરાજના સમય પછી થયું હોતું જોઈએ. દાનપત્રનાદાન વિભાગમાં પણ તેનું જ સામ્ય જોવામાં આવે છે. અધિકારીઓની યાદી, દાનમાં આપેલાં ગામડાને લગતાં વિશેષણો, દાન ચાલુ રાખવા માટેની પ્રાર્થના અને શાપાત્મક શ્લોકો, ત્રિગેરમાં પણ ઘણું સામ્ય છે.

સ્થળો પૈકી આ આનન્દપુર અને વ. સ. ૪૪૭ શીલાદિત્ય સાતમાના અલીનાનાં તામ્ર-પત્રોમાંનું આનન્દપુર તે બંને એક જ હશે અને ડો. ફ્લીટે તેને ખેડા જિલ્લાનું આનન્દ માન્યું છે ભરૂચજી હાલનું ભરૂચ છે. દાન લેનારનું નિવાસસ્થાન ડેલક તે હાલનું વડોદરા રાજ્યમાં પાદરાથી પશ્ચિમે ૮ માઈલ અને ભરૂચથી ઉત્તરે ૪૦ માઈલ ઉપર આવેલું હજી ગામનું હોતું જોઈએ, બાકીનાં સ્થળો માટે ડો. ફ્લીટે નકશા જોઈને મને નીચેની નોંધ મોકલી છે: “ આ દાનપત્રનું ગોરજી તે શીટ નં. ૩૬ ૨૨-૨૦” અને ૭૩-૩૨ અક્ષાંશ અને રેખાંશ ઉપર આવેલું પંચ-મહાલના હાલેલ પરગણામાંનું ગોરજ હોતું જોઈએ. તે હાલોલની દક્ષિણે ૧૧ માઈલ અને ભરૂચથી ઈશાને પડ માઈલ ઉપર આવેલું છે. કુમારિવડૌ તે શીટ નં. ૨૨ માંનું ગોરજથી નેજાએ ૧૧ માઈલ ઉપર અને વડોદરાથી અગ્નિપૂર્ણે ૮ માઈલ ઉપર છે. હજી પૂર્વે ૨૪ માઈલ લગભગ છે. બૃહન્નારિકા તે તે જ શીટમાં કવરવરથી દક્ષિણે ૪૩ માઈલ ઉપર છે.

૧ પૂર્ણિમાના કાર્તિકની મારી ગણતરી પ્રમાણે આ તિથિ ખરોખર ૩ ઇ. અક્ટોબર ઈ. સ. ૬૦૬ આવે છે. પણ શુર્જરનાં જ બટ ત્રીજાના નવસારી અને કાલીનાં પતરાંને અનુકૂળ ૨૨ થી સપ્ટેમ્બર અથવા અક્ટોબર ઈ. સ. ૬૧૦. સાલ આવે છે. બીજી રીતે તારીખ મેળવી શકાતી નથી. ૨ જુઓ “ઉત્તરના લેખોના માર્ગ લીસ્ટ” નં. ૪૨૭. ૩ તરજુમા ઉપરની નોંધ વાંચો ૪ જુઓ. એ. વો. ૧૩ પા. ૮૨ અને ૮૮ પ ૬, ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૮

अक्षरान्तरं

पतरं पहेलं

- १ ओं स्वस्ति [॥*] विजयस्कन्धावारादानन्दपुरवासकाच्छरदुपगमप्रसन्न-
गगनतलविमलविपुले विविधपुरुपरत्नगुण-
- २ किरणनिकरावभासिते महास[त्]त्वापाश्रयदुर्लभे गाम्भीर्यवति स्थित्यनु-
पालनपरे महोदधाविव कट[च्च] उ-
- ३ रीणामन्वये सकलजनमनोहरया चन्द्रिकेयव कीर्त्ये [आ]भुवनमवभासयन्ता
जन्मन एव पशुपतिसमाश्र-
- ४ य परः कलङ्कदोपरहितः कुलकुमुदवनलक्ष्मीविबोधनश्चन्द्रमा इव श्रीकृष्ण-
राजो यत्संश्रयविशे-
- ५ पलोमादिव सकलैराभिगामिकैरितरेष्व गुणैरुपेतः संपन्नमकृतिमण्डलो यपा-
वदात्मन्योदितशक्ति-
- ६ सिद्धिर्येन च रुचिरवङ्गशोभिना नियतमस्तलितदानप्रसरेण प्रथितमलगरिम्णा
वनवारणयूय-
- ७ पेनेवाविशङ्कं विचरता वनराज्य इवावतमिता दिशो यस्य च शस्त्रमापन्नत्राणाय
विप्रदः परा-
- ८ भिमानमज्ञाय शिक्षितं विनयाय विमवार्जनं प्रदानाय प्रदानं धर्माय धर्म-
श्रेयोवासये तस्य पुत्रः
- ९ मि(४)थिव्याममतिरथशत्रुदधिसलिलास्वादितयशा धनदवरुणेन्द्रान्तकसम-
प्रभावः स्वबाहुचलोपा-
- १० चोर्जितराजश्रीः प्रतापातिशयोपनतसमसामन्तमण्डलः परस्तरापीडितधर्मा-
र्त्यकामनिपेवी
- ११ प्रणतिमात्रमुपरितोषगम्भीरोजतहृदयः सम्यक्प्रजापालनाधिगतमूरिद्विगणविश्राजना
- १२ वासधर्माक्रियश्चिरोत्सन्नानां नृपतिवङ्गानां प्रतिष्ठापयित्वाभ्युच्छित्तानामुन्मूल-
यिता दीनान्धकृपणस-
- १३ मभिलषितमनोरथाधिकनिकामफलप्रदः पूर्वापरसमुद्रान्तादिदेशस्त्वानी
भातापितृपादा-
- १४ मुध्यातः परममाहेश्वरः श्रीशङ्कराणः तस्य पुत्रस्तत्पादानुध्यातः सकलनदी-
मण्डलैकतिलकः
- १५ सातिशयप्रथितनयविनयदयावानदासदाविगयवैर्यशौर्याविशेषगुणसमन्वितः प्रव-
- १६ लरिपुचलोद्भूतदर्पविभवध्वन्सहेतुः सेतुः स्थित्वानामावतनं सिद्धेरनतिद्वि-
चक्रश्चक्रध-
- १७ र हवार्चिमशमनकरः प्रजानां परममाहेश्वरः श्रीबुद्धराजः

१ अ. कुलये मोक्षेशी ७।५। ७।५। २ विद्वत्प्रे. ३ बु ना अन्नन ७।५। २५। ४ नयी, ५४ ६२
भी७ रीते वार्थी शङ्काय तेम नयी. ४ वार्थी वंश. ५ वार्थी वंशना. ६ वार्थी गन्तू. ७ वार्थी वंशना.

पतरं बीजं

- १८ सर्वानेव राजसामन्तभोगिकविषयपतिराष्ट्रग्राममहत्तराधिकारिकादि' समाज्ञा-
 १९ पयत्यस्तु वो विदितमस्माभिः भरुकच्छेविषयान्तर्गत गोरज्जोभोगे बृहन्नारि-
 काप्रत्यासन्न-
- २० कुमारिवडौ । एष ग्रामः सोदङ्गः सोपरिकरः सर्वादानसंग्राह्यः सर्वदित्य-
 विष्टिप्रातिभेदिका
- २१ परिहीणो भूमिच्छिद्रन्यायेन अचाटभट्टावेदय आचन्द्रार्कावर्णवक्षित्तिस्थिति-
 समकालीनः पुत्रपौ-
- २२ त्रान्वयमोग्ये डभकवास्तव्यपाराशरसगोत्रवाजसनेयकण्वसन्नञ्चारीब्राह्मणभट्टपुत्र-
- २३ वप्पस्वामिने बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रादिक्रियोत्सर्पणार्थं मातापित्रोरात्मनश्च
 पुण्याभिवृद्धये
- २४ उदकातिसर्गेणातिष्ठो यतोस्मद्बुद्धैरन्यैर्वागामिनृपतिभोगपतिभिः प्रबल-
 पवनप्रेरितो-
- २५ दधिजलतरङ्गचञ्चलं जीवलोकमभावानुगतानुसारान्विवान्दीर्घकालस्येयसश्च गुणा-
- २६ नाकल्प्य सामान्यभोगभूषदानफलेष्टुभिश्शशिकरुचिरं विराय यशश्च चिपु-
 भिरैयैस्मद्वायोनु-
- २७ मन्तव्यः पालयितव्यश्च [१*] यो वाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्ना-
 दाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पञ्चमि-
- २८ मद्वापातकैस्तंयुक्त स्यादित्युक्तञ्च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ पटि^{१४} वर्ष-
 सहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१*]
- २९ आच्छेत्वा चतुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ विन्ध्याटवीष्वतोयासु शुष्क-
 कोटरवासिनः [१*] कृष्णाहयो हि जाय-
- ३० न्ते भूमिदार्य हरन्ति ये ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजमिस्सगरादिभिः [१*]
 यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
- ३१ तदा फलं ॥ पूर्व्वदत्ता द्विजातिभ्यो यत्तद्वक्ष्य युधिष्ठिर [१*] मही[-]
 महीमता[-] श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ यानीहे^{१५} द-
- ३२ चानि पुरा नरेन्द्रहानानि धर्म्मार्थयशस्कराणि [१*] निर्वर्मुक्तमालयप्रतिमानि
 तानि को नाम साधुः पुनराददीति (त) [॥]
- ३३ संवत्सरशतत्रये^{१६} एकपण्यधिके कार्तिकबहुलपञ्चदश्यां गोकुलस्वामिवि-
 ज्ञापनया महाबला
- ३४ धिक्कृतश्रीमसहविप्रहृद्भूतकं लिखितमिदं महासान्धिविग्रहाधिकरणाधिकृत-
 शिवराजेनेति ॥
- ३९ सं ३०० ६० १ काचिक व १० ५ ॥

१ पांथो कादीन. २ पांथो पयति। अस्तु वो विदितम्। अस्माभिः. ३ पयते गामयुं नाम गोरुव
 होय. ४ आ. ६०१। नकाभा. ७. ५ पांथो न्यायेनाचाट. ६ पांथो भोग्यो. ७ पांथो वृद्धय. ८ पांथो सृष्टः
 ९ पांथो वर्ये. १० पांथो यशस्विनीभुम्भु. ११ पांथो शुक्लस्यादिति। उक्तञ्च. १२ आ. अने. १३ पांथो
 त्रय. १४ पांथो ७६ अमुदुल. १५ पांथो. १६ १३ ७६ ४-१५००. १४ पांथो त्रय.

ભાષાન્તર

(પં. ૧) ઓં રંવસ્તિ આનન્દપુર મુકામે નાંખેલી છાવણીમાંથી:—

કલચુરિના વંશમાં જે (વંશ) મોટા સમુદ્ર જેવો (અને) શરદના આગમનથી નભ-મંદળ જેવો વિશાળ અને દ્રવ્ય રહિત, વિવિધ પ્રકાર રત્નના ચુલના કિરણના જથ્થાથી ઉજ્જ્વળ, ઘણા બળવાળા મનુષ્યનું ધામ હોવાથી તરી ન શકાય તેવો, ગંભીર, સ્થિતિનું પાલન કરનાર (એવા સાગર જેવા) (વંશમાં) શ્રીકૃષ્ણરાજ (હોય), જેણે આખાં જગતને, પોતાની સકલ જનનું મન હરનારી, ચંદની જેવી કીર્તિથી દીપાવ્યું હતું, જે જન્મથી જ પશુપતિની સેવામાં તરપર હતો; જેણે કલંકથી રહિત હોઇને પોતાના કુલની સમૃદ્ધિ વધારી હતી; જેણે કુમુદ-વનનો વિસ્તાર કર્યો હતો; અથા અભિગામિક ગુણોએ તેનામાં આવીને વાસ કરીધો હતો, તે રાજના અથા ગુણોથી સંપન્ન હતો, અને રાજસત્તાના સદુપયોગનાં સારાં ફળ ભોગવતો હતો, જેવી રીતે હાથીનાં ઘાણાંમાંના મુખ્ય હાથી સુશોભિત પીઠથી, સતત મદ ઝરવાથી અને પોતાનું બળ બતાવવાથી જુદો પડી જાય છે અને ધીક વિના ફરીને વનનાં ઝાડને નમાવે છે, તેમ તે પશુ ઉત્તમ કુળથી સુશોભિત, જેની દાન ધારા કદી અટકતી નહીં અને જેનું પ્રાણસ્ય સુપ્રસિદ્ધ હતું તેવો ગમે ત્યાં નિઃશંક કૃત્ય કરી શકતો અને દિશાઓને પોતાને તાણે કરી હતી. આપત્તમાં આવેલને બચાવવાને તેની તરવાર ફરતી હતી. હુદમનનું અભિમાન ઉતારવા જે યુદ્ધ કરતો હતો, વિનય માટે જે શિક્ષણ લેતો, દાન દેવા માટે જે ધન ભેગું કરતો હતો, ધર્મને માટે જે દાન દેતો, અને શ્રેય માટે જે ધર્મ કરતો હતો.

(પં. ૮) તેનો પુત્ર પોતાનાં માખાપનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો, પરમગાદેશ્વર શ્રી શંકરગણ હતો; જેના રાજ્યની પૂર્વ અને પશ્ચિમ સીમાએ ફરિયા હતો, જેનો સમોવડિયો આ પૃથ્વી ઉપર ખીળે કોઈ રાજા ન હોતો, જેની કીર્તિ ચાર સમદ્રનાં પાણીએ આખી હતી, જેનો પ્રભાવ ધનક, વજ્ર, ઇન્દ્ર અને અન્તકના જેટલો હતો, જેણે પોતાના બાહુબળથી (ખીળ) રાજાઓની લકમી મેળવી હતી, જેના અતિશય પ્રતાપને લીધે સમગ્ર સામન્ત મંડળ તેને નમન કરતું હતું. પરંપર વિરોધ થવા દીધા વિના જે ધર્મ, અર્થ અને કામનું સેવન કરતો હતો, તાણે થવાથી જ જેનું ગંભીર અને ઉન્નત મન સંતોષ પામતું. તે ગ્રન્થનું તે બરોબર પાલન કરીને મેળવેલું દ્રવ્ય દાનમાં આપીને ધર્મ કરતો હતો. ઉઠાડી મૂકેલા રાજાઓને ફરી ગાદીએ બેસાડતો અને ઉદ્ધતને ઉઠાડી મૂકતો, દીન, આંધળો અને ગરીબની તેમની ઇચ્છાથી પણ અધિક મનકામના પૂરતો.

(પં. ૧૪) તેનો પુત્ર જે તેના ચરણનું ધ્યાન કરતો હતો, જે આખી ભૂમિમંડલના તિલક જેવો હતો, જે નય, વિનય, દયા, દાન, હુશિયારી, ધૈર્ય, શૌર્ય, આદિ અનેક ગુણ-સંપન્ન હતો, જે પ્રબલ શત્રુના બલને લીધે ઉત્પન્ન થયેલ અભિમાનને નાશ કરનારો હતો, સ્થિતિને (ટકાવી રાખનાર) ખંધ જેવો હતો, સિદ્ધિનું રહેઠાણ હતો, ન નિવારી શકાય એવા શત્રુવાળા વિષ્ણુની માફક આત્મજનનું દુઃખશમન કરતો હતો, તે પરમગાદેશ્વર શ્રી હુદરાજ અથા રાજાઓ, સામન્તો, ભોગિક, વિષયપતિ, રાષ્ટ્ર અને ગ્રામ મહત્તર અધિકારી આદિને હુકમ કરે છે કે:—

(પં. ૧૬) તમને વિહિત થાઓ કે અમારા અને અમારા માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે (સંકલ્પના) જળપૂર્વક નીચેનું દાન કર્યું છે. ભરૂંકચ વિષયમાં, ગોરક્ષ ભોગમાં, બુદ્ધશાસ્ત્રીના પાસે કુમારિવંશ નામનું ગામ ઉદ્ભવ અને ઉપરિકર સહિત, અથા કર વિગેરે સહિત, અથા દિવ્ય, વેક અને પ્રાવિસેદિકાથી મુક્ત, ભૂમિચિદ્રન્યાય અનુસાર, ચાટ અને ભટથી લેખ ૮૪

પ્રવેશ ન કરાય તેવી શરતે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી ચાલુ રહે તેવી રીતે પુત્ર અને પૌત્રથી લોગવાય તેવી રીતે બલિ, ચક્ર, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર ઇત્યાદિ ક્રિયા કરવા માટે પારાશર ગોત્રના, વાજસનેય કષ્ણ શાખાના, ધ્રુવચારી ડેમકના રહીશ ભટ્ટના પુત્ર ક્રાદાણ બાપ સ્વામિનને આપવામાં આવ્યું છે.

તેટલા માટે, અમારા વંશના તેમ જ બીજા હવે પછીના રાજ્યોએ તેમ જ લોગપતિએ, પ્રબલ પવનથી પ્રેરિત સમુદ્રના જળના તરંગ જેવું આ જીવન ચંચળ છે તે સમજીને, (તથા) વિભવો મિથ્યા અને નાશવંત છે અને શુણ્ણ જ લાંબા કાળ સુધી ચાલે છે એમ સમજીને આ ભૂમિદાનના ફળમાં લાગ લેવાની ઈચ્છાથી અને ચંદ્રના કિરણ સમાન ઉજ્જ્વળ કીર્તિ ચિરકાળ માટે લેગી કરવા ઉત્સુક હોઈને આ અમારા દાનને અનુમોદન આપવું અને પાળવું. અજ્ઞાનના અંધકારવાળા પડદાથી જેનું મન ઠંકાઈ ગયું છે એવો જે કોઈ દાન પાછું લેશે અગર પાછું લેવામાં સહમત થશે, તેને પાંચ મોટાં પાપ લાગશે અને લગવાનું બ્યાસે કહ્યું છે કે—(માંહી આગળ ચાલુ શાપાત્મક પાંચ શ્લોકો આપેલા છે.)

(પં. ૩૩) ૩૬૧ ની સાલમાં કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિએ ગોકુલસ્વામિની વિજ્ઞાપનાથી— આ (લેખ), જેમાં મહાબલાધિકૃત શ્રી પ્રસન્નવિશ્વંસુ દેવક તરીકે હતો (તે) મહાસંધિ વિગ્રહાધિ રણના અધિકારી શિવરાજે લખ્યો.

સં. ૩૦૦, ૬૦, ૧ કાર્તિક વદિ ૧૦ ૫.

ચાહમાન ભર્તૃવૃદ્ધનાં હાંસિટનાં તામ્રપત્રો^૧

સં. ૮૧૩=ઈ. સ. ૭૫૬

મુંબઈ ઈલાકામાં ભરૂચ પરગણામાં નર્મદાને ડાબે કાઠિ અંકલેશ્વર તાલુકામાં ૨૧^૧ ડર્બ^૨ ઉ. અને ૭૨^૩ ૪૮^૪ પૂ. ઉપર આવેલા હાંસિટ ગામમાં શ્રીહર દક્ષિણરામની માલિકીનાં આ પતરાં છે. પતરાં બે છે અને તેનું માપ ૧૧ફૂ"૪૮ફૂ"છે. પહેલા પતરામાં ૨૦ અને ણીનામાં ૧૬ પંક્તિ લખાણની છે. પ્રોફેસર કીલહોર્નના જણવામાં આ પતરાનું અસ્તિત્વ હટ્ટ અને તેની પાસે તેના ફોટોગ્રાફ પણ હતો.^૨ તેની નાંધ મી. ડી. આર. લાંડારકરે લીધેલી છે^૩ અને તેનાં 'રજિંગ' તેમણે આપ્યાં હતાં.

કેવરકામ કેટલે ઠેકાણે અરપટ છે. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે તે વિભાગમાં છેકછાક છે. આખાં પતરાં ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાય તેમ નથી, પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જેટલું ઉપયોગી છે તે વાંચી શકાય છે.

લિપિ દક્ષિણ વિભાગમાં વપરાતી અને વલ્લભિના લેખોમાં વપરાયેલી જેવી જ છે. પં. ૩૩ માંના આદ્ય "ઉ" નો આકાર જરા વિચિત્ર છે. તેમ જ પં. ૩૨ અને ૧૯ માંના આદ્ય "એ" પણ વિચિત્ર છે. જુદા જુદા અક્ષરો પણ એક જ રીતે લખાયા નથી: જેમકે પં. ૬ માંના ક્રમ નો ૨ લગભગ ૬ જેવો લાગે છે અને પં. ૧૫ ચતુર્થમાત્રા: નો ત્વ પ્રીછ જગ્યાએ વપરાયેલાથી જુદો છે. ૨૫ નો ૨ લગભગ ૬ ના જેવો લાગે છે. પં. ૧, ૧૧ અને ૩૦ માં મર્ત્ત્વદ્વા માંનો ૬ પણ તેવી જ રીતે લખ્યો છે. મી. લાંડારકર તેને મર્ત્ત્વદ્વા: વાંચે છે અને તે દ્વાર્ય જાડું હશે કારણ મોટાને માટે પ્રાકૃત શબ્દ મશહુર છે.^૪ પં. ૩૨ માં છેવટનો ૬ આપેલ છે ૮૦૦,૧૦ અને ૩ માટેનાં ચિહ્નો પં. ૩૬ માં વપરાયાં છે. ૮૦૦ માટેનું ચિહ્ન ૧૦૦ ની પછી ૮ લખીને કરવામાં આવ્યું છે. પં. ૩૩ અને ૩૪ માં વિસર્ગનો ઉપયોગ વાક્ય છૂટાં પાડવા માટે કરવામાં આવ્યો છે.

જેઠેણીમાં પણ અનિયમિતતા ઘણી છે. અનુસ્વારને બદલે અનુનાસિક વાપરેલો છે. ૨ પછીનો વ્યંજન કયાંક બેવડો લખ્યો છે અને કયાંક બેવડો લખ્યો નથી. ૬ અને ૭ બેવડાને બદલે એક લખ્યા છે. સંધિ પણ ઘણી જગ્યાએ ખોટી લખી છે. આ બધી ભૂલો છતાં હું માનું છઉં, કે પતરાં ખત્રાવટી નથી. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે ત્યાં ગડબડ કરી છે.

ભરૂચમાં રહેતી ચાહમાનની એક અસાત સાખાનું આ દાનપત્ર છે. 'રજિંગમાં' ચાહમાન શબ્દ સ્પષ્ટ વાંચી શકાતો નથી. પરંતુ પ્રો. કીલહોર્ન અને મી. લાંડારકરે તે જરોળર વાંચેલ છે. પરમમાહેશ્વર અને મહેશ્વરદામ શબ્દના ઉપયોગથી કહી શકાય કે તે કુટુંબ શૈવધર્મી હતું. છ પેઢીનાં નામ એમાં આપણને મળે છે. પહેલું રાજા મહેશ્વરદામનું નામ આપેલ છે, તેના દીકરા શ્રી લીમદામ ભર્તૃવૃદ્ધ પહેલાનો પિતા હતો. તેના દીકરા હરદામ હતો જે કુળટહેવનો બાપ હતો અને તેના દીકરો ભર્તૃવૃદ્ધ ખીજે હતો જેણે દાન આપ્યું હતું. તે મહેશ્વર (શૈવ) હતો, અને તેને મહાસામન્તાધિપતિ અને પંચ મહાશબ્દ^૫ મેળવેલ એમ વર્ણવ્યો છે. તે આઠમી સદીની મધ્યમાં રાજ્ય કરતો હતો અને દરેક પેઢીને ત્રીસ વર્ષ ગણીએ તો સૂણ પુરૂષને ૫૦૦ ઇ. સ.

^૧ એ. ઈ. એ. ૧૨ પા. ૧૬૭ સ્ટેન કોનો, ૨ એ. ઈ. એ. ૬ પા. ૧૨ નોટ પહેલી, ૩ પ્રો. રી. આ. સ. નરહી સમય ૧૯૦૭-૮ પા. ૪૧. ૪ જુઓ હેમચંદ્રની ટેશીનામગાળા ૭, ૨૬. ૫ જુઓ એ. ઈ. એ. ૫ આ. ૨૧૬ જો. ૩

માં મૂકી શકાય. ભતૃવૃંદના આપનું નામ મૂલત હતું, જે મુવલતનું હુંકું રૂપ છે. વલ્લભી મહારાજ-ધિરાજ શિલાદિત્ય સાતમાએ તે જ મૂલત શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેનાં અલીણાનાં પતરાં વ. સ. ૪૪૭ એટલે ઇ. સ. ૭૬૬ ની સાલનાં છે. ભતૃવૃંદ બીજા શિલાદિત્ય સાતમાનો તેમજ શિલાદિત્ય છઠ્ઠાનો સમકાલીન હતો. બે જુદાં જુદાં સમકાલીન કુટુંબમાં એક જ નામ બન્ને રાજ્યો માટે વપરાય તે આકસ્મિક હોઈ શકે નહીં. તે બન્ને કુટુંબ વચ્ચે કાંઈક સંબંધ હોવો જોઈએ અને એમ કલ્પી શકાય કે ભતૃવૃંદ બીજાની બેન શિલાદિત્ય છઠ્ઠા જે રે પરણાવી હતી જેથી શિલાદિત્ય સાતમાએ પોતાના મોસાળનું નામ વાપર્યું હોય.

ભતૃવૃંદ ભાયાત અગર ખંડિયો રાજા હતો અને જે વંશના તાણામાં હતો તે સંબંધી અટકળ થઈ શકે તેમ છે. પં. ૩૪ માં લખ્યું છે કે આ હાંસોટનાં પતરાં રાજા નાગાવલોકના રાજ્યમાં અને સં. ૮૧૩ માં લખાયાં હતાં અને દાન આપ્યાને દિવસે સૂર્યઅસ્ત હતું (પં. ૧૪ અને ૧૬). આ સાલ વિક્રમ સંવતની હોવા સંબંધી કાંઈ શંકા નથી અને તેથી તે ઇ. સ. ૭૫૬ના એક્ટોબરની ૨૮ ની સાથે મળતી આવે છે.^૧

નાગાવલોક સંબંધી ચોક્કસ માહિતી પ્રથમ મળી શકી નહોતી. પ્રો. ક્રીલ્ડોને ધાર્યું હતું કે 'વિશ્વહરાજના લેખમાં' શ્લોક ૧૩ માં લખેલો નાગાવલોક આ હતો. નાગાવલોકના રાજ્યમાં આજમાન શુવક ૧ લો પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો હતો. પોતાના ઉત્તર હિન્દના લેખના દિસ્તમાં પ્રો. ક્રીલ્ડોને સૂચવ્યું હતું કે આ નાગાવલોક તે કદાચ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોય પણ પાછળથી આ અભિપ્રાય ફેરવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે^૨ રાષ્ટ્રકૂટ રાજ્યો અવલોક છેડે આવે એવાં નામ બિરુદ વરીકે વાપરતા હતા. મી. ભાંડારકર પણ પ્રથમ નાગાવલોકને રાષ્ટ્રકૂટ માનતા, પણ પાછળથી તેમણે એ અભિપ્રાય ફેરવ્યો હતો.^૩

હકીકત બારીકીથી તપાસીએ તો માલુમ પડશે કે આ પતરાંના નાગવલોક તે હર્ષના લેખમાંનો નાગાવલોક હોઈ શકે નહીં. તે લેખની અને વિશ્વહરાજના રાજ્યની સાલ ઇ. સ. ૯૭૩ ની છે. નાગાવલોકનો સમકાલીન શુવક વિશ્વહરાજથી છઠ્ઠો પેઢીએ હતો અને તેથી તેની સાલ ઇ. સ. ૮૨૦ હોવી જોઈએ. પરબલના^૪ પથારીસ્તંભના ઇ. સ. ૮૬૧ માર્ચ ૨૧ ના લેખમાં પણ આ નાગાવલોકનું નામ છે. પરબલના પિતા રાષ્ટ્રકૂટ કર્કરાજે નાગાવલોકને હરાવ્યો હતો (શ્લોક ૧૪) તેનો સમય ૮૩૦ ઇ. સ. નો હોવો જોઈએ. આ બન્ને લેખમાં નાગાવલોકનું વર્ણન છે, તે ઉપરથી અટકળ થઈ શકે કે એ મોટો રાજા હોવો જોઈએ અને પ્રો. ભાંડારકરની છેવટની માન્યતા અનુસાર તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ. આપણે બાણીએ છંદએ કે તેણે કનૈજના ચક્રાયુધને હરાવીને પ્રતિહાર વંશની સ્થાપના કરી અને તે વંશે ઉત્તર હિન્દમાં લગભગ બે સદી સુધી રાજ્ય કર્યું. મી. ભાંડારકરે બતાવ્યું છે કે^૫ આ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ તે વિ. સ. ૮૭૨-૮૧૫ ઇ. સ. ના યુગકલાના લેખમાં આવે છે તે પરમ ભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર નાગભટ્ટ જ હોવો જોઈએ. નાગભટ્ટ મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર વત્સરાજનો પુત્ર હતો અને આ વત્સરાજ જૈનશ્રદ્ધ હરિવંશપુરાણના અંતમાં^૬ વર્ણવ્યો છે તે જ હોવો જોઈએ. આ શ્લોકમાં લખ્યું છે તે પ્રમાણે વત્સ શક ૭૦૫ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ્ય કરતો હતો અને તે વખતે કનોજ ઉપર ઇન્દ્રાયુધ રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધર્મપાલે હરાવ્યો હતો અને કનોજનું રાજ ચક્રાયુધને આપ્યું હતું. હાંસોટનાં પતરાં ઇ. સ. ૭૫૬ નાં છે અને ભતૃવૃંદના સુબી રાજા નાગવલોક તે વત્સરાજનો પુત્ર પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોઈ શકે નહીં. પણ તે

૧ ગ્રંથ લેખો પા. ૧૭૧. ૨ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૪. ૩ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૬૨ અને ૨૫૧ ૪ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૧૧૬ સુધારા મટે જુઓ વો. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૫ એ. ઇ. વો. ૮ વધારો. ૬ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૭ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૨ ૮ ૭. એ. વો. ૪૦ પા. ૨૩૯. ૬ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૪૮ ૧૦ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૧૯૯. ૧૧ ભાગે ગ્રેસ્ટ્રીઅર વો. ૧ પાર્ટ ૨ પા. ૧૭૭ નો. ૨.

પહેલાંના લોજદેવના રાજ્યના અને ગ્વાલીઅરના લેખમાં આવે છે તે નાગભટ્ટ હોવાની અટકળ કદાચ સાચી હોય. પ્રતિહારની વંશાવળી એમાં કિલ્હોર્નના કરતાં એક પેઢી ઉપર જાય છે. વિષ્ણુને નમસ્કાર કર્યા બાદ સૂર્યનું વર્ણન આવે છે, જેના વંશમાં રામ જન્મ્યા. રામનો ભાઈ સૌમિત્રિ (લક્ષ્મણ) મેઘનાદ સાથેની લડાઈમાં હાલવાનાર અગર દ્વારપાલ તરીકે વર્ત્યો હતો. તેના વંશમાં નાગભટ્ટ પહેલો થયો જેણે વલસ્ય મલેચ્છર એટલે કે બહુચોના લશ્કરને હરાવ્યું હતું. તેના ભાઈનો દીકરો કંકકુક હતો જેનો નાનો ભાઈ દેવરાજ હતો, જે કિલ્હોર્નના લીસ્ટમાંનો મહારાજ દેવશક્તિ હોવો જોઈએ. દેવરાજનો પુત્ર વત્સરાજ હતો અને તેનો પુત્ર નાગભટ્ટ બીજો હતો જે શૂરવીર થોદો હતો અને તેણે ચક્રાચુદને હરાવ્યો હતો.

હર્ષ અને પથારી લેખોનો નાગાવલોક આ બીજો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ અને હાંસોટના પતરાંનો નાગાવલોક નાગભટ્ટ ૧ હો. હોવાનું મી. ભાંડારકર કહે છે; અને તેને હું મળતો આવું છઉં. જો વત્સરાજ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ કરતો હતો તો નાગભટ્ટને તેના દાદાનો ભાઈ હતો તે ઇ. સ. ૭૫૬ માં ગાદીએ બેઠેલો હોય. ગ્વાલીઅરના લેખના શબ્દો ઉપરથી અટકળ થઈ શકે છે કે નાગભટ્ટનો ભાઈ જે કંકકુક અને દેવરાજનો પિતા હતો તેણે રાજ્ય ક્યું ન હોતું અથવા તે નાગભટ્ટથી મોટો હોવો જોઈએ, કારણ નામ આપ્યું નથી તેમ તેની કાંઈ વિગત આપી નથી. પ્રમાણમાં ટુંકી અને સાધારણ સ્તુતિ ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કંકકુક અને દેવરાજનો રાજ્ય કળ ટુંકો હોવો જોઈએ અને હાંસોટના દાનનો કાળ અને ઇ. સ. ૭૮૩ ન્યારિ-વત્સરાજ ગાદીએ આવી ગયો હતો તે બન્ને વચ્ચેના ૨૭ વર્ષના ગાળામાં તેને સમાવેશ થઈ શકે.

હું તેટલા માટે મી. ભાંડારકર સાથે મળતો આવું છું કે ભત્રુંવડનો સર્વોપરી રાજા નાગાવલોક તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ ૧ હો. હતો. તેનું કુટુંબ તે વખતે કનોજમાં સ્થપાયું ન હોતું, પણ વધુ પશ્ચિમ તરફ તેની રાજધાની હતી. હરિવંશપુરાણમાં વત્સરાજને પશ્ચિમ વિભાગના રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે. અને જો અવન્તિ એટલે માળવાનો રાજા પૂર્વ વિભાગ ઉપર અમલ ચલાવતો હતો, એ હકીકત ધ્યાનમાં લઈએ તો તે વિભાગ લાટ અને પશ્ચિમ રજપૂતાના હોઈ શકે અને નાગાવલોક ભરૂચના ચાહમાનનો સર્વોપરી રાજા હતો તે હકીકત અંધ-બેસતી આવે છે. સૌજન્યદ્રમાં રહેતો ભટ્ટ વા... નો પુત્ર બ્રાહ્મણ ભાટદલ. સૌજન્યદ્ર અને વરમેવી નામો સ્પષ્ટ વંચાતાં નથી અને તે ઝોળખી શક્યાં નથી. દાનનો લેખક ભટ્ટ વત્સુવનો પુત્ર ભટ્ટ કલ્લ હતો તેને વાલલય એટલે વલ્લભિમાંથી આવેલો લખ્યો છે. આ ઉપરથી એમ કદખના થાય કે આ ભત્રુંવડના કુટુંબને વલ્લભિના મેત્રકો સાથે કાંઈ સંબંધ હોય.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓ' સ્વસ્તિ [૧] 'વિકટકટટોતુલ્લગ[:] સિદ્ધમન્ડલમન્ડન: [૧]
મેરુતિ જયાધાર[શ્વાહમાન... ....
- ૨ ક્રમ: [૧] [૧] [તસ્મિન્] વંશે સમુત્પન્ન: પ્રકટપરાક્રમાક્રાન્ત દિઙ્મણ્ડલ
[ઓ] નેકસમરસંઘટ્ટરિપુ [ગજઘટા]—
- ૩ [ટો] પવિઘટનદોર્ઘ્વ: .... [જિ] તસકલારાતિપક્ષો (ક્ષ:)
શ્રીમહેશ્વરદામો નામ રાજા [વમૂવ] [૧] [તસ્ય]
- ૪ [સુત:] પ્રકટિતાશેષમ્મન્ડલપ્રતાપો વિક્રમૈકરસૈ: અનકેનરપતિશતમકુટતદ-
બટિતમ [ણિ]—
- ૫ [નિ] કરનિકા[મમ] હસિતો [દ] ઘોતિતચરણકમલયુગલ: શ્રીમી-
મદામ: [૧] તસ્યાત્મજોનેકસામન્ત—
- ૬ [કિરીટ] કોટિષ્ઠચરણારવિન્દો (ન્દ:) પ્રસાધિતાશેષ મ્મન્ડલ: શ્રીમદ્મર્ત્-
ઘ્વહર્દ: [૧] તસ્ય સુત: (તો) વિગતઘન
- ૭ [ગગન] શશિકર([ક] ર) નિકરાવદાતયા કીર્ત્યોન્માદિતસકલજગ[ત્]
ત્રય (:) આનત મહીપાલમૌલિમા[જિ]
- ૮ [ત] ચરણકમલયુગલ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીહરદામ: [૧] તસ્ય પ્રિયાત્રજો
પ્રસાધિતાશેષવિપક્ષ—
- ૯ મન્ડલ[ઓદારશ્રી: ૧] શશિકરનિર્મલયશૌર્ધૈર્બલિતસકલ મુવન: શ્રીમદ્-
ધ્રુમદેવ: [૧] તસ્ય [સુ]—
- ૧૦ ત: સમસ્તસદ્ગુણાધારમૂત: પરમમાહેશ્વર: સમધિગતપદ્મમહાશબ્દ: (બ્દો)
મહાસામન્તાધિ
- ૧૧ પતિ: શ્રીમદ્ધર્મપદ્મ: સર્વોનેવાગામિનૃપતિમહાચરવાસાવકાદીન્સમનુજોબ-
યત્ય [સ્તુ વ:]
- ૧૨ સંવિદિતં શ્રીમુકુચ્છાવસ્થિતૈર્યયાસ્માભિ: (મિર) માતાપિત્ર(ય) ઓરા-
ત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમુદ્ધ(મિ) વૃદ્ધયે [સૌજ]
- ૧૩ પદ્મં વાસ્તવ્યં અધ્વર્ચુમાધ્યન્દિન કૌણ્ડિન્યસગોત્રવાજસનેયસમ્રક્ષચારિણે
બ્રાહ્મણ મદ્—

૧ ચિહ્નરૂપે છે, ૨ ઇ'દ અનુષ્ટુપ્ ૩ વચ્ચે રસોનેક ૪ વાંચો મતૃવદ્ ૫ વાંચો આત્મજ. ૬ પાઠ યોક્ત
વંચાતો નથી. ૭ વાંચો યશોષ. ૮ વાંચો વાસાવકાદીન. ૯ પાઠ શકિત છે. ૧૦ વાંચો વાસ્તવ્યાન્વર્ચુ.

- ૧૪ વૃદ્ધાય તાવિપુત્રાયે અકૂરેશ્વરવિષયાન્તર્ગતા(ત) [સ્ય] અર્જુનદેવીમામા (૫)
[સ્ય] સૂર્યગ્રહણે^૧ ડક-
- ૧૫ પૂર્વ સંપ્રતિપાદિતૈશ્વતુર્થમાગઃ ॥ નર્થો વર[મે] વિવા. [દશ] વ્ય (વાસ્તવ્ય)
ન(ત)ત્રૈવિધ સામાન્યમા [ય] રસ—
- ૧૬ [ગોત્રાય] માધ્યંદિનસૈવ્રક્ષચારિત્રાક[ણ] ચરમશર્મ. પુત્રત્ર[આશળ-
જાય] ચતુર્થ^૨
- ૧૭ દિતઃ । તા(ત)થા સૌજ્ઞપદ્રવાસ્તવ્યાય, ત(ત)ત્રૈવિધસામાન્યાયે અધ્વયું
માધ્યન્દિન અમુરાર્યા[ણસગો]
- ૧૮ ત્રાય વાજસનેયસન્નક્ષચારિણે ત્રાક્ષણ માટલાય મટ્ટ વા .... પુત્રાય
અર્જુનદેવીમા-
- ૧૯ મોર્ષ^૩ ડકપૂર્વ આદિત્યગ્રહણે [સંનિ] દત્ત એવમેભ્યેઃ અર્જુનદેવીમામઃ
સોદ્રઙ્ગઃ[સોપરિક]
- ૨૦ [રો] મુમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચાટમટપ્રાવેશ્યઃ સહામ્પન્તરસિદ્ધિ ....

ત્રીજું-પત્ર

- ૨૧ [યતો] સ્મદ્વાં^૪ રૂપૈ [રૂપૈ] સ્ત્યૈશ્ચાગામિનૃપતિભિઃ પ્રવલપચનપેરિ[તોદ] મિવલં
[તરગગર્જચલં જી]-
- ૨૨ [વલો] કમમાવાનુગતાનસારાન્વિમવાન્દીર્ધકાલસ્યેયસશ્ચ ગુણાનાક
[લય્ય સામા-]
- ૨૩ [વ્ય] મોગમૂપદાનફલેષ્વુમિઃ શશ્કિરરુચિરં ચિરાય યજ્ઞ [શ્ચિ] ચીણુમિઃ
સ[ઓ] યમસ્મદ્વાયો-
- ૨૪ નુમન્તવ્યઃ પાલય[ઇ] તવ્યશ્ચેતિ ય્ [ઓ] વાજ્ઞાનતિમિરપટકાદૃત મતિરા-
ચ્છિન્ધ્યાહ્વાચ્છિન્ધમાનં વાનુમો
- ૨૫ [દેવ] સ પંચમિર્મહાપાતકૈ[:] સંયુક્તઃ [:] સ્પાદિત્યુક્તં ન મગચ્ચતા
વ્યાસેન [:] મહુમિર્વ્યસુષા સુ[કા] રા-
- ૨૬ જમિ ... તદાફલં ॥ યાનીહદત્તાનિ ...

૧ વાંચો પુત્રાયાકૂરે. ૨ વાંચો ગ્રહણ. ૩ આંહી અને પછીની પંક્તિમાં છેકછાક કરી છે અને નવા નામ નાંખ્યાં છે. ૪ વાંચો તપા. પછીના અક્ષરો શંકિત છે. ૫ મા અને જ્વં ની વચ્ચે છેકછો છે દેખાય છે. પ્રથમના અક્ષરોના બીજા પછી અવશેષો છે. ૬ વાંચો ચતુર્થમાગઃ પ્રતિપાદિતઃ. ૭ વાંચો જામા-શ્ચાવાર્ણ્ય ૮ વાંચો યનુદકપૂર્વમાદિત્ય. ૯ વાંચો ઇમ્યોર્જુન. ૧૦ પાઠ અનુ અયોક્તસ છે. ૧૧ પાઠ શાપાત્રમક મિદિઃ છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓ' સ્વસ્તિ [૧] 'વિકટકટટોતુલ્લ [:] સિદ્ધમન્ડલમળનં [૧]
મેરુસ્તિ જયાધાર [શ્વાહમાન... ....
- ૨ ક્રમ :] [૧] [તસ્મિન્] વંશે સમુત્પન્ન : પ્રકટપરાક્રમાક્રાન્ત દિઙ્મળદલ
[ઓ] નેકસમરસંઘટ્ટરિપુ [ગજઘટા]—
- ૩ [ટો] પવિઘટનદોઈઘ્ઘઃ .... [જિ] તસકલારાતિપક્ષો (ક્ષ :)
શ્રીમદેશ્વરદામો નામ રાજા [વમૂવ] [૧] [તસ્ય]
- ૪ [સુત :] પ્રકટિતાશેષમૂમળદલપ્રતાપો વિક્રમૈકરસૈઃ અનકેનરપતિશતમકુટતટ-
ઘટિતમ [ણિ]—
- ૫ [નિ] કરનિકા [મમ] છસિતો [દ્] ઘોતિતચરણકમલયુગલ : શ્રીમી-
મદામ : [૧] તસ્યાત્મજોનેકસામન્ત—
- ૬ [કિરીટ] કોટિષ્ટચરણારવિન્દો (ન્દ :) પ્રસાધિતાશેષ મૂમળદલ : શ્રીમદ્મર્ત્ત-
ઘ્ઘઘર્દઃ [૧] તસ્ય સુત : (તો) વિગતઘન
- ૭ [ગગન] શશિકર [ક] ર નિકરાવદાતયા કીર્ત્યોન્માદિતસકલજગ [વ્]
ત્રય (:) આનત મહીપાલમૌલિમા [જિ]
- ૮ [ત] ચરણકમલયુગલ : પરમમાદેશ્વર : શ્રીહરદામ : [૧] તસ્ય પ્રિયાત્રજો
પ્રસાધિતાશેષવિપક્ષ—
- ૯ મળદલ [ઓદારશ્રીઃ^૧] શશિકરનિર્મલયશૌર્ધૈષ્ઠવલિતંતસકલ મુવન : શ્રીમદ્-
ધ્રુમટદેવ : [૧] તસ્ય [સુ]—
- ૧૦ ત : સમસ્તસદ્ગુણાધારમૂત : પરમમાદેશ્વર : સમધિગતપદ્મમહાશબ્દ : (બ્દો)
મહાસામન્તાધિ
- ૧૧ પતિ : શ્રીમદ્ધર્વપદ્મઃ સર્વોનેવાગામિનૃપતિમહત્તરવાસાવકાદીન્તસમનુબોધ-
યત્ય [સ્તુ વ :]
- ૧૨ સંવિદિતં શ્રીમુગ્ધકચ્છાવસ્થિતૈર્યયાસ્માભિ : (મિર) માતાપિત્ર (ય) ઓરા-
ત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમુદ્ધ (મિ) વૃદ્ધયે [સૌજ]
- ૧૩ પદ્મ વાસ્તવ્યં અધ્વર્ચુમાધ્યન્દિન કૌઙ્ડિન્યસગોત્રવાજસનેયસન્નચારિણે
ત્રાક્ષણ મદ્ધ—

૧ ચિહ્નરૂપે છે, ૨ ઇંદ અનુક્રુપ ૩ વંશિ રણોનેક. ૪ વંશિ મતૃવદ્ધ : ૫ વંશિ આત્મજ : ૬ પાઠ ચોક્કસ વંચાતો નથી. ૭ વંશિ યશોવ. ૮ વંશિ વાસાવદાદીન. ૯ પાઠ શંકિત છે. ૧૦ વંશિ વાસ્તવ્યાબ્ધર્ચુ.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑ' સ્વસ્તિ [૧] 'વિકટકટટોતુલ્લગ [:] સિદ્ધમણ્ડલમણ્ડન : [૧]
મેરુલિ જયાધાર [શ્વાહમાન.... ....
- ૨ ક્રમ :] [૧] [તસ્મિન્] વંશે સમુત્પન્ન : પ્રકટપરાક્રમાક્રાન્ત દિગ્મણ્ડલ
[ઓ] નેકસમરસંઘટ્ટરિપુ [ગજઘટા]—
- ૩ [ટો] પવિઘટનદોર્ઘ્ણઃ .... [જિ] તસકલારાતિપક્ષો (ક્ષ :)
શ્રીમહેશ્વરદામો નામ રાજા [ચમૂવ] [૧] [તસ્ય]
- ૪ [સુત :] પ્રકટિતાશેષમૂમણ્ડલપ્રતાપો વિક્રમૈકરસૈઃ અનકેનરપતિશતમકુદતટ-
ઘટિતમ [ણિ]—
- ૫ [નિ] કરનિકા [મમ] હસિતો [દ્] ઘોતિતચરણકમલયુગલ : શ્રીમી-
મદામ : [૧] તસ્યાત્મજોનેકસામન્ત—
- ૬ [કિરીટ] કોટિઘટ્ટચરણારવિન્દો (ન્દ :) પ્રસાધિતાશેષ મૂમણ્ડલ : શ્રીમદ્મર્ત-
ઘ્ણવર્ઘ : [૧] તસ્ય સુત : (તો) વિગતધન
- ૭ [ગગન] શશિકર ([ક] ર) નિકરાવદાતયા કીર્ત્યોન્માદિતસકલજગ [ત્]
ત્રય (:) આનત મહીપાલમૌલિમા [જિ]
- ૮ [ત] ચરણકમલયુગલ : પરમમાહેશ્વર : શ્રીહરદામ : [૧] તસ્ય પ્રિયાત્રજો
પ્રસાધિતાશેષવિપક્ષ—
- ૯ મણ્ડલ [ઓદારશ્રી :] શશિકરનિર્મલયશૌર્ષવલિતસકલ મુવન : શ્રીમદ્-
મૂમટ્ટદેવ : [૧] તસ્ય [સુ]—
- ૧૦ ત : સમસ્તસદ્ગુણાધારમૂત : પરમમાહેશ્વર : સમધિગતપદ્મમહાશબ્દ : (બ્દો)
મહાસામન્તાધિ
- ૧૧ પતિ : શ્રીમદ્મર્તુપર્ઘ : સર્વ્વનેવાગામિનૃપતિમહાચરવાસાવકાદીન્સમનુનોધ-
યત્ય [સ્તુ વ :]
- ૧૨ સંવિદિતં શ્રીમૃગુકચ્છાવસ્થિતૈર્યયાસ્માભિ : (મિર) માતાપિત્ર (ય) ઓરા-
ત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમૃદ્ધ (મિ) વૃદ્ધયે [સૌજ]
- ૧૩ પદ્રે વાસ્તવ્યં અધ્વર્યુમાધ્યન્દિન કૌણિન્દ્યસગોત્રવાજસનેયસત્રસ્રચારિણે
ત્રાક્ષણ મદ્ર—

ચિત્ર ૩ પે ૭, ૨ ૭૬ અનુ ૬૫ ૩ વાંચિ રતોનેક ૪ વાંચિ મતુવટ્ટ : ૫ વાંચિ આત્મજ : ૬ ૫૧૬ ચેત્રસ
નથી. ૭ વાંચિ યશોષ. ૮ વાંચિ વાસાવકાદીન. ૯ ૫૧૬ શ્વકિત છે. ૧૦ વાંચિ વાસ્તવ્યાખ્યર્ણ.

- ૧૪ જુદાય તાવિપુત્રાયે અકૂરેશ્વરવિષયાન્તર્ગતા(ત) [સ્ય] અર્જુનદેવીપ્રામા (મ)
[સ્ય] સૂર્યપ્રહણે ઉદક—
- ૧૫ પૂર્વે સંપ્રતિપાદિતૈશ્વતુર્થમાગઃ ॥ નયો વર[મે] વિવા [દશ] વ્ય (વાસ્તવ્ય)
ન(ત) ત્રૈવિધ સામાન્યમા [ય] રસ—
- ૧૬ [ગોત્રાય] માધ્યંદિનસેવસચારિત્રાણ [ય] ચરમશર્મ પુત્રજ [આશ્વળ-
જવાય] ચતુર્થ
- ૧૭ દિતઃ । તા(ત) આ સૌજ્ઞપદ્મવાસ્તવ્યાય.ત(ત) ત્રૈવિધસામાન્યાયે અશ્વ્યું
માધ્યન્દિન અસુરાય [યસગો]
- ૧૮ ત્રાય વાજસનેયસન્નચારિણે બ્રાહ્મણ માટહાય મટ્ટ વા .... પુત્રાય
અર્જુનદેવીપ્રા-
- ૧૯ મોર્ચે ઉદકપૂર્વ આદિત્યપ્રહણે [સંતિ] દત્ત ઇવમેભ્યઃ . અર્જુનદેવીપ્રામઃ
સોદ્રઃ [સોપરિક]
- ૨૦ [રો] મુમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચાટમટપ્રાવેશ્યઃ સદ્દામ્યન્તરસિદ્ધિ ...

ત્રીજું-પત્રું

- ૨૧ [યતો] સ્મદ્ધ [રંચૈ] રન્યૈશ્ચાગામિનૃપતિભિઃ પ્રવરુપવનમેરિ[તોદ] પિવર
[તરુગર્ચચલં જી]-
- ૨૨ [વલો] કમભાવાનુગતાનસારાન્વિભવાન્દર્ધિકાલસ્યેયસશ્ચ ધુગાનાક
[લગ્ય સામા-]
- ૨૩ [ન્ય] મોગમૂપદાનફલેન્સુમિઃ શશિકરુચિરં વિરાય યજ [શિ] ત્રીપુમિઃ
સુ[ઓ] યમસ્મદ્દાયો-
- ૨૪ નુમન્તવ્યઃ પાઠ્યુ[ઈ] તવ્યથેતિ યુ [ઓ] વાજાનતિમિરપટલાદ્યત નતિરા-
ચ્છિન્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમો
- ૨૫ [દેવ] સ પંચમિર્વિહાપાતકૈઃ [સંયુક્તઃ] [ઃ] સ્યાદિત્યુક્તં ચ મગવતાં
વ્યાસેન [ઈ] મહુમિર્વિસુષા સુ[કા] રા-
- ૨૬ જમિ ... તદાફલં ॥ યાત્રીહૃદયોગિ ...

૧ વાંચો પુત્રાયાક્રુતે. ૨ વાંચો પ્રહણ. ૩ આંહી અને પછીની પંક્તિમાં ઉકાઠા કરી છે અને નવાં નાંખ્યાં છે. ૪ વાંચો તથા. પછીના અક્ષરો શકિત છે. ૫ મા અને વ્યં ની વચ્ચે છેડો લે
ય છે. પ્રથમના અક્ષરોના બીજા પશુ અવશેષો છે. ૬ વાંચો ચતુર્થમાગઃ પ્રતિપાદિતઃ. ૭ વાંચો જામા-
ત્તવ્યું ૮ વાંચો ચમુદકપૂર્વમાદિત્ય. ૯ વાંચો ઇમ્યોર્જુન. ૧૦ પાઠ અયુ અચોક્ત છે. ૧૧ શાશ્વ
તમઃ શ્વેડિ છે.

૨૭ .... ગુનરાદદીત ॥ વિ-

૨૮ [ન્યાદવિષ્ણ] તોયાસું .... હરન્તિ ચે ॥ [સ્વદ]

૨૯ [તાં] યદદાં વા યો હરેત વસુંધરાં ॥ (૧) તૈ (તે) ન જાતા જનેતા વ
મરકે [પા] તિતા ધ્રુવં ॥ સર્વા-

૩૦ મેતા [-] માવેનઃ પાર્થિવેન્દ્રા [ન] ભૂયો ભૂયો યાચતે મર્ત્યૃદૃઢું [૧]
સામાન્યોયં ધર્મસેતુ-

૩૧ મૃદ્ધપાના^૧ સ્વે સ્વે કાલે પાલનીયો ભવદ્મિ [:] ॥ પટ્ટિર્વ્વ^૨ ....

૩૨ .... ॥ લિખિતમેતન્મયા વાલમ્બમ્ [દૃ કક્ષે]-

૩૩ ણે મદ્રવત્સુવત્સુનાઃ ક્ષનાક્ષરમધિકાક્ષરં વા સર્વમત્ર પ્રમાણમિતિ યદ્ [ઉપ]-

૩૪ રિ લિખિત ['] : શ્રીમન્નાગાવલોકપ્રવ [૧] દ્વિમાનવિજય રાજ્યે શ્રીમૃગ-
કચ્છાવસ્થિતે (તે) [મ]

૩૫ [દૃ] છલુવ દૂતકઃ ॥ યત્રાંકતોઽપિ સુવિશુદ્ધસંવત્સરશતાષ્ટકેત્રયોદ

૩૬ [શા] ધિકે ૮૦૦ ૧૦ ૩

પં. ૧ મોટા લશ્કરથી જે ઉત્તર છે, જેણે પોતાના પ્રદેશ શલુગાર્યો છે, જે જ્યનો આધાર ભૂત છે અને જે મેરૂ જેવો છે, એવો આહમાન વંશ જ્ય પામે.

પં. ૨-૬ તે વંશમાં શ્રી મહેશ્વરદાસ નામનો રાજા ઉત્પન્ન થયો, જેણે પોતાના શૂર પરાક્રમથી દિશાઓ ઉપર હુમલો કર્યો હતો, અનેક લડાઈમાં જેનો હાથ સામા પક્ષના હાથીના કુભરથળનો નાશ કરનાર હતો, અને જેણે દુશ્મનોના આખા પક્ષનો (નાશ કર્યો હતો). તેનો પુત્ર શ્રી ભીમદાસ હતો, જેણે પોતાનો પ્રતાપ આખા ભૂમણ્ડલમાં પ્રકટ કર્યો હતો, જેને પરાક્રમમાં જ રસ પડતો હતો અને જેના કમળ જેવા ઈર્ષને પણ અનેક રાજાઓના સુગટમાંનાં મહિનાં કિરણોથી ચળકતા હતા. તેનો પુત્ર ભર્તૃવર્ણ હતો, જેના કમલ જેવા પણ અનેક ખંડિયા રાજાના સુગટની કોરથી ઘસાયા હતા અને જેણે આખું ભૂમણ્ડલ જિતી લીધું હતું. તેનો પુત્ર પરમ માહેશ્વર શ્રી હરદાસ હતો, જેણે વાહનાં ગયા પછી આકાશમાં ચંદ્રનાં કિરણો જેવી ચળકતી કીર્તિવંદે ત્રણે જગતને ઉન્મત્ત બનાવ્યાં હતાં, અને જેના કમલ જેવા પણ તેની પાસે નમવા રાજાઓનાં મસ્તકથી સાફ થઈ ગયા હતા. તેનો પુત્ર મુલતદેવ હતો, જેણે બધા દુશ્મનોના પ્રદેશની કીર્તિ મેળવી હતી અને જેણે ચંદ્રનાં કિરણો જેવી શુદ્ધ કીર્તિથી સકલ ભુવનને ધોળું બનાવ્યું હતું.

પં. ૧૦-૧૧ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીમત્ ભર્તૃવર્ણ જેણે બધા તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રકૂટ મહારાજાધિરાજ મુવરાજે વત્સરાજને મેરૂના મધ્ય ભાગમાં હરાવ્યો, એમ લખ્યું છે. નાગભટ ૧ લાએ બલુચોને હરાવ્યાનું ગ્વાલિયરના લેખમાં લખ્યું છે. આ બધાનો ઉલ્લેખ આઠમી સદીમાં પ્રશ્નિમ-૨જ પૂતાના ઉપરના મુસલમાન હુમલા સંબંધી હોય, એ સંભવ છે. આ બધા ઉપરથી જેકસનનું કહેલું સાચું હોય કે આ રાજાઓ ગુર્જર હતા અને તેઓનું મુખ્ય ધામ શ્રીમાલ એટલે હાલનું લિનમાળ હતું.

હાંસોટના પતરામાંના હાન લેનારનું કુટુંબ તપાસીએ તો જણાશે કે તેના એકાદ પૂર્વજને રાજાન કહ્યો છે. તેનો અર્થ એમ નથી કે તે રાજ્ય કરતો હતો. પછીની ચાર પેઢીનાં ચાલુ વખાણ કર્યા છે. બીજા રાજાએ તેને નમતા એમ પણ લખ્યું છે, પણ તેઓ રાજાઓ હતા, એમ ખાતરી આપનારા વિશેષણો નથી. પછી મુલતદેવ આવે છે, જેને માટે લખ્યું છે કે તેણે પોતાના દુશ્મનોનો પ્રદેશ જિતી લીધો અને આખી દુનિયાને તેની કીર્તિથી જાળવવ્યમાન કરી દીધી. તેનો દીકરો આ પતરામાંના હાન આપનાર, તેને પહેલો ખંડિયા રાજા વર્ણવ્યો છે. તે ભરૂચમાં રાજ કરતો હતો તેથી એમ માની ન શકાય કે તેના પૂર્વજે પણ ત્યાં રાજ કરતા હતા. તેનું એક કારણ એ છે કે ગુર્જરા ઈ. સ. ૭૩૬ સુધી સત્તામાં હતા. ગુર્જરા જે મૂળ સૂર્યના ઉપાસકો હતા તે દ્વંત્રીજે જે સાવત્રી સદીમાં થયો તેના સમયમાં શૈવ કેમ થયા તે હકીકત, ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. તેનો દીકરો જ્યમટ ત્રીજો જેનાં ઈ. સ. ૭૦૬ અને ૭૩૬ નાં દાનપત્રો બલુવામાં છે, તે આ વંશનો છેલ્લો રાજા હતો. તેણે પાંચ મહાશપ્થો મેળવ્યા હતા અને મહાસામન્તાધિપતિ હતા. એટલે કે તેનામાં ભર્તૃવર્ણ બીજાના બધા ઇલ્કાઓ હતા. આ ઉપરથી એમ કલ્પના થઈ શકે કે ભરૂચના ગુર્જર વંશનો જ્યમટ ત્રીજાથી અંત આવ્યો અને તેની પછી આહમાન રાજા ભર્તૃવર્ણ ગાદીએ આવ્યો, જે ભરૂચના ગુર્જરાની માફક લિનમાળના ગુર્જરાના વંશમાં હતો.

૧ જુઓ આ બાબતની ચર્ચા ૨૪. જેકસને કરેલી, જી. એ. એ. ૧ પાર્ટ ૧ લો પા. ૪૬૬. ૨ સદર પા. ૪૬૭.

૩ જુઓ જેકસન પા. ૧૧૩. ૪ ઇ. એ. એ. ૧૩ પા. ૭૭.

દાન ભૃગુકચ્છમાંથી આપવામાં આવ્યું છે, જે હાલના ભરૂચનું સંસ્કૃતમય રૂપ છે. શકે ૭૮૬ નાં ક્રુવરાજ ધીજનાં 'અગ્રમરાનાં પતરાંમાં' તેમજ ધીજે પણ તે નામ વપરાયું છે. અકૂરેશ્વર વિષયમાં અર્જુનદેવી ગામ દાનમાં અપાયું છે. અકૂરેશ્વર તે ભરૂચ પરગણાં તાલુકાનાં અંકલેશ્વર તાલુકા હોઈ શકે, પણ અર્જુનદેવી ગામ જોળખી શકાયું નથી. દાન લેનારના નામમાં છેકછાક થઈ છે, તેથી ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતાં નથી. તેઓ નીચે મુજબ જણાય છે. સૌરાષ્ટ્રમાં રહેતા તાવિનો પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટવટ વરમેવિમાં રહેતા, ચરમશર્મનનો પુત્ર બ્રાહ્મણ જળ શુભોનો આધારભૂત હતો અને જેણે પાંચ મહાશય મેળવ્યા હતાં, તે હવે પછીના બધા રાજાઓને મહાપરોને, અને વાસાપકો^૨ ઇત્યાદિને સમજાવે છે કે,

પં. ૧૧-૧૯ તમને બધાને ખબર થાય કે શ્રી ભૃગુકચ્છમાં રહેતો હતો ત્યારે માતા પિતાના તેમજ મારા પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ માટે સૌરાષ્ટ્રમાં રહેતા અધ્વર્યુ, કૌણ્ડિન્ય ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના, વાજસનેથી સંહિતા બલુનાત્ત, તાવિના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટ વટને અકૂરેશ્વર વિષયમાં આવેલા અર્જુનદેવી ગામનો ચોથો ભાગ સૂર્યશ્રદ્ધણને દિવસે મેં (સંકલ્પના) જળપૂર્વક આપ્યો છે (દાનમાં). તેમજ ચોથો ભાગ ત્રિવેદી, માધર ગોત્રના અને માધ્યન્દિની શાખાના વરમેવિના રહીશ ચરમશર્મનના પુત્ર બ્રાહ્મણ જળને આપ્યો હતો. તેવી રીતે આ અર્જુનદેવી ગામ સૂર્યશ્રદ્ધણ પ્રસંગે ત્રિવેદીના કુટુંબના, સૌરાષ્ટ્રમાં રહેતા, અમુરાયન ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના અધ્વર્યુ, વાજસનેથી સંહિતા બલુનાર ભટ્ટ વા... ના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટવટને સંકલ્પના જળ પૂર્વક આપવામાં આવ્યું હતું.

પં. ૧૯-૨૫ ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો.

પં. ૩૨-૩૬ ભટ્ટ વત્સવના પુત્ર વલ્લી (માંથી આવેલા) ભટ્ટ કક્ષે આ લખ્યું છે. ચોછા વધતા અક્ષરો હોવા છતાં આ પ્રમાણભૂત છે. ભૃગુકચ્છમાં રહેલી વખતે ભટ્ટ હલ્લવ દ્વવક હોઈને આ દાન શ્રી નાગાવલોક્ષના વિજયમાન રાજ્યમાં મેં આપ્યું છે. સંવત્ ૮૧૩ માં લખ્યું.

હસ્તિકુંડિના ધવલના બીજાપુરના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૦૫૩

સ્વ. પ્રોફેસર કીલ્હોર્ન આ લેખ સંબંધી ટુંકી નોંધ લીધેલી હતી,^૨ પરંતુ આખો લેખ છપાયો ન હોતો. તેથી મી. ડી. આર. ભાંડારકરની સૂચનાથી મૂળ પત્ર ઉપરથી નવું અક્ષરાન્તર તૈયાર કર્યું. તે પત્ર અત્યારે જોધપુર મહારાજાની પરવાનગીથી અજમેર મ્યુઝિયમમાં સંચરિત કરવામાં આવ્યો છે.

આખું પવંતની પાસે ઉદેપુરથી સીરાહીના રસ્તા ઉપર બીજાપુરથી એક કોસ છેટે મંદિરમાં જવાના દરવાજા ઉપર કેપ્ટન બર્ટ આ લેખ ચોખી કાઢ્યો હતો. પણ લોકવાયકા અનુસાર જોધપુર રોટના બાહી પરગણામાં બીજાપુર ગામથી જે માધલ ઉપરના એકાંત જૈન મંદિરની દિવાલમાં તે પત્ર ચણેલો હતો. પાછળથી બીજાપુરના જૈન મહાજનની ધર્મશાળામાં તેને લાવવામાં આવ્યો હતો. ત્યાંથી રોટના ઔતહાસિક ખાતામાં રાખવામાં આવ્યો હતો અને હવે અજમેર મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખમાં ૩૨ પંક્તિ છે. અને કુ. ૨-૮૩ ઈ. પહોળા અને કુ. ૧-૪ ઈ. ઉંચા ભાગમાં કોતરેલો છે. તેમાંના મોટા ભાગ આખોહવાથી ખવાઈ ગયો છે. પહેલી જે પંક્તિ ઘણી ખવાઈ ગઈ છે. કેટલાક છૂટાછવાયા અક્ષરોનાં ચોપડાં ઉપડી ગયાં છે. અક્ષરોનું કદ ટૂંકું અને લિપિ ઉત્તર વિભાગની નાગરી છે અને વિ. સં. ૧૦૮૦ ના વિશ્વહરાજના લેખની લિપિને મળતી આવે છે. પંક્તિ ૨૨ અને ૩૨ સિવાય લેખની ભાષા સંસ્કૃત પદમય છે. બ અને વ વચ્ચેના ફેરફાર સાચાં નથી. ૨ પછીના વ્યંજનને ખેવડા લખ્યા છે. સાધારણ રીતે અનુસ્વાર વાપરેલા છે, પણ અનુનાસિક પંચુ જોવામાં આવે છે. ૨ અને ૨ તેમજ ૩ અને ૩ વચ્ચે ગડબડાટ કરેલ છે. પ. ૧ લીમાં ઉપધ્માનીય વિસર્ગને ઉપયોગ કરેલ છે અને તેનું સ્વરૂપ નોંધ કરવા જેવું છે. છેલી પંક્તિમાં મી નું આજ્ઞપણ રૂપચિહ્ન ત્રણ વાર વાપર્યું છે.

વાસ્તવિક રીતે જોતાં આ પત્ર ઉપર જે જુદાં જુદાં લેખો કોતરેલા છે. પહેલો વિ. સં. ૧૦૫૩ (પ. ૧૯ અને ૨૨)નો અને બીજો વિ. સં. ૯૯૬ (પ. ૩૧ અને ૩૨)નો છે. પહેલો લેખ પ. ૧ થી ૨૨ સુધીનો છે અને તે સૂર્યાચાર્ય રચેલી ૪૦ શ્લોકની પ્રશસ્તિ છે.^૪ પહેલાં જે શ્લોકમાં જન અગર તીર્થંકરની સ્તુતિ છે. શ્લોક ૩ જામાં કોષ્ટ રાજવંશનું નામ છે, જે નષ્ટ થયું છે. ૪ થામાં રાજકુમાર હરિવર્મન અને તેની પત્ની રૂચિનાં નામ છે. હરિવર્મનથી વિદગ્ધ ઉત્પન્ન થયો (શ્લોક ૫), જેને લેખના બીજા ભાગમાં રાષ્ટ્રકૂટ કહ્યો છે. વિદગ્ધરાજના વાસુદેવ ધર્મગુરુ હતો અને તેને ધાર્મિક જ્ઞાન આપ્યું અને હરિકુષ્ઠીમાં જનનું મંદિર બંધાવવાને પ્રેર્યો. કુમારે સુવર્ણથી તુલાવિધિ કરી હતી અને ૬ ભાગનું સુવર્ણ જનને અર્પણ કર્યું અને ૬ ધર્મગુરુ વાસુદેવે રાષ્ટ્રનું વિદગ્ધ પછી મરમટ (શ્લોક ૮) ગ્રાહીએ આવ્યો અને ત્યારબાદ ધવલ આવ્યો (શ્લોક ૯). છેલ્લા રાજાની સ્તુતિ લંગભગ દશ શ્લોકમાં કરી છે. દશમા શ્લોકમાં તેણે એક રાજા (જેનું નામ જુમ થયું છે)ને તથા ગુર્જરાના રાજાને, ત્યારે મુંજે ચેદપાટ (ચેવાડ)ના નાકરૂપ આઘાટને નાશ કર્યો અને તેમને બગાડ્યા ત્યારે આશરો આપ્યાનું લખ્યું છે. પ્રો. કીલ્હોર્ન

૧ એ. ઈ. વે. ૧૦ પા. ૧૭ પંક્તિ રામકર્ણી. ૨ એ. એ. સો. બે. વા. ૬૨ પાટ ૧ નં. ૪ પા. ૩૦૬-૧૪. ૩ સિદ્ધ વિષ્ણુની અને પંક્તિની ઉપર મુદ્રાયું છે. તેથી આ ચિહ્ન ઉપધ્માનીય માટે દોડું સંબંધિત નથી. વંત્રી. ૪ કેટલાક શ્લોકની સંખ્યા લેખમાં લખી છે. પણ શ્લોક ૨૪ ને શ્લોકી ૨૫ લખ્યો છે અને તે શ્લોક ઉપર મુદ્રા આવી આવી છે. પરિણામે ખરેખર શ્લોક ૪૦ છે જ્યારે કોતરનારે ૪૧ લખ્યા છે. વંત્રી.

કલ્પના કરી છે તે અનુસાર આ મુંજ તે માળવાનો વાક્યપતિ મુંજ હોવો જોઈએ. તેની વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬, અને ૧૦૫૦ એમ સાલો મળેલી છે. મુંજદેવનો અધિપતિ તે ચાલુક્ય મૂળરાજ પહેલો હોવો જોઈએ. બીજા રાજાનું નામ જોમાણ વાંચીએ તો પણ તે તો મુંજ પહેલાં ઘણા કાળ ઉપર થઈ ગયો હતો તેથી સમકાલીન સંભવતો નથી. આઘાટ તે હરિપુરના સ્ટેશન પાસેનું હાલનું આહડ હોતું જોઈએ. તેના ઉપરથી આહડિયા નામ નીકળ્યું હોતું જોઈએ. શ્લોક ૧૧ માં લખ્યું છે કે ધવલે મહેન્દ્રને દુર્લભરાજના કિરસામાં રક્ષણ આપ્યું હતું. વિ. સં. ૧૦૩૦ ના હર્ષ-લેખમાં આહમાન વિગ્રહરાજનો ભાઈ આ દુર્લભરાજ હતો. આનું નામ બિજ્જેલિયા અને કિણ્ણસરિયા લેખોમાં પણ આવે છે. નદુલના આહમાન ઉપરના લેખમાં મહેન્દ્રને વિગ્રહપાલનો પુત્ર અને લક્ષ્મણનો પ્રપૌત્ર માન્યો છે. શ્લોક ૧૨ માં ધવલે ધરણિવરાહને મદદ કર્યાનું લખ્યું છે. મૂલરાજે આ ધરણિવરાહની સત્તા તોડી પાડી હતી. છેલ્લો રાજા તે ચૌલુક્ય વંશનો છેલ્લો રાજા છે. ધરણિવરાહ કોણ હતો તે ચોક્કસ થઈ શક્યું નથી. સંભવિત છે કે તે પરમાર રાજા હતો અને મારવાડમાં નવકોટનો માલિક હતો. પોતાના ભાઈને તેણે નવકોટ વેચ્યાનું એક હિન્દી શ્લોકમાં લખ્યું છે. શ્લોક ૧૩ થી ૧૮ માં ધવલનાં વર્ણણ છે. પણ તેમાંથી ઐતિહાસિક હકીકત કંઈ મળતી નથી. શ્લોક ૧૯ માં વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે રાજ્ય છોડ્યાની અને ખાલપ્રસાદને ગાદી ઉપર બેસાડ્યાની હકીકત છે. ત્યાર પછીના બે શ્લોકમાં પણ સ્તુતિ જ છે. ખાલપ્રસાદની રાજધાની હરિવક્રુષ્ઠકા (હાથવિઠ) હોવાનું શ્લોક ૨૨ માં લખ્યું છે. શ્લોક ૨૩ થી ૨૭ માં હસ્તિકુણ્ડનું વર્ણન છે. પછીના બે શ્લોક શાન્તિભદ્ર સૂરી, જેને શ્લોક ૩૦ માં વિદ્યુધ રાજના ધર્મશુર વાસુદેવના શિષ્ય કહ્યો છે તેના સંબંધી છે. શ્લોક ૩૩ માં હકીકત આપી છે કે હસ્તિકુણ્ડના ગોષ્ઠીએ ઋષભનાથના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. શ્લોક ૩૬-૩૭ માં લખ્યું છે કે મંદિર મૂળ વિદ્યુધરાજે બંધાવ્યું હતું પણ જીર્ણોદ્ધાર પછી વિ. સં. ૧૦૫૩ ના માઘ સુદિ ૧૩ ને દિને શાન્તિભદ્રે મૂર્તિની સ્થાપના કરી. તૃલાવખતે વિદ્યુધરાજે મંદિરને દાન કરેલું અને પાછળથી ધવલે પિપ્પલ નામના કુવાનું દાન કર્યું હતું.

ત્યાર પછીના શ્લોકમાં દાન સદાકાળ ટકી રહે તેવી ઇચ્છા જતાવી છે અને તે પછીના શ્લોકમાં પ્રશસ્તિ લખનાર સૂર્યોચાર્યનું નામ છે. પછી ગદ્યમાં લંબાણપૂર્વક તિથિ આપી છે. રવિવાર વિ. સં. ૧૦૫૩ માઘ સુદિ ૧૩ પુષ્ય નક્ષત્ર પ્રેર: કીર્ત્તિદર્શની ગણત્રી પ્રમાણે આ દિવસ ઇ. સ. ૯૬૭ ના જાનેવારીની ૨૪ ત્રી તારીખે આવે છે. તે દિવસ તેરસ સૂર્યોદય પછી ૭ અને ૪૦ મિનિટે પુરી થાય છે. આ તિથિએ ઋષભનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને ધ્વજ ચઢાવ્યો હતો. જીર્ણોદ્ધાર પહેલાંની મૂર્તિ મૂલનાયક ગોષ્ઠીનાં અમુક માણસોએ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેઓનાં નામ આપ્યાં છે.

લેખનો બીજો ભાગ સ્વતંત્ર રીતે લખાયો છે અને પં. ૨૩ થી ૩૨ સુધીમાં ૨૧ શ્લોક રૂપે છે. પાછળથી આપેલા તે જ મંદિરને દાન સંબંધી હોઈ, આ ભાગ પાછળથી લખાયો હોવો જોઈએ. મમ્મટ સુધીની વંશાવળી આમાં પણ આપી છે. જૈનધર્મની પ્રશંસાથી લેખની શરૂવાત થાય છે. (શ્લોક. ૨) હરિવર્મા નામે રાજા હતો અને તેની પછી તેનો પુત્ર વિદ્યુધ-રાજ આવ્યો. તે રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કલ્પવૃક્ષ જેવો હતો. તેનો પુત્ર મમ્મટ થયો (શ્લોક. ૪). શ્લોક. ૫ થી ૭ સુધીમાં લખ્યું છે કે પોતાના શુરૂ બલભદ્ર માટે વિદ્યુધે ચણાવ્યું હતું અને મમ્મટે તેને અનુમતિ આપી અને તેની વિગત શ્લોક ૮ થી ૧૭ સુધીમાં આપે છે. (૧) દરેક

૧ એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૧૯ ૨ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૭૩ ૩ છપ્પય ॥ મગોવર (૧) સામત, હુવો જગમેર (૨) સિદ્ધમુવ ॥ ગઢ વુંલ (૩) ગજમદ્ર, હુવો લોદેવ (૪) માળ મુર ॥ બહપદ અરવદ (૫) મોજરાજા જાલંદર (૬) મોગવાસ પરપાટ (૭) હુવો હાહા પારવર (૮) ॥ નવમોટ કિરાહ (૯) સંઝગત, ધિર, વંવાહર મળિયા ॥ ઘરળીવરાહવર માદ્યાં, કોટબોટ જૂ જૂ નિયા ॥ ૧ ॥ ૪ ૪. બે. એ. સો. વો. ૬૨ પા. ૧ વો. પા. ૩૧૦.

૨૦ પોઠ ઉપર રૂ. ૧ એક; (૨) દરેક ગાડાદીઠ રૂ. એક (ગામમાંથી અંગર ગામ આગળથી પસાર થાય તેવા માટે). (૩) તેલની ઘાણીમાં એક ઘડા દીઠ એક કર્ષ; (૪) ભટ્ટલોડોએ ૧૩ પાનનાં ખીરાં (ચોદલકા). (૫) દૂત રમનારાઓએ એક પેલ્લક. (૬) દરેક અરઘટ્ટે (રેલવાળો ફૂલો) ઘઉં અને જવાનો એક આઢક (ચાર શેર) (૭) પેટાદીઠ પાંચ પળી. (૮) દરેક ભારે (૨૦૦૦ પલ) એક વિશેષક.^૧ (૯) રૂ. ૨ કેશર, ગુંદ, ઊન આદિના દરેક ભારે દસ પલ અને (૧૦) ભરીને આપી શકાય તેવી ચીજ જવ, ઘઉં, મગ, મીઠું, રાણ ઇત્યાદિના એક દ્રાણુ એક માણક; એ પ્રમાણે દાનમાં આપવું જોઈએ. આ પ્રમાણે વિદગ્ધરાજે દાનમાં આપેલ હતું. તેના રૂ ભાગ જીન અહતને મળે અને રૂ ગુરૂ જલભદ્રને વિદ્યાપત્ર તરીકે મળે, એવી વ્યવસ્થા હતી. વિદગ્ધરાજે કરેલા દાનની તિથિ શ્લોક. ૧૯ માં સં. ૯૭૩ ના આધાર માસ-માંની હતી અને મમ્મટે તેને વિ. સં. ૯૯૬ ના માઘ વદિ ૧૧ ને દિવસે કાયમ કર્યું. છેલ્લા શ્લોક ૨૧ માં લખ્યું છે કે આ દાન કેશવદાન સૂરિના વંશવારસ પર્વત, પૃથ્વી, સૂર્ય, ભરત ખણ્ડ, ગંગા, સરસ્વતી, તારા, પાતાલ અને સમુદ્રના અસ્તિત્વ સુધી લોગવે. છેવટે તિથિઓ અંકમાં લખી છે અને લેખ સુત્રધાર શતયોગેશ્વરે કાત્યો છે.

૧ (આ સિક્કાનું નામ વિશ્વદરાજના હર્ષના શિલાલેખમાં (એ. ઈ. નો. ૨ પા. ૧૩૦), અને મધનદેવના શાસનના લેખમાં (એ. ઈ. નો. ૩ પા. ૨૬૪) આવે છે. વિશેષક અને વિશેષક જન્ને સિયડોણીના લેખમાં (એ. ઈ. નો. ૧ પા. ૧૬૬) આવે છે. પ્રો. કિલ્ડોર્ન તેના અર્થ કોઈ સિક્કાને વિસમો ભાગ એવો કરે છે, તંત્રી. ૨ (સંભવ છે કે દાનના ૯ અને દસ નંબર મમ્મટે લખેલાં હોય, પણ શબ્દરચના એવી છે કે ખાતરી પૂર્વક કહી શકાય તેમ નથી.) તંત્રી લેખ ૮૭

અક્ષરાન્તર^૧

૧ — — — — — ॥ વિરકે ? — પજે ? [રક્ષાસંસ્થા ?]

જવસ્તવઃ । પરિશાસતુ ના — — — — — પરા[ર્થભ્યા ?] પના જિનાઃ ॥

૧-તે વંઃ પાંતુ [જિના] વિનામસમયિ યત્પા] વપમ્નોન્મુલમેલા

સંસ્થમયૂલ[શે] સ્વરનસ્થેષીણ વિવો(વિન્વો) દયાત્ ।

પ્રાયેકાદશભિર્ગુણં દશશતી શકસ્ય શુંમદશાં કસ્યસ્યાદગુણકારકો

ન યદિ વા સ્વચ્છાત્મનાં સંગર્મઃ ॥ ૨

૨ — — — — — ક્ત — — નાસત્કરીલો ? [પ] શોભિતઃ । મુસે(શે) [સ્વર] —

— — — — — લૌ મૂર્ધ્ને રુદો મહીમતો ॥ ૩ અભિવૌ(વિ) અદ્રુચિ કાંતાં

સાવિત્રીં [ચતુ] રા [૧] નઃ । હરિવર્મા વ(વ) ભૂવાત્ર ભૂવિ-

મુર્ચવનાધિકઃ ॥ [૪] સકલલોકવિલોક(ચ) નપંકજસ્ફુરદન-

બુદવા(વા) લદિવાકરઃ । રિપુવધૂવદનેદુહ્તઘુતિઃ

૩ સમુદપાદિ વિદગ્ધનૃપ[સ્તતઃ]^૨ ॥ [૫] સ્વાચાર્યૈર્યો રુચિરવચ[નૈર્વા]

સુદેવામિથાનૈવો(વૌ) ધં નીતો દિનકરકૌર્જારજન્માકરો વ[૧]

પૂર્વ જૈનં નિજમિવ યશો[કારયદ્ધ] સ્તિકુંડયાં રમ્યં હર્મ્યં ગુરુ-

દિમગિરેઃશુંગસું(શું) ગારહારિ^૩ ॥ ૬ દાનેન તુલિતવ(વ) લિ

ના તુલાદિદાનસ્ય યેન દેવાય । ભાગ[દ્વયં] વ્યતીર્યત ભાગશ્ચા-

૪ [ચાર્યવ] ર્યાય ॥ ॥ [૭] તસ્માદભૂ[ચ્છુદ્ધ] સત્વો(સ્વો) મંમટાલ્યો

મહીપતિઃ । સમુદ્રવિજયી શ્લાઘ્યતરવારિઃ સદૂર્મ(મ્મિ) કઃ ॥ ૮

તસ્માદસમઃ સમજનિ[સમસ્ત] જનજનિતલોચનાનંદઃ । ષ[વ]

લો વસુધાવ્યાપી ચંદ્રાદિવ ચંદ્રિકાનિકરઃ^૪ ॥ [૯] મંક્ત્વા ધાટં

ઘટામિઃ પ્રકટમિવ મદં મેદપાટે મટાનાં જન્યે રાજન્ય-

૫ જન્યે જનયતિ જનતાજં રણં મુંજરાજે । [શ્રી]^૫ માણે [પ્ર] જણે હરિણે હવ

મિયા ગૂઝરેશે વિનથે તત્સૈન્યાનાં સ(શ) રણ્યો હરિરિવશરણે

યઃ સુરાણાં વ(વ) મૂર્ધ્વં ॥ [૧૦] શ્રીમદ્દુર્ભરાજમુમુજિ મુજેર્મુ-

જત્યમંગાં મુવં દંદૈર્મળ્હનશૌન્દ્રચંદ્રસુમટૈસ્તસ્યામિમૂતં વિમુઃ । યો

દૈત્યૈરિવ તારક-

૧ મૂળ પત્ર ૨ ઉપરથી (પંડિત રામકૃષ્ણે રમિગ અને મોહલ્યુ હતુ, જેમાં દરેક પંક્તિના પહેલાં દસ અક્ષર ત્રુટક દેખાય છે. પણ મેં તેને રાક્ષિત મૂક્યા નથી; કારણ કે પંડિતની નકલ મૂળ પત્ર ૨ ઉપરથી કરેલી છે.) તંત્રી. * ૨ છંદ અનુષ્ટુપ. ૩ ઉપદ્રવ્યાનીય માટે ચિહ્ન છે. ૪ શાદ્દૈર્ભવિકૃતિ. ૫ છંદ અનુષ્ટુપ. ૬ છંદ અનુષ્ટુપ. ૭ છંદ દુતવિલગ્નિત. ૮ છંદ મંદાકાન્તા. ૯ છંદ અનુષ્ટુપ. ૧૦ છંદ આપા. ૧૧ આંહી માત્ર ૧ રપદ છે અને બે ટપકાં છે, ત્યાં સોમાળ વાંચવાની ઇચ્છા થાય છે, પણ આ લેખમાં એ વિચિત્ર રીતે લખાયો છે, ૧૨ છંદ અગ્નિવા.

६ मभृतिभिः श्रीमान् [म] द्वेदः पुरा सेनानीरिव नीतिपौरुषपरो नैवीत्परां
निर्वृत्तिं ॥ [११] यं मूलादुदमूल्यदगुस्वल्ः श्रीमूलराजो नृपो
दर्पार्थो धरणी बराहचरति यद्वद्वि (दिवं) षः पादपं । आयातं
भुवि कांदिशीकमभिको यस्तं धरण्यो दधौ दंष्ट्रायामिव रूढमूढमहिमा
कोलो महीमण्डलं ॥ १२ १

७ इत्थं पृथ्वीभर्तृभिर्नाथमानैः सा — — — सुस्थितैरास्थितो यः ।
पायोनायो वा विपक्षात्स्वर्षां [रि] (र) क्षाकांक्षै रक्षणे
बद्धकर्षैः ॥ [१३] दिवाकरस्येव करैः कटोरैः कराळिता भूष-
कदंब (व) कस्य [।] अशिश्नियंतापहतोरुतापं यमुन्नतं पादप-
वज्जनौघाः ॥ [१४] धनुर्धरशिरोमणेरमल धर्ममभ्यस्यतो जगा-

८ म जलधेर्गुणो [गु] रुमुप्य पारं परं । समीपुरपि संमुखाः सुमुखमार्गगणानां
गणाः सतां चरितमदभुतं सकलमेव लोकोचरं ॥ [१५] यात्रामु
यस्य विपदौर्णविपुर्विशेषात् [व] वल्गातुरंगखुरखातमही
रजांसि । तेजोमिरुज्जितमनेन विनिर्जितत्वाद्भास्वान्विलज्जितइवा-
तितरांतिरोभूत् ॥ १६

९ न कामनां मनो धीमान् ध लनां दधौ । अनन्योद्धार्य सत्कार्यभार-
धुर्येयतोपि येः ॥ [१७] यस्तेजाभिरहस्करः करुणया शौद्धोदनिः
शुद्धया ॥ मीमो वंचनवंचितेव वचसा धर्मेण धर्मोत्तमजः ।
प्राणेन प्रलयानिलो व (व) लभिदो मंत्रेण मंत्रीपरो रूपेण
ममदाप्रियेण

१० मदनो दानेन कर्णो भवत् ॥ [१८] सुनयनयं राज्ये वा (वा) -
लप्रसादमविष्टिपत्तरिणतवया निःसंगो यो व (व) म्व सुधीः स्वयं ।
कृतयुगकृतं कृत्वा कृत्यं कृतात्मचम्र (म) कृतीरकृतं सुकृति नो
कालुष्यं करोति कलिः सतां ॥ [१९] काले कलावपि
किलामलमेतदीयं लोका विलोक्य कलनातिगतं गुणौ -

११ धं । [पार्था] दिपार्थिव [गुणा] न गणयंतु सत्त्वानेकं व्यषाद्गुणनिधिं
यमितीव वेधाः ॥ २० गोचरयंति न वाचो यच्चरितं चंद्रचंद्रिका
रुचिरं । वाचस्पतेर्नचस्वी क्रोवान्धो वर्णयेत्पूर्णं ॥ [२१]

१ शाहूचिद्विहित. २ छंद शास्त्रिणी. ३ छंद उपेन्द्रव्या. ४ छंद पृथ्वी. ५ छंद वसंततिथ्या.

६ छंद अनुष्टुप्. ७ विश्वामित्रिणी अक्षर नथी. ८ छंद शाहूचिद्विहित. ९ छंद हस्तिनी.

१० छंद वसंततिथ्या. ११ छंद आर्या.

અક્ષરાન્તર

૧ — — — — — ॥ વિરકે ? — પજે ? [રક્ષાસંસ્થા ?]

જવસ્તવઃ । પરિશાસતુ ના — — — — — પરા[રક્ષ્યા ?] પના જિનાઃ ॥

૧ તે વઃ પાંતુ [જિના] વિનામસમયે યત્પા [વપચોન્મુલમેલા સંસ્યમયૂત્વ[શે] સ્વરનસથેણીપુ વિવો(વિન્વો) દયાત્ ।

પ્રાયેકાદશમિર્ગુણં દશશતી શકસ્ય શુંમદશાં કસ્યસ્યાદ્ગુણકારકો ન યદિ વા સ્વચ્છાત્મનાં સંગર્મઃ ॥ ૨

૨ — — — — — નાસત્કરીભે ? [૫] શોભિતઃ । સુસે(શે) [સ્વર] —

— — — — — લૌ મૂર્ધ્નિ રુદો મહીમતાં ॥ ૩ અભિવી(વિ) અટ્ટુચિં કાંતાં

સાવિત્રીં [ચતુ] રા [૧] નઃ । હરિવર્મા વ(વ) મૂવાત્ર મૂવિ-

મુર્ચ્ચવનાધિકઃ ॥ [૪] સકલલોકવિલોક(ચ) નપંકજસ્ફુરદનં-

બુદવા(વા) લદિવાકરઃ । રિપુબધૂવદનંદુહતઘુતિઃ

૩ સમુદપાદિ વિદગ્ધનૃપ[સ્તતઃ] ॥ [૫] સ્વાચાર્યૈર્યો રુચિરવચ[નૈર્વા]

સુદેવામિધાનૈર્વો(વૌ) ધં નીતો દિનકરકરૈર્જાંરજન્માકરો વ[૧]

પૂર્વં જૈનં નિજમિવ યશો[કારયદ્ધ] સ્તિકુંડયાં રમ્યં હર્મ્ય ગુરુ-

દિમગિરેઃશૃંગમું(શૃ) ગારહારિ ॥ ૬ દાનેન તુલિતવ(વ) લિ

ના તુલાદિવાનસ્ય યેન દેવાય । માર્ગ[દ્વયં] વ્યતીર્યત માર્ગશ્વા-

૪ [ચાર્યવ] ર્યાય ॥ ॥ [૭] તસ્માદમૂ[પ્લુદ્ધ] સત્ત્વો(સ્વો) મંમટાસ્યો

મહીપતિઃ । સમુદ્રવિજયો શ્લાઘ્યતરવારિઃ સદૃર્મ્મ(મ્મ) કઃ ॥ ૮

તસ્માદસમઃ સમજનિ[સમસ્ત] જનજનિતલેચનાનંદઃ । ષ[વ]

લો વસુધાવ્યાપી ચંદ્રાદિવ ચંદ્રિકાનિકરઃ ॥ [૯] મંક્ત્વા ઘાટં

ઘટાભિઃ પ્રકટમિવ મદં મેદપાટે મટાનાં જન્યે રાજન્ય-

૫ જન્યે જનયતિ જનતાજં રણં મુંજરાજે । [શ્રી] માણે [પ્ર] જણે હરિણ હવ

મિયા ગૂચ્છરેશે વિનષ્ટે તત્સૈન્યાનાં સ(શ) રણ્યો હરિરિવશરણે

યઃ સુરાણાં વ(વ) મૂર્ત્વે ॥ [૧૦] શ્રીમદ્દુર્લભરાજમુસુજિ મુજૈર્મુ-

જત્યમંગાં મુવં દંદૈર્મળ્લનશૌન્ડચંડસુમટૈસ્તસ્યામિમૂતં વિમુઃ । યો

દૈત્યૈરિવ તારક-

૧ મૂળ પત્થર ઉપરથી (પંડિત રામકૃષ્ણે રચિય અને મોહલ્યું હતું, જેમાં ફરક પંડિતના પહેલા ફક્ત અક્ષર ત્રુટક દેખાય છે. પણ મેં તેને સંકિત મૂક્યા નથી, કારણ કે પંડિતની નકલ મૂળ પત્થર ઉપરથી ફરકી છે.) તંત્રી. ૨૨ છંદ અનુષ્ટુપ. ૩ ઉપદેશનીય માટે ચિહ્ન છે. ૪ શાર્દૂલવિકૃતિ. ૫ છંદ અનુષ્ટુપ. ૬ છંદ અનુષ્ટુપ. ૭ છંદ દુતવિલગિત. ૮ છંદ મંદાકાન્ના. ૯ છંદ અનુષ્ટુપ. ૧૦ છંદ આર્ષા. ૧૧ આંહી માત્ર ૧ સ્પષ્ટ છે અને બે ટપકાં છે, ત્યાં સોમાળ વાંચવાની ધ્રુવ થાય છે, પણ આ લેખમાં સ વિચિત્ર રીતે લખાયો છે. ૧૨ છંદ ભ્રમર.

६ प्रभृतिभिः श्रीमान् [म] ह्रिदं पुरा सेनानीरिव नीतिपौरुषपरो नैषीत्परां
निर्वृत्तिं ॥ [११] यं मूलाहुदमूलयद्गुरुबलः श्रीमूलराजो नृपो
दर्पाधो धरणी वराहवृषति यद्वद्वि (दिवं) ५ः पादपं । आयातं
भुवि कांदिशीकममिको यस्तं शरण्यो दधौ दंष्ट्रायामिव रुद्रमूढमहिमा
कोलो महीमण्डलं ॥ १२ १

७ इत्थं पृथ्वीमर्चमिनाथमानैः सा — — सुस्थितैरास्थितो यः ।
पाथोनाथो वा विपक्षास्त्वर्षां क्षं] रि (र) क्षाकाक्षै रक्षणे
बद्धकक्षैः ॥ [१३] दिवाकरस्येव करैः कटोरैः करालिता भूप-
कदंब (व) कस्य [१] अशिथियंतापहतोरुतापं यमुन्नतं पादप-
वज्जनौघाः ३ ॥ [१४] धनुर्धरशिरोमणेरमल धर्ममन्यस्यतो जगा-

८ म जलधेर्गुणो [गु] रुद्रमुप्य पारं परं । समीपुरपि संमुखाः सुमुखभार्गवानां
गणाः सतां चरितमद्भुतं सकलमेव लोकोचरं ५ ॥ [१५] यात्रासु
यस्य विर्यदौर्णव्यविपुर्विशेषात्त्व [१६] वल्गातुरंगखुरखातमही
रजांसि । तेजोभिरुज्जितमनेन विनिर्जितत्वाद्भास्वान्विलज्जितइवा-
तितरांतिरोभूत् ॥ १६

९ न कामनां मनो धीमान् ध लनां दधौ । अनन्योद्धार्य सत्कार्यभार-
धुर्येयतोपि येः ॥ [१७] यस्तेजामिरहस्करः करुणया शौद्धोदनिः
शुद्धया १ भीष्मो वंचनवंचितेव वचसा धर्मेण धर्मात्मजः ।
प्राणेन प्रलयानिलो व (व) लभिदो मंत्रेण मंत्रीपरो रूपेण
प्रमदाप्रियेण

१० मदनो दानेन कर्णो] भवर्त्त ॥ [१८] मुनयतनयं राज्ये वा (वा) -
लंपसादमतिटिपत्परिणतवया निःसंगो यो व (व) भूव सुधीः स्वयं ।
कृतपुगकृतं कृत्वा कृत्यं कृवात्मचमु (म) कृतीकृत सुकृति नो
कालुष्यं करोति कलिः सतां ॥ [१९] काले कलावपि
किलामलमेतदीयं लोका विलोक्य कलनातिगतं गुणौ -

११ धं । [पार्या] दिपार्थिव [गुणा] न गणयंतु सत्त्वानेकं व्यषाद्गुणनिधिं
यमितीव धेपाः ५ ॥ २० गोचरयंति न वाचो यच्चरितं चंद्रचंद्रिका
रुचिरं । वाचस्पतेर्बचस्वी कोवान्यो वर्णयेत्पूर्णं ॥ [२१]

१ शार्ङ्गविहीनित. २ छंद शासिनी. ३ छंद उपेन्द्रवज्ज. ४ छंद पृथ्वी. ५ छंद वसंततिवृक्षा.
६ छंद अनुभुम्. ७ विश्वामित्रिणी ४३२ नथी. ८ छंद शार्ङ्गविहीनित. ९ छंद हरिष्ठा.
१० छंद वसंततिवृक्षा. ११ छंद आया.

राजधानी भुवो मर्तुस्तस्यास्ते हस्तिकुण्डिका । अङ्का घनदस्येव
घनाढ्यजनसेविता [२२] नोहारहारहरहास[हि]—

१२ [मां] शुहारि [ज्ञा] क्वा[र] वारि [भु] वि राजविनिर्जराणां ।
वास्तव्यभग्नजनचित्तसमं [स] मन्तास्तपासपदपहारपरं परेषां ॥
[२३] घौतकलघौतकलशाभिरामरामास्तनाइव नयस्यां । संत्य-
परेप्यपहाराः सदा सदाचारजनतायां ॥ २५ (२४) समदमदना
लीलालापाः प—

१३ नाकुला कुवलयदृशा संदृश्यते दृशस्तरलाः परं । मलिनितमुखा
यत्रोदृताः पर कठिनाः कुचा निविडरचना नी(वी) वंधाः परंकुटिलाः
कचाः ॥ [२६] गाढोतुंगानि सार्द्धं शुचिकुचकलशैः कामिनीना
मनोजैर्विस्तीर्णानि प्रकामं सह घनजघनैर्देवता मंदिराणि । आजन्ते द-
अशुभा [ण्य]—

१४ तिथयमुभयं नेत्रपात्रैः पवित्रैः सत्रं चित्राणि घात्रीजनहृतहृदयैर्विभ्रमैर्यत्रसत्रं ॥
[२६] मधुराघनपर्वणोद्धयरूपा रसाधिकाः । यत्रेषुवाटा लोकेभ्यो
नालिकत्वाद्भिदेलिमाः ॥ [२७] अस्यां सूरिः सुराणां गुरुरिव गु
[रु] भिर्गौरवाहो गुणौघैर्भूपालानां त्रिलोकीवल्लयविल—

१५ सितान्तरान्तकीर्तिः । नाम्ना श्रीशान्तिभद्रोभवदभिमवितुं भास[मा] नास-
माना कामं कामं सम [र्था] जनितजनमनः संमदा यस्य मूर्तिः ॥
[२८] मन्येमुना मुनीन्द्रेणा म [ने] भू रूपनिर्जितः स्वप्नेपि
न स्वरूपेण समगंस्तातिज्जितः ॥ [२९] मोक्षपद्माकरस्य
प्रकटितविकटाशेषहा (मा) व—

१६ स्य सूरः सूर्यस्येवामृतांशुं स्फुरितशुमरुचिं वासुदेवाभिवस्य । अंध्यासीनं पदव्यां
यममलविलसज्ज्ञानमालोक्य लोको लोकालोकावलोकं सकलमच कल-
त्केवल संभवीति ॥ [३०] धर्माभ्यासरतस्यास्य संगतो गुण-
संप्रहः । अमग्नमार्गणेच्छस्य चित्रं ॥ निर्वाणवाञ्छ (छ) ता
(ना) ॥ ३२ (३१)

१७ कमपि सर्वगुणानुगतं जनं विधिरय विदधाति न दुर्विधः । इति कलंकनिराकृतये
कृती यमकृतेव कृताखिलसद्गुणं [३२] तदीयवचनान्निजं

वनकलत्रपुत्रादिकं विलोक्य सकलं चलं दलमिवानिलादो [लि]
तं । गरिष्ठगुणगोष्ठयदः समुददीधरद्वीरधीदारमत्तिमुदरं प्रथम-

१८ तीर्थकुन्मदिरं ॥ ३४ (३३) [रक्तं] वा रम्यरामाणां मणितारावराजितं ।
इदं मुखमिवामाति मासनानवरालकं ॥ [३४] चतुरस्रं पट्टज ?
नषा [ड्ड] निकंशुमशुक्तिं करोटकयुक्तमिदं । बहुमाजनराजि
जिनायतनं प्रविराजति भोजनधामसमं ॥ ३९ (३५) विदग्ध-
नृपकारिते जिनगृहे-

१९ तिजीर्णं पुनः समं कृतसमुद्धृताविह भवां [बु] धिरात्मनः । अतिष्ठिपत
सोप्यथ प्रथमतीर्थनाथाकृतिं स्वकीर्तिमिव मूर्त्ततामुपगतां सितांशु-
द्युतिं ॥ ३७ (३६) शांत्याचार्यैस्त्रिंशो सहस्रे शरदाभियं ।
माधुशुक्लयोदश्यां सुप्रतिष्ठैः प्रतिष्ठिता ॥ ३८ (३७) विदग्धनृपतिः
पुरा यदतुलं तुलदे-

२० ईदौ सुदानमवदानधीरिदमपीपल्लाद्भुतं । यतो धवलमूर्तिजिनपतेः स्वयं
सात्म [जो] रघट्टमथ पिप्पलोप [दकु] पकं प्रादिशत् ॥ ३९ (३८)
यावच्छेषशिरस्थमेकरजतस्थूणास्थितायुल्लसत्तातालातुलभंदपामलतुला-
मालंबते भूतलं । तावत्तार-

२१ रवामिरामरमणी [गं] धर्वधीरध्वनिर्द्वामन्वत्र विनोतु धार्मिकधियः [स] दूष-
वेलावि [धौ] ॥ ४० (३९) सालंकारां समधिकरसा साधुसंभान-
नंका शरण्यशेषा वज्रितविजसदां ज्जजालुमात्मनाम् । सहजज्वाला रविर-
विरतिर्दुर्धमाधुयवर्षा सूयाचार्यैर्व्यरचि रमणीवा-

२२ ति [रम्यां] प्रशस्तिः ॥ ४१ (४०) * संवत् १०५३ माघशुक्ल १३
रविदिने पुष्यनक्षत्रे श्रीरि (ऋ) पमनाथदेवस्य प्रतिष्ठा कृता महाध्व-
जश्चारापितः ॥ मूलनायकः ॥ नाहकंजिदजसशंप्रमदनामपोचि-
[स्य] श्रावकगोष्ठिकैरशेषकर्मज्ञयार्थं स्वसंतानभवाब्धितर-

२३ [णार्थं च] न्यायोपाजितविधेन कारितः ॥ ४२ ॥ परिवारदर्पमयनं हेतुनय-
सहस्रभंगकाकीर्णं । मय्यजनदुरितशमनं जिनेन्द्रवरशासनं जयति
॥ [१] आसीद्धीधन संमतः शुभगुणो भास्वत्प्रतापोज्ज्व (ज्ज्व) जो
विस्पष्टप्रतिमः प्रभावकलितो मूपोचयां (मां) गाञ्चितः । योषितपी-

૨૪ નેપયોષરાંતરમુલાભિષંગસંલલિતો યઃ શ્રીમાન્હરિવર્મ્મ ઉત્તમમંણિઃ સદ્ગંધારે
ગૌરૌ ॥ [૨] તસ્માદ્વ(દ્વ)મ્ભવ મુવિ મૂરિગુણોપપેતો મૂપ્ર[મ]
તમુકુટાર્ચિતપા[દ] પીઠઃ । શ્રીરાટ્ટ્રકૂટકુલકાનનકરુપવૃક્ષઃ
શ્રીમાન્વિદગ્ધનૃપતિઃ પ્રકટપતાપૈઃ ॥ [૩] તસ્માદ્મૂપ-

૨૫ ગણા — — — તમા[કીર્તિઃ] પરં ભાજનં સંભૂતઃ સુતતુઃ સુતોતિમતિમાન્શ્રી-
(ભ્રમી) મંમટો વિશ્ર(શ્રુ)તઃ । યેનાસ્મિન્નિજરાજવંશગગને ચન્દ્રાયિતં
ચારુણા તેનેદં પિતૃશાસનં સમધિકં કૃત્વા પુનઃ પાલ્યતે ॥ [૪]
શ્રીવલ્લભદ્રાચાર્ય વિદગ્ધનૃપપૂજિતં સમમ્યર્ચ્ય । અ(આ) ચંદ્રાર્ક
યાવદ્દતં ભવતે મયા

૨૬ — — — ॥ [૫] [શ્રીહસ્તિ] કુંડિકાયા ચૈત્યગૃહં જનમનોહરં ભક્ત્યા ।
શ્રીમદ્વલ્લભદ્રગુરોર્યદ્વિહિતં શ્રીવિદગ્ધેને ॥ [૬] તસ્મિન્લો(હો)-
કાન્સમાહૃય નાનદેશસમાગ[તાન્] । આર્ચદ્રાર્કસ્થિતિ યાવત્લાશનં
દત્તમર્શ્ય ॥ [૭] [રૂ]પક એકો દેવો વહતામિહ વિશતેઃ
પ્રવહણાનાં । ધર્મ-

૨૭ — — — — — કયાવિક્રમે ચ તર્થા ॥ [૮] સંમૃતગંધ્યા
દેયસ્તથા વહંત્યાશ્ચ રૂપકઃ શ્રેષ્ઠઃ । ધાણેષ્ટે ચ કર્પો દેયઃ સર્વેણ
પારિપાટ્યા ॥ [૯] શ્રી[મદ્] લોકદત્તા પત્રાનાં ચોલિકા ત્રયોશિકા ।
પેલ્લકપેલ્લકમેતદ્યૂતક[રેઃ] શાસનેદેયં ॥ [૧૦] દેયં પલાસ(શ)
પાટકમર્યાદાવર્તિક-

૨૮ — — — — — પ્રત્યરથ[કું] ધાન્યાદકં તુ ગોધૂમયવ પૂર્ણ ॥ [૧૧] પે-
ચ પંચપલિકા ધર્મસ્ય વિશેષકસ્તથા મારે । શાસનમેતપૂર્વ
વિદગ્ધરાજેન સંદેવં ૧૨ ॥ [૧૨] [કર્પા] સકાંસ(સ્થ)કુંકુમ[પુર]-
માંજિષ્ઠાદિ સર્વમાંડસ્થ । [દ]શદશ પલાનિ મારે દેયાનિ વિક-

૨૯ — — — — — ॥ [૧૩] આદાનાદેવતસ્માદ્ભાગદ્વયમર્હતઃ કૃતં ગુરુણા । શેવ-
સ્તૃતીયમાગો વિધાધનમાત્મનો વિહિતઃ ॥ [૧૪] રાજા તત્પુત્રપૌત્રૈશ્ચ
ગોષ્ઠયા પુરજનેન ચ । ગુરુદેવવશનં રક્ષ્યં નોપે [ક્ષ્યં દિત્તમિ(મી)-
ધ્મુમિઃ] ॥ [૧૫] દત્તે દાને ફલં દાનાત્પાલિતે પાલનાત્ફલં ।
[મક્ષિતો] પેક્ષિતે પાપં ગુરુદે-

३० [व धने]षिकं ॥ [१६] गोधूममुद्गयवलवणराल[का]देस्तु मेयजातस्य ।
द्रोणं प्रति माणकमेकमत्र सर्व्वेण दौतव्यं ॥ [१७] बहुमिर्व्वसुधा
मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
तदा फलं ॥ [१८] रामगिरिनंद कलिते विक्रमकाले गते
तु शुचिमा[से ।]

३१ [श्रीम]द्वलभद्रगुरोर्विदग्धराजेन दत्तमिदं ॥ [१९] नवसु शतेषु गतेषु तु
षण्णवतीसमधिकेषु माघस्य । कृष्णैकादश्यामिह समर्थितं मेमट्टनृपेन
(णं) ॥ [२०] यावद्द्वधरभूमिभानुभरतं भागीरथी भारती भास्व-
[द्वा]नि मुजंगराज भव[नं] आजद्भवामोषयः । ति[छं]-

३२ [त्पत्र]सुरासुरेद्रमहितं [जै]नं च सच्छासनं श्रीमत्केशवसुरिसंततिकृते तावत्प-
भूयादिदं ॥ [२१] इदं चाक्षयधर्मसाधनं शासनं श्रीविदग्धराज्ञा-
(जेन)दत्तं ॥ संवत् ९७३ श्रीममट्ट [राज्ञा (जेन) समर्थि] तं
संवत् ९९६ ॥ [संज्ञाकृति] सूत्रधारोद्भव [शत] योगेश्वरेण
रत्नकीर्ण्यं प्रशस्तिरिति ।

માળવાના પરમાર લોજના સમયનાં તિલકવાડાનાં તામ્રપત્રો^૧

(વિ. સં. ૧૧૦૩

કરજણમાં વહીવટદાર તરીકે કામ કરતા મી. એલ. ડી. કેરટે. બી. એ.ના ભાઈ મી. આર. ડી. કેરટે જે તિલકવાડામાં આબકારી ડીપો અમલદાર હતા તેની મારફત મને આ લેખની માહિતી મળી. ધોબી શાળા પાસે નાના ઝોવારા નામે ઝોળખાતી જગ્યાએ નર્મદાના તટમાં તિલકવાડા ગામમાં એ. ૧૯૧૭ ની સાલમાં આ લેખ મળ્યો હતો. ઢાંકે બતવને બધેલા તાથા જ્યારે નદીમાં તરતો હતો અને કુળકી મારતો હતો ત્યારે તેને મળ્યો હતો.

પતરાં બે છે અને પહેલું ૮૩" x ૫૧"ના માપનું અને બીજું ૯" x ૫૧"ના માપનું છે. પતરાંની શરૂવાતના ભાગમાંનું પતરું (પહેલું) શુભ થયું છે અને આસપાસ શોધ કર્યા છતાં મળ્યું નહીં. પહેલા પતરાંની બન્ને બાજુ લેખ છે અને બીજા પતરાંની એક જ બાજુ લેખ છે; કારણ ત્યાં તેનો અર્થ આવે છે. શુભ થયેલા ભાગની બન્ને બાજુ લેખ હતો કે એક બાજુ તે કહી શકાતું નથી. પતરાં સુરક્ષિત છે અને પાક કર્યાં શંકિત નથી. પહેલા પતરાંની પહેલી બાજુએ ૧૧ લીટી કોતરેલી છે અને બીજી બાજુએ ૬૩ પંક્તિ છે. બીજા પતરાંમાં સાત પંક્તિ છે. પતરાંના ઉપરના ભાગમાં કહી માટે કાણું છે. કહી અને સીલ (બે હોય તો) બન્ને શુભ થયાં છે અને તેથી જ પહેલું પતરું પણ શુભ થયું હશે. બન્ને પતરાંનો તોલ ૨ રતલ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે કોતરેલા છે અને તેનું કદ ૬" છે. લિપિ દશમી સદીની નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. આખો લેખ પદ્યમાં છે. વ્યાકરણના કેટલાક દોષો નોંધ લેવા જેવા છે. જા ને બદલે જ અને જ ને બદલે જ નો ઉપયોગ ઘણે ઠેકાણે થયો છે.

લેખ વિ. સં. ૧૧૦૩ (ઇ. સ. ૧૦૪૭)નો છે. રાજા લોજના ખંડિયા રાજા સુરાહિત્યના પુત્ર શ્રી જયોરાજે ઘણાપદ્ધતી ગામના શ્રી ઘણેશ્વર મહાદેવના ઉપયોગ માટે વિશ્વજી ગામ અને સો એકર જમીન દાનમાં આપ્યા સંબંધીનો લેખ છે. મના અને નર્મદાના સંગમ ઉપર આવેલા મનેશ્વરના મંદિરમાં દાન અપાયું હતું. દાન લેનાર પવિત્ર સાધુ નામે દિનકર હતા. અને રાજાના હુકમથી લેખ વાલ કુટુંબના એવલના દીકરા કાયસ્થ સોહિલે કોતર્યો હતો.

લોજના પૂર્વજોની સ્તુતિ પહેલા પતરાંમાં શુભ થઈ છે. લોજના પૂર્વજ સિન્ધુરાજના વર્ણનથી બીજા પતરાંની શરૂવાત થાય છે. દાન લેનારનો પિતા સુરાહિત્ય કનોજમાંથી આવ્યો હતો. અને તેણે શાહવાહન વિગેરે દુરમનોને હરાવવામાં લોજને મદદ કરી હતી. આ લોજ તે માળવાનો પરમાર રાજા લોજ હતો તેમાં શંકા નથી. વિન્સેન્ટ સ્મીથ અનુસાર લોજ રાજાએ ઇ. સ. ૧૦૧૮થી ૧૦૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. બીજા લેખકોનો અભિપ્રાય પણ લગભગ મળતો આવે છે. એલ. ડી. બારનેટ ઇ. સ. ૧૦૧૦ ની સાલમાં લોજ ગાદીએ આવ્યો, એમ લખ્યું છે. બીજા લોજનું રાજ ઇ. સ. ૯૦૮થી ૯૧૦ ત્રણ વર્ષનું જ હતું. અને તેને લેખની સાલ સાથે ૧૪૦ વર્ષનો તફાવત રહે છે.

સુરાદિત્યે શાહવાહનને હરાવ્યો. તે કોણ હશે? વિન્સેન્ટ સ્મીથે લખ્યું છે કે લોન્ડે ગઝનીના મહમુદ, વગેરે સાથે લડાઈ કરી હતી. બારનેટ લખે છે કે લોન્ડેને ઇન્દ્રસ, તોબલ ચેદી અને લાટના રાજા, તુરુક, નાટાલના ચાહમાન, પશ્ચિમના ચાલુક્ય જયસિંહ બીજા અને સોમશ્વર પહેલો, — એમની સાથે યુદ્ધ કર્યું હતું અને હીમદેવ પહેલાને હરાવ્યો હતો. આનાથી બીજા રાજાઓ ઉપર જિત મેળવ્યા સંબંધીનો ખુલાસો થાય છે, પણ શાહવાહન સંબંધી ખુલાસો થતો નથી. તે શાહવાહનનું બીજું નામ હતું, એમ કહી શકાતું નથી. કારણ તે વંશના છેલ્લા રાજા પુલોમાવી ચોથાથી ઇ. સ. ૧૧૮ માં તે વંશનો અંત આવે છે. (આર. જી. લાંડારકરકૃત ડેક્કનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ બીજી આવૃત્તિ પા. ૩૬ અને વિન્સેન્ટ સ્મીથ હિન્દનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ત્રીજી આવૃત્તિ, પા. ૨૧૮.)

શાહવાહન તે કનિષ્ઠના વંશના શાહી અથવા શાહિય રાજાઓ, જે ઇ. સ. ૮૭૦ સુધી કાણલમાં રાજ કરતા હતા તે વંશનો હોય, (૧) અથવા બ્રાહ્મણ લલિતે સ્થાપેલા વંશનો હોય કે જે વંશે કારમીરના શંકરવર્મનના (ઇ. સ. ૮૮૩-૯૦૨) રાજમાં તુર્કી શાહિય રાજાઓને; હરાવ્યા હતા. આ શાહવાહનના ઇતિહાસથી ઘણું અજવાળું પડવા સંભવ છે.

તિલકવાડા તે સંખેડા મહાલની પાસેના મહાલનું મુખ્ય શેઢર છે. તિલકવાડા પાસે મના (હાલની મેના, મેની) અને નર્મદાનો સંગમ છે. મણેશ્વરનું મંદિર તે હાલનું મણિ નાગેશ્વરનું મંદિર હોતું જોઇએ. તિલકવાડાથી ૧૧ માઇલ ઉપર ઘણ્ટોલી ગામ છે તે લેખમાંનું ઘણ્ટાપદલી હોતું જોઇએ. અને પાસે વેલપુર છે તે વિલુહજ અગર વિલુહયે હોતું જોઇએ. ઘણ્ટોલી અત્યારે મોતિપુરા વનખાલા રેલ્વે લાઇન ઉપર સ્ટેશન છે. ત્યાં ઘણ્ટેશ્વરનું પ્રાચીન મંદિર છે. પતરાં તિલકવાડામાંથી મળ્યાં તેનું કારણ એવું હોય કે દાનવિધિ મણેશ્વરના મંદિરમાં થયો હોય અને પતરાં ત્યાં જ રહ્યાં હોય. અત્યારનું મણિનાગેશ્વરનું મંદિર જૂના મનેશ્વરના મંદિરની જગ્યાએ બંધાયું હોય, એવો સંભવ છે.

દાન આપનાર જશોરાજ રાજ વંશનો હોવો જોઇએ, કારણ તેનો પિતા જે કુનોજમાંથી આવ્યો હતો તે શ્રવણ ભદ્રના કુટુંબનો હતો અને તેને નરોત્તમ તરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન દેતી વખતે અમાત્યના પુત્રોને બોલાવ્યા હતા તે ઉપરથી અટકળ થાય છે કે તે સારી સ્થિતિસર હોવો જોઇએ. લેખકે તો તેને રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન આપ્યાને સમયે જશોરાજે દુનીયા વળ દીધી હોય અને સંખેડા તાલુકામાં નર્મદાના તટ ઉપર સાધુજીવન ગાળતો હોય એવો સંભવ છે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेलं (पहेली बाजु)

प्रापुः सखिस्त्वन (म) चलं रिपवो दुरन्ताः । तस्माद्भूव भुवि विधुतकीर्तिपुञ्ज
श्रीमोजदेव इति शत्रु (क्र !) जनस्य दंडी । दग्धाः (?) प्रताप शिखिना
रिपुयक्षसां

सि निः कंटकं किल चकार चिरेण राज्यं ॥ तत्पादकमलध्याता कन्यकुब्ज
विनिश्रुतः वंशे श्रवण भद्राणां सुरादित्यो नरा (रो) त्तमः ॥ साहवाहनसंभ्रामे
अन्येषामपि भूमजां ॥ हत्वा योर्धा स्थिरां लक्ष्मीं भोजदेवे चकार यः एवं कुर्वन्
(न) सौ क्षीणसुराणां धुरि वर्तिना । सुरादित्येति यन्नाम य (च ?) तस्य हि शो-
भते ॥ तत्पुत्र श्रीजसोरान संगमखेटमंडले । भुञ्जन्वृत्तिं सदा धर्मा, धर्माया-
तितरां यमौ । आकार्यामात्यपुत्रा (त्रां)श्च प्रधानां देशवासि नः अनुमतिं प्रार्थ-
यामास विदितं वो पराक्रमं । सम्मतस्ते स्वधर्मेण गत्वा श्रीनर्मदातटे ।
वस (त्स) रैर्विक्रमादित्यैः शतैरेकादशैस्तथा ॥ ऋतुरैर्मार्गं, मासेर्मि-
नसोमे सोमस्य पर्वणि । स्नात्वा गुरुरनुज्ञातः कृत्वा देवच्च (वार्ष) नादिकान् ॥
मणाया सङ्गमे रम्ये मणेश्वर सिवालये । दक्षिणमूर्ति सिवेन मार्गे-

पहेलं पतरं बीजी बाजु

णोदकपूर्वकं ॥ श्रीघण्टेश्वरदेवाय भ्रामं विलहज (?) ददौ । घण्टा-
पर्यां तथा भ्रामे शतं भूमेः सुसोभनं ॥ चतुराघाटनोपेक्षदा
नमेतददौ स्थिरं । उपकाराय सर्वेषां मत्कपाप विहृतये ॥ उ-
दकग्राहकः तत्र महाव्रतधरोमुनि । दिनकरो नाम यः साक्षा-
त्कपालीव संकरः ॥ एतदत्तं मया दान पालनीयं नरोत्तमैः
सिबस्य धर्ममिच्छद्भिः कल्याणमिहजन्मानि ॥ सामान्योयं
धर्मसेतुः नृपाणां कालेकाले पालनीयो भवद्भिः । सर्वा-
नेतान्माविना पार्थिवेन्द्रान् । भूयोभूयो याचते रामभद्रः ॥
बहुमिर्वसुधा मुक्ता राजानैः सगरादिभिः । यस्य यस्य
यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ पट्टिः वर्षसहस्राणि

बीजं पतरं पहेली बाजु

स्वर्गेतिष्ठति भूमिदः । आच्छेता चानुमंता च तान्येव नरके वसेत् ॥
स्वर्णमेक गवामेकां भूमेरप्येकं मण्डल (?) हरन्नरकमायाति यावदाहृत
संश्लब्धं ॥ विध्याटवीन्वतोयासु मुष्ककोटरवासिनः कृष्णसर्पाभिजायन्ते
भूमिहता नराश्च ये ॥ बालस्यान्वय संभूत कायस्य देवकालजः सासनं
सोद्विक्कोनाम राजाभ्यर्थ (न) या करोत् ॥
उनातिरिक्तमज्ञानाद्विखितं सासनेत्र यत् । प्रणाम
मेव कर्तव्यं संतः सर्वे सहायतः । मंगलमहाश्रीः ।

ભાષાન્તર

અસંખ્ય દુશ્મનોએ સિન્ધુરાજની ગાઢ મૈત્રી મેળવી. તેનો (સિન્ધુરાજનો) પુત્ર શ્રી ભોજદેવ થયો. તેની દુશ્મનોને શિક્ષા આપનાર વરીકેની ખ્યાતિ જગતભરમાં પ્રસરી હતી. પોતાની ખ્યાતિથી દુશ્મનોનાં કાળજી બાળીને તેણે લાંબા સમય સુધી નિર્બિઘ્ને રાજ કર્યું. કાન્યકુબ્જથી આવેલા શ્રવણ ભદ્રના કુટુંબનો સુરાદિત્ય નામે રાજા તેનો ભક્ત હતો. તેણે શાહવાહન અને બીજા રાજાઓને હરાવીને ભોજની કીર્તિ કાયમ કરી. તેણે પોતાનું નામ સુરાદિત્ય યથાર્થ કરી બતાવ્યું. તેનો પુત્ર સંગમએટમાં રહેતો યવિત્ર હોઇને દાનથી વિશેષ શોભતો હતો. અમાત્ય અને બીજા શેહેરીના પુત્રોને બોલાવીને તેની સંમતિ લીધી. વંશને મારા પૂર્વજોનાં પરાક્રમ જણવામાં છે. તેઓની સંમતિપૂર્વક તે નર્મદા કાંઠે ગયો અને સોમવાર પર્વણને દિવસે વિ. સં. ૧૧૦૩ ના માર્ગ (શીર્ષ) માસમાં સ્નાન પૂર્ણદિ કરીને મનાના સંગમ ઉપરના મહેશ્વરના મંદિરમાં શ્રી ઘણેશ્વર મહાદેવને વિલુહ્ત ગામ તેમજ સો એકર જમીન પાસેની ઘણાંપદલીમાં આપ્યાં. ચારે દિશા નિર્માણ કરેલી જમીન મારા પાપના ક્ષય માટે આપેલ છે. દાન લેનાર સાંધુ દિનકર હતા.

ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો.

વાલ કુટુંબમાં જન્મેલા એવલાંનો પુત્ર સોહિક કાયરથે આ દાનપત્ર લખ્યું. ભૂલચુક સુધારીને લખ્યું.

સોમનાથ પાટણુનો સિલહાર અપરાદિત્યનો નવો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૧૭૬

આ લેખ કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણમાંથી ઘણું વર્ષો પહેલાં મળી આવ્યો હતો. તેને મુંબઈ લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને તે ટાઉન હોલમાં બોમ્બે બ્રેન્ચ રાયલ એશિયાટીક સોસાયટીના સંગ્રહમાં રહ્યો હતો. હવે તેને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં લઈ જવામાં આવ્યો છે. એ. ઇ. વો. ૧૨ પા. ૩૩૨ એ આ અપરાદિત્યનો શક સં. ૧૧૦૬ નો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં છે તે મુજબ આ પથરમાં પણ લેખવાળા ભાગની ઉપરની બાજુએ સૂર્ય, ચંદ્ર અને તે બંને વચ્ચે શિવલિંગ કોતરેલાં છે. કુ.૧-૪૪. લાંબા અને કુ.૧-૧૬૫ પહોળા ભાગમાં લેખ કોતરેલો છે.

અપરાદિત્યના મંત્રી લક્ષ્મણ નાયકે સ્થાનકીય પાટણની વાડીમાં અમુક જમીન દાનમાં આપ્યાની હકીકત જે ભાગ હયાત છે તેમાં વાંચી શકાય છે. સોમનાથ પાટણમાં સમુદ્રમાં રનાન કરીને અને શિવજીની પૂજા કરીને આ દાન કરવામાં આવ્યું હતું. દાન સંબંધી વધુ વિગત નીચેના ભાગમાં શુભ થઈ છે.

સ્થાનકીય પાટણ તે મુંબઈ પાસેના હાલના ધાણાનું પ્રાચીન નામ છે અને ત્યાં સિલહાર રાજ અપરાદિત્ય રાજ કરતો હતો. આ લેખની ઇમારત આ જ રાજાના બીજા તામ્રપત્રમાંની ઇમારતને ઘણે પ્રકારે મળતી આવે છે. તે પ્રો. કે. બી. પાઠકે બી. બી. આર. એ. એસના જનલમાં વો. ૨૧ પા. ૫૦૫ એ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ લેખમાં કાઠિયાવાડ કે જ્યાં વિ. સં. ચાલે છે ત્યાંના હોઇને તેમાં સાલ વિ. સં. માં આપેલી છે. તેની બરાબર શક સંવત ૧૦૪૨ આવે છે, પ્રો. પાઠકના તામ્રપત્રથી આઠ વર્ષ પહેલાંના છે. રાજા અપરાદિત્ય અને મંત્રી લક્ષ્મણ નાયક બંને લેખમાં તેને તેજ છે. આ લેખમાં મંત્રીના બાપ ભારકર નાયકનું નામ વધારામાં આપેલું છે.

વિ. સં. ૧૧૭૬ ના ગિરનારના લેખમાં (મું ગેઝ વો. ૧ ભાગ ૧ હો. પા. ૧૭૭) થી સંમત થયે છે કે આ પ્રાંત અણહિલવાડ પાટણના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ (વિ. સં. ૧૧૫૦-૧૨૦૦) ના કબજામાં આવ્યો હતો. સોમનાથ પાટણ યાત્રાએ આવેલો હતો ત્યારે મંત્રીએ ધાણામાંની જમીનનું દાન કરેલું છે. તેણે અપરાદિત્ય દેવનું નામ આપેલું છે પણ સિદ્ધરાજનું નામ આપ્યું નથી. તે ભૂલથી હોય કે જાણી જોઈને હોય તે ચોક્કસ કહી શકાતું નથી. કદાચ અપરાદિત્યદેવ સિદ્ધરાજના હાથ નીચેના ખડિયો રાજ ન હોય, અગર સિદ્ધરાજે તે પ્રાંત તાજેતરમાં જ જીતી લીધો હોય.^૨

૧ એ. બા. એ. ડી. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૬૬ ડી. બી. દિસ્ત્રિક્ટ. ૨ દ્વારા પાસે 'બેઝ'માં એક લેખ છે, તેમાં હામાણ ગાયકવાડ (૧ લા) ના અમલદારે બેઝમાં હામાર જાણીતું લખ્યું છે. હામાણએ તે બેઝ (વિ. સં. ૧૧૫૦-૧૨૦૦) ના ગાયકવાડના તાત્રામાં બહુ મોટો આવ્યો હતો તેથી સમજ છે કે હામાણ અથવા તેના અમલદારે ત્યાં ચાત્રાએ જયો હશે અને વગણ જાણીતો 'કાંઈ' વધો આવ્યો ન હોતો આ લેખમાં અપરાદિત્યના મંત્રીને કાઠિયાવાડની જમીન સાથે કાંઈ સંબંધ ન હોતો.

અક્ષરાન્તરે

- ૧ ૬ સંવત્ ૧૧૭૬ વિસ્વાવંસુસંવત્સરે ચૈત્રમુદ્ધ ૧૪ સ્વૌ દિને
- ૨ અઘેહ શ્રીમદપરાદિત્યદેવરાજ્યે । સૌરાષ્ટ્રીયશ્રીસો-
- ૩ મનાથદેવાય પૂજાસત્કારાર્થે મહામાત્યશ્રીલક્ષ્મણ-
- ૪ નાયકેન પૂરમોદ[ધૌ] સત્તીર્થે શ્રાત્વા ગગનૈકચ[ક] ચૂડા-
- ૫ મળ્યે કમલિનીકામુકા[ય] મગવતે સવિત્રે નાના વિધ-
- ૬ કુમુમશ્લાઘ્યમર્ચ્ય દત્વા સફલમુરંસુરગુરુત્રૈલોકચંસ્વા-
- ૭ મિનં મગવન્તમુપાપતિમભ્યર્ચ્યઃ ॥ માસ્કરનાયકપુત્રેણ શ્રી-
- ૮ લક્ષ્મણનાયકેન .... શ્રીદેવાધિદેવ .... શ્રી-
- ૯ સ્થાનકીયપાતનવાટિકામધ્યે .... પ્રદાતવ્યં ....
- ૧૦ .... દામ ....
- ૧૧ ....
- ૧૨ .... દેવ ....

નં ૨૩૬ ૪

આણુ ઉપરના વિમલના મંદિરમાંના લેખ

વિ. સં. ૧૨૦૧

હેનરી કઝીન્સના પુત્રકમાં આનો નંબર ૧૭૬૭ છે. લેખની હશ પંક્તિ છે અને ૧૭ શ્લોક છે અને તે પુ. ૨-૬ ઈ. લાંબી અને પૃષ્ઠી જગ્યામાં કોતરેલો છે. રશિયામાં પહેલી બે પંક્તિ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતી નથી, ચલુ તેમાં અગ્નિદ વંશના આણુપણુદય શ્રીમાલ કુલના કોઈ માણસનો ઉલ્લેખ છે. તેનો પુત્ર લહધ હતો, જેનો રાજા મૂલ (આણુક મૂલરાજ ૧ લો) સાથે કાંઈ સંબંધ હતો. તેનું બીજું નામ વીર મહત્તમ પણ હતું. લહધને બે પુત્ર હતા. પહેલો મંત્રી નેહ અને બીજો વિમલ, જેનું શ્લોક ૭ માં નીચે મુજબ વર્ણન છે. દ્વિતીયકોદેતમતારકંચો (વી.) દગ્ધાધિપઃ શ્રીવિપ્લો વ (દ.) મૂલ । મેનેરજીવંવસિપુતેતુકર્ણ વિનિમ્નો-વિતમન્ન વેરમા ॥

નેહનો પુત્ર લાંકિંગ હતો. તેનો પુત્ર મંત્રી મહિદુક હતો. તેને વળી હેમ અને હશરથ એમ બે પુત્ર હતા. લેખમાં લખ્યું છે કે અપલના દેવળમાં હશરથે નેમિભુનેશ (નેમિ તીર્થંકર એટલે કે નેમિનાથ)ની મૂર્તિ ખસરાવી, જેની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૨૦૧ જ્યેષ્ઠની પ્રતિપદા શુક્રવારે (ઇ. સ. ૧૧૪૪. ૫ મી એ શુક્રવારે) કરી હતી.

૧ વોટસન મ્યુઝિયમમાંના રશિય ઉપરથી ૨ વાંચો વિષા ૩ વાંચો હુદ ૪ વિસર્ગ અને બે શીટીની જરૂર નથી.

૫ એ. ઇ. રો. ૬ પા. ૧૫૧. ૬ હેનરી કઝીન્સના કહેરા મુજબ આ લેખ વિમલના મંદિરની પરશાળમાં કોઈ નં. ૧૦ ના બારણાખૂ ઉપર છે, એશિયાટીક રીસર્ચોઝ વો. ૧૬ પા. ૩૧૧ માં તેને માટે લખ્યું છે કે એક લેખની સાથે સંવત ૧૨૦૧ છે, પણ તેમાં કાંઈ ખોટું વાંચી શકાતું નથી તેથી, તેના વિશેષ ઉપયોગ નથી. ૭ હંદ ઉપરથી આ નામ સાચું લાગે છે.

મારવાડના ચાહમાનના લેખો:-નં. ૧૬

વિ. સં. ૧૨૨૧, ૧૨૪૨, ૧૨૫૬; અને ૧૨૬૮.

જેધપુર સ્ટેટમાંના જલોર પરગણાના તેજ નામના મુખ્ય શહેરમાં અત્યારે તોપખાના તરીકે વપરાતી મસીદના બીજા માળના મિંદરો ઉપરની બારશાખમાં આ લેખ કોતરેલો છે. આ મસીદ જૈનમંદિરના પત્થરોમાંથી બાંધવામાં આવી છે. લેખની છ પંક્તિ છે અને તે પુ. ૨-૮૬ છે. પહોળા અને પડ ઇંચ ઉંચા પત્થરમાં કોતરેલ છે. લિપિ નાગરી છે, ભાષા સંસ્કૃત છે અને આખો લેખ ગદ્યમાં છે. વ અને વ બન્ને માટે વ જ વાપરેલ છે અને ર પછીનો જ બેવડો લખેલ છે.

લેખમાં ચાર હકીકત આપેલી છે. પંચુ તે બધી એક જ મંદિર સંબંધી છે. પહેલા ભાગમાં વિ. સં. ૧૨૨૧ માં અમુક મંદિર બંધાવીને સાચી વિધિ પ્રસાવવા માટે જૈન ધર્મના દેવાચાર્યને આખ્યાની હકીકત છે. દેવળનું નામ કુવરવિહાર હતું; અને તેમાં મૂળ બિંબ પાર્શ્વનાથનું હતું. જાબાલીપુર એટલે જલોર તાખાના કાંચનગિરિ કિલ્લા ઉપર રહેતા પ્રભુ હેમસૂરિએ બોધ આપ્યા ઉપરથી શુભરધરાના ઉપરી પરમ આર્હત મહારાજાધિરાજ, કુમારપાલે તે મંદિર બંધાવ્યાનું લખ્યું છે. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે તે મંદિર બંધાવનાર સોલંકી રાજા કુમારપાલ ઉપરથી તેનું નામ કુવરવિહાર પાડવામાં આવેલ છે.

બીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે આ પ્રદેશ એટલે હસિણુ મારવાડના રાજા ચાહમાન વંશના આલ્પલ્પરૂપ મહારાજ સમરસિંહદેવના હુકમથી ભંડારિ પાસના પુત્ર ભંડારિ યચોવીરે વિ. સં. ૧૨૪૨ માં તેના (મંદિરનો) જીર્ણોદ્ધાર કર્યો.

ત્રીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે વિ. સં. ૧૨૫૬ ના જ્યેષ્ઠ સુ. ૧૧ ને દિવસે રાજકુલના હુકમથી શ્રી દેવાચાર્યના શિષ્ય પૂર્ણ દેવાચાર્ય પાર્શ્વનાથ દેવના તોરણ, વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી તેમ જ કનકમય ધ્વજાદંડ ઉપર ધ્વજારોપણ કર્યું.

ચોથા વિભાગમાં એમ લખ્યું છે કે સં. ૧૨૬૮ માં વર્ષમાં દીપોત્સવને દિવસે નવા નાટકીય પ્રયોગ માટેના મંડપમાં શ્રી પૂર્ણદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રી રામચંદ્ર આચાર્ય સુવર્ણમય કળશારોપણની વિધિ કરી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઝોં ॥ સંવત્ ૧૨૨૧ શ્રીજાવૌલિપુરીયકાંચન[ગ]રિગદસ્યોપરિપ્રમુશીહમ-
સરિપ્રેવોધિતગૂર્જરપરાધીશ્વરપરમાર્હતચૌહાન્ય (૧)
- ૨ મહારા[જ]પિરાજશ્રી[કુ]મારપાલદેવકારિતે શ્રીપા[ર્શ્વ]નાથસ્ત્કમ્[લ]
વિવેસહિત શ્રીકુવરવિહારામિધાને જૈનચૈત્યે (૧) સદ્વિધિમવ[ર્ચ]નાય
વૃદ્ધદ્વચ્છયીવા-
- ૩ દીંદ્રશ્રીદેવાચાર્યોનાં પક્ષે આંચંદ્રાકૈ સમર્પિતે ॥ સં. ૧૨૪૨ વર્ષે પત્તદેસા(શા)
ષિપચાહમાનકુલતિલકમહારાજશ્રીસમરસિંહદેવાદેશને માં૦ પાપુપુત્ર માં૦ યશો-
- ૪ વીરેણ સ[મુ]દ્ધૃતે । શ્રીમદ્રાજકુલદેશેન શ્રીદેવાચાર્યશિષ્યૈઃ શ્રીપૂર્ણદેવોંચાર્યૈઃ (૧)
સં૦ ૧૨૫૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુ૦ ૧૧ શ્રીપાર્શ્વનાથદેવે તોરણાદીનાં પ્રતિષ્ઠાકાર્ય-
કૃતે । મંજુશિલ-
- ૫ રે વૈ કનકમયંધ્વજાવંદસ્ય ધ્વજારોપણપ્રતિષ્ઠાયાં કૃતાયાં ॥ સં૦ ૧૨૬૮
વર્ષે દીપોત્સવદિને અમિનવનિર્ણવપ્રેક્ષામધ્યમંડપે^૨ શ્રીપૂર્ણદેવસૂરિશિષ્યૈ શ્રીરામેં-
- ૬ ચંદ્રાચાર્ય સુવર્ણમયકલસારોપણપ્રતિષ્ઠા કૃતોં ॥ શુભં ભવતુ ॥ છ ॥

નં. ૨૪૧ બ

મારવાડના ચાહમાનના લેખો:-નં. ૧૪^૧

વિ. સં. ૧૨૨૮ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૩ સોમ.

મારવાડના ચાહમાનના ફેટલાઠ લેખો ડા. ડી. આર. લાંડરકરે એપિગ્રાફિયા ઇડિકા
વો. ૧૧ પાને ૨૬ મેથી ૭૯ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તેમાંના નં. ૧૪ મા વિ. સં. ૧૨૨૮ ની
સાલનો છે. અને તેમાં પહેલી પંક્તિમાં નીચે મુજબ કુમારપાલનો ઉલ્લેખ છે.

મોં સંવત-૧૨ અઠા (૧) વીસા વત્સે માગસિર હદિ ૧૩ સોમે શ્રીભિવદેશરદેવસ્ય । ૧ શ્રીકુંવર પાલદેવ
વિજયરાગ્યે શ્રીનાહન્યપુરાહ (૧) શ્રી કેલહુણઃ રાગ્યે ઘોરિપદકે (૧) રાણા ... ..

આ લેખમાંના શ્રી કુંવરપાલને કુમારપાલ ખાતેલ છે.

૧ મૂળ પત્થર ઉપરથી. ૨ ચિત્રરૂપે છે. ૩ વંચિા. જાગલિઃ ૪ વંચિા પ્રવોધિત ૫ વંચિા શિવ
૬ વંચિા વૃદ્ધગ્ધ ૭ આહી સધિ કરવામાં આવી નથી. ૮ આહિ પહેલો વિભાગ પુરો થાય છે. ૯ વંચિા
દેવાચાર્ય. ૧૦ આહિ બીજો વિભાગ પુરો થાય છે, ૧૧ વંચિા ચ ૧૨ આહી ત્રીજો વિભાગ પુરો
થાય છે ૧૩ વંચિા નિર્ણવ ૧૪ વંચિા રામ. ૧૫ વંચિા ચાર્યઃ સુવર્ણમયકલશા ૧૬ વંચિા શુભં.

એ. ઈ. વો. ૧૧ ૫૫, ૫૭.

ગિરનાર ઉપર હુમડના વંડામાં ઝાડ નીચે ચોરસ ઉંચી બેંક છે, તેની કાર ઉપરના લેખ^૧

સં. ૫૮ (સિંહ સંવત) = ૧૧૭૨ ઇ.સ.

સં. ૧૮ વર્ષે ચૈત્રવદી ૨ સોમે ધારાગંજે

પં. નેમિચંદશિષ્ય પંચાણચંદમૂર્તિ

ભાષાન્તર

સંવત ૫૮ ચૈત્ર વદિ બીજ સોમવારે ધારાગંજમાં નેમિચંદના શિષ્ય પંચાણ ચંદની મૂર્તિ (છે).

નં ૨૫૦ ૩

વેરાવળમાં હરસત દેવીના મંદિરમાંના શિલાલેખ^૨

વલ્લભી સંવત ૬૨૭=વિ. સં. ૧૩૦૨

કાઠિયાવાડમાં વેરાવળ પાસે પ્રાચીન સોમનાથ દેવપૂજનમાં હરસત દેવીના મંદિરમાં દિવાલમાં ચણી લીધેલી એક મૂર્તિની બેસણી ઉપર ડા. બગવાનલાલ ઇંદ્રજીએ આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો.^૩ આર્કિઓલોજિકલ સર્વે એન્ડ રેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા નં. ૨ (લિસ્ટ ઓફ એન્ટીકવેરીઅન રીમેઇન્સ ઝુંબર્ડ ઇલાકા) પા. ૧૮૫ મે આ લેખ છપાઈ ગયો છે. મી. હરિદાસ વિહારીદાસ જુનાગઢના દિવાને મોકલેલી છાપ ઉપરથી હું તેને ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છઉં. અને તે છાપ ડા. ફલીટે મોકલી હતી.

લેખની પાંચ પંક્તિ છે અને ૧ ઇંચ પહોળી અને ૨૩ ઇંચ ઉંચી જગ્યામાં કેતરેલી છે. તે સુરક્ષિત છે. અક્ષરનું કદ ૬ ઇંચ છે. જૈનનાં ૧૨ મી અને ૧૩ મી સદીનાં તાડપત્રો ઉપરની નાગરી લિપિ આમાં વપરાયેલી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ પ્રાકૃતની અસરથી અશુદ્ધ છે. નામની બેડણી, યોગ્ય વિભક્તિપ્રત્યયોના અભાવ અને પંક્તિ પાંચમાં કારિવા ને બદલે કારાપિવા ઇત્યાદિ અશુદ્ધતા છે. આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

૧ રી. લિ. એ. રી. બો. પ્ર. પા. ૩૫૭ (નં. ૨૦)

૨ એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૩૦૨ એન્ડ ઇલ્લુસ્ટ્રેશન્સ. ૩ જી. એ. ડા. ફલીટસ ગ્રુપ લેખો, પ્રવાવના પા. ૬૧ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૨૪૧ બિગ્ગે, મેટેરીયલ વો. ૮ પા. ૬૮૬.

ગદલક^૧ જાતિના શ્રેષ્ઠ મૂલ જોગ, તેની પત્ની શ્રેષ્ઠી મોઢી, તેના પુત્ર ગાંધી જોગ, તેની પત્ની શેવડ; તેના પુત્ર જયતા, જસદેવ, અને જસપાલ અને તેના કુટુંબનાં બીજાં માણસોએ સોમનાથ પાટણમાં પૂજા માટે શ્રી ગોવર્ધનની મૂર્તિ કરાવી, તે હંકીકત લેખમાં આપી છે. તે મૂર્તિ નીચે આ લેખ છે. તે પોતાના અને પૂર્વજોના પુણ્ય માટે કરાવી છે. સૂ. વિઝદેવના પુત્ર સૂ. રાઘવે મૂર્તિ ધરી છે.

આ લેખમાં સહુથી હજારોગી મુદ્દો સંવતનો છે. તિથિ. શ્રીમદ્વલ્લભી સંવત ૯૨૭ વર્ષ કાશ્યપ સુદિ ૨ સોમ, એમ લખી છે. આ તિથિ માટે ડા. ક્લીટ શુક્લ લેખોની પ્રસ્તાવના (પા. ૯૦-૯૩) માં ખૂબ ચર્ચા કરી છે. ડા. ક્લીટ વચ્ચેના પાઠ શુદ્ધ છે અને તેની બરાબર સોમવાર તા. ૧૯, ફેબ્રુઆરી ૧૨૪૮ ઇ. સ. ડા. ક્લીટ ગણ્યા છે તે બરાબર છે. સુરકેલી માત્ર એ છે કે ૧૨૪૮ ની ૧૯ મી ફેબ્રુઆરી સોમવાર શક સંવત ૧૧૬૭ ગત (=વિ. સં. ૧૩૦૨ ગત) સાથે મળતી આવે છે અને તેથી વલ્લભી સં. ૯૨૭ અને ગત થક સંવત વચ્ચે ૨૪૦ નો ફેર રહે છે, જ્યારે બીજી શક વલ્લભી સાલમાં તદ્દાવત ૨૪૧ નો આવે છે. આનું સમાધાન એમ થાય કે બીજી સાલોમાં ગત વર્ષ વાપરેલ છે, જ્યારે આમાં ચાલુ વર્ષ વાપરેલ છે. બીજાં પુલાસો એ હોઈ થકે કે ૧૩ મી સદીમાં કાઠિયાવાડના લોકોને શુભકાળનું શોધકસ બાન હોઈ થકે નહીં. તેઓ વિ. સંવત વાપરતા અને વલ્લભીપુર વિ: સં. શરૂ થયા પછી ૩૭૫ વર્ષ નાશ પામ્યું એમ તે જાણવા અને તે સાલથી શરૂ થતો સંવત વપરાતો હતો, એમ તેઓને બાન હતું. તેથી તેઓએ વિક્રમ સંવતને વલ્લભી સંવત બનાવવા માટે ૩૭૫ બાદ કરવા એમ જાણ્યું. વેરાવળના અર્જુનદેવના શિલાલેખમાં ૯૪૫ વલ્લભી સંવત બરાબર વિ. સં. ૧૩૨૦ તેજ ગણતરીએ લખેલ હોવો જોઈએ, અને આંહી પણ તેમજ થયું હોતું જોઈએ. લેખ બરેબર વિ. સં. ૧૩૦૨ ગતમાં લખાએલો હોવો જોઈએ અને લેખકે વલ્લભી સંવત વાપરવા ૧૩૦૨ માંથી ૩૭૫ બાદ કરી ૯૨૭ લખી દીધા.^૫

૧ કેનેરીઝ અને તેલુગુ ગોળગોવાળિયા સાથે સરખાવે, ૨ અથવા એમ પણ અર્થ થાય કે મૂર્તિ શ્રેષ્ઠ મોઢીએ કરાવી તથા પુત્ર જોગની પત્ની શેવડાએ કરાવી અને જોગ અને શેવડાના પુત્રોએ કરાવી ૩ જોગો પ્રો. પીટરસનનો ત્રીજો રીપોર્ટ પા. ૪ અને પૂરવણી પા. ૨૮૫ તથા ૧૦૨ તથા મેરુતમ્, મુખ્ય વિદ્યામણી પા. ૨૭૬ વળતરની વાસા કે તિનિસવાઈ એક મેડન વિક્રમકાલાહ તો વલ્લભીમેળો, સમુપજ્યે ૪ જોગો, ઈ. એ. વા. ૧૯ પા. ૧૮૦ નં. ૧૨૯. ૫ મારી ઉપલી ચર્ચા ને ફેરવવા અત્યારે પણ કોઈ જરૂર નથી લાગતી તે જુન ૧૮૯૦ માં છપાવવા માટે મુંબઈ ગોઠવી હતી. અને તે ડા. ક્લીટનો ઇ. એ. વા. ૨ પા. ૩૭૬ માં શક વલ્લભી વિષયનો લેખ લખાયો તે પહેલાં લખાઈ હતી.

- ૧ ઓ^૨ ॥ શ્રીમદ્વલ્મીસિ[-]વત્ ૯૨૭ વર્ષે ફાલ્ગુન સુદિ ૨ સોમે^૩ ॥ અષ્ટેહ
શ્રીદેવપચને
૨ સકલરાજાવલીપૂર્વ^૪ ગલ્લકજાતીય શ્રેષ્ઠિમૂલજોગ માર્યા શ્રે^૫ મોદી^૬ તથા સુ-
૩ તર્ગધિકજોજા માર્યા શેવડ તથા પુત્ર જયતા દ્વિતીયપુત્ર જસદેવ તૃતીયપુત્ર
૪ જંસપાલપ્રભુતયે શ્રીગોવર્ધનમૂર્તિ^૭ નમસ્કરણા[ર્થ] સ્વશ્રેયસે^૮ પૂર્વજાનાં શ્રેયો-
૫ મિવૃદ્ધયે સ્વમક્ત્યા કારાપિતા ॥ સૂત્ર વીંશદેવપુત્ર સૂત્ર રાષવેન(ળ)
ઘટિતા ॥ છ [॥] :

૧ ડા. ફીટી મોકસેલ ૭૫૫ કપરથી. ૨ ચિદ્ધ રૂપે છે. ૩ પ્રથમ સોમે લખ્યું હતું અને ઓ માટે એક લીટી પહેલાં એક લીટી પછી અને એક લીટી ઉપર લખેલ પછી પાછળથી એને ઓ બનાવતી લીટી છેડી નાંખી છે. ૪ આ વાક્ય જેની કંઈ જરૂર નથી, તેના ઉપરોગ માટે સરખાવો છ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૧ પંક્તિ ૧. ૫ એટલે શ્રેષ્ઠિની. ૬. ઓ ની પાછળથી ઉમેરેલી લીટી ૭૫૫માં બહુ જાંખી છે. ૭ એટલે પ્રયત્ન: તે મૃત્યુતિમિઃ. ૮ વાંચો મૂર્તિ. ૯ એટલે કે સૂત્રપાર.

त. २५१ अ.

गिरनारना नमिनाथना मंदिरना उत्तर तरङ्गना दरवाजांना
स्तंभ उपरना लेख, आशुना स्तंभ उपरना

सं. १३३३ अ. व. १४

संवत् १३३३ वर्षे ज्येष्ठ वदि १४ मोम श्री-
जिनप्रबोधसूरिसुगुरुपदेशात् उच्चा-
पुरीवास्तव्येन श्रे० आसपालसुत श्रे० हरिपा-
लेन आत्मनः स्वमातृहरिलायाश्च श्रेयोर्थे
श्रीउज्जयंतमहातीर्थे श्रीनेमिनाथदेवस्य नित्यपू-
जार्थं द्र० २०० शतद्वयं प्रदत्तं । अमीषां व्याजेन पुष्प-
सहस्र १००० द्वयेन प्रतिदिनं पूजा कर्तव्या श्रीदे-
वकीयआरामवाटिकासत्कंपुष्पानि श्रीदेवक-
—पंचकुलेन श्रीदेवायउद्गापनीयानि ॥

लाघान्तर

संवत् १३३३ ना ज्येष्ठ वदि १४ मंगलवारः, लंनप्रबोधसूरि श्रुना आदेशाधी इत्या-
पुरीना रक्षीश आसपालना सुव हरिपाले पोतानी मा हरिलाना पुष्प माटे उद्ध्येत महातीर्थभां
नमिनाथ देवनी नित्यपूल माटे २०० द्रुमआभ्या. आ रक्षमना व्याजभांथी २००० पुष्पथी
नित्यपूल करवी, देवनी वाडीभांथी देवना पंचे लेजांकरेलां देवनी पूल माटे वापरवां (५६)

नं० २५१ अ

गिरनारना नमिनाथना मंदिरना उत्तर तरङ्गना हरवाणना
स्तंभ उपरना लेख, पूर्व आशुञ्ज

सं. १३३५ वै. सु. ८

अक्षरान्तर

संवत् १३३५ वर्षे वैशाख सुदि ८

गुरौ श्री मदुज्ज्वलमहातीर्थे देव — — —

च श्रीनेमिनाथपूजार्थं धवलकक्वास्तव्य-

श्रीमालजातीय संघ० वीहण त्र — — —

आधान्तर

सं. १३३५ ना वैशाख सुदि ८ अक्षरान्तर; धवलकक्वास्तव्य, श्रीमालजातिना संघ
वीहण ... .. आ प्रसिद्ध उत्तमव्यवस्था महातीर्थना श्रीनेमिनाथनी पूजा भाटे ... ..

नं० २५१ अ

गिरनारना नमिनाथना मंदिरना उत्तर तरङ्गना - हरवाणना
स्तंभ उपरना लेख, पूर्व आशुञ्ज

सं. १३३६ जे. सु. ८

संवत् १३३६ वर्षे ज्येष्ठ सुदि ८ बुधे श्रीवज्र-

यंतमहातीर्थे श्रवणावास्तव्यमवाट शान्

तीयमहं जिसपरमुत्तमहं पुनसिद्धि मान्

यां गुनसिद्धिप्रेयोयनेचकेद्रा ३०० त्रीणिशता

निनेचके कारितानि दिनंप्रतिपुष्क ३०५० ॥

आधान्तर

सं. १३३६ ना ज्येष्ठ सुदि आशुञ्ज बुधवार, ३०० द्रा उत्तमव्यवस्था महातीर्थे श्रवणावास्तव्य
महातीर्थ, आशुञ्ज वंशना उत्तमव्यवस्था पुत्र पुनसिद्धिनी आयां पुनसिद्धिना त्रय भाटे नित्य पूजा
भाटे आशुञ्ज. शान् ३०५० पुष्पा पूजाभा वापश्चान्.

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં આવતાં દેશ, ગામો અને સ્થળોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અકુરેશ્વર	૨	૧૦૯	૫	અકુરેશ્વર...	૩	૨૩૬	૩૫
	"	"	૮	અકુરેશ્વર	"	"	૩૭
	"	"	૧૧		"	"	૩૮
	"	૧૧૦	૧૩	અણહિલપાટક	૨	૧૩૭	૧૧
	"	"	૧૫		"	૧૩૮	૧૨
	"	"	૧૭		"	"	૧૩
	"	૧૧૬	૩૪		"	"	૧૪
	"	૧૧૮	૪૮		"	૧૩૯	૧૫
	૩	૨૩૩ અ	૨૩૩		"	"	૧૬
	"	"	૨૩૬		"	૧૪૦	૧૭
અકોલક	૧	૨૬	૩૨		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૩૩		"	"	૨૬
	"	"	૩૫		"	"	૨૭
અગસ્તીકાગઢાર	૧	૬૮	૧૬૨		"	૧૫૦	૫૨
	"	"	૧૬૬		"	"	૫૪
	"	"	૧૬૮		"	૧૫૪	૫૮
	"	૬૯	૧૬૯		"	૧૫૬	૬૯
	"	"	૧૭૦		"	"	૭૧
અગઢાર*	૩	૨૨૭	૪		"	"	૭૩
	"	"	૫		"	૧૫૭	૭૪
અચલગઢ	૨	૧૬૧	૮૯		"	"	૭૭
	૩	૨૫૨	૭૬		"	૧૫૯	૮૧
અચલેશ્વર	૩	૨૫૨	૭૬		"	"	૮૨
અજમેર	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯		"	"	૮૪
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૧૬૦	૮૮
	"	૨૩૮ અ	૨૩૭		"	૧૬૨	૯૬
અટવી પાટક	૨	૧૧૨	૨૦		"	"	૯૯
	"	"	૨૧		"	૧૬૪	૧૧૧
	"	"			"	૧૬૫	૧૧૬

* અગઢારનું વિશિષ્ટ નામ સુપ્ત નથી.

અણદિલ પાટણ ...	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અણદિલ પાટણ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
	૨	૧૬૬	૧૧૭		૨	૧૩૭	૫
	"	"	૧૧૯		"	"	૯
	"	૧૬૮	૧૩૪		"	૧૪૭	૪૦
	"	"	૧૩૭		૩	૨૦૬	૯
	"	૧૭૦	૧૪૩		"	૨૩૭	૪૧
	"	"	૧૪૬		૩	૧૪૪ ૬	૧૬૪
	"	૧૮૬	૧૫૩		"	૧૪૯ ૭	૧૭૩
	"	૨૦૧	૧૫૯		"	૨૨૫ ૭	૨૧૯
	"	૨૦૨	૧૬૨		"	૨૩૯ ૭	૨૫૦
	"	"	૧૬૪	અણદિલપુર ...	૨	૧૪૫	૩૦
	"	૨૦૬	૧૭૨		"	૧૫૪	૫૯
	"	"	૧૭૪		"	૧૬૩	૧૦૪
	૩	૨૧૬	૫૪		"	૧૬૪	૧૧૦
	"	"	૭૫		"	૧૬૫	૧૧૩
	"	૨૧૭	૬૦		"	૧૬૭	૧૨૧
	"	૨૨૦	૭૭		"	"	૧૨૪
	"	૨૨૧	૭૮		"	"	૧૨૯
	"	૨૪૩	૬૧		"	"	૧૨૯
	"	"	૬૩		"	૧૬૯	૧૪૧
	"	૧૪૪ અ	૧૫૯		૩	૨૦૬	૪
	"	૧૪૪ બ	૧૬૦		"	૨૦૭	૧૪
	"	૧૪૪ ક	૧૬૩		"	"	૧૫
	"	૧૪૮ અ	૧૬૬		"	"	૧૭
	"	૧૪૮ બ	૧૬૭		"	૨૦૮	૧૯
	"	૧૪૮ ક	૧૬૯		"	"	૨૧
	"	૧૪૯ અ	૧૭૦		"	૨૦૯	૨૬
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૨૧૦	૩૦
	"	૧૫૭ બ	૧૮૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૫૭ ક	૧૮૯		"	"	૩૪
	"	૧૫૮ અ	૧૯૩		"	"	૩૫
	"	૧૪૩ અ	૧૯૭		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૪૩ બ	૧૮૮		"	"	૪૦
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨		"	૧૫૭ બ	૧૮૪
	"	"	૨૦૩		"	૧૫૮ અ	૧૮૪
	"	૧૬૪	૨૦૬	અણદિલપુર પાટણ	૨	૧૫૪	૫૯
	"	૨૧૯ અ	૨૦૯	અણદિલવાટકા	૩	૨૨૩	૮૮
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬		"	"	૮૯
	"	૨૨૫ અ	૨૧૮	અણદિલવાટકા ...	૨	૧૨૩	૨૭
અણદિલ પાટણ	૧	૭૬	૨૦૫		"	૧૨૬	૫૪

અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું	અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું
અનુક્રમણિકા ...	૨	૧૨૯	૮૩	અનુક્રમણિકા ...	૧	૨૭	૩૭
"	"	૧૩૭	૩	"	"	"	૩૮
"	"	"	૪	અપરાંત ...	૧	૬	૭
"	"	"	૫	"	"	"	૮
"	"	"	૬	"	"	"	૧૧
"	૧૪૧-૪૨	૧૯	અપરંતર ...	૨	૧૨૮	૭	
"	૧૪૩	૨૧	"	"	"	૭૯	
"	૧૫૦	૫૨	અપરંતર ...	૨	૧૩૨	૧૧૫	
"	૧૫૬	૭૦	"	"	"	૧૧૮	
"	૧૫૭	૭૩	"	"	"	૧૨૧	
"	૧૫૮	૮૦	અપરંતર ...	૨	૧૩૨	૧૧૫	
"	૧૫૯	૮૧	અપરંતરિકા વિહાર	૧	૩૬	૫૯	
"	૧૬૧	૮૬	"	"	"	૬૦	
"	૧૬૨	૮૪	અમરકાંત ...	૧	૬૧	૧૩૬	
"	"	૮૫	અમરકાંત ...	૧	૫૯	૧૩૫	
"	૧૬૩	૧૦૧	અમરકાંત ...	૩	૫૯	૧૦૩	
૩	૨૦૬	૩	અમરકાંત ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮	
"	૨૨૩	૮૮	અમરકાંત ...	"	૭૩	૧૮૬	
"	૨૩૬	૩૫	"	૨	૧૨૨	૧૯	
"	૨૩૭	૪૧	"	"	૧૩૭	૩	
"	"	૪૨	"	"	૨૩૭	૪૦	
અનુક્રમણિકા ...	૧	૬૯	૧૭૩	"	"	૪૨	
અનુક્રમણિકા ...	૩	૨૩૭	૪૩	"	૨૧૪	૪૩	
અનુક્રમણિકા ...	૩	૨૨૮	૬	"	૨૩૮	૪૬	
"	"	"	૭	"	"	૫૦	
"	"	"	૮	"	૧૪૩ અ	૧૬૬	
અનુક્રમણિકા ...	૧	૧૩	૩	અમરકાંત ...	૧	૩૮	૩૨
"	"	"	૪	"	૬૫	૧૫૧	
"	"	"	૫	અમરકાંત આમ ...	૨	૧૨૧	૬
અનુક્રમણિકા ...	૧	૪૨	૮૧	"	"	૧૩	૧૩
"	"	"	૮૪	"	"	"	૧૭
અનુક્રમણિકા ...	૧	૨	૧૭	અમરકાંત ...	૧	૧૩	૪
અનુક્રમણિકા ...	૩	૬ અ	૮૧	અમરકાંત ...	૩	૨૨૦ અ	૨૧૧
અનુક્રમણિકા ...	૩	૨૨૩	૮૮	"	"	"	૨૧૨
અનુક્રમણિકા ...	૧	૧૪	૬	અમરકાંત ...	૩	૧૨૫ અ	૧૨૪
"	"	"	૭	"	"	"	૧૨૯
"	"	"	૮	"	"	"	૧૩૨
અનુક્રમણિકા ...	૧	૬	૭	"	૧૨૫ ૬	૧૩૬	
"	"	"	૮	અમરકાંત ...	૨	૧૩૨	૧૧૮
"	"	"	૧૧	"	"	૧૧૨	

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું		
અમુલક	...	૩	૨૩૫	૨૮	અમુલક	...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
		"	"	૩૩		"	"		૨૧૭
અમ્મે	...	૨	૧૨૧	૯	અર્જુન	...	૩	૨૫૨	૭૪
અપાનકામહાર	...	૧	૬૮	૧૬૨		"	"		૭૫
		"	"	૧૬૬	અર્જુનદાસ	...	૨	૧૬૯	૧૪૧
		"	"	૧૬૮		૩	૨૦૬		૧૩
		"	૬૯	૧૬૯		"	૨૦૭		૧૭
		"	"	૧૭૦		"	૨૦૯		૨૬
અયોધ્યા	...	૨	૧૩૭	૫		"	૨૧૦		૩૦
અરુહાર	...	૨	૨૦૬	૧૭૨		"	૨૧૧		૩૨
		"	"	૧૭૪		"	"		૩૫
અરુણ	...	૩	૨૩૯	૫૭		"	૨૧૨		૪૦
અરુણવક	...	૨	૧૩૨	૧૧૪	અર્જુન	...	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
		"	"	૧૧૮		"	"		૧૫૭
		"	"	૧૨૧		"	"		૧૫૮
અરુણમ	...	૨	૧૧૬	૩૪	અલીયા	...	૧	૭૩	૧૯૦
		"	"	૩૬		"	૬૬		૨૮૮
		"	"	૩૮		૩	૨૩૦ અ		૨૨૪
		"	૧૩૨	૧૨૧		"	૨૩૩ અ		૨૩૦
અર્જુનદેવી	...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૨	અમુલક	...	૧	૧૦૩	૯
		"	"	૨૩૬	અર્જુન	...	૧	૧૦૩	૯
અર્જુનદેવી	...	૨	૧૪૭	૩૮	અર્જુન	...	૨	૧૩૦	૬૬
		"	"	૪૦		"	૧૫૫		૬૧
અર્જુન	...	૨	૧૩૭	૧૧		"	૧૬૧		૬૦
અર્જુન	...	૨	૧૬૭	૧૨૧		"	"		૬૨
		"	"	૧૨૩		"	"		૬૫
		"	"	૧૨૭		"	૧૬૨		૬૫
		"	"	૧૨૮		"	૧૭૦		૧૪૨
		"	"	૧૩૦		"	૨૦૪		૧૬૯
		"	"	૧૩૨		"	૨૦૬		૧૭૧
		"	"	૧૩૩		"	૧૪૪ અ		૧૫૯
		"	"	૧૩૪		"	૧૫૭ બ		૧૮૫
		"	૧૬૮	૧૩૪		"	૨૩૩ અ		૨૬૧
		"	"	૧૩૫	અર્જુન	...	૨	૨૦૪	૧૧૭
		"	"	૧૩૬	અર્જુન	...	૨	૧૬૬	૧૧૯
		"	"	૧૩૯	અર્જુન	...	"	"	૧૧૮
		"	"	૧૪૦		"	"		૧૧૯
		૩	૨૦૬	૫	અર્જુન	...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
		"	"	૧૦	અર્જુન	...	૧	૪૭	૯૭
		"	"	૧૩		"	"		૯૯

જનુક્રમણિકા

૫

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
અરુકુપ્ર	...	૧	૧૭	આનંદપુર	૧	"	૧૨૭
અરુકુપ્રોત	...	૧	૪૫	"	"	૭૨	૧૮૪
અદિઅન	...	૨	૧૧૬	"	"	"	૧૮૭
		"	"	"	"	"	૧૮૮
અક્ષરક	...	૧	૨૦	"	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩
		"	"	આનંદ (આણંદ)	૧	૬૬	૨૮૮
		"	"	"	૩	૨૩૭	૪૩
		"	૨૧	"	"	૨૩૦ અ	૨૨૪
		"	"	આનંદનગર	૨	૧૫૪	૫૮
		"	"	"	"	"	૫૬
		"	૨૩	આનંદપુર	૧	૨૯	૪૪
		"	"	"	"	૪૦	૭૦
		"	૨૬	"	"	૭૬	૨૦૫
		"	૪૧	"	"	"	૨૦૯
આ				"	"	"	૨૧૮
આકરાવન્તિ (પશ્ચિમ) - (પૂર્વ) ૧	૬	૭		"	"	"	૨૧૯
"	"	૯		"	૮૩		૨૩૦
"	"	૧૧		"	"		૨૩૪
આક્રમણીયા	૨	૧૬૨	૬૪	"	૬૦		૨૬૦
"	"	"	૬૭	"	૬૬		૨૮૮
"	"	"	૬૯	"	"		૨૮૯
આખી	...	"	૧૬૮	"	"		૨૯૫
"	"	"	૧૪૦	"	"		૨૯૭
અગિયવાડા	...	"	૧૮૬	૨	૧૪૩		૨૫
"	"	"	૧૫૩	"	"		૨૬
અત્રિણી બારીલી	"	૧૨૦	૩	"	"		૨૭
"	"	૧૩૦	૬૫	"	૧૪૭		૩૮
આધીવાડા	...	"	૧૧૪	"	"		૩૯
"	"	"	૧૧૬	"	"		૪૨
આનંત	...	૧	૭	"	૩	૨૧૮	૬૫
"	"	"	૯	"	"	૨૧૯	૭૩
"	"	"	૧૦	"	"	"	૭૫
"	"	"	૧૧	"	"	૨૨૫	૬૭
આનંતપુર	...	"	૪૫	"	"	૨૩૭	૪૧
"	"	"	૪૬	"	"	"	૪૩
"	"	"	૭૦	"	"	"	૪૫
"	"	"	૭૨	"	"	"	૪૭
"	"	૪૭	૬૭	"	"	"	૪૮
"	"	"	૬૮	"	"	૨૨૨ અ	૨૧૩
"	"	૫૫	૧૨૫	"	"	"	

अंश	से.म	पातु	अंश	से.म	पातु
हैदराबाद ...	२	१२०६	१७२	३३५	१३८
"	"	"	१७४	"	२८
हैदराबाद ...	१	५२	११५	"	६५
"	"	"	११७	३	४३
हैदरा ...	३	१४० अ	१५६	"	१६४
"	"	"	१५७	"	१७०
"	"	"	१५८	२	१०६
हैदरा ...	२	१०६	४	"	१११
"	"	"	५	३	५१
"	१११	१८	"	३	१५
"	११४	२५	"	"	१७
"	"	२४	"	२०८	१८
"	"	२६	"	"	२१
"	११५	३०	"	२०६	२६
"	११६	३४	"	२१०	३०
"	"	३५	"	२११	३२
"	११७	४०	"	"	३३
"	"	४१	"	२१२	३७
"	१३२	१२१	"	"	३८
हैदरा ...	"	१३०	"	"	४०
"	"	१३३-३४	"	१५७ अ	१६१
हैदरा ...	३	१४० अ	"	"	१६२
हैदरा ...	"	४४ अ	"	२५१ अ	२५७
हैदरा ...	२	११५	"	२५१ अ	२५८
"	"	"	"	२५१ अ	"
"	"	३१	उत्तराखण्ड ...	२	१३१
"	"	३३	उत्तराखण्ड ...	"	१६२
हैदरा ...	१	४०	उत्तराखण्ड ...	"	१०६
"	"	७०	"	१६१	८६
"	"	७२	उत्तरा ...	"	२०६
हैदरा ...	१	१४	"	१४३	२५
"	"	७	"	१५७ अ	१८२
"	"	८	उत्तरा ...	२	२०६
"	"	"	"	"	१७४
हैदरा ...	१	८४	उत्तराखण्ड ...	१	४६
"	"	२७५	"	"	८६
"	"	२७८	उत्तराखण्ड ...	३	२५६
उत्तराखण्ड ...	"	५२	उत्तराखण्ड ...	२	१२३
"	"	११७	"	१३१	१०८
उत्तराखण्ड ...	३	२५१ अ	"	"	११२
उत्तराखण्ड ...	२	१३०	"	"	११३

	અંક	લેખ	પાત્ર		અંક	લેખ	પાત્ર
ઉદાવક	૨	૧૨૦૬	૧૭૨	ઉત્તરવન	૨	૧૩૫	૧૩૮
	"	"	૧૭૪		"	૧૪૪	૨૮
ઉદાહરણયક	૧	૫૨	૧૧૫		"	૧૫૫	૬૫
	"	"	૧૧૭		"	૨૩૭	૪૩
પ્રતિ ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬		"	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૧૫૭		"	૧૪૯ અ	૧૭૦
	"	"	૧૫૮	ઉત્તરવન	૨	૧૩૧	૧૦૬
પ્રતિવ...	૨	૧૦૬	૪		"	"	૧૧૧
	"	"	૫	ઉત્તરવન	"	૧૪૯	૫૧
	"	૧૧૧	૧૮		૩	૨૦૭	૧૫
	"	૧૧૪	૨૫		"	"	૧૭
	"	"	૨૪		"	૨૦૮	૧૯
	"	"	૨૬		"	"	૨૧
	"	૧૧૫	૩૦		"	૨૦૯	૨૬
	"	૧૧૬	૩૪		"	૨૧૦	૩૦
	"	"	૩૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૧૭	૪૦		"	"	૩૩
	"	"	૪૧		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૩૨	૧૨૧		"	"	૩૮
પ્રતિવ...	"	૧૩૦	૬૫		"	"	૪૦
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૧૫૭ ક	૧૬૧
પ્રતિવ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭		"	૨૫૧ અ	૨૫૭
પ્રતિવ...	"	૪૪ અ	૯૭		"	૨૫૧ મ	૨૫૮
પ્રતિ ...	૨	૧૧૫	૩૦		"	૨૫૧ ક	"
	"	"	૩૧	ઉત્તરવન	૨	૧૩૧	૧૧૩
	"	"	૩૩	ઉત્તરવન	"	૧૬૨	૬૫
પ્રતિકાનક	૧	૪૦	૬૯	ઉત્તરવન	"	૧૩૧	૧૦૬
	"	"	૭૦		"	૧૬૧	૮૬
	"	"	૭૨	ઉત્તર ...	"	૨૦૬	૧૭૪
પ્રતિવ...	૧	૧૪	૬		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૭		૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	"	"	૮	ઉત્તરવન	૨	૨૦૬	૧૭૩
					"	"	૧૭૪
ઉત્તરવન	૧	૬૪	૨૭૫	ઉત્તરવન	૧	૪૬	૬૪
	"	"	૨૭૯	ઉત્તરવન	"	"	૬૬
ઉત્તરવન	"	૫૨	૧૧૫	ઉત્તરવન	૩	૨૫૬	૮૪
	"	"	૧૧૭	ઉત્તરવન	૨	૧૨૩	૨૭
ઉત્તરવન	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭	" પાત્ર	"	૧૩૧	૧૦૬
ઉત્તરવન	૨	૧૩૦	૬૫		"	"	૧૧૨
					"	"	૧૧૩

ક્રમ	વસ્તુ	પ્રમાણ	કિલો	રૂ. ૧૦૦ માં
૧	કાચ	૩	૧૪૯	૫૧
૨	કાચ	૨	૧૩૦	૨૫
૩	કાચ	૧	૧૦૭	૧૭
૪	કાચ	૨	૧૬	૧૭૩
૫	કાચ	૨	૧૩૬	૧૫૨
૬	કાચ	૨	૧૪૬	૩૪
૭	કાચ	૨	૧૫૦	૫૨
૮	કાચ	૨	૧૫૧	૫૪
૯	કાચ	૨	૧૫૬	૬૯
૧૦	કાચ	૨	૨૩૭	૪૨
૧૧	કાચ	૨	૨૩૮	૫૦
૧૨	કાચ	૨	૧૫૭	૨૫
૧૩	કાચ	૧	૫૧	૧૧૩
૧૪	કાચ	૨	૧૮૬	૧૫૨
૧૫	કાચ	૨	૧૮૬	૧૫૩
૧૬	કાચ	૧	૭૩	૧૮૯
૧૭	કાચ	૨	૨૩૮	૨૫
૧૮	કાચ	૨	૧૨૧	૯
૧૯	કાચ	૨	૨૩૪	૨૪
૨૦	કાચ	૨	૨૩૫	૨૮
૨૧	કાચ	૨	૧૧૨	૨૦
૨૨	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૨૩	કાચ	૧	૯૬	૨૮૮
૨૪	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૨૫	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૨૬	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૨૭	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૨૮	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૨૯	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૦	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૧	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૨	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૩	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૪	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૫	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૬	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૭	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૮	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૩૯	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૦	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૧	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૨	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૩	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૪	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૫	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૬	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૭	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૮	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૪૯	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬
૫૦	કાચ	૨	૧૩૦	૯૬

ઉપનામ	અંક	લેખ	પાનું
ઉપનામ	૨	૨૧૪	૨૪
"	"	"	૨૫
"	"	"	૨૬
"	૧૧૫		૩૦
"	૧૧૬		૩૪
"	"		૩૫
"	૧૧૭		૪૦
"	"		૪૧
ઉપનામ	૧	૧૦૩	૯
ઉપનામ	૨	૧૬૮	૧૩૫
"	"	"	૧૩૬
ઉપનામ	૨	૧૧૫	૩૦
(ઉપનામ)	"	"	૩૧
"	"	"	૩૩
"	૧૩૩-૧૩૪		૧૨૩
"	"		૧૨૫
"	"		૧૨૯
ઉપનામ	૧	૫૦	૧૦૬
ઉપનામ	"	૬	૭
"	"	"	૮
"	૧૫		૩
"	"		૬
"	"		૮
"	"		૧૦
ઉપનામ	૨	૧૫૮	૮૦
ઉપનામ	"	૧૬૨	૧૩૮
ઉપનામ	"	૧૧૫	૩૦
"	"	"	૩૧
"	"	"	૩૩
ઉપનામ	"	૧૬૮	૧૩૫
"	"	"	૧૪૦
અ			
અંકલિપ્ત	૧	૪૧	૭૪
"	"	"	૭૭
અંકલિપ્ત	૩	૨૫૨	૮૧
અંકલિપ્ત	૩	૨૩૯	૧૫
"	"	"	૫૪
અંકલિપ્ત	"	૨૩૦	૧૦
"	"	"	૧૧
"	"	"	૧૨

अनुक्रमिका

५९.

અંગ	લેખ	પાત્ર	અંગ	લેખ	પાત્ર
ગોલાપુર	૨	૧૨૩	(અંકલેખર)	૩	૧૨૫ ક
"	"	૩૦	"	"	૨૩૩ અ
"	"	૩૪	"	"	૨૩૬
ગોલ્ડન	૨	૧૨૩	અંકલેખર	૨	૧૨૩ (૧૧)
અંકલેખર	"	"	"	"	૧૨૬
અંકલેખર	૨	૧૩૬	"	૩	૧૨૫ ક
"	"	૧૬	અંકલેખર	૨	૧૨૬
અંકલેખર	૧	૨૪	અંકલેખર	"	૧૨૩
અંકલેખર	૩	૨૩૦ અ	"	"	૩૨
અંકલેખર	"	"	"	"	૩૫
અંકલેખર	૨	૧૧૬	"	"	૩૬
અંકલેખર	"	"	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
અંકલેખર	"	"	અંતરના	૧	૪૨
અંકલેખર	૧	૧૧	અંતરના	૧	૬૩
અંકલેખર	૩	૨૩૪	"	"	૨૬૩
અંકલેખર	૨	૧૩૦	"	"	૨૭૪
અંકલેખર	"	૧૧૨	અંકલેખર	૧	૪૦
અંકલેખર	૩	૧૨૦	અંકલેખર (અંકલેખર)	૩	૨૩૪
અંકલેખર	૩	૧૩૦ અ	ક	"	"
અંકલેખર	૨	૧૬૮	કુલ	૩	૨૦૬
અંકલેખર	"	"	કુલ	"	૨૩૬
અંકલેખર	"	"	"	"	૩૬
અંકલેખર	૩	૨૩૬	કુલ	૧	૮૧
અંકલેખર	૧	૧૦૩	કુલ	"	૫૨
"	"	૧૩૪	કુલ	"	૧
અંકલેખર	"	"	"	"	૬
અંકલેખર	૨	૧૨૩	"	"	૧૧
અંકલેખર	"	"	૨	૧૩૭	૩
અંકલેખર	૨	૧૦૬	"	"	૫
(અંકલેખર)	"	૧૧૬	"	"	૮
"	"	૩૬	"	"	૧૧
"	"	૩૮	"	૧૫૬	૮૧
"	૧૧૮	૪૮	"	"	૮૨
"	૧૨૫	૪૨	"	"	૮૪
"	૧૩૧	૧૦૫	૩	૨૧૭	૫૮
"	"	૧૦૬	"	૨૨૦	૭૭
"	"	૧૦૬	"	૨૧૬ અ	૨૦૬
"	"	૧૧૩	"	૨૧૪	૨૦૮
"	"	"	"	૨૧૬ અ	૨૦૬

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
कञ्चमंडल ...	२	१३६	१५	कनोज ...	"	"	५
	"	"	१६		३	२३४	२४
कञ्चावलि ...	२	१४१-४२	१६		"	२३५	२८
(कञ्चावलि) ...	"	"	२२		"	"	२६
	"	"	२३		"	२३७	४१
	"	"	२४		"	२३३ अ	२३०
कटोसधु ...	३	१५८ अ	१६३		"	"	२३१
कडा ...	२	१५८	७८		"	२३८ अ	२४६
कडी ...	"	१२६	५४		"	"	२४७
	"	१३७	३	कनोज ...	२	१३८	१२
	"	१३८	१२	कन्हल ...	"	१३७	६
	"	१४७	३६	कनिका ...	"	२३६	३७
	३	२२३	८८	कनिकुल ...	"	१३८	१२
	"	१५७ अ	१८२		"	"	१३
कलुविरिका ...	"	२३४	२४		"	"	१४
	"	"	२५		३	२३८ अ	२४८
	"	२३५	२८		"	"	२४६
	"	"	२६	कनिकुल ...	"	२३६	५२
	"	"	३३		"	"	५५
कलिका ...	२	१२५	४७	कन्हरी ...	१	१३	३
कलवसाहरी ...	१	१०३	६		"	"	४
कलपुर ...	१	३६	६४	कन्हरी ...	२	१६३	१०२
कलाराम ...	"	५०	१०६	कनवधुल ...	१	७४	१६५
	"	"	१०८		२	१३२	११५
	"	"	११०	कनवधुल ...	"	"	११४
	३	१३० अ	१४५		३	१२५ अ	१२२
कलवधुल ...	१	४१	७५		"	२३७	४३
	"	"	७८	कनिक ...	२	१३५	१४५
कनीयस्तडाका ...	"	१३	३	कनिक ...	"	"	१३७
	"	"	४	कनिकीय शोडशत ...	"	११४	२६
	"	"	५	कनिकीय ...	"	१३७	५
कनोज ...	२	१३०	६४		"	"	६
	"	"	६५		"	"	११
	"	"	६६	कनोज ...	१	१	५
	"	१३३-३४	१२३		"	"	१२
	"	"	१२४		"	"	१३
	"	१३५	१३८	कनिकीय ...	२	१३३-३४	१२५
	"	१३७	३		"	"	१२६
	"	"	४		"	"	१३३
	"	"	४		"	"	१३६

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
कर्मभूषण ...	३	१२५ क	१३७	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	२	१२५	५२	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	३	२३६	५१	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषणसहित ...	२	१२५	४७	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	५२	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	३	१२५ क	१३७	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	"	२३६	५१	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	"	१३० अ	१४८	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	२	१३०	१०२	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	२	१३३-३४	१२४	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	१२५	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	१३५	१३६	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	"	१२५	४२	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	१२६	५४	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	३	१५१ क	१८०	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	१	८५	२४३	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	२	१६०	८६	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	८८	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	"	१२६	५५	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	१३७	८	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	३	२३५	२६	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	२५२	७२	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	१४६ अ	१७३	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	१७५	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	२	१२५	४६	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	३	२३५	२८	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	२५२	७७	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	१३० अ	१४३	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	१४४	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	१४७	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	१४८	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	"	१४६ अ	१७३	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	२	१२८	७४	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	१२६	८४	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	१३१	१०७	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	३	१२५ अ	१२५	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	२१६	५४	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	५७	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
कर्मभूषण ...	२	१३२	११५	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३
	"	"	१२१	कर्मभूषण ...	३	१२६	८३

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
कसक ...	१	८४	२३६	काठियावाड ...	१	८२	२२३
	"	"	२४०		"	८६	२४५
कमल ...	२	१३६	१४७		"	८८	२४६
काकिलि (काकिलि)	१	५७	१३०		"	८३	२६३
काकिलि मूलक ...	"	"	१३२		"	८४	२७५
काकिलि त्रि ...	३	२४१ अ	२५२		"	८५	२८०
कांती ...	२	१३०	८६		२	११७	४०
	"	१३३-३४	१२३		"	१३३-३४	१२४
	३	१२५ क	१३७		"	१३७	८
	"	१३० अ	१४६		"	१४४	२८
कांती हरण ...	२	१२८	७४		"	१४५	३०
कटिना ...	३	२१६ अ	२०४		"	१४५	६०
	"	२१६ अ	२१०		"	१६२	८५
काठ भाण्डवा ...	३	१२५ क	१३७		"	१६४	११०
काठियावाड ...	१	१	१		"	२०४	११६
	"	६	७		३	२१७	५८
	"	७	१२		"	२१८	६४
	"	८	१४		"	२२२	७६
	"	१५	३		"	२२५	८७
	"	"	४		"	२३०	१०
	"	१८	८		"	२३३	२१
	"	२२	२१		"	२३५	२६
	"	२४	२८		"	२४३	६१
	"	२५	३०		"	२५०	७०
	"	३४	५५		"	२५६	८४
	"	३८	६२		"	१ अ	८९
	"	३९	६५		"	४४	८५
	"	४०	७०		"	"	८६
	"	४१	७४		"	८२	१११
	"	४२	७६		"	१४० अ	१५६
	"	४३	८५		"	१४४ १	१६४
	"	५२	११५		"	१५५ अ	१८०
	"	५७	१२६		"	१५८ अ	१८३
	"	"	१३०		"	२१५ अ	२०२
	"	६१	१३८		"	२१६ अ	२०४
	"	६२	१४०		"	१६४	२०८
	"	६५	१५०		"	२१६ अ	२१०
	"	"	१५१		"	२२० अ	२११
	"	७३	२१०		"	२२२ अ	२१४
					"	२२५ अ	२१६

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान
काव्यावलि ...	३ २२६	२२०	काव्यप्रदीप ...	२ १२८	७३
	" २३६ अ	२५०	" "	" "	७८
काव्यप्रदीप ...	१ ६४	२७५	" ३ १३० अ		१४५
	" "	२७६	" "	" "	१४८
कानेरि ...	२ १२६	८३	काव्यप्रदीपटीका ...	" १३० अ	१४५
कान्ता ...	३ १३० अ	१४५	" "	" "	१५२
	" "	१४८	काव्यप्रदीप ...	२ २०६	१७२
	" "	१५१	" "	" "	१७४
कान्यकुब्ज ...	२ ११४	२५	काव्यप्रदीप ...	३ २४३	६१
	" "	२७	काव्यप्रदीप ...	२ ११७	४०
	" "	२६	" "	" "	४१
	" ११५	३०	" "	" "	४२
	" "	३२	" "	" "	४५
	" १३५	१३८	काव्यप्रदीप ...	" "	११६
	" "	१३६	" १६५		११६
	" १३७	५	काव्यप्रदीप ...	" १४१-४२	१६
	" १३८	१२	" "	" "	२२
	" १५५	६१	" "	" "	२४
	" "	६५	काव्यप्रदीप ...	१ ६१	१३६
काव्यप्रदीप ...	२ १२६	५४	" "	६३	१४४
	" "	६४	" "	" "	१४७
काव्यप्रदीप ...	२ १२६	५६	" ७१		१७६
काव्यप्रदीप ...	" १३५	१४८	" "	" "	१८०
काव्यप्रदीप ...	१ १३	३	" "	" "	१८२
	" "	४	काव्यप्रदीप ...	" ५५	१२५
	" "	५	" "	" "	१२७
काव्यप्रदीप ...	३ १३० अ	१४५	काव्यप्रदीप ...	२ १३३-३४	१२३
काव्यप्रदीप ...	" २४३	६१	काव्यप्रदीप ...	" १६३	१०७
काव्यप्रदीप ...	" २३८ अ	२४७	काव्यप्रदीप ...	" १२६	५४
काव्यप्रदीप ...	" २२६	१०४	" "	" "	६४
	" "	१०६	काव्यप्रदीप ...	" २०१	१६०
काव्यप्रदीप ...	" २०६	६	काव्यप्रदीप ...	" १२८	७३
काव्यप्रदीप ...	" २२६	१०४	" "	" "	७६
काव्यप्रदीप ...	१ १०३	६	काव्यप्रदीप ...	" १६०	८६
	" १०४	१२	" १६५		११४
	२ १३३-३४	१२५	" "	" "	११६
	३ १२५ अ	१२४	काव्यप्रदीप ...	३ २४३	६३
काव्यप्रदीप ...	" २३७	४३	" "	" "	६५

કાવિ (કાવી) ...	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
	૧	૬૫	૨૮૦	કાશકુલ	...	૧૨૦	૩
	૨	૧૦૮	૩		"	"	૫
	"	૧૦૯	૪		"	"	૮
	"	૧૧૦	૧૩	કાશકુલ	...	૧૧૦૨	૪
	"	૧૧૪	૨૪		"	"	૭
	"	"	૨૬	કાશકુલ	...	૨૧૨૭	૬૮
	"	૧૧૭	૪૦	(કાશકુલ)	"	"	૭૨
	"	"	૪૧	કાશકુલ	...	૧૭૫	૨૦૩
	"	"	૪૪		"	"	૨૦૪
	"	૧૧૮	૪૭	કાશી	...	૨૧૩૭	૬
	"	"	૪૮	કાશી	...	૨૩૮ બ	૨૪૭
	"	૧૨૫	૪૧	કાશી	...	૨૧૩૨	૧૨૧
	"	"	૪૩	કાશી	...	૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૪૫		"	"	૧૩૮
	"	"	૪૬	કાશી	...	૧૭૨	૧૮૪
	"	"	૪૭		"	"	૧૮૭
	"	૧૨૬	૫૩	કાશી	...	૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૫૪	કાશી	...	૧૨૦	૩
	"	૧૨૭	૬૫		"	"	૫
	"	૧૨૯	૮૧		"	"	૮
	"	"	૮૨		"	"	૪૭
	"	"	૮૩	કાશી	...	૨૧૫	૫૨
	"	૧૩૧	૧૦૫		"	"	૧૩૭
	"	૧૩૫	૧૩૯	કાશી	...	૧૧૧	૧૩૯
	"	૧૬૨	૯૫	કાશી	...	૭૧	૧૭૯
	"	"	૯૬		"	"	૧૮૦
	"	"	૯૯		"	"	૧૮૨
	૩	૨૩૧	૧૩	કાશી	...	૨૩૬	૩૯
	"	૧૨૫ બ	૧૨૩	કાશી	...	૨૩૮ બ	૨૩૮
	"	૧૨૫ ક	૧૩૪	કાશી	...	૧૩૫	૧૩૯
	"	"	૧૩૫	કાશી	...	"	"
	"	૧૨૦ બ	૧૪૬	કાશી	...	૧૪૯ બ	૧૭૪
	"	૨૩૦ બ	૨૨૪		"	૧૫૭ ક	૧૮૭
					"	"	૧૮૯
કાવિકા ...	૨	૧૩૫	૧૩૭	કાશી	...	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૧૩૯		"	૧૪૯ બ	૧૭૩
	"	"	૧૪૩		"	"	૧૭૪
	"	"	૧૪૪		"	૧૫૭ ક	૧૮૭
	"	"	૧૪૫		"	"	૧૮૮

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
कीसर उली ...	२	१६८	१२८	कुन्दवाड ...	"	"	१२५
कुर्वाण ...	"	२०६	१७४	कुशवीड ...	"	२०१	१६१
कुंडर ...	१	६	७	कुशस्थल ...	"	१३५	१३८
	"	"	८		"	"	१४१
	"	"	११	कुशबंद ...	१	८०	२२०
कुंडट ...	"	१६	११		"	"	२२१
	"	"	१२	कुशलोड ...	२	२०१	१६०
कुंडकुटपट्टिका ...	२	११२	२०	कुंड ...	१	१६	११
	"	"	२१	कुंडेली ...	२	११२	२०
कुंडकुटाण्ड ...	१	७८	२१५	(कुंडेली)			
	"	"	२१७	कुमाय ...	"	२०६	१७२
	"	८४	२३६	कुमायसण्य ...	"	"	१७४
	"	"	२४०	कुम्भपुरा ...	३	२१८	६५
कुंडकुटपट्टिका ...	२	११२	२०	कुम्भ ...	२	१३३-३४	१२५
	"	"	२१	कुम्भारा ...	३	२१८	६५
कुंदीरपट्टिका ...	"	१२६	८८	कुंदारनाथ ...	"	२२२	८६
	"	"	८३	कुमन ...	२	११८	४७
कुंदावली ...	३	२४३	६३	(कुमन)	"	"	४८
	"	"	६५	(कुमन)	"	"	५१
कुंतल ...	३	२२६	१०४	कुंदवटिका ...	"	१३२	११८
कुंभारोट ...	"	२३७	४१		"	"	१२१
	"	"	४३	कुंदल ...	"	१२८	८४
कुमनारटिका ...	"	"	४८		"	१३०	८६
कुमारिवर्ग ...	"	२३० अ	२२४		३	२२६	१०४
	"	"	२२६		"	"	१०६
	"	"	२२७		३	१२५ अ	१३८
कुंभक ...	"	२३६	३७		"	१३० अ	१४८
	"	"	३८	कुंभन ...	"	१२५ अ	१२५
कुंभली ...	२	२०६	१७२	कुंभक ...	२	१४८	४८
	"	"	१७४		३	१४८ अ	१६६
कुंभण्य ...	३	२३८	५४		"	१४८ अ	१७०
	"	"	५७	कुंभन्य ...	२	१३५	१३७
कुंभक ...	२	१३३-३४	१२२		"	"	१३८
	"	"	१२५		"	"	१४३
कुंभक ...	"	"	१२८		"	"	१४४
	"	"	१३३		"	"	१४५
	"	"	१३३	कुंभसिका ...	१	२८	४३
	"	"	१३६	कुंभस ...	२	१३७	११

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
કોઠણી	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭	કોસમસ્થ	...	૧ ૮૨	૨૨૩
કોકણ	...	૨ ૧૨૩	૭૭	કોળીઆક	...	૩ ૨૬ અ	૯૩
	"	૧૩૧	૧૦૬	કોકણ	...	૨ ૧૬૭	૧૨૨
	"	"	૧૦૯		"	"	૧૨૪
	"	"	૧૧૨		"	"	૧૩૭
	"	૧૬૭	૧૨૨	કોણિયપુર	...	૩ ૪૪	૯૫
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૫		"	"	૯૬
કોઠણ	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૮	કો-રી-નપુર	...	૧ ૪૪	૮૯
	"	"	૧૩૨	કંચકાટ	...	૨ ૧૬૭	૫
	"	૧૩૫	૧૪૧		"	"	૬
કોઠણ	...	"	૧૪૨	કંચિકા સ્થળી	...	૩ ૨૩૬	૩૯
કોટડી	...	" ૧૬૦	૧૩૫		અ		
	"	"	૧૩૬				
	"	"	૧૪૦	ખજુરાહો	...	૨ ૧૩૫	૧૩૮
કોટિપુર	...	" ૧૨૬	૫૯	ખણડબેદક	...	૧ ૪૧	૭૪
	"	"	૬૪	ખરીઆર	...	" ૨૩	૨૪
કોડા	...	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૧	ખાનદેરા	...	૨ ૧૧૨	૨૦
	"	"	૧૬૩		"	૧૨૪	૩૭
કોડિનાર	...	૩ ૨૧૮	૬૪	ખામિલ	...	" ૧૬૫	૧૧૪
કોડીનાર	...	" ૪૪	૯૫		"	"	૧૧૬
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨	ખારવો	...	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૧
કોણકપથક	...	૧ ૬૪	૧૪૮	ખારેપાટણ	...	૨ ૧૨૫	૪૨
	"	"	૧૪૯		"	૧૨૬	૫૪
કોના	...	૨ ૧૬૮	૧૩૬		"	૧૩૫	૧૩૯
કોન્નુર	...	" ૧૩૦	૯૪	ખાલીમપુર	...	"	૧૩૮
	૩	૧૨૫ બ	૧૨૨	ખાવડા	...	૧ ૧	૧૭
કોયલી	...	" ૧૨૫ ક	૧૩૭	ખાકિઆરિઆણુક	...	૩ ૨૩૬	૩૭
કોરટપદક	...	" ૯૨	૧૧૨	ખીલાણા	...	" ૨૪૧	૫૯
	"	"	૧૧૩	ખુકુવેલી	...	૧ ૨૭	૩૭
કોરિપુરક	...	" ૨૩૫	૨૮		"	"	૩૮
	"	"	૩૩		૨	૧૧૪	૨૫
કોરિયા	...	૨ ૧૧૭	૪૦	ખુદમિહી	...	૧ ૨૯	૪૩
	"	"	૪૫	ખેટક	...	" ૬	૧૪૮
કોરામણ	...	૩ ૧૪૯ બ	૧૭૩		"	"	૧૪૯
કોરબ	...	૧ ૭૩	૧૮૯		"	૪૭	૯૭
	"	"	૧૯૩		"	"	૯૯
કોરબાપુર	...	૨ ૧૩૦	૯૬		"	૬૧	૧૩૯
કોશમ	...	"	૯૯		"	૭૨	૧૮૮
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૭૩	૧૮૯

મનુષ્યના જીવન

ક્રમ	વર્ષ	પાત્ર	ક્રમ	વર્ષ	પાત્ર
૧૮૩	"	૧૮૩	૧૮૮	"	૧૮૮
૧૮૪	"	૧૮૪	૧૮૯	"	૧૮૯
૨૦૫	"	૨૦૫	૧૯૦	"	૧૯૦
૨૦૬	"	૨૦૬	૧૯૧	"	૧૯૧
૨૧૦	"	૨૧૦	૧૯૨	"	૧૯૨
૨૧૬	"	૨૧૬	૧૯૩	"	૧૯૩
૨૨૩	"	૨૨૩	૧૯૪	"	૧૯૪
૨૨૪	"	૨૨૪	૧૯૫	"	૧૯૫
૨૪૩	"	૨૪૩	૧૯૬	"	૧૯૬
૨૪૪	"	૨૪૪	૧૯૭	"	૧૯૭
૨૬૩	"	૨૬૩	૧૯૮	"	૧૯૮
૨૬૬	"	૨૬૬	૧૯૯	"	૧૯૯
૨૭૬	"	૨૭૬	૨૦૦	"	૨૦૦
૨૮૫	"	૨૮૫	૨૦૧	"	૨૦૧
૨૯૭	"	૨૯૭	૨૦૨	"	૨૦૨
૪૧	"	૪૧	૨૦૩	"	૨૦૩
૪૭	"	૪૭	૨૦૪	"	૨૦૪
૬૬	"	૬૬	૨૦૫	"	૨૦૫
૬૮	"	૬૮	૨૦૬	"	૨૦૬
૭૧	"	૭૧	૨૦૭	"	૨૦૭
૮૫	"	૮૫	૨૦૮	"	૨૦૮
૮૭	"	૮૭	૨૦૯	"	૨૦૯
૧૧૮	"	૧૧૮	૨૧૦	"	૨૧૦
૧૨૧	"	૧૨૧	૨૧૧	"	૨૧૧
૧૨૫	"	૧૨૫	૨૧૨	"	૨૧૨
૧૪૧	"	૧૪૧	૨૧૩	"	૨૧૩
૧૪૩	"	૧૪૩	૨૧૪	"	૨૧૪
૧૪૫	"	૧૪૫	૨૧૫	"	૨૧૫
૧૪૬	"	૧૪૬	૨૧૬	"	૨૧૬
૪૧	"	૪૧	૨૧૭	"	૨૧૭
૪૨	"	૪૨	૨૧૮	"	૨૧૮
૪૩	"	૪૩	૨૧૯	"	૨૧૯
૪૪	"	૪૪	૨૨૦	"	૨૨૦
૪૬	"	૪૬	૨૨૧	"	૨૨૧
૫૩	"	૫૩	૨૨૨	"	૨૨૨
૫૪	"	૫૪	૨૨૩	"	૨૨૩
૧૨૫ ક	"	૧૨૫ ક	૨૨૪	"	૨૨૪
૧૩૦ વ્ય	"	૧૩૦ વ્ય	૨૨૫	"	૨૨૫

	અંક	લેખ	પાનું	મિરનાર	અંક	લેખ	પાનું
ખીરાચીક	...	૨	૧૨૯	૮૮	"	૧૫	૪
		"	"	૯૩	"	૨૭	૩૬
ખરડોલક	...	૨	૧૫૭	૭૩	૨	૧૧૭	૪૦
		"	"	૭૫	"	૧૩૭	૮
		"	"	૭૭	"	૧૪૯	૫૧
ખંભાત	...	"	૧૧૪	૨૯	"	૧૫૨	૫૬
		"	૧૧૮	૪૭	૨	૧૮૭	૫૪
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩	૩	૨૦૭	૧૪
		"	૧૩૫	૧૩૭	"	"	૧૭
		૩	૨૨૪	૯૧	"	૨૦૮	૧૯
		"	"	૯૪	"	૨૦૯	૨૩
		"	૨૨૬	૧૦૨	"	૨૧૨	૩૭
		"	૨૧૬ અ	૨૦૫	"	૨૧૩	૪૨
ખંભાળીયા	...	૧	૨૯	૪૨	"	૧૫૭ બ	૧૯૧
		૨	૧૬૪	૧૧૦	"	૨૧૬ અ	૨૦૫
		૩	"	૨૦૮	"	૨૧૯ બ	૨૧૦
ગા					"	૨૩૯ અ	૨૫૦
ગદવાડિપુર	...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૨	"	૨૫૧ અ	૨૫૭
ગડાડ (ગડાર)	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	મિરનાર	૧	૬
ગડાડા	...	"	"	૧૩૫	"	"	૮
		"	"	૧૩૬	"	"	૧૦
ગદ	...	૧	૮	૧૪	"	૬	૧૬
ગણુપળમ	...	૩	૧૩૬ અ	૧૫૫	"	"	૧૭
ગણિશગદ	...	૧	૨૧	૧૬	"	૧૫	૩
		"	૨૩	૨૪	"	૬૪	૧૪૮
ગણુક	...	"	૮૫	૨૪૩	"	"	૧૪૯
ગદર	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	"	૮૦	૨૨૦
ગન્ધાર	...	૧	૧	૫	"	"	૨૨૧
ગભય	...	"	૨૯	૪૨	૨	૧૧૭	૪૩
ગાંગ	...	૨	૧૩	૯૬	મિરિચિલિ	૧	૫૦
ગાઠાલા	...	૩	૨૪૮	૬૯	"	"	૧૦૬
ગાંધી	...	"	૧૫૭ બ	૧૮૪	ગુજરાત	૧	૧૩
ગાળા	...	૨	૧૪૪	૨૮	"	"	૪
		૩	૧૪૪ ડ	૧૬૪	"	૪૦	૧૭
		"	૧૫૭ ડ	૧૬૦	"	૭૪	૧૯૫
મિરનાર	...	૧	૧	૧	"	૭૫	૨૦૩
		"	૬	૭	"	૭૬	૨૦૫
		"	૧૫	૩	"	૭૭	૨૧૦
		"	૧૫	૩	"	૧૦૨	૩

शुभशत

अंश	लेख	पान	शुभशत
"	१०३	६	
२	११२	२०	
"	११५	३०	
"	११६	३४	
"	११७	४०	
"	१२३	२७	
"	१२४	३७	
"	१२७	६५	
"	१२८	७३	
"	१२९	८३	
"	१३२	११४	
"	१३७	३	
"	"	४	
"	"	५	
"	"	६	
"	"	७	
"	"	८	
"	१३८	१२	
"	१४१-४२	१९	
"	१४३	२५	
"	१४६	२८	
"	१४७	३९	
"	१४८	४८	
"	१६३	१०१	
"	"	१०२	
"	"	१०३	
३	२०६	३	
"	२०७	१७	
"	२०८	२१	
"	२०९	२६	
"	२११	३५	
"	२१२	४०	
"	२१५	४५	
"	२१७	५८	
"	२१८	६४	
"	"	६५	
"	२१४	६१	
"	२२५	६७	
"	"	६८	
"	२२६	१०२	

शुभशत (शुभशत)

अंश	लेख	पान
"	२३१	१३
"	२३२	१८
"	२३६	३५
"	२३७	४०
"	"	४१
"	"	४२
"	२३८	४९
"	"	५०
"	२३९	५१
"	२४०	५८
"	२४१	५९
"	२४४	६७
"	२४६	६८
"	२४८	६९
"	२४९	७०
"	२४५	७३
"	२४६	७४
"	१२५ अ	११५
"	१२५ अ	१२६
"	१२५ अ	१३४
"	"	१३५
"	"	१३६
"	१३० अ	१४३
"	"	१४४
"	"	१४६
"	१४० अ	१५६
"	१४४	१६२
"	१४६ अ	१७१
"	१४६ अ	१७३
"	१५७ अ	१८४
"	१५७ अ	१८७
"	"	१८८
"	१५८ अ	१९३
"	२१६ अ	२०५
"	२२० अ	२११
"	२२२ अ	२१३
"	२२३	२१५
"	२२५ अ	२१९
२	१५५	६२
"	"	६५

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
અર્જ	...	૧૧૦	૬૬	ગોધરા	...	૧	૬૫
	...	"	૬૭		...	૨	૧૧૭
	...	૩	૨૦૬		...	"	૧૩૭
	...	"	૨૦૭		...	૩	૨૩૦
	...	"	૨૨૪		...	"	૨૩૭
	...	"	૧૪૪ ક		...	"	૧૪૪ ક
	...	"	૨૨૦ અ		...	"	"
	...	"	૨૧૨	ગોપનાથ	...	૧	૬૨
અર્જ	...	૩	૨૧૧	ગોપરાષ્ટ્ર	...	"	૧૮૭
	...	"	"		...	"	"
અર્જ	...	૩	૨૧૧		...	"	"
	...	"	૨૧૨	ગોધૃતિકા	...	"	૭૭
અર્જ	...	"	૨૧૮	ગોધૃતવાટક	...	૩	૫૬ અ
અર્જ	...	૨	૧૮૬		...	"	"
	...	"	"	ગોરોશ	...	૧	૬૫
અર્જ	...	"	૧૩૮		...	"	"
ગોધૃતિકા	...	૧	૭૩		...	"	"
	...	"	"	ગોરજ	...	૩	૨૩૦ અ
અર્જ	...	"	૧૩૮	ગોરજના	...	"	"
	...	"	"		...	"	"
અર્જ	...	૨	૧૧૧		...	"	"
	...	"	૧૧૭	ગોરસ	...	૧	૬૫
ગોધૃતિકા	...	"	૧૩૩-૩૪		...	"	"
ગોધૃતિકા	...	૩	૧૪૮ અ	ગોધૃતિકાવલિ	...	૨	૧૧૮
	...	"	૧૪૮ અ		...	"	"
ગોધૃતિકા	...	૧	૬૩		...	"	"
	...	"	૬૪	લિપિ	...	"	૧૧૭
	...	"	૬૫		...	"	"
	...	"	૨૮૧		...	"	"
ગોધૃતિકા	...	૨	૧૩૮		...	"	૧૨૫
ગોધૃતિકા	...	"	૧૩૫		...	"	"
	...	૩	૨૨૦	લિપિ	...	"	૧૧૮
	...	"	"	લિપિ	...	"	૧૨૪
ગોધૃતિકા	...	૧	૬૫		...	"	"
ગોધૃતિકા	...	"	"		...	"	"
	...	"	૨૮૨	લિપિ	...	"	૨૦૧
	...	૩	૧૪૪ ક	લિપિ	...	૧	૨૪
	...	"	૧૧૪		...	"	૪૨

અંક	અંક	પાન	અંક	અંક	પાન
ગાદિલવાડ	"	૫૨	૧૧૫	મ	૧૧૫
"	"	૮૨	૨૨૩	મહાકા	૨
"	"	૨૫૬	૮૪	"	૧૪૯
ગોદ	...	૨	૧૨૨	૨૫	૫૧
"	"	૧૨૩	૩૧	મહાપાત્રી	૩
"	"	"	૩૫	"	૨૪૬
"	"	૧૨૫ અ	૧૧૮	"	૨૪૬
"	"	૧૪૮ બ	૧૭૩	મહાપાત્રી	૨
"	"	"	૧૭૧	"	૬૯
અંક	...	૨	૧૨૩	૨૭	૧૦૦
"	"	"	૩૦	મહાપાત્રી	૩
"	"	"	૩૪	મહાપાત્રી	૧
"	"	૧૩૦	૬૫	મહાપાત્રી	૩
"	"	"	૬૭	"	૧૧૫
"	"	૧૩૫	૧૪૨	"	૧૧૭
"	"	૧૩૬	૧૪૬	"	૧૧૮
"	"	"	૧૪૭	મહાપાત્રી	૨
"	"	૧૪૧-૪૨	૧૮	મહાપાત્રી	૧
"	"	૧૪૭	૪૫	મહાપાત્રી	૩
"	"	૧૫૫	૬૩	મહાપાત્રી	૨
"	"	"	૬૭	"	૧૧૦
"	"	૨૦૬	૧૦	"	૧૦૧
"	"	૨૧૮	૬૮	"	૧૦૩
"	"	"	૭૧	"	૧૦૪
"	"	૧૨૫ બ	૧૨૨	મહાપાત્રી	૩
"	"	"	૧૩૨	મહાપાત્રી	૨
મહાપાત્રી	...	૨	૧૧૫	૧૧૩	૨૦૫
"	"	"	૧૧૪	"	૨૦૬
"	"	"	૧૧૬	મહાપાત્રી	૩
"	"	૧૪૪ બ	૧૮૮	મહાપાત્રી	૧
"	"	૧૫૭ બ	૧૮૪	"	૧૧
"	"	"	૧૮૫	"	૧૩
મહાપાત્રી	...	૨	૧૩૫	૧૩૮	૧૬
"	"	"	૧૫૦	૫૨	૩૦
"	"	"	૧૫૧	૫૫	૧૫૧
"	"	"	૧૫૬	૬૮	૧૫૪
"	"	૫૮	૧૦૨	"	"
"	"	૨૩૩ અ	૨૩૧	મહાપાત્રી	૨
"	"	"	૨૩૫	"	૭૨

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
सुप्रसिद्धि (मिगारी)	"	१५१	५५	सिप्रसिद्धि	"	१५८ अ	१६३
सुप्रसिद्धि ...	१	१६	१६६	सिप्रसिद्धि	२	१४६	३४
	"	"	१७०	सिप्रसिद्धि	३	२५२	८१
	"	"	१७४	सिप्रसिद्धि	"	२१८	६५
सुप्रसिद्धि	२	१४४	२८	सिप्रसिद्धि	"	"	"
सुप्रसिद्धि	"	१३७	७	सिप्रसिद्धि	२	११६	३४
	"	१५१	८६	सिप्रसिद्धि	"	१६६	११८
	"	"	६१	सिप्रसिद्धि	"	"	११६
	"	"	६३	सिप्रसिद्धि	३	२१६	५५
	"	१६७	१२२	सिप्रसिद्धि	"	"	५७
	"	"	१२६	सिप्रसिद्धि	"	२२६	१०६
	"	"	१३२	सिप्रसिद्धि	"	२३२	१८
	"	१६८	१३४	सिप्रसिद्धि	२	१२८	७३
	"	"	१३५	सिप्रसिद्धि	"	"	७८
	"	"	१३७	सिप्रसिद्धि	३	१४४ अ	१६०
	"	"	१३८	सिप्रसिद्धि	१	५५	१२५
	३	२०६	६	सिप्रसिद्धि	"	"	१२७
	"	"	१२	सिप्रसिद्धि	२	१४५	३०
	"	२२३ अ	२१५	सिप्रसिद्धि	"	"	३३
	"	"	२१६	सिप्रसिद्धि	३	१२५ अ	११६
सुप्रसिद्धि	"	१६७	१२१	सिप्रसिद्धि	२	१२५	४२
सुप्रसिद्धि	"	१२२	२३	सिप्रसिद्धि	"	"	४७
सुप्रसिद्धि	१	६६	१७०	सिप्रसिद्धि	"	"	५२
सुप्रसिद्धि	३	२२३ अ	२१३	सिप्रसिद्धि	३	१२५ क	१३७
	"	"	२१४	सिप्रसिद्धि	२	१४५	३२
सुप्रसिद्धि	"	१५७ अ	१८३	सिप्रसिद्धि	"	१२५	४२
	"	"	१८४	सिप्रसिद्धि	"	१२६	८४
सुप्रसिद्धि	"	१३० अ	१४८	सिप्रसिद्धि	"	१३०	६६
सुप्रसिद्धि	२	१६६	११७	सिप्रसिद्धि	३	१३० अ	१४६
	"	"	११६	सिप्रसिद्धि	"	१४६ अ	१७३
सुप्रसिद्धि	१	१३	४	सिप्रसिद्धि	"	"	१७५
सुप्रसिद्धि	"	"	"	सिप्रसिद्धि	"	२५२	७७
सुप्रसिद्धि	२	११७	२०	सिप्रसिद्धि	२	१२८	४४
	"	१४६	३४	सिप्रसिद्धि	३	१२५ क	१३८
सुप्रसिद्धि	"	११७	१२३	सिप्रसिद्धि	१	३४	५०
सुप्रसिद्धि	१	४१	७५	सिप्रसिद्धि	"	"	५६
	"	"	७८	सिप्रसिद्धि	२	२०६	१७२
सुप्रसिद्धि	३	२२४	६५	सिप्रसिद्धि	"	"	१७४
	"	२५३	७५				

અનુક્રમણિકા

૨૩

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
કતાહાર	...	૨	૧૮૬	૧૫૩	જમણી	"	૧૭
કતાહાર	...	"	"	૧૫૨	"	૧૧૭	૪૦
કાચુઆ	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૩	"	૧૧૮	૪૧
કારીલી	...	૨	૧૨૦	૩	"	૧૨૦	૪૮
કિંદિયાલા	...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬	"	૧૨૬	૪૫
		"	"	૧૫૮	જમણી	"	૪૮
કીરકહ	...	૨	૧૧૮	૪૮	"	"	૪૯
		"	"	૪૯	"	"	૫૧
		"	"	૫૧	જમણી	...	૫૨
કેકપદક	...	૧	૨૨	૨૧	"	૨૩૪	૨૪
		"	"	૨૨	"	"	૨૫
		"	"	૨૩	"	૨૩૫	૨૮
		"	"		"	"	૩૩
જ		"	"		"	"	૩૪
જડેપર	...	૨	૧૦૯	૫	જવલકૃપક	...	૧૨૫
		"	૧૧૪	૨૫	જસદ્યુ	...	૧૪
જમણી	...	"	૧૨૬	૫૪	જમણીપરિશ	...	૧૬૦
		"	"	૫૯	"	૭૩	૧૬૪
		"	"	૬૪	"	"	૧૨૨
જમણી	...	"	૧૩૫	૧૩૮	જમણી	...	૩૧
		"	"	૧૪૨	જમણી	...	૬૭
		"	૧૪૧-૪૨	૧૯	"	૨૫૦	૭૦
જમણી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૨૫૧	"
જમણી	...	૧	૮૫	૨૪૩	"	૨૫૩	૮૨
જમણી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	જમણી	...	૪૮
જમણી	...	૨	૧૨૩	૨૮	જમણી	...	૧૨
		"	"	૩૨	"	૩૭	૬૧
		"	"	૩૫	"	૧૬૪	૧૧૦
		"	૧૨૬	૫૪	જમણી	...	૨૫૨
જમણી	...	૧	૬૮	૧૬૨	"	"	૨૫૩
		"	"	૧૬૬	જમણી	...	૨૮
		"	"	૧૬૮	"	૧૨૬	૫૪
		"	૧૦૨	૩	જમણી	...	૧૭૩
		"	"	૪	"	૨૪૧ અ	૨૫૨
		"	"	૭	જમણી	...	૧
		"	૧૦૯	૮	"	૬	૭
		"	"	૧૧	"	૬	૧૬
		"	૧૧૦	૧૬	"	૧૦	૧૭

જુનાગઢ	અંક	ભેખ	પાત્ર	અ	અંક	ભેખ	પાત્ર
	"	૧૫	૩૩				
	"	૨૬	૪૨	અર	૧	૩૮	૬૨
	"	૪૨	૭૨		"	૪૨	૮૧
	"	૫૩	૧૧૮	અરી	"	૩૮	૬૨
	૨	૧૫૪	૫૭		"	"	૬૩
	"	૧૫૫	૬૦	અરીવટિકા	૨	૧૩૦	૬૪
	"	૧૬૨	૬૫		"	"	૬૬
	"	૨૦૪	૧૬૬	અણુઆ	૩	૨૩૭	૪૨
	૩	૨૨૫	૬૭	અર (અરી)	૧	૬૫	૧૫૧
	"	૨૩૪	૨૪	આરીરથલી	"	"	"
	"	૨૩૫	૩૮	આશાવાડ	૨	૧૪૪	૨૮
	"	૬ અ	૯૧	ઝીઝુવાડા	"	૧૩૭	૧૧
	"	૫૯ અ	૧૦૫				
	"	૧૫૫ અ	૧૮૧	ટિંબાનક	૩	૨૪૪	૬૭
	"	૨૨૨ અ	૨૧૩	ટિમાણા	"	૨૪૩	૬૧
જેસર	...	૬૨	૧૧૧-૧૧૨		"	૨૫૬	૮૪
જેસરમીર	...	૧૪૯ અ	૧૭૪	ટિંબાણક	૩	૨૪૩	૬૧
જોગીઆ	...	૧	૨૬		"	"	૬૨
જોશુઆ	...	૨	૧૨૯		"	"	૬૩
	"	"	૯૩		"	"	૬૪
જોધપુર	...	૨	૧૩૮		"	"	૬૫
	૩	૧૪૮ અ	૧૬૬		"	"	૬૬
	"	"	૧૬૭	ડીમ્બુર્ના	"	૨૩૯	૫૧
	"	૧૪૮ ક	૧૬૮	દંક	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	"	૧૪૯ અ	૧૭૦				
	"	૧૪૯ અ	૧૭૩	દાસરા	૩	૨૧૪	૪૩
	"	"	૧૭૪		"	૨૩૭	"
	"	૧૫૫ અ	૧૭૭	દેવસણ	૨	૨૦૨	૧૬૩
	"	૧૫૭ ક	૧૮૭		"	"	૧૧૪
	"	૨૩૮ અ	૨૩૭				
	"	૨૪૧ અ	૨૫૨	દેવસણક	૧	૮૦	૨૨૦
જોનસપણ	...	૧૩૬ અ	૧૫૫		"	"	૨૨૧
જોસિપદક	...	૧	૪૩	દુમનિકા	"	૮૪	૨૪૦
જોલા	...	૨	૧૧૫	ફક	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪
	"	"	૧૩૩-૩૪	ફક	૧	૬૧	૧૩૬
જોત્રાણ	...	૧૨૬	૫૪	ફકોઈ	૩	૨૧૫	૪૫
જોલાનક	...	૧	૨૦		"	૨૧૮	૬૫
	"	"	૧૪		"	૨૩૨	૧૬
	"	"	૧૫		"	૧૨૫ અ	૧૧૫

અંગ્રેજી	અંક	લેખ	પાનું	અંગ્રેજી	અંક	લેખ	પાનું
ડાઈપી	૨	૧૬૮	૧૩૫	ત-ખાલા	૨૩૮	બ	૨૪૭
	"	"	૧૩૬	તન્તિકા	૨૩૯		૫૭
	"	"	૧૩૯	તમજુક	૨૩૩-૩૪		૧૨૪
	"	"	૧૪૦	તરણગામ	૧૪૧-૪૨		૧૬
ડહક	૧	૬૫	૨૮૧	તસમિઆ	૧૬		૩
	"	"	૨૮૬		૬૭		૧૫૭
ડાંગરોઆ	૨	૨૦૬	૧૭૨	તસરિ (તસરિ)	૧૩		૪
ડાપડા	૧	૮૩	૨૩૫	તલપદક	૨૩૯		૫૧
ડામરિપાટક	"	૩૯	૬૫		"		૫૪
	"	"	૬૬		"		૫૭
ડાહડ	૨	૧૬૮	૧૩૯	તલસદિકા	૧૪૧-૪૨		૧૬
ડાહલ (દાહલ)	"	૧૩૦	૯૯		"		૨૨
ડિન્ડોરી	"	૧૨૬	૬૧		"		૨૪
	"	૧૨૯	૮૧	તલકદપ	"		૨૨
ડીમવિક	૩	૨૪૮	૬૬	તલામ	૧૮૮		૨૪૬
ડુઆણા	"	૨૦૧	૧૬૦		૩૨૪૩		૬૧
ડુકાવિહાર	૧	૮૪	૨૩૬		"		૬૩
	"	"	૨૪૦		"		૬૪
ડેશક	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩		"		૬૫
	"	"	૨૨૪	તસિલાવસિસ	૨૧૭		૭૨
	"	"	૨૨૬	તળા	૨૩૯		૫૧
	"	"	૨૨૭	તળાદ	"		"
ડાડિયાપાટક	૨	૧૬૫	૧૧૪	તાન્દલખ	૨૩૨		૧૯
ડામિયામ	૧	૪૨	૮૧	તાન્દુલપદક	"		૧૮
	"	"	૮૪		"		૧૯
ડેમિયામ	"	"	૭૯	તાપસપદિકા	૮૫		૨૪૩
ડાહલિકા	૨	૧૫૮	૭૯	તાપસીય	૧૭		૫
	"	"	૮૦		"		૬
ડાંક	૧	૫૭	૧૨૯		૧૦૪		૧૨
	"	૯૩	૨૬૩		૧૧૫		૩૧
	"	૯૪	૨૭૫		૧૨૬		૫૪
	૩	૫૯ અ	૧૦૫		"		૬૬
					૧૨૯		૮૩
તા					૧૩૧		૧૦૬
તામગિકા	૩	૧૩૦ અ	૧૫૨	તામપણી	૧૩૧		૧૩૬
તાણકાટિ	"	૧૪૯ બ	૧૭૪	(તામપણી)	૧		૩
	"	"	૧૭૬	તામસિસ	૨૩૩-૩૪		૧૨૪
તાતોટ	"	"	૧૭૪	તારંગા	૨૪૦		૫૮
	"	"		તામસિસ	૨૪૩		૧૬

	અંક	કેષ	પાનું		અંક	કેષ	પાનું
તિમ્બિ	...	૨ ૧૨૨	૧૬	ત્રિભંગમક	...	" "	" ૪
		" "	૨૩			" ૬૭	૧૫૭
તિમ્બિક	...	૧ ૧૭	૫			" "	૧૫૬
		" "	૬			" "	૧૬૧
		" "	૮	ત્રિકુટિ	...	૨ ૨૦૧	૧૬૦
તિમ્બવાડા	...	૩ ૨૩૭	૪૩			" "	૧૬૧
		" ૨૪૮ બ	૨૪૬	ત્રેના	...	" ૧૨૬	૯૩
દુર્ગમદા	...	૨ ૧૨૧	૧૬	ત્રેલા	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫
		" ૧૨૨	૨૨	ત્રેલાહાર	...	" ૧૨૬	૮૮
		" "	૨૬	ત્રેવણા	...	૩ ૨૩૧	૧૩
		" ૧૩૦	૬૬			" "	૧૫
દુર્ગાવ	...	" ૧૨૨	૧૮			" "	૧૭
તેજાપુર	...	૩ ૧૫૮ અ	૧૮૩	થ			
તેન	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫	થનવી	...	૨ ૧૨૬	૫૪
		૩ ૨૩૧	૧૩	થાણા	...	" ૧૩૦	૬૪
તેમ	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૩૩			૩ ૨૩૬ અ	૨૫૦
		" "	૧૩૬	થૂણિ	...	૨ ૧૨૬	૫૪
તેમ્બુરક	...	૩ ૨૩૬	૫૧			" "	૫૬
		" "	૫૭			" "	૬૪
તેમ્બળા	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૪	ક			
તેમ્બંગન	...	૨ ૧૩૭	૫	દિપિકા	...	૧ ૩૮	૬૨
તેવર	...	" ૧૩૬	૧૪૬			" "	૬૩
તોરણમામ	...	૨ ૧૪૧-૪૨	૧૮	દિપિકા	...	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૧
		" "	૨૨			" "	૧૬૨
		" "	૨૪			" "	૧૬૩
તોરણે	...	૨ ૧૨૪	૩૭	દિપિયુર	...	" "	૧૬૧
		૩ ૧૨૫ ક	૧૩૫	દિપિયતી	...	" "	૧૬૧
		" "	૧૩૬			" "	૧૬૩
		" ૧૩૦ અ	૧૪૬			" ૨૨૦ અ	૨૧૧
તોમ્બક	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫			" "	૨૧૨
		" "	૧૨૬	દન્તુરપુત્ર	...	૧ ૫૮	૧૩૪
ત્રિકુટ	...	૧ ૧૪	૬	દન્તુરપુત્ર	...	૩ ૫૮	૧૦૨
ત્રિપુર	...	૨ ૧૩૬	૧૪૬	દન્તેશ્વર	...	૨ ૧૨૮	૭૩
ત્રિભ	...	૨ ૨૦૬	૧૭૨			" "	૭૮
		" "	૧૭૪	દર્શનાર	...	૩ ૨૩૦	૧૦
ત્રિમુનપાથ (વિષય)	"	" "	"			" "	૧૧
ત્રિમિત્યક	...	૧ ૫૭	૧૫૮	દર્શવતી	...	" ૨૦૭	૧૫
ત્રિભંગમક	...	૧ ૧૬	૩			" ૨૦૮	૨૧
						" ૨૦૬	૨૧

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
दक्षिणी	...	" २१०	३०	दीपनाक	...	" १ ५७	१४०
		" २११	३३			" "	१४२
		" "	३५	दीपनाक	...	" १८	१२
		" २१२	३७			" "	१३
		" "	४०	दीप	...	" २१७	५८
दक्षिणी	...	" २१५	४५	द्विपुत्र	...	" १४४	२८
		" २१८	५५	द्विपुत्र	...	" ७३	१६०
द्विपुत्र	...	" ५०	१०१			" "	१६४
"		" "	१०८	द्विपुत्रिका	...	" "	१६०
		" "	११०			" "	१६४
		" ५६	१४४	द्विपुत्रा	...	" २१६	५६
		" ६८	१६२			" "	५७
		" ६६	१६६	द्विपुत्रा	...	" १६०	८६
		" "	१७०			" "	८८
		" २ ११२	२०			" १६८	१४५
		" "	२२			" "	१३६
		" ३ ५८	१०२			" "	१३७
द्विपुत्र	...	" २२६	१०६			" "	१३८
द्विपुत्र (मन्दसौर)	१	६८	१७०	द्विपुत्रा	...	" "	१३४
द्विपुत्र	...	" ११४	२८	द्विपुत्रा	...	" १५६	६८
		" "	२८			" "	७१
द्विपुत्रा	...	" १	७	द्विपुत्रा	...	" ११८	४८
		" "	६	द्विपुत्रा	...	" १४५	३०
		" "	११	द्विपुत्रा	...	" "	३२
द्विपुत्रा	...	" २ २०६	१७४			" "	३३
द्विपुत्रा	...	" २ २१	१६	द्विपुत्रा	...	" १	५६
द्विपुत्रा	...	" २ १३०	६६			" "	५७
द्विपुत्रा	...	" २ २०२	१६३	द्विपुत्रा	...	" ५०	१०६
द्विपुत्रा	...	" २ २०६	१७२			" "	१०८
		" "	१७४	द्विपुत्रा	...	" ८५	२४३
द्विपुत्रा	...	" १३०	६६			" "	२४४
द्विपुत्रा	...	" ३ १४४	१६६	द्विपुत्रा	...	" २०६	३
द्विपुत्रा	...	" १ ६३	२६३	द्विपुत्रा	...	" १६	१६८
		" "	२६७			" "	१७०
		" "	२७४			" "	१७४
द्विपुत्रा	...	" ३ २४०	५८			" ७६	२१६
द्विपुत्रा	...	" २ १६८	१३६	द्विपुत्रा	...	" १३७	८८
द्विपुत्रा	...	" ३ २५६	८४	द्विपुत्रा	...	" १६५	११४
द्विपुत्रा	...	" १ ६६	१७०	द्विपुत्रा	...	" २१७	६१

	અંક	ક્રમ	પાનું		અંક	ક્રમ	પાનું
દેવપદન	...	૨	૧૬૩	૧૦૧	દ્વારકા	...	૧
		"	"	૧૦૨		૩	૨૨૯
		૩	૨૨૨	૭૯		"	૨૩૦
		"	"	૮૬		"	"
દેવપદન	...	૨	૧૬૩	૧૦૮		"	૨૧૬ અ
		૩	૨૧૭	૬૦		"	૨૨૯
		"	૨૨૯	૮૨		"	૨૩૯ અ
		"	૨૪૧ અ	૨૫૬	દ્વીપ	...	૧
દેવપાટણ	...	"	૧૬૩	૧૦૧		"	૮૨
દેવભદ્રિપદિકા	...	૧	૪૫	૯૦		"	"
		"	"	૯૩		"	"
દેવશક્તિ	...	"	૪૧	૭૪	દેનિકા	...	૩
		"	"	૭૮	દ્રાવિડ	...	"
દેવલી	...	"	૮૮	૨૪૯	દ્રોણિક	...	૧
		૨	૧૨૫	૪૨	દ્રોણિકા	...	૧
		૩	૯૨	૧૧૨	ધ		
		"	૨૩૭	૪૦	ધણી	...	૨
દેવવિતાનક	...	"	૨૨૯	૨૨૨		"	"
દેવળી	...	૨	૧૩૨-૩૪	૧૨૫	ધર્માસદ	...	૩
		"	૧૩૫	૧૩૯		"	"
દેવણી	...	"	૧૭૦	૧૪૩		"	"
દેવીસરસ	...	૩	૫૯ અ	૧૦૫		"	"
દેવશક્તિ	...	૧	૭૨	૧૮૪	ધર્માર	...	૨
		"	"	૧૮૮		"	"
દેવરી	...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮	ધર્મવદિકા	...	"
દેવેનક	...	૧	૮૨	૨૨૩		"	"
		"	"	૨૨૮	ધર્મોદ	...	૧
		"	"	૨૨૯	ધર્મ	...	૧
દેવમર્ધ	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	ધર્મકાવ્ય	...	૨
દેવિયાપક (કાવિયાપાટક)	૨	૧૬૫	૧૧૬	૧૧૬	ધર્મભુવન	...	૨
દેવદ	...	૩	૧૪૪ અ	૧૫૬		"	"
		"	૧૪૪ ક	૧૬૧		"	"
		"	"	૧૬૨	ધર્મનાર	...	૧
દેવતામાદ	...	૨	૧૨૩	૨૭	ધર્મભુવન	...	૧
દેવદિપથક	...	૨	૧૫૮	૭૮		"	"
		"	"	૮૦		"	"
દેવદીપથક	...	"	૨૦૬	૧૭૪	ધર્મભુવન	...	૩
દેવનારા	...	"	૧૩૮	૧૨	ધર્મવદિકા	...	૨
દેવક	...	૩	૨૦૬	૫		"	"

અંક	ક્રમ	પાનું	અંક	ક્રમ	પાનું
ધનસાક્ષી	૩	૨૦૭	૧૫	ધોનકિ	૨૧
	"	"	૧૭	"	૩૫
	"	૨૦૮	૨૧	ધિત્તીચર	૫૪
	"	૨૧૦	૩૦	"	૫૭
	"	૨૧૧	૩૨	ધુવડેશા	૧૪૮
	"	"	૩૩	ધુળીયા	૧૨૬
	"	"	૩૫	ધુધા	૨૩૦
	"	"	૩૭	"	૨૩૪
	"	"	૪૦	ધુસડી	૧૬૦
	"	૨૫૧ બ	૨૫૮	"	૧૬૧
ધાડિયપ્પ	૧૨૫ ક	૧૩૪	૧૩૪	ધેનિકા	૧૬૪
	"	"	૧૪૧	"	૨૧
ધાનોશી	૨	૧૩૦	૬૬	"	૨૩
ધામસાક્ષી	૨	૧૪૧-૪૨	૨૪	ધોળકા	૨૮૦
ધાર	૩	૧૪૪ બ	૧૫૬	"	૬
ધારા	"	૨૩૭	૪૩	"	૪૫
	૨	૧૪૭	૩૬	"	૧૫
	"	"	૪૨	ધીલી	૧૩૬
	"	"	૪૫	ધીલુકા	૮
	૩	૨૧૫	૪૭	"	૧૩૭
	"	૨૩૮	૪૯	"	૫૧
ધારાકેઠ	૧	૪૫	૬૦	નગા	૩
ધારાબેટ	"	"	૬૩	નગા(૧) ૧૪માળુ	"
ધારાપુરી	૨	૧૫૪	૫૮	નગરિજકે	૧૫૬
"	"	"	૫૯	નગર	૩
"	૧૫૫	૬૧	"	"	૧૫
"	"	૬૫	"	"	૭૦
ધારવાડ	૨	૧૩૬	૧૪૭	નગરકે	૧
ધાવટ	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૨૮
ધામત	૨	૧૨૫	૪૨	"	૭૩
ધાદદ	૨	૧૧૭	૪૩	"	૧૬૪
"	"	"	૪૫	"	૨૪૩
"	૧૨૫	૪૨	નદકપુર	"	૨૪૪
"	"	૪૭	નડિયાદ	"	૩૦
"	"	૫૨	નડુલપુર	"	૨૮૮
૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૩	૧૫૫ બ
ધામધારા	૨	૧૪૪	૨૮	"	૧૭૬
	૩	૧૪૪ ક	૧૬૪	"	૧૭૮
	"	૧૫૭ ક	૧૬૦	"	૧૭૯

ନାମ	...	ଅଂକ	ବିଧି	ପାତ୍ର	ନାମ	...	ଅଂକ	ବିଧି	ପାତ୍ର
ନାମାଂଶି	...	୨	୧୧୧	୧୧୮	ନାମାଂଶି	...	୨	୧୧୮	୧୧୮
		"	"	୧୧୯			"	"	୧୧୯
ନାମାଂଶି	...	୨	୧୧୯-୩୪	୧୨୪	ନାମାଂଶି	...	୧	୧୩	୧୧୯
ନାମାଂଶି	...	୧	୩୪	୧୧୯	ନାମାଂଶି	...	୩	୧୧୮-୩	୧୧୮
		"	"	୧୧୯			"	"	୧୧୯
ନାମାଂଶି	...	୩	୧୧୮-୬	୧୧୮	ନାମାଂଶି	...	୧	୧୦୩	୮
ନାମାଂଶି	...	"	"	"			"	"	୮
ନାମାଂଶି	...	୨	୧୧୮	୧୧୮			"	୧୦୪	୧୩
ନାମାଂଶି	...	"	୧୩୦	୧୧୮			"	"	୧୪
		"	"	୧୦୩			୨	୧୦୮	୪
ନାମାଂଶି	...	"	୧୩୦	୧୧୮			"	୧୧୪	୩୦
ନାମାଂଶି	...	୧	୧୦	୧୧୦			"	୧୧୭	୪୦
ନାମାଂଶି	...	୩	୧୩୮	୧୧୮			"	"	୪୧
ନାମାଂଶି (ନାମାଂଶି)	...	୨	୧୨୪	୧୨୨			"	୧୨୪	୪୧
		"	"	୧୨୩			"	୧୨୮	୭୧
		"	"	୧୨୨			"	୧୩୩-୩୪	୧୨୨
		"	୧୨୮	୮୮			"	"	୧୨୪
		"	୧୩୦	୧୧୮			"	୧୩୪	୧୩୮
		"	୧୩୧	୧୦୮			"	୧୪୧-୪୨	୧୮
		"	"	୧୧୩			"	"	୧୮
		"	୧୩୩-୩୪	୧୨୪			"	"	୨୦
		"	୧୧୭	୭୩			୩	୧୩୧	୧୩
		"	"	୭୪			"	୧୨୪-୩	୧୨୧
		୩	୧୧୪	୧୭			"	"	୧୨୨
		"	"	୧୨			"	"	୧୨୩
		"	୧୧୮	୭୧			"	"	୧୨୪
		"	୧୨୪-୩	୧୩୧			"	"	୧୩୨
		"	"	୧୩୭			"	୧୨୪-୩	୧୩୪
		"	୧୩୦-୩	୧୧୮			"	"	୧୩୪
		"	୧୧୭-୩	୧୮୩			"	"	୧୩୬
		"	୧୧୬-୩	୧୦୪			"	"	୧୩୭
		"	୧୩୩-୩	୧୨୮			"	୧୩୦-୩	୧୪୩
		"	୧୩୮-୩	୧୪୬			"	"	୧୪୮
		"	"	୧୪୭			"	୧୪୦-୩	୧୧୭
		"	"	୧୪୮			"	୧୩୦-୩	୧୨୪
		"	"	୧୪୯	ନାମାଂଶି	...	୧	୧୦୩	୮
ନାମାଂଶି	...	"	୧୩୮-୩	୧୩୮			"	"	୮
ନାମାଂଶି	...	୧	୧୮	୧୧୩	ନାମାଂଶି	...	"	୪୦	୭୦
		"	"	୧୧୭			୩	୧୧୪	୧୦୮
		"	"	୧୧୮			"	୧୨୦-୩	୧୧୧

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान		
नवुं ३३०५	...	२ १३७	११	नाडीपुरी	...	२ १०६	५
नासिकपुर	...	३ २३४	२४	"	"	"	६
"	"	"	२५	"	"	"	१०
"	"	२३५	२८	"	"	११०	१३
"	"	"	२६	"	"	"	१४
"	"	"	३३	"	"	"	१७
नागजसिरा	...	" १४६	५१	"	"	११२	२१
नागडा	...	२ २५२	७६	"	"	११४	२४
नागडिमानक	...	३ ११	१०६	"	"	"	२५
"	"	"	११०	नादिह	...	" १०६	५
नागदह	...	१ ६५	२८०	नामक	...	३ १२५ ६	१३४
नागनगर	...	३ २१५	४६	नामगीतक	...	२ १३३-३४	१२५
नामभोक्त	...	"	५६	"	"	"	१३३
नामभारिका	...	२ १४१-४२	१८	"	"	"	१३६
"	"	"	१६	नामका	...	३ २१६	५६
"	"	"	२१	"	"	"	५७
"	"	"	२४	नामोआमाम	...	३ २१६	५५
३ १२५ ५	१२१	नामोआ	...	"	"	"	५७
"	"	१२४	...	नामक	...	" १२५ ६	१३४
"	"	१२६	...	नामभोक्त	...	२ १३३	१२५
"	"	१३२	...	"	"	"	१३३
"	"	१३२	...	नासिक	...	१ १३	४
"	१२५ ६	१३६	...	"	"	२ १२१	६
नागदह	...	" २५२	७६	"	"	"	१७
नामभोक्त	...	" २३६	५१	नासिक	...	१ १०७	१६
"	"	"	५४	नामभोक्त	...	२ १५६	६६
नामभोक्त	...	"	५७	"	"	"	७१
नामभोक्त	...	१ ४१	७४	नामिक	...	१ ८२	२२३
"	"	"	७७	नामिक	...	२ १२२	२१
नामभोक्त	...	३ १४८ ३	१६८	नामिक	...	" ११४	२५
नामभोक्त	...	२ १३७	३	"	"	"	२८
"	"	३ १४८ ३	१६८	"	"	"	२९
"	"	१४८ ३	१६८	नामिक	...	१ ५६	१२८
"	१४८ ५	१७०	...	नामिक	...	३ ५६	१००
"	"	१७१	...	"	"	"	१०१
"	२१६ ५	२०५	...	नामिक	...	२ ३३	१८
"	२३८ ५	२४७	...	नामिक	...	२ ३३	१९
"	२४१ ५	२५३	...	नामिक	...	"	२०
				नामिक	...	१ १०७	१६

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
निजिपडी ...	"	१६	११६	पसनाल ...	२	१२१	१३
निजिपडी ...	१	१६	१७४		"	"	१७
निषाह ...	"	"	७	पद्रक ...	१	१०१	१४
	"	"	६		"	"	१५
	"	"	११	पनीडि ...	३	२३२	१६
नीमनासिआ ...	३	१४४ क	१११	पमना ...	२	१३१	१४७
नीसली ...	२	२०१	११०	परतापगड ...	३	२३७	४०
	"	"	१११	परतापगड ...	"	"	४३
नीसु-५ ...	३	१३० अ	१४७	परियथ ...	१	१०२	३
नीसुत ...	१	१	६		"	"	४
नेपाल ...	१	७३	१६०		"	"	७
नेपावा ...	१	१८	११२	पथुईका ...	३	२३२	१८
	"	"	११३		"	"	२०
	"	१६	११६	पलसाजु ...	२	११५	३०
नेमर ...	३	१४६ अ	१७४	पलसव ...	"	१२२	२५
नैवापसु ...	२	२०१	१७२		"	१३०	६१
	"	"	१७३	पभासानी ...	१	१	७
	"	"	१७४		"	"	८
नैवीअर ...	१	५०	१०१		"	"	१०
	"	"	१०८		"	१५	१
नैवानु डिसा ...	२	२०२	११४		"	"	६
प				पदिमका (पुरोहित			
पउठम ...	१	१	१७	पदिमका)	१	१६	७
पटना ...	२	१३३-३४	१२५		"	"	८
पटन ...	२	१७१-८५	१४७		३	१४८ अ	१११
पटपन ...	१	७४	१६५	पदिमतपाड ...	२	१२१	१३
	"	"	१६८		"	"	१७
	"	"	२०२	पटनी ...	१	१८	११३
पटानक ...	१	७१	१८०	पदिमकाट ...	२	१२३	२७
	"	"	१८२	पसात ...	"	११८	१४०
पटारी ...	३	१३० अ	१४७	पहमवटिक ...	१	७८	२१८
पडमसु ...	"	"	१४८	पाटलु ...	२	१३७	४
	"	"	१५२		"	१४३	२५
पडुवरकुपिका ...	१	५२	११५		"	१५८	७८
पलन ...	२	१७१-८५	१४७		"	११५	१११
	"	१८८-६२	१५५		३	२१८	१५
	"	२०३	११५		"	२२३	८८
पपराज ...	३	१३० अ	१४८		"	२३७	४१
पपारी ...	"	२३३ अ	२३०		"	१३० अ	१४८
	"	"	२३१				

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान		
पाटणु ...	३	१५७ अ	१८३	पासितायु ...	१	४१	७४
	"	"	१८४	"	५१	१११	
पाटलीपुत्र ...	१	१	५	३	२२६	६	
(पाटलीपुत्र)	२	१३२-३४	१२२	"	२३०	१०	
	"	"	१२५	"	२४३	६१	
	"	"	१३३	"	२५६	८४	
	"	"	१३६	"	२६ अ	८३	
पांडय ...	"	१३०	६६	"	२२६	२२०	
	३	१३० अ	१४८	"	"	२२१	
पाण्डु ...	२	१२६	८४	पाराहण्यु ...	२	१२६	८३
पादरा ...	३	१४० अ	१५६	"	"	६३	
	"	२३० अ	२२३	पाशाशुद्ध ...	३	२३२	१८
पारडी ...	१	१३	३	"	"	१६	
	"	"	४	पान्थुलि ...	२	१५८	७६
	"	१४	६	पापाशुद्ध ...	३	२३२	२०
पारि ...	"	१	१२	पिच्छ ...	१	८४	२३७
	"	"	१३	पिपल ...	"	५५	१२५
पारिस ...	२	११६	३४	पिपलश्चरि ...	"	२७	३७
पासडी ...	"	१६८	१३५	"	"	३८	
पासयुपुर ...	"	१२२	१८	"	३४	५६	
	"	१३७	३	"	"	५७	
	३	२२३	८८	पिपलायन ...	२	१२०	८
	"	२४०	५८	पिपलायन ...	"	"	३
	"	२४१	५६	"	"	५	
	"	२४६	६८	पुंय ...	"	१७०	१४६
	"	१४० अ	१५६	पुंय ...	"	१६८	१४०
	"	"	१५७	पुण्यवर्धन ...	"	१३६	१४७
पासतीशालूम ...	१	५१	११३	"	"	१५०	
	"	"	११४	"	"	१५४	
पासि ...	३	१४४ अ	१६४	पुण्यानक ...	१	५२	११७
	"	१४८ अ	१६६	पुण्डिकाशक ...	१	८२	२२२
पासितायु ...	१	१७	५	पुनस्तन ...	२	१३६	१४७
	"	२०	१४	पुनी ...	१	५७	१२६
	"	"	१५				
	"	२२	२१		३	१४८ अ	१६६
	"	"	२३		"	१४६ अ	१७३
	"	२३	२४		"	१५५ अ	१८०
	"	२४	२६		"	१५७ अ	१८२
	"	२५	३०		"	१५७ क	१८७
	"	२६	३२		"	१५७ घ	१८१

		अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
पुना	...	३	१५८ अ	१६३	प्रश्नीक	...	१	८८
		"	२१५ अ	२०२		"	"	२५५
		"	२१६ अ	२०४	प्रदिग्दक	...	"	७६
		"	१६४	२०८		"	"	२०६
		"	२१६ अ	२०८	प्रसिद्धाविदित	...	२	१२७
		"	२१६ अ	२१०		"	"	७२
		"	२२० अ	२११	पृथपुन	...	३	४४ अ
		"	२२२ अ	२१३	पेटलाद	...	२	१३५
		"	२२३ अ	२१५	पेटिदक	...	३	२३४
		"	२२५ अ	२१६		"	"	२५
पुनना	...	२	१३६	१४७	पेतेष्टिक	...	१	१
पुरानी	...	३	१२५ अ	१२४	पेथपट	...	"	३८
		"	"	१२८	पेदीआ	...	२	१३५
		"	१३० अ	१४८	पेडिथ	...	"	१२५
		"	"	१५२		"	"	४३
पुरोहितपदिका	...	१	१४	६		३	१२५ अ	१२३
		"	"	७		"	"	१२१
पुरिसिद्धा	...	"	"	८	पौराणिक	...	"	२३३
		२	१२१	८		"	२१५ अ	२०२
		"	"	१३		"	२१६ अ	२०४
		"	"	१७		"	२१६ अ	२१०
पुरिसिद्धा	...	१	६८	१६३	पौराणिक	...	२	१३६
		"	"	१६७	पंथुस पदिका	...	१	७६
		"	"	१६८		"	"	२०६
पुरेदक	...	"	७६	३०६	पंथुसग	...	२	१२३-३४
(पुर)मिशन	...	"	५७	१३०	पंथुसग	...	१	७३
		"	"	१३२		"	८५	२८०
पुरसाधपुर	...	"	८१	२२२		२	११७	४०
पुराधरपदी	...	"	५२	११५		३	२३०	१०
पुराधर	...	"	५५	१२७		"	२३७	४२
पुरसाधपुर	...	३	८२	११२		"	१४४	१६१
पुना	...	"	२६ अ	८३		"	"	१६२
पुरानी	...	२	१२८	७५	पथिक	...	२	१३२
		"	"	७६		"	"	११८
		३	१२५ क	१३६	पथिक	...	"	११५
प्रज्ञापथक	...	२	१५७	७३	प्रश्नीक	...	२	१३६
		"	"	७४		"	"	१६
प्रज्ञा	...	१	१३	४	प्रश्नीक	...	"	१७१-८५
		३	१२५ अ	१२४		३	२१६	७५
		"	१३० अ	२४८		"	२२२	७६
		"	"	२४८		"	१३० अ	१४८

અનુક્રમણિકા

૩૫

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
અભાસપાટણુ ...	૨	૧૫૫	૬૦	અગુમરા (અગુમા)	૨	૧૨૭	૬૫
અયાગ ...	૩	૨૨૨	૮૬	"	૧૨૮	૭૩	
અનોરા ...	"	૨૧૮	૬૫	"	"	૭૮	
અસનપુર ...	૨	૧૫૯	૮૧	"	૧૨૯	૮૧	
	"	"	૮૨	"	૧૩૧	૧૦૫	
	"	"	૮૪	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	
પ્રાગી ...	૨	૧૩૭	૯	"	"	૧૨૫	
	૩	૧૫૫ બ	૧૮૦	"	૨૩૧	૧૩	
પ્રાંતિજ ...	"	૨૩૭	૪૦	"	૨૫૬	૮૪	
	"	"	૪૩	"	૧૩૦ અ	૧૪૪	
પ્રાંતિકા ...	"	૨૧૮	૬૫	"	"	૧૪૫	
				"	"	૧૪૭	
				"	૨૩૩ અ	૨૩૬	
ફરકાખાદ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	અપરિણિત ...	૧	૪૭	૯૭
ફલકવદ ...	૨	૧૧૪	૨૮	"	"	૯૯	
	"	"	૨૯	અદરી ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
ફિલિથિ ...	"	૧૬૮	૧૩૫	અનારસ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
ફીચડી ...	"	૧૬૫	૧૧૪	અનાસ ...	"	૧૩૭	૫
(ફીચડી) ...	"	"	૧૧૬	અન્ડીઆ ...	૧	૪૪	૮૯
	"	૧૭૦	૧૪૩		૩	૪૪	૯૫
ફલસર ...	૩	૨૪૩	૬૧	અન્ડી ...	૨	૧૨૫	૪૭
	"	"	૬૩	અબ્દગ્રામ ...	"	૧૨૨	૧૯
	"	"	૬૫	અમેન ...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
ફકપ્રસવણુ ...	૩	૨૨૯	૯	અરટક ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	૨૩૦	૧૦	"	"	૧૩૨	
	"	"	૧૧	"	૩	૫૯ અ	૧૦૫
	"	"	૧૨	અરટિકા દપાક ...	"	"	"
	"	૨૨૯	૨૨૦	"	"	૧૦૮	
	"	"	૨૨૨	અરડા ...	"	૨૩૩	૨૧
બ				"	૨૧૫ અ	૨૦૨	
બગસરા ...	૩	૨૧૮	૬૫	અરનચર ...	૧	૭૬	૨૦૫
	"	"	૬૮	બારા ...	"	૭૩	૧૮૯
	"	"	૭૧	બાજુ ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
બગુમરા (બગુમા)	૧	૧૪	૬	બલકજ (બલેજ)	૨	૧૪૫	૩૨
	૨	૧૧૧	૧૮	બલધર્મનિક ...	૧	૫૭	૧૨૯
	"	૧૧૫	૩૦	"	"	૧૩૦	
	"	"	૩૧	"	"	૧૩૨	
	"	૧૨૫	૪૩	બલસાર ...	"	૧૦૩	૯
	"	"	૪૪	"	૧૦૫	૧૩	
	"	"	૫૧				

	અથ	લેખ	પાનું		અથ	લેખ	પાનું
અલિસ	...	૩ ૨૩૧	૧૩	માવિ (બાધી)	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦
	"	"	૧૧	"	"	૨૩૮ અ	૨૩૭
	"	"	૧૭	બાવેરા	૨	૧૩૮	૧૨
મલેઆમ	...	૧ ૧૦૭	૧૬	બાદશાહી	૧	૭૬	૨૧૬
	"	"	૧૭	બાવસનક	"	૭૮	૨૧૫
	"	"	૧૮	"	"	"	૨૧૭
બલેસર	..	૨ ૧૨૯	૮૧	માવાપ્યારનો મઠ	"	૬	૧૬
બહુનદશ	...	૩ ૨૩૯	૫૭	માલિરિક	...	૧૦૩	૮
બહુમતા	૧	૩૬	૫૯	મિત્રપુર	..	૨ ૧૨૫	૪૧
	"	"	૬૦	મિત્રોત્તિયા	...	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૮
	"	૬૫	૧૫૦	મિત્રખાત	...	૧ ૩૮	૬૨
	"	"	૧૫૧	મીકાનેર	૨	૧૧૪	૨૫
	"	"	૧૫૪	મીત્રપુર	...	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૭
બહુવિધા	.	૩ ૧૪૮ અ	૧૭૨	મુચકા	.	૧ ૨૩૩ અ	૨૩૦
બખેજ	...	૨ ૧૪૫	૩૩	મુલેખાંડ	...	" ૧૪૦ અ	૧૪૪
બાડમેર	...	૩ ૧૪૬ મ	૧૭૩	મુલગયા	.	૧ ૧	૭
બાડમેરા	...	૨ ૧૪૮	૪૮	મુલતારિકા	..	૩ ૨૩૭ અ	૨૨૪
બાધેગાડી	...	૧ ૩૭	૬૧	"	"	"	૨૨૬
બાદામી	"	૧૦૩	૬૦	"	"	"	૨૨૭
	૨ ૧૨૫	૪૧		બેચરાશ	...	૨ ૧૬૫	૧૧૬
	" ૧૩૦	૬૫		બેટ	...	૩ ૨૩૬ અ	૨૫૦
બાદાની	.	" ૧૨૫	૪૧	બેટના	૨	૧૫૬	૭૦
	"	"	૪૭	બેટનરક	...	૩ ૨૩૬	૫૪
	"	"	૫૨	બેટગામ	..	૧ ૧૦૭	૧૬
બાન્ટવા	...	૩ ૪૪	૬૫	બેલર	૨	૧૩૦	૬૬
બાબરિયાવાડ	..	" ૨૫૦	૭૨	બેચા	"	૧૩૬	૧૪૭
બામણવાડા	..	" ૧૫૭ મ	૧૮૧	બેચાણ	..	" ૧૩૮	૧૨
બામણગામ	...	" ૧૨૫ ક	૧૩૭	બેચલી	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
બામ્બોલી	.	"	"	બેચસુદ	૨	૧૧૪	૨૪
બારડોલી	...	૨ ૧૨૮	૮૩	(બેચસુદ)			
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	બેચપુર	.	૧ ૧૩૬	૧૪૭
	૩ ૨૩૧	૧૩		બેચાળ	...	"	"
	" ૧૩૦ અ	૧૪૮		બેચાળ	૩	૧૨૫ અ	૧૨૧
બારવનરથલી	...	" ૫૮ અ	૧૦૫	બેચાળ	"	૪૪	૬૫
	"	"	૧૦૮	(બેચાળ) વાનક	૧	૪૧	૭૪
બાલાદિત્ય	..	૧ ૭૭	૨૧૦	બેચાળ	"	"	૭૭
(તળાવ)	..	"	૨૧૧	બેચાળ	"	૧૭	૧૩૦
બાલિ	.	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૪	બેચાળ	"	"	૧૩૨
(બાલી)	...	" ૧૪૮ અ	૧૬૭	બેચાળ	..	૧૫૫	૬૨

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
અહમદી ...	૨ ૧૫૫	૬૩	અદપદી ...	૨ ૧૨૯	૧૮૭
"	૧૬૨	૯૪	અદાણક ...	૧ ૫૭	૧૩૦
"	"	૯૮	"	"	૧૩૨
"	"	૧૦૦	"	૧૬૪	૧૧૧
"	૨૧૯	૭૩	"	૫૯ અ	૧૦૫
"	"	૭૪	"	"	૧૦૭
અહમદી ...	"	૭૫	"	૧૬૪	૨૦૮
"	૨૫૫	૮૩	અદ્રેણિક ...	" ૫૯ અ	૧૦૫
અહમદી ...	૨ ૧૩૭	૧૧	અદ્રેણીકા ...	૧ ૨૪	૨૮
અહમદી ...	૨ ૧૬૮	૧૩૫	"	"	૨૯
આહમદીપરિણકા	" ૧૨૫	૪૭	"	૨૫	૩૦
"	"	૫૨	"	"	૩૧
"	૧૨૫ ક	૧૩૪	"	૨૯	૪૨
"	"	૧૩૫	"	"	૪૩
"	"	૧૩૭	અદ્રેણીકા ...	" ૫૯	૧૩૫
"	"	૧૪૧	"	૨૨૦	૭૭
આહમદીપરિણકા ...	૨ ૧૫૭	૭૩	"	૫૯	૧૦૩
"	"	૭૪	"	"	૧૦૪
"	"	૭૭	"	૧૪૪ બ	૧૬૦
"	૧૫૭ બ	૧૮૩	અદ્રોપાત ...	૧ ૪૫	૬૨
અ			"	૨ ૧૧૪	૨૫
અમલત (તીર્થ)	૨ ૧૩૧	૧૧૩	અમોદરા (મોદરા)	૧ ૧૬	૩
અમવાદી-ડી ...	૩ ૨૩૯	૫૧	અમણી ...	૨ ૧૬૪	૧૧૦
અટકપત્ર ...	૧ ૪૪	૮૯	"	"	૧૧૧
"	"	૯૫	"	૩	૨૦૮
"	"	૯૬	અટકપત્ર ...	૧ ૭૨	૧૮૫
અટકપત્ર ...	૨ ૧૩૦	૧૦૩	"	"	૧૮૬
અટકપત્રવહાર ...	૧ ૩૬	૫૯	"	૭૩	૧૯૧
"	"	૬૦	"	૨ ૧૦૯	૮
અટકપત્ર ...	" ૩૮	૬૨	"	"	૧૧
"	"	૬૩	"	૧૧૪	૨૭
અટકપત્ર (આમ)	" ૮૦	૨૨૧	"	"	૨૯
અટકપત્ર ...	૩ ૨૨૯	૯	"	૧૧૫	૩૦
"	"	૨૨૦	"	"	૩૨
"	"	૨૨૨	"	૧૧૬	૩૪
અટકપત્ર ...	" ૧૪૨ બ	૧૯૮	"	"	૩૫
અટકપત્ર ...	" ૪૪	૯૫	"	"	૩૮
અટકપત્ર ...	૧ ૪૯	૧૦૪	"	"	૫૧
અટકપત્ર ...	" ૩૯	૬૭	"	૧૧૯	૫૫

		ଅଂଶ	ଲେଖ	ପାତ୍ର		ଅଂଶ	ଲେଖ	ପାତ୍ର
କାଶିକା	...	୨	୧୨୫	୫୮	କାଶିକା	...	୧	୨୩
		"	"	୫୪	"	"	"	୨୭
		୩	୨୨୮	୭	କାଶିକା	...	୨	୧୫୫
		"	"	୮	କାଶିକା	...	୧	୧୩
		"	୨୩୦	୨୨୩	"	"	"	୧୫୫
		"	"	୨୨୪	କାଶିକା	...	୨	୧୩୩-୩୪
		"	"	୨୨୫	"	"	୧୩୫	୧୩୮
କାଶିକା	...	"	"	୨୨୭	"	"	"	୧୩୯
		୧	୧୮	୧୧୨	କାଶିକା	...	୩	୧୪୮
		"	୯୫	୨୮୮	କାଶିକା	...	"	୧୪୮
		"	୧୦୨	୩	କାଶିକା	...	୧	୪୦
		୨	୧୦୯	୫	କାଶିକା	...	୩	୨୨୮
		"	୧୧୨	୨୦	କାଶିକା	...	୧	୧୮
		"	୧୧୪	୨୪	କାଶିକା	...	୨	୧୧୮
		"	"	୨୫	"	"	"	୧୪୦
		"	୧୧୫	୩୪	କାଶିକା	...	୧	୧୧
		"	୧୧୭	୪୦	"	"	୧୮	୧୧
		"	"	୪୧	"	"	୨୦	୧୩
		"	୧୧୮	୪୭	"	"	୨୧	"
		"	"	୪୯	"	"	୨୨	୨୧
		"	୧୨୫	୪୨	"	"	୨୪	୨୮
		"	୧୨୫	୫୪	"	"	୨୫	୩୦
		"	୧୨୯	୮୧	"	"	୩୭	୧୧
		"	"	୮୩	"	"	୩୯	୧୫
		"	୧୩୧	୧୦୫	"	"	୪୦	୭୦
		"	୧୩୭	୪	"	"	୧୧	୧୩୯
		"	୧୧୨	୯୫	"	"	୧୫	୧୫୦
		୩	୨୨୮	୧	"	"	୭୦	୧୭୫
		"	୨୩୧	୩୫	"	"	୭୮	୨୧୫
		"	୨୩୦	୨୪୪	"	"	୮୧	୨୨୨
		"	୨୩୩	୨୨୯	"	"	୮୪	୨୩୧
		"	"	୨୩୧	"	"	୮୮	୨୪୯
		"	"	୨୩୫	"	"	୯୨	୨୫୨
		"	"	୨୩୫	"	"	୨	୧୪୭
		୩	୧୨୫	୪୭	"	"	୧୫୭	୨୦
		୩	୧୨୫	୧୩୭	"	"	୩	୨୪୩
		୨	୧୨୫	୪୨	"	"	୬୨	୧୧୧
		"	"	୫୨	"	"	"	୧୧୨
		"	୧୨୫	୪୨				
		୧	୪୭	୯୮				

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું		
બાવનગર	...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૯	ભુચપુર	...	૩	૨૧૧	૩૨
		"	૧૫૮ અ	૧૯૪		"	"	"	૩૫
		"	૨૧૫ અ	૨૦૩		"	૨૧૨	"	૩૭
		"	૧૬૪	૨૦૮		"	"	"	૪૦
બાંધર	...	૨	૨૦૬	૧૭૨	ભેરજીકા	...	૨	૧૦૯	૮
બિનમાલ	...	"	૧૩૦	૬૫		"	"	"	૧૧
		૩	૨૩૩ અ	૨૩૫	ભેંસા	...	"	૧૫૬	૭૦
બીંદરી	...	"	૨૪૦	૫૮	ભેસવન	...	૧	૨૯	૪૨
બુખ (બુખ)	...	૧	૧	૧૭	ભેસાણુ	...	"	૬૩	૧૪૪
		૩	૨૧૬ અ	૨૦૯	ભૈલસ્વામી	...	૨	૧૫૬	૬૯
બુમલી	...	"	૨૨૨ અ	૨૧૩		"	"	"	૭૦
બુમબુલપદક	...	૧	૪૨	૮૪	ભોલુયા	...	"	૨૦૧	૧૫૯
બુબુલપદી	...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩		"	"	"	૧૬૦
બુમલિકા	...	"	૨૧૫ અ	૨૦૨		"	"	"	૧૬૧
		"	"	૨૦૩	ભોજાનક	...	૧	૫૩	૧૧૯
બુમલિકા	...	"	૨૩૩	૨૧		"	"	"	૧૨૨
		"	"	૨૨	ભોપાલ	...	"	૬૯	૧૭૦
		"	"	૨૩	ભામરકથ	...	"	૩૮	૬૨
બુમલાલી	...	"	"	૨૧		"	"	"	૬૩
બુમલી	...	"	"	"	ભિંમરી	...	૨	૧૫૧	૫૫
બુમરડા	...	૨	૧૬૨	૬૪					
		"	"	૬૭	મગધ	...	૨	૧૩૦	૬૬
		"	"	૬૮	મહાર	...	૧	૯૨	૨૬૨
		"	"	૬૯		"	૩	"	૧૧૨
		"	"	૧૦૦		"	"	"	૧૧૩
ભુંમરિકા	...	"	૧૫૬	૬૯	મકુચાણા	...	૨	૨૦૧	૧૬૧
		"	"	૭૦	મણે	...	"	૧૨૨	૧૮
		"	"	૭૧		"	૩	૧૨૫ અ	૧૨૨
ભુચકચ	...	"	૧૨૯	૮૮	મયતપુર	...	"	૨૧૮	૬૮
		"	"	૯૩	મહારજ	...	"	૪૪ અ	૬૭
		૩	૨૩૩ અ	૨૩૨		"	"	"	૬૮
		"	"	૨૩૪		"	"	"	૬૯
		"	"	૨૩૬	મદાપી (મદાવિ)	૧	૫૦	૧૦૩	
ભુચપુર	...	"	૨૦૭	૧૫		"	"	"	૧૦૮
		"	"	૧૭		"	"	"	૧૧૦
		"	૨૦૮	૧૯		૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	
		"	"	૨૧		"	"	૧૪૮	
		"	૨૦૯	૨૬		"	"	૧૫૧	
		"	૨૧૦	૩૦	મદીના	...	"	૨૧૭	૬૧

		અંક	લેખ	પાનું			અંક	લેખ	પાનું
મહાકવિ	...	૧	૧૭	૫	મહિષક	...	૧	૭૪	૧૯૫
		"	"	૬			"	"	૧૯૮
		"	"	૮			"	"	૨૦૨
મધુમતી	...	"	૮૨	૨૨૩	મહિષબલી	...	"	૯૬	૨૮૮
		"	"	૨૨૮			"	"	૨૯૫
		"	"	૨૨૯			"	"	૨૯૭
મધ્યદેશ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૨૨	મહિષા	...	૩	૨૧૪	૪૩
		"	"	૨૪	મહિસાણા	...	૨	૧૫૮	૭૯
મધ્યમાન્ત	...	"	૧૩૦	૯૬			"	"	૮૦
મધ્યહિન્દ	...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૮	મહી	...	"	૧૧૮	૪૭
મનસુર	...	૨	૧૩૭	૬			"	"	૪૮
મનાથ	...	"	૧૧૯	૫૩			"	૧૨૩	૨૭
		"	"	૫૫			"	૧૨૫	૪૨
મના (મેના) (મેની)	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬				"	"	૪૭
મન્દરાચલ	...	૨	૨૦૪	૧૬૯			"	"	૫૨
મન્દસુર	...	૩	૧૫૮	૧૦૨			"	૧૩૫	૧૩૯
મન્દસીર	...	૨	૧૧૨	૨૦			૩	૨૩૭	૪૧
મનુષ્યપુત્રી	...	"	"	૯			"	"	૪૨
		"	"	૧૩			"	"	૪૩
		"	૧૨૨	૧૮			"	"	૪૫
		"	"	૧૯			"	૧૨૫ ક	૧૩૫
		"	"	૨૩			"	"	૧૩૬
મર	...	૧	૬	૭			"	"	૧૩૭
		"	"	૮	મહીકાંઠા	...	"	૧૪૦ બ	૧૫૭
		"	"	૯			"	૧૫૮ બ	૧૬૩
		"	"	૧૧	મહીસાણા	...	૨	૧૫૮	૭૯
		"	૧૬૫	૨૮૦			"	"	૮૦
		૨	૧૨૨	૨૫	મહુવા	...	૧	૩૯	૬૪
મશ (તળાવ)	૧	૮૨	૨૨૩				"	૬૫	૧૫૦
મશાણ	...	૩	૧૪૯ બ	૧૭૩			"	૮૨	૨૨૩
મથર	...	૨	૧૩૯	૧૫			૩	૧૩૦ બ	૧૪૮
		"	"	૧૬	મહેશ્વરદાસનક	...	૧	૪૫	૯૦
મથા (મક્કા)	...	૩	૨૧૭	૬૯			"	"	૯૩
મહમુદાબાદ	...	૧	૭૩	૧૮૧	મહેસાણા	...	૨	૧૫૭ બ	૧૮૪
મહારાષ્ટ્ર	...	૩	૧૩૦ બ	૧૪૩	મહોદય	...	૮	૧૩૦	૯૫
		"	"	૧૪૪			"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
મહાસેનક	...	૨	૧૨૩	૩૨			"	૧૩૫	૧૩૮
		"	"	૩૫	માઉન	...	"	૨૦૬	૧૭૪

અનુક્રમણિકા

૪૨

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
માધસાર ...	૨ ૧૩૦	૯૬	માન્યખેટ ...	૨ ૧૩૫	૧૩૭
	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૪	" "	" "	૧૩૮
માફણી ...	" ૧૨૫ ક	૧૩૭	" "	" "	૧૪૩
માખુલ ...	૨ ૧૫૭	૭૩	" "	" "	૧૪૫
	" "	૭૪	" ૧૩૬	" "	૧૫૦
	" "	૭૭	" "	" "	૧૫૪
મર્ગરોળ ...	" ૧૪૫	૩૦	૩ ૨૩૮	" "	૪૯
	" "	૩૩	" ૧૨૫ ક	" "	૧૩૫
	૩ ૨૪૭	૬૮	" "	" "	૧૩૬
	" ૨૨૫ બ	૨૧૯	મારવાડ ...	૨ ૧૪૮	૪૮
માડલ ...	૨ ૧૩૭	૫	૩ ૧૪૮ ક	" "	૧૬૮
	" ૧૬૬	૧૧૯	" ૧૪૯ બ	" "	૧૭૩
	૩ ૨૪૦	૫૮	" ૧૫૫ અ	" "	૧૭૭
	" ૧૪૪ ક	૧૬૪	" ૨૩૮ અ	" "	૨૩૮
માડલી ...	૨ ૨૦૬	૧૭૩	" ૨૪૧ અ	" "	૨૫૨
	૩ ૨૪૦	૫૮	" ૨૪૧ બ	" "	૨૫૩
	" ૧૪૪ ક	૧૬૪	માલકતરી ...	૨ ૧૬૦	૮૬
	" "	૧૬૫	" "	" "	૮૮
માડનિકા ...	" ૧૨૫	૫૨	માલખેટ ...	" ૧૨૬	૫૪
માડવા ...	૨ ૧૨૫	૪૨	(મખેટ) ...	" ૧૨૭	૬૫
	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭	(માલખેડ) ...	" ૧૩૧	૧૦૬
માણુસા ...	" ૨૧૪	૪૩	" ૧૩૩-૩૪	" "	૧૨૫
માણુકવાડા ...	૧ ૨૯	૪૨	૩ ૨૩૭	" "	૪૦
માણુનિજકા ...	" ૮૨	૨૨૫	" "	" "	૪૬
(માણુનિજકા)	" "	૨૨૮	" ૧૩૦ અ	" "	૧૪૩
	" "	૨૨૯	" "	" "	૧૪૪
માતામહાત્મા ...	૨ ૧૬૮	૧૩૩	" "	" "	૧૪૬
	" "	૧૩૯	માલન ...	૧ ૮૨	૨૨૩
માન (સરોવર)	૩ ૨૦૬	૯	માલવ ...	૨ ૧૨૨	૨૨
માનદંડાલી પથક	૨ ૧૫૮	૭૮	" "	" "	૨૬
માન્યખેટ ...	" ૧૨૭	૬૫	૨ ૧૨૩	" "	૩૧
	" ૧૩૦	૯૪	" "	" "	૩૫
	" "	૯૫	" ૧૩૩-૩૪	" "	૧૨૩
	" "	૧૦૨	" ૧૪૭	" "	૪૨
	" ૧૩૧	૧૦૬	" "	" "	૪૫
	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	" "	" "	૪૬
	" "	૧૨૫	" ૧૬૩	" "	૧૦૮
	" "	૧૨૯	" ૨૦૪	" "	૧૧૭
	" "	૧૩૨	૩ ૨૦૬	" "	૬
	" "	૧૩૬	" "	" "	૧૧

અંક	અંક	સેખ	પાનું	અંક	અંક	સેખ	પાનું
અંક	...	૧	૨૪	૨૮	૨	૧૩૬	૧૪૮
		"	૪૨	૭૬	"	"	૧૫૨
		૨	૧૨૨	૧૮	"	૧૩૭	૧૧
		"	૧૩૦	૬૪	"	૧૪૭	૪૦
		"	૧૩૭	૫	"	૧૫૫	૬૨
		"	૧૪૧-૪૨	૧૮	"	"	૬૬
		૩	૨૩૨	૧૮	૩	૨૨૪	૬૫
		"	૧૨૫ ક	૧૩૪	"	૨૩૧	૧૭
		"	૧૩૦ અ	૧૪૩	"	૨૪૩	૬૬
		"	૧૫૭ બ	૧૮૩	"	૧૪૬ બ	૧૭૫
		"	૨૩૩ અ	૨૨૬	"	૨૩૩ અ	૨૩૫
		"	૨૩૬ અ	૨૫૦	મેશમણ્ડલ	"	૧૪૬ બ
મુદ્રણ	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	મેવાડ	૨	૧૧૨
મુદ્રણસર	...	૧	૧૧	૧૮	"	૧૨૬	૮૨
મુદ્રણમ	...	૧	૮૨	૨૨૮	"	૧૩૭	૮
(પાટક)	...	"	"	૨૨૬	૩	૨૫૨	૭૬
મુદ્રણ	...	૨	૧૨૬	૮૮	"	"	૭૬
		"	"	૬૩	મેશરોલી	"	૨૫૬
મેશવન	...	૧	૮૩	૨૩૧	મેવાસા	૧	૧૧
		"	૬૨	૨૬૨	મેસાણા	૩	૨૧૪
		૩	"	૧૧૨	મેહુણા	"	૨૧૬
		"	"	૧૧૩	"	"	૫૫
મેટરા	...	૨	૧૭૦	૧૪૩	મેશાસક	૨	૧૨૬
		"	"	૧૪૬	"	"	૬૩
મેટપાટ	...	"	૧૩૭	૮	મેશલિ	"	૧૪૬
(મેવાડ)	...	"	૧૬૭	૧૨૨	મેશલિ	૨	૧૩૩-૩૪
		૩	૨૫૨	૭૬	મેશનિકા	"	"
		"	૨૩૮ અ	૨૩૭	"	૧	૫૫
		"	"	૨૩૬	"	"	૧૨૭
મેટપાટક	...	૨	૧૬૭	૧૨૩	મેશક	"	૧૨૬
		૩	૨૧૬	૫૭	મેશાસા	૩	૨૬૭
મેટવાલ	...	૨	૧૩૮	૧૨	મેટર	૨	૧૩૭
		"	"	૧૩	"	"	૧૧
		"	"	૧૪	મેલીપુરા	૩	૨૩૮ બ
મેશ	...	"	૧૨૫	૪૬	મેશકા	૨	૧૨૬
		"	૧૨૬	૬૦	મેશબુડ	"	૧૨૧
		"	૧૩૦	૬૭	મેશબી	૧	૭૫
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	"	૩	૨૨૭
		"	"	૧૩૬	"	"	૨૩૫
					"	૨૨૦ અ	૧૧૨

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
મોરંજી ...	૧	૮૮	૨૪૯	યમલ વાપી ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	"	૨૫૩		"	"	૧૩૨
	"	"	૨૫૭		"	"	
મોહડવાસક ...	૩	૨૩૭	૪૧	યમુના ...	૨	૧૨૩	૨૭
	"	"	૪૩		"	"	૩૪
	"	"	૪૪		"	૧૩૦	૯૫
	"	"	૪૬		"	"	૯૭
મોહડાસા ...	"	"	૪૩		"	૧૩૬	૪૬
મોડલી ...	૧	૫૮	૧૩૪		"	૧૫૫	૬૩
મંદલિકા ...	૨	૧૨૫	૪૨		"	"	૬૭
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	યક્ષમર ...	૧	૫૬	૧૨૮
મહગન ...	૨	૧૨૬	૬૪		"	૫૮	૧૩૪
મહમનકાલી ...	"	"	૫૯		"	૬૬	૧૫૬
મંગલ ...	૩	૨૧૮	૬૯		૩	૫૬	૧૦૦
	"	"	૭૨		"	"	૧૦૧
મંડલ ...	૨	૧૩૭	૧૧		"	૬૬	૧૦૬
	"	૧૭૦	૧૪૩	યાદવ ...	"	૨૨૨	૮૧
	૪	૨૧૬	૫૫	યોધાવક ...	૧	૭૦	૧૭૫
	"	"	૫૬		"	"	૧૭૬
મંડળી (મણડી)	૨	૧૩૭	૫	ચોન ...	૧	૧	૫
	"	"	૧૦		૧	૧	૧૨
	"	"	૧૧		૧	૧	૧૩
	"	૧૫૫	૬૨				
	"	૨૦૨	૬૬૪	૨			
	"	૨૦૬	૬૭૪	૨જપુતાના ...	૧	૪૩	૮૫
	૩	૨૧૬	૫૭		૨	૧૩૦	૯૫
	"	૧૫૭ બ	૧૮૪		"	૧૨૭	૬
મંદાલીદેવ ...	૧	૩૪	૫૬		૩	૧૩૦ અ	૧૪૪
	"	"	૫૭		"	૧૫૫ અ	૧૭૭
	૩	૫૮	૧૦૨		"	૨૩૩ અ	૨૩૧
મંદાકિની ...	૨	૧૨૮	૭૩		"	"	૨૩૫
(મન્દાકિની)	"	"	૭૯				
	૩	૨૦૬	૫	રતનજીવ ...	૨	૧૨૨	૧૯
મંદાસોર ...	૧	૫૮	૧૩૪		"	"	૨૩
મલેગઢ (રિય) ...	"	૧૫	૫	રત્નજન ...	"	"	૧૯
	"	"	૮	રત્નજન ...	"	"	"
મહેસાણા ...	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	રતનપુર ...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
ય					૩	૧૫૫ અ	૧૭૭
યમલ ખલસર ...	૨	૧૧૭	૪૩		"	"	૧૭૮
	"	"	૪૫		"	"	૧૭૯

	ग्रंथ	लेख	पान		ग्रंथ	लेख	पान		
रत्नमाला	...	१	६८	१६२	राजपुरि	...	२	२०६	१७२
		"	"	१६३	राजोर	...	३	२३८ अ	२३८
		"	६८	१६६	राज्यसीयष्टी	...	२	२०२	१६४
		"	"	१७०	राज्यस्थव	...	३	२३४	२४
रक्षादीपा	...	"	२६	४२		"	"		२५
रव	...	३	२१६ अ	२०६	राटान्न	...	२	१२२	१६
		"	२१६ अ	२१०	राटान्न	...	"	"	"
रसीन	...	२	१२२	१६	राहुपति	...	३	२३७	४२
रसोद्भव	...	१	७	१२	राष्ट्रपुर	...	१	२६	४२
		"	"	१३	राष्ट्रदरी	...	२	१२५	५२
रक्षर पुत्र	...	"	५१	११३	राष्ट्रावाडा	...	२	१८६	१५२
		"	"	११४		"	"	"	१५३
राष्ट्रमाला	...	२	१४१-४२	२३	राक्षोवाप	...	"	१६५	११४
राष्ट्रमाला	...	"	११६	३४		"	"	"	११६
		"	"	३६	रात्रा	...	"	१६८	१३४
		"	"	३८	राधेपुर	...	१	२६	४२
राष्ट्रकोट	...	१	७	१२	राधेपुर	...	२	१२१	६
		"	८	१४		"	१२२	१८	
		"	२४	२८		"	१२३	२७	
		"	२६	४२		"	"	२८	
		"	४०	६६		"	१२५	४२	
		"	५३	११६		"	१२६	८१	
		"	५७	१२६		"	१३७	३	
		"	८४	२३६		"	"	११	
		"	८६	२४५		"	१६५	११६	
		३	२२५	६७		३	१२५ अ	१२१	
		"	२१५ अ	२०३		"	"	१२२	
		"	२१६ अ	२०६		"	१४० अ	१५६	
		"	२१८ अ	२१०		"	"	१५७	
		"	२२२ अ	२१३		"	१४४ क	१६१	
राष्ट्रनगर	...	२	१४६	३४	राष्ट्रमाला	...	"	१४४ क	१६१
राष्ट्रपीपला	...	"	१०८	५२	राष्ट्रपुर	...	२	१३६	१४६
राष्ट्रपुताना	...	"	१४६	३४		"	"	१५१	
		"	१४७	३६	राष्ट्रसेतु	...	"	१२५	४६
		३	२४३	६१	राष्ट्रिन	...	"	१२२	१८
		"	२५६	८४	राष्ट्रिन	...	"	"	१८
		"	१४८ अ	११७		"	"	१६	
		"	१४८ अ	१७०		"	"	२३	
		"	१४८ अ	१७३	राक्षस	...	१	७५	२०३
		"	१५७ क	१८८		"	"	२०४	

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
१२व्यासीद्धवस्यु ...	३	२१६	५५	ल			
रिस्टिक ...	"	"	५७	सम्प्रदाय ...	२	१५६	६६
रीवडी ...	१	१	५		"	"	७१
	२	२०२	१६३	सम्प्रदाय ...	"	"	"
	"	"	१६४	सम्प्रदाय ...	"	१२७	६५
रथ्याड ...	"	११८	४८	सम्प्रदाय ...	"	१४३	२५
रथ्याडि ...	३	२३७	४२	सम्प्रदाय ...	३	१४८	१६८
रथ्यापुर ...	"	२१६	५५		"	"	१६८
रथ्यापुर ...	२	१३२	११८	सम्प्रदाय ...	२	१३२	११५
रथ्यापुर ...	"	१३०	१०२	- स(प्र)दिलपुर	३	२०८	१८
रथ्यापुर ...	"	१२६	५४	साद ...	१	८५	२८०
रथ्यापुर ...	"	"	६४		"	१०३	८
रथ्यापुर ...	"	"	५८		२	१२३	२७
(रथ्यापुर)	"	११८	४८		"	१२६	४५
	"	१२६	५८		"	१२७	६६
	"	"	५८		"	१३३-३४	१२३
	"	"	६४		"	"	१२५
रथ्यापुर ...	३	२१६ अ	२०६		"	"	१२८
रथ्या ...	२	१३०	८८		"	"	१३३
	३	२१८	६८		"	"	१३६
रथ्यापुर ...	"	२२२	८२		"	"	१४३
	१	१८	११		"	१३५	१३७
	२	११२	२०		"	"	१३८
	"	१३७	३		"	"	१४३
रथ्यापुर ...	३	२२२ अ	२१४		"	"	१४५
रथ्यापुर ...	"	२१६ अ	२०४		"	१३७	५
रथ्यापुर ...	१	१५	६		"	"	८
	"	"	८		"	१४१-४२	१८
	२	१६८	१४०		"	"	१८
	"	१७१-८५	१४७		"	"	२१
रथ्यापुर ...	३	२१६ अ	२०६		"	"	२४
रथ्यापुर ...	१	६६	१५६		"	१४७	३८
रथ्यापुर ...	३	"	१०८		"	१४८	५०
	"	"	११०		३	२३७	४२
रथ्यापुर ...	१	८५	२४३		"	२३८	५१
रथ्यापुर ...	३	२४०	५८		"	"	५२
	"	२४२	६०		"	"	५३
रथ्यापुर ...	"	२१६	५५		"	"	५५
	"	"	५७		"	"	५६
रथ्यापुर ...	२	१२२	१८		"	१२५	१३५

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
લાટ	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૭	લોહાગ્રામ	...	૨ ૧૩૬	૧૫૪
"	"	૨૧૬ અ	૨૦૪	લોહારપાદક	...	૧ ૮૫	૨૪૩
"	"	"	૨૦૬	લોહિકકા	...	૨ ૧૧૬	૫૩
"	"	૨૩૩ અ	૨૩૧	"	"	"	૫૫
"	"	૨૩૮ બ	૨૪૭	લોહક	...	" ૧૩૦	૯૯
લાટુર	...	" ૧૩૦ અ	૧૪૩	લોકા	...	" ૧૩૦	૯૬
લાટેચર	...	" ૧૨૫ અ	૧૧૬	"	૩ ૨૨૨	૮૨	
"	"	૧૨૫ ક	૧૩૬	લ			
લાટોદરા	...	૨ ૧૪૫	૩૩	વમોદકા	...	૧ ૮૫	૨૮૧
સિદ્ધવલિ	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૪	"	"	"	૨૮૬
"	"	"	૧૪૧	વધામજ	...	૨ ૧૨૩	૩૨
લિક્ષતગણિકા	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૮	"	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૬	
"	"	"	૧૫૨	"	"	"	૧૩૭
લિંગવટ	...	" ૨૩૯	૫૧	વધાસ	...	૨ ૧૩૨	૧૧૫
લિંગવટ સિવ	...	"	૫૪	વિક્રા	...	૩ ૧૨૫ અ	૧૨૧
"	"	"	૫૭	"	"	"	૧૨૬
લિંગો	...	" ૨૩૯	૫૧	"	"	"	૧૩૨
લિપિખંડ	...	૧ ૯૩	૨૬૩	"	"	"	૧૩૬
"	"	"	૨૬૭	વળટ	...	૨ ૧૨૬	૬૧
"	"	"	૨૭૪	વળમામ	...	૧ ૪૨	૧૭૯
"	"	૯૪	૨૭૫	"	"	"	૮૧
"	"	"	૨૭૯	"	"	"	૮૪
લોંગટરાખ	...	" ૨૩૯	૫૧	વટમામ	...	૧ ૩૮	૬૨
લીલપુર	...	૨ ૧૬૦	૮૬	વટદહ	...	" ૫૯	૧૩૫
"	"	"	૮૮	"	૩	"	૧૦૩
"	"	"	૫૫	"	"	"	૧૦૪
લુડાવસણ	...	૩ ૨૧૬	૨૨૩	વટનમર	...	૧ ૫૩	૧૧૯
લુસડી	...	૧ ૮૨	૨૪૨	"	૨ ૧૨૧	૯	
"	"	૮૫	૧૧૧	"	"	"	૧૭
"	"	૬૨	૧૧૨	વટપદ	...	૧ ૫૭	૧૨૯
"	"	"	૧૨૦	"	"	"	૧૩૦
લુણવસલિકા	...	૨ ૧૬૭	૧૨૦	"	"	"	૧૩૨
લુણસિંહવસલિકા	"	"	"	વટપદક	...	૨ ૧૨૬	૫૪
લુણવાડા	...	૧ ૯૫	૨૮૧	"	"	"	૫૯
લેણ(અ)દક	...	" ૪૩	૮૭	"	"	"	૬૪
લેંચ	...	૩ ૨૫૬	૮૪	"	૩ ૨૩૯	૫૧	
લોણપદક	...	૧ ૭૭	૨૧૦	"	૧૨૫ ક	૧૩૬	
"	"	"	૨૧૪	વટપલિકા	૧ ૬૫	૧૫૦	
લોહમામ	...	૨ ૧૩૬	૧૪૭	"	"	૧૫૧	
"	"	"	૧૫૧	"	"	૧૫૪	

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
વડોદરા ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩	વરડી ...	૨	૧૬૨	૯૪
	"	"	૧૪૬		"	"	૯૭
	"	"	૧૪૭		"	"	૯૮
	"	"	૧૪૮	વરથુક ...	"	૧૩૮	૧૨
	"	૧૫૭ બ	૧૮૩		"	"	૧૩
	"	૨૨૦ અ	૨૨૩		"	"	૧૪
	"	"	૨૨૪	વરથાવાડા	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
વઢાણુ ...	૧	૧૮	૯		"	"	૧૫૮
	૨	૧૪૭	૮	વરપડા ...	૨	૧૧૬	૩૪
	૩	૨૧૫	૫૧		"	"	૩૬
	"	૨૩૫	૨૯		"	"	૩૮
	"	૨૩૬	૩૫	વરમેરી ...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૧
	"	૨૫૪	૮૨		"	"	૨૩૬
વઢિઆર ...	૨	૧૩૭	૧૧	વરઢ	૨	૧૨૨	૧૯
વણુયલી ...	"	૧૪૫	૩૩	વરઢમામ	"	"	"
વણીડિન્ડોરી	"	૧૨૧	૯		"	"	૨૩
વણીડિન્ડોરી	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧	વરહોટક ...	૧	૬૮	૧૬૩
	"	"	૧૨૨		"	"	૧૬૭
વણુકટ ...	૧	૫૪	૧૨૩		"	"	૧૬૮
	"	૬૦	૧૩૬	વરહમથુક ...	"	૮૫	૨૪૩
	"	"	૧૩૮	વરિઆલિ	૨	૧૩૧	૧૦૬
વણુઆ ...	"	૧૦૨	૩		"	"	૧૦૯
	૨	૧૦૯	૪		"	"	૧૧૨
વણુવઢક ...	૧	૪૧	૭૮		"	"	૧૧૩
વઢરસિદ્ધિ ...	૨	૧૨૭	૬૮	વરઢખાલર ...	"	૧૧૭	૪૩
વધિઆર ...	"	૧૩૭	૧૧		"	"	૪૫
વધારિ ...	"	૧૧૪	૨૮	વણુમઢ ...	૩	૨૧૯	૭૬
	"	"	૨૯	વઢલ	૨	૧૨૬	૫૪
વઢાઅળ ...	"	૧૨૩	૩૫	વધમાન	૧	૯૩	૨૬૩
વનડિન્ડોરિ	"	૧૨૬	૫૪	(શુકિત)	"	"	૨૬૭
વનવાસી ...	૧	૧૦૬	૧૪		"	૯૪	૨૭૫
	"	"	૧૫		"	"	૨૭૯
વનેસ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫		૩	૨૧૫	૫૧
	૩	૨૩૧	૧૩		"	૨૩૫	૨૯
વનોટક ...	૧	૭૫	૨૦૪		"	૨૩૬	૩૫
વઢિતપઢલી	"	૬૯	૧૬૯		"	"	૩૭
	"	"	૧૭૧	વઢિ	"	"	૩૮
વન્સોલ ...	૧	૭૩	૧૮૯	... ૨	૧૩૭	૧૦	
				"	"	૧૧	

पक्षणी	अंथ	क्षेत्र	पान	वर्णन	अंथ	क्षेत्र	पान
...	१	६५	१५२	वलापद्र	...	१	२२
	"	६६	१५६		"	"	२२
	"	६७	१५७		"	"	२३
	"	"	१५८	वसिशा	...	२	१३३-३४
	"	६८	१६२		"	"	१३३
	"	"	१६४	वदीशा	...	"	१३६
	"	७१	१७५	वद्विरिका	...	"	१३२
	"	"	१८१	वलोड	...	३	१३० अ
	"	७३	१८६	ववुलाधा	...	२	१२२
	"	७५	२०४		"	"	१८
	"	७७	२१०	ववुलिक	...	३	२३५
	"	"	२१४		"	"	३३
	"	७८	२१८	वविषय	...	२	१३३-३४
	"	"	२१६		"	"	१३३
	"	८०	२२०		"	"	१३६
	"	८१	२२२	वसपारी	...	"	१३१
	"	८३	२३४	वसुप्रीय	...	१	२३
	"	८४	२३६		"	"	२६
	"	"	२४०		"	"	२७
	"	८७	२४८	वसुहारिक	...	२	१३१
	"	८८	२५६		"	"	११०
	"	८०	२६०		"	"	११२
	"	८७	३०२		"	"	११३
२	११४	२५	वहाडिस	...	३	१२५ अ	११५
"	११८	४८		"	"	"	११७
"	"	५१		"	"	"	११८
"	१२३	३२	वहाणु	...	२	१६२	८८
"	"	३५	वहुपसि	...	१	३८	६६
"	१५४	५१		"	"	"	६८
३	२१७	५८	वदिपर	...	२	११५	११४
"	२१८	६८		"	"	"	११६
"	२२८	८	वहिहाडि	...	"	१५६	६८
"	२६ अ	८३		"	"	"	७१
"	४४	८५	वहुअवटके	१	८५	२८६	
"	"	८६	वहुअवटके	...	३	२३८	५४
"	५६	१००	वणी	...	१	१७	५
"	"	१०१	(वहा)	...	"	१८	८
"	५८	१०३		"	"	२०	१३
"	"	१०४		"	"	२२	२१
"	६६	१०६		"	"	२५	३०
"	२३३ अ	२३१					

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान		
वणा (वला) ...	१	२७	३६	वामनस्थवि ...	२	१४५	३२
	"	३४	५८		"	१६२	६५
	"	३५	५५		"	"	६७
	"	४०	७०		"	"	६६
	"	४२	७६		"	१६७	५
	"	५१	१११		३	२२५	६७
	"	५२	११५		"	"	६८
	"	५४	१२३		"	५६ अ	१०५
	"	५५	१२५		"	२२२ अ	२१३
	"	५६	१२८		"	"	२१४
	"	५८	१३४	वाधरी ...	"	१४६ अ	१७०
	"	५९	१३५		"	"	१७२
	"	६६	१५६	वालोप ...	२	१८६	१५३
	"	७२	१८४	वाहनेर ...	"	११६	३४
	"	८६	२४५		"	"	३६
	३	२२६	६	वारम्भसवली ...	३	१४० अ	१५६
	"	२५७	८८		"	"	१५८
	"	४४	६५	वारभेड ...	२	१२१	६
	"	५६	१००	वारडपक्षिका ...	"	१३३-३४	१२५
	"	५८	१०२		"	"	१३३
	"	५९	१०३		"	"	१३६
	"	६६	१०६	वारधुरा ...	"	११६	३४
	"	२२६	२२०		"	"	३६
वाभड ...	२	१३७	५		"	"	३८
वाभा ...	"	११८	४८	वारालुसी ...	२	१५५	६१
वाघोडिआ ...	३	१२५ क	१३७		"	"	६५
वाडगुडी ...	२	१३६	१५४	वारिभेड ...	"	१२१	१७
वाट्टर ...	"	१२०	८	वायडी ...	१	२६	४२
वाडि ...	"	१२६	२७	वाडिर दडी ...	२	१६८	१३६
	"	"	२८	वाद्यास ...	"	१३२	११४
वाडिघोष ...	१	५७	१३०		"	"	११५
वाडिजकघोष ...	"	"	१३२		"	"	११८
वाण्टी ...	२	१२२	१८		"	"	१२१
	"	१२५	४२	विभेना ...	१	१०६	१४
वातनुभके ...	१	८०	२२०	विंठण (ल) ...	३	२३६	३५
	"	"	२२१		"	"	३७
वातापि ...	"	१०२	३		"	"	३६
	"	१०७	१६	विंगवल्ली ...	२	१३५	१३८
वामभ ...	३	१४३ अ	१६६	विशतपुरी ...	१	१०७	१६
वामनपुर ...	"	२२५	६६	विश्वविहरज ...	२	१३६	१५१
				विश्विधुर ...	३	२२५	६८

अनुक्रमणिका

५३

	अंथ	क्षेप	पानं		अंथ	क्षेप	पानं
विष्णुपुर ...	१	१०२	३	वीतभट्टा ...	१	५७	१३०
	"	"	४		"	"	१३२
	"	"	७	वीरभगाम ...	२	१३७	८
विष्णुयानिश्च ...	३	२३१	१३		३	२१८	६५
(पुरी)	"	"	१५	वीरपुत्र ...	"	४४ अ	६७
	"	"	१७	वीसधुवेली ...	२	१४५	३३
विष्णुपुर ...	"	१४६ अ	१७३	गुरगांव ...	२	१२२	१६
विष्णुविह्वर ...	२	१३६	१५४	हृदयनगर ...	३	२२२ अ	२१३
विष्णुहृदयपुर ...	१	८८	२५३	हृदयनगर ...	२	१४७	३६
	"	"	२५७	वैकटिया ...	"	१५६	८१
विष्णुवर्द्ध ...	२	१३२	११८		"	"	८४
	"	"	१२१	वैगि ...	"	१२१	१३
विह्वर ...	१	७३	१८६		"	"	१७
विष्णुगिरी ...	३	२२२	८२		"	१३०	६६
विष्णु ...	२	१२३	३६		"	१३३-३४	१२३
	"	१३०	६६	वेरावण ...	२	२०४	१६६
	"	"	६६		"	१५६	८१
विष्णुवर्द्ध ...	"	१२७	६८		"	१६३	१०१
	"	"	७२		३	२१७	५८
विष्णु ...	३	२३५	२८		"	२२२	७६
	"	"	३३		"	२३५	२६
विष्णुभगाम ...	२	१३७	५		"	१५८ अ	१६३
	"	"	८	वेलपुर ...	"	२३८ अ	२४७
	"	११५	११६	वेलवाड ...	३	२३०	१०
	"	१७०	१४६	वेलवाड ...	१	६५	१५०
	३	२४०	५८		"	"	१५१
विष्णुहृदय ...	"	२३८ अ	२४६		"	"	१५४
	"	"	२४७	वेलवाडक ...	"	३८	६३
	"	"	२४८		"	"	६६
	"	"	२४९	वेलवाडक ...	२	१२७	६८
विष्णुभाष(त) ...	१	३८	६३		"	"	७२
विशाखपाठक ...	"	८२	२२८	वोड ...	"	१३८	१४
	"	"	२२६	वोड ...	"	"	१२
विश्वप्रदित ...	"	७३	१८६	वोरीवद्रक ...	"	१२७	६८
	"	"	१८४		"	"	७२
विसधुवेलि ...	२	१४५	३०	वंग ...	"	१२३	३१
	"	"	३२		"	"	३५
	"	"	३३		"	"	६६
विह्वर ...	२	११४	२६	वंगुली ...	"	१३६	१५१
	"	"	२८		"	"	

		ଅଂକ	କୋଷ	ପାଠ			ଅଂକ	କୋଷ	ପାଠ
ବଂଶବାଣୀ	...	୧	୭୩	୧୮୯	ଶତ୍ୟାଗ୍ରାହୀ	...	୧	୮୩	୨୨୪
ବଂଶଧରୀ	...	୨	୧୧୬	୩୪	ଶାକ୍ତମ୍ଭରୀ	...	୨	୧୩୭	୫
ବଂଶୀ	...	"	୧୩୭	୫			"	"	୭
		"	୧୬୨	୬୫			"	୧୪୬	୩୪
		୩	୨୨୫	୬୭			"	"	୩୫
		"	"	୬୮			"	୧୪୭	୩୯
		"	୫୯	୧୦୫			"	୧୫୦	୫୨
		"	୨୨୨	୨୧୩			"	"	୫୪
ବଂଶକଟ	...	୧	୮୮	୨୫୩			"	୧୬୦	୮୫
		"	"	୨୫୭			"	"	୮୮
ଭାଷାଦିନାମକ	...	୧	୬୦	୧୨୬			"	୧୬୨	୯୫
ଭାଷା	...	"	୧୩	୪			"	"	୯୯
ଶି							"	୧୬୫	୧୧୩
ଶକ୍ତିରାମଦେବ	...	୧	୭୧	୧୮୦			"	"	୧୧୬
		"	"	୧୮୨			"	୧୭୦	୧୪୨
ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୩	୨୩୬	୩୭			୩	୧୪୮	୧୬୬
		"	"	୩୯			"	୧୪୪	୧୯୯
ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୧	୨୪	୨୮			"	୧୫୭	୧୮୫
		୨	୧୭୧-୮୫	୧୪୭	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୨	୧୪୬	୩୪
		"	୧୮୭	୧୫୪			"	"	୩୫
		୩	୨୦୭	୧୪	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	"	୧୨୪	୩୭
		"	"	୧୫	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୧	୫୩	୧୧୬
		"	"	୧୭	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୩	୨୪୪	୬୭
		"	୨୦୮	୨୧			"	୨୫୦	୭୦
		"	"	୨୨			"	୨୫୧	୭୦
		"	୨୦୯	୨୬			"	୨୫୩	୮୨
		"	୨୧୦	୩୦			"	୨୫୬	୮୪
		"	୨୧୧	୮୭	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୧	୬୧	୧୩୯
		"	"	୩୩	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୨	୧୮୯	୫
		"	"	୩୫			"	"	୮
		"	୨୧୨	୩୭			"	"	୧୧
		"	"	୩୮			"	୧୧୦	୧୩
		"	"	୪୦			"	"	୧୫
ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୧	୨୯	୪୨			"	"	୧୭
		"	"	୪୩	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୨	୧୨୨	୧୮
ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୨	୧୧୭	୪୮	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୧	୮୨	୨୨୩
		"	"	୪୭			"	"	୨୨୮
		"	"	୪୫			"	"	୨୨୯
		୩	୧୨୫	୧୩୭	ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	୧	୪୨	୮୧
ଶାନ୍ତାଧିଆଳୁକ	...	"	୧୩୬	୧୫୦			"	"	୮୪

जनसंख्या

५५

	ग्रंथ	लेख	पान		ग्रंथ	लेख	पान
शिवसागरपुर ...	१	७४	१६५	संग्रह ...	२	१२५	४२
	"	"	१६८		३	१२५ क	१३७
	"	"	२०२	संग्रह ...	२	१२५	४२
	"	७९	२०५		"	"	४७
	"	"	२०६		"	"	५२
शीगाव ...	२	११८	४८		३	१२५ क	१३७
	"	१३५	१३६	संविधान ...	"	२३२	१६
शुद्ध वडक ...	"	११६	३४	संविधान ...	२	१२८	७३
	"	"	३६		"	"	७८
	"	"	३८	संविधान ...	"	१३८	१२
शुपीरक ...	१	१४	६		३	२०७	१७
शेदी ...	२	१३५	१३६		"	२०८	२१
शेवुंछ ...	३	२४३	६१		"	२०६	२३
	"	२५६	८४		"	"	२६
शेरी ...	२	१२७	६६		"	२१०	३०
	"	१३५	१३६		"	२११	३३
शेवडेवति ...	"	१६०	८६		"	"	३५
	"	"	८८		"	२१२	३८
शंकरतलोरी ...	३	१३० अ	१४८		"	"	४०
शंकरवाटक ...	१	१७	५	संविधान ...	२	१३८	१२
	"	"	६		"	"	१३
	"	"	८	संविधान ...	१	८२	२२३
भट्टिकाभट्टार ...	२	११७	४०	संविधान ...	३	१२५ अ	१२२
भयवाला ...	३	२५१ अ	२५८		"	"	१२३
भयलु ...	२	१३०	६६	संविधान ...	१	७६	२१६
भयलु भयगोला ...	"	"	"	संविधान ...	"	१०२	४
भयलुका ...	३	२३२	१६		"	"	७
भयवन ...	२	१३०	६६	संविधान ...	२	१४६	३४
	३	१३० अ	१४६		"	"	३५
भयवा ...	"	२१६ अ	२०५		"	१६०	८५
	"	२३३ अ	२३५		"	"	८८
भयलु ...	२	१३३-३४	१२३		"	१६२	८५
भयलु ...	"	१३७	६		"	"	८६
	"	"	६		"	१६६	११७
	"	"	११		"	"	११६
भयलु सिद्धपुर ...	"	१४७	४०	संविधान ...	"	१६२	८४
भयलु (स्वयं) ...	१	६	११		"	"	८८
सं					"	"	१००
संविधान ...	३	२३६	५१	संविधान ...	३	१२५ अ	११४

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
સમી ...	૧	૨૯	૪૨	સદજવસથુ ...	૨૦૨	૧૬૩	
સમીપદ્રક ...	૨	૧૨૫	૪૨	" "	"	૧૬૪	
	"	"	૪૭	સદભિગુર ...	૩	૨૫૦	૭૦
	"	"	૫૨	સદસયાથા ...	૨	૧૫૯	૮૧
સમીપદવાટક ...	૧	૩૪	૫૬	" "	"	૮૨-૮૩	
	"	"	૫૭	" "	"	૮૪	
સમ્યન્ધી ...	૨	૧૨૫	૫૨	સદસલિંગ ...	૧૪૭	૪૦	
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	સાકલી ...	૧૬૨	૯૪	
સમ્યપુર ...	"	૧૨૫ ખ	૧૨૪	" "	"	૯૭	
	"	"	૧૩૨	સાકલીયા ...	"	૯૯	
સરહલી ...	૨	૧૬૮	૧૩૫	સાંકિય ...	૧૧૫	૮૦	
સરક ...	૧	૬૦	૧૩૬	(સંકિય) ...	"	૩૧	
સરનાભ ...	૩	૨૩૭	૪૩	(સંકિ) ...	"	૩૩	
સરભોથુ ...	"	૧૩૦ અ	૧૪૬	સાખડા ...	૩	૨૪૩	૬૩
સરસવધી ...	"	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાખિડા ...	"	૨૩૦ અ	૨૨૪
સરસ્વતિવટ ...	૧	૨૯	૪૨	સાંગલી ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	"	"	૪૪	" "	"	૧૨૪	
સરસ્વતી ...	૨	૧૩૭	૯	"	૧૩૫	૧૪૦	
	"	"	૧૧	"	"	૧૪૧	
	"	૧૫૫	૬૩	"	૧૩૬	૧૪૬	
	૩	૨૧૮	૭૦	સાંગવટા ...	૧૫૧	૫૫	
	"	"	૭૧	સાંચોર ...	૧૩૮	૧૨	
	"	"	૭૨	સાંટાકુઝ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩
	"	૨૧૯	૭૪	સાદડી ...	૨	૧૬૭	૧૨૨
	"	"	૭૫	સાંપરા ...	"	૧૮૬	૧૫૨
સરોત્રા ...	૩	૨૪૦	૫૮	"	"	૧૫૩	
	"	૨૫૫	૮૩	સાંપાવાડ ...	૨	૧૬૫	૧૧૪
સરોહી ...	"	૨૩૩ અ	૨૧૫	"	૧૭૦	૧૪૩	
સર્વમકુગલા ...	૨	૧૨૭	૬૬	"	"	૧૪૬	
	"	"	૬૮	સાખરમતી ...	"	૧૩૭	૫
	"	"	૭૧	"	"	૭	
સર્વગિથુ ...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાંભર ...	૧૪૬	૩૪	
સલ બથુપુર ...	૨	૧૬૫	૧૧૬	"	૧૪૭	૩૯	
	"	૧૮૬	૧૫૨	"	૧૬૨	૯૫	
	"	"	૧૫૩	સામગ ...	૧૩૫	૧૪૪	
	"	૨૦૧	૧૫૯	સામગઠ ...	૧૨૬	૫૪	
સલખખપુરી ...	"	૧૭૦	૧૪૪	"	"	૬૧	
	"	"	૧૪૬	સામગામ ...	૧૩૫	૧૪૫	
સલગામ ...	"	૧૬૮	૧૩૬	સામડી ...	૧૧૮	૪૮	

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान
सामानगड ...	२	१२६	सिद्धपुर ...	२	१४३
सामानगड ...	"	१२०	"	३	१३० अ
"	"	१२६	"	"	१५७ अ
"	"	१३०	सिद्धशामी ...	२	१२३
सामानगड ...	"	१२५	"	"	३१
"	"	"	सिन्हा ...	३	२२२
सांभवाडा ...	"	१६५	सिन्हा ...	२	१२२
सांभार ...	"	१७७	सिंधोली ...	३	२३८ अ
सारसडेदार ...	१	६४	सिरसावि ...	२	२०६
"	"	"	"	"	१७२
सारस्वत ...	३	२१८	"	"	१७३
कोडकिलन ...	"	"	"	"	१७४
सारस्वत कोडस्थान	"	२१८	सिरिसिग्मिष्टिका	१	७४
सारस्वत मंडल	२	१३७	"	"	१६६
"	"	"	"	"	२००
"	"	१३८	सिरीशवापि ...	"	८०
सारस्वत सरोवर	३	२१८	सिद्ध ...	२	१२५
सीध	२	१६८	सिरोही ...	३	१४६ अ
"	"	"	"	"	१७३
सावोटीग्री ...	"	१२५	"	१६४	२०८
सांभतवाडी ...	"	१३६	"	२२३ अ	२१५
साहिलवाडा ...	"	१६८	सिद्धावस्थि ...	२	१२७
"	"	"	सिन्हासिद्ध ...	"	१६२
सिगाभ ...	"	१३५	सिंहपत्तिका ...	१	७२
सिंधपुर ...	१	८०	"	"	१८८
"	"	"	सिंधपुर ...	१	१८
"	"	२२१	"	"	१०
सिंध ...	२	१४७	"	२३	२४
सिंधु ...	३	२५६	"	"	२६
"	"	२१५	"	"	२७
"	१	६	"	७१	१७६
"	"	"	"	"	१८२
"	"	११	"	२	१३७
सिंधु ...	"	१३० अ	"	३	२२४
सिंधुराजपुर ...	"	१४६ अ	सिद्ध ...	२	१६८
"	"	"	"	"	१३५
"	"	१७५	"	"	१३६
सिंधुसोवीर ...	"	२५७	"	"	१४०
सिंधी ...	"	२५२	सिद्धशामी ...	"	३७
सिद्धपुर ...	२	१३७	"	"	४०
"	"	"	सिद्धा ...	२	१२२

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
સિદ્ધમામ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુદર્શન	...	૧
	"	"	"	૪૯	"	"	૧૦
	"	"	"	૫૧	સુનક	...	૨
સિદ્ધાર	...	"	૧૪૭	૫	સુનાવકલા	...	૩
સીકા	...	૪	૨૩૭	૪૩	સુનાવ પુરડ	...	"
સીમાળ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુન્ધાટેકરી	...	"
સીના	...	"	૧૨૨	૧૮	સુભાવસંધી	...	"
સીયડોણી	...	"	૧૩૫	૧૩૮	સુરત	...	"
સીરોદી	...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	"	"	૩
સીવલીયા	...	૨	૧૬૨	૧૦૦	"	"	૪
સીવાલીયા	...	"	"	૯૪	"	"	૬
સીસોદા	...	"	૧૦૯	૫	"	"	૮
સીદલા	...	૩	૨૩૭	૪૧	"	"	૧૨
સીદમુદિદ્દ	...	૧	૭૩	૧૮૯	"	"	૩૪
	"	"	"	૧૯૪	"	"	૩
સીદરખખી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬	"	"	૮૧
સીદવાલક	...	"	૨૩૪	૨૪	"	"	૮૩
	"	"	"	૨૫	"	"	૯૫
સીદાણક	...	૧	૭૮	૨૧૫	"	"	૬
	"	"	"	૨૧૭	"	"	૫૧
સીદુકમામ	...	૨	૧૩૫	૧૩૯	"	"	૧૨૦
	"	"	"	૧૪૪	"	"	૧૨૪
	"	"	"	૧૪૫	"	"	૧૩૬
સીદુગંગ	...	૧	૭૩	૧૮૯	"	"	૧૪૫
સીદાર	...	"	૧૮	૯	સુરપ્ર	...	૧
	"	"	૨૩	૨૪	"	"	૭
સુગુનર	...	૨	૧૨૨	૧૯	"	"	૮
સુગ	...	૧	૭૩	૧૮૯	"	"	૧૦
સુયવાડ	...	૨	૧૧૬	૩૪	"	"	૧૧
સુદત ભટાનક	...	૧	૪૬	૯૪	"	"	૧૪
	"	"	"	૯૬	"	"	૪
સુદર્શન	...	૧	૧	૧	"	"	૫
	"	"	૬	૭	"	"	૨૮
	"	"	"	૮	"	"	૨૯
	"	"	"	૧૦	"	"	૮૯
	"	"	"	૧૧	"	"	૧૩૯
	"	"	૧૫	૪	"	"	૧૪૪
	"	"	"	૬	"	"	૧૪૭
	"	"	"	૬	"	"	૧૫૦
	"	"	"	૭	"	"	૧૫૪

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
सुराष्ट्र ...	१	६६	१५६	सुवर्णरूपहिंस	२	११२	२०
	"	६६	१७६		"	"	२१
	"	७१	१७८	सुदासदा	३	२१६	५५
	"	"	१८०		"	"	५७
	"	"	१८२	सुखिला	"	१३० अ	१४८
	"	७७	२१४	सखुड	"	२४०	५८
	"	७८	२१५		"	२५५	८३
	"	"	२१७	सनड	२	१४३	२५
	"	७६	२१८		"	"	२६
	"	८०	२२०	सनवडी	३	१४० अ	१५७
	"	"	२२१		"	२४२	६५
	"	८१	२२२	सरण	२	१७०	१४६
	"	"	२२८	सरवण	"	"	१४३
	"	८३	२३०		"	"	१४६
	"	"	२३४	सरिद्धा	"	१३२	१२१
	"	८४	२३६	सर्वापुर	१	८५	२८१
	"	"	२४०		"	"	२८६
	"	८५	२४३	सेन्दुवड	"	"	२८
	"	८७	२४८		३	२३५	३३
	"	८८	२५३	सेरणी	"	"	३७
	"	८३	२६३		२	१२४	३७
	"	"	२६७	सेवारा	"	१६८	१३६
	"	८४	२७५	सेहडी (सोहडी)	"	१४५	३०
	"	"	२७६	सेषुव्या	३	२२८	६
	२	१६२	६५		"	"	७
	"	"	६७		"	"	८
	३	२३५	२८	सेहनी	२	१२५	४२
	"	४४	६५	सेनड	३	२४०	५८
	"	६६	१०६	सेनरेणा	१	६	७
	"	"	११०	(सुवर्णसिकता)			
	"	६२	११२	सेनडी	२	१३६	६५१
	"	"	११३	सेननेडी	२	१३६	१५४
	"	१४४ क	१६३	सेनदानी	३	१२५ क	१३७
	"	२१६ अ	२०६	सेपारा	१	१४	६
	"	२१८ अ	२१०	सेपोकिन्द्रक	"	४०	४५
	"	२२५ अ	२१८		"	"	४७
सुवर्णदास ...	१	४३	८७	सेमनाथ	२	१२७	६
सुवर्णसिकता ...	"	६	७		"	१४५	३१
	"	"	८		"	१४५	६०
	"	"	१०		"	१६२	१०४

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
सोमनाथ ...	२	१६४	१११	सौराष्ट्र ...	१	८८	२४६
	"	१६७	१२२		"	"	२५७
	"	२०४	१६६		२	१६२	६६
	"	"	१६८		"	१४५	३१
	३	२१७	६०		"	"	३३
	"	"	६१		"	१६४	११०
	"	२२२	७६		३	२३३	२१
	"	"	८६		"	"	२२
	"	१४८ अ	१६६		"	"	२३
सोमनाथ पट्टण	२	१६७	१२२		"	२३५	२६
	३	२१८	६४		"	"	३३
	"	२२२	७६		"	२१५ अ	२०२
सोमनाथ पाटण	२	१३७	५		"	"	२०३
	"	"	८		"	२१६ अ	२०४
	"	१६३	१०१		"	"	२०५
	"	"	१०३		"	"	२०६
	"	१६७	१२२		"	१६४	२०८
	३	२१७	५८		"	२१६ अ	२१०
	"	"	५९		"	२२० अ	२१२
	"	२१८	६५		"	२२५ अ	२१६
	"	१४० अ	१५६	नीवीर ...	१	६	७
	"	१५५ अ	१८०		"	"	८
	"	१५८ अ	१८३		"	"	११
	"	२३६ अ	२५०	सोमपद ...	३	२३३ अ	२३१
सोमेश ...	"	२१८	७०		"	"	२३३
सोमेश्वरसंगम	"	१३० अ	१५२		"	"	२३६
सोराठ ...	१	८२	२२३	संडी ...	२	१३३-१४	१२५
	"	८३	२३०		"	"	१२६
	३	२२२	७६	मंजोडा ...	"	१०८	३
	"	२२० अ	२११		"	१११	१८
सोलेपुरसभरी ...	२	११८	४८		"	११२	२०
मेलारी ...	"	१६२	६४		३	२३७	४३
	"	"	६७		"	१२५ ६	१३७
	"	"	६८		"	२३८ ५	२४७
सोमपद ...	३	२३३ अ	२३३	मंजोडा ...	"	२३२	१८
सोराष्ट्र ...	१	१	१७	संजपुरी ...	१	५३	११६
	"	११	१८	मंजमण्डक ...	२	११२	२०
	"	६३	१४४		"	"	२१
	"	८२	२३३		३	२३८ अ	२४८
	"	"	२२६				

	अंश	लेख	पानं		अंश	लेख	पानं
संग्रहान्तः ...	१	३४	५६	स्तंभनक्षत्रपुर ...	३	"	३८
	"	"	५७		"	"	४०
संग्रहनेर ...	२	१२२	१६	स्तंभनपुर ...	२	१३३-३४	१२४
संग्रहान ...	"	१३०	६४	स्तंभपुर ...	३	२०६	२७
	"	"	६६	स्तंभपुरी ...	२	१३३-३४	१३५
	"	"	१०२	स्थाननक्षत्रपाठ्य	३	२३६ अ	२५०
	"	"	१०३	स्थाननक्षत्रपाठ्य	२	१२०	३
	३	१३० अ	१४६		"	"	५
	"	"	१४७		"	"	८
संग्रह ...	२	१४३	२५	य			
	"	"	२७	यक्षपदा ...	३	२१८	६५
संग्रह (सुदृगया)	१	१	७	यक्षिदा ...	"	२१६	५५
संग्रह ...	२	१६२	६५		"	"	५७
संग्रह ...	३	१५७ अ	१८२	ह			
स्तंभनक्षत्र ...	२	१३७	५	हजारा (हजारा)	३	२३५	२६
	३	२०७	१४		"	२३६	३५
	"	"	१५	हजारा ...	२	१६८	१३५
	"	"	१६		"	"	१३६
	"	"	१७	हजारा ...	३	२३७	४०
	"	२०८	१६		"	"	४३
	"	"	२१	हजारा ...	"	२३८	४६
	"	२०६	२६		"	"	५०
	"	२१०	३०	हजारा ...	१	२१	१६
	"	२११	३२		"	"	१८
	"	"	३३		"	"	२०
	"	"	३४		"	४१	७५
	"	"	३५		"	४८	१०१
	"	२१२	३७		"	"	१०३
	"	"	३८	हजारा ...	२	१३२	११८
	"	"	४०		"	"	१२६
	"	२२४	६२	हजारा ...	३	२३७	४३
	"	"	६४		"	१६	३
	"	"	६६		"	"	४
स्तंभनक्षत्र ...	"	२०७	१५		"	१७	५
	"	"	१७		"	"	६
	"	२०८	१८		"	१८	११
	"	"	२१		"	"	१२
	"	२०६	२६		"	२०	१३
	"	२१०	३०		"	"	१४
	"	२११	३२		"	"	१५
	"	"	३५		"	२१	१६
	"	२१२	३७		"	"	१८

	अंश	पृष्ठ	पान		अंश	पृष्ठ	पान
दरतपत्र ...	१	१	२०	दानीयाशी ...	२	१७०	१४३
	"	२२	२१	"	"	"	१४६
	"	"	२२	दावार ...	१	७	१२
	"	"	२३	"	"	४०	६८
	"	२३	२४	दावोव ...	३	२३० अ	२२४
	"	"	२६	दांभतपुर ...	२	१६५	११४
	"	"	२७	"	"	"	११६
	"	२५	३०	"	"	१७०	१४३
	"	"	३१	"	"	"	१४६
	"	४५	६०	दासोद ...	"	११८	४८
	"	"	६३	"	३	२२८	६
	"	६१	१४८	"	"	२३३ अ	२२८
	"	६६	१७६	"	"	"	२३०
	"	७६	२१८	"	"	"	२३१
	"	८०	२२०	"	"	"	२३५
	"	"	२२१	दिंडुरतान ..	"	१३७	६
	"	६६	२८८	"	"	१३८	१०
	३	२६ अ	६३	"	"	१४३	२५
दरतपत्रादरपुी	१	४१	७५	"	३	२२५ अ	२१६
	३	२६ अ	६३	द्विमगिरि ...	"	१२६	६२
	"	"	६४	"	३	१३० अ	१५१
दरसन ...	२	१३०	६६	द्विमनान ...	२	१३६	१५३
दस्तिकुंडि ...	३	२३८ अ	२३७	द्विभावय ...	१	१४	८
(दस्तिकुण्डिका)	"	"	२३८	"	२	१३०	६६
(दायुपिंड)	"	"	२०६	"	"	"	६७
	"	"	२४२	"	"	१६७	१३०
	"	"	२४४	"	३	२२२	८०
दरितकपस्विका	१	६४	१४८	दुमंज ...	"	२१७	५६
	"	"	१४८	दुमुंज ...	"	"	६०
दरितहृदक ...	"	६१	१३६	दुडुंज ...	"	"	१३६
दायय ...	"	१६	३	"	"	"	१४०
	"	"	४	"	"	"	१३५
	"	१७	५	"	"	"	१८६
	"	१८	११	दुवापुर ...	"	१३०	६६
	"	२०	१३	दुवाय ...	"	५७	१३१
	"	२१	१६	दुसंपदक ...	२	११८	४८
	"	२२	२१	दु ...	"	"	"
	"	२५	३०	दुवारवद ...	३	१४४ क	१६१
	"	४५	६०	"	"	"	१६३
	"	६१	१३६	दुविरसर ...	२	११२	२०
	३	२६ अ	२६	"	"	"	२१
दाययो ...	२	१४८	४८	"	"	"	२२
दायसपुी ...	३	२५६	८४				

પરિશિષ્ટ (૨)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં
આવતાં વિશેષનામોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અકબર ...	૧	૨૮	૩૯	અજયપાલ	૨	૧૭૦	૧૪૨
અકાલવર્ષ	૨	૧૨૯	૮૯	"	૧૮૧	૧૪૧	
(શુભાવર્ષ)	"	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૬	"	૨૦૧	૧૫૯	
			૧૦૯, ૧૧૧	"	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪	
			૧૧૨, ૧૧૩	"	૨૦૪	૧૬૮	
	૩	૨૩૭	૪૦, ૪૩, ૪૪, ૪૬, ૪૮	"	૨૦૬	૧૭૧	
		૧૩૦ અ	૧૫૦	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	
અકુલ ...	૨	૧૩૨	૧૧૯, ૧૨૧	"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૮૪, ૮૬	
અમિરાતો	૧	૫૩	૧૨૨	અજનાસાવક	૨	૧૩૧	૧૦૯, ૧૨, ૧૩
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧, ૧૨	અગ્રતરનાથ	૩	૧૫૮ અ	૧૬૩
અમિરાતો	"	૧૨૪	૩૯, ૪૦	"	૨૦૭	૧૭	
અમિરાતો	૧	૬૬	૧૬૬, ૧૬૮	"	૨૦૮	૨૧	
	૩	૨૩૨	૧૯	"	૨૧૨	૪૦	
અમરોર...	"	૨૫૨	૭૧	અગ્રતરનાથ	"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
	"	૨૨૩ અ	૨૧૫	અજન ...	"	૨૩૪	૨૭
અજપાલ	૨	૧૩૯	૧૫, ૧૬	અણક	"	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩
અજયદેવ	૩	૨૨૪	૯૩	અણકાદિત્ય	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
અજયપાલ	૨	૧૩૭	૭	અણકમેશ્વર	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨
	"	૧૫૬	૬૯, ૭૦, ૭૧	અમરનાથ	૧	૧૦૨	૫
	"	૧૫૭	૭૩, ૭૪	(અત)			
	"	૧૫૮	૭૮	અદલ ...	૨	૧૬૮	૧૩૭
	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮	અદિતિશર્મા	૧	૭૩	૧૮૯, ૧૯૩
	"	૧૬૨	૯૬, ૯૯	અદક ...	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧, ૧૯	અદિક ...	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
				અનહિલ ...	"	૬૮	૧૬૩
					"	૭૪	૧૯૫, ૧૯૬, ૨૦૨

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું
અનહિસ	૧	૭૬ ૨૦૫, ૨૦૯	અમોઘવર્ષ	૨	૧૨૭ ૬૫, ૬૭, ૬૮
	"	૭૮ ૨૧૫, ૨૧૭		"	૭૧
	"	૭૯ ૨૧૮, ૨૧૯		"	૧૨૮ ૭૬
	"	૮૦ ૨૨૧		"	૧૨૯ ૮૨, ૮૫, ૯૧
	"	૮૨ ૨૨૩, ૨૮, ૨૯		"	૯૨
	"	૮૩ ૨૩૦, ૨૩૫		"	૧૩૦ ૯૪, ૯૫,
	"	૮૪ ૨૩૬, ૨૪૧		"	" ૯૬, ૯૯,
	"	૮૫ ૨૪૪		"	" ૧૦૦, ૧૦૨.
૨	૫૯ અ	૧૦૫		"	" ૧૦૪
અનિરોધ	૨	૧૧૯ ૫૩, ૫૪		"	૧૩૧ ૧૦૮, ૧૦૯
અનુપમકેરી	"	૧૧૭ ૧૨૭, ૧૩૨		"	૧૩૨ ૧૧૪, ૧૧૬
	"	૧૧૮ ૧૩૪, ૩૫, ૩૭		"	" ૧૨૦
	"	૧૧૯ ૧૪૧		"	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨
	"	૧૮૮-૯૨ ૧૫૫		"	૧૩૫ ૧૩૮, ૧૩૯
૩	૨૦૬	૬, ૭, ૧૧, ૧૨		"	" ૧૪૧
અનુપમા ...	"	" ૧૨		"	૧૩૬ ૧૪૮, ૧૫૨
	"	૨૨૪ ૯૫	૩	૨૩૫	૨૯
અનન્તદત્ત	"	૨૨૭ ૮		"	૨૩૭ ૪૦, ૪૪
અનન્તવિષ્ણુ	૨	૧૨૨ ૧૯, ૨૩		"	" ૪૬, ૪૮
અપરાજિત	૩	૧૨૫ બ ૧૨૧, ૧૨૯		"	૧૨૫ બ ૧૨૨, ૧૨૩
અપરાધિત્ય	૨	૨૦૪ ૧૬૭, ૧૬૯		"	" ૧૨૮
	"	૧૫૫ ૬૭		"	૧૨૫ ક ૧૩૪, ૧૩૬
૩	૨૩૯ અ	૨૫૦, ૨૫૧		"	" ૧૪૦, ૧૪૨
અધુનાહિમ	"	૨૧૭ ૬૦, ૬૨		"	૧૩૦ અ ૧૪૫, ૧૪૬
(ધ્યાહિમ)				"	" ૧૪૭, ૧૫૦
અભયતિલક	૨	૧૩૭ ૩, ૪	અમમપ્રસાદ	"	૧૪૪ ક ૧૬૪, ૧૬૫
અભયદ ...	૩	૧૫૭ ધ ૧૯૧	અમ્યા(અમવપ્રસાદ),	૨૦૭	૧૭, ૧૮
અભયસિંહ	"	૨૧૭ ૫૯, ૬૦, ૬૨		"	૨૦૮ ૨૧
	"	૨૧૯ ૭૪, ૭૬		"	૨૧૦ ૩૦
અમરસિંહ	"	૨૨૫ ૯૮		"	૨૧૧ ૩૩, ૩૫
અમરસરિ	૨	૧૬૭ ૧૨૩, ૨૮, ૩૩		"	૨૧૨ ૩૮, ૪૦
	"	૧૬૮ ૧૩૫, ૧૩૭	અમમહુદય	૨	૧૩૫ ૧૪૧
૩	૨૦૬	૮, ૧૩		"	૧૩૬ ૧૪૬, ૧૪૯
"	૨૦૭	૧૫, ૧૭		"	" ૧૫૩
"	૨૦૮	૨૧	અમમંથર	૧	૧૦૨ ૫
"	૨૦૯	૨૬	અમમયક	૨	૧૩૨ ૧૧૪, ૧૧૯
"	૨૧૦	૩૦		"	" ૧૨૧
"	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦	અરજુણુ	૩	૨૪૦ ૫૮
અમોઘવર્ષ	૨	૧૨૩ ૨૮			
	"	૧૨૫ ૪૧, ૪૨, ૪૬			

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું		
અરિક્ષરિન	૨	૧૩૫	૧૩૯	અસ્તોર એ, એસ.	૧૨૫ બ ૧૨૦		
અરિક્ષિંહ	,,	૧૪૭	૩૬	,,	૧૨૫ ક ૧૩૭		
,,	,,	૧૬૪	૧૧૧	,,	૧૩૦ અ ૧૪૩		
૩	૨૨૫	૯૮, ૯૯, ૧૦૧	અસ્તો ...	,,	૨૫૨ ૭૮		
,,	૨૫૨	૭૩, ૭૮	અસ્તોપદ્ય	,,	૨૩૮ અ ૨૩૮		
,,	૧૬૪	૨૦૮	અસ્તોપદ્ય	૨	૧૩૧ ૧૧૧, ૧૧૨		
,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	,,	,,	૧૧૩		
અરિક્ષિંહ	૨	૧૬૮	૧૩૮	અસ્તોપદ્ય	,,	૧૪૮ ૪૬, ૫૦	
અરિક્ષિનેમિ	,,	૧૬૩-૨૦૦	૧૫૭	અસ્તોપદ્ય	,,	૧૬૭ ૧૨૭, ૧૩૨	
૩	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	અવનિવર્તન	૩	૨૩૪ ૨૪, ૨૫		
અરિક્ષિનેમિ	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૭	૧ લે	,,	૨૩૫ ૨૮, ૨૯	
અનુન	૧	૭૧	૧૭૬, ૧૮૨	અવનિવર્તન	,,	,,	૨૮, ૩૦
૨	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧	૨ એ	અવનોક્ત	૨	૧૨૬ ૧૦, ૧૪	
૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫	૩	૧૩૦ અ	૧૫		
,,	૨૨૩	૯૦	અવનોક્ત	,,	૨૦૭ ૧૭		
,,	૨૨૪	૯૧, ૯૪	,,	૨૦૮ ૨૧			
અનુનદેવ	૨	૧૩૭	૭, ૮	,,	૨૧૦ ૩૦		
,,	૧૫૬	૮૧	,,	૨૧૧ ૩૩, ૩૫			
૩	૨૧૭	૫૮, ૫૯	,,	૨૧૨ ૩૮, ૪૦			
,,	,,	૬૦, ૬૨	અરોક્ત ...	૧	૧ ૧		
,,	૨૨૦	૭૭	,,	૬ ૭, ૮, ૧૦			
,,	૨૨૨	૮૦	,,	૧૫ ૩			
,,	૨૨૪	૯૧	,,	૨૮ ૩૬			
,,	૨૪૩	૬૨	અરવદ	૩	૨૨૪ ૬૫		
,,	૨૧૬ અ	૨૦૪	અરવદ	,,	૨૦૬ ૪, ૭, ૮, ૯,		
,,	૧૬૪	૨૦૮	,,	,,	૧૨, ૧૩		
,,	૨૧૯ અ	૨૦૯	,,	૨૦૭ ૧૪, ૧૫, ૧૭			
,,	,,	૫ ૨૧૦	,,	૨૦૮ ૧૯, ૨૧			
અનુનવર્મન	૨	૧૬૩	૧૦૨	,,	૨૧૦ ૩૦		
અનુરોજ	,,	૧૪૫	૩૪	,,	૨૧૧ ૩૨, ૩૩, ૩૫		
,,	૧૪૭	૩૯, ૪૨, ૪૬	,,	૨૧૨ ૩૭, ૩૮, ૪૦			
,,	૧૬૭	૧૨૧, ૨૫, ૩૦	,,	,,	૪૧		
૩	૨૦૬	૫, ૧૦	,,	૧૪૬ અ	૧૭૦		
,,	૨૧૮	૬૪	અરો ...	૧	૩૬ ૫૬, ૬૦		
,,	૨૨૬	૧૦૩, ૧૦૫	અરોપદ્ય	૩	૨૧૨ ૪૦		
,,	૧૪૮ અ	૧૬૬	અરોપદ્ય	,,	૨૧૪ ૪૩		
અસમીક્ષી	,,	૨૧૭	૫૮	૧ લે	,,	૨૪૦ ૫૮	
અ-૯				અરોપદ્ય	,,	૨૫૭ ૮૮	

अंथ	लेख	पानुं	अंथ	लेख	पानुं
आ।			आदित्यवर्मा	२	१२०
आभयउग्रमित्र	१	६६	२६५, ३०१	१	५३
आभागी रामिन्	"	१०३	११	३	२३१
आचार्यल.नी.	"	२५	३०	२	१११
"	"	४६	६४	"	१६७
"	"	६४	१४८	"	"
"	"	७६	२१८	"	१६८
"	"	८०	२२०	३	२०७
"	"	८६	२४५	"	२०८
"	"	९०	२६०	"	२०९
२	१४१-४२	१८	"	२१०	३०
"	१४४	२८	"	२११	३३, ३५, ४०
३	६६	११०	आना (राष्ट्रक)	२	१६५
आचार्यवर्द्धलक्ष्मण	१	७	१२	आनाडि	"
हरिहर	"	२६	४२	३	१७०
३	४४	६५	२४३	६३, ६५	आभय ...
आभा ...	"	२४३	६४, ६५	आभय	२
आभय	"	२०८	२२	"	१५२
"	"	२०९	२७	"	१५३
आभय	१	१०२	५	आभयवर्द्ध	"
आदित्य	"	४१	७४, ७७	आभा ...	३
"	"	५३	१२१	"	२२३
"	"	६०	२६०	"	२२४
२	१२४	३६, ४०	"	२५६	८४
३	२३४	२७	आभयवर्द्ध	२	१६८
"	५६ अ	१०५	आभय ...	३	२१९
आदित्यवर्द्ध	१	८०	२२१	आभयवर्द्ध	"
आदित्यवर्द्ध	"	८५	२४३	आभयवर्द्ध	२
आदित्यवर्द्ध	२	११६	५३, ५५	आभयवर्द्ध	"
आदित्यवर्द्ध	१	६४	१४९	आभयवर्द्ध	"
आदित्यवर्द्ध	२	१०८	३	आभयवर्द्ध	"
आदित्यवर्द्ध	१	५१	११३, ११४	आभयवर्द्ध	३
"	"	५२	११५, ११८	आभयवर्द्ध	२
"	"	५४	१२३	आभयवर्द्ध	३
"	"	५५	१२५	आभयवर्द्ध	२
"	"	१२७	"	आभयवर्द्ध	३
३	५६	१००, १०१	आभयवर्द्ध	२	१६२
आदित्यवर्द्ध	१	५३	१२१	आभयवर्द्ध	"
"	"	१०२	४	आभयवर्द्ध	"
२	१०९	८, ११	आभयवर्द्ध	३	१६८
			आभयवर्द्ध	३	२१५
			आभयवर्द्ध	"	२३५

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
આતુ(શુ)ક	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	મન્દ્ર ૩ નો	૨	૧૨૮	૭૬
આશાદિત્ય	"	૧૬૫	૧૧૫	(ગુજરાતશાખાનો	"	૧૨૯	૮૨, ૮૬, ૯૧
આશ્વમેધ	"	૧૧૮,	૪૯, ૫૧	મુળપુરુષ)	"	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૮
આસચંદ	"	૧૬૮	૧૩૮		૩	૧૨૫ અ	૧૧૬, ૧૧૮
આસદેવ	૩	૨૫૧	૭૦		"	"	૧૧૯
આસધર	૨	૧૫૮	૭૬, ૮૦		"	૧૨૫ બ	૧૨૧, ૧૨૩
	"	૧૬૮	૧૩૮, ૧૩૯		"	"	૧૨૮, ૧૩૧
	૩	૨૧૭	૧૧, ૬૨		"	"	૧૩૩
	"	૨૨૩	૮૯		"	૧૨૫ ક	૧૩૫-૧૪૦
આસપાલ	"	૨૫૧ અ	૨૫૭		"	"	૧૪૨
આસલ	૨	૧૬૮	૧૩૯		"	૧૩૦ અ	૧૫૦
	૩	૧૫૭ ક	૧૮૭	મન્દ્ર ૪ શે	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
આસલકિ	૨	૧૬૮	૧૩૮	(જગત્પ્રેતો	"	"	૧૨૩, ૧૨૪
આસા ...	"	૨૦૩	૧૬૫	દીકરો શ.સ.	"	"	૧૨૫, ૧૨૮
આત્ ...	"	૧૬૮	૧૩૯	(૩૬૬)	"	"	૧૨૯, ૧૩૨
આરવેસર	"	"	"		"	"	૧૩૩, ૧૩૫
ઈ					"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૫
મન્દ્ર ૧ પ્રિદ્વિસર	૧	૧૫	૩		"	૧૩૬	૧૪૬, ૧૫૨
મન્દ્ર ૨ નો	૨	૧૦૨	૩	મન્દ્ર ૬ નો	૧	૧૩	૪
(૩૬૬ ૧ લાનો	"	૧૨૩	૨૭		"	૧૪	૬
દીકરો મુખ્ય	"	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૫	મન્દ્ર ૭ થ	૩	૨૩૮ બ	૨૪૭
શાખા શ.સ.	"	"	૬૧	મન્દ્ર ૮ નો	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૩૬
(૬૫૨)	"	૧૨૮	૭૪		૩	૨૩૫	૨૯
	"	૧૨૯	૮૧, ૮૪, ૮૦	મન્દ્ર ૯ થ	૧	૬૪	૧૪૯
	"	૧૩૦	૯૫, ૯૭	મન્દ્ર ૧૦ થ	"	૫૩	૧૨૧
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૬, ૧૩૦,	મન્દ્ર ૧૧ થ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	"	"	૧૩૪	મન્દ્ર ૧૨ થ	૧	૧૦૨	૪
	૩	૧૨૫ બ	૧૨૫	(ચર)	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	"	૧૨૫ ક	૧૩૮		"	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
મન્દ્ર ૩ નો	૨	૧૨૦	૩	મન્દ્ર ૧૩ થ	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
(ગુજરાતશાખાનો	"	૧૨૩	૨૭, ૨૮, ૩૦,		૩	૨૩૫	૨૯
મુળપુરુષ)	"	"	૩૩, ૩૫, ૩૬		"	૨૩૩ અ	૨૩૦
	"	૧૨૪	૩૮, ૪૦	મન્દ્ર ૧૪ થ	૨	૧૩૬	૧૪૧
	"	૧૨૫	૪૧, ૪૨, ૪૬,	સર, વોલ્ટર	"	૧૩૭	૬
	"	"	૫૨	મન્દ્ર ૧૫ થ	૧	૧૭	૬, ૮
	"	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૭,	(ઈસર)	"	૫૦	૧૦૬, ૮, ૧૦
	"	"	૬૩		"	૫૩	૧૨૧
	"	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૭,		"	૭૧	૧૮૦
	"	"	૭૧				

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ધર્મર (ધસર)	૧	૭૯	૨૧૯	ઋષભદેવ	૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	„	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯		„	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	„	૧૦૨	૪		„	૨૦૯	૨૩, ૨૬
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧		„	૨૧૦	૩૦
	„	૧૨૪	૩૯, ૪૦		„	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	૩	૨૩૩	૨૧, ૨૨, ૨૩		„	૨૧૨	૩૮, ૪૦
ધર્મરદેવ	„	૪૪ અ	૯૮, ૯૯		„	૨૧૯ ક	૨૫૧
ધસર ...	„	૨૪૩	૬૩, ૬૫	ઋષભદેવી	„	૨૪૯	૬૯
ધસુવ ...	„	૨૩૪	૨૭	ઋષભનાથ	„	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૩
ઉ				એ			
ઉક્ર ...	૧	૫૩	૧૨૧	એબટ રેવરન્ડ.			
ઉચ્ચદેવ	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫	જી. ઈ.	૩	૨૧૮	૪૩
ઉચ્છદેવ	„	„	૬૧, ૬૨	એથુ. પ્રોફેસર.			
ઉપલ ...	„	૨૩૫	૨૯	જી. ડી. વાસ-			
ઉદ્દાલ ...	„	૨૨૫	૯૭, ૧૦૦	કાન્સેલાસ	„	૨૨૪	૭૯
ઉદ્દય ...	„	૨૧૧ અ	૨૦૪, ૨૦૫	એટીન્સ્ટન	૨	૧૩૭	૪
	„	„	૨૦૬	એ			
ઉદ્દયન ...	„	૧૪૯ અ	૧૭૧	એવલસ	૩	૨૦૮ અ	૨૪૬, ૪૮, ૪૯
ઉદ્દયપાલ	૨	૧૬૮	૧૩૮	એ			
ઉદ્દયપ્રભસરિ	„	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩	એએલો	૧	૪૧	૯૦
	૩	૨૦૬	૧૩	એઆ ગોરીશંકર	„	૫૬	૧૦૮
	„	૨૧૨	૩૯, ૪૧	રીરાચંદ	„	૫૯	૧૩૪
	„	૨૧૯ અ	૨૧૦		„	૬૬	૧૫૬
ઉદ્દયરાજ	„	૧૪૯ અ	૧૭૩, ૧૭૪,		„	૭૭૯	૯
	„	„	૧૭૫		„	૨૩૪	૨૪, ૨૫
	„	૧૫૭ ક	૧૮૮, ૧૮૯		„	૨૩૫	૩૦
ઉદ્દયસિંહ	૨	૧૩૭	૮		„	૧૪૯ અ	૧૭૩
ઉપેન્દ્ર ...	„	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૩૬, ૩૯		„	૧૬૪	૨૦૮
ઉચ્ચવદાત	૧	૧૩	૪		„	૨૨૩ અ	૨૧૫
ઉસરા ...	૨	૧૬૮	૧-૯	એઆ વળેશંકર	૧	૩૮	૬૨
ઉ				ગોરીશંકર	„	૮૨	૨૨૩
ગિયા ભટ	૨	૧૬૩	૧૦૨		૨	૧૪૭	૩૮
ઋ					„	૧૬૩	૧૦૧
ઋષભદેવ	૧	૨૫	૧૮, ૧૯, ૨૦		૩	૨૩૩	૨૧
	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭		„	૨૪૩	૬૧
	„	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮		„	૨૪૭	૬૮
					„	૨૫૬	૮૪

अनुक्रमणिका

३१

अर्थ	लेख	पान	अंश	लेख	पान
आचार्य ट्युडर	१	२४	२८	क्रीन्स हेन्री	३
"	"	४१	७४	"	"
अ				"	"
अ'गद ...	१	१०६	१४, १५	"	"
अ'तिथिका	"	१	३, १२	"	"
अ'भ्रमसाह	२	१४४	२८, २९	"	"
अ'भाषा	३	२३३ अ	२१५	"	"
क				"	"
क १ ले	२	१२०	३, ४, ७	"	"
(मु'भ्य शा'भा	"	१२३	२७, २८, ३४	कु'देरी	"
श. स. १२७)	"	१२४	४६	कु'भा	"
"	"	१२६	५३, ५५, ६१	कु'भाडे	"
"	"	१२८	७४	कु'भा	"
"	"	१२९	८१, ८४, ८०	कु'भाडे	"
"	"	१३०	८५, ८७	कु'भा	"
"	"	१३१	१०५, १०७	कु'भा	"
"	"	१२५ अ	१२५	कु'भा	"
"	"	१२५ क	१३८, १४८	कु'भा	"
क २ ले	२	१२०	३, ५, ७, ८	कु'भा	"
(मु'भ्य शा'भा	"	१२१	१०, १४	कु'भा	"
श. स. १७६)	"	१३०	८५	कु'भा	"
क ३ ले	"	१२८	८२, ८३	कु'भा	"
क ४ ले	३	२३३ अ	२३६, ३४, ३६	कु'भा	"
क ५ ले	"	१५५ अ	१८०, १८१	कु'भा	"
क ६ ले	१	६६	१५६	कु'भा	"
"	२	६६	१०६, ११६	कु'भा	"
"	"	२३३ अ	२३६	कु'भा	"
क्रीन्स हेन्री	१	६८	६६	कु'भा	"
"	"	६८	६६	कु'भा	"
"	२	१४३	२५	कु'भा	"
"	"	१४७	२८	कु'भा	"
"	"	१५७	१२०	कु'भा	"
"	"	१६८	११६	कु'भा	"
"	"	१७६-८५	१४८, १४९	कु'भा	"
"	"	१८७	१४४	कु'भा	"
"	"	१९३-२००	१४६	कु'भा	"
"	३	२०७	१४	कु'भा	"
"	"	२०८	१६	कु'भा	"

ક્રમ	અંક	લેખ	પાનું
ક્રમ ૨ નો	૨	૧૨૮	૭૬
(અ. ચાખા	,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨, ૮૩
શ. સ. ૭૩૪)	,,	,,	૮૧
	,,	૧૩૦	૮૫
	,,	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૮
	,,	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૫
	૩	૨૩૫	૨૯
	,,	૧૨૫ અ	૧૧૬
	,,	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૧૨૧
	,,	,,	૧૨૨, ૧૨૩
	,,	,,	૧૨૪, ૧૨૮
	,,	,,	૧૨૯ ૧૩૧
	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૩
	,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫,
	,,	,,	૧૩૬, ૪૦, ૪૨
	,,	૧૩૦ અ	૧૪૩, ૧૪૫
	,,	,,	૧૪૬, ૪૮, ૫૦
	,,	૨૨૫ બ	૨૦૯
ક્રમ અધ્યાપક	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ક્રમ રાજ	૩	૨૩૩ અ	૨૩૦
ક્રમ સાધિવિશદિક	૧	૧૪	૭
ક્રમ ...	,,	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
	૩	૯૭	૧૧૨, ૧૧૪
ક્રમ સ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૬
ક્રમ ૧ લો	૨	૧૩૭	૬
(ત્રિલોક્યમહાન	,,	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯
ચાલુક્ય)	,,	,,	૨૧, ૨૩, ૨૪
	,,	૧૪૩	૨૫ ૨૬, ૨૭
	,,	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૨
	,,	,,	૪૬
	,,	૧૪૪	૫૮, ૫૯
	,,	૧૪૮	૭૮
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	,,	૧૬૩	૧૦૫
	,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૮
	,,	૧૭૦	૧૪૨
	,,	૧૮૬	૧૫૧

ક્રમ	અંક	લેખ	પાનું
ક્રમ ૧ લો	૨	૨૦૧	૧૫૯
(ત્રિલોક્યમહાન	,,	૨૦૨	૧૬૨
ચાલુક્ય)	,,	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭
	,,	૧૪૪ ક	૧૬૨
	,,	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
	,,	૧૪૩ અ	૧૮૬, ૧૮૭
	,,	૧૪૩ બ	૧૮૮
	,,	૧૪૪ ઈ	૧૮૯
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫
ક્રમ (કલચુરી	,,	,,	,,
૧૧ મી સદી)	,,	૨૩૫	૨૯
કલ્યાણિય	૨	૧૩૭	૪
કર્પૂરદેવી	૩	૧૫૭ બ	૧૮૪, ૧૮૬
કર્મસિંહ	,,	૨૫૨	૭૫, ૮૧
કલ્પમસાદ	૨	૧૪૪	૨૮
	૩	૧૪૪ ક	૧૬૫
કલાદ ...	,,	૨૧૯	૭૬
કલુક ...	૨	૧૩૧	૧૧૧, ૧૨, ૧૩
કલ્યાણ ...	૨	૧૨૯	૮૯, ૯૩
કલ્લ ...	૩	૨૩૫	૨૮, ૩૦
કલ્પમસાદ	૨	૧૧૭	૪૬
કલાલકર	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
ધી. વાચ.			
કાકલ ...	,,	૨૨૪	૯૨, ૯૫
કાચન ...	૨	૧૩૭	૧૦, ૧૧
	,,	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
	,,	૧૩૯	૧૫, ૧૬
	,,	૧૪૦	૧૭
	,,	૧૪૩	૨૫, ૨૬
	,,	૧૫૯	૮૩, ૮૪
કાંટાવાળા	૩	૨૧૮	૬૪
(રા. સા. ૬૨			
ગોવિન્દદાસ			
દ્વારકાદાસ)			
કાલ્યાણન	૩	૨૨૯	૨૨૦

અંથ	લેખ	પાનું
કાયવટે	૨	૧૩૫ ૧૩૭
(પ્રોફેસર. એ. વી.)	"	૧૬૭ ૧૨૦, ૧૨૩
"	"	૧૬૮ ૧૩૪
"	૩	૨૧૮ ૬૫
કાન્તાવજયજી	"	૧૫૭ બ ૧૮૩
કાન્હ ...	"	૨૨૦ ૭૭
કાન્હડ (ગબધર)	"	૨૦૬ ૮, ૧૩
"	"	૨૦૭ ૧૫, ૧૭
"	"	૨૦૮ ૧૯, ૨૧
"	"	૨૦૯ ૨૬
"	"	૨૧૦ ૩૦
"	"	૨૧૧ ૩૩, ૩૫
"	"	૨૧૨ ૩૭, ૪૦
"	"	૨૪૩ ૬૪, ૬૫
કાન્હેઓ	"	૨૧૭ ૧૧, ૧૨
કાપલ્ય	"	૧૩૦ અ ૧૫૨
કામચંડ	"	૨૪૦ ૫૮
કામનાથ	"	૨૪૭ ૬૮
કાઠ્ઠી	૧	૧૦૨ ૫, ૬
કાતિંકરાશિ	૩	૨૨૨ ૮૫
કાટેલીરી કમલ્યુ.	૨	૧૬૧ ૮૯
કાલસ્વામિ	૩	૧૫૭ અ ૧૮૨
કાલિકાસ	૧	૧૪ ૬
કાલ્દલ્યુટિ	૨	૧૬૮ ૧૩૯
કાલ્કડેવ	"	" ૧૩૫, ૩૬, ૩૯
કાળભોજ	૩	૨૫૨ ૭૭
કિઝક	૧	૧૭ ૫, ૭, ૮
"	"	૧૮ ૯, ૧૦
"	"	૧૯ ૧૨
"	"	૨૦ ૧૪, ૧૫
"	"	૨૧ ૧૬, ૧૯, ૨૦
"	"	૨૨ ૨૨, ૨૩
"	"	૨૩ ૨૪, ૨૬, ૨૭
"	"	૨૪ ૨૮, ૨૯
"	"	૨૫ ૩૧
"	"	૨૬ ૩૨, ૩૪, ૩૫
"	"	૨૭ ૩૭, ૩૮

અંથ	લેખ	પાનું
કિઝક	૧	૨૮ ૪૧
"	"	૨૯ ૪૪
"	૩	૨૬ અ ૯૩, ૯૪
કિઝક (ખાતાણ)	૧	૮૩ ૨૩૦, ૨૩૪
"	૩	૯૨ ૧૧૨
કિઝકવામિન	૧	૧૦૩ ૯, ૧૧
કિતિનિઆ કશવ-		
લાલ રણુછોડ	૩	૨૩૦અ ૨૨૩
કીકાક ...	૨	૧૫૪ ૫૯
કીતિનુપ	૩	૨૩૯ ૫૫
કીતિપામ	"	૧૫૭ ક ૧૮૭
કીતિરાજ	"	૨૩૯ ૫૨, ૫૫
કીતિવર્મા	૧	૧૦૫ ૧૩
"	"	૧૦૬ ૧૪, ૧૫
"	"	૧૦૭ ૧૬, ૧૭, ૧૮
"	૩	૨૫૨ ૭૩
કીતિચરિ	"	૧૫૮ અ ૧૯૩
કીલ્દલ્યુ	"	૨૧૭ ૬૬, ૬૭
કીલ્દોર્ન. ડોક્ટર	૧	૧૩ ૩, ૪
"	"	૩૪ ૫૫
"	"	૫૨ ૧૧૫
"	"	૮૯ ૨૫૯
"	"	૯૧ ૨૬૧
"	૨	૧૨૨ ૧૮
"	"	૧૨૫ ૪૩
"	"	૧૩૦ ૯૪
"	"	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨
"	"	૧૩૫ ૧૩૯
"	"	૧૪૫ ૩૪
"	"	૧૫૦ ૫૨
"	"	૧૫૧ ૫૫
"	"	૧૫૬ ૬૯
"	"	૧૫૭ ૭૩
"	"	૧૬૭ ૧૨૦, ૨૨, ૨૩
"	"	૧૬૯ ૧૪૧
"	૩	૨૨૧ ૭૮
"	"	૨૩૪ ૨૪
"	"	૨૪૫ ૨૮

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કોન્ટ્રોલ. ડોક્ટર	૧	૨૩૦ અ	૨૨૩	કુમારપાલ	૨	૧૫૬	૭૦
"	"	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૩૦, ૩૧	ચાલુક્ય	"	૧૫૭	૭૪, ૭૭
"	"	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮	"	૧૫૮	૭૮	
"	"	૨૫૦ અ	૨૫૪	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮	
કોન્ટ્રો. ડો. જી.	"	૨૪૦	૫૮	"	૧૬૨	૯૬, ૯૯	
"	"	૨૪૧	૫૯	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫	
"	"	૨૪૨	૬૦	"	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬	
"	"	૨૪૫	૬૭	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯	
"	"	૨૪૭	૬૮	"	૧૬૭	૧૨૧, ૨૨, ૨૬	
"	"	૨૪૮	૬૯	"	૧૭૦	૧૪૨	
"	"	૨૪૯	૬૯	"	૧૮૬	૧૫૧	
"	"	૨૫૫	૮૩	"	૨૦૧	૧૫૯	
કુકેશ્વર	૨	૧૨૦	૩, ૫, ૮	"	૨૦૨	૧૬૨	
કુકાશ્વર. જી. એસ.	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬	"	૨૦૪	૧૬૭, ૬૮, ૭૦	
કુપ્તનાગેશ્વર	૨	૧૨૨	૨૩	"	૨૦૬	૧૭૧	
કુલકુલ	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩	૩	૨૦૬	૬, ૧૧	
કુલ	૨	૧૬૨	૯૮	"	૨૧૮	૬૪	
કુલ	૩	૨૨૩	૯૦	"	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩	
કુન્તરાજ	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭	"	૧૪૪ ક	૧૬૪, ૧૬૫	
કુન્દકેવી	"	૨૩૫	૨૯	"	૧૪૮ અ	૧૬૬	
કુન્દા ડો. જી. જી.	૨	૧૪૦	૧૭	"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	
	૩	૫૯ અ	૧૦૫	"	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૭૧, ૭૨	
કુમરભદ્ર	"	૨૪૮	૬૯	"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૭૪, ૭૬	
કુમાર ...	૧	૧૦૨	૫, ૬	"	૧૫૫ અ	૧૭૭, ૭૮, ૭૯	
કુમારકાકુર	૨	૧૬૦	૮૮	"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૮૧, ૮૩	
કુમારદેવી	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૨૪, ૨૯	"	૧૫૭ અ	૧૮૫	
"	"	૧૬૮	૧૩૭	"	૧૫૭ ક	૧૮૭	
"	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧, ૧૯૨	
"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭, ૫૮	"	૧૪૪ ઈ	૧૯૬, ૨૦૦	
"	૩	૨૦૬	૪, ૯	"	૨૧૬ અ	૨૦૫	
"	"	૨૦૭	૧૪, ૧૭	"	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩	
"	"	૨૦૮	૨૧	"	૨૪૧ બ	૨૫૩	
"	"	૨૦૯	૨૬	કુમારભદ્ર	૧	૫૩	૧૨૨
"	"	૨૧૦	૩૦	કુમારગોત્ર	"	૬૫	૧૫૦, ૫૧, ૫૪
"	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫	કુમારશર્મા	"	૧૭	૫, ૬, ૮
"	૨૧૨	૩૭, ૪૦		"	૫૩	૧૨૧	

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
કેશવ (ખેડુત)	૨	૧૫૯	૮૪	કોલેશ્વર	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮	કંઈદેવ	૨	૧૩૦	૯૫
કેશવ (દાન લેનાર)	૧	૫૩	૧૨૧	કુંરપાલ	૩	૨૨૩	૯૦
	૩	૨૨૩	૯૦				
કેશવ (બાલક)	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯	અ			
	૨	૧૩૦	૯૪, ૧૦૨	અખખર, રાવ-			
કેશવ (લેખક)	૨	૧૧૭	૪૪	સાહેબ ડી. પી.	૩	૨૨૦	૭૭
કેશવ (સેનાપતિ)	૩	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩			૧૬૪	૨૦૮
કેશવદાન	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮			૨૧૯ અ	૨૦૯
કેશવ દીક્ષિત	૨	૧૩૬	૧૮૭, ૫૧, ૫૪	ખરડક ...	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
કેશવમિત્ર	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮	ખન્દ ...	,,	૫૩	૧૨૧
કેશવ સુરિ	૩	૨૩૮ અ	૨૪૫	ખરડક ૧ લો	,,	૫૭	૧૩૦, ૧૩૩
કેશવ સ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯			૬૦	૧૩૬, ૧૩૮
કેશ્વ. ડોન,	,,	૨૨૨	૭૯			૬૧	૧૩૯
જેઆઓ. ડી,						૬૨	૧૪૦, ૧૪૧
કેડકેલ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૨૮			૬૩	૧૪૫
	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૫			૬૫	૧૫૩
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧			૬૭	૧૫૬, ૧૬૦
	,,	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯			૬૮	૧૬૩, ૧૬૫
	,,	,,	૧૫૨, ૧૫૩			૬૯	૧૭૨
કાટીસક ...	૧	૭૩	૧૬૪-			૭૧	૧૭૮, ૧૮૧
કાટુભદ્રિકા	,,	૬૭	૧૫૭, ૫૯, ૬૧			૭૨	૧૮૬
કાટુરા ...	,,	,,	૧૫૭			૭૩	૧૯૨
કાલિકા ...	,,	૪૧	૭૫, ૭૮			૭૪	૧૯૭
કાનો. ડો. રેન	,,	૧૬	૩			,,	૨૦૦
	,,	૧૭	૫			૭૬	૨૦૭
	,,	૨૦	૧૩, ૧૫			૮૨	૨૨૫
	,,	૨૨	૨૧, ૨૩			૮૩	૨૩૨
	,,	૨૩	૨૪			૮૪	૨૩૮
	,,	૨૫	૩૦			૮૮	૨૫૦, ૨૫૭
	,,	૨૬	૩૨			૯૩	૨૬૩, ૬૪, ૭૦
	,,	૫૧	૧૧૧			૯૪	૨૭૫, ૨૭૬
	૨	૧૩૮	૧૨			૯૫	૨૮૨
કારડે, એમ. ડી.	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬			૯૬	૨૮૯, ૨૯૮
,, આર. ડી.	,,	,,	,,			૯૮	૩૦૫
કાર્ત્તવાય	૧	૧૦૨	૫			૧૦૦	૩૦૮
કાલાલ	૨	૧૬૮	૧૩૮			૯૨	૧૧૧

અરમ્મક ૨ નો	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
	૧	૬૮	૧૬૩, ૧૭, ૬૮	ખેતલ ...	૩	૨૫૫	૮૩
	"	૬૯	૧૭૪	ખેતલદરિ	"	૨૨૪	૯૬
	"	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯	ખેતા ...	૨	૧૬૨	૯૮
	"	૭૭	૨૧૩, ૨૧૪		૩	૨૨૩	૯૦
	"	૭૮	૨૧૬	ખેમરાજ	૨	૧૨૯	૮૩
	"	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭	(કેમરાજ)			
	"	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪	ખેલા ...	૩	૨૨૪	૯૪
	"	૮૪	૨૩૬, ૪૦, ૪૧	ખેલાદિત્ય	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	"	૮૭	૨૪૭	ખેલકાક	૧	૫૩	૧૨૧
	"	૮૮	૨૫૨, ૨૫૫	ખેલિંગ ...	૩	૨૩૭	૪૨
	"	૯૩	૨૬૩, ૬૬, ૭૨		"	૨૩૮	૫૦
	"	૯૪	૨૭૮	ખેમાણ	"	૨૪૮ અ	૨૩૮
	"	૯૫	૨૮૫	ગ			
	"	૯૬	૨૯૩, ૨૯૯	મહરહેલી	૨	૧૮૮-૯૨	૨૫૫
	૩	૯૨	૧૧૧	મજમજ	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
અરમ્મક રાજ્યુત	૧	૮૮	૨૫૪, ૨૫૮	મજમજ ...	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	"	૮૯	૨૫૯	મજ ...	૧	૬૬	૨૬૬
	"	૯૨	૨૬૨	મણ ...	"	૧૦૨	૫
અરમ્મક	"	૬૫	૧૫૩	મણપતિ વ્યાસ	૩	૨૧૮	૬૬
	૩	૫૮	૧૦૨		"	૨૧૯	૭૬
	"	૫૨	૧૦૩, ૧૦૪	મણરત્ન	૧	૫૩	૧૨૧
	"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૮	મણેશ્વર	૩	૫૮	૧૦૨
	"	૯૨	૧૧૨, ૧૧૪	મટે. એ. એસ.	"	૫૬	૧૦૦
અરપત્ય	૧	૮	૧૪, ૧૫		"	૫૮	૧૦૨
અરપોત	"	"	૧૪		"	૫૯	૧૦૩
અસ્થ ...	૩	૨૨૪	૯૧		"	૬૬	૧૦૯
આંખણ	૨	૧૬૮	૧૩૯	અમેશ્વર	૧	૫૮	૧૩૪
આરિયાટ,	૩	૨૨૫ અ	૨૧૯	ગાંગા ...	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
એમ. પી.					"	૧૬૮	૧૩૭
અમદ ...	"	૨૨૪	૯૫		"	૨૦૬	૭, ૧૨
અમદ ...	"	"	૯૨	ગાંગેશ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧, ૨૪
આમવસી	૨	૧૬૮	૧૩૭, ૧૩૮	ગાંગણ	"	૧૬૮	૧૩૯
આસ્તેન	૩	૨૫૨	૭૩	ગાંગપતિ	૩	૨૨૪	૯૫
બુદ્ધવામિન	૧	૧૦૨	૬, ૭	ગાંગજાતિ	૧	૯૫	૨૮૭
બુદ્ધાલ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	ગાદિત્ય	૨	૧૪૧-૪૨	૨૩, ૨૪
બેંગાર ...	૩	૨૫૬	૮૫	ગાદેવ ...	"	૧૬૨	૮૯
બેતલ ...	"	૨૨૪	૯૫	ગા.ન્ટ, ડબલ્યુ. પી.	"	૧૨૩	૨૭
	"	૨૪૦	૫૮				

ଅଂକ	ଶ୍ରେଣୀ	ପାଠ୍ୟ	ଅଂକ	ଶ୍ରେଣୀ	ପାଠ୍ୟ		
ଗି'ଜକ ...	୧	୫୩	୧୨୨	ଗୁଣସେନ (ପଦ୍ୟା)	୨	୪୮	୧୦୨
ଗିରମାଶ'କର	୨	୧୧୩	୧୦୧	"	୪୯	୧୦୪, ୧୦୫	
ସାମାଜିକ				"	୫୦	୧୦୬, ୧୦୭, ୧୦୮	
ଗିରିମାଶି	୩	୧୫୫	୧୭୮, ୧୭୯	"	୫୧	୧୧୨, ୧୧୩	
ଗିରକ ...	୨	୧୧୪	୨୮, ୨୯	"	୫୨	୧୧୫, ୧୧୬	
ଗିରକ ...	୧	୧୩	୨୧୮, ୨୧୯	"	୫୩	୧୧୮, ୧୧୯	
"	"	୧୪	୨୧୯	"	୫୪	୧୨୦	
ଗୁଣସେନ ...	୩	୧୪୯	୧୧୨	"	୫୫	୧୨୧	
ଗୁଣସେନ	୧	୧୦	୨୨୧	"	୫୬	୧୨୨, ୧୨୩	
ଗୁଣସେନ	୨	୧୧୮	୧୩୯	"	୫୭	୧୩୪	
ଗୁଣସେନ	"	"	"	"	୫୮	୧୩୫	
ଗୁଣସେନ	୩	୨୨୩	୧୦	"	୫୯	୧୩୬, ୧୩୭	
"	"	୨୩୭	୪୧, ୪୨	"	୬୦	୧୪୧	
"	"	"	୪୩, ୪୪	"	୬୧	୧୪୫	
ଗୁଣସେନ	"	୨୨୩	୧୦	"	୬୨	୧୪୬	
ଗୁଣସେନ	"	୨୫୧	୨୫୮	"	୬୩	୧୪୭	
ଗୁଣସେନ ...	"	୨୨୪	୧୫	"	୬୪	୧୪୮	
ଗୁଣସେନ ...	୨	୧୧୯	୫୩, ୫୪	"	୬୫	୧୪୯	
ଗୁଣସେନ ୧	୩	୨୩୩	୨୩୦	"	୬୬	୧୫୦, ୧୫୧	
ଗୁଣସେନ	୧	୨୯	୪୨, ୪୩	"	୬୭	୧୫୨	
ଗୁଣସେନ	"	୨୫	୩୦, ୩୧	"	୬୮	୧୫୩	
ଗୁଣସେନ (ପଦ୍ୟା)	"	୨୩	୨୪	"	୬୯	୧୫୪, ୧୫୫	
"	"	୨୮	୩୯	"	୭୦	୧୫୬	
"	"	୩୦	୪୫	"	୭୧	୧୫୭	
"	"	୩୩	୫୨, ୫୩, ୫୪	"	୭୨	୧୫୮	
"	"	୩୪	୫୫, ୫୬, ୫୭	"	୭୩	୧୫୯	
"	"	୩୫	୫୮	"	୭୪	୧୬୦	
"	"	୩୬	୫୯, ୬୦	"	୭୫	୧୬୧	
"	"	୩୭	୬୧	"	୭୬	୧୬୨	
"	"	୩୮	୬୨	"	୭୭	୧୬୩	
"	"	୩୯	୬୩, ୬୪	"	୭୮	୧୬୪	
"	"	୪୦	୬୫, ୬୬, ୬୭	"	୭୯	୧୬୫	
"	"	୪୧	୬୮, ୬୯	"	୮୦	୧୬୬	
"	"	୪୨	୭୦, ୭୧	"	୮୧	୧୬୭	
"	"	୪୩	୭୨, ୭୩	"	୮୨	୧୬୮	
"	"	୪୪	୭୪, ୭୫	"	୮୩	୧୬୯	
"	"	୪୫	୭୬, ୭୭	"	୮୪	୧୭୦	
"	"	୪୬	୭୮, ୭୯	"	୮୫	୧୭୧	

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान
गुह्यादय ...	१	७१	गोविंद १ ले	३	१२५ अ १२२, १२५
गुह्य ...	३	२५२	(राष्ट्रकूट)	"	१२५ क १३८
गुह्य ...	१	५३	"	"	१३० अ १४५, १४८
गुह्य ...	२	१३१	गोविंद २ ले	२	१२३ २७
गुह्य ...	३	१५५ अ	(राष्ट्रकूट)	"	१२५ ४२, ४५
गोक्ष ...	"	२३० अ	"	"	१२६ ५३, ५६, ६२
गोत्र ...	"	२१८ अ	"	"	१२७ ६५, ६७, ७०
गोत्रक ...	१	५३	"	"	१२८ ७५
गोत्रनारायण	३	१४४ क	"	"	१२८ ८१, ८५
गोत्रराज	"	२३८ अ	"	"	१३० ८५
गोत्रा ...	"	२४३	"	"	१३१ १०८
गोत्रराजक	२	१३०	"	"	१३३-३४ १२३
गोत्रराज	३	२३८	"	"	१३५ १३८, १४०
गोत्रराज	"	१४१-४२	"	"	१३६ १४८, १५२
पी. पी.			३	१२५ अ	१२२, २३, २६
गोप ...	१	५३	"	१२५ क	१३६
गोपादयक	"	"	"	१३० अ	१४८
गोपादित्य	"	१०२	गोविंद ३ ले	२	१२१ ८, ११
"	२	१०८	(राष्ट्रकूट)	"	" १२, १७
गोपादित्य	१	७६	"	"	१२२ १८, २१
गोपादयक	३	२२७	"	"	" २३, २५
गोपाद	२	१३०	"	"	१२३ २७, २८, ३४
गोपादित्य	२	१२५	"	"	१२४ ३७, ३८, ४०
गोविंद भट्ट	१	५०	"	"	१२५ ४१, ४२, ४५
गोत्र ...	२	१३०	"	"	१२६ ५३, ५४,
गोत्रक	१	७३	"	"	५७, ६२
गोत्र ...	२	१२४	"	"	६५, ६६
गोत्रधन	३	२३७	"	"	६७, ७०
"	"	२५० अ	"	"	१२८ ७६
गोत्रधन	१	५३	"	"	१२८ ८१, ८२, ८५
"	२	१२४	"	"	१३० ८४, ८५
गोत्रादित्य भट्ट	"	१३०	"	"	" ८६, ८७
गोत्रास	३	२३४	"	"	१३१ १०८
गोविंद १ ले	२	१२३	"	"	१३२ ११४, १६, २०
(राष्ट्रकूट)	"	१२६	"	"	१३३-३४ १२३, २४, २७
"	"	१२८	"	"	१३५ १३८
"	"	१२८	"	"	१३६ १४६, १८, ५२
"	"	१२८	३	१२५ अ	११५, ११६
"	"	१३०	"	१२५ अ	१२१, १२२
"	"	१३१	"	"	१२३, १२७

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
ગોવિંદ ૩ ભો	૩	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૩૫, ૪૦	ગૌરદેવી	૨	૧૪૫	૩૬
(રાષ્ટ્રકંઠ)	,,	૧૨૦ અ	૧૫૦	૩	૨૪૯	૬૯	
ગોવિંદ ૪ થો	૨	૧૨૩	૨૮	અંગ ...	૨	૧૨૨	૨૨, ૨૬
(રાષ્ટ્રકંઠ)	,,	૧૨૪	૩૭, ૩૮, ૪૦	અંગાધર	૩	૨૧૮	૭૨
,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૮	અંગાધરાધ	૨	૧૩૫	૧૪૪, ૧૪૫	
,,	,,	૬૦, ૬૩, ૬૪	અંગબુદ્ધરપતિ	૩	૨૨૨	૮૨, ૮૭	
,,	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૮	ગંડરીજ	૨	૧૫૫	૬૫, ૬૮	
,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨	,,	૨૦૪	૧૬૮, ૬૯, ૭૦		
,,	૧૩૧	૧૦૫	અંગવિરભર	૩	૨૧૭	૫૯	
૩	૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬	૨	૨૦૪	૧૭૦		
,,	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૨૧, ૨૨	ધ				
,,	,,	૧૨૩, ૨૪, ૨૮	ધણચંદ્ર ...	૨	૧૬૮	૧૩૮	
,,	,,	૧૨૯, ૧૩૧	ધણેશ્વર	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬	
,,	,,	૧૩૨, ૧૩૩	ધોધ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	
,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫	અ				
,,	,,	૧૩૬, ૧૪૨	અઉડા ...	૩	૨૪૩	૬૩, ૬૫	
,,	૧૩૦ અ	૧૪૬	અકપાસિત	૧	૧	૧	
ગોવિંદ ૫ ભો	૨	૧૩૫	૧૩૯, ૪૧, ૪૩	,,	૧૫	૪, ૬, ૮, ૯,	
(રાષ્ટ્રકંઠ)	,,	,,	૧૪૪, ૧૪૫	,,	,,	૧૦	
,,	૧૩૬	૧૪૬, ૪૭, ૪૯	૧૫૦, ૧૫૨	,,	,,	૪	
,,	,,	૧૫૦, ૧૫૨	અકભૂત	,,	,,	૪	
ગોવિંદ	૨	૧૧૫	૩૦, ૩૨	અકાધુષ	૨	૧૩૦	૯૪, ૯૬
,,	૧૧૬	૩૬, ૩૮	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૪		
,,	૧૨૨	૨૩	,,	૧૩૫	૧૩૯		
,,	૧૨૯	૮૩, ૮૯	૩	૨૩૫	૨૯		
,,	૧૩૦	૯૪	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧		
,,	૧૫૯	૮૩, ૮૪	અઅ ...	,,	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩	
૩	૨૧૬	૫૬, ૫૭	અઉ ...	૨	૧૧૯	૫૫	
,,	૨૧૮	૬૮, ૭૧	અઉડા ...	,,	૧૬૭	૧૨૦, ૨૩, ૨૪	
,,	૨૧૯	૭૩, ૭૪	,,	,,	,,	૧૨૭, ૧૨૯	
,,	,,	૭૫, ૭૬	,,	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૩	
,,	૨૨૫	૯૭, ૧૦૧	,,	૧૬૮	૧૩૬, ૧૩૭		
ગોમુખ	૨	૧૬૮	૧૩૯	,,	૧૬૯	૧૪૧	
ગોમુક ...	૧	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭	,,	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮	
ગોમત ...	૩	૨૩૩ અ	૨૧૬	,,	૧૮૮-૯૨	૧૫૫	
ગોક્ષ ...	૧	૪૧	૭૪, ૭૮	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭, ૫૮	
				,,	૨૦૩	૧૬૫	
				૩	૨૦૬	૪, ૭, ૮	
				,,	,,	૯, ૧૨	

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
अक्षर	३	२०७	१४, १७	अष्टन (आष्टन)	१	७	१२, १३
"	"	२०८	२६	"	"	८	१४, १५
"	"	२१०	३०	"	"	९	१६, १७
"	"	२११	३२, ३५	"	"	११	१८
"	"	२१२	३७, ४०	"	"	१२	१९
अक्षरप्रसाद	२	१६७	१२०, २३, २४	आश्रय	"	२४३	६३, ६५
"	"	"	१२७, २८, ३२	आश्रय	"	२२३	६०
"	"	१६८	१३७	आश्रय	"	२४३	६१, ६३, ६५
"	"	१६९	१४१	आश्रय ...	"	"	६३, ६४, ६५
"	"	१७१-८५	१४७, १४८	आश्रय	२	१३६	१५०
"	"	१८८-९२	१५५	आश्रय ...	२	१३७	७
"	"	१९३-२००	१५६, ५७, ५८	आश्रय ...	३	२३६	३५, ३६, ३८
"	"	२०३	१६५	आश्रय (आश्रय)	२	१३७	५, ६
"	"	२०६	४, ७, ६, १२	"	"	१४१-४२	१८, २२, २४
"	"	२०७	१४, १७	"	"	१४७	३८, ३९, ४०
"	"	२०८	२१	"	"	"	४१, ४५
"	"	२०९	२६	"	"	१५८	७८
"	"	२१०	३०	"	"	१६०	८५, ८८
"	"	२११	३२, ३५	"	"	१६२	९६, ९९
"	"	२१२	३७, ४०	"	"	१६३	१०२, १०५
अक्षरमन	२	१४३	२६	"	"	१६५	११२, ११६
अक्षरविवरण	३	१५७	१८३	"	"	१६६	११७, ११८
अक्षरविवरण (६५)	१	२२	२२, २३	"	"	१७०	१४२
अक्षर ...	२	१२२	२३	"	"	१८६	१५१
अक्षर ...	१	७१	१८०, १८२	"	"	२०१	१५८
अक्षर (पाण्डव)	२	१३०	६६	"	"	२०२	१६२
"	"	१३२	११४, १६, २१	"	"	२०६	१७१
अक्षर (मौर्य)	१	१	१	"	"	२३६	१५४, १५५
"	"	६	७, ८, १०	"	"	१४४	१६२
अक्षर (६६)	"	१७	१३०, ३२, ३३	"	"	१४८	१६६
"	"	६२	१८८	"	"	२२५	६८
"	"	६६	११०	आश्रय	"	१५८	१६३, १६४
अक्षर	२	१४१-४२	१८, २१, २४	आश्रय ...	२	१५०	५५
अक्षर	३	१५७	१६१, १६२	"	"	२४३	६४, ६५
अक्षर	"	६२	११२, ११४	"	"	१४४	१६४, १६५
अक्षर	"	२३३	२३६	"	"	२१६	२०४, २०५, २०६
अक्षर (आष्टन)	१	२-५	१७, १८, १९	आश्रय	२	१२४	३६, ४०
"	"	४	२०	आश्रय	"	१४३	२७
"	"	६	७, ८, १०	आश्रय ...	३	२४३	६४, ६५

અંક	લેખ	પાનું
અધિષ્ટ	૧	૩૮, ૬૩
(અધિષ્ટરૂતક)	"	૬૬, ૬૮
"	"	૪૦, ૭૩
"	"	૪૧, ૭૫, ૭૮
"	"	૪૨, ૮૪
"	"	૪૩, ૮૮
"	"	૪૪, ૮૯
૩	૪૪	૯૫, ૯૬
"	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯
ચીટનીશ વામન	૨	૧૩૬, ૧૪૬
પીતાપર		
ચોડવક	૧	૩૬, ૫૯, ૬૦
ચોતરજી. ને. સી	"	૧૮, ૯
ચોખણા	૩	૧૪૪ અ ૧૬૦
ચોડ ...	૧	૧, ૩
"	૩	૨૫૨, ૭૩, ૭૯
ચોડા ...	૧	૧, ૩
ચંદ્રમા	૨	૧૩૯, ૧૫, ૧૬
"	"	૧૪૦, ૧૭
"	"	૧૫૯, ૮૩, ૮૪
ચંદ્રસિંહ	૩	૨૧૫, ૪૯, ૫૩
ચંદ્રિયમગધિય-	૨	૧૨૨, ૧૮, ૨૩
શાહમ		
ચંદ્રેશ્વર	"	૧૬૭, ૧૨૩, ૨૮, ૩૩
ચંદ્રરાજ	૩	૧૩૬ અ ૧૫૫
ચંદ્રાશિય	૨	૧૩૭, ૪
ચંદ્રાનન	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
"	"	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૬
છ		
છત્રહર	૧	૩૮, ૬૨, ૬૩
છત્રે. પ્રો. કે. એલ.	૨	૧૬૨, ૯૫
છાત્રુ ...	૩	૨૨૪, ૬૬
છાત્ર ...	"	૨૪૩, ૬૪, ૬૫
છાત્રા ...	"	૨૧૭, ૬૦, ૬૨
જ		
જમજુગ	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૩, ૨૪, ૨૫
"	"	૧૨૮, ૧૩૧
"	"	૧૩૨, ૧૩૫
"	૧૩૫	૧૪૧
"	૧૩૬	૧૪૬, ૪૯, ૫૨

અંક	લેખ	પાનું
જગદેવ	"	૧૬૮, ૧૨૯
"	"	૨૦૪, ૨૬૮
૩	૧૫૭ ધ	૧૯૨
જગમલ	૩	૨૪૩, ૬૬, ૬૩, ૬૪
"	"	૬૫
જગતસિંહ	"	૨૨૫, ૯૮, ૯૯
જગસિંહ	૨	૧૬૮, ૧૩૭
૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
જગસીંહ	૨	૧૬૮, ૧૩૮
જગા ...	"	"
જગજક	"	૧૩૧, ૧૧૧, ૧૨, ૧૩
૩	૨૩૪	૨૭
"	૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬
જગજનક	"	૨૨૭, ૫
જગજપ	"	૨૩૫, ૨૮, ૨૯
જગજપલક	૧	૮૩, ૨૩૫
જગજુ ...	"	૬૫, ૨૮૭
જગજુક	૨	૧૨૪, ૩૯, ૪૦
જગજુલ	૩	૧૨૫ અ ૧૧૮, ૧૧૯
જગિ-જગા	૧	૫૫, ૧૨૫, ૧૨૭
જગસ્વામિન	૩	૨૩૨, ૧૯
જગ ...	"	૨૩૩ અ ૨૩૩, ૨૩૬
જગપ્રતિ	૨	૧૪૫, ૩૪, ૩૭
જગત ...	૩	૨૨૪, ૬૫
જગતલદેવી	૨	૧૭૧-૮૫ ૧૫૦
જગતસિંહ	"	૧૩૮, ૧૨
(વરુપાલપુત્ર)	"	૧૬૭, ૧૨૩, ૨૬, ૩૧
"	"	૧૭૧-૮૫ ૧૫૦
૩	૨૦૬	૬, ૧૧
"	૨૦૭	૬૪, ૧૬, ૧૭
"	"	૧૮
"	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૭
"	૨૦૮	૨૦
"	૨૦૯	૨૫, ૩૬
"	૨૧૦	૩૦
"	૨૧૧	૩૨, ૩૫, ૩૬
"	૨૧૨	૩૭, ૪૦
"	૨૨૫	૬૭
"	૨૪૩	૧૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
બયંતસિંહ	" ૨૦૮	૨૨	બયરામ(મેરામ)	" ૨૪૦	૫૮
(લેખક)	" ૨૦૯	૨૬, ૨૭	(જીરામ)		
બયતા ...	" ૨૨૩	૯૦	બયશોખર	૨ ૧૩૭	૪
	" ૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬	બયસિંહ	૧ ૧૦૨	૩, ૪, ૭
બયદામન	૧ ૨-૫	૧૭, ૧૮, ૧૯	(ધરાશય)		
	" ૪	૨૦		" ૧૦૩	૮, ૯, ૧૦
	" ૬	૭		" ૧૦૪	૧૨
	" ૭	૧૨, ૧૩		" ૧૦૫	૧૩
	" ૮	૧૪, ૧૫		" ૧૦૬	૧૪, ૧૫
	" ૯	૧૬, ૧૭		" ૧૦૭	૧૬, ૧૮
બયદ્રથ	૩ ૨૫૭	૮૮	બયસોદ	૨ ૧૬૪	૧૧૧
બયપાલ	૨ ૨૦૪	૭૦		૩ ૧૬૪	૨૦૮
બયભટ ૧ ભો	" ૧૦૯	૭, ૯,		" ૨૩૮ બ	૨૪૭
(ગુજર)	" "	૧૧, ૧૨	બયરકમ્પ	" ૨૫૭	૮૮
	" ૧૧૦	૧૫, ૧૬, ૧૭	બયાચાર્ય	" ૧૫૭ અ	૧૮૨
	" ૧૧૧	૧૮	બયાદિત્ય	૨ ૧૨૬	૫૯
	" ૧૧૨-૧૩	૨૩	બયાનન્દ	૩ ૨૧૩	૪૨
	" ૧૧૪	૨૪, ૨૭, ૨૮	બદભજિત	૧ ૧૭	૫, ૬, ૮
	" "	૨૯	બદ્દશુ	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૪
	" ૧૧૫	૩૦, ૩૨, ૩૩		૩ ૨૨૪	૯૫
	" ૧૧૬	૩૫, ૩૭, ૩૮	બસકરકિ	૨ ૧૬૮	૧૩૯
	" "	૩૯	બસકુમકિ	" "	૧૩૮
	" ૧૧૭	૪૧, ૪૨, ૪૫	બસદેવ	૩ ૨૪૨	૬૦
	" ૧૧૮	૫૩		" ૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
બયભટ ૨ ભો	" ૧૧૭	૪૦, ૪૧, ૪૩	બસદેવકિ	૨ ૧૬૮	૧૩૯
(ગુજર)	" "	૪૪, ૪૫	બસધેવલ	૩ ૨૫૬	૮૫, ૮૭
	" ૧૧૯	૫૩, ૫૪	બસપાલ	૨ ૧૪૩	૨૬, ૨૭
બયસિંહ ૩ ભો	૨ ૧૦૮	૩		૩ ૧૫૫ અ	૧૭૮, ૧૭૯
(ગુજર)	" ૧૦૯	૪		" ૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
	" ૧૧૪	૨૬	બસરાક	" ૧૪૪ ધ	૨૦૦
	" ૧૧૭	૪૧	બસવીરકિ	૨ ૧૬૮	૧૩૮
	" ૧૧૮	૪૭, ૪૮, ૪૯	બસહૃ	" ૧૪૯	૫૧
	" "	૫૦, ૫૧, ૫૨	બસોધર	૩ ૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬
	" ૧૧૯	૫૩, ૫૫	બસોરામ	" ૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭,
	૩ ૨૩૦ અ	૨૨૪		" "	૨૪૮
	" ૨૩૩ અ	૨૩૫	બસાબ	" ૨૨૭	૫
બયભટ ૪ ભો	" ૨૩૧	૧૩	બાઈક	" "	"
(ગુજર)					
અ-૧૧					

ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર	ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર
નાઈક	,,	૨૩૩ ૨૧, ૨૨, ૨૩	જેકસન. એ.	૧	૧૩ ૪
,,	,,	૨૩૬ ૩૫	એમ. ડી.	,,	૧૬ ૩
નાનનાઈ	,,	૨૨૭ ૪	,,	,,	૪૧ ૭૪
નાનાથ	,,	૧૪૮ ક ૧૬૮	,,	,,	૫૧ ૧૧૧
નાનક ...	,,	૧૪૦ અ ૧૫૬, ૧૫૮	,,	,,	૬૭ ૧૫૭
નાની. એ. બી.	,,	૨૨૫ બ ૨૧૯	,,	,,	૬૮ ૧૬૩
નાદહથુ ...	,,	૨૨૩ ૯૦	,,	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૦૫
,,	,,	૨૨૪ ૯૨	૩	૨૨૮	૬
નાદહથુદેવિ	૨	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૬	,,	,,	૨૩૦ ૧૦
,,	,,	૨૦૩ ૧૬૫	,,	,,	૨૩૬ અ ૨૩૧
નાદહ ...	,,	૧૬૭ ૧૨૦, ૧૨૪,	જેકાબી ગ્રેફિસર	૨	૧૨૯ ૮૩
,,	,,	૧૨૯ ૪, ૯	,,	,,	૧૩૧ ૧૦૬
,,	,,	૨૦૩ ૧૬૫	,,	,,	૧૬૩ ૧૦૩
નાના ...	૨	૧૬૮ ૧૩૯	જેમથુ ...	,,	૧૬૮ ૧૩૮
અથુદેવઉ	,,	,,	જેનજ ...	,,	૧૩૭ ૧૦, ૧૧
અંદાકિ	,,	,, ૧૩૮	જેનઉ	,,	૧૬૮ ૧૩૯
અનપ્રભોધસરિ	૩	૨૫૧ અ ૨૫૭	જેટવીરા	૧	૨-૫ ૧૮
અનપ્રભસરિ	,,	૧૪૯ બ ૧૭૩	(જ્યેટવીરા)	,,	,, ૧૯
અનમંડન	૨	૧૩૭ ૩	જેહડ ...	૩	૧૪૯ અ ૧૭૨
અનાવજ્ય મુનિ	૩	૨૩૮ ૪૯	જેતસિંહ	૨	૧૬૭ ૧૨૩, ૧૨૬,
,,	,,	૧૩૬ અ ૧૫૪	,,	,,	૧૨૮
અમૃતકેતુ	૨	૧૩૦ ૧૦૧	,,	,,	૧૩૧, ૧૩૩
અમૃતવાહન	,,	૧૬૩ ૧૦૯	૩	૨૦૬	૬, ૭, ૧૨
અવદામન	૧	૮ ૧૦	,,	,,	૨૦૭ ૧૬, ૧૮
(ક્ષત્રપ) ૧ લો	,,	૧૦ ૧૭	,,	,,	૨૧૧ ૩૪, ૩૬
૩	,,	૬ અ ૯૧	,,	,,	૨૧૨ ૩૯, ૪૧
અવદામન ૨ જો	,,	,, ૯૧, ૯૨	,,	,,	૨૨૫ ૯૮, ૧૦૦
(સ્વામિ)	,,	,,	,,	,,	૨૫૨ ૭૪, ૭૯
અવાસાધ	,,	૧૫૭ બ ૧૮૩	જેમિનિ	,,	૨૩૨ ૧૮
કાનઅસાધ	,,	,,	જેમા ...	૨	૧૬૮ ૧૩૮
અસધર	,,	૨૫૧ ક ૨૫૮	જેન ...	૩	૨૫૦ અ ૨૫૫, ૨૫૬
જેઉદિલ	,,	૨૩૪ ૨૭	જેજીમા	૨	૧૨૯ ૮૩, ૮૮, ૯૩
જેકબ જનરલ	૧	૧૫ ૩	જંબાલ	૩	૧૫૭ બ ૧૮૬
સર જ્યોર્જ લી	૨	૧૩૬ ૧૪૬	જ્યેટ ...	,,	૨૨૯ ૨૨૨
ગ્રેન્ડ	,,	,,	જ્યેટજનરાશિ	૨	૧૬૧ ૮૯, ૯૦, ૯૨
			અ		
			અંકકંક ...	૧	૩૮ ૬૨, ૬૩
			અવેરી મેરનલાલ.	૨	૧૧૫ ૩૦
			આર. રાવ	,,	૧૨૯ ૮૧
			સાહેબ	,,	૧૩૧ ૧૦૬

	અંક	લેખ	પાનું
કાંઠા ...	૩	૨૨૩	૬૦
કાંઠા	"	"	"
૮			
ટલર નોસેફ	૨	૧૧૪	૨૪
ટાડ કર્નલ	૧	૧	૧
જેઠમસ	"	૭૬	૨૦૫
	૨	૧૬૩	૧૦૧
	૩	૨૧૭	૫૮
	"	૧૪૪ ક	૧૧૧
ટોલેન્સ ...	૧	૨૧	૧૬
૬			
હાકાર. બી. કે.	૧	૬૧	૧૩૬
પ્રોફેસર			
૭			
ડૃ મેબલ	૩	૨૩૭	૪૧
ડાઉસન પ્રો. એ.	૧	૧૦૨	૩
(ડૉસન)	૨	૧૦૯	૪, ૬,
	"	૧૧૮	૪૭
	"	૧૨૪	૩૭
કાંઠા ...	૧	૬૧	૨૮૧, ૨૮૬
કાંઠા ...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
૮			
કાંઠા ...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧
કિલ્લક	૧	૧૭	૬, ૮
કાંઠા ...	૨	૧૨૬	૮૭, ૮૩
૯			
કાંઠા ...	૧	૨૨	૨૨, ૨૩
	"	૬૫	૧૫૬, ૧૫૪
૧૦			
તલુઆનાસાવકા	૨	૧૩૧	૧૦૯, ૧૧૨,
	"	"	૧૧૩
તત ...	"	૧૨૦	૬, ૮
તરજાવિત્ત	૩	૨૩૪	૨૪, ૨૬
	"	"	૨૭, ૨૮
તલાર ...	"	૨૨૩ અ	૨૧૬
તથાલી	"	૨૫૪	૮૨
તાપસ	૨	૧૬૧	૮૯, ૯૦
તાપિયમ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
તાપિયર	"	"	"

	અંક	લેખ	પાનું
તારાદેવી	૩	૨૨૫	૬૮, ૧૦૧
તાવિ ...	"	૨૧૩ અ	૨૩૩, ૨૩૬
તાવિશમ્બન	૧	૧૦૨	૫, ૬
તાવિસ(થ)૧	"	"	૪, ૬
તિલમ. કે. ડી.	"	"	૩
તિલુણદેવી	૨	૧૬૮	૧૩૭
તિલુણદેવી	૧	૬૭	૧૫૭
તિયાપ	"	૬	૭, ૮, ૧૦
તેજપાળ	૨	૧૩૭	૭
	"	૧૧૭	૧૨૦, ૧૨૧,
	"	"	૧૨૩
	"	"	૧૨૪, ૧૨૫,
	"	"	૧૨૬
	"	"	૧૨૮, ૧૨૯,
	"	"	૧૩૨
	"	"	૧૩૩
	"	૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૫
	"	"	૧૩૭, ૧૪૦
	"	૧૬૯	૧૪૧
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮,
	"	"	૧૪૯
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫
	"	૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭,
	"	"	૧૫૮
	"	૨૦૩	૧૬૫
	૩	૨૦૬	૩, ૪, ૬, ૭
	"	"	૯, ૧૧, ૧૨
	"	૨૦૭	૧૪, ૧૫, ૧૬
	"	"	૧૭, ૧૮
	"	૨૦૮	૧૯, ૨૦, ૨૧
	"	૨૦૯	૨૩, ૨૪, ૨૬
	"	૨૧૦	૨૮, ૨૯, ૩૦
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૪, ૩૫
	"	"	૩૬
	"	૨૧૨	૩૭, ૩૯, ૪૦
	"	"	૪૧
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨
તેજપાળ	"	૧૫૭ ક	૧૮૭
તેજસિંદ અહિલ	૨	૧૬૭	૧૨૨
તેજસિંદ	૩	૨૨૫	૬૮, ૧૦૧
	"	૨૫૨	૮૦

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
તેજ ...	૩	૨૨૩	૮૬, ૯૦	દત્તસ્વામી	૧	૬૯	૧૬૯, ૧૭૩
	"	૨૨૪	૯૬		૨	૧૦૯	૮, ૧૧
તૈલ ...	"	૨૩૭	૪૧	દત્તિલ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
તૈલપ ...	૨	૧૩૭	૫	દગુલિક	"	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧
તોડલેન	"	૧૨૦	૬, ૮	દદ ૧ લો (ગુર્જર સામન્ત)	૨	૧૦૮	૩
તોરમાણ	૩	૨૫૬	૮૪		"	૧૦૯	૫, ૬, ૧૪
ત્રિદ્રોણ	૧	૫૩	૧૨૨		"	૧૧૪	૨૪, ૨૭, ૨૯
ત્રિનેત્ર ...	૨	૧૩૬	૧૫૩		"	૧૧૫	૩૦, ૩૨
ત્રિપાઠી	૩	૨૧૬ અ	૨૦૪		"	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૮
તનસુખરામ					"	૧૧૭	૪૧, ૪૨, ૪૫
મનસુખરામ					"	૧૧૮	૫૩
ત્રિપુરાન્તક	"	૨૧૭	૬૧, ૬૨	દદ ૨ જો	૧	૧૦૨	૩
	"	૨૨૨	૭૬, ૮૫	(અશાન્તરામ ગુર્જર)	૨	૧૦૯	૪, ૫, ૮, ૯
ત્રિભુવનદેવિ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨		"	"	૧૧, ૧૨
	૩	૨૦૬	૭, ૧૨		"	૧૧૦	૧૩, ૧૫, ૧૬
ત્રિભુવનપાલ	૨	૧૩૭	૭, ૮		"	"	૧૭
	"	૧૩૮	૧૨		"	૧૧૧	૧૮, ૧૯
	"	૨૦૬	૧૭૧, ૧૭૩		"	૧૧૨-૧૩	૨૦, ૨૧, ૨૩
	૩	૧૫૭ અ	૧૮૦		"	૧૧૪	૨૪, ૨૫, ૨૭
ત્રિલોચનપાલ	"	૨૩૯	૫૧, ૫૩ ૫૪		"	"	૨૮, ૨૯
	"	"	૫૬, ૫૭		"	૧૧૫	૩૦, ૩૨, ૩૩
ત્રિવિક્રમ	૨	૧૩૦	૯૪		"	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૭
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫, ૧૩૦		"	"	૩૮, ૩૯
	"	"	૧૩૩, ૧૩૬		"	૧૧૭	૪૦, ૪૧, ૪૨
ત્રિવેદી આત્મા-રામ કે.	"	૧૩૭	૩		"	"	૪૫
ત્રીકમ ...	૩	૨૨૩	૯૦		"	૧૧૯	૫૩
ત્રેષ્ટક ...	૧	૨-૫	૧૮, ૨૦		૩	૨૩૦ અ	૨૨૪
થ				દદ ૩ જો	૨	૧૦૮	૩
ચરીયા ...	૩	૨૧૯ અ	૨૦૯	(ગુર્જર)	"	૧૧૭	૪૧
ચિરદેવ ...	૨	૧૬૮	૧૨૯		૩	૨૩૩ અ	૨૩૫
ચોનેટ	"	૧૩૭	૦	દદ ૪ ચો	૨	૧૧૧	૧૮, ૧૯
દ				(અશાન્તરામ ૨ જો)	"	૧૧૨-૧૩	૨૦
દગુલિક ...	૩	૨૨૯	૨૨૨	દન્તિદુર્ગ	૨	૧૨૦	૩
દત્ત ...	"	૯૨	૧૧૨	રાષ્ટ્રકૂટ	"	૧૨૩	૩૩, ૩૬
દત્ત ...	૧	૧૦૨	૫		"	૧૨૫	૪૩
	૨	૧૧૭	૪૬		"	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૫
	"	૧૨૪	૩૯, ૪૦		"	"	૬૧

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
દંતિદુર્ગ રાષ્ટ્રકૂટ	૨	૧૨૮	૭૪	દામોદર (ભટ્ટ)	૨	૧૫૬	૮૩, ૮૪
	"	૧૨૯	૮૧, ૮૪, ૯૦		૩	૧૨૫ ક	૧૪૧
	"	૧૩૦	૯૫, ૯૭	દામોદર ચતુર્વેદી	૨	૧૨૧	૧૩, ૧૭
	"	૧૩૧	૧૦૧, ૧૦૭	દામોદર દ્વિવેદી	"	"	"
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૬	દામોદર ભૂતિ	૧	૯૩	૨૬૩, ૧૭, ૭૪
	"	"	૧૩૦, ૧૩૪		"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬
	"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૦	દામધર	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	"	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨	દામર ...	૩	૨૨૩	૯૦
	૩	૨૩૬	૩૫	દારક	૧	૪૧	૭૪, ૭૭
	"	૧૨૫ બ	૧૨૫		૩	૧૪૪ બ	૧૬૦
દંતિવર્મન	"	૧૨૫ ક	૧૩૮	દાવકા ...	"	૧૫૭ અ	૧૮૨
	૨	૧૨૭	૧૭૩	દાવર ઉદ્યુક્ત	"	૨૨૦ અ	૨૧૧
	"	૧૨૮	૭૮, ૮૦	દાસકે ...	૧	૭૯	૨૧૬, ૨૨૧
	"	૧૨૯	૮૧	દાસનક	૩	૯૨	૧૧૨
	"	૧૩૧	૧૦૬, ૧૦૯	દાસસ્વામિન	૨	૨૩૨	૧૬
દવે કેનેપાલાલ, ભાઈશંકર	"	"	૧૧૧, ૧૧૩	દાદક ...	"	૨૪૩	૬૪, ૬૫
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫, ૧૭, ૪૮	દિનકર	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬, ૨૪૮
	"	૧૫૭ બ	૧૮૩	દિગ્ગજિ	૧	૫૩	૧૨૧
દવે રુદ્રાભાઈ	"	૨૨૫ અ	૨૧૮	દિગ્ગજકર ડી. ખી.	"	૧૦	૧૭
ઉદયરામ દિવાન					"	૧૧	૧૮
બહાદુર					"	૨૪	૨૮
ફર્શનવિજયશ	"	૧૪૩ અ	૧૯૬		"	૨૦	૪૫
દશરથ ...	"	૨૩૯ ક	૨૫૧		"	૩૧	૪૬
દમિસ ...	"	૪૪ અ	૯૮, ૯૯		"	૩૨	૫૦
દક્ષમેન ...	૧	૧૩	૩, ૪, ૫		"	૪૦	૧૯
દાદાક ...	"	૧૪	૬		"	૪૪	૮૯
	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯		"	૪૮	૧૦૧
	"	૧૪૯ અ	૧૭૧		"	૪૯	૧૦૪
દાગિશરીમ	૨	૧૩૭	૬		"	૫૧	૧૨૩
દામ ...	૧	૫૩	૧૨૧		"	૫૫	૧૨૫
	"	૧૦૨	૫		"	૬૦	૧૩૬
દામજટ શ્રી ૧ લો	"	"	"		"	૬૧	૧૩૯
	૧	૮	૧૪		"	૬૫	૧૫૦
	"	૯	૧૬		"	૭૮	૨૧૫
દામોદર (ભટ્ટ)	૩	૬ અ	૯૧		"	૮૪	૨૩૬
	"	"	"		"	૮૬	૨૪૫
	૨	૧૧૫	૩૦, ૩૩		"	૮૭	૨૪૬
	"	૧૩૬	૧૫૧		"	૯૭	૩૦૨
	"	૧૫૪					

અંથ	લેખ	પાનું
દરમકર ડી. બી.	૧	૮૮, ૩૦૪
"	૮૯	૩૦૬
"	૧૦૦	૩૦૮
"	૧૦૧	૩૧૦
૩	૨૨૫	૯૭
"	૨૩૭	૪૦
"	૨૩૮	૪૯
"	૪૪	૮૫
"	૧૪૪ ૩	૧૬૪
"	૧૪૮ બ	૧૬૭
"	૧૪૯ અ	૧૭૦
"	૧૪૯ બ	૧૭૩
"	૧૫૫ બ	૧૮૦
"	૧૫૭ અ	૧૮૨
"	૧૫૭ ક	૧૮૭
"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
"	૧૫૮ અ	૧૯૩
"	૨૧૫ અ	૨૦૨
"	૨૧૬ અ	૨૦૪
"	૧૬૪	૨૦૮
"	૨૧૯ અ	૨૦૯
"	૨૧૯ બ	૨૧૦
"	૨૨૦ અ	૨૧૧
"	૨૨૨ અ	૨૧૩
"	૨૨૩ અ	૨૧૫
"	૨૨૫ અ	૨૧૮
"	૨૨૫ બ	૨૧૯
"	૨૩૯ અ	૨૫૦
દિસિકેસિ	૨	૧૬૨ ૯૮
દી-દેત	૩	૧૩૦ અ ૧૫૩
દીર્ઘાચાર્થ	૨	૧૩૮ ૧૨, ૧૩, ૧૪
દીક્ષિત એ. બી.	"	૧૫૭ ૭૩
દીક્ષિત. કે. એન.	૧	૯૨ ૨૬૨
રા. બહાદુર	૨	૧૪૧-૪૨ ૧૯
"	૩	૨૩૭ ૪૦
"	૧૬૦ અ	૧૫૬
દીક્ષિત (બાહ્ય)	"	૯૨ ૧૧૨
કુડા ...	૧	૨૭ ૩૭, ૩૮

અંથ	લેખ	પાનું
કુડા ...	૧	૨૮ ૩૯, ૪૧
"	૩૩	૫૨, ૫૩
"	૩૪	૫૫, ૫૬, ૫૭
"	૩૬	૫૯
"	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
"	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭
"	૭૫	૨૦૪
"	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭
"	૮૪	૨૪૦
"	૮૭	૨૪૬, ૨૪૮
કુર્મ ...	૧	૧૦૨ ૫
કુર્મગીતા	૨	૧૨૩ ૩૩, ૩૬
"	૧૨૭	૭૨
"	૧૩૨	૧૧૪
૩	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૩૧, ૩૩
"	૧૨૫ ક	૧૪૨
કુર્મભરાજ	૨	૧૩૭ ૫, ૬
"	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯, ૨૦
"	"	૨૧, ૨૨, ૨૪
"	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૧
"	"	૪૫
"	૧૫૮	૭૮
"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
"	૧૬૨	૯૬, ૯૯
"	૧૬૩	૧૦૫
"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
"	૧૭૦	૧૪૨
"	૧૮૬	૧૫૧
"	૨૦૧	૧૫૯
"	૨૦૨	૧૬૨
"	૨૦૬	૧૭૧
૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫
"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
"	૧૪૩ બ	૧૯૮
"	૧૪૪ ઈ	૧૯૯
"	૨૨૮ અ	૨૩૮, ૨૪૦

	ଅଂକ	ଲେଖ	ମାତ୍ରା
କୁର୍ବୀଭାଷାୟା	୨	୧୩୮	୧୨, ୧୩, ୧୪
କୁର୍ବୀସ ରାଶି	୩	୧୬୧	୮୯, ୯୦, ୯୨
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୧୬୨	୯୮, ୧୦୦
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୧	୧୫୫	୧୨୫, ୧୨୭
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୨	୧୬୮	୧୩୯
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୧	୪୩	୮୯, ୮୮
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୨	୧୧୯	୫୩, ୫୧
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୨୩୪	୨୭
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୧୪୪ ୩	୧୬୫
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୨	୧୩୨	୧୧୭, ୧୨୦
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୨୨୭	୫
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୨୫୦	୭୦
କୁର୍ବୀସ୍ତ (୨୨୭୮)	୧	୬୨	୧୪୦
	୩	୭୪	୧୯୮, ୨୦୨
	୩	୭୫	୨୦୪, ୨୦୫
	୩	୭୭	୨୧୩
	୩	୮୨	୨୨୬
	୩	୮୩	୨୩୩
	୩	୮୪	୨୩୯
	୩	୮୭	୨୪୬
	୩	୮୮	୨୫୨, ୨୫୬
	୩	୮୯	୨୬୩, ୨୬୬, ୨୬୮
	୩	୯୦	୨୭୫, ୨୭୮
	୩	୯୧	୨୮୫
	୩	୯୨	୨୯୧, ୨୯୩
କୁର୍ବୀସ୍ତ	୩	୨୩୭	୪୦
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୧୪୪ ୩	୧୬୧
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୨	୧୬୮	୧୩୮
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୩	୧୩୯
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୩	୩
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୩	୩
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୩	୧୩୮
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୧	୨୯	୪୩
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୩	୧୪୯ ୩	୧୭୨
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୧	୬୫	୧୫୦, ୧୫୪
କୁର୍ବୀସ୍ତ ...	୨	୧୬୮	୧୩୮

	अंश	लेख	पान
देवदत्त ...	२	४४	८६
	३	४४	८५, ८६
देवदत्त ...	"	२३१	१६, १७
देवधर ...	२	१६८	१३८
देवपाल	"	१३५	१३८, १३९
	३	२३५	२६
देवभोषि (सदरवती),,	"	२१८	६५
देवराज	२	१२७	७२
	३	१४६ अ	१७३
	"	२३३ अ	२३१
देवराज	२	१३८	१२
देवस ...	३	२२३	८८, ८९
देवशक्ति	"	२३३ अ	२३१
देवशर्मा	१	२४	२८, २९
	"	८३	२३४
देवसीद्ध	३	२२३	६०
	"	२२४	६२, ६५
देवसंध	"	१२५ अ	१२१
देवशर्मा	२	११७	४६
	३	२१८	१६
देवाड ...	२	१६८	१३८
देवाचार्य	३	२४६ अ	२५२, २५३
देवादित्य	"	२१५	५३
देवी ...	१	६५	१५०, १५४
देवीश ...	"	८८	२४६, ५३, ५७
देवेन्द्रसूरि	३	१५७ अ	१६१, १६२
देशाध्यक्ष रावभादुर	१	६२	१४०
गोपालाध	"	६३	१४४
सुरलाध	२	११४	२५
	"	११८	४७
	३	२३३	२१
देवसिद्ध ...	२	१६८	१३८
दादि ...	"	१२६	८३
द्विधर ...	"	१०६	८, ११
	"	११०	१३, १६, १७
द्विधादित्य	१	५३	१२१
द्विगोप ...	"	"	१२२
द्विगोपा	२	१३६	१४६, १४८
	"	"	१५३

अंथ	लेख	पान	अंथ	लेख	पान		
द्वितापिशर्भ	२	१०६	८, ११	द्रोणुस्वामी	२	१०६	५, ८, ११
द्विद्रोणु ...	१	५३	१२१	, ११०	१३, १६, १७		
द्विअपट्टक	"	"	"	द्रग्मि ...	३	२३४	२७
द्विअट्टि ...	"	"	१२२	ध			
द्विअद्र ...	"	"	१२१	धल्लिग	२	१६८	१३८
द्रोणु ...	१	२६	४३	धल्लुदेव	"	"	१३८
	"	५३	१२१	धल्लुपति	३	२२३	८८
	"	७३	१८६, १८४	धल्लुपाव	२	१६८	१६६
	"	७७	२१०, २१४	धल्लुया	"	"	"
	"	१०२	५	धनंजय	१	१०३	११
	२	१०६	८, ११	धनदेवी	२	१६७	१२१, १२४,
	"	१२४	३८, ३६, ४०	"	"	"	१२६
द्रोणुधर	१	१०२	५	"	२०६	४, ६	
द्रोणुभ	२	१२५	४२, ४८	धनपति	१	८२	२२७, २२६
द्रोणुसिंह	१	१६	३, ४	धनपाव	३	२३८	४६
(नलभी)	"	१७	६, ८	धनसिंह (धनो)	"	२२४	६२, ६४, ६६
	"	१८	१२	धन्नुक ...	२	१६७	१२१
	"	२१	१८, २०	"	३	१४६ अ	१७३, १७४,
	"	२३	२५	"	"	"	१७५
	"	२६	३३	धूमिलाय	१	२१	१६, २०
	"	२७	३६, ३८	धूमोत्तरायार्थ	३	१२५ अ	१२१
	"	२८	४०	धर ...	१	१०२	५
	"	२९	४३	"	२	१०६	८, ११
	"	३०	४६	"	११०	१३, १६, १७	
	"	३१	५१	धरल्लिग	२	१६२	८८, १००
	"	३२	५३	"	१६७	१२७, १३२	
	"	३८	६२	"	१६८	१३७	
	"	३९	६५	"	२०६	७, १२	
	"	४०	७१	"	२१७	६३	
	"	४१	७६	धरल्लिधर	"	२२२	८७, ८६, ८५
	"	४२	८०, ८३	धरल्लिया	"	२४३	६४, ६५
	"	४३	८६	धरल्लिवराह	"	२३५	२८, २९, ३२
	"	४५	८८	(धरल्लिधर)	"	२३६	३५, ३६, ३७
	"	४७	१०४, १०५	"	"	३८, ३९	
	"	६१	१६१	"	१४६ अ	१७३	
३	४४	६६		"	२३८ अ	२३८	

અંક	લેખ	પાત્ર
ધરદાસ ...	૧	૭૬ ૨૧૮, ૨૧૯
ધરપદ ...	"	૩૦ ૪૫
(ધરપડ, ધરપડ)	"	૩૩ ૫૨
	"	૩૫ ૫૬
	"	૩૮ ૬૨
	"	૩૯ ૬૫, ૬૭
	"	૪૦ ૬૯, ૭૧
	"	૪૧ ૭૪, ૭૬
	"	૪૨ ૮૦, ૮૩
	"	૪૩ ૮૬
	"	૪૫ ૯૨
	"	૪૬ ૯૪
	"	૪૭ ૯૮
	"	૪૮ ૧૦૨
	"	૪૯ ૧૦૪
	૩	૪૪ ૯૬
	"	૯૨ ૧૧૧
ધરસેન ૧ સો	૧	૧૭ ૬, ૮
વલભી	"	૧૯ ૧૨
	"	૨૧ ૧૮, ૨૦
	"	૨૩ ૨૫
	"	૨૬ ૩૩
	"	૨૭ ૩૭, ૩૮
	"	૨૮ ૪૦
	"	૨૯ ૪૩
	"	૩૦ ૪૬
	"	૩૧ ૪૯
	"	૩૨ ૫૧
	"	૩૩ ૫૩
	"	૩૮ ૬૨
	"	૩૯ ૬૫, ૬૭
	"	૪૦ ૭૧
	"	૪૧ ૭૬
	"	૪૨ ૮૦, ૮૩
	"	૪૩ ૮૫, ૮૬
	"	૪૫ ૯૨
	"	૪૭ ૯૮
	"	૪૮ ૧૦૨
	"	૪૯ ૧૦૪, ૧૦૫

અંક	લેખ	પાત્ર
ધરસેન ૨ બે	૧	૩૫ ૫૮
વલભી	"	૩૬ ૫૯
	"	૩૮ ૬૨, ૬૩
	"	૩૯ ૬૪, ૬૬, ૬૭
	"	૬૮
	"	૪૦ ૬૯, ૭૨, ૭૩
	"	૪૧ ૭૪, ૭૭, ૭૮
	"	૪૨ ૭૬, ૮૧
	"	૮૨, ૮૪
	"	૪૩ ૮૫, ૮૬
	"	૪૪ ૮૯
	"	૪૫ ૯૦, ૯૩
	"	૪૬ ૯૪, ૯૬
	"	૪૭ ૯૭, ૯૯
	"	૪૮ ૧૦૧, ૧૦૩
	"	૪૯ ૧૦૪
	"	૫૦ ૧૦૬, ૧૦૮
	"	૧૦૯, ૧૧૦
	"	૫૧ ૧૧૨, ૧૧૪
	"	૫૨ ૧૧૫, ૧૧૬
	"	૫૩ ૧૧૯, ૧૨૦
	"	૫૫ ૧૨૬
	"	૫૬ ૧૨૮
	"	૫૭ ૧૨૯, ૧૩૧
	"	૫૮ ૧૩૪
	"	૫૯ ૧૩૫
	"	૬૦ ૧૩૭
	"	૬૨ ૧૪૧
	"	૬૩ ૧૪૫
	"	૬૪ ૧૪૮
	"	૬૫ ૧૫૨
	"	૬૬ ૧૫૬
	"	૬૭ ૧૫૮
	"	૬૮ ૧૬૪
	"	૬૯ ૧૭૧
	"	૭૧ ૧૭૮, ૧૮૧
	"	૭૨ ૧૮૫
	"	૭૩ ૧૮૧
	"	૭૪ ૧૮૬, ૨૦૦

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ધરસેન ૨ નો વલભી	૧	૭૬	૨૦૬	ધરસેન ૩ નો વલભી	૧	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬
	"	૭૭	૨૧૧		"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,
	"	૮૨	૨૨૪		"	"	૨૭૧
	"	૮૩	૨૩૧		"	૯૪	૨૭૭
	"	૮૪	૨૩૭		"	૯૫	૨૮૨
	"	૮૮	૨૫૦, ૨૫૭		"	૯૬	૨૯૭, ૨૯૮
	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪		"	૧૦૦	૩૦૮
	"	"	૨૬૯, ૨૭૦		૩	૯૨	૧૧૧
	"	૯૪	૨૭૬, ૨૭૭	ધરસેન ૪ થો વલભી	૧	૨૩	૨૪
	"	૯૫	૨૮૨		"	૪૩	૮૫
	"	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭		"	૬૨	૧૪૦
	"	૯૭	૩૦૩		"	૬૮	૧૬૩
	"	૯૮	૩૦૫		"	૬૯	૧૭૦
	"	૯૯	૩૦૭		"	૭૦	૧૭૫, ૧૭૬
	"	૧૦૦	૩૦૮		"	૭૧	૧૭૭, ૧૭૯,
	૨	૧૧૪	૨૬		"	"	૧૮૨
	"	૧૧૭	૪૦		"	૭૨	૧૮૪, ૧૮૭
	૩	૨૩૦	૧૦		"	૭૩	૧૮૬, ૧૮૮
ધરસેન ૩ નો વલભી	"	૪૪	૯૫, ૯૬		"	૭૪	૧૯૮, ૨૦૧
	"	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯		"	૭૮	૨૧૫
	"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬		"	૮૨	૨૨૬
	"	૯૨	૧૧૧		"	૮૩	૨૩૩, ૨૩૯
	"	૨૨૯	૨૨૦		"	૮૬	૨૪૫
	૧	૫૭	૧૩૦		"	૮૭	૨૪૬
	"	૬૧	૧૩૯		"	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬
	"	૬૩	૧૪૬		"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,
	"	૬૫	૧૫૩		"	"	૨૭૧
	"	૬૬	૧૫૬		"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૭
ધરસેન ૪ નો વલભી	"	૬૮	૧૬૬		"	૯૫	૨૮૪
	"	૬૯	૧૭૩		"	૯૬	૨૯૧, ૨૯૮
	"	૭૧	૧૭૮, ૧૮૨		"	૯૯	૩૦૬
	"	૭૨	૧૮૭		૨	૧૧૮	૪૭
	"	૭૩	૧૯૩		૩	૯૨	૧૧૧
	"	૭૪	૧૯૭, ૨૦૧	ધરસેન દ્વિતીક	૧	૯૦	૨૬૦
	"	૭૫	૨૦૪		"	૯૧	૨૬૧
	"	૭૬	૨૦૭, ૨૦૮	ધર્મ ...	૨	૧૩૦	૯૬
	"	૮૨	૨૨૫		૩	૨૩૫	૨૮
	"	૮૩	૨૩૧	ધર્મોદિત્ય	૨	૨૦૪	૧૬૯
	"	૮૪	૨૩૮		૩	૧૫૫ અ	૧૮૦, ૧૮૧

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
धर्मधर	१	१०२	५	धुव (राष्ट्रकूट	२	१२६	५३, ५६, ६२
	२	१०६	८, ११	धारावर्ष-धोर	"	१२७	६५, ६६
धर्मपाल	"	१३०	६४, ६५, ६६	कृष्ण १ बानो	"	"	६७, ७०
	"	१३३-३४	१२३	पुत्र श. ७१७)	"	१२८	७१
	"	१३५	१३८, १३९		"	१२९	८१, ८२
	३	२३५	२६		"	१३०	८५
	"	२३३ अ	२३०		"	१३१	१०५, १०८
धर्मराज	"	२२५	६६		"	१३२	११४, ११६,
धर्मेन (धरसेन)	"	४४	६५, ६६		"	"	१२०
धनव (वाधेवा)	३	२१८	६४		"	१३३-३४	१२३, १२७,
	"	२१६	७३, ७५		"	"	१३४
	"	२२५	१०१		"	१३५	१३८, १४०
धनव ...	"	२३८ अ	२३७, २३८		"	१३६	१४८, १५२
	"	"	२४०, २४३	३	१२५ अ	११५, ११६	
धनवर्ष	२	१३२	११४, ११६,		"	१२५ अ	१२२, १२३
	"	"	१२१		"	"	१२६, १३२
	३	२१८	६४		"	१२५ क	१३६
					"	१३० अ	१४३, १५०
धाधा ...	३	२१६ अ	२१०	धुव २ जो (राष्ट्रकूट	२	१२७	६५, ६६, ६८
धाधाडि	२	१६८	१३८	छन्दना पुत्र कर्क	"	"	७०, ७१, ७२
धाधर ...	"	११०	१३, १६, १७	२ नानो पुत्र	"	१२८	७३, ७७, ८०
धाधव ...	"	१६७	१२३, १२८,	श. ७५७)	"	१२९	८२, ८६, ८७.
	"	"	१३३		"	"	८२
धारावर्ष	"	१६१	८६, ८१, ८३		३	१२५ अ	१२३
	"	१६७	१२१, १२२		"	१३० अ	१४४, १४७
	"	"	१२६, १३१		"	"	१४८, १५०
	"	२०६	६, ११	धुव ३ जो	२	१२९	८१, ८२, ८३
धार्मिक	१	४१	७५, ७८	(राष्ट्रकूट	"	"	८३
धीषक ...	३	२३४	२७	श. ७८६)	"	१३१	१०५
	"	२३५	२८		३	१३० अ	१४३, १४४,
धुआमथु	२	११०	१३, १६, १७		"	"	१४५
धुरिलु ...	३	२१५	५०		"	"	१४६, १४७,
धुव (राष्ट्रकूट	२	१२०	३, ४, ७		"	"	१४८
कक्ष १ बानो	"	१२३	३०		"	"	१५०, १५३
पुत्र. भु. शापा)				धुव जेय. जेय.	२	१०८	३
धुव (राष्ट्रकूट	२	१२१	१०, १२, १७	"	"	१११	१८
धारावर्ष-धोर	"	१२२	१८, २०, २१	"	"	११२-१३	२०
कृष्ण १ बानो	"	१२३	२७, ३४	"	"	१३३-३४	१२२
पुत्र श. ७१७)	"	१२५	४२, ४५	"	"	१३८	१२

અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવ એચ. એચ.	૨	૧૪૭
"	૧૫૮	૭૮
"	૩	૨૧૭
"	૨૧૮	૫૯
"	૨૩૨	૧૮
"	૨૩૯	૫૧
"	૨૪૩	૬૧
"	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૨
"	૧૫૭ અ	૧૮૨
"	૧૫૭ ક	૧૮૮
ધ્રુવ. કે. એચ.	૩	૨૩૭
દીવાન બહાદુર	"	૧૩૬ અ
ધ્રુવભટ્ટ (ધ્રુભટ્ટ)	૧	૯૬
"	૨	૧૬૭
"	"	૧૩૧
"	૩	૨૦૬
"	૨૩૬	૫, ૧૦
"	૨૩૬ અ	૩૫, ૩૬, ૩૮
"	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૨૩૦
"	"	૨૩૨, ૨૩૫
ધ્રુવરાજ ૨ ભે	૩	૨૩૫
"	૨૩૩ અ	૨૩૫, ૨૩૬
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૧૭
(વલ્લભી)	"	૧૮
"	૧૯	૫, ૬, ૭, ૮
"	૨૦	૧૧, ૧૨
"	૨૧	૧૩, ૧૪, ૧૫
"	"	૧૬, ૧૮, ૧૯
"	"	૨૦
"	૨૨	૨૧, ૨૨, ૨૩
"	૨૩	૨૪, ૨૫, ૨૬
"	"	૨૭
"	૨૪	૨૮, ૨૯
"	૨૫	૩૦
"	૨૬	૩૧, ૩૩, ૩૪
"	"	૩૫
"	૨૭	૩૬, ૩૭, ૩૮
"	૨૮	૩૯, ૪૦, ૪૧
"	૨૯	૪૨, ૪૩, ૪૪
"	૩૦	૪૫, ૪૬, ૪૭

અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૩૧
(વલ્લભી)	"	૩૨
"	"	૩૩
"	"	૩૪
"	"	૩૬
"	"	૩૮
"	"	૩૯
"	"	૪૦
"	"	૪૧
"	"	૪૨
"	"	૪૩
"	"	૪૫
"	"	૪૭
"	"	૪૮
"	"	૪૯
"	૨૨૬	૯
"	૨૬ અ	૯૩, ૯૪
"	૪૪	૯૬
"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧,
"	"	૨૨૨
ધ્રુવસેન ૨ ભે	૧	૫૭
વલ્લભી	"	૬૨
"	"	૬૩
"	"	૬૪
"	"	૬૫
"	"	૬૬
"	"	૬૭
"	"	૬૮
"	"	૬૯
"	"	૭૦
"	"	૭૧
"	"	૭૨
"	"	૭૩
"	"	૭૪
"	"	૭૫
"	"	૭૬
"	"	૭૭
"	"	૭૮
"	"	૭૯
"	"	૮૦
"	"	૮૧
"	"	૮૨
"	"	૮૩
"	"	૮૪

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
ધ્રુવસેન ૨ બે (વલ્લભી)	૧	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬	ધ્રુવરાજ	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૨૫, ૩૦
	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,	"	૧૬૮	૧૩૪, ૧૪૭	
	"	"	૨૭૧	"	૨૦૬	૫, ૧૦	
	"	૯૬	૨૯૮	ધૃર ...	"	૨૩૪	૨૭
	"	૯૮	૩૦૪	ધૃતસ્વામિન	"	૨૩૨	૧૮
	"	૯૯	૩૦૭	ધૃહઃ ...	"	૧૫૭ બ	૧૮૪, ૧૮૬
	"	૧૦૦	૩૦૮, ૩૦૯	ધૃહઃ ...	"	૨૨૪	૯૬
	"	૧૦૧	૩૧૦	ધૃધ ...	"	૨૨૨	૮૭
	૨	૧૧૨-૧૩	૨૦	"	૨૨૫	૧૦૧	
	૩	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦	"	૨૧૭	૧૨૬, ૧૩૧	
ધ્રુવસેન ૩ બે વલ્લભી	"	૯૨	૧૧૧	"	૨૦૬	૫, ૧૦	
	૧	૬૮	૧૬૩	ન			
	"	૭૦	૧૭૬	નગાશ્રુત	૩	૨૫૬	૮૫
	"	૭૧	૧૭૯, ૧૮૩	નગો ...	૧	૮૦	૨૨૧
	"	૭૨	૧૮૪	નટક ...	"	૫૩	૧૨૨
	"	૭૪	૧૯૫, ૧૯૮	નટુલ ...	૩	૨૧૫	૪૬, ૫૧
	"	"	૨૦૨	નણુરુવામિ	૧	૧૩	૫
	"	૭૫	૨૦૩, ૨૦૪	નન્દદાસ ...	૩	૨૨૭	૭
	"	૭૬	૨૦૮	નન્દ વલ્લભ કનુ	૧	૧૦૭	૧૬
	"	૭૭	૨૧૩	નન્દિ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ધ્રુવસેન દ્વિતીય	"	૭૮	૨૧૬	નાન્દન	૧	૧૦૨	૫
	"	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭	નન્દિવર્ધન	૨	૧૬૧	૯૩
	"	૮૩	૨૩૩	નન્દિશ્વર	૨	૧૫૫	૬૫
	"	૮૪	૨૩૯	(નન્દિશ્વર)	૩	૧૫૭ બ	૧૯૧
	"	૮૭	૨૪૭	નન્દિસંધ	"	૧૨૫ બ	૧૨૧
	"	૮૮	૨૫૨, ૨૫૫	નન્દિ સ્વામિન	"	૨૩૨	૧૯
	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૬	નન્દ ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
	"	"	૨૭૨, ૨૭૮	"	૩	૨૩૪	૨૭
	"	૯૫	૨૮૫	નન્દવાસાપક	૧	૧૦૨	૬, ૭
	"	૯૬	૨૯૨, ૨૯૯	નન્દોપતિ	૩	૨૨૪	૯૫
ધ્રુવસેન ત્રીતીય	"	૯૮	૩૦૪	નયચંદ્રચરિ	૨	૧૬૮	૧૪૦
	૩	૨૩૬	૩૫	"	૩	૨૫૩	૮૨
	"	૨૫૬	૮૪	નયચંદ્રચરિ	"	૨૦૮	૨૨
	"	૯૨	૧૧૧	નરમેશ્વર	"	૨૩૯	૫૧
	૧	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯	અનુષ્ઠાન	"	૨૫૨	૭૩
	"	૮૦	૨૨૧	નરવર્મદેવ	"	"	૭૮
	"	૮૧	૨૨૨	નરવર્મ	"	"	૭૨, ૭૮
	"	૮૨	૨૨૩, ૨૮, ૨૯	નરવાહન	"	"	
	"	૮૩	૨૩૦, ૨૩૧				
	"	૮૫	૨૪૪				

	ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર
નરસિંહ	૨	૧૩૦	૬૪, ૧૦૨
	૩	૧૪૬ બ	૧૭૪, ૧૭૬
	,,	૨૧૬ બ	૨૧૦
નરહરિ ...	,,	૨૩૩	૨૨, ૨૩
નરાયણ ...	,,	૨૨૫	૨૦૧
નરેન્દ્રસરિ	,,	૨૧૦	૩૦
નરોત્તમ ...	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭
નમ્મન	૧	૧૮૨	૫
નવલક્ષ્મીશ્વર	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨
નાઇકા દેવી	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩
નાથ ...	,,	૨૧૭	૬૦
નાગ ...	૧	૮૦	૨૨૦
	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
	૩	૨૩૪	૨૭
નાગકુમાર	,,	૧૨૫ ક	૧૪૧
નાગ ...	૨	૧૩૭	૮
	૩	૨૧૬	૫૪, ૫૭
	,,	૨૧૮	૬૪
	,,	૨૨૩	૬૦
	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨, ૨૦૩
નાગદેવ	૨	૧૬૮	૧૩૯
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬
નાગપાલ	,,	૨૨૩	૯૦
નાગભટ્ટ ...	૨	૧૩૦	૬૪, ૬૬
	૩	૨૩૫	૨૯
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧.
	,,	,,	૨૩૫
નાગમાય	૨	૧૩૫	૧૩૭, ૧૪૩
	,,	,,	૧૪૪, ૧૪૫
નાગરાજ	૨	૧૩૭	૫
નાગલક્ષ્મી	૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫
	,,	૨૨૫	૯૮, ૧૦૦
	,,	,,	૧૦૧
નાગવર્ધન	૧	૧૦૩	૮, ૯, ૧૦
	,,	૧૦૭	૧૬, ૧૭, ૧૮
નાગવર્મા	૨	૧૩૫	૧૪૪, ૧૪૫
નાગવર્મા	,,	૧૨૦	૩, ૫, ૭

	ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર
નાગશર્મા	૧	૧૪	૬, ૭, ૮
નાગાણુન	૨	૧૬૨	૬૪, ૬૯
	૩	૨૫૬	૮૭
	,,	૧૩૬ અ	૧૫૫
નાગાવસીક	,,	૧૩૦ અ	૧૪૭
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧
	,,	,,	૨૩૪, ૨૩૬
નાગેન્દ્રમજી	૨	૧૬૭	૧૨૮
નાગેશ્વર	,,	૧૨૨	૧૮, ૨૩
નાગેશ્વર	૩	૨૩૪	૨૭
નાડકણી એમ. કે	,,	૧૨૫ બ	૧૨૪
નાથુસર	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
નાથાવટી ડો.	,,	૧૫૮	૭૮
બાલાભાઈ એમ.			
નાથુલ	૧	૮૫	૨૪૩, ૨૪૪
નાન ...	૨	૧૬૨	૯૮
	૩	૨૨૪	૯૬
નાનાકે ...	,,	૨૧૮	૬૪, ૬૬, ૬૮
	,,	,,	૬૯, ૭૧, ૭૨
	,,	૨૧૯	૭૩, ૭૪
	,,	,,	૭૫, ૭૬
	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨
નારાયણ (પાલ)	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯
	૨	૧૧૬	૩૬, ૩૮
	,,	૧૨૭	૭૨
	,,	૧૩૫	૧૩૮
નારાયણ (ભટ્ટ)	૩	૨૩૩	૨૨, ૨૩
	,,	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૧૩૧.
	,,	,,	૧૩૩
નારાયણ (મિત્ર)	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮
	,,	૧૨૫ ક	૧૪૨
નાલુકે ...	૧	૫૩	૧૨૨
નાસેણુ ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
નાહડ ...	૩	૨૨૨	૮૪
નાહરે ...	૨	૧૨૪	૩૮, ૪૦
નાહરે પુરણચંદ	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬

ग्रंथ	लेख	पान
नकुभलक्षक	"	२३१ १३, १४, १७
निमेषशेक	"	१५७ अ १८४
निरिहलक्षक	"	२३२ १८, २०
"	"	२३० अ २२४
निर्मण	"	१४४ क १६२
नीना (दीक्षित)	"	२३७ ४१, ४७, ४८
नीलकण्ठ	"	२२३ अ २१७
नीलकण्ठ स्वामि	२	१५६ ६६, ७२
नेह ...	३	२३६ क २५१
नेत्रपथ (नेत्रपथ)	२	१२६ ८३
नेमादित्य	"	१२३ ३३, ३६
"	"	१२५ ४२, ५२
"	"	१३२ ११४, ११५
"	"	११६, १२१
"	"	१३३-३४ १२५, १३०
"	"	१३३, १३६
"	३	१२५ अ १२३
नेत्रिय'द अरि	"	२५३ ८२
"	"	२४१ क २५४
नेत्रिनाथ	"	२०७ १७
"	"	२०८ २१
"	"	२१० २८, ३०
"	"	२११ ३३, ३५
"	"	२१२ ४०
"	"	२४६ ६८
"	"	२५१ अ २५७
नेत्र ...	२	१२४ ३६, ४०
नेत्रव ...	"	" "
नेत्रादित्य	२	१२४ ३६, ४०
नेहा ...	"	१४३ २७
नेहावि ...	"	१६८ १३८
नेत्र ...	"	१२४ ३६, ४०
नेत्र ...	३	२३४ २७
नेत्रहीन (नेत्रहीन)	"	२१७ ६०, ६२
न'न ...	२	१२४ ३६, ४०
न्यायय-द अरि	"	१६८ १३६
नृसिंहप्रसाद	"	१५४ ५७
हरिप्रसाद		

ग्रंथ	लेख	पान
प		
पहु ...	३	२५२ ८१
पटेल करसन दाउ	"	२३० अ २२३
पटेल प्रह्लाद	"	१४३ अ १६६
आभासाभ		
पञ्चदश ...	१	१ १
"	"	१५ ४, ५
"	"	६, १०
पथिभि देवि	२	११३ ४२
पद्मभ देवि	२	१६७ १२१, १२४,
"	"	१२६
"	३	२०६ ४, ६
"	"	२१६ अ २१०
पद्मसीद्ध	"	२२३ ६०
"	"	२५२ ७४, ७६
पद्मनाभ	"	१२५ अ ११८, ११६
पद्मला	२	१६३-२०० १५६
पद्मसीद्ध	"	१६८ १३६
"	३	२१३ ४२, ५०, ५३
"	"	२१६ अ २०४, २०६
पद्म ...	१	८८ २५३
परमेश ...	३	१३० अ १४७
"	"	२३३ अ २३०
परमेश्वर अष्ट	२	१२२ १८, २३
परमेश ...	"	१३५ १३६
परवीरभद्र	३	२१७ ५६, ६०, ६२
परिमल	"	२३७ ४२
पल्लवि ...	"	२१७ ६०, ६२
पाटील आभासाभ	२	१२० ३
नगदीश		
पाहक. क. जी.	३	२३६ अ २५०
पाडा ...	१	१ ३
पाण्डव	"	" "
पाण्डुराज	"	१६ ३, ४
पातालमल्ल	२	१३० ६६
"	३	१२५ अ १२३
पाणु ...	२	१७१-८५ १४८
पाराक्षर	"	१६२ ६७

	અંક	લેખ	પાનું
પાર્થિવેલ	૩	૨૩૬	૩૭, ૩૯
પાર્થનાથ	"	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	"	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	"	૨૦૯	૨૬
	"	૨૧૦	૩૦
	"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	"	૨૧૨	૩૮, ૪૦
	"	૨૧૩	૪૨
	"	૨૨૪	૯૧, ૯૬
	"	૨૪૮	૬૯
	"	૨૫૧	૭૦
પાલ્લવ	"	૨૩૪	૨૭
	"	૨૫૩	૮૨
પાલ્લ ...	"	૧૬૪	૨૦૮
	"	૨૧૯ બ	૨૧૦
પાલ્લથુ	૨	૧૬૧	૯૧, ૯૩
	"	૧૬૮	૧૩૮
	૩	૨૧૮	૬૯, ૭૨
	"	૨૧૯	૭૪, ૭૬
પાલ્લ ...	"	૨૨૪	૯૩, ૯૬
પાશુપતાચાર્ય	૨	૧૪૫	૩૩
પાસચંદ્ર	"	૧૬૮	૧૩૮
પાસદેવ ...	"	"	"
પાસવીર	"	"	"
પાસિક	"	"	"
પામુ ...	૩	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩
પામુકિ	૨	૧૬૮	૧૩૮
પાદુપકિ	"	"	૧૩૯
પિંમલિકા	"	૧૩૭	૬
પિટલેશ્વર	૧	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧
પિતૃશર્મ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
પિલ્લાઈ. એલ. ડી.	૩	૪૪	૯૬
સ્વામિકાન્તુ.			
પીટરસન પ્રોફેસર	"	૨૫૦ અ	૨૫૫
પીરોબ	"	૨૧૭	૬૦, ૬૧
	"	"	૬૨, ૬૩
પીલ લેફ્ટેનન્ટ	૧	૩૪	૫૫
એફ. બી.			

	અંક	લેખ	પાનું
પુણ્યવર્ધન	૨	૧૩૬	૧૪૭
પુણ્યસિંહ	૩	૨૧૨	૪૧
પુનાકિ	૨	૧૬૮	૧૩૮
પુનિગકિ ...	"	"	૧૩૯
પુરાણી રામદત્ત	"	૧૬૨	૧૦૧
પુણ્યદત્ત			
પુરોત્તમ	૩	૨૦૮	૨૦, ૨૨
	"	૨૧૮	૭૧
પુણ્યસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
પુલકેશી ૧ લો	૧	૧૦૨	૩
પુલકેશી ૨ જો	"	૧૦૩	૮, ૧૦
	"	૧૦૪	૧૨
	"	૧૦૫	૧૩
	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
	"	૧૦૭	૧૭, ૧૮
પુલકેશી ૩ જો	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
(જનાશ્રય)			
પુલકેસિ	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
પુલોમ	"	૨૦૭	૧૮
પુલોમાવી	"	૨૩૮ બ	૨૪૭
પુલ્યથમ	૧	૧	૧
	"	૬	૭
પુષ્પેશુ ...	૩	૨૫૭	૮૮
પ્રતિગ ...	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	૩	૧૫૫ અ	૧૭૮, ૧૭૯
પૂનકિ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પૂનચંદ્ર	"	"	"
પૂનદેવ ...	"	"	૧૩૯
પૂનદેવી	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પૂનપાક	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
પૂનપાલ	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પૂનપાલ	"	૧૫૫ અ	૧૭૭, ૭૮, ૭૯
પૂનસિંહ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૮, ૧૪૯
પૂનદરિ ...	૩	૨૨૪	૯૬
પૂના ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પૂનથ ...	"	"	"

ग्रंथ	लेख	पान
प्रपञ्चदेवायाम्	४	२४८ अ २५२, २५३
प्रपञ्चभट्ट	१	१११
	३	१०६, ११०
प्रपञ्चभट्ट	२	१३७ ८
	"	२०१ ७, १२
प्रपञ्चसिंह	३	२२२ ८७
प्रपञ्चस्वामी	२	१०६ ८, १२
	"	११० १३, १६, १७
प्रथिमदेवी	३	२१६ अ २०४, २०५
	"	२०६
प्रथिविदेवी	"	२४३ ६३, ६५
प्रथुपुत्र ...	"	४४ अ ८८, ८९
पेयः ...	२	१६७ १२७, १३२
	"	१७१-८५ १४८
	३	२०६ ७, १२
	"	२१४ ४३, ४४
	"	२२३ ८८, ८९
	"	२५३ ८२
पेयः ...	"	२२३ अ २१५, २१७
पेरिभलस	१	१७ ५
	"	२१ १६
पोरुन्स	२	१६३ १०१
पयापुत्र	३	२४१ २५४
पंडित रामकृष्ण	"	२३८ अ २३७, २४०
प्रयः ...	२	१३२ ११४
प्रजापतिशम्भू	३	२२७ ७, ८
प्रतापभट्ट	"	२२२ ८०, ८५
	"	२२४ ८१, ८४
प्रतापदेवी	२	२०४ १६८, १७०
प्रतापक	१	८ १४, १५
प्रतापसिंह	३	१४८ १६८, १६९
	"	२२३ अ २१५
प्रद्युम्न	"	२०७ १७
	"	२०८ २१
	"	२१० ३०
	"	२११ ३३, ३५
	"	२१२ ३८, ४०
	"	२१६ ७५
प्रद्युम्न सखि	२	२१३ ४२
प्रनाथक ...	१	८ १४

ग्रंथ	लेख	पान
प्रमदत ...	३	५६ अ १०५, १०८
प्रभाकर	२	१३३-३४ १२३, १२८
	३	१५७ अ १८४, १८६
	"	१४४ अ १६६, २००
प्रभातनाग	१	७४ १६५, १६६,
	"	२०२
	"	७६ २०५, २०६
प्रह्लादत	२	१६१ ८१, ८३
(प्रह्लाद)	"	१६७ १२१, १२२,
	"	१२३, १२६,
	"	१३१
	३	२०६ ११
	"	२१५ ५०, ५३
	"	२१६ ७४
	"	२२४ ८२, ८५
प्रवरक्षिति	"	१५८ अ १६३, १६५
प्रसवः	२	१४५ ३२, ३३
प्रसवविग्रह	३	२३० अ २२६, २२८
प्रियराज	२	२०४ १७०
प्रियभल	३	२५६ ८५, ८७
प्रियदक्षि	१	१ २
प्रियदक्षि	"	" ३
प्रिन्सेप जेम्स	"	१५ "
	२	१०६ ४
प्रिन्सेप जेम्स टी.	"	१२३ २७
प्रिन्सेप देवी	३	२२५ ८८
	"	२२२ अ २१३
प्रिन्सेप देवी	२	१५५ ६४, ६८
इ		
शीलीस डाउन	१	८३ २६३
	"	८४ २७५
इरीस मेजर	"	२१ १६
जयस्यु. पी.		
इलीस जेम्स	"	८५ २८१
इलीस	२	१३७ ३, ४, ६, ७
	"	१६८ १३५
इलीस डॉ. जे. ओ. ई.	१	६ ७
	"	१३ ३
	"	१५ ४
	"	१५ ३

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું
ક્રીડા. ડા. જે. એક	૨૧	૧૬	અપક ...	૧	૮૨ ૨૨૬
"	૩૮	૬૨	"	૩	૨૫૨ ૭૧, ૭૨
"	૪૨	૭૯	અપકૃષ્ટ	૧	૫૩ ૧૨૧
"	૬૯	૧૭૦	અપપાદ	"	૪૫ ૬૦
"	૯૧	૨૬૧	અપભોગિક	"	૭૭ ૨૧૪
"	૯૬	૨૮૮	અપસ્વામિ	"	૭૪ ૧૬૫, ૧૬૮
"	૧૦૨	૩	"	"	૨૦૨
"	૧૦૩	૮	"	૧૦૨	૫
"	"	૯	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
"	૧૦૭	૧૬	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
"	૧૦૯	૪	૩	૨૩૦	૧૧, ૧૨
"	૧૧૦	૧૩	"	૨૩૧	૧૩, ૧૬, ૧૭
"	૧૧૬	૩૪	"	૨૩૦ અ	૨૨૬, ૨૨૮
૨	૧૨૧	૯	અપા ...	૧	૩૯ ૬૪, ૬૬, ૬૮
"	૧૨૩	૨૮	અપુક ...	૨	૧૨૪ ૩૮, ૪૦
"	૧૨૪	૩૭	અપીપરાજ	૩	૨૩૭ ૪૧, ૪૨, ૪૪
"	૧૨૫	૪૩	"	"	૪૬, ૪૮
"	૧૩૦	૯૫	અરજેસ નેપ્પસ	૧	૧
"	૧૩૧	૧૦૫	"	૨૮	૩૯
"	૧૩૫	૧૩૮	"	૫૦	૧૦૬
"	૧૩૬	૧૪૬	"	૭૩	૧૮૯
"	૧૪૩	૨૫, ૨૬	"	૮૩	૨૩૦
"	૧૫૦	૫૨	"	૮૯	૨૫૯
"	૧૫૭	૭૩	૨	૧૨૩	૨૭
"	૧૫૮	૮૧	"	૧૨૯	૮૩
"	૧૬૨	૯૪	"	૧૪૩	૨૫
"	૨૩૦	૧૦	"	૧૬૧	૮૯
"	૨૩૧	૧૩	"	૧૮૭	૧૫૪
"	૨૩૨	૧૮	૩	૨૦૭	૧૪
"	૨૫૬	૮૪	"	૨૦૮	૧૯
૩	૪૪ અ	૯૭	"	૨૦૯	૨૩
"	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૨૧૦	૨૮
"	૧૩૦ અ	૧૪૩	"	૨૧૧	૩૨
"	૨૨૯	૨૨૦	"	૨૧૨	૩૭
"	૨૫૦ અ	૨૫૪, ૨૫૫,	"	૨૧૩	૪૨
"	"	૨૫૬	"	૨૨૧	૭૮
"	"	"	"	૨૨૨	૭૯
બ			"	૨૩૬	૩૫
અધીરવામિ	૨	૧૪૩ ૨૬, ૨૭	"	૨૪૩	૬૧
"	૩	૨૦૮ ૨૦, ૨૨	"	૨૪૫	૬૭
અધીરનેડિક	"	૨૩૦ ૧૧, ૧૨	"	૨૫૧	૭૦
			"	૨૫૪	૮૨

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
બરૂની ...	૧	૭૩	૧૬૦
બટ્ટે ક્રિષ્ણ	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭
બર્નર ડો. એ.	૧	૮૫	૨૪૨
	૨	૧૧૪	૨૪
બલભટ્ટ	૧	૫૭	૧૩૦, ૧૩૨
બલભટ્ટ	૨	૧૪૦	૧૭
	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૪
બલવર્મા	"	૨૩૪	૨૪, ૨૫, ૨૭
	"	૨૩૫	૨૯, ૩૦
બલાગમ હમ્મર	૧	૧૦૭	૧૮
બલ્લાલ	૨	૧૩૭	૮
	"	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨,
	"	"	૧૩૧
	૩	૨૦૬	૧૧
	"	૧૪૪ ક	૧૬૧
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨
બલ્લાલ નારાયણ	"	૨૧૬	૫૫, ૫૭
બબ્બ સ્થવિર	૧	૭૧	૧૮૦
બહુદેવ ...	૨	૧૭૦	૧૪૪
બહુસુણુ	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨
બાટલ ...	૧	૧૦૨	૬
બાદશા	૩	૨૨૪	૯૪
બાદશિ ...	૨	૧૨૫	૪૧, ૪૭
બાપક ...	૧	૭	૧૨, ૧૩
બાપજી	૩	૨૨૪	૯૩, ૯૬
બાપા ...	"	૨૫૨	૭૬
બારખ	૨	૧૩૭	૫
	"	૨૮૭	૪૨
	"	૨૩૯	૫૧, ૫૨, ૫૫
બારટન, કનંધ,	૧	૫૭	૧૨૯
એન.			
બારનેટ, એલ. ડી.	"	૧૬	૩
	"	૩૪	૫૫
	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬, ૨૪૭
બારોટ કુંભરજી	"	૧૫૭ અ	૧૮૩
બમજી			
બારોટ, પ્રતાપ-	"	૧૩૦ અ	૧૪૩
રાય, એમ.			
બાલ ગંગાધર	૧	૧૦૭	૧૬
શાંતી			

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
બાલપ્રસાદ	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
બાલાદિત્ય	૧	૯૦	૨૬૦
બાલિયા	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦
બાલેશ	"	"	"
બાવ (બાવક)	૧	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
	"	૮૩	૨૩૪
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
બાલુદસ	"	૧૧૭	૪૪
બામ્ર ...	૧	૧૦૨	૫
બાહુ ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૭
બુટક ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
બુદ્ધ ...	"	૨૮	૪૧
	"	૪૫	૯૧, ૯૩
	"	૪૬	૯૪, ૯૬
	"	૪૮	૧૦૧
	"	૫૧	૧૧૩, ૧૧૪
	"	૫૪	૧૨૪
	"	૫૬	૧૨૮
	"	૬૩	૧૪૭
	"	૬૬	૧૫૬
	"	૭૦	૧૭૬
	"	૭૫	૨૦૪
	"	૭૮	૨૧૭
	"	૮૪	૨૪૦
	"	૮૭	૨૪૮
	૩	૫૮	૧૦૪
બુદ્ધચરિત્ર ...	૧	૧૩	૩, ૫
બુદ્ધરાસ	"	૨૮	૩૯, ૪૧
બુદ્ધદેવ	૩	૧૨૫ અ	૧૧૯
બુદ્ધભટ્ટ	૧	૯૩	૨૬૮, ૨૭૪
	"	૯૪	૨૭૯
બુદ્ધરાજ	૩	૨૩૨	૧૮
	"	૨૩૦ અ	૨૨૩, ૨૨૪
	"	"	૨૨૫, ૨૨૭
બુદ્ધવરસ (વર્ષ)	૨	૧૨૪	૩૭, ૩૮
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬
બુદ્ધવર્મરાજ	૧	૧૦૨	૪, ૭
બુદ્ધવર્મા ...	"	"	૩
બુદ્ધસ્વામિ	"	૬૯	૧૬૯, ૧૭૩

શ્રુતિ નંબર	અંક	લેખ	પાત્ર
૧	૭	૧૨	
"	૮	૧૬	
"	૧૯	૧૧	
"	૨૧	૧૬	
"	૨૭	૩૬	
"	૨૮	૩૬	
"	૩૩	૫૨	
"	૩૪	૫૫	
"	૩૬	૫૬	
"	૪૩	૮૫	
"	૪૫	૯૦	
"	૪૭	૯૭	
"	૫૦	૧૦૬	
"	૫૩	૧૧૬	
"	૫૭	૧૨૬	
"	૬૨	૧૪૦	
"	૬૩	૧૪૪	
"	૭૨	૧૮૪	
"	૭૩	૧૮૬	
"	૭૬	૨૦૫	
"	૭૭	૨૧૦	
"	૮૨	૨૨૩	
"	૮૩	૨૩૦	
"	૮૫	૨૮૦	
"	૮૬	૨૮૮	
"	૧૦૩	૯	
૨	૧૦૮	૩	
"	૧૦૯	૪, ૫	
"	૧૧૨-૧૩	૨૦	
"	૧૧૪	૨૪	
"	૧૧૫	૩૦	
"	૧૧૮	૪૭	
"	૧૨૨	૧૮	
"	૧૨૩	૨૭, ૨૮	
"	૧૨૫	૪૩	
"	૧૨૬	૫૩	
"	૧૨૭	૫૬	
"	૧૨૯	૮૧	
"	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૬	
"	૧૩૨	૧૧૪	

શ્રુતિ નંબર	અંક	લેખ	પાત્ર
૨	૧૩૫	૧૩૬	
"	૧૩૭	૩, ૬	
"	૧૩૯	૧૫	
"	૧૪૩	૨૫, ૨૬, ૨૭	
"	૧૪૭	૩૮	
"	૧૫૮	૮૦	
"	૧૬૦	૮૫	
"	૧૬૧	૮૯	
"	૧૬૨	૧૦૧	
"	૧૬૫	૧૧૨	
"	૧૬૬	૧૧૭	
"	૧૬૮	૧૩૫	
"	૧૮૬	૧૫૧	
"	૨૦૨	૧૬૨	
"	૨૦૬	૧૭૧	
"	૨૧૫	૪૫	
"	૨૧૬	૫૪	
"	૨૧૭	૫૮	
"	૨૧૮	૬૬	
"	૨૨૦	૭૭	
"	૨૨૨	૭૯	
"	૨૩૧	૧૩	
"	૨૩૨	૧૮	
"	૨૩૩	૨૧	
"	૨૩૬	૩૫	
"	૨૪૩	૬૧	
"	૨૫૭	૮૮	
"	૧૨૫ ક	૧૩૫	
"	૧૩૦ અ	૧૪૬	
"	૧૪૪ ક	૧૬૧, ૧૬૨	
"	૨૩૦ અ	૨૨૪	
"	૨૩૩ અ	૨૩૩, ૨૩૬	
"	૧૪૪ ધ	૨૦૦	
૧	૭૩	૧૯૦	
૨	૧૩૭	૩	
૧	૯	૧૬	
૩	૨૩૭	૪૩	
"	૬ અ	૯૧	
"	૫૬ અ	૧૦૫	
"	૯૨	૧૧૧	

બુટ બદ

બુટાક ...

બેઝલી, સર,

ધ. સી.

બેનરજી. આર. ડી.

અંથ	લેખ	પાનું
બેનીરામ (વેણીરામ વડોદરાના)	૨ ૧૨૩	૨૭
બેન્ડેલ. સી.	૧ ૧૩	૧૯૦
બેલવેલકર,	૩ ૨૬ અ	૯૩
એસ. કે		
બોટક (બોટક)	૧ ૪૨	૮૧, ૮૪
બોલવીંગ	૩ ૨૨૯	૨૨૦
બોપ્પસ્વામી	૧ ૫૩	૧૧૮, ૧૨૧
બોલમાતા	૩ ૧૪૯ અ	૧૭૦
બૌદ્ધાયન	,, ૨૩૨	૧૮
બલ્લભ ...	૨ ૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
બલ્લભદ્ર	,, ૧૩૨	૧૧૮, ૧૨૧
બલ્લદેવ	૨ ૧૬૮	૧૩૮
બલ્લસરણ	,, ,	૧૩૯
બુદ્ધિક્ષ. એસ. ૩	૧ અ	૯૧
બ્રહ્માય. ડો. ટી. ૧	૨૮	૩૯
ભ		
ભાષણ નાથા	૩ ૨૩૮ બ	૨૪૬
ભગવાનલાલ,	૧ ૬	૭
ઈદ્રજી. ડો.	,, ૧૩	૩
,,	,, ૧૫	,,
,,	,, ૩૫	૫૮
,,	,, ૩૬	૫૯
,,	,, ૪૫	૯૧, ૯૨
,,	,, ૭૫	૨૦૩
,,	,, ૧૦૨	૩
,,	,, ૧૦૩	૮
,,	,, ૧૦૫	૧૩
,,	૨ ૧૦૯	૪, ૫
,,	,, ૧૧૬	૩૪
,,	,, ૧૧૭	૪૦
,,	,, ૧૨૭	૬૬
,,	,, ૧૩૩-૩૪	૧૨૪
,,	,, ૧૩૫	૧૩૯
,,	,, ૧૩૬	૧૪૬
,,	,, ૧૬૨	૯૫
,,	૩ ૨૧૭	૫૮
,,	,, ૨૨૨	૭૯, ૮૩
,,	,, ૨૨૭	૩

અંથ	લેખ	પાનું
ભાષણ નાથા	૩ ૨૩૭	૪૧
ભગવાનલાલ,	,, ૧૨૫ બ	૧૨૦, ૧૨૩
ઈદ્રજી. ડો.	,, ૧૩૦ અ	૧૪૭
,,	,, ૨૫૦ અ	૨૫૪
ભજનન્ટરવામિન	,, ૨૩૨	૧૮, ૧૯, ૨૦
ભટકઃ ...	૧ ૧૭	૬, ૮
,,	,, ૧૯	૧૨
ભટ્ટિલ ...	૩ ૨૨૯	૨૨૧, ૨૨૨
ભટ્ટચુડ ...	૧ ૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
ભટ્ટાચાર્ય ડો. બી. ૩	૧૨૫ ક	૧૩૪
ભટ્ટારિકા	,, ૧૪૪ ડ	૧૬૪
ભટ્ટારક (ભટ્ટારક,	૧ ૧૭	૬, ૮
ભટ્ટારક, ભટ્ટક.)	,, ૧૯	૧૨
,,	,, ૨૧	૧૭, ૧૮, ૨૦
,,	,, ૨૩	૨૫
,,	,, ૨૫	૩૦
,,	,, ૨૬	૩૩
,,	,, ૨૭	૩૬, ૩૮
,,	,, ૨૮	૩૯, ૪૦
,,	,, ૨૯	૪૩
,,	,, ૩૦	૪૬
,,	,, ૩૧	૪૯
,,	,, ૩૨	૫૧
,,	,, ૩૩	૫૩
,,	,, ૩૬	૫૯
,,	,, ૩૮	૬૨
,,	,, ૩૯	૬૫, ૬૭
,,	,, ૪૦	૭૧
,,	,, ૪૧	૭૬
,,	,, ૪૨	૮૦, ૮૩
,,	,, ૪૩	૮૬
,,	,, ૪૪	૮૯
,,	,, ૪૭	૯૮
,,	,, ૪૮	૧૦૨
,,	,, ૪૯	૧૦૪, ૧૦૫
,,	,, ૫૦	૧૦૬, ૧૦૭
,,	,, ૫૧	૧૧૨, ૧૧૪
,,	,, ૫૨	૧૧૫, ૧૧૬
,,	,, ૫૩	૧૧૯
,,	,, ૫૫	૧૨૬

અંચ	લેખ	પાનું	અંચ	લેખ	પાનું
ભટ્ટાક (ભટારક, ૧	૫૬	૧૨૮	ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૭૪ ૧૬૫, ૧૬૮,
ભટ્ટાક, ભટ્ટજી.)	૫૭	૧૨૯, ૧૩૧	"	"	૨૦૨
"	૫૮	૧૩૪	"	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
"	૫૯	૧૩૫	"	૧૦૨	૫
"	૬૧	૧૩૯	૨	૧૦૬	૮, ૧
"	૬૨	૧૪૧	"	૧૩૦	૧૦૨
"	૬૩	૧૪૫	૩	૨૬ અ	૯૩
"	૬૫	૧૫૨	ભટ્ટિ અધ્યાપક	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
"	૬૬	૧૫૬	ભટ્ટિચંદ્ર	"	" "
"	૬૭	૧૫૮	ભટ્ટિદામ	૧	૧૧ ૧૮
"	૬૮	૧૬૪	"	૨	૧૦૬ ૮
"	૬૯	૧૭૧	ભટ્ટિચર્ચ	૧	૫૩ ૧૨૧
"	૭૧	૧૭૭, ૧૮૧	ભટ્ટુ ...	૩	૨૩૦ અ ૨૨૬, ૨૨૭
"	૭૨	૧૮૫	ભટ્ટકંકર એચ.	૧	૫૩ ૧૧૯
"	૭૩	૧૯૧	એમ. પ્રોફેસર		
"	૭૪	૧૯૫, ૨૦૦	ભટ્ટસીંહ	૩	૨૨૩ ૯૦
"	૭૫	૨૦૪	ભટ્ટ ...	૧	૫૩ ૧૨૧
"	૭૬	૨૦૬	"	૨	૧૦૬ ૮, ૧૧
"	૭૭	૨૧૧	"	"	૧૧૦ ૧૩, ૧૬, ૧૭
"	૮૨	૨૨૪	ભટ્ટચ ...	૨	૧૪૯ ૫૧
"	૮૩	૨૩૧	ભટ્ટચા શેરીઆરજી	"	૧૧૭ ૪૦
"	૮૪	૨૩૭	દાદાભાઈ		
"	૮૮	૨૪૯, ૨૫૭	ભટ્ટભટ્ટ	૩	૨૫૨ ૭૨, ૭૭
"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪,	ભટ્ટવર્ધ	"	૨૩૩ અ ૨૨૯, ૨૩૦
"	"	૨૬૯	"	"	૨૩૧, ૨૩૨
"	૯૪	૨૭૬	"	"	૨૩૪, ૨૩૫
"	૯૫	૨૮૨	ભટ્ટવર્ધ ૨ નો	"	" ૨૩૦, ૨૩૨
"	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭	ભટ્ટસ્વામિન	"	૨૩૨ ૧૯
"	૯૭	૩૦૨	ભટ્ટચિ	"	૨૨૭ ૭, ૮
"	૯૮	૩૦૪	ભટ્ટસ્વામિન	"	૨૩૨ ૧૯
"	૨૫૬	૮૪	ભટ્ટિ દાજી	૧	૮ ૧૪
"	૪૪	૯૫, ૯૬	"	૧૫	૩
"	૪૪ અ	૯૭	"	૫૦	૧૦૬
"	૫૬	૧૦૦	"	૭૭	૨૧૦
"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬	"	૧૦૫	૧૩
"	૯૨	૧૧૧	૨	૧૧૪	૨૬
ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૨૮ ૪૧	૩	૨૨૦	૭૭
"	૨૯	૪૨, ૪૪	ભટ્ટિ ...	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
"	૫૩	૧૨૨	ભાગિશ્વરામી	"	૧૦૬ ૮, ૧૧
"	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭	ભાટક ...	૩	૨૩૩ અ ૨૩૧, ૨૩૩,
			"	"	૨૩૬

ग्रंथ	लेख	पान
भास्कर	३	२३३ अ २१५
भास्कर.	१	७१ १७७
भार. ७.	"	७६ २०५
	"	१०३ ६
	२	१०६ ४, ५
	"	११४ २४, २५
	"	११६ ३४, ३६
	"	११८ ४७
	"	१३३-३४ १२२
	"	१५६ ७०
	३	२३२ ७८
	"	२३८ अ २४७
भास्कर. डी.	१	२ १७, १८
भार.	"	२७ ३६
	"	३६ ५६
	"	५१ १११, ११३
	"	५३ ११६
	"	६२ १४०
	"	७० १७५
	"	८१ २२२
	"	८२ २६२
	"	१०७ १६
	२	१२५ ४१
	"	१२७ ७३
	"	१३० ६४
	"	१३३-३४ १२२
	"	१३५ १३७
	"	१३८ १२
	३	२२० ७७
	"	६२ ११३
	"	१२५ अ १२०
	"	१२५ क १३७
	"	१३० अ १४३, १४५
	"	१४४ अ १५६
	"	१४८ क १६८
	"	१४६ अ १७१
	"	१५७ क १८८
	"	२३३ अ २२६, २३१
	"	२३८ अ २३७
	"	२४१ अ २५३

ग्रंथ	लेख	पान
भास्कर	२	१३० ६४
श्रीधर भार.		
भाष्य ...	३	२३८ अ २३८
भाष्य केवले	"	२२२ अ २१३
भाष्य ...	१	६५ १५०, १५४
भाष्य ...	"	५३ १२२
	३	२२२ अ २१३, २१४
भास्कर ...	"	२२७ ७, ८
भाष्य भाष्य	२	१२३ २८, ३२, ३५
भाष्य (वि) शक्ति	३	२३१ १४, १७
भाष्य ...	२	१६३ १०२
भाष्य ...	१	१०२ ५
भाष्य ...	"	५ ६
भाष्य ...	"	१०२ ५
भारती नारायण	२	१४३ २५
भाष्य ...	३	२३६ ५४
भाष्य ...	१	६५ १५१, १५४
	३	२२४ ६६
भाष्य ...	२	१५५ ६०, ६२, ६५
	"	२०४ १६७, १६८
	३	२३५ २६
	"	२५२ ८१
भाष्य ...	"	" "
भाष्य ...	"	" "
भाष्य ...	२	१५५ ६७
	३	२३४ २७
	"	१४४ ३ १६४, १६५
भाष्य ...	"	२३६ अ २५०, २५१
भाष्य ...	१	१६ ३
भाष्य ...	३	२४१ अ २५३
भाष्य ...	२	१३७ ३, ५, ६
भाष्य ...	"	१३६ १५, १६
	"	१४० १७
	"	१४१-४२ १८, २१, २२, २४, २५
	"	" ३८, ३९
	"	१४७ ४१, ४५
	"	" ५८, ५९
	"	१५५ ६१, ६२
	"	१५८ ७८
	"	१६० ८५, ८८

બીમ ૧ લો સોલંકી	અથ લેખ પાનું			બીમ ૨ નો સોલંકી	અથ લેખ પાનું		
	અથ	લેખ	પાનું		અથ	લેખ	પાનું
બીમ ૧ લો સોલંકી	૨	૧૬૨	૬૬, ૬૯	બીમ ૨ નો સોલંકી	૨	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪
	"	૧૬૩	૧૦૨		"	૨૦૪	૧૬૬, ૧૬૮,
	"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬		"	"	૧૭૦
	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯		"	૨૦૬	૧૭૧, ૧૭૪
	"	૧૬૮	૧૩૬		૩	૨૦૬	૩
	"	૧૭૦	૧૪૨		"	૨૧૬	૫૪, ૫૭
	"	૧૮૬	૧૫૧		"	૨૧૮	૬૫
	"	૨૦૧	૧૫૯		"	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૫
	"	૨૦૨	૧૬૨		"	૨૫૬	૮૪
	"	૨૦૬	૧૭૧		"	૧૪૮ અ	૧૬૬
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૭,		"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૪
	"	"	૧૫૮		"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
	"	૧૪૪ ક	૧૬૨		"	૧૫૭ ક	૧૮૭, ૧૮૮,
	"	૧૪૯ બ	૧૭૪		"	"	૧૮૯, ૧૯૦
	"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧		"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
	"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫		"	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
	"	૧૪૩ અ	૧૯૮		"	૧૪૩ બ	૧૯૮
	"	૧૪૪ ઈ	૧૯૯		"	૧૬૪	૨૦૮
	"	૨૩૮ બ	૨૪૭		"	૨૨૦ અ	૨૧૧
બીમ ૨ નો સોલંકી	૨	૧૩૬	૧૪૭	બીમ ૩ (સિમદ)	"	૨૨૪	૬૨, ૬૫
	"	૧૩૭	૩, ૬, ૭, ૮		"	૨૩૩ અ	૨૨૯
	"	૧૩૮	૧૨		"	૨૧૭	૬૦, ૬૨
	"	૧૪૩	૨૫, ૨૬		"	૨૨૫	૬૮, ૧૦૦
	"	૧૫૮	૭૮, ૭૯, ૮૦		"	૨૨૩ અ	૨૧૬
	"	૧૫૯	૮૧, ૮૩, ૮૪		૨	૧૫૮	૭૯, ૮૦
	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮		"	૧૩૭	૩, ૪
	"	૧૬૧	૮૯, ૯૧, ૯૩		૩	૨૩૩ અ	૨૩૬
	"	૧૬૨	૯૪, ૯૭, ૯૯		૧	૭૩	૨૧૦, ૨૧૪
	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૩,		"	૧૩૭	૫
	"	"	૧૦૫		૧	૭૨	૧૮૪
	"	૧૬૪	૧૧૦, ૧૧૧		"	૭૩	૧૯૦
	"	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬		૨	૧૩૭	૪
	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯		"	૧૨૧	૧૪, ૧૭
	"	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨		૩	૧૪૦ અ	૧૫૭, ૧૫૮
	"	૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૭		"	૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬,
	"	૧૭૦	૧૪૨, ૧૪૪,		"	"	૧૧૯
	"	"	૧૪૬		૧	૧૦૩	૮, ૧૧
	"	૧૮૬	૧૫૧, ૧૫૨,		૨	૧૨૭	૭૩, ૯૦
	"	"	૧૫૩				
	"	૨૦૧	૧૫૯, ૧૬૦,				
	"	"	૧૬૧				

ग्रंथ	लेख	पान
बोगिक	२	१११
पासकट्टु ग्राम		१८, १९
पासकट्टु ग्राम	"	११२-१३
बोगिकपुत्र	"	११७
बोग	"	१३३-३४
	"	१३५
	"	१४७
	३	२०७
	"	२२४
	"	२३४
	"	२३५
	"	२३७
	"	२३८
	"	२५२
	"	१५४ अ
	"	२२० अ
	"	२३३ अ
	"	२३८ अ
	"	२३८ अ
	"	२४६, २४७
	"	२४८, २४९
बोगदेव	३	१४४ ध
बोदुक	"	६२
बोदुकप्रधिर	"	२३०
बोदेल	२	१२०
बोला...	"	१६८
अ		
भगन भोतीराम लट्ट	३	२३७
भगा	१	१
भगोपदत्त	"	८३
भक्तस्वामिन	"	७९
भक्तस्वामि	३	२३० अ
भक्त	"	२५२
भक्तिनाग	२	१२४
भक्तिनागेश्वर	३	२३८ अ
भक्तसिद्ध	"	२२५
भक्त्युक्त	१	५५
भक्त्युक्त	"	५३

ग्रंथ	लेख	पान
भयनसिंह	३	२५२
भदन	१	२
	"	४
	३	२१५
भदनदेवी	"	२२५
भदनपाल	"	२२४
भदनप्रसाद	"	१५७ क
	"	"
भदनसीद्ध	"	२२३
भदनादित्य	१	८१
भधु	३	१४४ ध
भधुसूदन	२	१४१-४२
	"	१६२
	३	२२३
भनेश्वर	"	२३८ अ
भभक्त	१	१७
	"	१८
	"	१९
	"	१९
	"	२०
	"	२१
	"	२२
	"	२३
	"	२४
	"	६२
	३	२१ अ
	"	६२
	"	११२, ११४
भभक्त	"	२३८ अ
	"	"
	"	२४४, २४५
भयधर	"	२२३
भयनदेव	"	२३८ अ
भरती	"	२२२
भद्व	"	२५६
	"	२२२ अ
भद्वदेव	२	१६७
	"	"
	"	"
	"	१६८
	"	१६९

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
भस्मदेव	२	१७१-८५	१४८	महादेवभ्य	२	१३५	१३७, १४३
	"	१८३-२००	१५६, १५७,	महानंद	३	२५६	८५, ८७
	"	"	१५८	महाधिक	"	२५२	७७
	३	२०६	४, ७, ८,	महावीर	"	२०७	१५, १७
	"	"	१२		"	२०८	२६
	"	२०७	१४, १७		"	२१०	३०
	"	२०८	२१		"	२११	३३, ३५
	"	२०९	२६		"	२१२	३८, ४०
	"	२१०	३०		"	२४४	६७
	"	२११	३२, ३५		"	२५१	७०
	"	२१२	३७, ३८, ३९		"	१४८ क	१६८, १६९
	"	"	४०, ४१	महासेन	१	१०२	४, ७
महवादिन	३	१२५ अ	१२१	महिंदक	३	२३६	३७, ३९
महिकाण्ठिन	२	१६७	१२२	महिपात्र	"	२५५	८३
महिनाथ	१	१४	६	महिषराम	२	१४३	२७
	३	२२२	८१	महीचंद्र	३	२५०	७०
	"	२५०	७०	महीधर (मह)	२	११४	२५, २७,
	"	१५७ क	१८९		"	"	२८, २९
महजु	"	२१८	६५		"	११५	३०, ३२
महजुर्गीह	३	२२३	८९		"	१४१-४२	१८, १९,
	"	२१६ अ	२०४, २०६		"	"	२२, २३,
महत्तरदास	१	७१	१८०		"	"	२४
महधराठ	२	१६८	१३९	महीपात्र	"	१३३-३४	१२४
महमद भजनी	३	१५५ अ	१८०		"	१३५	१३८, १३९
	"	२३० अ	२४७		"	१६२	८९
महमद घोरी	"	१४९ अ	१७४		"	२५०	७०
	"	१५७ क	१८७		"	१४८ क	१६९
महमद जेठो	"	२४०	५८		"	१४९ अ	१७३, १७५
	"	२२० अ	२११	महीपाल रा'	"	२२५	८९
महभुद	२	१३७	६	महीपाल देव	"	२३५	२९
	३	२१४	४३		"	२३६	३७, ३८
महेश ...	"	२३५	२८	महीश ...	"	२५६	८५, ८७
महादेव	२	१०९	८, ११	महेन्द्र ...	"	२३८ अ	२३८
	"	११०	१३, १६, १७	महेन्द्रपाल	२	१३३-३४	१२४
	"	१४३	२६		"	१३५	१३८
	३	१४४ अ	१५९		३	२३४	२४
	"	१४९ अ	१७०, १७१,		"	२३५	२८, २९, ३३
	"	"	१७२		"	२३७	४०, ४३
	"	१४४ उ	१६४, १६५				
	"	२१६ अ	२०५				

अंश	लेख	पातु	अंश	लेख	पातु
महेन्द्रपुरि	२	१५७	१२३, १२८,	माधन ...	२ ११३ १०२, १०५
"	"	"	१३३	"	३ २२५ ६८
"	११८	१२७	"	२१७	४३
३	२०७	१५, १७	"	२३६	५७
"	२०८	२१	"	२५४	८२
"	२०६	२१	"	१५७ ल	१८१
"	२१०	३०	"	२२२ अ	२१३, २१४
"	२११	३३, ३५, ४०	२	१३७	३
महेन्द्रायुध	"	२३४	२४, २५	माधनराव.	
"	२३५	२६	सर, टी.		
महेन्द्र	१	१८	११७, ११८	माधवी	३ १५१ अ १५४, १५५
"	७३	१८६, १८४	माधवदेवियु	२ १२२ २३	
"	८०	२२१	मानदेवपुरि	" २१३ ४२	
२	१२४	३८, ३६, ४०	मानयस	१ १०२ ४, ७	
"	१२७	७१	"	१०३ १०	
महेन्द्रराम	३	२३३ अ	२२६, २३२,	"	१०७ १७
"	"	"	२३५	भारतल. सर गोन	१ ६८ ११२
महेन्द्ररायाध	"	२३६	३५, ३७, ३८	"	६८ ११६
भावि ...	२	११७	१२०, १२४,	माधदेव ...	३ २१७ ५६, १०, ११
"	"	"	१२६	"	२१६ अ २०६
"	१६३-२००	१५७		"	२२५ अ २१८
"	२०६	४, ६		"	२३१ ११, १७
भाषिलद्र	"	११८	१३८	भासभ	" ११ १३६
भातरादेवी	"	११४	१११	मित्रयशस	१ ११ १३४
भात्रादास	१	१४	१४८, १४६	मित्रधर्म	१ ५८ १०२
भात्राभट	२	१११	१८, १६	३	५८ १०२
भात्राधर	१	१०२	६	मिभा	१ ३६ ५६, ६०
"	"	१०३	६	मिश्रलु	" ५५ १२५, १२७
भातुध ...	३	६२	११२, ११३	मिहिरकुस	३ २५६ ८४
भातुशर्मा	१	७६	२१६	मीलुसदेवी	" २२५ १००
भातुसिंह	"	१८२	१, ७	मुधवृंग	२ १३३-३४ १२४
भापव ...	"	२०	१३, १४, १५	मुधिग	३ २५० ७०
"	"	५०	१०६, ११०	मुं	" २०७ १६
"	२	११४	२४, २५,	"	२३५ २६
"	"	"	२७, २८, २६	"	२३७ ४०, ४१
"	"	११६	३७, ३६	"	२३८ ४६
"	१६२	६७, ६८,		"	२३८ अ २३७, २४०
"	"	६६, १००		"	२२२ अ २१३, २१४
				मुं	" २४० ५८
				मुं	"

અંથ	લેખ	પાનું
મુન્શી દેવીપ્રસાદ	૨	૧૩૮
મુલુક ...	,,	૧૪૫
	,,	૩૦, ૩૧,
	,,	૩૨, ૩૩
મુળશ ...	,,	૧૩૩-૩૪
મુરા ...	૩	૨૨૩
મુલબજ	,,	૨૫૦ અ ૨૫૫, ૨૫૬
મુલનાથ	૨	૧૩૭
મુલરાજ	૩	૨૧૪
	,,	૪૪
	,,	૨૧૫
	,,	૪૮, ૫૨
મુલરાજ ૧ સો	૨	૧૩૭
સોલંકી	,,	૩, ૪, ૫,
	,,	૬, ૧૦, ૧૧
	,,	૧૩૮
	,,	૧૨, ૧૩, ૧૪
	,,	૧૪૧-૪૨
	,,	૧૮, ૨૧,
	,,	૨૨, ૨૪
	,,	૧૪૪
	,,	૨૮
	,,	૩૪, ૩૫
	,,	૧૪૭
	,,	૩૮, ૩૯,
	,,	૪૧, ૪૫
	,,	૧૫૮
	,,	૭૮
	,,	૧૬૦
	,,	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨
	,,	૯૬, ૯૯
	,,	૧૦૨, ૧૦૫
	,,	૧૧૨, ૧૧૬
	,,	૧૧૬, ૧૧૯
	,,	૧૭૦
	,,	૧૪૨
	,,	૧૮૬
	,,	૧૫૭
	,,	૨૦૧
	,,	૧૫૯
	,,	૧૬૨
	,,	૧૭૧
	૩	૨૩૭
	,,	૪૨
	,,	૨૩૯
	,,	૫૧
	,,	૧૩૬ અ ૧૫૪, ૧૫૫
	,,	૧૪૯ બ ૧૭૩
	,,	૧૫૫ બ ૧૮૦, ૧૮૧
	,,	૧૫૭ બ ૧૮૩, ૧૮૫
	,,	૧૫૮ અ ૧૯૩, ૧૯૪
	,,	૧૪૩ બ ૧૯૮, ૧૯૯
	,,	૨૨૦ અ ૨૧૧
	,,	૨૩૮ અ ૨૩૮, ૨૪૧
	,,	૨૩૯ ક ૨૫૧

અંથ	લેખ	પાનું
મુલરાજ ૨ બે	૨	૧૩૭
	,,	૭
	,,	૧૫૮
	,,	૭૮
	,,	૧૬૦
	,,	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨
	,,	૯૬, ૯૯
	,,	૧૬૩
	,,	૧૦૫
	,,	૧૬૫
	,,	૧૧૩, ૧૧૬
	,,	૧૬૬
	,,	૧૧૭, ૧૧૯
	,,	૧૭૦
	,,	૧૪૨
	,,	૧૮૬
	,,	૧૫૧, ૧૫૩
	,,	૨૦૧
	,,	૧૫૯, ૧૬૧
	,,	૨૦૨
	,,	૧૬૨
	,,	૨૦૪
	,,	૧૬૬, ૧૬૮,
	,,	૧૭૦
	,,	૨૦૬
	,,	૧૭૧
	૩	૧૧૭ બ
	,,	૧૮૩, ૧૮૪,
	,,	૧૮૫
મુલવસતિકા	,,	૧૫૮ અ ૧૬૩
મુલેશ્વર	૨	૨૦૬
	૩	૧૭૩
	,,	૫૫, ૫૭
મુલુક ...	,,	૨૪૭
	,,	૬૮
મુલનાદ	૨	૨૦૪
	૩	૧૬૬
	,,	૨૩૩ અ ૨૩૧
મુલનાં ...	,,	૨૪૬
	,,	૬૮
મુલેશ્વર	૨	૧૬૭
	,,	૩, ૪, ૫,
	,,	૭, ૯
	,,	૧૪૭
	,,	૪૦
	,,	૧૬૭
	,,	૧૨૨
	૩	૨૫૦ અ ૨૫૫
મુલિંગ ...	,,	૨૫૬
	,,	૮૫, ૮૭
મુલપ ...	,,	૨૩૪
	,,	૨૭
મુલર ...	,,	૨૫૬
	,,	૮૪
મુલક ...	૧	૨૦
	,,	૧૩
	,,	૨૧
	,,	૧૭, ૨૦
	,,	૨૨
	,,	૨૧
	,,	૨૫
	,,	૩૦
	,,	૨૬
	,,	૩૩
	,,	૪૧
	,,	૭૪
	,,	૭૯
	,,	૨૧૮
	,,	૮૦
	,,	૨૨૦

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
मैत्रिक	३	२५६	४६	मशोभद्र	"	२५०	७०
	"	२७३ अ	२७१		"	२५१	७०
मैत्र	१	१०२	५	मशोवर्मा	२	१३७	५१
मोदी	३	२५० अ	२५५, २५६		"	१४४	२६
मोष	"	२२४	६६		"	१४७	३६
मोषादित्य	"	२२४	८६		"	१६७	१२२
मोक्षादित्य	"	२१६ अ	२०४		३	१४४ अ	१५६
मोक्षाक	"	"	"	मशोवीर	"	२४१ अ	२५२, २५३
मानिराशि	२	१६१	८६, ६०	यक्षदास	"	२३५	२८, २६, ३२
मंक्षवाभिन्	३	२३२	१६	यक्षदाभ	१	१०२	६
मंगलराज	"	२५६	८५, ८७	यक्षदा	"	७६	२१८, २१६
मंगलराज	१	१०३	६	यक्षवाभिन्	३	२३२	१६
मयाश्रय	"	१०५	१३	योगेश्वरराशि	२	१६१	८६, ६०, ६२
	"	१०६	१४, १५	(योगेश्वरराशि)			
मंगलशिव	२	१३६	१५, १६	मुग्धर स्नाभिन्	"	१७१-८५	१४७
मंगक्षीय	३	२३२	१८		"	१६३-२००	१५७
मंडल	"	२५६	८५, ८७	मुल(कनक)	१	४५	६०
मंडलिक आन.	१	५२	११५	मुवराज १ लो	३	२३५	२८, २६
रेणुध. वि.	"	७७	२१०	योग (अवनिवर्मा	"	२३५	२८, ३२, ३३
अन.	"	६३	२६३	२ अ)			
	"	६४	२७५	योग	२	१२४	३६, ४०
	"	६५	२८०		"	१२७	७२
मंडलीक	३	२५६	८५	योगराज	३	२३७	४१, ४२, ४४, ४७, ४८
	"	१४६ अ	१७५		"	"	४४, ४७, ४८
य					"	१४८ क	१६८, १६६
यति	२	१३७	८	योगेश्वर	२	१२६	६०, ६४
यशोशक्ति	३	१५८ अ	१६३, १६४		३	१४४ अ	१६६
यशदा	१	२-५	१८		"	२३८ अ	२४५
(यशोदा)	"	४	२०	योगेश्वर राशि	२	१६१	८६, ६०, ६२
यशोदेव	३	१४६ अ	१७४, १७६	योगेश्वरी	"	"	८६, ६०, ६२
यशोधन	"	२२४	६५	स्थाभोतिक	१	२-५	१७, १८, १६
यशोधवल	२	१५०	५२, ५३, ५४		"	४	२०
	"	१५४	५७, ५८		२		
	"	१६७	१२१, १२६,	२६	२	१३०	१००
	"	"	१३१		"	१३३-३४	१३५
	३	२०६	३, ५, ११	२६३	१	७६	२१६
	"	२५६	८५	२६४	२	१२५	४२
	"	१४६ अ	१७१				

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान		
रघुमह	"	१०८	३	राजलवेण्ड	२	१८७	१५४
"	"	१११	१८, १९, २०	(शुद्ध)			
रघुलोडभाष	१	२	१७	राजशेखर	"	१३३-३४	१२४
उदयराज	"	११	१८	"	"	१३७	३, ८
दिवान अहलद्वर				"	"	१४७	४०
रघुविमह	२	१३३-३४	१२४, १२८,	राजमपाल	२	१५०	५२
"	"	"	१३२, १३५	राजहित्य	"	१२४	४०
"	"	१३५	१३८, १४१	राजदेव	३	२२४	६६
"	"	१३६	१४६, १४९,	"	"	१४४	२००
"	"	१५२		राज ...	२	१३७	४, ५, ६,
रघुसिंह	३	२४५	३७	"	"	"	११
रघुदेवी	२	१३५	१३८	"	"	१३८	१२
रघुवर्मा	"	१३०	६५	राजपुत्र	"	१६८	१३८
रत्तराज	"	१३३-३४	१२५	राजक ...	"	१६५	११४
रत्न ...	३	२२३	६०	"	३	२१४	४४
"	"	२२४	६४, ६६	"	"	२४०	५८
रत्नपाल	२	१६२	६७	"	"	२४७	६८
"	३	२५०	७०	राजप ...	२	१३३-३४	१२३, १२६
रत्न ...	"	२१८	७२	राजप	"	१२७	७३
रत्नपाल	२	१४७	४०	"	"	१२८	८०
"	"	१६२	६६	राजग	"	१५२	५६
रत्नसिंह	"	१६८	१३७	"	"	१५३	"
रत्नसुतः	३	२१८	६६	"	"	१६८	१३७
रत्ना ...	"	२२४	६६	राज ...	३	२०७	१५, १७
रत्नाहित्य	२	१५५	६७	"	"	२०८	१६, २१
रघुदेवि	"	१८८-९२	१५५	"	"	२०९	२३, २६
रविकान्त	१	८५	२४३	"	"	२११	३३, ३५
रविसिंह	३	२१६ अ	२०८	"	"	२१२	३७, ४०
रवेरी ...	"	"	"	राज ...	१	१०२	५
रसोपिक	२	१४३	२७	राजक ...	३	१ अ	६१, ६२
रक्षाहित्य	"	१३०	६४	राजकीर्ति	२	१४५	३४, ३७
राधस भौ.	"	१२२	१८	राजक (आचार्य)	२	२४६ अ	२५२, २५३
"	"	१२३	२८	राजक	२	१३७	७
राधस	३	२२२ अ	२१३, २१४	राजदेव ...	"	१६७	१२१, १३१
राधस ...	"	२५० अ	२५५, २५६	"	३	२०६	५, १०
राजपाल (भाभा)	२	१६३-२००	१५६	"	"	२१७	६०, ६२
राजराज	"	१३३-३४	१३१	"	"	२२४	६१
				राजसभान	१	१०२	५
				राजसि	२	१०६	८, ११

ग्रंथ	लेख	पातु	ग्रंथ	लेख	पातु		
शायपाल	३	१५५ अ	१७८, १७९	इंद्रसिंह २ जो	३	६ अ	६१
राहडा ...	२	१६८	१३८	इंद्रसिंह	२	१५५	६४, ६८
रायण ...	"	१३०	६६	इंद्रसेन १ जो	१	८	१४, १५
रासवडि	"	१६८	१३८	"	"	११	१८
राहड (राहड)	३	२२४	६४, ६५	इंद्रस्वामिन	३	२३२	१६
राहड	"	१२५ अ	१२२	इपनाशयण	"	२१६	५५, ५७
इकनदीन	"	२१७	६०, ६२	"	"	१४४ क	१६१
इमि ...	"	२३८ अ	२३७	इपा ...	"	२५६	८५, ८७
इम ...	२	१४३	२७	इपादेवी	२	१७१-८५	१५०
	३	५६ अ	१०५, १०८	इपिखि	३	२१६ अ	२१०
इंद्रजोष	१	४०	६६, ७२	इडीमनी सर काव-	२	११७	४०
इंद्रवोष	"	"	"	संज्ञा जहंगिर			
इंद्रमन	"	१	१	इपैय ...	"	१२२	२३
	"	२-५	१७, १८,	इव ...	१	५०	१०६, ११०
	"	"	१६, २०		२	१०६	१२
	"	६	७, ८, ६,		"	११२-१३	२०, २३ १/२
	"	"	१०, ११		"	११४	२६
	"	७	१२, १३		"	११६	३७, ३८
	"	८	१४, १५		"	१२४	३६, ४०
	"	१५	३	इवनशी लेक,	३	२३० अ	२२३
	३	६ अ	६१	कर्मल, उपस्थ,			
इंद्रादित्य	२	१०६	८, ११	इवन्त ...	"	२२२ अ	२१३
	"	११०	१३, १६, १७	इवसम	२	१२४	३६, ४०
	"	१४१-४२	१६, २२,	इवाहित्य	"	११५	३०, ३३
	"	"	२३, २४	इवाभ्युक्त	३	२२७	८
इंद्रधर ...	१	२४	२८, २६	इवास्वामिन	"	२३२	१६
	"	२६	३२, ३४, ३५	इविसर (रवीश्वर)	२	१२०	३, ५, ८
	३	२६ अ	६३	इव ...	१	४१	७५
इंद्रधृति	१	७	१२, १३	इवामिन	"	१८	६, १०
	"	४२	८२, ८४	इव ...	३	२२६	२२०
इंद्रधर्मन	"	५८	१३४	इवडिणी	२	१६३	१०२, १०३,
	३	५८	१०२	"	"	"	१०८
इंद्रसिंह १ जो	१	२	१७	इवामर्मा	१	८५	२४३
(महासमप)	"	७	१२, १३	ल			
	"	८	१४, १५	सकुटि ...	२	१२४	३८, ४०
	"	६	१५	सकुमि	३	२२२	८१
	"	१०	१७	सममथु	२	१६८	१३६
	३	६ अ	६१				

અંથ	લેખ	પાનું
અખમ ...	૩	૧૪૪ ઇ ૧૯૯
લક્ષ્મી, ડી. કે,	૧	૪૧ ૭૫
ભક્ષઃ ...	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
ભક્ષિતાદેવી	"	૧૬૭ ૧૨૩, ૧૩૧
"	"	૧૭૧-૮૫ ૧૪૯
"	"	૧૮૬ ૧૫૪
"	૩	૨૦૬ ૬, ૧૧
"	"	૨૦૭ ૧૪, ૧૫,
"	"	૧૭, ૧૮
"	"	૨૦૮ ૧૯, ૨૧
"	"	૨૦૯ ૨૬
"	"	૨૧૦ ૩૦
"	"	૨૧૧ ૩૨, ૩૩,
"	"	૩૫, ૩૬
"	"	૨૧૨ ૩૭, ૪૦
ભક્ષિત્ય	"	૨૩૮ બ ૨૪૭
ભક્ષુષ ...	"	૨૩૩ બ ૨૩૪, ૨૩૬
ભક્ષોપાખ્યાય	"	૨૩૭ ૪૧, ૪૫,
"	"	૪૭, ૪૮
ભવબુધસાદ	૨	૧૩૭ ૭, ૮
"	"	૧૬૭ ૧૨૧, ૧૨૫,
"	"	૧૩૦
"	"	૧૬૮ ૧૩૪, ૧૩૭
"	૩	૨૦૬ ૫, ૧૦
"	"	૨૦૭ ૧૪, ૧૬,
"	"	૧૭, ૧૮
"	"	૨૦૮ ૧૯, ૨૧
"	"	૨૧૦ ૩૦
"	"	૨૧૧ ૩૨, ૩૫
"	"	૨૧૨ ૩૭, ૪૦, ૪૧
"	"	૨૧૫ ૪૬, ૫૧
"	"	૨૧૮ ૬૪, ૬૫
"	"	૨૨૫ ૬૭, ૬૮,
"	"	૧૦૦
"	"	૨૨૬ ૧૦૩, ૧૦૪,
"	"	૧૦૫, ૧૦૬
"	૩	૨૨૨ બ ૨૧૩
ભવમાદેવી	૨	૧૮૮-૯૨ ૧૫૫

અંથ	લેખ	પાનું
લક્ષ્મી ...	૩	૨૩૯ ક ૨૫૧
લક્ષ્મણ ...	૧	૬૮ ૧૬૮
"	૩	૨૩૮ બ ૨૩૮
લક્ષ્મણનાયક	"	૨૩૯ બ ૨૫૦, ૨૫૧
લક્ષ્મી ...	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૪, ૧૩૫
"	"	૧૩૫ ૧૩૮, ૧૪૧
"	"	૧૩૬ ૧૪૯, ૧૫૨
"	"	૧૬૩ ૧૦૨
"	૩	૨૧૮ ૭૧; ૭૨
"	"	૨૫૦ ૭૦
લક્ષ્મીધર	૨	૧૫૫ ૬૪, ૬૮
"	"	૧૬૧ ૯૧
"	"	૧૫૫ બ ૧૭૮, ૧૭૯
લક્ષ્મીવર્મા	"	૧૬૭ ૧૨૨
લાખણ ...	"	૧૬૮ ૧૩૯
લાખા ...	૩	૨૫૪ ૮૨
લાટયાયન	"	૨૩૨ ૧૯
લાડાણ	"	૨૧૯ ૭૪, ૭૬
લાભારિસલક	૧	૮૫ ૨૪૩
લાલા ...	૨	૧૪૩ ૨૬, ૨૭
લાલિંગ ...	૩	૨૩૯ ક ૨૫૧
લાલચયશર્મા	"	૨૨૫ ૯૭, ૧૦૧,
લાવલેયસિંહ	૨	૧૬૭ ૧૨૩, ૧૨૭,
"	"	૧૨૮, ૧૩૨,
"	"	૧૩૩
"	૩	૨૦૬ ૭, ૧૨
"	"	૨૧૨ ૩૯, ૪૧
ભાશા ...	૨	૧૬૨ ૯૮
ભાસડ ...	૩	૧૪૪ ઇ ૨૦૦
ભિખાદિત્ય	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
લીલા ...	"	૧૬૮ ૧૩૭
લીલાદેવી	"	૧૩૭ ૪,
"	"	૧૬૦ ૮૬, ૮૮
લીલુકા ...	"	૧૬૭ ૧૨૭, ૧૩૨
"	"	૧૭૧-૮૫ ૧૪૮
"	૩	૨૦૬ ૭

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
कुषुम ...	२	११७	१२०, १२३, १२४, १२७, १२८, १३२	८			
"	"	"	४, ७, ८,	वडिलदेवी	२	१८८-८२	१५५
"	"	"	१२	वडिलेश्वर	३	२१७	११, १२
३	२०६		१४, १७	वज्रलदेव	२	१३०	८६
"	"	"	१६, २१	वडेश्वर ...	"	१३८	१२
"	२०७		२६	"	"	१३८	१५, १६
"	२०८		२६	"	"	१४०	२७
"	२०९		३०	"	"	१४१-४२	२३
"	२१०		३२, ३५	"	"	१४३	२५, २७
"	२११		३७, ४०, ४१	"	"	१५८	८३, ८४
"	२१२		८१, ८४	"	३	१४० अ	१५७, १५८
"	२२४		८८, ८९	वज्र ...	"	२४६	६८
कुसुम ...	३	४४ अ	१२१	वज्र ...	१	७१	१७८
कुसुम ...	१	५३	१६, ७०, ७१	वज्र ...	"	१०२	५
कुसुमसाध(न)	२	१५६	११४, ११६	वज्र ...	२	१०८	८, ११
(सवज्रसाध)	"	१६५	११४, ११६	वज्रभट्टि	१	५२	११५, ११८
लोखुपसाय	"	१७०	११३, ११६	(वज्रभट्टि)	"	५३	१२२
कुसुमसाध(न)	"	२०१	११०, १११	"	"	५४	१२३
"	"	२०२	११३	"	"	५५	१२५, १२७
"	"	२०६	१७२, १७४	"	"	६०	१३६
३	२१६		५५, ५७	"	"	६१	१३८
"	२१८		६५	"	"	६३	१४७, १४८,
कुसुमसिंह	२	१६७	१२७, १३२	"	"	"	१४८
"	"	१६८	१३४, १३५,	"	"	६५	१५१, १५५
"	"	"	१६७, १४०	"	"	६७	१६०, १६१
"	"	१६८	१४१	"	"	६८	१६३, १६७,
"	"	१६९-२००	१५६, १५७	"	"	"	१६८
"	३	२०६	७	"	"	६९	१७४
"	"	२१७	११, १२	"	"	७०	१७६, १८०,
कुसुम ...	२	१६३	१०२	"	"	"	१८३
लोखुपसाय	३	२३२	१६	"	"	७३	१८४
कुसुम प्रोद्देश	२	१६७	१२०	"	"	७६	१००, १०१
अथ.	"	१६८	१३४	"	"	७८	१०२
"	"	१७१-८५	१४७	"	"	७९	१०३, १०४
"	"	१८८-८२	१५५	"	"	८३	१२१
"	"	१८९-२००	१५६	वज्र ...	१	५३	१२५, १२७
"	"	२०३	१५५	वज्र पंडित	३	२६ अ	८३
				माधो रमेश			

અંથ	લેખ	પાનું
વત્સરાજ	૨ ૧૨૧	૧૪, ૧૫,
"	"	૧૭, ૨૧, ૨૫
"	૧૩૦	૯૫, ૯૬,
"	"	૧૦૪
૩	૨૩૯	૫૩, ૫૬
"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
"	૨૩૩ અ	૨૩૧, ૨૩૫
વત્સવ ...	" " "	૨૩૧, ૨૩૪,
"	" " "	૨૩૬
વનપાલ	" ૧૨૫ બ	૧૨૧
વનરાજ	૧ ૭૬	૨૦૫
૨	૧૨૬	૫૪
૩	૨૪૦	૫૮
"	૧૫૭ બ	૧૮૪
વપ્પ ...	૧ ૮૮	૨૫૪, ૨૫૮
વપ્પજલ	" ૨૨૪	૯૫
વપ્પજલદેવ	૨ ૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
"	૨૦૨	૧૬૩
"	૨૦૬	૧૭૩
"	૨૨૩	૯૦
"	૨૨૪	૯૨
"	૨૨૬	૧૦૪, ૧૦૬
૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨
વપ્પજી	૨ ૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,
"	"	૧૨૬
"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮
"	૨૦૬	૪, ૯
વશદેવ ...	૩ ૨૨૩ અ	૨૧૬
વશદ ...	૧ ૭૧	૧૮૦
વશદદાસ ૧ લો	૩ ૨૨૯	૯
"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨
"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧
વશદદાસ ૨ ભો	" ૨૨૯	૯
"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨
"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧
વશ્વ ...	" ૯૨	૧૧૨
વશ્વ ...	" ૨૧૪	૪૪
વશ્વકિ ...	૧ ૪૨	૮૧, ૮૪

અંથ	લેખ	પાનું
વશ્વમાન	૨ ૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮
વશ્વદેવી	" ૧૭૧-૮૫	૧૪૯
વશ્વ ...	" ૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૩
વશ્વજા	" ૨૩૧	૧૦૬
વશ્વજા ...	" ૧૩૭	૩
(સોભા)		
વશ્વજા બપ	૩ ૨૩૧	૧૬, ૧૭
વશ્વજાજા	૨ ૧૩૭	૫
"	૧૪૫	૩૮, ૩૯,
"	"	૪૧, ૪૫
"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
"	૧૭૦	૧૪૨
"	૧૮૬	૧૫૧
"	૨૦૧	૧૫૯
"	૨૦૨	૧૬૨
"	૨૦૬	૧૭૧
૩	૧૫૫ બ	૧૮૧
"	૧૫૭ બ	૧૮૩
વશ્વજાજા પંડિત	૨ ૧૨૫	૪૧, ૪૭
વશ્વજા ...	૩ ૨૪૩	૬૫
વશ્વજાજા	" ૨૫૬	૮૫, ૮૭
વશ્વ ...	૨ ૧૩૨	૧૧૮, ૧૨૧,
વશ્વજાજા	" ૧૫૦	૫૨, ૫૪
૩	૧૫૭ ઈ	૧૯૧, ૧૯૨
વશ્વજા	" ૨૨૩ અ	૨૧૫
વશ્વજા	" ૨૬ અ	૯૩, ૯૪
વશ્વજાજા	૧ ૪૫	૯૦
વશ્વજા	" ૧૧	૧૮
વશ્વજા ...	૩ ૨૨૩ અ	૨૧૬
વશ્વજાજા	૨ ૧૩૭	૭, ૮
"	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩,
"	"	૧૨૪, ૧૨૫,
"	"	૧૨૬, ૧૨૭,
"	"	૧૨૮, ૧૨૯,
"	"	૧૩૨, ૧૩૩

ग्रंथ	लेख	पान
वस्तुपात्र	२	१६८ १३५, १३७
"	१६८	१४१
"	१८७	१४४
"	१८८-८२	१४५
"	१८३-२००	१४६, १४७,
"	"	१४८
"	२०३	१६५
"	२०६	३, ४, ५,
"	"	६, ७, ८,
"	"	९, १२
"	२०७	१४, १५,
"	"	१६, १७,
"	२०८	१८, २०,
"	"	२१, २२
"	२०९	२३, २४,
"	"	२५, २६
"	२१०	२८, ३०
"	२११	३२, ३३, ४०
"	२१२	३७, ४०, ४१
"	२१३	४२
"	२१५	४५
"	१२५ अ	१२१
"	२१६ अ	२०५
वस्तुधर्मिक	"	६ अ ६१, ६२
वस्तुधर्म	"	६ अ ६१, ६२
वस्तुधर्म ...	२	१६८ १३८
वस्तुधर्म ...	"	"
वस्तुधर्म ...	"	१६६ ११८
"	"	१८६ १५२, १५३
वाचस्पत्य	"	१८३-२०० १५७
वाचस्पति १ ले	३	२३७ ४२
"	"	२३८ ४६
वाचस्पति	२	१६१ ८६ ८०, ८२
वाचस्पति ...	३	२५६ ८६, ८७
वाचस्पति ...	१	११ १८
वाचस्पति	३	२०७ १६, १८
"	२०८	२०
"	२०९	२७
"	२११	३४
"	२१२	३६

ग्रंथ	लेख	पान
वाचस्पति	२	१०८ ८, ११
"	११०	१३, १६, १७
वाचस्पति ...	"	"
वाचस्पति ...	३	२०८ २२
वाचस्पति	"	२४३ १४, १५
वाचस्पति	१	५७ १३२
वाचस्पति ...	"	१०२ ५
वाचस्पति ...	२	१६३ १०१
वाचस्पति ...	"	१६८ १३६
वाचस्पति ...	३	२२३ अ २१५, २१६
वाचस्पति	१	११ १८
वाचस्पति	३	१४४ ३ १६३
वाचस्पति ...	२	१६८ १३६
वाचस्पति	"	१५७ ७६
"	३	२१५ ५०, ५३
वाचस्पति	२	१०८ ८, ११
"	११०	१३, १६, १७
वाचस्पति	"	१७१-८५ १४७
"	"	१८३-२०० १५६
वाचस्पति	३	२४३ १४, १५
वाचस्पति ...	२	१४७ ४०, ४४, ४५
"	"	१६८ १३८
"	३	२४३ १४, १५
"	"	१४० अ १५६, १५८
वाचस्पति	२	१६२ ८६
वाचस्पति	"	१६८ १३६
वाचस्पति	३	२४८ १६
वाचस्पति	"	१३६ अ १५४, १५५
वाचस्पति	"	२०८ २०, २२
"	"	२०९ २५
वाचस्पति	"	२१२ ८५
वाचस्पति	२	१६१ ८३
वाचस्पति ...	"	१४० १७
"	"	२४८ अ २३७, २३८
वाचस्पति	१	८३ २६३, २६७,
"	"	२७४
"	"	८४ २७५, २७६
"	३	२३४ २७

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
वासराज	२	१२१	१४, १५,	वर्धमान	२	१७१-८५	१४७
	"	"	१७, २१, २५		"	१८३-२००	१५८
	"	१३०	८५, ८६,	वसवदेवी	"	१७१-८५	१४८
	"	"	१०४	वसव ...	"	१६३	१०२, १०३
	३	२३८	५३, ५६	वसवभा	"	२३१	१०६
	"	१४८ क	१६८, १६९	वसवभा ...	"	१३७	३
	"	२३३ अ	२३१, २३५	(सोलांडी)			
वासव ...	"	"	२३१, २३४,	वसवभा अथ	३	२३१	१६, १७
	"	"	२३६	वसवभाराज	२	१३७	५
वसवभा	"	१२५ अ	१२१		"	१४५	३८, ३९,
वसवराज	१	७६	२०५		"	"	४१, ४५
	२	१२६	५४		"	१६५	११२, ११६
	३	२४०	५८		"	१६६	११७, ११८
	"	१५७ अ	१८४		"	१७०	१४२
वसव ...	१	८८	२५४, २५८		"	१८६	१५१
वसवभा	"	२२४	८५		"	२०१	१५८
वसवभादेव	२	२०१	१६०, १६१		"	२०२	१६२
	"	२०२	१६३		"	२०६	१७१
	"	२०६	१७३		३	१५५ अ	१८१
	"	२२३	८०		"	१५७ अ	१८३
	"	२२४	८२	वसवभाराज पंडित	२	१२५	४१, ४७
	"	२२६	१०४, १०६	वसवभा ...	३	२४३	६५
	३	१४८ अ	१७०, १७२	वसवभादेव	"	२५६	८५, ८७
वसवभा	२	१६७	१२१, १२४,	वसव ...	२	१३२	११८, १२१,
	"	"	१२६	वसवभापास	"	१५०	५२, ५४
	"	१८३-२००	१५८		३	१५७ अ	१८१, १८२
	"	२०६	४, ६	वसवभा	"	२२३ अ	२१५
वसवभा ...	३	२२३ अ	२१६	वसवभा	"	२६ अ	८३, ८४
वसवभा ...	१	७१	१८०	वसवभा	१	४५	८०
वसवभास १ लो	३	२२८	८	वसवभा	"	११	१८
	"	२३०	१०, ११, १२	वसवभा ...	३	२२३ अ	२१६
	"	२२८	२२०, २२१	वसवभा	२	१३७	७, ८
वसवभास २ लो	"	२२८	८		"	१६७	१२०, १२३,
	"	२३०	१०, ११, १२		"	"	१२४, १२५,
	"	२२८	२२०, २२१		"	"	१२६, १२७,
वसवभा ...	"	८२	११२		"	"	१२८, १२९,
वसवभा ...	"	२१४	४४		"	"	१३२, १३३
वसवभा ...	१	४२	८१, ८४				

ग्रंथ	लेख	पान
वस्तुपाठ	२	१६८ १३५, १३७
"	"	१६८ १४१
"	"	१८७ १५४
"	"	१८८-८२ १५५
"	"	१८३-२०० १५६, १५७,
"	"	१५८
"	"	२०३ १६५
"	"	२०६ ३, ४, ५,
"	"	६, ७, ८,
"	"	९, १२
"	"	२०७ १४, १५,
"	"	१६, १७,
"	"	२०८ १८, २०,
"	"	२१, २२
"	"	२०९ २३, २४,
"	"	२५, २६
"	"	२१० २८, ३०
"	"	२११ ३२, ३३, ४०
"	"	२१२ ३७, ४०, ४१
"	"	२१३ ४२
"	"	२१५ ४५
"	"	१२५ अ १२१
"	"	२१६ अ २०५
वस्तुशर्मिष्ठ	"	६ अ ८१, ८२
वस्तुशर्मिष्ठ	"	६ अ ८१, ८२
वस्तुशर्मिष्ठ ...	२	१६८ १२९
वस्तुशर्मिष्ठ ...	"	" "
वस्तुशर्मिष्ठ ...	"	१६६ ११८
"	"	१८६ १५२, १५३
वाचस्पत्य	"	१८३-२०० १५७
वाक्षपति १ ले	३	२३७ ४२
"	"	२३८ ४८
वाक्यशक्ति	२	१६१ ८८ ८०, ८२
वाक्य ...	३	२५६ ८६, ८७
वाक्य ...	१	११ १८
वाक्य ...	३	२०७ १६, १८
"	"	२०८ २०
"	"	२०९ २७
"	"	२११ ३४
"	"	२१२ ३६

ग्रंथ	लेख	पान
वाक्यशर्मिष्ठ	२	१०८ ८, ११
"	"	११० १३, १६, १७
वाक्य ...	"	" "
वाक्य ...	३	२०८ २२
वाक्यशर्मिष्ठ	"	२४३ १४, १५
वाक्यशर्मिष्ठ	१	५७ १३२
वाक्य ...	"	१०२ ५
वाक्य ...	२	१६३ १०१
वाक्य ...	"	१६८ १३६
वाक्य ...	३	२२३ अ २१५, २१६
वाक्यशर्मिष्ठ	१	११ १८
वाक्यशर्मिष्ठ	३	१४४ १६३
वाक्य ...	२	१६८ १३८
वाक्यशर्मिष्ठ	"	१५७ ७६
"	३	२१५ ५०, ५३
वाक्यशर्मिष्ठ	२	१०८ ८, ११
"	"	११० १३, १६, १७
वाक्यशर्मिष्ठ	"	१७१-८५ १४७
"	"	१८३-२०० १५६
वाक्यशर्मिष्ठ	३	२४३ १४, १५
वाक्यशर्मिष्ठ ...	२	१४७ ४०, ४४, ४५
"	"	१६८ १३८
"	३	२४३ १४, १५
"	"	१४० अ १५६, १५८
वाक्यशर्मिष्ठ	२	१६२ ८८
वाक्यशर्मिष्ठ	"	१६८ १३८
वाक्यशर्मिष्ठ	३	२४८ १८
वाक्यशर्मिष्ठ	"	१३६ अ १५४, १५५
वाक्यशर्मिष्ठ	"	२०८ २०, २२
"	"	२०९ २५
वाक्यशर्मिष्ठ शक्ति	"	२२२ ८५
वाक्यशर्मिष्ठ	२	१६१ ८३
वाक्यशर्मिष्ठ ...	"	१४० १७
"	"	२३८ अ २३७, २३८
वाक्यशर्मिष्ठ	१	८३ २६३, २६७,
"	"	२७४
"	"	८४ २७५, २७६
"	३	२३४ २७

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
વીરાક ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	વેળક ...	,,	૧૪૮ બ	૧૬૭
વીર્ય ...	૨	૧૬૮	૧૩૯	વૈદ્ય. સી. બી.	,,	૨૩૭	૪૨
વીરેશ્વર	૩	૨૧૫	૪૭		,,	૧૩૦ અ	૧૪૪
વીરહણ દેવ	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧		,,	૧૪૯ બ	૧૭૩
વીવીક ...	,,	૨૫૧	૭૦	રેઘનાથ	,,	૨૧૫	૪૫, ૫૩
વીસલ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯		,,	૨૨૨	૮૪, ૮૫
વીસલક	,,	,,	૧૩૮		,,	૧૪૪ ધ	૧૯૯
વીરહણ	૩	૨૫૧ બ	૨૫૮	વરભટ ...	૧	૭૩	૧૯૦
વુડહાઉસ મેજર	૧	૫૭	૧૨૯	વૈરિસિંદ	૩	૨૩૭	૪૧, ૪૨,
સી. એસ					,,	,,	૪૪, ૪૮
જમલાલ કાળી.	૩	૨૧૮	૬૪		,,	૨૫૨	૭૩, ૭૮
દાસ શાસ્ત્રી				વૈરવચ્ચા	૧	૬	૧૦
વેન્કુમ્પ રાવ	૧	૧૭	૫	વોગેલ. ડો	,,	૪૧	૭૪
બહાદુર વિ.	,,	૨૩	૨૪	વોટસન મેજર	,,	૭	૧૨
	,,	૨૬	૩૨	જે. ડામરુ	,,	૧૯	૧૧
	,,	૪૧	૭૪		,,	૩૮	૬૨
	,,	૫૧	૧૧૧		,,	૮૪	૨૩૬
	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૬		,,	૮૬	૨૪૫
	૩	૨૩૦	૧૦, ૧૧		૨	૧૩૭	૩
વેંગીનાથ	૨	૧૨૨	૨૬		૩	૨૨૭	૩
વેન્જલ રાજલ	,,	૧૬૭	૧૫૪		,,	૨૩૩	૨૧
વેણીલાલ(દાસ)	,,	૧૪૭	૪૦, ૪૪		,,	૨૩૬	૩૫
વેદમર્ગરાશિ	,,	૧૬૬	૧૧૮, ૧૧૯	વોધન ...	૨	૧૨૧	૯
	,,	૧૭૦	૧૪૩	વોસરિઉ	,,	૧૬૮	૧૩૯
	,,	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૩	વોસરિન	,,	૧૬૦	૮૭, ૮૮
	,,	૨૦૧	૧૬૦	વોલ્ડી ...	,,	૧૬૮	૧૩૬
	,,	૨૦૨	૧૬૩, ૧૬૪	વોલ્ફિયલ ...	,,	,,	,,
	,,	૨૦૬	૧૭૩, ૧૭૪	વ્યાધસેન	૧	૧૩	૪
વેદશર્મા	૩	૨૫૨	૭૫, ૮૧		,,	૧૪	૬, ૭, ૮
વેદાધિકારી	૨	૧૬૨	૯૮	શ			
વેનપ ...	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૩૩,	શકિતકુમાર	૩	૨૫૨	૭૮
	,,	,,	૧૩૬	શમિ ...	,,	૨૦૭	૧૮
વેસ્ટર ગાર્ડ	૧	૧૫	૩	શતપેત્રમેશ્વર	,,	૨૩૮ અ	૨૩૯
એન. એસ.				શખરસવામિન	,,	૨૩૨	૧૯
વૈકુન્થ ...	૧	૨૭	૩૭	શમ્ભી ...	૧	૫૩	૧૨૧
વેન્જલ ...	૨	૧૫૮	૭૯, ૮૦		૨	૧૨૪	૩૮
વેન્જલદેવ	,,	૧૫૭	૭૩, ૭૪,	શમ્ભીન ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
	,,	,,	૭૫, ૭૭		,,	૧૦૨	૬
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૩				

ग्रंथ	लेख	पान
शंकराचार्य (शांकराचार्य)	१	६६, ३०१
शङ्कराचार्यीन घोरी	३	१५७ अ १८३
शङ्कराचार्यी	११	१४८ अ १६६
शङ्कराचार्य ...	१	३४ ५७
शान्तकृष्ण	११	६ ७, ६, ११
"	"	२४ २८, २६
शान्तिप्रसन्न चरि	३	२४५ ६७
शान्तिभद्र चरि	"	२३८ अ २३८, २४२
शान्तिहस्त	"	२३२ १८, २०
"	"	२३० अ २२४
शान्ति शम्भू	१	२४ २८, २६
शान्ति चरि	२	१६७ १२३, १२८,
"	"	१३३
"	"	१६८ १३७
"	३	२०६ ८
"	"	२०७ १५, १७
"	"	२०८ २१
"	"	२०९ २६
"	"	२१० ३०
"	"	२११ ३३, ३५, ४०
शाम्भू	३	२०७ १७
"	"	२०८ २१
"	"	२१० ३०
"	"	२११ ३३, ३५
"	"	२१२ ३८, ४०
शास्त्रिण	२	१४८ ४६, ५०
"	"	१६८ १३७
शास्त्रिण	"	१७१-८५ १४७
शास्त्री कुशाक्षर	३	१४६ अ १५४
शास्त्री वृद्धाक्षर	"	२१८ ६४
काशीदास		
शास्त्रिण	"	२३८ अ २४६
"	"	२४६ २४७, २४८
शिवदेव ...	"	२२७ ७, ८
शिवदेवाचार्य	"	२३६ ३५, ३६, ३८
शिवभार	"	१२५ अ १२२
शिवराज	२	१३८ १२, १३, १४
"	३	२३० अ २२६, २२८

ग्रंथ	लेख	पान
शिवादिप	२	१२४ ३६, ४०
शीवादिप १ ले	१	४८ १०४
(वल्लभी धर्मादिप)	"	५१ १११, ११३,
"	"	११४
"	"	५२ ११५, ११७
"	"	५३ ११६, १२०
"	"	५४ १२३
"	"	५५ १२५, १२६
"	"	५६ १२८
"	"	५७ १२९, १३०,
"	"	१३२
"	"	५८ १३४
"	"	५९ १३५
"	"	६० १३६, १३८
"	"	६१ १३९
"	"	६२ १४२
"	"	६३ १४५
"	"	६४ १४७
"	"	६५ १४९
"	"	६६ १५०
"	"	६७ १५१
"	"	६८ १५२, १५५
"	"	६९ १५३
"	"	७० १५४
"	"	७१ १५६, १८१
"	"	७२ १८५
"	"	७३ १८६
"	"	७४ १८६, १८८,
"	"	२०२
"	"	७५ २०४, २०५
"	"	७६ २०६, २०८
"	"	७७ २११, २१३
"	"	८२ २२५
"	"	८३ २३१, २३३
"	"	८४ २३७, २३८
"	"	८७ २४६
"	"	८८ २५०, २५१,
"	"	२५७
"	"	८९ २६३, २६४,
"	"	२६६, २७०,
"	"	२७२

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
શીલાદિત્ય ૧ ભો	૧	૯૪	શીલાદિત્ય ૩ ભો	૧	૮૫
(વલ્લભી	"	૯૫	(વલ્લભી)	"	"
ધર્માદિત્ય)	"	૯૬	"	૮૬	૨૪૫
"	"	૨૯૭	"	૮૭	૨૪૬, ૨૪૭
"	૯૭	૩૦૨	"	૮૮	૨૫૩, ૨૫૫
"	૯૮	૩૦૫	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
૩	૫૪	૧૦૦, ૧૦૧	"	"	૨૭૩
"	૫૮	૧૦૨	"	૯૪	૨૭૬
"	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪	"	૯૫	૨૮૬
"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬	શીલાદિત્ય ૪ ભો	૧	૮૮
"	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦	વલ્લભી	"	"
"	૯૨	૧૧૧	"	૮૯	૨૫૬
શીલાદિત્ય ૨ ભો	૧	૬૧	"	૯૦	૨૬૦
(વલ્લભી)	"	૬૮	"	૯૧	૨૬૧
"	"	૭૬	"	૯૨	૨૬૨
"	"	૭૭	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
"	"	૭૮	"	"	૨૭૪
"	"	૮૨	"	૯૪	૨૭૬
"	"	૮૩	"	૯૫	૨૮૦
"	"	૮૪	"	"	૨૮૬
"	"	૮૭	"	૯૬	૨૯૪, ૩૦૦
"	"	૮૮	૩	૯૨	૧૧૧, ૧૧૨
"	"	૯૩	શીલાદિત્ય ૫ ભો	૧	૪૩
"	"	૯૪	વલ્લભી	"	૯૩
"	"	૯૫	"	"	૨૭૪
"	"	૯૬	"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬,
૩	૯૨	૧૧૧	"	"	૨૮૦, ૨૮૧,
શીલાદિત્ય ૩ ભો	૧	૭૬	"	"	૨૮૬
(વલ્લભી)	"	૭૭	"	૯૬	૨૯૪, ૩૦૦
"	"	૭૮	શીલાદિત્ય ૬ ભો	૧	૯૩
"	"	૭૯	વલ્લભી	"	૯૪
"	"	૮૦	"	૯૫	૨૮૦, ૨૮૬,
"	"	૮૧	"	"	૨૯૪
"	"	૮૨	"	૯૬	૩૦૦
"	"	૮૩	૨	૧૪૭	૩૯
"	"	૮૪	શીલાદિત્ય ૭ ભો	૧	૯૬
"	"	૮૫	વલ્લભી	"	"
"	"	૮૬	૩	૨૩૩ અ	૨૩૦

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		
શીલાદિત્ય સામન્ત	૧	૪૫	૬૩	આશ્રમશીલાદિત્ય	૧	૧૦૩	૮, ૯, ૧૧
"	"	૪૬	૬૪, ૬૬	"	"	૧૦૪	૧૨
"	"	૪૭	૬૭	"	"	૧૦૫	૧૩
"	"	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩	
"	"	૬૩	૧૪૭, ૧૪૮,	શ્રીતાત	"	૧૫૭ અ	૧૮૨
"	"	૧૪૯		શ્રીધર	૨	૧૬૩	૧૦૧, ૧૦૨,
"	"	૧૫૧, ૧૫૫		"	"	૧૦૫	
શુકલ દલપતરામ	૩	૨૩૩ અ	૨૨૯	"	"	૨૧૬	૫૬, ૫૭
શુચિવર્મા	"	૨૫૨	૭૨, ૭૮	"	"	૨૨૫	૯૮, ૧૦૧
શુભચંદ્ર	"	"	૭૫, ૮૧	"	"	૧૨૫ અ	૧૨૯
શુભંકર	"	૧૫૫ અ	૧૭૮, ૧૭૯	શ્રીપાલ	૨	૧૪૭	૩૮, ૩૯,
શુરસેન ...	"	૨૨૫	૧૦૬	"	"	"	૪૦, ૪૪, ૪૭
ચલેશ્વરી	૨	૧૬૧	૮૯, ૯૦	"	"	૧૬૮	૧૩૮
શેઠ સારાલાલ	૩	૧૫૩ અ	૧૯૬	૩	૨૧૮	૬૫, ૬૬	
ડાલાલાલ				શ્રીવાદેવી	"	૨૨૪	૯૫
શેઠ ...	૧	૧૦૨	૫	શ્રીરાજ	૨	૧૬૮	૧૩૫
શેવડ ...	૩	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬	શ્રીવિષ્ણુ	૩	૨૩૭	૪૧
શેવદેવત(ભટ્ટાશ્રી)	૨	૧૬૫	૧૧૪, ૧૧૬	શ્રીસપાલ	"	૨૫૧	૭૦
શેઠ ...	"	૧૦૯	૮, ૧૧	શ્રુતિમંડ	"	૨૧૯	૭૩
શેઠ ...	"	૧૬૩	૧૦૨	સ			
શેઠનદેવ	"	૧૫૭	૭૬, ૭૭	સઉંસરિયઉ	૩	૨૪૩	૬૩, ૬૫
"	"	૧૬૨	૯૯	સગડ	૧	૮૧	૨૨૨
શંકર	૩	૨૨૭	૫	સફ્રક	૩	૯૨	૧૧૨, ૧૧૪
"	"	૨૩૯	૫૪, ૫૭	સફ્રસિક	"	"	" ૧૧૩
"	"	૨૫૦	૭૦	સચિતિશર્મા	૧	૧૯	૧૧, ૧૨
"	"	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩,	સજ્જન	૩	૨૧૫	૫૦, ૫૩
"	"	"	૧૧૪	સજ્જની	"	૨૧૮	૭૦
શંકરગણુ	"	૨૩૨	૧૮	સજ્જ	"	૧૪૪ ૩	૧૬૫
"	"	૨૩૦ અ	૨૨૩, ૨૨૪,	સતિયપુત્રો	૧	૧	૩
"	"	"	૨૨૫, ૨૨૭	સદમલપાઈ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૮
શંકરણુ	"	૨૩૨	૧૮, ૨૦	સધન્ય	૩	૨૩૫	૨૯
"	"	૨૩૦ અ	૨૨૪	સપાદલક્ષીય	૨	૧૩૭	૫
શંકરવર્મા	"	૨૩૮ અ	૨૪૭	સપ્તભીલક	૧	૭૩	૧૯૦, ૧૯૪
શંભોર (સંભોર)	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	સમરસિંહ	૩	૨૫૨	૭૫, ૮૦, ૮૧
શ્યામજીરે	૧	૩૬	૫૯, ૬૦	"	"	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩
શ્રવણભદ્ર	૩	૨૩૮ અ	૨૪૭, ૨૪૯				
શ્રામ. ડોક્ટર	૨	૧૧૫	૩૦				

અ-૧૬

	अंश	लेख	पान
समरसीह	२	१६०	८६, ८८
समरा	३	२२३	८६
समुद्र ...	१	१०२	५
सरकार सर	३	१५८ अ	१६३
जुहुनाथ			
सरय-नक्षत्रि	"	२११	३६
सरवथ	२	१६८	१३६
सरस्वती	१	७४	२१६
	३	२०७	१५, १७
	"	२०८	२१
	"	२०९	२६
	"	२१०	३०
	"	२११	३३, ३५
	"	२१२	३८, ४०
संज्ञाप	२	१२४	३८, ३९, ४०
सलभलुङ्ग	"	१६८	१३८
सलभलुङ्गदी	"	१६५	११४, ११६
	"	२०६	१७२, १७४
	"	२२६	१०८
सलभलुसीह	"	२१३	४२
सलक्ष	३	२१६ अ	२०४, २०५
	"	"	२०६
सलक्षिणी	"	२२५	१०५
सलक्षितारायथ	"	२१६	२०४, २०६
संज्ञेय	२	१२२	२३
सत्ययुग्म(सत्ययुग्म)	१	६५	२८७
सहजल	२	१७१	८५, १५०
सहजग	"	१४५	३०, ३१, ३३
	३	२०८	२०, २२
	"	२०९	२५, २७
सहदेव	"	२४३	६४, ६५
सहसालुन	२	१२६	१५२
सहार	"	१४५	३०, ३३
साधदे	"	१६८	१३६
साधि (३)	"	१६७	१२०, १२४
	"	"	१२६
	"	२०६	४, ६
सांकरसीह	३	१४४ अ	१६३
साभाडा	"	२४३	६१, ६५

	अंश	लेख	पान
सागथु	"	२२४	६२, ६५
	"	२२५	६८
	"	२२२ अ	२१३
	"	२२३ अ	२१६
सागर ...	२	१६८	१३७, १३८
सागथु ...	"	"	१३६
सागथुडि	"	"	१३८
सागनडि	"	"	"
साटाडि ...	"	"	"
साडाड	३	१४४ अ	२००
साडाड	"	२५६	८६, ८७
साडल	"	२२३	८६
	"	२५४	८२
सांतम ...	"	२२२ अ	२१३, २१४
सातिकुमार	२	१६६	११६
	"	१७०	१४४
	"	१८६	१५२, १५३
	"	२०१	१६०
	"	२०२	१६३
	"	२०६	१७३
सांतिप	३	१४३ अ	१६६, १६७
सांतिपडि	२	१६८	१३८
सांदा ...	"	"	१३६
सांदा ...	१	८५	२४३, २४४
सांदात	"	८१	२२२
	"	६२	२६२
	३	६२	११२
सांम ...	"	२५४	८२
सांमत	"	२२३	६०
सांमत	"	२३८ अ	२३८
सांमतसिंह	२	१३७	४
	"	१६४	११०, १११
	"	१६७	१२२, १२६,
	"	"	१३१
	३	२०६	६, ११
	"	२१३	४२
	"	२१६	५४, ५७
	"	२२५	६८, १०१
	"	२५२	७३, ८६
	"	२१६ अ	२०४, २०५,
	"	"	२०६

ग्रंथ	लेख	पान
सामन्तसिंह	३	१६४ २०८
"	"	२१६ २१०
सामन्तरामि	१	१०३ ६, ११
सारंगदेव (वाघेला)	३	२१७ ५६
"	"	२२० ७७
"	"	२२१ ७८
"	"	२२२ ७९, ८१,
"	"	८५, ८७
"	"	२२३ ८८, ८९
"	"	२२४ ९३, ९६
"	"	२२५ ९७
"	"	२१६ २१०
"	"	२२० २११, २१२
"	"	२२२ २१३
"	"	२२३ २१५, २१६
"	"	२२५ २१८, २१९
सारंगधर	२	१४७ ४०
साधवादन	"	१४९ ५१
साक्षिग ...	३	१५५ १७८, १७९
सामिवाहधु	२	१४९ ५१
साहू ...	३	२२४ ९६
साहू ...	२	१६८ १३८
सावड	"	"
सावदेव	२	१४९ ५१
"	"	१६८ १३७, १३८
साविकुमार	२	१३० ९४, १०२
सावित्री	"	१६३ १०२
साहसूय	२	१६८ १३८
सिंघधु ...	"	१३७ ८
"	३	२१६ ५४, ५७
सिंधिया	१	६९ १७०
सिद्ध ...	२	१३३-३४ १२३, १३३
सिद्धपाल	३	२१८ ६५
सदरश	२	१३७ ६, ७
(नयसिंह)	"	१४१-४२ १६
"	"	१४४ २८, २९
"	"	१४५ ३१, ३३
"	"	१४६ ३४, ३५

ग्रंथ	लेख	पान
सिद्धराज	२	१४७ ३८, ३९,
(नयसिंह)	"	४०, ४२,
"	"	४४, ४५, ४७
"	"	१५० ५२
"	"	१५४ ५६
"	"	१५५ ६१, ६५
"	"	१५६ ६०
"	"	१५७ ७४, ७७
"	"	१५८ ७८
"	"	१६० ८५, ८८
"	"	१६२ ८६, ८९
"	"	१६३ १०२, १०५
"	"	१६५ ११३, ११६
"	"	१६६ ११७, ११९
"	"	१६७ १२२
"	"	१७० १४२, १४६
"	"	१८६ १५१, १५३
"	"	२०१ १५६
"	"	२०२ १६२
"	"	२०४ १६७, १६९
"	"	२०६ १७१
"	३	२१८ ६५, ६६
"	"	२१९ ७५
"	"	१४४ १५६
"	"	१४४ १६०
"	"	१४४ १६१, १६३
"	"	१४४ १६४
"	"	१४९ १७०
"	"	१४९ १७३, १७४,
"	"	१७५
"	"	१५५ १८०, १८१
"	"	१५७ १८३, १८५
"	"	१४३ १८६, १८७
"	"	१४३ १८८
"	"	१४४ १८९
"	"	२१५ २०३
"	"	२१६ २०५
"	"	२३९ २५०
"	"	२३८ २३७
सिद्धराज	१	६६ २६६, ३०१

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		
સિદ્ધેશ્વર	૩	૧૪૪ ધ	૧૯૯	સુકથંકર ડો.	૧	૯	૧૬
સિન્ધુરાજ	૨	૧૪૭	૪૧, ૪૫	વી. એસ.	„	૧૮	૯
	૩	૨૩૫	૨૯		„	૨૦	૧૩
	„	૨૩૭	૪૦		„	૨૨	૨૬
	„	૧૪૪ ક	૧૬૨		„	૨૪	૨૮
	„	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫	૨	૧૩૦	૯૫	
	„	૨૩૮ બ	૨૪૬		„	૧૪૧-૪૨	૧૮
સિમ્મ. એલ.	૧	૧૬	૩	સુનવથ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
પ્રોક્ટર				સુપાશ્વ	„	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
સિરધર ...	૩	૨૨૩	૮૯	સુમાદુ ...	„	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	„	૨૨૩ અ	૨૧૬		„	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૧
સિરપાલ	„	૨૨૩ અ	૨૧૬	સુબટવર્મી (શાહ)	„	૧૩૭	૮
સિંહમિત	૧	૨-૫	૧૮, ૨૦	સુભતિ ...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧
સિંહરાજ	૨	૧૬૮	૧૩૯	સુમતિસ્વામી	„	૨૨૦ ય	૨૧૧, ૨૧૨
સિંહવર્મન	૩	૨૩૫	૯	સુમદનપાલ	૩	૨૨૪	૯૨
સિંહાદિત્ય	„	૨૨૯	૯	સુમિગિ	૨	૧૬૮	૧૩૯
	„	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	સુરતનસુધા	૩	૨૨૪	૯૨
	„	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧	સુરભિ ...	„	૧૪૯ મ	૧૭૩
સીતા ...	„	૨૧૮	૭૦	સુરરાજ ...	„	„	૧૭૫
સીમંધરસ્વામિન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	સુરાદિત્ય	„	૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭,
સીયક ૧ લો	૩	૨૩૭	૪૨		„	„	૨૪૮, ૨૪૯
સીયક ૨ બે	„	„	૪૦, ૪૧,	સુવિસાખ	૧	૬	૭, ૧૦, ૧૧
	„	„	૪૩, ૪૪,	સુનત ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	„	„	૪૫, ૪૬,		„	૧૮૮-૯૨	૧૫૫
	„	„	૪૭, ૪૮	સુહાદેવિ	„	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	„	૨૪૮	૪૯, ૫૦		„	૨૦૩	૧૧૫
	„	૨૨૦ અ	૨૧૧	સુવરાજ	૩	૨૨૪	૯૨
સીપુ ...	„	૨૫૪	૮૨	સુપા ...	૨	૧૬૨	૯૮
સીલથુલિ	૨	૧૬૮	૧૩૯	સુમન ...	૩	૨૧૪	૨૪
સીલાનિ ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫	સુમવદેવી	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
સીહ ...	૧	૫૩	૧૨૨		„	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪
	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	સુમલેશ્વર	„	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
	૩	૨૩૪	૨૭		„	„	૧૬૩, ૧૬૪
સીહદત	૧	૫૫	૧૨૫	સુમેશ્વર	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
સીહમિત	„	૨-૫	૨૦	સુર ૧ લો	૧	૧૦૨	૫, ૬
સીહાદિત્ય	૩	૨૨૭	૪, ૫		૩	૨૨૯	૯
સીદિલ ...	૧	૨-૫	૧૭, ૧૮,		„	૨૩૦	૧૦
	„	„	૧૯, ૨૦		„	૨૨૯	૨૨૧, ૨૨૨

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ચર ૨ બે	૩	૨૨૯	૯	સોમ (બ્રાહ્મણ)	૧	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧
	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨		"	૧૦૨	૫
	"	૨૨૯	૨૨૧, ૨૨૨		"	૧૨૪	૩૮, ૩૯, ૪૦
ચરાનંદ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	સોમ (વિષ્ણુ)	૩	૨૨૪	૯૩, ૯૬
ચર્ચ ...	"	૧૧૨-૧૩	૨૦, ૨૨	સોમ ...	૨	૨૦૪	૧૭૦
ચર્ચક ...	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭	સોમદેવ ...	"	૧૫૪	૫૮
ચર્ચવીકલ	૩	૨૫૬	૮૫		૩	૨૦૮	૨૦, ૨૨
ચલવ દેવી	૨	૧૭૧-૮૫	૧૫૦	સોમરવિ	૨	૧૬૨	૯૮
ચલવા ...	૩	૨૧૮	૭૧	સોમરાજ	"	૧૪૫	૩૩
સેનસંધ ...	"	૧૨૫	૧૨૧		"	૧૫૫	૬૬
સેત ...	૧	૧૦૨	૫	સોમરાજદેવ	"	૧૬૨	૯૭, ૯૮, ૧૦૦
સેતકવિદ્યાધર	૨	૧૩૨	૧૨૬	સોમસિંહદેવ	"	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૩
સેતહય	૩	૨૨૩	૨૧૬	(પરમાર)	"	"	૧૨૬, ૧૨૭
સોણુકા	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૯		"	"	૧૩૧
	"	૧૮૬	૧૫૪		"	"	૧૩૪, ૧૩૬
	૩	૨૦૮	૧૯, ૨૦, ૨૨		"	"	૧૩૭, ૧૩૮
	"	"	૨૩, ૨૫ ૨૬		"	"	૧૪૦
	"	૨૦૯	૨૮	સોમસીંહ	"	૧૬૬	૧૧૯
	"	૨૧૦	૨૮		"	૧૬૭	૧૨૧
સોભરાજ	"	૧૪૯	૧૭૩		"	૧૭૦	૧૪૪
સોભલ (જ્યોતિ)	૨	૧૫૮	૭૨, ૮૦		"	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૪
સોભલ દેવ	૩	૨૧૪	૪૩, ૪૪		"	૧૯૩-૨૦૦	૧૬૦
સોભાક ...	"	૨૪૩	૬૪, ૬૫		"	૨૦૨	૧૬૩
સોમ (પ્રાગવાટ)	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૭, ૧૨૯, ૧૩૦,		"	૨૦૬	૧૭૩
	"	"	૧૩૨		૩	"	૧૧
	"	"	૧૩૮	સોમદિત્ય	૨	૧૨૩	૩૨, ૩૪
	"	૧૬૮	૧૪૧	સોમેશ્વર	"	૧૩૭	૪
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮	(કાતિંગીમુદીના કતી)	"	"	૩, ૭, ૮
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫		"	૧૪૭	૩૯
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭,		"	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૧
	"	"	૧૫૮		૩	૨૧૫	૪૫, ૫૦, ૫૩
	"	૨૦૩	૧૬૫		"	૨૧૬	૨૦૪
	૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯, ૧૨	સોમેશ્વર (દેવ)	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૩૩
	"	૨૦૭	૧૪, ૧૫, ૧૭		૩	૨૦૬	૮, ૧૩
	"	૨૦૮	૧૯, ૨૧	સોમેશ્વર	"	૨૧૮	૬૫, ૬૭,
	"	૨૧૦	૩૦	(કાપિષ્ઠગોત્ર)	"	"	૬૯, ૭૦
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૩, ૩૫	ઉપાધ્યાય	"	"	૭૨
	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦	ધર્મોદ્ધારધર	"	૨૧૯	૭૩, ૭૫

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સોમેશ્વર	૩	૨૦૭	૧૬, ૧૮
સુ (સુભૈશ્વરના	,,	૨૦૯	૨૫, ૨૭
પુરોહિત ઠા.			
વાજડનો પુત્ર)			
સોમેશ્વર	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧
(અબ્યપાલનો	,,	૧૫૭	૭૪, ૭૭
મુખ્ય મંત્રી)			
સોમેશ્વર (દેવ)	૩	૨૧૭	૬૦, ૬૨
(રાણુક)			
સોમેશ્વર (ઉદય-	૩	૧૪૯ બ	૧૭૫
રાજનો પુત્ર)			
સોમેશ્વર (ધ્રુમ	૨	૧૬૮	૧૪૪
રાજના કુટું-			
બર્મા જન્મેલ)			
સોમેશ્વર (અપરા-	,,	૧૫૫	૬૪, ૬૭
દિત્ય અને રતના-			
દિત્યનો ભાઈ)			
સોમેશ્વર (ચન્દ્રા-	,,	૧૬૮	૧૩૫
વતીનો સ્વામિ			
શ્રીરાજકુલ)			
સોમેશ્વર (વેદગર્ભ-	૨	૧૮૬	૧૫૩
રાશિનો પુત્ર)			
સોમેશ્વર મહાદેવ	,,	૨૦૪	૧૬૯
	૩	૨૪૮ બ	૪૩, ૪૬
	,,	૧૫૭ ક	૧૮૭
સોમેશ્વર	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭
સોયના ...	,,	૨૨૦ અ	૨૧૧, ૨૧૨
સોલથુદેવરાજ	૨	૧૫૬	૬૯
સોલા ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
સોલુયા ...	૨	૧૬૨	૯૯
સોહગા ...	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,
	,,	,,	૧૨૯
	,,	૧૯૪-૨૦૦	૧૫૮
	૩	૨૦૬	૪, ૬
સોહથુ	,,	૨૧૭	૬૩
સોહડ ...	,,	૨૪૮	૬૯
સોહિઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
સોહિક ...	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૮,
	,,	,,	૨૪૯

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સોહિયઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
સૌભાગ્યદેવી	,,	૧૬૨	૧૦૨
સંગમ ...	૧	૫૩	૧૨૨
	૩	૨૩૪	૨૭
સંગમદિન	૧	૮૦	૨૨૧
સંગમસિંહ	૩	૨૨૭	૬, ૭, ૮
સંગરવય ...	૧	૬૮	૧૬૭, ૧૬૮
(સંગરવિ)			
સંગ્રામસિંહ	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
સંગ્રામ સોની	,,	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
સંધ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૧,
	,,	,,	૧૫૪
સંતોષા ...	૨	૨૦૩	૧૬૫
સંધીરથુઉ	,,	૧૬૮	૧૩૯
સંભુલ્લ ...	૧	૯૫	૨૮૧, ૨૮૬
સંસદસા	૨	૧૬૮	૧૩૯
સ્કન્દ ...	૧	૨૬	૩૨, ૩૩, ૩૫
	,,	૨૯	૪૩
	,,	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
સ્કન્દયુગ ...	૧	૧	૧
	,,	૬	૭
	,,	૧૫	૩, ૪, ૫
	૨	૧૩૦	૯૬
સ્કન્દત્રાત	૧	૨૯	૪૨, ૪૪
સ્કન્દભટ ...	૧	૩૪	૫૬, ૫૭
	,,	૩૬	૬૦
	,,	૩૮	૬૨, ૬૩, ૬૮
	,,	૪૦	૭૦, ૭૩
	,,	૪૧	૭૫, ૭૮
	,,	૪૨	૮૨, ૮૪
	,,	૪૩	૮૮
	,,	૪૪	૮૯
	,,	૪૫	૯૧, ૯૩
	,,	૪૬	૯૪, ૯૬
	,,	૪૭	૯૭, ૧૦૦
	,,	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩
	,,	૬૭	૧૬૧

अंथ	क्षेत्र	पातु	अंथ	क्षेत्र	पातु
२३-६६६	१	६८ १६३, १६७,	पष्टिदत्त ...	१	१६ ३, ४
"	"	१६८	पष्टिदेव ...	"	१०२ ५
"	"	१७४	पष्टिदेव ...	"	७१ १७५, १८२
"	"	७० १७५, १७६	पष्टि देव (शर)	"	६५ १५०, १५१,
"	"	७१ १८०	"	"	१५४
"	"	७२ १८४, १८८			
"	"	७३ १८४	हृ		
"	"	७४ १८५, १८६,	हृभीर	२	१६३ १०२, १०८
"	"	२०२	"	"	२०४ १६८, १७०
"	"	७६ २०५, २०६	हरगण	१	७७ २१४
"	"	७६ २१८, २१९	"	"	८० २६०
"	"	८० २२१	हरदाश	३	२४० ५८
"	"	८१ २२२	हरदाभ	"	२३३ अ २२६, २३२,
"	"	८२ २२८, २२९	"	"	२३५
"	"	८३ २३०, २३५	हरदेव	"	२२४ ६६
"	"	८४ २३६, २४१	हरधणु (धन)	१	८८ २५४, २५८
"	"	८५ २४४	"	"	१०६ १४, १५
३	४४ ६५, ६६		हरसतदेवी	३	२५० अ २५४
"	४४ अ ६७, ६८, ६९		हरि	"	२३४ २७
"	५६ अ १०५		हरिदास विहारीदास	३	२५० अ २५४
"	६६ १०६, ११०		हरिनाथ	१	५७ १२६, १३२
२३-६६६	१	६४ १४८, १४९	हरिपास	३	२१६ अ २१०
२३-६६६	"	४२ ८१, ८४	"	"	२२२ अ २१३, २१४
२३-६६६	"	७३ १६०	"	"	२५१ अ २५७
२३-६६६	३	२२० ७७	हरिप्रभसरि	"	२४५ ६७
२५-६६६	१	६५ १५०, १५१,	"	"	२५० ७०
"	"	१५४			
रिथरभति	"	४५ ६०	हरिभट्ट	२	१३० ६४, १०२
"	"	७८ २१५, २१७	हरिभट्टि	१	८० २२०, २२१
"	"	१३० अ १४५	हरिभट्टसरि	२	१६७ १२३, १२८,
रिभय वीनसेन्ट	१	१६ ३	"	"	१३३
"	३	२३८ अ २४६, २४७	"	"	१६८ १३५, १३७
रयेन ...	१	४१ ७५	"	"	२०७ १५, १७
आन्ध्र ...	२	१६८ १३६	"	"	२०६ २६
स्वामि ...	१	८५ २४३	"	"	२१० ३०
स्वामिदत्त	"	२६ ४२	"	"	२११ ३३, ३५, ४०
५			हरिधाउ	२	१६८ १३६
पष्टि ...	१	४३ ८५, ८८	हरिभा	३	२५१ अ २५७
"	"	५३ १२१	हरिवर्मान	"	२३८ अ २३७, २३८
			"	"	२४०, २४४

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
હરિવલ્લભ	૧	૯૬ ૨૮૮
હરિશ્ચંદ્ર	૩	૨૨૩ ૮૯
હરિહર	,,	૨૧૬ અ ૨૦૪, ૨૦૬
હર્ષ	,,	૨૩૩ અ ૨૩૦, ૨૩૧
હર્ષગણિ	,,	૨૧૫ અ ૨૦૨
હર્ષવર્ધન	૧	૧૦૪ ૧૨
	,,	૧૦૬ ૧૫
	,,	૧૦૭ ૧૭
	૨	૧૧૭ ૪૨, ૪૫
	,,	૧૨૫ ૪૩
	,,	૧૩૨ ૧૧૮
	,,	૧૩૫ ૧૩૮, ૧૩૯
હલ્લ ...	૩	૨૩૫ ૩૦
હસ્તગણિ (હર્ષગણિ)	૨	૧૩૭ ૩, ૮
હારીતિ	૧	૧૦૨ ૪, ૭
	,,	૧૦૩ ૧૦
	,,	૧૦૭ ૧૭
હાલ્લ ...	૩	૨૨૪ ૯૩, ૯૫
હાલાહલ	૧	૧૪ ૭, ૮
હાંસુ ...	૩	૨૩૮ અ ૨૩૮
હીરવિજય	,,	૨૪૦ ૫૮
હીરાદેવી	,,	૨૨૫ ૧૦૧
હુમડ ...	,,	૨૪૧ ક ૨૫૪
હુન્સ. ઇ.	૧	૧૩ ૩
	,,	૨૧ ૧૬
	,,	૨૩ ૨૫
	,,	૩૫ ૫૮
	,,	૪૧ ૭૪
	,,	૬૨ ૧૪૦
	,,	૬૮ ૧૬૨
	,,	૬૯ ૧૬૯
	,,	૭૪ ૧૯૫
	,,	૧૦૩ ૮
	૨	૧૧૨-૧૩ ૨૧
	,,	૧૧૫ ૩૦
	,,	૧૨૭ ૬૫
	,,	૧૩૧ ૧૦૫
	,,	૧૩૨ ૧૧૪

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
હુન્સ. ઇ.	૨	૧૪૩ ૨૫
	૩	૨૧૭ ૫૮
	,,	૨૩૦ ૧૦
	,,	૨૪૩ ૬૧
	,,	૨૫૭ ૮૮
	,,	૧૩૦ અ ૧૪૬
	,,	૨૨૯ ૨૨૦
	૧,	૨૩૦ ૨૨૩, ૨૨૫
હેમ ...	,,	૨૩૯ ક ૨૫૧
હેમચંદ્ર ...	૨	૧૩૫ ૧૩૮
	,,	૧૩૭ ૩, ૪, ૭
	,,	૧૪૭ ૩૮, ૩૯
	૩	૨૧૮ ૬૬
	,,	૨૧૬ અ ૨૦૫
	,,	૨૨૩ અ ૨૧૫, ૨૧૬
	,,	૨૩૩ અ ૨૨૯
હેમચરિ	,,	૧૫૮ અ ૧૯૩
	,,	૨૪૧ અ ૨૫૨, ૨૫૩
હેમ્પટ	૧	૯૬ ૨૯૬, ૩૦૧
હેમા ...	૨	૧૬૮ ૧૩૯
	૩	૨૨૩ ૮૯
હોલ. ડોક્ટર અ. ઇ. ઇ.	૨	૧૫૬ ૬૯
હુએનસેંગ	૧	૨૮ ૨૯
	,,	૬૩ ૧૪૪
	,,	૬૭ ૧૫૭
	૨	૧૩૬ ૧૪૭
	,,	૧૪૭ ૩૯
	૩	૧૩૦ અ ૧૪૫
ફ		
ફાલ્ગુ ...	૨	૧૬૨ ૯૮, ૧૦૦
ફાલ્ગુપાલ	,,	૧૩૫ ૧૩૮, ૧૩૯
ફીરસ્તામિ	૩	૧૫૮ અ ૧૯૩
ફોમકાતિ	,,	૧૫૮ અ ૧૯૩, ૧૯૪
ફોમસિંહ	,,	૨૫૨ ૭૯
ફોમાનંદ	,,	૨૨૫ ૯૮, ૯૯,
	,,	૧૦૧
	,,	૨૨૨ અ ૨૧૩, ૨૧૪

પરિશિષ્ટ (૩)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં
આવતા પારિભાષિક શબ્દોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે. જે જે શબ્દો લગભગ દરેક લેખમાં વર્ણવેલ પ્રસંગે તેમ જ દાતવિભાગમાં ચાલુ આવે છે તેની સામે ગ્રંથ, લેખ અને પાનાના અંકે મૂક્યા તથી.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ક	અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અગિયારમી	૧	૧	૪	કલિગ્રંથમહામાતા	૧	૧	૧૦	
અમિહોત				ક				
અમદાર				ઉત્તરવસંતમહાન	૧	૧	૬	
અતિથિ				ઉદક સંગ્રહ				
અનુપનાદાન	૧	૩૬	૫૬	ઉદકાતિ સંગ્રહ				
અનુક્રમણિકા				ઉદની ...	૧	૭૩	૬૦	
અન્તરંગ	૨	૬૮	૨૫૩	ઉપદેશ	૩	૨૧૪	૬૦	
અભિનવ માંગળ્ય	૨	૧૫૭	૭૫	ઉત્પાન ...	૧	૬૬	૬૬	
અભ્યન્તરિકા	૧	૮૭	૨૪૮	અંગ્રેજી	૨	૧૨	૬૦	
અમારિદાન	૩	૧૫૫	૧૭૮	ક				
અવલોકિક	૧	૪૦	૬૬	કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
અલકાશાલ	૨	૧૩૫	૧૪૩	કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આ				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આગ્રયણ શાલ				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આગ્રહાન				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આદક	૩	૨૨૮	૨૩૭	કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આભીર	૧	૭	૧૨, ૧૩	કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
	૨	૧૧	૧૮	કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આમદકસન્તાન	૩	૨૪૬	૩૫	કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આયુક્ત				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આરક્ષિક	૩	૨૨૮	૮	કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આદરણી				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આદાર				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
આદ્યપદિક				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	
અ-૧૭				કવચ ...	૨	૬૬	૬૦	

	अंश	लेख	पान
कुमार ...	१	८५	२४३
कुवलि ...	१	८	१६, १७
अ			
अपुड			
अन्याकर निधिनक्षेपसहित			
असक ...	२	१६२	८८
आड स्थलकोपरि-	१	७७	२१४
पटक सहित			
ग			
गडक ...	२	१४५	३१
गन्ध			
गगगमिक	३	२३१	१५, १७
गगनक		१३७	७
		११०	८८
		११५	११६
		१६६	११८
		१८६	१५१
आमकुट			
आस			
अक्षान			
गीत			
गुहादान	१	६७	१५६
गोपथ गोप्रथार	२	१६६	८८
समेता			
गोष्टिका	३	२४३	६५, ६६
ध			
धडा ...	३	२२३	८०
धोष ...	२	१०८	८, ११
य			
यकुवर्ति			
यतुरशीति	२	१२३	३२
	३	२३१	३३
		१२५ अ	११७
यतुरशीतिका		२३४	२५
यतुराशिका		१५५ अ	१७८
यतुराशिका	२	१६८	१३८
यतुराशिका		१५६	६८, ७१

	अंश	लेख	पान
य			
यशपुरेडाश स्थानीपाक			
अपष्टादिकर्म	२	१३५	१४३
याद			
यातुर्मास्य	२	१३५	१३७
गीतविक			
योरशी	३	२३५	२८
		१२५ अ	११५
योरशिक			
योरशिक वीष्टवैजिक			
क्राध्यदिसहित		२३४	२६
योवीसी ...	२	१३०	८६
	३	१५५ अ	१७७
छ			
छत्रीसी ...	२	१४२	२४
छाट ...		१४५	३१
ज			
ज्यात्रय			
त			
तलमेवा बायुके-	२	१५७	७५
मलक बुधकेह-उ-			
दोषप्रसादाय			
तुसापुरय	२	१३३-३४	१२८
तल			
त्रिभुवनश्रय			
द			
दण्डनायक	२	१३२	११८
	३	१५७ अ	१८१
दण्डपाशिक			
दण्डपुष्ट्यास	२	१३५	१३७
दण्डपराधिक	१	४०	६८
दण्डपाशिक			
दण्डकः ...	३	२३८	५०
		१३० अ	१५३
दण्ड ...	२	१११	१८
		११२-१३	२२
		११७	५०

	अंश	लेख	पान
दायो ...	२	१२४	३६
	"	१२६	५६
	३	२२८	७
दिविरपति			
दीप			
दूतक			
द्र. (द्रग्ग)	३	२१६	५५
द्रग्ग ...	२	१४८	५०
	३	२२२	८३, ८४
	"	२२३	८८
	"	२४३	१३, १४
	"	"	१५, १६
	"	१५७ ६	१८८
	"	२१५ अ	२०२
	"	२१६ अ	२०६
	"	२२३ अ	२१६
द्राग्नि			
द्रोण ...	३	२३८ अ	२३६
द्रोणी ...	"	२१७	६२
द्रोणिक ...	२	१३६	१५
ध			
धराश्रय			
धर्मदाय			
धर्मदाय			
धर्मवर्द्धिका	२	१६२	६८
धर्मोपकरण	"	१३०	१०४
धुवस्थानाधिकरण			
धुवाधिकरण			
धूप			
धर्मधोप	१	१	४
धर्मभंगल	"	"	८
धर्मभिषी	"	"	७
न			
नकुलीय	३	२३६	३५
नवनिर्माणसदिन	२	१६५	११४
	"	२०२	१६३
	३	२१६	५४

	अंश	लेख	पान
निर्वाणः	३	२१६	५५
निवर्तन	२	११७	४३, ४६
नीतिलेखन	१	१	२
नीतिलेखन	"	"	३
नृप			
नृप			
पटभ-भु(उत्सव)	२	१३३-३४	१२६
	"	१३५	१३७
पट ...	१	७४	१६८
पटिका (पतिता)	"	६८	१६७, १६८
	"	१०२	३, ४, ५, ६
पटोदर	३	२१३	४२
पतक ...	१	७१	१८२
पथक			
परम अक्षर	३	२२६	२२२
अक्षर			
परमभागवत			
परमभादेपर			
परमादित्य			
परमेश्वर			
परमोपासक			
परमेश्वर	३	१२५ अ	१३३
परिसरा	१	२६	३३
	"	७६	२१६
	"	८५	२४३
	३	६२	११३
परिसा ...	१	१	३
परिवर्द्धिका	२	१६२	६८
परिवर्द्धिका ...	३	२२२	८६
परि ...	"	२३८ अ	२३६
पर्याय			
पाठ			
पाठ ...	२	१४३	२६
पाठभूषणप्रवर्णनमिति			
पाठवर्ण			
पाठ ...	१	१	७
पिंडपात्र			
(पिंडपात्र)			
पुष्प			
पुष्पप्रतयेवमनदेवपट्टित			

	અંક	લેખ	પાનું
કેદાર ...	૧	૮૫	૨૪૩
કેવલિ ...	૧	૯	૧૬, ૧૭
ખ			
ખણ્ડ			
ખન્યાકર નિધિનિરૂપસહિત			
ખસક ...	૨	૧૬૨	૯૮
ખોડ સ્થલકોપરિ- ૧	૭૭		૨૧૪
પટક સહિત			
ગ			
ગડક ...	૨	૧૪૫	૩૧
ગન્ધ			
ગરાગમિક	૩	૨૩૧	૧૫, ૧૭
ગળનક	૧૩૭		૭
	૧૬૦		૮૮
	૧૬૫		૧૧૬
	૧૬૬		૧૧૯
	૧૮૬		૧૫૧
આમકુટ			
આસ			
ગ્દાન			
ગીત			
ગુદાશાન	૧	૬૭	૧૫૬
ગોપથ ગોપચાર	૨	૧૬૨	૯૮
સખેતા			
ગોષ્ટિકા	૩	૨૪૩	૬૫, ૬૬
ઘ			
ઘડા ...	૩	૨૨૩	૯૦
ઘોષ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ચ			
ચક્રવર્તિ			
ચતુરચીતિ	૨	૧૨૩	૩૨
	૩	૨૩૧	૩૩
	૧૨૫ અ		૧૧૭
ચતુરચીતિકા	૧	૨૩૪	૨૫
ચતુરાશિકા	૧	૧૫૫ અ	૧૭૮
ચતુર્યાશિકા	૨	૧૬૮	૧૩૮
ચતુષ્ટિક	૧	૧૫૬	૬૯, ૭૧

	અંક	લેખ	પાનું
ચર			
ચરપુરોડાશ સ્થાલીપાક			
અપભ્રંશિકર્મ	૨	૧૩૫	૧૪૩
ચાટ			
ચાતુર્માસ્ય	૨	૧૩૫	૧૩૭
ગીવરિક			
ચોરાશી	૩	૨૩૫	૨૮
	૧૨૫ અ		૧૧૫
ચોરાશરણિક			
ચોક્ક ધણિયેગિક			
કામ્યદિસહિત:	૧	૨૩૪	૨૬
ચોપીસી ...	૨	૧૩૦	૯૬
	૩	૧૫૫ અ	૧૭૭
છ			
છત્રીસી ...	૨	૧૪૨	૨૪
છાટ ...	૧	૧૪૫	૩૧
જ			
જ્યાશ્રય			
ત			
તલભોગા બાણુક-	૨	૧૫૭	૭૫
મલક લુપ્તકદંડ			
દોષપ્રામાદાદાય			
તુલાપુરુષ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૯
તેસ			
ત્રિભુવનાશ્રય			
ઢ			
ઢણ્ડનાયક	૨	૧૩૨	૧૧૮
	૩	૧૫૭ ઘ	૧૯૧
ઢણ્ડપાશિક			
દશપુરુષાશ	૨	૧૩૫	૧૩૭
દશાપરાશિક	૧	૪૦	૬૯
દાણ્ડપાશિક			
દાપક: ...	૩	૨૩૮	૫૦
	૧૩૦ અ		૧૫૩
દાદી ...	૨	૧૧૧	૧૯
	૧૧૨-૧૩		૨૨
	૧૧૭		૫૦

	अंश	लेख	पान
द्वयोः ...	२	१२४	३६
	"	१२६	५६
	३	२२८	७

द्विविधपति
द्विप
द्विप

द्र. (द्रग्म)	३	२१६	५५
द्रग्म ...	२	१४८	५०
	३	२२२	८३, ८४
	"	२२३	८८
	"	२४३	६३, ६४
	"	"	६५, ६६
	"	१५७ अ	१८८
	"	२१५ अ	२०२
	"	२१६ अ	२०६
	"	२२३ अ	२१६

द्राक्षिभ

द्रोण ...	३	२३८ अ	२३८
द्रोणी ...	"	२१७	६२
द्रोणिक ...	२	१३६	१५

ध

धराश्रय			
धर्मदाय			
धर्मदाय			
धर्मवर्द्धिका	२	१६२	८८
धर्मधिकरण	"	१३०	१०४
धृवस्थानाधिकरण			
ध्रुवाधिकरण			
धूप			
धर्मधेय	१	१	४
धर्मभंगल	"	"	८
धर्मसिन्धु	"	"	७

न

नक्षत्रीय	३	२३६	३५
नवनिधानसंहिता	२	१६५	११४
	"	२०२	१६३
	३	२१६	५४

	अंश	लेख	पान
निर्वाणः	३	२१६	५५
निवर्तन	२	११७	४३, ४६
नीतिद्वेषन	१	१	२
नीतिसिद्धि	"	"	३
नृप			

प

पटन-प (डिताव)	२	१३३-३४	१२६
	"	१३५	१३७
पट्ट ...	१	७४	१८८
पट्टिका (परिका)	"	६८	१६७, १६८
	"	१०२	३, ४, ५, ६
पटोदरण	३	२१३	४२
पचक ...	१	७१	१८२
पथक			
परम अष्टादश	३	२२६	२२२
परम			
परमभागवत			
परमभास्वर			
परमादित्य			
परमेश्वर			
परमोपासक			

परराष्ट्रमणि	३	१२५ अ	१३३
परिसरा	१	२६	३३
	"	७६	२१६
	"	८५	२४३
	३	६२	११३
परिसा ...	१	१	३
पल्लवी	२	१६२	८८
पल्लिका ...	३	२२२	८६
पणी ...	"	२३८ अ	२३८
पदाश्रय			
पादश्रय ...	२	१४३	२६
पादभूतप्रश्ननिमित्त			
पादावर्त			
पास्तिका ...	१	१	७

पिंडपात्र
(पिण्डपात्र)

पृथ
पूज्य अतदेवमन्त्रदेवपट्टित

	અંક	લેખ	પાન
ચેક ...	૧	૩૮	૬૨
પેલેસ ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૯
પંચ મહાધા			
પંચ મુખનગર	૩	૨૨૩	૯૦
પ્રકૃષ્ઠ ...	૧	૭૯	૨૧૯, ૨૨૧
	"	૮૩	૨૩૪
	"	૮૫	૨૪૩
પ્રતિનર્તક	"	૯૬	૩૦૧
પ્રતિપતિ	૩	૨૫૫	૮૩
પ્રતિબદ્ધ	૨	૧૪૪	૨૯
	૩	૨૪૫	૩૩
	"	૧૨૫ બ	૧૨૯
પ્રતિસરક	૧	૪૩	૮૫
પ્રતિસંસ્કરણ			
પ્રતિદાર			
પ્રતીદાર			
પ્રત્યય ...	૧	૧૭	૬
	"	૨૯	૪૩
	"	૪૨	૮૧
	"	૫૨	૧૧૭
	"	૫૫	૧૨૭
	"	૮૨	૨૨૮
	૩	૨૨૯	૨૨૨
પ્રદાર ...	૧	૫૭	૧૨૯
	"	૬૧	૧૩૯
	૨	૧૧૪	૨૫, ૨૭
	"	૧૧૬	૩૫
પ્રવા ...	"	૧૬૦	૮૬, ૮૮
	"	૧૬૨	૧૦૦
	૩	૨૨૯	૨૨૨
	"	૨૧૬	૫૭
પ્રદોશક	૧	૧	૩
પ્રાપીય ...	"	૨૧	૧૮
	"	૨૩	૨૪
	"	૪૦	૬૯
	"	૪૧	૭૫, ૭૮
	"	૬૭	૧૫૭
પ્રાપ્ત પંચ મહાશબ્દ			
પ્રાવેશ ...	૧	૨૩	૨૬
પૃથિવીવસ્તુ			

	અંક	લેખ	પાન
બ			
બરાતિ રાખિ-	૩	૨૧૭	૬૨
બતભરાતિ			
બલિ			
બલ્લભ			
બલ્લપુરી	૩	૨૧૭	૬૬
	"	૨૧૯	૭૩, ૭૫, ૭૬
ભ			
ભકિત (કતી)	૧	૬૯	૧૭૪
ભટ			
ભદ્રમુખ	"	૮	૧૪
ભટ્ટિ (ભૃષ્ટિ)	"	૬૪	૧૪૯
	"	૭૩	૧૮૯
ભુકિત ...	"	૪૧	૭૫
	"	૬૮	૧૬૨, ૧૬૭,
	"	"	૧૬૮
	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭
	"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૯
	૨	૧૧૪	૨૮, ૨૯
	"	૧૨૨	૨૩
ભૂમિચિહ્નદ્રવ્યાય			
ભેરીધા	૧	૧	૪
ભૈષજ્ય			
ભૈષક ...	૩	૫૯ અ	૧૦૮
ભોગ ...	"	૨૩૦ અ	૨૨૩
ભોગિક ...	૧	૨૭	૨૭
	૨	૧૦૮	૩
	"	૧૧૧	૧૯
	"	૧૨૮	૮૦
	૩	૨૬ અ	૯૩
ભોગિકપાલ	"	૨૩૨	૨૦
	"	૨૩૦ અ	૨૨૪
ભોગિક	"	૨૪૦	૧૨
ભોગિક ...	૧	૨૪	૨૮
મ			
મણ્ડ			
મહતક ...	૨	૧૩૦	૧૦૪
મહતર			
મહાકાર્ત્તમૃતિક	૧	૨૭	૩૭

	અંક	લેખ	પાનું
મહાકાવિંદી	૩	૨૨૮	૬૭
મહાદેવનાયક			
મહાદાશક્ત	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧
મહાપદ્મપતિ	૩	૨૩૨	૧૮
મહાપ્રતીહાર			
મહામાન	૧	૧	૫
મહારાજવિરાજ			
મહાવૈશાખી	૩	૧૨૫ અ	૧૧૯
મહાસાધનિક	૨	૧૫૦	૫૨
	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩
મહાસાધિવિગ્રહિક			
મહાસામન્ત			
મહાસામન્તાધિપતિ			
માદ્ય			
મિનાવરણુ	૨	૧૩૫	૧૪૫
અપરણુ હોતા			
મુદ્રાવ્યાપાર	૨	૧૫૦	૫૪
	"	૧૫૬	૭૧
	"	૧૫૭	૭૪
	"	૧૬૨	૮૭
	૩	૨૧૧	૩૨
	"	૨૪૩	૬૩, ૬૫
	"	૧૪૮ ક	૧૬૯
	"	૧૪૯ અ	૧૭૨
	"	૧૪૩ અ	૧૬૭
	"	૨૧૫ અ	૨૦૩
	"	૨૧૬ અ	૨૦૯
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬
	"	૨૨૫ અ	૨૧૮
મંગલ ...	૧	૧	૮
ય			
યુક્ત ...	૧	૧	૩
યુતા ...	"	"	"
૨			
રતકંદર્પ દેવ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
રાજસ્યવાળપેય			
અગ્નિષ્ટોમાદિ			
સમસામ	૨	૧૩૫	૧૪૩

	અંક	લેખ	પાનું
રાજસ્થાનીય			
રાજ્યક ...	૧	૧	૩
રાષ્ટ્રપતિ			
લ			
દષ્ટિ ...	૧	૨	૧૭, ૧૯, ૨૦
લેખક			
વ			
વચ્ચુમિકા	૧	૧	૧૦
વચ્ચુપારક	૩	૨૨૩	૯૦
વર્તમાન	૧	૪૩	૯૫
વર્તમાનપત્ર	૨	૧૩૭	૬
	"	૧૫૭	૭૪
	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	"	૧૬૨	૯૬
	"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	"	૧૬૬	૧૧૯
	"	૧૭૦	૧૪૨
	"	૧૮૬	૧૫૧
	"	૨૦૧	૧૫૯
	"	૨૦૨	૧૬૨
	"	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૧૫૭ અ	૧૮૫
	"	૧૪૩ અ	૧૯૭
	"	૧૪૩ અ	૧૯૮
	"	૧૪૪ ક	૧૯૯
વસ્ત્રલ			
વહ: ...	૧	૬૪	૧૪૯
	"	૮૨	૨૨૮
વાઇ			
વાસક ...	"	૬૯	૧૭૧
	"	૯૯	૩૦૬
	"	૧૧૬	૩૫
	"	૧૧૭	૪૧
વાસાવકાદિ	૩	૨૩૩ અ	૨૩૬
(વાસાપકા)			
વિનિયુક્તક			
વિમાનદાસ	૧	૧	૪
વિશીષ્ટ			

	अंश	लेख	पान
विशेष	३	१५७ क	१८८
(दत्तवीर)	"	"	"
(भीमप्रिय)	"	"	"
(वराहप्रिय)	"	"	"
	३	२३८ अ	२३८
विषय			
विषयपति			
प्रीतिपिटकवापक्षेत्र	३	२३२	२०
वैश्वदेव			
व्ययकरण	२	१४४	२८
श			
शयनासन			
शय्याभादक	३	१५७ अ	१८४
	"	"	१८६
शय्यापात्र	२	१५७	७४
शय्यापात्रक	३	१५७ अ	१८६
शोकपारम्पर्य	१	३४	५६
शिशुसंघ			
शिक्षापी ...	३	२१४	४४
शेखर ...	२	१०	१५
	"	४७	८८
शैलिक	"	३६	५८
	३	५८ अ	१०७
श्रमण ...	१	३३	५२
श्रमणोर	१	२	१८, २०
श्राव्य			
श्रीकरण	२	१५६	७१
	"	१५७	७४
	"	१६१	८१
	"	१६२	८७
	३	२१६	५४
	"	"	५६
	"	२१७	६७
	"	२२०	७७
	"	२४३	६३, ६५
	"	१४४ अ	१६०
	"	१४८ अ	१६६
	"	१४८ क	१६८, १६९
	"	१४८ अ	१७२

	अंश	लेख	पान
श्रीकरण	३	१४३ अ	१८७
	"	२१८ अ	२०८
	"	२२३ अ	२१६
	"	२२५ अ	२१८
श्रीशक्तिनारायण	२	१३३-३४	१२४
स			
सकम्भान्तः	२	१३५	१४३
सङ्ग ...	१	६४	१४८
सङ्क ...	"	२८	४३
	"	५५	१२७
	"	५७	१३२
	"	७१	१७८, १८२
	"	७८	२१८
	"	८३	२३४
	२	११७	४३
	"	१४३	२५
	"	२०१	१६१
	३	८२	११३
	"	१४० अ	१५८
	"	१४४ क	१६५
	"	१४८ अ	१७२
	"	१५७ अ	१८२
सत्ताश्रय			
सत्र ...	१	१६	४
सनागर ...	२	१५७	७३, ७५
	"	१६०	८६, ८८
	"	१७२	१४३
	"	२०६	१७२
सनाक्षय ...	"	१६३	१०२
सदसापराध			
सन्धान्ययोग द्विरप्योदय			
संभूतवातप्रत्याय			
संश्लिष्ट	१	६४	१४८
संभविगतपञ्च			
महाशब्द			
संभस्त राजकीयानामद्वस्त			
अक्षेपणीय			
सम्पत्संश्लिष्ट	१	२८	४१
समान्य ...	"	१	२

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान
सर्वाधिक विष्टि	२	११०	१६	स्थली ...	३ २३६ ३७, ३८
आतिभेदिका				"	६२ ११३
परिचीष्ट				स्नान	
"	११३	२१		रक्षित	
सर्वादान संश्लेषः	"	१०८	८	स्वगोचरसहित	२ १३७ १०
"	११०	१६		स्वतल ...	१ ४१ ७८
"	११२	२१		"	५२ ११७
सर्वाध्यन्तरसिद्धाः	"	१५७	७५	"	५७ १२८, १३२
सशीम्बर	२	११३	२१	"	६० १३६, १३८
सागरक्षोभ (अंक ३	३	२४५	२८, ३२	"	६३ १४४, १४७
जलतनी पुरी)				"	६७ १५७, १५८, १६१
संविधिअदिक				"	" १६१
अपकारापिता	१	२८	४४	"	७५ २०३, २०४
सेनापति				३	५८ १०४
सैन्धवमानविष्टिक				"	१२५ ५ १२८
सोपान					
सोपरिकर					
संविधिअदिक					
स्थली ...	१	३८	६२	६	
"	"	४०	६८	६६	२ १४३ २६
"	"	४१	७८	"	२०१ १६०
"	"	४५	८०, ८३	३	२१६ ५५
"	"	५२	११५, ११७	"	१४० अ १५८
"	"	५३	१२२	"	१४४ क १६३
"	"	६१	१३८	"	१४८ अ १७२
"	"	६४	१५१	२	१४० १७
"	"	६५	१५४	"	१५८ ८०
"	"	७७	२१४	"	१५८ ८३
"	"	७८	२१५	३	२१६ ५७
"	"	८३	२३४	"	१५७ ५ १८४
"	"	८४	२३६, २४०	१	१ ४
				इतिहास	
				इत्यथाराहादि	" ४७ ८८
				द्विरपयगर्भविधि	२ १३० ८५
				होम नियमयाध्याय अभ्यसन उपसन दानदक्षिणा	